FYODOR MİHAYLOVİÇ

DOSTOYEVSKİ

Cinler

ÇEVİREN
Ergin Altay

MARY MCCARTHY'NİN ÖNSÖZÜ VE
IRVING HOWE'UN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

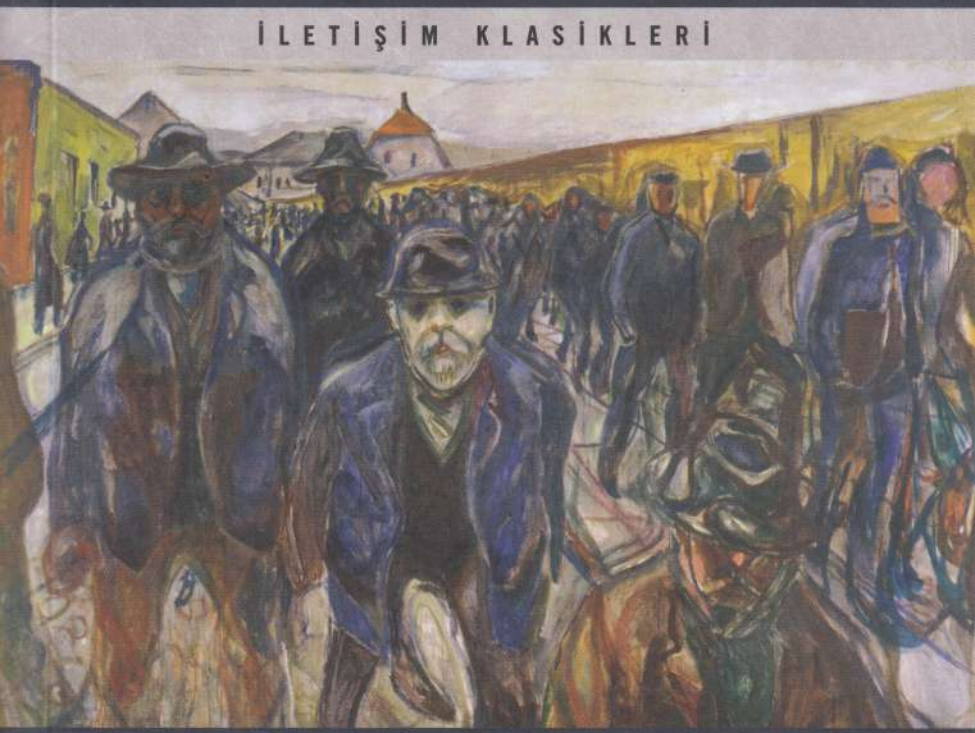

iletişim

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 1. Basım, 2000-2013 (19 baskı)
© 2000 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Бесы

© Önsöz: Mary McCarthy, "Ideas and the Novel: Dostoevsky's 'The Possessed'", *London Review of Books*, sayı 2.7, 1980.
© Sonsöz: Irving Howe, "Dostoevsky: The Politics of Salvation", *Dostoevsky: A Collection of Critical Essays*, Ed. René Wellek, Prentice Hall, Inc., 1962.

İletişim Yayınları 626 • İletişim Klasikleri 5
ISBN-13: 978-975-05-1786-0
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş. (2. Basım)
1. BASKI 2015, İstanbul
2. BASKI 2018, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Edvard Munch, "Eve Dönen İşçiler", 1913-1914
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Beyza Altay, Ümran Küçükislamoğlu
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ

Cinler

Бесы

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Ergin Altay***

MARY MCCARTHY'NİN ÖNSÖZÜ VE
IRVING HOWE'UN SONSÖZÜYLE

iletişim

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ doktor bir babanın oğlu olarak, 11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve alkolik bir baba ile hasta bir anne arasında geçirdi. Küçük yaştan itibaren edebiyatla ilgilenmeye başladı ve Puşkin, Goethe, Cervantes gibi yazarlarla tanıştı. 1837'de annesini kaybetti ve ertesi yıl St. Petersburg'daki Askerî Mühendislik Okulu'na gönderildi. Babasının ani ve şüpheli ölüm haberini burada aldı. Bu kayıp üzerine bunalıma giren Dostoyevski, 1839 yılında ilk sara nöbetini geçirdi. 1844'te edebiyatla daha yakından ilgilenebilmek için askerlik mesleğinden istifa etti. 1846'da ilk romanı *Insancıklar* yayımlandı ve edebiyat çevrelerinde büyük ilgiyle karşılandı. Ne var ki ardından gelen çalışmaları *Öteki* (1846), *Ev Sahibesi* (1847), *Beyaz Geceler* (1848) aynı başarıyı sağlayamadı ve ilk romanında kendisine destek veren ünlü eleştirmen Belinski'nin alaylarına hedef oldu. Aşırı duyarlı ve sinirli bir kişiliğe sahip olan Dostoyevski bunun üzerine ruhsal çöküntü yaşayarak hastalandı. 1849'da Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. İnfazın uygulanmasına dakikalar kala, cezası Sibirya'da dört yıl kürek mahkûmiyetine çevrildi. Hapiste okumasına izin verilen tek eser *İncil*'di. Bu süre boyunca etrafını kuşatan, horlanan ve ezilen kesimi yakından tanıma fırsatı buldu. 1854'te serbest bırakıldıktan sonra Semiapalatinsk'te zorunlu kışla hizmetine gönderildi ve subaylığa kadar yükseldi. 1857'de yoksul ve dul Marya Dimitriyevna İsayeva ile kendisine mutluluk getirmeyen bir evlilik yaptı. Edebiyata dönüşü *Amcanın Rüyası* (1859) isimli, mizah öğeleri barındıran Gogolvari öyküyle oldu. Aynı yıl yayımladığı kısa romanı *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (1859) de istediği ilgiyi göremedi. 1860'ta tefrika edilen ve toplum dışına itilmiş kişilerin anlatıldığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile kendini edebiyat çevrelerine tekrar kabul ettirdi. Tolstoy ve Turgenyev'in övdüğü eser Sibirya'daki mahkûmiyetinden derin izler taşıyordu. 1861'de ağabeyiyle birlikte *Vremya* (Zaman) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bu dergide Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazıları yayımladı. Ardından, eleştirmenlerin sert tepkilerine sebep olan fakat okur tarafından beğeniyle karşılanan *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* yayımlandı. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sağlığı bozulan Dostoyevski, doktorunun tavsiyesi üzerine 1862'de hayalini kurduğu Avrupa seyahatine çıktı. Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan bu kısa gezinin ardından, 1863'te Batı kültürünü eleştirdiği *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'nı kaleme aldı. Aynı yıl yayımlanan bir yazı sebebiyle dergisi kapatılınca yeniden mali krize sürüklendi. Maddi sıkıntılarından kurtulma umuduyla Almanya, Wiesbaden'e kumar oynamaya ve bir süredir ilişki yaşadığı Polina Suslova ile buluşmaya gitti. Birkaç yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz* bu dönemde yaşadığı büyük yıkımları anlatır. 1864'te Rusya'ya döndükten sonra ağabeyiyle *Epoha* (Çağ) adında yeni bir dergi çıkardı ve *Yeraltından Notlar*'ı burada tefrika etmeye başladı. Aynı yıl karısını ve ağabeyini kaybetti. Bunu izleyen on yıl boyunca, Dostoyevski art arda *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Cinler* (1872), *Delikanlı* (1875) gibi başyapıtlarını kaleme aldı. Sürekli borç baskısı altında yaşayan ve alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha hızlı çalışmak için işe aldığı yirmi yaşındaki sekreteri Anna Grigoriyevna Snitkina'yla, karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Bu evlilikten doğan kızı üç aylıkken ölünce derin bir sarsıntı yaşadı ve deliliğin eşiğine kadar sürüklendi. Bu dönemde yoksulluk, sara nöbetleri ve kumar tutkusuyla boğuştu. 1874'te solunum yetmezliği tedavisi için bir süreliğine Almanya'ya gitti. 1880'de Puşkin anıtının açılışında konuşma yapmak üzere Moskova'ya davet edildi; konuşması hem halk üzerinde hem de edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Yazarlık hayatı boyunca işlediği önemli temaları bir araya getirdiği *Karamazov Kardeşler*'i ölümüne üç ay kala tamamladı. Dostoyevski 9 Şubat 1881'de St. Petersburg'da hayatını kaybetti. Kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı cenaze töreninin ardından, Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *13*

ÖNSÖZ
FİKİRLER VE ROMAN: DOSTOYEVSKİ'NİN *CİNLER*'İ /
MARY MCCARTHY *25*

Cinler

Birinci Kısım *47*

İkinci Kısım *263*

Üçüncü Kısım *531*

SONSÖZ
DOSTOYEVSKİ: KURTULUŞ POLİTİKALARI /
IRVING HOME *803*

Cinler'in çalışma notlarından sayfalar.

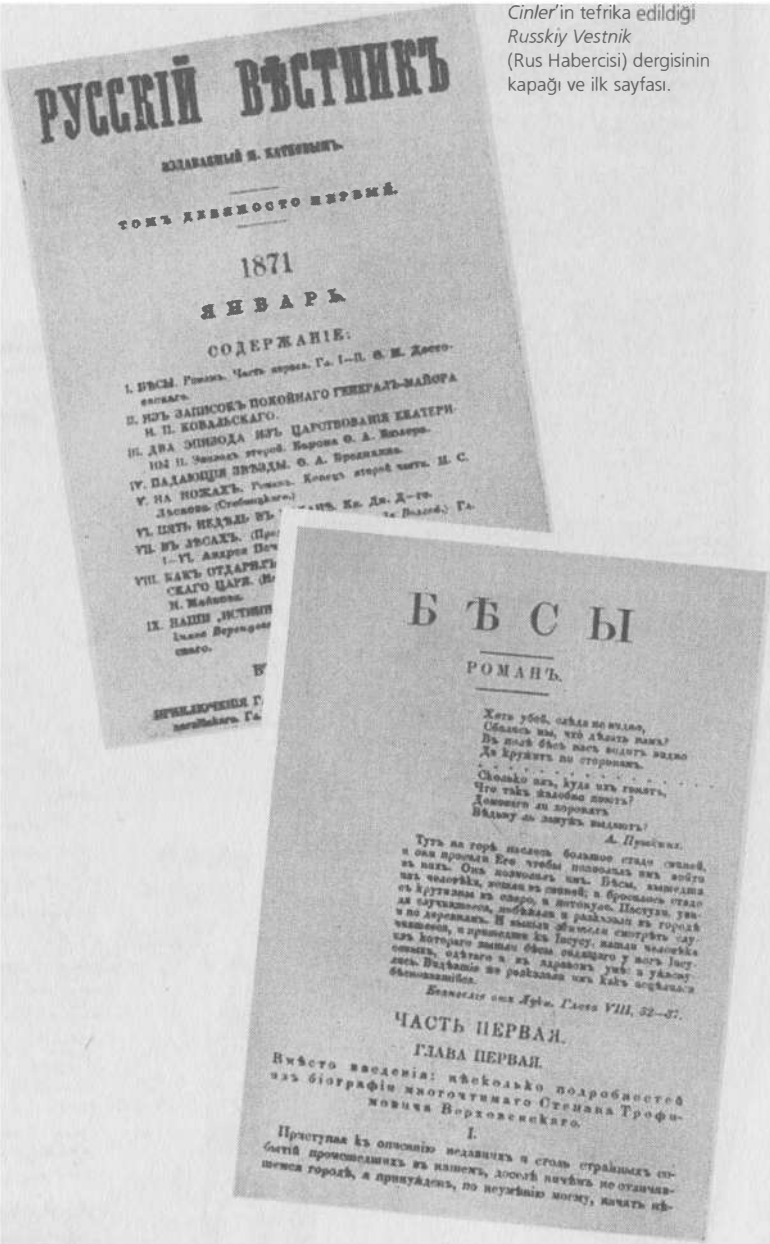

РУССКІЙ ВѢСТНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ М. КАТКОВЫМЪ.

ТОМЪ ДЕВЯНОСТО ПЕРВЫЙ.

1871

ЯНВАРЬ

СОДЕРЖАНІЕ:

I. БѢСЫ. Романъ. Часть первая. Гл. I—II. Ф. М. Достоевскаго.

II. ИЗЪ ЗАПИСОКЪ ПОКОЙНАГО ГЕНЕРАЛЪ-МАЙОРА Н. П. КОВАЛЬСКАГО.

III. ДВА ЭПИЗОДА ИЗЪ ЦАРСТВОВАНІЯ ЕКАТЕРИ-НЫ II. Эпизодъ второй. Корова Ф. А. Кистера.

IV. ПАДАЮЩІЯ ЗВѢЗДЫ. Ф. А. Бредихина.

V. НА НОЖАХЪ. Романъ. Конецъ второй части. П. С. Лѣсковъ. (Стебницкій.)

VI. ШЕСТЬ НЕДѢЛЬ ВЪ [illegible] Кн. Дм. Д—го. [illegible] Гл.

VII. ВЪ ЛѢСАХЪ. (Пре[illegible] I—VI. Андрея Печ[illegible]

VIII. КАКЪ ОТДАРИЛЪ [illegible] СКАГО ЦАРЯ. (И[illegible] И. Майкова.

IX. НАШИ „ИСТИНН[illegible] Ивана Вернадс[illegible] скаго.

Б

ПРИБАВЛЕНІЯ Г[illegible] ВѢДОМОСТЯХЪ Гл[illegible]

Б Ѣ С Ы

РОМАНЪ.

Хоть убѣ, сѣдла не видно,
Сбилась мы, что дѣлать намъ?
Въ полѣ бѣсъ насъ водитъ видно
Да кружитъ по сторонамъ.
. . . . . .
Сколько насъ, куда мы гонимъ,
Что такъ жалобно поетъ?
Домового ли хоронятъ
Ведьму ль замужъ выдаютъ?

А. Пушкинъ.

Тутъ на горѣ паслось большое стадо свиней, и они просили Его чтобы позволилъ имъ войти въ нихъ. Онъ позволилъ имъ. Бѣсы, выходя изъ человѣка, вошли въ свиней; и бросилось стадо съ крутизны въ озеро, и потонуло. Пастухи, увидѣвъ случившееся, побѣжали и разсказали въ городѣ и по деревнямъ. И вышли люди смотрѣть случившееся, и пришедши къ Іисусу, нашли человѣка, изъ котораго вышли бѣсы, сидящаго у ногъ Іисусовыхъ, одѣтаго и въ здравомъ умѣ: и убоялись. Видѣвшіе же разсказали имъ какъ исцѣлился бѣснующійся.

Евангелія отъ Луки. Глава VIII, 32—37.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

ГЛАВА ПЕРВАЯ.

Вмѣсто введенія: нѣсколько подробностей изъ біографіи многочтимаго Степана Трофимовича Верховенскаго.

I.

Приступая къ описанію недавнихъ и столь странныхъ событій происшедшихъ въ нашемъ, доселѣ ничѣмъ не отличавшемся городѣ, я принужденъ, по неумѣнію моему, начать из-

Cinler'in tefrika edildiği *Russkiy Vestnik* (Rus Habercisi) dergisinin kapağı ve ilk sayfası.

Svetlana Shore'un *Cinler* için yaptığı çizimler:
- Lebyadkin (üstte).
- Stepan Trofimoviç (altta).

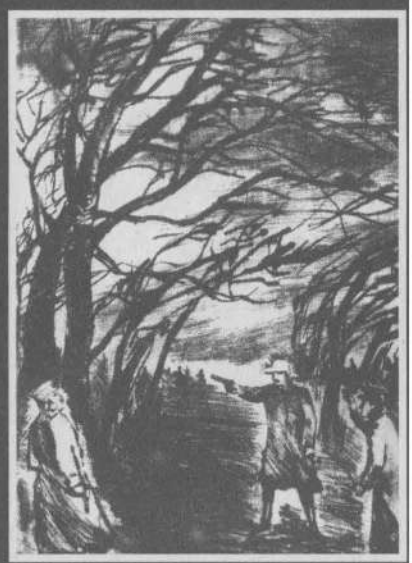

Svetlana Shore'un *Cinler* için yaptığı çizimler:

- Varvara Petrovna ve Lebyadkina (sol üstte).
- Stavrogin ve Lebdaykina (sağ üstte).
- Varvara Petrovna (sol altta).
- Stavrogin ve Gaganov (sağ altta).

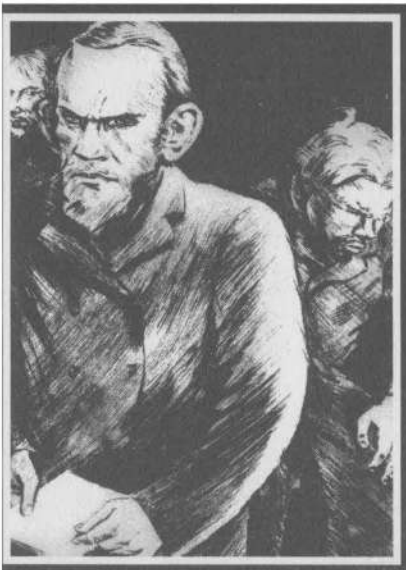

- Şigalev (sol üstte).
- Liza (sağ üstte).
- Stavrogin ve Fedka (sol altta).
- Tihon (sağ altta).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1821	Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, 11 Kasım günü babası Mihail'in doktorluk yaptığı Mariinski Düşkünler Hastanesi'nde, altı çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi.	– Napoléon Bonaparte, Saint Helena adasında elli bir yaşında mide kanserinden öldü. John Keats aynı sene yirmi altı yaşında tüberkülozdan öldü. Bir demircinin oğlu olan Michael Faraday, soyluların tüm önyargısına rağmen Royal Institution'ın başına getirildi. – Thomas De Quincey, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*; John Constable, *The Hay Wain*.
1823		Fransa, İspanya'yı işgal etti ve üç yıl iktidarda kalan liberal hükümeti (El Trienio Liberal) devirerek tekrar monarşiyi getirdi.
1824		– Lord Byron, Yunanistan'a savaşmaya gitti ve burada sıtmadan öldü. – Ludwig van Beethoven'ın "9. Senfoni"sinin galası, Viyana'da Theater am Kärntnertor'da yapıldı. – Eugène Delacroix, "Sakız Katliamı".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1825		– Aydınlanma fikirlerini benimseyen Ruslar, temsili demokrasi getirmek üzere ayaklandı. Aralıkçılar İsyanı olarak bilinen bu isyan, kanlı bir şekilde bastırıldı. I. Nikola tahta çıktı. XVIII. Louis'nin ölümüyle, gerici kardeşi X. Charles Fransa'da kral oldu. Kamuya açık ilk demiryolu olan Stockton ve Darlington Demiryolu kullanıma açıldı. – Samuel Pepys'in günlükleri ilk kez yayımlandı.
1827		William Blake ve Ludwig van Beethoven öldü. Viyana'da Beethoven'ın cenazesine binlerce seveni katıldı.
1828		Tolstoy doğdu.
1829		– Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilatı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu. – Goethe'nin *Faust* oyunu ilk kez sahnelendi.
1830		– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. Hollanda Birleşik Krallığı'ndaki ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1831	Schiller'in *Haydutlar* oyununu seyretti. Babası bu yıl Tula Oblastı'nda Darovoye köyünde ufak bir arazi satın aldı. St. Petersburg'a gidişine kadar, Dostoyevski yazlarını burada geçirdi.	Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. Yirmi iki yaşındaki Charles Darwin, gönüllü doğabilimci olarak *HMS Beagle* gemisiyle Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin, *Evgeni Onegin*; Goethe, *Faust II. Bölüm*; Nikolay Gogol, *Dikanka Yakınları'nda Bir Köyde Akşamlar*.
1833	Babası Fyodor'u N.I. Draşusov yatılı okuluna gönderdi, ertesi yıl kaydını Leonty İvanoviç Çermak'ın özel yatılı okuluna aldırdı.	
1834		– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, *Maça Kızı* ve "Bronz Süvari".
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, *Goriot Baba*.
1836		– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti. – Gogol, *Müfettiş*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1837	Önce Puşkin'in, arkasından annesinin ölümü Dostoyevski'yi derinden etkiledi.	– Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı. Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Puşkin öldü. – Charles Dickens, *Oliver Twist*.
1838	St. Petersburg Mühendislik Okulu'na girdi. Okula kabul edilmeyen kardeşi Mihail, Talinn'deki akademiye gönderildi.	
1839	Babası, vuralarak öldürüldü. Aile cinayetten serflerini sorumlu tuttu.	– Belçika Krallığı resmen kuruldu. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nu Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*; Dickens, *Nicholas Nickleby*.
1840		– Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında başladı. – Mihail Lermontov, *Zamanımızın Bir Kahramanı*.
1841	Fyodor Dostoyevski, saha asteğmen mühendisliğinden astsubaylığa terfi etti. Mühendislik Akademisi dışında barınma izni alınca, Konnogvardeisky Manège yakınlarında Karavannaya Caddesi'nde bir eve yerleşti. Oyunlar yazmaya başladı.	
1842		– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong, İngiltere'ye devredildi. Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler. – Nikolay Gogol, *Ölü Canlar* ve "Palto". – Avrupa'yı kasıp kavuran "Lisztomania" dönemi başladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1843	Harp okulundan mezun oldu.	– Amerikalı Charles Thurber, daktiloyu icat etti. – Dickens, "Bir Noel Şarkısı"; Edgar Allan Poe, "Gammaz Yürek". – Richard Wagner'ın *Uçan Hollandalı* operası Dresden'de ilk kez sahnelendi.
1844	Subaylığı bırakarak edebiyatı meslek olarak seçmeye karar verdi. İlk edebi eseri, Balzac'ın *Eugénie Grandet* romanının Rusça çevirisiydi.	Charles Dickens, *Martin Chuzzlewit*; Alexandre Dumas, *Üç Silahşörler*.
1845	İlk romanı *İnsancıklar*'ı yazdı. Romanını ev arkadaşı Dmitri Grigoroviç'e okudu. Grigoroviç St. Petersburglu şair Nekrasov'la, o da ünlü eleştirmen Belinski'yle paylaştı.	– İrlanda'da Büyük Patates Kıtlığı patlak verdi. – Alexandre Dumas, *Monte Kristo Kontu*.
1846	*İnsancıklar* yayımlandı; Dostoyevski'nin adı St. Petersburg edebi çevrelerinde duyulmaya başlandı. Kısa romanı *Öteki* ilk romanı kadar beğenilmedi. Bu yıl Dostoyevski'ye sara teşhisi kondu.	– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Honoré de Balzac, *Bette Abla*.
1847	*Ev Sahibesi* romanı, *Öteki* gibi Belinski tarafından alay konusu oldu. Petraşevski grubuna katıldı, Petraşevski'nin kütüphanesine ulaştı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Emily Brontë, *Uğultulu Tepeler*; Charlotte Brontë, *Jane Eyre*.
1848	*Beyaz Geceler* ve "Bir Yufka Yürek" yayımlandı.	– Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. Orta California'da "altına hücum" başladı. Belinski öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1848		– Karl Marx, *Komünist Manifesto*; William Makepeace Thackeray, *Gurur Dünyası*.
1849	*Netoçka Nezvanova* yayımlandı. Petraşevski grubunun radikal üyelerinin devleti devirme planına katıldığı iddiasıyla tutuklandı. Peter ve Paul Kalesi'nde hapis yattığı dönem, "Küçük Kahraman"ı yazdı. İdam cezasına çarptırıldı, infaz edilmesine birkaç dakika kala bağışlandı ve cezası Sibirya'ya sürgüne, dört yıl kürek ve altı yıl hapis cezasına çevrildi.	– Rusya'nın Macaristan'ı işgal etti. Karl Marx, Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Dickens, *David Copperfield*.
1850	Omsk Hapishanesi'ne ulaştı.	– Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edilirken, alınan kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. Küçük Buz Çağı bu yıl bitti. – Nathaniel Hawthorne, *Kızıl Harf*.
1851		– Londra'da Hyde Park'ta inşa edilen dev Kristal Saray'da ilk dünya fuarı yapıldı. Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*.
1852		– Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti. – Gogol öldü. – Leo Tolstoy, *Çocukluk*; İvan Turgenyev, *Bir Avcının Notları*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1853		Çar I. Nikola, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı. Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.
1854	Kürek mahkûmluğu sona erdi. Semipalatinsk'te er rütbesiyle kışla hizmetine gönderildi. Burada subaylığa kadar yükseldi.	Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti. Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi.
1855		I. Nikola'nın ölümünden sonra, sosyal ve siyasi reformlar beklenirken, II. Aleksandr çar oldu.
1856		– II. Aleksandr İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu keşfetti. – Turgenyev, *Rudin*.
1857	Marya Dimitriyevna İsayeva'yla evlendi.	– Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*; Charles Baudelaire, *Les Fleurs du mal*. – Franz Liszt, *Si Minör Piyano Sonatı*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1857		– Aleksandr Ivanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı ve Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilen "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı.
1859	*Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* ve "Amcanın Rüyası" yayımlandı. Aralık ayında ailesiyle birlikte St. Petersburg'a döndü.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. Charles Darwin *Türlerin Kökeni*'ni yayımladı. – Dickens, *İki Şehrin Hikâyesi*; İvan Gonçarov, *Oblomov*; Tolstoy, *Aile Mutluluğu*. – Richard Wagner, *Tristan und Isolde*.
1860	*Ölü Bir Evden Hatıralar*'ın tefrikası başladı.	– Rus entelektüellerinde, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı. – Anton Çehov doğdu. – Turgenyev, *Arefe*; George Eliot, *Kıyıdaki Değirmen*.
1861	*Vremya* (Zaman) dergisini çıkarmaya başladı. *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* yayımlandı.	– II. Aleksandr serfliği feshetti. Devrimci Zemiya Volya örgütü kuruldu. Abraham Lincoln, ABD Başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izlediler. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek İç Savaş başladı. – Dickens, *Büyük Umutlar*.
1862	Batı Avrupa'da Berlin, Dresden, Köln, Paris, Londra, Floransa, Turin, Cenevre, Viyana gibi yirmiden fazla kente seyahat etti. Buradaki tecrübelerini ertesi yıl *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'nda kaleme alacaktı. Polina Suslova'yla aşk yaşadı.	– St. Petersburg'da devrim rüzgârları başladı. *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi kapatıldı, Nikolay Çernişevski tutuklandı. Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Turgenyev, *Babalar ve Oğullar*; Victor Hugo, *Sefiller*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1863	*Yaz İzlenimleri* yayımlandı. *Vremya* dergisi kapatıldı. Suslova'yla birlikte tekrar Avrupa'da uzun bir tatile çıktı.	– İç Savaş yüzünden pamuk sıkıntısı çeken Rusya, ordularını tarıma uygun toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. Polonya'da ayaklanma başladı. Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Tolstoy, *Kazaklar*; Çernişevski, *Ne Yapmalı?*
1864	*Epoha* (Çağ) dergisini kurdu, *Yeraltından Notlar*'ı yazdı. Karısı ve kardeşi Mihail'i bu yıl kaybetti.	– Birinci Enternasyonal kuruldu. Kazan'da öğrenci hareketleri ve Rusya'da yasal reformlar gerçekleşti. – Dickens, *Müşterek Dostumuz*.
1865	*Epoha* parasal zorluklar nedeniyle kapandı, Dostoyevski kardeşinin borçlarını üstlendikten sonra ağır maddi zorluklar geçirdi. *Suç ve Ceza* üzerinde çalışmaya başladı.	Rusya, Taşkent'i işgal etti. ABD Başkanı Lincoln suikaste uğradı.
1866	*Suç ve Ceza* yayımlandı. İkinci karısı olacak stenograf Anna Grigoriyevna Snitkina'yla tanıştı ve *Kumarbaz* kitabını ona dikte etmeye başladı. Bu şekilde yirmi altı günde kitabı yazmayı bitirdi.	Dmitri Karakozov isimli bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkı yönetime başladı.
1867	Anna Grigoriyevna'yla evlendi. Balayı için, ama alacaklılarından da uzaklaşmak amacıyla birkaç aylığına Avrupa'ya gittiler; burada dört yıl kalacaklardı. Berlin'i, Dresden'i, Cenevre ve Milan'ı gezdiler. Dostoyevski, Baden'de Turgenyev'le tanıştı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. – Turgenyev, *Duman*. – Johann Strauss'un "Güzel Mavi Tuna" eseri Viyana'da ilk defa seslendirildi.
1868	*Budgla* yayımlandı. Bu yılı da yurtdışında geçirdi; yeni doğmuş kızı Sofia'yı kaybetti. Bu ölüm Dostoyevski'yi derinden sarstı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1869	Yolculuğu sırasında uğradığı Dresden'e döndü ve *Büyük Bir Günahkârın Hayatı*'nı tasarlamaya başladı.	– İvanov adlı bir öğrenci, Moskova'da Neçayev'in siyasi çevresine mensup kişilerce katledildi. Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Tolstoy, *Savaş ve Barış*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*; İvan Gonçarov, *Yamaç*; Henry James, *Daisy Miller*.
1870	"Ebedi Koca"yı yazdı.	– Fransa-Prusya Savaşı sonucu önce Almanya, arkasından İtalya siyasi birliğini sağladı. Herzen öldü. Vladimir İlyiç Lenin doğdu. – Anselm Feuerbach, *Medea*.
1871		Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30.000'i bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı.
1871-2	St. Petersburg'a döndü ve *Cinler*'i yazdı, yayımladı. *Grajdanin* (Vatandaş) dergisinin editörlüğüne geldi.	
1872		Neçayev'in mahkeme süreci. *Das Kapital* ilk kez Rusya'da yayımlandı.
1873	*Bir Yazarın Günlüğü*'ne başladı.	– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri *Narodnik* (Halkın Dostları) hareketini kurdular. – Ressam İlya Repin, *Volga'da Sal Çekicileri*'ni tamamladı.
1874	*Grajdanin*'den ayrıldı. Amfizem ve solunum yetmezliği tedavisi için Almanya'da Bad Ems şehrine gitti.	– Binlerce Rus öğrenci, köylü sınıfını ayaklandırmak için çalıştı. *Société Anonyme Coopérative des Artistes Peintres, Sculpteurs, et Graveurs*, ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1874		– Modest Musorgski'nin operası *Boris Godunov* ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875	*Delikanlı*'yı yayımladı.	Odessa'da grevler başladı.
1876		– Osmanlı topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Sultan Abdülaziz Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-i Esasî'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. – Wagner'in "Nibelung Yüzüğü" ilk kez eksiksiz sahnelendi. – Pierre-Auguste Renoir, *Au Moulin de la Galette*.
1877		– Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı. – Turgenyev, *Ham Toprak*.
1878	Oğlu Aleksey öldü. Filozof Vladimir Solovyov ile birlikte Optina Manastırı'nı ziyarete gitti.	– 93 Harbi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan Prensliği kuruldu. Vera Zasuliç tutuklandı ve mahkemeye çıkarıldı. – Rus şair ve yazar Nikolay Nekrasov öldü. – Tolstoy, *Anna Karenina*.
1879		– St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi. – Tolstoy, dini buhranlar geçirdi ve *İtiraflarım*'ı yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1880	*Karamazov Kardeşler*'i tamamladı. Puşkin konuşmasını yaptı. *Bir Yazarın Günlüğü*'nün son kısımları yayımlandı.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu, on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Arnold Böcklin, *Ölüler Adası*.
1881	9 Şubat'ta St. Petersburg'da hayata gözlerini yumdu. Sayıları otuz bini aşan bir kalabalık, Aleksandr Nevski Manastırı'ndaki cenazesine katıldı. Naaşı, Anton Rubinstein, Modest Mussorgsky ve Mihail Glinka'nın mezarlarının olduğu Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.	– Çar II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – Édouard Manet, "Folies-Bergère'de Bir Bar"; Pierre-Auguste Renoir, "Sandalda Öğle Yemeği".

ÖNSÖZ

FİKİRLER VE ROMAN: DOSTOYEVSKİ'NİN *CİNLER*'İ

MARY MCCARTHY

Suç ve Ceza'nın teori ile pratik arasındaki farkla ilgili bir roman olduğunu söyleyebilirdiniz. Tabii eğer bir filisten olsaydınız. *Cinler* de fikirler ve fikirlerin hayata geçirilmesini ele alır. Bunu, oldukça geniş bir kapsamda yapar, her ne kadar güven tazeleyici bir sonuca ulaşmasa da. *Suç ve Ceza*'da yalnızca Raskolnikov'un teorisi vardı, onu da uygulama konusundaki isteksizliği nedeniyle kanıtlayamıyordu Raskolnikov; teorinin kendisinde muhtemel bir zayıflık olmasının belirtisi. *Cinler*'de, hepsi doktriner bir fikirin etkisi altında olan bir teorisyenler güruhu vardır ve bu fikirlerini masum bir Rus kasabası üzerinde uygulamaya çalışırlar. Ama neticede fikir ile gerçeklik arasında bir ayrım yoktur: Çoğu durumda teori ve pratik iç içe geçmiştir, romanı o kadar dehşet verici yapan şey de budur. Tek istisna, yazılarında bir idealist, günlük hayatında ise daha umutsuz birisi olan, yaşlı liberal Stepan Trofimoviç'tir. Bu haliyle yurttaşlarına korkutucu gelmez Trofimoviç.

Suç ve Ceza'yı *Cinler*'in habercisi olarak görmek mümkündür. Raskolnikov'da bir terörist tohumu vardır, ama önemli bir temel şart eksik olduğu için sonuç elde edemez: organizasyon. Raskolnikov yalnızdır, içindeki "iyi"yi ortaya çıkaran fedakâr annesi ve kızkardeşi kendisini daha da yalnız hissetmesine yol açar. Sosyalizme inanır gibi görünür, ama tek arkadaşı, eski öğrenci Razumihin bir muhafazakârdır ve hukuk görevlileriyle rahatsız edici bir yakınlığı vardır. Daha önemsiz bir figür olan Lebezyatni-

kov "inançsızlığıyla ünlü, eylemci, ateist" ve kindar biri tarafından Raskolnikov'la bir araya getirilir. Sürekli bir komünden bahseden ve Sonya'nın fahişeliğe sürüklenmesini "toplumun yapısına enerjik bir başkaldırı" olarak gören Lebezyatnikov, kesinlikle bir sosyalisttir, ama aptallara harcayacak vakti olmayan Raskolnikov ondan daima uzak durur. İçine kapanık, gururlu ve asosyaldir ve teoride cesur olmasına rağmen tek bir cinayet dışında (ikincisi plansızdır ve pişmanlık duyar) bir cinayeti olmamış, hele de bir cinayetler zincirine dahil olmayı hiçbir zaman planlamamıştır. Nihai kabahati, kafasını toplamakta yaşadığı zorluktur.

Cinler'de tüm eksikler telafi edilir. Pyotr Verhovenski'nin kararlılığı ve organizasyon yeteneği vardır, tamamen vicdansızdır. Olayları yoluna koyma konusunda büyük düşünür, bir kere bile bocalamaz. Oldukça sosyal, neredeyse şenliklidir, gururu yoktur; onunla ilk karşılaşmamızda "Olağan bir genç, son derece canlı, rahat tavırları olan biri, ama hepsi o kadar," sözleriyle tasvir edilir. Kentin en seçkin çevrelerinde verilen davetlere katılır sürekli, ama bir yandan da insanlara çağrıda bulunur. Yurtdışında bir yerdeki gizli "Komite"nin yönetimindeyken, pek göze çarpmayan, çok kimsenin tanımadığı insanlardan bir "beşli" oluşturur. Beşlideki herkes bazı fikirlerin etkisi altındadır. Bu mütevazı adamlar, Pyotr'un kendi yazarlığının devrimci giriş müziğinde doğru anda nasıl vurması gerektiğini bildiği notalardır. Onları ele geçiren fikirler, entelektüel sempati ya da ortak bir amaç fark etmeksizin Pyotr'un kendi amaçlarına dönüşür. "Beşlinin" düzeni devrimci öğretinin farklı versiyonlarına eğilimi olan beş tek yönlü zihinden oluşur, ama amaç söz konusu olduğunda farklılıkları keman ile orkestra davulu arasındakinden fazla değildir. Önemli olan her enstrümanın kendi sırasını bilmesidir. Ve Pyotr Verhovenski'nin şeytani konserinde enstrüman işlevi görebilirler, çünkü hepsi bir fikirde birleşmişlerdir: Doğrusunu söylemek gerekirse, herhangi bir maddi engelle bağı olmayan fikir*ler*dir onlar. Kendiliklerinden ikna oldukları için onları ikna etmeye gerek yoktur. Derinlemesine düşünmediğiniz müddetçe vücut bulmuş fikirler olarak paradoksal görünebilecek düşünce gücünü kaybetmişlerdir. Aile babaları da dahil olmak üzere bu sıradan adamlar, birer uslamlamaya *(syllogism)* dönüşmüştür; bir uslamlama düşünemez ama A'dan B, ve C'ye sabit bir çıkarsama yoluyla gidebilir.

Rusça başlıktaki "Cinler" ne beşli, ne Kirillov ne de genç asteğmen Erkel'i temsil eder. "Cinler" onları bir robota dönüştüren, onları ele geçir-

miş olan fikirlerdir. Tek cin, hiçbir şeye inanmayan, hiçbir fikri veya prensibi olmayan Verhovenski'dir. Eğer o bir Fikir ise, ki bundan şüpheliyim, bu, belli bir içeriği olmayan bir fikirdir – yıkıma tahsis edilmiş (ama adanmamış) bir prensiptir. Adanma onun tarzı değildir.

Stavrogin'e dönüşmesine neden olan eksikliğinin farkındadır. Özün bir merkeze ihtiyacı vardır ve kendisi bu merkez olamaz, çünkü içeride değil dışarıdadır; bir manipülasyoncu ve bir stratejisttir. Genç soylunun Byronvari kişiliği onun için uygundur. Yaşamdaki-Ölüm gibi maskevari güzelliği onu neredeyse Pyotr Stepanoviç'in *Apocalypse*'si için önemli bir role taşır. Ya da daha gerçekçi ifadelerle söylemek gerekirse, Pyotr kentte sömürülmesi hakkında duyduklarından yola çıkarak ondan bir şekilde faydalanabileceğini anlar: Eksik olan, merhametsizin baştan çıkarıcı kıvılcımı olan karizmasını sağlayabilir. Pyotr da yeterince merhametsizdir, ama kendisinin de farkında olduğu gibi, varoluşun daha düşük bir düzeyinde. Şeytanîdir ama soğuk, keskin, titiz ve işten anlayandır. İmkânını bulduğunda Stavrogin'den faydalanmak konusundaki hırsı zihnî ekonomisinin bir özelliğidir. Stalin için devrimci siyasette iktidar araçlarının varlığı kadar özlü bir anlayış sergileyerek, "Başkansınız siz, bense sekreteriniz olacağım," der bir noktada. Daha sonra büyük bir heyecanla ekler: "Başkansınız siz, güç kaynağısınız. Bense ancak bir kanadınız[ım]." Onu yaltaklık ederken görmek şaşırtıcı değildir, ama eğer Stavrogin'le ne *yapacağının* tasavvuruyla heyecanlanmamış olsaydı, bu heyecanlı durum karakterine aykırı olurdu.

Verhovenski her şeyden bir fayda sağlayabilir; sadece Stavrogin'in anlaşılmaz aşırılıklarından değil, toplumdaki her zaaftan, her tikten. Bunlar bir eylemi başlatmak için soğukkanlılıkla tutunacağı imkânlardır ve beşlinin tiklere benzeyen fikirleri, daha önce deneyimlediği bu imkânlardan doğmuştur. Bir eşeğinki kadar uzun kulakları ve bununla bağdaşan umutsuz bir felsefesi olan Şigalev'in bir teorisi vardır: Toplumsal soruna dair nihai kasvetli çözümü "insanlığın iki eşit olmayan parçaya bölünmesidir. Onda biri, diğer onda biri üzerinde sınırsız güce ve mutlak özgürlüğe sahiptir." Yerli bir despot olduğu gibi "toplumsal uyum"a inanan ve geceleri gelecek planlarını zevkle izleyen bir Furyerist olan Liputin'in bir düşüncesi vardır: O da, yüz milyon insanın katliamı otuz-elli yıldan daha az sürmeyeceği için göçün bir çare olabileceği sonucuna varır.

Bunlar Verhovenski'nin beşlisinin iki yandaşıdır, ama kentte bazen Ver-

hovenski'nin kendisinin bile farkına varamadığı türden birçok farklı enstrümanı vardır: Örneğin, diğer kadınların arasında kıskançlığa yol açarak salonunu devrimci bir hücreye dönüştürecek kadar Verhovenski'nin fikirlere hayran olan, valinin eşi Yuliya Mihaylovna. Feuerbach'ın öğrencisi ve insanları o batıl ölüm korkusundan kurtarmak için intihar etmeyi düşünen yeni bir İnsan-Tanrı'ya inançla bağlı olan Kirillov vardır. Pyotr'un işine bundan daha fazla yarayacak bir şey olamazdı, çünkü Kirillov zamanı belirleme işini Pyotr'a bırakarak kendi intiharını ortak ülküye armağan etmeyi memnuniyetle kabul eder. "Toplum"dan ayrılan ve beşli tarafından infazı oylamaya sunulan kötü karakter (Slavcı) Şatov'un cinayetinin üstünü örtmek için doğru zamana denk getirilecektir intiharı.

Sosyal idealist olmayan kürek mahkûmu Fedka da, Pyotr'un bir diğer ajanıdır. Pasaport ihtiyacı işe başlamasını, bir miktar para bağışlaması ise işte devamlılığını sağlar. Stavrogin'in üstü kapalı onayıyla, ortak ülkü için broşür dağıtmaktan yorulmuş, yüzbaşı ünvanına sahip bir ayyaşı ve Stavrogin'in gizlice evlendiği deli, sakat kızkardeşini öldürecektir. Daha önce Fedka başka bir görev üstlenecektir: özel olarak saygı duyulan bir tasviri çalmak ve bir suç ortağı –sıradan bir suçlu olmayan ama beşlinin bir üyesi olan, içine canlı bir fare yerleştirerek en büyük günahı işleyen– ile birlikte ona saygısızlık etmek. Diğer kötülüklerle üst üste gelince bu rezillik, bölge valisinin sinir krizi geçirip kenti terk ederek İsviçre'ye gitmesine neden olur. Ama sinir hastalığının teşhisi konulmadan ve görevlerinden alınmadan önce bu uysal vali grevdeki bazı fabrika işçilerini dövdürür, bu hata tüm kasabaya pahalıya mal olacaktır.

Örgütün ateşi öyle büyüktür ki başka bir şeyi tetiklemeyen tek eylem bile yoktur. Verhovenski'nin olaylardaki parmağı bazen fark edilir, bazen edilmez. Yazar Karmazinov'un kibiri onun, il valisinin eşinin yardım gecesinde halka tuhaf bir şekilde "Merci" başlığı altında bir veda konuşması yapmasına yol açar ve bu nutuk o akşamki yangının hazırlanmasına neden olan genel karmaşayı destekleyici bir unsurdur. Konuşmanın başlığını Pyotr'un önermediğini biliyoruz; aksine, metni daha önceden görmüştür ve başlığı "Bonjour" olarak hatırlıyordur. Ama bir şekilde valinin eşinin –Yuliya Mihaylovna'nın aklına yardımseverlik fikrini kurnazca sokan o mudur?– ve önceden kentte dolaştırılan manifestolara duyduğu heyecanlı, tasdik edici ilgiyle sahnede nasıl bir aptal olunabileceğini gösteren Karmazinov'un davet edilmesinin ardında onun payı olduğunu hissede-

riz. Peki ya yardım komitesinin bilet sahiplerine büfe ve şampanya verilmemesi konusundaki –yıkıcı– fikrindeki rehber ruh kimdi?

Tüm bunlarda "The house that Jack Built"teki[1] gibi bir ardışıklık vardır. Olaylar birikir ve yığına atılan her ince parça arseniklidir. Kent kav gibidir, en ufak bir dokunuşta tutuşmaya hazırdır. Tabii ki bu, temelde zemini hazırlamış olan Pyotr Stepanoviç'in işidir. Ama telaşlandıran olayların kaynağının belirsiz geniş nedensellikler olduğu zamanlar da vardır. Dahası bu tarz bitmeyen spekülasyonlara, normalde plansız, zamansız şeylere yer veren Dostoyevski'de sıklıkla rastlanmaz. Burada zamansız olan tek şey, Şatov'un eşinin beklenmeyen dönüşüdür ve bu aynı zamanda olacaklara *hiç* etkisi olmayan bir bölümdür. Sanki karakterlerin zihninden geçen düşünceler dışsal olaylar tarafından tekrarlanıyor gibidir, bu da Aristotelesçi mantığın ara kademesizliğine uygundur. Bitmeyen spekülasyonlar gülünç de olabilir, çünkü mantık zinciri kaçınılmaz bir şekilde büyük ve küçük halkalardan oluşmuştur, öyle ki eğer nihai sonuç çok küçük bir halkaysa –İsviçre'deki dinlenme odasında vali– neden olduğu korkunçluklarla garip bir şekilde orantısızdır.

Mantığın bu şekilde tezahür etmesinin nedeni, Dostoyevski'nin genellikle başvurduğu sözde-nesnel anlatıcı tekniğidir. *Suç ve Ceza*'da okur genellikle Raskolnikov'un içine temas eder, düşüncelerini dinler. *Cinler*'de ise –"Stavrogin'in İtirafı" bölümü istisna olmakla birlikte– her şey dışarıdan, Stepan Trofimoviç'in dedikoducu, ayrıca valinin eşinin sırdaşı olmanın tadını çıkaran, bu sayede olayların içine yerleştirilmiş olan genç arkadaşı tarafından anlatılır. Ahlâki bir sonuç çıkarmaz bu karakter, yazarın temsilcisi olacak nitelikte değildir: Sanki "aramızdaki" önemli anı kaçıran bir misafirin eksiğini tamamlarmışçasına basit ve oldukça heyecanlı bir şekilde rapor eder olayları. O parçaları bir araya getirdikçe ve yapabildiği yerlerde doğruladıkça olayların bağlantılı olduğu anlaşılır. Ve sonradan anlaşılan her şey gibi net bir neden-sonuç dizisine uymaktadırlar – perspektifi geleceğe doğru, dolayısıyla da hâlâ daha açık uçlu olan Raskolnikov'da deneyimlediğimizin aksine. Dahası *Cinler*'in anlatıcısı tarihsel kesinliklerle ilgilenerek resmi tamamlayacak hiçbir detayı dışarıda bırakmama zorunluluğu hisseder. Geri dönüp baktığında bile neyin önemli olup neyin olmadığını ayırt edebilecek yetiye sahip olmadığı için alakalı ve alakasızın dedikoduya özgü tuhaf karışımını elde ederiz. Dağlar ova-

1 Popüler bir İngiliz tekerlemesi – ç.n.

larla karışır; tüm ahlâki manzara bizim onu gözlemleyebilmemiz için zorla düzleştirilmiştir.

Anlatıcı açısından bu ölçeğin bilinçdışılığı, romanın hoş taraflarından birisidir. Muhakemesine olmasa bile dürüstlüğüne güvenebileceğimizi anlarız; dile getirdiği düşüncelerden bazıları kulaklarımızda umduğundan daha yüksek bir sesle yankılanır. Örneğin giriş bölümündeki bilinen pasaj: "Bir ara grubumuzun, serbest düşüncenin, ahlâksızlığın, Allahsızlığın kaynağı olduğu söylenir oldu kentte. Bu söylentiye inananlar her zaman da olmuştur. Öte yandan, en masum, sevimli, bütünüyle Rus olan, neşeli, liberal bir gevezelik sürüp gidiyordu grubumuzda." Yaşlı Stepan Trofimoviç'in etrafındaki gruba gönderme yapmakta ve farkında olduğundan çok daha fazlasını anlatmaktadır bu pasaj. Dostoyevski'ye göre bu küçük grup, her ne kadar kendileriyle ilgili çift yönlü yanılsamayı sürdürseler de dedikodularda işitilen şeyleri temsil etmektedir. Grubun üyeleri genellikle düşünmekten hoşlandıklarından daha az tehlikelidir (anlatıcı burada haklıdır), ama eğlence konusunda onun bildiğinden daha tehlikeli bir gruptur bu. Grubun sohbetlerini zararsız gösteren anlatıcı, gerçek sonuçlara karşı bir ilgisizlik gösterir, bu da Dostoyevski'nin dünyasında tipik, kayıtsız-düşüncesiz bir liberaldir. Stepan Trofimoviç'in etrafındaki başıboş geveze grubu tehlikelidir, çünkü alakasız bir zeminden türeyen hiperaktif grupların önünü açar.

Şüphesiz Dostoyevski "zararsız" yaşlı liberali, Pyotr Stepanoviç'in babası, Stavrogin'in ise eski hocası yaparak haşin bir yargıda bulunmak istemiştir. Topluma salınan cinler, karışık, masum, sorgulandığında Tanrı'ya inanıp inanmadığını bile kesin olarak söyleyemeyen bir zihinde kuluçkaya yatırılmıştır: "Anlamıyorum, derdi, niçin herkes Allahsız diye bellemiş beni burada! İnanırım Tanrı'ya, *mais distinguons*.[2] Kendisini ancak benim içimde tanıyan bir yaratığa inandığım gibi inanıyorum. (...) Hıristiyanlığa gelince, bu dine karşı yürekten saygı duymama karşın (...) Daha çok, yüce Goethe (...) gibi putperestim." Liberalizm nihilizmin babasıdır; Kirillov ve baskın İnsan-Tanrı fikri arasında yalnızca bir adım vardır ve Kirillov en azından kendi çılgın inançları doğrultusunda davranacak insanlığa veya tanrılığa sahiptir.

Kent, Pyotr Stepanoviç ve aktivistlerin iç halkasını oluşturan beşlisine "hazır"dı. "Topluluk" olarak tanımlanan gizli bir organizasyonun taraftar-

2 (Fr.) Ama ayırt edelim.

larından oluşan, daha az tasvir edilen bir dış grup – ortak merkezli birkaç grup vardı. Kentin yanmaya "hazır olmasının" kanıtlarından bir tanesi de içinde üye olup olmadığını bilmeyen insanlar olmasıydı. Korku yatıştıktan uzun zaman sonra Stanislav Nişani olan yaşlı bir danışman gelir ve üç aydır Enternasyonel'in etkisi altında olduğunu itiraf eder: İddiası için kanıt bulamayınca "bunu yüreğinin ta içinde hissettiğini," söyler. Öncesinde, tuhaf bir olayın zirvesinde, odası polisler tarafından aranan, sarsılmış Stepan Trofimoviç birdenbire anlatıcı tarafından sorguya çekilir: "Bir dost gibi söyleyin bana, Stepan Trofimoviç, (...) Gizli bir örgüte üye misiniz siz? (...) Nasıl saymalı bunu, *voyez-vous*.. (...) Ne demek 'nasıl saymalı?' Tüm kalbiyle gelişmeden yanaysa kişi... kim kesin olarak söyleyebilir hem: Değilim sanırsınız, bir de bakarsınız, herhangi bir örgütten olduğunuz anlaşılır." Korkunun ve tumturaklı kibrinin sarsak güveninden kaynaklanan müstereddit haliyle "bir göçebe arabası" içinde Sibirya'ya götürüleceğine ikna olur. Seçilmiş birkaç nihilistten oluşan yakın çevresi genel olarak konumları itibariyle uzlaşılmaz kimselerdir, ama dışarıda ve oldukça kıskanç olanlar (örneğin neredeyse tüm eğitimli nüfus) teröristlerle karşılaşınca vahşi bir uzlaşmazlıkla hareket ederler. Stepan Trofimoviç oğlunun eylemlerinden nefret ettiğini açıklar –belki eder de– ama anlatıcı polisin evinde iki manifesto bulduğunu öğrenir. "Bildiri mi? Yoksa siz..." diye feryat eder anlatıcı. "Eh, on tane kadar atmışlardı kapının altından," der sıkkınlıkla ihtiyar.

Dedikodu ve hayal gücü, doğal olarak, cinlerin başlattığı yangını körükler. Aslında Pyotr'un yaptığı kapsamlı organizasyonun zihnindeki hayalî, bir fikirden ibaret olup olmadığı bir soru işaretidir. Bu, Stavrogin'in şüphesidir. Birkaç kere Pyotr'un deli olduğunu düşünür ve Pyotr'un onu, kendisinin tiksindirici bulduğu bir şekilde, taparcasına sevmesi de bu konuyu netleştirmektedir. Verhovenski nihayet bir inancını dile getirdiği tuhaf bir anda bu gerçek ortaya çıkar. Bir sosyalist değil, alçak bir adam olduğunu söylemektedir. "Ama ne istediğimi bildiğimize halkın inanması gerekir. (...) Yakıp yıkmayı buyuracağız (...) Kargaşalık da başlar! Dünyanın şimdiye dek görmediği bir sarsıntı olacak (...) eski tanrıları için ağlayacak dünya... Bu sırada da onu salacağız ortaya... Kimi biliyor musunuz? (...) Çareviç İvan'ı. Sizi yani, sizi!" Bir an sonra anladı Stavrogin: "Bir sahtekârı mı? Eh, planınızın ne olduğu çıktı ortaya sonunda!" Kendisinin bir sahtekâr olması planlanmamıştı. "Oysa burada şimdiye dek görülmemiş

öylesine bir güç var ki! Dünyayı yerinden oynatmak için bir kez gerekli bize kaldıraç. (...) İlk kez! Biz kuracağız, biz, yalnız biz!" "Delilik," diye cevaplar Stavrogin. Birkaç dakika sonra Verhovenski oldukça normal bir şekilde Stavrogin'in eşini para almadan öldürmeyi teklif eder. Bu, rahatlatıcıdır. Bunca şeyden sonra "olumlu", "yapıcı" bir tarafının olduğunu öğrenmek neredeyse bir hayal kırıklığıydı.

Verhovenski'nin, çocuk tecavüzcüsü Stavrogin'in, beşlinin, Kirillov'un deli olduklarını, yerli "Topluluk"un kurucu üyeleri arasında Şatov'un bile normal olmadığını kabul etmek istiyorum. Bu etkiye dair objektif bir bulgu romanla ilgili algımızı değiştirmeyecektir. Bir fikir tarafından ele geçirilme, deliliğin yaygın bir biçimidir. Ama gerçekten de tüm toplum –valinin eşi, vali, Stepan Trofimoviç'in onun yeni fikirleriyle aynı düzlemde kalamadığı için küsen koruyucusu, "tam tamına" üç ay Sosyalist Enternasyonal'in etkisi altında kaldığından emin olan yaşlı adam– kısa süreliğine delirmiş midir? Bence bu da Dostoyevski'nin yapmak istediği şeye uymaz. Eğer öyleyse, bütün bir patolojik bölümün, değerlendirilmek için bir klinisyene sunuluyor olsa da, dışarıdan gözlenmesi gerekir. Bilindiği gibi, hikâye ilk olarak liberal ve nihilist fikirler üzerine bir hiciv olarak planlanmıştır ve son halinde de bu hiciv yer almaktadır: beşlinin grotesk üyeleri, vali ve eşi, Stepan Trofimoviç ve baskıcı taraftarı, ev sahibi Varvara Petrovna, "fazlasıyla uzun, atı andıran suratıyla uzun, sarışın, kemikli kadın". Yeni fikirleri vücuda hücum eden tehlikeli bir hastalık olarak resmetmek için siyasete başvurmak, hiciv ustası için klasik bir stratejidir ve hastalığın boyutları burada genellikle yavan, alaycı-tıbbî gibi görünen bir mizaçla sunulur: zemin hazırlayan koşullar, ilk belirtiler, saldırı (Stavrogin'in valinin kulağını ısırması), geçici iyileşme, kötüleşen belirtiler, vücudun diğer yerlerine sıçraması, çöküş, son iyileşme.

Stavrogin, Kirillov ve Şatov figürlerinin geliştirilmesiyle, –başlangıçta bir mikrop olarak sunulmuş olmalılar– o zamana kadar Baş Pervasız Stavrogin'in mülküne bir dinamit yerleştirmekle meşgul vaziyette rahat rahat tartışan mükemmeliyetçiler, gericiler ve statükocularla birlikte bir tür Rus *Headlong Hall*[3] (Pervasızlar Salonu) olarak düşünülebilecek romanı iç karartıcı bir dinî öğe kaplar. Stavrogin, Kirillov ve Şatov hikâyeye –hicvin kabul etmeyeceği– acıyı sokarlar. Üzerlerine bir komedi ışığı düşmez ama

3 1815'te Thomas Love Peacock tarafından yazılmış bir roman. Peacock bu romanda her biri sabit fikir takıntısına sahip bir grup tuhaf insanı bir araya toplar – ç.n.

bence Stepan Trofimoviç'in "arınma"sından etkilenen bir mucizeyle antagonistik unsurlar hicivci metaforla ve Tutku konusundaki Slavcı mit benzeri bir şeyle bir arada bulunabilirler.

Cinlerin serbest bırakılması beş cinayete, iki intihara, bir öldürülme-kasıtsız öldürülme, ortada bırakılma kaynaklı bir ölüm (Stepan Trofimoviç), birbiriyle alakalı iki ölüm, kentin büyük kısmının yanması ve mala verilen genel zarara yol açar. Hepsinin yazarı Pyotr Stepanoviç ise bir kükürt bulutu içinde de olsa Petersburg'a kaçar bir trenle.

Belli ki Dostoyevski fikirlerin gücüne hayranlık ve saygı duyar. Gözlerindeki en büyük, en belirgin şey insancıl rengine bürünmüş sosyalist fikirlerdi. Her ne olursa olsun tecrübelerine dayanarak konuşur: Ütopik sosyalizm tartışmalarında yer alan bir gruba –Petraşevski grubu– dahil olması Sibirya'ya, neredeyse idam mangasına götürülmesine neden olmuştur. Ama bu deneyimin ona sıradan anlamda bir ders vermediğine (tartışma gruplarının dışında durmak), ruhani bir yeniden doğum getirdiğine inanır. Tehlikeli cazibeleriyle birlikte fikirlerin gücünden korkması, zamanın çoğu Rus yazarı gibi, onu da kuvvetli bir uyuşturucu gibi fikirlere yöneltmiştir. Sibirya'dan yeni bir insan olarak döndükten uzun zaman sonra Cenevre'de Bakunin'in teorilerini dinlemeye gitmekten alıkoyamaz kendini ve Bakunin'in yapıcı olmaması karşısındaki hayal kırıklığını dile getirir. Dostoyevski'de fikirler aşırı acıyı hızlandıracak şeylere yol açabilirler, ama aynı zamanda da kendi durumunda olduğu gibi başka bir şeye sebebiyet vererek arınma da getirebilirler.

Dahası, bir fikir onu ele geçirdiğinde, Dostoyevski zaman zaman bu fikirden uzaklaşır ama kesin monotonluk riskini göze alarak her açıdan incelemeye de devam eder. Bu nedenle Raskolnikov'un Her-şey-mümkün teorisi aralarda *Cinler*'de görülür: Bu teoriyi acımasız eyleminde, aynı zamanda da kelimelerle ifade eden kişi Stavrogin'dir. Bir "prens" olarak "engel yok" konseptine estetik bir dönüş, neredeyse serinkanlı bir kıvrım verir. "Hayvanca bir şaka ile bir kahramanlık (isterse bir insanın canını vermesiyle kazanılmış olsun) arasında güzellik bakımından sizin için hiçbir ayrılığın olmadığını her yerde söylediğiniz doğru mu?" diye sorar Şatov endişeli endişeli. Stavrogin cevap vermez.

Tüm bu karanlık sorgulamadan, aynı dönemin yalın İngiliz romanına dönmek tuhaftır. George Eliot büyük bir ahlâk yazarıydı, ama romanlarındaki karakterlerden hiçbiri, ne kadar düşünceli de olsalar, diğer karak-

terinkine benzer sorular sormazlar. "İnsanlık yararına" gibi ifadelerden uzak durmuştur Eliot: Acı içinde kıvranan ırkımıza dair çok şey düşünmüş ve meslek yaşamını ona adamayı görev bellemiştir besbelli. Üstelik sosyalizm teorilerine karşı da bir ilgisi vardı ve soyut düşünceye epey aşinaydı. Yeterli düzeyde Fransızca ve Almanca bildiğine bakılırsa, Dostoyevski'nin okuduklarının çoğunu okumuş olmalıdır. Bazen mağrur bir şekilde de olsa karakterlerinin kendinlerine ya da birbirlerine sordukları sorular hiçbir zaman ahlâk yasasının iyileşmesi ve bozulmazlığı gibi temel ilkelere şüphe düşürmez Eliot'ta. Kıta Avrupası'nın belli başlı romanlarının aksine İngiliz romanı her durumda kendi arayışını düşünceler düzleminde sürdürmez.

Örneğin George Eliot'ın zihinsel faaliyetin kendisinin geçerliliğini merak edip etmediğinden şüpheliyim. Fikirleri meşum ya da en iyi ihtimalle müphem güçler olarak resmetmezdi. Ona göre en kötü fikirler bir kadın kahramanda inatçılık eğilimini teşvik etmek içindi. Bunu *Middlemarch*'ta Bay Casaubon'un eşi olma konusundaki kararlılığı zihnindeki sabit bir özlemden kaynaklanan Dorothea Brooke'ta görürürüz. Kendi kendine "Pascal ile evlenmek gibi olacak," der. "Hakikati önemli adamların gördüğü ışıkta aramalıyım." Ama tıpkı Jane Austen'ın romanında Emma'nın Harriet'le ilgili inatçı planları gibi bu da tamamen bir hatadır. Bay Casaubon, Pascal değildir; Dorothea'nın gençlik enerjilerini adamayı düşündüğü " Mitolojiye Anahtar"ı titiz ve yaşlı zihninin bir hayali, zihninde tozlanmış, bir zamanlar tasarladığı çok sesli bir "fikir"dir. Bir anlamda, *Emma* gibi bu da bir eğitim romanıdır: Dorothea kocasına uzmanlık çalışmasında yaptığı çalışmayı sorup durmaktan vazgeçtiğinde olgunlaşır.

George Eliot'ın romanları arasında fikirleri ve etkilerini konu eden eser *Felix Holt, the Radical*'dır. Görünürde bu kısa romanın derslerde tartıştığım romanlarla, özellikle de *Suç ve Ceza* ve *Kırmızı ve Siyah* ile birçok ortak yanı vardır. Kahraman özgür düşünceli bir radikaldir. Alt orta sınıftandır, yoksuldur, kıyafetine ilgi göstermez, genellikle küçümseyici davranışları vardır, kendisi için olmasa da insanlık adına ya da daha doğrusu insanlığın kendi bildiği küçük bir kısmı adına hırslıdır. Herkesin, özellikle de Esther Lyon'ın daha iyi olmasını ister. Okuduğu metinler –Byron ve Chateaubriand–, kadınsı hareketleri ve iyi eldivenlere düşkünlüğü nedeniyle sinirlenir, bunların hepsi yüzeyselliğinin kanıtıdır. Kamusal alanda bir reformcudur, ciddiyetle işçilerin durumlarının iyileştirilmesini arzular ve ilk

adımın onları geceleri ve Pazar günleri boyunca süren içki köleliğinden kurtarmak olduğuna inanır: Eğitim olmadan işçiler onun ülküsüne erişemezler. Parlamento seçimlerinin şafağında Felix ile karşılaştığımızda, yozlaşmış seçim pratiklerinden, özellikle de seçim çalışmalarının barlarda yürütülmesinden dolayı sıkıntılıdır. Kısacası bir dizi inatçı fikri olan, Solcu bir adamdır; pratik siyasette ona uymayan çok şey vardır.

Felix Holt, dinî inançları olmamasına ve sıradan gelenekleri küçümsemesine rağmen bir an için bile insanlık yararına ahlâk yasasını ihmal etmeyi aklından geçirmemesi ile Raskolnikov'dan ayrılır. Aslında tam da bu yönü onu, karşısına çıkan Muhafazakârları yenmek adına bir an için şiddet ihtimalini –biraz kargaşayı– düşünen, böyle konularda vicdanları son derece basit olan Radikal siyasetçilere yabancılaştıran şeydir. Felix zihninde onu bir teoriye dönüştürerek bile cinayet işlemezdi. Ama gerçekte bir adamı öldürür ve yargılanıp hapse atılır, ama asıl niyeti bir isyanı bastırmaktır ve vurduğu darbenin ölümcül olmasını istememiştir. Bu nedenle o da yasanın yanlış tarafına geçen, 19. yüzyılın prensipli kahramanları arasındadır: Jean Valjean, Julien Sorel, Raskolnikov, *Diriliş*'teki Sibirya'ya yola koyulan mahkûm çetesinde, yanlış yaptığı kadının –fahişe Maslova– yol arkadaşı olan Nehludov. Ne var ki Felix'in istemeden bir insanın canını almasından önce aklına bir düşünce gelmez: Doğasında yer alan bir dürtüden dolayı sarhoşlara yaraşan şiddet taşkınlığıyla ideallerini mahvedecek ve diğer insanların malına zarar verecek bir işçinin yolunu kesmek için uğraşmasına neden olur. 19. yüzyılın birçok "yeni insanı" gibi gururla "bu neslin adamıyım," der ama hareketlerinde her annenin gurur duyacağı basit bir eski moda erkekle karşılaşırız – doğru eğitimin bir kanıtı.

"İnsanlarımızı ikna etmemiz gereken bir şey varsa," der Esther, Lyon'a hapishaneye ziyaretine geldiğinde, "insanın kendi durumunu değiştirmeden de mutlu ve huzurlu olabileceğidir." ("İnsanlarımız" derken bence İngiliz halkından değil, kendi sınıfından, işçilerden bahseder.) Tabii ki söylediğinde gerçeklik payı vardır ama bu siyasi eylemi körelten bir gerçekliktir. Felix eşitlik böceğine karşı aşı yapılmışçasına kendi yüzyılına karşı tamamen duyarsız görünür. Hapishaneden çıkması ve mutlu bir evlilik yapmasıyla (küçük Felix bile vardır) biten romanın "İşçilere İthafen" isimli bir ek bölümü vardır. Orada yazar Felix'in felsefesini bir işçi sınıfı topluluğuna açıkladığını düşünür: "Artık toplumun hızla gelişeceği tek güvenli yol (...) doğrudan herkesin aynı işe sahip olması veya aynı tür bir hayat sür-

mesi gibi sınıf avantajlarını ve ayrımlarını yok etme girişimi değildir (...) Sınıf Çıkarlarını, Sınıf İşlevleri'ne dönüştürmektir." Bu konuşmanın hayali olduğunu bilmek yüreklere su serper; dinleyicilerin olası tepkisi de çok şükür hayal edilmemiştir..

Öğrenimi ve olağanüstü zekâsına rağmen George Eliot'ın gözünde fikirler, erdemli ahlâki mülahazalardır: Fikirlerin "geliştirici" olmak dışında bir işlevleri olabileceğini düşünmez. Hoşgörü, bir romancı olarak büyük erdemlerinden biriydi Eliot'ın: Karakterlerin merkezine koyduğu, okurun burun kıvırma ya da yakınlık kurma eğiliminde olduğu duyguları genişletmenin, ortaklaştırmanın bir yolunu arar. *Middlemarch*'tan rastgele bir örnek seçiyorum, dindar bankacı Bulstrode'un vicdanıyla yüzleşmek zorunda kaldığında vicdanından kaçtığı sahne. "Eğer bu ikiyüzlülükse," der yazar; "çoğu zaman hepimizde ortaya çıkan bir durumdur." Bu tip hatırlatmaların etkisi her sayfada daha da artar: Hepimizin aynı maddeden yapıldığını kabul etmemiz gerekir. Ve aynaya bakma kararıyla birlikte cömertlik isimli genel bir tedavi önerilir. Bu, Eliot'ın romanlarında vurgulanan tek düşüncedir. Defalarca açıkça tekrar edilir ve örneklerle anlaşılması sağlanır. Bay Casaubon bencildir, Rosamond Vincy bencildir, kardeşi Fred bencildir, Tom Tulliver bencildir, Harold Transome bencildir, Esther Lyon bencil olmaya başlar ama Felix Holt tarafından tam zamanında kurtarılır. Diğer tarafta ise Maggie Tulliver cömerttir, Mary Garth cömerttir, muhalif bakan Rufus Lyon bir cömertlik abidesidir, Dorothea Brooke inatçıdır ama özveride bulunma yetisine de sahiptir.

Bu ısrarcı merkezî fikrin sınırları George Eliot'ın "iyi" karakterlerinin inandırıcılıktan neden bu kadar uzak olduklarını açıklayabilir; Felix Holt ve Will Ladislaw'a toplumsal düzlemde tanınmalarını zorlaştıracak kadar aşırı bir boyut katmasına rağmen böyledir bu durum. Bencil karakterleri çok daha inandırıcıdır, çünkü onlarda kendimizi –en azından bir parçamızı– tanımak zorunda kalırız. Dolayısıyla Eliot'ın bizi en iyi haliyle benimseyip uygulamaya çağırdığı hoşgörü erdemi ile hayran olup taklit etmeye davet ettiği karakterler arasında hiçbir ilişki yoktur. George Eliot *Middlemarch*'ta bile başarısız olduğuna göre, bunun nedeni düşünsel bir eksikliktir. Merkezî karakterlerin kendi çıkarlarının peşinde koşan ve koşmayan karakterler olarak ikiye ayrılması, idrak sınırlarını genişleten bir anahtar olamayacak kadar yetersiz bir stratejidir. Mesela *Felix Holt*'ta hikâyenin konusu olarak kabul edilen Radikalizmle ilgili bir şey söylenmez ve bi-

ze sunulan şey Reform Yasası sonrası döneme ait kostümlere bürünmüş daha sıkıcı, ciddi ve alımlı bir *Romola* gibi tuhaf bir karışımdır..

Dickens bir fikrin tehlikeli olabileceğini bilir. George Eliot'ın soyutlamalarının insan bedeni üstündeki etkisini bilir; Dostyevski'nin onu heyecanla okuması ve muhtemelen bir şeyler öğrenmesi şaşırtıcı değildir. Yine de Dickens'ın karakterlerine rahat vermeyen sıkıntı ve karabasan hali, çok zaman bir teori veya özlü bir program gibi açıkça tanımlanabilir bir şey değildir. Tam tersi bir vaka, *Zor Zamanlar*'daki Bay Gradgrind'dir. Neredeyse ilk sayfadan zihnini ele geçiren faydacı öğretilerin ailesinin doğal hayatını nasıl bozduğunu, Coketown'daki okulda herhangi bir şey öğretme ümidini nasıl soldurduğunu görürüz. Sınıfta, okul müdürü olarak ders vermektedir:

> Gerçekleri istiyorum! Bu çocuklara sadece gerçekleri öğretin. (...) Başka hiçbir şey vermeyin, başka her şeyin kökünü kazıyın. Akıl yürüten hayvanların zihnini yalnızca gerçeklerle şekillendirebilirsiniz. Kendi çocuklarımı bu ilkeyle yetiştiriyorum, bu çocukları da aynı ilkeyle yetiştireceğim. Gerçeklere tutunun bayım.

Sonra: "Yirmi beş numaralı kız (...) Bana bir atı tanımlar mısın?" Sissy Jupe'un korkudan dili tutulur; "Yirmi beş numaralı kız bir atı tanımlayamıyor."

Bay Gradgrind'in yakın arkadaşı ve iş ortağı, sabit bir fikri ve tüm dünyaya dair bir açıklaması olan Bay Bounderby'dir: "Kamplumbağa çorbası ve altın kaşık. Ve geyik eti." Toplumsal düzeni yücelten bu iki karakterin, *Cinler*'in teröristleri kadar deli oldukları açıktır. Okurdan Gradgrind ve Bounderby'nin tehlikeli deliler oldukları ve aynı zamanda tamamen normal olduklarını –yani dile getirdikleri çılgınca fikirleri başka birçok insanın da paylaştığını– anlaması istenir. Bounderby kötü aşağılık bir adamdır ama Gradgrind her şeyiyle kötü bir adam değildir: Kendi ölçülerinde, bir insanseverdir hatta – okulunda gerçekten *kızlar* vardır.

İlk bakışta Bay Gradgrind'i ele geçiren fikrin onun tarafından "gerçekler" olarak adlandırılması tuhaf görünür. Tabii ki bir fikrin doğasında soyutluk vardır: Dünyayı oluşturan, hepsi birbirinden farklı, yaşayan ve ölü, somut ve çoğul gerçeklerin tam zıttında yer alır. Ama kısa sürede Bay Gradgrind'in gerçeklerinin bizimkiler gibi olmadığını, tuhaf olduklarını anlarız. Bir erkek öğrencinin yaptığı, Gradgrind'ın da methettiği at tanımı

şöyledir: "Dört ayaklı. Otçul. Kırk dişli, yani 24 azı dişi, 4 köpekdişi, 12 ön diş. Baharda tüy döker, sulak ülkelerde toynaklarını gizler. Toynakları serttir, demirle nallanması gerekir. Yaşı ağzındaki izlerden öğrenilir." Bu gerçek bir attan ziyade bir at fikrine benzemektedir. Sanki, bu yıldız öğrencinin zihni, daha iyi saklanması için kurutulmuş ve bantlanmış çeşitli bilgi parçacıklarının bulunduğu, "At" yazılı bir çekmecedir ve bir evrak klasörü gibi uysalca açılmaktadır. Bay Gradgrind'in çok sevdiği kurutulmuş gerçekler kansız cansız bir soyutlamaya tekabül eder: genel bir at fikri.

Onun bu tuhaf zevkinin sebebi, karakterine bakıldığında net bir şekilde anlaşılır: Kontrolün onda olması konusunda ısrar eder. Burada konumuz açısından önemli bir şey söz konusudur. Fikirler, faydacıdır. Bir amaçları vardır. Deneyimin bir sürü ufak ayrıntısını denetlemek onlara bir düzen ve yön vermek gibi düzenleyici bir amaçla, bilinçli bir şekilde oluşturulurlar. Gradgrind'ın bir "T" harfi karşısındaki yaklaşımı budur. Eğitime ve bilgi artışına inanır. Yaşamın her alanında, cehaletin değersizleştirdiği alanları geri itecek, karanlık köşeleri modern aydınlanma ile ışıklandıracak, zihnin sokaklarında sürekli gezinecek yasaların formüllendiğini görmek ister. Kusursuz aydınlanma adına, evinde "aptal hikâye kitapları"nın okunmasını yasaklar. "Aptal hayal gücü"nün gençlerde aklın egemenliğinin önünde başlıca engel olduğu sonucuna varır o ve Bounderby.

Romanlara düşman olması doğaldır, karşılığında romanın da ona (kötü bir adam olmadığı anlaşıldığında bile) düşman olması doğaldır. Eğer Bay Gradgrind'i, yalnızca Faydacı düşünme biçimi (en fazla insana en fazla mutluluk) değil fikirler, yasalar, genellemeler oluşturma konusunda daima aktif olan akli melekeleriyle birlikte bir karikatür olarak düşünürsek, roman onun yeminli düşmanıdır. Her türlü sanat, sürekli aktif olan Gradgrind gibi bir karaktere itiraz edecektir. Ama roman, Gradgrind'le savaşmak konusunda oldukça donanımlıdır zira Gradgrind'in "Gerçekleri"ne benzeyen ufak ayrıntılarla doludur ve bunları kendi amaçları doğrultusunda kullanır.

Ama uzun ateşkesleriyle bu, tuhaf bir çatışmadır ve bir aile kavgasından ibaret görünür. Yani romancının bir yandan farklılığı korurken bir yandan da bu ayrıntılar kalabalığına şekil ve biçim verme çabasının –her sanatçının çabası– zihnin sentezleme yoluyla mutlak düzene varma arzusuyla ortak yanları vardır. Benzerdirler ama aynı değillerdir. Sanatçının endişesi (özellikle romancınınki demeliyim), her ne pahasına olursa ol-

sun, hatta tasarımın kusursuzluğunu dahi feda ederek bu ayrıntıları kurtarmaktır. Bir fikrin dağınık amaçları olamaz ama bence bir romanın buna ihtiyacı vardır. Ne var ki, Dostoyevski gibi bir romancının fikirlere karşı silahlanırken –genellikle istihza silahıyla– aynı anda fikirlerin cazibesini hissetmesi için yeterli sebep de vardır.

Çoğu romancının bazı fikirlerle adeta muharebe meydanına çıktığını varsayma eğilimindeyizdir, *Zor Zamanlar*'daki Dickens gibi. Çok azı – mesela Tolstoy ve Lawrence– fikirlere içsel ve öfkeli bir kuşkuyla yaklaşırlar; adeta himaye ettikleri hassas yaşam dokusunu, soyutlama yapmaya yönelik yırtıcı arzudan korumak istermiş gibi. Belirli fikirler üstünde elde edilen büyük zaferlerde (Voltaire'in Dr. Panglos'un şahsında Leibnitz'i yok etmesi – "Eğer bu mümkün olan en iyi dünyaysa o zaman neden diğerleri var?"; Orwell'in Stalinizmi yok etmesi – "Bütün hayvanlar eşittir, ama bazı hayvanlar daha eşittir.") bile aşırı güç kullanımı vardır sanki, eserden sırf bu yönüyle zevk alırız. Bunun her zaman olduğuna, gerilimin daima var olduğuna, tek istisnasının romancının fikirlerin büyüsünü hissetmediği yerde olduğuna ve bunun da bugüne kadar çok seyrek olduğuna inanıyorum.

Romancının endişesinin, ayrıntıları kurtarmak olduğunu söyledim ve galiba bunu açıklamam gerekiyor. Geniş sosyal güçleri hareket halinde gösterdiğinde bile (Victor Hugo ya da Manzoni ya da Tolstoy gibi) romancı bireysel kaderleri önemser ve bunların küçük kaderler olması romana uygundur. Krallar ve trajik tiyatronun soyluları ya da komedinin zeki mizaçları değil, Renzo ve Lucia, Tess, Jude, Stephen Blackpool, Felix ve Esther, Cosette olmalıdır romanda. Bu zavallı serçelerin hiçbiri genel sosyal yapıya uymaz ve geniş planda yerleri olsa bile bu Tanrı katındadır: "Fanilerin Başı, Tess ile oynadığı oyunu bitirdi." Küçük karakterlerden duyduğu endişe romancıyı genellemeler yapmaya hazırlar – otçul dört ayaklı karşısında şampiyon Dobbin. Fakat durum o kadar basit değildir. Gördüğümüz gibi, fikirler ile gerçekler arasında, hem Bay Gradgrind kategorisinde hem öbür kategoride, yani hem yüce gerçekler hem küçük ayrıntılar arasında bir benzerlik var gibi görünmektedir – romanda bir arada gelişirler, tıpkı şiirde kırmızı gül ve dikenin bir arada bitmesi gibi.

Bunun yanısıra geçmişte romancılar öğretmek ve geliştirmek misyonlarından dolayı ya Gradgrind gibi bir karakteri, onun sağduyusunu ilginç buldular –şimdiye kadar bahsetmediğim oldukça önemli bir yazarlık me-

lekesi– ya da Eliot gibi bir ev hanımı konumuna geri çekilerek kendilerini unutup başkalarını önemsediler.

Bugün artık bir çelişki yoktur. Fikirler romana ait olması için ele alınmaz: Kurmaca sanatında böyle basitliklerin ötesine geçtik. Sanatta gelişim öğretisi, hiçbir şeye tutkuyla bağlı olmayanlara, inançsızlara bile kendini dayatan kuvvetli bir öğreti. Sanatçı taklitçi bir yaratıktır ve şu zamanda ve şu dünyada, eski "güzel günlerde olduğu gibi" felsefe yapmak mümkün değildir, "biz faniler demek dışında". İçinde fikirler barındıran bir roman kendini modası geçmiş olarak etiketler: Bu kuraldan kaçmanın bir yolu yoktur.

Yirmi yıl önce bir ara bir uzlaşma olası göründü. Her ne kadar belirli bir saygınlığı ve tavrı olan yazarlar, romanlarına bazı fikirleri sokmayı iyi bilse de fikirler ancak örtük bir şekilde yer alabildi romanlarda ve okurun bu örtüyü kaldırmasına izin verildi – hatta bir öğrenci olarak okur buna teşvik edildi. "Golding'in *Sineklerin Tanrısı*'ndaki fikirler nelerdir?" "Faulkner'ın *Çılgın Palmiyeler*'inde manişeist bir ayrım var mıdır? Bugün tüm bunlar yasaktır. Yazarın koymadığı şeyleri okur çıkaramaz. Az da olsa yorum konusu olan şeyler söylenmemeli ya da işaret edilmemelidir. Fikirlerin yerine imgelerin sözü geçmektedir ve her ne kadar tercih sırası değiştirilmiş olsa bile Balzac'ın *roman idéé*[4] ile *roman imagé*[5] arasında yaptığı ayrım isabetli bir ayrım gibi görünmektedir.

Yine de fikirlerin içeri alınabileceği birkaç kapı bırakıldı geride ve bazı yetenekli yazarlar bu kapıları keşfettiler. Bunun zekice bir örneği J.G. Farrel tarafından Sipahi İsyanı zamanında Hindistan'da ortaya çıkan fikirlerle dolu ve aynı zamanda heyecanlı bir kurgusu olan *The Siege of Krishnapur*'da (Krişna Kuşatması) yapıldı. Farrel kendi sloganını şöyle bildirmiş olmalı: Eğer fikirler ve moda olmayan başka bileşenler nedeniyle romanınız köhne görünecekse panik yapmayın – doğru zamanı belirleyin. Farrel'ın son romanı olan *The Singapore Grip* (Singapur) (Farrell geçtiğimiz yaz [1979] boğuldu) bu ilkeyi Singapur'un İkinci Dünya Savaşı sonbaharına taşır: fikirler, karakterler ve mekân belirli bir dönemin esintisini taşırlar; mobilya kadar sağlamdırlar, üzerlerinde konaklama izi yoktur. Daha yakın bir tarihte yazılan John Updike'in *The Coup* (Darbe) başlıklı romanı da coğrafya üstünden zamanda geriye giderek benzer bir ba-

4 (Fr.) Fikir romanı.

5 (Fr.) İmge romanı.

şarı yakalar: "Gelişmekte olan" bir Afrika ülkesinde bir yığın fikir gün ışığına çıkmıştır; özellikle de Batı'da eğitim görmüş, yerli bir diktatör olan kahramanın kafası fikirlerle doludur, romanın sonunda kahraman Güney Fransa'ya sürgün edildiğinde dahi aynı fikirler dolanmaktadır kafasında. Alison Lurie'nin otuzların sonunda, dönemin fikirleri ve yaşam tarzını yansıtan *Only Children*'ı (Tek Çocuk) var ayrıca. ABD'de Yahudi romanının özel bir yetkisi, fikirlerle oynama özgürlüğü vardır daima. Bellow, Malamud, Philip Roth biz Yahudi olmayanlara asla ama asla verilmeyen bu yetkiden hâlâ faydalanan yazarlar. Son olarak, sözünü ettiğim soruna getirilen sıradışı bir çözümden bahsedeyim: Robert Pirsig'in felsefi müdahalelerle ülkeyi baştan başa dolaşan bir Amerika hikâyesi olan –karakterlerinden birinin adı Phaedrus– *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı*. Pirsig'in tekniği çok basit: Muhtemelen bir mali fedakârlık sorunundan dolayı, kitabını roman olarak adlandırmaktan çekindi, kitap da kurmaca dışı eserler listesine girdi. Eğer roman türü yeniden canlanacaksa, okurun daimi başdüşmanı olan eleştirmenleri ve edebiyat öğretmenlerini zararsız kılmak ve dikkatlerini dağıtmak için buna benzer acil durum stratejilerini daha fazla devreye sokmak gerekecektir.

Çeviren ÜMRAN KÜÇÜKİSLAMOĞLU

Ne dersen de, görünmüyor bir iz,
Şaşırdık yolumuzu, ne yapsak ki?
Kırda güden bizi şeytan olsa gerek,
Oraya buraya savurup duran.

.....

Niçin böylesine çoklar, nereye sürüyorlar onları,
Niçin acıklı böyle şarkıları?
Kötü ruhu mu gömüyorlar,
Kocaya mı veriyorlar cadıyı?

– A. PUŞKIN

Orada, dağda büyük bir domuz sürüsü otluyordu. Cinler ol kişiden çıkıp domuzlara girdiler. Sonra gidip uçurumdan aşağı atladı sürü. Boğuldu. Çobanlar bu olayı görüp koştular, köylülere haber verdiler. Halk koşup geldi. Biraz ötede, dağda içinden kötü ruhların çıktığı ol kişioğlunu giyinmiş kuşanmış, aklı başında, İsa'nın ayakları dibinde oturur bulduklarında dehşete kapıldılar. Olanları görenler görmeyenlere, içine kötü ruhlar girmiş ol kişioğlunun nasıl kurtulduğunu anlattılar.

– *Luka'nın İncili*, VII. BI, 32-37

Birinci Kısım

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş Yerine: Pek Saygıdeğer Stepan Trofimoviç Verhovenski Üzerine Birkaç Söz

I

Bugüne değin hiçbir değişik yanı olmayan kentimizde, pek yakın bir geçmişte olup biten son derece tuhaf olayları anlatmaya başlarken (yeteneksizliğim nedeniyle) biraz geriden, özellikle, yetenekli, pek saygıdeğer Stepan Trofimoviç Verhovenski üzerine birtakım ayrıntılardan başlamak zorundayım. Sunduğum notların yalnızca girişi olsun bu ayrıntılar, anlatmayı düşündüğüm asıl olaylar ileridedir.

Kestirmeden söyleyeyim: Stepan Trofimoviç aramızda sürekli biraz değişik, nasıl söylesem, ilerici bir yurttaş rolü oynardı. Hem pek tutkundu da bu rolüne. Öyle ki, onsuz yaşayamazdı gibi geliyor bana. Onu bir tiyatro artistiyle bir tuttuğum için böyle söylüyorum sanılmasın: Tanrı korusun! Üstelik, saygım da vardır ona. Bütün bunlar bir alışkanlık, daha doğrusu, çocukluğundan beri kendisini hep iyi bir yurttaş, önemli bir kişi görmeye olan eğiliminden kaynaklanıyordu. Sözgelişi, "polisin peşine düştüğünü", "sürgüne gönderilmiş" olmasını pek severdi. Bu iki deyimin estetik büyüsü, bir daha ayılmamacasına onu sarhoş etmiş; sonra kendi gözünde bunca yıl yavaş yavaş yükselterek sonunda oldukça yüksek, kişinin gururu için pek hoş bir kendini beğenmişlik dü-

zeyine çıkarmıştı onu. Geçen yüzyılın toplumunu, insanları yeren bir İngiliz romanında, Gulliver diye birisi, boyları ancak sekiz-on santim olan cücelerin ülkesinden döndüğünde kendini dev insan görmeye öylesine alışmıştır ki, Londra'nın caddelerinde dolaşırken çevresindekileri hâlâ küçük yaratıklar, kendisini de dev sanar, yanlışlıkla ayağının altında kalıp ezilmesinler diye kaldırımda yürüyen insanlara, caddeden geçen faytonlara yana kaçmaları, kendilerini korumaları için elinde olmadan bağırır. Böyle bağırıp çağırıyor diye eğlenirler onunla, ağızlarını bozarlar kentliler, yontulmamış arabacılar kırbaçlarını indirirler *Dev*'in suratına: Ama hakça bir şey mi bu şimdi? Alışkanlığın kişiye yaptıramayacağı şey mi vardır? Bir kez alıştığı bir şeyi kolay kolay bırakamaz kişi. Stepan Trofimoviç'i hemen hemen aynı duruma sokmuştu alışkanlık. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, onunki daha bir masum, çirkin kaçmayacak biçimdeydi. Çünkü kendisi pek hoş bir insandı.

Son zamanlarda herkesçe, her yerde unutulduğunu bile sanıyorum. Oysa eskiden bilinmedik bir kişi olduğunu kimse söyleyemez. Geçen kuşağın ünlü kişilerinin, herkesin bildiği o üstün grubunda onun da bulunduğu kesindir. Kısa bir zaman için –topu topu bir dakikalık bir zamandır bu– o devrin birçok heyecanlı kişilerince handiyse Çaadayev'in, Belinski'nin, Granovski'nin ve o zamanlar Avrupa'da daha yeni çalışmaya başlayan Hertsen'in adlarıyla birlikte anıldı adı. Ama Stepan Trofimoviç'in çalışmalarının, kendi deyimiyle "aynı zamana rastlayan birtakım olaylar kasırgası" yüzünden, başlamasıyla bitmesi bir olmuştu. Oysa sonunda ne oldu? Değil "kasırga", "olaylar" diye bir şeyin bile olmadığı anlaşıldı. Hiç değilse buna benzer bir şey yokmuş. Ancak birkaç gün önce öğrendim Stepan Trofimoviç'in aramızda, ilimizde, herkesin sandığı gibi, sürgün yaşamadığını, hatta ömründe hiç polisçe aranmadığını. Pek şaşırdım elbette. Ama buna kesinlikle inanmak zorundaydım da. Durum böyle iken siz ondaki hayal genişliğine bakın! Bazı çevrelerin kendisinden çekindiğine, her attığı adımdan sürekli haber alındığına, sayıldığına, son yirmi yıl içinde değişen üç validen üçünün de kentimizi yönetmek üzere başkentten yola çıkmadan önce kendilerine üstlerince onunla ilgili birçok özel, huzursuzluk verici bilgiler verildiğine ömrü boyunca içten-

likle inandı durdu. O zamanlar biri çıkıp, son derece dürüst Stepan Trofimoviç'i, kesin deliller göstererek, korkacak hiçbir şeyinin bulunmadığına inandıracak olsaydı, kuşkusuz, gücenirdi bile. Ama bununla birlikte, son derece akıllı, yetenekli bir kimseydi. Dahası, nasıl söylesem, bilimsel... Ama bu alanda pek bir şey, belki de hiçbir şey yapmadı. Rusya'da bilim adamlarının tümü böyle değil midir zaten?

1849 yılında Avrupa'dan döndüğünde öğretim görevlisi olarak üniversite kürsüsünde parladı. Topu topu birkaç ders verebildi ancak. Yanılmıyorsam düzensiz toplumlar üzerineydi bu dersler. Bir de 1413-1428 yılları arasında küçük bir Alman kenti olan Hanau'nun toplumsal, ekonomik öneminin artışı, sonra bu önemi ortadan kaldıran belirsiz nedenler üzerine pek parlak bir tez savunma fırsatı bulabildi. Bu tezin içinde o devrin Slavcılarına ustalıkla atılmış pek ağır taşlar vardı. Bir anda sürüyle amansız, gözü dönmüş düşman kazanmış oldu kendine. Sonra –kürsüsünün elinden alınmasının ardından– (öç almak, kimi kaybettiklerini onlara göstermek için) Dickens'dan çevrilen, Georges Sand'i öven derin anlamlı bir incelemeyi aylık, ilerici bir dergide yayımlamayı başardı. Yanılmıyorsam bu incelemede bir devrin şövalyelerinin olağanüstü ahlâklı olmalarının nedenleri ya da buna benzer şeyler anlatılıyordu. Hiç değilse son derece soylu, yüce bir düşünce vardı bu yazılarda. Daha sonraları ortada dolaşan söylentilere bakılırsa, incelemenin yayımlanması pek çabuk yasaklanmış. İlerici dergi de yarım yamalak yayımlanan bu inceleme yazısından zarar etmiş. Bu çok mümkündü, çünkü o zaman daha neler olmuştu! Ama bu yazıların, yazarın tembelliği yüzünden yarıda kaldığını düşünmek de pek akla yatkındır. Düzensiz toplumlar üzerine derslerinin kesilmesine, onun birisine yazdığı birtakım "olayları" anlatan bir mektubunun nasılsa birisinin (kuşkusuz gerici düşmanlarından birisinin) eline geçmesi üzerine, birilerinin ondan bazı açıklamalar istemesi neden olmuştu. Doğru mu yanlış mı, kesin olarak bilmiyorum ya, ısrarlı söylentilere bakılırsa, tam o sıralarda Petersburg'da gerçekçi olmayan, aşırı derecede güçlü, otuz kişiden kurulmuş, yasa dışı büyük bir şebeke yakalanmıştı. Fourrier'nin yapıtlarını çevirmeye hazırlandıklarını söylüyorlardı. Aksi gibi tam da o sıra-

larda, Stepan Trofimoviç'in altı yıl önce Berlin'de, daha ilk gençlik çağında yazdığı bir şiiri, iki meraklı gençle bir üniversite öğrencisinin üzerinde bulunuyor. Şimdi benim yazı masamın üzerinde de vardır bu uzun şiir. Pek yakın bir geçmişte, geçen yıl Stepan Trofimoviç kendi el yazısıyla yazıp imzalamış, göz alıcı bir kırmızı maroken cilt içinde bana armağan etmişti onu. Doğrusu, şiir değeri yok değil. Ozanının bir ölçüde yetenekli olmadığı da söylenemez. Oldukça tuhaf da, ama o zamanlar (yani, daha kesin söyleyeyim, 1830'lu yıllarda) çoğu ozan böyle şeyler döktürüyordu. Yapıtın konusunu anlatmak pek güç benim için, çünkü, doğrusunu isterseniz, hiçbir şey anlamıyorum ondan. *Faust*'un ikinci bölümünü andıran, lirik-dramatik türde soyut bir uzun şiir. Kadınlar korosuyla açılıyor sahne, sonra erkekler korosu geliyor, sonra birtakım güçlerin korosu, en sonunda da daha yaşamamış, ama birazcık olsun yaşamak için kıvranan ruhların korosu alıyor tüm koroların yerini. Hepsi de soyut bir şey söylüyor, daha çok, bir şeye gülünç lanetler yağdırıyorlar. Ama sahne birdenbire değişiyor, böceklerin bile şarkı söylediği bir "yaşam bayramı" başlıyor. Birtakım Latince kutsal sözler söyleyen bir kaplumbağa çıkıyor ortaya; yanılmıyorsam, bir maden, yani hiç de canlı olmayan bir varlık bile bir şey üzerine şarkı söylüyor. Genellikle her şey durmadan şarkı söylüyor; konuşmalar oluyorsa da, belli belirsiz geçiyorlar; ancak tartışırken konuşuluyor, ama yine de yüce bir anlamı vardır bu konuşmaların. Sonunda yine değişiyor sahne, ortasında bir dağ başı görünüyor, kayalıklar arasında uygar görünümlü bir genç başıboş dolaşıyor. Bilinmeyen birtakım otları koparıyor, emiyor bu genç; peri kızının bu otları niçin emdiğini sorması üzerine, içinde aşırı bir canlılık duyduğunu, bu otların özsuyunda derdinin dermanını bulduğunu, ama en büyük isteğinin bir an önce aklını yitirmek olduğunu (belki gereksiz bir istektir bu) söylüyor. Sonra birdenbire yağız bir at üzerinde anlatılmaz güzellikte bir genç çıkageliyor, arkasında her ulustan büyük bir kalabalık vardır. Genç, ölümün kendisidir, arkasındaki insanlarsa onun için yanıp tutuşuyorlar. Sonra, en son sahnede birdenbire Babil Kulesi'yle birtakım asma katları görünüyor, yeni umut şarkıları söyleyerek kulenin yapımını bitiriyorlar. Ta tepeye kadar çıkınca, tutalım, Olim-

pos'un sahibi gülünç bir durumda kaçıp gidiyor, aklı başına gelen insanlık ise onun yerini alıp yepyeni bir anlayışla yepyeni bir hayata başlıyor. İşte bu yapıtı tehlikeli bulmuşlardı o zaman. Geçen yıl Stepan Trofimoviç'e, artık hiçbir tehlikesi olmadığını anlatmaya çalışarak yapıtını bastırmasını söyledim. Açık bir can sıkıntısıyla reddetti. Hiçbir tehlikesi olmaması hoşuna gitmemişti. Hem sanıyorum, bana karşı tam iki ay süren soğukluğu da böyle söylediğim içindi. Ama ne oldu? Birdenbire, tam benim ona bastırmayı önerdiğim sıralarda bizim uzun şiiri *orada,* yani Avrupa'da ilerici bir dergide, hem de Stepan Trofimoviç'e hiç haber vermeden basmasınlar mı? Bunu öğrenince dehşete düştü önce, valiye koştu; Petersburg'a, kendisini pek başarıyla savunduğu bir mektup döşedi, iki kez okudu bana bu mektubu. Ama kime göndereceğini bilemediği için yanında kaldı mektup. Anlayacağınız, bütün bir ay endişelendi durdu. Yüreğinin gizli köşelerinde buna pek sevindiğine kesinlikle inanıyorum. İlerici derginin eline geçirdiği şiirinin yer aldığı sayısıyla yatıp kalkacaktı neredeyse. Gündüzleri şiltenin altına saklıyordu onu. Hizmetçi kadının yatağını değiştirmesine bile izin vermiyor, her gün bir yerlerden bir telgraf bekliyor, herkese yukarıdan bakıyordu. Hiçbir yerden telgraf falan gelmedi. O zaman benimle bile barıştı ki, bu onun kin tutmayan iyi yürekliliğinin en sağlam delilidir.

II

Bundan onun sıkıntı çekmediğini iddia etmiyorum kuşkusuz. İsteseydi, gerekli açıklamaları yaptıktan sonra, düzensiz toplumlar üzerine derslerine pekâlâ devam edebileceğini kesinlikle biliyorum şimdi. Ama kendi kendine gururlanmayı yeğledi o zaman. Aşırı bir acelecilikle, mesleğinin "rastlantı kasırgasıyla" artık kökünden yıkıldığına kendini iyice inandırmaya başladı. Ama gerçeği söylemek gerekirse, mesleğinin değişmesinin gerçek nedeni, Tümgeneral Stavrogin'in pek zengin karısı Varvara Petrovna Stavrogina'nın üstün bir eğitimci, bir dost olarak, tek oğlunun her bakımdan yetiştirilmesini üzerine alması için ona daha önce yaptığı

öneriyi o zaman bir kez daha yinelemesiydi. Bu işin zengin ödülünden söz etmiyorum kuşkusuz... Daha Berlin'deyken, birinci karısından yeni dul kaldığı sıralarda yapılmıştı ona bu öneri. Birinci karısı, hayatı toz pembe gördüğü ilk gençlik çağında evlendiği, bizim kentli, havai bir kızdı. Sanıyorum, bu pek güzel genç kadınla yaşadığı süre, karısının bakımına para yetiştiremediği, ayrıca birtakım nazik durumlar yüzünden pek sıkıntı çektiği bir devredir Stepan Trofimoviç için. Üç yıllık bir ayrılıktan sonra ona, (üzüntülü bir zamanında benim yanımda söylediği gibi) "ilk, mutlu, daha üzerine kara bulutlar çökmemiş aşklarının ürünü", beş yaşında bir erkek çocuk bırakıp Paris'te öldü bu kadın. Yavruyu hemen Rusya'ya, yanında büyütüldüğü, ücra bir yerde yaşayan uzaktan halalarından birine gönderdiler. Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'nın önerisini düşünmeden geri çevirmişti. Aradan bir yıl bile geçmeden, hiç de gereği yokken, konuşmayı pek sevmeyen Berlinli bir Alman kızla evlenmişti. General karısının önerisini geri çevirmesinin başka nedenlerinin de olduğu anlaşılmıştı sonra: Pek tanınmış bir profesörün o sıralar her yerde duyulan ünü çekiyordu onu. Kendi kartal kanatlarını denemek için canla başla kendini hazırladığı kürsüye fırlamıştı. İşte şimdi de, kanatlarının kendisini yükseltecek güçte olmadığını anlayınca, o zaman bile kararını sarsacak gibi olan o öneriyi anımsamıştı. Bir yıl bile birlikte yaşayamadığı ikinci karısının ani ölümü de kolaylaştırdı durumu. Kısa, açık olarak söyleyeceğim: Her şey, Varvara Petrovna'nın ona karşı beslediği ateşli yakınlık, değerli, nasıl söyleyeyim, klasik dostluk duygusundan (dostluk duygusundan böyle söz etmek olursa), evet klasik dostluk duygusundan oldu her şey. Kendini bu dostluğun kolları arasına attı Stepan Trofimoviç. Yirmi yılı aşkın bir süre için iş sağlam kazığa bağlanmış oldu. "Kolları arasına atıldı" deyimini kullandım ya, Allah vere de birisi gereksiz, yanlış bir anlam çıkarmaya bundan. Bunu ancak en soylu anlamıyla almak gerekir. Böylesine ilgi çekici bu iki yaratığı en ince, en soylu bağ bağlamıştı birbirine.

Stepan Trofimoviç'in, çocuğu eğitmeyi üzerine almaya razı olmasının bir nedeni de, ilk karısından kalan çiftliğin –pek küçük bir çiftlikti bu– Stavroginlerin kent dışındaki büyük çiftlikleri

Skvoreşniki'nin hemen bitişiğinde olmasıydı. Bundan başka, kendisine ayıracakları sakin çalışma odasında üniversitedeki güçlü çalışmalarını bırakmadan huzur içinde istediği kadar bilimle uğraşabilecek, kendisini bilime adayabilecek, ulusal dilbilimi pek derin araştırmalarla zenginleştirebilecekti. Araştırma filan yapmadı. Bu yüzden de, ömrünün sonuna kadar, halk ozanının söylediği gibi,

Sitem dolu

. . . . . .

Duruyordun yurdunun karşısında
Liberal-idealist.

Yirmi yılı aşkın bir zaman "sitem dolu" yaşayıp gitme olanağı çıktı ortaya.

Ama halk ozanının sözünü ettiği kişi, bu işi, can sıkıcı olmakla birlikte, isteseydi ömrünce gösteriş olsun diye yapabilirdi. Bizim Stepan Trofimoviç'in ise bu gibi kişileri örnek alarak, ayakta durup gösteriş yapmaktan yorulduğu için sık sık yan geldiği oluyordu. Yan yatarak da olsa, doğrusunu söyleyeyim, sitemlerle doluydu. Bu da kentimiz için yetiyordu. Kulüpte oyun masasının başında kâğıt oynarken görmeliydiniz onu. Her tavrıyla, "Evet, oturdum, kâğıt oynuyorum sizinle işte!" der gibidir. "Olacak şey mi bu yani? Bunun suçu kimin? Çalışmalarımı kim aldı elimden, kim buralara düşürdü beni? Eh, adın batsın Rusya!" Sonra kibar bir tavırla maça kozunu oynardı.

Aslında kumara aşırı bir tutkusu vardı. Bu yüzden de özellikle son zamanlarda kumarda kaybettikçe Varvara Petrovna ile aralarında sık sık hiç de hoş olmayan çatışmalar oluyordu. Ama sonra anlatacağım bunları. Şimdi yalnız şu kadarını söyleyeceğim, vicdanlı bir insandı (yani kimi zaman), bu yüzden de sık sık kederlenirdi. Varvara Petrovna'yla yirmi yıllık dostlukları süresinde düzenli olarak yılda üç-dört kez, aramızda "yurttaş kederi" dediğimiz melankoliye kaptırıyordu kendini. Bu deyim pek hoşuna gidiyordu saygıdeğer Varvara Petrovna'nın. Sonraları melankoliden başka, şaraba düşmeye de başladı. Ama duygulu bir insan olan Varvara Petrovna ömrü boyunca her çeşit kötü eğilimden sakınmıştır onu. Evet, bir dadıya gereksinimi vardı onun, kimi zaman pek

tuhaf oluyordu çünkü. En kederli olduğu bir anda birdenbire pek kaba bir biçimde gülmeye başlıyordu. Kimi zaman kendi için bile gülünç şeyler söylediği oluyordu. Oysa Varvara Petrovna gülünç sözden korktuğu kadar hiçbir şeyden korkmazdı. Davranışlarını ancak üstün, soylu düşünceye göre ayarlayan zengin tabakanın gelenek göreneklerine göre yetişmiş, klasik bir kadındı. Bu yüce kadının, solgun dostu üzerindeki yirmi yıllık etkisi pek büyük olmuştur. Onun üzerine özel olarak bir şeyler anlatmak gerekirdi. Ben de öyle yapacağım.

III

Bazı garip dostluklar vardır. İki dost ellerinden gelse birbirlerini yerler ya, yine de içtikleri su ayrı gitmez ömürleri boyunca. Birlikte olmadan edemezler. İkisinden biri aklına esip de bu dostluk bağını koparayım dese, hemen ertesi gün yatağa düşer, belki kederinden ölebilir bile. Varvara Petrovna ile baş başa, özel görüşmeler yaptıktan hemen sonra kaç kez tanık olmuşumdur Stepan Trofimoviç'in kanepeden fırlayıp duvarları yumruklamaya başladığına...

Hiç de şakaya benzer yanı yoktu bunun. Öyle ki bir gün duvarın sıvaları bile dökülmüştü. Böylesine ince bir ayrıntıyı nasıl bilebildiğimi merak eden çıkar belki. Kendim tanık olduktan sonra bunda bilinmeyecek bir yan mı kalır? Stepan Trofimoviç'in kendisi sık sık başını göğsüme dayayıp duygulu sözlerle içini dışını bana anlattıktan, hüngür hüngür ağladıktan sonra... (Neler neler söylerdi bana ağlarken!) Ama bu hıçkırıkların hemen arkasından bakın ne olurdu: Nankörlüğünden öylesine nefret ederdi ki, ertesi gün, kendi kendini çarmıha germeye hazır bir ruhsal durum içinde dolaşırdı ortalıkta. Yalnızca, Varvara Petrovna'nın "bir dürüstlük, soyluluk meleği, kendisininse tam tersi olduğunu," evet yalnızca bunu söylemek için aceleyle beni çağırtır ya da kendisi bana koşardı. Bana koşmak, içini dökmek her zaman yatıştırmazdı onu, o zaman da Varvara Petrovna'ya pek görkemli mektuplar yazar, içini ona döker, altına imzasını da attığı bu mektuplarda her şeyi itiraf ederdi: Daha dün yabancı bir kimseye, Varvara Petrovna'nın

onu evinde sırf ününden yararlanmak için tuttuğunu; bilgisini, yeteneklerini çekemediğini; ondan nefret ettiğini, ama kendisini bırakıp gider, böylelikle de edebiyat alanında ününe kara bir leke sürülür korkusuyla bunu açığa vurmaktan çekindiğini söylediğini; böylesine alçaldığı için artık kendisine saygısı kalmadığını, intihar etmeye karar verdiğini; ondansa her şeyin kaderini çizecek en son sözcüğü beklediğini, vb. yazardı. Bundan sonra, tüm ellilik bebeklerin en masumu olan Stepan Trofimoviç'in sinir buhranlarının bazen nerelere vardığını düşünebilir kişi! Bir gün, gene incir çekirdeğini doldurmayacak bir nedenden aralarında çıkan, ama birbirlerine hayli zehirli sözlerin söylendiği bir tartışmadan sonra yazılan böyle bir mektubu ben de okudum. Dehşete düşmüş, mektubu göndermemesi için yalvarmıştım. Neredeyse heyecandan kendini kaybetmiş, "Olmaz..." diye karşılık vermişti. "Böylesi daha dürüstçe bir davranıştır... bir görevdir bu... her şeyi, evet, ona her şeyi itiraf etmezsem, yaşayamam, ölürüm!"

İkisi arasındaki en önemli fark, Varvara Petrovna'nın hiçbir zaman böyle bir mektup yazmayacağıydı. Aslına bakarsanız, Stepan Trofimoviç'te kâğıt karalamak illeti vardı. Varvara Petrovna ile aynı evde oturmasına karşın, sinir nöbeti tuttuğu zamanlar günde iki mektup yazardı ona. Varvara Petrovna'nın bu mektupları (günde iki mektup bile almış olsa) büyük bir dikkatle okuduğunu, bazı yerlerine işaretler koyup özel bir çekmeceye kilitlediğini kesinlikle biliyorum. Bundan başka, yüreğinde de bu mektupların herbirine ayrı yer ayırıyordu. Sonra, dostunu bütün bir gün yanıtsız bıraktıktan sonra, ertesi gün karşılaştıklarında, bir gün önce aralarında hiçbir önemli olay geçmemiş gibi davranıyordu ona. Zamanla öylesine hizaya getirdi ki Stepan Trofimoviç'i, çaresiz adam artık bir gün önceki olaydan söz açamıyor, yalnızca bir süre dostunun gözlerinin içine öyle bakıyordu. Ama hiçbir şeyi unutmuyordu Varvara Petrovna. Oysa Stepan Trofimoviç çabucak, bazen pek çabucak unutuveriyordu her şeyi. Dostunun huzur içinde olduğunu görünce cesareti yerine geliyor, çoğunlukla, birkaç arkadaşı uğrarsa, hemen o gün gülmeye, eğlenmeye, şarabın zevkini çıkarmaya başlıyordu. Böyle zamanlarda içinde ne denli büyük bir öfkeyle bakıyor olmalıydı ona Varvara Petrovna! Oysa onun bir şey fark

ettiği olmuyordu! Ama aradan bir hafta, bir ay, hatta altı ay geçince bir şey olur, birdenbire bu mektuplardan birinde kullandığı bir sözcüğü anımsardı Stepan Trofimoviç, sonra arkasından çorap söküğü gibi mektubun tümü, onu yazmasına neden olan olay gelirdi aklına; birdenbire yüzü kıpkırmızı kesilirdi utancından, öylesine acı çekerdi ki bazen, karın sancısı bile tutardı. Bu karın sancıları sinirleri pek bozuk olduğu zamanlar tutardı. Beden yapısının pek değişik, merak uyandırıcı bir özelliğiydi bu.

Gerçekten de, oldukça sık nefret ederdi ondan Varvara Petrovna. Ama son güne değin yalnızca bir şeyi fark edemedi Stepan Trofimoviç: Sonunda Varvara Petrovna'nın bir oğlu (yarattığı bir varlık, hatta buluşu diyeceğim) olduğunu. Varvara Petrovna'nın bedeninin bir parçası olduğunun, onun onu yalnızca "yeteneklerini kıskandığı" için evinde tutmadığının, beslemediğinin farkında değildi. Kendisi için böyle şeyler düşünülmesi nasıl üzüyor olmalıydı kadıncağızı! Stepan Trofimoviç'e duyduğu sürekli nefret, kıskançlık, hor görme duygularının arasında bir çeşit dayanılmaz bir sevgi de vardı. Tam yirmi iki yıl gözünden sakınmıştı onu, kanadının altında bakmıştı. Dostunun yazınsal, bilimsel, toplumsal ünü biraz sallanacak olsa uykuları kaçardı. Kendi bulmuştu onu çünkü, bulduğu şeye en başta kendisi inanıyordu. Umut gibi bir şeydi onun için Stepan Trofimoviç. Ama buna karşılık çok şey bekliyordu ondan: Kul köle olmasını istiyordu kendisine. Akıllara durgunluk verecek derecede kin tutan bir kadındı. Sırası gelmişken iki gülünç olay anlatayım size.

IV

Tüm Rusya'nın bayram ettiği, yeniden doğmaya hazırlandığı, köylülerin özgürlüklerine kavuşacakları söylentileri daha yeni ortalıkta dolaşmaya başladığı sıralar bir gün, Varvara Petrovna'yı kentimizden geçen pek ünlü, bu işlerle yakından ilgili, Petersburglu bir baron ziyaret etmişti. Böyle önemli ziyaretleri pek önemserdi Varvara Petrovna. Çünkü kocasının ölümünden sonra yüksek sosyetedeki dostluk bağları zamanla zayıflamış, sonunda hepten kop-

muştu. Baron bir saat kadar oturdu konuk salonunda, çay içti. Başka kimse yoktu yanlarında, ama biraz sonra Varvara Petrovna Stepan Trofimoviç'i çağırtıp Baron'la tanıştırdı. Baron daha önce de onunla ilgili bir şeyler duymuştu (ya da mahsus duymuş gibi yapıyordu), ama çay içerlerken pek az ilgilendi onunla. Stepan Trofimoviç küçük düşüremezdi kendini kuşkusuz, davranışları, tavırları son derece göz alıcıydı zaten. Gerçi soylu bir aileden değildi ya, öğrenimine Moskova'da ünlü bir evde başlamış, orada bitirmişti. Bir Parisli gibi Fransızca konuşurdu. Bu bakımdan, Varvara Petrovna'nın taşrada bile olsa, çevresinde nasıl insanları topladığını daha ilk bakışta anlamış olmalıydı Baron. Ama öyle olmadı. Baron ortalıkta dolaşan büyük reformun ilk söylentilerinin tümünün gerçek olduğunu doğrularken Stepan Trofimoviç kendisini tutamamış, *"yaşa!"* diye haykırmıştı. Koluyla aşırı bir heyecan belli eden bir hareket bile yapmıştı. Pek yüksek sesle bağırmamıştı, hatta kibar bir haykırıştı da bu. Belki heyecanı bile yapmacık, kol hareketinin çaya oturmadan yarım saat önce aynanın karşısında provası yapılmıştı, ama göze çarpan bir falso olmuştu burada. Çünkü Baron bu büyük olay karşısında tüm Rus ulusunun duygulanmasının, heyecanlanmasının pek olağan olduğunu kibar bir tavırla söylemekle birlikte, hafifçe gülümsemekten de kendini alamamıştı. Biraz sonra da kalktı, giderken elinin ucunu uzattı Stepan Trofimoviç'e. Konuğunu yolcu ettikten sonra salona dönen Varvara Petrovna bir süre masanın üzerinde bir şey arıyormuş gibi yaptıktan sonra birdenbire Stepan Trofimoviç'e döndü; benzi uçuk, gözleri çakmak çakmak, yavaş yavaş konuşarak fısıltıyla,

"Hiç unutmayacağım bu yaptığınızı!" dedi.

Ertesi gün, bir gün önce hiçbir şey olmamış gibi karşıladı dostunu; Baron'un yanında olan olaydan bir daha hiç söz etmedi. Ama aradan on üç yıl geçtikten sonra kötü bir anda anımsattı, sitem etti ona gene o olay için; ilk kez sitem ettiğinde olduğu gibi benzi uçuk, gözleri çakmak çakmaktı gene. Ömründe ancak iki kez "Hiç unutmayacağım bu yaptığınızı!" demişti ona. Baron olayı ikincisiydi. Ama birinci olay da en az onun kadar değişikti. Stepan Trofimoviç'in yaşantısında da, sanıyorum, oldukça önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan onu da anlatacağım.

1855 yılının ilkbaharına, mayıs ayına, tam, hareket halindeki orduya katılmak için aceleyle Kırım'a giderken yolda, midesindeki bir hastalıktan ölen havai, yaşlı Tümgeneral Stavrogin'in ölüm haberi Skvoreşniki'de duyulduğu zamana rastlar bu olay. Dul kalmıştı Varvara Petrovna, matem giysileri içindeydi. Doğrusu, uzun süre matem tutamazdı, yaradılışlarındaki uyuşmazlık nedeniyle dört yıldır kocasından ayrı yaşıyordu. Bir aylık bağlamıştı kocasına. (Tümgeneralin topu topu yüz elli köle köylüsü, aylığı, bunlardan başka ünü, sosyetedeki bağları vardı; Skvoreşniki'nin tüm zenginliği ise pek zengin bir kesimcinin tek kızı Varvara Petrovna'nındı). Böyle olmakla birlikte, ölüm haberinin pek ani olması sarsmıştı onu. Herkesten kaçmaya, günlerini yapayalnız, bir başına geçirmeye başlamıştı. Kuşkusuz, Stepan Trofimoviç hiç ayrılmıyordu yanı başından.

Tüm güzelliğini sermişti doğaya mayıs ayı. Akşamları olağanüstü bir hoşluk çöküyordu kentin üzerine, ıhlamur ağaçları çiçek açmıştı. İki dost her akşam bahçede buluşuyor, ortalık kararıncaya dek kameriyede oturuyor, duygu ve düşüncelerini birbirlerine açıyorlardı. Pek hoş, haz dolu oluyordu bu dakikalar. Yaşantılarındaki ani değişikliğin etkisiyle olacak, Varvara Petrovna her zamankinden çok konuşuyor, dostuyla yürek yüreğe oluyordu sanki. Birkaç akşam böyle geçti. Bir akşam Stepan Trofimoviç'in aklına pek tuhaf bir düşünce geldi birdenbire. "Sakın gözü olmasın bende bu kendisini avutmaya çalışan kadının? Matem süresi olan bir yılın sonunda benim kendisine evlenme teklifinde bulunacağımı mı umuyor acaba?" Uygunsuz bir düşünce! Ama kişinin yükselmesi, yalnızca gelişmişliğinin çok çeşitliliğinden de olsa, kimi zaman uygunsuz bir düşünceye eğilim uyandırır insanın içinde. Düşündükçe daha bir inandı bu olasılığa. "Evet, çok zengin, ama..." diye geçiriyordu içinden. Gerçekten de Varvara Petrovna'nın hiç de bir dilbere benzer yanı yoktu hani. Uzun boylu, saz benizli, kalın kemikli, bir atınkini andıran uzun yüzlü bir kadındı. Stepan Trofimoviç her gün daha bir kararsız oluyordu. Kafasının içini dolduran kuşkular acı veriyordu ona. Kararsızlıktan birkaç kez ağlamaklı bile olmuştu (pek sık ağlardı Stepan Trofimoviç). Akşamları kameriyede otururlarken yüzü, elinde olmadan, kaprisli, alaycı, aynı

anda hem cilveli hem mağrur bir anlatımla kaplanıyordu. Hiç farkına varmadan, iradesi dışında olur bu kişinin. Hatta kişi ne denli soyluysa bu anlatım da o denli belirgindir. Bu konuda ne düşündüğünü Tanrı bilir ya, Varvara Petrovna'nın yüreğinde Stepan Trofimoviç'in kuşkularını doğrulayabilecek bir duygunun doğar gibi bile olmadığı düşüncesi en akla yatkın olanıdır. Evet, istediği kadar ünlü olsun, Stavrogina ismini onun ismiyle değiştirmeye yanaşmazdı. Belki de birtakım kadınlarda öylesine olağan görünen, bilinçdışı kadınsı bir istekten doğma, kadınca bir oyundu istediği yalnızca. Bununla birlikte, kesin söylemiyorum; kadın ruhunun derinliklerine bugün bile inilemez çünkü! Devam ediyorum:

Varvara Petrovna'nın, dostunun yüz anlatımındaki bu tuhaf değişikliği hemen sezinlediğini kabul etmek gerekir; pek duyarlı, sezinleme yeteneği pek güçlü bir kadındı çünkü. Stepan Trofimoviç de kimi zaman aşırı saftı... Ama bu arada akşamlar yine eskisi gibi sürüp gidiyordu, konuşmalar yine şiirsel, ilgi çekiciydi. İşte bir akşam yine son derece heyecan, duygu dolu uzun bir konuşmadan sonra, gece geç saatte Stepan Trofimoviç'in oturduğu bölümün taşlığında birbirinin elini hararetle sıkarak ayrılmıştı iki dost. Stepan Trofimoviç her yaz, Skvoreşnikilerin büyük konağının bahçenin ta içine kadar uzanan çıkıntı biçimindeki bu bölümüne taşınır, yazı orada geçirirdi. Odasına daha yeni girmiş, tezcanlı bir dalgınlık içinde bir sigara yakmış, daha içmeye başlamadan bütün günün yorgunluğu üzerinde, açık pencerenin önünde hareketsiz durmuş, parlak ayın yakınlarından kayar gibi geçen, tüy gibi bembeyaz, hafif bulutları seyre koyulmuştu ki, bir hışırtı ürpertmişti onu. Arkasına dönmüştü birden. Daha dört dakika önce ayrıldığı Varvara Petrovna duruyordu karşısında. Solgun yüzü mosmor olmuş, dudakları sıkılmış, dudak uçları titriyordu. On saniye hiçbir şey söylemeden, keskin, amansız bir bakışla gözlerinin içine baktı, birdenbire çabuk çabuk konuşarak,

"Hiç unutmayacağım bu yaptığınızı!" diye fısıldadı.

Aradan on yıl geçtikten sonra Stepan Trofimoviç bu üzücü olayı, önce kapıları kilitledikten sonra fısıltıyla bana anlatırken, o anda olduğu yerde donup kaldığını, Varvara Petrovna'nın gittiğini ne gördüğünü ne de işittiğini yemin ederek anlatıyordu. Bu olan-

dan Varvara Petrovna bir daha hiç söz etmediği, aralarında böyle bir şey geçmemiş gibi davrandığı için, bunu hastalığından önce gelen bir kâbus saymayı yeğlerdi hep Stepan Trofimoviç. Gerçekten de o gece hastalanmış, iki hafta yataktan kalkamamıştı. Böylelikle kameriyedeki buluşmaları da tam sırasında kesilmiş oluyordu.

Öte yandan, kâbus düşüncesi yanında ömrünce her gün bu olayın sonrasını, çözümlenmesini bekliyor gibiydi. Onun böyle bitivermiş olabileceğine inanmıyordu! Durum gerçekten de böyle idiyse dostuna bazen pek tuhaf bakıyor olmalıydı.

V

Üzerinden hiç çıkarmadığı giysisini bile Varvara Petrovna diktirmişti. Pek göz alıcı, değişik bir giysiydi bu: Uzun etekli, ön düğmeleri neredeyse ta gırtlağa kadar dayanan, ama Stepan Trofimoviç'in üzerine pek hoş oturan, siyah bir redingot; geniş kenarlı, yumuşak (yazın hasır) bir şapka; büyük bağlanmış, uçları sarkık, beyaz, patiska bir kravat; gümüş başlı bir baston; bütün bunların yanında neredeyse omuzlarına dökülen uzun saçlar... Esmerdi, ancak son zamanlarda hafif ak düşmüştü saçlarına. Sakal bıyık bırakmazdı. Gençliğinde pek yakışıklı olduğunu söylüyorlar. Ama bence, yaşlılığında da olağanüstü çekiciydi. Hem elli üç yaşında yaşlı mı sayılır ki bir erkek? Ama o kendini beğenmişliğiyle, genç olduğunu kabul etmek şöyle dursun, yaşının ilerlemişliğiyle övünürdü bile. Zaten uzun boyu, ince bedeni, omuzlarına dökülen saçları, değişik giysisiyle bir piskoposa benziyor ya da daha çok, yazın bahçede, çiçek açmış bir leylak ağacının altındaki bankta, iki elini bastonuna dayamış, yanı başında açık bir kitap, oturmuş, duygulu gözlerle güneşin batışını seyrederken, otuzlu yıllarda bir dergide yer almış taş basma resimdeki ozan Kukolnik'i andırıyordu. Kitap sözü geçmişken söyleyeyim, son zamanlarda okumayı bırakır gibi olmuştu. Bununla birlikte, en sonunda olmuştu bu. Varvara Petrovna'nın abone olduğu gazete ve dergileri sürekli okurdu. Kendi gururundan hiçbir şey yitirmeden, Rus edebiyatının başarılarıyla da ilgileniyordu. Bir ara devrimizin iç, dış politikası üzerin-

de çalışmaya heves edecek oldu, ama pek kısa bir süre sonra vazgeçti. Kimi zaman bahçeye çıkarken eline Tokevil'i aldığı, öte yandan, cebinde de kimseye göstermeden Paul de-Kock'u taşıdığı bile oluyordu. Ama önemsiz şeylerdir bunlar.

Parantez içinde Kukolnik'in resminden de söz edeceğim: Varvara Petrovna'nın eline, daha genç kızlığında, Moskova'da soylular pansiyonunda okurken geçmişti bu resim. Önüne gelen her şeye, bu arada öğretmenlerine, daha çok da kompozisyon ve resim öğretmenlerine tutulan pansiyonlardaki öğrenci kızlar gibi, o da bu portreye tutulmuştu bir anda. Burada ilginç olan, kızların bu özelliği değil, Varvara Petrovna'nın bu tabloyu en sevdiği değerli eşyaları arasında elli yıl saklamış olmasıdır. Öyle ki, Stepan Trofimoviç'e belki de bunun için tabloda ozanın üzerindeki giysiyi andıran bir giysi diktirmişti. Ama bunlar da önemsiz şeylerdir kuşkusuz.

İlk zamanlar, ya da daha kesin söyleyeyim, Varvara Petrovna'nın yanında kaldığı sürenin ilk yarısında Stepan Trofimoviç hep bir yapıt üzerinde düşünüp duruyor, her gün büyük bir ciddiyetle onu yazmaya hazırlanıyordu. Ama ikinci yarıda her şeyi unutmuşa benziyordu. Gün geçtikçe daha sık şöyle diyordu bize: "Çalışmaya başlamaya hazır gibiyim, tüm materyal toplanmış durumda, ama içimden gelmiyor çalışmak, çalışamıyorum bir türlü! Elim varmıyor!" Sonra da başını önüne eğip kederli düşüncelere dalıyordu. Kuşkusuz, bu durum, bir bilim çilekeşi olarak daha bir yücelik kazandırabilirdi ona bizim gözümüzde. Ama onun istediği bu değildi. Birçok kez içli bir tavırla: "Herkes unuttu beni, kimseye gerekli değilim artık!" dediği olmuştu. Bu zoraki keder özellikle 1850 yıllarının sonunda görülmeye başlamıştı onda. Durumun ciddi olduğunu sonunda anlamıştı Varvara Petrovna. Öte yandan, dostunun unutulduğu, kimseye gerekli olmadığı düşüncesini bir türlü kabul edemiyordu. Stepan Trofimoviç'i biraz avutmak, aynı zamanda da eski ününü ona yeniden kazandırmak için Varvara Petrovna dostunu alıp, sanatçı ve bilimle uğraşan birçok arkadaşının bulunduğu Moskova'ya götürmüştü. Ama Moskova da yeterli olmadı.

O zamanlar devir pek değişikti. Yepyeni, eski sessizliği çok andıran, pek tuhaf, her yerde, Skvoreşniki'de bile kendisini hissettiren bir hava esmeye başlamıştı yurdun üstünde. Çeşit çeşit söylentiler

dolaşıyordu ortada. Olaylar az çok biliniyordu ya, olayların yanında, onlarla birlikte olan düşüncelerinin de olduğu açıktı. Önemli olan, bu düşüncelerin aşırı derecede çok olmasıydı. Bu durum şaşırtıyordu insanı işte: Olayların içine girmek, bu düşüncelerin ne anlama geldiğini öğrenmek bir türlü mümkün olmuyordu. Varvara Petrovna, kadınlara özgü aşırı merakıyla bu düşüncelerin sırlarına inmek istiyordu. Gazete ve dergileri, Avrupa'dan gelen yasak yayınları, o sıralar el altından dağıtılmaya başlayan bildirileri bile (hepsini getiriyorlardı ona) okumaya koyulmuştu. Ama her şeyi birbirine karıştırmasına, kafasının içinin daha bir allak bullak olmasına yarıyordu bütün bunlar. Mektuplar yazıyordu. Kısa yanıtlar veriyorlardı ona. Hem gelen her yanıt bir öncekinden daha anlaşılmaz oluyordu. "Bütün bu düşünceleri" ona iyice bir anlatması için görkemli bir tavırla Stepan Trofimoviç'i çağırırdı yanına, ama hiç de yetmezdi ona anlattıkları. Ulusça bu kıpırdanışa Stepan Trofimoviç'in bakışı son derece tepedendi. Unutulduğundan, artık kimseye gerekli olmadığından başka bir şey düşündüğü yoktu. Sonunda onu da anımsadılar. Önce Avrupa'daki yayınlarda sürgün bir çilekeş diye geçti adı, hemen sonra Petersburg'da ünlü yıldızlar arasında eski bir yıldız olarak anılmaya başlandı. Hatta Radişçev'le karşılaştırıyorlardı onu nedense. Daha sonra birisi çıktı, onun öldüğünü haber verdi. Hayatı, edebi kişiliği üzerine bir yazı hazırlamaya söz verdi. Birdenbire dirildi Stepan Trofimoviç, adamakıllı kuruldu. Devrin insanlarına duyduğu tüm hafifsemesi bir anda uçup gitti, şöyle bir umut belirdi içinde: "Bu harekete ben de katılsam, gücümü göstersem." Varvara Petrovna hemen üzerine düşmüştü gene, pek bir telaşlıydı. Hiç zaman geçirmeden hemen Petersburg'a gitmeye, her şeyi yerinde görüp anlamaya, elden gelirse yepyeni bir harekete birlikte katılmaya karar vermişlerdi. Öte yandan, Varvara Petrovna kendi hesabına bir dergi çıkarmaya, ömrünün sonuna dek bu uğurda çalışmaya hazır olduğunu açıklamıştı. Durumun böylesine değiştiğini görünce Stepan Trofimoviç daha gururlanmış, yolda Varvara Petrovna'ya neredeyse yukarıdan bakmaya başlamıştı. Hemen yüreğinde yer etmişti bu Varvara Petrovna'nın. Öte yandan, onun bu yolculuğa çıkmasının pek önemli başka bir nedeni daha vardı: Sosyetedeki eski bağlarını yeniden

edinebilme umuduydu bu. Elden gelirse, sosyetede anımsatması gerekiyordu kendisini. Hiç değilse deneyecekti bir yol. Bu yolculuğun bir nedeni de Varvara Petrovna'nın, o sıralar liseyi daha yeni bitiren tek oğluyla buluşacak olmasıydı.

VI

Hemen bütün kışı Petersburg'da geçirdiler. Ama büyük oruç yaklaşmıştı ki, her şey sabun köpüğü gibi pof dedi bitti. Umutlar bir anda uçup gitti. Keşmekeş yalnızca her yanıyla aydınlanmakla kalmadı, üstelik daha bir iğrençleşti. Önce, küçük düşmeyi göze alarak da olsa tüm zorlamalara, çabalamalara karşın, mikroskobik bile olsa, bir ilişki, bağ kurulamadı yüksek sosyetede. Gururu incinen Varvara Petrovna bütünüyle "yeni düşüncelere" bıraktı kendini. Evinde akşam toplantıları düzenlemeye başladı. Edebiyatçıları buyur etti, pek kısa bir zaman içinde sürüyle doldular evine. Bir zaman sonra çağırılmayanlar da gelmeye başlamıştı: Biri ötekini getiriyordu. Böylesine edebiyatçıları hiç görmemişti daha önce Varvara Petrovna. Aşırı denecek derecede bir ün düşkünlükleri vardı ya, buna zorunluymuşlar gibi, bütünüyle açıkyürekliydiler de. Kimisinin (gerçi azınlıkta kalıyordu bunlar) sarhoş bile geldiği oluyor; hem bunda, daha dün hazzına vardıkları bir güzellik gizliymiş gibi davranıyorlardı. Hepsi de kendine göre bir şey bulmuş, karşısındakini şaşırtacak derecede övünüyordu onunla. Her birinin yüzünde biraz önce olağanüstü bir güzellik bulmuş gibi bir anlatım vardı. Kendileri için bir onur sayarak, durmadan küfür ediyorlardı. Ne yazdıklarını anlamak, düşüncelerine akıl erdirmek oldukça güçtü ya; eleştirmenler, romancılar, tiyatro yazarları, yergi yazarları, toplumun aksayan yanlarını gün ışığına çıkaran yazarlar, hasılı her çeşit edebiyatçı vardı içlerinde. Stepan Trofimoviç onların en üst katına, hareketin yönetildiği yere bile çıkmıştı. Yöneticiler olağanüstü yüce kişilerdi. Her biri "kendi düşüncesi olduğundan" başka bir şey bilmemesine karşın, içtenlikle, sevinçle karşıladılar onu. Bu yüce kişilerle öylesine haşır neşir oldu ki, birer Olimpos tanrısı olduklarına bakmadan, onları bile iki kez

çağırdı Varvara Petrovna'nın salonlarına. Pek ciddi, kibar kişilerdi bunlar. Çok gururluydular. Ötekiler açıktan açığa korkuyor, çekiniyorlardı onlardan. Ama gelecekleri olmadığı besbelliydi. Varvara Petrovna'nın daha önce Petersburg'da tanıştığı, o zamandan bu yana aralarında hoş ilişkiler süregelen eskiden pek ünlü iki-üç edebiyatçı da geliyordu toplantılara. Ama bu, değerlerinden kimsenin kuşku etmediği, gerçek ünlü kişilerin suya sabuna dokunmamaları, hele bazılarının, basbayağı bu döküntü kalabalığına yanaşması, yüz kızartıcı bir biçimde onlara yaltakçılık etmesi pek şaşırtıyordu Varvara Petrovna'yı. Önceleri iyi gitti Stepan Trofimoviç'in işleri. Elinden tuttular, edebiyat toplantılarında halkın önüne çıkardılar onu. Bir edebiyat gününde sahneye ilk kez çıktığında, ayrı bir yerde topluca oturan o günün okuyucuları beş dakika, avuç içlerinin acımasına bakmadan alkışlamışlardı onu. Aradan dokuz yıl geçtikten sonra gözleri yaşararak söz ediyordu o olaydan (minnet duygusundan çok, sanatçı yaradılışından böyle oluyordu kuşkusuz). "Size yemin ederim, her türlü bahse girerim," diye anlatıyordu bana; (ama yalnızca bana, bir sır olarak), "evet, her türlü bahse girerim ki, o kalabalık içinde bir tek kişinin bile hakkımda en küçük bir bilgisi yoktu!" Pek ilgi çekici bir itiraftı bu: Son derece duygulu, heyecanlı olmasına karşın, o zaman, sahnedeyken durumunu böylesine açık seçik sezinleyebildiğine göre pek keskin bir zekâsı vardı demek. Öte yandan, dokuz yıl sonra bile bu olayı içini utanç duygusu doldurmadan anımsayabildiğine göre de ince zekâsı hiç mi hiç yoktu. Birkaç genel protesto bildirisinin altına imza atmaya zorladılar onu (kendisi de bilmiyordu neyi protesto ettiğini). İmzaladı. Varvara Petrovna'yı da "iğrenç hareketi" protesto eden bir bildiriyi imzalamaya zorlamışlar, o da imzalamıştı. Bununla birlikte, gerçi bu yeni kimselerin büyük bir bölüğü Varvara Petrovna'yı görmeye geliyorlardı, ama nedense kendilerini, ona hafifsemeyle, açık açık alayla bakmaya zorunlu sayıyorlardı. Stepan Trofimoviç üzgün bir anında bana bundan söz ederken, Varvara Petrovna'nın daha o zamanlardan onu kıskanmaya başladığını ima etmişti. Kuşkusuz, bu insanlarla ortak yanlarının olmadığını, onlarla haşır neşir yaşamasının olanaksız olduğunu anlıyordu Varvara Petrovna. Ama yine de aşırı bir tutkuyla, kadınlara özgü isterik sabırsızlığıy-

la, topluyordu onları evine. En önemli olan da, bir şey bekliyordu hep. İstese pekâlâ konuşabilecekken, bu akşam toplantılarında pek az karışıyordu söze. Çoğunlukla dinliyordu. Sansürün kaldırılması üzerine, sertleştirme işaretinin yazıdan çıkarılması,[1] Rus harflerinin Latin harfleriyle değiştirilmesi, bir gün önce sürgüne gönderilen filan kişi, çarşıdaki uygunsuz bir olay, Rusya'nın, uluslar göz önüne alınarak özgür federatif devletlere ayrılmasının yararları; ordunun, donanmanın dağıtılması, Polonya'nın Dinyeper kıyılarında yeniden kurulması, köylü reformu, bu konudaki bildiriler; verasetin, ailenin, çocukların, din adamlarının kaldırılması, kadın hakları, Bay Krayevski'ye kimsenin hiçbir zaman bağışlayamayacağı evi, vb., üzerine konuşuluyordu. Bu yeni kişiler sürüsünde birçok dalaverecinin olduğu açıktı. Ama yine de birtakım şaşırtıcı değişikliklere karşın, birçok dürüst, dahası pek hoş insanların olduğundan da kimsenin kuşkusu olamazdı. Dürüst olanlar olmayanlardan, kabalardan çok daha anlaşılmazdılar. Ama kim kimin avcunun içindeydi, belli değildi. Varvara Petrovna dergi çıkarmayı düşündüğünü açığa vurunca daha büyük bir kalabalık dolmaya başladı evine. Bununla birlikte, onun bir kapitalist olduğu, emeği sömürdüğü, yüzüne karşı söylenmeye de başlamıştı. Bu suçlamaların nereden ne zaman gelecekleri, kime yönelecekleri de önceden kestirilmiyordu. Ölen General Stavrogin'in meslektaşı, yakın arkadaşı olan, bizim buralarda son derece inatçı, huysuz bildiğimiz, pek çok yiyen, dinsizlikten pek çok korkan, oldukça değerli (kendi alanında kuşkusuz) bir insan, pek yaşlı General İvan İvanoviç Drozlov, Varvara Petrovna'nın akşam toplantılarından birinde tanınmış bir gençle tartışmaya girişecek oldu. Genç ilk söz olarak şöyle söyledi ona: "Öyle söylediğinize göre, generalsiniz demek," bunu, general sözcüğünden daha ağır bir hakaret bulamadığı için böyle söylediği anlamını vererek söylemişti kuşkusuz. İvan İvanoviç birden parladı: "Evet beyim, generalim, tuğgeneralim, Çarına hizmet de ettim, oysa sen baldırı çıplağın, Allahsızın birisin bayım!" Hoşgörüye olanak bırakmayan bir rezalet çıktı. Ertesi gün basında yer aldı bu olay. Hemen o anda General'i evinden kov-

1 Rusçada yumuşatma ve sertleştirme işaretleri vardır. Sert sessizle biten her sözcüğün sonunda bir sertleştirme işareti vardı, sonra kaldırıldı – ç.n.

maya yanaşmayan Varvara Petrovna'nın bu "iğrenç hareketi"ni yeren genel bir bildiri herkese imzalatılmaya başlandı. Resimli dergide Varvara Petrovna, General ve Stepan Trofimoviç'i üç gerici dost olarak gösteren, onların gururlarıyla oynayan bir karikatür yayımlandı. Karikatürün altında da bir halk ozanının sırf bu olay için kaleme aldığı bir şiir vardı. Kendimden şunu da ekleyeyim, general rütbesindeki birçok kişide gerçekten de şöyle deme alışkanlığı vardır: "Çarıma hizmet ettim..." Yani, sanki bizim gibi olağan yurttaşlarınkinden başka bir Çarları varmış gibi bir söylerler bunu.

Kuşkusuz, Petersburg'da kalmalarının olanağı kalmamıştı artık. Üstelik, Stepan Trofimoviç'in işleri de tam bir *fiasco* ile sona ermişken. Kendini tutamamış, sanatın yasalarından söz etmeye başlamıştı. Elbette bu kez daha çok alay etmeye başlamışlardı onunla. Son edebiyat gününde, "kovulmuşluğuna" duyulan saygıya güvenip, yüreklere dokunacak bir konuşma yapmak esti aklına. "Vatan" sözcüğünün gereksizliğini, gülünçlüğünü kesinlikle onayladı. Dinin zararlı olduğuna da itiraz etmedi. Ama kararlı bir tavır takınıp yüksek sesle Puşkin'in çok, hem de pek çok yüce bir insan olduğunu söyledi. Hiç acımadan ıslıkladılar onu, öyle ki hemen orada, halkın önünde, sahnede ağladı. Yarı ölü yarı canlı, eve götürdü onu Varvara Petrovna. Deli gibi, *"On m'a traité comme un vieux bonnet de coton!"*[2] diye mırıldanıyordu. Varvara Petrovna bütün gece gitti geldi yanına, defne dalı kaynatıp içirdi ona. Gün ışıyana dek durmadan, "Yararlı olacaksınız daha; bir gün gelecek, kendinizi göstereceksiniz, değerinizi kabul edecekler... Burada olmazsa başka bir yerde olacak!" diye yineleyip durdu ona.

Ertesi sabah erkenden beş edebiyatçı geldi Varvara Petrovna'ya. Bunlardan üçü Varvara Petrovna'nın o güne dek bir kez bile görmediği, tanınmamış edebiyatçılardı. Sert tavırlarla, onun çıkarmayı düşündüğü dergi sorununu incelediklerini, bu konuda bir karara vardıklarını açıkladılar. Oysa bu konuda hiç kimseye, hiçbir zaman böyle bir görev vermemişti Varvara Petrovna. Gençlerin vardıkları karar şuydu: Varvara Petrovna dergiyi kurduktan, her şeyi hazırladıktan sonra hemen, olduğu gibi, sermayesiyle birlikte dergiyi onlara devredecek, kendisi de Skvoreşniki'ye gidecek, "artık

2 (Fr.) Eski bir pamuklu bezden başlık gibi davrandılar bana.

yaşlanan" Stepan Trofimoviç'i de beraberinde götürmeyi unutmayacaktı. Derginin yönetimine hiçbir biçimde karışmayacaktı. İncelik gösterip dergide hak sahibi olmasına, her yıl salt kazancın altıda birinin ona gönderilmesine razı olmuşlardı.

"Sersemlemiş bir halde çıktık Petersburg'dan," diye anlatıyordu Stepan Trofimoviç. "Hiçbir şey düşünemiyordum. Anımsıyorum, trenin tekdüze tıngırtılarına uymuş, durmadan kendi kendime mırıldanıyordum:

'Yüz yıl da yüz yıl, Lev Kambıl,
Lev Kambıl, yüz yıl da yüz yıl...'

Tanrı bilir ya Moskova'ya kadar daha neler saçmaladım. Ancak Moskova'da geldim kendime (sanki değişik bir şey bulabilirdim orada gerçekten de). Ah, dostlarım!" diye iç geçiriyordu bazen, "çoktan beri kutsal saydığı yüce bir düşünceyi beceriksiz yaratıkların yakalayıp sokaklarda sürüye sürüye kendileri gibi aptallara götürdüklerine tanık olduğunda; hiç beklemediği bir anda gözü gibi sakındığı bu düşünceye bit pazarında tanınmayacak bir durumda, çamura bulanmış, üstünkörü bir yana atılmış rastladığında; çocukların elinde oyuncak olmuş gördüğünde insanın içini nasıl bir hüzün doldurur, içi nasıl kan ağlar, bilemezsiniz! Hayır! Bizim zamanımızda böyle değildi, buna yönelmemiştik. Hayır, hayır, bambaşka amaçlarımız vardı bizim. Şimdikilerin her şeyi yabancı bana... Bir gün başlayacak bizim devrimiz gene. Bu devrin sallantıdaki her şeyi sağlam raya oturacak. Başka türlü nasıl olur ki?"

VII

Petersburg'dan döndükten hemen sonra "dinlenmesi" için Avrupa'ya gönderdi dostunu Varvara Petrovna. Evet, bir süre ayrılmaları gerekiyordu, sezinlemişti bunu. Sevinç içinde gitti Stepan Trofimoviç: "Orada yeniden geleceğim hayata!" diye haykırıyordu, "nihayet bilimle uğraşmaya başlayacağım orada!" Ama Berlin'den gönderdiği daha ilk mektuplarda her zamanki yakınmalarına başlamıştı: "Yüreğim parça parça," diye yazıyordu Varvara Petrov-

na'ya, unutmak istiyorum, unutamıyorum! Burada, Berlin'de her şey geçmişimi, şanssızlıklarımı, ilk heyecanlarımı, ilk ıstıraplarımı anımsatıyor bana. Sevgili karım nerede? Nerede şimdi onların ikisi de? Hiçbir zaman değmediğim iki meleğim, neredesiniz? Oğlum, canımdan çok sevdiğim oğlum nerelerde? Nihayet, ne idüğü belli olmayan, sakallı *un*[3] Ortodoks soytarısı *Andrejeff* diye birisi *Peut briser mon existence en deux*[4] iken ben, ben kendim, çelik gibi güçlü, kaya gibi sarsılmaz iradeli eski ben neredeyim?" vb. Stepan Trofimoviç'in oğluna gelince, ömründe iki kez görmüştü onu: Bir doğduğunda, bir de bundan bir zaman önce delikanlının üniversiteye girmek için hazırlık yaptığı Petersburg'da. Daha önce de söylendiği gibi, çocuk, Skvoreşnikilerden yedi yüz versta[5] uzakta O...ski ilinde kalıyordu (Varvara Petrovna sağlıyordu bakımını). *Andrejeff*'e, yani Andreyev'e gelince bu, kendi kendine arkeoloji öğrenmiş, antika Rus eserleri toplamaya pek meraklı, ara sıra Stepan Trofimoviç'le bilgi yarışına giren; daha önemlisi, çeşitli akımlar üzerine onunla tartışan, pek garip yaradılışlı, bizim buralı bir tüccardı. Bu ak sakallı, gümüş çerçeveli gözlüklü tüccarın, Skvoreşniki'nin hemen bitişiğindeki arazisinden kesimlik için aldığı birkaç dönümlük yerin hesabından dört yüz ruble borcu kalmıştı Stepan Trofimoviç'e. Gerçi Varvara Petrovna dostunu Berlin'e gönderirken her gereksinimini karşılayacak kadar para vermişti ona, ama yola çıkmadan bu dört yüz rubleyi almayı çok istiyordu Stepan Trofimoviç (kuşkusuz, birtakım gizli giderleri için): *Andrejeff* bir aylık bir süre isteyince de ha ağladı ha ağlayacaktı. Oysa tüccarın böyle bir ertelemeye hakkı da vardı, çünkü ondan önceki taksitleri o zamanlar Stepan Trofimoviç sıkışık olduğu için neredeyse altı ay önce ödemişti. Varvara Pavlovna aşırı bir dikkatle okudu bu ilk mektubu, "Nerede şimdi onların ikisi de?" sözünün altını kurşun kalemle çizdi, yanına tarihi atıp çekmeceye kilitledi. Ölen iki karısından söz ediyordu kuşkusuz. Berlin'den alınan ikinci mektupta yakınmaları değişiyordu: "Günde on iki saat çalışıyorum (on bir saat de çalışsa, yeterdi, diye mırıldanmıştı Varvara Pet-

3 (Fr.) Bir.

4 (Fr.) Varlığımı ikiye bölebilir.

5 Karşılığı 1.06 km. olan bir Rus uzunluk ölçü birimi – ç.n.

rovna kendi kendine), kitaplıklardan çıkmıyorum, durmadan kitaplar karıştırıyor, notlar alıyorum. Bir heyecanlıyım ki görmeyin! Birkaç profesörle görüştüm. Pek soylu bir aile olan Dundasovlarla eski dostluğum yeniden canlandı. Şu Nadejda Nikolayevna da ne hoş kadın. Bir şey kaybetmemiş o eski güzelliğinden! Size çok selamı var. Genç kocasıyla üç yeğeni de Berlin'deler. Geceleri ortalık aydınlanıncaya dek sohbet ediyoruz gençlerle. Atina akşamlarından hemen hemen hiç ayrı yanı yok akşamlarımızın. Bizimkilerin de hazzına doyum olmuyor, bizimkiler de gözleri kamaştıracak kadar parlak! Her şey soylu burada: Bol bol müzik dinliyoruz, ne hoş İspanyol ezgileri var! İnsanlığın yeni baştan dirilmesi hülyaları, hiç ölmeyecek güzellik, Sistin Meryem'i, karanlığın bölüm bölüm ayırdığı aydınlık, ama güneşte de lekeler var! Ah, dostum benim, iyi yürekli, sadık dostum! Hep aklımdasınız, tüm benliğimle sizinim! Her an sizinleyim *en tout pays!*[6] Hatta, anımsadığım kadarıyla, Petersburg'dan ayrılmadan önce yüreğimiz titreyerek üzerinde sık sık konuştuğumuz *dans le pays de Makar et de ses veaux*[7] bile... Aklıma geldikçe elimde olmadan gülümsüyorum. Sınırı geçince güvende hissettim kendimi. Tuhaf, yepyeni, bunca yıldan sonra ilk kez içimde duyduğum bir duygudu bu..."

Varvara Petrovna bu mektubu da katlayıp ötekilerin yanına yerleştirirken,

"Hepsi palavra!" diye söylendi kendi kendine. "Ortalık aydınlanana dek oturup sohbet ediyorsa, günde on iki saat kitap karıştırmıyor demektir. Sarhoşken mi yazdı bu mektubu acaba? O Dundasova ne cesaretle selam gönderebiliyor bana? Ama varsın biraz dolaşsın, hava alsın adamcağız..."

"Dans le pays de Makar et de ses veaux" tümcesi şu anlama geliyordu: "Makar danalarını her nereye sürerse." Stepan Trofimoviç bilerek, aşırı bir saflıkla, Rus atasözlerini, halk diline yerleşmiş deyimleri Fransızcaya çevirirdi. Kuşkusuz, bunları daha iyi anlayıp çevirebilirdi, ama bile bile yapıyordu böyle. Bunun ince zekâsının bir delili olduğu kanısındaydı.

Ama pek uzun süre kalmadı oralarda, ancak dört ay dayanabildi,

6 (Fr.) Her ülkede.

7 (Fr.) Makar ile danalarının ülkesinde.

aceleyle Skvoreşniki'ye döndü. Son mektupları, uzaktaki dostuna beslediği en duygulu sevgi sözleriyle, iç döküşleriyle dolu, ayrılık gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Fino köpekleri gibi eve olağanüstü bağlı, evcil yaradılışta insanlar vardır. Dostların karşılaşması pek duygulu oldu. İki gün sonra her şey eskiye döndü. Eskisinden bile sıkıcı geçmeye başladı günler. Aradan iki hafta geçtikten sonra aşırı bir gizlilikle, "Dostum," diyordu bana Stepan Trofimoviç, "sevgili dostum, korkunç bir yanımı daha yeni öğrendim: Basit bir sığıntı *je suis,*[8] *et rien de plus!*[9] *Mais r-r-rien de plus!*"[10]

VIII

Sonra bir sessizlik başladı, hemen hemen on yıl kadar sürdü bu sessizlik. Sürekli olarak göğsüme yaslanıp geçirdiği isteri nöbetleri, hıçkıra hıçkıra ağlamaları huzurumuzu hiç de bozmuyordu. Bu süre içinde Stepan Trofimoviç'in nasıl şişmanlamadığına hep şaşmışımdır. Yalnızca burnu biraz kırmızılaşmıştı, yumuşak huyluluğu daha da artmıştı. Yavaş yavaş bir arkadaş kalabalığı toplandı çevresinde. Ama hiçbir zaman büyük bir kalabalık olmadı bu. Gerçi pek az katılıyordu bu gruba Varvara Petrovna, ama hepimiz gene de koruyucumuz görüyorduk onu. Petersburg'da aldığı dersten sonra artık temelli yerleşmişti kentimize. Kışın kentin içindeki evinde, yazınsa kent dışındaki çiftliğinde kalıyordu. Son yedi yıl, yani ta kentimize şimdiki valinin atanmasına dek olan süre içinde, hiçbir zaman önemli bir kişiliği, etkisi olmamıştır kentimizde. Önceki valimiz unutulmaz, yufka yürekli İvan Osipoviç yakın akrabasıydı. Bir zamanlar pek iyiliğini de görmüşmüş. Karısı, Varvara Petrovna'nın kendisine yan bakması düşüncesinden bile tir tir titrerdi. Kent yönetim kurulunun onun önünde eğilmesi öylesine ileri gitmişti ki, biraz tuhaf bile kaçıyordu doğrusu. Stepan Trofimoviç'in durumu da pek iyiydi kuşkusuz. Kulüpte üyeydi, oyunda kaybettiğinde bile mağrurdu. Gerçi çoğu bir "bilim adamına" bakılan gözle bakıyordu

8 (Fr.) ...yım ben.

9 (Fr.) Başka bir şey değil!

10 (Fr.) Başka hiçbir şey değil.

ona ya, herkes sayıyordu onu. Varvara Petrovna ayrı bir evde oturmasına izin verdikten sonra çok daha serbest görüşmeye başladık. Haftada iki kez toplanıyorduk evinde. Pek neşeli oluyordu toplantılarımız, hele şaraba acımadığı zamanlar... Şarabı yukarıda sözü geçen Andreyev'in dükkânından alıyorduk. Hesabı her altı ayda bir Varvara Petrovna ödüyordu. Bu ödeme günlerinde de hemen her zaman Stepan Trofimoviç'in karın sancısı tutuyordu.

Grubun en tuhaf üyesi, oldukça yaşlı, aşırı liberal, kentte dinsiz diye tanınan, Liputin adında bir memurdu. İkinci kez genç, güzel bir kadınla evlenmiş, oldukça yüklü bir drahoma almıştı. Bundan başka iki yetişkin kızı vardı. Tüm aileyi Tanrı korkusu içinde, kapalı yaşatıyordu. Son derece cimriydi, aylığından biriktirdiği parayla kendisine bir ev almış, hatırı sayılır bir servet yapmıştı. Huzursuz bir adamdı. Rütbesi de pek küçüktü. Kentte az saygı görürdü, yüksek çevrelere ise alınmazdı. Üstelik herkesin bildiği bir dedikoducu, iftiracıydı da. Bir keresinde bir subay, bir keresinde de saygıdeğer bir aile babası, bir toprak sahibi, adamakıllı benzetmişlerdi onu. Ama biz ince zekâsını, ilgi çekici bir kişiliği olmasını, kendine özgü neşeli kuşkuculuğunu seviyorduk. Varvara Petrovna sevmiyordu onu. Ama o gene de her zaman bir şeyler yapıp kadının hoşuna gitmeyi beceriyordu.

Grubumuza son yıl giren Şatov'u da sevmezdi Varvara Petrovna. Şatov daha önce üniversitede öğrenciydi. Öğrencilerin çıkardıkları bir olaydan sonra kovulmuştu okuldan. Çocukluğunda Stepan Trofimoviç'in öğrencisiydi. Varvara Petrovna'nın uşağı Pavel Fyodorov'un oğluydu, onun kölesi olarak dünyaya gelmişti yani. Varvara Petrovna çok iyilik etmişti ona. Gururunu, nankörlüğünü sevmezdi. Üniversiteden kovulunca doğrudan ona gelmemiş olmasını da bir türlü bağışlayamıyordu. Hatta o zaman ona bilerek yazdığı mektubuna bile yanıt vermemiş, zengin bir tüccarın çocuklarına öğretmenlik yapmaya başlamıştı. Bu aile ile birlikte Avrupa'ya gitti. Ama bir öğretmenden çok bir bakıcı olarak. Pek görmek istiyordu o zamanlar Avrupa'yı. Çocukların başında ondan başka, tam yolculuğa çıkılacağı sırada daha çok, ucuz olduğu için tutulmuş, pek canlı bir Rus mürebbiye de vardı. İki ay sonra "serbest fikirleri" yüzünden kovdu onu tüccar. Onun arkasından Şatov ayrıldı tüccarın

evinden, pek kısa bir zaman sonra da Cenevre'de evlendiler. Birlikte üç hafta yaşadılar; sonra, özgür yaradılışlı, aralarında hiçbir bağ olmayan, üstelik yoksulluğun içine düşmüş insanlar gibi ayrıldılar. Uzun süre bir başına başıboş dolaştı Avrupa'da Şatov. Tanrı bilir nerelerde sürttü. Sokaklarda boyacılık yaptığını söylüyorlar. Bir limanda hamallık bile yapmış. Sonunda bundan bir yıl önce doğum yeri olan kentimize döndü. Gelişinden bir ay sonra toprağa verdiği yaşlı halasının evine yerleşti. Yine Varvara Petrovna'nın elinde büyüyen, onun gözdesi, zenginlik içinde yüzen kız kardeşi Daşa ile pek seyrek, uzaktan görüşüyordu. Aramızda hep üzgün durur, ağzını bıçak açmazdı. Ama kimi zaman, inandığı şeylere dokunduğumuzda çılgın bir öfkeye kapılır, ağzına geleni söylerdi. "Şatov'un önce ellerini ayaklarını bağlamalı, sonra bir konuyu tartışmaya başlamalı onunla," diye şaka ederdi Stepan Trofimoviç. Ama severdi onu. Toplumcu görüşlerinin bir bölümünü değiştirmişti Avrupa'da Şatov, karşı uca atlayıvermişti. Güçlü bir düşüncenin birdenbire kendine tutsak ettiği, sanki ağırlığı altında ezdiği, hatta bazı durumlarda bir daha bırakmamacasına kendine bağladığı ülkücü Rus kişilerinden biriydi. Bu düşünceye karşı duracak güçleri yoktur hiçbir zaman. Tutkuyla inanırlar ona, bu yüzden ömürlerinin geri kalan bölümü de, üzerlerine çökmüş, onları yarı yarıya ezen bu taşın altında acı çekmekle geçer. Şatov'un dış görünüşü, inançlarının bir aynasıydı: Kaba saba, sarışın, saçı başı karmakarışık, bodurdu; geniş omuzları, kalın dudakları, son derece sık, sarkık, açık sarı kaşları, kırışık alnı; hep yere yönelmiş, her zaman bir şeyden utanan, huzursuz bakışları vardı. Başında, hiçbir türlü yatmayan bir perçem dimdik dururdu. Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarındaydı. Bir gün Varvara Petrovna yüzüne uzun uzun baktıktan sonra, "Karısının onu bırakıp kaçmasına şaşmıyorum artık," demişti. Parasız pulsuz olmasına bakmadan, temiz giyinmeye çalışırdı. Yine yardım istememişti Varvara Petrovna'dan. Tanrı ne verdiyse onunla geçinip gidiyor; tüccarların yanında çalışıyordu. Bir ara bir dükkânda çalışmaya başlamıştı. Tam tezgâhtar yardımcısı olarak mal götürmek için vapurla bir yere gidecekti ki, yola çıkmadan hastalandı, gidemedi. Onun hiç umursamadan katlanabildiği yoksulluğun derecesini düşünmek bile güçtür. Hastalığından sonra, Varvara Petrov-

na kimliğini gizleyerek, hiç kimseye söylemeden yüz ruble göndermişti ona. Ama paranın kimden geldiğini anladı Şatov, düşünüp taşındıktan sonra aldı parayı. Teşekkür etmek için Varvara Petrovna'ya geldi. Kadıncağız heyecanla kabul etti onu ama, umutları boşa çıktı: Ağzını açmadan, bön bön önüne bakarak, aptal aptal gülümseyerek topu topu beş dakika oturdu; Varvara Petrovna'nın sözünü bitirmesini beklemeden, konuşmasının en ilginç yerinde birdenbire ayağa kalktı; çapraz, kaba saba bir selam verdi ona, utançtan yüzü kıpkırmızı oldu, tam o anda Varvara Petrovna'nın oyma işlemeli, değerli sehpasına çarptı, sehpa devrilip kırıldı. Dışarı çıktığında utançtan yerin dibine giresi geliyordu. Sonra eski zorba hanımının gönderdiği bu yüz rubleyi geri çevirmedi, yalnızca cebe indirmekle kalmayıp, üstelik teşekkür etmeye koştu diye Liputin çok sitem etti ona. Kentin uzak mahallelerinden birinde yapayalnız yaşıyordu Şatov. Hiç kimsenin, bizden birinin bile evine uğramasından hoşlanmazdı. Akşamları sık sık geliyordu Stepan Trofimoviç'e. Okumak için gazete, kitap alıyordu ondan.

Akşam toplantılarımıza Virginski adında, Şatov'un tam tersi görünüyorsa da birkaç bakımdan ona pek benzeyen, buralı, genç bir memur da katılıyordu. Ama bu da bir "evcil"di. Zavallı, aşırı derecede sessiz, hayli okumuş, daha çok kendi kendini yetiştirmiş, saz benizli, otuz yaşında bir gençti. Evliydi, bir devlet dairesinde çalışıyor, halasıyla baldızına da bakıyordu. Karısı da, baldızı da, halası da son düşüncelerin ateşli savunucularıydı ama, kaba görünüyordu bu onlarda. Bir gün Stepan Trofimoviç'in başka bir şey üzerine söylediği gibi, "sokağa düşen bir düşünce" vardı burada sanki. Her şeyi kitaplardan alıyorlardı. Başkentteki ilerici çevrelerden gelen ilk söylentiyle bile gereken her şeyi pencereden aşağı atmaya hazırdılar. Yeter ki istesinlerdi bunu onlardan. Madam Virginskaya kentimizde ebelik yapıyordu. Genç kızlığında uzun süre Petersburg'da kalmıştı. Virginski'nin ise, seyrek bulunur bir yürek temizliği vardı. Böylesine dürüst iç ateşi olan insan az gördüm. Gözleri çakmak çakmak, "Bu parlak umutlardan hiçbir zaman geri kalmayacağım, hiçbir zaman," derdi bana. "Parlak umutlar" üzerine durgun, büyük haz duyarak, fısıltıyla, bir sırmış gibi konuşurdu hep. Oldukça uzun boyluydu. Omuzları son derece cılız, dar-

dı. Pek seyrek, kızıl saçları vardı. Birtakım inançlarıyla Stepan Trofimoviç'in hafifseme dolu alaylarını munisçe karşılar, kimi zaman pek ciddi itirazlarda bulunur, çoğu kez onu çıkmaza sokardı. Stepan Trofimoviç çok iyi davranıyordu ona. Zaten genel olarak hepimize babacan davranıyordu.

Şakacı bir tavırla,

"Hepiniz 'oturmamış' kişilersiniz," diyordu Virginski'ye. Gerçi Petersburg'da *chez ces séminaristes*[11] gördüğüm dar kafalılık sizde gözüme ilişmedi ama, siz de 'oturmamış'sınız Virginski. Şatov oturmuş olmayı pek isterdi ama, o da oturmamıştır."

"Ya ben?" diye sorardı Liputin.

"Siz her kalıba uyan, her işin içinden sıyrılmasını becerenler soyundansınız."

Liputin'in gücüne giderdi bu.

Virginski için, nikâhının üzerinden daha bir yıl geçmeden karısının ona birdenbire kendini bırakacağını, Lebyadkin'i seçtiğini bildirdiğini söylüyorlardı. Ne yazık ki, oldukça da doğruydu bu. Kentimize nereden geldiği bilinmeyen bu Lebyadkin'in şüpheli bir kişi olduğu anlaşılmıştı sonra. Kendini tanıttığı gibi emekli as yüzbaşı da değilmiş meğer. Ancak bıyıklarını burmayı, içmeyi, bir de en akla gelmedik saçmalıklar üzerinde gevezelik etmeyi biliyordu. Pek yüzsüz bir biçimde hemen evlerine yerleşivermişti. Başkasının ekmeğini yemek pek hoşuna gitmişti. Gece bile orada kalıyordu. Bir zaman sonra ev sahibine bile yukarıdan bakmaya başlamıştı. Açığa çıktığını karısından duyduğunda Virginski'nin ona şöyle dediğini söylüyorlardı: "Dostum, bugüne dek yalnızca seviyordum seni, şimdi sayıyorum da." Ama bu eski Roma sözünün gerçekten de söylendiği su götürür. Tersine, hüngür hüngür ağladığını söyleyenler de var. Virginski'nin açığa çıkmasından iki hafta sonra bir gün hepsi birlikte, "ailece" kent dışına, koruluğa tanıdıklarıyla çay içmeye gitmişler. Virginski aşırı derecede neşeliymiş, danslara katılmış. Ama bir ara ortada tek olarak kankan dansı yapan izbandut Lebyadkin'i, aralarında hiçbir tartışma geçmeden, saçlarından yakaladığı gibi yere devirmiş, bağırıp çağırarak, ağlayarak yerlerde sürüklemeye başlamış. İzbandut öyle korkmuş ki, Virginski onu sü-

11 (Fr.) Bu toplantılara katılanlarda.

rüklerken kendisini savunmamış bile, ağzını dahi açmamış. Ama ayağa kalkınca gururu olan herkes gibi kıpkırmızı kesilmiş yüzü. Ayaklarına kapanıp, yaptığını bağışlaması için bütün gece yalvarmış karısına Virginski; ama bağışlatamamış kendisini, çünkü Lebyadkin'den özür dilemeye asla razı olmamış. Üstelik kıt inançlı, aptal olduğu anlaşılmıştı böylelikle. Bir kadınla konuşurken ayaklarına kapandığı için aptaldı. Kısa bir zaman sonra kayıplara karışmış as yüzbaşı. Bir de son zamanlarda yeni amaçlarla göründü kentimizde. Bu kez kız kardeşi de yanındaydı. Ama bunları ileride anlatacağım. Zavallı "evcil"in bizim yanımızda avunduğunu, dostluğumuza ihtiyacı olduğunu söylersem yanlış bir şey söylemiş olduğumu sanmam. Bununla birlikte, evindeki olaylardan hiçbir zaman söz etmezdi bize. Yalnızca bir gün, Stepan Trofimoviç'in evinden ikimiz birlikte dönerken durumunu üstü kapalı anlatmaya başladı, ama birdenbire kolumu yakalayarak heyecanlı, hararetle,

"Bu bir şey değil," dedi; "yalnızca özel bir olay; 'genel soruna' hiç mi hiç engel değildir!"

Ara sıra grubumuza katılan konuklarımız da oluyordu. Yahudi Lâmşin, Yüzbaşı Kartuzov bunlardandı. Bir ara da pek hoşsohbet bir ihtiyar geldi ama, sonra öldü. Liputin, Slontsevski adında Leh bir Katolik papazını getirdi; bir süre izin verdik toplantılarımıza katılmasına, ama sonra izin vermedik.

IX

Bir ara grubumuzun, serbest düşüncenin, ahlâksızlığın, Allahsızlığın kaynağı olduğu söylenir oldu kentte. Bu söylentiye inananlar her zaman da olmuştur. Öte yandan, en masum, sevimli, bütünüyle Rus olan, neşeli, liberal bir gevezelik sürüp gidiyordu grubumuzda. "Yüksek liberalizm" ile "yüksek liberal", yani hiçbir ereği olmayan liberal yalnızca Rusya'da bulunabilir. Her ince zekâlı insan gibi Stepan Trofimoviç'e de dinleyici gerekti. Bundan başka, düşüncelerin propagandasını yaparak en yüce görevi yerine getirdiğine inanması da gerekirdi. Nihayet, şarap içebileceği; içki masasında Rusya, "Rusluk ruhu", genel olarak Tanrı, özellikle "Rus

Tanrısı" üzerine bilinen çeşitte eğlenceli düşünceleri karşılıklı birbirine açabileceği; herkesin bildiği, ezberlediği skandal haberlerini yüzüncü kez anlatabileceği arkadaşının da olması gerekirdi. Kentte dolaşan dedikodulara da bir itirazımız yoktu. Üstelik, kimi zaman sert, üstün ahlâk kararlarına vardığımız da oluyordu. Dünya sorunlarına da burnumuzu sokuyor; Avrupa'nın, insanlığın geleceği üzerinde düşünüyor; meşrutiyetten sonra Fransa'nın birdenbire ikinci sınıf bir devlet durumuna düşeceğini kesinlikle ileri sürüyorduk. Hem bunun pek çabuk, pek kolay olabileceğine tüm benliğimizle inanıyorduk da. Papanın birleşik İtalya'da sıradan bir piskopos olacağını çok önceden sezinleyip söylüyorduk. Bin yıldan beri süregelen bu sorunun, insanca düşünce, endüstri, demiryolu çağı yüzyılımızda çözümlenmesinin son derece kolay olduğuna öylesine inanıyorduk ki... "Rus yüksek liberalizmi" gerçeklere başka türlü eğilemezdi zaten. Stepan Trofimoviç bazen sanattan da söz ederdi. Oldukça güzel de konuşurdu, ama biraz soyut olurdu bu konuşmaları. Kimi zaman gençlik arkadaşlarından söz açardı –devrim tarihimizde adları geçen kişilerdi bunlar– duygulanarak, saygıyla, ama sanki gıptayla anarlardı onları. Canımız çok sıkılırsa güzel piyano çalan Yahudi (küçük bir posta memuruydu) piyanonun başına geçer, bir şeyler çalardı bize. Aralarda domuz, gök gürültüsü, yeni doğan çocuk vb. taklitleri yapardı. Zaten yalnız bunun için aramıza katılmasına izin verirdik. Çok içip de iyice sarhoş olursak –gerçi pek sık olmuyordu bu– heyecanlanıyor, hatta (Lâmşin'in piyanoda eşliğinde) hep bir ağızdan *Marseillaise*'i söylüyorduk. Ancak, bunun bir şeye benzeyip benzemediğini bilmiyorum. Büyük gün On Dokuz Şubat'ı heyecanla karşılamıştık bir keresinde. Birkaç gün önceden onuruna kadeh tokuşturmaya başlamıştık. Çok eskiden olmuştu bu, o zamanlar ne Şatov vardı, ne de Virginski. Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'yla aynı evde oturuyordu. Büyük güne daha vardı, Trofimoviç eski bir liberal toprak sahibinin yazmış olması olası, herkesin bildiği, biraz soyut bir şiiri kendi kendine mırıldanıyordu:

"Köylüler baltaları elinde, geliyorlar,
Kötü bir şey olacak."

Kesin olarak aklımda değil, böyle bir şey olsa gerekti. Varvara Petrovna kulak kabarttı, "Saçma, saçma!" diye haykırdı birden, öfke içinde dışarı çıktı. Bu durumu gören Liputin, Stepan Trofimoviç'e alaylı,

"Sayın toprak sahiplerinin mutluluklarına eski köleleri zarar verirlerse gerçekten de pek acıklı bir şey olurdu bu," dedi.

İşaret parmağıyla boynunda bir çember çizdi.

Stepan Trofimoviç hoşgörüyle karşılık verdi ona:

"*Cher ami,* inanın ki *bunun* (Liputin'in işaret parmağıyla yaptığı hareketi yineledi) ne toprak sahiplerimize ne de ulusumuza bir yararı olur. Gerçi anlamamıza en çok engel olan kafalarımız ya, onlarsız da bir şey yapamayız."

Şunu da söyleyeyim, birçoğumuz (halkı, devleti tanır diye bilinen herkes) gösteri günü, Liputin'in önceden tahmin ettiği çeşitten olağanüstü bir şeyin olacağını bekliyorduk. Stepan Trofimoviç de paylaşıyor olmalıydı bu düşünceyi. Hatta öyle ki, büyük gün artık iyice yaklaşınca Varvara Petrovna'ya Avrupa'ya gitmek için yalvarmaya başlamıştı. Kısacası o da içinde bir huzursuzluk duymaya başlamıştı. Ama büyük gün geldi geçti, bir zaman daha geçti, mağrur gülümseme yine belirdi Stepan Trofimoviç'in dudaklarında. Genel olarak Rusların, özellikle Rus köylüsünün yaradılışı üzerine birkaç ilgi çekici düşüncesini söyledi bize.

İlgi çekici düşünce dizisini şöyle bağladı:

"Aceleci yaradılışta insanlar olduğumuz için köylülerimizi pek aceleye getirdik. Modaya soktuk onları. Yeni bulunmuş değer biçilemez bir şeymişler gibi edebiyatın bir bölümü, birkaç yıl hiç ara vermeden hep onlarla ilgilendi. Bitli başlara defne dalından çelenkler koyduk. Rus köylüsü bin yıldan beri ancak bir kamarinskaya[12] verebildi bize. İnce zekâlı, ilginç, yoksun olmayan, ilgi çekici bir Rus ozanı büyük sanatçı Raşel'i sahnede ilk kez gördüğünde heyecanla şöyle haykırmıştı: 'Raşel'i bin Rus köylüsüne değişmem!' Daha ileri gitmeye hazırım ben: Bir Raşel'e tüm Rus köylülerini veririm. Gözlerimizi açmanın, kaba katranımızı *bouquet de l'impératrice*'e[13] karıştırmamanın zamanı gelmiştir."

12 Bir halk oyun havası – ç.n.

13 (Fr.) İmparatoriçenin buketine.

Liputin hemen onayladı onun sözlerini. Ama yalan söylemenin, Rus köylüsünü övmenin o zaman için gerekli olduğunu, yüksek sosyete kadınlarının bile *Acılı Anton*'u okurken hüngür hüngür ağladıklarını, bazılarınınsa ta Paris'ten Rusya'ya mektup yazıp çiftliklerinin kâhyalarına, artık köylülere karşı elden geldiğince insanca davranmalarını buyurduklarını söyledi.

Anton Petrov'la ilgili söylentilerin hemen peşinden, sanki bilerek, bizim ilde, Skvorenşniki'den çok çok on beş versta ötede de bir şeyler oldu. Öyle ki, aceleyle askerî birlik bile gönderdiler oraya. Bu kez pek heyecanlandı Stepan Trofimoviç, bizi bile ürküttü. Kulüpte bağıra bağıra, daha çok asker gerekli olduğunu, başka bir ilden telgrafla asker çağırmalarının gerektiğini söylüyordu. Valiye koştu, kendisinin bunda bir parmağı olmadığına inandırmaya çalıştı onu. Eskiye bakıp da bu olaya adının karıştırılmamasını, Petersburg'da kime gerekiyorsa, ona hemen bir yazıyla durumun iletilmesini rica etti. Neyse ki bütün bunlar çabuk geçti. Sonunda bir şey çıkmadı. Ama pek şaşmıştım o zaman Stepan Trofimoviç'e...

Üç yıl sonra bilindiği gibi, Rus milliyetçiliğinden söz edilmeye başlanmış, "ulusal bir düşünce" doğmuştu. Stepan Trofimoviç pek gülüyordu bu duruma.

"Dostlarım," diye ders veriyordu bize, "gazetelerde iddia ettikleri gibi milliyetçiliğimiz gerçekten doğduysa bile, hâlâ bir ilkokul sırasında, Almanca kitabının başında oturuyor, bitmeyecek Almanca dersini ezberlemeye çalışıyordur! Alman öğretmeni de, istediği zaman diz çöktürüyor onu önünde. Alman öğretmeni överim! Ama en gerçek olan böyle bir şeyin doğmadığı, her şeyin eskisi gibi, yani Tanrı'nın koruması altında yürüdüğüdür. Rusya için bu yeter de bence, *pour notre sainte Russie.*[14] Üstelik, bütün bu Panislavizm de, milliyet de yeni diyemeyeceğimiz kadar eskidir. Doğrusunu isterseniz, milliyet, kulüplerde zenginlerin konuştuğu, bir de ancak Moskova'da söz konusu edilen bir şeyden ileri gidememiştir bizde. İgor zamanından söz etmiyorum kuşkusuz. Bütün bunlar boş oturmanın sonuçlarıdır. İyi, kötü her şeyimiz boş oturmanın ürünüdür. O güzelim, yüce, istekli, soylu işsiz güçsüzlüğümüzün! Otuz bir yıldır aynı durumun olduğu kanısındayım.

14 (Fr.) Kutsal Rusyamız için.

Kendi emeğimizle yaşayamayız biz. "Doğan" bir ulusal düşüncemizden dem vuruyorlar şimdi – durup dururken gökten zembille mi indi bu ulusal düşünce? Bir düşüncenin ortaya çıkması için önce emeğin, kişisel emeğin, gerçeklerle yoğrulmanın, kişisel pratiğin gerekli olduğunu anlamıyorlar mı bunlar! Bir şey verilmeden hiçbir şey alınamaz. Uğraşır, çalışırsak bizim de düşüncemiz olur. Ama hiçbir zaman çalışmayacağımız için, şimdiye dek bizim yerimize çalışanlar, yani Avrupa, iki yüz yıllık öğretmenlerimiz Almanlar bizim için düşünce sahibi olacaklardır. Üstelik Almanların yardımı olmadan, emek harcamadan anlayamayacağımız kadar büyük bir sırdır bu. Yirmi yıldır her şeyimi ortaya koyarak toplumu çalışmaya yöneltmek için çaba harcıyorum! Ömrümü bu yola verdim. Yararlı olacağına bütün kalbimle inanıyordum da! Şimdi artık inanmıyorum, ama sonuna, mezara girene dek toplumu bu yöne çekmeye çalışacağım. Herkes yüzünü bu yöne çevirene dek çağıracağım toplumu!

Yazık! Yalnızca başımızı sallıyorduk. Aşırı bir heyecanla alkış tutuyorduk öğretmenimize. Ne dersiniz baylar, şimdi de sık sık böyle 'sevimli', 'zekice', 'liberal' eski Rus saçmalıkları duyulmuyor mu kulağımızın dibinde?

Öğretmenimiz Tanrı'ya inanıyordu. Kimi zaman 'Anlamıyorum, derdi, niçin herkes Allahsız diye bellemiş beni burada! İnanırım Tanrı'ya, *mais distinguons.*[15] Kendisini ancak benim içimde tanıyan bir yaratığa inandığım gibi inanıyorum. Benim Nastasya (hizmetçisi) ya da 'ne olur ne olmaz' diye inanan bir bey gibi inanamam ben. Bizim sevgili Şatov'umuz gibi de inanamam! Ama hayır, Şatov bunlara benzemez, Moskovalı bir Slavyanofil gibi *zoraki* inanır o. Hıristiyanlığa gelince, bu dine karşı yürekten saygı duymama karşın, Hıristiyan değilim. Daha çok, yüce Goethe ya da eski bir Yunan gibi putperestim. Georges Sand'in, büyük romanlarından birinde başarıyla anlattığı gibi, Hıristiyanlık yalnızca kadını anlayamamıştır, o kadar. Kiliseye gidip gitmeme, oruç tutup tutmamama, daha öteki birçok şeye gelince, benden kime ne, anlamıyorum. Bizim buradaki jurnalcılar ne denli uğraşırlarsa uğraşsınlar, bir Hıristiyan olmak istemiyorum ben. 1847 yılında Belins-

15 (Fr.) Ama ayırt edelim.

ki yurt dışından Gogol'e o ünlü mektubunu göndermişti: 'Bir Tanrı'ya' inanıyor diye acı bir dille sitem ediyordu ona bu mektupta. *Entre nous soit dit,*[16] Gogol'ün (o zamanki Gogol'ün!) bu... mektubu okuduğu an kadar gülünç bir şey olabileceğini düşünemiyorum! Ama gülünçlüğü bir yana bırakıp gerçekleri her zaman kabul eden biri olarak, 'böyle insanlardı işte!' diyeceğim. Uluslarını sevebiliyor, onun için acı çekebiliyor, her şeylerini uğruna verebiliyor, aynı zamanda da onunla bir olmamayı, anlayışları için onu bağışlamayı başarabiliyorlardı. Belinski oruç yağında ya da havuçlu nohut yemeğinde arayamazdı kurtuluşunu!..

Ama burada Şatov karışıyordu söze. Sabırsızca sandalyesinde şöyle bir kıpırdandıktan sonra, başını önüne eğerek, asık bir yüzle mırıldanırdı:

"Sizin bu söylediğiniz insanlar hiçbir zaman sevmemişlerdir halkı. Onun için acı çekmediler, bir şeylerini de vermediler ona. Bir eğlence olarak yapıyorlardı bunu!"

"Onlar sevmemişlerdir halkı ha!" diye haykırırdı Stepan Trofimoviç. "Ah, hem de nasıl seviyorlardı Rusya'yı!"

Şatov da gözleri parlayarak yükseltiyordu sesini bu kez:

"Ne Rusya'yı ne de halkı sevdiler! İnsan bilmediği bir şeyi sevemez. Onların da Rus halkından haberleri yoktu! Onların tümü, siz de dahil olmak üzere, Rus halkına göz ucuyla bakıyordunuz, özellikle Belinski! Gogol'e yazdığı mektup bile yeter bunu kesinlikle göstermeye. Belinski de Kirillov'un *Meraklı*'sı gibi tuhaf şeyler müzesinde fili fark etmedi de, tüm dikkatini Fransa'daki sosyalist böceklere çevirdi. Onlar üzerinde bir karara vardı. Ama gerçekte kafası hepimizden çok çalışan bir insandı belki! Halkımıza göz ucuyla bakmanızdan başka, aşırı bir hafifseme, iğrenme ile ilgileniyordunuz onunla. Bunun tek nedeni, halk deyince aklınıza yalnızca Fransız halkının, hem de ancak Paris'te yaşayanının gelmesi, Rus halkının öyle olmamasından sıkılmanızdı. Gerçektir bu! Halkı olmayanın Tanrısı da yoktur oysa! Şuna kesinlikle inanın ki, halkını anlayamayan, onunla bağlarını koparan insan bunu yaptığı ölçüde yurduna inancını yitirir, ya dinsiz olur ya da duygusuz bir odun! İşte bunun için siz de biz de ya can sıkıcı birer dinsiz ya da duygu-

16 (Fr.) Aramızda kalsın.

suz birer odundan başka bir şey değiliz! Siz de böylesiniz Stepan Trofimoviç, hiç ayırmıyorum sizi! Sizin hesabınıza bile konuştum, bunu bilesiniz!"

Buna benzer bir monoloğu bitirince (pek sık oluyordu bu) Şatov, içinde artık her şeyin bittiğine, Stepan Trofimoviç'le dost ilişkilerini bir daha düzelemeyecek ölçüde, hepten bozduğuna kesin bir inançla şapkasını kaptığı gibi kapıya koşuyordu çoğunlukla. Ama Stepan Trofimoviç her seferinde, tam zamanında durdurmayı başarıyordu onu.

Oturduğu koltuktan babacan bir tavırla elini ona uzatıp,

"Bütün bu tatlı sözlerinizden sonra barışsak nasıl olur Şatov!" diyordu.

Kaba saba, utangaç Şatov, kibarlıktan hoşlanmazdı. Dıştan kaba bir insandı, ama içten son derece duygulu, ince olsa gerekti. Gerçi sık sık ölçüyü kaçırırdı, ama bunun için önce kendisi üzülürdü, sonra Stepan Trofimoviç'in çağrısına bir şeyler homurdanarak uyar, olduğu yerde ayı gibi tepindikten sonra hiç beklenmedik bir anda birdenbire gülümser, şapkasını bırakır, yine eski yerine oturur, önüne yere bakarak öyle kalırdı. Kuşkusuz, şarap gelirdi biraz sonra, Stepan Trofimoviç uygun bir şeyin onuruna, eski günlerin önderlerinden birinin anısına kadeh kaldırırdı.

İKİNCİ BÖLÜM

Prens Harry, Bir Evlenme

I

Varvara Petrovna'nın, en az Stepan Trofimoviç kadar bağlı olduğu bir insan daha vardı yeryüzünde. Tek oğlu Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin. Stepan Trofimoviç onun eğitimi için eve alınmıştı. O sıralar çocuk sekiz yaşındaydı, babası havai General Stavrogin annesinden ayrı yaşadığı için çocuk annesinin yanında kalıyordu. Stepan Trofimoviç'in hakkını vermeli, öğrencisini kendine bağlamayı bilmişti. Bütün sırrı kendisinin de bir çocuk olmasındaydı. O zamanlar ben yoktum daha, oysa içten bir dosta gereksinimi vardı. Gerçi birazcık büyümüştü öğrencisi. Hiç düşünmeden dost edinmişti bu küçük yaratığı. Hiç de yadırganacak yanı yoktu bu dostluğun. Aralarında bir ayrılık yoktu çünkü. Sırf incinen duygularını gözyaşı dökerek ona anlatmak ya da yaptığının kötü, bağışlanamayacak bir şey olduğunu fark etmeden, ona evle ilgili bazı sırları açmak için on-on bir yaşlarındaki dostunu gece yarısında uykudan uyandırdığı çok oluyordu. Birbirinin boynuna sarılıyor, ağlaşıyorlardı. Çocuk, annesinin kendisini pek sevdiğini biliyordu, ama onu pek o kadar sevmiyor gibiydi. Az konuşurdu onunla annesi, bir şey için onu çok sıktığı da az olurdu. Ama annesinin üzerinden hiç ayrılmayan bakışını her zaman bir huzursuzluk duya-

rak hissederdi üzerinde çocuk. Öte yandan onun öğrenimini, eğitimini bütünüyle Stepan Trofimoviç'e bırakmıştı. O zamanlar hâlâ bütün kalbiyle güveniyordu ona. Öğretmenin öğrencisinin sinirlerini bozduğu bir gerçektir. On altı yaşında onu liseye verdiklerinde sıska, soluk benizli, aşırı derecede sessiz, dalgın bir gençti. (Sonra güçlenmiş, serpilmişti). İki dostun geceleri birbirinin boynuna sarılıp ağlarken hep evdeki birtakım olaylardan konuştukları olasıdır. Stepan Trofimoviç dostunun ruhundaki en derin tellere dokunmasını, onda, seçkin bir ruhun bir kez tattıktan, tanıdıktan sonra ölünceye dek bir daha ucuz hazlara değiştirmeye yanaşmadığı o ebedi, kutsal elemin belirsiz duygusunu uyandırmayı başarmıştı. (Bu eleme, en kesin bir hazdan bile daha çok değer veren meraklılar da vardır). Ama çocukla eğiticisinin geç de olsa ayrılmaları gene de iyi oldu.

İlk iki yıl tatillerde geldi delikanlı. Varvara Petrovna ile Stepan Trofimoviç Petersburg'a geldiklerinde annesinin evinde akşamları düzenlenen edebiyat toplantılarının birkaçında bulundu. Dinledi, gözlem yaptı. Az konuşuyor, eskisi gibi sessiz, utangaç duruyordu. Stepan Trofimoviç'e karşı önceleri olduğu gibi içten, ama daha bir çekimser davranıyordu: Yüce şeylerden, geçmişin belleklerde bıraktığı anılardan söz etmeye başlamaktan kaçındığı belliydi. Üniversiteyi bitirince annesinin isteğine uyarak orduya girmiş, pek kısa bir zaman sonra en gözde atlı muhafız alaylarından birine girmişti. Annesinin onu resmî giysisiyle görmesi için bir kez bile gelmemişti kentimize. Petersburg'dan da pek seyrek yazmaya başlamıştı. Varvara Petrovna reformdan sonra mülkünün gelirinin oldukça düşmesine (ilk zamanlar eski gelirinin yarısını alabiliyordu ancak) bakmadan bol para gönderiyordu oğluna. Bunun yanında, uzun yıllar tutumlu davranıp hatırı sayılır bir para biriktirmişti. Oğlunun Petersburg yüksek sosyetesindeki başarılarıyla yakından ilgileniyordu. Kendisine kısmet olmayan şeyler, zengin, geleceği parlak, genç subaya kısmet olmuştu. Varvara Petrovna'nın aklının ucundan bile geçiremeyeceği dostluklar kurmuştu kendine, her yerde büyük konukseverlikle karşılıyorlardı onu. Ama pek kısa bir zaman sonra tuhaf söylentiler gelmeye başlamıştı Varvara Petrovna'nın kulağına: Genç oğlu birdenbire yolunu

şaşırmış, birtakım delilikler etmeye başlamıştı. Kendisini kumara ya da içkiye vermiş değildi. Yabani çılgınlıklardan, safkan atların ezdiği insanlardan, yüksek sosyeteden, ilişki kurduğu bir kadına karşı hayvanca davranışından sonra kadıncağızı herkesin içinde rezil ettiğinden söz ediyorlardı. Aşırı derecede açık seçik bir iğrençlik vardı burada. Olur olmaz şeylerden kavga çıkaran, işi düelloya kadar götüren biri olduğunu, karşısındakine hakaret etmekten büyük haz duyduğu için önüne gelene takıldığını, hakaret ettiğini söylüyorlardı. Varvara Petrovna heyecanlanıyor, üzülüyordu. Stepan Trofimoviç bunların aşırı zengin bir çevrenin ilk fırtınalı atılımları olduğuna, denizin durulacağına inandırmaya çalışıyordu onu. Bütün bunların, Shakespeare'in bir yapıtında olduğu gibi, Prens *Harry*'nin, gençliğinde *Falstaf, Pons* ve Bayan *Quickly* ile fırtınalı bir yaşama dalmasından farksız bir şey olmadığını ekliyordu. Varvara Petrovna bu kez, sık sık Stepan Trofimoviç'e bağırdığı gibi, "saçma, saçma!" diye bağırmıyordu. Tersine, onu dikkatle dinliyor, daha ayrıntılı anlatmasını istiyor, *Shakespeare*'i alıp bu ölmez yapıtını, olağanüstü bir ilgiyle kendisi okuyordu. Ama okudukları avutmuyordu onu. Orada anlatılanlarla oğlu için söylenenler arasında pek bir benzerlik bulamıyordu. Yazdığı birkaç mektuba hummalı bir heyecanla yanıt bekliyordu. Geç kalmadı yanıtlar. Kısa bir zaman sonra kötü haber geldi: Prens *Harry* hemen hemen aynı anda ikisinde de suçlu olduğu iki düello etmiş, rakiplerinden birini öldürmüş, ötekini yaralamış, bu yüzden de adalete teslim edilmişti. Rütbesinin, haklarının geri alınmasıyla, bir piyade alayına er olarak sürülmesiyle sonuçlanmıştı mahkeme. Üstelik birtakım yüksek kişilerin hoşgörüsüyle bu kadarla kurtulabilmişti...

1863 yılında nasılsa göze girmeyi başardı gene. Haç verdiler ona,[1] çavuş yaptılar; pek kısa bir zaman sonra da yeniden subaylığa yükselttiler. Bu süre içinde Varvara Petrovna, rica minnet dolu belki yüzlerce mektup göndermişti başkente. Böylesine olağanüstü bir durum karşısında biraz alçalmasını bile umursamadı. Subaylığa yükselmesinden hemen sonra istifa etti genç adam. Yine Skvoreşniki'ye gelmedi. Annesine ise mektup yazmayı bütünüyle kesmişti. Sonunda başka yollardan onun yine Petersburg'da olduğu, ama es-

1 Çarlık ordusunda rütbe işaretiydi haç – ç.n.

ki çevresinde artık hiç görünmediği, bir yere girip saklandığı öğrenildi. Garip, Petersburg toplumundan kopmuş insanların arasında bulunduğu; birtakım baldırı çıplak memurlarla, ordudan ayrılmış kimselerle, soyluca sadaka dilenenlerle, sarhoşlarla düşüp kalktığı; onların iğrenç ailelerini ziyaret ettiği, gecesini gündüzünü karanlık inlerde, Tanrı bilir hangi bodrumlarda geçirdiği, kendisini koyverdiği, üstü başı yırtık dolaştığı, bundan hoşlanır göründüğü anlaşılmıştı. Annesinden para istemiyordu. Kendisinin küçük bir mülkü vardı – General Stavrogin'in eski köyüydü bu. Az da olsa, bir gelir sağlıyordu genç Stavrogin'e. Söylentilere bakılırsa, Saksonyalı bir Alman'a kiraya vermişti orayı. Uzun yalvarmalar sonunda kandırdı onu annesi, Prens *Harry* kentimize geldi sonunda. İlk kez o zaman gördüm, tanıdım onu. Daha önce hiç karşılaşmamıştık.

Yirmi beş yaşlarında, son derece yakışıklı bir gençti. Doğrusunu söyleyeyim, şaşırtmıştı beni. Üstü başı dökülen, pejmürde, votka kokan bir serseriyle karşılaşacağımı sanıyordum. Tersine, o güne dek gördüğüm centilmenler içinde en göz alıcı olan, son derece güzel giyimli, ancak kibar görünüşüne iyice alışmış kimselerin yöresindeki insanlara davranabildikleri gibi davranan bir gençti bu. Şaşıran yalnızca ben değildim: Kuşkusuz, Bay Stavrogin'in tüm geçmişini, hem de nasıl, nereden geldiklerini aklın almadığı, daha garibi, yarısından çoğunun doğru olduğu sonra anlaşılan ayrıntılarıyla bilen tüm kentli de şaşırmıştı. Yeni gelen konuk kentimizdeki kadınların aklını başından almıştı. Hemen ikiye ayrılmışlardı. Bir yanda onun için deli olanlar, öte yanda ondan ölesiye nefret edenler. Ama hem bu yandakilerin hem öte yandakilerin akılları başlarından gitmişti. Onun ruhunun derinliklerinde belki de, bir sırrın bulunabileceği düşüncesi çekiyordu bir bölümünü; ötekilerini de onun düpedüz bir katil olması... Öğreniminin de oldukça iyi olduğu, hatta çok şeyler bildiği anlaşılmıştı. Kuşkusuz bizi şaşırtmak için hiç de çok bilgiye gerek yoktu. Ama önemli, oldukça ilginç konularda da bir düşünce ileri sürebiliyor; en önemlisi, bunu yaparken olağanüstü mantıklı da oluyordu. Tuhaf bir şey olduğu için şunu da söyleyeyim: Hepimiz daha ilk günden olağanüstü mantıklı bir insan olarak bellemiştik onu. Pek konuşkan değildi, göz alıcı, insanı şaşırtacak derecede alçakgönüllü, aynı zamanda da hepimizden daha yürekli,

kendinden emindi. Kentimizin şık giyimlileri imrenerek bakıyorlardı ona. Karşısında elleri ayakları birbirine dolaşıyordu. Yüzü de şaşırtıyordu beni: Saçları aşırı derecede siyahtı, parlak gözlerinde aşırı bir rahatlık, aydınlık vardı. Yüzünün rengi pek kibar, uçuktu. Pembeliği aşırı berrak, belirgindi. Dişleri inci, dudakları mercan gibiydi –olağanüstü güzel duruyorlardı– ama aynı zamanda sanki iğrençtiler de. Yüzünün maskeyi andırdığını söylüyordu kimileri. Bununla birlikte birçokları da, son derece güçlü kuvvetli bir erkek olduğunu söylüyordu. Uzun boylu sayılırdı. Gururla, ama her zaman içinde bir huzursuzluk duyarak bakıyordu ona Varvara Petrovna. Kentimizde altı ay kaldı: Bezgin, sessiz, oldukça küskündü. Toplantılarda görünüyor, inatçı bir dikkatle kentimizin törelerine uymaya çalışıyordu. Baba tarafından valinin akrabası oluyordu. Orada yakın bir akraba gibi ağırlıyorlardı onu. Ama birkaç ay geçti aradan, birdenbire pençelerini gösterdi canavar...

Sırası gelmişken parantez içinde söyleyeyim, eski valimiz yufka yürekli, canayakın İvan Osipoviç'imiz biraz kadınsı yaradılışlı biri olmakla birlikte, iyi bir ailedendi, sosyetede pek tanıdığı vardı. Hiçbir iş yapmadan bunca yıl kentimizde valilik etmesinin nedeni de budur. Sofrasının herkese açık olması, konukseverliği bakımından bizimki gibi zorlu bir devirde valilik etmek için değil, eski iyi günlerde soylular takımının gözbebeği olmak için yaratılmış bir insandı. Kenti onun değil, Varvara Petrovna'nın yönettiği herkesin ağzındaydı. Çekememezlikten uydurulmuş bir iftira, bir yalandı bu kuşkusuz. Bu konuda sivri zekâlılar az mı saçmalıklar atmışlardı ortaya... Oysa Varvara Petrovna son yıllarda, toplumun ona gösterdiği aşırı saygıya bakmadan her çeşit kamu işlerinden bilerek kendini geri çekmiş, kendisine çizdiği sınırın dışına çıkmamaya çalışmıştı. Kamu işleri yerine çiftliğiyle ilgilenmeye başlamıştı. İki-üç yıl içinde de gelirini neredeyse eski düzeye çıkarmıştı. Eski duygulu atılımlarının (Petersburg'a gidişler, dergi çıkarma niyetleri vb.) yerini para biriktirme, tutumlu olma tutkusu almıştı. Stepan Trofimoviç'i bile yanından uzaklaştırmış, kendisine başka bir ev tutmasına izin vermişti. Stepan Trofimoviç çoktandır her fırsatında ısrarla istiyordu bu izni ondan. Onun sıradan bir kadın olduğunu söylemeye başlamıştı zaman zaman Stepan Trofimoviç. Da-

ha bile şakacı bir deyim kullanıyor, "Benim basit ruhlu dostum," diyordu. Elbette bu şakaları aşırı saygılı bir tavır takınıp, uzun süre en uygun zamanı kollayıp yapıyordu.

Oğlunun onun için şimdi yepyeni bir umut, hatta yeni bir hayal olduğunu yakını olan bizler anlıyorduk – Stepan Trofimoviç ise hepimizden daha bir duygulu sezinliyordu bunu. Oğluna olan tutkusu, onun Petersburg sosyetesinde başarılar kazanmakta olduğu zamandan başlamış, rütbelerinin sökülüp erliğe indirildiği haberi geldiği anda özellikle güçlenmişti. Bununla birlikte, ondan pek korktuğu, karşısında kölesiymiş gibi titrediği de gözden kaçmıyordu. Belirsiz, kendisinin de bilmediği bir şeyden korktuğu belliydi. Aklından bir şeyler geçirerek farkına varmadan uzun uzun süzdüğü oluyordu *Nicolas*'ı... İşte birdenbire pençelerini göstermişti canavar.

II

Günün birinde bizim Prens, durup dururken birkaç kişiye hiç olmayacak küstahlıklar yaptı. Önemli olan, bu küstahlıkların görülmüş duyulmuş çeşitten olmamaları, hiçbir şeye benzememeleri, her zaman yapılan küstahlıklardan çok değişik, pek anlamsız, çocukça olmaları; kim bilir niçin, yok yere yapılmış olmalarıydı. Kulübümüzün en saygıdeğer, en eski üyelerinden biri olan orta yaşlı, hatta yaşı geçkin sayılabilecek Pyotr Pavloviç Gaganov'un konuşma arasında ikide bir heyecanlanarak hiçbir şey düşünmeden, "Hayır, burnumdan yakalatıp sürüyemez beni kimse!" deme alışkanlığı vardı. Önemli bir söz değil. Bir gün çevresini kuşatmış oldukça seçkin kulüp üyelerine heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatırken gene bu deyimi kullanınca, kimsenin kendisiyle ilgilenmediği biraz ötede ayakta dikilen Nikolay Vsevolodoviç birdenbire Pyotr Pavloviç'in yanına yaklaştı, hiç beklenmedik bir biçimde, iki parmağıyla kuvvetlice yakaladı burnundan, adamcağızı iki üç adım sürüdü. Oysa Bay Gaganov'la bir alıp vereceği yoktu. Bunun bir çocukluk, bağışlanamaz bir çocukluk olduğu düşünülebilirdi. Sonra anlattıklarına göre, Gaganov'un burnundan çekerken dal-

gın, "sanki aklını yitirmiş gibi" olduğunu söylüyorlardı. Ama aradan çok zaman geçtikten sonra söylüyorlardı böyle. Oysa önceleri herkes, olaydan bir dakika sonrasını, kuşkusuz gerçeği bütün çıplaklığıyla anladığı, yalnızca suratını ekşitmeyip tersine, kötü kötü, neşeyle, "hiç pişmanlık duymadan" gülümsediğini anımsıyorlardı. Büyük bir gürültü çıktı. Çevresini aldılar. Nikolay Vsevolodoviç olduğu yerde dönüyor, çevresinde bağırıp çağıran üyelerin yüzüne bakıyordu. Sonunda birdenbire daldı yine –öyle anlatıyorlardı– yüzünü ekşitti, kararlı bir tavırla hakarete uğrayan Pyotr Pavloviç'in yanına gitti, üzgün, çabuk çabuk konuşarak,

"Bağışlarsınız beni sanırım..." diye mırıldandı. "Bunu yapmak aklıma nereden esti, gerçekten bilmiyorum... Saçma bir şeydi..."

Bu özür dileyişin baştan savmalığı da yeni bir hakaretti. Bağrışmalar daha da çoğaldı. Nikolay Vsevolodoviç omuz silkip çıktı gitti.

Önceden düşünülmüş, hesaplı olduğu ilk bakışta görülen çirkinliği bir yana, son derece budalaca bir çıkıştı da bu. Tüm toplumumuza özellikle yöneltilmiş ağır bir hakaret de vardı içinde beşbelli. Herkes böyle anlamıştı bunu. Bay Stavrogin'i hemen oybirliğiyle kulüp üyeliğinden çıkardılar. Sonra tüm kulüp üyeleri adına valiye bir dilekçe vermeye, bir an önce (olayın mahkemede sonuçlanmasını beklemeden) tehlikeli azgını, başkent "kavgacısını, elindeki yetkiye dayanarak, kentimizin saygıdeğer halkını tehlikeli saldırılardan korumak, huzurunu sağlamak için" tutuklamasını ondan dilemeye karar verdiler. Dilekçeyi masum bir öfkeyle, "Belki Bay Stavrogin için de bir yasa bulunabilir," diye bitiriyorlardı. Bu eklemeyi yapmalarının tek nedeni, valiye Varvara Petrovna konusunda taş atmak istemeleriydi. Gizli bir haz duymuşlardı bunu yaparken. Aksi gibi, vali kentte değildi. Kocasının ölümü üzerine güç durumda kalan dul bir kadının çocuğunun vaftiz töreninde hazır bulunmak üzere kentin yakın köylerinden birine gitmişti. Orada çok kalmayacağını, çabuk döneceğini biliyorlardı. Bu arada hakarete uğrayan Pyotr Pavloviç'in çevresindeydi herkes: Kucaklıyorlar, öpüyorlardı onu. Tüm kentli ziyarete geliyordu evine. Hatta onuruna bir akşam yemeği vermeye kalkışanlar da olmuştu. Ancak Pyotr Pavloviç'in uzun yalvarıp yakarmaları sonunda vazgeç-

tiler bu niyetlerinden. Kim bilir, belki de, olup olacağı, bir insanı burnundan yakalayıp sürüdüklerini, yani ortada kutlanacak bir şeyin bulunmadığını kendileri de anlamışlardı sonunda.

Peki ama nasıl olmuştu bu? Nasıl olabilmişti böyle bir şey? Kentimizde hiç kimsenin bu canavarca olayı deliliğe vermemesi pek ilginçti. Demek, Nikolay Vsevolodoviç'ten, aklı başında bir insandan böylesine davranışları beklemeye eğilimleri vardı. Hemen sonraki, her şeyi açıklar gibi görünen, herkesi oldukça rahatlatan olaya karşın, ben bile bunu neye yoracağımı bilememiştim. Şunu da söyleyeyim, aradan dört yıl geçtikten sonra kulüpte olan bu olay üzerine sakınarak sorduğum soruya Nikolay Vsevolodoviç yüzünü buruşturarak şöyle yanıt vermişti: "Evet, o sıralar sağlığım tam yerinde değildi." Ama olayların sırasını atlamayalım.

O zaman herkesin, "azgının, başkent kavgacısının" üzerine saldırdığı genel nefret kabarması da pek ilginçti benim için. Herkes ağız birliği etmiş, bu olayda topluma yapılmış bir hakaret görmekte diretiyordu. Gerçekte kimseye yaranamamış; tersine, herkesin nefretini üzerine çekmişti bu genç. Ama niçin, nasıl? Sözü geçen olaydan önce hiç kimseye hakaret etmemişti, birisiyle konuşma fırsatını bulunca moda resimlerindeki erkekler gibi saygılı, kibar davranıyordu. Sanıyorum kibri yüzünden nefret ediyorlardı ondan. Daha önce uğruna deli divane olan kadınlarımız şimdi erkeklerden çok bağırıp çağırıyorlardı.

Varvara Petrovna şaşkın bir durumdaydı. Bir zaman sonra Stepan Trofimoviç'e, bütün bunları, hem de "buna benzer bir biçimde" oğlunun kentte kaldığı altı ay içinde her gün beklediğini itiraf etmişti. Bir annenin ilgi çekici itirafı! "Başladı!" diye geçirmiş içinden ürpererek. Kulüpteki uğursuz akşamın ertesi sabahı dikkatli ama kararlı bir tavırla bu olay üzerine oğluyla konuşmaya başladı. Oysa bütün kararlılığına karşın tüm bedeni titriyordu zavallının. Gece sabaha dek hiç uyumamıştı, hatta sabah erkenden durumu görüşmek için Stepan Trofimoviç'e gitmiş, o güne dek hiç kimsenin yanında yapmadığı bir şeyi yapmış, ağlamaya başlamıştı. *Nicolas* bir şeyler söylesin ona, hiç değilse açıklama yapmaya değer bulsun istiyordu. Annesine karşı her zaman son derece saygılı, kibar davranan *Nicolas*, o sabah bir süre kaşları çatık ama pek cid-

di dinlemişti onu. Birden yerinden kalkmış, hiçbir şey söylemeden elini öpmüş, çıkıp gitmişti. Ama aksi gibi hemen o akşam, birincisinden oldukça hafif, olağan, ama bunun yanında, toplumun ruhsal durumu nedeniyle kentteki bağırıp çağırmaları iyice güçlendiren başka bir rezalet daha çıkardı.

Bu kez dostumuz Liputin'in başında patlamıştı kabak. Annesinin yanından çıktıktan hemen sonra Liputin, Nikolay Vsevolodoviç'e gitmiş, karısının doğum gününü kutlamak için düzenledikleri akşam toplantısına onur vermesini ısrarla dilemişti. Oğlunun bu çeşit aşağılayıcı dostlukları sürdürmesine içi titreyerek bakıyordu Varvara Petrovna, ama bu konuda ona bir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Toplumumuzun bu üçüncü sınıf tabakasında bundan daha aşağılayıcı ilişkileri de vardı. Bu çeşit ilişkilere bir eğilim vardı onda. Liputin'le görüşmesine karşın, evine hiç gitmemişti daha. Liputin'in onu şimdi, dün akşam kulüpte olan rezalet için çağırdığını; içi nefret dolu bir liberal olarak, bu rezaletin onu pek heyecanlandırdığını, kulüp üyesi kodamanlara böyle davranmanın gerektiğine, bunun pek iyi bir davranış olduğuna içtenlikle inandığını sezinlemişti Nikolay. Gülümseyerek söz verdi toplantıda bulunmaya.

Pek öyle seçkin değilse de, neşeli bir konuk kalabalığı vardı. Mağrur, kıskanç Liputin yılda ancak iki kez konuk çağırırdı evine. O zamanlar da her şeyin iyi hoş olması için para esirgemezdi. En saygıdeğer konuk Stepan Trofimoviç hasta olduğu için gelememişti. Çay verdiler, bol mezeyle votka içildi. Üç masada oyun oynanıyordu. Gençler ise yemek zamanı gelene dek piyanoda birisinin çaldığı müzikle dans ediyorlardı. Nikolay Vsevolodoviç, son derece güzel, çıtı pıtı bir kadın olan, ondan müthiş korkan Madam Liputina'yı dansa kaldırdı. İki tur yaptı onunla, sonra yanına oturup konuşmaya başladı. Gülünç şeyler anlatıp güldürdü onu. Sonunda genç kadının gülünce pek hoş olduğunu görünce birden herkesin içinde kollarını beline dolayıp kendine çekti onu, peş peşe üç kez uzun uzun öptü dudaklarından. Zavallı kadın korkudan düşüp bayıldı. Nikolay Vsevolodoviç şapkasını eline aldı, çıkan kargaşalık ortasında neye uğradığını anlayamamış, şaşkın şaşkın duran kocanın yanına gitti, yüzüne bakıp üzgün, aceleyle "kızmayın," diye mırıldandı, çıkıp gitti. Liputin arkasından koştu, sahanlıkta yetişti

ona, kürkünü askıdan alıp uzattı, dış merdiveni inene dek yerlere kadar eğilerek uğurladı onu. Ama ertesi gün, gerçekte masum bu olaya oldukça eğlenceli bir eklenti oldu. Bu eklenti, Liputin'e, sonraları pek yararlandığı bir önem bile kazandırmıştı.

Sabahın onunda Madam Stavrogina'nın evine Liputin'in hizmetçisi yılışık, hoppa, al yanaklı, otuz yaşlarında bir kadın olan Agafya geldi, Nikolay Vsevolodoviç'e bir şey ileteceğini, kesinlikle "kendilerini göreceğini" söylüyordu. Nikolay'ın başı çok ağrıyordu, ama gene de geldi konuk salonuna. Hizmetçi kadın söyleyeceğini söylerken Varvara Petrovna da yanlarında olmayı başarabilmişti.

Agafya makine gibi başladı:

"Sergey Vasilyeviç (yani Liputin) her şeyden önce, en derin saygılarını size iletmemi; sağlığınızı, dünkü olaydan sonra gece rahat uyuyup uyuyamadığınızı, şimdi kendinizi nasıl hissettiğinizi sormamı buyurdular."

Gülümsedi Nikolay Vsevolodoviç.

"Selamlarımı söyle efendine, Agafya; teşekkür ediyor, de! Kentin en zeki insanı olduğunu söylediğimi eklemeyi de unutma."

Agafya daha da ateşlenmişti:

"Kendileri bu sözünüze karşı, bunu siz söylemeden de bildiklerini, sizin de öyle olmanızı dilediklerini söylememi buyurmuşlardı."

"Bak hele! Peki ama, sana böyle söyleyeceğimi nereden biliyordu?"

"Nereden bildiklerini bilmiyorum, efendim; ama evden çıkıp bizim sokağın köşesini dönmüştüm ki, baktım baş açık peşimden koşuyorlar; durdum: 'Agafyacık,' dediler, 'eğer pişmanlık duyarlar da sana, 'Efendine, kentin en zeki insanı olduğunu söyle,' diye buyururlarsa, hemen şöyle karşılık ver: 'Bunu kendileri de biliyor, aynı şeyi sizin için de diliyorlar, efendim...'"

III

Sonunda vali ile de görüşüldü. Canayakın, yufka yürekli İvan Osipoviçimiz döner dönmez dinledi kulüp üyelerinin yakınmasını. Bir şeyler yapmak gerekiyordu kuşkusuz, ama ne yapacağını

şaşırmış bir durumdaydı. Konuksever ihtiyarımız da genç akrabasından korkuyor, çekiniyordu sanki. Kulüp üyelerinden ve hakarete uğrayan kişiden özür dilemeye, bunu kabul edilir bir biçimde, dahası, gerekirse mektupla da pekiştirerek yapmaya Nikolay'ı razı etmeye karar verdi. Sonra da yumuşak yumuşak, kentimizden gitmesini; örneğin, yeni yerler görmek için İtalya'ya ya da Avrupa'ya bir yere yolculuğa çıkması için ayartacaktı onu. Daha önce geldiğinde akrabalık haklarından yararlanarak evin içinde rahatça dolaşan Nikolay Vsevolodoviç'i bu kez kabul ettiği salonda ikisinden başka, pek kibar bir memur olan Alyoşa Telyatnikov ile köşede, masanın yanında paketleri açan vali konağının erkek hizmetçisi vardı. Öteki odada ise salonun kapısına en yakın pencerenin önünde İvan Osipoviç'in eski iş arkadaşı, yakın dostu, yoldan gelmiş, şişman, sağlıklı bir albay oturmuş; belli ki salonda olup bitene hiç aldırmadan (arkası bile dönüktü salona), *Golos* okuyordu. İvan Osipoviç konuya hiç dokunmadan, neredeyse fısıltıyla konuşuyordu ama, gene de biraz heyecanlıydı. Ne söyleyeceğini şaşırıyordu. *Nicolas* pek kötü, akrabalığa hiç de yakışmayan bir tavırla bakınıyordu. Benzi uçuktu, başını önüne eğmiş, oturuyor; büyük bir acı çekiyormuş gibi kaşlarını çatmış, dinliyordu.

"Pek iyi yürekli, dürüst bir insansınız siz *Nicolas*," dedi sonunda ihtiyar. "İyi bir öğrenim görmüş, yüksek sosyetede bulunmuşsunuz. Doğrusu burada da şimdiye dek pek iyi tanıttınız kendinizi. Böylelikle de, hepimiz için değerli olan anneciğinizin yüreğine huzur getirdiniz... Ama şimdi esrarlı, herkes için tehlikeli bir durum çıkıyor ortaya! Bir aile dostunuz, sözlerinden alınmamanız gereken bir akrabanız, sizi yürekten seven bir büyüğünüz olarak konuşuyorum... Söyleyin bana, böyle yasa dışı, uygunsuz davranışlara sizi sürükleyen nedir? Kendini kaybetmişcesine yaptığınız bu çıkışların bir anlamı var mı?"

Nicolas canı sıkkın, içinde bir sabırsızlık, dinliyordu. Kurnaz, alaycı bir şey parıldadı bakışında birden, üzgün bir şekilde,

"Beni bunlara neyin sürüklediğini belki söylerim size," dedi.

Çevresine bakınıp İvan Osipoviç'in kulağına eğildi. Görgülü Alyoşa Telyatnikov üç adım öteye gitti, General ise *Golos*'u okur-

ken öksürdü. Zavallı İvan Osipoviç güvenle, hemen uzattı kulağını: Aşırı meraklı bir insandı. İşte tam o anda hiç olmayacak, ama bir bakıma da pek açık seçik bir şey oldu. İhtiyar, *Nicolas*'ın birden, kulağına ilginç bir sır fısıldayacak yerde, kulağının üst yanını oldukça kuvvetli ısırdığını hissetti. Ürperdi, bayılacak gibi oldu.

Hiç de kendisininkine benzemeyen bir sesle,

"*Nicolas*," diye mırıldandı, "ne biçim şaka bu!"

Alyoşa ile Albay bir şey sezinleyememişlerdi henüz. Görmüyorlardı onları çünkü. Sonunda vali sesini yükseltene dek fısıltıyla konuşuyor gibiydiler. Başlarını çevirince ihtiyarın şaşkın yüzü heyecanlandırdı ikisini de. Gözleri faltaşı gibi açılmış, daha önce kararlaştırıldığı gibi, yardıma koşsalar mı, biraz daha bekleseler mi bilemeden, bakıştılar. *Nicolas* bunu sezinlemiş olacak, daha kuvvetli ısırdı ihtiyarın kulağını.

"*Nicolas, Nicolas!*" diye mırıldandı kurban bir kez daha, "ama... yeter bu kadar şaka, hadi bırak..."

Bir dakika daha öyle sürseydi korkudan ölürdü kuşkusuz zavallı. Neyse ki canavar insafa geldi de bıraktı kulağını. Bu öldürücü korku tam bir dakika sürdü, ondan sonra nöbet geldi ihtiyara. Ama bir saat sonra *Nicolas* tutuklanmış, geçici olarak kışlada, kapısında özel bir nöbetçi olan ayrı bir hücreye kapatılmıştı. Oldukça ağır bir karardı bu, ama yumuşak huylu valimiz öylesine kızmıştı ki, Varvara Petrovna'ya karşı bile sorumluluğu üzerine almaya karar vermişti. Durumun acele kendisine açıklanması için öfkeyle hemen konağa koşan Varvara Petrovna'nın, valiyle görüşme isteğinin daha kapıda geri çevrilmesi herkesi pek şaşırtmıştı. Öyle ki, kulaklarına inanamayan Varvara Petrovna kupa arabasından inmeden gerisin geri eve dönmüştü.

Sonunda her şey anlaşıldı! Gece yarısında, o ana değin son derece sakin duran, hatta uyuyan tutuklu birden gürültü etmeye, yumruklarıyla kapıyı çılgın gibi dövmeye başlamıştı. Kapının gözleme deliğindeki parmaklığı inanılmayacak bir güçle koparıp aldı, camını kırdı, ellerini kesti. Nöbetçi subay, anahtarlar elinde birkaç askerle birlikte geldiğinde azan tutuklunun üzerine atılıp ellerini ayaklarını bağlamak için kapıyı açmalarını emretti. İçeri girince tutuklunun aklının başında olmadığını gördü. Eve, annesine

götürdüler onu. Her şey bir anda anlaşıldı. Kentimizin üç doktoru da hastanın, her ne kadar görünüşte aklını kullanabiliyor, kurnazlık edebiliyorduysa da, üç gün önce şuurunu yitirmiş olabileceği; olayların da gösterdiği gibi, akıl dengesinin bozulduğu görüşünde birleştiler. Bunu Liputin'in herkesten önce sezinlediği çıkıyordu ortaya. Duygulu, kibar bir insan olan İvan Osipoviç pek mahçup oldu. Ama onun bile, Nikolay Vsevolodoviç'in aklı başındayken her çeşit delice harekete yatkın olduğu düşüncesinde olması pek ilgi çekiciydi. Kulüp üyeleri de, koca fili nasıl göremediler, böylesine tuhaf bir olaya yalnız bir tek anlam verdiler diye utanıyor, kendi kendilerine şaşıyorlardı. Durumu kuşkuyla karşılayanlar da çıktı elbette, ama uzun sürmedi bu.

İki aydan uzun bir süre yattı *Nicolas*. Moskova'nın en tanınmış doktoru getirildi, tüm kent ziyaret etti Varvara Petrovna'yı. Kadın bağışladı suçluları. İlkbaharda, *Nicolas* hepten iyileşip İtalya'ya gitmesi için annesinin ettiği ısrarları kabul edince; Varvara Petrovna kentte herkesin evine gidip vedalaşmaya, gereken yerlerde, elden geldiğince özür dilemeye razı etmişti onu. Büyük bir istekle karşılamıştı *Nicolas* annesinin bu önerisini de. Kulüpte herkes, onun Pyotr Pavloviç Gaganoviç'in evine gidip kendisini bağışlattığını, Gaganoviç'in bu görüşmeden pek memnun kaldığını öğrenmişti. Evleri bir bir dolaşırken son derece ciddi, hatta biraz da neşesizdi *Nicolas*. Herkes açık seçik bir içtenlikle karşılıyordu onu ama, nedense bir şeyden sıkılıyorlar, İtalya'ya gittiğine seviniyorlardı. İvan Osipoviç'in de gözleri yaşardı, ama nedense son anda bile onu kucaklamaya bir türlü karar veremedi. Gerçekten de birtakım kentli, alçağın herkesle alay ettiği, hastalığınınsa önemsiz bir şey olduğu üzerine inançlarını değiştirmemişlerdi. Liputin'e de uğradı.

"Söyler misiniz," diye sordu ona, "sizin zeki olduğunuzu söyleyeceğimi nereden sezinlediniz de, Agafya'ya vereceği karşılığı önceden tembihlediniz?"

Liputin gülümsedi.

"Ben de sizi zeki sayıyorum, bunun için önceden bilebildim söyleyeceğinizi."

"Yine de ilginç bir rastlantı. Agafya'yı gönderdiğinizde deli değil, akıllı bir insan sayıyordunuz beni demek?"

"Hem de en akıllı, en kafası çalışan insan olduğunuza inanıyordum. Yalnızca, şuurunuzun yerinde olmadığı kanısındaymışım gibi bir tavır takındım... Kendiniz de okumuştunuz o anda içimi. Zeki olduğumu Agafya ile bunun için bildirdiniz bana."

Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çattı.

"Biraz yanılıyorsunuz bunda," diye mırıldandı. "Gerçekten de... hastaydım..."

Sonra sesini yükseltti:

"Ya! Şuurum yerindeyken insanlara saldıracağımı gerçekten düşünebiliyor musunuz? Niçin böyle bir kanı var içinizde?"

Liputin ezildi büzüldü, bir yanıt veremedi. *Nicolas*'ın benzi biraz uçmuştu ya da Liputin'e öyle geldi.

"Ne olursa olsun, pek eğlendirici düşünceleriniz var," diye ekledi *Nicolas,* "Agafya'ya gelince, bana hakaret etmek için onu eve gönderdiğinizi de anlamıyor değilim kuşkusuz.

"Düelloya mı çağıracaktım sizi yoksa?"

"Ah, evet, öyle ya! Düellodan hoşlanmadığınızı duymuştum..."

Liputin yine büzüldü.

"Fransızları taklit etmenize ne gerek vardı!"

"Demek ulusal geleneklerden yanasınız siz?"

Liputin daha da ezildi büzüldü.

Nicolas masanın en göze çarpan yerinde *Considerant*'ın bir cildini görünce,

"Hele, hele!" diye hayırdı birden. "Neler görüyorum! Furyerist misiniz yoksa? Doğrusu, bundan daha iyisi can sağlığı!"

Parmaklarıyla kitabın kapağını tıklatarak gülümsedi.

"Sözünü ettiğiniz, Fransızcadan çeviri bu mu yoksa?"

Liputin tuhaf bir öfkeyle ürperdi.

"Hayır, Fransızcadan çevrilmedi o! Yalnızca Fransızcadan değil, insanlığın ortak dilinden bir çeviri olacaktır o! İnsanlığın sosyal devletinin, ahenginin dilinden bir çeviri! Yalnızca Fransızcadan değil!.."

Nicolas gülümsemeyi sürdürüyordu.

"Of be, böyle bir dil yok yeryüzünde!"

Bazen pek önemsiz bir ayrıntının, dikkati uzun süre kendine bağladığı olur. Bay Stavrogin üzerine esas söyleyeceklerim ileride-

dir, ama burada şu kadarını söyleyeceğim iş olsun diye: Kentimizde edindiği izlenimlerden belleğinde en çok yer edeni, bu kıskanç, cimri, faizci, sofra artıklarını, mumların yanmamış diplerini kilit altında saklayan taşra memurunun; Tanrı bilir, geleceğin nasıl bir "sosyal ahenginin" ateşli taraflarının; pek yakın bir gelecekte Rusya'da, kentimizde görüleceğine kendisinin var olduğuna inandığı gibi kesinlikle inandığı mutlu günlerin hayaliyle geceleri kendinden geçen, sarhoş olan bu küçük memur parçasının çirkin, neredeyse iğrenç anısıydı. Kendisinin bile, biriktirdiği parayla bir "evceğiz" yaptırdığı, ikinci kez evlenerek karısı için paracıklar aldığı; belki iki yüz versta yakınlarda; dış görünüşünden bile olsa, geleceğin "insanlığın sosyal devletinin, ahengi"nin üyesi olabilecek tek insanın bulunmadığı orada hem de...

Bazen bu yerden bitme Furyerist'i anımsadığında *Nicolas* şaşkın şaşkın, "Nereden türer bu adamlar, Tanrı bilir!" diye geçiriyordu içinden.

IV

Prensimiz üç yılı aşkın bir süre kaldı Avrupa'da. Öyle ki, hemen unutmuştu onu kentteki herkes. Stepan Trofimoviç aracılığıyla, onun tüm Avrupa'yı dolaştığını, Mısır'a bile gittiğini, Kudüs'e uğradığını; sonra bir yerde, İzlanda'ya gidecek, bilimsel incelemeler yapacak bir topluluğa yamandığını, gerçekten de İzlanda'ya gittiğini biliyorduk. Bir Alman üniversitesinde bütün bir kış derslere girdiğini de söylüyorlardı. Annesine pek seyrek yazıyordu: Altı ayda bir kez, hatta daha seyrek... Ama Varvara Petrovna gücenmiyor, kızmıyordu ona. Oğluyla arasında bir kez böyle başlayan ilişkiden yakınmıyor, boynunu büküyordu. İçini çekerek *Nicolas*'ını hayal ediyordu hep. Üzüntüsünü, düşüncelerini hiç kimseye açmıyordu. Stepan Trofimoviç'ten bile gözle görülür bir ölçüde uzaklaşmıştı. Kendince birtakım planlar kuruyor, belli, gün geçtikçe daha bir eli sıkı oluyordu. Eskisinden daha çok para biriktirmeye, Stepan Trofimoviç'in oyunda kaybetmesine daha çok kızmaya başlamıştı.

Sonra bu Nisan'da Paris'ten, çocukluk arkadaşı, general karısı Praskovya İvanovna Drozdova'dan bir mektup aldı. Varvara Petrovna'nın sekiz yıldır görüşmediği, mektuplaşmadığı Praskovya İvanovna mektubunda, Nikolay Vsevolodoviç'in, evlerine pek sık geldiğini, Liza ile (Praskovya İvanovna'nın tek çocuğuydu Liza) pek iyi arkadaş olduğunu, şimdi Paris'te bulunan Kont K.'nın (Petersburg'un oldukça önemli kişilerindendi) evinde ona öz evlatları gibi davrandıklarını, öyle ki kontun evinden hemen hiç çıkmamasına karşın, yazın onlarla İsviçre'ye, *Vernex-Montreux*'a gelmeye kararlı olduğunu yazıyordu. Mektup kısaydı, yukarıda söylenenlerden hiçbir sonuç çıkmıyorduysa da, amacını açık seçik belli ediyordu. Varvara Petrovna uzun düşünmedi, hemen karar verip, hazırlığını yaptı, evlatlığı Daşa'yı (Şatov'un kız kardeşi) yanına alıp Nisan'ın ortalarında Paris'e gitti, oradan da İsviçre'ye geçti. Temmuz'da bir başına döndü, Daşa'yı Drozdovların yanında bırakmıştı; söylediğine göre, Ağustos'ta kentimize gelmeye söz vermişlerdi Drozdovlar.

Drozdovlar da ilimizin toprak sahiplerindendiler. General İvan İvanoviç'in (Varvara Petrovna'nın eski bir dostu, kocasının meslektaşıydı) görevi, büyük çiftliklerini bir fırsatını bulup gelip görmelerini, sürekli engelliyordu. Geçen yıl kocasının ölümü üzerine iç acısı bir türlü dinmeyen Praskovya İvanovna kızıyla birlikte Avrupa'ya gitmişti. Bu arada, yaz sonlarında *Vernex-Montreux*'da bir üzüm kürü yapma niyeti de vardı. Yurda dönünce artık temelli kentimize yerleşme kararındaydı. Yıllardan beri bomboş duran, panjurları kapalı, büyük bir evleri vardı kentte. Zengin bir aileydi. Birinci evliliğinde adı Madam Tuşina olan Praskovya İvanovna da, pansiyon arkadaşı Varvara Petrovna gibi bir eski zaman kesimcisinin kızıydı, büyük bir drahomayla evlenmişti. Emekli süvari kolağası Tuşin de varlıklı, birtakım yetenekleri olan bir insandı. Ölürken tek evladı, kızı Liza'ya büyük bir servet bırakmıştı. Şimdi Lizaveta Nikolayevna yirmi bir yaşlarında bir genç kızken onun, ikinci evliliğinden çocuğu olmayan annesinden kalacak malı mülkünden başka, iki yüz bin rublesi daha olduğunu rahat söyleyebilirim. Avrupa yolculuğundan pek memnun kalmışa benziyordu Varvara Petrovna. Praskovya İvanovna ile iyice konuşup anlaştığı kanı-

sındaydı. Gelir gelmez de ilk iş olarak Stepan Trofimoviç'e açmıştı durumu. Hatta dostuyla oldukça heyecanlı konuşuyordu, oysa hanidir böyle bir şeyin olduğu yoktu.

Stepan Trofimoviç parmağını şaklatarak,

"Yaşasın!" diye haykırmıştı.

Son derece heyecanlıydı. Dostundan ayrı kaldığı süreyi pek hüzünlü geçirmişti. Avrupa'ya giderken "allahaısmarladık" bile dememişti ona Varvara Petrovna. Bir yerlerde gevezelik etmesinden çekindiğinden olacak; "bu kız" için kurduğu planlardan da söz etmemişti. O sıralar birdenbire duyulan, kumar masasında büyük bir kaybı yüzünden pek kızıyordu ona. Ama daha İsviçre'deyken dönüşünde, geride bıraktığı dostunun gönlünü alma gereksinmesini duymuştu içinde. Çoktan beri pek acımasız davranıyordu ona karşı. Tepeden inme bu ayrılık Stepan Trofimoviç'in ürkek yüreğini şaşkına çevirmişti. Üstelik özellikleymiş gibi, birtakım şaşırtıcı şeyler daha izlemişti bu ayrılığı. Varvara Petrovna'nın yardımı olmadan altından kalkamayacağı, uzun zamandan beri süregelen, oldukça önemli bir para bulma zorunluluğu da eziyordu onu. Bundan başka, iyi yürekli, yumuşak huylu İvan Osipoviç'in valiliği de nihayet bu mayısta sona ermişti. Bazı üzücü olaylar bile olmuştu değiştirilmesinde. Sonra, yeni valimiz Andrey Antonoviç von Lembke de Varvara Petrovna yokken başlamıştı göreve. Kentli Varvara Petrovna'yı ona kötülemeye koyulmuştu hemen. Kuşkusuz, bu arada Stepan Trofimoviç'i de. Gerçi çirkin, ama değerli birtakım deliller toplamıştı ama, bir başına, yanında Varvara Petrovna olmadan belli ki korkuyordu. Tehlikeli bir kişi olduğunu yeni valiye hemen yetiştirmiş olabilecekleri düşüncesi yüreğini duracakmış gibi çarptırıyordu. Kentimizin kadınlarının bir bölümünün Varvara Petrovna ile görüşmeyi artık kesme niyetinde olduklarını kesinlikle öğrenmişti. Sonbaharda gelmesi beklenen valinin hanımı için, pek burnu büyük diyorlarsa da, gerçek bir soylu, "bizim zavallı Varvara Petrovna'ya" benzemediğini söylüyorlardı her yerde. Nereden duyulmuşsa duyulmuş, yeni valinin hanımıyla Varvara Petrovna'nın bir zamanlar sosyetede karşılaştıklarını, aralarında tatsız bir olayın geçtiğini, öyle ki, yanında Bayan von Lembke'nin adı edilince Varvara Petrovna'nın cinlerinin tepesine çıktığını her-

kes tüm ayrıntılarıyla biliyordu. Varvara Petrovna'nın yürekli, şen görünüşü; kadınlarımızın niyetleri, toplumun heyecanı üzerine söylediklerini dinlerkenki hafifseme dolu umursamazlığı, Stepan Trofimoviç'in bozulan moralini düzeltmiş, bir anda neşelenmesini sağlamıştı. Yeni valinin gelişini özel, neşeli-çirkin bir alayla anlatmaya koyulmuştu.

Kırıtarak, ağzını kibirli kibirli yayarak,

"Rus yöneticisinin, genel olarak yeni Rus yöneticisinin, yani yeni fırından çıkmış, yeni atanmış Rus yöneticisinin ne demek olduğunu bilirsiniz sanırım, *excellente amie...*"[2] diyordu. "*Ces interminables mots russes!..*[3] Ama yönetici heyecanının nasıl bir şey olduğunu tatmamış olsanız gerek?"

"Yönetici heyecanı mı? Bilmiyorum."

"Yani... *Vous savez chez nous.. En un mot,*[4] son derece değersiz bir adamı alın, rastgele bir tren yolu istasyonunun bilet gişesine oturtun, bilet almak için gişenin önüne gittiğinizde o değersiz adam, size tepeden bakma hakkını bulur kendinde *pour vous montrer son pouvoir.*[5] 'Hah şöyle, buyruğum altında olduğunu görüyorsun ya...' Bu duygu, yönetici heyecanına varana kadar güçlenir onlarda... *En un mot,* bir yerde okudumdu, Avrupa'daki kiliselerimizden birinde bir papaz yardımcısı –*mais c'est très surieux*[6]– tam büyük ayin başlayacağı sırada, – *vous savez ces chants et le livre de Job...*[7] bir İngiliz ailesini, *les dames charmantes*[8] yalnızca, "yabancıların Rus kiliselerinde başıboş dolaşmaları bir düzensizliktir, gezmek istiyorlarsa zamanında gelsinler" nedeniyle kovmuş, evet, basbayağı kapı dışarı etmiş kiliseden... Neredeyse bayılacakmış İngilizler... Bu papaz yardımcısı yönetici heyecanına kapılmıştı *et il a montré son pouvour...*"[9]

---

2 (Fr.) Pek değerli dostum.

3 (Fr.) Bu bitmek tükenmek bilmez Rusça sözcükler.

4 (Fr.) Biliyorsunuz, bizde... Kısacası.

5 (Fr.) Gücünü size göstermek için.

6 (Fr.) Pek ilgi çekici bir şeydir.

7 (Fr.) Eyüp Peygamberin kitabını, ilahilerini bilirsiniz.

8 (Fr.) Güzel kadınları.

9 (Fr.) Ve gücünü gösterdi.

"Elinizden gelirse biraz kısaltarak anlatın Stepan Trofimoviç."

"İlçeleri dolaşmaya çıktı şimdi Bay von Lembke. *En un mot,* bu Andrey Antonoviç her ne kadar Ortodoks, Alman Rus'u ise de, – buna bir diyeceğim yok– kırkında başlayanlar içinde en yakışıklı erkek..."

"Yakışıklı olduğunu da nereden çıkardınız? Koyununkinden farksızdır gözleri."

"Çok doğru. Kadınlarımızın düşüncesini söylüyorum ben..."

"Bırakalım bu konuyu Stepan Trofimoviç, rica ediyorum! Aklıma gelmişken sorayım, çoktan beri mi kırmızı kravat takıyorsunuz?"

"Ben mi?.. Yalnız bugünlük taktım öyle..."

"Yürüyüşlerinize devam ediyor musunuz? Doktorun söylediği gibi günde altı versta yürüyor musunuz?"

"Ha... hayır, her zaman olmuyor."

"Biliyordum zaten!" diye haykırdı Varvara Petrovna. "Daha İsviçre'de içime doğmuştu! Şimdi altı versta değil, on versta yürüyeceksiniz! Çok korkunç derecede koyvermişsiniz kendinizi! İhtiyarladınız desem değil, ama çöktünüz... Kırmızı kravatınız da vardı ama, demin ilk kez görünce şaşırdım sizi... *quelle idée rouge!*[10] Von Lembke üzerine bir şeyler daha anlatın, anlatacak bir şey varsa kuşkusuz! Ama rica ediyorum, kısa kesin, yoruldum."

"*En un mot,* bunun, kırk yaşına dek bir hiç olan, sonra birdenbire edinilen bir kadın aracılığıyla ya da bundan daha az iğrenç olmayan başka bir yolla kendisini insanların arasında bulan, kırk yaşından sonra yönetimde yer alan kişilerden olduğunu söylemek istiyordum yalnızca... Yani, şimdi burada değil... yani, benim gençliği kötü yola sürükleyen, ilde dinsizliği yayan biri olduğumu yetiştirmişler ona. Demek istediğim... Hemen soruşturmaya başlamış."

"Doğru mu bu?"

"Gerekli önlemlerimi bile aldım. Sizin için 'şimdiye dek ili yönettiğinizi' ona 'arz ettiklerinde' ne demiş, *vous savez*...[11] 'bundan böyle buna benzer şeyler olmayacak.'"

"Böyle söylemiş mi?"

10 (Fr.) Ne vahşi düşünce!

11 (Fr.) Biliyor musunuz?

"Söylemiş, hem de *avec cette morgue*...[12] Sayın hanımı Yuliya Mihaylovna'yı ağustosun sonunda kentimizde görme mutluluğuna ereceğiz. Petersburg'dan doğru buraya gelecek."

"Avrupa'dan. Orada görüştük."

"*Vraiment?*"[13]

"Paris'te de, İsviçre'de de. Drozdovlarla akraba oluyor."

"Akraba mı? Ne hoş bir rastlantı!.. Burnu çok büyük, diyorlar... Nüfuzlu kişilerden de çok tanıdığı varmış..."

"Saçma! Ne tanıdığı! Kırk beş yaşına kadar parasız pulsuz, kocasız oturdu, sonra da von Lembke'sinin koynuna uçuverdi. Elbette şimdi tek emeli onu yükseltmek. İkisi de dalaverecidir."

"Kadın kocasından iki yaş büyükmüş galiba, öyle diyorlar."

"Beş yaş. Annesi, Moskova'da, Vsevolod Nikolayeviç'in sağlığında evimde düzenlediğim balolara onu buyur edeyim diye kapımın eşiğini aşındırırdı. Kızınınsa, alnında firuze bir ben, kimse dansa kaldırmadığı için bütün gece bir köşede pineklerdi. Öyle ki kimi geceler saat üçte acırdım da ben bir kavalye gönderirdim ona. O zamanlar en azından yirmisinde vardı ya, kız çocuğu gibi kısa entariyle çıkarıyorlardı onu el yüzüne. Evine almaktan herkes utanmaya başlamıştı onları."

"Sözünü ettiğiniz firuze beni görüyor gibiyim."

"Anlatayım da, dinleyin: Oraya gider gitmez bir dalavere ile karşılaştım. Drozdova'nın mektubunu okumuştunuz, ondan daha açık ne olabilir? Ne görsem beğenirsiniz orada? O Drozdova budalası –anadan doğma budaladır– "Niçin geldiniz?" der gibi soru dolu bakışlarla bakmaz mı yüzüme? Ne denli şaşırdığımı bilemezsiniz! Şöyle bir bakınca bir de ne göreyim? Bu Bayan Lembke oturmuş, kırıtıp duruyor, yanında da ihtiyar Drozdov'un yeğeni o delikanlı – her şey açıktı! Bir anda kavradım durumu kuşkusuz. Yine benden yana oldu Praskovya, ama dalavere, entrika!"

"Ama yine de yendiniz onu. Ah, bir Bismarcksınız siz!"

"Bismarck olmadan da, her karşılaştığım yerde sahtekârlıkla budalalığı hemen tanıma yeteneğim vardır. Lembke sahtekârlık, Praskovya ise budalalıktır. Onun kadar gevşek kadın az gördüm

12 (Fr.) Burnu Kafdağı'nda.

13 (Fr.) Sahi mi?

ömrümde. Hele bir de bacakları şişti, bunlar yetmiyormuş gibi, bir de iyi yürekli... İyi yürekli bir budaladan daha iğrenç ne olabilir?"

Stepan Trofimoviç uysal bir tavırla,

"Kötü yürekli budala, *ma bonne amie,*"[14] diye karşılık verdi. "Kötü yürekli bir budala daha iğrençtir."

"Haklısınız belki de. Liza'yı anımsıyorsunuz, değil mi?"

"*Charmante enfant!*"[15]

"Ama şimdi bir *enfant*[16] değil, bir kadın, hem de oturaklı bir kadın. İyi, yerinde duramayan bir kız. Her söze kanan. Salak annesinin hatalarına göz yummaması pek hoşuma gidiyor. O yeğen için az kaldı bir olay çıkacaktı orada."

"Öyle ya, Lizaveta Nikolayevna ile bir akrabalığı filan yok onun... Birtakım niyetleri mi varmış acaba?"

"Bu genç subay konuşmayı pek sevmeyen, hatta alçakgönüllü bir adam. Hakça konuşmayı severim. Sanıyorum, kendisi de bu dalaverenin karşısında. Bir şey istediği yok, Lembke ise bir başına işler çevirmeye çalışıyor. *Nicolas*'a büyük saygı besliyordu subay. Görüyorsunuz ya, her şey Liza'nın kararına bağlı. Onlardan ayrıldığında *Nicolas* ile pek iyiydi arası. Kasım'da kesinkes geleceğine söz verdi bana *Nicolas*. Dolap çevirmeye uğraşan yalnız Lembke! Praskovya gözleri iki adım ötesini görmeyen körün biri. Durup dururken, endişelerimin yersiz olduğunu söyleyiverdi bana. Yüzüne karşı ahmak olduğunu söyledim. Tanrı'nın huzurunda da söylerim aynı şeyi. *Nicolas* yalvarmasaydı o sahtekâr kadının foyasını açığa vurmadan ayrılmazdım yanlarından. *Nicolas*'la ilişkisinden yararlanarak Kont K.'nın evine de girmeyi başardı, ana oğulun arasına soğukluk sokmak istedi. Ama Liza bizden yana, Praskovya ile de konuştum. Karmazinov'la akraba olduğunu biliyor musunuz?"

"Öyle mi? Madam von Lembke'nin akrabası ha?"

"Evet ama, uzaktan."

"Yazar Karmazinov?"

"Elbette. Yazar Karmazinov. Niçin şaşırdınız? Kuşkusuz, kendini büyük bir yazar sanıyordur. Boş testi gibi öter! Lembke onun-

14 (Fr.) Sevgili dostum.

15 (Fr.) Sevimli çocuk.

16 (Fr.) Çocuk.

la gelecek, şimdi de Avrupa'da birlikte sürtüyorlar. Hanım burada birtakım edebiyat toplantıları düzenlemek niyetinde. Bir ay kalacak Karmazinov. Burada kalan son çiftliğini de satacak. Az kaldı karşılaşacaktım onunla İsviçre'de, oysa hiç istemiyordum bunu. Sanırım gene de anımsayacaktır beni. Eskiden mektup yazardı bana, evime gelirdi. Daha düzgün giyinseydiniz, isterdim Stepan Trofimoviç. Gün geçtikçe üstünüze başınıza bakmayı boşluyorsunuz... Ah, ne çok üzüyorsunuz beni! Ne okuyorsunuz şimdi?"

"Ben mi?.. şey..."

"Anlıyorum. Eskisi gibi yine arkadaşlar, içki, kulüp, kumar, dinsizlik üzerine konuşmalar. Kentte dinsiz olarak tanınmanız hiç hoşuma gitmiyor Stepan Trofimoviç. Sizi dinsiz olarak bellesinler istemiyorum, hele şimdi hiç istemiyorum bunu. Şimdiye dek de istemiyordum, saçma bir şey bu çünkü. Nihayet bunu söylemem gerekiyordu size."

"*Mais, ma chère...*"[17]

"Bakın Stepan Trofimoviç, bilgi bakımından sizden çok çok gerilerdeyim kuşkusuz, ama Avrupa'dan dönüşte hep sizi düşündüm yolda. Bir kanıya vardım."

"Nasıl bir kanı bu?"

"Dünyanın en akıllı insanları ikimiz olmadığımız, bizden daha akıllıları olduğu kanısına."

"Zekice, yerinde bir kanı. Daha akıllıların var olması demek, daha doğru düşünenlerin var olması demektir. Biz de yanılabiliriz, öyle değil mi? *Mais, ma bonne amie,*[18] tutalım ki yanılıyorum, ama benim de insana özgü, sürekli, yüce, özgür inanç hakkım yok mudur? Canım istemiyorsa bir sahtekâr, bir canavar olmamak hakkım vardır! Ama bu yüzden gerçekten de birtakım insanlar yüzyılımızın sonuna dek nefret edecekler benden. *Et puis, comme on trouve toujours plus de moines que de raison,*[19] ben de aynı kanıdayım..."

"Ne, ne dediniz?"

"*On trouve toujours plus de moines que de raison,* ben de aynı kanıdayım... dedim."

---

17 (Fr.) Ama şekerim.

18 (Fr.) Ama, benim şeker dostum.

19 (Fr.) Hem sonra, her zaman akıldan çok akıl veren bulunduğuna göre.

"Sizin düşünceniz olmasa gerek bu. Bir yerden aldınız, değil mi?"

"Pascal söylemiş."

"Sizin söylemediğinizi anlamıştım!.. Niçin siz böyle kısa, açık olarak söylemiyorsunuz da her zaman uzatıyorsunuz? Demin sözünü ettiğiniz yönetici heyecanından çok daha iyi bu..."

"*Ma foi, chèhe...*[20] Niçin? *Et puis,*[21] bunun birinci nedeni bir Pascal olmamamdır belki... Sonra, biz Ruslar anadilimizde bir şey söyleyemeyiz... Hiç değilse bugüne dek bir şey söylenememiştir..."

"Hım! Bu doğru olmayabilir işte! Neyse, bari bu gibi sözleri not etseniz de konuşurken, sırası geldikçe kullansanız. Ah Stepan Trofimoviç, sizinle ciddi, çok ciddi konuşmak için geldim buraya."

"*Chère, chère amie!*"[22]

"Şimdi, bütün bu Lembkeler, Karmazinovlar... Ah Tanrım, ne de koyverdiniz kendinizi! Ah, ne çok acı çektiriyorsunuz bana!.. Tüm bu kişilerin size saygı beslemelerini isterdim, çünkü sizin parmağınıza, küçük parmağınıza değmezler. Oysa bakın, kendi kendinizi ne duruma sokuyorsunuz! Ne umacak, neyle karşılaşacaklar? Ne yüzle göstereceğim sizi onlara? Değerinizi herkese kabul ettirecek, herkese örnek olmayı sürdürecek yerde, bir sürü serseriyi toplamışsınız başınıza. Birtakım olmayacak alışkanlıklar edindiniz, koyverdiniz kendinizi, şarap içmeden, kumar oynamadan duramıyorsunuz, yalnızca *Paul de Kock*'u okuyorsunuz. Bir şey yazdığınız yok, oysa onlar hep yazıyorlar orada. Zamanınızın tümü gevezelikle geçiyor. Dibinizden ayrılmayan Liputin gibi süprüntü takımıyla arkadaşlık etmeniz olacak, bağışlanabilecek şey mi, sorarım size?"

Stepan Trofimoviç ürkek ürkek karşılık verdi:

"Niçin *dibimden ayrılmayan?"*

Varvara Petrovna sert, kuru bir sesle,

"Şimdi nerede o?" diye ekledi.

"Size karşı... sonsuz bir saygısı var size karşı, ölen annesinden kalan mirası almak için S.'ye gitti."

---

20 (Fr.) Vallahi şekerim...

21 (Fr.) Hem sonra.

22 (Fr.) Sevgili, sevgili dostum!

"Hep sağdan soldan para almakla geçiyor günleri sanırım. Şatov nasıl? Hep eskisi gibi mi?"

"*Irascible, mais bon.*"[23]

"Sizin o Şatov'unuzu da görmüyor muyum, cinlerim tepeme çıkıyor! Hem huysuzun biri, hem de hep kendini düşünüyor!"

"Darya Pavlovna'nın sağlığı nasıl?"

Varvara Petrovna merakla süzdü Stepan Trofimoviç'i.

"Daşa'yı mı soruyorsunuz? Nereden esti aklınıza onu sormak? İyidir, Drozdovların yanında bıraktım... İsviçre'deyken oğlunuzla ilgili kötü, fena bir şeyler duydum."

"*Oh, c'est une histoire bien bête! Je vous attendais, ma bonne amie, pour vous raconter...*"[24]

"Yeter Stepan Trofimoviç, rahat bırakın şimdi beni. Çok bitkinim. Özellikle kötü olanlar üzerine bol bol konuşacak zamanımız olacak. Gülünce ağzınızdan tükürük saçıyorsunuz. Çöktüğünüzün bir delili bu! Hem ne tuhaf gülüyorsunuz artık... Tanrım, ne çok çirkin alışkanlık edinmişsiniz! Karmazinov gelmeyecek evinize! Oysa bir şeyi dert edindiğiniz yok kendinize, hayatınızdan hoşnutsunuz... Nasıl bir yaradılışınız olduğunu belli ettiniz. Ama yeter artık, yeter, yoruldum! Birazcık olsun acırlar insana!"

"Acıdı insana" Stepan Trofimoviç, üzgün bir şekilde ayrıldı oradan.

V

Gerçekten de, özellikle son zamanlarda kötü alışkanlıklar edinmişti dostumuz. Hızla çöktüğü gözle görülüyordu. Kendini koyverdiği de doğruydu. Çok içiyordu. Daha bir sulu gözlü olmuştu, sinirleri daha da bozulmuştu. Güzele karşı çok daha duyarlıydı şimdi. Yüzü olağanüstü çabuk değişme yeteneği kazanmıştı. Örneğin, yüzünde olağanüstü gururlu bir anlatım varken, bir anda pek gülünç, hatta budalaca bir anlatıma bırakıyordu yerini. Yalnızlı-

23 (Fr.) Çabuk öfkelenir, ama iyi.

24 (Fr.) Oh! Çok kötü bir hikâye bu! Sizi bekliyordum sevgili dostum, hikâyeyi anlatmak için.

ğa dayanamıyor, her zaman onu oyalamalarını istiyordu. Bir dedikodu ya da kentte olmuş bir olay anlatmak gerekiyordu ona. Hem her gün de yeni olacaktı anlatılanlar. Uzun süre kapısını kimse çalmazsa kederli kederli odalarda dolaşıyor, pencereye geliyor, dalgın dalgın dudaklarını çiğniyor, derin derin iç geçiriyordu. Sonunda ağlamamak için güç tutuyordu kendini. Hep bir şeyler bekliyor; umulmadık, kaçınılmaz bir şeyden korkuyordu. Ürkek olmuştu, düşlere büyük anlam yüklemeye başlamıştı.

O günü, gecesini aşırı derecede kederli geçirdi. Beni çağırmıştı, çok heyecanlıydı. Uzun uzun konuştu, anlattı, ama anlattıkları birbirini tutmayan şeylerdi. Benden hiçbir şeyini saklamadığını hanidir biliyordu Varvara Petrovna. Sonunda, onu böylesine endişelendiren şeyin değişik, kendisinin bile bilmediği bir şey olduğunu görür gibi olmuştum. Eskiden bir başımıza olduğumuzda çoklukla yakınmaya başlardı bana, biraz sonra da şişe gelir, çok daha sakinleşirdi. Bugün görünürlerde şişe filan yoktu. Gönderip aldırmak için içinde her an taşan isteği bastırdığı belliydi.

Çocuk gibi yakınıyordu durmadan:

"Niçin hep kızıyor ki Varvara Petrovna! *Tous les hommes de génie et de progrès en Russie étaient, sont et seront toujours des* kumarbazlar *et des* sarhoşlar, *qui boivent en zapoi*...[25] Oysa ben hiç de öyle bir kumarbaz da, sarhoş da olmadım henüz... Niçin bir şey yazmıyorum diye sitem ediyor bana! Korkunç bir düşünce bu! Niçin yan gelmiş, yatıyormuşum? 'Örnek olmalı, bir sitem imgesi olarak dikilmelisiniz,' diyor. *Mais, entre nous soit dit,*[26] kaderi 'sitem imgesi' olarak dikilmek olan bir adam yatmaz da ne yapar, nasıl anlamıyor bunu?"

O gün yakasına yapışmış, ona acılar çektiren değişik, büyük keder de anlaşıldı sonunda. O akşam birçok kez aynanın önüne gidip uzun süre karşısında kalmıştı. Sonunda aynada kendine bakarken birden bana döndü, tuhaf bir umutsuzluk içinde,

"Kendini koyvermiş bir insanım ben dostum," dedi.

Evet, gerçekten de o güne dek, Varvara Petrovna'nın tüm "ye-

25 (Fr.) Rusya'daki tüm dâhilerle ilericiler her zaman ya kumarbazlar, ya da zapoi içen sarhoş; öyle de kalacaklar.

26 (Fr.) Ama aramızda kalsın.

ni görüşlerine", "düşüncelerindeki değişmelere" karşın, onun kadın yüreği için hâlâ çekici bir erkek, yani yalnızca bir sürgün ya da ünlü bir bilgin değil, yakışıklı bir erkek de olduğuna dair kesin bir inanç vardı Stepan Trofimoviç'in yüreğinde. Yirmi yıldan beri bu haz verici inanç iyice yer etmiş, kök salmıştı içinde. İnançları içinde en çok bundan ayrılmak acı verirdi ona. Kaderin kendisine yakın bir gelecekte böylesine büyük bir deneme hazırladığı o akşam içine doğmuş muydu acaba?

VI

Şimdi; az çok unutulmuş, öykünün başlangıcı olacak olayı anlatmaya geçiyorum.

Ağustos'un sonunda nihayet geldiler Drozdovlar. Onların gelişi, tüm kentin hanidir heyecanla beklediği valinin hanımının gelişinden biraz önceye rastlamış; toplum üzerinde özellikle hoş bir izlenim bırakmıştı. Ama bütün bu ilginç olayları sonra anlatacağım. Burada yalnızca şu kadarını söylemekle yetineceğim: Praskovya İvanovna, kendisini böylesine sabırsızlıkla bekleyen Varvara Petrovna'ya endişe verici bir haber getirmişti: *Nicolas* daha Temmuz'da ayrılmıştı onlardan; Rhin'de Kont K.'ya rastlamış, ailesiyle birlikte Petersburg'a gelmişti (NB: Kontun evlenme çağında üç kızı vardı).

"Gururuna düşkün, inatçı kızımdan hiçbir şey öğrenemedim," diye başladı Praskovya İvanovna. "Ama Nikolay Vsevolodoviç'le aralarında tatsız bir şeylerin geçtiğini gözlerimle gördüm. Nedenlerini bilmiyorum bunun. Ama sanıyorum sizin Darya Pavlovna'dan sormamız gerekecek bu nedenleri sevgili dostum Varvara Petrovna. Bence Liza'nın gururuna dokunan bir şey oldu. Sonunda gözbebeğinizi size getirebildiğim, elinize teslim ettiğim için çok mutluyum, göklerde uçuyorum: Büyük bir yükten kurtuldum."

Dikkati çekecek derecede belirli bir öfkeyle söylenmişti bu sözler. "Aptal karı"nın onları önceden hazırladığı, şimdi de etkilerini büyük bir hazla gözlediği belliydi. Ama duygulu şeylerden şaşıracak bir insan değildi Varvara Petrovna. Sert bir tavırla kesin, yeter-

li açıklama yapmasını istedi Praskovya İvanovna'dan. Hemen sesini alçalttı diğeri, sonunda ağlamaya, dostça sözler söylemeye bile başladı. Bu sinirli ama duygulu kadın da, Stepan Trofimoviç gibi, yürekten dostluk arıyordu hep, kızı Lizaveta Nikolayevna'dan yakınmasının gerçek nedeni de "kızının ona dost" olmamasıydı.

Ama anlattıkları içinde hiç değilse biri kesindi: Liza ile *Nicolas* arasında gerçekten de tatsız bir olay geçmişti. Ama bunun ne çeşit bir olay olduğu üzerine Praskovya İvanovna'nın bir şey bilmediği belliydi. Darya Pavlovna'yı suçlamalarını ise sonunda yalanlamakla kalmadı, biraz önce söylediklerini unutmasını bile rica etti. Çünkü onları "öfkeye kapılarak" söylediğini ekledi. Kısacası, her şey son derece anlaşılmaz, kuşku doluydu. Praskovya İvanovna'nın anlattıklarına bakılırsa, iki gencin arasından kara kedi, Liza'nın "inatçı alaycılığı" yüzünden geçmişti; "mağrur Nikolay Vsevolodoviç adamakıllı tutkundu ama, Liza'nın alaylarına uzun süre katlanamadı, sonunda o da alay etmeye başladı."

"Kısa bir zaman sonra genç birisiyle tanıştık, sizin 'profesörün' yeğeni oluyor yanılmıyorsam, soyadı aynı çünkü..."

"Yeğeni değil, oğlu," diye düzeltti Varvara Petrovna.

Praskovya İvanovna daha önce de Stepan Trofimoviç'in soyadını aklında bir türlü tutamaz, hep "profesör" diye söz ederdi ondan.

"Neyse işte, oğluysa daha iyi, bana göre hepsi bir. Olağan bir genç, son derece canlı, rahat tavırları olan biri, ama hepsi o kadar. Değişik bir yanı yok. Ama Liza çok kötü bir şey yaptı. Nikolay Vsevolodoviç'i kıskandırmak için bu genci çekti yanına. Bunu pek kötü bir hareket saymıyorum: Kızların yapabileceği, olağan, hatta hoş bir şey. Ama gelin görün ki, Nikolay Vsevolodoviç kıskanacağına, bir şey fark etmiyormuş, her şey ona vız geliyormuş gibi bu gençle dost oldu. Liza'yı bu fena yaptı işte. Kısa bir zaman sonra gitti genç adam (bir yere yetişmek için acele ediyordu), Liza da her fırsatta Nikolay Vsevolodoviç'e takılmaya, onunla çatışmaya başlamıştı. Bazen Daşa ile konuştuğunu sezinlemişti, çok öfkelendiriyordu onu bu. Benimle, anneciğiyle bile geçinemez olmuştu. Sinirlenmeyi yasak etmişlerdi bana doktorlar. Onların o övdükleri, göklere çıkardıkları gölden bile nefret etmeye başlamıştım. Öyle bir romatizmaya yakalandım ki orada, dişlerim ağrımaya başladı.

Cenevre Gölü'nün diş ağrısı yaptığını okumuştum zaten bir yerde. Böylesine bir özelliği varmış o gölün. Tam bu sırada Nikolay Vsevolodoviç kontesten bir mektup aldı. Bir günde hazırlanıp bıraktı gitti bizi. Dostça ayrıldılar, onu geçirirken çok neşeli, hatta hoppaydı Liza. Sağa sola koşup yardım ediyordu ona. Ama yapmacıktı bütün bunlar. Nikolay Vsevolodoviç gidince pek dalgın oldu. Hiç sözünü etmiyor, bana da ettirmiyordu. Size de öğütlerim, sevgili Varvara Petrovna, bu konuyu hiç açmayın Liza'nın yanında. Zarardan başka bir şey getirmez bu bize. Susun, o kendisi gelip konuşacaktır sizinle; o zaman, öğrenebileceğinizden çoğunu öğreneceksiniz. Bence yine düzelecek araları, ama Nikolay Vsevolodoviç söz verdiği gibi çabuk gelirse."

"Hemen şimdi yazacağım ona. Durum böyleyse boşuna bozulmuş araları. İncir çekirdeğini doldurmaz bu: Darya'yı da iyi bilirim ben; dedim ya, incir çekirdeğini doldurmaz..."

"Daşacık için öyle konuştuğuma pişmanım; günahını aldım. Olağan bir biçimde, gizli bir amaç gütmeden, üstelik yüksek sesle konuşuyorlardı hep. Ama o zaman pek bozmuştu sinirlerimi bu konuşmalar. Liza kendisi de anladı bunun böyle olduğunu da, eskisi gibi dost oldu onunla gene..."

Hemen o gün bir mektup yazdı *Nicolas*'a Varvara Petrovna, söylediği tarihten hiç olmazsa bir ay önce gelmesi için yalvardı. Ama yine de anlaşılamamış, bilinmeyen bir şey kalmıştı burada onun için. Bütün akşam, gece düşündü durdu. "Praskovya'nın" düşüncesi aşırı masum, duygulu gibi geliyordu ona. "Praskovya ömründe, pansiyonda olduğu gibi aşırı duygulu kalmıştır, diye düşünüyordu, kız kendisiyle alay ediyor diye pılıyı pırtıyı toplayıp kaçacak erkek değildir *Nicolas*. Araları gerçekten bozulduysa, başka bir neden olsa gerek burada. Ne var ki, o subayı da beraberlerinde getirmişler, akrabaları gibi evlerine yerleşmiş, yatıp kalkıyor adam. Hem Darya konusunda da pişman olmakta pek acele etti Praskovya: Söylemek istemediği bir şeyi kendisine saklamış gibi..."

Sabah Varvara Petrovna'nın kafasında, içindeki bilinmezliklerin hiç değilse birini kökünden söküp atacak bir plan biçimlenmişti. Umulmadık olması bakımından oldukça hoş bir plandı bu. Böyle bir plan yaparken yüreğinde ne çeşit duygular vardı? Karar ver-

mek çok güç. Bu planın içindeki terslikleri de bir bir anlatmaya girişmeyeceğim şimdi. Olayları oldukları gibi anlatmakla yetineceğim. Gerçeklere uymuyor gözükürlerse suç benim olmayacaktır. Ama bu arada şuna da tanıklık etmek zorundayım, sabaha karşı Varvara Petrovna'nın içinde Daşa üzerine bir tek kuşku kalmamıştı. Zaten gerçekte hiç olmamıştı böyle bir kuşkusu. Son derece güvenirdi ona. Zaten *Nicolas*'ının böyle bir kıza... "Darya'ya" ilgi duyabileceğini almazdı aklı. Sabah kahvaltısında Darya Pavlovna çay koyarken Varvara Petrovna gözlerini ayırmadan uzun uzun baktı yüzüne, dünden beri belki yirminci kez güven dolu bir sesle mırıldandı kendi kendine:

"Tümü saçma bunların!"

Daşa'nın yorgun göründüğünü, eskisinden daha sessiz, umursamaz durduğunu sezinlemişti yalnızca. Çaydan sonra, her zaman yaptıkları gibi, el işine oturdu ikisi de. Varvara Petrovna Daşa'ya, Avrupa izlenimlerini, özellikle doğayı, kentleri, oraların geleneklerini, sanatlarını, endüstrilerini, hasılı görebildiği her şeyi bir bir anlatmasını söyledi. Drozdovlardan, onların yaşantılarından hiçbir şey sormadı. Masada yanı başında oturmuş, ona yardım eden Daşa tekdüze, durgun, ama biraz zayıf sesiyle yarım saatten beri anlatıyordu.

Birden kesti sözünü Varvara Petrovna:

"Darya, özellikle anlatmak istediğin bir şey yok mu içinde?"

Bir an düşündü Daşa, aydınlık gözleriyle Varvara Petrovna'nın gözlerinin içine baktı.

"Yok, hiçbir şey yok," dedi.

"Ruhunda, yüreğinde, vicdanında da yok mu?"

Daşa durgun, ama tuhaf, elemli bir kararlılıkla,

"Hiçbir şey yok," dedi.

"Biliyordum bunun böyle olduğunu! Senden hiçbir zaman kuşku etmediğimi bilesin Daşa. Şimdi otur da dinle beni. Şu sandalyeye geç, karşımda otur, yüzünü görmek istiyorum. Hah, işte böyle. Dinle beni, kocaya varmak ister misin?"

Daşa soru dolu, uzun bir bakışla karşılık verdi. Bununla birlikte, pek fazla şaşkınlık yoktu bu bakışında.

"Dur, sus. Önce, yaş bakımından büyük, çok büyük fark var ara-

nızda. Zaten bunun saçma bir şey olduğunu herkesten iyi sen bilirsin. Kafası çalışan bir kızsın, hayatında hata olmamalı senin. Ama, hâlâ yakışıklı bir erkektir o... Sözün kısası, her zaman saygı duyduğun Stepan Trofimoviç. Ne dersin?"

Daşa daha büyük bir soru dolu bakışla baktı. Bu kez yalnızca şaşırmamış, biraz da kızarmıştı.

"Dur, sus! Cevap vermekte acele etme! Gerçi vasiyetnamemde para bırakacağım sana ama, ben öldükten sonra, paran olsa bile, ne yapacaksın, halin nice olacak? Kandırıp alırlar elinden paralarını, işte o zaman da perişan oldun demektir. Oysa onunla evlenirsen, ünlü bir kişinin karısı olursun. Bir de onu düşünelim: Şimdi ölsem, para bakımından sıkıntısı olmaz ama, ne yapar? Sen varsın, sana güvenirim. Dur, söyleyeceklerimi bitirmedim daha: Havai, beceriksiz, huysuz, bencildir, aşağılık alışkanlıkları vardır, ama sen değerini bil onun, çünkü bütün bu kusurların çok daha aşağılıkları olan insanlar vardır. Değmeyecek bir adama vermek istemiyorum seni, böyle bir şey gelmiyor ya aklına?"

Varvara Petrovna birden öfkeli bir tavırla yükseltti sesini:

"Ben istiyorum, değerini bileceksin onun, duydun mu? Ne o, inat mı ediyorsun?"

Daşa hep susuyor, dinliyordu.

"Dur, bekle! Karı kılıklı bir erkektir, ama bu senin iyiliğinedir aslında. Hem zavallı bir insandır! Bir kadının sevmesi hiç de gerekmezdi onu. Ama zavallılığı için sevmek gerekir, sen de bunun için sev. Ne söylemek istediğimi anlıyor musun? Anlıyorsun değil mi?"

Daşa başını sallayarak doğruladı.

Varvara Petrovna aşırı bir öfkeyle mırıldandı:

"Biliyordum bunu, senden başka bir şey beklemiyordum. Seni sevecek, çünkü zorunlu buna, zorunlu, seni el üstünde tutmak zorunda! Ama zorunlu olmasa da sevecektir seni. Bilirim onu. Zaten ben de yanınızda olacağım. Korkma, hiç ayrılmayacağım yanınızdan. Senden yakınmaya başlayacak, iftira edecek sana, ilk önüne gelene senin kötü yanlarını fısıldayacak, sızlanacak, hep sızlanacak. Bir odadan öteki odaya mektuplar yazacak sana: Günde iki mektup. Ama sensiz yaşayamayacak gene de, önemli olan da bu zaten. Her dediğine uymak zorunda bırak onu. Dediğini yaptıramaz-

san aptal derim sana. Kendisini asmak istediğini söyleyerek gözünü korkutmaya çalışacak, inanma; palavradır hepsi! İnanma ama, kulağın kirişte olsun gene de. Saati saatine uymaz böylelerinin, bakarsın asıverir kendini. Güçlü olduklarından değil, zayıflıklarından yaparlar bunu. İşte bunun için bardağı taşırma hiçbir zaman, evliliğinin ilk koşulu bu olsun. Bir ozan olduğunu da unutma sonra. Beni dinle Daşa: Kendini feda etmekte bulduğu mutluluğu başka hiçbir yerde bulamaz insan. Ayrıca bana da büyük bir iyilik yapmış olacaksın böylelikle. Bu da çok önemli. Aptallığımdan saçmaladığımı sanma. Ne söylediğimi biliyorum. Bencil bir insanım ben, sen de bencil ol. Bir emir değildir bu kuşkusuz. Her şey senin isteğine bağlı, nasıl dersen öyle olacak. Dilini mi yuttun? Hadi, bir şey söylesene!

Daşa kararlı,

"Bana göre hepsi bir, Varvara Petrovna," dedi, "kesinlikle evlenmem gerekiyorsa..."

Varvara Petrovna yüzünde sert bir anlatım, dik dik baktı ona.

"Kesinlikle mi? Neyi ima etmek istiyorsun böyle demekle?"

Daşa bir şey söylemedi, elindeki iğneyle oynuyordu.

"Zeki bir kızsın ama, saçmaladın şimdi. Seni kesinlikle evlendirmeyi aklıma koyduğum doğru olmasına doğrudur, ama hiç de zorunluluktan istemiyorum bunu, aklıma böyle bir şey geldi, bir de Stepan Trofimoviç'i düşünüyorum. Yirmi yaşındasın ama, Stepan Trofimoviç olmasaydı evlendirmeyi aklımın ucundan geçirmezdim seni... Ne diyorsun?"

"Nasıl isterseniz öyle olsun derim Varvara Petrovna."

"Yani kabul ediyorsun! Dur, nereye gidiyorsun, sözümü bitirmedim daha: On beş bin ruble veriyorum sana. Nikâh kıyılsın, hemen sayacağım avcuna on beş bin rubleyi. Bu paranın sekiz bin rublesini ona, yani bana vereceksin. Sekiz bin ruble borcu var. Götürüp bu borcunu ödeyeceğim. Borcunun senin paranla ödendiğini bilmesi gerek. Geriye yedi bin ruble kalacak. Sakın bir ruble verme ona. Borçlarını da ödeme. Bir kez ödersen peşi gelir, kurtaramazsın yakanı. Hem ben de burada olacağım her zaman. Stepan Trofimoviç'in şimdi karşıladığım ev, yiyecek, içecek giderlerini gene karşılamayı sürdürmekten başka, geçiminiz için yılda bin iki yüz, özel durumlarda bin beş yüz ruble alacaksınız benden. Yalnız hizmetçi-

lerinizi kendiniz tutacaksınız. Yıllık paranızı toptan, doğrudan doğruya senin eline vereceğim. Ama biraz da yumuşak yürekli davran ona karşı. Ara sıra biraz para ver eline, dostlarının haftada bir ziyaretine gelmelerine izin ver. Daha sık gelirlerse de kov. Zaten ben de buradayım. Ben ölürsem yıllığınızı onun ölümüne dek alacaksınız, duydun mu, *onun* ölümüne dek, çünkü bu verilen para sana değil, onadır. Hiç dokunmayacağın şimdiki yedi bin rublenden başka, aptallık etmezsen, vasiyetnamemle sekiz bin ruble daha bırakacağım sana. Benden görüp göreceğin bu olacak, şimdiden bilesin bunu. Kabul ediyorsun, değil mi? Nihayet bir şey söyleyecek misin?"

"Söyleyeceğimi söyledim Varvara Petrovna."

"Yalnız unutma, zorlamıyorum seni, nasıl dersen öyle olacak."

"Söyler misiniz Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç bu konuda bir şey söyledi mi size?"

"Hayır, hiçbir şey söylemedi, bundan haberi bile yok, ama... Şimdi söyleyecek!"

Varvara Petrovna birden fırladı yerinden, siyah şalını omuzlarına attı. Daşa yine kızardı biraz, soru dolu bakışlarla arkasından baktı. Varvara Petrovna birden döndü, öfkeden ateş ateşti yüzü. Atmaca gibi atıldı Daşa'nın üzerine.

"Salak! Nankör köpek! Ne domuzluk düşünüyorsun gene? Şu kadarcık olsun, seni kötü duruma düşüreceğimden mi kuşkulanıyorsun yoksa? Önünde diz çökecek, kulun kölen olacak, mutluluktan ölecek! Böyle yapacağım bunu işte! Senin küçük düşmene göz yummayacağımı bilirsin! Seni bu kez bin ruble için aldığını, benim de seni sattığımı mı sanıyorsun? Aptal, budala, hepiniz nankörsünüz, ahmaksınız! Şemsiyemi ver!"

Islak tuğla kaldırımı, su birikintilerinin üzerine uzatılmış tahtaları koşa koşa geçip Stepan Trofimoviç'e gitti.

VII

"Darya'nın küçük düşmesine göz yummayacağı" doğruydu. Onun koruyucusu diye görüyordu kendisini şimdi. Şalını omuzlarına alırken evlatlığının şaşkın, kuşkulu bakışını üzerinde yakaladığın-

da soylu, yüce bir öfke kabarmıştı içinde birden. Çocukluğundan beri yürekten severdi onu. Praskovya İvanovna onun, Varvara Petrovna'nın gözdesi olduğunu söylerken haklıydı. Varvara Petrovna "Darya'nın yaradılışının ağabeyininkine (yani İvan Şatov'unkine) hiç benzemediğine"; kızın sessiz, canayakın, büyük fedakârlıklara yatkın olduğuna; bağlılığıyla, olağanüstü alçakgönüllülüğüyle, aşırı derecede mantıklı oluşuyla, en önemlisi, iyilikbilirliğiyle dikkati çektiğine hanidir inanmıştı. Bugüne dek onun umduğu gibi çıkmıştı Daşa. Kız çocuğu on iki yaşındayken, "yanlışlık olmayacak onun hayatında" demişti Varvara Petrovna. Her parlak gördüğü düşünceye, her aklına koyduğu şeye, onu tutsak eden her hülyaya inatla, tutkuyla bağlanan bir kadın olduğu için, hemen o anda Daşa'yı öz çocuğu gibi büyütüp yetiştirmeye karar vermişti. Hemen bir para ayırdı ona; evlatlık on altı yaşına basana dek onlarda kalan, ama sonra nedense birden işine son verilen mürebbiye Bayan Greegs alındı eve. Liseden öğretmenler gelip gidiyordu. Bu öğretmenler arasında Daşa'ya Fransızca dersi veren bir Fransız da vardı. Onun da işine birden son verilmiş, dahası neredeyse kovulmuştu. Kentimizde bir süre kalan, yoksul düşmüş, soylu bir dul kadın piyano dersleri verdi ona. Ama baş eğitmen yine de Stepan Trofimoviç'ti. Gerçekte Daşa'daki cevheri ilk bulan da o olmuştu: Varvara Petrovna daha böyle bir şeyi aklına getirmemişti ki, o eğitmeye başlamıştı çocuğu. Yine söylüyorum: Şaşılacak şeydir, çocuklar pek bağlanıyorlardı ona! Lizaveta Nikolayevna Tuşina sekiz, on bir yaşları arasında ondan ders aldı (Stepan Trofimoviç, elbette, ücretsiz öğretiyordu ona öğreteceğini, Drozdovlardan buna karşılık hiçbir şey almaya razı olmamıştı). Öte yandan, kendisi de tutulmuştu bu hoş çocuğa. Evrenin, dünyanın kuruluşu, insanlığın geçmişi üzerine birtakım uzun şiirler okuyordu ona. İlk insan toplulukları, tarih öncesi insan üzerine dersler, ünlü Arap masallarından bile ilgi çekiciydi. Bu masallara bayılan Liza, Stepan Trofimoviç'i pek gülünç bir şekilde taklit ediyordu. Stepan Trofimoviç'in kulağına gitti bu, bir gün suçüstü yakalayıverdi onu. Liza çok utandı, kendini öğretmeninin kucağına atıp ağlamaya başladı. Heyecandan Stepan Trofimoviç de ağladı. Ama kısa bir zaman sonra gitti Liza, yalnızca Daşa kaldı. Daşa'ya öğretmenler gidip gelme-

ye başlayınca Stepan Trofimoviç onunla çalışmalarını kesti, yavaş yavaş hiç ilgi göstermez oldu ona. Uzun süre böyle sürdü bu. Daşa on yedi yaşındayken bir gün birdenbire şaşırtmıştı Stepan Trofimoviç'i onun tatlılığı. Varvara Petrovna'nın evinde, yemekte olmuştu bu. Genç kızla konuşmaya başladı, verdiği yanıtlar pek hoşuna gitti. Sonunda, birlikte Rus edebiyatını ciddi, geniş olarak incelemeyi önerdi ona. Bu hoş düşüncesi için teşekkür etti ona Varvara Petrovna, övdü onu. Daşa ise sevinçten, heyecandan uçacaktı neredeyse. Büyük bir dikkatle hazırlandı Stepan Trofimoviç derslere, sonunda başladı dersler. En eski devirden aldılar. Varvara Petrovna'nın da hazır bulunduğu ilk ders pek hoş geçti. Dersten sonra giderken, Stepan Trofimoviç öğrencisine, öteki derste *İgor Destanı*'nı inceleyeceklerini söylediğinde Varvara Petrovna birdenbire kalktı yerinden, bir daha ders yapılmayacağını söyledi. Stepan Trofimoviç'in yüzü ekşidi, ama sustu; bir şey söylemedi, Daşa'nın yüzü kıpkırmızı oldu. Rus edebiyatı dersleri de böylece sona erdi. Bu olay, Varvara Petrovna'nın şimdi aklına taktığı bu beklenmedik düşünceden üç yıl önce olmuştu.

Zavallı Stepan Trofimoviç başına geleceklerden habersiz, yapayalnız oturuyordu evde. Uzun süredir kederli bir dalgınlık içinde, tanıdık biri geliyor mu diye pencereden bakıyordu. Ama gelen giden yoktu. Dışarıda yağmur çiseliyordu, soğuk vardı. Sobayı yakmak gerekiyordu. Derin bir iç geçirdi. Birden korkunç bir şey görmüştü: Böyle bir havada, üstelik böyle olmayacak bir saatte Varvara Petrovna ona geliyordu! Hem de yayan! Öylesine şaşırmıştı ki, üstünü değişmeyi bile unuttu, olduğu gibi, evde her gün giydiği pembe, pamuklu fanilasıyla karşıladı onu.

Ona doğru yürüyerek zayıf bir sesle,

"*Ma bonne amie!..*" diye haykırdı.

"Yalnızsınız demek, sevindim buna. O dostlarınızdan nefret ediyorum! Her zamanki gibi fosur fosur sigara içmişsiniz gene. Hey Tanrım, şu havanın pisliğine bakın hele! Daha çayınızı da içmemişsiniz, oysa saat on iki oldu! Sallapatilik sizin mutluluk diye bellediğiniz şey! Pislikten haz duyuyorsunuz! Yerdeki bu yırtık kâğıt parçaları da nesi? Nastasya, Nastasya! Ne yapar sizin Nastasyanız? Pencereleri, panjurları aç, kapıları aç, kızım, hepsini ardına dek aç.

Biz de salona geçelim, bir iş için geldim size. Ömründe bir kez olsun ortalığı bir süpür be kuzum.

Nastasya öfkeli, yakınan bir sesle,

"Pisletiyorlar efendim!" diye fısladı.

"Sen de süpür, günde on beş kez süpür! Salonumuz da pek pis (salona geçmişlerdi). Kapıları sıkı sıkı kapayın, dinleyecektir bizi. Duvar kâğıtlarını değiştirmeli. Geçen gün usta göndermiştim size, örnekler de vardı onda, seçmediniz mi? Oturun da beni dinleyin şimdi. Otursanıza, rica ediyorum. Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Gelsenize bir dakika!"

Öteki odadan seslendi Stepan Trofimoviç:

"Şimdi... şimdi geliyorum. İşte geldim!"

Varvara Petrovna alaylı alaylı süzdü onu yukarıdan aşağıya.

"Oo! Kostümünüzü değiştirmişsiniz! (Fanilasının üstüne ceketini giymişti). Gerçekten de konuşmamıza böylesi daha iyi gidecek... Oturun artık, rica ediyorum."

Varvara Petrovna, her şeyi kesin, inandırıcı bir dille, kısa, açık olarak anlattı. Stepan Trofimoviç'e pek gerekli olan sekiz bin rubleyi de çıtlattı. Daşa'nın getireceği parayı ayrıntılarıyla anlattı. Stepan Trofimoviç gözlerini faltaşı gibi açmış, titriyordu. Söylenenleri duyuyordu ama duyduklarından açık seçik bir anlam çıkaramıyordu. Konuşmak, bir şeyler söylemek istiyordu, sesi çıkmıyordu. Yalnız her şeyin Varvara Petrovna'nın söylediği gibi olacağını; itiraz etmenin, razı olmamanın bir şeye yaramayacağını, artık evli bir erkek sayılabileceğini anlıyordu.

"*Mais, ma bonne amie...*[27] üçüncü kez, hem de bu yaşta; üstelik böyle bir çocukla! *Mais c'est une enfant!*"[28]

"Çocuk dediğin, Tanrı'ya şükür, yirmi yaşında! Gözlerinizi öyle çevirip durmayın, rica ederim, tiyatroda değilsiniz. Çok zekisiniz, çok bilgilisiniz ama, hayattan hiç anladığınız yok, her an bir dadı gerek peşinizde. Ben ölünce haliniz nice olacak! O iyi bir dadı olur size. Alçakgönüllü, sağlam karakterli, kafası çalışan bir kız. Zaten ben de buradayım, hemen şimdi ölmeyeceğim. Evden dışarı çıkmayan, son derece canayakın, melek gibi bir kız. Bu hoş fikir da-

27 (Fr.) Ama sevgili dostum...

28 (Fr.) Ama bir çocuk bu!

ha İsviçre'deyken geldiydi aklıma. (Birden öfkeyle haykırdı:) Melek gibi bir kız olduğunu söylediğimi duydunuz ya! Pislik diz boyu evinizin içinde. Bir düzen, temizlik getirir buraya, her şey ayna gibi olur... Eh, böyle değerli bir kızı verirken bir de önünüzde diz çökmek, onunla evlenirseniz kazanacağınız şeyleri bir bir saymak zorunda olduğumu mu sanıyorsunuz? Oysa sizin benim önümde diz çökmeniz gerekir... Ah, boş, bomboş, yüreksiz bir insansınız!"

"Ama... Yaşlandım artık ben!"

"Elli üç yaş çok mu! Elli yaş ömrün sonu değil, yarısıdır. Yakışıklı bir erkeksiniz, bunu kendiniz de biliyorsunuz. Sizi ne denli saydığımı da biliyorsunuz. Ben ölürsem durumunuz ne olacak? Oysa karınız olursa hem onun hem benim gönlümüz rahat olur. Bir anlamınız, isminiz, seven yüreğiniz var. Hiç aksatmadan vermeyi kendime görev edindiğim bir yıllık alacaksınız. Belki kurtarırsınız onu, kurtarırsınız! Hiçbir şey olmazsa, bir onur kazandıracaksınız ona, bir kişilik vereceksiniz. Yüreğini duygu bakımından geliştirecek, düşüncelerine bir yön vereceksiniz. Düşünceleri kötü yönde olduğu için nice insan perişan olmuştur bu devirde! O zamana dek yapıtınızı yetiştirirsiniz, birden anımsatırsınız kendinizi herkese."

Varvara Petrovna'nın ustaca pohpohu gururunu okşamıştı Stepan Trofimoviç'in.

"*İspanya Tarihinden Öyküler* yapıtımı yazmaya başlamak kararındayım zaten..." diye mırıldandı.

"Görüyor musunuz, tam zamanı işte."

"Ama... ya o? Ona da söylediniz mi?"

"Onu merak etmeyin siz. Hem işin o yanını bana bırakın, karışmayın. Kendiniz gidip sizinle evlenmesini isteyeceksiniz ondan elbette, yalvaracaksınız, anlıyorsunuz ya! Ama hiç endişeniz olmasın. Zaten tutkunsunuz ona."

Stepan Trofimoviç'in başı dönüyordu. Duvarlar yürüyordu sanki.

"*Excellente amie!*[29] (sesi titredi birden) beni... beni başka bir... kadına vermeye kararlı olduğunuzu bir türlü almıyor aklım!"

Varvara Petrovna iğneleyici bir sesle,

"Kız değilsiniz siz" Stepan Trofimoviç," dedi, "kızları verirler ancak, siz ise evleneceksiniz.

29 (Fr.) Kusursuz bir dost!

Stepan Trofimoviç acımaklı, dikti gözlerini ona.

"*Oui, ja'i pris un mot pour un autre... Mais... c'est égal.*"[30]

Varvara Petrovna küçümser bir tavırla,

"*C'est égal*[31] olduğunu görüyorum," dedi. "Tanrım, ah, bayılıyor! Nastasya, Nastasya! Su getir!"

Ama suya gerek kalmadı. Hemen ayıldı Stepan Trofimoviç. Varvara Petrovna şemsiyesini aldı.

"Görüyorum ki şimdi konuşamayacağız sizinle..."

"*Oui, oui, je suis incapable.*"[32]

"Ama yarına dek dinlenin, iyice de düşünün. Evden dışarı çıkmayın. Bir şey olursa, gece gündüz demeyin, haber verin bana. Mektup yazmaya kalkmayın, okumayacağım. Yarın yine bu saatte kesin yanıtınızı almaya kendim, yalnız geleceğim. Umarım olumlu yanıt verirsiniz. Öyle yapın ki, yanınızda kimse olmasın, ortalık temiz olsun. Bu da nesi? Nastasya, Nastasya!"

Kuşkusuz, razı oldu ertesi gün. Razı olmak zorundaydı zaten. Değişik bir durum vardı burada...

VIII

Stepan Trofimoviç'in çiftliği dediğimiz çiftlik (Skvoreşniki ile bitişik, eski sayıma göre elli köleli) aslında hiç de onun değildi. İlk karısından kalmıştı. Kadın ölünce oğlu Pyotr Stepanoviç Verhovenski'ye kalmıştı. Stepan Trofimoviç vasi olarak yönetiyordu orayı yalnızca. Çocuk büyüyünce aralarında yaptıkları resmî bir anlaşmayla çiftliği yönetmeyi sürdürüyordu. Bu anlaşma genç Verhovenski'nin yararınaydı: Çiftliğin geliri diye yılda bin ruble alıyordu babasından, oysa yeni düzende beş yüz ruble (belki daha bile az) getiriyordu çiftlik. Bu çeşit ilişkiler nasıl kuruluyordu, orasını Tanrı bilir. Öte yandan, bu bin rublenin binini de Varvara Petrovna gönderiyordu. Stepan Trofimoviç'in bir ruble katkısı olmuyordu. Üstelik tüm geliri cebine indirmesinin yanı sıra, bir işlet-

30 (Fr.) Evet, başka bir şey sandım... ama... ikisi de bir.

31 (Fr.) Ikisi de bir.

32 (Fr.) Evet, evet, beceriksizin biriyim ben.

meciye kiraya verip, çiftliğin en değerli yeri olan koruluğu Varvara Petrovna'dan gizli, kesimlik için satıp sonunda koca çiftliği perişan etmişti. Bu koruyu hanidir parça parça satıyordu. Tümünün değeri en azından sekiz bin ruble ederken, ancak beş bin geçmişti eline. Ne yapsındı, kimi zaman kulüpte çok kaybediyor, Varvara Petrovna'dan da istemeye korkuyordu. Sonunda her şeyi öğrenince çok kızdı Varvara Petrovna. Şimdi de oğlu, ne verirlerse o fiyata çiftliğini satmak için yakında kentimize geleceğini bildirmişti babasına. Satış işlemlerini hemen tamamlamasını istiyordu. Kuşkusuz, soylu, hiç de bencil biri olmayan Stepan Trofimoviç on yıl önce, üniversite öğrencisiyken Petersburg'da gördüğü *ce cher enfant*'a karşı suçlu hissediyordu kendini. İlk zamanlar on üç ya da on iki bin ederdi çiftlik. Şimdi ise beş bin kimse vermezdi ona. Kuşkusuz, resmî anlaşma gereğince koruyu satmaya tam yetkisi vardı Stepan Trofimoviç'in. Bunca yıl hiç aksatmadan ödenen bin rublelik gelirin çiftlikten elde edilemeyeceğini göz önüne alıp bu parayı oraya aktarabilir, hesap görülürken kendini savunabilirdi. Ama Stepan Trofimoviç soylu, yüce duyguları olan bir insandı. Son derece hoş bir düşünce vardı kafasının içinde: Petruşa geldiğinde, çiftliğin edebileceği *maximum* parayı (on beş bin ruble bile olsa), şimdiye dek gönderilen bin rubleyi hiç hesaba katmadan, masanın üzerine koyacak, sonra da *ce cher fils*'i[33] göğsüne bastıracak, bastıracak, ağlayacak, hesabı böylece kesecekti. Bu tabloyu hafiften, dikkatlice işlemeye başlamıştı Varvara Petrovna'ya. Bunun, onların dost bağlarına... "ülkülerine" özel, soylu bir anlam katacağını da ima ediyor, bunun, eski babaların, genel olarak eski insanların, şimdiki aklı bir karış havada, sosyalist gençlere oranla ne denli soylu, çıkar gözetmez olduklarını göstereceğini söylüyordu. Daha çok şeyler söyledi. Varvara Petrovna ise hep susuyordu. Sonunda kuru bir sesle çiftliği satın almaya razı olduğunu, *maximum* fiyat, yani altı-yedi bin (oysa dört bine de rahatlıkla alınabilirdi) vereceğini söyledi. Korulukla uçup giden sekiz binden ise hiç söz etmedi.

Varvara Petrovna'nın onu sevindirmek istemesinden bir ay önceye rastlıyordu bu. Stepan Trofimoviç şaşırmış, derin derin düşünmeye başlamıştı. Önceleri, Pyotr Stepanoviç olur ki gelmez di-

33 Sevgili oğul.

ye bir umut söz konusu olabilirdi. Yalnız, umut dediysem, bunun yabancı bir kimsece böyle söylendiğini unutmamalı. Oysa Stepan Trofimoviç bir baba olarak böyle bir umut düşüncesini nefretle karşılardı. Oralarda neler oluyorduysa, şimdiye dek Petruşa üzerine hep pek tuhaf söylentiler geliyordu kulağımıza. Bundan altı yıl önce üniversiteyi bitirdiğinde ilk zamanlar Petersburg'da işsiz güçsüz dolaşmıştı. Günün birinde birdenbire, gizli bir bildirinin hazırlanışında parmağı olduğu, polisçe arandığı haberleri geldi. Sonra, birden sınır dışında, İsviçre'de, Cenevre'de görüldüğü haberi izledi bunu, belli ki kaçmıştı.

Bu habere çok bozulan Stepan Trofimoviç,

"Şaşıyorum," demişti. Petruşa "*c'est une si pauvre tête!*[34] iyi yürekli, soylu, pek duyguludur. O zaman Petersburg'da devrin gençliğiyle kendi kafamda onu şöyle bir karşılaştırınca sevinmiştim bile, ama *c'est une pauvre sire tout de même...*[35] Biliyor musunuz, sözünü ettiğimiz oturmamışlıktan, duygululuktan oluyor bütün bunlar! Gerçekler değil, sosyalizmin duygu, ülkücü yönü, yani dinsel havası, şiiri çekiyor, tutsak ediyor onları... Elbette başkasının okuduğu bir şiir bu hem. Ya benim durumum ne olacak? Burada bu kadar düşmanım var, *orada* daha da çok. Babasının etkisiyle bu çocuk böyle oldu diyecekler... Tanrım! Petruşa önder ha! Ne günlere kaldık!"

Bununla birlikte, kısa bir zaman sonra, Petruşa her yıl kendisine gönderilen parayı alabilmek için İsviçre'de kesin adresini bildirdi: Kesin göçmen olmadığı anlaşılıyordu. İşte şimdi de, yurt dışında dört yıl kaldıktan sonra ansızın geri dönüyor, kısa bir zaman sonra kentimizde olacağını bildiriyordu: Demek, bir suçu filan yoktu. Üstelik birisi işine el atmış, koruyordu onu sanki. Şimdi birisinin özel, ama önemli bir işini yapmaya canla başla çalıştığı Rusya'nın güneyinden bir yerden yazıyordu. Bütün bunlar iyiydi ya, çiftliğin uygun *maximum* değerini tamamlamak için geri kalan yedi-sekiz bin rubleyi nereden bulacaktı Stepan Trofimoviç? O mutlu tablo yerine, ister misiniz, tatsız bir olay çıksın, mahkemelik olsunlar. Duygulu Petruşa'nın çıkarlarına pek düşkün olduğunu fısıldıyordu Stepan Tro-

34 (Fr.) Öylesine zavallı bir insandır ki!

35 (Fr.) Ne de olsa zavallı bir senyördür...

fimoviç'in kulağına bir ses. Bir gün, "dikkat ettim," dediydi bana alçak sesle, "bütün ateşli sosyalistler, komünistler aynı zamanda pek cimri, açgözlü, malına düşkün oluyorlar. Öyle ki, bir insanın, sosyalist olduğu ölçüde malına düşkünlüğü artıyor... Niçin böyle oluyor acaba? Yine duygululuktan mıdır acaba?" Stepan Trofimoviç'in bu gözleminde gerçeklik payı var mı, bilmiyorum. Yalnızca, Petruşa'nın korunun satıldığını, öteki durumları biraz bildiğini, onun bildiğinden Stepan Trofimoviç'in de haberi olduğunu biliyorum. Petruşa'nın babasına yazdığı mektupları da okudum. Pek seyrek, yılda bir kez, daha bile seyrek yazıyordu. Ancak son zamanlarda, yakında geleceğini neredeyse peş peşe iki mektupla bildirmişti. Kısa, kuru, yalnızca iş buyruklarıyla dolu mektuplardı bunlar. Baba oğul daha Petersburg'da modaya uyarak *senli benli* oldukları için, Petruşa'nın mektupları, eski toprak sahiplerinin Moskova'dan köylerinin yönetimini bıraktıkları kölelerine yazdıkları mektupları andırıyordu. Durumu düzeltecek bu sekiz bin ruble şimdi Varvara Petrovna'nın teklifiyle gösteriyordu yüzünü. Öte yandan, bu paranın başka bir yolla elde edilemeyeceğini de açık açık çıtlatmıştı Varvara Petrovna. Elbette razı olacaktı Stepan Trofimoviç.

Dostu gidince arkasından hemen beni çağırttı. Bütün gün başka kimseyi almadı eve. Kuşkusuz, ağladı, uzun uzun konuştu, güzel sözler söyledi, birçok kez ne söyleyeceğini şaşırdı, konudan uzaklaştı. Rastlantıyla anlamlı, iyi bir sözcüğü kötü anlamda kullanıp buna pek sevindi. Sonra hafif bir karın sancısı başladı, anlayacağınız, her şey yolunda gitti. Sonunda, yirmi yıl önce ölen Alman karısının resmini duvardan indirdi, yanık bir sesle konuşmaya başladı onunla: "Affedecek misin beni?" Ne söylediğini bilmiyordu sanki. Kederden biraz içmiştik de. Ama biraz sonra tatlı bir uykuya daldı. Sabah ustaca bağladı kravatını. Özenle giyindi, ikide bir aynaya gitti baktı. Mendilinin içine lavanta sıktı. Ama pencereden Varvara Petrovna'nın geldiğini görünce aceleyle başka bir mendil aldı, lavanta sıktığını yastığın altına soktu.

Önerisinin kabul edildiğini öğrenince,

"Pek güzel!" dedi Varvara Petrovna. Önce, soylu kararlılığınız, sonra da, özel işlerinizde pek seyrek kullandığınız mantığınızın sesini dinlemeniz sevindirdi beni.

Stepan Trofimoviç'in beyaz kravatı gözüne ilişince,

Bununla birlikte, acele etmeye gerek yok," diye ekledi. "Şimdilik kimseye bir şey söylemeyin, ben de söylemeyeceğim. Yakında yaş gününüz var. Onunla geleceğim size. Bir akşam çayı yapın, yalnız rica ediyorum, içkisiz, mezesiz olsun. Siz bırakın, ben hazırlarım her şeyi. Dostlarınızı çağırın. Ama çağrılacakların seçimini birlikte yapacağız. Gerekirse bir gün önceden konuşursunuz Daşa ile, nişanlandığınızı açıklamayacağız toplantıda, ama öyle yapacağız ki, herkes yarı yarıya anlayacak. İki hafta sonra da sessiz sedasız bir düğün... Düğünden hemen sonra bir süre için bir yere, hiç değilse Moskova'ya bile gidebilirsiniz. Belki ben de gelirim sizinle... Ama zamanı gelene dek kimseye bir şey söylememeye özellikle dikkat edin."

Stepan Trofimoviç şaşırmıştı. Böyle olamayacağını, nişanlısıyla karşılıklı oturup, konuşmasının gerektiğini kekeleyerek söyleyecek oldu. Öfkeyle kesti sözünü Varvara Petrovna:

"Niçinmiş bu? Belki hiçbir şey olmaz..."

İyice sersemlemişti damat adayı,

"Öyle ya, vazgeçilir!" diye mırıldandı.

"Evet. Daha düşüneceğim... Ama her şey benim dediğim gibi olacak, merak etmeyin, kendim hazırlayacağım kızı. Siz bir şeye karışmayın. Gerekli her şeyi ben söyleyeceğim, ben yapacağım. Sizin oraya gitmeniz gerekmez. Hem ne yapacaksınız gidip? Kendiniz de gitmeyin, mektup da yazmayın. Sesiniz soluğunuz çıkmasın. Bunu özellikle rica ediyorum sizden. Ben de kimseye bir şey söylemeyeceğim."

Durumun açık seçik ortaya dökülmesini hiç istemiyordu. Öfkeli bir tavırla, kalkıp gitti. Stepan Trofimoviç'in aşırı hevesi şaşırtmıştı onu besbelli. Ne yazık ki, durumundan hiç mi hiç haberi yoktu Stepan Trofimoviç'in. Birçok şeyi düşünmemişti bile daha. Tersine yeni, mağrur, havai tavırlar takınmıştı. Ne yaptığını bilmiyor, atıp tutuyordu.

Gelip önümde durdu, kollarını iki yana açıp, yüksek sesle,

"Hoşuma gidiyor bu!" dedi. "Dinlediniz konuştuklarımızı, değil mi? İşi sonunda öyle bir duruma getirecek ki vazgeçeceğim, bunu istiyor. Nihayet ben de insanım, sabrımın bir sınırı vardır...

Bir yerde vazgeçiveririm! 'Evinizde oturun, oraya gitmenize gerek yok,' peki ama, niçin ille de evlenmeliyim? Aklına gülünç bir şey esti diye! Tek neden bu! Ama ciddi bir insanım ben, şımarık bir kadının saçma düşüncelerine boyun eğmeyebilirim! Oğluma... kendime karşı görevlerim var! Kendimi feda ediyorum, anlayabiliyor mu bunu o acaba? Belki de artık hayattan sıkıldığım, hiçbir şeyi umursamadığım için kabul ettim. Ama sinirlerimi bozabilir! O zaman da umursamazlığım uçup gider. Gücenirim, kabul etmem. *Et enfin le ridicule...*[36] Kulüpte ne diyecekler buna? Liputin ne diyecek?.. 'Belki de hiçbir şey olmaz', bu da ne demek! Artık bu kadarı da fazla! Yeter yani! Ne biçim iş bu? *Je suis en forçat, un Badinguet,*[37] köşeye sıkıştırılmış *un*[38] adam!.."

Bütün bu yakınmalar arasında bencil bir gurur, havai-oynak bir şey vardı. Akşam yine içtik.

36 (Fr.) Hemen sonunda gülünç.

37 (Fr.) Bir forsayım ben, bir Badinguet. (III. Napoléon'a verilen ad. Napoléon'un kaçması için giysilerini ona veren bir dalaverecinin adı.)

38 (Fr.) Bir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Başkasının Günahları

I

Aradan bir hafta geçti, işler yavaş yavaş gelişmeye başlamıştı.

Arada söyleyeyim, bu uğursuz hafta içinde, en yakın sırdaşı olarak, evlendirilmek istenen zavallı dostumdan hemen hemen hiç ayrılmadığım için hayli üzüntü çektim. O hafta hiç kimseyi görmemiştik, hep yalnız kalmıştık ama, daha çok utanç duygusu ezmişti onu. Benden bile utanıyordu. Öyle ki, açıldıkça daha bir yakınıyordu bana. Kuşkucu yaradılışı yüzünden, kentte herkesin, her şeyi bildiğinden kuşkulanıyor; değil kulüpte, kendi grubunda bile görünmekten korkuyordu. Sağlığı için gerekli yürüyüşleri bile ancak hava iyice karardıktan sonra yapıyordu.

Aradan bir hafta geçmişti. Bütün çabalarına karşın, evlenecek mi evlenmeyecek mi, kesin bilmiyordu hâlâ. Nişanlısıyla görüşmemişti daha, nişanlısı olup olmadığını bile bilmiyordu. Bu işte ciddi bir yan var mı yok mu, ondan da habersizdi! Evine gelmesini, nedense kesinlikle istemiyordu Varvara Petrovna. Stepan Trofimoviç'in ilk mektuplarından birine (sürüyle mektup yazmıştı Varvara Petrovna'ya) yanıtında, başı çok kalabalık olduğundan bir zaman için onunla tüm ilişkilerini kesmesini rica etmişti açık açık. Şöyle devam ediyordu: "Size vereceğim pek önemli haberlerim var ama

bekliyorum, bana gelmenizin bir sakıncası olmayacağı zaman her şeyi öğreneceksiniz." Bundan böyle mektuplarını da açmadan geri çevireceğini, çünkü artık "tadını kaçırdığını" ekliyordu. Bu mektubu okudum. Stepan Trofimoviç kendi verdi onu bana.

Ama bütün bu kabalıklar, bilinmezlikler en önemli endişesi yanında hiç kalıyordu. Bu endişe sürekli olarak aşırı bir acı veriyordu ona. Zayıflamasına, ruhsal yönden çökmesine neden oluyordu. Her şeyden çok utandığı, benimle bile üzerinde konuşmak istemediği bir şeydi bu. Konu açılınca yalan söylüyordu bana, küçük bir çocuk gibi yan çizmeye çalışıyordu. Öte yandan, her gün kendisi çağırtıyordu beni. Su, hava gibi, bana gereksinme duyuyor, iki saat bensiz duramıyordu.

Böylesine bir tutum az da olsa incitiyordu gururumu... Bu en önemli sırrını öteden beri sezinliyordum kuşkusuz. İçini dışını biliyordum.Bu sırrı, Stepan Trofimoviç'in en büyük endişesini açıklamanın ona bir onur sağlamayacağı kanısındaydım o zaman. Bunun için de, henüz genç olduğumdan, duygularının kabalığı, birtakım kuşkularının çirkinliği biraz öfke uyandırıyordu bende. Heyecanlanarak –itiraf edeyim, sırdaşı olmak sıkıntısından heyecanlanıyordum– belki de gereğinden çok suçluyordum onu. Birtakım şeyleri itiraf etmesinin belki de pek güç olacağını bile bile, diretip sonunda her şeyi bana itiraf etmesini sağladım. O da benim içimi görüyor, yani onun içini bildiğimi, kendisine öfkelendiğimi sezinliyordu. Ona kızıyorum, içini biliyorum diye o da bana öfkeleniyordu. Öfkem anlamsız, budalacaydı belki. Ama iki dostun yalnız kalmasının gerçek dostluklara zarar verdiği çok görülmüştür. Bilinen yönden durumunu birçok noktada iyi anlıyordu, hatta gizlemeyi gerekli bulmadığı noktaları ustaca niteliyordu.

Ara sıra baklayı kaçırıyordu ağzından. Varvara Petrovna için,

"Ah, eskiden böyle miydi!" diyordu. "Oturup sohbet ettiğimiz zamanlar böyle miydi!.. İnanır mısınız, o zamanlar konuşabiliyorduk. O zamanlarki düşüncelerinin, kendi düşünceleri olduğunu alır mı aklınız? Şimdi her şeyi değişti! Bunların tümünün geçmiş birer gevezelik olduğunu söylüyor şimdi! Geçmişi hor görüyor... Artık bir çiftlik yöneticisi, bir ambarcı, sert bir insan oldu, hep kızıyor..."

"İsteğini kabul ediyorsunuz, daha neye kızacak!" diye itiraz ettim.

Üzgün baktı yüzüme.

"*Cher ami,*[1] isteğini kabul etmeseydim çok, pek çok köpürürdü! Ama gene de, şimdikinden, yani kabul ettiğim zamankinden daha az kızar, köpürürdü."

Bu sözcük pek hoşuna gitmişti. O akşam bir şişeyi bitirdik. Ama bir anlıktı bu. Ertesi gün her zamankinden çok daha dehşet içinde, kederliydi.

Ama en çok, kentimize yeni gelen Drozdovlara, eski dostluğunu yenilemek için yapmak zorunda olduğu ziyareti yapmaya, çok istemesine karşın, bir türlü karar verememesine öfkeleniyordum: Oysa duyduğumuza göre, onlar da bekliyorlardı onu. Lizaveta Nikolayevna'dan anlayamadığım bir heyecanla söz ediyordu bana. Kuşku yok, bir zamanlar çok sevdiği küçük çocuk olarak anımsıyordu onu. Ama nedense, şimdiki iç sızısının ilacını da, en önemli kuşkularına çözüm yollarını da onun yanında bulacağı inancındaydı. Lizaveta Nikolayevna'nın kişiliğinde olağanüstü bir yaratık bulacağını umuyordu. Ama her gün hazırlanmasına karşın gitmiyordu ona. İşin en önemli yanı, bu kızla tanışmayı benim de çok istememdi. Bu da ancak Stepan Trofimoviç'in aracılığıyla olabilirdi. Onunla karşılaşmalarım olağanüstü bir izlenim bırakmıştı üzerimde. Elbette sokakta, şık bir binici giysisiyle, son derece hoş bir atın üstünde, yanında akrabası dedikleri, ölmüş General Drozdov'un yeğeni yakışıklı subay gezmeye çıktığında görüyordum onu. Ancak bir an sürmüştü gözümün kamaşması. Bu hayalimin olmayacak bir şey olduğunu pek çabuk anlamıştım, ama bir an bile olsa, böyle bir umudun içime düştüğü gerçek olduğuna göre, evden dışarı çıkmamakta direten zavallı dostuma o zamanlar nasıl kızdığımı düşünmek kolay olsa gerek.

Bizimkilerin hepsi, Stepan Trofimoviç'in bir süre kimseyi kabul edemeyeceğinden, rahatsız edilmek istemediğinden haberdar edilmişti. Vazgeçmesi için ne denli uğraştıysam da, kimseyle görüşmek istemediğini dostlarının tümüne bildirmekten alıkoyamadım onu. İsteğine uyarak ben bir bir dolaştım herkesin evini. Varvara-Petrovna'nın bizim "ihtiyara" (Stepan Trofimoviç'in aramızdaki

1 (Fr.) Sevgili dostum.

adı "ihtiyar"dı) pek tuhaf bir iş verdiğini, birkaç yıldır mektuplaştığı birisinden gelen mektupları bir düzene koymasını istediğini; Stepan Trofimoviç'in de eve kapandığını, benim de ona yardım ettiğimi vb. anlattım. Yalnızca Liputin'e uğrayamadım. Ona gitmeyi hep erteliyordum. Doğrusunu söyleyeyim, korkuyordum. Bir sözüme bile inanmayacağını; burada, yalnızca kendisinden saklanmak istenen bir sırrın olduğundan kuşkulanacağını, benim arkamdan hemen dışarı fırlayacağını, her şeyi öğrenmek için sağa sola başvuracağını, dedikodu edeceğini biliyordum. Ben böylece düşünürken öyle oldu ki, sokakta karşılaştım onunla. Durumu anlattığım tanıdıklardan her şeyi öğrenmişti bile. Ama şaşılacak şeydir, durumla yalnızca ilgilenmemekle, Stepan Trofimoviç'ten söz etmemekle kalmadı, üstelik, ona uğrayamadığım için özür dilemeye başladığımda hemen kesti sözümü, başka bir konudan açtı. Doğrusu söyleyecek çok şeyi birikmişti. Son derece heyecanlıydı. İçini dökebileceği bir dinleyici yakaladığı için pek mutluydu. Kentteki yeni haberlerden, valinin "değişik ağızlı" karısının gelişinden, kulüpte ortaya çıkan gericiler grubundan, herkesin bağıra çağıra yeni düşünceler üzerine söz ettiğinden, bunun herkese nasıl bulaştığından vb. bahsetti durdu. On beş dakikadan uzun süre durmadan konuştu. Öylesine eğlenceli anlatıyordu ki, ayrılamıyordum. Gerçi hiç sevmezdim onu ama, itiraf edeyim, güçlü bir kendini dinletme yeteneği vardı. Hele bir şeye kızgın olduğu zamanlar saatlerce anlatırdı da canınız hiç sıkılmazdı. Bence, anadan doğma, gerçek bir casustu bu adam. Kentimizde olduk olmadık her şeyden en ince ayrıntısına dek anında haberdar oluyordu. Özellikle çirkin olayları çok iyi bilirdi. Bazen, kendisiyle hiç ilgisi olmayan bir şeyi böylesine ayrıntılarıyla nasıl bilebildiğine şaşmamak elden gelmezdi. Yaradılışının en göze çarpan özelliğinin kıskançlık olduğuna inanmışımdır çoğunlukla. O akşam Stepan Trofimoviç'e, Liputin'le karşılaşmamızı, konuştuklarımızı anlattığımda son derece heyecanlandı ihtiyar (bu şaşırtmıştı beni), tuhaf bir soru sordu bana: "Liputin biliyor mu, bilmiyor mu?" Bu denli çabuk öğrenmesinin olanaksız olduğuna, hem öğrenebileceği kimsenin bulunmadığına inandırmaya çalıştım onu. Ama dediğinde diretiyordu Stepan Trofimoviç.

Sonunda, hiç beklemediğim bir biçimde,

"Ama inanır mısınız," diye bağladı sözü, "yalnızca *durumumuzu* tüm ayrıntılarıyla bilmekle kalmayıp, üstelik, ne sizin ne benim haberdar olduğumuz, belki de hiç öğrenemeyeceğimiz ya da iş işten geçtikten sonra, artık geri dönülemeyeceği zaman öğrenebileceğimiz bir şeyi de bildiği kanısındayım!.."

Sustum, bir şey söylemedim. Çok anlamlıydı bu sözler. O akşamdan sonra beş gün adını almadık ağzımıza Liputin'in. Birtakım kuşkularını bana açtığı, istemediği şeyleri söylediği için canının sıkkın olduğu belliydi Stepan Trofimoviç'in.

II

Bir sabah –Stepan Trofimoviç'in evlenmeye razı olduğunun yedinci ya da sekizinci günüydü– saat on birde, her zamanki gibi yine kederli dostuma gitmek için acele ederken bir serüven geçti başımdan.

Liputin'in "büyük yazar" diye göklere çıkardığı Karmazinov'la karşılaştım. Okumaya çocukluğumda başlamıştım onu. Uzun, kısa öykülerini bir önceki kuşak tümden, bizim kuşak ise oldukça iyi bilir. Hepsini olağanüstü bir tutkuyla okumuşumdur. Delikanlılık, ilk gençlik çağlarımızda büyük haz duyarak okuduğumuz bir yazardı. Ama sonraları biraz soğudum ondan. Belli bir yönü olan uzun öyküleri, şiirle öylesine dolu önceki yapıtları kadar hoşuma gitmiyordu. Son yapıtlarını ise hiç sevemiyorum.

Genel olarak –böylesine önemli bir konuda kendi düşüncelerimi de açıklamak cüretini göstereceğim– hayattayken, çoğunlukla neredeyse bir dâhi bellenen bu orta halli bay *kabiliyetlerimizin* tümü ölür ölmez yalnızca hiç iz bırakmadan yitmez, insanların belleklerinden de silinip giderler ya, bazıları da vardır, tanındıkları kuşağın yerini dolduran kuşakça bir anda unutuluverir, hafifsenirler. Hele bizde, tiyatroda dekor değişiyormuş gibi çabucak oluverir bu. Ah, yeni bir şey söylemek için yeryüzüne gelmiş Puşkinler, Gogoller, Molièreler, Voltaireler bu söylediğimin dışında kalır! Bu orta halli bay *kabiliyetlerimiz,* merdivenleri yavaş yavaş inmeye başladıklarında, çoğunlukla, hiç farkına varmadan, pek acık-

lı bir biçimde bayatlıyorlar. Bitmez tükenmez bir düşünce hazinesi olduğuna uzun süre inanılan; kendisinden toplumun kıpırdanışına olağanüstü, ciddi katkılar beklenilen bir yazarın sonunda, en önemli düşüncesinin bile öylesine vıcık, öylesine ufak olduğunu açığa vurmasına, bu yüzden de, böylesine çabucak bayatlamasına hiç kimsenin acımadığı çok görülmüştür. Ama ak saçlı ihtiyarlar bunu sezinleyemiyorlar da kızıyorlar. Çalışma alanlarının sonunda gururlarına düşkünlükleri kişiyi şaşırtacak bir ölçüye varıyor. Kendilerini kim sanmaya başlıyorlar, Tanrı bilir. Belki de Tanrı sayıyorlardır. Karmazinov için, nüfuzlu kişilerle, yüksek sosyeteyle olan ilişkilerine pek (neredeyse kendi benliğinden bile çok) değer verdiğini söylüyorlardı. Bir şey için ona gerekliyseniz, kuşkusuz daha önceden de tanıştırılmışsanız, sizi pek candan karşılayacağını, pohpohlayacağını, yürek temizliğiyle gözlerinizi kamaştıracağını anlatıyorlardı. Ama bir prensin, kontesin ya da çekindiği bir insanın yanında bir çöp parçası, sinekmişsiniz gibi, aşağılayıcı bir tavırla sizi hemen unutuvermeyi en kutsal görev sayarmış. Biraz önce sizi el üstünde tuttuğu konuk salonundan daha çıkmamışsınızdır bile. Ciddi ciddi, bunun soylu bir davranış olduğuna da inanırmış hani. İstediğinde kendini tam olarak tutabilmesine, soylu davranışları pek iyi bilmesine karşın, gururuna öylesine düşkünmüş ki, sosyetenin edebiyatla ilgisi olmayan çevrelerinde bile yazarlığını öne sürmeden edemiyormuş. Birisi umursamazlığıyla canını sıkacak olsa aşırı derecede gücenirmiş, ondan öcünü almanın yollarını ararmış.

Geçen yıl bir dergide, en güzeli yaratma, felsefe yapma çabasıyla yazılmış bir yazısını okumuştum. İngiltere kıyılarında bir yerde tanık olduğu bir geminin batışını anlatıyordu. Her şeylerini yitiren insanların kurtarılışlarını, boğulanların cesetlerinin denizden çıkarılışını görmüştü. Oldukça uzun, kalabalık sözlü bir yazı. Kendisini öne sürmek amacıyla yazılmıştı yalnızca, belliydi bu. Satırların arasında yazarın şöyle fısıldadığı duyuluyordu sanki: "Benimle ilgilenin yalnızca, o anda nasıldım, ona bakın. Burada anlatılan deniz, kasırga, kayalar, parçalanan geminin kalıntıları neyinize gerek? Güçlü kalemimle yeterince anlattım size bütün bunları. Ölü kolları arasında ölü çocuğunu sıkı sıkı tutan şu boğulmuş kadın-

la ne diye ilgileniyorsunuz? İyisi mi, bana bakın siz. Bu görünüme bakmaya dayanamayıp arkamı döndüğüme bakın. İşte, arkam dönük duruyorum; bakın, dehşet içindeyim, dönüp boğulanlara bakacak gücüm yok; gözlerimi kapıyorum sıkı sıkı; söyleyin, bu daha ilgi çekici değil mi?" Karmazinov'un bu yazısı üzerine düşüncelerimi Stepan Trofimoviç'e söylediğimde doğrulamıştı beni.

Bir zaman önce, Karmazinov'un kentimize geleceği söylentileri duyulduğunda onu görmek, hatta olursa, kendisiyle tanışmak isteği doldurmuştu içimi kuşkusuz. Bu olanağı Stepan Trofimoviç yardımıyla elde edebileceğimi biliyordum: Bir zamanlar arkadaştılar çünkü. Gelin görün ki, ansızın bir yol kavşağında karşılaştım onunla o sabah. Hemen tanıdım. Üç gün önce valinin karısıyla bir yere giderken kupa arabasında göstermişlerdi onu bana.

Yuvarlak silindir şapkasının altından dökülen; tertemiz, pembe, küçük kulaklarının çevresinde kıvır kıvır ak saçları pek gür; küçük yüzü pembe beyaz, kısa boylu, ağırbaşlı bir ihtiyardı. İhtiyar dedim ya, elli beş yaşından yukarı değildi. Tertemiz, küçük yüzü pek güzel sayılmazdı: İnce, uzun, kurnaz biçimli dudakları; biraz etli bir burnu; keskin, zeki, küçük gözleri vardı. Giyiminde bir eskilik sezinleniyordu. Bu mevsimde İsviçre'de ya da Kuzey İtalya'da giyinilebilecek bir pelerin vardı üzerinde. Ama giysisinin tüm küçük şeyleri: Kol düğmeleri, yakası, düğmeleri; ince, siyah bir kurdelenin ucuna bağlı saplı gözlüğü, yüzüğü yüksek tabakadan insanların taşıdığı çeşittendi. Yazın kumaş kaplı, yanında sedef düğmeleri olan, renkli potinlerle dolaşıyordur sanırım. Onu gördüğümde köşe başında durmuş, dikkatle bakınıyordu. Merakla kendisine baktığımı görünce, biraz yüksek de olsa tatlı bir sesle,

"Affedersiniz," dedi, "Bıkova Sokağı'na en kestirmeden nasıl gidebilirim?"

Son derece heyecanlı,

"Bıkova Sokağı'na mı?" diye haykırdım. "Burada Bıkova Sokağı, hemen burada, çok yakın. Şöyle düz yürüyeceksiniz, soldan ikinci sokak."

"Çok teşekkür ederim."

Kahrolasıca o an: Korkmuş, kişiliği olmayan pis bir uşak gibi bakmıştım yüzüne! Bir anda sezinledi bunu. Her şeyi, yani onu ta-

nıdığımı, kim olduğunu bildiğimi, çocukluğumdan beri onu okuduğumu, ona taptığımı, şimdi de korktuğumu, uşaklaştığımı anlamıştı kuşkusuz. Gülümsedi, bir daha başını eğdi, gösterdiğim yöne yürüdü. Geri niçin döndüm, niçin arkasından on-on beş adım koştum, bilmiyorum. Yine durdu birden.

"Buraya en yakın fayton durağını da gösterebilir misiniz bana?" diye seslendi.

İğrenç bir ses, iğrenç bir seslenişti bu!

"Fayton mu? En yakın fayton durağı... Katedralin yanında, efendim. Her zaman bulunur orada fayton."

Neredeyse dönüp fayton çağırmaya koşacaktım. Sanıyorum, o da bunu yapmamı bekliyordu zaten. Kuşkusuz, hemen aklım başıma geldi, durdum. Ama hareketimi fark etmişti, aynı iğrenç gülümsemesiyle yüzüme bakıyordu. Tam o anda, ömrümce unutamayacağım o şey oldu.

Sol elinde tuttuğu küçük çantayı yere düşürdü. Doğrusu, bir çanta da değildi bu; küçük bir kutu ya da eskiden kadınların yanlarında taşıdıkları makyaj çantası gibi bir şeydi. Kesin olarak bilmiyorum. Yalnızca düşen bu şeyi yerden almak için atıldığımı anımsıyorum.

Onu yerden almadığımı kesin olarak biliyorum. Ama ilk yaptığım hareket buydu, gizlemeyi de başaramamıştım bunu. Aptal gibi kızarmıştım. Kurnaz adam, anlamak istediği her şeyi hemen anlayıvermişti.

Gönül alır bir tavırla,

"Zahmet etmeyin, ben alırım," dedi.

Çantasını yerden kaldırmayacağımı anladığında tuttu, kendisi aldı onu; uyarıyormuş gibi, bir kez daha başıyla selamladı beni, dönüp yoluna yürüdü. Bir budala gibi kalmıştım ortada. Çantayı yerden ben de kaldırsaydım, bir şey değişmezdi. Beş dakika süreyle kendimi temelli rezil olmuş sandım, ama Stepan Trofimoviç'in evine yaklaştığımda birden kahkahayla gülmeye başlamıştım. Bu karşılaşma öylesine gülünç geliyordu ki bana şimdi, eğlence olsun diye, Stepan Trofimoviç'e hemen anlatmaya karar vermiştim onu. Yüz ifadesini bile taklit edecektim.

III

Ama onu olağanüstü değişik bir ruhsal durum içinde bulunca pek şaşırdım. Beni görür görmez tuhaf bir tutkuyla üzerime atıldı, anlattıklarımı dinlemeye koyuldu, ama öyle dalgındı ki, konuşmaya başladığımda söylediklerimden bir şey anlamadığı belliydi. Ama Karmazinov'un adı geçince birden kaybetti kendini. Yarı çıldırmış gibi,

"Susun, bir şey anlatmayın bana!" diye haykırdı. "Bakın, bakın, okuyun! Okuyun!"

Çekmeceyi çekti, kurşun kalemle çabuk çabuk yazılmış üç kâğıt parçası attı masanın üzerine. Varvara Petrovna'nın elyazısıydı bu. Birinci kâğıt üç gün önce, ikincisi dün, sonuncusu da bugün, bir saat önce gelmişti. Pek önemsiz bir şeyden söz ediliyordu üç mektupta da: Tek konu Karmazinov idi. Varvara Petrovna'nın, Karmazinov'un ona gelmeyi unutmasından duyduğu korkunun endişeli, gururuna düşkün heyecanı okunuyordu her satırında. İşte size üç gün önce gelen birinci mektup (belki de dört, hatta beş gün önce gelen mektuplar da vardı):

> "Artık bugün size onur verirse; rica ederim, benden hiç söz etmeyin ona. En küçük bir çıtlatmanız da olmasın. Adımı etmeyin ona, anımsatmayın da.
>
> V.S."

Dünkü:

> "Artık bugün sizi ziyarete gelirse, en iyisi, sanıyorum, içeri almamanızdır onu. Ben böyle düşünüyorum, siz ne dersiniz, bilmem.
>
> V.S."

Bugünkü, sonuncusu:

> "Evinizin içinde pislikten geçilmediğini, sigara dumanından göz gözü görmediğini yediğim ekmek gibi biliyorum. Marya ile Fomuşka'yı gönderiyorum size; yarım saatte temizlerler her yanı. Siz hiçbir şeye karışmayın, onlar bu işi yaparlarken de mutfakta oturun. Bir Buhara halısı, iki Çin vazosu gönderiyorum. Çoktandır

armağan etmek istiyordum bunları size. Bir de, *Teniers*'imi gönderiyorum (bir süre için). Vazoları pencerenin içine koyabilirsiniz. *Teniers*'i ise sağ duvara, Goethe'nin portresinin altına asın, orada daha çok göze çarpar. Sabahları da aydınlık oluyor orası. Nihayet gelirse, son derece kibar karşılayın onu, ama boş, anlamsız şeylerden söz edin ona, örneğin, bilimle ilgili bir şeyden söz edin, daha dün berabermişsiniz gibi bir tavır takının. Benden hiç söz etmeyin. Akşam bir ara belki uğrarım size.

V.S."

"P.S. Bugün de gelmezse artık hiç gelmez."

Okuyunca, dostumun böylesine anlamsız şeylerden heyecanlanmasına şaştım. Soru dolu bakışlarımı yüzüne kaldırınca, ben okurken, beyaz kravatını çıkarıp kırmızısını takmayı başardığını fark ettim birden. Şapkasıyla bastonu masanın üzerindeydi. Benzi uçuktu, elleri titriyordu.

Soru dolu bakışlarıma öfkeyle bağırarak karşılık verdi:

"Onun heyecanı umurumda değil! *Je m'en fiche!*[2] Karmazinov için heyecanlanabiliyor ama, benim yazdığım mektuplara karşılık bile vermiyor! Bakın, işte, dün açmadan geri gönderdiği mektubum, orada masanın üzerinde, *L'homme qui rit*[3] cildinin altında. Ni-ko-lenka için üzülüyorsa bana ne! *Je m'en fiche et je proclame ma Liberté. Au diable le Karmazinoff! Au diable le Lembke!*[4] Vazoları antreye gizledim. *Teniers*'i de komodinin gözüne. Beni hemen kabul etmesini istedim kendisinden. Duyuyor musunuz: İstedim! Kurşun kalemle karaladığım böyle bir kâğıt parçası da ben gönderdim ona Nastasya ile. Bekliyorum. Kâğıdı zarfa bile koymadım. Darya Pavlovna'nın kendisinin herkesin içinde, hiç değilse sizin yanınızda niyetini bana açıklamasını istiyorum. *Vous me seconderez, n'est-ce pas, comme ami et temoin.*[5] Yüzüm kızarsın istemiyorum, yalan söylemek, gizli kapaklı sözler de istemiyorum. Bu işte gizlilik olmayacak. İzin vermeyeceğim böyle bir şeye! Her şe-

2 (Fr.) Vız gelir!

3 (Fr.) Gülen Adam.

4 (Fr.) Umurumda değil. Özgürlüğümü ilan ediyorum. Karmazinov'un da Lembke'nin de canı cehenneme!

5 (Fr.) Bana yardım edeceksiniz, değil mi, bir dost ve tanık olarak?

yi itiraf etsinler bana. Açık açık, içtenlikle, temiz yüreklilikle söylesinler, o zaman... O zaman ben de soyluluğumla herkesi şaşırtırım belki!"

Onun bir alçak olduğu inancındaymışım gibi öfkeli öfkeli baktı yüzüme.

"Bir alçak mıyım ben sayın bayım," dedi, "ya evet, deyin, ya hayır."

Su içmesini rica ettim. Hiç böyle görmemiştim onu. Konuşurken odanın bir köşesinden öteki köşesine koşuyordu durmadan, sonra tuhaf bir tavırla dikildi karşıma birden.

Beni yukarıdan aşağı süzdükten sonra yine o aşırı mağrur tavrıyla başladı:

"Benim, Stepan Verhovenski'nin, gururu, özgürlüğün yüce ilkesi gerektirirse heybemi –yoksul heybemi– zayıf omzuma vurup, bir daha geri gelmemek üzere buradan çekip gidecek kadar yürekli olmadığımı mı düşünüyorsunuz yoksa? Aklınız alıyor mu böyle bir şeyi? Stepan Verhovenski'nin bu despotluğu, çılgın bir kadının despotluğunu, yani dünyadaki en onur kırıcı, amansız despotluğu bile soylulukla geri çevirdiği ilk kez olmuyor. Bu sözlerime gülüyorsunuz sanırım sayın bayım! Yazık, bir tüccarın yanına girip çocuklarına öğretmenlik ederek son günlerimi de orada geçirebilecek, ya da bir çitin dibinde açlıktan ölecek kadar yürekli olmadığıma inanıyorsunuz! Cevap verin bana, hemen şimdi cevap verin: İnanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?"

Oysa bilerek susuyordum. Hatta, olumsuz yanıtımla onu inciteceğimden korktuğum için yanıt vermekten çekiniyormuşum, kesin yanıt veremeyecekmişim gibi bir tavır takınmıştım. Bu öfkede gururuma pek dokunan bir şey vardı. Ah, hem de kendimi değil! Ama... sonra anlatacağım bunu.

Yüzü bembeyaz olmuştu. Çoğunlukla aşırı öfkelenip parlamasından önce gelen o solgun soğukkanlılığıyla,

"Belki de sıkılıyorsunuzdur yanımda, G...v (soyadımdır bu benim)," dedi, "belki de... bir daha hiç gelmemek isterdiniz bana?"

Dehşet içinde ayağa fırladım. Tam o anda Nastasya girdi içeri. Bir şey söylemeden, kurşun kalemle bir şeyler yazılı bir kâğıdı Stepan Trofimoviç'e uzattı. Dostum kâğıda bir göz atıp bana fırlattı.

Kâğıtta Varvara Petrovna'nın elyazısıyla yalnızca iki sözcük vardı: "Evde oturun."

Stepan Trofimoviç ağzını açmadan şapkasını, bastonunu kaptı, çabuk adımlarla kapıya yürüdü. Bir şey düşünmeden, ben de peşinden. Birden birtakım sesler, çabuk çabuk yürüyen birinin ayak sesleri duyuldu koridorda. Stepan Trofimoviç, yıldırım çarpmış gibi olduğu yerde çakıldı.

Kolumdan yakalayıp,

"Liputin," diye fısıldadı, "mahvoldum!"

Tam bu anda da Liputin girdi içeri.

IV

Liputin geldi diye niçin mahvolacaktı Stepan Trofimoviç, bilmiyordum. Bu söze bir anlam da verememiştim. Bozuk ruhsal durumu nedeniyle böyle söyledi sanıyordum. Ama olağanüstü bir dehşete kapılmıştı, olacakları dikkatle izlemeye kararlıydım.

Palas pandıras içeri dalan Liputin'in yalnızca dış görünüşü bile, tüm yasaklara karşın, bu kez içeri girmeye hakkı olduğunu göstermeye yetiyordu. Yabancı, yoldan yeni gelmiş olabilecek birisini getirmişti beraberinde. Donup kalmış Stepan Trofimoviç'in anlamsız bakışına, hiç beklemeden yüksek sesle,

"Önemli bir de konuk getirdim size!" diye karşılık verdi. "Yalnızlığınızı bozmaya cüret ediyorum. Bay Kirillov bulunmaz bir inşaat mühendisidir. Daha önemlisi, oğlunuzu, pek saygıdeğer Pyotr Stepanoviç'i tanıyorlar. Aralarından su sızmıyor. Size bir haber getirdiler. Şimdi geldiler yoldan."

Konuk sert bir sesle,

"Haber getirdiğimi uydurdunuz," dedi, "haber filan getirmedim. Verhovenski'yi tanıdığım ise doğrudur. On gün önce H...ski ilinde ayrıldım ondan."

Stepan Trofimoviç bilinçsizce elini uzattı, tokalaştıktan sonra oturması için yer gösterdi konuğa. Bir bana, bir Liputin'e baktı. Birden aklı başına gelmiş gibi, aceleyle kendisi de oturdu. Ama şapkasıyla bastonunu farkında olmadan hâlâ elinde tutuyordu.

"Oh, oh, çıkıyordunuz demek! Oysa çok çalışmaktan bunaldığınızı söylemişlerdi bana."

"Evet, hastayım, şimdi de biraz dolaşmak istemiştim. Ben..."

Birden sustu Stepan Trofimoviç, şapkasıyla bastonunu aceleyle kanepenin üzerine attı, yüzü kızardı.

Bu arada çabucak incelemiştim konuğu. Henüz genç, yirmi yedi yaşlarında, iyi giyimli, biraz kirli solgun yüzlü, siyah gözleri donuk, boylu boslu, zayıfça bir esmerdi. Biraz dalgın, düşünceli görünüyordu. Konuşması kesik kesikti. Dilbilgisi bakımından yanlış konuşuyordu sanki. Biraz uzunca bir tümce kurması gerekince tuhaf bir biçimde sözcüklerin yerlerini değiştiriyor, karıştırıyor gibiydi. Liputin, Stepan Trofimoviç'in aşırı korkusunu fark etmişti, buna sevindiği belliydi. Karşılıklı iki kanepede oturan ev sahibiyle konuğa aynı uzaklıkta olmak için, oturduğu hasır sandalyeyi neredeyse odanın tam ortasına çekmişti. Keskin gözleri köşe bucak dolaşıyordu odanın içinde.

Stepan Trofimoviç zar zor,

"Ben..." diye mırıldandı konuğa, "Petruşa'yı görmeyeli çok oluyor... Yurt dışında mı karşılaştınız?"

"Hem yurt dışında hem yurt içinde."

Liputin girdi araya:

"Aleksey Nilıç dört yıl kaldıkları Avrupa'dan daha yeni dönüyorlar. Mesleklerinde ilerlemek için gitmişlerdi. Kentimize de, demiryolu köprümüzün yapımında kendisine görev verileceğini umdukları için geldiler. Yanıt bekliyorlar. Pyotr Stepanoviç aracılığıyla Drozdovlarla, Lizaveta Nikolayevna ile tanışıyorlar."

Mühendis kabarmış gibi oturuyor, acemi bir sabırsızlıkla dinliyordu. Bir şeye kızmış gibi geliyordu bana.

"Nikolay Vsevolodoviç ile de tanışıyorlar."

"Tanıyor musunuz Nikolay Vsevolodoviç'i?"

"Onu da tanıyorum."

"Petruşa'yı gör... görmeyeli çok oluyor, hem... kendime baba demeye de öylesine az hakkım var ki... *c'est le mot*,[6] ben... ayrıldığınızda nasıldı?"

---

6 (Fr.) Gerçekten öyle.

Kirillov yine kısaca,

"Fena değildi..." diye karşılık verdi, "kendisi gelecek..."

Besbelli bir şeye canı sıkılıyordu.

Bu haberle pek ilgilendi Stepan Trofimoviç.

"Geliyor ha! Nihayet ben de... görüyorsunuz ya, Petruşa'yı görmeyeli hayli oluyor! Zavallı oğlumu bekliyorum şimdi, kendisine karşı çok suçlu olduğum oğlumu! Yani şunu söylemek istiyorum ki, o zaman Petersburg'da ondan ayrılırken ben... sözün kısası, bir hiç, *quelque chose dans le genre*[7] sayıyordum onu. Biliyor musunuz, sinirli, pek duygulu ve... yüreksiz bir çocuktu. Gece ölmesin diye akşam yatarken secdeye varıp dua eder, yastığını kutsardı... *Je m'en souviens.*[8] *Enfin,*[9] ne bir soylu duygu, yani yüce, değerli bir şey ne de bir ülkü filizi... *c'était comme un petit idiot.*[10] Ama ben de ne söylediğimi bilmiyorum galiba, bağışlayın, ben... ansızın gelişiniz beni biraz... şey..."

Aşırı bir merakla sordu mühendis birden:

"Yastığı kutsadığını ciddi mi söylüyorsunuz?"

"Evet, kutsuyordu..."

"Peki, peki, anladım. Sonra?"

Stepan Trofimoviç şaşkın şaşkın baktı Liputin'e.

"Beni ziyarete geldiğiniz için minnettarım size ama itiraf edeyim, şimdi... hiç iyi değilim şimdi... Nerede kaldığınızı söyler misiniz bana?.."

"Bogoyavlenskaya Sokağı'nda, Filippov'un evinde."

Kendimi tutamadım.

"Şatov'un oturduğu ev orası," dedim.

Liputin yüksek sesle,

"Aynı evde kalıyorlar," dedi. "Yalnız, Şatov yukarıda, üst kattaki odada; Aleksey Nilıç ise alt katta, Yüzbaşı Lebyadkin'le birlikte kalıyor. Şatov'u da Şatov'un karısını da tanıyorlar. Bayan Şatova ile Avrupa'da iyi görüşüyorlarmış."

Birden duygulanıp haykırdı Stepan Trofimoviç:

---

7 (Fr.) Böyle bir şey.

8 (Fr.) Hatırlıyorum onu.

9 (Fr.) Nihayet.

10 (Fr.) Küçük bir budalaydı.

"*Comment!*[11] *De oe pauvre ami*[12] bahtsız evliliği üzerine bir şeyler biliyor musunuz yoksa? Onu tanıyan birisiyle ilk kez karşılaşıyorum. Eğer yalnızca..."

Mühendis, birden kızarıp kesti sözünü:

"Ne saçma bir şey bu! Uydurup uydurup söylüyorsunuz Liputin! Şatov'un karısını ömrümde görmedim ben. Bir kerecik gördüm, o da çok uzaktan... Şatov'u tanıyorum. Ne diye durmadan atıyorsunuz?"

Kanepenin üzerinde şöyle bir döndü, şapkasını aldı eline, sonra yerine koydu, yine düz oturup, çakmak çakmak olmuş gözleriyle Stepan Trofimoviç'e bakmaya başladı. Tuhaf bir meydan okuma anlatımı vardı gözlerinde. Böylesine garip bir öfkeyi bir türlü anlamıyordum.

Stepan Trofimoviç duygulu bir tavırla,

"Bağışlayın beni," dedi bunun, "belki de pek nazik bir konu olduğunu biliyorum..."

"Nazik konu filan yok ortada. Ayıp bile bu! Hem "saçma," diye size değil, Liputin'e söyledim. Durup dururken bunları niye uyduruyor, bilmiyorum. Kendi üzerinize alındıysanız, bağışlayın beni. Şatov'u tanıyorum, karısını ise hiç tanımıyorum... hiç!"

"Anladım, anladım. Israr ettiysem, yalnızca, zavallı dostunuzu, *notre irascible ami*[13] çok sevdiğimden, onunla her zaman ilgilendiğimdendir bu... Eski, belki de pek genç işi, ama yine de doğru düşüncelerini çok değiştirdi bence, *Notre sainte Russie*[14] üzerine öyle ipe sapa gelmez şeyler saçmalıyor ki avazı çıktığında, bedenindeki bu kırılmayı –bunu başka türlü adlandırmak istemiyorum– uzun zamandır aile içindeki dehşetli sarsıntıya, özellikle, şanssız evliliğine vermekteyim. Zavallı Rusyamı incelemiş, ömrünü Rus ulusuna adamış bir insan olarak şunu size kesinlikle söyleyebilirim ki, Rus ulusunu tanımıyor o, hem de hiç tanımıyor..."

"Rus ulusunu ben de iyice tanımıyorum, hem... öğrenecek zamanım da yok!" diye kesti sözünü mühendis.

---

11 (Fr.) Nasıl!

12 (Fr.) Bu zavallı dostumuzun.

13 (Fr.) Öfkesi burnunda dostumuzu.

14 (Fr.) Kutsal Rusyamız.

Yine döndü kanepede. Sözünün yarısında sustu Stepan Trofimoviç.

Liputin girdi araya:

"Öğreniyorlar, öğreniyorlar. Başladılar bile. Rusya'da artan intihar olaylarının nedenleri; genel olarak, intihar olaylarını çoğaltan ya da azaltan nedenler üzerine ilginç bir makale hazırlıyorlar. Pek şaşırtıcı sonuçlara vardılar."

Mühendis müthiş heyecanlanmıştı.

"Böyle konuşmaya hiç de hakkınız yok," diye homurdandı öfkeyle. "Makale falan değil yazdığım. O kadar budala değilim. Dost bilip sormuştum bunu size, aklıma öyle gelmiş, sormuştum. Makale falan değil bu. Yayımlamayacağım onu. Hem hakkınız da yok bunu..."

Liputin'in keyiflendiği belliydi.

"Özür dilerim, edebi çalışmanızı makale diye adlandırmakla yanlış bir şey yaptım belki. Yalnızca gözlem topluyorlar, sorunun derinine ya da nasıl diyeyim, ahlâk yanına dokunmuyorlar; zaten ahlâk diye bir şeyi kabul etmiyorlar. Son zamanlarda ortaya çıkan, iyi, kesin amaca ulaşmak için her şeyin yakılıp yıkılması görüşünü savunanlardandırlar. Avrupa'ya sağduyunun girmesi için yüz milyondan çok baş istiyorlar, son barış görüşmelerinde istenenden bir hayli çok! Bu bakımdan Aleksey Nilıç herkesten önde."

Mühendis, dudaklarında hafifseme dolu, soluk bir gülümsemeyle dinliyordu. Yarım dakika herkes sustu. Sonunda Kirillov mağrur bir tavırla,

"Budalaca şeyler bunların tümü," dedi. "Bilmeyerek bazı şeyler anlattım size, canınızın istediği anlama çektiniz sözlerimi. Ama hakkınız yok buna, çünkü aslında kimseyle konuşmam ben. Bu çeşit konularda konuşmayı bayağılık sayarım... Kendime göre bir inancım, düşündüğüm bir şeyler olabilir... ama sizin bu davranışınız budalaca oldu. Bir karara bağlanmış konular üzerinde düşünmem ben. Düşünmekten nefret ederim. Hiç sevmem düşünmeyi..."

Stepan Trofimoviç dayanamadı.

"Belki de iyi ediyorsunuzdur."

Konuk heyecanlı, çabuk çabuk konuşmasını sürdürdü:

"Özür dilerim, ama kimseye kızmıyorum burada; dört yıl pek az

insan gördüm... Dört yıl, sizi hiç ilgilendirmeyecek amaçlarım için son derece az konuştum, insanlardan kaçtım, dile kolay, dört yıl. Buna gülüyor Liputin. Anlıyorum onu, önemsemiyorum. O kadar alıngan değilimdir, ama onun bu serbestliği üzüyor beni. Düşüncelerimi sizlere açmıyorsam –hepimizi kararlı bir bakışla süzerek bağladı sözünü– beni polise haber vereceğinizden korktuğum için değildir bu; hayır, rica ederim bu kadar basit düşünceli olmayın..."

Bu sözlere hiçbirimiz karşılık veremedik. Yalnızca bakıştık. Liputin bile kıs kıs gülmeyi unutmuştu.

Kararlı bir tavırla ayağa kalktı Stepan Trofimoviç.

"Çok üzgünüm baylar, ama biraz rahatsız hissediyorum kendimi, sinirlerim bozuk. Kusura bakmayın."

Bay Kirillov şapkasını alırken,

"Ah," dedi, "gitmemiz için söylüyorsunuz bunu; iyi, çok iyi ettiniz de anımsattınız, son derece unutkanımdır."

Ayağa kalktı, elini tokalaşmak için uzatıp içten bir tavırla Stepan Trofimoviç'e doğru yürüdü.

"Rahatsız olduğunuz için üzgünüm, ben de gelmiş bulundum."

Dostça, hiç acele etmeden sıktı elini Stepan Trofimoviç.

"Kentimizde başarıya ulaşmanızı dilerim," dedi. "Evet, söylediğiniz gibi, kişisel amaçlarınız için insanlardan kaçıp yurt dışında kaldıysanız, Rusya'yı unuttuysanız, elbette, köklü Rusçularımızı görünce elinizde olmadan şaşıracaksınız, bunu anlıyorum. Bize gelince, biz de size şaşıyoruz. *Mais cela passera.*[15] Ama bir şeyi anlayamıyorum yalnızca: Köprümüzü yapmak istiyorsunuz, öte yandan da, her şeyi yakıp yıkma görüşünde olduğunuzu açıklıyorsunuz. Köprümüzü yapmanıza izin vermeyeceklerdir!"

"Nasıl?" diye haykırdı Kirillov. "Ne dediniz! Hay Allah kahretsin!"

Son derece yürekten, neşeli gülümsemeye başladı birden. Çok çocuksu bir anlatım kapladı yüzünü. Bu pek yakıştı ona gibi geldi bana. Stepan Trofimoviç'in tam yerinde kullandığı sözcükten heyecanlanmıştı Liputin. Ellerini ovuşturuyordu. Bense kendi kendime şaşıyordum, Stepan Trofimoviç, Liputin'den niçin böylesine korkmuş, sesini işitince "mahvoldum" demişti?

15 (Fr.) Bu da geçecek.

V

Kapıda duruyorduk. Ev sahipleriyle konukların birbirlerine en iyi olan son sözlerini söyledikleri, biraz sonra iyi dileklerle ayrılacakları o andı.

Liputin odadan çıkarken birden,

"Buraya gelmeden biraz önce, kız kardeşi yüzünden Yüzbaşı Lebyadkin'le tartıştıkları için böyle keyifsizler bugün," dedi. "Yüzbaşı Lebyadkin, deli, güzel kız kardeşini her gün sabah akşam kamçıyla dövüyor. Hem de gerçek bir Kazak kamçısıyla. Buna tanık olmamak için Aleksey Nilıç evin avlu içindeki bölümünü tuttular. Hadi hoşça kalın.

Stepan Trofimoviç, birden onu kamçılamaya başlamışlar gibi,

"Kız kardeşini mi?" diye haykırdı. "Hasta kızı? Kamçıyla mı dediniz? Kimin kız kardeşini? Lebyadkin dediğiniz de kim?"

Biraz önceki dehşet bir anlığına geri gelmişti.

"Lebyadkin! Emekli yüzbaşı vardı ya; vaktiyle as yüzbaşı diyordu kendisine..."

"Eh, rütbesinden bana ne? Kız kardeşi dediğiniz kim? Tanrım... Lebyadkin mi diyorsunuz? Öyle ya, eskiden bir Lebyadkin vardı bizim burada..."

"Ta kendisi, *bizim* Lebyadkin, anımsadınız mı, Virginski'nin evinde?"

"Ama kimlik cüzdanı düzme diye yakalamamışlar mıydı onu?"

"Döneli neredeyse üç hafta olacak, hem de özel bir durumu var."

"O alçak ha!"

Liputin, hiç de dürüst olmayan bakışlarıyla Stepan Trofimoviç'i yokluyor gibi baktı yüzüne, sırıttı.

"Sanki aramızda hiç alçak olamazmış gibi!"

"Ah, Tanrım, alçaklık konusunda sizinle, özellikle sizinle aynı şeyi düşünüyorsam da... bunu söylemek istememiştim. Peki sonra, sonra? Bununla ne demek istediniz? Öyle ya, bununla bana bir şey demek istiyordunuz!"

"Geçin! Üzerinde durmaya değmez... Yani, duruma bakarsanız, bu yüzbaşı o zaman, kimlik cüzdanı düzme olduğu için değil, kız kardeşini bulmak için bırakıp gitmiş bizi. Kız bilinmeyen bir yer-

de saklanıyormuş ondan sözde. Şimdi de getirmiş onu işte, bütün olay bu. Korktunuz sanki Stepan Trofimoviç. Bununla birlikte, adamın sarhoşken yaptıklarına bakarak böyle konuşuyorum, ayıkken bir şey yapmıyor zaten. Sinirli bir insan, nasıl söyleyeyim, askerî bakımdan hoş bir şey belki bu ama, kaba bir hoşluk. Hem kız kardeşi yalnızca deli de değil, topal üstelik. Sözde birisi baştan çıkarmış kızı, Lebyadkin de ailenin onuruna sürülen bu lekeye karşılık, uzun zamandan beri her yıl belirli bir para alıyormuş adamdan. Hiç değilse onun gevezeliğinden, bence, sarhoş gevezeliğinden anlayabildiğim bu. Basbayağı övünüyor bununla. Hem çok daha ucuza oluyor bu. Ama adamın hayli paralı olduğu da bir gerçek. Daha iki hafta önce yalınayak dolaşıyordu, şimdi ise, gözlerimle gördüm, elinde yüzlükler var. Kız kardeşine her gün nöbetler geliyor, bağırmaya başlıyor. Lebyadkin de kırbaçla 'hizaya getiriyor' onu. Kadın kısmına erkeği sayınasını öğretmek gerek, diyor. Aklımın ermediği bir şey varsa, o da, Şatov'un onlarla nasıl geçindiğidir. Aleksey Nilıç ancak üç güncük dayanabildi bu duruma, oysa daha Petersburg'dan tanışıyorlardı. Şimdi ise, rahatsız olduklarından ayrıldılar."

Stepan Trofimoviç, mühendise döndü.

"Doğru mu bu söyledikleri?"

Beriki öfkeyle homurdandı:

"Çok gevezelik ediyorsunuz Liputin."

Stepan Trofimoviç kendini tutamadı,

"Sırlar, esrarlar!" diye haykırdı. "Bu denli sır, esrar nereden toplandı bizde!"

Mühendis yüzünü ekşitti, kızardı. Omuz silkip odadan çıkmak için yürüdü. Liputin,

"Aleksey Nilıç kırbacı bile çekip aldılar elinden," diye ekledi. "Kırıp, pencereden attılar, iyice çatıştılar onunla."

Aleksey Nilıç hızla döndü yine:

"Niçin böyle gevezelik ediyorsunuz, Liputin? Budalaca bir şey bu yaptığınız! Niçin böyle konuşuyorsunuz?"

"Alçakgönüllülük edip, ruhun, yani ruhunuzun soylu davranışlarını niçin gizleyeyim? Kendim için söylemiyorum ki bunu."

"Ne budalaca bir şey bu... hem de son derece anlamsız... Leb-

yadkin aptal, değersiz bir insandır. Bir işte yararlı olması bir yana... zararlı bile olur, işleri altüst eder... Niye böyle saçmalıyorsunuz? Gidiyorum."

Liputin içtenlikle gülümsedi:

"Ah, ne acı," diye haykırdı, "öyle olmasaydı gülünç bir şey anlatarak güldürecektim sizi Stepan Trofimoviç. Hatta sırf bunu anlatmak için gelmiştim. Zaten belki siz de duydunuz ya... Neyse, bir dahaki sefere, Aleksey Nilıç pek acele ediyorlar şimdi... Hoşça kalın. Varvara Petrovna ile aramızda geçti bu olay, pek güldürdü beni üç gün önce. Özellikle çağırtmış beni, ne gülünç bir şeydi. Hadi hoşça kalın."

Ama Stepan Trofimoviç yapışmıştı ona: Omuzlarından yakalayıp geri döndürdü onu, getirip bir sandalyeye oturttu. Liputin korkmuştu bile.

Oturduğu sandalyeden Stepan Trofimoviç'e sakına sakına bakarken,

"Ne tuhaf," diye başladı; "durup dururken çağırdılar beni, 'gizli olarak' şöyle sordular: 'Ne dersiniz, Nikolay Vsevolodoviç keçileri kaçırdı mı, yoksa aklı başında mı?' Böyle bir soruya şaşmazsınız da ne yaparsınız?"

Stepan Trofimoviç birden kendini kaybetmiş gibi,

"Çıldırmışsınız siz!" diye mırıldandı. Liputin, yalnızca bu çeşitten bir adiliği... belki daha da aşağılığını haber vermek için buraya geldiğinizi çok iyi biliyorsunuz!

Dostumun, bu işte Liputin'in bizden çok, hatta, belki de hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz şeyler bildiği üzerine söylediği gizemli sözleri geldi aklıma birden.

Liputin, müthiş korkmuş gibi,

"İnsaf edin Stepan Trofimoviç," diye mırıldandı, "insaf edin!"

"Susun, başlayın anlatmaya! Size de çok rica ediyorum Bay Kirillov, gelin oturun şuraya, dinleyin lütfen! Buyrun. Siz de doğrudan konuya girin Liputin, doğrudan doğruya... dolambaçlı sözler istemem!"

"Bunun sizi böylesine heyecanlandıracağını bilseydim, ağzımı bile açmazdım... Oysa Varvara Petrovna'nın size her şeyi söylediğini sanıyordum!"

"Hiç de öyle sanmıyordunuz! Başlayın, hadi başlayın diyorum!"

"Ama lütfen siz de oturun; ben böyle oturur, siz de böylesine heyecanlı, tepemde... dikilirseniz anlatamam ki..."

Stepan Trofimoviç heyecanını yendi, mağrur bir tavırla koltuğa çöktü. Mühendis, yüzü pek karanlık, inatla yere bakıyordu. Liputin çılgın bir hazla süzdü onları.

"Anlatmaya başlayayım bari... öylesine şaşırttınız ki beni."

VI

"Üç gün önce durup dururken adam gönderdiler bana: Yarın saat onda kendilerini ziyaret etmemi buyuruyorlardı. Ne tuhaf bir durum, düşünebiliyor musunuz? İşi gücü bıraktım, dün tam saat on ikide kapılarını çaldım. Konuk salonuna aldı beni uşak. Bir dakika bekledim beklemedim, geldiler. Yer gösterip oturttular beni, kendileri de tam karşıma geçip oturdular. Öyle oturmuş, inanamıyordum olanlara. Beni hiç sevmediklerini bilirsiniz siz de! Her zamanki gibi, gereksiz bir şey söylemeden girdiler konuya. 'Hatırlarsınız,' dediler, 'dört yıl önce Nikolay Vsevolodoviç hastalanıp birkaç tuhaf davranışta bulunmuş, durum anlaşılana dek tüm kentliyi şaşırtmıştı. Bu davranışlardan biri de doğrudan size karşı olmuştu. Sağlığına kavuştuktan sonra, benim ricamla size uğramıştı. Daha önce de sizinle birkaç kez konuştuğunu biliyorum. Açık açık, içtenlikle söyleyin... (burada biraz tıkandılar) – o zamanlar nasıl buluyordunuz Nikolay Vsevolodoviç'i? Genel olarak nasıl görüyordunuz onu... Ne düşünüyordunuz onun için... Şimdi ne düşünüyorsunuz?'

Burada iyice tıkandılar, öyle ki, bir dakika beklediler. Birden kıpkırmızı kesildiler. Pek ürktüm. Yine başladılar, hiç de dokunaklı bir dille konuşmuyorlardı. Hiç yakışmaz zaten kendilerine bu. Pek mağrurdurlar.

'Beni iyi, doğru anlayasınız istiyorum,' dediler. 'Sizi, anlayışlı, gerçekleri görebilen, doğru gözlem yapabilen bir kimse bildiğim için (ne iltifatlar!) çağırttım. Karşınızdakinin bir anne olduğunu da unutmayacaksınız elbette... Başından çok mutsuzluklar, olma-

yacak şeyler geçti Nikolay Vsevolodoviç'in. Bütün bunların, onun akıl durumu üzerine etki edeceği açıktır. Kuşku yok ki, delilikten söz etmiyorum, hiçbir zaman olamaz böyle bir şey! (Güvenle, pek mağrur söylemişlerdi bunu). Ama tuhaf, değişik bir şey olabilir ortada; düşüncelerinde, eğilimlerinde değişik bir dünya görüşüne sapma olabilir (kendilerinin kullandığı sözcüklerdir bunlar; Varvara Petrovna'nın durumu böylesine kesinlikle açıklayabilmesi şaşırtmıştı beni Stepan Trofimoviç. Pek üstün anlayışlı bir kadın, doğrusu!) Hiç değilse ben sürekli bir huzursuzluk, değişik eğilimlere bir istek sezinledim onda. Ama ben bir anayım, oysa siz yabancı birisiniz. Öyleyse, kafası çalışan bir insan olarak, daha sağlam bir sonuca varabilirsiniz. Nihayet, yalvarıyorum size ('yalvarıyorum' sözcüğünü kullandılar), gerçeği bütün çıplaklığıyla anlatın bana; sizinle bu konuşmamın gizli olduğunu hiçbir zaman unutmayacağınıza bana söz verirseniz, ileride her fırsatta her çeşit yardımı bekleyebilirsiniz benden.' Nasıl?"

Stepan Trofimoviç kekeleyerek,

"Öyle... öyle heyecanlandırdınız ki beni..." dedi, "inanmıyorum size."

Liputin, Stepan Trofimoviç'in dediğini duymamış gibi sürdürdü konuşmasını:

"Hayır, düşünün bir kere, benim gibi bir adama böylesine yüksek bir kişi bu çeşit bir soru sorar; üstelik, ondan bunun aralarında kalmasını isteyecek kadar alçakgönüllülük ederse insan nasıl heyecanlanır, huzursuzluk duyar içinde... Ne o? Nikolay Vsevolodoviç'le ilgili tuhaf bazı haberler almadınız mı yoksa?"

Stepan Trofimoviç kafasını toplamakta, besbelli güçlük çekiyordu.

"Hiçbir haber... almadım..." diye geveledi. "Birkaç gündür kimseyle görüşmedim, ama... ama şunu söyleyeyim size... Liputin, bunlar size bir sır olarak anlatıldıysa, şimdi herkesin içinde..."

"Kesinlikle sır olarak anlatıldı! Kimseye söylersem Allah belamı versin... Burada anlatmama gelince... bundan ne çıkar? Yabancı mısınız ki siz? Aleksey Nilıç da... Söylemeyeceğimizden kimsenin kuşkusu olamaz ya!"

"Buna bir şey dediğim yok; üçümüzün bunu kimseye anlatma-

yacağımız kesindir, ama dördüncü olan sizden korkuyorum, hiçbir şeyinize de inanmıyorum!"

"Neden söz ediyorsunuz? Hepinizden çok ben titrerim bunun üzerinde. Sürekli yardım sözü verildi bana, biliyorsunuz! Bu nedenle pek tuhaf, yalnızca tuhaf değil, doğrusu, çok daha psikolojik bir olayı da anlatmak istiyorum size. Varvara Petrovna ile konuşmamın etkisi altında (bu konuşmanın bende nasıl bir etki bıraktığını tahmin edebilirsiniz), konuyla uzaktan ilgili bir soru sordum Aleksey Nilıç'a: 'Siz,' dedim, 'yurt dışından da, Petersburg'dan da tanıyorsunuz Nikolay Vsevolodoviç'i. Akıl bakımından, yetenekler bakımından nasıl buluyorsunuz onu?' Her zamanki gibi kısa olarak, ince zekâlı, sağlam düşünceli biri olduğunu söylediler bana. 'Peki,' dedim, 'bunca zaman inançlarında bir yön değiştirme, ya da ters dönme ya da deliliğe benzer bir şeyler sezinlediniz mi?' Anlayacağınız, Varvara Petrovna'nın bana sorduğunu ben de Aleksey Nilıç'a sordum. Düşünün bir kere: Tıpkı şimdi olduğu gibi düşünceye daldılar, kaşlarını çattılar birden: 'Evet,' dediler, 'bazen birtakım tuhaflıklar dikkatimi çekmedi değil.' Aleksey Nilıç'ın da dikkatini çektiğine göre ortada bir şeyler olmalı, öyle değil mi?"

Stepan Trofimoviç, Aleksey Nilıç'a döndü.

"Doğru mu söylüyor?"

Aleksey Nilıç birden başını kaldırdı.

"Bu konuda bir şey söylemek istemezdim," dedi (gözleri çakmak çakmaktı) "buna hakkınız olmadığı kanısındayım Liputin. Bu konuda böyle konuşmaya hiç hakkınız yok. Önce, tüm düşüncelerimi söylemedim size. Gerçi Petersburg'dan tanıyordum onu ama, çok zaman geçti aradan. Gerçi yakında da görüştük ama, pek az tanıyorum Nikolay Vsevolodoviç'i. Rica ederim, beni karıştırmayın... Hem dedikodudan başka bir şey değil bu yaptığınız."

Liputin masummuş gibi kollarını iki yana açtı.

"Dedikoducuyum ha! Belki bir casusum da? Her şeyde yana çekilir, hiçbir şeye karışmazken başkalarını eleştirmeniz pek kolaydır kuşkusuz Aleksey Nilıç. İnanmazsınız, Stepan Trofimoviç, Yüzbaşı Lebyadkin öylesine budala ki... utanıyorum söylemeye. Budalalığın derecesini gösteren Rusça bir deyim vardır! O da Nikolay Vsevolodoviç'in kendisine hakaret ettiği inancında. Oysa

ince zekâsına aşırı bir saygısı da var. 'Şaşıyorum bu adama,' diyor, 'olağanüstü zeki bir yılan' (onun sözüdür bu). Bense ona (hâlâ dünkü etkinin altında, ama Aleksey Nilıç'la konuşmamdan sonra) şöyle dedim: 'Ne dersiniz, yüzbaşım, sizin olağanüstü zeki yılan, biraz deli değil mi?' İnanır mısınız, haberi olmadan, arkadan kırbacı var gücümle kafasına indirmiştim sanki. İki metre havaya sıçradı: 'Evet,' dedi... 'evet, ama buna etkisi olamaz bunun...' neye etkisi olamaz, söylemedi. Ama sonra kederli daldı, öyle daldı ki, her şeyi unutup gitti. Filippov'un meyhanesinde oturuyorduk. Ancak yarım saat sonra yumruğunu masaya indirdi: 'Evet,' dedi, 'belki delidir de, ama deli olmasının buna etkisi olamaz...' neye etkisi olamayacağını gene söylemedi. Konuşmamızı kısaca iletiyorum size kuşkusuz, ama özü anlaşılmıştır: Daha önce kimse aklına böyle bir şey getirmemiş olmasına karşın, kime sorarsan sor, aynı görüştedir şimdi: 'Evet,' diyor, 'delidir: Çok zekidir ama, deli de olabilir.'"

Stepan Trofimoviç dalgın oturmuş, düşünüyordu:

"Lebyadkin nereden biliyor?"

"Bunu, biraz önce benim için casus diyen Aleksey Nilıç'a sorsanız daha iyi olur. Ben casusum, bir şey bildiğim de yok, oysa Aleksey Nilıç her şeyi en ince ayrıntılarıyla biliyorlar ve de susuyorlar."

Mühendis biraz önceki öfkeli tavrıyla,

"Hiçbir şey bilmiyorum ben ya da pek az biliyorum," diye karşılık verdi. "Ağzından laf almak için Lebyadkin'i içirip sarhoş ettiniz. Benden öğrenmek, konuşmak zorunda bırakmak için de beni buraya getirdiniz. Demek ki bir casussunuz!"

"Sarhoş etmedim onu, bildikleri de, kendisi de bu paraya değmez benim için. İşte bu kadar değer veriyorum ben bu sırlara, ama siz ne düşünüyorsunuz bu konuda bilmem. Tersine, parayı su gibi o harcıyor, oysa on iki gün önce on beş kapik istemeye bana gelen de oydu. İçirmeye gelince, ben onu değil, o beni içirdi." Liputin kötü kötü gülümsedi: "Ama iyi akıl verdiniz bana; gerekirse, sırlarınızı öğrenmek için içireceğim onu, belki öğrenebilirim de..."

Stepan Trofimoviç şaşkın şaşkın onlara bakıyordu. İkisi de birbirinin kirli çamaşırlarını ortaya döküyor, daha önemlisi, hiç sıkılmıyorlardı. Liputin'in bu Aleksey Nilıç'ı buraya, üçüncü bir kişi

aracılığıyla onu, gerekli tartışmaya çekmek için getirdiğini geçiriyordum içimden. Onun pek sevdiği bir manevradır bu.

Sinir bozucu bir tavırla ekledi:

"Aleksey Nilıç çok iyi tanırlar Nikolay Vsevolodoviç'i ama, saklıyorlar. Yüzbaşı Lebyadkin'i soracak olursanız, hepimizden önce, bundan beş ya da altı yıl önce, Nikolay Vsevolodoviç'in buraya gelip bizi mutlu kılmayı aklının ucundan bile geçirmediği, ömrünün o az bilinen devresinde (böyle söylemek olursa kuşkusuz) tanıyor onu. Prensimizin o zamanlar pek tuhaf dostluklar kurduğu anlaşılıyor. Aleksey Nilıç'la da o sıralar tanışmış olsa gerek."

"Dikkat edin Liputin, uyarıyorum sizi, yakında gelecek Nikolay Vsevolodoviç. Kendisini savunabilecek bir insandır."

"Beni niçin uyarıyorsunuz? Onun son derece zeki, kafası çalışan bir insan olduğunu bağıra bağıra ilk söyleyen benim. Dün de Varvara Petrovna'yı buna inandırarak gönlünü rahat ettirdim. 'Gelgelelim, karakterinin nasıl olduğunu bilemiyorum,' dedim ona. Lebyadkin de dün 'onun karakterinden çektim,' dedi. Eh, Stepan Trofimoviç, dedikoduymuş, casuslukmuş diye bağırmak kolay ama, unutmayın, siz de benim ağzımdan laf aldınız. Hem de aşırı bir merakla! Dün ise Varvara Petrovna doğrudan doğruya en önemli noktaya parmak bastı: 'Olayların biri de doğrudan sizinle ilgiliydi,' dedi, 'onun için size başvuruyorum.' Daha da mı olmasın! Sayın beyfendiden, herkesin içinde, kişiliğime yöneltilen bir hakaret görmüşken bunun amacı ne olabilir! Sanıyorum yalnızca dedikodularla ilgilenmeyecek kadar nedenlerim de var. Bugün elinizi sıkıyor, yarınsa ortada fol yok yumurta yokken, gösterdiğiniz konukseverliğe karşılık, yalnızca canı öyle istedi diye, saygıdeğer bir topluluğun içinde şamarı yapıştırıyor yüzünüze. Şımarıklık! Hele kadınları bu ailenin: Üç paralık kişilikleri yokken, herkese öyle yukarıdan bakarlar ki, sormayın gitsin! Aşk tanrıçasınınki gibi kanatları olan toprak sahibi kadınlar, yürek yiyici *Peçorin*ler!..[16] Bir bekâr olarak sizin böyle konuşmanız, o saygıdeğer bay için dedikodu ettiğimi söylemeniz pek kolaydır, Stepan Trofimoviç. Ama genç, güzel bir kızla evlenseniz, prensimiz evinize girmesin diye kapıyı bacayı kilitler, barikatlar kurardınız! Bakın ne diyeceğim:

16 Lermantov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı* yapıtının olumsuz kahramanı – ç.n.

Her gün kırbaçlanan şu Matmazel Lebyadkina'nın bile, deli, üstelik topal olmasaydı, bizim General'in tutkularının kurbanı olduğunu, bu yüzden de Lebyadkin'in, kendi deyimiyle 'aile şerefine' leke sürüldüğünü düşünürdüm vallahi. Ne var ki, sayın bayın üstün zevkine göre değildir o. Ama bir sakınca değildir bu da... Bir kere acıkmayagörsün böyleleri, kaderin önlerine çıkardığı her şeyi yerler... Dedikodudan söz ediyorsunuz, ama bu tüm kentlinin ağzındayken ben çıkıp yüksek sesle söylüyor muyum bir şey; yalnızca dinliyorum, başımı sallıyorum: Baş sallamak da da yasak değil ya!"

"Tüm kentlinin ağzında mı? Ne tüm kentlinin ağzında?"

"Yani Lebyadkin'in ağzında, sarhoşken söylüyor tüm kentliye. Her önüne gelenin aynı şeyi söylemesiyle bir değil mi bu sanki? Bende ne kabahat var? Yalnızca dostlar arasında konuşuyorum ben, çünkü her ne olursa olsun, burada dostlar arasında sayıyorum kendimi (masum bir tavırla hepimizin yüzüne baktı bir bir). Tuhaf bir olay var ortada şimdi, düşünün bir kere: Sayın bayın ta İsviçre'den, benim de tanıma mutluluğuna eriştiğim, son derece soylu, nasıl diyeyim, alçakgönüllü, yetim bir kızla Yüzbaşı Lebyadkin'e üç yüz ruble gönderiyor. Ama aradan bir zaman geçtikten sonra Lebyadkin, kimden olduğunu söylemeyeceğim, yine son derece soylu, güvenilir birisinden İsviçre'den üç yüz değil, bin ruble gönderildiği üzerine kesin bir haber alıyor!.. Anlayacağınız, şimdi bar bar bağırıyor Lebyadkin, 'kız yedi yüz rublemi çaldı,' diyor, başka bir şey demiyor. Polise bile başvurmak kararında. Sonra tüm kente bunu yayacağını söyleyerek gözdağı veriyor..."

Birden fırladı yerinden mühendis.

"Alçaklık bu, alçaklık bu yaptığınız!"

"Evet, Lebyadkin'i, gönderilen paranın üç yüz değil, bin ruble olduğuna Nikolay Vsevolodoviç'in adına inandıran son derece soylu kişi sizsiniz. Yüzbaşı sarhoşken söyledi bunu bana."

"Bu... bu, uğursuz bir yanlış anlama oldu. Birisi yanıldı, böyle oldu işte... saçma bir şey bu, alçakça hem!.."

"Saçma olduğuna ben de inanmak istiyorum, içim sızlayarak dinliyorum anlatılanları, çünkü ne derseniz deyin, bu son derece soylu kızın adı hem yedi yüz ruble işine karıştı hem de Nikolay

Vsevolodoviç'le pek yakın dostmuş. Öyle ya, o sayın bay için soylu bir kızı kepaze etmek, o zaman bana yaptığı gibi, başkasının karısının namusuyla oynamak nedir ki? Bir gün temiz yürekli, dürüst bir kimseyle karşılaşırlarsa, başkalarının günahlarını dürüst adıyla örtmek zorunda bırakırlar onu. Benim başıma da aynı durum geldi. Kendim için söylüyorum..."

Stepan Trofimoviç, yüzü çarşaf gibi bembeyaz, fırladı yerinden.

"Dikkat edin Liputin!"

Mühendis, anlatılmaz bir heyecan içinde,

"İnanmayın, inanmayın ona!" diye haykırdı. "Birisi yanılmış olacak, Lebyadkin ise sarhoşun teki... her şey anlaşılacak sonunda. Bense artık konuşmayacağım... aşağılık bir davranış sayıyorum bunu hem... yeter, yeter artık!"

Koşarak çıkıp gitti odadan. Liputin şaşırmıştı.

"Ne oluyorsunuz? Ben de sizinle geliyorum!" diye seslendi arkasından.

Yerinden fırlayıp Aleksey Nilıç'ın peşinden koştu.

VII

Stepan Trofimoviç bir dakika olduğu yerde ayakta öyle kaldı, görmeden baktı bana, şapkasıyla bastonunu alıp sessizce çıktı odadan. Deminki gibi, yine peşinden yürüdüm. Dış kapıdan çıkarken yanında beni fark edince,

"Ah," dedi, "öyle ya, tanıklık edebilirsiniz... *de l'accident...*[17] *Vous m'accompagnerez, n'est-ce pas?*"[18]

"Yine oraya mı gidiyorsunuz Stepan Trofimoviç? Düşünün bir kere, neler olabilir?"

Bir an duralayarak acıklı, zavallı bir gülümsemeyle, (utanç, sonsuz bir umutsuzluk gülümsemesiyle) aynı zamanda tuhaf bir heyecan içinde,

"Başkalarının günahlarıyla' evlenemem ben!" diye fısıldadı.

Ben de bunu söylemesini bekliyordum. Bir hafta yan çizdikten,

17 (Fr.) Olacaklara.

18 (Fr.) Benimle geleceksiniz, öyle değil mi?

es geçtikten sonra nihayet söylemişti bu, benden gizlediği, gözü gibi sakındığı bu sözcüğü. Heyecanlanmıştım.

"Ama böylesine iğrenç, böylesine... aşağılık bir düşünce içinizde, Stepan Verhovenski'nin içinde, üstün zekânızda, soylu yüreğinizde doğmuştu zaten... hem de Liputin daha ortada yokken!"

Yüzüme şöyle bir baktı, bir şey söylemeden dönüp yürüdü. Ondan ayrılmak istemiyordum. Varvara Petrovna'nın karşısında tanıklık etmek istiyordum. Kadınsı yaradılışı yüzünden, Liputin'in sözlerine inansaydı bağışlardım onu. Ama bunları kendisinin Liputin'den çok önce düşündüğü, Liputin'in ise onun kuşkularını doğrulamaktan, yangına körükle gitmekten başka bir şey yapmadığı açıktı şimdi. Daha ilk günden, elinde hiçbir delil yokken, Liputin'in söylediklerinden de haberdar değilken hiç düşünmeden namusundan kuşku etmeye başlamıştı genç kızın. Varvara Petrovna'nın bu işin üzerinde böyle ısrarla durmasını, zorba davranmasını ancak, paha biçilmez *Nicolası*'nın soylulara özgü günahcıklarını bir an önce, saygıdeğer birisinin düğünüyle örtmek isteğine veriyordu! Bu kuşkusu yüzünden cezasını çekmesini pek istiyordum.

Yüz adım daha yürüdükten sonra birden durdu, yüksek sesle,

"*O! Dieu, qu'est si grand et si bon!*"[19] dedi. "Ah, kim avutacak beni!"

Kolundan tutup zorla çevirdim onu.

"Hemen şimdi eve dönelim, her şeyi anlatacağım size!" diye haykırdım.

Hemen yanımızda taptaze, ayık, genç, müzik gibi bir ses duyuldu:

"İşte O! Sizsiniz ha Stepan Trofimoviç! Siz!"

Daha ne oluyoruz anlayamamıştık ki, birden atı üzerinde, her zamanki arkadaşı yanında, Lizaveta Nikolayevna belirmişti yanımızda. Atını durdurdu.

Yüksek sesle, neşeli,

"Gelin, çabuk gelin!" diyordu. "Görmeyeli on iki yıl oluyor onu. Hemen tanıdım... Tanıyamadınız mı beni yoksa?"

Kızın uzattığı eli tuttu Stepan Trofimoviç, kibarca öptü. Dua ediyormuş gibi bakıyordu yüzüne, bir şey söyleyemiyordu.

19 (Fr.) Oh! Büyük, merhametli Tanrım!

"Tanıdı, mutlu da! Mavriki Nikolayeviç, beni gördüğü için pek heyecanlı! İki haftadır niçin gelmediniz bize? Teyzem hasta olduğunuzu, rahatsız edilemeyeceğinizi söylüyor. Ama onun yalan söylediğini biliyorum. Durmadan tepiniyordum, ağzıma geleni söylüyordum sizin için. Önce siz gelesiniz istiyordum bize, bunun için de haber göndermiyordum. (Eğerinden sarkarak dikkatli baktı Stepan Trofimoviç'in yüzüne) Tanrım, hiç değişmemiş! Çok tuhaf ama, gerçekten hiç değişmemiş! Ah hayır, kırışıklar, çok kırışıklar var gözlerinin çevresinde, yüzünde; saçlarına da ak düşmüş, ama gözleri aynı! Peki, ben değiştim mi? Çok değiştim, değil mi? Niçin bir şey söylemiyor, susuyorsunuz?"

Daha on bir yaşındayken alıp onu Petersburg'a götürdüklerinde neredeyse hasta olduğunu, yataklara düştüğünü anımsadım birden. Durmadan ağlıyor, Stepan Trofimoviç'i istiyormuş.

Nihayet, mutluluktan çatlak çatlak çıkan bir sesle,

"Siz... ben...," dedi Stepan Trofimoviç. "Biraz önce, 'kim avutacak beni!' diye bağırıyordum, sizin sesiniz işitildi... Bir mucize bu, bence, *et je commence à croire.*"[20]

"*En Dieu! En Dieu, qui est là haut et qui est si grand et si bon!*[21] Görüyorsunuz ya, derslerinizin tümü belleğimde. Mavriki Nikolayeviç, o zaman bana nasıl *en Dieu, qui est si grand et si bon*[22] inancı öğütlerdi, bilemezsiniz! Kolomb Amerika'yı bulduğunda tayfalarının 'kara, kara!' diye bağırdıkları üzerine anlattıklarınızı anımsıyor musunuz? Dadım Alyena Frolovna o gece uyku arasında hep 'kara, kara!' diye bağırdığımı söyler. Prens Hamlet'in öyküsünü de anlatmıştınız, anımsıyor musunuz? Ya Avrupa'dan Amerika'ya yoksul göçmenlerin göçünü anlatışınızı? Tümü de yanlıştı, nasıl göç ettiklerini sonra öğrendim. Ama o zaman ne hoş yalan söylüyordu bana Mavriki Nikolayeviç, gerçeklerden bile güzel! Niçin öyle bakıyorsunuz Mavriki Nikolayeviç'e? Dünyanın en iyi, en güvenilir insanıdır, beni sevdiğiniz gibi onu da seveceksiniz! *Il fait tout ce que je veux.*[23] Ama, sevgili Stepan Trofimoviç, sokak ortasında sizi

20 (Fr.) İnanmaya da başlıyorum.

21 (Fr.) Tanrı'ya! Yukarıdaki öylesine ulu, öylesine merhametli olan Tanrı'ya!

22 (Fr.) Çok büyük, çok iyi olan Tanrı'ya.

23 (Fr.) İstediğim her şeyi yapar.

kim avutacak diye bağırdığınıza göre, yine mutsuzsunuz demek? Mutsuzsunuz, değil mi? Söyleyin, öyle değil mi?"

"Artık mutluyum..."

Beriki onu dinlemeden sürdürüyordu konuşmasını:

"Teyzem mi gücendiriyor sizi? Teyzem de hiç değişmemiş, yine o eski huysuz, haksızlık eden, her zaman pek sevdiğimiz teyzem! Anımsıyor musunuz, bahçede nasıl koşup kollarımı boynunuza dolardım, yatıştırmaya çalışırdım sizi, ağlardım. Mavriki Nikolayeviç'ten çekinmeyin; hanidir her şeyinizi biliyor, her şeyinizi. Başınızı göğsüne dayayıp, istediğiniz kadar ağlayabilirsiniz. O da istediğiniz kadar ayakta duracak karşınızda, ağlayasınız diye!.. Şapkanızı çıkarın, bir dakikalığına alın onu başınızdan, parmaklarınızın ucunda yükselin, ayrılırken son kez yaptığım gibi gene alnınızdan öpeceğim. Görüyor musunuz şu kız pencereden bize bakıyor... Hadi, biraz daha yaklaşın, biraz daha! Tanrım, ne çok aklaşmış saçları!"

Eğerin üzerinden iyice sarkıp Stepan Trofimoviç'i alnından öptü.

"Hadi şimdi sizin eve gidiyoruz! Nerede oturduğunuzu biliyorum. Şimdi, hemen şimdi geleceğim size. İnat ettiniz, gelmediniz bize, öyleyse önce ben geleceğim size; sonra da bütün bir günlüğüne bize götüreceğim sizi. Hadi yürüyün, karşılamaya hazırlanın beni."

Yanındaki atlıyla dörtnala sürdü atını, gitti. Geri döndük. Stepan Trofimoviç kanepeye çöküp ağlamaya başladı.

"*Dieu, Dieu!*" diye iç çekiyordu, "*enfin une minute de bonheur!*"[24]

Verdiği sözü tuttu, on dakika sonra, Mavriki Nikolayeviç ile geldi.

Stepan Trofimoviç onları karşılamak için ayağa kalktı.

"*Vous et le bonheur, vous arrivez en m, me temps!*"[25]

"Bakın, çiçek getirdim size. Şimdi Madam Şevalya'ya gittim, yaş günleri için bütün kış çiçek vardır onda. İşte de Mavriki Nikolayeviç, lütfen tanışınız. Çiçek yerine börek getireyim dedim ama, Mavriki Nikolayeviç bunun Rus geleneğine uymayacağını söyleyerek caydırdı beni."

Mavriki Nikolayeviç uzun boylu, yakışıklıydı. Son derece kibar, her tanıştığı insanın daha ilk bakışta dikkatini çekecek aşırı ince-

24 (Fr.) Tanrım, Tanrım, nihayet bir dakikalık mutluluk.

25 (Fr.) Siz ve mutluluk aynı anda geliyorsunuz!

liğine, yumuşak yürekliliğine karşın heybetli, sert bir görünümü vardı. Böyle olmakla birlikte, hiç de konuşkan değildi. Pek soğuk görünüyor, dost edinmek istemiyordu. Sonraları, onun pek zeki olmadığını söyleyenler çok oldu kentimizde ama, bütünüyle doğru değildi bu.

Lizaveta Nikolayevna'nın güzelliğini anlatmayacağım. Tüm kentlinin ağzındaydı güzelliği. Öte yandan, bazı hanımlarımızla, hanım kızlarımız öfkeyle bu söylenenlere karşı duruyorlardı. Bunlar arasında, Lizaveta Nikolayevna'dan önce, Drozdovlar ziyaretlere başlamadılar diye (oysa Praskovya İvanovna hastaydı da onun için bir yere gidemiyorlardı), sonra, valinin hanımının akrabası oluyor diye; üçüncü olarak da, her gün atla gezintiye çıkıyor diye nefret eden hanımlar da vardı ondan. Şimdiye dek atla dolaşan kadın görülmüş şey değildi bizim kentte. Gerçekten de Lizaveta Nikolayevna'nın, gerekli ziyaretleri yapmadan her gün at sırtında dolaşmasının toplumu gücendirmesi olağandı. Öte yandan, onun, doktorların sözüne uyarak ata bindiğini de biliyordu herkes. Ama yine de hastalığından alaylı söz ediyorlardı. Gerçekten de hastaydı. Hastalıklı, sinirli, sürekli bir iç huzursuzluğu olduğu ilk bakışta göze çarpıyordu. Yazık! Zavallı çok acı çekiyormuş meğer. Her şey çok sonra anlaşıldı. Şimdi, geçmişi düşünürken, o zaman, hiç de benim onu gördüğüm kadar bir dilber olmadığını anlıyorum. Belki çirkin bile sayılırdı. Uzun boylu, ince yapılı, ama kıvrak, güçlü bir kızdı. Yüz çizgilerinin uyumsuzluğu şaşırtıyordu bile insanı. Gözleri Kalmık kadınlarınınki gibi hafif şehlaydı. Saz benizli, elmacık kemikleri çıkık, esmer, çirkin yüzlüydü. Ama üstünlük belirten, çekici bir şey vardı bu yüzde! Kara gözlerinin ateşli bakışında anlaşılmaz bir güç okunuyordu; "yenmek için gelmiş bir yenici" idi sanki. Mağrur, hatta bazen küstahtı. Bir gün de iyi yürekli olmayı başarabildi mi, bilemiyorum, ama biraz iyi yürekli olabilmek için kendisini zorladığını, bu yüzden acı çektiğini biliyorum. Yaradılışında birçok iyi eğilim, hakça istekler vardı kuşkusuz; ama içinde her şey kendi düzeyini arıyordu sanki durmadan; bir türlü bulamadığı için, bir karışıklıktır, heyecandır, huzursuzluktur gidiyordu... Bu istekleri karşılayacak gücü olmadığı için bazen kendi kendine aşırı sert isteklere başvuruyordu.

Kanapeye oturdu, odaya bir göz gezdirdi.

"Böyle anlarda neden hep hüzünleniyorum, açıklayın bana bilge insan? Sizi gördüğümde hep nasıl sevineceğimi, mutlu olacağımı Tanrı bilir, diye düşünüyordum. Ama şimdi mutlu değilim sanki, oysa seviyorum da sizi... Ah Tanrım, resmim asılı duruyor odasında! Verin onu bana, bu resmi anımsıyorum."

On iki yaşındaki Liza'nın sulu boyayla yapılmış bu küçük boy portresini Drozdovlar on yıl önce Petersburg'dan yollamışlardı Stepan Trofimoviç'e. O günden bu yana odasının duvarında asılı duruyordu.

"Bu denli hoş bir çocuk muydum gerçekten? Şu yüz benim yüzüm mü yani?"

Resim elinde, kanepeden kalktı, aynanın karşısına geçti.

Resmi Stepan Trofimoviç'e uzatıp,

"Alın, çabuk alın!" diye haykırdı, "şimdi asmayın onu yerine, sonra asın... görmek istemiyorum! (Gene kanepeye oturdu.) Bir ömür bitti, öteki başladı, sonra o da bitti, bir başkası başladı, hep böyle sürüp gidecek. Her bitiş bir makasla kesilip atılmış gibi. Görüyorsunuz ya, ne modası geçmiş sözler ediyorum, ama tümü gerçek!"

Gülümseyerek bana baktı. Daha önce de birkaç kez bakmıştı bana. Oysa Stepan Trofimoviç heyecanından, beni onunla tanıştırmaya söz verdiğini unutmuştu.

"Resmimi niçin hançerlerin altına astınız peki? Niçin bu kadar çok hançeriniz, kılıcınız var?"

Gerçekten de, duvarında, neden bilmem, çapraz konulmuş iki büyük Türk hançeri, onların altında gerçek bir Çerkez kılıcı asılıydı. Bunu sorarken doğrudan doğruya bana bakıyordu Lizaveta Nikolayevna, bir şey söylemek istedim, ama söylemedim. Sonunda anladı Stepan Trofimoviç, tanıştırdı beni.

"Biliyorum, biliyorum," dedi Lizaveta Nikolayevna, "pek sevindim sizinle tanıştığıma. Annem de çok şey duydu sizinle ilgili. Mavriki Nikolayeviç'le de tanışın, çok iyi bir insandır. Pek gülünç şeyler anlattılar sizin için bana: Stepan Trofimoviç'in sırdaşısınız, öyle değil mi?"

Kızardım.

"Ah, bağışlayın beni, rica ederim, bağışlayın, hiç de öyle söyle-

mek istememiştim: Hiç de gülünç değildi anlatılanlar, nasıl diyeyim... (Yüzü kızardı, mahçup olmuştu.) İyi bir insansınız, bunda utanılacak ne var hem? Gidelim artık Mavriki Nikolayeviç, geç oldu! Yarım saat sonra bizde olun Stepan Trofimoviç. Ne çok konuşacağız, ah Tanrım! Artık sırdaşınız benim, her şeyinizi, *her şeyinizi* bana söyleyeceksiniz, anladınız mı?"

Ürktü Stepan Trofimoviç.

"Ah Mavriki Nikolayeviç her şeyi biliyor, ondan sıkılmayın!"

Lizaveta Nikolayevna şaşırmış,

"Neyi biliyor?"

"Neyi mi?" diye haykırdı. "Sakladıkları doğru demek! İnanmak istemiyordum. Daşa'yı da saklıyorlar. Bugün teyzem ona gitmeme izin vermedi, başı ağrıyor," dedi.

"Ama... ama siz nasıl öğrendiniz bunu?"

"Ah, Tanrım, herkes gibi. Falcı olmak gerekmez bunun için!"

"Herkes biliyor mu yoksa?"

"Hem de nasıl! Annem önce dadımdan, Alyena Frolovna'dan duydu. Ona da sizin Nastasya yetiştirmiş. Nastasya'ya siz mi söylediniz bunu gerçekten? Siz söylemişsiniz sözde, öyle diyor."

Stepan Trofimoviç pancar gibi kızardı.

"Ben... ben söylemiştim bir keresinde..." diye kekeledi, "ama... yalnızca ima etmiştim... *j'étais si nerveux et malade et puis...*"[26]

Lizaveta Nikolayevna kahkahayla gülmeye başladı.

"Sırdaşınız yanınızda değildi, siz de tuttunuz, Nastasya'ya açıldınız, yeter artık! Kentin tüm dedikoducu kadınları da onun arkadaşı kuşkusuz! Ama yeter, zaten bir şey değişmez. Varsın bilsinler. Belki böylesi daha iyi. Çabuk gelin, erken yemek yiyoruz biz... Ah, unuttum, (gene oturdu) söyler misiniz, şu Şatov kimin nesidir?"

"Şatov mu? Darya Pavlovna'nın ağabeyi..."

Lizaveta Nikolayevna sabırsızlıkla kaptı ağzından sözü:

"Ağabeyi olduğunu biliyorum canım! Gerçekten de bir tuhaf olmuşsunuz siz. Nasıl bir insan olduğunu öğrenmek istiyorum ben."

"*C'est un pense-creux d'ici. C'est le meilleur et le plus irascible homme du monde.*"[27]

---

26 (Fr.) ... öylesine sinirli, öylesine hastaydım, hem sonra...

27 (Fr.) Buranın en boş kafalı adamıdır. Dünyanın en çabuk kızan, en iyi insanıdır.

"Onun tuhaf bir insan olduğunu ben de duydum. Ama benim sorduğum bu değil. Üç dil, bu arada İngilizce de bildiğini, edebiyatla ilgilendiğini duydum. Eğer öyleyse çok iş var ona benim yanımda. Bir an önce bir yardımcı gerek bana. Çalışır mı benimle acaba? Onu salık verdiler bana da..."

"Oh, hiç kuşkunuz olmasın, *et vous ferez un bienfait....*"[28]

"Hiç de *bienfait*[29] değil düşündüğüm, bir yardımcı gerekli bana."

"Oldukça yakından tanıyorum Şatov'u," dedim, "isteğinizi ona iletmemi isterseniz, hemen şimdi gider bulurum onu."

"Yarın sabah saat on ikide bize gelmesini söyleyiverin. Çok güzel oldu! Teşekkür ederim. Hazır mısınız Mavriki Nikolayeviç?"

Gittiler. Şatov'a haberi iletmek için aceleyle çıktım.

Stepan Trofimoviç yetişti bana taşlıkta,

"*Mon ami!* Ben döndükten sonra saat on ya da on birde kesinlikle burada olun. Ah, size, herkese... evet, herkese karşı çok suçluyum..."

VIII

Evde bulamadım Şatov'u. İki saat sonra bir daha uğradım, gene yoktu. Nihayet saat sekizde, bu sefer de bulamazsam bir pusula bırakmak niyetiyle gittim, gene yoktu. Bir başına, hizmetçisiz yaşadığı için kapısı kapalıydı. Şatov'u sormak için aşağıdaki Yüzbaşı Lebyadkin'e uğrasam nasıl olurdu acaba, diye geçirdim içimden. Ama onun kapısı da kilitliydi, boş bir evmiş gibi ne bir ses ne bir ışık vardı içeride. Stepan Trofimoviç'in evinde anlatılanların etkisi altında, merak içinde ayrıldım Lebyadkin'in kapısından. Ertesi sabah erken uğramaya karar vermiştim. Pusulaya da o kadar güvenmiyordum doğrusu. Önemsemeyebilirdi Şatov, öylesine inatçı, sıkılgandı. Şanssızlığıma lanet okuyarak dış kapıdan çıkıyordum ki, birden Bay Kirillov'la karşılaştım. Eve geliyordu, önce o tanımıştı beni. Sorunca, her şeyi kısaca anlattım ona, bir pusula bıraktığımı söyledim.

28 (Fr.) Bir iyilik yapmış olacaksınız...

29 (Fr.) İyilik.

"Gelin," dedi, "her şeyi hallederim ben."

Liputin'in onun bu sabah avludaki ahşap yapıya taşındığını söylediğini anımsadım. Onun için pek geniş olan bu evde onunla birlikte, ona hizmet eden sağır, yaşlı bir kadın da oturuyordu. Evin sahibi öte sokakta yeni evinde oturuyordu, bir de meyhane işletiyordu orada, akrabası olsa gerek bu yaşlı, sağır kadın da eski evine bakıyordu. Avludaki yapının odaları oldukça temizdi ama, duvar kâğıtları yırtıktı. Girdiğimiz odanın eşyası öteden beriden toplama, birbirine hiç uymayan eski püskü şeylerdi: çuha kaplı iki masa, kızılağaç bir konsol, herhangi bir köy evinden ya da mutfaktan gelme büyük bir ağaç masa, arkalıkları hasır, oturacak yerleri sert deri sandalyeler, bir kanepe. Köşede, önündeki kandili kocakarının biz gelmeden yaktığı bir tasvir vardı. Duvarlarda ise, renkleri canlılıklarını yitirmiş iki yağlıboya resim asılıydı. Bunlardan biri, görünüşüne bakılırsa, yüzyılımızın yirminci yıllarında yapılmış, rahmetli Çar Nikolay Pavloviç'indi. Öteki bir piskoposundu.

İçeri girdiğimizde Bay Kirillov bir mum yaktı, köşede duran, içi daha boşaltılmamış valizinden bir zarf, damga mumu, kristal mühür çıkardı.

"Pusulanızı zarflayıp üzerini yazın."

İtiraz edecek oldum, diretti. Zarfın üzerini yazıp imzaladım, şapkamı aldım.

"Oysa çay içeceğinizi sanıyordum," dedi, "çay aldım. İster misiniz?"

Reddetmedim. Biraz sonra çay, yani kaynar su dolu kocaman bir çaydanlık, iyice dem dolu küçük bir demlik, üzerinde zevksiz resimler bulunan, büyük iki fincan, francala, iki derin tabak dolusu kırılmış şeker geldi.

"Gece çay içmeyi severim," dedi. "Şafak sökene dek hem dolaşır hem içerim. Yurt dışında geceleri pek gitmiyor çay."

"Şafak sökerken mi yatıyorsunuz?"

"Her zaman. Çoktan beri böyleyimdir. Az yerim. Çay versinler bana, başka bir şey istemem. Liputin anasının gözü bir adam ama, çok sabırsız."

Konuşmaya can atması şaşırtmıştı beni. Fırsattan yararlanmaya karar verdim.

"Bu sabah hiç de hoş olmayan yanlış anlamalar oldu," dedim.

Yüzünü ekşitti.

"Bir budalalıktır oldu! Boş şeyler bunlar. Tümü saçmaydı, çünkü Lebyadkin sarhoşun biri. Liputin'e bir şey söylemedim, yalnızca birkaç önemsiz şey anlattım, bire bin katarak saçmaladı o da. Hayali pek güçlüdür, pireyi deve yapar! Dün inanıyordum ona."

"Bugün de bana mı?" diyerek gülümsedim.

"Sabah siz de her şeyi öğrendiniz zaten. Liputin ya zayıf yaradılışlı bir insan ya çok sabırsız ya kötü ruhlu ya da... kıskanıyor."

Son sözcüğü şaşırtmıştı beni.

"Öylesine çok sıfat kullandınız ki onun için, bunlardan birinden biri ona uymasa pek tuhaf olurdu."

"Ya da hepsi."

"O da olur, doğrusu. Karmakarışık bir şeydir Liputin! Sabah sizin bir makale yazmaya hazırlandığınızı söylerken de yalan söylüyordu, öyle değil mi?"

Yine gözlerini yere dikerek, kaşlarını çattı.

"Niçin yalan söylediği inancındasınız?"

Özür diledim. Bunu, ağzını aramak için sormadığıma inandırmaya çalıştım onu. Yüzü kızardı.

"Doğruydu söylediği. Yazıyorum. Ama hiç önemi yok bunun."

Bir dakika ikimiz de sustuk. Sabahki çocuksu gülümsemesiyle gülümsedi birden.

"Baş isteme masalını kendisi uydurdu, bir kitapta okumuş, önce o anlattı bunu bana, kötü bir şey olduğunu da biliyor hani. Bense yalnızca, insanların kendi kendilerini öldürecek kadar yürekli olamamalarının nedenlerini araştırdığımı söyledim, hepsi bu. Neyse, önemi yok."

"Yürekli mi olamıyorlar? Bunca intihar olayı az mı yani?"

"Hem de çok az."

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsunuz?"

Sorumu yanıtlamadı. Yerinden kalktı, odanın içinde dalgın dolaşmaya başladı.

"İnsanların intihar etmelerine engel olan ne sizce?" diye sordum.

Ne üzerinde konuştuğumuzu anımsamaya çalışıyor gibi dalgın baktı yüzüme.

"Ben de... henüz ben de iyice bilmiyorum... iki önyargı, iki şey engelliyor. Yalnızca iki şey. Biri pek küçük, öteki pek büyük olan iki şey. Ama küçüğü de pek büyük."

"Küçüğü dediğiniz ne?"

"Acı."

"Acı mı? Böyle bir şeyde acının da bu kadar önemi var mıdır?"

"En önemli olan odur. İntihar edenler iki çeşittir: Büyük bir üzüntünün, öfkenin etkisi altında kalıp ya da çıldırıp ya da buna benzer durumlarda canlarına kıyanlar... böyleleri birden bitirirler her şeyi. Acıyı düşünmezler. Akılları başlarında olanlar ise çok düşünürler."

"Akılları başlarındayken intihar edenler de var mıdır yani?"

"Hem de pek çok. Önyargı olmasaydı daha da çok olurdu. Pek çok! Herkes intihar ederdi."

"Herkes mi?"

Susuyordu.

"Acı çekmeden kendi kendini öldürme yolları yok mu acaba?"

Gelip karşımda durdu.

"Şöyle düşünün," dedi, "büyük bir ev kadar bir taş var; asılı duruyor, siz de tam altındasınız; birden üzerinize düşüp ezse sizi, acı duyar mısınız?"

"Ev kadar bir taş mı? Korkunç bir şey bu kuşkusuz."

"Korkudan söz etmiyorum. Acı duyar mısınız? onu söyleyin."

"Dağ kadar bir taş demektir bu, tonlarca ağırlığı vardır. Hiç acı duymam sanırım."

"Ama taş asılı dururken gerçekten de geçip altında dursanız, acı çekmekten korkarsınız. Her büyük bilgin, her en iyi doktor, hasılı herkes çok korkar. Herkes hiç acı çekmeyeceğini bile bile, acı çekeceğinden korkar."

"Peki, ya büyük dediğiniz ikinci neden?"

"Öteki dünya!"

"Yani ceza demek istiyorsunuz?"

"Önemli değil bu. Öteki dünya, yalnızca öteki dünya."

"Öteki dünyaya hiç inanmayan dinsizler yok mu ki?"

Yine sustu.

"Belki de kendinizden pay biçiyorsunuz," dedim.

Yüzü kızardı.

"Herkes kendinden pay biçmeyebilir. Kişioğlu için yaşamakla ölmek arasında bir fark olmayacağı zaman özgür olacaktır insanlık. Herkesin amacı bu olmalı işte."

"Amacı mı? Ama o zaman hiç kimse yaşamak istemezdi, öyle değil mi?"

Kararlı bir sesle,

"Hiç kimse," dedi.

"Bence insan yaşamı sevdiği için ölümden korkuyor," dedim, doğa böyle buyurmuş.

Gözleri parladı.

"Bayağı bir şey bu, bizi aldatan da bu zaten! Yaşam baştan aşağı acı, korkudur. İnsan da mutsuzdur. Bugün her şey acı, korkudur. Bugün insan yaşamı seviyor, çünkü acı ile korkuyu seviyor. Böyle olagelmiş. Şimdi acıya, korkuya karşılık yaşam veriliyor; aldandığımız nokta da burası. İnsan o insan olmadı henüz. Bir gün gelecek, insan bambaşka, mutlu, mağrur olacak. Her kime göre ölümle yaşamak bir olacaksa o olacak sözünü ettiğim yeni insan! Acı ile korkuyu kim yenerse Tanrı o olacak. Öteki Tanrı ise olmayacak."

"Demek, öteki Tanrı'nın varlığına inanıyorsunuz?"

"Öteki Tanrı yok ama, O var. Taşta acı yok ama taştan duyulan korkuda var acı. Tanrı, ölüm korkusunun acısıdır. Acı ile korkuyu yenen Tanrı olacaktır. O zaman yepyeni bir yaşam, yepyeni bir insan, her şey yepyeni... O zaman iki bölümde incelenecek tarih. Gorillerden Tanrı'nın yok edilmesine dek olan çağ, Tanrı'nın yok edilmesinden..."

"Gorillere dek olan çağ herhalde?"

"... yeryüzünün, insanın bedenen değişmesine dek olan çağ. İnsan Tanrı olacak, bedenen değişecek. Dünya da, işler de, düşünceler de, tüm duygular da değişecek. Ne dersiniz, insan bedenen değişecek mi o zaman?"

"Yaşamakla yaşamamak aynı şey olacaksa herkes kendi kendini vuracaktır, tek değişiklik bu olacak işte belki."

"Bunun hiç önemi yok. Yanılmayı öldürecekler. En büyük özgürlüğü isteyen herkes, kendi kendini öldürme cesaretini göster-

mek zorundadır. Kendisini öldürebilen kişi yanılmanın sırrına ermiş kişidir. Bundan öte özgürlük yoktur. Her şey burada biter. Kendisini öldürebilen kişi Tanrı'dır. Bugün herkes Tanrı'yı da her şeyi de yok edebilir. Ama daha kimse yapmadı bunu."

"Milyonlarca intihar eden oldu."

"Ama hiçbiri bu amaçla, bunun için değil bu intiharların. Korkuyla olmuş şeylerdir. Korkuyu öldürmek için intihar etmedi kimse şimdiye dek. Yalnızca korkuyu öldürmek için intihar eden insan bir anda Tanrı olacaktır."

"Belki hiç kimse yapmayacaktır bunu," dedim.

Durgun bir kendini beğenmişlik, neredeyse hafifsemeyle, hiç heyecanlanmadan,

"Olsun varsın," diye karşılık verdi.

Yarım dakika sustuktan sonra ekledi:

"Alay ediyormuşsunuz gibi bir tavır takınmanız üzüyor beni."

"Sizin de bu sabah öylesine sinirliyken, şimdi, heyecanlı konuşuyorken, böylesine durgun olmanız şaşırtıyor beni."

Gülümsedi.

"Bu sabah mı? Sabah gülünç bir durum vardı ortada. (Üzgün bir tavırla ekledi:) Karşımdakine kötü söz söylemeyi sevmem, hiçbir zaman yapmam bunu.

Kalktım, şapkamı aldım.

"Çay içmekle geçirdiğiniz gecelerinizi, doğrusu, hiç de neşeli geçirmiyorsunuz."

Biraz şaşkın, gülümsedi.

"Öyle mi düşünüyorsunuz? Niçin? Hayır, ben... bilmiyorum (birden ne söyleyeceğini şaşırmıştı), bilmiyorum başkaları nasıldır ama, herkes gibi olamayacağımı da sezinliyorum. Herkes düşünür, düşünür, bakarsınız, bir dakika sonra bambaşka bir şeyi düşünüyor. (Olağanüstü heyecanlanarak bağladı sözünü) Başka bir şey düşünemiyorum ben, ömrümce hep aynı düşünce var kafamın içinde. Ömrümce acı çektirdi bana Tanrı.

"İzin verirseniz bir şey soracağım: Niçin Rusçanız bozuk, söyler misiniz? Yurt dışında beş yıl kalmakla anadilinizi mi unuttunuz yoksa?"

"Gerçekten de yanlış mı konuşuyorum? Farkında değilim. Ha-

yır, yurt dışında kalmam değil bunun nedeni. Ömrümce hep böyle konuştum... doğrusu da yanlışı da bir benim için."

"Daha ince bir sorum daha var: İnsanlardan kaçtığınıza, onlarla az konuştuğunuza bütün kalbimle inanıyorum. Peki benimle niçin konuşuyorsunuz şimdi?"

"Sizinle mi? Sabahki davranışınızı sevmiştim. Hem siz... ama hiç de önemi yok bunun... kardeşime çok, pek çok benziyorsunuz, (konuşurken yüzü kıpkırmızı olmuştu), öleli yedi yıl oluyor. Abimdi, büyük yaş farkı vardı aramızda."

"Düşünceleriniz üzerinde büyük etkisi olmuş anlaşılan."

"Hayır, pek az konuşurdu. Hiçbir şey söylemezdi. Pusulanızı veririm ben."

Arkamdan dış kapıyı kapatmak için fenerle geçiriyordu beni. "Deli olsa gerek," diye düşünüyordum. Avlu kapısında yeni bir karşılaşma oldu.

IX

Kapının yüksek eşiğinden adımımı dışarı atıyordum ki, güçlü bir el yapıştı yakama.

"Kimsin?" diye böğürdü adam. "Dost musun, düşman mı? Söyle!"

Hemen yakından Liputin'in cırlak sesi duyuldu:

"Bizdendir, bizden! Bay G...v, klasik öğrenim görmüş, yüksek sosyeteyle ilişkisi olan genç G...v.

"Sosyete ile ilişkisi varsa severim... kla-si... yani, öğrenim yapmış bir genç... emekli Yüzbaşı İgnat Lebyadkin dünyanın, dostlarının hizmetindedir... gerçek dostlarsa, gerçek dostlarsa namussuzlar!"

Bir doksan beş boyunda, şişman, kıvırcık saçlı, kırmızı yüzlü, iriyarı bir adamdı bu. Aşırı derecede sarhoştu, ha yuvarlandı ha yuvarlanacaktı yere. Güçlükle konuşabiliyordu. Daha önce uzaktan birkaç kez görmüştüm onu.

Hâlâ yanımızdan ayrılmamış, elinde fenerle, bekleyen Kirillov'u görünce,

"Ya bu!" diye böğürdü.

Yumruğunu havaya kaldıracak oldu, vazgeçti.

"Bilginize bağışlıyorum! İgnat Lebyadkin en bil-gi-li-dir...

Can yakıcı bir aşk bombası
İgnat'ın bağrına saplandı.
Yine acı acı ağlamaya başladı
Bizim kolsuz, Sivastopol için."

Sarhoş yüzünü yüzüme yaklaştırdı.

"Gerçi Sivastopol'u görmedim, kolsuz da değilim, ama kafiyeleri ne düşürmüşüm yani! Öyle değil mi?"

Liputin yatıştırmaya çalışıyordu onu:

"Acele işleri var şimdi, eve gidiyorlar. Yarın Lizaveta Nikolayevna'ya söyleyecekler."

"Lizaveta'ya!" diye böğürdü yine. "Dur, gitme! Bir kıta daha:

Öteki amazonlar hep birlikte türkü çığırırken
Yıldız atın üstüne atlıyor;
Attan gülümsüyor bana
Soylu bebeğim.
'Amazon yıldıza.'"

"Bir zafer marşıdır bu! Eşeğin biri değilsen, bunun bir zafer marşı olduğunu anlarsın! Serseriler anlayamaz! Dur! (ben zorla dışarı çıkmaya çalışırken, paltomun eteğine yapışmış, çekiştiriyordu), benim bir onur şövalyesi olduğumu söyle ona. Daşka'ya gelince... parmaklarımın ucuyla tutar atarım Daşka'yı... köledir o, cesaret edemez..."

Tam bu anda, var gücümle paltomu çekip kurtardığım için yere yuvarlandı. Sokakta koşmaya başladım. Liputin koşup yetişti arkamdan.

"Aleksey Nilıç kaldırır onu. Biliyor musunuz, biraz önce ne öğrendim ondan? (Sık sık soluyarak konuşuyordu) Şiirlerini dinlediniz 'Amazon-yıldıza' yazdığı bu şiirleri zarfa koyup ağzını da kapadı. Yarın Lizaveta Nikolayevna'ya gönderecek. Hem de imzasıydı, açık adresiydi, hepsi tamam. Ne adam!"

"Bahse girerim bunu yapması için siz ayarttınız onu.

Liputin bir kahkaha attı.

"Kaybedersiniz! Sırılsıklam âşık adam, hem biliyor musunuz, önce nefret ediyordu ondan, sonra tutuldu. Sokaklarda atla dolaşıyor diye önceleri öylesine kızıyordu ki ona, sokak ortasında yüzüne karşı küfredecekti neredeyse. Etti de! Daha üç gün önce, yine atla dolaşırken küfretti ona. Neyse ki duymadı kız. Bugün de bu şiirler çıktı ortaya! Lizaveta Nikolayevna'ya evlenme teklifinde bulunmayı göze aldığını biliyor musunuz? Ciddi, evet ciddi olarak!"

Öfkeyle.

"Şaşıyorum size Liputin," dedim. "Her pis işte sizin parmağınız var. Her taşın altından siz çıkıyorsunuz!

"Pek öfkelendiniz, Bay G...v. Karşınıza bir rakip çıkınca yürekciğiniz mi hopladı yoksa, ne dersiniz?

Durup,

"Ne-e-e?" diye haykırdım.

"Öyleyse ceza size... daha bir şey anlatmayacağım! Oysa söyleyeceklerimi bilmeyi ne çok isterdiniz! Yalnızca bir şey söyleyeyim: Artık basit bir yüzbaşı değildir o. Kentimizin toprak sahiplerinden biridir bu budala. Hem de oldukça hatırı sayılanlarından. Çünkü, birkaç gün önce Nikolay Vsevolodoviç, sayıları iki yüzü bulan köleleriyle birlikte tüm malını mülkünü ona sattı. Vallahi yalan söylemiyorum! Ben de yeni öğrendim bunu. Ama güvenilir bir kaynaktan. Üst yanını da siz öğrenin gayri, başka bir şey söylemem. Hoşça kalın!

X

Büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu beni Stepan Trofimoviç. Eve döneli bir saat oluyordu. Biraz sarhoş gibiydi içeri girdiğimde. Hiç değilse ilk beş dakika sarhoş sandım onu. Yazık! Drozdovlara yaptığı ziyaret iyice allak bullak etmişti onu.

"*Mon ami,* ipin ucunu hepten kaçırdım... *Lise*... eskisi gibi seviyorum, sayıyorum bu meleği! Evet eskisi gibi! Ama ikisinin de beni, yalnızca, benden bir şeyler öğrenmek, yani basbayağı ağzımdan laf almak, sonra da başlarından savmak için beklediklerini sanıyorum... Bundan kuşkum yok!"

Kendimi tutamadım,

"Böyle konuşmaya utanmıyor musunuz! diye haykırdım.

"Dostum, artık yapayalnız bir insanım. *Enfin c'est ridicule.*[30] Düşünün bir kere, orada da her şey bir sır perdesi ardında saklı. Hemen, iki parmak arasına sıkıştırılan burunlardan, ısırılan kulaklardan, Petersburg'da olup bitenlerden sormaya başladılar. *Nicolas*'ın dört yıl önce burada yaptıklarını ilk kez burada duyuyorlardı: 'Siz buradaydınız, her şeyi gördünüz, onun deli olduğu doğru mu?' Böyle bir şey nereden esti akıllarına, bilmiyorum. *Nicolas*'ın illa deli olmasını Praskovya niçin bu kadar istiyor acaba? Bunu pek istiyor bu kadın, pek! *Ce Maurice,*[31] ya da Mavriki Nikolayeviç, *brave homme tout de même,*[32] ama bu onun için iyi mi acaba. Hem önce kadın *cette pauvre amie*'ye[33] Paris'ten yazmışken... *Enfin,* bu Praskovya, *cette chère amie*'sinin[34] *onun için* dediği gibi, Gogol'ün unutulmaz Koroboçkası gibi bir kadındır, ama huysuz, fitneci, çok daha büyütülmüş bir Koroboçka.[35]

"Büyütülmüşü dediğinize göre, sandık olsa gerek bu, yanılmıyorsam?"

"İster büyütülmüş olsun, ister küçültülmüş, önemi yok! Yalnız, sözümü kesmeyin, kafamın içi karmakarışık çünkü. İyice bozuştular; *Lise* karışmadı; hâlâ 'Teyze, teyze,' diyor, ama *Lise* kurnaz, başka bir şey var onun içinde. Kimsenin bilmediği birtakım şeyler biliyor. Ama kocakarıyla atıştılar. *Cette pauvre*[36] teyze gerçekten herkesi eziyor... valinin karısıyla, topluma saygısızlık da, Karmazinov'a 'küstahlık' da onda. Sonra birden delilik lafı çıkıyor ortaya, *ce Lipoutine, ce que je ne comprends pas...*[37] başını sirkeyle yıkadı diyorlar. Bir de biz yakınmalarımızla, mektuplarımızla... Ah, ne kadar acı çektirdim ona, hem de böyle bir zamanda! *Je suis u*

30 (Fr.) Gülünç şey bu.

31 (Fr.) Bu Moris.

32 (Fr.) Yine de dürüst adamdır.

33 (Fr.) Bu zavallı dost.

34 (Fr.) Bu aziz dostun.

35 Koroboçka: Gogol'ün *Ölü Canlar* romanının kadın kişilerinden biri. Sözcük anlamı kutu demektir – ç.n.

36 (Fr.) Bu zavallı.

37 (Fr.) Bu Liputin, anlamadığım şey.

ningrat![38] Düşünün bir kere, eve döndüğümde mektubunu buluyorum masanın üzerinde. Alın okuyun, okuyun! Ah, ne nankörlük benim bu yaptığım!

Varvara Petrovna'nın mektubunu verdi bana. Sabah ona "evde oturun," yazdığı için pişman olmuşa benziyordu. Kibar, ama kararlı, kısa bir mektuptu bu. Yarın değil, öbür gün pazar günü, tam on ikide ona gelmesini istiyordu Stepan Trofimoviç'ten. Dostunu (parantez içinde benim ismim vardı) da beraberinde getirmesini öğütlüyordu. Kendisinin de, Darya Pavlovna'nın ağabeyi olarak Şatov'u çağıracağını yazıyordu. "Kesin cevabı ondan alabilirsiniz: Yetecek mi size bu? Böylesine ısrarla istediğiniz formalite bu değil mi?"

"Formalite üzerine söylenen sonraki bu öfkeli tümceye dikkatinizi çekerim. Zavallı, zavallı dostum! Doğrusunu söyleyeyim, geleceğim üzerine verilen bu *beklenmedik* karar pek şaşırtmıştı beni... Doğrusu, hâlâ umudum vardı, ama şimdi *tout est dit,*[39] her şeyin bittiğini biliyorum: *c'est terrible.*[40] Ah, bu pazar hiç olmasaydı. Bir şey değişmeseydi: Siz gelseydiniz bana, ben burada..."

"Sabah Liputin'in saçmaladığı, uydurduğu şeyler aklınızı karıştırdı sizin."

"Sevgili dostum, dost parmağınızı şimdi de başka bir yaraya bastınız. Bu dost parmaklar çoğunlukla insafsız, bazen de anlayışsız oluyorlar, *pardon,* ama inanın bana, bu saçmaları hemen hemen unutmuştum, yani unutmadım da, aptallığımdan, *Lise*'nin yanındayken mutlu olmaya çalıştım, mutlu olduğuma inandırdım kendimi. Ama şimdi... oh, şimdi, aşağılık eksikliklerimi böylesine yüce gönülü, insanca, sabırla karşılayan kadından (yani, tam anlamıyla sabırlı olmasa da, ama ben kendim de boş iğrenç karakterimle, öyleyim) söz edeceğim! Yeteneksizin, iğrenç herifin biriyim! Şımarık, bencil, ama içinde nefret duygusu olmayan bir çocuğum gerçekte. *Lise*'nin onun için pek hoş dediği gibi *cette pouvre*[41] teyze tam yirmi yıl dadı gibi koştu peşimde... Yirmi yılın sonunda bu çocuk birden evlenmek istiyor şimdi, karı da karı diye tutturmuş, peş peşe

38 (Fr.) Nankörün biriyim ben.

39 (Fr.) Son söz söylendi.

40 (Fr.) Korkunç şey.

41 (Fr.) Bu zavallı.

mektup yağdırıyor. Oysa o zavallı alnına sirkeyle ıslatılmış bez astırıyor... sonunda erdi de muradına şımarık çocuk, pazara evleniyor, söylemesi bile güldürür insanı... Ne diye böylesine direttim, niçin yazdım o mektupları? Ah, unuttum: *Lise* Darya Pavlovna'yı göklere çıkarıyor. Hiç değilse öyle görünüyor; *'c'est un ange,*[42] ama biraz sır küpüdür yalnızca,' diyor. İkisi, Praskovya bile akıl verdiler bana... ama Praskovya verdi sayılmaz. Ah, bu Koroboçka'da ne çok zehir vardır! Hem *Lise* de pek uygun bulmadı bu işi: 'Evlenmek nenize gerek, bir bilim adamı olarak bilimden aldığınız hazlar yeter size.' Böyle söyleyip kahkahayla gülüyordu. Bu kahkahalarını bağışladım, onun da yüreğinde bir çeki taşı var çünkü. 'Ama kadınsız da yapamazsınız,' diyorlar. 'Yakında elden ayaktan düşeceksiniz, üstünüzü örter, yemeğinizi yedirir, öteki hizmetlerinizi yapar...' *Ma foi,*[43] sizinle oturup konuşurken de kendi kendime hep bunu düşünüyordum. 'Fırtınalı yaşamımın sonunda üstümü örtsün, öteki hizmetlerimi yapsın... diye Tanrı gönderiyor bu kızı bana,' diye geçiriyordum içimden. Evde *enfin*[44] bir arkadaş istiyor insan. Bakın, evin içinde pislik diz boyu, her şey karmakarışık. Her şey yerli yerinde olsun diye daha dün söyledim, görüyorsunuz, kitaplar ayak altında dolaşıyor. Evimin pis, düzensiz olmasına *la pouvre amie*[45] pek kızmıştı... Ah, artık kızamayacak! Hem ne var biliyor musunuz, sanıyorum imzasız bir mektup da aldılar, düşünün bir kere, sözde *Nicolas* malını mülkünü Lebyadkin'e satmış. *C'est un monstre,*[46] *et enfin,*[47] kimin nesidir bu Lebyadkin? *Lise* dinledi, dinledi. Öf, nasıl dinliyordu! Bana kahkahayla gülmesini bağışladım, dinlerken yüzünün ne biçim aldığını gördüm, hem *ce Maurice...* onun şimdiki durumunda olmayı hiç istemezdim; *brave homme tout de même*[48] ama, biraz çekingen. Aman, bana ne ondan canım..."

Sustu. Yorulmuş, ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Başını önüne eğ-

42 (Fr.) O bir melektir.

43 (Fr.) Vallahi.

44 (Fr.) Nihayet.

45 (Fr.) Zavallı dost.

46 (Fr.) Bir canavardır o.

47 (Fr.) Nihayet.

48 (Fr.) Iyi adamdır yine de.

miş; bitkin, yorgun bakışlarla önüne, yere bakıyordu. Bu fırsattan yararlanıp Filippov'un evine gittiğimi, orada olanları anlattım. Bu arada, soğuk bir tavırla, kesin bir dille, Lebyadkin'in kız kardeşinin (kendisini görmemiştim) gerçekten de, Liputin'in dediği gibi, yaşamının bilinmeyen bir devresinde *Nicolas*'ın kurbanı olabileceğini; Lebyadkin'in *Nicolas*'tan bir şey için para aldığının doğru olduğunu sandığımı söyledim. Darya Pavlovna için söylenenlerin tümünün Lebyadkin alçağının uydurmaları olduğunu; hiç değilse, sözlerine inanmamamızı gerektirecek bir neden bulunmayan Aleksey Nilıç'ın bunu iddia ettiğini de ekledim. Stepan Trofimoviç, anlattıklarım onu hiç ilgilendirmeyen şeylermiş gibi, dalgın dinliyordu beni. Bir ara, Kirillov'la konuşmamızı da anlattım. Bu adamın belki de deli olduğunu söyledim.

Stepan Trofimoviç bezgin,

"Deli değildir," dedi, "ama bu adamların akılları kıttır biraz. *Ces gens-là supposent la nature et la société humaine autres que Dieu ne les a faites at qu'elles ne sont réellement.*[49] Herkes yaranmak ister onlara ama, hiç değilse Stepan Verhovenski yapmaz bunu. O zaman Petersburg'da görmüştüm onları, *avec cette chère amie*[50] (ah, o zaman ne çok üzmüştüm onu!), hem yalnızca hakaretlerinden değil, övmelerinden bile korkmuyordum. Şimdi de korkmuyorum, *mais parlons d'autre chose...*[51] sanıyorum, pek korkunç şeyler umuyordum. Düşünün bir kere, dün bir mektup gönderdim Darya Pavlovna'ya... öyle pişmanım ki şimdi!"

"Ne yazdınız ona?"

"Ah, inanın dostum, pek iyi, dürüstçe yazılmış bir mektuptu bu. Beş gün önce *Nicolas*'a da yine dürüstçe bir mektup yazdığımdan haberdar ettim onu."

Heyecanla.

"Şimdi anlıyorum!" diye haykırdım. "Peki, ikisi arasında bir ilişki kurmaya ne hakkınız vardı."

"Ama, *mon cher*, iyice ezmeyin beni siz de, bağırmayın öy-

49 (Fr.) Bu insanlar doğayı ve insan toplumunu, Tanrı'nın yarattığından ve gerçekte olduğundan başka türlü sanıyorlar.

50 (Fr.) Bu aziz dostla.

51 (Fr.) Ama bırakalım bu konuyu.

le! Tahtakurusu gibi... evet, tahtakurusu gibi ezilmiş durumdayım zaten, hem sanıyorum, dürüst bir davranıştır bu. Orada... *en Suisse*...[52] gerçekten de aralarında bir şey olduğunu... ya da başladığını düşünün bir kere. İki gencin gönüllerindeki umutları yıkmamak, yollarında geçilmez bir engel gibi durmamak için... dürüstlük ederek önceden sormalıydım onlara, *enfin*. Bunu yaparken bir kötülük yoktu içimde."

Farkında olmadan,

"Ah Tanrım, ne aptallık ettiniz!" diye çıktı ağzımdan.

Stepan Trofimoviç heyecanlandı,

"Evet, evet," dedi, "bundan doğru söz etmediniz şimdiye dek, *c'était bête, mais que faire, tout est dit*.[53] 'Başkasının günahları' da olsa, evleneyim gitsin! Ama yazmanın ne gereği vardı bunu? Öyle değil mi?"

"Yine neden söz ediyorsunuz?"

"Ah, bağırmakla korkutamazsınız beni artık. Eski Stepan Trofimoviç yok karşınızda. Öldü o; *enfin tout est dit*.[54] Hem niye bağırıyorsunuz böyle? Bunun tek nedeni, evlenenin, boynuzları yaldızlayacak olanın siz olmamanızdır. Yine ürperiyorsunuz, değil mi? Zavallı dostum, kadınları tanımıyorsunuz siz. Bense bu saçları değirmende ağartmadım, bilirim ne mal olduklarını. 'Dünyayı yenmek istiyorsan, önce kendini yen!' İşte sizin gibi romantiğin biri olan, karımın ağabeyi Şatov'un söyleyebildiği tek güzel söz. Onun bu sözünü seve seve benimsiyorum. İşte, kendimi yenmeye hazırım, evleniyorum. Ama dünyanın yerine neyi yeneceğim? Ah, dostum, nikâh denilen şey, her çeşit onurlu kişiliğin, her çeşit özgürlüğün ölümüdür. Evlilik bozacak beni. Canlılığımı, çalışmaktaki gözü pekliğimi alacak elimden. Çocuklar, belki benim bile olmayan çocuklar gelecek dünyaya: Mantıklı insan gerçeklerin gözünün içine bakmaktan korkmaz... Liputin bu sabah, *Nicolas*'tan kurtulmak için barikatlar yapmamı önerdi. Aptal bu Liputin. Tanrı'yı bile aldatır kadın denilen yaratık. *Le bon Dieu*[55] kadını yara-

52 (Fr.) İsviçre'de.

53 (Fr.) Saçmaydı, ama ne gelir elden, her şey söylenmişti.

54 (Fr.) Her şey söylendi artık.

55 (Fr.) Allah baba.

tırken yarı yolda ne biçim bir şey yaratmakta olduğunu anlamıştı kuşkusuz. Ama eminim ki vazgeçmesine kadın engel oldu gene, kendisini bu biçimde, böyle yaratmaya o zorladı O'nu... yoksa bunca belayı kim kendi isteğiyle sarar başına? Biliyorum, Nastasya bu serbest düşüncelerim için kızacaktır bana belki, ama... *Enfin tour est dit.*"[56]

Onun devrinde pek sevilen ucuz, cinaslı bir serbest düşünce söylemeden edemezdi çoğunlukla; hiç değilse şimdi, kısa bir süre için de olsa, avutmuştu kendisini bununla.

Çok umutsuz, haykırdı birden:

"Ah! Şu öbürsü gün, şu pazar hiç olmasaydı! Yalnız bu hafta *si le miracle existe*[57] pazarsız olamaz mıydı? Hiç değilse, dinsizlere *et que tout soit dit*[58] kudretini göstermek için Tanrı'nın takvimden bir pazarı silip atması pek güç bir şey mi olurdu acaba! Ah, ne çok seviyordum onu! Yirmi yıl, tam yirmi yıl, ama hiçbir zaman anlamadı beni!"

Şaşkınlıkla,

"Kimden söz ediyorsunuz?" diye sordum. "Anlayamıyorum sizi!"

"*Vingt ans!*[59] Bir günden bir güne anlamadı beni! Ah, korkunç bir şey bu! Korkumdan, gereksinmemden evlendiğimi gerçekten de aklından geçirebiliyor mu acaba? Ah, rezalet! Teyze, teyze, ben senin için!.. Varsın, yirmi yıl taptığım kadının kendisi olduğunu öğrensin bu teyze! Öğrenmeli bunu, başka türlü olamaz, başka türlü ancak zorla götürürler beni bu *ce qu'on apelle le*[60] tacın altına!"

Bu itirafı ilk kez duyuyordum onun ağzından. Hem de böyle heyecanla açığa vurulmuş olarak... Gülmemek için kendimi güç tuttuğumu gizlemeyeceğim. Buna hakkım yoktu.

Aklına yeni gelen bir düşünceye şaşırmış gibi, ellerini çırptı.

"Tek o, bir tek o kaldı şimdi," diye haykırdı, "tek umudum onda! Şimdi ancak o, zavallı oğlum kurtarabilir beni... peki ama, ne-

56 (Fr.) Kısacası her şey söylendi.

57 (Fr.) Eğer mucize diye bir şey varsa.

58 (Fr.) Her şey bitmiş olsun.

59 (Fr.) Yirmi yıl.

60 (Fr.) Hani şu ne derler.

relerde kaldı o da? Niçin gelmez? Ah, oğlum benim, ah, Petruşam... gerçi babalığı hak etmedim, babadan çok bir canavarım ben ama... *laissez-moi, mon ami,*[61] kafamı toplayabilmek için biraz yatacağım. Öyle yorgunum, öyle bitkinim ki... hem sanırım sizin de yatma zamanınız geldi, *voyez-vous,*[62] saat on iki olmuş."

61 (Fr.) Bırakın beni, dostum.

62 (Fr.) Görüyor musunuz?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Topal Kız

I

Şatov inat etmedi, bıraktığım pusulada yazdığıma uyarak, öğleyin Lizaveta Nikolayevna'ya gitti. Hemen hemen aynı zamanda olmuştuk orada. Ben de ilk ziyaretimi yapmak üzere gitmiştim. Hepsi, yani Liza, annesi, Mavriki Nikolayeviç büyük salonda oturmuş, tartışıyorlardı. Annesi Liza'dan, piyanoda bir vals çalmasını istemiş, beriki çalmaya koyulunca da, istediği valsin bu olmadığını söylemeye başlamıştı. Mavriki Nikolayeviç, saflığından, hemen Liza'dan yana çıkmış, istenilen valsin çalınan vals olduğunda diretmişti. Öyle ki, yaşlı kadın öfkesinden ağlamaya başlamıştı sonunda. Hastaydı zaten, güç yürüyebiliyordu. Ayakları şişmişti. Birkaç günden beri, Liza'dan her zaman pek çekinmesine karşın, huysuzluk ediyor, ona buna çatıyordu hep. Bizim gelişimize pek sevindi. Liza mutluluktan kıpkırmızı oldu. Bana *merci* dedikten sonra (Şatov'u getirdiğim için kuşkusuz), meraklı gözlerle onu inceleyerek yanına yürüdü.

Şatov beceriksiz bir tavırla kapının yanında kalmıştı. Geldiği için teşekkür ettikten sonra annesinin yanına götürdü onu Liza.

"Size söylediğim Bay Şatov bu işte, o ise, Stepan Trofimoviç'le benim yakın dostumuz Bay G...v. Dün Mavriki Nikolayeviç de tanışmıştı kendileriyle."

"Peki, profesör hangisi?"

"Profesör diye kimse yok anne."

"Hayır, bunlardan biri profesör olmalı, sen söyledin, bir profesör gelecek diye. (Tiksinir gibi, Şatov'u gösterdi). Bu olsa gerek.

"Profesör gelecek diye bir şey söylemedim ben anne. Bay G...v memurdur, Bay Şatov ise eski bir üniversite öğrencisi."

"Profesör olmuş, üniversite öğrencisi olmuş, hepsi bir. İkisi de üniversiteden değil mi? Tartışma çıkarmak için birebirsin sen zaten. Oysa İsviçre'deki profesör sakallı bıyıklıydı."

"Annem Stepan Trofimoviç'in oğluna profesör der de," dedi Liza.

Şatov'u alıp salonun öte ucuna götürdü, kanepeye oturttu. Biraz önceki aşırı meraklı bakışlarıyla her yanını, özellikle tepesindeki perçemi incelemeyi sürdürerek,

"Ayakları şişti şişeli böyle," diye fısıldadı ona, "anlarsınız ya, hasta."

Liza'nın hiç acımadan beni yanında bıraktığı yaşlı kadın, sordu bana:

"Asker misiniz?"

"Hayır efendim, memurum..."

Liza hemen seslendi öte köşeden:

"Bay G...v, Stepan Trofimoviç'in yakın dostudur."

"Stepan Trofimoviç'in yanında mı memursunuz? O da profesör, değil mi?"

Liza, canı sıkkın,

"Ah anne, geceleri düşünüzde hep profesör görüyorsunuz galiba," diye haykırdı.

"Ayıkken de hayli görüyorum. Senin işin gücün yok, annenin söylediğinin tersini iddia et ancak. Dört yıl önce Nikolay Vsevolodoviç geldiğinde siz de burada mıydınız?"

Burada olduğumu söyledim.

"Bir İngiliz de var mıydı burada?"

"Hayır, yoktu."

Liza gülümsedi.

"İngiliz mingiliz yoktu anneciğim görüyorsun, demek ki tümü yalan. Varvara Petrovna da Stepan Trofimoviç de yalan söylüyorlar. Hepsi yalan söylüyor."

Liza açıkladı bize:

"Dün teyze ile Stepan Trofimoviç, Nikolay Vsevolodoviç'in bazı bakımlardan sözde Shakespeare'in *IV. Henrysi*'ndeki prens Harry'ye benzediğini söylüyorlardı. Annem de bunun üzerine söylüyor burada bir İngiliz'in bulunduğunu.

"Harry bulunmadı ise İngiliz de bulunmadı demektir. Yalnızca Nikolay Vsevolodoviç madrabazlık yaptı."

Liza, Şatov'a durumu açıklama gereğini duydu:

"İnanın, mahsus yapıyor annem. Shakespeare'i çok iyi bilir. *Othello*'nun birinci perdesini ben okudum ona. Duyuyor musunuz, anneciğim, on ikiyi vuruyor saat, ilacınızı alma zamanınız."

Kapıda hizmetçi kız belirdi:

"Doktor geldi."

Yaşlı kadın kalktı, köpeğini yanına çağırdı. "Zemirka, Zemirka, bari sen gel benimle."

İğrenç, yaşlı, küçük bir ev köpeğiydi Zemirka. Bu çağrıya kulak asmadı. Liza'nın oturduğu kanepenin altına süzüldü.

"Canın isterse! Bayılıyordum sana sanki." "Bana döndü" "Hoşça kalın bayım, ne adınızı ne de baba adınızı biliyorum."

"Anton Lavrentyeviç..."

"Neyse, bir kulağımdan girdi, öbüründen çıktı. Geçirmeyin beni Mavriki Nikolayeviç, yalnızca Zemirka'yı çağırmıştım. Tanrı'ya şükür, yürüyebiliyorum daha, yarın da dolaşmaya çıkacağım."

Öfkeli öfkeli çıkıp gitti salondan.

"Anton Lavrentyeviç, bu arada siz de Mavriki Nikolayeviç'le konuşunuz."

Dost bir tavırla gülümseyerek ekledi:

"İnanın, ne denli yakın dost olursanız, ikiniz de o denli kazanırsınız."

Bakışından yüzü kıpkırmızı olmuştu Mavriki Nikolayeviç'in. Gülümsedi. Çaresiz, onunla konuşmaya koyuldum.

II

Liza'nın Şatov'la ilgilenmesinin tek nedeninin edebiyat olduğu anlaşılmıştı sonunda. Pek şaşırtmıştı beni bu. Neden bilmiyorum,

Liza'nın onu başka bir nedenle çağırdığını sanıyordum. Biz, yani Mavriki Nikolayeviç'le ben, bizden gizlileri olmadığını, yüksek sesle konuştuklarını görünce dinlemeye koyulduk. Biraz sonra bizi de çağırdılar yanlarına. Sorun şuydu: Lizaveta Nikolayevna çoktan beri, yararlı olduğuna inandığı bir kitabı yayımlamak istiyordu, ama bu konularda hiç bilgisi olmadığı için bir yardımcıya gereksinimi vardı. Planını Şatov'a anlatmaya koyulduğu andaki ciddiyeti bile şaşırtmıştı beni. "Yenilerden olsa gerek," diye geçirdim içimden, "İsviçre'de boşuna bulunmamış." Şatov dikkatli, bakışlarını yere dikmiş, dinliyordu. Hayatı toz-pembe gören bir sosyete genç kızının, görünüşte kendisine gitmeyen bu çeşit işlerle uğraşması hiç şaşırtmamıştı onu.

Liza'nın planı şöyleydi: Rusya'da gerek başkentte, gerek taşrada birçok gazete, dergi yayımlanıyor, bunların her birinde her gün birçok olaydan söz ediliyordu. Yıl sonunda bu gazeteler her yerde dolaplara tıkılıyor, ya şurada burada sürünüyor, yırtılıp atılıyor ya da kesekâğıdı, külah yapılıyordu. Gazetelerde duyurulan birçok olay etkili oluyor, toplumun belleğinde yer ediyor, ama sonra, aradan yıllar geçtikçe unutulup gidiyordu. Çoğu kimse, aradan bir zaman geçtikten sonra ilgilenecek oluyor bu olaylardan biriyle. Ama olayın gününü, yerini, hatta yılını bilmeden bu kâğıt okyanusunda istenilenin bulunması ne büyük bir emek isterdi!.. Oysa bir yılın önemli olayları belli bir plana göre, bilinen anlamda, başlıklarıyla, işaretleriyle, aylara, günlere bölünmüş olarak bir kitapta toplansa; toplanan olaylar olanların yanında az kalacak olsa bile, böyle bir derleme Rus yaşantısının özelliklerini gösterebilirdi.

"Birçok kâğıdın yerini birkaç kalın kitap almış olur," dedi Şatov.

Ama Lizaveta Nikolayevna, düşüncelerini tam anlatmanın olanaksızlığına, bunu başaramayacağına bakmadan, heyecanla savunuyordu görüşünü. "Bir kitap olacak, hem öyle kalın da olmayacak," diye diretiyordu.

"Ama tutalım ki kalın olmuş, ne çıkar bundan, anlaşılır olacak ya. Çünkü üzerinde titizlikle durulacak nokta kitabın düzeni ile, olayların verilişindeki değişiklik olacak. Her şeyi toplayıp basmayacağız elbette. Önemli olsalar da genelgeler, hükümetin çeşitli sorunlardaki tutumu, bölge yönetim kurullarının kararları, yasalar,

benzerleri bu kitabın dışında bırakılabilir. Yalnızca, ulusumuzun yaşantısının, Rus ulusunun bugünkü kişiliğinin anlaşılmasına yardımcı olabilecek olayları seçerek daha da daraltılabilir sınır. Her çeşit olaya yer verilebilir kitapta kuşkusuz: Gülünç olaylar, yangınlar, büyük fedakârlıklar, her türlü iyi ya da kötü davranışlar, konuşmalar, demeçler, belki nehir taşmaları, hükümetin bazı kararları bile. Ama bunlar arasından, devrin özelliklerini gösterenler seçilecek yalnızca; her verilen olay tümün bir parçası olarak ona bir anlam katmalı, onu aydınlatmalı. Nihayet, araştırmalar için gerekli olması bir yana, dinlenmek için okunduğunda bile ilginç bir kitap olmalıdır bu! Nasıl söyleyeyim Rus ulusunun bir yıllık iç yaşantısını, ruhsal durumunu, ahlâkını gösteren bir tablo olmalıdır. Herkes almalı bu kitabı, herkesin el kitabı olmalı. En önemli noktanın, kitabın düzeni olduğunu biliyorum, zaten size de bunun için başvurdum."

Pek heyecanlanmıştı, konuşması kapalı, yarımdı ama, Şatov anlamaya başlamıştı onu. Hâlâ başı önünde,

"Demek belirli bir yönü olan, bildiğimiz yönde olan olayları derleyen bir kitap olacak bu," diye mırıldandı.

"Hiç de öyle değil, yön filan istediğim yok benim. Tarafsız olacağız, yönü bu olacak kitabın işte."

Şatov kımıldadı oturduğu yerde.

"Yönü olmak kötü bir şey değildir. Nasıl olursa olsun, bir seçim yaptıktan sonra bundan kaçınmak da olmaz hem. Olayların derlenmesinde, anlaşılmaları için birtakım açıklamalar da sıkıştırmalı araya. Düşünceniz güzel."

Liza sevindi.

"Böyle bir kitap hazırlanabilir demek?"

"Önce düşünüp taşınmalı, inceleme yapmalı. Büyük bir iş bu. Birden karar verilemez ki, deneyim gerek. Kitabı çıkarmaya başladıktan sonra bile bunun en iyi nasıl yapılacağını anlayabileceğimizi sanmam. Birçok denemeden sonra da olmayacak bu. Ama daha iyi bazı yollar bulacağız. Çok yararlı bir iş olacak."

Nihayet kaldırdı bakışlarını, gözleri parlamıştı bile, öylesine ilgilenmişti. Utanıyormuş gibi, yumuşak bir sesle,

"Birisi mi söyledi bunu size, yoksa siz mi düşündünüz böyle bir kitap hazırlamayı?" diye sordu.

Öteki gülümsedi.

"Düşünmek güç değil de plan kurmak pek bela bir iş. Anlayışım kıttır, pek akıllı da sayılmam, en açık seçik gördüğüm yoldan giderim..."

"Gider misiniz?"

Liza aceleyle sordu:

"Yanlış bir sözcük kullandım galiba?"

"Böyle de söyleyebilirsiniz. Bence önemi yok."

"Yurt dışındayken benim de bir işe yarayabileceğim düşüncesi yer etti içimde. Param var, boşu boşuna duruyor, toplumun yararına niçin ben de bir şeyler yapmayayım? Bununla birlikte, bu düşünce kendi kendine geldi aklıma birden. Hiç de ben düşünüp bulmadım onu, pek de sevindimdi buna. Ama şimdi görüyorum ki, bir yardımcı tutmadan hiçbir şey yapacağım yok. Çünkü son derece beceriksizim. Yardımcım kitabı da hazırlayacak kuşkusuz. Yarı yarıya emek sahibi olacağız: Sizin planınız, uğraşınız; benimse buluşum, kitabı yayımlamak için param. Satılır mı dersiniz böyle kitap?"

"Güzel bir plan bulabilirsek satılır."

"Bunu, para kazanmak için yapmadığımı bilmenizi isterim. Ama kitabın masraflarını çıkartmasını çok istiyorum. Kâr edersek kıvanç duyacağım."

"Peki benim buradaki durumum ne olacak?"

"Sizi yardımcı alıyorum yanıma... yarı yarıya ortağız... Planı siz yapacaksınız."

"Benim plan yapabilecek bir insan olduğumu nereden biliyorsunuz?"

"Sizden söz ettilerdi bana, burada da duydum... çok zeki biri olduğunuzu... böyle işlerle uğraştığınızı... çok düşündüğünüzü biliyorum," (çabuk çabuk konuşarak ekledi) "İsviçre'deyken, Pyotr Stepanoviç Verhovenski söz etmişti bana sizden. Pek zeki bir insandır, öyle değil mi?"

Şatov gözlerini bir an kaldırıp baktı Liza'ya, ama hemen indirdi bakışını gene.

"Nikolay Vsevolodoviç de çok söz etti sizden."

Şatov birden kıpkırmızı kesildi.

Liza sandalyenin üzerindeki hazır, paketlenmiş gazeteleri aceleyle eline aldı.

"Buyrun, alın gazeteleri, bir deneme yaptım kendimce, olayları işaretledim, sınıflandırıp numaraladım... göreceksiniz."

Şatov paketi aldı.

"Evinize götürün, bakın, nerede oturuyordunuz?"

"Bogoyavlenskaya Sokağı, Filippov'un evinde."

"Biliyorum orayı. Aynı evde bir de yüzbaşı oturuyormuş sanırım, öyle söylüyorlar. Bay Lebyadkin miydi adı?"

Hep heyecanlı konuşuyordu Liza.

Şatov, paket elinde, bir an önce gitmek istiyor gibi, iğreti oturuyordu. Sesini olağanüstü alçaltıp neredeyse fısıltıyla,

"Bu işleriniz için başka birisini seçseydiniz çok daha iyi ederdiniz," dedi. "Hiç işinize yaramayacağım."

Liza'nın yüzü kızardı.

"Hangi işlerimden söz ediyorsunuz?" (Birden haykırdı:) "Mavriki Nikolayeviç! O mektubu buraya getirin lütfen."

Mavriki Nikolayeviç'le ben de yanaştım masaya.

Liza mektubu açarken aşırı bir heyecan içinde, birden bana döndü.

"Şuraya bakın. Böyle bir şey gördünüz mü ömrünüzde? Lütfen yüksek sesle okuyun. Bay Şatov'un da dinlemesini istiyorum."

Büyük bir şaşkınlık içinde aşağıdaki mektubu yüksek sesle okudum:

"Tuşina kızın kusursuzluğu üzerine.

Pek sayın bayan
Elizaveta Nikolayevna!

Ah, ne hoştur o,
Elizaveta Tuşina,
Akrabasıyla atın üzerinde uçar,
Saçları rüzgârla oynaşırken,
Ya da annesiyle kilisede secdeye varırken,
Yüzü soylu bir pembelikle kaplandığında!
Öyle zamanlarda nikâhımız kıyılsın istiyorum.
Annesiyle birlikte giderken yaşlı gözlerle arkasından bakıyorum."

"Bir tartışma sırasında kara cahil birisince yazılmıştır."

Sayın bayan!

En çok, Sivastopol'de hiç bulunmadığıma, onur uğruna orada kolumu kaybetmediğime; savaş süresince, iğrendiğim bir işle, erzak taşımakla uğraştığıma yanarım. Bir eski zaman tanrıçasısınız siz, bense bir hiçim, sonsuzluğun ne olduğunu anlamış bir hiç... Yalnızca bir şiir olarak alın yazdıklarımı, çünkü ne de olsa, saçma bir şeydir şiir, düz yazıda küstahlık sayılacak şeyleri doğrular. Mikroskopla baktığımızda bir damla suda milyonlarcası kaynaşan mikroplardan biri çıkıp güneşe bir şiir yazsa, güneş kızabilir mi ona! Petersburg'da sosyetenin kurduğu hayvanları koruma kulübü bile atların, köpeklerin haklarını korumak için çırpınırken, yeterince gelişmemiştir diye mikropcuğu aklına getiren olmaz. Hor görürler onu. Ben de yeterince gelişmedim. Benimle evlenme düşüncesi pek korkunç gelebilir size. Ama hafifsemeyle andığınız insanlık düşmanının iki yüz kölesi pek yakında benim olacak. Sibirya'ya bile sürülmeme neden olabilecek delillere dayanarak birçok şeyden haberdar edebilirim sizi. Önerimi yabana atmayın. Bir mikrobun mektubunu şiir olarak almalı.

"Sadık dostunuz Yüzbaşı Lebyadkin'in bol zamanı var."

Öfkeyle,

"Alçağın biri, sarhoşken yazdı bunu!" diye haykırdım, tanıyorum onu.

Liza, yüzü kıpkırmızı, çabuk çabuk konuşarak açıkladı:

"Dün aldım bu mektubu, budalanın birinden geldiğini hemen anladım. Sinirlerini daha da bozmamak için *maman*'a göstermedim. Ama böyle mektuplar göndermeyi sürdürürse ne yapacağım, bilmem. Mavriki Nikolayeviç gidip böyle bir şey yapmasını yasaklamak istiyor." (Şatov'a döndü) "Sizi bir ortak bildiğim, onunla aynı evde de oturduğunuz için, bu adamın daha neler yapabileceğini sormak istiyordum size."

Şatov isteksizce,

"Sarhoş, alçağın biridir," diye homurdandı.

"Her zaman böyle budalalıklar eder mi?"

"Hayır, sarhoş olmadığı zamanlar hiç de budala değildir."

Gülümseyerek araya girdim:

"Tıpkı böyle şiirler yazan bir general tanımıştım."

Hep susan Mavriki Nikolayeviç katıldı söze birden:

"Aklının başında olduğu bu mektuptan da anlaşılıyor."

"Kız kardeşiyle berabermiş, diyorlar, öyle mi?" diye sordu Liza.

"Evet."

"Kızcağıza pek eziyet ediyormuş, bu da doğru mu?"

Şatov yine baktı Liza'ya, kaşlarını çattı, "Bana ne bundan!" diye homurdandıktan sonra, kapıya yürüdü.

Liza endişeli bir sesle,

"Ah, durunuz," diye haykırdı. Nereye gidiyorsunuz? Konuşacak daha çok şeyimiz var..."

"Daha neyi konuşacağız? Yarın söylerim size...

"En önemli şeyi, basımevi konusunu! İnanın ki, işin şakasında değilim ben, ciddi olarak yapmak istiyorum bunu." (Liza'nın endişesi giderek büyüyordu) "Yayımlamaya karar verirsek nerede bastıracağız kitabı? En önemli sorun bu, sırf bunun için Moskova'ya gidemeyiz. Buranın basımevi de böyle bir yayın için yeterli değil. Hiç değilse, sizin adınıza bir basımevi açmaya karar verdim. Annem de izin verecektir böyle bir şey yapmamıza, ama sizin adınıza olursa yalnız..."

Şatov üzgün,

"Basımevi işletebileceğimi nereden biliyorsunuz?" diye sordu.

"İsviçre'deyken Pyotr Stepanoviç söylemişti bu işlerden anladığınızı. Bir pusula bile yazmak istemişti size de, unuttum."

Şatov bir şeyi anımsamaya çalışıyor gibi yüzünü buruşturdu. Birkaç saniye de öyle durduktan sonra birden çıkıp gitti.

Liza'nın canı sıkılmıştı buna. Bana döndü.

"Her zaman böyle mi gider?"

Omuz silkecektim ki, tam o anda Şatov daldı içeri, doğru masaya yürüdü, elindeki gazete paketini bıraktı.

"Ortağınız olamayacağım, zamanım yok..."

Liza üzgün, yalvarır bir sesle,

"Niçin, niçin?" diye sordu. "Bir şeye mi kızdınız yoksa?"

Kızın ses tonu şaşırtmıştı Şatov'u sanki. Ta ruhunun derinlikle-

rine inmek istiyor gibi, birkaç saniye dik dik baktı gözlerinin içine. Alçak sesle,

"Ne olursa olsun," diye mırıldandı, "istemiyorum..."

Çıkıp gitti. Liza şaşırmıştı. Hatta biraz aşırı bile sayılabilirdi bu şaşkınlığı. Öyle gibi geldi bana.

Mavriki Nikolayeviç yüksek sesle,

"Pek tuhaf bir adam!" dedi.

III

Elbette "tuhaf"tı ama, anlaşılamayan pek çok şey vardı burada. Gizli bir yanı olmalıydı bu sözlerin. Liza'nın esas düşüncesinin kitap bastırmak olmadığına kesinlikle inanıyordum. Sonra "delillere dayanılarak" yapılacak bir ele vermeden açık açık söz edilen o budalaca mektup. Nihayet, basımevi konusu, özellikle, basımevinden konuşulmaya başlandı diye, Şatov'un birden çekip gitmesi. Bütün bunlar, burada benden önce, bilmediğim bir şeylerin döndüğü düşüncesine götürüyordu. Demek fazlaydım ben burada. Benim işim değildi bunlar. Hem kalkıp gitme zamanı da gelmişti. İlk ziyaret için bu kadar oturmak yeterliydi. Vedalaşmak için Lizaveta Nikolayevna'nın yanına gittim.

Benim salonda olduğumu bile unutmuştu sanki. Pek dalmış, başını önüne eğmiş, bakışını halıda seçtiği bir noktaya dikmiş, masanın yanında kıpırdamadan duruyordu.

Her zamanki yumuşak sesiyle,

"Ah, siz de mi," dedi, güle güle. "Stepan Trofimoviç'e selamlarımı söyleyin. Bir an önce bana gelmesini sağlayın. Mavriki Nikolayeviç, Anton Lavrentyeviç gidiyor. Bağışlayın, annem güle güle demeye çıkamayacak size..."

Çıktım, uşak peşimden yetiştiğinde dış merdivenleri bile inmiştim.

"Bayan dönmenizi rica ediyor..."

"Bayan mı, Lizaveta Nikolayevna mı?"

"Evet."

Liza'yı, biraz önce oturduğumuz büyük salonda değil hemen ya-

nındaki kabul salonunda buldum. Şimdi Mavriki Nikolayeviç'in bir başına oturduğu salonun kapısı sıkı sıkı kapatılmıştı.

Liza gülümsedi bana, ama yüzü solgundu. Belirli bir sabırsızlık, heyecan içinde odanın ortasında ayakta duruyordu. Birden kolumdan tuttu, hiçbir şey söylemeden, aceleyle pencereye götürdü beni.

Ateşli, güçlü, itirazın "i"sine bile izin vermeyen, sabırsız bakışlarını bana doğrultup,

"Bir an önce görmek istiyorum *onu*," diye fısıldadı. "Gözlerimle görmek zorundayım *onu*. Bana yardım etmenizi istiyorum."

Son derece heyecanlı, umutsuzluk içindeydi.

Ürküntüyle,

"Kimi görmek istiyorsunuz Lizaveta Nikolayevna?" diye sordum.

"Lebyadkina'yı, o topal kızı... Topal olduğu doğru mu?"

Şaşırmıştım. Aceleci bir hazırcevaplıkla, ben de alçak sesle,

"Hiç görmedim kendisini," diye kekeledim; "ama topal olduğunu duydum, dün de aynı şeyi söylüyorlardı."

"Kesinlikle görmeliyim onu. Bugün sağlayabilir misiniz bana bunu?"

Pek acımıştım ona. Yatıştırmaya çalıştım:

"Olacak şey değil bu, hem nasıl yapılacağını da hiç bilmem böyle işlerin. Şatov'a gitsem..."

"Yarına kadar bunu başaramazsanız, bir başıma, kendim gideceğim ona, çünkü Mavriki Nikolayeviç gelmek istemiyor. Yalnızca size güveniyorum, başka kimsem yok. Şatov'la budalaca konuştum... Son derece dürüst, belki bana bağlı bile bir insan olduğunuza inanıyorum. Yardım edin bana."

Ne olursa olsun, ona yardım etmek için önüne geçilmez bir istek uyandı içimde.

"Bakın ne yapacağım", (bir an düşündüm) "kendim gideceğim, hem de bugün, *muhakkak* göreceğim onu!.. Ne pahasına olursa olsun göreceğim, söz veriyorum size. Yalnız, izin verin, Şatov'a durumu açayım."

"Bunu benim istediğimi, artık bekleyemeyeceğimi, demin kendisini aldatmadığımı söyleyin ona. Belki de, pek dürüst bir insan olduğu, ortada, yalan söylüyormuşum gibi bir hava estiği için git-

ti. Aldatmadım onu, gerçekten de istiyorum böyle bir kitap çıkarmayı, basımevi açmak..."

"Dürüsttür, dürüsttür," diye doğruladım hararetle.

"Bununla birlikte, yarına kadar beni onunla görüştüremezseniz, ne olursa olsun, kim duyarsa duysun, kendim gideceğim ona."

Biraz düşünüp,

"Yarın saat üçten önce gelemem size," dedim.

Gülümsedi, yalnız bıraktığı Mavriki Nikolayeviç'in yanına gitmek için acele ederek elimi sıktı.

"O halde, saat üçte. Demek dün Stepan Trofimoviç'in evinde yanılmamışım bana biraz bağlı olduğunuzu sezinlerken, öyle değil mi?"

Verdiğim sözün altında ezilmiş, ne olup bittiğini anlayamamıştım çıktım. Umutsuzluğun tam içine düşmüş, neredeyse hiç tanımadığı bir insana içini dökmenin tehlikelerini bile göze alan bir kadın görmüştüm. Onun için böylesine güç bir durumda bile, yüzünü ışıtan o kadınsı gülümsemesi, dün duygularımı sezinlediğini belli eden sözü yüreğime işlemişti. Ama acıyordum, acıyordum ona, içimde olan buydu şimdi! Sırları nedense kutsal oluvermişti benim için, şimdi gelip açsaydılar onları bana, kulaklarımı tıkar, bir şey dinlemek istemezdim sanıyorum. Önsezim bir şey söylüyordu bana yalnız... Öte yandan üzerime aldığım işin üstesinden nasıl geleceğimi bilemiyordum. Üstelik, ne yapmam gerektiğini bile bilmiyordum: Bir görüşmeydi bu ama, nasıl bir görüşme? Hem nasıl bir araya getirecektim onları? Tüm umudum Şatov'daydı. Oysa onun bana asla yardım etmeyeceğini önceden pekâlâ bilebilirdim bile. Ama yine de ona koştum.

IV

Ancak akşam saat sekizde bulabildim onu evinde. Şaşılacak şeydir, konukları vardı: Aleksey Nilıç ile yarım yamalak tanıdığım Virginski'nin karısının öz kardeşi Şigalev diye birisi.

Bu Şigalev iki aydır kentimizdeydi. Nereden geldiğini bilmiyorum. Yalnızca, ilerici bir Petersburg dergisinde bir yazısı çıktığını

duymuştum. Virginski, bir karşılaşmamızda, sokakta tanıştırmıştı beni onunla. Ömrümde, yüzü onunki kadar bulutlu, asık, elemli bir insan görmedim. Kıyamet gününü, bilinmeyen bir zamanda, doğru çıkmayabilecek birtakım kehanetlere dayanarak değil de, kesinlikle, yarın öbürsü gün sabah saat tam onu yirmi beş geçe bekliyor gibi bir hali vardı. Ne var ki, hiç konuşmadık sayılırdı ilk görüşmemizde, iki yer altı örgütçüsü gibi el sıkışmıştık yalnızca. En çok, olağanüstü büyük, uzun, tuhaf bir biçimde dik duran, etli, geniş kulakları şaşırtmıştı beni. Hareketleri kaba, ağırdı. Liputin, kentimizde bir falansterin kurulabileceğini bir zamanlar hayal ettiyse bile, bu adam bunun kurulacağı günü, saati bilirdi. Kötü bir izlenim bırakmıştı üzerimde. Şimdi onu Şatov'un yanında görünce şaşırmıştım. Üstelik konuk sevmeyen Şatov'un evinde...

Daha merdivenleri çıkarken duymuştum yüksek sesle, üçünün bir ağızdan konuştuklarını. Tartışıyor olmalıydılar. Ama ben içeri girer girmez sustular. Ayakta tartışıyorlardı, beni görünce üçü de birden oturmuştu. Öyle ki ben de oturmak zorunda kaldım. Budala bir sessizlik tam üç dakika hiç bozulmadı. Gerçi tanıyordu beni Şigalev ama, tanımıyormuş gibi davranıyordu. Kuşkusuz, kötülükten değildi bu, öyle istemişti canı. Aleksey Nilıç'la, hiçbir şey söylemeden, başımızı hafifçe eğerek selamlaştık, nedense tokalaşmadık. Şigalev nihayet, içinde hemen kalkıp gideceğime aşırı safça bir inançla, kaşları çatık, sert sert bakmaya başladı yüzüme. Sonunda oturduğu sandalyeden kalktı, ötekiler de fırladılar ayağa. Hoşça kalın demeden çıktılar. Ancak Şigalev, kendisini geçiren Şatov'a kapıda,

"Hesap vermek zorunda olduğunuzu unutmayın," dedi.

"Hesabınızın içine tüküreyim, kimseye hesap vermek zorunda değilim ben."

Kapıyı kapayıp, çengelini taktı Şatov. Bana baktı, dudağını çarpıtarak tuhaf tuhaf gülümsedi.

"Serseriler!"

Yüzünden öfkeli olduğu belliydi. Önce onun konuşması da şaşırtmıştı beni. Ona uğradığım zamanlar (pek seyrek giderdim ona) çoğunlukla suratını asıp bir köşeye oturur, sorularımı öfkeli öfkeli yanıtlar, ancak aradan uzun zaman geçtikten sonra canlanır, haz duyarak konuşmaya başlardı. Ondan sonra da ayrılırken yine ke-

sinlikle kaşlarını çatar, can düşmanını kapı dışarı ediyormuş gibi geçirirdi beni.

"Aleksey Nilıç'ın evinde çay içtim dün," dedim.

Şatov, yanıp ufacık kalmış mumun yerine yenisini koyarken,

"Onun Rus dinsizliği, şakadan öteye geçmemiştir hiçbir zaman," dedi.

"Hayır, sanıyorum bir şakacı değildir o. Sanıyorum, konuşmayı beceremiyor, şaka değil yapmak istediği."

Şatov köşede bir sandalyeye oturup iki avcunu dizlerine dayayıp sakin bir tavırla,

"Kâğıttan adam bunlar," dedi. "Bütün bu düşünceleri uşak yaradılışlarından doğuyor."

Bir dakika sustuktan sonra ekledi:

"Nefret de karışıktır burada; Rusya'da birden bir düzen değişikliği olsa (isterse onların özlemini çektikleri değişiklik olsun bu), ülke birden olağanüstü zenginleşse, mutluluktan herkesin gözlerinin içi gülse önce onlar mutsuz olurlar. Nefret edecekleri, taş atacakları, hor görecekleri kimse kalmazdı o zaman! Onların ruhlarına işlemiş, hayvanca, sonsuz bir Rusya nefreti söz konusudur burada... Görünen bir gülüş altında gizlenmiş, dünya için dökülen görünmez gözyaşı yoktur burada!" (Öfkeyle bağırdı) "Bu görünmez gözyaşları üzerine söylenen kadar yalan bugüne dek söylenmemiştir Rusya'da."

Gülümsedim.

"Ne yandan olduğunuzu Tanrı bilir ancak!"

Şatov da gülümsedi.

"Siz de 'ılımlı liberal'lerdensiniz," dedi. "Biliyor musunuz," diye ekledi hemen, "'uşak yaradılışlılardan doğan düşünceler' konusunda saçmaladım galiba. Öyle ya, şöyle karşılık verebilirsiniz bana: 'Uşaktan doğma sizsiniz, bana gelince, hiç de değilim uşak.'"

"Ne olduğunuzu söylemek aklıma bile gelmedi."

"Özür dilemeyin, korkmuyorum sizden. O zaman uşaktan doğmuştum yalnızca, şimdi ise, sizin gibi bir uşak da oldum. Bizim Rus liberallerimiz her şeyden önce uşaktırlar. Durmadan çizmelerinin çamurunu temizleyebilecekleri birilerini ararlar."

"Ne çizmeleri? Neyi ima ediyorsunuz bununla?"

"İmayı da nereden çıkardınız? Görüyorum, gülüyorsunuz... Taşın altında ezilmiş yattığımı, ama ölmediğimi, kıvrandığımı söylerken haklıydı Stepan Trofimoviç. Güzel bir buluş, doğrusu."

Gülümsedim,

"Almanlara tutkun olduğunuzu söylüyor Stepan Trofimoviç. Ne de olsa, bir şeyler almışızdır onlardan."

"Yüz ruble verip, bir yirmi kapiklik aldık."

Bir dakika ikimiz de sustuk.

"Amerika'da yakalandı bu hastalığa o."

"Kim? Ne hastalığından söz ediyorsunuz?"

"Kirillov. Orada dört ay birlikte, bir kulübenin kuru tahtaları üzerinde yattık."

Şaşırmıştım.

"Nasıl, Amerika'ya mı gittiniz? Hiç söylemediniz."

"Söylenecek nesi var? Üç yıl önce bir göçmen gemisiyle, ceplerimizdeki son metelikleri verip, 'Amerikan işçisinin durumunu gözlerimizle görmek, böylece, toplumsal durumu en bozuk insanın yaşantısını, *kişisel* gözlemlerimizle kendi üzerimizde denemek' için Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru yola koyulmuştuk. Amacımız buydu işte."

Gülümsedim.

"İlahi! 'Kişisel gözlemleriniz' için hasat zamanı ilimizin bir köyüne gitseydiniz daha iyi ederdiniz. Amerikalarda ne işiniz vardı!"

"Bir işletmeciye işçi olarak kiralandık. Rus olarak altı kişiydik bu işte: Üniversite öğrencileri, çiftini çubuğunu bırakıp buralara gelmiş toprak sahipleri, subaylar bile vardı aramızda. Hepimiz de aynı kutsal amacın peşindeydik. Kan ter içinde çalışıyor, didiniyor, akşamları bitkin, kendimizi yatağa güç atıyorduk, sonunda Kirillov'la ben ayrıldık işten, dayanamamış, hasta olmuştuk. Patron işletmeci, hesap görülürken hakkımızı yedi, yaptığımız anlaşmaya göre bize vermesi gereken otuzar dolar yerine bana sekiz, Kirillov'a on beş dolar verdi. Az sopa da yemedik orada hani. İlçede işsiz güçsüz, kuru tahtalar üzerinde dört ay yan yana yattık Kirillov'la. İkimiz de başka başka şeyler düşünüyorduk."

"Patronunuz dövdü mü sizi, diyorsunuz, hem de Amerika'da? Hakaret etmiş olacaksınız adama!"

"Hiç de. Tersine, Kirillov'la hemen 'biz Rusların Amerikalılar yanında birer çocuk olduğumuz, onlarla aynı düzeyde olabilmek için ya Amerika'da doğmuş olmamız ya da uzun süre bu ülkede yaşamamız gerektiği' kanısına varmıştık. Şu işe bakın: Bir kapiklik bir şey için bizden bir dolar istediklerinde, yalnızca zevkle değil, duygulanarak bile ödüyorduk bu parayı. Durmadan ispirtizmayı, *Linç*'in yasasını, tabancaları, serserileri övüyorduk, hayrandık onlara. Bir gün bir araçta bir adam elini cebime daldırıp tarağımı aldı, saçlarını taramaya başladı. Yalnızca bakıştık Kirillov'la. Bunun pek iyi bir şey olduğuna, pek hoşumuza gittiğine karar verdik kendimizce..."

"İşin garibi, bu çeşit şeyler bizde yalnızca aklımızı çelmez, yapılır da," dedim.

"Kâğıt insanlar," diye yineledi Şatov.

"Ama 'kişisel gözlem yaparak öğrenmek' amacıyla okyanusu bir göçmen gemisinde geçmek, bilinmeyen bir ülkeye gitmek... Vallahi soylu bir kararlılık var bunda... Peki, nasıl geri gelebildiniz?"

"Avrupa'da bir tanıdığa mektup yazdım, yüz ruble gönderdi bana."

Şatov konuşurken, her zaman olduğu gibi, yere bakıyordu hep, heyecanlandığı zamanlar bile ayırmıyordu gözlerini baktığı noktadan. Konuşmamızın burasında kaldırdı başını birden.

"Bunun kim olduğunu öğrenmek ister misiniz?"

"İsterim."

"Nikolay Stavrogin."

Hemen ayağı kalktı, ıhlamur ağacından yazı masasına döndü, üzerinde bir şey aramaya koyuldu. Karısının, iki yıl önce, yani Şatov Amerika'dayken, onu Cenevre'de terk edip kaçmasından çok sonra Paris'te Nikolay Stavrogin ile bir süre yaşadığı üzerine birtakım belirsiz, ama güvenilir söylentiler dolaşmıştı kentimizde. "Bu doğruysa ne diye şimdi onun adını anıyor, ne diye işi karıştırıyor?" diye geçirdim içimden.

Birden bana döndü gene.

"Hâlâ ödemedim borcumu," dedi.

Dik dik gözlerimin içine bakarak, köşedeki eski yerine oturdu. Bambaşka bir sesle, sertçe.

"Bir şey için gelmiş olacaksınız bana, ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Her şeyi sırayla anlattım. Oradaki heyecanım geçtiyse de, kafamın içinin şimdi daha karışık olduğunu; burada Lizaveta Nikolayevna için pek önemli bir şeyin bulunduğunu; ona yardım etmeyi çok istediğimi, ama işin kötüsü, değil verdiğim sözü nasıl yerine getirebileceğimi, ona ne söz verdiğimi bile şimdi bilmediğimi ekledim. Sonra bir kez daha Lizaveta Nikolayevna'nın onu aldatmak istemediğini, bir yanlış anlama olduğunu, onun öyle çıkıp gitmesinin Lizaveta Nikolayevna'yı çok üzdüğünü söyledim inandırıcı bir dille.

Son derece dikkatle dinledi beni.

"Belki, gerçekten de her zamanki gibi budalalık ettim... Niçin öyle çıkıp gittiğimi anlamadıysa... böylesi daha iyi."

Kalkıp kapıya gitti, açtı, merdivene kulak kabarttı.

"Bu kızı görmeyi siz de istiyor musunuz?"

Sevinçle,

"Evet!" diye haykırdım. "Nasıl yapacağız bunu?"

"Basbayağı gidip çalacağız kapısını, yalnızdır evde şimdi. Bizim uğradığımızı öğrenirse gelince sopayla canını çıkarır ağabeyi. Çoğunlukla gizli gizli görmeye giderim onu. Bu sabah da zavallıyı dövecek oldu, temiz bir dayak attım ona."

"Ne diyorsunuz?"

"Doğru söylüyorum: Saçlarından yakalayıp çektim onu kızın üzerinden. Bana vuracak oldu, yıldırdım onu, iş de bu kadarla bitti. Eve sarhoş döneceğinden, olanları anımsayıp kıza gene sopa atacağından korkuyorum."

Aceleyle indik.

V

Lebyadkinlerin kapısı kapalı, ama kilitlenmemişti, serbestçe girdik içeri. İki küçük, iğrenç odalı, duvarları kir pas içinde, duvar kâğıtları parça parça sarkan dapdaracık bir yerdi burası. Ev sahibi Filippov'un meyhanesi, yeni eve taşınmadan önce buradaydı. Meyha-

nenin bulunduğu odalar şimdi kapalıydı, Lebyadkin'e bu iki oda kalmıştı. Kol dayayacak yeri olmayan eski bir koltuk dışında tüm eşya basit tahta kanepelerden, yontma ağaç masalardan oluşmuştu. İkinci odanın bir köşesindeki basma kaplı yorgan örtülü karyola Matmazel Lebyadkina'nındı. Yüzbaşı ise geceleri üstünü bile çıkarmadan yere uzanır, uyurdu. Yerler ekmek kırıntısı, çöp doluydu, ıslaktı. Birinci odanın ortasındaki su birikintisinin içinde büyük, kalın, ıslak bir bez parçası ile eski, altı delik bir potin duruyordu. Bu evde kimsenin hiçbir iş yapmadığı belliydi. Sobalar yakılmıyor, yemek pişirilmiyordu. Semaverleri bile yoktu. Bütün bunları daha ayrıntılarıyla Şatov anlattı bana. Yüzbaşı kız kardeşiyle geldiğinde çok yoksuldu. Liputin'in söylediğine göre önceleri kapı kapı dolaşıp dilencilik ediyormuş. Ama hiç beklenmedik bir anda paraya kavuşunca hemen içkiye vermiş kendisini. Şarap sersemletmiş onu, öyle ki eve bakacak durumu kalmamış.

Öylesine görmek istediğim Matmazel Lebyadkina ikinci odanın bir köşesinde, yontma masanın başında tahta kanepede sessizce oturuyordu. Kapıyı açtığımızda seslenmedi bize, yerinden bile kıpırdamadı. Kapılarını hiç kilitlemediklerini, bir gün dış kapılarının bütün gece ardına dek açık bile durduğunu söylüyordu Şatov. Demir bir altlıkta duran ince mumun loş ışığında koyu renk, eski, basma entarili, uzun boynu çıplak; seyrek, koyu saçlarını ensesinde (iki yaşında bir çocuğun yumruğu kadar) top yapmış; hastalıklı-zayıf, belki de otuz yaşlarında bir kadın seçtim. Oldukça neşeli bakıyordu bize. Önünde, masanın üzerinde mumdan başka küçük bir köy aynası, eski bir deste oyun kâğıdı, lime lime bir şarkı kitabı, bir ya da iki yerinden ısırılmış bir Alman francalası duruyordu, Matmazel Lebyadkina'nın pudralandığı, allık sürdüğü, dudaklarını bir şeyle boyadığı belliydi. Kaşlarına da sürme çekmişti. Oysa bunu yapmadan da uzun, ince, siyahtı kaşları. Pudralı olmasına karşın, dar alnında üç uzun kırışık pek belirliydi. Topal olduğunu biliyordum. Ama bu görüşmemizde yanımızda hiç ayağa kalkmamıştı. Bir zamanlar, ilk gençliğinde bu sıska yüz çirkin sayılmayabilirdi. Ama durgun, yumuşak bakışlı, açık renk gözleri hâlâ çekiciydi. Durgun, handiyse mutlu bakışında hülyalı, içten bir şey vardı. Ağabeyinin yaptıklarını, Kazak kırbacını duyduktan sonra gü-

lüşünde bile sezinlenen bu huzur verici, durgun sevinç pek şaşırtmıştı beni. Şaşılası şeydir, Tanrı'nın cezalandırdığı bu çeşit yaratıkların yanında kişiyi saran ağır, dahası iğrenç tiksinti duygusu yerine, daha ilk andan ona bakmak bir hoş gelmişti bana. Ancak acıma duygusu sarmış olabilirdi beni, ama tiksinti kesinlikle yoktu.

Kapıdan parmağıyla gösterdi onu bana Şatov,

"İşte, günlerce böyle yapayalnız oturur, yerinden bile kalkmaz. Ya fal açar ya da aynaya bakar. Ağabeyi yemek bile vermiyor ona. Avludaki evde oturan kocakarı Allah rızası için bir şeyler getirir ona ara sıra. Mumla nasıl yalnız bırakıyorlar onu!.."

Şatov'un, odada değilmiş gibi yüksek sesle konuşması şaşırtmıştı beni.

Matmazel Lebyadkina içten bir tavırla,

"Merhaba Şatuşka!" dedi.

"Size bir konuk getirdim Marya Timofeyevna."

"Onur verirler. Kimi getirdin bilmiyorum, böyle birisini hiç tanımıyorum."

Mumun arkasından dik dik baktı bana, hemen Şatov'a döndü gene. Ondan sonra da odada hiç yokmuşum gibi bir kez bile ilgilenmedi benimle.

Gülümsedi. İki sıra inci diş gözüktü ağzında.

"Üst katta bir başına dolaşmaktan sıkıldın mı?"

"Hem sıkıldım hem de seni bir ziyaret etmek istedi canım."

Şatov kanepeyi masaya yaklaştırıp oturdu, beni de yanına oturttu.

"Konuşmaktan her zaman hoşlanırım, ama seni görünce gülesim geliyor hep Şatuşka, rahip gibisin... Ne zaman taradın saçlarını? Gel, ben de tarayayım (cebinden tarağını çıkardı), yoksa son taradığımdan beri hiç tarak vurmadın mı saçlarına?"

Şatov gülümsedi.

"Ne yapayım, tarağım yok."

"Doğru mu söylüyorsun? Öyleyse benimkini armağan edeyim sana. Bunu değil, ötekini, belki arada bir anarsın beni."

Son derece ciddi, Şatov'un saçlarını taramaya koyuldu. Yandan bile ayırdı. Biraz geri çekilip güzel oldu mu diye baktı, sonra yine cebine yerleştirdi tarağı. Başını salladı.

"Biliyor musun Şatuşka," dedi, "belki kafası çalışan bir insansın,

ama canın sıkılıyor. Sizlere bakıp bakıp şaşıyorum. Bu insanlar nasıl oluyor da bu kadar sıkılıyorlar, anlıyamıyorum. Dertli olmak sıkıntılı olmak değildir. Ben neşeliyim."

"Ağabeyin yanında olduğu zaman da mı?"

"Lebyadkin'i mi diyorsun? Benim uşağımdır o. Zaten burada olmuş, olmamış, umursadığım yok. 'Lebyadkin, su getir', 'Lebyadkin, pabuçlarımı getir,' diye bağırırım. Hemen fırlar yerinden. Kimi zaman hata ediyorum, suratına bakınca gülesim geliyor."

Şatov yine içten bir tavırla bana döndü, yüksek sesle:

"Söyledikleri doğrudur," dedi. "Uşak gibi kullanır onu: 'Lebyadkin, su getir,' diye bağırdığını, peşinden de kahkahayla güldüğünü birçok kez duydum. Yalnız şu farkla ki, Lebyadkin su getirmek için değil, onu kırbaçlamak için fırlar yerinden. Ama hiç korkmuyor ağabeyinden. Hemen her gün bir sinir nöbeti geliyor ona, şimdi de olduğu gibi, her şeyi unutuyor, zamanı karıştırıyor. Bizim içeri girişimizi anımsadığını sanıyorsunuz. Belki anımsıyordur da, ama her şeye kendince bir biçim vermiştir şimdi. Gerçi benim Şatuşka olduğumu biliyor ama, olduğumuzdan başka kimseler olarak görüyor bizi karşısında. Yüksek sesle konuşmamın hiçbir önemi yoktur. Kendisiyle konuşulmadığında hemen dinlemeyi bırakır, kendisini hayallerine bırakır. Hayal kurmaya aşırı bir düşkünlüğü vardır. Günde sekiz saat bir yerde oturur. Bakın, francala önünde duruyor, belki de sabah bir lokma yedi ondan, yarın da bitirecek. İşte, şimdi de fal bakmaya başladı..."

Marya Timofeyevna birden,

"Evet, Şatuşka, fal bakıyorum," dedi, "bakıyorum ama, çıkmıyor bir türlü."

Şatov'un faldan söz ettiğini duymuş olacaktı. Başını kaldırmadan, sol elini francalaya uzattı (francala sözünü de duymuş olacaktı). Sonunda el yordamıyla buldu onu, aldı, ama yeniden kendisine yönelen konuşmaya kapılıp, ekmeği bir süre sol elinde tuttu, sonra farkında olmadan yine masanın üzerine bıraktı.

"Hep aynı şey çıkıyor: Yol, kötü adam, birisinin yaptığı bir alçaklık, ölüm döşeği, bir mektup, bir gazete, haber... tümü saçma bunların bence. Şatuşka, sence?.. İnsanlar yalan söylerken kâğıtlar niçin söylemeyecekmiş? (birden karıştırdı önündeki kâğıtları). Aynı

şeyi bir gün Praskovya anaya da söylemiştim, pek saygıdeğer bir kadındır. Fal baktırmak için başrahibeden gizli benim odama gelirdi. Hem yalnız o gelmezdi bana fal baktırmaya. Ah vah ederler, baş sallarlar, iç çekerler, bense gülerdim: 'On iki yıldır hiç gelmezken şimdi nereden gelecek size mektup Praskovya ana?' dedim. Kızı Türkiye'ye mi nereye kocaya varmıştı, on iki yıldır hiç haber yoktu ondan. Ertesi gün başrahibenin (başrahibemiz prens soyundan bir kadındı) odasında sabah kahvaltısına gitmiştim. Baktım, yoldan gelmiş, pek hülyalı gözlü bir kadınla, yine yoldan gelmiş bir Aynaroz manastırı rahibi var yanında. Rahip pek gülünç bir adamdı. İşe bak ki Şatuşka, bu rahip o sabah Praskovya anaya Türkiye'deki kızından bir mektup getirmiş... gördün mü beklenmedik habere işaret karo valesinin marifetini! Çay içerken Aynaroz rahibi başrahibeye, 'yuvanızı Tanrı en çok, böylesine bir hazineyi içinde bulundurmakla kutsadı, kutsal başrahibem,' dedi. Başrahibe, 'Nedir bu hazine?' diye sordu. 'Lizaveta ana cennetlik.' Lizaveta cennetlik bir sajen uzunluğunda, iki arşın[1] yüksekliğinde bir demir kafesin içinde yaşıyordu on yedi yıldır. Yaz kış keten bir entari vardı üzerinde. Entarisine de çer çöp, çalı çırpı sokar, on yedi yıldır ne konuşur ne taranır ne de yıkanırdı. Kışın bir gocuk verirlerdi ona, her gün de bir kabuk ekmekle bir testi su... Ziyaretçiler onu görünce ah-vah ederler, yanına para koyarlardı. 'Tam da buldunuz hazineyi,' dedi başrahibe (Lizaveta'yı hiç sevmezdi). 'Lizaveta sırf domuzluğundan, inadından oturuyor orada, numara yapıyor.' Bu pek hoşuma gitmedi. O zamanlar ben de kapanmak istiyordum: 'Ah,' dedim, 'bence, Tanrı ile doğa aynı şeydir.' Hepsi bir ağızdan, 'Bak hele!' diye bağırdılar. Başrahibe güldü, yanındaki kadınla fiskos bir şeyler konuştular, yanına çağırdı beni, başımı okşadı, kadın da pembe bir kurdele armağan etti bana, istersen göstereyim. Rahip hemen orada öğüt vermeye başladı bana. Öyle bir yumuşak, tatlı, ağırbaşlı konuşuyordu, söylediği şeyler öyle akıllıca şeylerdi ki, oturup dinlemeye koyuldum. 'Anlıyor musun?' diye sordu bana. 'Hayır,' dedim, 'hiçbir şey anlamıyorum. Rahat bırakın beni.' İşte o günden sonra da rahat bıraktılar beni Şatuşka. O sıralarda ise bizim orada çile dolduran bir yaşlı kadın kiliseden çıkarken şöyle fısıldadı kulağıma: 'Tanrı ana-

1 Sajen: 213 cm., arşın: 71 cm.

sı nedir sence?' 'Ulu ana dedim, insanların tek umudu.' 'Öyle,' dedi, 'Tanrı anası, büyük nemli toprak anamızdır. İnsanın büyük mutluluğu da ondadır. Bu dünyadaki her üzüntü, her gözyaşı bizim için mutluluktur. Ne zaman ki ayağının altındaki toprağı yarım arşın derinliğine dek gözyaşınla suya doyurursun, huzura kavuşursun. Ondan sonra artık bir daha üzüntü nedir bilmezsin, Tanrı böyle buyuruyor.' Bu söz aklımda yer etti. Dua ederken secdeye vardığımda her zaman yeri öpmeye, öpüp öpüp ağlamaya başladım. İnan bana Şatuşka, hiçbir kötülük yoktur bu gözyaşlarımda. İnsanın içinde ağlamak için bir sıkıntı bile olmasa, sevincinden ağlıyor, yaşlar boşalıyor. Gölün kenarına gittiğim oluyordu bazen: Gölün bir yanında bizim manastır, öte yanında sivri dağımız vardır. Adı da Sivri Dağ'dır. O dağa çıkardım, yüzümü doğuya döner, yere kapanır, ağlardım, ağlardım. Kaç dakika, kaç saat ağladığımı bilmezdim. Her şeyi unuturdum o anda. Sonra kalkar, manastıra dönerdim, o sırada güneş batmak üzere olurdu. Öyle büyük, öyle göz alıcı, öyle hoş olurdu ki güneş... Güneşe bakmayı sever misin sen Şatuşka? Pek güzeldir, ama hüzün çöker insanın içine. Sonra yine doğuya dönerdim. Dağımızın gölgesi gölün üzerinde bir bıçak gibi upuzun uzanır, uzunluğu bir verstadan bile çok olurdu, ta adaya kadar varır, kayalık adayı bıçak gibi ikiye bölerdi. Güneş batınca her şey karanlığa bürünürdü. Tam bu anda bir hüzün çökerdi içime, gariplenirdim. Aklım başıma gelirdi, karanlıktan korkardım Şatuşka. En çok çocuğum için ağlardım..."

Son derece uysal dinleyen Şatov dürttü beni,

"Gerçekten var mıydı çocuğun?"

"Elbette: Minicik, pembe yüzlü, küçücük ayakları olan bir yavrum vardı. Ama en çok kız mı erkek mi olduğunu anımsayamadığım için üzülüyordum. Bazen kız, bazen erkek olarak anımsıyorum onu. Doğurduğumda hemen bir patiska kundağa sardım, kurdeleden yaptığım bağlarını bağladım kundağının, çiçeklerle donattım, süsledim püsledim, okuyup üfledim, vaftiz ettirmeden aldım onu kucağıma. Ormanda yürüyordum, korkuyordum ormandan, dehşet sarmıştı içimi. En çok, doğurduğum yavrumun babasını, kocamı tanımadığıma ağlıyordum."

Şatov dikkatlice,

"Var mıydı kocan yani?" diye sordu.

"Bu aklınla pek gülünç geliyorsun bana Şatuşka. Var olmasına vardı belki, ama ha olmuş ha olmamış, bir şeyi değiştirmeyecek olduktan sonra varmış, yokmuş, ne önemi var bunun? Al sana kolay bir bilmece, çöz bakalım!" Gülümsedi.

"Çocuğu nereye götürdün?"

Bir iç geçirdi Lebyadkina.

"Göle."

Şatov yine dürttü beni.

"Peki ya hiçbir zaman çocuğun olmadıysa da, bütün bu anlattıkların kötü bir düşse?"

Kız hiç duraksamadan, şaşırmadan, dalgın karşılık verdi:

"Pek zor bir soru sordun bana Şatuşka. Bu konuda hiçbir şey söylemeyeceğim sana, belki de olmadı hiç çocuğum. Sanıyorum, sırf merak ettiğin için soruyorsun bunu. Ama olsun varsın, gene de onun için ağlamayı sürdüreceğim. Gerçekten de düşümde mi gördüm onu dersin? (Gözlerinde iri yaş taneleri parlıyordu.) Şatuşka, Şatuşka, karının seni bırakıp kaçtığı doğru mu? (Ellerini Şatov'un omuzlarına koydu birden, üzgün, yüzüne baktı.) Kızma Şatuşka, benim de dolu içim. Biliyor musun, şöyle bir düş gördüm: Yine bana dönüyor, çağırıyor beni, 'güvercinim' diye sesleniyor, 'güvercinim, gel!' En çok, 'güvercinim' demesine sevindim: Seviyor beni, diye geçirdim içimden."

Şatov alçak sesle,

"Belki gerçekten de gelecek," diye mırıldandı.

"Hayır Şatuşka, bir düştü bu... gerçekten gelemez bana. Ezgiyi bilirsin:

Doruğa konmuş, yeni köşk istemem;
Bu kafes yeter bana,
Günahlarımı bağışlatmak,
Senin için Tanrı'ya dua etmek için yaşayacağım artık.

Ah Şatuşka, Şatuşka, sevgili dostum, niçin hiçbir şey sormazsın bana?"

"Sorunca söylemezsin, biliyorum, onun için sormuyorum."

Kız kaptı sözü Şatov'un ağzından:

"Söylemeyeceğim, söylemeyeceğim, kesseler beni, söylemem. Diri diri ateşe at istersen, gene söylemem. Dünyanın tüm acılarını çeksem, gene söylemeyeceğim. İnsanlar hiçbir zaman öğrenemeyecekler!"

Şatov başını gittikçe önüne eğerek, daha alçak sesle,

"Görüyorsun ya," dedi, "herkesin kendine göre bir dünyası var.

"Ama sorsaydın sana söylerdim belki. Söylerdim belki! (mağrur bir tavır takınmıştı.) Niçin istemiyorsun anlatmamı? İste anlatmamı, güzel güzel iste Şatuşka, belki sana anlatırım. Yalvar bana, Şatuşka, öyle yalvar ki, kanayım... Şatuşka, Şatuşka!"

Ama Şatuşka susuyordu. Bir dakika sürdü sessizlik. Lebyadkina'nın solgun yanaklarından aşağı gözyaşları sessizce yuvarlanıyordu. Ellerini Şatov'un omuzlarında unutmuş, oturuyordu, ama yüzüne bakmıyordu artık.

Şatov birden ayağa kalktı.

"Eh, senden, günahlarından bana ne? Kalkın!"

Öfkeyle altındaki iskemleyi çekti aldı, eski yerine koydu.

"Gelince bir şey sezinlemesin. Kalkma zamanı geldi."

Marya Timofeyevna gülümsedi.

"Ah, hep aklında uşağım senin de! Korkuyorsun ondan! Hadi güle güleyin sevgili konuklarım, ama söyleyeceğimi dinle bir dakika. O Nilıç geldi buraya Filippov'la, ev sahibiyle, kızıl sakal hani, tam o sırada da benimki saldırdı üzerime. Ev sahibi yakaladı onu, odanın içinde sürümeye başladı. Benimki ise, 'Ben masumum, başkasının cezasını çekiyorum!' diye bağırıyordu. İnanır mısın, hepimiz katıla katıla gülmeye başladık..."

"Eh Timofeyevna, kızıl sakal değil, bendim o, sabah saçlarından yakalayıp ben çektim onu senin üzerinden. Ev sahibi ise önceki gün kavga etmeye geldi size, sen bir şeye karışmadın."

Gülümsedi Timofeyevna.

"Bırak bunu şimdi, karıştım aslında, belki sen bile... Boş şeyler için atışmanın âlemi var mı: Kim sürüdüyse sürüdü, sürüdüler ya onu, önemli olan bu."

Birden çekeledi kolumdan Şatov.

"Gidelim, avlu kapısı gıcırdadı. Burada görürse bizi, canını çıkarır kızın."

Merdivenleri daha çıkmamıştık ki, avluda sarhoş bir nara, küfürler duyuldu. Şatov beni içeri aldıktan sonra kapıyı kilitledi.

"Kötü bir olay çıkmasın istiyorsanız bir dakika oturacaksınız. Domuz yavrusu gibi bastı yaygarayı, yine kapının eşiğine takıldı ayağı sanırım. Her geçişinde boylu boyunca uzanır yere orada."

Ama yine de olaysız geçmedi.

VI

Şatov kilitli kapının dibinde duruyor, dışarıya kulak kabartıyordu. Birden geri sıçradı. Heyecanla,

"Buraya geliyor," diye fısıldadı. "Artık gece yarısına dek bela olur başımıza."

Yumrukla hızlı hızlı vuruldu kapıya. Yüzbaşı,

"Şatov, Şatov, aç!" diye böğürüyordu. "Şatov, dostum!..

Saygılarımı sunarak,
Güneşin doğduğunu,
Kızgın ışınlarını,
Ormanlara... döktüğünü anlatmaya geldim sana...
Benim uyandığımı, dallar altında...
Hem de ne uyanma...

Kırbaç altında gürleyen kahkahalar gibi, ha-ha!

Kuşlar... tutkulu...
Ne içeceğimi anlatacağım sana
İçmek, ne içeceğimi bilmiyorum.

Bu budalaca merak yerin dibine batsın! Şatov, yaşamak ne güzel şey, biliyor musun!.."

Şatov yine fısıldadı bana:

"Sesinizi çıkarmayın!"

"Açsana! İnsanlar arasındaki kavgadan daha yüce bir şey var, biliyor musun... İyi bir insanın bazı anları vardır... Şatov, iyiyim ben; rica ederim... Şatov, gizli bildirilerin canı cehenneme, öyle değil mi?"

Bir sessizlik oldu.

Lebyadkin gene böğürmeye başladı birden:

"Anlamıyorsun eşek, âşığım ben, frak aldım kendime, bak, aşk frağı, on beş ruble! Yüzbaşı aşkı sosyetedekilerinki gibi kibar olmalıdır... Hadi aç!"

Yine yumruklarıyla dövmeye başladı kapıyı.

Şatov da bağırdı birden:

"Defol git buradan!"

"Kö-öle! Toprağa bağlı kölesin sen, kız kardeşin de köle... hırsız hem!"

"Sen de sattın ya kız kardeşini."

"Yalan söylüyorsun! İftiraya kurban gittim ben, bir şey açıklarsam sana... O kadının kim olduğunu biliyor musun?"

Şatov merakla yaklaştı kapıya.

"Kim?"

"Anlayabilecek misin bakalım?"

"Anlarım, anlarım, söyle sen."

"Söylerim! Herkese, her şeyi söyleyebilirim ben!.."

"Söyleyebileceğini sanmam."

Şatov kızdırmaya çalışıyordu onu; ben de dinleyeyim diye başıyla işaret etti.

"Söyleyemem mi?"

"Bence söyleyemezsin."

"Söyleyemem ha?"

"Kırbaçlanmaktan korkun yoksa, söyle de görelim... Ödleğin birisin, nasıl yüzbaşı olmuşsun, hayret!"

Yüzbaşı titrek, heyecanlı bir sesle,

"Ben... ben... o kadın bir..." diye kekeledi.

Şatov kulağını yaklaştırdı kapıya.

"Ee?"

Hiç değilse yarım dakika süren bir sessizlik oldu. Nihayet kapının dışında,

"Alça-a-ak!" diye bağırdı yüzbaşı.

Soluyarak, her basamağa ayağını gürültüyle vurarak, çabuk çabuk indi merdivenlerden.

Şatov kapıdan çekildi.

"Hayır, herif hinoğluhin, sarhoşken bile laf çıkmıyor ağzından."

Şatov omuz silkti, kapıyı açtı, gene dinledi dışarıyı. Uzun süre dinledi, birkaç basamak bile indi sessizce. Sonunda döndü.

"Çok sessiz aşağısı," dedi. "Dayak yok bu akşam. Demek hemen yuvarlandı yere, sızdı. Artık gidebilirsiniz."

"Bakın, Şatov, bütün bu olanlardan ne anlam çıkarmalıyım ben şimdi?"

Şatov yorgun, tiksinti dolu bir sesle karşılık verdi:

"Eh, ne anlam vermek isterse canınız, o anlamı verin!"

Çıkıp gittim. Kesin bir düşünce giderek daha bir sağlam yer ediyordu kafamda. Yarınki gün aklıma geldikçe içim sıkılıyordu...

VII

Bu "yarınki gün", yani Stepan Trofimoviç'in kaderinin kesin karara bağlanacağı pazar günü, notlarım içinde en önemli günlerden biridir. Umulmadık olaylar günü, geçmişin tel tel çözüldüğü, yeni düğümlerin atıldığı, bazı şeylerin kesinlikle anlaşıldığı, bazı şeylerinse karmakarışık olduğu, içinden çıkılamaz bir durum aldığı gün olmuştu bu pazar. Okuyucumun da bildiği gibi, sabah Varvara Petrovna'nın buyruğunca onun evine gidecek olan dostuma arkadaşlık etmek zorundaydım. Öğleden sonra üçte ise durumu anlatmak (hangi durumu olduğunu bilmiyordum), ona yardım etmek (ne yapmasına yardım edeceğimden de habersizdim) için Lizaveta Nikolayevna'da olacaktım. Ama olaylar hiç kimsenin aklının ucundan bile geçiremeyeceği bir biçimde gelişti. Sözün kısası, şaşırtıcı rastlanlantıların olduğu bir gündü bu.

Kendisinin istediği gibi tam on ikide evine gittiğimizde Varvara Petrovna'yı evde bulamamamızdan başladı. Ayinden dönmemişti henüz. Zavallı dostum öylesine bozuk bir ruhsal durumdaydı ki, bu olay hemen yıktı onu. Bitkin, konuk salonundaki koltuğa yığıldı. Bir bardak su içmesini söyledim. Yüzü bembeyazdı, elleri titriyordu ama, mağrur bir tavırla isteğimi geri çevirdi. Aklıma gelmişken söyleyeyim, olağanüstü şık giyinmişti. Handiyse balolarda giyilen gibi işlemeli bir patiska gömlek, beyaz kravat, elinde tuttu-

ğu yeni şapkası, yepyeni açık sarı eldivenleri, hatta hafif bir lavanta kokusu... Daha yeni oturmuştuk ki, Şatov'u getirdi uşak. Durum açıktı. O da resmî olarak çağrılmıştı. Stepan Trofimoviç, elini ona uzatarak yerinden doğrulacak oldu, ama Şatov ikimize de dikatli dikkatli baktıktan sonra salonun öte köşesine gitti, bizi başıyla bile selamlamadan oturdu orada. Stepan Trofimoviç yine ürkek gözlerle baktı bana.

Birkaç dakika daha böyle sessiz oturduk. Bir ara Stepan Trofimoviç birden kulağıma çabuk çabuk konuşarak bir şeyler fısıldadı, ama ne dediğini anlamadım. Zaten heyecandan kendisi de sözünü bitirmemiş, yarıda kesmişti. Masanın üzerindeki bir şeyi düzeltmek, daha doğrusu, bizlere bakmak için yine geldi uşak. Şatov birden yüksek sesle,

"Aleksey Yegoraviç," diye seslendi ona, "biliyor musunuz acaba? Darya Pavlovna da hanımla birlikte mi gitti?"

Aleksey Yegoraviç, bir öğretmen ağırbaşlılığıyla, mağrur, karşılık verdi:

"Varvara Petrovna kiliseye yalnız gittiler", efendim. Darya Pavlovna ise üst katta, odalarındalar. Biraz keyifsizler de.

Zavallı dostum yine ürkek, endişeli baktı bana, öyle ki, sonunda başımı öte yana çevirmek zorunda kaldım. Avluda tekerlek sesleri duyuldu birden, evdeki bazı kıpırdanışlardan hanımın döndüğünü anladık. Üçümüz birden ayağa fırladık, ama yine bir beklenmedik olay: Kalabalık ayak sesleri vardı dışarıda. Varvara Petrovna yalnız değildi demek. Ama gerçekten de pek tuhaf durumdu bu. Çünkü bu saatte gelmemizi kendisi istemişti. Sonra birisinin şaşırtıcı derecede çabuk ayak sesleri duyuldu, sanki koşuyordu, oysa Varvara Petrovna böyle çabuk yürüyemezdi. Ama birden Varvara Petrovna daldı salona soluk soluğa, son derece heyecanlı olduğu belliydi. Ondan biraz sonra, çok daha sessiz, Lizaveta Nikolayevna geldi, Marya Timofeyevna Lebyadkina ile el ele tutuşmuş, kapıdan birlikte girmişlerdi! Böyle bir şeyi düşümde görsem inanmazdım.

Bu akıl almaz durumu anlaşılır bir biçimde açıklayabilmek için olaylara bir saat öncesinden başlamak, kilisede Varvara Petrovna'nın başına gelen görülmemiş serüveni ayrıntılarıyla anlatmak gerekecek.

Önce, neredeyse tüm kentli, yani kentin tüm sosyetesi vardı ayinde. Valinin karısının, geldiğinden beri kiliseye ilk kez onur vereceğini herkes duymuştu. Şunu da söyleyeyim, onun serbest düşünceli, "yeni görüşlere" bağlı bir kadın olduğu üzerine söylentiler dolaşıyor kentte. Bundan başka, tüm kadınlar onun pek hoş, son derece göz alıcı giyineceğinden de haberdardılar. Bu yüzden, kadınlarımızın giysileri de parlaklığıyla dikkati çekiyordu. Yalnızca Varvara Petrovna her zamanki gibi sade, siyah bir giysiyle gelmişti. Son dört yıldan beri hep böyle giyiniyordu. Kiliseye gelince sol yanda, birinci sırada her zamanki yerine geçip oturdu. Resmî giysili uşak, dua ederken diz çökmesi için kadife bir yastık koydu önüne. Kısacası, her şey olağandı. Ama bu pazar ayinde onun pek bir kendisini vererek dua ettiği bazılarının dikkatini çekmişti. Gözlerinde yaş olduğunu söyleyenler bile vardı. Sonunda ayin bitti, başpapazımız peder Pavel görkemli vaazını vermek üzere kürsüye çıktı. Kentimizde onun vaazlarını pek severler, pek değerli bilirlerdi. Hatta, hepsini bir araya toplayıp bastırması için çok ısrar ediyorlardı ona, ama o bir türlü karar veremiyordu. Bu kez biraz uzundu vaazı.

İşte tam bu sırada, vaaz sürerken, eski biçim, hafif bir arabayla, yani kadınların ancak arabacının kemerine tutunarak yan oturabilecekleri, arabanın tekerleği çukura, taşa geldiğinde rüzgârın salladığı kuru ot gibi sallandıkları kiralık bir araba ile bir kadın yaklaştı kiliseye. Bu, sokaklardan müşteri avlayan, duraklarda beklemeyen arabalar hâlâ dolaşır durur kentimizde. Kilisenin köşesinde durdurdu arabayı kadın, kapıda bir sürü fayton, hatta jandarma vardı, aşağı atladı, arabacıya dört gümüş kapik verdi. Adamın dudak büktüğünü görünce,

"Ne o, az mı yoksa!" diye haykırdı; (acıklı acıklı ekledi:) "bütün param bu."

Arabacı kolunu salladı.

"Olsun varsın, pazarlık etmemiştik zaten," dedi.

"Senin kalbini kırmak da günah olur," diye içinden geçiriyor gibi baktı kadının yüzüne, sonra deri kesesini koynuna sokup atını kırbaçladı. Yakında duran arabacıların alaylı gülüşleri arasında uzaklaştı. Faytonların, efendilerinin yaklaşan çıkışlarını bekle-

yen uşakların arasından süzülerek kilisenin büyük kapısına doğru yürüyen kadını da alay, dahası şaşkınlık dolu bakışlar izledi. Böyle bir kadının bir yerden çıkagelmesinde, sokaktaki kalabalık arasında görülmesinde gerçekten de olağanüstü, beklenmedik bir şey vardı. Aşırı derecede zayıftı. Topallıyordu da, yüzü iyice pudralanmış, allık sürülmüştü, uzun boynu çıplaktı, omuzlarında atkısı, üzerinde pardösüsü yoktu. Güneşli, ama yine de soğuk, rüzgârlı bir eylül günü olmasına karşın, eski, koyu renk bir entari ile çıkmıştı sokağa. Saçlarını ensesinde küçük bir top yaptığı, sağ yanına da, melek tasvirlerini süsledikleri yapma güllerden bir tane iliştirdiği başı açıktı. Dün Marya Timofeyevna'nın odasında otururken, köşedeki tasvirlerin alt sırasında, başında, böyle kâğıt güllerden yapılmış bir taç bulunan bir melek tasviri görmüştüm. Gariplikleri tamamlamak için olacak, kadın gerçi alçakgönüllü bir tavırla, başını önüne eğmiş yürüyordu ama, aynı zamanda neşeli, kurnaz bir gülümseme vardı dudaklarında. Biraz kararsız davransa belki de bırakmazlardı onu kiliseye... Ama içeri süzülmeyi başardı, kutsal yapıya girince dikkati çekmeden ön sıralara kadar ilerledi.

Gerçi vaaz yarısını bulmuş, kiliseyi dolduran kalabalık başpapazı tam bir dikkatle, sessizce dinliyordu ya, yine de birkaç göz merakla, şaşkınlıkla izlemişti giren kadını. Pudralanmış yüzünü eğerek secdeliğin üzerine kapandı, uzun süre öyle kaldı orada. Ağlıyordu belki de. Ama sonra kaldırdı başını, ayağa kalktı, hemen geldi kendine, hüznü dağıldı. Neşeyle, aşırı bir haz duyarak herkesin yüzüne, kilisenin duvarlarına bakmaya koyuldu. Bazı kadınlara özel bir merakla, hafifçe parmaklarının üstünde doğrularak bakıyordu. Hatta tuhaf tuhaf kıkırdayarak iki kez gülmüştü bile. Ama vaaz bitti, haçı çıkardılar. Önce valinin karısı yürüdü haça doğru, ama iki adım atmamıştı ki, dosdoğru, sanki önünde kimseyi görmeden haça doğru yürüyen Varvara Petrovna'ya yol vermek için olacak, durdu. Valinin karısının bu aşırı kibarlığında zekice, iğneli bir hakaret vardı kuşkusuz. Herkes böyle yorumladı bunu. Varvara Petrovna da böyle yorumlamış olmalıydı. Ama yine hiç kimseyi gözü görmeden, kendine aşırı bir güvenle, mağrur, bir başına haçı öptü, hemen dönüp kapıya yürüdü. Resmî giysili uşak yol açıyordu ona. Oysa o olmasa da herkes geri çekiliyordu. Ama tam çıkış-

ta, iyice kalabalık olduğu için bir an açılamadı yol. Varvara Petrovna durdu, tam bu anda, saçına kâğıt bir gül iliştirmiş, acayip bir kadın çıktı kalabalığın arasından, ayaklarına kapandı. Özellikle başkalarının yanında bir şeye kolay kolay şaşmayan Varvara Petrovna mağrur, sert bakıyordu.

Burada, elden geldiğince kısaca söyleyeceğim hemen: Gerçi Varvara Petrovna'nın son zamanlarda sıkı elli, hatta cimri olduğunu söylüyorlardı ya, bazen, özellikle hayır işlerinde paraya acımazdı. Başkentte bir hayır kurumunun üyesiydi. Birkaç yıl önceki kıtlıkta Petersburg'daki açlık çekenlere yardım komitesi başkanlığına beş yüz ruble bağışlamıştı. Bunun üzerine çok konuşulmuştu kentimizde. Nihayet, son zamanlarda, yeni valinin atanmasından biraz önce neredeyse kentimizde, ilimizdeki yoksul analara yardım için bir kadınlar komitesi kuracaktı. Gururuna pek düşkün diye söz ediyorlardı arkasından. Ama Varvara Petrovna'nın yaradılışının bilinen çabukluğu, inadı hemencecik alt etti tüm engelleri. Komite kuruldu kurulacaktı. Önderin kafasının içinde giderek gelişiyordu bu düşünce: Böyle bir komitenin Moskova'da da kurulmasını, çalışmaların tüm illerde yapılmasını hayal ediyordu artık. Ama valinin ansızın değiştirilmesiyle her şey durdu. Yeni valinin karısınınsa, böyle bir komitenin kurulması düşüncesinin pratik olmadığı üzerinde sosyetede iğneli, daha önemlisi, ustaca birkaç söz söylemeyi başarmış, tabii bunlar bire bin katılarak da Varvara Petrovna'ya iletilmişti. İnsan yüreğinin derinliklerini ancak Tanrı bilir ya, sanıyorum, Varvara Petrovna, şimdi yanından valinin karısının, peşinden de herkesin geçeceğini bile bile, "varsın, hiçbir şeyi umursamadığımı, benim için ne düşünürse, iyilik yapmayı gösteriş için yaptığım üzerine ne yumurtlarsa yumurtlasın, vız geldiğini görsün. Hepiniz görün!" diye düşünerek kilisenin kapısında duruyordu o anda.

Ayaklarına kapanan kadının yüzüne dikkatli dikkatli baktı,

"Ne var yavrum, ne istiyorsun?" diye sordu.

Kadın dehşet içinde, utanmış, ama son derece saygıyla bakıyordu ona, birden yine tuhaf tuhaf kıkırdayarak gülmeye başladı.

Varvara Petrovna, soru dolu bakışlarla süzdü kalabalığı.

"Neyin nesidir bu? Kimdir?"

Herkes susuyordu.

"Mutsuz musunuz? Yardıma mı ihtiyacınız var?"

"Mutsuz", heyecandan kısılan sesiyle,

"Yardıma ihtiyacım var... buraya..." diye kekeledi. "Buraya, elinizi öpmek için geldim yalnızca..."

Yine kıkırdadı. Çocuklar, bir şey istediklerinde baktıkları o çocuksu bakışla baktı Varvara Petrovna'ya, elini yakalamak için uzandı, ama ürkmüş gibi geri çekildi.

Varvara Petrovna üzgün, gülümsedi,

"Yalnız bunun için mi geldiniz?"

Ama cebinden sedef para çantasını çıkardı hemen, bir on rublelik alıp kimsenin tanımadığı kadına uzattı. Kadın aldı parayı. Varvara Petrovna pek ilgilenmişti onunla, kadını sıradan bir dilenci saymadığı belliydi.

Kalabalıktan birisi,

"Öf be," dedi, "on ruble verdi ona."

"Mutsuz", rüzgârın kapmak istediği on rubleliği sol elinin parmakları arasında ucundan sıkı sıkı tutuyordu.

"Elinizi lütfedin," dedi.

Varvara Petrovna, nedense, biraz ekşitti yüzünü, ciddi, hemen hemen sert bir tavırla elini uzattı. Beriki, saygıyla öptü bu eli. Soylu bakışı bir heyecanla parladı. İşte tam bu anda arkasında büyük bir kadın, memur kalabalığıyla valinin karısı yaklaştı onlara. Sıkışık olduğu için, ister istemez, bir an durmak zorundaydı. Onunla birlikte herkes durdu. Varvara Petrovna birden,

"Titriyorsunuz," dedi, "üşüyor musunuz?"

Aceleyle pardösüsünü çıkarıp uşağına uzattı, siyah (hayli pahalı) şalını omuzlarından alıp kendi eliyle, hâlâ diz çökmüş duran kadının çıplak boynuna sardı.

"Hadi kalkın artık, kalkın, rica ediyorum!"

Beriki kalktı. Varvara Petrovna,

"Nerede oturuyorsunuz?" diye sordu. Sabırsız bakışlarla yine süzdü kalabalığı: "Bu zavallının nerede oturduğunu bilen kimse de mi yok?"

Ama kalabalık biraz önceki kalabalık değildi artık: Hep tanıdık, sosyete kişileriydi bunlar. Kimisi sert bir hayretle, kimisi kurnaz

bir merakla, aynı zamanda zavallı kadına acıyarak bakıyorlardı, bazıları ise gülmeye başlamıştı. Varvara Petrovna'nın sorusuna bir yanıt veren çıktı sonunda.

"Lebyadkinlerden olsa gerek."

Bu, çoğumuzun sevdiği, saydığı tüccar Andreyev'di. Gözlüklü, beyaz sakallı, Rus giysili, iyi yürekli bir insandı. Silindir şapkasını elinde tutuyordu.

"Bogoyavlenskaya Sokağı'nda Filippov'un evinde oturuyorlar."

"Lebyadkin mi? Filippov'un evi mi dediniz? Böyle bir şeyler duymuştum... teşekkür ederim, Nikon Semyonıç, peki ama, kim oluyor bu Lebyadkin?"

"Yüzbaşı olduğunu söylüyor, doğrusunu isterseniz küçük bir adam. Yanılmıyorsam bu kız da kardeşi."

Nikon Semyonıç sesini biraz daha alçaltıp, anlamlı anlamlı Varvara Petrovna'ya baktı.

"Bir yolunu bulup evden kaçmış olsa gerek," diye ekledi.

"Anlıyorum ne demek istediğinizi, teşekkür ederim Nikon Semyonıç. Bayan Lebyadkina mısınız siz, yavrum?"

"Hayır, Lebyadkina değilim."

"Öyleyse kardeşiniz Lebyadkin'dir belki?"

"Evet, o Lebyadkin'dir."

"Bakın, ne yapacağım şimdi yavrucuğum, doğru benim eve götüreceğim sizi, adamlarım evinize götürürler sizi sonra. Benimle gelmek ister misiniz?"

Bayan Lebyadkina ellerini ovuşturarak,

"Ah, isterim!" dedi.

Lizaveta Nikolayevna'nın sesi duyuldu:

"Teyze, teyze? Ben de sizinle geleyim!"

Şunu da söyleyeyim, Lizaveta Nikolayevna valinin karısıyla gelmişti ayine. Praskovya İvanovna ise, doktorun öğüdü üzerine, canı sıkılmasın diye yanına Mavriki Nikolayeviç'i alıp araba gezintisine çıkmıştı. Liza birden valinin karısını yalnız bıraktı, Varvara Petrovna'nın yanına koştu.

Varvara Petrovna mağrur bir tavırla,

"Bilirsin, her zaman isterim bana gelmeni yavrucuğum," dedi, "ya annen kızarsa?"

Ama Liza'nın aşırı heyecanını görünce şaşırdı birden.

Genç kız, Varvara Petrovna'nın elini öptü.

"Teyze, teyzeciğim, muhakkak gelmeliyim sizinle," diye yalvarıyordu.

Valinin karısı anlamlı bir şaşkınlıkla,

"*Mais qu'avez vous dons, Lise!*"[2] dedi.

"Ah, bağışlayın dostum, *chère cousine.*"[3]

Liza, hiç de hoş olmayan bir biçimde şaşan *chère cousine*'nine döndü aceleyle, iki kez öptü onu.

"*Maman*'a da söyleyin, teyzeme gelsin hemen; *maman* size gelmeyi pek istiyordu, dün kendisi söylemişti bana, söylemeyi unuttum, muhakkak uğrayacaktır size, (soluk almadan konuşuyordu Liza) kabahat bende, kızmayın, *Julie, chère... causine...* hazırım ben, teyzeciğim!"

Varvara Petrovna'nın kulağına iyice eğilip gözü dönmüş bir tavırla,

"Sizinle gelmeme izin vermezseniz, arabanızın arkasından koşar, avazım çıktığınca bağırırım teyze," diye fısıldadı.

İyi ki kimse duymadı bunu. Varvara Petrovna bir adım geri bile sıçradı, dik dik baktı deli kıza. Her şeyi bir sonuca bağladı bu bakış: Liza'yı beraberinde götürmeye kesin karar vermişti.

"Buna bir son vermeli," diye mırıldandıktan sonra yüksek sesle ekledi: "Pekâlâ," dedi, "seve seve götürüyorum seni Liza."

Yürekten, içten mağrur bir tavırla valinin karısına döndü.

"Yuliya Mihaylovna bırakmaya razı olurlarsa seni, kuşkusuz."

Yuliya Mihaylovna aşırı bir incelikle,

"Oh, kuşkusuz, bu zevkten onu yoksun etmek istemem, üstelik, ben de..." diye kekeledi, "ben de... çok iyi biliyorum omuzlarımızda ne hayalci ne hükmedici bir baş taşıdığımızı (gönül alıcı bir tavırla gülümsedi Yuliya Mihaylovna)..."

Varvara Petrovna, kibar, mağrur bir selamla teşekkür etti:

"Çok çok teşekkür ederim."

Yuliya Mihaylovna aşırı heyecanlı, hatta hoş heyecanından yüzü kızarmış, sürdürdü kekelemeyi:

2 (Fr.) Neniz var, Liza!

3 (Fr.) Sevgili kuzinim.

"Üstelik, evinize gelmekle duyacağı hazzın yanında, Liza'yı şimdi öyle bir hoş, soylu duygu... elem çekiyor ki... ("mutsuz"a baktı)... hem... hem de tam kilisenin kapısında... pek mutluyum..."

Varvara Petrovna ağırbaşlı, doğruladı onu:

"Böylesine bir düşünce onur kazandırır size."

Yuliya Mihaylovna heyecanla uzattı elini, Varvara Petrovna tam bir kararlılıkla parmaklarını dokundurdu bu ele. Herkese pek hoş etki etmişti bu durum, oradaki bazı kimselerin yüzü sevinçten aydınlandı. Birkaç tatlı, yaltakçı gülümseme oldu.

Sözün kısası, bugüne dek Varvara Petrovna'yı küçümseyenin, ona ziyarete gitmeyenin Yuliya Mihaylovna olmadığını; tersine, Varvara Petrovna'nın "Yuliya Mihaylovna'yı kendisinden uzak tuttuğunu, oysa Varvara Petrovna'nın kovmayacağını bilse valinin karısının yayan, koşa koşa ona gideceğini"tüm kentli anlamıştı bir anda. Varvara Petrovna'nın itibarı olağanüstü yükselmişti.

Kapının önüne gelen arabasını Matmazel Lebyadkina'ya göstererek,

"Bininiz yavrum," dedi.

"Mutsuz" sevinçle koştu, tam kapıda tuttu onu uşak.

Varvara Petrovna dehşete düşmüş gibi,

"Nasıl! Topallıyorsunuz siz!" diye haykırdı.

Yüzü bembeyaz olmuştu. (Herkes fark etti bunu ama, nedenini kimse anlamamıştı...)

Araba uzaklaştı. Varvara Petrovna'nın evi kiliseye çok yakındı. Sonra Liza anlattı bana, bu üç dakikalık araba yolculuğunda Lebyadkina durmadan çılgın gibi gülmüş. Varvara Petrovna ise "ipnotize edilmiş gibi" (Liza'nın kendi deyimidir bu) oturmuş.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Olağanüstü Zeki Yılan

I

Varvara Petrovna çıngırağı çekip pencerenin dibindeki koltuğa attı kendini.

Salonun ortasındaki yuvarlak, büyük masanın yanında yer gösterdi Marya Timofeyevna'ya.

"Buraya oturun yavrucuğum. Nedir bu böyle Stepan Trofimoviç? Bakın şu kıza, bakın bir, nedir bu?"

Stepan Trofimoviç,

"Ben... ben..." diye kekelemeye başlamıştı ki...

Uşak geldi.

"Büyük bir fincan kahve getirin, hemen şimdi, çok çabuk olun! Araba da kapıdan ayrılmasın."

Stepan Trofimoviç, bitkin bir sesle,

"*Mais chère et excellente amie, dans quelle inquiétuda...*"[1] dedi.

Marya Timofeyevna ellerini oğuşturup, Fransızca konuşmayı dinlemeye heyecanla hazırlanırken,

"Ah!" diye haykırdı. "Fransızca, Fransızca! Yüksek sosyete olduğu hemen nasıl belli oldu!"

Hepimiz oturmuş, bir çözülme bekliyorduk olayda. Şatov başı-

1 (Fr.) Ama sevgili, aziz dostum, ne kadar kaygı ile...

nı önünden kaldırmıyordu. Stepan Trofimoviç ise tüm suç kendisindeymiş gibi şaşkın, mahçuptu. Ter taneleri şakaklarından aşağı yuvarlanıyordu. Liza'ya baktım (köşede, neredeyse Şatov'un yanı başında oturuyordu). Gözleri çabuk çabuk Varvara Petrovna'dan topal kıza, topal kızdan Varvara Petrovna'ya gidip geliyordu. Dudaklarında bir gülümseme vardı ya, iyi bir gülümseme değildi bu. Öte yandan, Marya Timofeyevna pek heyecanlıydı: Büyük bir haz duyarak, hiç sıkılmadan Varvara Petrovna'nın zevkle döşeli konuk salonunu inceliyordu: Eşyaları, halıları, duvarlardaki tabloları, işlemeli eski tavanı, köşedeki İsa'nın çarmıha gerilmiş büyük, tunç tasvirini, porselen lambayı, albümleri, masanın üzerindeki eşyaları bir bir süzüyordu.

"Sen de mi buradasın Şatuşka!" diye haykırdı birden. Neşeli neşeli gülümsedi: "Düşün bir kere, hanidir görüyorum seni de, hep sen değilsin gibi geliyor bana! 'Burada ne işi var, o olamaz,' diye geçiriyordum içimden."

Varvara Petrovna Şatov'a döndü:

"Bu kızı tanıyor musunuz?"

"Tanıyorum efendim," diye mırıldandı Şatov.

Masaya doğru gidecek oldu, ama kaldı oturduğu yerde.

"Ne biliyorsanız anlatın bana? Lütfen çabuk olun."

Şatov gereksiz bir biçimde gülümsedi.

"Ne mi biliyorum?.." diye başladı, ama sustu birden, "kendiniz görüyorsunuz..."

"Ne görüyorum? Hadi, hadi, bir şeyler anlatın!"

"Benim oturduğum evde ağabeyiyle oturuyor... Subay bir ağabeyi var..."

"Sonra?"

"Anlatmaya değmez," dedi Şatov.

Kararlı bir tavırla sustu. Kararlılığından yüzü bile kızarmıştı.

Varvara Petrovna öfkelenmişti.

"Başka bir şey beklenmez sizden zaten!"

Herkesin bir şeyler bildiğini, ama nedense korktuklarını, sorularına kaçamak yanıtlar verdiklerini, ondan bir şey gizlemeye çalıştıklarını anlamıştı.

Uşak geldi, söylediği büyük fincan kahveyi küçük gümüş tepsi

içinde, ona getiriyordu ki, onun baş işareti üzerine Marya Timofeyevna'ya yöneldi.

"Demin çok üşüdünüz yavrucuğum, çabuk çabuk için de içiniz ısınsın."

"*Merci*."

Fincanı aldı Marya Timofeyevna, uşağa *merci* dedi diye güldü birden. Ama Varvara Petrovna'nın kötü bakışıyla karşılaşınca ürktü, fincanı masaya koydu.

Tuhaf bir hafiflikle,

"Teyze, kızmıyorsunuz bana, değil mi?" diye kekeledi.

Varvara Petrovna oturduğu koltukta diklendi.

"Ne-e-e? Ne teyzesi? Neyi ima etmek istiyorsunuz?"

Böylesine bir parlamayı hiç beklemeyen Marya Timofeyevna'nın tüm bedeni, nöbet gelmiş gibi titremeye başladı. Koltuğun arkalığına yaslandı. Varvara Petrovna'nın gözlerinin içine bakarak.

"Ben... böyle söylemem gerek sanıyordum," diye mırıldandı. "Liza, teyze diyordu size de..."

"Hangi Liza?"

Marya Timofeyevna parmağıyla gösterdi:

"İşte şu hanım."

"Ona Liza diyecek kadar yakınlık var mı aranızda?"

Marya Timofeyevna biraz toparladı kendini.

"Demin siz Liza dediniz ona..."

Bilinçsizce gülümsedi.

"Düşümde aynı böyle bir dilber görmüştüm."

Varvara Petrovna durumu kavramış, biraz rahatlamıştı. Marya Timofeyevna'nın son sözüne belli belirsiz gülümsemişti bile. Beriki, bu gülümsemeyi yakalayıp, oturduğu koltuktan kalktı, topallayarak, ürkek adımlarla yanına gitti. Kilisenin kapısında Varvara Petrovna'nın omuzlarına örttüğü siyah şalı birden çıkarıp uzattı ona.

"Buyrun, unutmuşum geri vermeyi, kabalığım için bağışlayın beni."

"Hemen şimdi koyun onu omuzlarınıza, sizde kalsın. Gidip oturun yerinize, kahvenizi için, bir daha da korkmayın benden yavrum, içiniz rahat olsun."

Stepan Trofimoviç yine söze karışmaya cesaret edecek oldu:

"*Chère amie...*"

"Ah, Stepan Trofimoviç, siz olmadan bir şey anlaşılmıyor, bari siz yardım edin... Yalvarırım, siz yardımcı olun bari... Lütfen, yanınızdaki şu çıngırağı çekin."

Bir sessizlik oldu. Varvara Petrovna'nın kuşkulu, huzursuz bakışları hepimizin üzerinde dolaşıyordu. Pek sevdiği oda hizmetçisi Agaşa geldi.

"Cenevre'den aldığım kareli mendilimi getir bana. Darya Pavlovna ne yapıyor?"

"Keyifsizler, efendim."

"Git, buraya gelmesini söyle. Keyifsiz olduğunu bile bile, gelmesini çok istediğimi de ekle."

Tam bu sırada yan odalardan, biraz öncekine benzeyen garip ayak, konuşma sesleri geldi. Praskovya İvanovna belirdi kapıda birden soluk soluğa, "heyecanlı". Mavriki Nikolayeviç koluna girmişti.

"Oh, Tanrım! Zor adım atıyorum, koşarak getirttin beni buraya Liza. Deli misin sen kızım, nesin! Anneni öldürmek mi istiyorsun!"

Zayıf ama pek sinirli yaradılışta insanların her zaman yaptıkları gibi tüm huzursuzluğunu sesinin tonuna dökmüş, ciyaklıyordu.

"Sayın Varvara Petrovna, kızımın peşinden geldim evinize."

Varvara Petrovna kaşlarının altından baktı ona, hafifçe doğruldu yerinden, iç sıkıntısını yarım yamalak gizleyerek,

"Merhaba Praskovya İvanovna," dedi, "otur lütfen. Geleceğini biliyordum zaten."

II

Böylesine bir karşılamada Praskovya İvanovna için beklenmedik bir şey olamazdı. Varvara Petrovna'nın eski pansiyon arkadaşına karşı davranışlarında ta çocukluk yıllarından beri her zaman, dostluk görünüşü altında hafifseme, hatta tiksintiyle dolu bir sertlik vardı. Ama şimdi durum pek değişikti. Son günlerde iki kadının arasından, daha önce de bir ara söylediğim gibi, kara kedi geç-

mişti. Bu soğukluğun nedenlerini Varvara Petrovna şimdilik bilmiyordu. Belki bu daha bir dokunuyordu ona; ama önemli olan, Praskovya İvanovna'nın Varvara Petrovna'ya karşı olağanüstü üstün bir durum kazanmayı başarmasıydı. Varvara Petrovna öfkeleniyordu kuşkusuz. Öte yandan, özellikle belirsizlikleriyle onun sinirlerini çok bozan birtakım garip söylentiler de gelmeye başlamıştı kulağına. Varvara Petrovna inatçı, mağrur, açıkyürekli, (şöyle söylemek uygunsuz kaçmayacaksa) saldırgan bir kadındı. Gizli kapaklı suçlamalara hiç gelemezdi. Her zaman açık açık savaşmayı yeğlerdi. Nasıl olmuşsa olmuştu işte, iki kadın beş gündür görüşmüyorlardı. Son ziyareti Varvara Petrovna yapmıştı: "Drozdovlardan" gururu incinmiş, canı sıkkın ayrılmıştı. Şunu hataya düşmeden, kesin olarak söyleyebilirim ki, Praskovya İvanovna şimdi içeri girerken Varvara Petrovna'nın, nedense, ondan korkmak zorunda olduğuna dair saf bir inanç vardı içinde. Yüzünün anlatımından bunu çıkarmak hiç de güç değildi. Ama tam, kendisine bir şey için hakarete uğramış gözüyle bakıldığından kuşkulanmaya başladığı sırada, gurur düşkünlüğü cini yerleşiyordu Varvara Petrovna'nın içine. Praskovya İvanovna ise, hiç karşı koymadan kendilerine hakaret edilmelerine göz yuman tüm zayıf yaradılışlı kadınlar gibi, durumun kendi yararına değiştiğini görür görmez aşırı saldırgan kesilmişti. Şimdi sağlık durumunun yerinde olmadığı doğruydu. Ancak hasta olduğu için bir kat daha sinirli olmuştu. Şunu da ekleyeyim, konuk salonunda olan bizler, aralarında tartışma bile çıksa, orada bulunmamızla sıkmazdık iki çocukluk arkadaşı kadını. Yabancı sayılmıyorduk, neredeyse onlara bağımlı kişiler gözüyle bakıyorlardı bize. Bunu düşündükçe dehşet duyuyordum. Varvara Petrovna içeri girdiğinden beri ayakta duran Stepan Trofimoviç, Praskovya İvanovna'nın bağırtısını duyunca bitkin, sandalyeye çökmüş, umutsuzluk içinde, bakışımı yakalamaya çalışıyordu. Şatov sandalyesinin üzerinde öte yana dönerken bir şeyler mırıldandı. Kalkıp gitmek istiyordu sanırım. Liza yerinden doğrulacak gibi oldu, ama annesinin bağırtısını gerektiğince önemsemeyerek (ama bu onun "dik başlı yaradılışından" değil, büyük bir duygunun etkisi altında olduğundandı) yine oturdu yerine. Şimdi dalgın, boşlukta bir yere bakıyordu. Marya Timofeyevna'ya bile eski ilgisini göstermiyordu.

III

Praskovya İvanovna masanın yanındaki koltuğu gösterdi,

"Ah, şuraya oturayım," dedi.

Mavriki Nikolayeviç'in yardımıyla çöktü koltuğa. Çatlak bir sesle,

"Ayaklarım böylesine sızlamasaydı evinizde oturmazdım ya!" diye ekledi.

Varvara Petrovna sağ elinin parmaklarını, orası pek ağrıdığından olacak, sağ şakağına kuvvetlice bastırarak başını kaldırdı.

"Niçin Praskovya İvanovna, niçin oturmuyorsunuz evimde? Toprağı bol olsun, kocandan hep dostluk, yakınlık gördüm, seninle de ta çocukluğumuzdan beri dostuz, pansiyonda evcilik oynardık."

Praskovya İvanovna "adam sen de!" der gibi kolunu salladı.

"Biliyordum zaten! Sitem etmeye hazırlandığınız zaman hemen pansiyondan başlarsınız! Sizin tuzağınızdır bu. Ama bence, karşınızdakini heyecanlandırmak için hemen şu pansiyon lafına sarılıyorsunuz. Canımı sıkmaya başladı artık bu pansiyonunuz."

"Sinirlerin pek bozuk geldin buraya sanırım. Ayakların nasıl? Bak, kahve getirdiler sana, rica ederim, iç. Kızma da."

"Varvara Petrovna, küçük bir kız çocuğuymuşum gibi davranıyorsunuz bana. İstemiyorum kahvenizi, anladınız mı?"

Kahve tepsisini ona uzatan uşağa öfkeyle salladı elini. (Mavriki Nikolayeviç'le benden başka herkes geri çevirmişti kahveyi zaten. Stepan Trofimoviç önce almış, sonra masanın üzerine bırakmıştı. Marya Timofeyevna gerçi bir fincan daha almayı pek istiyordu, elini de uzatmıştı ama, bir şey düşünüp daha istemediğini söyledi. Bu pek hoşuna gitmiş olmalıydı.)

Varvara Petrovna dudak bükerek gülümsedi.

"Biliyor musun sevgili dostum Praskovya İvanovna, kendi kendine bir şeyler kurmuşsundur gene. Onun için buraya geldin. Ömrünce hayal kurarsın zaten, bilirim seni. Pansiyondan söz açtım diye kızdın şimdi. Oysa anımsıyor musun, bir gün sınıfa gelmiş, süvari subayı Şablikin'in seninle evlenmek istediğine inandırmıştın herkesi. Madam Leferbure de hemen oracıkta yalanını çıkartmıştı

ortaya. Gerçekte yalan söylemiyordun sen, eğlence için hayal kuruyordun yalnızca. Hadi söyle bakalım şimdi: Niçin geldin buraya? Gene neler kurdun, ne sıktı canını?

"Böyle kötü şeyleri hâlâ anımsıyorsanız alın size: Siz de din dersi veren papaza tutulmuştunuz! Ha-ha-ha!"

Sinirli bir gülme, arkasından bir öksürük nöbeti geldi.

Varvara Petrovna nefretle bakıyordu gözlerinin içine.

"A-a, papazı unutmamışsın..."

Yüzü bembeyaz olmuştu. Birden sustu Praskovya İvanovna.

"Gülecek durumum yok aslında," dedi. "Kızımı tüm kentlinin gözünde rezaletinize niçin karıştırdınız? İşte bunun için geldim buraya."

Varvara Petrovna öfkeyle doğruldu birden.

"Rezaletime mi?"

Lizaveta Nikolayevna girdi araya:

"Yalvarırım, biraz sakin olun anne."

"Ne dedin?" diye bağırmaya başladı yine Praskovya İvanovna.

Ama kızının çakmak çakmak gözlerini görünce sustu birden.

Liza parladı:

"Rezaletten nasıl söz edebiliyorsunuz anne? Kendim geldim ben, Yuliya Mihaylovna'dan izin alarak hem de. Çünkü kendisine yardımcı olmak için bu zavallının hikâyesini öğrenmek istiyordum."

Praskovya Nikolayevna öfkeli öfkeli gülümsedi:

"Bu zavallının hikâyesini!" dedi. "Böyle 'hikâyelere' karışman yakışık alır mı senin peki? Ah anacığım!" Öfkeyle Varvara Petrovna'ya döndü. "İllallah artık sizin zorbalığınızdan! Doğru, yanlış, bilmiyorum, tüm kentliyi avcunuzun içinde kukla gibi oynattığınızı söylüyorlar. Ama artık sizin de suyunuz ısındı!"

Varvara Petrovna, yaydan fırlamaya hazır ok gibi dimdik oturuyordu. On saniye sert sert, gözünü hiç ayırmadan baktı Praskovya İvanovna'ya.

Sonunda kin dolu bir durgunlukla,

"Neyse, dua et Praskovya; aramızda yabancı yok," dedi, "çok ileri gittin çünkü."

"Bana gelince anneciğim, başkaları gibi korkmam ben sosyete-

nin benim için ne düşüneceğinden; aman sosyetede ne derler, diye titreyen sizsiniz. Burada yabancı olmaması ise sizin için iyi...

"Bir hafta içinde akıllandın mı ne?"

"Akıllanmasına akıllanmadım da gerçek su yüzüne çıktı."

"Hangi gerçek su yüzüne çıkmış bakalım? Beni dinle Praskovya, canımı sıkma, hemen söyle bana hangi gerçeğin su yüzüne çıktığını. Bununla neyi ima etmek istediğini..."

Praskovya İvanovna karşısındakini şaşırtmaktan başka bir şeyi gözü görmeyen, sonucun ne olacağını kendine hiç dert etmeyen gözü dönmüş bir kararlılıkla birden Marya Timofeyevna'yı gösterdi.

"İşte orada oturuyor gerçek!"

Şen bir merakla hep ona bakan Marya Timofeyevna öfkeli konuğun onu göstermesine sevinmiş gibi gülümsedi. Neşeyle kıpırdanmaya başladı koltukta.

"Tanrım, bunlar çıldırmışlar!" diye haykırdı.

Arkasına yaslandı. Yüzü öylesine beyazlaşmıştı ki, herkes şaşırdı bir anda. Önce Stepan Trofimoviç koştu yanına. Ben de yaklaştım. Koltuğunun yanında kaldıysa da, Liza bile kalkmıştı yerinden. Ama en çok Praskovya İvanovna korkmuştu: Haykırarak kalktı ayağa güçlükle, ağlamaklı bir sesle,

"Anacığım, Varvara Petrovna," dedi, "budalalığımı bağışlayın! Su getirin, biriniz su verin ona çabuk!"

Varvara Petrovna bembeyaz dudaklarını kıpırdatarak,

"Öyle bağırma lütfen Praskovya İvanovna," dedi. "Rica ediyorum, açılın siz de baylar, lütfen. Su filan istemiyorum!"

Biraz sakinleşen Praskovya İvanovna sürdürdü konuşmasını:

"Canım! Sevgili dostum. Varvara Petrovna, düşünmeden öyle söylediğim için suçluyum. Birtakım alçakların yağdırdığı o imzasız mektuplar aklımı başımdan aldı. Sizin hakkınızda yazıyorlar, bari size gönderseler onları, bana ne diye gönderirler, benim kızım var, kardeşim!"

Varvara Petrovna, gözleri faltaşı gibi açılmış, ona bakıyor, anlattıklarını şaşkınlıkla dinliyordu. Tam bu anda köşedeki yan kapı sessizce açılmış, Darya Pavlovna girmişti salona. Durmuş, bakınıyordu. Heyecanımız şaşırtmıştı onu. Kimse ona haber vermediği

için Marya Timofeyevna'yı hemen tanıyamamıştı anlaşılan. Önce Stepan Trofimoviç gördü onu, acele bir hareket yaptı, kızardı, nedense yüksek sesle, "Darya Pavlovna!" diye duyurdu herkese. Öyle ki hepimiz Darya Pavlovna'ya döndük birden.

Marya Timofeyevna,

"Ne, Darya Pavlovnanız bu demek!" diye haykırdı. "Kız kardeşin hiç benzemiyor sana Şatuşka! Benimki böylesine dilber biri için köle kız Daşka nasıl diyor!"

Bu arada Darya Pavlovna, Varvara Petrovna'nın yanına gitmişti. Ama Marya Timofeyevna'nın son sözü üzerine ansızın döndü, sandalyesinin yanında, aptal kıza uzun, sabit bir bakışla bakakaldı.

Varvara Petrovna müthiş sakin,

"Otur Daşa," dedi, "daha yakınıma çek sandalyeni, hah şöyle. Otururken de görebilirsin onu. Tanıyor musun sen bu kızı?"

Daşa alçak sesle,

"Hiç görmedim," dedi, bir an sustuktan sonra ekledi: "Lebyadkin dedikleri adamın kız kardeşi olmalı."

Marya Timofeyevna heyecanlı,

"Ben de ilk kez şimdi görüyorum sizi," diye haykırdı. "Oysa çoktan beri tanışmayı pek istiyordum sizinle, çünkü her davranışınızda bir soyluluk, ağırlık görüyorum. Benim uşağın sövüp saymasına gelince, sizin gibi soylu, görgülü, güzel bir kız onun parasını alsın, olacak iş mi bu?" Elini sallayarak heyecanla bağladı sözünü: – Çünkü pek hoş, hoş, hoş bir kızsınız siz, içimden söylüyorum bunu!

Varvara Petrovna mağrur,

"Bir şeyler anlıyor musun söylediklerinden?" diye sordu.

"Hepsini anlıyorum..."

"Para için dediklerini de duydun mu?

"Daha İsviçre'deyken Nikolay Vsevolodoviç'in ricasıyla Bay Lebyadkin'e, bu kızın ağabeyine götürdüğüm paradan söz ediyor olmalı."

Bir sessizlik oldu.

"Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi mi rica etti?"

"Tutarı üç yüz ruble olan bu parayı Bay Lebyadkin'e göndermeyi pek istiyordu. Ne var ki, adresini bilmiyordu. Kentimize gelece-

ğini öğrenebilmişti yalnızca. Bay Lebyadkin gelirse kendisine vermem için bana vermişti parayı."

"Senin o adamdan aldığın... ne parası? Hangi paradan söz ediyor bu şimdi?"

"Bilmiyorum. Benim kulağıma da geldi, Bay Lebyadkin sağda solda gönderilen paranın hepsini kendisine vermediğimi söylüyormuş. Ama anlamıyorum neden söz ettiğini. Üç yüz ruble verdi bana Nikolay Vsevolodoviç, üç yüzünü de gönderdim kendisine."

Darya Pavlovna'nın heyecanı yatışmıştı. Genel olarak söyleyeyim, bu kızı bir şeyle uzun süre şaşırtmak, heyecanlandırmak, kendisi için ne düşünürse düşünsün, pek güçtü. Şimdi yanıtlarını hiç acele etmeden veriyordu. Her soruya sakin, durgun bir sesle, ilk anki heyecanı hepten gitmiş, kendisinin suçlu olduğunu gösterebilecek en küçük bir şaşkınlığa düşmeden kesin yanıtlar veriyordu. O anlatırken Varvara Petrovna gözlerini hiç ayırmıyordu ondan. Bir dakika düşündü Varvara Petrovna. Sonunda kararlı,

"Eğer," dedi gerçi yalnızca Daşa'ya bakıyordu ya, herkese söylediği belliydi, "eğer Nikolay Vsevolodoviç bu parayı benimle bile göndermedi de senden rica ettiyse, böyle yapması için kendince bazı nedenleri olmalı. Bu nedenlerin, benim için bir sır olarak kalmaları istendiğine göre, öğrenmeye çalışmak hakkını görmüyorum kendimde. Ama önce şunu bilesin ki Darya, senin bu işe karışman içimin rahat olmasına yetiyor. Görüyorsun ya yavrucuğum, insanları tanımadığın için, temiz yürekliliğinle, bir dikkatsizlik yapabiliyorsun. Hem de bunu, alçağın biriyle ilişki kurarak yaptın. Bu alçağın yaydığı dedikodular da yaptığın yanlışlığı doğruluyor. Ama sorup soruşturacağım, koruyucun olarak seni savunabilecek gücümün olduğundan kuşkun olmasın. Şimdi kapatalım bu konuyu."

Marya Timofeyevna koltuğunda doğrularak birden söz aldı:

"En iyisi," dedi, "buraya gelince uşaklarınızın yanına gönderin onu. Orada tahta sıranın üzerinde uşaklarla iskambil oynasın, biz de burada oturup kahvemizi içelim. Bir fincan kahve de gönderebilirsiniz ona, ama öyle iğreniyorum ki ondan..."

Anlamlı anlamlı salladı başını Varvara Petrovna, Marya Timofeyevna'yı dikkatle dinledikten sonra,

"Kapatalım bu konuyu artık," dedi, "rica ediyorum. Çıngırağın ipini çekiniz, Stepan Trofimoviç."

Çekti Stepan Trofimoviç, sonra heyecan içinde öne doğru eğildi birden; yüzü kıpkırmızı, kesik kesik, kekeleyerek,

"Eğer... eğer ben..." diye mırıldandı, "eğer ben de iğrenç bir olay ya da daha doğrusu, iftira duyduysam, bu... bu nefret uyandırmıştır içimde... *enfin, c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçat évadé...*"[2]

Birden sustu, sözünün sonunu getirmedi. Varvara Petrovna gözlerini kısmış, yukarıdan aşağı, aşağıdan yukarı süzüyordu onu. Mağrur tavırlı Aleksey Yegoraviç girdi içeri.

"Araba hazırlansın," diye buyurdu Varvara Petrovna, "sen de, Aleksey Yegoraviç, hazırlan, Bayan Lebyadkina'yı evine götüreceksin, kendisi gösterir sana yolu."

"Bay Lebyadkin uzun zamandır aşağıda bekliyorlar onu, geldiğinin size haber verilmesini de çok istiyorlar."

Hep durgun, hiç konuşmadan duran Mavriki Nikolayeviç heyecanla atıldı birden:

"Olmaz bu, Varvara Petrovna! İzin verirseniz söyleyeyim, topluluk içine alınacak bir adam değildir o, bir... bir canavardır Varvara Petrovna."

Varvara Petrovna Aleksey Yegoraviç'a,

"Biraz bekleyin," dedi.

Uşak çıktı. Stepan Trofimoviç yine,

"*C'est un homme malhônnete et je crois même, que c'est un forçat évadé, ou quelque chose dans ce genre*"[3] diye mırıldandı.

Gene kızardı, gene sözünü bitirmeden sustu.

Praskovya İvanovna yerinden doğrulup, tiksinir bir tavırla,

"Liza, kalkalım artık, geç oldu," dedi.

Biraz önce, korku içinde kendisi için budala dedi diye canı sıkılmaya başlamış olmalıydı. Darya Pavlovna konuşurken, dudaklarında mağrur bir anlatımla dinlemişti onu. Ama en çok, Darya Pavlovna içeri girdiğinden beri Lizaveta Nikolayevna'nın değişen görünümü şaşırtmıştı beni: Gözlerinde, hiç de gizlemediği bir nefret,

2 (Fr.) Kısacası bitmiş bir adamdır o, bir pranga kaçağı gibi bir şey.

3 (Fr.) Ahlâksız bir adamdır o, hatta bir pranga kaçkını olduğunu tahmin ediyorum.

bir küçümseme parıltısı vardı.

Varvara Petrovna, hep o aşırı sükûnetiyle,

"Bir dakika daha dur Praskovya İvanovna," dedi, "lütfen otur, her şeyi söylemek niyetindeyim, ayakların ağrıyor, otur. Hah, işte öyle, teşekkür ederim. Demin kendimi tutamadım, birçok uygunsuz söz söyledim sana. Bağışla beni: Aptallık ettim, şimdi de özür diliyorum senden, çünkü her şeyin hakça olmasını severim. Kuşku yok ki, sen de kendini tutamayıp birtakım imzasız mektuplardan söz ettin. Her çeşit imzasız mektup, sahibi altına ismini koyacak kadar kişilik sahibi olmadığı için, ancak okunmadan çöp kutusuna atılacak kadar değerli olabilir. Sen başka türlü düşünürsen kınamam. Senin yerinde olsaydım, böylesine iğrenç şeyleri cebime koyup, ötede beride sözünü etmezdim hiç değilse. Sen ise ettin. Ama mademki başladın, söyleyeyim, bir hafta önce ben de aldım imzasız, gülünç bir mektup. Alçağın biri, Nikolay Vsevolodoviç'in çıldırdığını, 'kaderimde olağanüstü rol oynayacak' (anımsadım, onun kullandığı anlatımdır bu) topal bir kızdan korkmamın gerektiğini yazıyordu bana. Biraz düşündükten sonra, Nikolay Vsevolodoviç'in burada çok düşmanı olduğunu bildiğim için hemen, onun gizli, en kötü, aşağılık düşmanı olduğunu sandığım birisini çağırdım. Onunla konuşmamdan imzasız mektubu yazan alçağın kim olduğunu kolaylıkla anlayıverdim. Eğer seni de böyle aşağılık mektuplarla *benim için* huzursuz ettiler, söylediğin gibi, mektup 'yağdırılarsa' en çok, hiç suçum yokken buna neden olduğum için üzülürüm elbette. Sana söylemek istediğim bu kadardır. Ne yazık ki, yorgunsun, kendinde değilsin. Ama yine de, Mavriki Nikolayeviç'in hiç de uygun kaçmayan bir deyimle *içeri alınamayacağını* söylediği bu şüpheli kişiyi hemen şimdi *kabul etmeye* karar verdim. Özellikle Liza'nın burada yapacak bir işi yok. Yanıma gel Liza, yavrum, bir daha öpeyim seni."

Liza salonu yavaş adımlarla geçip, hiçbir şey söylemeden durdu Varvara Petrovna'nın önünde. Beriki öptü onu, iki kolundan tutup biraz uzaklaştırdı kendisinden, duygulu gözlerle bir süre baktı yüzüne, sonra kutsadı, bir daha öptü.

"Hadi, güle güle Liza (Varvara Petrovna'nın sesi ağlamaklıydı), kader ne gösterirse göstersin, seni her zaman seveceğime inan...

Tanrı yardımcın olsun. Kutsal buyruklarına her zaman boyun eğmişimdir O'nun..."

Bir şey daha eklemek istiyordu ama, tuttu kendini, söylemedi. Liza gene bir şey söylemeden, dalgın, yerine geçecekti ki, annesinin önünde durdu birden. Durgun bir sesle,

"Hemen gitmiyorum anne, bir zaman daha kalacağım teyzemin yanında," dedi.

Bu durgun seste sonsuz bir kararlılık vardı.

Praskovya İvanovna bitkin, ellerini oğuşturarak,

"Tanrım!" diye içini çekti, "ne oluyor sana kızım?"

Ama Liza karşılık vermedi, annesinin sorusunu duymamıştı bile sanki. Köşedeki eski yerine geçip oturdu, yine boşlukta bir yere bakmaya başladı.

Varvara Petrovna'nın yüzünde mağrur bir anlatım vardı.

"Bir ricada bulunacağım sizden Mavriki Nikolayeviç, lütfedin, aşağı inip bir bakın o adama, *içeri alınmasına* az da olsa, bir olanak varsa, buraya getirin onu."

Mavriki Nikolayeviç selam verip çıktı. Bir dakika sonra Bay Lebyadkin'le döndü.

IV

Bu adamın dış görünüşünden bir ara söz etmiştim: Uzun boylu, saçları karmakarışık; kırmızı, biraz sarkık, pek tombul yüzlü; başının her hareketinde yanakları titreşen; küçük, kanlı gözleri bazen pek kurnaz; bıyıklı, favorili, etli gırtlak kemiği çıkık görünüşüyle hiç de çekici olmayan, kırk yaşlarında, iriyarı bir gençti. En çok yadırganan yanı, şimdi fraklı, tertemiz gömlekle buraya gelmiş olmasıydı. Stepan Trofimoviç'in pis giyiniyor diye her zaman sitem ettiği Liputin bir keresinde, "sırtında temiz gömlek çirkin duran insanlar bile vardır," diye karşılık vermişti ona. Yüzbaşının siyah eldivenleri bile vardı: Daha giyinmediği sağ tekini elinde tutuyor, solunu ise kocaman, etli eline zorla geçirmiş, dar geldiği için düğmesini kapayamamıştı. Eldivenli elinde, ilk kez kullanıldığı belli, yepyeni, parlak bir silindir şapka tutuyordu. Dün Şatov'a bağı-

ra bağıra sözünü ettiği "aşk frağı"nın gerçek olduğu anlaşılıyordu. Bütün bunlar, yani frak da çamaşırlar da (sonra öğrendiğim gibi), Liputin'in öğüdü üzerine, birtakım gizli amaçlar için edinilmişti. Hiç kuşku yoktu, buraya başkasının kışkırtmasıyla, yardımıyla gelmişti (kiralık faytonla) kendiliğinden dünyada akıl edemezdi bunu. Kilisenin önündeki olaydan hemen haberdar olduğunu bile kabul etsek, kırk beş dakika içinde böyle giyinip kuşanıp, buraya gelmeye karar vermesi olacak şey değildi. Sarhoş değildi ama, günlerce zilzurna sarhoş dolaşmış birinin birden ayıldığındaki ağır sersemliği vardı üzerinde. Omzundan iki üç kez dürtseler hemen gene sarhoş durumuna dönecek gibiydi.

Koşarak dalıyordu konuk salonuna, ama kapıda ayağı halıya takıldı. Marya Timofeyevna katıla katıla gülmeye başladı. Yabani yabani baktı ona Lebyadkin, çabuk çabuk birkaç adım attı Varvara Petrovna'ya doğru. Boru gibi bir sesle,

"Sayın bayan, ben şey için geldim..." diye başladı

Varvara Petrovna doğruldu.

"Onur verdiniz bana saygıdeğer bayım, şuraya oturunuz, işte şu sandalyeye. Oradan da duyarım sesinizi, hem yüzünüzü daha iyi görürüm."

Yüzbaşı bön bön önüne bakarak duraladı, ama gene de döndü, ta kapının dibinde, kendisine gösterilen yere oturdu. Yüz anlatımında aşırı bir kendine güvensizlik, ama bunun yanında bir küstahlık, sürekli bir öfke anlatımı göze çarpıyordu. Müthiş korkuyordu, belliydi bu, ama gururu da sızlıyordu, incinen gururunun etkisiyle, korkmasına karşın, durum gerektirirse her çeşit küstahça davranışta bulunabileceğini sezinlemek çok kolaydı. Kaba bedeninin her hareketinden korktuğu belliydi. Olağanüstü bir rastlantıyla kendilerini bir topluluk içinde bulduklarında böyle kişilerin en büyük sıkıntılarının kendi elleri olduğu bilinir. Onları bir yere gizleyemeyecekleri düşüncesi her an rahatsız eder onları. Yüzbaşı, elinde şapkası, ötekinde eldiveni, anlamsız bakışını Varvara Petrovna'nın sert yüzünden ayırmadan sandalyesinde durup kalmıştı. Çevresine daha bir dikkatli bakmayı canı istiyordu belki, ama bir türlü cesaret edemiyordu buna. Marya Timofeyevna, tavırlarını gene pek gülünç bulduğundan olacak, yeniden kahkahayla

gülmeye başlamıştı. Ama hiç kıpırdamıyordu Lebyadkin. Varvara Petrovna hiç acımadan uzun süre, tam bir dakika öyle oturttu onu orada, iyice süzdü. Sonra tekdüze bir sesle, tane tane konuşarak,

"Önce, isminizi kendinizden öğrenmemize izin veriniz," dedi.

Yüzbaşı,

"Yüzbaşı Lebyadkin," diye gürledi, "buraya gelmemin nedeni, sayın bayan..."

Ayağa kalkmak için davranacak oldu, gene durdurdu onu Varvara Petrovna:

"Bir dakika! Beni pek ilgilendiren bu zavallı kız gerçekten kız kardeşiniz mi?"

"Kız kardeşimdir, sayın bayan, evden gizli kaçmış, yoksa böyle bir durumda..."

Birden sustu Lebyadkin, yüzü kıpkırmızı olmuştu.

"Yanlış anlaşılmasın, sayın bayan." İyice şaşırmıştı ne söyleyeceğini, "öz ağabeyiyim, küçük düşmeye komam onu... böyle bir durumda demek, böyle bir durumda demek değildir... adını lekeleyen anlamda... son zamanlarda..."

Birden sustu.

Varvara Petrovna başını kaldırdı.

"Sayın bayım!"

Lebyadkin parmağını alnının ortasına bastırarak, birden,

"Zoru buradan!" dedi.

Bir sessizlik oldu.

Varvara Petrovna sözcükleri yayarak,

"Çoktan beri mi bu durumu var?" diye sordu.

"Sayın bayan, kilisenin kapısında gösterdiğiniz iyi yürekliliğiniz için Rus töresince, kardeşçe teşekküre geldim size..."

"Kardeşçe mi?"

"Yani kardeşçe demek istemedim de, sadece kız kardeşimin ağabeyi olduğum anlamında kullandım bu sözü, sayın bayan. Hem inanın ki, bayan", gene yüzü kıpkırmızı olmuş, çabuk çabuk konuşmaya başlamıştı, "konuk salonunuzda ilk bakışta görünebileceğim kadar görgüsüz değilim. Burada gördüğümüz zenginliğin yanında kız kardeşimle ben hiçiz, sayın bayan. Üstelik düşmanımız da çoktur. Ama adı söz konusu olunca, alnı açıktır Lebyad-

kinlerin, sayın bayan, hem... hem... size teşekkür etmeye geldim ben buraya... Alın parayı bayan!"

Aceleyle cüzdanını çıkardı cebinden, bir deste kâğıt para çekti aldı içinden, aşırı bir sabırsızlıkla, elleri titreyerek saymaya başladı. Bir an önce bir şeyi göstermek istediği belliydi, pek gerekliydi bu onun için. Ama paralarla oynamasının kendisine çok daha budala bir görünüm verdiğini sezinlediğinden olacak, zaten pek az kalan kendine güvenini de yitirdi: Paralar sayılmak istemiyorlardı bir türlü, parmakları birbirine dolanıyordu, yüzkarasının iyice tamamlanması için sanki, yeşil bir kâğıt para cüzdandan kayıp, boşlukta zikzaklar çizerek halının üzerine düştü.

Lebyadkin bir deste para elinde, sıkıntıdan yüzü ter içinde, fırladı yerinden.

"Tam yirmi ruble sayın bayan."

Halının üzerinde, cüzdanından düşen parayı görünce almak için eğiliyordu, ama nedense utandı, kolunu salladı.

"Adamlarınıza, onu oradan alacak uşağınıza kalsın varsın sayın bayan, Lebyadkin'i anımsasın uşağınız!"

Varvara Petrovna aceleyle, biraz ürkmüş,

"Bunu yapmanıza asla izin vermem," dedi.

"Öyleyse..."

Lebyadkin eğildi, parayı aldı, yüzü kızardı, birden Varvara Petrovna'ya yaklaşıp, demin saydığı parayı uzattı.

"Nedir bu?"

Sonunda iyice korkmaya başlamıştı Varvara Petrovna, elleriyle koltuğun iki yanını sımsıkı yakaladı. Mavriki Nikolayeviç, ben, Stepan Trofimoviç birer adım ileri artık. Yüzbaşı oradakileri yatıştırmaya çalışarak sağa sola,

"Heyecanlanmayın, heyecanlanmayın, deli değilim ben, yemin ederim deli değilim!" diyordu.

"Hayır sayın bayım, aklınızı kaçırmışsınız siz..."

"Sizin sandığınız gibi değil durum, sayın bayan! Gözünüzde bir çakıl taşı kadar değerim yok kuşkusuz... Oh, sayın bayan, konaklarınız pek zengin döşelidir, ama şimdilik Meçhul Marya dediğimiz Lebyadkina'nın, yani kız kardeşimin evinde sefalet kol geziyor. Yalnızca *şimdilik* Meçhul Marya diyoruz ona, Tanrı da izin ver-

mez ölünceye dek bu adı taşımasına! Sayın bayan, on ruble verdiniz, o da aldı, ama *sizden* olduğu için aldı o parayı! Duyuyor musunuz sayın bayan! Bu Meçhul Marya sizden başka kimseden almazdı dünyada. Yoksa, Kafkasya'da Yermolay'ın gözleri önünde vurulan kurmay subay dedesinin ruhu tabutun içinde zangır zangır titrerdi. Ama sizden alır sayın bayan, herkes alır sizden. Ama bir eliyle alır, öteki eliyle, üyesi bulunduğunuz Moskova hayır kurumuna bağış olarak yirmi ruble uzatır size... çünkü, *Moskova Haberleri* dergisinde, herkesin yazılabileceği bir yardımsevenler defteri açtığınızı kendiniz duyurmuştunuz..."

Yüzbaşı birden sustu. Güçlükle kazanılmış bir başarıdan sonra olduğu gibi ağır ağır soluyordu. Bütün bu hayır kurumu üzerine söyledikleri, besbelli, daha önceden, belki de Liputin'in "redaksiyonu" altında, hazırlanmıştı. Daha da terlemişti şimdi. Şakaklarından aşağı iri ter taneleri yuvarlanıyordu. Varvara Petrovna dik dik bakıyordu ona. Sert bir tavırla,

"Bu defter sürekli aşağıda, kapıcımdadır," dedi; "isterseniz gider orada yazılır, bağışınızı yaparsınız. Rica ederim, şimdi paranızı cebinize koyun, havada öyle sallayıp durmayın. Hah, işte şöyle. Eski yerinize oturmanızı da rica edeceğim. Şöyle... Kız kardeşiniz böylesine zenginken, yoksul sanıp ona para verdiğim için çok üzgünüm sayın bayım. Yalnız, bir şeyi anlayamadım, niçin başkalarından dünyada almaz para da benden alır? Bunu öylesine üzerine basa basa söylediniz ki, soruma kesin yanıt vermenizi istiyorum."

"Hiç kimseye açılamayacak bir sırdır bu sayın bayan!"

Varvara Petrovna kararlı tavrını biraz yitirmiş gibi sordu:

"Niçin?"

"Sayın bayan, sayın bayan!.."

Sağ elini kalbinin üzerine koyup, yere bakarak, üzgün, sustu. Varvara Petrovna gözlerini ondan ayırmadan bekliyordu.

Birden bağırdı yüzbaşı:

"Sayın bayan, size bir soru sormama izin verir misiniz? Yalnızca bir soru, ama açık, dosdoğru, Rusça, yürekten bir soru!"

"Buyrun."

"Ömrünüzde hiç acı çektiniz mi sayın bayan?"

"Birisinin size acı çektirdiğini ya da çektirmekte olduğunu söylemek istediğiniz belli."

Lebyadkin, bilinçsizce olacak, gene fırladı yerinden, yumruğuyla göğsüne vurarak,

"Sayın bayan, sayın bayan!" diye haykırdı, "burada, bu yürekte o denli çok şey var ki, mahşer gününde ortaya çıktıklarında Tanrı bile şaşıracak!"

"Hımm! güçlü bir deyiş."

"Sayın bayan, belki biraz sinirli konuşuyorum..."

"Meraklanmayın, ne zaman susturulmanız gerektiğini bilirim ben."

"Bir soru daha sorabilir miyim sayın bayan?"

"Sorun bakalım, bir soru daha."

"Kişi yalnızca ruhunun soyluluğundan ölebilir mi?"

"Bilmiyorum, böyle bir soruyu hiç sormadım kendime."

Lebyadkin heyecanlı bir alayla,

"Bilmiyorsunuz demek!" diye haykırdı. "Böyle bir soruyu hiç sormadınız kendinize! Öyleyse, öyleyse,

'Sus ey, umutsuz kalbim!'"

Yumruğunu hızla indirdi göğsüne. Gene dolaşmaya başladı salonda. Bu çeşit insanların belirgin özelliklerinden biri, isteklerini gizleme güçlerinin hiç olmamasıdır. Tersine, içlerinde doğdukları anda onları, tüm çirkinlikleriyle açığa vurmak için önüne geçilmez bir istek duyarlar. Dengi olmadıkları bir topluluğun içine düştüklerinde çoğunlukla ürkektirler başlangıçta, ama biraz hoşgörüyle davranın onlara, hemen küstahlaşırlar. Yüzbaşı coşmuştu. Orta yerde dolaşıyor, ellerini kollarını sallıyor, kendisine sorulan sorulara kulak asmıyor, çabuk çabuk konuşarak kendisinden söz ediyordu. Öyle ki, bazen dili dönmeye yetiştiremiyor, bir tümcenin sonunu getirmeden ötekine atlıyordu. Ayık olmayabilirdi de. Bir kez başını çevirip bakmadığı Lizaveta Nikolayevna da salondaydı, ama genç kızın varlığının onu şaşırttığı belliydi. Bununla birlikte, ben böyle sanıyor da olabilirdim. Varvara Petrovna'nın, öfkesini, iğrenme duygusunu bastırarak böyle bir adamı dinlemesinin bir nedeni vardı kuşkusuz. Praskovya İvanovna, doğrusu, işin

aslını pek anlayamamış, korkudan tir-tir titriyordu. Stepan Trofimoviç de titriyordu. Ama onunki tersine, her zaman her şeyi fazlasıyla anladığındandı. Mavriki Nikolayeviç genel bir savunucu durumundaydı. Liza benzi uçuk, iyice açılmış gözlerle yabani yüzbaşıya bakıyordu. Şatov önceki gibi oturuyordu yerinde. Ama en tuhaf olanı, Marya Timofeyevna'nın gülmeyi kesmekle kalmayıp son derece üzgün oturmasıydı. Sağ kolunun dirseğini masaya dayamış, uzun, hüzün dolu bir bakışla durmadan konuşan ağabeyine bakıyordu. Yalnızca Darya Pavlovna sakin görünüyordu.

Sonunda kızdı Varvara Petrovna.

"Saçma bunların tümü, soruma yanıt vermediniz: 'Niçin?' Israrla bekliyorum yanıtınızı."

Yüzbaşı göz kırptı. Varvara Petrovna'nın söylediğini yineledi:

"'Niçin?' sorunuza mı yanıt vermedim? Israrla yanıt bekliyorsunuz demek. Bu küçücük 'niçin' sözcüğü evren yaratıldığından bu yana hep sorulur Yaradan'a: 'Niçin?', 'niçin?' ama gelgelelim, yedi bin yıl oldu hâlâ bir yanıt bulup da veremedi Yaradan. Şimdi tutup, sinek kadar değeri olan bir Yüzbaşı Lebyadkin yanıt versin istiyorsunuz, hakça bir iş olur mu bu yani sayın bayan?"

Varvara Petrovna öfkelenmişti. Sabrı tükenmişti.

"Hepsi saçma bunların! Sorduğumla bir ilgisi yok. Üstelik sayın bayım, pek gösterişli konuşuyorsunuz ki, küstahlık sayarım bunu ben."

Yüzbaşı kulak asmıyordu.

"Sayın bayan, belki de Ernest olsun isterdim adım, oysa kaba İgnat adını taşımak zorundayım, niçin acaba, bu konuda ne düşünüyorsunuz? Prens de-Monbaron olsun adım isterdim, oysa *lebed*'den[4] Lebyadkinim yalnızca. Niçin? Ozanım ben sayın bayan, ozan ruhum var benim. Bir yayıncıdan bin ruble alabilirdim, oysa çöplükte sürünüyorum, niçin, niçin? Sayın bayan! Bence Rusya doğanın bir oyunundan başka bir şey değildir!"

"Daha belirli bir şey söyleyemeyecek misiniz?"

"*Hamam böceğinin* öyküsünü okuyabilirim size sayın bayan."

"Ne-e-e?"

"Aklımı yitirmedim daha sayın bayan! Yitireceğim, bir gün ke-

4 *Lebed* sözcüğü Rusça'da kuğu anlamına gelir – ç.n.

sinlikle yitireceğim ama, şimdilik başımda kalsın! Sayın bayan, değerli bir dostum Krılov'un bir şiir-masalını *Hamam böceği* adı altında yeniden yazdı. Okuyabilir miyim?"

"Krılov'un bir şiir-masalını mı okumak istiyorsunuz?"

"Hayır, Krılov'un değil okumak istediğim masal, benim, kendi yapıtım! Hiç gocunmadan şuna inanın sayın bayan, Rusya'nın Krılov adında, çocuk yaştakiler eğlensin diye milli eğitim bakanlığınca Yazpark'ta anıtı dikilen büyük bir şiir-masal yazarı olduğunu anlamayacak kadar bilgisiz, bozulmuş değilim. 'Niçin?' diye soruyorsunuz, sayın bayan. Yanıt bu şiir-masalın içinde ateşten harflerle yazılıdır!"

"Okuyun, bakalım masalınızı."

"Bir hamam böceği yaşardı bu dünyada,
Doğdu doğalı hamam böceğiydi,
Sonra düştü bir gün
Sinek yemi dolu bir bardağa."

Varvara Petrovna,

"Tanrım, nasıl şey bu?" diye haykırdı.

Yüzbaşı, yapıtını okumasına engel olunan bir yazarın sinirli sabırsızlığıyla elini kolunu hızla sallayarak, aceleyle,

"Yani, yazın," dedi, "sinekler bir bardağa üşüştüler mi, içindeki sinek yemi oldu demektir, bunda anlaşılmayacak ne var, kesmeyin sözümü, kesmeyin, göreceksiniz, anlayacaksınız... (durmadan elini kolunu sallıyordu).

Kendine bir yer buldu hamam böceği,
Sinekler homurdandılar ona.
Bardağımız çok dolu.
Diye Jüpiter'e yakındılar.
Ama onlar çekişedursun,
İyi yürekli ihtiyar,
Nikifor geldi bardağın yanına...

Daha bitirmedim şiirimi, ama olsun varsın, sözlerle anlatayım!" dedi yüzbaşı çatlak bir sesle, "Nikifor bardağı alıp bağrışmalarına kulak asmadan, çoktan yapılması gereken şeyi yapıyor, sinekleri

de hamam böceğini de çöplüğe boşaltıyor. Ama dikkat edin sayın bayan, dikkat edin, hamam böceği yakınmıyor!" Mağrur bir tavır takınarak haykırdı: "İşte 'niçin?' sorunuzun yanıtı!"

Çabuk çabuk konuşarak ekledi:

"'Hamam böceği yakınmıyor!' Nikifor burada doğa oluyor."

Kıvanç dolu bir tavırla salonda dolaşmaya başladı. Varvara Petrovna pek öfkelenmişti.

"İzin verirseniz bir şey soracağım. Şimdi de, Nikolay Vsevolodoviç'in gönderdiği, sözde tamamını alamadığınız, ailemden birisini suçlama cüretini size veren para üzerine açıklama yapın bana."

Lebyadkin acıklı bir tavırla sol kolunu havaya kaldırdı.

"İftira!" diye böğürdü.

"Hayır, iftira değil."

"Sayın bayan, kişiyi, gerçeği açığa vurmaktansa, aile adının lekelenmesine razı olmaya zorlayan durumlar vardır. Lebyadkin ağzından laf kaçırmaz sayın bayan!"

Gözleri kamaşmıştı sanki. Heyecan içindeydi. Öneminin farkındaydı. Böyle bir şeyler düşünüyordu besbelli.

Varvara Petrovna,

"Çıngırağı çalınız lütfen Stepan Trofimoviç," dedi.

İğrenç bir tavırla gülümseyerek göz kırptı yüzbaşı.

"Lebyadkin kurnazdır sayın bayan! Kurnazdır ama, onun da karşılaştığı bir zorluk var, onun da tutkularının bir kapısı var! Denis Davidov'un söylediği eski süvari matarasıdır. İnsan bu kapıdan içeri girdi mi sayın bayan, bakarsınız, pek soylu, şiir bir mektup yazar, gönderir, ama sonra pişman olur, bu mektubu geri çevirmek için ömrünce gözyaşı dökmeye hazırdır. Çünkü güzellik duygusu bozulur orada. Ama kuş kafesten uçmuştur bir kez. Kuyruğundan yakalayabilirsen yakala! İşte bu kapıda da Lebyadkin, hakarete uğramış ruhunun derinliklerinden taşan soylu öfkeye kapılarak soylu bir kız için bazı şeyler saçmaladı sayın bayan, dedikoducular, iftiracılar da hemen yararlandılar bundan. Ama kurnazdır Lebyadkin sayın bayan! İçi çıfıt çarşısı kurt tepesinde oturmuş, yalanarak boşuna bekliyor sonu: Lebyadkin laf kaçırmayacak ağzından, mataranın dibinden, beklenenin yerine, Lebyadkin'in kurnazlığı çıkacak her keresinde! Ama yeter artık, yeter! Sayın bayan, yü-

ce, göz alıcı konaklarınız en soylu kişiler olabilir, ama hamam böceği yakınmayacak bundan! Dikkat edin, unutmayın, yakınmayacak, yüce ruhunu anlayın!"

Bu sırada kapıcının odasında bir çıngırak sesi duyuldu. Pek kısa bir zaman sonra, Stepan Trofimoviç'in çıngırağına biraz ağırdan alan Aleksey Yegoraviç geldi. Yaşlı, mağrur uşak çok heyecanlı görünüyordu. Varvara Petrovna'nın soru dolu bakışına,

"Şimdi Nikolay Vsevolodoviç onur verdiler," diye karşılık verdi. Buraya geliyorlar.

Varvara Petrovna'nın o andaki yüzünü çok iyi anımsıyorum: Önce bembeyaz oldu, ama birden parladı gözleri. Olağanüstü kararlı bir tavırla oturduğu koltukta doğruldu. Herkes şaşırmıştı. Bir ay sonra beklenen Nikolay Vsevolodoviç'in bu hiç beklenmedik gelişi yalnızca beklenmedik olmasıyla değil, özellikle bu dakikaya rastlamasıyla da tuhaftı. Yüzbaşı bile ağzını açmış, aptal aptal kapıya bakarak salonun ortasında kalakalmıştı.

İşte bitişikteki uzun, büyük salondan çabuk, kısa, olağanüstü sık, yaklaşan ayak sesleri duyuldu. Biri yuvarlanarak geliyordu sanki. Birden daldı konuk salonuna, hiç de Nikolay Vsevolodoviç değil, bir yabancı, genç bir adamdı bu.

V

İzninizle, burada nokta koyup ansızın ortaya çıkan bu kişiyi birkaç kaba çizgiyle anlatacağım.

Seyrek, sarı, oldukça uzun saçlı; güç belli olan bıyıkları sarkık, sakallı, ortadan biraz uzun boylu, yirmi yedi yaşlarında bir gençti bu. Temiz, modaya göre giyimliydi ama, züppe hali yoktu. İlk bakışta biraz kambur, beceriksiz tavırlı gibi görünüyordu, oysa hiç de kambur değildi. Tavırları rahattı. Tuhaf bir adamdı sanki, bununla birlikte sonra, tavırlarının pek soylu, konuşmasınınsa yerli yerinde olduğunu gördük.

Çirkin olduğunu kimse söyleyemezdi, ama yüzünde hiç hoşa gitmeyen bir şey vardı. Başı ensesine doğru uzamış, iki yandan ezilmiş gibiydi. Öyle ki yüzü sivri görünüyordu. Alnı yüksek, dar,

oysa yüz çizgileri yumuşak; gözleri keskin bakışlı, burnu küçük, kalkık; dudakları uzun, inceydi. Yüzü hastalıklı gibiydi, ama hiç de hasta değildi. Yanaklarıyla elmacık kemiklerinin duruşu ağır bir hastalıktan yeni kalkmış gibi bir görünüş veriyordu ona. Oysa sağlığı, gücü kuvveti yerindeydi, hatta hiç hasta olmamıştı.

Pek aceleyle yürüyor, hareket ediyor, ama hiçbir zaman acele etmiyordu. Hiçbir şey onu şaşırtamaz gibiydi. Her türlü koşul altında, her çeşit topluluk içinde her zaman olduğu gibi kalır, hiç değişmezdi. Son derece kendini beğenmişti, ama hiç farkında değildi bunun.

Çabuk çabuk, acele ederek konuşuyor, öte yandan kendine güvenini de hiç yitirmiyordu. Sözcük bulmak için güçlük çekmiyordu. Düşünceleri, aceleci görünüşüne karşın, sakindi, açık seçikti, kesindi. Özellikle bu dikkati çekiyordu. Konuşması olağanüstü anlaşılırdı. Sözcükler ağzından, her zaman toplanmış, her zaman emrinize hazır, düzgün, iri taneler gibi dökülüyordu. Önce hoşuna giderdi bu insanın, ama sonra bu aşırı açık konuşma, bu her zaman hazır söz dizisi tiksinti verirdi insana. Ağzının içindeki dili değişik bir biçimde, olağanüstü uzun, ince, son derece kırmızıymış; pek sivri ucu kendi kendine durmadan dönüyormuş gibi görünüyordu.

İşte bu genç adam dalmıştı konuk salonuna. Doğrusu hâlâ, onun bitişikteki salondan konuşmaya başladığını, yanımıza da konuşarak girdiğini sanırım. Bir anda Varvara Petrovna'nın karşısında gördük onu. Söz dizisi dökülüyordu ağzından:

"... Düşünün bir kere, Varvara Petrovna, içeri girerken on beş dakika önce buraya gelmiş bulacağımı sanıyordum onu. Bir buçuk saat oluyor geleli. Kirillov'un evinde karşılaştık. Yarım saat önce, doğrudan buraya gelmek üzere ayrıldı oradan, bana da on beş dakika sonra gelmemi buyurdu..."

"Kim bu?" diye sordu Varvara Petrovna. "Buraya gelmenizi buyuran kim?"

"Kim olacak, Nikolay Vsevolodoviç! Gerçekten de, şimdi mi duyuyorsunuz geldiğini? Hiç değilse eşyaları çoktan gelmiş olmalı, haber vermediler mi size? Öyleyse benden duyuyorsunuz bunu ilk kez. Bir adam gönderebilirdik ona ama, sanıyorum şimdi gelir,

evet şimdi, birtakım bekledikleriyle, hiç değilse benim anladığım kadarıyla, birtakım hesaplarıyla uyuşan bu anda gelecektir." Salonu gözden geçirdi, bakışlarını aşırı dikkatle Yüzbaşı'nın üzerinde bekletti bir süre. "Ah, Lizaveta Nikolayevna, daha ayak basar basmaz sizinle karşılaştığıma öylesine sevindim ki, bilemezsiniz. Elinizi sıkmak beni pek mutlu edecek", neşeyle gülümseyen Liza'nın uzattığı eli yakalamak için uçarcasına gitti yanına; "pek saygıdeğer Praskovya İvanovna, görüyorum ki, 'profesörünüzü' unutmamışsınız. İsviçre'de kızdığınız gibi de kızmıyorsunuz ona artık. Peki, bacaklarınız nasıl Praskovya İvanovna? İsviçre doktorları anayurt havasını size öğütlerken haklı mıymışlar?.. Nasıl? Sıcak banyo mu? Faydası olur sanırım. Ama sizi o zaman Avrupa'da göremediğime (birden geri dönmüştü), saygılarımı sunamadığıma pek üzgünüm, Varvara Petrovna, hem o kadar anlatacak şeyim vardı ki size... Bizim ihtiyarı geleceğimden haberdar etmiştim ama, her zamanki gibi yine..."

Stepan Trofimoviç bir an uyuşukluktan kurtulup,

"Petruşa!" diye haykırdı.

Ellerini oğuşturarak oğluna doğru koştu.

"*Pierre, mon enfant*[5] inan tanıyamadım seni!"

Kollarının arasında sıkıyordu onu, gözlerinden yaşlar boşalmıştı.

Petruşa, babasının kollarının arasından kurtulmaya çalışırken, aceleyle mırıldandı:

"Hadi, çocukluğu bırak, sakin ol, yeter artık, rica ederim."

"Her zaman, her zaman suçluydum sana karşı!"

"Hadi yeter şimdi! Sonra konuşuruz bunları. Hemen çocuklaşacağını biliyordum zaten. Biraz kendine gel, rica ediyorum."

"Ama on yıl oluyor, görmedim seni yavrum!"

"Böyle ağlayıp sızlamanı gerektirecek o kadar da az neden var öyleyse..."

"*Mon enfant!*"[6]

"Peki, peki, inanıyorum beni sevdiğine. Çek şu ellerini. Başkalarını rahatsız ediyorsun... Ah, işte geldi Nikolayev Vsevolodoviç. Bırak artık çocukluğu, son kez rica ediyorum!"

5 (Fr.) Piyer, yavrum.

6 (Fr.) Yavrum.

Gerçekten de salona gitmişti Nikolay Vsevolodoviç. Sessizce içeri girmiş, bir an kapıda durup durgun bakışlarla salondakileri süzmüştü.

Dört yıl önce onu ilk kez gördüğümde olduğu gibi, şimdi de ilk bakışta şaşırtmıştı beni. Hiç unutmamıştım onu. Ama sanıyorum, daha önce birçok kez görmüş olmasına karşın, insanın, her görüşmelerinde o güne dek görmediği bir yanını fark eder gibi olduğu yüzler vardır. Görünüşte, dört yıl önceki Nikolay Vsevolodoviç'ti: Gene öyle göz alıcı, mağrurdu. O zamanki gibi kurumla girmişti içeri gene, o zamanki kadar genç bile sayılırdı. Hafif gülümsemesi gene resmî-okşayıcı, kendine güven doluydu. Bakışı gene öyle sert, düşünceli, sanki dalgındı. Sözün kısası, daha dün görüşmüş gibiydik. Ama bir şey şaşırtmıştı beni: Eskiden, gerçi yakışıklı sayarlardı onu ya, yüzü gerçekten de, kentimizin acı dilli birkaç kadınının söylediği gibi, "maskeye benziyor"du. Şimdi ise, şimdi ise, nedendir bilmiyorum, ilk bakışta son derece yakışıklı görünmüştü bana. Öyle ki, yüzünün maskeye benzediğini kimse söyleyemezdi. Renginin, eskiye oranla hafif uçuk olmasından, biraz da zayıflamasından mı böyleydi acaba? Ya da yeni bir düşünce parıldıyordu bakışında belki?

Varvara Petrovna koltuğunda iyice doğrularak, ayağa kalkmadan, Nikolay Vsevolodoviç'i buyuran bir el hareketiyle durdurdu.

"Nikolay Vsevolodoviç!" diye haykırdı. "Bir dakika dur orada!"

Ama bu el hareketiyle haykırışın hemen peşinden gelen, Varvara Petrovna'dan bile bekleyemeyeceğim o korkunç soruyu anlayabilmesi için, Varvara Petrovna'nın ne yaradılışta bir kişi olduğunu, bazı durumlardaki olağanüstü ataklığını anımsamasını rica edeceğim okuyucunun. Olağanüstü güçlü iradesine; hayli mantıklı, pratik, yani yönetici yeteneğine karşın, kendisini ansızın hepten, (deyim yerindeyse) geri çekilmeden, olaylara bıraktığı anların hiç olmadığının anımsanmasını da rica ediyorum. Nihayet, bu dakikanın onun için gerçekten de, bilinmez bir güçle hayatın tüm gerçeğinin (tüm geçmişin, bugünün, belki geleceğin bile) birden toplandığı dakikalardan biri olabileceğinin de dikkate alınmasını istiyorum. Bir de, biraz önce Praskovya İvanovna'ya aldığını söylediği, başka bir bilgi vermediği imzasız mektubu anımsatacağım.

Onun, oğluna birden sorduğu o korkunç sorunun sırrı belki de bu mektuptaydı.

İnsanın içini ürperten kararlı bir sesle, tane tane konuşarak,

"Nikolay Vsevolodoviç," diye yineledi, "rica ederim hemen, yerinizden kıpırdamadan yanıt verin bana, bu zavallı, topal kızın, işte şunun, orada oturuyor, bakın ona! Bu kızın... yasal... karınız olduğu doğru mu?"

O anı pek iyi anımsıyorum! Nikolay Vsevolodoviç gözlerini bile kısmadan, dik dik annesine bakıyordu. En küçük bir değişiklik olmamıştı yüzünde. Sonunda, hoşgörü dolu bir gülümsemeyle ağır ağır gülümsedi, hiçbir şey söylemeden, sessizce annesinin yanına yürüdü, elini aldı, saygıyla dudaklarına götürüp öptü. Annesinin üzerinde öylesine güçlü, yenilmez bir etkisi vardı ki, Varvara Petrovna elini bile çekmeye cesaret edememişti. Bir soru sormuş, oğluna bakıyordu. Bir dakika daha bilinmezliğe dayanamayacağını söylüyordu bakışı...

Ama susmayı sürdürüyordu beriki. Annesinin elini öptükten sonra bir daha göz gezdirdi salona, hiç acele etmeden doğrudan Marya Timofeyevna'nın yanına yürüdü. Bazı anlarda insanların yüzlerini anlatmak pek güçtür. Örneğin, Marya Timofeyevna'nın korkudan taş kesilmiş, gibi hemen ayağa kalktığını, yalvarıyormuş gibi kollarını göğsünün üzerine çapraz koyduğunu anımsıyorum. Öte yandan, yüzünü allak bullak eden bir sevinci, insanın dayanması pek güç olan sevinci de anımsıyorum. Belki o da öteki de, korku da sevinç de vardı sevinçte. Ama çabucak yanına yaklaştığını anımsıyorum (hemen yanında ayakta duruyordum), ha bayıldı düştü ha bayılacak gibi gelmişti bana.

Nikolay Vsevolodoviç, gözlerinde olağanüstü bir kibarlık parıltısıyla, okşayıcı, tatlı bir sesle,

"Buraya gelmeniz olmaz," dedi ona.

Son derece saygılı bir tavırla karşısında ayakta duruyordu. Her hareketinde en içten bir saygı okunuyordu. Zavallı, sesini iyice alçaltarak, tıkanarak,

"Ben şimdi... burada... önünüzde diz çökebilir miyim?" diye kekeledi.

"Hayır, olmaz öyle şey."

İçtenlikle gülümsedi ona, öyle ki, zavallı da sevinçle gülümsedi birden. Nikolay Vsevolodoviç aynı okşayıcı, tatlı sesle, bir çocukmuş gibi tatlılıkla onu yola getirmeye çalışarak, mağrur bir tavırla ekledi:

"Düşünün bir kere, bir kızsınız, bense gerçi en sadık dostunuzum ama, gene de bir yabancı sayılırım. Ne kocanızım ne babanız ne de nişanlınız. Verin elinizi bana, gidelim. Arabaya kadar geçireyim sizi, izin verirseniz, ben götüreyim sizi evinize kadar."

Marya Timofeyevna dinledi, derin düşüncelere dalmış gibi başını eğdi. Göğüs geçirip, elini Nikolay Vsevolodoviç'e uzatırken,

"Gidelim," dedi.

Ama tam o anda küçük bir şanssızlık oldu. Marya Timofeyevna birden dikkatsizce dönmüş, pek sağlam olmayan kısa bacağının üzerine basmış olacak, hemen yanındaki koltuğun üzerine düşmüştü. O koltuk orada olmasaydı yere yuvarlanacaktı. Nikolay Vsevolodoviç hemen tuttu onu, kaldırdı, koluna girdi, ilgiyle, dikkatlice kapıya doğru götürdü. Marya Timofeyevna düştüğü için pek utanmışa benziyordu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Sessizce yere bakarak, iyice topallaya topallaya, neredeyse koluna asılmış, yürüdü Nikolay Vsevolodoviç'le. Birlikte çıktılar kapıdan. Gördüm, onlar giderken Liza nedense fırladı oturduğu koltuktan, kapıdan çıkana dek gözlerini hiç ayırmadan baktı arkalarından. Sonra hiçbir şey söylemeden oturdu yine, ama yüzünde, iğrenç bir şeye dokunmuş gibi sinirli bir kas çekilmesi vardı.

Nikolay Vsevolodoviç'le Marya Timofeyevna arasında bu kısa olay geçerken hepimiz şaşkın, sessiz duruyorduk. Sivrisinek uçsa sesi duyulurdu. Ama onlar çıkar çıkmaz herkes birden konuşmaya başlamıştı.

VI

Konuşmaktan çok haykırıyorlardı sanki. O anki olayları sırasıyla anımsayamıyorum. Bir kargaşa olmuştu çünkü. Stepan Trofimoviç ellerini oğuşturarak bir şeyler söylüyordu yüksek sesle, ama Varvara Petrovna'nın ona baktığı yoktu. Mavriki Nikolayeviç bile ça-

buk çabuk, sinirli, homurdanıyordu. Ama en çok Pyotr Stefanoviç ateşlenmişti. Elini kolunu sallayarak, heyecanla bir şeyler anlatıyordu Varvara Petrovna'ya, onu bir şeye inandırmaya çalışıyordu. Ama uzun süre ne söylediğini anlayamadım. Praskovya İvanovna'ya da, Lizaveta Nikolayevna'ya da dönüp bir şeyler söylüyordu arada bir. Hatta bir ara bağırarak babasına bile bir şey söyledi. Kısacası, salonun içinde dört dönüyordu. Bir ara Varvara Petrovna, yüzü kıpkırmızı, yerinden fırlayıp, Praskovya İvanovna'ya "Duydun mu, duydun mu ne söyledi ona burada?" diye bağıracak oldu. Ama, beriki karşılık veremedi, yalnızca kolunu sallayıp bir şeyler mırıldandı. Zavallının kendi derdi başından aşkındı: İkide bir Liza'ya dönüyor, sınırsız bir dehşet içinde ona bakıyordu. Kalkıp gitmeyi ise, kızı kalkmadan aklına getirmeye bile cesareti yoktu. Bu arada yüzbaşı sıvışmaya can atıyordu kuşkusuz. Bunu fark etmiştim. Nikolay Vsevolodoviç geldi geleli dehşetli bir korku içindeydi. Ama Pyotr Stepanoviç kolundan yakalamış, gitmeye koymuyordu onu. Bir yandan da Varvara Petrovna'yı inandırmak için dil döküyordu:

"Pek gerekli bu, pek gerekli."

Varvara Petrovna'nın karşısında ayakta duruyordu. Beriki ise yine koltuğuna çökmüş, anımsıyorum, aşırı bir dikkatle dinliyordu onu. Genç adam istediğini elde etmiş, Varvara Petrovna'nın ilgisini çekmeyi başarmıştı.

"Gerekli bu! Ortada bir yanlış anlamanın olduğunu siz de göreceksiniz Varvara Petrovna. Dışarıdan bakınca pek tuhaf gözüküyor ama, gerçekte hiç de öyle değil, o kadar basit ki iş. Bunu anlatmak hakkını bana kimsenin vermediğini, zorla kendimi dinletmekle belki gülünç duruma bile düştüğümü biliyorum. Ama önce, Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi hiç önemsemiyor bunu. Sonra, öyle durumlar vardır, insanın kendisinin açıklaması pek güçtür, birtakım nazik noktaları anlatması daha bir kolay olan üçüncü bir kişinin bunu yapması zorunluluğu vardır. İnanın, Varvara Petrovna, olayın çok basit olmasına karşın, demin sorduğunuz soruya hemen kesin bir yanıt vermediği için hiç de suçlu değildir Nikolay Vsevolodoviç. Daha Petersburg'dan biliyorum durumu. Öte yandan, ille de bu belirsiz 'onur' sözcüğünü kullanmanız gereki-

yorsa, bu durumun Nikolay Vsevolodoviç'e yalnızca onur vereceğini de söyleyeceğim..."

"Bu... anlaşılmaz durumun ortaya çıkmasının nedeni olan bir olaya tanık olduğunuzu mu söylemek istiyorsunuz?" diye sordu Varvara Petrovna.

Pyotr Stepanoviç doğrulamakta acele etti.

"Tanık da oldum, katıldım da."

"Bunun, Nikolay Vsevolodoviç'in, hiçbir şeyini gizlemediği bana karşı beslediği, bildiğim duygularını incitmeyeceğine söz verirseniz bana... bunu anlatmakla onu sevindireceğinize de kesin inanıyorsanız..."

"Kesin sevinecektir, zaten ben de bunun için böylesine hevesle üstüme alıyorum bu görevi. Bir sırası gelse, kendisinin de bunu benden isteyeceğine inanıyorum."

Birden ortaya çıkan bu gencin başkasıyla ilgili bir olayı anlatmakta gösterdiği bu yapışkan istek olağan davranışların dışında bile oldukça tuhaftı. Ne var ki, asıl yaraya parmak basarak Varvara Petrovna'ya yutturmuştu oltayı. O zamanlar bu adamın yaradılışından da niyetlerinden de pek haberim yoktu.

Varvara Petrovna, hoşgörüsünden biraz acı çekerek ağırbaşlı, dikkatli,

"Sizi dinliyoruz," dedi.

Söz dizisi dökülmeye başladı:

"Öyle uzun bir şey değil. Dahası, doğrusunu söylemek gerekirse, gerçekte bir olay bile değil bu. Öte yandan, bir romancı işsizlikten, bir roman çıkarabilirdi bundan. Pek ilginç bir şeydir bu Praskovya İvanovna. Lizaveta Nikolayevna'nın da merakla dinleyeceğine inanıyorum, çünkü hoş olmasa da tuhaf çok şey var içinde. Bu beyefendiyi, şimdi burada dikilmiş, demin sıvışmaya hazırlanan şu Bay Lebyadkin'i Nikolay Vsevolodoviç beş yıl önce Petersburg'da tanıdı. Bağışlayın Varvara Petrovna. Bununla birlikte, kirişi kırmanızı salık vermem size, emekli levazım memuru efendi (görüyorsunuz ya, çok iyi anımsıyorum sizi). Unutmayın, burada çevirdiğiniz, hesaplarını bir bir vermek zorunda kalacağınız dolapların hepsinden Nikolay Vsevolodoviç'in de benim de haberimiz var. Bir daha özür dilerim Varvara Petrovna. O zamanlar Nikolay Vse-

volodoviç bu baya 'benim Falstafım' derdi. Bu, herkesin eğlendiği, para kazanmak için kendisiyle eğlenilmesine göz yuman 'maskara' yaradılışlı adam anlamına gelse gerek. O zamanlar Nikolay Vsevolodoviç Petersburg'da işin alayındaydı. Başka bir sözcükle anlatamayacağım bunu, çünkü umutsuzluğa düşmez o. Bir işle uğraşmayı da küçümsüyordu. O zamanki yaşantısından yalnızca bir şeyi anlatacağım Varvara Petrovna. Lebyadkin'in bir kız kardeşi vardı, demin burada olan kızın ta kendisiydi bu. Ağabey ile kız kardeşinin evleri barkları yoktu. Kapı kapı dolaşıyorlardı. Bu adam Konuklar Hanı'nın kemerleri altında eski resmî giysisiyle sürter, gelip geçen iyi giyimli yayaları durdurur, dilenirdi. Topladığı parayı da gider içkiye verirdi. Kız kardeşinin ise ne yeyip içtiğini kimse bilmezdi. Kentin yoksul mahallelerinde şuna buna hizmet ediyor, geçinip gidiyordu. Korkunç bir başıbozukluk, sefalet vardı bu yan mahallelerde. Oradaki yaşantıyı, tuhaf yaradılışı nedeniyle Nikolay Vsevolodoviç'in de girdiği o dünyayı anlatmayacağım size. Yalnızca o günleri anlatacağım Varvara Petrovna. 'Tuhaflıklara' gelince, bu onun kendi sözüdür. Çok şeyini saklamaz benden. Bir ara Nikolay Vsevolodoviç'le pek sık karşılaşan Matmazel Lebyadkina, onun yakışıklılığına vurulmuştu. Bu kızın pis, iğrenç yaşantısının sonunda, nasıl söylesem, göz kamaştırıcı bir pırlantaydı o. Duyguları anlatmakta pek beceriksizimdir, onun için geçiyorum. Ama şu oldu ki, çevresindeki iğrenç insancıklar hemen alaya aldılar kızcağızı. Çok üzülüyordu. Zaten her zaman alay ediyorlardı onunla. Ama daha önce farkında değildi bunun. Şimdiki kadar değilse bile, daha o zamanlar aklından zoru vardı. Onun, küçükken, iyiliksever, zengin bir hanımın yanında eğitildiğini gösteren bazı belirtiler var. Nikolay Vsevolodoviç'in dönüp baktığı bile yoktu ona. İşi gücü memurlarla masaya çöküp eski, yağlanmış kâğıtlarla partisi dört kapiğe iskambil oynamaktı. Ama günün birinde kıza hakaret eden bir memuru, nedenini sormadan, ensesinden tuttuğu gibi ikinci kat pencereden aşağı fırlattı. Bu hiç de hakarete uğrayan masum bir kızı savunmak için yapılmış şövalyece bir hareket değildi. Olay kahkahalar arasında başlamış, bitmişti. En çok gülen de Nikolay Vsevolodoviç'in kendisiydi. Her şey kazasız belasız sona erince, barışmışlar, punç içmeye başlamışlardı. Ama hakarete uğ-

rayan masum kız unutmadı bunu. Akıl durumunun son bir sarsıntı geçirmesiyle son buldu her şey, anlaşılan. Yineliyorum, duyguları anlatmakta pek beceriksizimdir, ama burada en önemli olan hülyadır. Nikolay Vsevolodoviç'e gelince, mahsusmuş gibi, habire körüklüyordu bu hülyayı. Alay edeceğine, olağanüstü saygılı davranmaya başlamıştı Matmazel Lebyadkina'ya. O sıralarda orada bulunan Kirillov (pek değişik yaradılışta bir insandır. Varvara Petrovna, hemen parlar. Belki de bir gün tanışırsınız, şimdi burada çünkü), evet, o hep susan Kirillov bir gün birden ateşlendi, anımsıyorum, Nikolay Vsevolodoviç'e, bu kadına bir markizmiş gibi saygı göstermekle onu alaya aldığını, böylelikle de zavallıyı hepten deli ettiğini söyledi. Şunu da ekleyeyim ki, Nikolay Vsevolodoviç bu Kirillov denen adamı sayardı biraz. Ne karşılık verdi ona dersiniz: 'Onunla alay ettiğimi sanıyorsunuz Bay Kirillov; inanın yürekten saygı duyuyorum ona, çünkü hepimizden iyi bir insandır.' Bunu söylerken öylesine ciddiydi ki... Böyle olmakla birlikte, iki-üç ay *merhaba,* bir de *allahaısmarladık*tan başka bir sözcük konuşmadı kızla. Orada olduğum için çok iyi anımsıyorum, kız sonunda, Nikolay Vsevolodoviç'i, çok düşmanı, aile engelleri olduğu için ya da buna benzer nedenlerle onu 'kaçırmayı' bir türlü göze alamayan nişanlısı saymaya dek vardırdı işi. Çok güldüler, herkes gülüyordu! En sonunda şu oldu, Nikolay Vsevolodoviç'in buraya gelmesi gerektiğinde, yola çıkmadan Lebyadkina'nın geçimiyle ilgilendi. Sanıyorum, hatırı sayılır bir yıllık bağladı ona, üç yüz rubleden aşağı değildi bu. Belki daha bile çoktu. Kısacası, bütün bunlar, zamanından önce yorulan bir insanın çocuklukları, tuhaflıklarıydı. Varsın isterse, Kirillov'un dediği gibi, hayatta her hazzı tatmış bir insanın topal bir deli kızı nereye kadar götürebileceğini öğrenmek amacıyla yaptığı yeni bir deneme olsun. 'Her zaman hakarete uğramış, ezilmiş, zavallı bir topal kızı mahsus, üstelik bu zavallının size olan gülünç aşkından neredeyse ölmek üzere olduğunu bile bile seçtiniz,' diyordu Kirillov. 'Sonunda ne durumlara düşeceğini görmek için deliye çevirmeye koyuldunuz onu!' Peki ama, iki sözcük konuşmadığı deli bir kızın kendi kendine kurduğu hayaller yüzünden bir insanı suçlamak ne derece doğrudur? Değil üzerinde konuşulması, konuşmaya başlanılması bile akıllıca bir iş ol-

mayacak konular vardır. Varvara Petrovna! Nihayet, tuhaflık olsun varsın, ama daha bir şey söylenemez bu konuda. Şimdi de bunu olay yaptılar işte... Burada olup bitenlerden biraz haberim var Varvara Petrovna."

Pyotr Stepanoviç birden kesti anlatmayı. Lebyadkin'e dönecekti ki, Varvara Petrovna durdurdu onu. Son derece heyecanlı, duyguluydu.

"Bitirdiniz mi anlatacaklarınızı?" diye sordu.

"Hayır; bildiklerimin tamamlanması için, izin verirseniz, şu baya bir şeyler sormam gerekiyor... Şimdi durumu anlayacaksınız Varvara Petrovna."

"Yeter, sonraya kalsın gerisi, rica ederim, şimdi kesin. Ah, anlatmanıza izin vermekle ne iyi etmişim!"

Birden bir canlılık geldi Pyotr Stepanoviç'in üzerine.

"Şimdi düşünün Varvara Petrovna," dedi, "aşırı derecede kesin bile olsa, deminki sorunuza yanıt verebilir miydi Nikolay Vsevolodoviç?"

"Oh, evet, aşırı derecede kesin bir soruydu bu!"

"Bazı durumlarda üçüncü bir kişinin olayla doğrudan ilgili kişiye oranla çok daha rahat anlatabileceğini söylerken de haksız mıydım?"

"Evet, evet... Ama bir şeyde yanıldınız, ne yazık ki, yanılmayı da sürdürüyorsunuz. Görüyorum bunu."

"Öyle mi? Nedir?"

"Görüyorsunuz ya... Otursanız daha iyi olmaz mıydı Pyotr Stepanoviç?"

"Ah, elbette, nasıl isterseniz. Yorulmuştum zaten, teşekkür ederim."

Bir koltuk çekti ortaya, koltuğu öyle çevirmişti ki, bir yanında Varvara Petrovna, öte yanında, masanın başında oturan Praskovya İvanovna, tam karşısında da, gözünü bir an bile ayırmadığı Bay Lebyadkin olmuştu.

"Buna 'tuhaflık' demekle yanılıyorsunuz..."

"Ah, yalnızca bu olsa..."

Uzun uzun, heyecanla konuşmaya hazırlandığı belli olan Varvara Petrovna kaptı ağzından sözü:

"Hayır, hayır, durun hele."

Varvara Petrovna'nın konuşmak istediğini görünce hemen dikkat kesildi Pyotr Stepanoviç.

"Hayır, inanın yüce, hatta kutsal bir tuhaflıktı bu! Mağrur genç hakarete uğramış, pek güzel söylediğiniz gibi 'işin alayında' yaşamaya kadar düşmüş. Sözün kısası, bir gün Stepan Trofimoviç'in ustaca benzettiği gibi, Prens Harry adı (hiç değilse benim görüşüme göre daha çok Hamlet'e benzemeseydi), daha yakışırdı ona..."

Stepan Trofimoviç duygulu, ağırbaşlı bir tavırla,

"*Et vous avez raison,*"[7] dedi.

"Teşekkür ederim. Stepan Trofimoviç, özellikle size, *Nicolas*'ın ruh yüceliğine, yeteneklerine olan her zamanki güveniniz için teşekkür ederim. Umutsuzluğa düştüğümde benim içime bile soktunuz bu güveni."

Stepan Trofimoviç öne bir adım attı.

"*Chère, chère...*" dedi.

Ama Varvara Petrovna'nın sözünü kesmenin tehlikeli olabileceğini düşünerek durdu.

"*Nicolas*'ın yanında her zaman (Varvara Petrovna, neredeyse şarkı söyler gibi konuşmaya başlamıştı), gene pek güzel söylediğiniz gibi Stepan Trofimoviç, durgun yaradılışlı, sessizliğiyle yüce bir *Horatio* bulunsaydı, ömrünce ona acı çektiren elem verici, çabuk 'alay şeytanı'nın elinden belki de çoktan kurtulurdu. (Bu alay şeytanı da yine sizin olağanüstü hoş deyimlerinizden biridir Stepan Trofimoviç). Ama *Nicolas*'ın hiçbir zaman ne bir *Horatio*'su, ne de *Ofelia*'sı oldu. Yalnızca bir annesi vardı, ama böyle durumlarda anne tek başına ne yapabilir? Biliyor musunuz Pyotr Stepanoviç, demin anlattığınız çirkef çukurlarına *Nicolas* gibilerin düşebileceğini şimdi çok daha iyi anlıyorum. Şimdi bu 'işin alayında' yaşantı öylesine açık seçik ki gözümün önünde! Bu karşıtlık, özellikle, gene sizin deyiminizle söyleyeceğim Pyotr Stepanoviç, onun pırlanta gibi parladığı o tablonun karanlık fonu. İşte orada, herkesin hakaret ettiği, küçümsediği, yarı deli, belki de soylu yüreği, duyguları olan, topal bir kızla karşılaşıyor!.."

"Hım... evet, tutalım ki öyle olsun."

7 (Fr.) Haklısınız da.

"Peki, onun da başkaları gibi bu kızla alay edemeyeceğini anlayamıyor musunuz şimdi! Ah, bu insanlar! Zavallı kızı ona hakaret edenlerden koruduğunu, 'markizmiş gibi' (bu Kirillov, *Nicolas*'ı anlayamadıysa da, insanları çok iyi anlayan birisi olsa gerek) onun çevresini saygıyla kuşattığını anlayamıyorsunuz! Doğrusunu söyleyeyim mi, felaket de bu karşıtlıktan çıktı ortaya. Zavallı kızın durumu başka olsaydı, böylesine akıllara durgunluk verecek şeyler kurmazdı kendi kendine. Kadın, bir kadın anlayabilir bunu ancak Pyotr Stepanoviç, ne yazık ki siz... yani kadın değil de, nasıl diyeyim, bunu anlamak için kadın değilsiniz, çok yazık!"

"Yani durum ne denli kötü olursa o denli iyi demek istiyorsunuz, anlıyorum, anlıyorum Varvara Petrovna. Dinde de öyle değil midir: Kişi ne denli kötü koşullar altında yaşıyorsa ya da toplum ne denli ezik, yoksulsa, cennette sonsuz mutluluğa erişeceğini o denli inatla hayal eder. Bunun yanında yüz binlerce din adamı da kişisel çıkarları için bu umudu körüklediklerine göre... anlıyorum ne demek istediğinizi. Varvara Petrovna, içiniz rahat olsun.

"Tutalım ki, tam anlamıyla böyle değil, ama söyler misiniz, bu zavallı bedende (Varvara Petrovna burada beden sözcüğünü niçin kullandı, anlayamadım) o umudu söndürmek için *Nicolas*'ın da onunla alay etmesi, öteki memurlar gibi onu hor görmesi mi gerekirdi? *Nicolas*'ın Kirillov'a 'Onunla alay etmiyorum' derken tüm ruhunu saran o soylu iç acısını, o yüce ürpermeyi yadsıyor musunuz yani? Yüce, kutsal bir yanıttır Kirillov'a verilen bu yanıt!"

Stepan Trofimoviç,

"*Sublime*,"[8] diye mırıldandı.

"Onun sizin sandığınız gibi varlıklı olmadığını da unutmayın. Varlıklı olan benim, o değil, o zamanlarsa benden hiç para almıyordu sayılır."

Pyotr Stepanoviç, biraz sabırsız, kımıldadı oturduğu yerde.

"Anlıyorum, hepsini anlıyorum Varvara Petrovna."

"Ah, hep böyleyimdir ben! *Nicolas*'da görüyorum kendimi. Bu gençliği, fırtınalı, öfkeli atılışları tanıyorum... Bir gün gelir de sizinle yakın dost olursak Pyotr Stepanoviç (ki yaptığınız iyiliği gö-

8 (Fr.) Ulvî.

rünce bir kat daha yürekten istiyorum bunu) belki o zaman anlarsınız..."

Pyotr Stepanoviç kısık bir sesle,

"Oh, inanın ben de çok istiyorum dost olmamızı," diye mırıldandı.

"Bu iyilik körlüğüyle kişinin, hiçbir bakımdan dengi olmayan, onu hiç anlamayan, ilk fırsatta ona en korkunç acıları çektirmeye hazır bir insana nasıl sarıldığını; her şeye karşın, böylesine bir insanı kendisine ülkü diye nasıl ansızın bellediğini, yaşamdan beklediklerini hep onda gördüğünü, tüm umutlarını onda topladığını, önünde secdeye vardığını, niçin olduğunu bilmeden onu canından çok sevdiğini (belki de sevgiye değmediği içindir) o zaman anlayacaksınız... Ah, ne çok acı çektim ömrümce!"

Stepan Trofimoviç heyecanla bakışımı yakalamaya çalışıyordu. Ama tam zamanında kaçırdım gözümü.

"... Hem daha yakında, yakında, ah, *Nicolas*'a karşı ne çok suçluyum!.. İnanmayacaksınız, hepsi acı çektiriyorlardı bana, hepsi, hepsi! Düşmanlarım da, değersiz insanlar da, dostlarım da! Dostlarım düşmanlarımdan bile çok acı çektirdiler bana belki. İlk imzasız mektubu aldığımda Pyotr Stepanoviç, inanmayacaksınız, bu alçaklığa karşılık verecek kadar iğrenme duygusu yoktu içimde... Bu küçüklüğümü hiç, hiç unutmayacağım!"

Birden canlandı Pyotr Stepanoviç.

"Kentte şuna buna gelen imzasız mektuplar üzerine bir şeyler duydum. Bunları kimin yazdığını bulacağım size, içiniz rahat olsun."

"Ama burada ne çeşit dolapların döndüğünü düşünemezsiniz! Zavallı Praskovya İvanovna'mızı bile üzdüler, hem de ne için, biliyor musunuz?" Son derece duygulu, ama az da olsa, mağrur bir hafifseme sezilen bir tavırla ekledi: "Bugün sana karşı çok haksızlık ettim sanırım sevgili Praskovya İvanovna!"

Öteki, isteksiz,

"Yeter anacığım," diye mırıldandı, "bence bir son vermeli artık buna. Çok konuşuldu..."

Gene Liza'ya baktı ürkek ürkek. Ama Pyotr Stepanoviç'e bakıyordu Liza. Varvara Petrovna birden yüksek sesle,

"Ben de şimdi," dedi, "bu mutsuz yaratığı, bu deli, her şeyini yitirmiş, yalnızca yüreğini kendine saklamış kızı evlat edinmek niyetindeyim. Kutsal olarak yerine getirmeye kararlı olduğum bir görevdir bu benim için. Bundan böyle kanadımın altına alıyorum onu."

Pyotr Stepanoviç iyice coşmuştu.

"Bir bakıma çok da iyi olacak bu! Bağışlayın, demin söylememiştim. Bunca dili onu kanadınız altına alasınız diye döktüm zaten. O zaman, Nikolay Vsevolodoviç ayrılıp gidince (kaldığım yerden sürdürüyorum konuşmamı Varvara Petrovna) bu bay, şu gördüğünüz Bay Lebyadkin ne yaptı biliyor musunuz, kız kardeşine bağlanan yıllığı tümüyle kullanma hakkını buldu kendinde. Kullandı da, Nikolay Vsevolodoviç'in bu işi nasıl düzenlediğini ayrıntılarıyla bilmiyorum ama, bir yıl sonra Avrupa'dayken olanları duyunca kıza verilen parayı başka türlü düzenlemek zorunda kaldı. Bu düzenin ayrıntılarından da haberim yok. Kendisi anlatır size, ama ilgi çekici hanımın uzak bir yere, her türlü rahatının karşılandığı bir manastıra, dostça bakım için (anlıyorsunuz ya) yerleştirildiğini biliyorum. Bay Lebyadkin ne yaptı dersiniz? Gelir kaynağını, yani kız kardeşini nereye sakladıklarını bulmak için var gücüyle didindi durdu. Ancak bundan kısa bir süre önce erişti amacına. Kızın üzerinde hakkı olduğunu söyleyerek manastırdan alıp, doğru buraya getirdi onu. Burada yemek vermemeye, dövmeye, ezmeye başladı onu. Sonunda, bir yolunu bulup önemli bir para kopardı Nikolay Vsevolodoviç'ten, hemen sarhoşluğa vurdu işi, bir de teşekkür edeceğine, yıllığı peşin olarak doğrudan eline vermezse onu mahkemeye vereceği tehdidini savurarak akıl almaz şeyler istemeye başladı Nikolay Vsevolodoviç'ten. Böylece Nikolay Vsevolodoviç'in isteyerek yaptığı bağışını haraç gibi almaya başlamış oluyor. Durumu düşünebiliyor musunuz? Söylediklerimin *tümü* doğru mu Bay Lebyadkin?"

O zamana dek hiçbir şey söylemeden, yere bakarak ayakta duran Yüzbaşı çabuk çabuk iki adım attı öne, pancar gibi kızardı.

"Çok insafsızca davrandınız bana," dedi.

Birden sustu.

"Bunun neresi insafsızca? Hem nedenmiş? Ama insafsızlıktan, insafsızlıktan sonra konuşuruz. Şimdi rica ederim, ilk soruma yanıt verin: Söylediklerimin *tümü* doğru mu, yanlış mı? Yanlış bir

yan görüyorsanız hemen şimdi açıklamanızı yapabilirsiniz."

"Ben... siz de biliyorsunuz ki Pyotr Stepanoviç..." diye mırıldandı, sesi kısıldı, sustu.

Pyotr Stepanoviç'in koltukta, ayak ayak üstüne atmış oturduğunu, yüzbaşınınsa karşısında saygılı bir tavırla ayakta durduğunu da söylemeliyim.

Lebyadkin'in duraksaması Pyotr Stepanoviç'in hiç hoşuna gitmemişe benziyordu: Yüzünde sinirli kas çekilmeleri oluyordu. Dik dik baktı Yüzbaşı'nın gözlerinin içine.

"Bir şeyler söylemek mi istiyorsunuz yoksa?" dedi. "Buyrun, sizi dinliyoruz."

"Hiçbir şey söyleyemeyeceğimi biliyorsunuz Pyotr Stepanoviç."

"Hayır, böyle bir şey bilmiyorum ben, dahası ilk kez duyuyorum. Niçin söyleyemezmişsiniz?"

Yüzbaşı başını önüne eğmiş, susuyordu. Kararlı bir sesle,

"İzin verin gideyim Pyotr Stepanoviç," dedi.

"'Söylediklerimin *tümü* doğru mu?' soruma bir yanıt vermeden hiçbir yere gidemezsiniz."

Lebyadkin soğuk bir sesle,

"Doğru," diye mırıldandı.

Ona insafsızca eziyet eden Pyotr Stepanoviç'e bir göz attı. Alnında iri ter taneleri bile birikmişti.

"*Tümü* mü doğru?"

"Tümü."

"Ekleyecek ya da açıklayacak bir şeyiniz yok mu? Yanıldığımız bir nokta varsa söyleyin. Doğru değil, deyin, kabul etmediğinizi yüksek sesle duyurun."

"Yok, tümü doğru."

"Bundan kısa bir süre önce Nikolay Vsevolodoviç'i tehdit ettiniz mi?"

"Bu... bu, daha çok içkiden oldu, Pyotr Stepanoviç. (Birden başını kaldırdı). Pyotr Stepanoviç! Aile gururu, yüreğin hak etmediği yüzkarası insanlar arasında sesini yükseltirse o zaman... evet, o zaman da suçludur insan!"

Önceki gibi gene birden kendisini tutamayıp bağırmaya başlamıştı.

Pyotr Stepanoviç dikkatli dikkatli yüzüne baktı.

"Şimdi sarhoş değil misiniz Bay Lebyadkin?"

"Değil... değilim."

"Aile gururu, yüreğin hak etmediği yüzkarası dediğiniz ne?"

Yüzbaşı yine kekelemeye başladı.

"Kimse için söylemedim bunu, kimseyi ima etmek istemedim. Kendimden..."

"Sizin, davranışlarınız üzerine ettiğim sözler dokundu size anlaşılan, öyle mi? Pek alıngan bir insansınız Bay Lebyadkin. Ama izninizle, davranışlarınızdan gerçek yönleriyle söz etmeye başlamadım daha. Ama başlayacağım. Kesinlikle başlayacağım, ama kabul edin, *gerçek yönleriyle* anlatmaya başlamadım daha."

Lebyadkin ürperdi, yabani bakışlarını Pyotr Stepanoviç'in gözlerinin içine dikti.

"Ancak şimdi uyanmaya başlıyorum Pyotr Stepanoviç."

"Hım! Ben mi uyandırdım sizi?"

"Evet, siz uyandırdınız Pyotr Stepanoviç. Dört yıl bir fırtına bulutu altında uyudum. Artık kaçabilir miyim Pyotr Stepanoviç?"

"Varvara Petrovna izin verirse kaçabilirsiniz..."

Varvara Petrovna kolunu salladı.

Yüzbaşı öne eğilerek selam verdi, kapıya doğru iki adım attı, birden durdu, elini kalbinin üzerine koydu, bir şey söylemek istedi, sonra vazgeçti, koşarak çıktı salondan. Ama az kaldı kapıda Nikolay Vsevolodoviç'le çarpışıyordu. Nikolay Vsevolodoviç yana çekildi. Yüzbaşı birden ufaldı karşısında, gözlerini gözlerinden ayırmadan, boğa yılanı görmüş tavşan gibi olduğu yerde donakaldı. Nikolay Vsevolodoviç bir an bekledikten sonra eliyle yana itti onu, salona girdi.

VII

Neşeliydi, yüzünde bir huzur anlatımı vardı. Belki de, henüz bizim bilmediğiniz pek hoş bir olay geçmişti başından. Bir şeyden olağanüstü sevinçli olduğu belliydi.

Varvara Petrovna tutamadı kendini, ayağa kalktı.

"Beni bağışlayacak mısın Nicolas?"

Ama Nicolas açık açık gülüyordu. İçten, şakacı bir tavırla,

"Umduğum gibi!" dedi yüksek sesle, "Her şeyi öğrendiğinizi görüyorum. Demin buradan çıkıp gittiğimde şöyle düşünüyordum arabada kendi kendime: 'Hiç değilse durumu anlatmalıydım. Böyle çıkıp gittiğim için kim bilir neler düşünecekler şimdi?' Ama Pyotr Stepanoviç'in burada kaldığı aklıma gelince içim rahatladı."

Çevresine bir göz attı. Varvara Petrovna heyecanlı,

"Bir tuhaf yaradılışlının yaşantısından, çok eskiden Petersburg'da geçmiş bir bölüm anlattı bize Pyotr Stepanoviç... tutkulu, deli, ama her zaman yüce duygulu, şövalyece soylu bir insanın..."

Nicolas gülümsedi.

"Şövalyece mi? O kadarını da mı anlattı yoksa? Ne var ki bu kez aceleciliği için çok minnettarım Pyotr Stepanoviç'e (çabucak bakıştı Pyotr Stepanoviç'le). Şunu söyleyeyim *size maman.* İnsan barıştırmakta Pyotr Stepanoviç'in üzerine yoktur. Bu onun hastalığı, en çok sevdiği şeydir. Onu özellikle bu yanından tanımanızı salık veririm size. Arkamdan burada neler yumurtladığını anlar gibi oluyorum. Anlatmaya başladığında tıkır tıkır konuşur, akla hayale gelmedik şeyler bulur söyler. Yalnız şunu da bilesiniz, bir gerçekçi olarak yalan söyleyemez. Gerçek, başarıdan da değerlidir onun için... Elbette, başarının gerçekten daha değerli olduğu o özel durumlar dışında. (Bunu söyleyince gene bakındı çevresine). Durumu öğrendiğinize göre, açık olarak görüyorsunuzdur ki *maman,* özür dilemeniz gerekmiyor benden. Ortada bir kaçık varsa, o da benden başkası olamaz. Demek oluyor ki, önünde sonunda bir kaçığım ben... burada saldığım ünü sürdürmem gerek..."

İçtenlikle kucakladı annesini.

"Ne olursa olsun, şimdi bitmiştir bu iş," diye ekledi, "yeterince de konuşuldu üzerinde, öyleyse artık kapatabiliriz bu konuyu."

Sesinde kuru, sert bir titreşim vardı. Varvara Petrovna sezinlemişti bunu. Gelgelelim heyecanlı duygululuğu geçmek şöyle dursun, daha da artmıştı.

"Bir aydan önce geleceğini hiç beklemiyordum. *Nicolas!"*

"Sanırım, her şeyi anlatacağım size *maman,* ama şimdi..."

Praskovya İvanovna'ya doğru yürüdü.

Ama beriki, yarım saat önce *Nicolas* yeni geldiğinde şaşkına dönmesine karşın, şimdi başını çevirip bakmıyordu bile ondan yana. Bambaşka bir huzursuzluk sarmıştı içini: Yüzbaşı çıkarken kapıda Nikolay Vsevolodoviç'le burun buruna geldiği anda Liza birden gülmeye başlamıştı. Önce sessiz, kesik kesikti gülüşü. Ama giderek daha sesli, alaylı gülüyordu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Biraz önceki üzgün duruşuyla şimdiki neşesi arasında şaşırtıcı bir karşıtlık vardı. Nikolay Vsevolodoviç, Varvara Petrovna ile konuşurken Mavriki Nikolayeviç'i, kulağına bir şey fısıldamak istiyormuş gibi iki kez işaret edip yanına çağırmış, ama genç adam eğilip kulağını uzattığında birden gene gülmeye başlamıştı. Zavallı Mavriki Nikolayeviç'e güldüğü sanılabilirdi. Bununla birlikte, kendisini tutmaya çalıştığı belliydi. Mendilini ağzına bastırıyordu. Nikolay Vsevolodoviç son derece içten, masum bir tavırla döndü.

Liza çabuk çabuk konuşarak,

"Lütfen bağışlayın beni," diye karşılık verdi bakışına, "siz... gördünüz Mavrikiy Nikolayeviç'i sanırım... Tanrım, boyunuz öylesine uzun ki, tuhaf kaçıyor Mavriki Nikolayeviç!"

Gene bir gülme. Gerçi uzun boyluydu Mavriki Nikolayeviç, ama hiç de tuhaf kaçacak kadar değil.

Liza gene tuttu kendini, biraz mahçup bile olmuştu. Gözleri parlıyordu.

"Geleli çok oluyor mu siz?" diye mırıldandı.

Nicolas kızın gözlerinin içine dik dik bakarak karşılık verdi:

"İki saati geçiyor."

Nikolay Vsevolodoviç'in son derece ağırbaşlı, kibar bir insan olduğunu, ama şimdi kibarlığı bir yana bıraktığını, umursamaz, dahası uyuşuk bir tavır takındığını da söylemeliyim.

"Nerede kalacaksınız?"

"Burada."

Varvara Petrovna da dikkat ediyordu Liza'ya, birden bir düşünce şaşırtmıştı onu. Oğluna yaklaştı.

"İki saattir neredeydin *Nicolas*?" diye sordu. "Tren saat onda geliyor."

"Önce Pyotr Stepanoviç'i Kirillov'a götürdüm. Matveyevo'da

(kentimize varmadan üç istasyon önce bir kasabadır burası) karşılaştık onunla, aynı kompartımanda geldik."

Pyotr Stepanoviç kaptı ağzından sözü:

"Sabahtan beri bekliyordum Matveyevo'da, trenimizin arka vagonları raydan çıktı, az kaldı ayağım kırılıyordu."

"Ayağınız mı!" diye haykırdı Liza, "Anneciğim, anneciğim, geçen hafta sizinle biz de gitmek istiyorduk Matveyevo'ya, gördünüz mü, bizim de ayağımız kırılacaktı demek!"

Praskovya İvanovna haç çıkardı.

"Tanrım korusun."

"Anneciğim, anneciğim, sevgili anneciğim, iki ayağım birden kırılırsa hiç korkma e mi. Başıma gelebilir bu, siz de söylüyorsunuz ya, her gün deli gibi sürüyorum atı. Mavriki Nikolayeviç, topal topal gezdireceksiniz beni yanınızda!" Gene kahkahayla gülmeye başladı. "Böyle bir şey olursa, sizden başka kimsenin beni gezdirmesine izin vermeyeceğim, emin olabilirsiniz bundan. Hadi tutalım ki tek ayağımı kırdım... Hadi bakalım, bunu mutluluk sayacağınızı söyleyecek kadar ince ruhlu olun."

Mavriki Nikolayeviç ciddi ciddi çattı kaşlarını.

"Tek ayaklı olmanın mutluluk neresinde?"

"Yalnızca sizin beni gezdirmenizde!"

Mavriki Nikolayeviç daha da ciddileşerek mırıldandı:

"O zaman da siz gezdirirsiniz beni Lizaveta Nikolayevna."

Liza dehşetle,

"Ah, Tanrım, söz oyunu yapmak istedi!" diye haykırdı. "Bir daha böyle yollara başvurmayın Mavriki Nikolayeviç! Kendi kendinize iftira ediyorsunuz, biliyorum. Tersine, ayaksız daha ilgi çekici olduğumu sabahtan gece yarılarına dek söyleyip durursunuz bana o zaman! Yalnız düzeltilemeyecek bir sakınca var, boyunuz pek uzun, oysa ben bacaksız, ufacık kalacağım: Elimden tutup nasıl gezdireceksiniz beni? Uygun bir çift olmayacağız!"

Kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Nükteleri, imaları pek basitti ama, güzel konuşmak, nükte yapmak hevesinde olmadığı da belliydi. Stepan Trofimoviç fısıldadı kulağıma:

"İsteri nöbeti! Bir bardak su getirsinler çabuk."

Yanılmamıştı. Bir dakika sonra herkesi bir telaş aldı. Su getirdi-

ler. Liza annesine sarıldı, tutkuyla öptü onu, başını omzuna dayayıp ağlamaya başladı. Sonra gene geri çekilip yüzüne baktı, kahkahayla gülmeyi sürdürdü. Sonunda annesi de kıs kıs gülmeye başlamıştı. Varvara Petrovna ikisini alıp biraz önce Darya Pavlovna'nın geldiği kapıdan çıkardı, odasına götürdü. Ama dört dakikadan çok kalmadılar orada...

Bu unutulmaz sabahın bu son dakikalarının en ince ayrıntılarını anımsamaya çalışıyorum şimdi. Anımsıyorum, salonda, yerinden hiç kıpırdamayan Darya Pavlovna'dan başka kadın kalmadığında Nikolay Vsevolodoviç, başını önüne deminkinden çok eğmiş, köşesinde öyle oturan Şatov dışında hepimizi dolaşıp bir bir tokalaştı. Stepan Trofimoviç onunla pek önemli bir şey üzerine konuşmaya başlayacaktı ki, Nikolay Vsevolodoviç aceleyle Darya Pavlovna'nın yanına yürüdü. Ama yarı yolda Pyotr Stepanoviç yakaladı kolundan, pencerenin yanına götürdü onu. Orada fısıltıyla bir şeyler anlatmaya başladı ona. Yüzünün anlatımından, konuşurken yaptığı el kol hareketlerinden, sorunun son derece önemli olduğu belliydi. Nikolay Vsevolodoviç pek tembel, dalgın, dudaklarında her zamanki ciddi gülümsemesi, dinliyordu. Sonlara doğru ise sabırsızlanmaya başlamıştı. Kaçıp gitmek istiyormuş gibi bir duruşu vardı. Biraz önce dışarı çıkan kadınlar salona döndüklerinde ayrıldı pencerenin yanından. Liza'yı eski yerine oturttu Varvara Petrovna. Hiç değilse on dakika oturup dinlenmeleri gerektiğini, temiz havanın bozuk sinirlerine iyi geleceğini hiç sanmadığını söyledi. Liza'nın üzerine pek düşüyordu şimdi, hemen yanına oturmuştu. Yalnız kalan Pyotr Stepanoviç atladı yanlarına hemen, heyecanlı, neşeli, konuşmaya başladı. İşte bu sırada da Nikolay Vsevolodoviç çabuk yürüyüşüyle Darya Pavlovna'nın yanına gitti. Onun yaklaştığını görünce olduğu yerde sallanmaya başladı Daşa. Şaşkın, yüzü pespembe, telaşla doğruldu.

Nikolay Vsevolodoviç, yüzünde pek değişik bir anlatımla,

"Kutlayabilirim sizi sanırım..." dedi, "Daha değil mi yoksa?"

Daşa bir yanıt verdi ona, ama ne dediği duyulmadı.

Beriki yükseltti sesini:

"Saygısızlığımı bağışlayın, ama bundan özellikle haberdar edildiğimi biliyorsunuz. Biliyor musunuz?"

"Evet, özellikle haberdar edildiğinizi biliyorum."

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

"Umarım sizi kutlamakla bir şeye engel olmadım, hem eğer Stepan Trofimoviç..."

Birden yerinden fırladı Pyotr Stepanoviç, yanlarına geldi.

"Ne için, ne için kutluyorsunuz Darya Pavlovna'yı? Niçin kutluyorlar sizi Darya Pavlovna? Öyle mi? Onun için mi gerçekten? Yüzünüzün kızarmasından yanılmadığımı anladım. Öyle ya, güzel, soylu kızlarımızı başka ne için kutlarlar, sonra ne için onları kutladıklarında yüzleri kızarır! Hadi, yanılmadıysam izin verin ben de kutlayayım sizi, sonra da paramı verin: Unutmamışsınızdır, hiçbir zaman evlenmeyeceksiniz diye bahse girmiştiniz benimle İsviçre'de... Ah, evet, İsviçre dedim de aklıma geldi, saçmalıyor muyum ne? Düşünün bir kez, yarı yarıya bunun için gelmiştim zaten, az kaldı unutuyordum", birden Stepan Trofimoviç'e döndü: "Söylesene, İsviçre'ye ne zaman gideceksin?"

Stepan Trofimoviç şaşırdı.

"Ben... İsviçre'ye mi?"

"Ne? Gitmiyor musun yoksa? Sen de evleniyorsun ya... öyle yazmadın mı bana?"

Stepan Trofimoviç yüksek sesle,

"*Pierre!*" dedi.

"*Pierre* burada... Görüyorsun ya, hoşuna gidecekse, bu konuda ne düşündüğümü elden geldiğince çabuk öğrenmek istedin, ben de itirazım olmadığını bildirmek için uçarak geldim. Eğer (gene dökülüyordu ağzından sözcükler) aynı mektubunda yazdığın, yalvardığın gibi seni 'kurtarmam' gerekiyorsa gene sana yardım etmeye hazırım." Aceleyle Varvara Petrovna'ya döndü: "Evleneceği doğru mu Varvara Petrovna? Umarım, saygısızlık değil bu yaptığım. Tüm kentlinin bildiğini, herkesin onu kutladığını, öyle ki, kurtulmak için ancak geceleri sokağa çıktığını kendisi yazdı bana. Mektup cebimde. Ama inanır mısınız, Varvara Petrovna, bir şey anlamadım ben bu mektuptan! Yalnız bir şeyi söyle bana, Stepan Trofimoviç, kutlayayım mı seni, 'kurtarayım' mı? Mektubunda en mutlu satırlarla umutsuzluk dolu satırların alt alta olduğuna inanamayacaksınızdır. Önce özür diliyor benden; hadi tutalım

ki yaradılışı böyledir... Ama ne olursa olsun, söylemeden geçemeyeceğim: Düşünün, ömründe iki kez, o da farkına varmadan gördü beni, şimdi de üçüncü kez, evleneceği sırada birden, evlenmekle bana karşı birtakım baba sorumluluklarını bozduğu düşüncesine saplanmış, kendisine kızmayayım, evlenmesine izin vereyim diye bin versta öteden yalvarıyor bana! Gücüne gitmesin bu Stepan Trofimoviç, zaman böyle şimdi, konuya geniş açıdan bakıyorum, suçlamıyorum da seni. Hem tutalım ki bir onur kazandırıyor sana bu, vb. ama gene de en önemli olan, benim bir şey anlamamamdır. 'İsviçre'de işlenmiş günahlardan' falan söz ediyorsun. Günahlarla ya da başkasının günahları yüzünden evleniyorum mu ne diyordun. Sözün kısası, bir 'günahlar' sözü geçiyor. 'kız altın, elmas'mış, o 'değmez'miş böyle bir kıza... kendi sözüdür bunlar; ama hangi günahlar ya da durumlar seni 'evlenmek, İsviçre'ye gitmek zorunda' bırakan, benim 'yardımına koşmamı' gerektiren? Bütün bu sözlerden sonra gel de bir şey anla anlayabilirsen. Ama, öte yandan... ama öte yandan, yüzlerinizden anlıyorum (mektup elinde, dudaklarında masum bir gülümseme, olduğu yerde dönerek herkesin yüzüne baktı), âdetim üzere, budalaca açıkyürekliliğim ya da Nikolay Vsevolodoviç'in söylediği gibi, aceleciliğim yüzünden, sanırım, baltayı taşa vurdum... Gerçekten de, aramızda yabancı, yani sizin yabancınız yok diye düşünüyordum Stepan Trofimoviç. Bense yabancıyım aslında... herkesin bir şeyler bildiğini, benim ise özellikle bir şeyden haberim olmadığını görüyorum."

Durmadan bakınıyordu. Birden Varvara Petrovna geldi yanına. Yüzü bembeyaz, allak bullaktı, dudakları titriyordu.

"Stepan Trofimoviç gerçekten de 'İsviçre'de işlenmiş, başkasının günahlarıyla' evleneceğini, onu 'kurtarmaya' koşmanızı yazdı mı size, bu sözler onun mu?"

Pyotr Stepanoviç korkmuştu sanki, daha çok acele ederek,

"Görüyorsunuz ya," dedi, "belki anlamadığım bir yan varsa, böyle üstü kapalı yazdığı için o suçlu. Mektup burada. Biliyor musunuz Varvara Petrovna, mektupları okumakla bitecek çeşitten değildi, sayfalarca yazıyordu. Hele son iki ayda, handiyse peş peşe geliyordu mektupları. Ama doğrusunu söyleyeyim, son zamanlarda bazılarını sonuna dek okumuyordum. Budalaca itirafım için bağış-

la beni Stepan Trofimoviç, ama sen de kabul et ki, her ne kadar bana gönderiyorduysan da, gerçekte daha çok gelecek kuşaklar için yazıyordun, okusam da okumasam da umursadığın yoktu... Hadi, hadi, gücenme hemen. Yabancı sayılmayız! Ama bu mektubu sonuna dek, satır satır okudum, Varvara Petrovna. Bu 'günahlar', bu 'başkasının günahları', efendim, bizim birtakım kabahatlerimiz olsa gerek. Hem bahse girerim, bunlar pek küçük kabahatlerdir, ama bu küçük kabahatlerden soylu yanı olan korkunç bir olay çıkarmak esti aklımıza. Evet, başka bir nedeni olamaz bunun. Görüyorsunuz ya, bir içten pazarlık var burada, eninde sonunda, itiraf etmeliyiz bunu. Biliyorsunuz, kâğıt oyununa pek düşkünüzdür... ama bununla birlikte, fazla boşboğazlık ettim, bunu söylememe hiç de gerek yoktu, suçluyum, pek gevezeyimdir, ama yemin ederim Varvara Petrovna, bu mektubu çok korkuttu beni. Gerçekten de onu 'kurtarmak' için hazırlamıştım kendimi biraz da. Nihayet, kendi kendimden utanıyorum. Ne olmuş yani, bıçağı boğazına mı dayadım? Aman dinlemeyen bir can alıcı mıyım yoksa? Drahoma üzerine de bir şeyler yazıyor... Bayağı evleniyor musun şimdi, Stepan Trofimoviç? Olur mu olur! Öyle ya, bizim huyumuzdandır, boş konuşmayı pek severiz... Ah, Varvara Petrovna, beni suçladığınızı biliyorum, hem daha çok, boş konuştuğum için..."

Varvara Petrovna canı sıkkın.

"Tersine, tersine," dedi, "sabrınızın taşırıldığını görüyorum, kuşkusuz, bazı nedenleriniz de vardı."

Rol yaptığı belliydi Pyotr Stepanoviç'in (bunun nasıl bir rol olduğunu o zaman bilmiyordum, ama rol, hem de pek beceriksizce rol yaptığı belliydi) bağrından dökülen "doğru" söz kalabalığını sinsi bir hazla dinlemişti.

"Tersine," diye sürdürdü konuşmasını, "bunları bana anlattığınız için minnettarım size. Siz olmasaydınız, durumu öğrenemezdim. Yirmi yıldır ilk kez açılıyor gözlerim. Nikolay Vsevolodoviç, demin, özellikle haberdar edildiğinizi söylemiştiniz: Stepan Trofimoviç mi yazdı size?"

"Pek masumca... hem... pek güzel bir mektup aldım ondan..."

"Yanıt vermekte güçlük çekiyorsunuz, sözcük arıyorsunuz, yeter!" Birden Stepan Trofimoviç'e döndü: "Stepan Trofimoviç, lüt-

fen hemen gidin buradan, bir daha kapımdan içeri adımınızı da atmayın!"

Hâlâ geçmeyen "heyecanlı-duygululuğu" anımsamanızı rica edeceğim. Doğrusu, Stepan Trofimoviç suçluydu da! Ama o anda beni en çok şaşırtan, onun, kesmeyi aklının ucundan geçirmediği Petruşa'nın "suçlamalarını" da, Varvara Petrovna'nın "afarozunu" da son derece soğukkanlı dinlemesi olmuştu. Böylesine soğukkanlı olabilme gücünü nereden almıştı? Yalnızca bir şey öğrenebildim: Petruşa ile biraz önceki karşılaşması, özellikle sözleri pek derinden incitmişti gururunu. Bu derin, *gerçek* bir acıydı onun gözünde. O anda başka bir acı daha vardı içinde: Alçaklık ettiğini yüreği sızlayarak sezinliyordu. Daha sonra büyük bir içtenlikle kendisi itiraf etti bana bunu. Oysa, *gerçek,* havai bir insanı bile ağırbaşlı, metin yapabilir kimi zaman. Pek kısa bir süre için bile olsa, bu böyledir. Dahası var, gerçek, yürekten bir acı budalaları bile akıllandırır bazen. Kuşkusuz yine kısa bir süre için. Acının bir özelliğidir bu. Öyleyse, Stepan Trofimoviç gibi bir adamda bu değişikliklerden hangisi olabilirdi? Bambaşka bir kimseydi şimdi, elbette gene kısa bir süre için.

Öne eğilerek gururla selamladı Varvara Petrovna'yı, bir şey söylemedi (doğrusu, yapacak bir şeyi de kalmamıştı zaten). Çıkıp gitmek istiyordu ama, tutamadı kendini, Darya Pavlovna'nın yanına gitti. Öteki bunu önceden sezinlemiş olacak, onu uyarmaya acele ediyormuş gibi, dehşet içinde çabuk çabuk konuşmaya başladı:

"Lütfen Stepan Trofimoviç, Tanrı aşkına hiçbir şey söylemeyin."

Yüzünde bir ıstırap anlatımı vardı. Elini uzattı ona.

"Size eskisi gibi gene saygı duyduğuma... gene değer verdiğime inanın..."

"Siz de iyi düşünün benim için Stepan Trofimoviç, bu çok, pek çok önemli bence..."

Stepan Trofimoviç yerlere kadar eğilerek selamladı onu. Varvara Petrovna ağırbaşlı bir tavırla,

"Senin isteğine bağlı Darya Pavlovna," dedi, "biliyorsun, sen nasıl istersen öyle olacak bu iş! Şimdiye dek de, şimdi de, şimdiden sonra da..."

Pyotr Stepanoviç alnına vurdu avuç içiyle.

"Vay canına! Şimdi anlıyorum her şeyi! Ama... ama ben ne duruma düştüm şimdi, Darya Pavlovna, lütfen bağışlayın beni!.." Babasına döndü: "Gördün mü bana ettiğini?"

Stepan Trofimoviç çok alçak sesle,

"*Pierre*," diye mırıldandı, "böyle konuşmayabilirdin benimle, öyle değil mi dostum?"

Pierre kolunu salladı.

"Bağırma lütfen. Bunun, artık yaşlanmış, hasta sinirlerinden böyle olduğuna, bağırmanın hiçbir şeye yaramayacağına inan. Önceden söyleyeydin! Ağzımda bakla ıslanmayacağını bilirsin, niçin uyarmadın beni?"

Stepan Trofimoviç dik dik gözlerinin içine bakıyordu.

"*Pierre*, burada olup bitenleri böylesine iyi biliyorken, gerçekten de bu durumdan habersiz miydin yoksa?"

"Ne-e-e? Bak işte! Eski evlat olmaktan başka, kötü evladız da demek! Duydunuz mu ne söylediğini Varvara Petrovna?"

Bir gürültüdür başladı. Ama tam bu anda, hiç kimsenin aklına getiremeyeceği bir şey oldu.

VIII

Önce, son iki-üç dakikadır Lizaveta Nikolayevna'nın gülmeyi bırakmış, annesiyle, öne eğilerek kulağını ona uzatmış Mavriki Nikolayeviç'le çabuk çabuk, fısıltıyla bir şeyler konuştuğunu söyleyeceğim. Yüzünde endişe okunuyordu ama, aynı zamanda bir kararlılık da vardı. Mavriki Nikolayeviç'in gitmek için acele ettiği belliydi. Liza koltuktan kalkmasına yardım ettiği annesinin de çabuk olmasını söyleyerek ayağa kalktı. Ama olacakları sonuna dek görmeden gitmeleri kaderde yokmuş.

Oturduğu köşede herkesin unuttuğu Şatov (Lizaveta Nikolayevna'nın yakınındaydı oturduğu yer. Sanıyorum hâlâ orada ne beklediğini, niçin kalkıp gitmediğini kendisi de bilmiyordu) birden ayağa kalktı, acelesiz, ama kararlı adımlarla Nikolay Vsevolodoviç'e doğru yürüdü. Gözlerini kırpmadan yüzüne bakıyordu. Beriki, onun kendisine doğru geldiğini görünce hafiften, gülümseme-

ye başlamıştı. Ama Şatov gelip tam karşısına dikildiğinde kesti gülümsemesini.

Şatov'un bir şey söylemeden gözlerini gözlerinin içine dikmiş, Nikolay Vsevolodoviç'in karşısında dikildiğini fark edince herkes susmuştu. En son susan da Stepan Trofimoviç oldu. Liza ile annesi salonun tam ortasında duruyorlardı. Beş saniye geçti böyle. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzündeki küstah şaşkınlık yerini öfkeye bıraktı, kaşlarını çattı ve birden...

Ve birden Şatov uzun, ağır kolunu savurarak var gücüyle indirdi yüzüne... Nikolay Vsevolodoviç sendeledi.

Şatov, tokat atılırken çoğunlukla yapıldığı gibi (doğrusunu söylemek gerekirse) avuç içiyle değil, yumruğuyla vurmuştu. Oysa yumruğu da kocaman, ağır, kemikliydi, kızıl kıllar, benler vardı üzerinde. Vuruş burna gelseydi, kemiğini kesin kırardı. Ama yanağa geldi, dudağının sol ucu yarıldı Nikolay Vsevolodoviç'in, üst dişleri hemen kanadı.

Bir çığlık duyuldu kuşkusuz, belki de Varvara Petrovna bağırmıştı, anımsamıyorum, çünkü bir anda ölüm sessizliği çökmüştü salona. Bununla birlikte, her şey beş-on saniyede olup bitmişti.

Ama bu on saniye içinde müthiş şeyler olmuştu.

Nikolay Vsevolodoviç'in korku nedir bilmez yaradılışta insanlardan olduğunu bir kez daha anımsatayım okuyucuma. Düelloda düşmanının uzattığı silahın karşısında soğukkanlılıkla durabilir; akıllara durgunluk verecek derecede sakin, nişan alabilir, öldürebilirdi. Birisi tokat atsaydı ona, sanıyorum, düelloya çağırmazdı tokat atanı, hemen orada öldürürdü. Bu yaradılışta bir insandı, hem kendini kaybederek de öldürmezdi, son derece soğukkanlı, aklı başında yapardı bunu. Sanıyorum, kişinin düşünme yeteneğini yitirdiği o kör edici öfke parlamasını hiç duymamıştır içinde. Kimi zaman benliğini saran sonsuz öfke anlarında da kendisine tam anlamıyla sahip olabilmiş, düelloya çağırmadan öldürürse onu kesinlikle Sibirya'ya süreceklerini düşünebilmiştir; ama gene de hiç duraksamadan öldürebilirdi kendisine hakaret edeni.

Son zamanlarda hep Nikolay Vsevolodoviç'i inceledim. Şimdi yazarken birçok durumdan, olaydan onu gerçek yanlarıyla öğrenmiş bulunuyorum. Geçmişte yaşamış, insanüstü serüvenleriyle

toplumumuzun masallaştırdığı bazı kahramanlarla karşılaştırabilirim onu belki. Söz gelimi, *Dekabrits*[9] L-n'un ömrünce bile bile tehlikelerin üzerine üzerine gittiğini, bundan büyük haz aldığını; ekmek, su gibi buna gereksinim duyduğunu anlatırlar. Gençken yok yere düello edermiş, Sibirya'da üzerinde bir bıçakla ayı avına çıkarmış (Sibirya ormanlarında kaçak kürek mahkûmları ayıdan çok daha tehlikelidirler). Hiç kuşku yok ki, bu masal kahramanlarının korkma duyguları vardı, hem belki pek güçlüydü de bu duyguları. Öyle olmasaydı çok daha sakin olurlardı, tehlikeye de, ekmek, su gibi gereksinim duymazlardı. Ne var ki, onları ayartanın, içlerindeki korku duygusunu yenmek olduğu anlaşılıyor. Her zaman zafer sarhoşluğu içinde bulunmak, kendilerini yenecek bir gücün olmadığını düşünmek, onları çeken bunlardı işte. Bu L-n, sürgüne gitmeden önce sırf, varlıklı babasının haksız bulduğu birkaç isteğine boyun eğmek istemediği için bir süre açlıkla savaşmış, ağır işlerde çalışarak ekmek parası kazanmış. Demek ki savaşı çeşitli yönleriyle anlıyormuş. Kişiliğinin gücünü, direnmesini yalnızca ayı ile savaşta, düellolarda değerlendirmiyordu.

Ama ne olursa olsun, aradan çok yıllar geçti artık. Zamanımızın sinirli, ne istediklerini bilmeyen yaradılışta insanları, mutlu geçmişin işlerinde huzursuz bazı kişilerinin öylesine peşinde koştukları o açık seçik, yetkin duygularına başlarını çevirip bakmıyorlar artık. Nikolay Vsevolodoviç, L...n'a yukarıdan bakardı, durmadan kahramanlık taslayan bir ödlek, horozcuk derdi ona belki de. Kuşkusuz açık açık söylemezdi bunu, içinden öyle geçirirdi. O da düelloda düşmanına doğrulttuğu silahının tetiğini çeker, ayıyla boğuşmak için ormana gider, gerekirse, ormanda karşılaştığı bir haydutu da dize getirirdi. Bütün bunları L...n gibi başarıyla, korkmadan yapardı. Ne var ki, hiçbir haz duymazdı bunları yaparken, sırf hiç de hoş olmayan bir zorunluluk gerektirdiği için, bezgin, tembel, hatta canı sıkılarak bitirirdi işini. Öfke bakımından L...n'u da hatta Lermantov'u da geçerdi kuşkusuz. Nikolay Vsevolodoviç'in öfkesi belki bu ikisinin öfkesinin toplamından da güçlüydü. Ama, onun öfkesi soğuk, sakin, hatta (öfke için şöyle söylemek olursa)

9 1825 yılı Aralık ayında Çar I. Nikolay'a başkaldıranlara Rusça'da Aralık ayı anlamına gelen *Dekabr* sözcüğünden, *Dekabrist* denir – ç.n.

mantıklı; yani bir öfkenin olabileceği kadar iğrenç, korkunçtu. Bir daha söylüyorum: o zaman da şimdi (her şey olup bitmişken) de onun, yüzüne birisi bir tokat atsa, ya da ona bu denli ağır bir hakaret etse, düşmanını hemen orada, düelloya çağırmadan öldürecek bir insan olduğu inancındayım.

Ama bu olayda bambaşka, çok tuhaf bir şey oldu.

Yediği yumruğun etkisiyle çok çirkin bir biçimde yere düşecek gibi olduğu sendelemesinden kendine gelip doğrulur doğrulmaz (yumruğun yüze çarpmasından çıkan iğrenç, ıslık gibi o ses salonun içinde hâlâ yankılanıyordu) Şatov'u omuzlarından yakaladı; ama hemen çekti ellerini, arkasında çapraz yaptı. Susuyor, Şatov'a bakıyordu, yüzü çarşaf gibi bembeyazdı. Ama şaşılacak şeydir, bakışı sönüyordu sanki. On saniye sonra soğuk –evet, yanılmıyorum– sakin bakıyordu. Yalnız, müthiş beyazdı yüzü. İçinde ne olup bitiyor, bilmiyordum kuşkusuz. Yalnızca dıştan görüyordum onu. Bir adam çıksa, dayanıklılığını, iç gücünü ölçmek için kıpkırmızı olana dek ısıtılmış bir demir çubuğu avuçlasa, on saniye dayanılmaz acıya dişini sıkarak katlansa, acıyı yense; bu adam, öyle sanıyorum ki, bu on saniye içinde Nikolay Vsevolodoviç'in o anda duyduklarına benzer şeyler duyardı içinde.

Önce Şatov indirdi bakışını. Belli ki indirmek zorunda kalmıştı. Sonra yavaşça döndü, çıkıp gitti. Ama şimdiki yürüyüşü, hiç de biraz önce Nikolay Vsevolodoviç'e doğru gelirkenki yürüyüşüne benzemiyordu. Sessizce, omuzlarını arkadan pek çirkin bir biçimde kaldırarak, başını önüne eğmiş, kendi kendine bir şeyler düşünüyormuş gibi gitmişti. O anda kendi kendine bir şeyler mırıldanıyor olmalıydı. Kapıya kadar dikkatli, hiçbir şeye çarpmadan, hiçbir şeyi devirmeden yürümüş, kapıyı az aralamış, neredeyse yan dönerek dışarı süzülmüştü.

Sonra, salondakilerin bağırmaya başlamasından önce korkunç bir çığlık duyuldu. Lizaveta Nikolayevna'nın, annesini omzundan, Mavriki Nikolayeviç'i kolundan yakalamış, dışarı çıkmak için ikisini bir iki kez çekelediğini gördüm. Ama birden bir çığlık attı, baygın, yere yuvarlandı. Başı halıya vurduğunda çıkan tok ses hâlâ kulaklarımdadır.

İkinci Kısım

BİRİNCİ BÖLÜM

Gece

I

Sekiz gün geçti aradan. Şimdi, her şey bittikten sonra ben bu notları yazarken durumu ayrıntılarıyla biliyoruz. Ama o zaman hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Bazı şeyler gerçekten de pek tuhaf geliyordu bize. Hiç değilse ilk günler Stepan Trofimoviç'le ben eve kapanıp olanları uzaktan izledik. Ben arada bir, bir yerlere gidiyor, eskisi gibi haber getiriyordum ona. Başka türlü yaşayamazdı.

Kentte birbirini tutmayan söylentilerin dolaştığını söylemeye gerek yok sanırım. Şatov'un attığı tokat, Lizaveta Nikolayevna'nın bayılması, o pazar olanlar üzerine herkes aklına geleni söylüyordu. Ama bizi asıl şaşırtan şuydu: Bütün bunlar böylesine çabuk, böylesine doğru hangi kanaldan duyulmuştu? Olayın gizliliğini bozmak orada bulunanlardan hiçbirinin yararına olamazdı. Hizmetçiler evde yoktu o gün. Ancak Lebyadkin, öfkesinden değil, çünkü büyük bir korku içinde çıkmıştı dışarı (düşmandan korku, ona duyulan nefreti de yok eder), yalnızca kendini tutamadığı için gevezelik etmiş, bir şeyler söylemiş olabilirdi. Ama Lebyadkin hemen ertesi gün kız kardeşiyle sırra kadem basmıştı. Filippov'un evinde aramış, bulamamışlardı onu. Eşyalarını alıp nereye gittiğini söylemeden ayrılmıştı. Yer yarılmış içine girmişti sanki. Marya Timofe-

yevna üzerine bilgi edinmek istediğim Şatov da eve kapanmış, sanıyorum, bu sekiz gün kentteki işlerini bile boşlayıp evinden dışarı adımını atmamıştı. Beni içeri almadı. Salı günü uğradım ona, kapısını çaldım. Hiçbir cevap alamayınca, birtakım kesin delillere dayanarak içeride olduğuna inandığım için bir daha çaldım kapıyı. O zaman, yatağından olacak, sıçrayıp geniş adımlarla kapıya yaklaştı, avazı çıktığınca, "Şatov evde yok," diye bağırdı. Geri dönüp indim merdivenleri.

Stepan Trofimoviç'le ben, hiç de içimiz korkudan arınmış olmadan, düşünmenin verdiği rahatlıkla, gözü peklikle, ama gene de birbirimize cesaret vererek, sonunda bir düşüncede karar kıldık: Olayın kentte duyulmasının tek suçlusu Pyotr Stepanoviç'tir. Oysa Pyotr Stepanoviç bir zaman sonra, babasıyla bir konuşmasında olayın herkesin dilinde dolaştığını, özellikle kulüpte hep bu olaydan konuşulduğunu, valinin karısıyla valinin olaydan en ince ayrıntılarına dek haberdar olduklarını görünce pek şaşırdığını ısrarla söylemişti. İlgi çekici bir şey daha vardı: Ertesi gün, pazartesi günü akşamüzeri Liputin'i görmüştüm. Her şeyi en ince ayrıntısına varana dek biliyordu. İlk ağızdan duymuş olmalıydı olayı.

Çoğu kadınlar (en sosyetik olanları bile) "esrarlı topal"la ilgilenmiyordu. Marya Timofeyevna'ya bu adı takmışlardı. Onu kesinlikle görmek, kendisiyle tanışmak isteyenler de vardı. Öyle ki, Lebyadkinleri saklamakta ellerini çabuk tutanlar kimlerse, bunu iyi akıl ettikleri anlaşılıyordu. Ama ön planda gene de Lizaveta Nikolayevna'nın bayılması olayı yer alıyordu. Genç kızın akrabası, koruyucusu olarak, olay Yuliya Mihaylovna ile doğrudan ilgili olduğu için, sırf bu yüzden, "tüm sosyete"yi büyük bir merak sarmıştı. Neler neler söylemediler. Birtakım esrarlı durumlar da yardımcı oluyordu gevezeliklere: İki evin kapıları da sıkı sıkı kapatılmıştı; Lizaveta Nikolayevna'nın ateşler içinde yattığını söylüyorlardı; Nikolay Vsevolodoviç için de, kırık bir diş, şiş yanak üzerine anlatılan iğrenç ayrıntılar ekleyerek, aynı şeyi söylüyorlardı. Sağda solda, kentimizde yakında bir cinayetin işlenebileceğini, Stavrogin'in böylesine bir hakareti sineye çekecek insan olmadığını, Şatov'u öldüreceğini, ama bunu Korsika Vendett'inde olduğu gibi gizli yapacağını söylüyorlardı. Bu düşünceden pek hoşlanılmıştı. Ama ken-

timizin sosyetesinin gençleri, bütün bunları tiksintiye, umursamaz, belki de yapmacık bir hafifsemeyle dinliyordu. Toplumumuzun Nikolay Vsevolodoviç'e olan eski düşmanlığı yeni baştan, parlak bir biçimde çıkmıştı ortaya. Aklı başında olanlar bile, nedenini bilmeden suçluyorlardı onu. Fısıltıyla onun, Lizaveta Nikolayevna'nın onurunu bir paralık ettiğini, İsviçre'de ikisi arasında bir dolap döndüğünü söylüyorlardı. Sakıngan kişiler kendilerini tutuyor, bir şey söylemiyorlardı kuşkusuz. Ama onlar da büyük hazla dinliyorlardı anlatılanları. Bunların yanında, genel olmayıp birkaç kişinin ağzında dolaşan, sırf hikâyemin bundan sonraki olayları anlaşılabilsin diye burada anımsatacağım, pek tuhaf bir iki söylenti daha vardı. Özellikle birkaç kişi, kaşlarını çatarak, kim bilir hangi delillere dayanarak, Nikolay Vsevolodoviç'in kentimizde özel bir işi olduğunu, Petersburg'da Kont K. aracılığıyla birtakım yüksek kişilerle tanıştığını, ilişki kurduğunu, bir memuriyete girmiş bile olabileceğini, buraya belki de görevli geldiğini söylüyorlardı. Pek aklı başında, ağırbaşlı kişiler bu söylentiye, mantıklı bir biçimde her gün bir rezalet çıkaran, kentimizde gelir gelmez işe yumruk yemekle başlayan bir adamın memur olamayacağını söyleyerek gülümsediklerinde; bu kez onun resmî değil de gizli görevle geldiğini, böyle durumlarda görevlinin, memura elden geldiğince az benzemesinin gerekli olduğunu fısıldamaya başladılar. Böylesine bir düşünce hayli etkili oldu. İlimizin sınırları içindeki köylerin yönetimini başkentte dikkatle izlediklerini biliyorduk. Yineliyorum, bütün bu söylentiler Nikolay Vsevolodoviç aramızda görününce bir iz bırakmadan yitip gittiler. Ama şunu da söyleyeyim, bu çeşit söylentilerin çoğunun çıkmasının nedeni biraz da, kısa bir zaman önce Petersburg'dan dönen, ilimizin en büyük toprak sahibi, başkent sosyetesinin tanınmış kişilerinden, Nikolay Vsevolodoviç'in dört yıl önce kulüpte, hikâyemin başında anlattığım, o beklenmedik, tepeden inme hakareti yaptığı rahmetli Pavel Pavloviç Gaganov'un oğlu, emekli atlı muhafız yüzbaşısı Artemi Pavloviç Gaganov'un kulüpte söylediği birkaç öfkeli, üstü kapalı sözdü.

Yuliya Mihaylovna'nın Varvara Petrovna'ya olağanüstü bir ziyarete gittiğini, ama kapıda kendisine "rahatsız oldukları için kabul edemeyeceklerinin" bildirildiğini kentte herkes duymuştu hemen.

Aynı şekilde, iki gün sonra Yuliya Mihaylovna'nın bir adam gönderip Varvara Petrovna'nın sağlık durumunu sormasını da. Sonunda, her yerde Varvara Petrovna'yı "savunmaya!" başlamıştı. Kuşkusuz, ancak en yüce anlamda, yani elden geldiğince en soyut konularda. Pazar günkü olay üzerine anlatılanları sert, soğuk bir tavırla dinledi önce, öyle ki, birkaç gün sonra onun bulunduğu yerde bir daha söz edilmez oldu bu olaydan. Böylece Yuliya Mihaylovna'nın bu esrarlı olayı, yabancı birisi gibi değil, olaya katılan biri gibi en küçük ayrıntılarına dek bildiği düşüncesi güçlendi her yerde. Yeri gelmişken söyleyeyim, kuşkusuz, elde etmek için pek çalıştığı, can attığı o yüksek etkiyi elde etmişti kentimizde, kendisini "çevresi alınmış" görmeye başlamıştı. Toplumumuzun bir bölümü onun pek pratik zekâlı, işbilir olduğuna inanmıştı... Ama sonra anlatacağım bunu. Pyotr Stepanoviç'in, o zaman özellikle Stepan Trofimoviç'i şaşırtan sosyetedeki pek çabuk başarıları da bir bakıma onun desteğiyle oldu denilebilirdi.

Stepan Trofimoviç'le olayları abartıyorduk belki de. Önce, Pyotr Stepanoviç geldikten sonra dört gün içinde neredeyse birden tüm kentle tanışmıştı. Pazar günü gelmişti, daha salı günü, pek mağrur, buluttan nem kapan, kibirli; kibarlığına ve sosyete insanı olmasına karşın, yaradılış bakımından geçinilmesi çok güç bir insan olan Artemi Pavloviç Gaganov'un kupa arabasında gördüm onu. Pyotr Stepanoviç valinin evine de çok iyi kabul ediliyordu. Öyle ki, kısa zamanda el üstünde tutulan bir genç durumuna yükselmişti orada. Hemen hemen her akşam Yuliya Mihaylovna ile yemek yiyordu. Daha İsviçre'de tanışmışlardı ama, valinin evinde böylesine çabuk başarıya ulaşmasında, gerçekten de, merak uyandıran bir yan gizliydi. Böyle olmakla birlikte, bir zamanlar, Avrupalı bir devrimci olarak tanınmıştı. Doğru, yanlış, bilmiyorum, Avrupa'da birtakım yayınlara katıldığını, toplantılarda yer aldığını söylüyorlardı. Eski valinin evinde el üstünde tutulan, şimdi ise ne yazık ki emekli, küçük bir memur olan Alyoşa Telyatnikov bir karşılaşmamızda sinsi bir öfkeyle söylediği gibi, "gazetelerde çıkan yazılarla da kanıtlanabilir"miş bu. Ama bir gerçek vardı ortada: Eski devrimci, sevgili anayurduna yalnızca uslu uslu değil, neredeyse iyi niyetle bile gelmişti. Demek ki, bu söyle-

nenler yanlış da olabilirlerdi. Bir gün Liputin, Pyotr Stepanoviç'in bir yerde tövbe ettiğini, birkaç devrimcinin adını verip yakasını kurtardığını, artık yurduna yararlı olacağına söz verdikten sonra, böylelikle suçlarını bağışlattığını fısıldamıştı kulağıma. Bu zehirli sözü Stepan Trofimoviç'e ilettiğimde, dostum hiç de bir şey düşünebilecek durumda olmamasına karşın, derin düşüncelere dalmıştı. Pyotr Stepanoviç'in kentimize övgü dolu mektuplarla geldiği; hiç değilse, kocası Petersburg'un en sayılan ihtiyarlarından olan pek önemli bir yaşlı kadından valinin karısına bir mektup getirdiği anlaşılmıştı sonunda. Yuliya Mihaylovna'nın vaftiz anası olan bu yaşlı kadın mektubunda, Kont K.'nın Pyotr Stepanoviç'i Nikolay Vsevolodoviç aracılığıyla tanıdığını, onu pek sevdiğini, "geçmişte kalmış yaramazlıklarına karşın, onu değerli bir genç" saydığını yazıyordu. "Yüksek sosyete" ile sayısı pek az kalmış, büyük güçlüklerle sürdürmeye çalıştığı son bağlarına çok değer veriyordu Yuliya Mihaylovna. Elbette bu önemli yaşlı kadının mektubu da pek sevindirmişti onu. Ama gene de değişik bir şey vardı bunda sanki. Pyotr Stepanoviç'e karşı kocasını bile yaltakçılık etmeye zorluyordu, öyle ki, Bay von Lembke yakınmaya başlamıştı... ama bunu da sonra anlatacağım. Unutulmaması için söyleyeyim, büyük yazar da pek dostça davranıyordu Pyotr Stepanoviç'e. İlk görüşmelerinde evine buyur etmişti onu. Böylesine burnu büyük bir adamın Pyotr Stepanoviç'i buyur etmekte aceleci davranması Stepan Trofimoviç'e çok dokunmuştu. Ama ben başka türlü yorumluyordum bunu: Bir nihilisti[1] evine çağırırken, kuşkusuz, onun iki başkentin ilerici gençliğiyle olan ilişkileriydi Bay Karmazinov için önemli olan. Büyük yazar, durumu bilmediğinden, geleceğin Rusyası'nın anahtarlarının onların elinde olduğunu sanarak, yeni devrimci gençlikten pek korkuyor, aşağılayıcı bir biçimde yaltakçılık ediyordu onlara. İşin önemli yanı, bu gençler onu hiç önemsemedikleri için yapıyordu bunu.

1 Nihilist: 1860 yıllarında Rusya'da burjuva törelerine, toprağa bağlı köylülerin bulunmasına sertçe karşı duran hür düşünceli, soylular sınıfından olmayan aydınlara verilen ad – ç.n.

II

Pyotr Stepanoviç iki kez de babasına uğramıştı. Ne yazık ki ikisinde de ben yokken gelmişti. İlk kez çarşamba günü, yani ilk karşılaşmalarından ancak dört gün sonra, o da bir iş için gelmişti. Yeri gelmişken söyleyeyim, çiftlik sorunu sessiz sedasız bir biçimde halledildi aralarında. Varvara Petrovna her şeyi üzerine aldı, tüm parayı (elbette yeri kendi satın alarak) ödedi. Stepan Trofimoviç'e ise işin halledildiğini bildirdi yalnızca. Varvara Petrovna'nın elçi olarak gönderdiği uşağı Aleksey Yagoriç imzalaması için bir kâğıt getirdi ona. Stepan Trofimoviç bir şey söylemeden, mağrur bir tavırla attı imzasını. Mağrur tavrı üzerine söyleyeyim, son günlerde yaşlı dostum tanınamayacak kadar değişmişti. Eskiden hiç görülmemiş bir biçimde davranıyordu. Son derece sessizdi şimdi, pazardan beri Varvara Petrovna'ya bir mektup bile yazmamıştı ki, pek garipsiyordum bunu. Daha önemlisi, sakindi de. Ona huzur veren kesin, olağanüstü bir düşünceye bağlandığı belliydi. Bu düşünceyi bulmuş, oturmuş, bir şey bekliyordu. Öte yandan, önceleri, özellikle pazartesi günü hastaydı. Nöbet gelmişti. Haber almadan hiç duramıyordu. Ama olayları bir yana bırakarak işin özüne yalnızca ben iniyordum. Birtakım olasılıkları sayıyordum ona. Böyle şeylerden söz edince susayım diye kolunu sallamaya başlıyordu hemen. Ne var ki, oğluyla iki görüşmesi de, onu pek sarsmadıysa da etkilemişti. Bu görüşmelerin ikisinden sonra da, başını, sirkeye batırılmış havluya sarıp bütün gün kanepede yatmıştı. Ama gene de son derece sakindi.

Bununla birlikte, bazen kolunu sallamadığı da oluyordu. Gene bazen, esrarlı kararlılığını yitirmiş, yeni bir ayartıcı düşünceler saldırısına karşı koyuyormuş gibi geliyordu bana. Pek kısa sürelerde oluyordu bu, ama benim gözümden kaçmıyordu. Gene kendisini göstermeyi, yalnızlığından sıyrılmayı, son kez savaş alanına çıkıp savaşmayı istediğinden kuşkulanıyordum.

Perşembe günü akşamı, Pyotr Stepanoviç'le ikinci kez görüşmesinden sonra başında havlu, kanepenin üzerinde yatarken, birden,

"*Cher*, onların tümünü uçururdum havaya!" dedi.

Sabahtan beri tek sözcük etmemişti benimle.

"'*Fils, fils chéri*'[2] vb. bu deyimlerden tümünün saçma, çamaşırcı kadın lafı olduğunu kabul ediyorum. Olsun varsın, şimdi anlamış olayım bunu. Yedirip içirmedim onu, bakmadım, daha bebekken posta arabasıyla Berlin'den ... skiy iline gönderdim, vb. kabul ediyorum... 'Sen,' diyor, 'bakmadın bana, posta arabasıyla gönderdin beni, bunlar yetmiyormuş gibi, bir de soydun soğana çevirdin.' Ama mutsuzum, diye haykırdım yüzüne, posta arabasıyla gönderdim seni ama, ömrümce yüreğim sızladı senin için! *Il rit.*[3] Ama kabul ediyorum... posta arabasıyla olsun varsın...

Sayıklıyor gibi getirmişti sözlerinin sonunu. Beş dakika sonra gene başladı:

"*Passons.*[4] Turgenyev'i anlayamıyorum. *Babalar ve Oğullar*'ındaki Bazarov düzme, hiç var olmamış bir insandır sanki. Hiçbir şeye benzemediği için önce kendileri yadsıdılar onu o zaman. Bu Bazarov, Nozdrev[5] ile Byron'ın bulanık bir karışımıdır, *c'est le mot.*[6] Dikkatle bakın ikisine: Güneş altındaki köpek yavruları gibi takla atıyor, ciyaklıyorlardır sevinçten, mutludurlar, yenmiştirler! Öyle bir Byron var ki burada!.. Bu yetmiyormuş gibi ne türlü alışkanlıklar da! Ne bayağı onur düşkünlüğü, ne aşağılık tutku *faire du bruit autour de son nom,*[7] *son nom*'un[8] da ne mal olduğunu... Ah, karikatür! İnsaf et, diye bağırdım ona, şu kılığınla insanlar seni yeni İsa diye bellesinler mi istiyorsun? *Il rit, Il rit beaucoup, il rit trop.*[9] Pek tuhaf bir gülüşü var. Annesinde yoktu bu gülümseme. *Il rit toujours.*"[10]

Yine bir sessizlik oldu. Birden çıkardı ağzından baklayı...

"Çok kurnazlar," dedi. "Pazar günü söz birliği etmişler..."

Dikkat kesildim.

"Ah, hiç kuşku yok," diye haykırdım. "Bir komploydu bu, besbelli komplo olduğu, hiç de iyi rol yapamıyorlardı."

---

2 (Fr.) Oğul, sevgili oğul.

3 (Fr.) Güldü.

4 (Fr.) Geçelim.

5 (Fr.) Gogol'ün *Ölü Canlar* romanının kahramanlarından biri –ç.n.

6 (Fr.) Tastamam.

7 (Fr.) Adı etrafında gürültü kopartmak.

8 (Fr.) Adı.

9 (Fr.) Güldü, çok güldü.

10 (Fr.) Hâlâ güler.

"Onu demek istemiyorum. Komplo olduğunu özellikle, bilmesi gerekenler anlasın diye belli ettiklerini biliyor musunuz? Anlıyor musunuz durumu?"

"Hayır, anlamıyorum."

"*Tant Mieux passons.*[11] Bugün pek sinirliyim."

Sitemli bir sesle sordum:

"Öyleyse, niçin tartıştınız onunla Stepan Trofimoviç?"

"*Je voulais conventir.*[12] Gülersiniz elbette. *Cette pauvre*[13] teyze *elle entendra de belles choses!*[14] Ah dostum, inanır mısınız, biraz önce yurtsever buldum kendimi! Bununla birlikte, her zaman Rus diye bildim kendimi... evet, gerçek bir Rus sizinle benden başka türlü olamaz. *Il y a là dedans quelque chose d'aveugle et de louche.*"[15]

"Kuşkusuz," diye karşılık verdim.

"Dostum, gerçek doğru, hiçbir zaman doğruya benzemez, bunu biliyor musunuz? Doğruyu doğruya benzetmek için içine biraz yalan karıştırmak zorunluluğu vardır. İnsanlar her zaman böyle yapmışlardır. Belki de anlamadığımız bir yanı vardır bunun. Ne dersiniz, bu zafer narasında anlayamadığımız bir şey yok mu? Olmasını isterdim. Keşke olsaydı."

Susuyordum. O da uzun süre sustu. Sonra birden, sayıklıyor gibi kekelemeye, başladı:

"Fransız aklı, diyorlar... yalan bu, her zaman böyleydi. Fransız aklına ne diye çamur atarlar? Düpedüz, Rus tembelliği, düşünmede gösterdiğimiz aşağılık güçsüzlük, öteki uluslar arasında iğrenç asalaklığımızdır. *Ils sont tout simplement des paresseux.*[16] Fransız aklı değil. Ah, insanlığın mutluluğu için Ruslar zararlı parazitler gibi toptan yok edilmelidirler! Bambaşka umutlara yönelmiştik biz gençliğimizde. Hiçbir şey anlamıyorum şimdi. Anlayamıyorum artık! Sen anlıyor musun, diye bağırdım ona, giyotini böylesine heyecanla ön planda tutuyorsanız, bunun yalnızca, dünyada en kolay şe-

---

11 (Fr.) Neyse geçelim.

12 (Fr.) Onu inandırmak istiyordum.

13 (Fr.) O zavallı.

14 (Fr.) Güzel şeyler işitecektir.

15 (Fr.) Burada karanlık, şüpheli yanlar var.

16 (Fr.) Düpedüz tembeldir onlar.

yin baş uçurmak, en güç şeyin de bir ülkü edinmek olduğunu anlayabiliyor musun? *Vous êtes des paresseux! Votre drapeau est une guénille, une 'impuissance'.*[17] O yük arabaları ya da nasıl diyorlar: 'İnsanlara ekmek taşıyan yük arabalarının tekerlek sesi", Sistine Kilisesi'ndeki Meryem'den daha yararlıdır ya da nasıl der onlar... *une bêtise dans ce genre.*[18] Ama anlıyor musun, diye bağırdım ona, kişioğluna mutluluk kadar mutsuzluğun da gerekli olduğunu anlayabiliyor musun? *Il rit.*[19] 'Edebiyat yapıyorsun,' dedi bana, 'kadife kanepede yata yata pek kibarlaşmışsın...' aslında daha ağır söyledi ama... Görüyorsunuz, baba oğul birbirimize 'sen' deriz, böyle alışmışız: İkimiz de bunu istedikten sonra iyi bir şey, ama ya tartışırlarken...

Gene bir dakika sustuk. Aceleyle doğrularak,

"*Cher*," diye bağladı sözünü birden, "bunun sonunda bir şey çıkacağını biliyor musunuz?"

"Elbette öyle ya da böyle bitecek," dedim.

"*Vous ne comprenez pas. Passons.*[20] Ama... çoğunlukla sosyetede böyle olayların sonundan bir şey çıkmaz ama, bundan çıkacak, kesinlikle çıkacak!"

Ayağa kalktı, son derece heyecanlı, odanın öte köşesine gitti, kanepeye kadar yürüdü. Bitkin, yığıldı üzerine.

Cuma sabahı Pyotr Stepanoviç bir köye gidip pazartesiye kadar orada kaldı. Liputin'den öğrendim bunu. Konuşma arasında ağabey ile kız kardeş Lebyadkinlerin nehrin öte yakasında Gorşeçnaya'da bir yere taşındıklarını da öğrenmiştim. "Ben taşıdım onları," diyordu ki, Lebyadkinlerle ilgili konuşmayı kesti birden. Lizaveta Nikolayevna'nın Mavriki Nikolayeviç'le evleneceğini söyledi laf arasında. "Gerçi daha açıklamadılar bunu ya, söz kesildi, kesin karara bağlandı." Ertesi gün yanında Mavriki Nikolayeviç, atla dolaşırken gördüm Lizaveta Nikolayevna'yı. Hastalığından sonra ilk kez dışarı çıkıyordu. Uzaktan baktı bana parlayan gözleriyle, pek dostça başıyla selamladı. Bütün bunları ilettim Stepan Trofimoviç'e. Ancak Lebyadkinlerle ilgili haberle biraz ilgilendi.

---

17 (Fr.) Sizler tembel heriflersiniz. Bayrağınız bir paçavra, bir güçsüzlük...

18 (Fr.) Onun gibi bir saçmalık.

19 (Fr.) Gülüyor.

20 (Fr.) Anlamıyorsunuz, geçelim.

Şimdi ise, bu sekiz gün her şeyden habersiz otururken içinde bulunduğumuz esrarlı durumu anlattıktan sonra, her şey anlaşıldıkça durumu bilen bir insan olarak öykümün son olaylarına geçiyorum. O pazardan sonraki sekizinci günden, yani pazartesi gününün akşamından başlayacağım: Çünkü gerçekte "yeni hikâye" o günün akşamından başladı.

III

Akşam saat yediydi. Nikolay Vsevolodoviç tek başına oturuyordu çalışma odasında. Eskiden beri pek sevdiği, yüksek tavanlı, döşemesi boydan boya halı kaplı; biraz ağır, eski stil mobilyası olan bir odaydı bu. Bir yere çıkacakmış gibi giyinmiş, kanepenin ucunda oturuyordu ama, çıkmaya niyetli olmadığı belliydi. Önündeki masanın üzerinde abajurlu bir lamba vardı. Büyük odanın yanlarıyla köşeleri karanlıkta kalıyordu. Bakışı düşünceli, yoğun, biraz huzursuz; yüzü yorgun, biraz zayıflamıştı. Gerçekten de şişmişti yanağı. Ama dişinin kırıldığı uydurulmuştu. Yalnızca sallanmıştı birkaç gün, sonra yine oturmuştu yerine. Sonra üst dudağı da içeriden yarılmıştı ama, oranın yarası da geçmişti. Yanağındaki şiş, doktor istemediği, zamanında apseyi yardırmadığı, kendi kendine patlamasını beklediği için bir haftadır inmemişti. Yalnız doktoru değil, annesini bile almıyordu odasına. Günde ancak bir kez odasına girmesine izin veriyordu annesinin, o da en çok bir dakikalığına, lambalar daha yakılmadan, loş karanlıkta. Kentteyken günde iki-üç kez Varvara Petrovna'ya uğrayan Pyotr Stepanoviç'i de kabul etmiyordu. Üç günlük yokluğundan sonra pazartesi sabahı kente dönünce herkesi dolaşmış, akşam yemeğini Yuliya Mihaylovna'da yemiş, sonra akşam, kendisini sabırsızlıkla bekleyen Varvara Petrovna'ya gitmişti Pyotr Stepanoviç. Yasak kalkmıştı, Nikolay Vsevolodoviç kabul edecekti onu. Varvara Petrovna konuğunu kendisi götürdü çalışma odasının kapısına kadar. İki gencin görüşmelerini çoktandır istiyordu. Pyotr Stepanoviç *Nicolas*'la görüştükten sonra uğrayıp her şeyi anlatacağına söz vermişti ona. Ürkek ürkek çaldı kapıyı Varvara Petrovna, içeriden yanıt almadan kanadı hafif aralamaya cesaret etti.

Lambanın arkasına düşen Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünü seçmeye çalışarak çekingen, alçak sesle,

"*Nicolas*," dedi. "Pyotr Stepanoviç'i bırakabilir miyim yanına?"

Pyotr Stepanoviç koluyla kapıyı açıp içeri girerken neşeli bir sesle,

"Elbette, elbette!" diye bağırdı.

Nikolay Vsevolodoviç kapıya vurulduğunu duymamıştı, ancak annesinin ürkek sorusunu duydu, ama ona da karşılık vermeye yetişememişti. O anda önünde, biraz önce okuduğu, üzerinde derin düşüncelere daldığı bir mektup duruyordu. Pyotr Stepanoviç'in bağırmasını duyunca ürpermiş, hemen o anda eline geçen kurutma kâğıdını mektubun üzerine atmıştı ama, pek başarılı olmamıştı bu saklama işi: Mektubun bir ucuyla zarf dışarıda kalmıştı.

Pyotr Stepanoviç masanın yanına gelip gözlerini doğrudan kurutma kâğıdına, altından gözüken mektubun ucuna dikti. Aceleci, olağanüstü saf bir tavırla,

"Hazırlanasınız diye özellikle avazım çıktığınca bağırdım," diye fısıldadı.

Nikolay Vsevolodoviç yerinden kımıldamadan durgun bir sesle,

"Biraz önce aldığım mektubu sizden nasıl sakladığımı da gördünüz kuşkusuz," dedi.

"Mektubu mu?" diye haykırdı konuk. "Mektubunuzu umursadığım yok şimdi, bana ne ondan!"

Sonra Varvara Petrovna'nın kapayıp gittiği kapıya dönüp başıyla o yanı göstererek, ekledi:

"Ama... önemli olan."

Nikolay Vsevolodoviç soğuk bir tavırla,

"Kapı dinleme âdeti yoktur," dedi.

Pyotr Stepanoviç koltuğa otururken sesini yükselterek, neşeli bir tavırla kaptı sözü dostunun ağzından:

"Yani dinlerse ne önemi var! Bir itirazım yok buna, sizinle yalnız konuşmak için geldim buraya. Eh, sonunda görebildim sizi! Önce sağlığınız nasıl? Onu sorayım. Çok iyi gördüm sizi, yarın çıkarsınız, değil mi?"

"Belki."

Pyotr Stepanoviç elini kolunu sallayarak şakacı, hoş bir tavırla,

"Herkesi, nihayet, beni bilinmezliklerden kurtarın!" dedi. "Ne gevezelikler yapmak zorunda kaldığımı bilemezsiniz."

Gülümsedi:

"Biliyorsunuz zaten."

"Hepsini bilmiyorum. Annemden, pek... heyecanlı olduğunuzu duydum yalnızca."

Pyotr Stepanoviç korkunç bir saldırıya karşı kendini savunmak istiyormuş gibi, birden,

"Yani kesin bir şey söylemedim demek istiyorum," diye haykırdı. "Biliyorsunuz, Şatov'un karısını sürdüm öne, yani pazar günkü olayı açıklayacak olan, onunla Paris'teki ilişkinizi... kızmadınız ya?"

"Çok çalıştığınıza inanıyorum."

"Yalnız bundan korkuyordum işte. Hem bu 'çok çalıştınız' da ne demek oluyor? Sitem ediyorsunuz bana. Ne var ki, açık konuşuyorsunuz. Buraya gelirken en çok, açık konuşmaya yanaşmayacağınızdan korkuyordum."

Nikolay Vsevolodoviç biraz sinirli,

"Açık konuşmak istediğim bir şey yok," diye mırıldandı.

Ama peşinden hemen gülümsedi.

Pyotr Stepanoviç, ev sahibinin sinirlenmesine sevinmişti, elini kolunu sallayarak yine duraksamadan konuşmaya başladı:

"Onu demek istemedim, onu demek istemedim, yanlış anlamayın: *Kendi* işimizle canınızı sıkacak değilim, hele de bu durumunuzda. Pazar günkü olay için geldim buraya ben, hem de kararlıyım, başka türlü olmaz çünkü. Sizin değil, benim gereksinme duyduğum biçimde açık konuşacağım. Gururunuz kırılmasın diye yapacağım bunu, ama söyleyeceklerim gerçektir de. Bundan böyle sizinle hep açık konuşmak için geldim."

"Demek şimdiye kadar açık konuşmuyordunuz?"

"Siz de biliyorsunuz bunu. Birçok kez kurnazlık ettim... Gülümsüyorsunuz. Konuşmamı istediğinize bir işaret sayarak, pek sevindim bu gülümsemenize. Hemen kızasınız diye, övünür bir tavırla 'kurnazlık' sözünü sizi güldürmek için bilerek kullandım: Kurnazlık edebileceğimi, şimdi sizinle her şeyi açık konuşabileceğimi nasıl düşünebildim? Artık ne denli açıkyürekli olduğumu görüyorsunuz ya! Nasıl, dinlemek geliyor mu işinize?"

Konuğun, önceden hazırlanmış, bile bile gösterilen saflığının kabalığıyla ev sahibinin sinirlerini bozmak isteğine karşın, Nikolay Vsevolodoviç'in hafifsemeyle karışık durgun, hatta alaylı yüz anlatımında sonunda biraz huzursuz bir merak belirmişti.

Pyotr Stepanoviç daha bir canlanmıştı.

"Dinleyin," dedi. "Buraya, yani bu kente gelmek üzere yola çıkarken, bundan on gün önce, üzerime bir rol almaya karar vermiştim kuşkusuz. Oysa en iyisi, rol yapmaması kişinin. Kendi yüzüyle dolaşması, öyle değil mi? Kendi yüzüyle dolaşmaktan daha büyük kurnazlık olmaz, çünkü kimse inanmaz kendi yüzüyle dolaştığına insanın. Doğrusunu söyleyeyim, aptal rolü yapmaya karar verecek oldum, çünkü kendi yüzüyle dolaşmaktan daha kolaydır bu. Ama, ne olursa olsun, aptallık sivri bir uçtur gene de, oysa uç her zaman ilgiyi üzerine çeker, bu bakımdan sonunda kendi yüzüm, kişiliğimle gözükmeye karar verdim. Ne dersiniz, kendi yüzüm nasıl? Altın orta: Ne aptal, ne zeki, oldukça yeteneksiz, buranın aklıbaşında insanlarının söylediği gibi, aydan gelmiş, öyle değil mi?"

Nikolay Vsevolodoviç belli belirsiz gülümsedi.

"Ne diyeyim, belki de öyledir."

"Kabul ediyorsunuz demek, pek sevindim buna. Böyle düşündüğünüzü biliyordum... Heyecanlanmayın, hemen heyecanlanmayın, kızmıyorum, 'hayır, yeteneksiz değilsiniz, zekisiniz,' gibi övgülerle gönlümü alasınız diye kendimi bu durumda göstermedim hiç de... Gene gülümsüyorsunuz!.. Gene istediğim oldu. 'Zekisiniz,' demezdiniz bana, olsun varsın. Gene de önemsemiyorum. Babamın söylediği gibi, *passons*. Şunu da söyleyeyim, çok konuşmama kızmayın. Örnek ortada: Her zaman çok konuşurum, yani çok şey söylerim, acele ederim, gene de söylemek istediğimi söyleyemem bir türlü. Niçin bu kadar konuşurum da gene istediğimi iyice anlatamam dersiniz? Konuşmayı bilmiyorum çünkü. İyi konuşmayı bilenler kısa konuşurlar. İşte size bir yeteneksizliğim, öyle değil mi? Ama bu yeteneksizlik bende doğal olduğuna göre ondan niçin yararlanmayayım. Ben de yararlanıyorum işte. Doğrusu, buraya gelirken bir ara susmayı düşünmedim değil. Ama susmak büyük bir yetenek, hem sanıyorum bana da gitmiyor, ne de olsa tehlikelidir susmak. İşte ben de sonunda en iyisinin konuşmak, ama

özellikle yeteneksizce, yani çok, pek çok konuşmak olduğunda karar kıldım. Durmadan konuşacağım, bir şeyleri kanıtlamak için acele edeceğim. Dinleyicim hiçbir şey anlamadan, kollarını iki yana açıp en iyisi, yere tükürüp yanımdan ayrılsın diye kendi delillerimi birbirine karıştıracağım: Bir anda üç şey kazanır kişi böylelikle; saf olduğuna inandırır karşısındakini, kendisinden nefret ettirir, anlaşılmaz! Söyleyin, bütün bunlardan sonra gizli emelleriniz olduğundan kim kuşkulanır? Evet, beni dinleyen herkes, gizli emellerim olduğunu söyleyene gücenecektir. Bunun yanında, kimi zaman güldüreceğim de, bu ise pek önemli bir şey. Evet, orada gizli bildiri yayımlayan zeki diye bilinen bir kişinin kendilerinden de budala olduğunun ortaya çıkması beni bağışlamalarına yetecek. Öyle değil mi? Gülümsemenizden bana hak verdiğinizi anlıyorum."

Oysa Nikolay Vsevolodoviç hiç de gülümsemiyor, tersine, kaşları çatık, sabırsızca dinliyordu.

"Anlamadım, ne dediniz? 'Hepsi bir,' dediniz sanırım?" diye haykırdı Pyotr Stepanoviç (oysa bir şey söylediği yoktu Nikolay Vsevolodoviç'in). "Elbette, elbette! İnanın, arkadaşlığımızla sizi lekelemek için söylemiyorum bunu. Hem biliyor musunuz, bugün pek sinirlisiniz. Açık, şen bir yürekle koştum size, oysa her sözümü kötüye alıyorsunuz. İnanın, bugün, sakıncası olan bir şeyden söz etmeyeceğim, söz veriyorum size. Bütün koşullarınızı da önceden kabul ediyorum!" Nikolay Vsevolodoviç inatla susuyordu. Efendim? Ne? Ne dediniz? Gene saçmaladım sanırım. Hiçbir koşul sürmediniz ileri, sürmeyeceksiniz de. İnanıyorum, inanıyorum buna, içiniz rahat olsun. Biliyorum böyle bir şeye değmediğimi, öyle değil mi? Sizin yerinize ben yanıt veriyorum. Bu da yeteneksizliğimden kuşkusuz. Yeteneksizlik de yeteneksizlik... Gülüyor musunuz? Efendim? Ne dediniz?"

Sonunda gülümsedi Nikolay Vsevolodoviç.

"Bir şey demedim. Gerçekten de, sizin için yeteneksiz dediğimi anımsadım şu anda. Ama siz yoktunuz, demek ki yetiştirdiler size... Bir an önce konuya girmenizi rica edeceğim."

"Konunun içindeyim zaten, gerçekten de pazar günkü olay için geldim!" diye kekeledi Pyotr Stepanoviç. "Ne dersiniz, pazar gün-

kü durumum neydi sizce? Özellikle aceleci yeteneksizliğimle dikkati üzerime çekiyor, yeteneksiz bir tavırla konuşmaya zorluyordum kendimi. Ama hepsi bağışladı beni, çünkü önce, aydan gelmiş bir insanım ben, sanıyorum kentte herkes aynı şeyi düşünüyor benim için. Sonra, küçücük bir hikâye anlattım, hepinizi kurtardım, öyle değil mi, öyle değil mi?"

"Yani özellikle, içlerinde bir kuşku bırakacak biçimde, önceden sözleşmişiz gibi anlatmaya çalıştınız. Oysa ne sözleşmiştik ne de böyle bir şey yapmanızı istemiştim sizden.

Pyotr Stepanoviç heyecanlanmış gibi,

"Özellikle, özellikle buna çalıştım!" diye atıldı. "Ortada dönen oyunu fark edesiniz diye özellikle böyle yaptım. Zaten daha çok sizin için soytarılık yapıyordum. Yakalamıştım sizi çünkü, gözden düşürmek istiyordum. En önemlisi, ne kadar korktuğunuzu öğrenmek istiyordum."

"Şaşılacak şey, niçin şimdi böylesine açıkyüreklisiniz?"

"Kızmayın, kızmayın, gözlerinizi de öyle patlatmayın... Zaten patlatmıyorsunuz. Böylesine açıkyürekli olmam şaşırtıyor mu sizi? Artık her şey değişti, geçti, üstüne sünger çekildi diye... Sizinle ilgili düşüncelerimi değiştirdim birden. Eski yol bitti artık. Bundan böyle eski yolla gözden düşürmeyeceğim sizi, yeni bir yolla yapacağım bunu."

"Taktik mi değiştirdiniz?"

"Taktik falan söz konusu değil burada. Şimdi her şey sizin isteğinize bağlı, yani ister *evet* dersiniz, ister *hayır*. Yeni taktiğim bu işte. *Bizim* işten ise, kendiniz buyruncaya dek hiç söz etmeyeceğim. Gülüyor musunuz? İyidir gülmek, ben de gülerim. Ama şimdi ciddi konuşuyorum, ciddi, gerçi böylesine acele eden yeteneksizdir, öyle değil mi? Olsun varsın, yeteneksiz olayım isterse, ama gene de ciddi konuşuyorum, ciddi."

Gerçekten de ciddi, bambaşka bir tavırla, tuhaf bir heyecan içinde konuşuyordu. Öyle ki, merakla bakıyordu ona Nikolay Vsevolodoviç.

"Benimle ilgili düşüncelerinizi değiştirdiğinizi mi söylediniz?" diye sordu.

"Ellerinizi Şatov'un omuzlarından geri çektiğiniz anda değiştir-

dim düşüncemi, ama yeter, yeter, soru sormayın bana lütfen, şimdi başka bir şey söylemeyeceğim."

Sorulardan kurtulmak içinmiş gibi kolunu sallayarak kalkıyordu ki, başka soru sorulmadığı için gitmesini gerektiren neden yok diye, biraz sakinleşmiş, çöktü gene koltuğa. Hemen konuşmaya başladı:

"Sırası gelmişken parantez içinde söyleyeyim, kentte bazı kimseler onu öldüreceğinizi söylüyorlar. Bahse tutuşanlar bile var. Öyle ki, Lembke polisi uyarmayı bile düşünüyordu. Ama Yuliya Mihaylovna bırakmadı... Yeter, bu konu üzerine konuştuklarımız yeter, yalnızca sizi haberdar etmek için söyledim. Gene sırası gelmişken söyleyeyim: Hemen o gün götürdüm Lebyadkinleri, biliyorsunuz. Adreslerini de yazdığım pusulamı aldınız mı?"

"Hemen o gün aldım."

"'Yeteneksizlikten' yapmadım bunu. İçtenlikle, hazır olmak için yaptım. Yeteneksizce olduysa bile iyilik düşünülerek, içtenlikle yapılmış bir iştir."

Nikolay Vsevolodoviç dalgın,

"Önemli değil, olabilir, iyi ettiniz..." diye mırıldandı. "Yalnız, pusula göndermeyin bana bir daha, rica ediyorum."

"Elimden başka bir şey gelmezdi, başka yazmadım, yazmam da."

"Demek Liputin biliyor?"

"Başka çıkar yolu yoktu. Ama, bilirsiniz. Liputin cesaret edemez... Aklıma gelmişken söyleyeyim, bizimkilere bir uğramak gerek, yani *bizimkilere* değil de onlara, yoksa gene çekişirsiniz benimle yanlış söyledim diye. Heyecanlanmayın, hemen şimdi değil, bir sırası gelince. Şimdi yağmur yağıyor dışarıda. Bir gün haber veririm, toplanırlar, akşama da biz gideriz. Karga yavruları gibi ağızlarını açmışlar, nasıl bir armağan getirdik diye öyle bekliyorlar. Pek heyecanlı kişiler. Kitapları çıkardılar, tartışmaya hazırlanıyorlar. Virginski insancı; Liputin, polis yöntemlerine pek taraftar bir Furyerist. Doğrusunu söyleyeyim, bir bakıma değerli bir insan o. Ama her şeyde sertlik istiyor. O uzun kulaklı da kendi bulduğu sistemi okuyacak. Biliyor musunuz, onlara karşı umursamaz davranıyorum, adam yerine koymuyorum diye içerliyorlar bana, haha! Bir uğrasak iyi olacak."

Nikolay Vsevolodoviç son derece önemsemez bir tavırla,

"Bir önder olarak mı tanıttınız beni onlara?" diye mırıldandı.

Çabuk bir göz attı ona Pyotr Stepanoviç. Ev sahibinin söylediğini duymamış gibi, konuyu değiştirmek için acele etti.

"Ah, şimdi aklıma geldi, iki üç kez de pek saygıdeğer Varvara Petrovna'ya uğradım, ona da birçok şey anlatmak zorunda kaldım."

"Sanırım."

"Hayır, sanamadınız. Şatov'u öldürmeyeceğinizi söyledim yalnızca, bu çeşit iyi şeylerden söz ettik. Düşünün, Marya Timofeyevna'yı nehrin karşı yakasına götürdüğümü hemen ertesi gün öğrenmiş. Siz mi söylediniz bunu ona?"

"Aklıma bile gelmedi."

"Söyleyenin siz olmadığını biliyordum zaten. Başka kim olabilir? Çok tuhaf."

"Liputin söylemiştir."

Pyotr Stepanoviç kaşlarını çattı.

"Hayır," diye mırıldandı, "Liputin değil. Kim olduğunu öğreneceğim. Şatov'un işine benziyor... Ama incir çekirdeğini doldurmaz, bırakalım! Ama son derece önemli de bu... Aklıma gelmişken söyleyeyim, annenizin bana birden en önemli soruyu sormasını bekliyordum... Ah, ilk günler son derece asıktı yüzü, ama bugün geldiğimde bir de baktım, neşeli, gözlerinin içi gülüyor. Nedendir acaba?"

Nikolay Vsevolodoviç birden hiç beklenmeyen bir açıkyürekliliklе,

"Bugün ona, beş gün sonra Lizaveta Nikolayevna'ya evlilik teklifinde bulunacağıma söz verdim de onun için," dedi.

Pyotr Stepanoviç şaşırmış gibi,

"Ah, ya... evet, elbette," diye kekeledi. "Söz kesildiği üzerine bazı söylentiler var, biliyor musunuz? Doğru! Ama siz haklısınız, yeter ki isteyin, başka biriyle nikâhı kıyılırken kiliseden kaçar gelir size. Böyle konuştuğum için kızmıyorsunuz ya?"

"Hayır, kızmıyorum."

"Bugün sizi kızdırmanın güç olduğunu görüyor, korkmaya başlıyorum sizden. Yarın ne yapacağınızı çok merak ediyorum. Çok şey hazırlamış olmalısınız. Böyle konuşuyorum diye kızmıyorsunuz ya?"

Nikolay Vsevolodoviç karşılık vermedi, bu gücüne gitti Pyotr Stepanoviç'in.

"Doğru söyleyin, annenize Lizaveta Nikolayevna'ya evlilik teklifinde bulunacağınıza söz verdiğinizi ciddi mi söylediniz?

Nikolay Vsevolodoviç dik dik, soğuk bir bakışla baktı ona.

"Onu yatıştırmak için verdiğiniz kanısındayım bu sözü."

Nikolay Vsevolodoviç sert,

"Ciddi olsa ne çıkar?" diye sordu.

"Bir şey çıkmaz, böyle durumlarda söylendiği gibi, Tanrı mübarek etsin, derim. İşe engel olmaz bu (görüyorsunuz ya, bizim işimize, demedim: *bizim* sözcüğünü sevmiyorsunuz çünkü), bense... bense hizmetinizdeyim, biliyorsunuz."

"Düşünüyor musunuz?"

Pyotr Stepanoviç gülümseyerek yanıt vermek için acele etti:

"Hiçbir şey, hiçbir şey düşündüğüm yok benim, çünkü kendi işlerinizi daha önceden kendiniz düşündüğünüzü, her şeyinizin düşünülmüş, karara bağlanmış olduğunu bilirim. Yalnızca, ciddi olarak her zaman, her yerde, her durumda hizmetinizde olduğumu söylemek istedim, anlayabiliyor musunuz beni?"

Nikolay Vsevolodoviç esnedi.

Pyotr Stepanoviç sıçradı yerinden birden, gitmeye hazırlanıyormuş gibi, yepyeni silindir şapkasını eline aldı.

"Canınızı sıktım."

Ama gitmedi. Ayakta duruyor, arada bir odanın içinde birkaç adım atıyor, konuşmasının heyecanlı yerlerinde şapkasını dizine vuruyordu.

"Ben de Lembkelerle neşelendirmeyi düşünüyordum sizi," diye haykırdı.

"Şimdi olmaz, sonra. Peki, Yuliya Mihaylovna'nın sağlığı nasıl?"

"Ne tuhaf sosyete tavırlarınız vardır: Onun sağlığı kendinizin sağlığı kadar önemli değildir sizin için, ama gene de soruyorsunuz. Beğenirim bunu. İyidir, bağnazlık derecesinde saygı duyuyor size, bağnazlık derecesinde de çok şey bekliyor sizden. Pazar günkü olay üzerine ise bir şey söylemiyor. Bir ortaya çıkmanızla her şeyi kendinizin yoluna koyacağınıza da inanıyor. Vallahi, neler neler yapabileceğinizi aklından geçirdiğini bir Tanrı bilir. Ne var ki,

şimdi her zamankinden daha esrarlı, roman kahramanı bir kişisiniz. Son derece iyi bir durum bu. Herkes sabırsızlıkla bekliyor sizi. Gittiğimde kaynıyordu kent, ama şimdi daha çok kaynıyor. Aklıma gelmişken söyleyeyim, mektubunuz için bir daha teşekkür ederim. Hepsi Kont K.'dan korkuyorlar. Biliyor musunuz, sanıyorum bir hain de sayıyorlar sizi? Başımı sallıyorum, evet diyorum, kızmıyorsunuz ya?"

"Önemli değil."

"Evet, önemli değil. İleride pek gerekecek bize bu. Kendilerince bir düzenleri var burada. Ben de körüklüyorum kuşkusuz. Başta Yuliya Mihaylovna, Gaganov da... Gülüyor musunuz? Bir taktiğim var kuşkusuz. Saçmalıyorum, saçmalıyorum, sonra hep birden aradıkları zekice sözcüğü söyleyiveriyorum birden. Çevremi alıyorlar hemen, bu kez gene saçmalamaya başlıyorum. Hepsi arkasını döndü bile bana. 'Yetenekleri var ya,' diyorlar, 'aydan gelmiş'. Düzeleyim diye memuriyete almak istiyor beni Lembke. Biliyor musunuz, son derece önemsemez davranıyorum ona karşı, yani utandırıyorum, öyle ki, yerin dibine giriyor. Yuliya Mihaylovna zorluyor onu. Ha, aklıma geldi, Gaganov çok kızıyor size. Dün Duhov da bana pek kötü şeyler söyledi sizin için. Hemen tüm gerçeği, elbette tümünü değil, anlattım ona. Bütün bir gün kaldım yanında Duhov'da. Pek hoş bir çiftlik, güzel bir de evi var."

Nikolay Vsevolodoviç neredeyse yerinden sıçrayıp, öne doğru sert bir hareket yaptı,

"Şimdi de Duhov'da mı yoksa?" diye haykırdı.

Pyotr Stepanoviç, Nikolay Vsevolodoviç'in birden heyecanlandığını hiç fark etmemiş gibi.

"Hayır," dedi, "sabah getirdi beni, beraber döndük."

Çarpıp düşürdüğü kitabı yerden almak için eğildi.

"Neler oluyor bana, kitabı düşürdüm."

Resimli, Balzac'ın kadınlarıydı bu. Birden açtı kitabı.

Nikolay Vsevolodoviç ilgilenmiş gibi,

"Öyle mi?" dedi.

"Rusça yazıyor, gizliden gizliye kuşkusuz. Yuliya Mihaylovna biliyor, ses çıkarmıyor. Bununla birlikte, kibar davranışlı, kafasızın biri. Çalışmayla kazanmışlardır bu kibarlığı. Tavırlarında-

ki o keskinlik, o ağırbaşlılık! Hiç değilse bir ince yanımız da bizim olsun..."

"Yönetimi övüyor musunuz?"

"Daha da mı övmeyeyim! Rusya'da doğal, erişilmiş tek şey... övmeyeceğim, övmeyeceğim," diye haykırdı birden, "onu söylemedim, kibardan hiç söz etmedim. Ama, hadi hoşça kalın, yüzünüz bembeyaz."

"Üşüyorum."

"Olabilir, yatın. Aklıma gelmişken söyleyeyim: Köylerde iğdişler var, pek ilgi çekici insanlar... Ama sonra konuşuruz bunu. Ama tuhaf bir şey daha size: Bir piyade alayı var köylerde. Cuma akşamı B...'de subaylarla içtim. Üç arkadaşımız da var orada, *vous comprenez?*[21] Tanrıtanımazlık üzerine konuştuk, Tanrı'yı kaldırmışlar ortadan. Mutlular, çığlık atıyorlar. Aklıma geldi, Şatov, Rusya'da başkaldırma başlayacaksa, tanrıtanımamaktan başlayacağı iddiasında. Belki doğrudur da. Ak saçlı bir bourbon yüzbaşı hep oturuyor, hiç söze karışmıyordu. Ansızın odanın ortasına çıktı, kendi kendine konuşuyormuş gibi, yüksek sesle: 'Tanrı yoksa ben neyin yüzbaşısıyım?' diye bağırdı. Kasketini aldı, kollarını iki yana açıp çıktı gitti."

Nikolay Vsevolodoviç üçüncü kez esnedi.

"Oldukça sağlam bir söz söylemiş."

"Öyle mi? Anlayamadım ben. Onun için size sormak istedim. Başka bir şey daha var: Spigulinlerin fabrikası pek ilgi çekici. Sizin de bildiğiniz gibi, beş yüz işçi çalışıyor orada, bir kolera yuvası, on beş yıldan beri temizlemiyorlar. Ancak işçilerin gündeliğinden kırpmasını biliyorlar. Milyonları var. İnanın, işçilerden bazıları *Internationale* üzerine bir şeyler biliyor. Daha önce de istedim sizden zaman, şimdi bir daha istiyorum, hem o zaman... ama suçluyum. Hayır, hayır, ondan söz etmiyorum, yüzünüzü ekşitmeyin. Ama, hoşça kalın" Yürürken geri döndü birden: "Ben de ne yapıyorum? En önemli olanı unuttum: Sandığımızın Petersburg'dan geldiğini söylediler bana demin."

Nikolay Vsevolodoviç anlamadan baktı.

"Yani?"

21 (Fr.) Anlıyor musunuz?

"Yani sizin sandığınızın geldiğini. Fraklarınız, pantolonlarınız, çamaşırlarınız gelmiş. Doğru mu?"

"Doğru, sabah böyle bir şey söyledilerdi bana."

"Ah, şimdi olmaz mı?"

"Aleksey'e söyleyin."

"Peki, yarın, yarın olur mu? Eşyalarınızla birlikte benim de bir frağım, üç pantolonum var içinde. Sizin sözünüze uyarak Şarmer'den almıştım, anımsıyor musunuz?"

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

"Burada pek kibarlık ettiğinizi söylüyorlarmış? Biniciler kulübünde özel öğretmenden binicilik dersi alacakmışsınız, doğru mu?"

Pyotr Stepanoviç içtenlikle gülümsedi. Birden son derece titrek, çatlak bir sesle,

"Biliyorsunuz," dedi, "biliyorsunuz Nikolay Vsevolodoviç, kişilikleri bir yana bırakacaktık, öyle değil mi, hiç karıştırmayacaktık. Bu denli hoşunuza gidiyorsa, istediğiniz kadar hor görebilirsiniz beni kuşkusuz, ama gene de bir zaman için kişilikleri karıştırmazsak daha iyi olacak, öyle değil mi?"

"Pekâlâ, bir daha yapmayacağım," dedi Nikolay Vsevolodoviç.

Pyotr Stepanoviç gülümsedi, şapkasıyla dizine vurdu, bedeninin ağırlığını bir bacağından ötekine aktardı, gene eskisi gibi durdu.

"Dahası kentte bazı kimseler Lizaveta Nikolayevna konusunda rakibiniz bile sayıyor beni. Dış görünüşümle biraz ilgilenmeyeyim mi hâlâ?" Gülümsedi, "Ama kim yetiştiriyor bunları size? Hım! Saat tam sekiz. Gitmeliyim artık. Varvara Petrovna'ya, ona uğrayacağıma söz vermiştim ama, gözükmeden kaçacağım. Siz de yatın şimdi, yarın daha canlı olursunuz. Dışarıda yağmur yağıyor, karanlık, ama araba tuttum, çünkü geceleri sokaklar pek tekin değil kentte... Ah, şimdi aklıma geldi: Fedka adında, Sibirya'dan kaçmış bir kürek mahkûmu var, kent yakınlarında dolaşıp duruyor. Düşünün, bundan on beş yıl önce babamın askere yolladığı, karşılığında para aldığı, köle köylülerimden biri bu. Pek ilgi çekici bir insan."

Nikolay Vsevolodoviç gözlerini açtı.

"Konuştunuz mu... onunla?"

"Konuştum. Benden köşe bucak kaçıyor. Her şeyi göze alabile-

cek bir insan, her şeyi. Para karşılığında kuşkusuz. Ama kendine göre birtakım inançları da var. Ah, evet, bir şey daha geldi aklıma: Demin sözünü ettiğiniz Lizaveta Nikolayevna konusunda niyetiniz ciddiyse, bir kez daha söylüyorum, her şeye, nasıl olursa olsun, her türlüsüne hazırım, hizmetinizdeyim de... Ne o, bastonunuzu mu alıyorsunuz? Ah, hayır, bastonunuzu almıyorsunuz... Düşünün, bastonunuzu arıyorsunuz sandım."

Nikolay Vsevolodoviç'in bir şey aradığı yoktu, bir şey de söylemedi, ama gerçekten, yüzünde tuhaf bir kas çekilmesi olmuştu. Birden ayağa kalktı.

Pyotr Stepanoviç bu kez doğrudan kurutma kâğıdını başıyla gösterip, çatlak bir sesle,

"Bay Gaganov konusunda da bir şey gerekirse size," diye haykırdı birden", her şeyi düzenleyebilirim, beni es geçmeyeceğinize inanıyorum."

Yanıt beklemeden çıktı, ama bir daha uzattı başını kapıdan. Çabuk çabuk konuşarak seslendi oradan:

"Pazar günü Şatov'un bile, size doğru yürürken hayatını tehlikeye atmaya hakkı olmadığı için böyle söylüyorum, öyle değil mi? Bunu sezinlemenizi isterim."

Yanıt beklemeden gözden kayboldu.

IV

Giderken belki de, yalnız kalınca Nikolay Vsevolodoviç'in duvarları yumruklamaya başlayacağını sanıyordu. Bir şey yapıp bunu izlemeyi de pek isterdi kuşkusuz. Ama çok yanılıyordu: Nikolay Vsevolodoviç, o gittikten sonra son derece sakindi. Gene öyle iki dakika ayakta durdu masasının yanında. Derin düşüncelere dalmışa benziyordu. Ama biraz sonra solgun, soğuk bir gülümseme belirdi dudaklarında. Kanepenin ucuna, eski yerine yavaşça ilişti. Yorgunluktanmış gibi, kapadı gözlerini. Mektubun ucu yine gözüküyordu kurutma kâğıdının altından, ama onu düzeltmek için kıpırdamadı yerinden.

Biraz sonra hepten unuttu kendini. O günlerde başı pek kala-

balık olan Varvara Petrovna artık dayanamamış, uğrayacağına söz verip sözünü tutmayan Pyotr Stepanoviç'in gidişinden hemen sonra, hiç de zamanı değilken, *Nicolas*'ı kendisi ziyaret etmeyi göze almıştı. Birçok şey geliyordu aklına: Artık kesin bir şey söylemez miydi ona oğlu? Deminki gibi gene sessizce çaldı, gene yanıt almadan açtı kapıyı. *Nicolas*'ın hareketsiz oturduğunu görünce, yüreği küt küt vurmaya başlamıştı. Dikkatlice yaklaştı kanepeye. Oğlunun böyle otururken kıpırdamadan, belli belirsiz soluyarak böylesine çabuk uyuması şaşırtmıştı onu sanki. Yüzü bembeyaz, kuru, taşlaşmış gibiydi. Kaşları biraz çatıktı. Yüzü cansız, balmumundan yapılmışa benziyordu. Varvara Petrovna, güç soluyarak üç dakika dikildi başında. Birden bir dehşet sardı içini. Parmaklarının ucuna basarak kapıya kadar yürüdü, durup, içinde yeni, ağır bir duygu, yeni bir keder, haç çıkararak kutsadı oğlunu.

Nikolay Vsevolodoviç öyle taşlaşmış gibi uzun süre, bir saatten çok uyudu: Yüzünde bir kas bile kıpırdamıyordu. Bedeninde en küçük bir kıpırdama yoktu. Kaşları hep öyle çatıktı. Varvara Petrovna üç dakika daha dursaydı, hiç kuşku yok, bu ölü hareketsizliğin ezici duygusuna dayanamaz, uyandırırdı onu. Ama o kendi kendine açtı gözlerini ansızın, gene hiç kıpırdamadan, gözlerini kırpmadan on dakika merakla odanın köşesinde onu pek şaşırtan bir şeye baktı. Oysa yeni, değişik bir şey yoktu orada.

Sonunda, büyük duvar saatinin tok, alçak bir sesle bir kez vurduğu duyuldu. Nikolay Vsevolodoviç başını döndürüp, saate baktı, tam bu anda da koridora bakan arka kapı açıldı, uşak Aleksey Yegoroviç gözüktü. Bir elinde kalın bir palto, boyun atkısı, bir de şapka; ötekinde içinde bir pusula olan gümüş bir tabak vardı.

Alçak sesle,

"Saat dokuz buçuk," dedi.

Getirdiği giysileri sandalyenin üzerine koyduktan sonra tabaktaki pusulayı, zarflanmamış, kurşun kalemle üç satır yazılmış küçük kâğıdı getirdi. Nikolay Vsevolodoviç bu üç satırı aceleyle okudu, o da masanın üzerinden kurşun kalemi aldı, pusulanın altına iki sözcük karaladı, tabağa geri koydu. Kanepeden kalkarken,

"Ben çıktıktan hemen sonra ver," dedi. "Şimdi giyineyim."

Üzerinde hafif, kadife bir ceket olduğunu fark edince bir an dü-

şündü. Resmî akşam ziyaretlerinde giydiği kalın redingotunu istedi. Giyindikten, şapkasını başına koyduktan sonra, Varvara Petrovna'nın girdiği kapının sürgüsünü sürdü, kurutma kâğıdının altından mektubu çekti aldı, Aleksey Yegoroviç'le birlikte koridora çıktı. Koridordan taş arka merdivene geçti, doğrudan bahçeye açılan taşlığa indi. Taşlığın bir köşesinde önceden hazırlanmış küçük bir fenerle büyük bir şemsiye duruyordu.

Aleksey Yegoroviç, efendisini gitmekten vazgeçirmeyi, umutsuz da olsa, son bir kez daha denedi:

"Böyle yağmurlarda buranın sokakları çamurdan geçilmez, efendim," dedi.

Ama efendisi bir şey söylemeden şemsiyeyi açtı. Islak, eski bahçenin tabut gibi zifiri karanlığına daldı. Rüzgâr yarı çıplak ağaçların tepelerini sallıyor, dalların arasında uğulduyordu. Kum dökülmüş dar yol kaygandı. Aleksey Yegoroviç, olduğu gibi, frağıyla, şapkasız, fener elinde, üç adım önde yürüyor, yolu aydınlatıyordu.

Nikolay Vsevolodoviç birden,

"Gözükmeyecek mi?" diye sordu.

Uşak sakin, tane tane konuşarak karşılık verdi:

"Pencerelerden gözükmez, her şey tamam."

"Annem uyuyor mu?"

"Son günlerde yaptıkları gibi, gene saat tam dokuzda odalarına çekildiler, hiçbir şeyi fark edemezler."

Sonra soru sormaya cüret ederek ekledi:

"Saat kaçta beklememizi buyuruyorsunuz sizi?"

"Bir, bir buçukta, en geç ikide gelirim."

"Baş üstüne."

Dolambaçlı yollardan, ezbere bildikleri bahçeyi baştan başa geçip bahçenin taş duvarının dibine geldiler. En köşede, hemen her zaman kapalı duran, ama anahtarı şimdi Aleksey Yegoroviç'in elinde, dar, tenha bir ara sokağa açılan küçük kapıya vardılar.

Nikolay Vsevolodoviç sordu:

"Gıcırdamaz ya kapı?"

Ama Aleksey Yegoroviç kapının dün, "bugün bile", yağlandığını söyledi. Sırılsıklam olmuştu. Kapıyı açtı, anahtarını Nikolay Vsevolodoviç'e verdi. Gene dayanamadı.

"Gideceğiniz yer uzak, söyleyeyim size," dedi. "Buranın insanlarını tanımadan, ıssız sokaklarda, hele hele nehrin karşı yakasında..."

Aleksey Yegoroviç, daha küçükken onu kucağında gezdirmiş, ciddi, sert, dinine bağlı, yaşlı bir uşaktı.

"Sen merak etme."

"Tanrı yardımcınız olsun efendim, ama iyi işler yapmaya başladığınızda.

Bir ayağını sokağa atmıştı Nikolay Vsevolodoviç. Durdu.

"Nasıl?"

Aleksey Yegoroviç kararlı bir sesle dileğini yineledi. Şimdiye dek efendisinin karşısında yüksek sesle söylemeye hiçbir zaman karar veremezdi bu dileğini.

Nikolay Vsevolodoviç kapıyı kilitledi, anahtarı cebine koydu, çamurlara bata çıka yürüdü. Biraz sonra parke taşı döşeli, ıpıssız, uzun bir sokağa çıktı. Kenti avcunun içi gibi bilirdi. Ama Bogoyavlenskaya Sokağı çok uzaktı. Sonunda Filippov'un karanlık, eski evinin kapalı avlu kapısının önünde durduğunda saat onu geçiyordu. Lebyadkinlerin çıktığı alt kat boştu. Pencerelerine tahta çakılmıştı. Ama üst katta Şatov'un odasında ışık vardı. Çıngırak olmadığı için yumruğuyla vurmaya başladı kapıya Nikolay Vsevolodoviç. Tepedeki küçük pencere açıldı, başını uzatıp baktı Şatov. Zifiri bir karanlık vardı dışarıda, göz gözü görmüyordu. Bir dakika kadar baktı Şatov. Birden,

"Siz misiniz?" diye sordu.

Konuk,

"Benim," dedi.

Şatov pencereyi çarparak kapadı, aşağıya indi, kapıyı açtı. Nikolay Vsevolodoviç ayağını kaldırıp yüksek eşiği aştı, bir şey söylemeden Şatov'un yanından geçti, doğru Kirillov'un evine yürüdü.

V

Kapı baca ardına dek açıktı burada. Hol ile ilk iki oda karanlıktı ama, Kirillov'un oturduğu, çay içtiği üçüncü odada ışık vardı, gülüşmeler, birtakım tuhaf bağırmalar duyuluyordu. Nikolay Vsevolo-

doviç ışığa yürüdü, ama içeri girmeden kapıda durdu. Çay masanın üzerindeydi. Ev sahibinin akrabası yaşlı kadın başı açık, bir eteklikle, çıplak ayaklarına geçirdiği potinleriyle, sırtında tavşan derisi bir yelek, odanın ortasında dikiliyordu. Kucağında üzerinde bir tek gömlek olan, çıplak ayaklı, yanakları al al, açık sarı saçları yapış yapış, beşikten yeni alınmış bir buçuk yaşında bir bebek vardı. Ağlamayı yeni kesmiş olmalıydı. Gözlerinin altı gözyaşından hâlâ ıslak ıslaktı. Ama şimdi küçücük kollarını uzatıyor, ellerini çırpıyor, her küçük çocuk gibi hıçkıra hıçkıra gülüyordu. Önünde Kirillov büyük, kırmızı bir lastik topu yere vuruyor; top tavana dek yükseliyor, gene yere düşüyordu. Bebek "to, to!" diye basıyordu çığlığı. Kirillov "to"yu yakalıyor, veriyordu ona, bu kez çocuk kendisi atıyordu yere topu, Kirillov alıp gene ona vermek için koşuyordu peşinden. Sonunda dolabın altına kaçtı "to". "To, to!" diye bağırıyordu çocuk. Kirillov yere yattı, "to"yu almak için dolabın altına uzandı. Nikolay Vsevolodoviç odaya girdi. Çocuk onu görünce yaşlı kadına sarıldı, çocuksu bir ağlama tutturdu. Kadın hemen aldı götürdü onu.

Kirillov elinde top, yerden kalkarken bu beklenmeyen ziyarete hiç şaşmamış gibi,

"Stavrogin ha?" dedi, "çay ister misiniz?"

Ayağa kalktı. Nikolay Vsevolodoviç,

"Sıcaksa bayılırım," diye karşılık verdi, "iliklerime kadar ıslandım çünkü."

Kirillov sevinçle,

"Sıcak, sıcak," dedi, "kaynar bile. Oturunuz: Üstünüz başınız çamur içinde ama, önemi yok. Sonra ıslak bezle sileriz yerleri."

Nikolay Vsevolodoviç oturdu, bir dikişte içti önüne konan çayı.

"Daha ister misiniz?" diye sordu Kirillov.

"Teşekkür ederim."

Hâlâ ayakta duran Kirillov hemen geçip Nikolay Vsevolodoviç'in karşısına oturdu, sordu:

"Niçin geldiniz?"

"İş için. Gaganov'dan aldığım şu mektubu okuyun. Anımsarsınız, Petersburg'da söylemiştim size."

Kirillov aldı mektubu, okudu, masanın üzerine bırakıp Nikolay Vsevolodoviç'in yüzüne bakmaya başladı.

"Bu Gaganov'u," dedi öteki, "sizin de bildiğiniz gibi, ömrümde ilk kez, bir ay önce Petersburg'da gördüm. Toplantılarda, yemeklerde topu topu üç kez karşılaştık. Benimle tanışmamasına, gelip konuşmamasına karşın, gene de bana karşı küstahlık etme fırsatını buluyordu. O zaman söylemiştim size. Ama şunu bilmiyorsunuz: Petersburg'dan benden önce ayrılırken bir mektup göndermişti bana: Gerçi bu mektubuna pek benzemiyordu ama, gene de son derece kabaydı. Niçin yazıldığı belli olmayan tuhaf bir mektuptu. Hemen ben de bir mektupla karşılık vermiştim ona. Son derece açıkyüreklilikle, dört yıl önce burada, kulüpte babasıyla aramızda geçen olay yüzünden bana kızdığını sandığımı; o yaptığımın hastalığım sırasında yapılmış bilinçsiz bir davranış olduğunu her yerde söyleyerek kendisinden her çeşit özür dilemeye hazır olduğumu bildirmiştim. Bunun üzerinde düşünmesini rica etmiştim ondan. Mektubuma yanıt vermeden gitmişti. Şimdi burada öfkeden kudurmuş bir durumda buluyorum onu. Benim için topluluk içinde kullandığı hakaretlerle, garip suçlamalarla dolu birkaç sözünü ilettiler bana. Sonunda bugün, baştan aşağı olmadık küfürlerle, 'yumruk yemiş suratınız' gibi görülmemiş deyimlerle dolu bir mektup aldım ondan. Kimse böylesine kaba bir mektup almamıştır. Düello tanığım olmanız isteğimi geri çevirmeyeceğiniz umuduyla geldim size."

"Kimse böyle bir mektup almamıştır, diyorsunuz. İnsan çıldırınca... olur. Çok yazılmıştır böyle mektuplar. Puşkin, Gekern'e yazmıştır. Pekâlâ, giderim. Ne yapmam gerektiğini söyleyin."

Yarın gitmesini söyledi Nikolay Vsevolodoviç. Önce özür dilemeyi hâlâ kabul ettiğinin, gerekirse bir mektupla daha özür dileyebileceğinin, ama onun da bundan böyle bir daha mektup yazmamaya söz vermesinin gerektiğini Gaganov'a bildirmesini istedi. Son mektubu da alınmamış sayacaktı.

"Çok aşağıdan alıyorsunuz," dedi Kirillov, "kabul etmeyecek."

"Her şeyden önce, bu koşullarımı ona iletip iletmeyeceğinizi öğrenmek için geldim size."

"İletmesine iletirim. Sizin işiniz bu. Ama kabul etmeyecektir."

"Kabul etmeyeceğini biliyorum."

"Vuruşmak isteyecektir. Düello koşullarınızı söyleyin."

"Ben de yarın her şeyin olup bitmesini istiyorum. Sabah saat dokuzda onun evinde olun. Dinleyecek söyleyeceklerinizi, kabul etmeyecek, kendi tanığıyla görüştürecek sizi. Tutalım ki on bir sularında oldu bu. Oturup konuşun, karar verin. Saat bir ya da ikide herkes düello yerinde bulunsun. Lütfen dediğim gibi yapmaya çalışın. Silah, tabanca olacak elbette. Özellikle şunu istiyorum sizden: Her iki atış çizgisi arasında on adım uzaklık olsun. Çizgilerden onar adım geride durur, işaret verilince yürümeye başlarız. Herkes kendi çizgisine kadar yürümek zorundadır, isterse çizgiye varmadan, yürürken ateş edebilir. Hepsi bu kadar."

"Atış çizgileri arasında on adımlık uzaklık pek az," dedi Kirillov.

"Peki, on iki olsun, yalnız daha çok olmasın. Ciddi vuruşmak istiyor, biliyorsunuz. Tabanca doldurmasını biliyor musunuz?"

"Biliyorum. Bende bir çift tabanca var. Onlarla ateş etmediğinizi yeminle söyleyeceğim. Onun tanığı da onunkiler için aynı şeyi söyleyecek yeminle; iki çift tabancadan birini kura atarak seçeceğiz."

"Çok güzel."

"Tabancaları görmek ister misiniz?"

"Lütfen."

Kirillov köşedeki, hâlâ boşaltılmamış, ama gerekli eşyasını zaman zaman içinden aldığı valizinin önünde çömeldi. Dibinden, içi kırmızı kadife kaplı, burma tahtasından küçük bir kutu aldı, kapağını açıp zarif, son derece değerli bir çift tabanca çıkardı.

"Her şey tamam: Barut, kurşun, fişek. Bir de revolverim var. Durun."

Yine valizin içine daldırdı kolunu. Bir kutu daha çıkardı: Altılık bir Amerikan revolveri vardı içinde,

"Çok silahınız var. Hepsi de pek pahalı cinsten."

"Evet, pek pahalıdırlar."

Fakir, neredeyse muhtaç bir durumda olan, bununla birlikte, hiçbir zaman kötü durumunu göstermeyen Kirillov, kuşkusuz çok fedakârlıkla edinilmiş değerli silahlarını, besbelli, gururla gösteriyordu şimdi.

Bir dakikalık sessizlikten sonra biraz sakıngan,

"Hâlâ aynı düşüncede misiniz?" diye sordu Stavrogin.

Kirillov, konuğunun neden söz ettiğini sesinin tonundan hemen anlamıştı.

"Evet," dedi.

Masanın üzerindeki silahları toplamaya başladı. Gene bir sessizlikten sonra Nikolay Vsevolodoviç daha bir sakıngan,

"Ne zaman?" diye sordu.

Bu arada Kirillov iki kutuyu da valize yerleştirmiş, geçip eski yerine oturmuştu. Soru biraz canını sıkmışa benziyordu.

"Bildiğiniz gibi, benim elimde bir şey yok," dedi. "Ne zaman söylerlerse."

Ama öteki bütün sorulara yanıt vermeye hazır görünüyordu. Siyah, donuk, tuhaf bir durgunluğu olan, ama hoş, canayakın anlatımlı gözlerini ayırmadan bakıyordu Stavrogin'e.

Üç dakika süren düşünceli bir sessizlikten sonra yüzünü ekşitip başladı yine Nikolay Vsevolodoviç:

"Tabancayla intihar etmeyi anlıyorum kuşkusuz. Kimi zaman ben de düşünmüşümdür, her ara yeni bir düşünce gelmiştir aklıma: Pek büyük bir cinayet işlese kişi ya da daha önemlisi, yüz kızartıcı bir iş, yani alçaklık yapsa, yalnız çok, pek çok adi olsa yaptığı, hem... gülünç de olsa, öyle ki, insanların bin yıl unutamayacakları, bin yıl nefretle anacakları, tükürecekleri bir iş... birden 'şakağa bir kurşun sıktım mı her şey biter' düşüncesi. İnsanlar anımsayacaklarmış, nefretle anacaklarmış bin yıl, ne önemi olabilir artık bunun, öyle değil mi?

Kirillov bir an düşündükten sonra,

"Buna yeni düşünce mi diyorsunuz?" diye mırıldandı.

"Demiyorum... bir gün düşünürken böyle bir düşünce gelmişti aklıma."

"Düşünce gelmişti aklıma," diye yineledi Kirillov, "bu iyi işte. Her zaman yeni gözüken düşüncelerle bir anda yeni gözüken düşünceler vardır. Doğrudur bu. Şimdi ilk kezmiş gibi çok tanık oluyorum böyle düşüncelere."

Stavrogin dinlemeden, düşüncesini anlatmayı sürdürdü:

"Tutalım ki, ayda yaşıyordunuz, bütün bu gülünç adilikleri orada yapmış olun... Buradayken, yaptıklarınızı ayda bin yıl nefretle anacaklarını, güleceklerini biliyorsunuz. Ama şimdi buradasınız,

buradan bakıyorsunuz aya: Orada yaptıklarınızdan, oranın insanlarının bin yıl sizi nefretle anacaklarından size ne? Haksız mıyım?"

"Bilmiyorum," dedi Kirillov.

Hiç de alay etmeden sırf durum anlaşılsın diye ekledi:

"Ayda hiç bulunmadım."

"Deminki çocuk kimindi?"

"Kocakarının kaynanası geldi. Hayır, canım, gelini işte... hepsi bir. Üç gün oluyor. Hasta hasta çocukla yatıyor. Geceleri sabaha kadar bağırıyor. Midesi ağrıyor. Annesi uyuduğunda kocakarı buraya getiriyor çocuğu. Ben de topla oyalıyorum onu. Hamburg topudur. Atıp kapmak için Hamburg'dan aldım onu. Sırt kaslarını geliştiriyor. Çocuk kız."

"Çocukları sever misiniz?"

Kirillov oldukça ilgisiz,

"Severim," dedi.

"Öyleyse hayatı da seviyorsunuz?"

"Evet, seviyorum, ne olacaktı?"

"İntihar etmeye karar verdiniz de..."

"Ne olur verdiysem? Niçin ikisini bir alıyorsunuz? Hayat başka, bu başka. Hayat var, ölüm diye bir şey ise yok."

"Öte dünyadaki sonsuz hayata inanmaya mı başladınız?"

"Öte dünyadaki değil, bu dünyadaki sonsuz hayata inanıyorum. Öyle anlar var, kişi öyle bir ana varıyor ki, zaman duruyor birden, sonsuzluk başlıyor."

"Öyle bir ana varmayı mı düşünüyorsunuz?"

"Evet."

Nikolay Vsevolodoviç de hiç alay etmeden, dalgın, yavaş yavaş konuşarak,

"Zamanımızda bunun olabileceğini sanmam," dedi. "Apocalypse'de[22] melek bundan böyle zamanın olmayacağına yemin eder."

"Biliyorum. Pek doğru, açık seçiktir bu. İnsan mutluluğa eriştiğinde artık zaman olmayacak, çünkü gerekmeyecek. Çok doğru bir düşünce."

"Nereye saklayacaklar onu?"

---

22 Kilisenin kutsal kitaplarından biri. Evrenin sonu üzerine kehanetlerden söz eder – ç.n.

"Bir yere saklamayacaklar. Zaman bir eşya değil, bir düşüncedir. İnsanın aklından silinip gidecek."

Stavrogin tiksinti dolu bir acımayla,

"Eski filozoflar da aynı şeyi söylerlerdi," diye mırıldandı. "Yüzyıllardan beri hep aynı şey."

Tüm üstünlüğü bu düşüncede toplanıyormuş gibi gözleri parladı Kirillov'un, hemen kaptı sözü Stavrogin'in ağzından:

"Hep aynı şey!.. Evet, yüzyıllardan beri hep aynı şey, hiçbir değişiklik yok!"

"Çok mutlusunuz yanılmıyorsam Kirillov?"

Kirillov, olağan bir yanıt veriyormuş gibi,

"Evet, çok mutluyum," dedi.

"Ama bir süre önce pek ateşlenmiştiniz! Liputin'e kızmıştınız."

"Hım... şimdi kızmıyorum, küfür etmiyorum. Mutlu olduğumu o zaman bilmiyordum. Hiç yaprak, ağaçtan düşmüş yaprak gördünüz mü?"

"Gördüm."

"Birkaç gün önce de ben bir tane gördüm. Sarıydı, ortasında az yeşilliği kalmıştı, kenarları çürümüştü. Rüzgâr savuruyordu onu. Daha on yaşında bir çocukken kışın gözlerimi kapar, yemyeşil, damarları pırıl pırıl bir yaprak düşler; güneşin masmavi gökyüzünde parladığını getirirdim gözümün önüne. Sonra açardım gözlerimi, inanmazdım; öylesine güzeldi ki öteki dünya, hemen tekrar kapardım gözlerimi."

"Söz oyunu mu yapıyorsunuz?"

"Ha-hayır... ne gereği var? Basbayağı bir yapraktan söz ediyorum. Güzeldir yaprak. Her şey güzeldir."

"Her şey mi?"

"Evet, her şey. İnsan mutlu olduğunu bilmediği için mutsuzdur. Tek nedeni budur mutsuzluğunun. Püf noktası buradadır işte! Bunu öğrenen hemen mutlu oluverir, hemen o anda. Kaynana ölecek, kız kalacak, yine her şey iyi. Birden anladım bunu."

"Açlıktan ölen biri için, küçük bir kızın ırzına geçen biri için de mi iyidir her şey?"

"Evet. Küçük kız için başını taşa vurarak parçalayan için de, parçalamayan için de! Her şey iyidir, her şey! Her şeyin iyi olduğunu

bilen için her şey iyidir. Her şeyin iyi olduğunu bilselerdi onlar da mutlu olurlardı, ama mutlu olduklarını bilmedikleri sürece mutsuz olacaklardır. Tüm düşünce budur işte, bundan başka bir düşünce yoktur."

"Böyle mutlu olduğunuzu ne zaman öğrendiniz?"

"Geçen hafta salı, hayır, çarşamba günü. Çünkü çarşamba olmuştu artık, gece yarısını geçmişti."

"Bu değişikliğin nedeni neydi?"

"Unuttum. Öyle oldu işte. Odanın içinde dolaşıyordum... hiçbir şeyi umursadığım yoktu. Saati durdurmuştum, üçe yirmi yedi dakika vardı.

"Zamanın durabileceğine bir delil olarak sanırım!"

Kirillov bir şey söylemedi. Sonra birden başladı yine:

"Mutsuzdurlar, çünkü mutlu olduklarını bilmiyorlar. Bunu öğrendiklerinde kızı zorlamayacaklar artık. Mutlu olduklarını öğrenmeleri gerek, o zaman her şeyi iyi hoş görmeye başlayacaklar, mutlu olacaklar, hepsi, hepsi."

"Siz biliyorsunuz işte, demek mutlusunuz?"

"Mutluyum."

Stavrogin kaşlarını çatıp mırıldandı:

"İnanırım buna."

"İnsanlara her şeyin iyi olduğunu öğreten, dünyanın sonunu getirecektir."

"Öğreteni çarmıha gerdiler."

"Böyle birisi gelecek yeryüzüne, adı da İnsan-Tanrı olacak."

"Tanrı-İnsan mı?"

"Hayır, İnsan-Tanrı, ayrılık da burada."

"Kandili siz mi yakıyorsunuz yoksa?"

"Evet, bugün ben yaktım."

"İnanıyor musunuz artık?"

"Kocakarı kandilin yanmasını seviyor," diye mırıldandı Kirillov, "bugün de zamanı yoktu."

"Dua etmeye başlamadınız mı?"

"Her şeye dua ederim ben. Görüyor musunuz, bir örümcek duvara çıkıyor. Görünce, duvardan yukarı çıktığı için ona da dua ederim."

Gözleri gene parlamaya başlamıştı. Sert, sabit bakışlarla Stavro-

gin'in gözlerinin içine bakıyordu. Beriki, kaşlarını çatmış, hafifseme dolu bir tavırla izliyordu onu. Ama bakışında alay yoktu. Ayağa kalktı, şapkasını alırken,

"Bahse girerim, bir dahaki gelişimde Tanrı'ya da inanacaksınız," dedi.

Kirillov da kalktı.

"Niçin?"

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

"Tanrı'ya inandığınızı bilseydiniz, inanırdınız. Ama inandığınızı henüz bilmediğiniz için, şimdilik inanmıyorsunuz."

Kirillov düşündü.

"Olmadı, düşünceyi ters yüz ettiniz. Sosyetik bir şaka. Yaşamımdaki büyük anlamınızı unutmayın Stavrogin."

"Hoşça kalın Kirillov."

"Geceleri gelin. Ne zaman?"

"Yarın yapacağınızı unuttunuz mu yoksa?"

"Ah, unutmuşum, içiniz rahat olsun, uyuyakalmam. Saat dokuzda. İstediğim saatte uyanırım ben. Yatağa girerken 'saat yedide uyanacağım,' dedim mi saat yedide gözlerim açıktır. Dokuzda dersem dokuzda uyanırım."

Nikolay Vsevolodoviç ev sahibinin solgun yüzüne baktı.

"Pek değişik yetenekleriniz var.

"Gelip avlu kapısını açayım size."

"Zahmet etmeyin, Şatov açar."

"Şatov mu dediniz? Pekâlâ, güle güle."

VI

Şatov'un oturduğu boş evin kapısı açıktı. Ama içeri girdiğinde kendini zifiri bir karanlığın içinde buldu Stavrogin. El yordamıyla merdiveni bulmaya çalışıyordu ki, birden yukarıda kapı açıldı, ışık gözüktü. Şatov dışarı çıkmamış, yalnızca kapısını açmıştı. Nikolay Vsevolodoviç, odasının kapısında durduğunda, köşede, masanın yanında ayakta bekler gördü onu. Kapıdan,

"İş için kabul edecek misiniz beni!" diye sordu.

"Girin, oturun," dedi Şatov, "kapıyı sürgüleyin. Siz bırakın, ben sürgülerim."

Kapının sürgüsünü sürüp masanın yanına döndü, Nikolay Vsevolodoviç'in karşısına oturdu. Bir hafta içinde oldukça zayıflamıştı, şimdi de ateşi olduğu belliydi. Başını önüne eğdi.

"Çok acı çektirdiniz bana," diye fısıldadı, "niçin gelmediniz bunca zaman?"

"Geleceğimden öylesine emin miydiniz?"

"Evet! Durun, sayıkladım ben... belki şimdi bile sayıklıyorum... Durun."

Ayağa kalktı, kitaplığın en üst rafının köşesinden bir şey aldı. Bir tabancaydı bu.

"O gece sabaha dek, beni öldürmeye geleceğinizi sayıkladım. Ertesi gün erkenden kalktım, cebimdeki son parayı verip serseri Lâmşin'den bir tabanca aldım. Size teslim olmayı istemiyordum. Sonra aklım başıma geldi... Ne barutum ne kurşunum vardı. O gün bugündür böyle duruyor orada. Durun..."

Kalkıp pencerenin kepengini açacak oldu. Nikolay Vsevolodoviç durdurdu onu.

"Atmayın, niçin atıyorsunuz? Para eder. Hem yarın Şatov'un penceresinin dibinde tabancaların yerlerde süründüğü dolaşmaya başlar dillerde. Eski yerine koyun onu, hah şöyle! Oturun. Söyler misiniz, sizi öldürmeye geleceğimi düşündüğünüze niçin pişman gibisiniz? Şimdi de barışmaya değil, gerekli olan konuyu sizinle konuşmak için geldim. Önce şunu söyleyin bana, karınızla olan ilişkim değildi bana vurmanızın nedeni, değil mi?"

Şatov gene başını önüne eğdi.

"Öyle olmadığını siz de biliyorsunuz."

"Darya Pavlovna için çıkarılan budalaca dedikodu da değildi..."

Şatov sabırsız, ayağını yere bile vurarak sert bir sesle,

"Hayır, hayır, kuşkusuz, hayır! dedi. Budalalık! Kız kardeşim ta baştan söylemişti bana..."

Stavrogin sakin sürdürdü sözünü:

"Demek siz de ben de anladık. Haklısınız: Marya Timofeyevna Lebyadkina benim yasal karımdır. Dört buçuk yıl önce Petersburg'da evlendik. Onun için vurdunuz bana, öyle değil mi?"

İyice şaşkına dönen Şatov dinliyor, hiçbir şey söylemiyordu. Sonunda tuhaf tuhaf baktı Stavrogin'in yüzüne.

"Anladım ama, inanamadım," diye mırıldandı.

"Ve vurdunuz?"

Şatov pancar gibi kızardı. Ne söylediğini kendisi de anlamıyormuş gibi mırıldanmaya başladı:

"Küçük düştünüz diye... yalan söylediğiniz için. Sizi cezalandırmak için gelmedim yanınıza. Size doğru yürürken vuracağımı bilmiyordum... Yaşamımda böylesine büyük bir anlamınız olduğu için... Ben..."

"Anlıyorum, anlıyorum, susun. Ateşinizin olmasına üzüldüm. Çok önemli bir işim var."

Şatov irkildi, ayağa kalkacak gibi doğruldu.

"Çok bekledim sizi," dedi. "Söyleyin, nedir işiniz, ben de söyleyeceğim... sonra..."

Kalkmadı, gene oturdu.

Nikolay Vsevolodoviç merakla ona bakarak,

"O çeşit işlerden değil bu," diye başladı. "Birtakım durumlar yüzünden bugün bu saatte size uğramak, öldürülebileceğinizi haber vermek zorunda kaldım."

Şatov yabani yabani bakıyordu gözlerinin içine. Tane tane konuşarak,

"Benim için bir tehlikenin söz konusu olabileceğini biliyorum," dedi, "ama siz nereden öğrendiniz bunu?"

"Çünkü ben de sizin gibi onlardanım. Sizin gibi ben de bir üyesiyim topluluğun."

"Siz... siz de üye misiniz?"

Nikolay Vsevolodoviç belli belirsiz gülümsedi.

"Benden her şeyi beklediğinizi, yalnızca bunu beklemediğinizi gözlerinizden anlıyorum. Demek sizin için bir tehlikenin olduğunu biliyordunuz?

"Aklımın ucundan bile geçirmedim.

Yumruğunu masaya vurup öfkeyle haykırdı birden:

"Gerçi... gerçi bu budalaların ipiyle kuyuya inilmez ama, sizin sözlerinize karşın, şimdi bile inanmıyorum böyle bir şeye! Korkmuyorum onlardan! Tüm bağlarımı kopardım attım. Dört kez gel-

di bana, dedi ki... mümkün olması..." Başını kaldırıp Stavrogin'e baktı. "Siz ne biliyorsunuz bu konuda?"

Stavrogin, görevini yapmakta olan bir insan tavrıyla oldukça soğuk,

"Korkmayın," dedi, "aldatmıyorum sizi. Ne biliyorum, ne kadar biliyorum öğrenmek için sınava çektiniz beni. Bu topluluğa iki yıl önce yurtdışında girdiğinizi biliyorum. Amerika'ya gitmeden pek kısa bir zaman önce. Demek Amerika'dan bana yazdığınız mektupta sözünü öylesine çok ettiğiniz o son konuşmanızdan hemen sonra. Topluluğa önceki kuruluşu zamanında girdiğinizi de biliyorum. Sırası gelmişken söyleyeyim, bağışlayın beni mektubunuza mektupla yanıt vermediğim, yalnızca..."

"Yalnızca, para göndermekle yetindiğiniz için... bir dakika durun."

Şatov aceleyle masanın gözünü çekti, kâğıtların altından bir banknot çıkardı.

"Buyrun, alın. Bana gönderdiğiniz yüz ruble. Siz olmasaydınız perişan olurdum orada. Anneniz olmasaydı uzun süre ödeyemezdim borcumu size: Bu yüz rubleyi dokuz ay önce, aç susuz dolaşırken, hastalığımdan sonra vermişti bana. Devam edin lütfen..."

Stavrogin sık sık soluyordu.

"Amerika'da düşüncenizi değiştirmiştiniz, İsviçre'ye dönünce ayrılmak istediniz. Bir yanıt vermediler size, ama burada, Rusya'da birisinden aldıkları bir baskı makinesini, gönderecekleri kimseye verinceye dek saklamak görevini yüklediler size. Her şeyi kesin olarak bilmiyorum ama, özet olarak böyle sanırım. Bunun onların sizden son isteği olduğunu, bundan sonra sizi serbest bırakacaklarını umduğunuz için yaptınız söyleneni. Bütün bunları onlardan değil, bir rastlantı sonucu öğrendim. Ama bugüne dek bilmediğiniz bir şey var sanırım: Bu bayların sizden ayrılmaya hiç niyetleri yok."

"Budalalık bu!" diye haykırdı Şatov. "Onlarla olan tüm bağlarımı koparacağımı dürüstçe bildirdim kendilerine! Hakkım bu benim! Vicdanımın, düşüncemin hakkıdır... Katlanamam! Hiçbir güç..."

Nikolay Vsevolodoviç son derece ciddi, kesti sözünü:

"Böyle bağırmayın," dedi. "Bu Verhovenski öyle bir adamdır ki, şu anda ya kendisi dinliyordur bizi ya da başka birisine dinletiyordur. Belki de kapının dışındadır. Lebyadkin sarhoşu peşinize takılmış bir casus da olabilir. Belki siz onun peşindesiniz, öyle değil mi? Asıl şunu söyleyin siz bana: İleri sürdüğünüz delilleri Verhovenski kabul etti mi etmedi mi?"

"Kabul etti. Bunu yapabileceğimi, buna hakkım olduğunu söyledi..."

"Aldatıyor sizi. Onlardan olmayan Kirillov'un bile onlara sizinle ilgili bilgiler verdiğini biliyorum. Casusları ise çok, topluluğa hizmet ettiklerinden haberleri bile olmayan bir sürü casusları var. Sizin yaptıklarınızı sürekli izliyorlardı. Bununla birlikte, Pyotr Verhovenski sizin işinizi bir sonuca bağlamak için geldi buraya. Sonsuz yetkisi var bu konuda. Çok şey bilen, onları ele verebilecek bir kimse olduğunuz için uygun bir zamanda ortadan kaldıracak sizi. Bir daha söylüyorum, bu kesindir. İzninizle şunu da ekleyeyim, bir ispiyoncu olduğunuza, ele vermediyseniz bile, ileride onları ele vereceğinize kesin inanıyorlar. Doğru mu bu?"

Böylesine olağan bir tavırla sorulan bu soruyu duyunca dudak büktü Şatov. Doğrudan yanıt vermeden, kin dolu bir sesle,

"İspiyoncu olsam bile, kime haber verebilirim ki?" diye mırıldandı.

Onu, tehlikede olduğu haberinden çok sarstığı belli ilk düşüncesine sarılıp birden,

"Hayır, beni bırakın şimdi," diye haykırdı, "boş verin bana! Siz, siz Stavrogin, böylesine iğrenç, değersiz, uşakça bir budalalığa nasıl karışabildiniz? Onların topluluğunun üyesisiniz ha!"

Umutsuzca haykırdı:

"Nikolay Vsevolodoviç'in zaferi bu mu olacaktı?!."

Onun için böyle bir açıklamadan daha acı verici bir şey olamayacakmış gibi ellerini bile ovuşturmaya başlamıştı.

Nikolay Vsevolodoviç pek şaşırmıştı.

"Özür dilerim," dedi, "bana bir güneşmişim, kendinize de benim yanımda bir böcekmişsiniz gibi bakıyordunuz sanırım. Amerika'dan yazdığınız mektupta da belliydi bu."

Şatov birden kaptı sözü.

"Siz... siz bilmiyorsunuz... Ah, iyisi mi, beni bırakalım!"

Heyecanla,

"Kendiniz için bir şeyler açıklayabilecekseniz açıklayın..." dedi. "Benim soruma yanıt verin!"

"Seve seve. Böylesine bir çirkefe nasıl düştüğümü soruyorsunuz. Bir kez söyledikten sonra, bunu açıkyüreklilikle anlatmalıyım size. Görüyorsunuz ya, bu topluluğa kesin olarak bağlı değilim, bağlı olmadım da. Onları bırakmaya sizden çok da hakkım var, çünkü aralarına girmedim. Tersine, ta baştan, onlardan olmadığımı, rastlantıyla yardım ettiysem, bunu, boş durmaktan sıkıldığım için yaptığımı bildirdim kendilerine. Topluluğun yeni baştan örgütlenmesine de katıldım, ancak o kadar. Ama şimdi düşünüp taşınmışlar, beni de serbest bırakmanın tehlikeli olacağına karar vermişler. Sanırım ben de ölüme hükümlüyüm."

"Evet, hep ölüm kararları verirler onlar. Her şey üç buçuk kişinin imzaladığı buyruklarda, mühürlü kâğıtlarda kalır. Bunu yapabileceklerine inanıyorsunuz demek!"

Stavrogin eski umursamaz tavrıyla, biraz gevşemiş bile, sürdürdü konuşmasını:

"Burada bir bakıma haklısınız, bir bakıma haksız. Kuşkusuz, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi daha çok hayal söz konusudur: Küçük topluluk boyunu, anlamını büyük görüyor. Doğrusunu isterseniz, bence tüm topluluk bir kişi, Pyotr Verhovenski bir başına... ama kendisini topluluğun ancak bir ajanı sayacak kadar da saf. Bununla birlikte, esas düşünce, kendisine benzeyen öteki düşüncelerden daha budalaca değil. *Internationale* ile ilişkileri var. Rusya'ya ajanlar sokmayı başardılar, hatta oldukça değişik bir yol bile bulmuşlar... ama, ancak kuramsal olarak kuşkusuz. Buradaki niyetlerine gelince, bizim Rus örgütünün davranışı öylesine bulanık, hemen hemen her zaman umulmadık, şaşırtıcı oluyor ki, gerçekten de her şey olabilir. Unutmayın ki, inatçı bir insandır Verhovenski."

Şatov öfkeyle,

"Rusya'yı hiç anlamayan bir tahtakurusu, bir kara cahil, bir ahmaktır o!" diye bağırdı.

"Pek az tanıyorsunuz onu. Rusya'yı genel olarak az anladıkları

doğrudur, ama sizden benden az anlamıyorlar gene de. Hem Verhovenski heyecanlı bir insandır."

"Heyecanlı mı?"

"Ah, evet. Soytarılığı bırakıp... yarı çılgına döndüğü bir nokta vardır. Söylediğiniz bir sözü anımsamanızı rica edeceğim: 'Bir insanın ne denli güçlü olabileceğini biliyor musunuz?' demiştiniz. Lütfen gülmeyin, tetiği çekebilecek durumu vardır pekâlâ. Benim de bir casus olduğum inancındadır. İşi yürütecek yetenekleri olmadığı için herkesi casuslukla suçlamayı çok seviyor."

"Peki siz korkmuyor musunuz?"

"Ha-hayır... çok korkmuyorum... Ama sizin durumunuz bambaşka. Her olasılığa karşı dikkatli olasınız diye haber verdim size. Bence tehlike budalalardan gelecek diye gücenilecek bir şey yok burada: Onların düşündükleri bir iş değil bu. Hem şimdiye dek yalnızca sizinle benim gibilere el kaldırmadılar."

Saatine baktı, ayağa kalktı.

"Saat on biri çeyrek geçiyor. Size başka bir soru sormak istiyordum."

Şatov birden yerinden fırladı.

"Tanrı aşkına!" diye haykırdı.

Nikolay Vsevolodoviç soru dolu bakışlarla baktı yüzüne.

"Yani?"

Şatov anlatılmaz bir heyecan içinde,

"Sorun, sorun sorunuzu, Tanrı aşkına!" dedi, "Ama bir koşulla. Ben de size bir soru soracağım. Yalvarırım izin verin... yapamayacağım... sorun sorunuzu!"

Stavrogin biraz bekledikten sonra,

"Burada Marya Timofeyevna'nın üzerinde biraz etkiniz olduğunu, sizi görmeyi, dinlemeyi sevdiğini duydum," dedi. "Doğru mu bu?"

Şatov bozuldu.

"Evet... dinlerdi..."

"Onunla evli olduğumu resmen herkese duyurmayı düşünüyorum bugünlerde."

Şatov dehşet içinde,

"Olur mu böyle şey?" diye mırıldandı.

"Hangi anlamda yani? Bir engel yok ortada. Nikâh tanıkları bu-

rada. O zaman her şey yasalara uygun olarak, olağan koşullar altında yapılmıştı Petersburg'da. Bugüne değin duyulmamasının tek nedeni ise, nikâhın iki tanığı Kirillov'la Pyotr Verhovenski'nin, ayrıca akrabam saymakta şimdi gurur duyduğum Lebyadkin'in susmaya söz vermiş olmalarıdır."

"Bunu söylemiyorum ben... Öylesine sakin konuşuyorsunuz ki... ama devam edin! Söyler misiniz, bu evliliğe zorla razı etmediler sizi, değil mi?"

Nikolay Vsevolodoviç Şatov'un gözü pek sabırsızlığına gülümsedi:

"Hayır, hiç kimse zorlamadı."

Şatov titreyerek, aceleyle, damdan düşer gibi,

"Çocuğu için neler diyor?" diye sordu.

"Çocuğu için mi ne diyor? Bak hele! Bilmiyordum bir çocuğu olduğunu, şimdi duyuyorum. Çocuğu yoktu, olamaz da: Marya Timofeyevna kızdır."

"Ya! Ben de böyle sanıyordum! Dinleyin!"

"Ne oluyorsunuz Şatov?"

Şatov elleriyle yüzünü kapadı, döndü, ama birden kuvvetlice yakaladı Stavrogin'i omuzlarından.

"Biliyor musunuz, hiç değilse biliyor musunuz niçin bunu yaptığınızı, şimdi kendinize böyle bir cezayı niçin verdiğinizi?" diye haykırdı.

"Sorunuz pek zekice, zehirli, ama ben de sizi şaşırtmak niyetindeyim: Evet, o zaman onunla niçin evlendiğimi, şimdi de, söylediğiniz gibi, böyle bir 'cezayı' kendime niçin verdiğimi aşağı yukarı biliyorum."

"Bırakalım bunu... bundan sonra söz ederiz, durun şimdi. En önemli olan üzerine konuşacağız, en önemli olan: İki yıl bekledim sizi."

"Öyle mi?"

"Çoktandır bekliyordum, hep sizi düşünüyordum: Sizden başka hiç kimse... Amerika'dan yazmıştım bunu size."

"Uzun mektubunuzu çok iyi anımsıyorum."

"Sonuna dek okunamayacak kadar uzundu değil mi? Haklısınız. Altı dosya kâğıdı doldurmuştum. Susun, susun! Söyleyin: On

dakikanızı daha ayırabilir misiniz bana?.. ama şimdi, şimdi... Çok bekledim sizi!"

"Rica ederim, yarım saat ayırabilirim, yalnız, elinizden gelirse daha çok uzamasın."

Şatov öfkeyle,

"Bu tavrınızı bırakacaksınız ama," dedi. "Duyuyor musunuz, yalvarmam gerekirken buyuruyorum... Kişinin, yalvarması gerekirken buyurmasının ne demek olduğunu bilir misiniz?"

Nikolay Vsevolodoviç belli belirsiz gülümsedi.

"Böylelikle yüce amaçlar için olağan şeylerin üstüne çıktığınızı anlıyorum. Ateşiniz olduğunu da üzülerek görüyorum."

"Bana saygı duymanızı rica ediyorum, buyuruyorum!" diye haykırdı Şatov. "Kişiliğime değil, cehennemin dibine batsın kişiliğim! Başka bir şeye, yalnız bu an için, birkaç söz söyleyene kadar... iki varlık, sonsuzlukta karşılaştık... dünyada son kez. Bu tavrınızı bırakın, insan tavrı takının! Ömrünüzde bir kez olsun, insan sesiyle konuşun. Kendim için değil, sizin için istiyorum bunu. Size tokat atmamı, her şey bir yana, bununla sınırsız gücünüzü tanımanıza neden oldum diye bağışlamak zorunda olduğunuzu anlayabiliyor musunuz?.. Gene o tiksinti dolu sosyetik gülümsemeniz belirdi dudaklarınızda. Ah, ne zaman anlayacaksınız beni! Gitsin artık bu beyzade tavrınız! Bunu istediğimi, evet istediğimi anlıyor musunuz? Başka türlü konuşmam, dünyada konuşmam."

Öfkeden sayıklamaya başlamıştı. Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çattı, daha bir dikkatli oldu sanki. İnandırıcı bir sesle, ciddi,

"Dakikaların benim için böylesine değerli olduğu bir anda size yarım saat ayırmaya karar verdiysem," dedi, "inanın elden geldiğince dikkatle sizi dinlemek niyetinde olduğum... sizden pek çok yeni şey öğreneceğime kesin inancım olduğundandır bu."

Sandalyeye oturdu. Şatov,

"Oturun!" diye haykırdı.

Kendisi de garip bir acelecilikle oturdu.

Gene eski konuya döndü Stavrogin:

"Yalnız, anımsatmama izin verin, Marya Timofeyevna için pek önemli bir istekte bulunuyordum sizden..."

Şatov, konuşmasının en can alıcı yerinde sözü birden kesilmiş,

karşısındakine bakan, ama sorusunu daha anlayamamış bir kişinin şaşkınlığıyla birden kaşlarını çattı.

"Nedir?"

Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek bitirdi sözünü:

"Sonuna kadar anlatmaya bırakmadınız."

Şatov sonunda durumu kavrayıp kolunu salladı.

"E, bırakın, saçma, sonra!"

Doğrudan en önemli konusuna girdi.

VII

Neredeyse gözdağı verir bir tavırla, masanın üzerine eğilip, gözleri ateş ateş, sağ elinin işaret parmağını havaya kaldırmış (bunun kendisi de farkında değildi besbelli),

"Biliyor musunuz," diye başladı, "şimdi yeryüzünde 'Tanrı'yı kendinde taşıyan', yeni Tanrı adına dünyayı kurtaracak olan, hayatın, yeni kitabın anahtarlarını elinde bulunduran tek ulusun hangisi olduğunu biliyor musunuz?.. Bu ulusun hangisi olduğunu, adını biliyor musunuz?"

"Tavrınızdan, sanıyorum hemen, bunun Rus ulusu olduğu sonucunu çıkarmak zorundayım..."

Şatov kükredi birden.

"Bir de gülüyorsunuz, ah bu soyluluk!"

"Rica ederim, kendinize gelin! Böyle bir şey söyleyeceğinizi bekliyordum onun için gülümsedim."

"Böyle bir şey söyleyeceğimi mi bekliyordunuz? Peki, bu sözler sizin bildiğiniz şeyler değil mi?"

"Hem de çok iyi bildiğim. Sözü nereye götürmek istediğinizin farkındayım. Tüm söylediğiniz, 'Tanrı'yı kendinde taşıyan' deyiminiz bile, iki küsur yıl önce Amerika'ya hareket etmenizden kısa bir süre önce aramızda geçen konuşmanın yalnızca bir özetidir... Hiç değilse, şimdi anımsadığım kadarıyla."

"Tümüyle sizin deyiminizdir bu, benim değil. Konuşmamızın yalnızca özeti değil, sizin, kendinizin söylediğiniz bir tümce. 'Bizim' konuşmamız diye bir şey olmadı: Yüce sözler söyleyen bir öğ-

retmenle, yeniden dirilen bir öğrenci vardı. Sözünü ettiğim öğrenci ben, öğretmense sizdiniz."

"Ama anımsadığım kadarıyla, benim sözlerimden hemen sonra girdiniz o topluluğa, ancak ondan sonra Amerika'ya gittiniz."

"Evet, Amerika'dan yazdım da size bunu. Her şeyi yazdım. Evet, çocukluğumdan beri benimsediğim; umutlarımın tüm heyecanlarının, nefretinin tüm gözyaşlarının uğruna gittiği şeyden kanımla kopamadım hemen... Kişinin Tanrısı'nı değiştirmesi güçtür. O zaman inanmamıştım size, inanmak istemiyordum çünkü. Son kez kendimi o çirkef kuyusuna attım... Ama tohum kaldı içimde, filizlendi. Ciddi ciddi söyleyin, Amerika'dan yazdığım mektubu sonuna dek okumadınız mı? Belki de hiç okumamışsınızdır?"

"Üç sayfasını okudum, ilk ikisiyle sonuncuyu. Bir de aradakilere şöyle bir göz gezdirdim. Bununla birlikte, hep düşünüyordum..."

Şatov kolunu salladı.

"Eh, önemli değil, boş verin! Ulusumuz için bu söylediğinizi şimdi kabul etmediğinize göre, o zaman nasıl söyleyebildiniz bunu?.. Şimdi beni ezen düşünce bu işte."

Stavrogin esrarlı bir sesle,

"O zaman da alay etmiyordum sizinle," dedi. "Sizi inandırırken belki de daha çok kendimi inandırmaya çalışıyordum."

"Alay etmiyordunuz! Amerika'da üç ay samanların üzerinde bir... bahtsızdan; benim içime Tanrı ile yurt sevgisini yerleştirmeye çalıştığınız sırada, belki aynı günlerde bile, bu mutsuz kişinin, bu manyağın, Kirillov'un yüreğini de zehirlediğinizi öğrendim kendisinden... Yalanı, iftirayı yerleştirdiniz içine, çıldırttınız onu... Gidin bakın ona şimdi bir, siz yaptınız onu öyle... Evet gördünüz onu zaten."

"Önce şunu bilesiniz, Kirillov biraz önce kendisi söyledi bana mutlu olduğunu. Bunun ikisinin aynı zamanda olduğu düşüncenizde de yanılmıyorsunuz. Ama bundan ne çıkar? Bir daha söyleyeyim, ne sizi ne onu aldatıyordum."

"Tanrıtanımaz mısınız? Şimdi?"

"Evet."

"Ya o zaman?"

"O zaman da."

Şatov öfkeyle,

"Konuşmama başlarken, bana karşı saygılı olmanızı istemedim sizden," diye homurdandı. "Bunu anlayabilirdiniz."

"Neden söz edeceğinizi anlayınca kalkmadım, susturmadım sizi, kalkıp gitmedim. Hâlâ oturuyor, sorularınıza... bağırmalarınıza uslu uslu yanıtlar veriyorum, demek size karşı saygısızlık etmedim henüz."

Şatov kolunu sallayarak kesti sözünü.

"Şu deyiminizi anımsıyor musunuz: 'Tanrıtanımaz Rus olamaz', 'tanrıtanımaz, Tanrı'yı tanımamaya başladığı andan sonra Rus değildir artık', anımsıyor musunuz?"

Nikolay Vsevolodoviç de aynı şeyi sorar gibi,

"Evet?" dedi.

"Siz mi soruyorsunuz? Unuttunuz mu? Oysa Rus ruhunun sezinlediğiniz en önemli özelliklerinden biri için söyleyeceğiniz en doğru sözlerden biridir bu. Unutmuş olamazsınız! Biraz daha anımsatayım: 'Ortodoks olmayan Rus olamaz,' demiştiniz."

"Sanıyorum, Slavcı bir düşüncedir bu."

"Hayır, şimdiki Slavcılar yadsıyorlar bu görüşü. Artık akıllandı halk. Ama siz daha da akıllandınız: Roma Katolikliğinin Hıristiyanlık olmadığı görüşündeydiniz. Roma'nın, şeytanın üçüncü oyunuyla kandırdığı bir İsa'ya taptığını; bütün dünyaya İsa'nın, yeryüzünde bir krallığı olmadan yeryüzünde duramayacağını bildirerek ortaya yalancı bir İsa çıkardığını, böylece de Batı dünyasını yok olmaya sürüklediğini iddia ediyordunuz. Özellikle, Fransa acı çekiyorsa, bunun tek nedeninin Katolikler olduğunu, çünkü Roma'nın iğrenç Tanrısı'nı yadsıdıktan sonra bir yenisini bulamadığını söylüyordunuz. O zaman böyle konuşabiliyordunuz işte! Söylediklerinizi anımsıyorum."

Nikolay Vsevolodoviç son derece ciddi,

"İnansaydım, hiç kuşku yok, şimdi de yinelerdim bunu," dedi. "İnanın bir kişi gibi konuşurken yalan söylemiyordum. Ama inanın, eski düşüncelerimin bana anımsatılması çok kötü etki ediyor bana. Kesemez misiniz artık?"

Şatov, konuğunun isteğine hiç aldırmadan,

"İnansaydınız mı?" diye haykırdı. "Peki, gerçeğin İsa dışında ol-

duğunu matematiksel olarak kanıtlasalar bile, gerçeğin yanında olmaktansa İsa'nın yanında kalmayı yeğleyeceğinizi söyleyen siz değil miydiniz? Söylediniz mi bunu? Söylediniz mi?"

Stavrogin sesini yükseltti:

"İzninizle, ben de bir şey sorayım," dedi. "Bu sabırsız... öfkeli sınav nereye götürecek bizi?"

"Bu sınav burada bir sonuca bağlanacak, bir daha da hiç açılmayacak size."

"Zamanın, yerin dışında olduğumuzda diretiyorsunuz hâlâ."

"Susun!" diye bağırdı birden Şatov; "budalanın, beceriksizin biriyim ben, varsın gülünç duruma düşeyim! O zamanki asıl düşüncenizi karşınızda bir daha açmama izin verecek misiniz... Ah, topu topu on satırlık bir şey, özetleyeceğim yalnızca."

"Yalnız özetleyeceksiniz, anlatın bakalım..."

Stavrogin saatine bakmak istedi, ama tuttu kendini, bakmadı.

Şatov yine masanın üzerine eğildi, bir an parmağını kaldıracak gibi bile oldu.

Satır satır okuyormuş gibi, aynı zamanda Stavrogin'e kötü kötü bakmayı sürdürerek başladı:

"Hiçbir ulus, hiçbir ulus bilim ile, mantık yasaları uyarınca oturmamıştır daha. Bir anlık, dalgınlıkla bile olsa böyle bir örnek görülmemiştir şimdiye dek. Sosyalizm, özü bakımından tanrıtanımazlığın öncüsü olduğunu; bilim, özellikle mantık yasaları uyarınca oturacağını duyurdu. Ulusların yaşamında mantıkla bilim her zaman, dünya kurulalı beri de, şimdi de ikinci derecede, hizmete özgü bir rol oynamışlardır; dünyanın sonuna kadar da bu böyle sürecektir. Uluslar başka bir güçle biçimlenir, hareket ederler; buyurucu, hükmedici bir güçtür bu. Nereden, nasıl doğduğu bilinmeyen, açıklanamayan bir güç. Sona kadar varmayı doymak bilmez bir hırsla isteyen, aynı zamanda da sonu yadsıyan bir güç! Kendi varlığını durmadan pekiştirmenin, ölümü yadsımanın gücüdür. Yaşamın ruhu, kutsal kitabın dediği, Apocalypse'nin kuruyacağını haber verdiği 'hayat sularının ırmağı'dır. Estetik başlangıç, filozofların dedikleri gibi, ahlâkın başlangıcıdır. En basit olarak benim dediğim 'Tanrı'yı arama'dır. Her ulusun yaşadığı süre içinde her kıpırdanışı Tanrı'yı, kendi Tanrısı'nı, özellikle kendinin olan Tanrısı'nı ve tek ger-

çek olarak ona olan inancını aramasıdır yalnızca. Tanrı, tüm ulusun, doğduğu günden yeryüzünden silinip gideceği güne kadar yaşayan aynı ulustan insanların bileşimi bir kişiliktir. Şimdiye dek hiçbir zaman tüm ulusların ya da çoğunluğunun ortak bir Tanrısı olmamıştır, ama her ulusun kendi Tanrısı olmuştur her zaman. Tanrılar ortak olmaya başlayınca milliyet kavramının ortadan kalkacağına bir işarettir bu. Tanrılar ortak olunca ölürler, onlara olan inanç da uluslarla birlikte yok olur. Ulus güçlü olduğu oranda Tanrısı ötekilerden değişiktir. Tanrısız, yani iyilikle kötülük kavramı olmayan bir ulus gelmemiştir yeryüzüne. Her ulusun kendisine özgü bir iyilik, kötülük anlayışı, kendisinin olan bir iyiliği, kötülüğü vardır, iyi ile kötü kavramı birçok ulusta ortak olmaya başladığında uluslar ölmeye başlarlar. İyilik ile kötülük arasındaki ayrılık silinmeye yüz tutar, yitip gider. Mantık hiçbir zaman iyi ile kötü arasındaki ayrılığı görebilecek, yaklaşık bile olsa, iyiyi kötüden ayıracak güçte olmamıştır. Tersine, pek çirkin, acınacak bir biçimde karıştırmıştır onları birbirine. Her zaman bilimsel yumrukla çözüm yoluna dürtmüştür insanı. İnsanlığın yüzyılımıza değin bilinmeyen, salgın hastalıktan da, kıtlıktan da, savaştan da korkunç, en büyük felaketi olan yarıbilim de özellikle bu yanıyla göstermiştir kendisini. Dünyanın bugüne dek görmediği bir zorbadır yarıbilim. Tutsakları, kulları olan, bugüne dek insanların hiç düşünmeden tutkuyla, bağnazlıkla önünde secdeye vardıkları, bilimin kendisinin bile tir tir titrediği, hiç utanmadan meydanı bıraktığı bir zorba! Yarıbilim dışında hepsi sizin kendi sözlerinizdir Stavrogin; yarıbilim üzerine söylediklerim benimdir. Çünkü ben de ancak bir yarıbilim insanıyım, bu yüzden bütün kalbimle nefret ediyorum ondan. Düşüncelerinizden, kullandığınız sözcüklerden birini bile değiştirmedim."

Stavrogin sakıngan,

"Değiştirmemiş olduğunuzu sanmıyorum," dedi. "Hararetle benimsemiş, hararetle de, farkında olmadan değiştirmişsinizdir. Söz gelişi, Tanrı'yı ulusun basit bir özel eşyası düzeyine indirdiniz..."

Birden aşırı bir dikkatle Şatov'u, yalnızca sözlerini değil, hareketlerini de izlemeye başlamıştı.

"Tanrı'yı ulusun basit bir özel eşyası düzeyine mi indirdim?" diye haykırdı Şatov. "Tersine, ulusu Tanrı düzeyine çıkarıyorum.

Zaten başka türlüsü ne zaman olmuştur ki? Ulus Tanrı'nın bedenidir. Her ulus ancak, kendisinin bir Tanrısı olduğu, öteki ulusların Tanrılarına başını çevirip bakmadığı, kendi Tanrısı'yla düşmanlarını yeneceğine, öteki Tanrıları yeryüzünden sileceğine inandığı sürece bir ulustur. Büyük uluslar, hiç değilse kendisini göstermiş, öne geçmiş uluslar hep böyle inanmışlardır. Gerçeğin tersine gitmek olmaz. Yahudiler sırf gerçek Tanrı'yı bekledikleri için yaşamışlardı. Gerçek Tanrı'yı dünyaya onlar armağan ettiler. Yunanlılar doğayı tanrılaştırdılar, dünyaya bıraktılar dinlerini, yani felsefeyi, sanatı. Roma devlet içinde tanrılaştırdı ulusu, uluslara devleti bıraktı. Fransa, uzun tarihi süresince Roma Tanrısı'nın gelişmesi, biçimlenmesiydi yalnızca. Ama sonunda Fransa Roma Tanrısı'nı dipsiz bir kuyuya attı, şimdilik sosyalizm dedikleri tanrıtanımazlığa verdiyse kendini, bu yalnızca, tanrıtanımazlığın Roma Katolikliğinden daha sağlıklı olmasındandır. Büyük bir ulus gerçeğin yalnızca kendisinde (kesin olarak yalnız kendisinde) olduğuna, dünyayı kurtarmaya, yeniden canlandırmaya yalnız kendisinin yetenekli olduğuna inancını yitirdiği anda büyüklüğü yoktur artık, etnografik bir gereç olmuştur. Gerçek büyük bir ulus insanlıkta ikinci derecede bir rol oynamayı hiçbir zaman kabul edemez, birinci dereceye bile razı değildir, kesinlikle tek olmayı ister. Bu inancı yitiren ulus artık bir ulus değildir. Ama gerçek tektir. Öyleyse, gerçi her ulusun kendilerinin büyük tanrıları vardır ama, bu uluslardan ancak biri gerçek Tanrı'ya sahip olabilir. 'Tanrı'yı kendinde taşıyan' bu tek ulus Rus ulusudur işte... beni bu kadar budala mı sanıyorsunuz Stavrogin," diye böğürdü birden, "şu anda söylediklerinin ya Moskovalı Slavcıların ağzında sakız olmuş eski, köhnemiş saçmalıklar, ya da yepyeni, son söylenmiş, yeniden doğuşun tek sözü olduğunu anlayamayacak kadar budala mıyım... hem şu anda gülüşünüz de umurumda değil! Beni, hiç, hiç anlayamamanızdan bana ne!.. Ah mağrur gülümsemenizden, şu andaki bakışınızdan öylesine iğreniyorum ki!"

Yerinden fırladı. Dudakları öfkeden köpük köpük olmuştu.

Stavrogin, yerinden kalkmadan, olağanüstü ciddi, ağırbaşlı,

"Tersine Şatov, tersine," dedi, "tersine ateşli sözlerinizle son derece güçlü birçok anı canlandırdınız içimde. Sözleriniz iki yıl ön-

ceki ruhsal durumumu anımsattı bana. O zamanki düşüncelerimi abarttığınızı söylemeyeceğim. Hatta sanırım, daha bir değişik, daha bir gözü pektiler. Üçüncü kez söylüyorum, inanın, şimdi anlattıklarınızın tümünü, son sözcüğüne varıncaya dek tümünü doğrulamayı isterdim, ama..."

"Ama bir tavşan gerek, öyle değil mi?"

"Ne-e?"

Şatov gene otururken öfkeli gülümsedi.

"Aşağılık deyiminizdir: 'Tavşan yahnisi yapmak için tavşan gerekir; Tanrı'ya inandırmak için de Tanrı'. Bunu, tavşanı arka ayaklarından yakalamak isteyen Nozdrev gibi, Petersburg'da söyleyip durduğunuzu anlatıyorlar."

"Hayır, daha çok, yakaladığını söyleyerek övünür Nozdrev. Sırası gelmişken izninizle bir soru da ben soracağım, hem sanıyorum şimdi hakkım da var buna. Söyleyin: Sizin tavşanınız yakalandı mı, yoksa koşuyor mu hâlâ?"

Şatov'un tüm bedeni sarsılmaya başladı birden.

"Bu çeşit sözcüklerle sormayın bana, başka sözcükler kullanın, başka sözcükler!"

Nikolay Vsevolodoviç soğuk soğuk baktı ona.

"Peki," dedi, "başka sözcük kullanayım. Sizin Tanrı'ya inanıp inanmadığınızı öğrenmek istiyordum."

Şatov öfkeli,

"Ben Rusya'ya, onun Ortodoksluğuna... inanıyorum," diye kekelemeye başladı. "İsa'nın bedenine inanıyorum... Onun bu kez Rusya'da ortaya çıkacağına inanıyorum... İnanıyorum..."

"Ya Tanrı'ya? Tanrı'ya?"

"Tanrı'ya... Tanrı'ya da inanacağım."

Stavrogin'in yüzünde bir kas bile çekilmedi. Şatov bakışıyla onu yakmak istiyormuş gibi ateş ateş, meydan okuma dolu bir bakışla bakıyordu ona. Sonunda,

"Hem hiç inanmadığımı da söylemedim size!" diye haykırdı. "Şimdilik mutsuz, can sıkıcı bir insan olduğumu söylüyorum, ama şimdilik... Ama adım batsın! Önemli olan ben değilim, sizsiniz... Yeteneksiz bir insanım ben, her yeteneksiz insan gibi ancak canımı verebilirim. Canımın da cehennemin dibine kadar yolu var! Siz-

den söz ediyorum, iki yıl bekledim sizi burada... Yarım saatten beri sizin için maskaralık ediyor, çene patlatıyorum. Bu bayrağı ancak, siz, siz açabilirsiniz!.."

Sözünün sonunu getirmedi, umutsuzluğa düşmüş gibi dirseklerini masaya dayayıp iki elini başına destek yaptı.

"Pek tuhaf bir şey söyleyeyim size," dedi Stavrogin, "niçin herkes bir bayrak tutuşturur benim elime acaba? Pyotr Stepanoviç de 'onların bayrağını benim açabileceğim' inancında. Hiç değilse onun sözlerini böyle ilettiler bana. 'Suç işlemekteki olağanüstü yeteneğim yüzünden' onlar için Stenka Razin[23] rolü oynayabileceğim düşüncesine saplanıp kalmış."

"Nasıl? 'Suç işlemekteki olağanüstü yeteneğiniz yüzünden' mi?"

"Evet."

Kötü kötü gülümsedi Şatov.

"Hım. Peki, Petersburg'da, hayvanca tutkuları olan gizli bir topluluğa üye olduğunuz doğru mu? Marquis de Sade'ın bile sizden ders alabileceği doğru mu? Çocukları ayarttığınız, yoldan çıkarttığınız doğru mu? Söyleyin, yalana sapmaya kalkışmayın," diye haykırdı. Kendini yitirmişti sanki. "Nikolay Stavrogin, yüzüne yumruk vurmuş Şatov'un karşısında yalan söyleyemez! Her şeyi olduğu gibi söyleyin, bu doğruysa hemen şimdi, olduğunuz yerde öldüreceğim sizi!"

Uzun bir sessizlikten sonra,

"Bu sözleri ben söyledim, ama çocuklara zararım dokunmadı," dedi.

Yüzü bembeyaz kesilmiş, gözleri birden çakmak çakmak olmuştu.

Şatov parlayan gözlerini ondan ayırmadan, kendinden emin bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

"Ama siz söylediniz! Hayvanca bir şaka ile (isterse bir insanın canını vermesiyle kazanılmış olsun) bir kahramanlık arasında güzellik bakımından sizin için hiçbir ayrılığın olmadığını her yerde söylediğiniz doğru mu? İki ucun güzelliklerinin, zevklerinin arasında benzerlik, birlik bulduğunuz doğru mu?"

---

23 Stenka Razin: Doğu Rusya'yı, Volga boylarını saran 1667-1671 yılları arasındaki köylü ayaklanmasının önderi – ç.n.

Pekâlâ kalkıp gidebilecekken, oturuyordu Stavrogin,

"Böyle sorulara yanıt verilmez..." diye homurdandı; "yanıt vermek istemiyorum."

Tüm bedeni sarsılan Şatov ısrar ediyordu:

"Kötünün niçin iğrenç, iyininse hoş olduğunu ben de bilmiyorum. Ama bunları birbirinden ayırma duygusunun Stavrogin gibi baylarda niçin silikleştiğini, kaybolduğunu biliyorum. O zaman böylesine ayıp, aşağılık bir evliliği niçin yaptığınızı biliyor musunuz? Yüzkarasıyla anlamsızlık bu evlilikte en yüksek dereceye çıkıyordu da onun için! Ah, uçurumun tam kenarında dolaşmıyor, cesaretle baş aşağı uçuyorsunuz. Istıraba, vicdan azabına olan tutkunuzdan, hayvansal ahlâk hazzınızdan evlendiniz. Bir sinir bozukluğuydu bunun nedeni... Sağduyuya bu meydan okuma pek göz alıcı, çekiciydi! Stavrogin'le çarpık, aklı kıt, dilenci, topal bir kız! Valinin kulağını ısırdığınızda bir haz duymuş muydunuz? Duydunuz mu? Serseri beyefendi evladı, duydunuz mu?"

Stavrogin'in yüzü giderek beyazlaşıyordu.

"Gerçi evliliğimin nedenlerinde biraz yanıldınız ama, büyük bir psikologsunuz gene de... Ama bütün bu bilgileri kim vermiş olabilir size", zoraki gülümsedi, "Kirillov mu yoksa? Ama o yoktu."

"Yüzünüz bembeyaz oldu."

Sonunda sesini yükseltti Stavrogin:

"Benden istediğiniz nedir sizin? Yarım saattir kırbacınızın altında oturuyorum... Bana karşı böyle davranmanızı gerektirecek mantığa uygun bir amacınız yoktuysa, hiç değilse kibarca bıraksaydınız gideydim."

"Mantığa uygun bir amaç mı?"

"Elbette. Amacınızı bana bildirmek zorundaydınız. Bunu yapmanızı bekledim hep, ama gözü dönmüş bir öfkeden başka bir şeyinizin olmadığını görüyorum. Rica ederim avlu kapısını açın bana."

Ayağa kalktı. Şatov çılgın gibi koştu peşinden. Omzundan yakaladı.

"Yeri öpün, ağlayın, özür dileyin!" diye haykırdı.

Stavrogin başını önüne eğdi, sesinde bir ıstırap anlatımı,

"Öldürmedim sizi..." diye mırıldandı, "o sabah... iki elimi arkama attım..."

"Bitirin sözünüzü, bitirin! Tehlikede olduğumu haber vermeye geldiniz, bıraktınız konuştum, evli olduğunuzu yarın herkese duyurmak istiyorsunuz!.. Korkunç bir yeni düşüncenin içinizi yaktığını yüzünüzden anlamıyor muyum sanıyorsunuz?.. Stavrogin, niçin her zaman size inanmak benim kaderim? Başka birisiyle böyle konuşabilir miyim? Sağduyum vardır. Ama düştüğüm gülünç durumdan yüzüm kızarmadı, çünkü Stavrogin'le konuşuyordum. Yüce düşünceyi, dokunarak gülünçleştirmekten çekinmedim, çünkü Stavrogin dinliyordu beni... Çıkıp gittiğinizde ayağınızı bastığınız yerleri öpmeyecek miyim sanıyorsunuz? Yüreğimden söküp atmak elimde değil sizi Nikolay Stavrogin!"

Nikolay Vsevolodoviç soğuk bir tavırla,

"Sizi sevmek elimden gelmediği için üzgünüm Şatov," dedi.

"Elinizden gelmediğini, yalan da söylemediğinizi biliyorum. Bakın, her şeyi düzeltebilirim: Tavşanı getireceğim size."

Stavrogin susuyordu.

"Tanrıtanımazsınız, çünkü beyefendi evladısınız, son beyefendi evladı! İyi ile kötü anlayışınızı yitirdiniz, çünkü ulusunuzu tanımıyorsunuz artık... Yeni bir kuşak doğuyor ulusun bağrından, ama hiç tanımıyorsunuz onu. Ne siz ne baba oğul Verhovenskiler ne de ben tanıyoruz... Ben de beyefendi evladıyım çünkü, köle uşağınız Paşka'nın oğluyum... Dinleyin beni, çalışarak erişin Tanrı'ya. Yaşamın özü budur, yoksa aşağılık bir küf parçası gibi yitip gidersiniz. Çalışarak erişin."

"Çalışarak mı? Nasıl çalışarak?"

"Köylü gibi, tüm varlığınızı bırakıp köye gidin... Gülüyorsunuz ha! Pek gülünç bir şey olacağından mı korkuyorsunuz?"

Ama Stavrogin'in güldüğü yoktu. Gerçekten de düşünmeye değer bir şey bulmuş gibi biraz düşündükten sonra,

"Tanrı'ya, çalışmakla, özellikle köylü gibi çalışmakla varılacağını mı sanıyorsunuz?" diye sordu.

Yeni bir düşünceye geçti birden.

"Sırası geldi, şimdi anımsattınız bana: Biliyor musunuz, hiç de varlıklı değilim. Öyle ki, bırakacak hiçbir şeyim yok. Marya Timofeyevna'nın geleceğini garanti edecek durumum bile yok... Dahası, bir sakıncası yoksa ileride Marya Timofeyevna'yı yalnız bırak-

mamanızı rica etmek için gelmiştim size. Onun zavallı aklına ancak sizin biraz etkiniz olabilir çünkü. Her olasılığı göz önünde tutarak söylüyorum bunu."

Şatov kolunu salladı (ötekiyle mumu tutuyordu),

"Pekâlâ, pekâlâ," dedi, "Marya Timofeyevna'yı diyorsunuz... pekâlâ, sonra kendiliğinden olur bu... Bakın ne diyeceğim, Tihon'a uğrayın."

"Kime?"

"Tihon'a. Eskiden piskoposmuş, hasta olduğu için dinleniyor. Kentimizde, kentimiz sınırları içinde Yefimyevski Bogorodskiy Manastırı'nda kalıyor."

"Nasıl bir adam bu?"

"Basbayağı. Varlıklısı, yoksulu herkes gidiyor ona. Siz de gidin. Ne kaybedersiniz? Öyle değil mi?"

"Hayatımda ilk kez duyuyorum... bu çeşit bir adam hiç görmedim şimdiye dek. Teşekkür ederim, gideceğim."

Merdivenlere ışık tutarak indi Şatov,

"Buradan."

Avlu kapısını açtı.

"Güle güle."

Stavrogin adımını sokağa atarken,

"Bir daha gelmeyeceğim size Şatov," dedi.

Zifiri karanlıktı yine sokak, yağmur kesilmemişti.

İKİNCİ BÖLÜM

Gece (devam)

1

Bogoyavlenskaya Sokağı'nın öte ucuna kadar yürüdü. Sonunda yokuş aşağı inmeye başladı, ayakları çamura batıp çıkıyordu. Birden geniş, sisli, bomboşmuş gibi bir düzlük çıktı karşısına. Nehirdi bu. Burada evler küçük kulübelerdi artık. Sokak, sürüyle dar ara sokağın arasında kaybolup gitmişti. Nikolay Vsevolodoviç kıyıdan uzaklaşmadan uzun süre yürüdü çitler boyunca. Yolu iyi bildiği belliydi. Nereye gittiğine hiç dikkat etmeden dalgın yürüyordu. Bambaşka bir düşünce vardı kafasının içinde. Dalgınlığından kurtulup kendisini sallar üzerine oturtulmuş, ıslak, uzun köprümüzün neredeyse ortasında bulunca şaşkın şaşkın bakındı çevresine. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Öyle ki, tam kulağının dibinde kibar-küstah, ama oldukça hoş; bizim aşırı derecede uygarlaşmış küçük esnafla, Konuklar Sarayı'nın kıvırcık saçlı, genç tezgâhtarlarının çalım sattıkları şımarık aksanlı bir ses duyduğunda pek garibine gitti bu.

"Şemsiyenizden birlikte yararlanmamıza izin vermez miydiniz acaba sayın bayım?"

Gerçekten de, tuhaf birisi süzüldü şemsiyesinin altına ya da süzülüyormuş gibi yaptı yalnızca. Serseri, askerlerin dediği gibi, "dirsek temasında" yürüyordu onunla. Nikolay Vsevolodoviç adımla-

rını yavaşlatarak eğilip, zifiri karanlıkta elden geldiğince seçmeye çalıştı yanı başındakini: Eğlenceyi biraz fazla kaçırmış küçük esnaftan birini andıran, kısa boylu bir adamdı. Giysisi ince kumaştan, hiç de güzel değildi: Karmakarışık saçlı başının tepesinde siperinin yarısı kopmuş, ıslak kalın kumaştan bir şapka vardı. Saçları kuzguni siyah, zayıf yapılı, esmer birisi olmalıydı. Gözleri iri, (muhakkak) siyah, Çingenelerde olduğu gibi aşırı derecede parlak, sarıya çalıyor gibiydi. Öyle gözüküyordu karanlıkta. Kırk yaşlarında, içkisiz olmalıydı.

"Beni tanıyor musun sen?" diye sordu Nikolay Vsevolodoviç.

"Bay Stavrogin Nikolay Vsevolodoviç. Geçen pazar istasyonda, tren yeni durduğunda gösterdiler sizi bana. Bundan başka, daha önce de duymuştuk..."

"Pyotr Stepanoviç'ten mi? Sen... kürek mahkûmu Fedka mısın yoksa?"

"Fyodor Fyodoroviç diye vaftiz etmişler. Buralarda yaşlı bir anamız var, bir ayağı çukurda, son günlerini tandırın üstünde boşu boşuna geçirmiş olmamak için gece gündüz dua eder bizim için."

"Sibirya'dan mı kaçtın?"

"Alınyazımı değiştirdim desek daha iyi. Kitapları, çanı, daha başka kilise eşyalarını da sattığım için Sibirya'ya sürmüşlerdi beni, çok da kalmam gerekiyordu orada yani."

"Burada ne yapıyorsun şimdi?"

"İşte böyle geceyi gündüze katıyorum. Dayımız, kalpazanlık suçundan yattığı buranın damında öldü geçen hafta, ben de onun anısına köpeklere iki düzine kadar taş attım: Şimdilik yaptığımız iş bu kadarcık işte. Bir de, Pyotr Stepanoviç, Rusya'nın her yerine gidebileceğim bir tüccar kimliği çıkaracaklarına söz verdiler bana. Umutla bu iyiliklerini bekliyorum. Çünkü, diyorlar, baban İngiliz Kulübü'nde kumarda kaybetmiş seni; bu vurdumduymazlığı haksızlık sayıyorum, diyorlar. Acaba, efendim, bir çay içip içimi ısıtmam için üç rublecik lütfetmez miydiniz bana?"

"Demek burada yolumu bekliyordun. Böyle şeylerden hoşlanmam. Kimin buyruğuyla yaptın bunu?"

"Buyruk muyruk diye bir şey yok. Yalnız, dillere destan iyi yürekliliğinizi bildiğim için bekledim. Siz de bilirsiniz, bizim geliri-

miz hava cıvadır. Cuma günü tadı tuzu olmayan bir börekten tıka basa yedim, o günden bu yana da ilk gün hiçbir şey yemedim, ertesi gün bekledim, üçüncü gün yine bir şey yemedim, aç durdum. Nehirde su bol, karnımda balıklar türedi... İşte böyle, bayım, acaba lütfedecek misiniz; biraz ötede baldızım bekliyor beni, elimde para olmadan erkeksem gözükeyim gözüne..."

"Ne o, benim adıma bir söz mü verdi sana Pyotr Stepanoviç?"

"Söz vermesine vermediler ama, söz arasında, belki de sizin işinize yarayabileceğimi söylediler, yani şöyle bir pürüzlü iş çıkarsa, ama bunun nasıl bir iş olduğunu açık açık söylemediler, çünkü sabrımı deniyorlar Pyotr Stepanoviç, bana hiç güvenleri yok."

"Niçin?"

"Bir astronomi bilginidir Pyotr Stepanoviç, Tanrı'nın tüm gezegenlerini bilir, ama yine de beğenilmemiştir. Sizin karşınızda bayım, İsa'nın karşısında imiş gibiyim, çünkü herkes biliyor nasıl bir insan olduğunuzu. Pyotr Stepanoviç başka, siz başkasınız. Birisi için ona 'alçaktır,' deseler, o adamın alçaklığından başka bir şey bilmez artık. Aptal, deseler, onun için ölünceye kadar aptaldan başka ad yoktur o adama yakıştıracağı. Belki salı, çarşamba günleri aptalımdır yalnızca, ama perşembe günü ondan akıllı olurum. İşte şimdi de benim, kimlik cüzdanım olmadığından, çok sıkıntı çektiğimi biliyor, çünkü Rusya'da kafa kâğıdı olmayan insanın yaşaması çok zordur. Böylelikle ruhumu tutsak etmeyi düşünüyor. Size bir şey söyleyeyim mi bayım, Pyotr Stepanoviç'in dünyada yaşaması pek kolaydır, niçin derseniz, insanlara kendince bir değer biçer. Bundan başka, son derece cimridir de. O olmadan sizi rahatsız edemeyeceğim inancında. Bense İsa'nın karşısındaymışım gibi duruyorum karşınızda bayım. İşte bu dördüncü gecedir, bu köprüde lütfunuzu bekliyorum. O olmadan da sessiz sedasız yolumu bulabilirmişim demek. Çarığa secde etmektense çizmeye ederim, daha iyi, diye düşünüyorum."

"Peki, bu gece bu köprüden geçeceğimi kim söyledi sana?"

"Doğrusunu söylemek gerekirse, bir rastlantı oldu bu. Daha çok, Bay Lebyadkin'in ahmaklığından, hiçbir şey gizleyemezler çünkü... Yani, üç gün üç gecelik bu sıkıntıya karşılık lütfunuz olan üç rubleyi almam gerekiyor. Giysilerimizin ıslanmasına gelince, sineye çekiyoruz, sözünü etmiyoruz..."

"Ben sola, sen sağa gideceğiz. Köprü bitiyor. Dinle beni Fyodor, bir şeyi bir kez söyledim mi anlasınlar isterim ben: Bir kapik bile vermeyeceğim sana, bir daha ne köprü üstünde ne de başka bir yerde çık karşıma. İhtiyacım yok sana, olmayacak da. Sözümü dinlemezsen polise haber veririm. Hadi çek arabanı şimdi!"

"Ah, bari birlikte yürüseydik, daha neşeli oluyordu."

"Yürü!"

"Peki, buranın yollarını biliyor musunuz? Öyle dar sokaklar başlayacak ki şimdi... yol gösterebilirdim size, çünkü buralarda evler, şeytan sepetle götürürken dökü döküvermiş gibi karmakarışıktır."

Nikolay Vsevolodoviç öfkeyle döndü birden:

"Elini kolunu bağlamamı istiyorsun sanırım!"

"Vazgeçersiniz belki bayım. Öksüz birisine hakaret etmeniz yakışık alır mı?"

"Kendine pek güveniyor gibisin!"

"Kendime değil, size güveniyorum bayım."

"Söyledim ya, hiç gerekli değilsin bana!"

"Ama siz gereklisiniz bana bayım, önemli olan bu işte! Eh, oldu olacak, dönüşünüzü bekleyeyim bari."

"Yemin ediyorum, karşıma çıkarsan bağlayacağım seni!"

"Öyleyse kuşağımı da hazırlayıvereyim. Güle güle bayım, yolunuz açık olsun. Ne de olsa biz öksüzü şemsiyenizin altında barındırdınız, sırf bu yüzden ölünceye kadar duacınız olacağız."

Geride kaldı. Nikolay Vsevolodoviç gideceği yere vardı. Gökten inmiş gibi birden ortaya çıkıveren bu adam, Stavrogin için gerekli olduğuna inanıyordu, bunu pek küstahça bir acelecilikle söylemekten çekinmemişti bile. Genel olarak hiç kimse kibar davranmıyordu ona bu akşam. Ama söylediklerinin hepsi yalan değildi belki serserinin. Belki de kendi hesabına çalışıyordu Pyotr Stepanoviç'ten gizli. En ilgi çekici yan da buydu.

II

Nikolay Vsevolodoviç'in gittiği ev ıssız bir ara sokakta, bostanlar boyunca uzanan çitler arasında, tam anlamıyla kentin dışındaydı.

Yapayalnız, daha yeni yapılmış, ahşap bir evdi. Pencerelerden birinin panjurları özellikle açık bırakılmış, (bu gece geç saatte beklenen konuğa yol göstermek için olacak) pencerenin önüne bir mum konmuştu. Eve otuz adım kala, heyecanla onu bekleyen ev sahibi olacak, kapıda ayakta duran uzun boylu bir adam karaltısı gördü Nikolay Vsevolodoviç. Sabırsız, sanki ürkek sesi de işitildi:

"Siz misiniz? Siz misiniz?"

Nikolay Vsevolodoviç ta kapıya geldikten, şemsiyesini kapadıktan sonra karşılık verdi ancak:

"Benim."

Yüzbaşı Lebyadkin (bu o idi) heyecanlanıp, ona doğru iki adım attı.

"Sonunda gelebildiniz! Şemsiyenizi verin lütfen. Çok ıslanmış. Şurada köşede açayım onu. Lütfen, lütfen."

Holden, iki mumla aydınlanan odaya açılan kapı ardına kadar açıktı.

"Kesin geleceğinizi söylememiş olsaydınız beklemekten umudumu kesecektim artık."

Nikolay Vsevolodoviç odaya girerken saatine baktı.

"Bire çeyrek var."

"Ama böyle bir yağmurda, böyle yollardan... Saatim yok. Pencerelerden de bostandan başka bir şey gözüktüğü yok... olaylardan haberi olmuyor insanın... ama yakındığım için söylemiyorum, cesaret edemem böyle bir şeye. Ancak bir haftadır içimi kemiren sabırsızlıktan, nihayet... bir karara bağlansın diye."

"Nasıl?"

"Kaderimi öğreneyim diye Nikolay Vsevolodoviç. Yalvarırım.

Öne eğilerek kanepenin önündeki masanın yanında yer gösterdi.

Nikolay Vsevolodoviç bakındı. Küçük, alçak tavanlı bir odaydı bu. Eşyaları en gerekli çeşitindendi. Yepyeni, kapsız, mindersiz birkaç sandalyeyle bir kanepe. Biri kanepenin yanında, örtü serilmiş, üzeri bir şeyler dolu, en üstüne de son derece temiz bir örtü örtülmüş, ötekisi köşede, kavak ağacından iki masa. Evet, odanın tertemiz olduğu belliydi. Yüzbaşı Lebyadkin, sekiz gün oluyor, hiç içmemişti. Yüzü şişmiş, yeşilleşmişti sanki. Bakışı huzursuz, meraklı, oldukça şaşkındı: Nasıl bir tavırla konuşmaya başlamasının

gerektiğini, önce nereden başlamasının onun için yararlı olacağını kendisinin de bilmediği belliydi.

Çevresini göstererek,

"Böyle işte," dedi, "keşiş gibi yaşıyorum. Ayık gezme, yalnızlık, yoksulluk, işte size eski şövalyelerin yeminleri."

"Eski şövalyelerin böyle yeminler ettiklerini mi sanıyorsunuz?"

"Belki de yanılmışımdır. Ne yazık ki, bilgili bir insan değilim! Her şeyi mahvettim! İnanır mısınız, Nikolay Vsevolodoviç utanç verici tutkularımdan ilk kez kurtuldum burada. Ağzıma bir damla içki koymuyorum! Başımı sokacak küçük bir köşem var. Duvarları bile, doğayı anımsatarak, reçine kokuyor. Ne idim, ne oldum? Ozanın pek güzel söylediği gibi.

'Geceleri gün ışıyana dek eserim,
Gündüzleri dilim bir karış dışarıda!'

Ama... öyle ıslanmışsınız ki... Bir çay istemez miydiniz?"

"Rahatsız olmayın."

"Saat dokuzdan beri kaynıyor semaver, ama... söndü şimdi... dünyadaki her şey gibi. Vakti saati gelince güneş de sönecek, diyorlar... Ama isterseniz, ben hazırlarım size... Agafya uyuyor."

"Söyler misiniz, Marya Timofeyevna..."

Lebyadkin hemen kesti Nikolay Vsevolodoviç'in sözünü.

"Burada, burada," diye fısıldadı.

Kapısı kapalı yan odayı gösterdi:

"Bakmak ister miydiniz?"

"Uyumuyor mu?"

"Ah, hayır, imkânı var mı? Tersine, akşamdan beri bekliyor. Dün, geleceğinizi öğrenince de saçlarını taradı."

Lebyadkin gülümseyecek olmuştu ama sonra, birden ciddileşmişti.

Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çattı,

"Nasıl kendisi?" diye sordu.

"Kendisi mi? Biliyorsunuz (yüzünde bir acıma anlatımı, omuzlarını kaldırdı), şimdi ise... şimdi oturmuş, kâğıt falı bakıyor..."

"Peki, sonra. Önce aramızdaki işi bitirmeliyiz."

Nikolay Vsevolodoviç sandalyeye oturdu.

Yüzbaşı kanepeye oturmaya cesaret edemedi, hemen bir sandalye çekip oturdu, ürkek bir bekleyiş içinde dinlemek için öne eğildi.

Birden dikkatini çekti Nikolay Vsevolodoviç'in,

"Şu köşede, masanın üzerindeki nedir?"

Lebyadkin de döndü.

"O mu? Lütuflarınızdan, nasıl söyleyeyim, yeni evimize taşınmamız üzerine, uzun yoldan geldiğinizi, pek yorgun da olacağınızı düşünerek..."

Minnetle gülümsedi, sonra kalktı yerinden, parmaklarının ucuna basarak masanın yanına gitti, saygıyla, dikkatlice kaldırdı örtüyü. Altından hazır bir sofra çıktı: Haşlama sığır ve domuz eti, sardalya, peynir, küçük, açık mavi bir sürahi, uzun bir şarap şişesi. Her şey son derece temiz, düzenli, göze hoş görünür bir biçimde, yerli yerindeydi.

"Siz mi hazırladınız bunu?"

"Evet. Daha dünden hazırladım, sizi onurlandırmak için elimden gelen her şeyi yaptım... Siz de bilirsiniz, böyle şeylerde pek vurdumduymazdır Marya Timofeyevna. Hem sizin lütuflarınızdan edinilmiş şeylerdir bunlar. Kendinizin, buranın sahibi ben değilim, sizsiniz, ben ise kâhyanızım. Ama gene de Nikolay Vsevolodoviç, gene de ruhsal yönden özgürüm! Bu son şeyimi almayın elimden!"

Yalvarır bir tavırla bitirmişti sözünü.

"Hım!.." dedi Nikolay Vsevolodoviç, "otursaydınız."

"Min-nettarım, minnettarım, özgürüm de! (oturdu) Ah, Nikolay Vsevolodoviç, şu yüreğim o kadar doluydu ki, sizi nasıl bekleyeceğimi bilemiyordum! İşte şimdi kaderimizi belirleyeceksiniz, benimkini de... İçerideki zavallınınkini de... Orada... dört yıl önce orada olduğu gibi gene kalbimi açacağım size. O zaman dinlemek lütfunda bulunuyordunuz beni, şiirlerimi okuyordunuz... O zaman sizin Falstafınız adını takmışlardı bana. Öyle önemli yeriniz vardı kaderimde!.. Şimdi büyük korkular var içimde, öğüdü de, ışığı da yalnız sizden bekliyorum. Pyotr Stepanoviç çok kötü davranıyor bana."

Nikolay Vsevolodoviç merakla dinliyor, gözlerini ondan ayırmıyordu. Gerçi içmeyi bırakmıştı Yüzbaşı Lebyadkin ama, gene de iyi

bir durumda değildi. Böyle yıllanmış ayyaşlarda biçimsiz, hastalıksı, sanki sakat, delice durumlar gözükmeye başlar sonunda. Oysa gerektiğinde kurnazlıkta, madrabazlıkta kimseden geri de kalmazlar hani.

Nikolay Vsevolodoviç biraz daha okşayıcı bir tavırla,

"Görüyorum ki bu dört yılı aşkın zaman içinde pek değişmemişsiniz Yüzbaşı Lebyadkin," dedi. "İnsan yaşamının ikinci yarısının, çoğunlukla, birinci yarıda edinilmiş alışkanlıklarla dolu olduğunun gerçek olduğu ortada."

Yüzbaşı Lebyadkin yarı şaka, yarı ciddi,

"Cafcaflı sözler!" diye haykırdı. "Yaşamın sırrını çözüyorsunuz!"

Gerçekten heyecanlanmıştı, güzel konuşmaya pek düşkündü çünkü.

"Söylediklerinizden birini hiç unutmam Nikolay Vsevolodoviç; Petersburg'da söylemiştiniz: 'Sağlam bir düşüncenin karşısında bile tutunabilmek için gerçek büyük insan olmak gerekir.' İşte böyle!"

"Budala olmak da bir şeyi değiştirmez.

"Ya, olsun varsın, budala da olur diyelim, ama ömrünüz boyunca hep büyük sözler, büyük düşünceler saçtınız çevrenize, oysa onlar! Liputin ya da Pyotr Stepanoviç buna benzer bir şey söylemiş değiller! Ah! Ne kötü davranıyordu bana Pyotr Stepanoviç!.."

"Ama siz ne yapıyordunuz yüzbaşı, tutumunuz nasıldı?"

"Sarhoşluk hali, üstelik sürüyle düşmanım vardı! Ama artık her şey bitti. Yılan gibi değişiyorum. Vasiyetnamemi yazdığımı, hatta yazıp bitirdiğimi biliyor musunuz Nikolay Vsevolodoviç?"

"Pek ilgi çekici bir şey olsa gerek, kime ne bırakıyorsunuz?"

"Yurduma, insanlığa, yüksek okul öğrencilerine! Nikolay Vsevolodoviç, bir Amerikalının yaşam öyküsünü okudum gazetelerde. Büyük varlığını fabrikalara, bilimsel araştırma yapan kurumlara bırakmış. İskeletini, yaşadığı kentin akademisinde okuyan öğrencilere. Derisini de, gece gündüz Amerikan ulusal marşının çalınacağı bir davul yapılması için bağışlamış. Ne yazık ki Kuzey Amerikalıların düşünce düzeyi yanında bizler pek cüce yaratıklar kalıyoruz. Rusya aklın değil, doğanın bir cilvesidir. Ben davul yapmak üzere derimi, göreve başlamak mutluluğuna eriştiğim Akmolinski

piyade alayına bırakacak olsam, devrimcilik sayarlar da yasaklarlar derimin kullanılmasını... işte bunun için ben de yüksek okul öğrencileriyle yetindim. İskeletimi akademiye bırakmak istiyorum. Ama bir koşulla: Alnında her zaman şöyle yazılı bir etiket bulunacak: 'Pişman olmuş bir serbest düşünceli'. İşte böyle!.."

Yüzbaşı heyecanlanmıştı. Besbelli, Amerikalı'nın bıraktığı vasiyetnamenin güzel olduğu inancındaydı. Ama madrabazın biriydi bir yandan da, daha önce uzun süre yanında soytarılık ettiği Nikolay Vsevolodoviç'i güldürmek istiyordu. Ama gülmüyordu öteki, tersine, kuşkulu kuşkulu,

"Vasiyetnamenizi sağlığınızda basına vermek, karşılığını almak niyetindesiniz yanılmıyorsam?" diye sordu.

Lebyadkin dikkatli baktı konuğunun gözlerinin içine.

"Öyle bile olsa ne çıkar Nikolay Vsevolodoviç, ne çıkar? Kaderim bu benim zaten! Şiir yazmayı bile bıraktım. Bir zamanlar severdiniz şiirlerimi Nikolay Vsevolodoviç, anımsıyor musunuz, içki masasında okurdunuz. Ama kalemimin ucu kırıldı artık. Yalnızca, Gogol'ün *Son Öykü*'sü gibi bir şiir yazdım. Anımsarsınız, bağrından 'dökülmüş' bir yapıt olarak tanıtmıştı onu Rusya'ya. Ben de böyle bir şiir yazıp sustum."

"Ne biçim bir şiir bu?

"Ayağı kırılırsa!"

"Ne-e?"

Yüzbaşı da bunu bekliyordu zaten. Şiirlerine sonsuz saygı duyar, değer verirdi ama, ruhunun sinsi ikiyüzlülüğünden, şiirlerinin Nikolay Vsevolodoviç'i neşelendirmesini, bazen böğrünü tutarak kahkahayla güldürmesini isterdi. Böylelikle iki amacına da ermiş olurdu. Sanat bakımından da iş bakımından da istediği olurdu. Ama şimdi oldukça nazik, bambaşka üçüncü bir amacı daha vardı: Şiirlerini öne sürerken her zaman daha çok kendisi için korktuğu, kendisini suçlu bulduğu bir noktada suçsuz olduğunu göstermek istiyordu.

"'Ayağı kırılırsa', yani atla gezerken. Hayalî bir şey Nikolay Vsevolodoviç, saçma, ama ozan saçması: Bir gün atla gezen bir kız gördüğümde şaşmış, kendi kendime sormuştum: 'Ne olurdu o zaman?' yani düşünce attan, ayağı kırılınca. Çok kolay: Peşinde ko-

şan tüm delikanlılar sırra kadem basar, onunla evlenmek isteyen erkekler tabanları yağlardı, *morgen fri,* sümüğünü sil. Ama kalbi kırık ozan sadık kalırdı ona yalnızca. Nikolay Vsevolodoviç, bit bile âşık olabilir, yasalara göre yasak değildir bu onun için. Ama gelgelelim, mektubum da şiirlerim de gururuna dokundular sayın bayanın. Siz bile kızmışsınız, öyle diyorlar, doğru mu? Çok acı bir şey bu. İnanmak bile istemedim. Düşüncemle kime bir zararım dokunabilir? Yemin ederim her şey o Liputin'in başının altından çıktı: 'Gönder, neden çekiniyorsun, gönder, her insanın yazışmak hakkı vardır,' ben de gönderdim."

"Yanılmıyorsam, evlenme teklif ettiniz ona?"

"Düşmanlarım, düşmanlarım, hep düşmanlarım!"

Nikolay Vsevolodoviç soğuk bir tavırla kesti sözünü:

"Okuyun bakalım şiirlerinizi!"

"Saçma, her şeyden önce saçma hepsi."

Ama doğruldu, kolunu öne uzattı, başladı:

"Bir güzeller güzeli bacağını kırdı,
Bir kat daha çekici oldu,
Ona tutkun ozan
Bir kat daha tutuldu."

Nikolay Vsevolodoviç kolunu salladı.

"Yeter, hadi."

Şiir filan okumamış gibi hemen başka bir konuya atladı Lebyadkin:

"Piter'i[1] düşünüyorum, yeniden doğmayı istiyorum... Velinimetim! Oraya gidebilmem için yardımlarınızı benden esirgemeyeceğinizi umabilir miyim? Güneşi beklediğim gibi bekliyordum sizi bir haftadır."

"Hayır, kusura bakmayın, hiçbir şeyim kalmadı artık, hem niçin para vermeliymişim size?"

Nikolay Vsevolodoviç birden kızmıştı sanki. Soğuk bir tavırla, kısa kısa tüm suçlarını saydı Yüzbaşı'nın: Sarhoşluk, yalan söylemek, Marya Timofeyevna'ya ayrılan parayı çarçur etmek, kız kardeşini manastırdan almak, sırrı açığa vuracağı tehditleriyle dolu

1 Petersburg'un küçük adı.

küstahça mektuplar yazmak. Darya Pavlovna'ya yaptığı, vb. Yüzbaşı olduğu yerde kıpırdanıyor, elini kolunu sallıyor, itiraz edecek oluyordu ama, sert bir tavırla durduruyordu onu Nikolay Vsevolodoviç. Sonunda,

"Anlayamadığım bir şey var," dedi, "bir 'aile yüzkarasından' söz ediyorsunuz mektuplarınızda. Kız kardeşinizin Stavrogin'in nikâhlı karısı olmasında ne gibi bir yüzkarası var sizin için?"

"Ama gizli bir nikâh bu Nikolay Vsevolodoviç, gizli, uğursuz bir sır. Para alıyorum sizden, birden karşıma geçip soruyorlar: 'Ne parasıdır bu?' Elim kolum bağlı, yanıt veremiyorum. Kız kardeşimin, ailemin lekelenmesine göz yummak zorunda kalıyorum.

Yüzbaşı sesini yükseltmişti: Bu konuyu pek severdi, çok şey de beklerdi ondan. Ne yazık ki biraz sonra şaşkına döneceğinin farkında değildi. Nikolay Vsevolodoviç, evinin günlük sorunlarından söz ediyormuş gibi son derece sakin bir tavırla birkaç güne kadar, hatta belki yarın ya da ertesi gün, evli olduğunu her yere, "polise de, sosyeteye de" bildirme niyetinde olduğunu, böylelikle aileye sürülen lekeyle birlikte para yardımı sorununun da kendiliğinden ortadan kalkacağını söyledi. Yüzbaşı gözlerini dört açtı: Anlayamamıştı bile, Nikolay Vsevolodoviç'in açıklaması gerekti.

"Ama... aklı yerinde değil sanırım?"

"Gerekli her şeyi yapacağım."

"Ama... anneniz ne diyecek buna?"

"Canı ne isterse desin."

"Karınızı alıp evinize mi götüreceksiniz gerçekten?"

"Belki götürürüm bile. Hem sizin işiniz değil bu, sizi ilgilendirmez.

"İlgilendirmez ha!" diye haykırdı Yüzbaşı; "Peki, ben kimim?"

"Eve giremeyeceksiniz elbette..."

"Ama akrabanızım."

"Sizin gibi akrabalardan köşe bucak kaçarlar. Bu durumda niçin para vereyim size, öyle değil mi?"

"Nikolay Vsevolodoviç, Nikolay Vsevolodoviç! Olamaz böyle bir şey, belki sonra cayarsınız bu düşüncenizden, canıma kıymamı istemezsiniz sanırım... Neler düşünür, ne dedikodular ederler sonra sosyetede?"

"Sosyetenizden çok korkuyordum sanki. O zaman içki sofrasında şarabına bahse girip, istediğim için evlenmiştim kız kardeşinizle. Şimdi de evli olduğumuzu herkes bilsin istiyorum... bu beni avutacaksa?"

Öylesine öfkeli söylemişti ki bunu, Lebyadkin dehşet içinde, inanmaya başlamıştı.

"Ama ben, ben ne olacağım? Burada önemli olan benim aslında!.. Belki de şaka ediyorsunuzdur Nikolay Vsevolodoviç!"

"Hayır, şaka falan ettiğim yok."

"Siz bilirsiniz Nikolay Vsevolodoviç, ama inanmıyorum size... öyleyse dilekçe veririm ben de o zaman."

"Çok aptalsınız, Yüzbaşı."

Lebyadkin iyice şaşırmıştı.

"Olsun varsın, ama elimde bir bu kaldı! Vaktiyle, çalışmama karşılık hiç değilse başımı sokacağım bir yer verirlerdi bana, şimdi siz beni bırakırsanız ne yaparım?"

"Kaderinizi değiştirmek için Petersburg'a gitmek istiyorsunuz ya... Ah, evet, şimdi geldi aklıma, kendinizi affettirmek umuduyla ötekilerin tümünü ele vermek için gitme niyetinde olduğunuzu duymuştum, doğru mu bu?"

Yüzbaşının gözleri büyüdü, ağzı açık kalmıştı. Karşılık vermedi.

Stavrogin, masanın üzerine eğilip, son derece ciddi, başladı birden:

"Beni dinleyin, Yüzbaşı..."

Bu ana dek tuhaf, iki anlama çekilebilecek bir biçimde konuşuyordu. Soytarı rolü yapmaya çalışan Lebyadkin ise son dakikaya dek, efendisi gerçekten kızıyor mu, yoksa şaka mı ediyor, gerçekten de evli olduğunu duyurmaya niyetli mi, yoksa yalnızca oyun mu yapıyor, kesin bir karara varamıyordu, bir türlü. Şimdi ise Nikolay Vsevolodoviç'in aşırı sert görünüşü öylesine inandırıcıydı ki, Yüzbaşı'nın sırtında bir ürperti dolaşmıştı.

"Beni dinleyin, vereceğiniz yanıtlar da doğru olsun," diye sürdürdü konuşmasını Nikolay Vsevolodoviç, "bir ihbarda bulundunuz mu, yoksa daha yapmadınız mı bunu? Gerçekten de bir işler çevirdiniz mi? Budalalık edip bir mektup filan göndermediniz ya?"

Yüzbaşı donmuş gibi kalakalmıştı. Öyle bakıyordu Stavrogin'in yüzüne.

"Hayır, hiçbir iş çevirmedim... aklıma bile gelmedi böyle bir şey."

"Aklınıza gelmediği doğru değil, yalan söylüyorsunuz. Petersburg'a bunun için gitmek istiyorsunuz. Yazmadınızsa, burada da bir gevezelik etmediniz mi? Gerçek neyse onu söyleyin, bir şeyler çalındı kulağıma."

Zavallı Yüzbaşı,

"Sarhoşken Liputin'e..." diye mırıldandı, "hainin biri o Liputin. İçimi döktümdü ona."

"İçinizi döktünüzdü demek. Ama budala da olmamalı insan. Bir düşünceniz vardıysa kendinize saklayaydınız: Bu devirde akıllı insanlar susuyor, sizin gibi gevezelik etmiyorlar."

Yüzbaşı ürperdi.

"Nikolay Vsevolodoviç! Hiçbir şeye katılmadınız ki siz, ben sizi..."

"Elbette, sağmal ineğinizi ele verecek kadar aptal değilsiniz."

"Nikolay Vsevolodoviç, düşünün bir kere, düşünün!.."

Yüzbaşı, gözleri yaşlı, umutsuzluk içinde, çabuk çabuk konuşarak son dört yıllık yaşantısını anlatmaya koyuldu. Son dakikaya dek önemini anlamadığı, kendisiyle hiç ilgisi olmayan bir işe burnunu sokan bir ahmağın sarhoş, düzensiz, son derece budalaca yaşantısıydı bu. Daha Petersburg'dayken "yüksek okul öğrencisi olmamasına karşın, gerçek bir yüksek okul öğrencisi olarak, basbayağı bir dostluk sonucu", hiçbir şey bilmeden, "hiçbir suçu olmayaraktan" önceleri, birtakım kâğıtları merdivenlere koymaya, deste deste kapıların önlerine, çıngırakların yanına bırakmaya, gazete yerine kapı altlarından atmaya, tiyatroda, vestiyerdeki şapkaların içine, paltoların ceplerine yerleştirmeye başladığını anlatıyordu. Daha sonra para almaya başlamış onlardan, "çünkü, benim ne param var ki!" iki ilin köylerine dağıtmış bu "önemsiz kâğıtları".

"Ah, Nikolay Vsevolodoviç," diye haykırdı, "en çok bu yaptığımın yasalara göre suç olduğu sıkıyordu canımı! Düşünün bir kere, yabasını, kazmasını kapanın dışarı fırlamasını, sabah evden yoksul çıkanın akşam belki de varlıklı dönebileceğinin unutulmama-

sını yazan kâğıtlardı bunlar, düşünün bir kere! Korkudan tir tir titriyordum ama, gene de dağıtıyordum onları. Ya da tüm Rusya'ya yöneltilen beş-altı satırlık bir çağrı çıkıyordu ortaya durup dururken: 'Hemen kapatın kiliseleri, Tanrı'yı yok edin, evlilikleri bozun, miras hakkını kaldırın, silahlanın', şeytan bilir ondan sonra ne olacak. İşte bu beş satırlık kâğıtla az kaldı okkanın altına gidiyordum. Alayda subaylar sopa attılar bana, neyse ki bıraktılar sonunda. Geçen yıl da, Fransa'da düzme elli rublelikleri Korovayev'e verirken yakalanıyordum; şansım kurtardı beni gene, Korovayev sarhoş sarhoş havuza atlayıp boğuldu da, suçlu olduğum kanıtlanamadı. Burada, Virginski'nin evinde kişinin değil, toplumun olacak kadının özgürlüğünü anlattım. Haziranda gene kâğıt dağıttım köylerde. Daha da dağıttıracaklar, öyle diyorlar... Pyotr Stepanoviç birden gelip, ne derlerse yapmak zorunda olduğumu bildiriyor bana. Zaten çoktan beri korkutuyor beni o... Pazar günü ne yaptı bana, gördünüz! Nikolay Vsevolodoviç, bir köle, solucanım ben, Tanrı değil. Derjavin'le[2] aramızda bir bu ayrılık var. Ama varım yoğum ne ki benim!"

Nikolay Vsevolodoviç giderek artan bir merakla dinliyordu.

"Bunların çoğundan haberim yoktu," dedi. "Her şey gelebilir başınıza demektir bu..."

Biraz düşündükten sonra sürdürdü konuşmasını:

"Beni dinleyin, isterseniz, Liputin'in yalan söylediğini, benim de bu işlerle ilgili olduğumu sanıp ele vereceğiniz tehdidiyle beni korkutmaya, böylece benden daha çok para sızdırmaya hazırlandığınızı söyleyin onlara. Hiç değilse birini tanıyorsunuzdur... Anlıyor musunuz?"

"Nikolay Vsevolodoviç, canım, benim için de böyle bir tehlike var mı gerçekten? Sormak, öğrenmek için hep sizi bekliyordum."

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

"Yol için para bile versem size, Petersburg'a gitmenize izin vermeyeceklerdir... hadi artık Marya Trimofeyevna'ya gidelim."

Ayağa kalktı.

"Nikolay Vsevolodoviç, Marya Timofeyevna ne olacak?"

"Söylediğim gibi."

2 Ünlü bir Rus ozanı – ç.n.

"Gerçekten doğru mu bu?"

"İnanmıyor musunuz?"

"Eski, altı delik bir çizme gibi fırlatıp atacak mısınız beni yani?"

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

"Hadi bakayım, çekilin önümden.

"Taşlığa çıkıp beklememi istemez miydiniz?.. Yanlışlıkla bir şey duymamam için... odalar pek küçük çünkü."

"Haklısınız. Taşlıkta bekleyin. Şemsiyeyi alın."

"Şemsiyeyi mi, sizin şemsiyenizi..." diye yılıştı Yüzbaşı, "değer miyim buna?"

"Her insan değer bir şemsiyeye."

"İnsan haklarının *minimum*'unu belirtiyorsunuz bir anda..."

Ama artık bilinçsiz olarak kekeliyordu. Haberler altüst etmişti onu. Ne söyleyeceğini, ne edeceğini bilemiyordu. Bununla birlikte, dışarı çıkıp şemsiyeyi açtığı anda basit düşünceli, sinsi kafasında içine her zaman rahatlık veren düşünce biçimlenmeye başlamıştı gene: "Aldatmaya çalışıyorlar beni, yalan söylüyorlar, öyleyse benim onlardan korkmam değil, onların benden korkmaları gerekiyor."

Nikolay Vsevolodoviç'in, Marya Timofeyevna ile evli olduğunu herkese duyurma niyeti budalalık gibi geliyordu ona. Şöyle düşünüyordu: "Beni aldatmaya çalışıyorlar, yalan söylüyorlarsa işin aslı ne olsa gerek? Böyle bir canavardan her şey beklenir doğrusu. İnsanlara kötülük etmek için yaşıyor. Pazar günkü rezaletten sonra öylesine korkuyor ki! Korkudan, ben açığa vurmayayım diye, kendisinin duyuracağına inandırmaya koşmuş beni. Hey, oyuna gelme Lebyadkin! Madem duyuracak, ne diye gece yarısı, gizli gizli geliyor? Korkuyorsa, şimdi, özellikle son birkaç gündür korkuyor... Hey, gözünü aç, Lebyadkin!.."

"Pyotr Stepanoviç'le korkutuyor beni. Oh korkunç, çok korkunç! Hayır, müthiş bir şey bu! Ne aptallık ettim de anlattım o Liputin'e. Bu şeytanların neler kurduğuna hiç ermemiştir aklım. Beş yıl önce olduğu gibi kıpırdanmaya başladılar gene. Sahi, kime haber verebilirim? 'Budalalık edip birisine yazmadınız ya?' Hım! Demek budala numarası yapıp birisine mektup yazılabilir. Yol mu gösteriyor bana yoksa? 'Bunun için gidiyorsunuz Petersburg'a.'

Uyanık... düşümde gördüm yalnızca, onu bile sezinledi! Sanki gitmemi kendisi öğütlüyor bana. Burada da iki olasılık var, ya biri ya öteki doğru bunların: Ya bir işler çevirdiği için korkuyor... ya da hiçbir şeyden korktuğu yok, yalnızca, tümünü ele vereyim diye kışkırtıyor beni! Oh, çok korkunç, Lebyadkin, ah, oyuna gelmemelisin!.."

Öylesine dalmıştı ki, içeriyi dinlemeyi bile unutmuştu. Zaten dinlemek de güçtü: Kapı kalın tahtadandı, içeridekiler de pek alçak sesle konuşuyorlardı. Ancak anlaşılmaz birtakım fısıltılar duyuluyordu. Yüzbaşı yere tükürdü, dalgın, gene taşlığa çıktı, ıslık çalmaya başladı.

III

Marya Timofeyevna'nın odası, Yüzbaşı'nınkinden iki kat büyüktü. Gene öyle kabaca döşenmişti. Yalnız kanepenin önündeki masa renkli, süslü bir örtüyle örtülmüştü. Üzerinde bir lamba yanıyordu. Döşeme baştan başa pek güzel bir halıyla kaplıydı. Karyola, duvardan duvara uzatılmış yeşil bir perdeyle ayrılmıştı. Bunlardan başka, masanın yanında büyük, yumuşak bir koltuk vardı. Ama, Marya Timofeyevna oturmuyordu bu koltukta. Eski evde olduğu gibi köşede, önünde kandil yanan bir tasvir vardı. Masanın üzerinde ise gene o gerekli şeyler yayılmıştı: Bir deste oyun kâğıdı, küçük bir ayna, küçük şarkı defteri, hatta bir francala... Bunlardan başka, renkli resimli iki de kitap vardı; biri, ünlü bir gezinin notlarından gençler için seçilmiş bölümler; öteki, yılbaşlarında armağan edilen, enstitü öğrencilerinin çok okuduğu hafif, eğitici, daha çok şövalyeler üzerine yazılmış birkaç öyküyü toplayan bir kitap. İçinde çeşitli resimler olan bir de albüm vardı. Yüzbaşının da söylediği gibi, kuşkusuz konuğunu bekliyordu Marya Timofeyevna; ama Nikolay Vsevolodoviç odasına girdiğinde kanepenin üzerinde yarı uzanmış, deve tüyü yastığa yaslanmış, uyuyordu. Konuk, içeri girince kapıyı kapadı, olduğu yerde kalıp uyuyan kıza bakmaya başladı.

Süslendiği konusunda, yalan söylemişti yüzbaşı. Pazar günü

Varvara Petrovna'nın evindeyken giydiği koyu renk entari vardı üzerinde. Saçları da tıpkı o gün olduğu gibi küçük bir topuz yapılmıştı ensesinde. Uzun, kuru boynu gene çıplaktı. Varvara Petrovna'nın verdiği siyah şal üstünkörü katlanmış, kanepenin üzerinde duruyordu. Eskisi gibi beceriksizce pudra, allık sürünmüştü. Nikolay Vsevolodoviç daha bir dakika bakmamıştı ki, birden uyandı Marya Timofeyevna, Nikolay Vsevolodoviç'in bakışı uyandırmıştı onu sanki. Gözlerini açtı, hemen doğruldu. Ama konuğa da tuhaf bir şeyler oluyor gibiydi: Kapının yanında duruyordu hâlâ; hiç hareket etmeden, hiçbir şey söylemeden keskin bir bakışla, dik dik Marya Timofeyevna'nın yüzüne bakıyordu. Belki aşırı kuru bir bakıştı bu, belki de bir nefret, dahası kızın korkmasından duyulan kötü bir haz anlatımı vardı bu bakışta. Uyku sersemliğiyle yanılmış da olabilirdi Marya Timofeyevna. Ama bir dakikalık bir bekleyişten sonra zavallı kadının yüzünü bir dehşet anlatımı kapladı: Kasları çekilmeye başlamıştı. Titreyen kollarını kaldırdı, ürkmüş bir çocuk gibi ağlamaklı oldu. Belki de hemen hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayacaktı, ama, konuk kendine geldi; yüzü bir anda değişti, dudaklarında içten, okşayıcı bir gülümsemeyle masaya yaklaştı. Elini uzattı.

"Bağışlayın," dedi, "habersiz girip uyandırdım, korkuttum sizi."

Okşayıcı sözler etkisini gösterdi. Gerçi bir şeyi anlamaya kendini zorluyormuş gibi ürkek ürkek bakıyordu ya, yüzündeki dehşet gitmişti Marya Timofeyevna'nın. Çekine çekine uzattı elini. Sonunda ürkek bir gülümseme belirdi dudaklarında. Konuğunun yüzüne tuhaf tuhaf bakarak,

"Merhaba Prens," dedi.

Nikolay Vsevolodoviç daha içten, daha okşayıcı gülümsedi.

"Kötü bir düş gördünüz galiba?" diye sordu.

"*Bunun* düşünü gördüğümü nasıl anladınız?"

Marya Timofeyevna yine ürperdi, kendisini korumak istiyormuş gibi kolunu kaldırdı.Gene ağlamaklı oldu. Geriye yaslandı.

Nikolay Vsevolodoviç yatıştırmaya çalıştı onu:

"Kendinize gelin artık, yeter, tanımadınız mı beni yoksa?

Ama bu kez uzun süre yatıştıramadı onu: Marya Timofeyevna yüzünde hep o şaşkınlık dolu ıstırap anlatımı, kıt aklında o ağır

düşünce, o bir şeyi anlamaya kendini zorlayarak, hiçbir şey söylemeden bakıyordu ona. Kâh başını önüne eğiyor kâh çabuk, kişinin içine işleyen bir bakışla süzüyordu Nikolay Vsevolodoviç'i. Sonunda yatıştı değil de, bir karar verdi sanki.

Yeni bir amaç güttüğü besbelli, oldukça kararlı bir tavırla.

"Yüzünüze iyice bakabilmem için yalvarırım, yanıma oturun," dedi. "Şimdilik telaşlanmayın, ben de bakmayacağım size, başımı önüme eğeceğim. Ben sizden istemeyince siz de bana bakmayın."

Hatta biraz sabırsız, ekledi:

"Hadi, otursanıza."

Yeni duygusunun onu giderek daha çok sardığı belliydi.

Nikolay Vsevolodoviç oturdu, beklemeye koyuldu. Hayli uzun bir sessizlik oldu.

Marya Timofeyevna neredeyse iğrenir bir tavırla,

"Hım!" diye mırıldandı birden. "Çok tuhafıma gidiyor bu. Kötü düşler tüketti beni kuşkusuz. Düşüme yalnızca sizin öyle girmenizi anlayamıyorum."

Nikolay Vsevolodoviç yasağa aldırmadan Marya Timofeyevna'ya döndü, sabırsızca,

"Düşlerinizi bırakalım şimdi," dedi.

Biraz önceki anlatım gene gözükmüştü yüzünde belki. Genç kızın, başını kaldırıp ona bakmayı birkaç kez istediğini, ama her seferinde kendini tuttuğunu, önüne bakmayı sürdürdüğünü fark etmişti.

Birden sesini yükseltti:

"Dinleyin Prens," dedi, "beni dinleyin Prens."

Nikolay Vsevolodoviç dayanamayıp,

"Niçin öte yana döndünüz?" diye haykırdı. "Niçin bakmıyorsunuz yüzüme, nedir bu komedi?"

Marya Timofeyevna duymuyordu sanki. Yüzünde hoş olmayan, endişeli bir anlatım, üçüncü kez yineledi:

"Dinleyin Prens, evli olduğumuzun açıklanacağını arabada bana söylediğinizde sırrımız artık bitecek diye korkmuştum. Şimdi bilmiyorum; düşündüm, taşındım, buna hiç değmediğim sonucuna vardım. Süslenip püslenmesini beceririm, oturup kalkmak da gelir elimden belki: Şu çaya buyur etmek de ne bela yani, hele

uşakların yanında! Ama yine de yadırganacaktır. Pazar sabahı çok şey gördüm o yerde. O güzel kız vardı ya, gözlerini hiç ayırmadı benden, siz gelince daha da dikkatli bakmaya başladı bana. Sizdiniz değil mi o zaman gelen? Annesi gülünç bir sosyete kocakarısı. Benim Lebyadkin de gösterdi kendisini, gülmemek için hep tavana bakıyordum. Doğrusu, tavanı pek güzel süslenmiş salonun. *Onun* annesi kutsal rahibe olacak bir kadın. Gerçi şalını armağan etti bana ama korktum, korkuyorum ondan. Bambaşka bir açıdan değer vermiş olmalılar bana. Kızmıyordum ama, oturuyor, onların akrabası olduğumu düşünüyordum. Hiç kuşku yok, bir konteste yalnızca ruhsal değerler aranır (işlerinin yürütülmesi için sürüyle uşağı vardır çünkü), bunun yanında, yabancıları iyi karşılayabilmesi, gönüllerini hoş edebilmesi için biraz da sosyete cilvesi... Ama pazar günü hepsi umutsuz baktılar bana. Yalnız Daşa bir melek. Benim için dikkatsizce bir söz edip *onu* üzmelerinden çok korkuyorum."

Nikolay Vsevolodoviç dudak büktü.

"Korkmayın, merak da etmeyin."

"Gerçi biraz sıkılmasına da neden olacağım ama, bu beni düşürmez, çünkü utanma duygusundan çok acıma söz konusudur burada, adamına göre kuşkusuz... Pek kısa bir zaman sonra, onların bana değil, benim onlara acıyacağımı biliyor zaten."

"Çok gücendiniz onlara yanılmıyorsam Marya Timofeyevna?"

Genç kız saf saf gülümsedi.

"Kim, ben mi? Hiç de değil. O sabah hepinize bakıyordum: Hep kızıyor, köpürüyor, tartışıyordunuz. Bir araya toplanıp yürekten neşelenmeyi hiçbiriniz beceremiyordunuz. Ne hırs var içinizde ne denli uzaksınız neşeden! Üzülüyordum durumunuza. Ne var ki, şimdi kendimden başka hiç kimseye acımıyorum."

"Ağabeyinizin yanında yaşantınızın kötü olduğunu duydum."

"Kim söyledi bunu size? Saçma! Şimdi çok daha kötü yaşıyorum. Şimdi kötü kötü düşler görüyorum, kötü düşleri ise siz geldiniz diye görüyorum. Niçin geldiğiniz sorusu var hep kafamın içinde."

"Manastıra geri dönmek istemez miydiniz?"

"Ya işte, manastıra geri dönmemi söyleyeceklerini biliyordum!

Ne bulunmaz Hint kumaşıdır sizin o manastırınız da hani! Şimdi niçin gideyim oraya, zorum ne? Artık yapayalnızım! Zamanım geçti..."

"Bir şeyden çok korktuğunuz belli. Size olan sevgimin söndüğünden korkmuyorsunuz ya?"

"Sizi hiç düşündüğüm yok. Kim olursa olsun, birisinden nefret etmeye başlayacağımdan korkuyorum."

Hafifsemeyle gülümsedi. Sonra kendi kendine konuşuyormuş gibi ekledi:

"*Ona* karşı büyük bir suç işlemiş olmalıyım, ama bu suçun ne olduğunu bilmiyorum. Acım da bundan doğuyor. Hep, bu beş yıldır hep, gece gündüz, ona karşı suçlu olduğumdan korktum. Dua ederken hep ona karşı işlediğim büyük suçu düşünüyordum. İşte sonunda, doğru olduğu anlaşıldı."

"Neyin doğru olduğu anlaşıldı?"

Genç kız, sorulan soruya yanıt vermeden, hatta onu duymadan sürdürdü konuşmasını:

"Yalnız, burada *onun* da bir rolü olduğundan korkuyorum. Böyle küçük yaratıklarla bir kez daha anlaşamadı. Kontes gerçi kupa arabasına alıp yanına oturttu ama, elinden gelse bir kaşık suda boğar beni, sonra bayram eder. Herkes iyi mi, onun da sağlığı yerinde mi? O da mı ihanet etti bana? (Çenesiyle dudakları titremeye başlamıştı). Bakın ne diyeceğim size, yedi kilisenin afaroz ettiği Grişka Otrepyev'in üzerine yazılanları okudunuz mu?"

Nikolay Vsevolodoviç susuyordu.

Genç kız birden karar vermiş gibi,

"Ama şimdi dönüp bakacağım yüzünüze," dedi. "Siz de dönün, bana bakın, yalnız çok dikkatli bakın. Son kez inanmak istiyorum."

"Hanidir bakıyorum size."

Marya Timofeyevna dikkatli dikkatli bakarak,

"Hım!" diye mırıldandı. "Çok şişmanlamışsınız."

Bir şeyler daha söylemek istiyordu ama, gene aynı korku üçüncü kez kapladı yüzünü bir anda. Kolunu kaldırıp geri çekildi.

Nikolay Vsevolodoviç çıldırmış gibi,

"Ne oluyor size?" diye haykırdı.

Ama hemen kayboldu korku. Tuhaf, kuşkulu, soğuk bir gülümseme belirdi yüzünde. Kararlı, inatçı bir sesle birden,

"Rica ediyorum Prens, kalkın dışarı çıkın sonra girin," dedi.

"Ne girmesi? Nereye gireceğim?"

"Beş yıldır hep *onun* girmesini hayal ettim. Hemen şimdi kalkın, öteki odaya geçin. Ben elime bir kitap alıp, hiçbir şey beklemiyormuş gibi oturacağım, ansızın siz gireceksiniz içeri. Beş yıl süren gezinizden döneceksiniz. Nasıl olacağını görmek istiyorum."

Nikolay Vsevolodoviç dişlerini gıcırdattı, anlaşılmaz bir şeyler homurdandı.

Avuç içiyle masaya vurdu.

"Yeter," dedi. "Rica ederim, beni dinleyiniz Marya Timofeyevna. Lütfedin, elinizden geliyorsa, tüm dikkatinizi toplayın. Deli olmadığınızı biliyorum! (Bunu sabırsız bir tavırla, sesini yükselterek söylemişti). Evli olduğumuzu yarın herkese duyuruyorum. Saraylarda hiçbir zaman yaşamayacağınıza inanın. Ömrünüzün sonuna dek benimle yaşamak ister misiniz? Ama buradan çok uzaklarda... İsviçre'nin dağlarında bir yer var... Merak etmeyin, hiçbir zaman bırakmayacağım sizi, akıl hastanesine de yatırmayacağım. Sıkıntı çekmeden yaşayabileceğiniz kadar param var. Bir hizmetçiniz olacak, ev işleriyle uğraşmayacaksınız. İstediğiniz her şeyi, elimden geldiği kadar yerine getireceğim, bir dediğiniz iki edilmeyecek. İbadetinizi edecek, istediğiniz yere gidecek, canınızın istediğini yapacaksınız. Hiç karışmayacağım size. Ben de ömrüm boyunca ayrılmayacağım oradan. İstemezseniz, ölünceye dek hiç konuşmam sizinle. İsterseniz, Petersburg'da olduğu gibi, her akşam anlatırsınız bana, dinlerim. Canınız istediği zamanlar kitap okuyacağım size. Ama ömrümüzün sonuna dek orada kalacağız, oysa kasvetli bir yerdir orası. İstiyor musunuz? Düşünüyor musunuz? Pişman olmayacak, ağlayıp sızlayarak, çıkışarak canımı sıkmayacaksınız değil mi?"

Marya Timofeyevna aşırı bir merakla dinlemişti bütün bunları, sonra uzun süre sustu, düşündü.

Sonunda alaycı, tiksinti dolu bir sesle,

"İnanamıyorum bütün bunlara," dedi. "Böylece belki kırk yıl yaşarım o dağlarda."

Gülümsedi. Nikolay Vsevolodoviç yüzünü ekşitti.

"Olsun varsın, kırk yıl yaşarız."

"Hım. Dünyada gitmem oraya."

"Benimle de mi?"

"Siz kim oluyorsunuz ki? Kırk yıl dağ başında oturacakmışım onunla, bak hele... Bu devirde amma da sabırlı oldu insanlar! Hayır, şahin, baykuş olamaz. Benim prensim öyle değildir."

Mağrur bir tavırla kaldırdı başını.

Nikolay Vsevolodoviç durumu kavramış gibi oldu birden. Çabuk çabuk konuşarak,

"Niçin prens diyorsunuz bana?" diye sordu. "Hem... kim sanıyorsunuz beni?"

"Nasıl? Prens değil misiniz yoksa?"

"Hiçbir zaman prens olmadım ben."

"Prens olmadığınızı yüzüme karşı itiraf ediyorsunuz demek."

"Söylüyorum ya, hiçbir zaman prens olmadım ben."

Marya Timofeyevna ellerini ovuşturdu.

"Tanrım! *Onun* düşmanlarından her şeyi beklerdim ama, böylesine bir küstahlığı aklımın ucundan geçirmezdim!"

Nikolay Vsevolodoviç'e doğru eğilip öfkeyle haykırdı:

"Yaşıyor mu? Öldürdün mü onu, doğru söyle, itiraf et!"

Beriki fırladı yerinden, yüzü bembeyaz olmuştu.

"Kim sanıyorsunuz beni siz?" diye bağırdı.

Ama genç kızı korkutmak pek güçtü artık, son derece mağrurdu:

"Kimin sesi olduğunu, nereden çıkıp geldiğini şeytan bilir! Yalnızca yüreğim sezinledi beş yıldan beri dönen dolabı. Bense oturmuş, şaşıyordum bu kör baykuş da nereden çıktı diye. Hayır, dostum, hiç de iyi bir oyuncu değilsin, Lebyadkin'den bile berbatsın. Kontese saygılarımı bildir, senden daha bir usta olanını göndersin bana. Seni parayla tuttu, değil mi? Doğru söyle! Sayın kontesin mutfağında otlanıyorsundur, biliyorum! Çevirmek istediğiniz dalaverelerin hepsini anlıyorum, tümünüzün ne mal olduğunu biliyorum!"

Nikolay Vsevolodoviç kolundan yakaladı onu. Marya Timofeyevna bu kez onun yüzüne karşı kahkahayla gülmeye başladı.

"Benziyorsun, çok benziyorsun ona, belki akrabasısındır da. Ah, ne kurnaz insanlar! Yalnız, benimki parlak tüylü bir şahindir, üstelik prens de! Sen ise pis bir baykuş, bir tefecisin! Benimki, ister-

se Tanrı'ya secde eder, istemezse etmez. Senin ise yüzüne tokat atmış Şatuşka (benim iyi yürekli, canım Şatuşkam!) benim Lebyadkin anlattı. O zaman, içeri girerken neden korktun öyle? Kim korkuttu seni? Düşerken beni yakaladığın zaman aşağılık yüzünü gördüğümde yüreğime bir sülük geldi yapıştı sanki: O değil bu, o değil! diye geçirdim içimden. Bir sosyete genç kızının karşısında, ben yanındayım diye hiçbir zaman utanmaz benim şahinim! Ah, Tanrım! Beş yıldır şahinimin dağlar ardında bir yerde yaşadığını, oralarda kanat çırptığını, gözlerini kırpmadan güneşe baktığını düşünerek mutluydum... söyle, düzenbaz, çok mu para verdiler sana bu iş için? Büyük paraya mı razı oldun? Ben olsam bir kapik vermezdim sana. Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!.."

Nikolay Vsevolodoviç genç kızın kollarını daha da sıkı tutup dişlerini gıcırdattı.

"Ah, budala!"

Marya Timofeyevna buyurur bir tavırla,

"Defol, düzenbaz!" diye haykırdı; "prensimin karısıyım ben, senin bıçağından korkmam."

"Bıçağımdan mı?"

"Evet, bıçağından! Cebinde bıçak var. Uyuyorum sanıyordun ama gördüm: Demin içeri girdiğinde çıkartmıştın!"

Nikolay Vsevolodoviç,

"Neler söylüyorsun, bahtsız kız, ne biçim düşler görüyorsun öyle!" diye bağırdı.

Var gücüyle itti onu. Öyle ki, omuzlarıyla başı hızla çarptı kanepeye. Nikolay Vsevolodoviç dönüp çabuk adımlarla yürüdü. Marya Timofeyevna hemen fırladı yerinden, topallayarak, sıçraya sıçraya koştu arkasından. Ancak, Lebyadkin taşlıkta onu omuzlarından yakaladığında karanlığa doğru kahkaha atarak, tiz bir sesle,

"Grişka Ot-rep-yev melunu!" diye haykırdı.

IV

Nikolay Vsevolodoviç yola hiç dikkat etmeden, çamurlara, su birikintilerine bata çıka, geniş adımlarla yürürken aşırı öfkeyle,

"bıçak, bıçak!" diye mırıldanıyordu kendi kendine. Evet, arada bir yüksek sesle, çılgın gibi kahkaha atmak istiyordu ama, nedense tutuyordu kendini. Ancak, köprünün üzerinde, gelişte Fedka ile karşılaştığı yerde kendine geldi. Aynı Fedka, şimdi de bekliyordu onu orada. Onu görünce şapkasını çıkarmış, neşeyle sırıtmış, hemen heyecanlı, keyifli bir tavırla bir şeyler anlatmaya başlamıştı. Nikolay Vsevolodoviç önce durmadan geçti. Gene peşine takılan serseriyi bir süre dinlemedi bile. Bu adamı hepten unuttuğunu, her an kendi kendine "bıçak, bıçak!" diye mırıldandığı bir sırada onu aklına hiç getirmediğini anımsayınca kendi kendine şaştı. Serserinin yakasına yapıştığı gibi, içinde birikmiş tüm öfkeyle, var gücüyle köprünün tahtaları üzerine savurdu onu. Bir an boğuşmaya karar verecek gibi oldu serseri, ama birden üzerine saldıran düşmanının karşısında pek zayıf olduğunu anlayınca hemen sindi, karşı koymaya bile yeltenmedi. Diz çökmüş, yere bastırılmış, kolu arkaya kıvrılmış, öyle dururken, bir tehlikenin söz konusu olduğuna inanmadığı besbelli, kurnaz kurnaz sonucu bekliyordu.

Yanılmamıştı. Nikolay Vsevolodoviç, tutsağının kollarını bağlamak için sol eliyle yün boyun atkısını çıkarmıştı bile, ama nedense birden vazgeçti, itti onu. Beriki bir anda zıplayıp ayağa kalktı; nereden çıkardığı anlaşılmayan kısa, geniş ağızlı bir ayakkabıcı bıçağı parıldadı elinde.

Stavrogin sabırsız bir el hareketiyle,

"Bırak bıçağı, sakla, hemen sakla!" diye buyurdu.

Bıçak gözüktüğü gibi yine bir anda kayboldu.

Nikolay Vsevolodoviç bir şey söylemeden, dönüp bakmadan yürüdü. Ama inatçı kaçak bir şey söylemeden peşinden gidiyordu; doğrusu, şimdi artık gevezelik etmiyor, hatta saygılı bir tavırla bir adım arkadan yürümeye dikkat ediyordu. Böylece köprüyü geçtiler. Köprünün bitiminde bu kez sola; yine uzun, ıssız, ama kentin merkezine Bogoyavlenskaya Sokağı'ndan daha kestirme çıkan sokağa saptılar.

Nikolay Vsevolodoviç birden,

"Birkaç gün önce köylerden birinin kilisesini soymuşsun, öyle diyorlar, doğru mu bu?" diye sordu.

Serseri, ağırbaşlı, hatta ağırbaşlı değil de mağrur, saygılı bir tavırla.

"Aslında biraz dua etmek için girmiştim oraya," dedi.

Biraz önceki "dostça" senli benliği kaybolmuştu. Aklı başında, ciddi, boşuna gücenmiş, ama kendisine edilen hakaretleri bile unutabilen bir adam tavrı takınmıştı.

"Tanrı nasıl yolumu oraya düşürdü, bilmem; 'eh, Tanrı'nın hikmetinden sual olunmaz!' diye geçiriyordum içimden. Yoksulluğumdur bunun nedeni, çünkü bizim gibiler Tanrı'nın yardımı olmadan yaşayamazlar. İnanır mısınız, bayım, zarar eden yine ben oldum. Tanrı işlediğim günahlar için cezalandırdı beni: Bir buhurdanlık, bir tas, bir de zangoç kemerine topu topu on iki ruble alabildim. Aziz Nikolay'ın saf gümüşten halesi bedava gitti sayılır: Öyle diyorlar, saf gümüşmüş."

"Bekçiyi boğazladın mı?"

"Yani onunla, o bekçiyle birlikte becerdik işi. Sonra sabaha doğru, derenin kenarında çuvalı kim taşıyacak diye kavga çıktı aramızda. Çok günah işlemişti, biraz hafiflettim onu."

"Başkalarını da boğazla, önüne geleni soy."

"Pyotr Stepanoviç de aynı şeyi söylüyorlar. İkinizin sözü de bir. Çok cimri, düşkünlere yardım etmekte son derece katı yürekli oldukları için böyle öğüt veriyorlar bana. Bundan başka, bir avuç topraktan bizi yaratan Tanrı'ya da hiç mi hiç inanmıyorlar, her şeyi doğanın düzenlediğini söylüyorlar. Hatta tüm yabani hayvanları bile... üstelik, kaderimizin birbirimize yardım etmek olduğunu, başka türlü yaşayamayacağımızı da anlayamıyorlar. Anlatmaya kalkıyorsun; koyun, kaval dinler gibi dinliyor, şaşmaktan başka bir şey gelmiyor insanın elinden. Söz gelişi, inanır mısınız, demin ziyaretine gittiğiniz yüzbaşı, Lebyadkin'i alalım. Siz gelmeden önce Filippov'un evinde otururlarken bazı geceler kapıları ardına dek açık kalırdı. Kendisi de içeride sızmış kalmıştır, paralar ceplerinden yerlere saçılmıştır. Kendi gözümle gördüm, yardım almadan yaşayamayız biz çünkü..."

"Kendi gözlerinle mi? Gece içeri mi girdin?"

"Belki girmişimdir de, yalnız hiç kimse bilmiyor bunu."

"Boğazlamadın mı onu?"

"Çıkarımı düşünerek tuttum kendimi. Çünkü güvenilir bir kaynaktan, istediğim zaman cebinden yüz elli ruble alabileceğimi öğrendim. Biraz beklersem bin beş yüz rublesini alabileceğim bir insanı öldürür müyüm? Yüzbaşı Lebyadkin sarhoşken pek güveniyor size (kendi kulaklarımla duydum), sarhoşken bunu söylemediği bir meyhane yok buralarda. Her yerde bundan söz ediyor. Öyle ki, bunu duyunca tüm umudumu size bağladım ben de. Babam ya da öz kardeşimmişsiniz gibi söylüyorum bunu size bayım, çünkü Pyotr Stepanoviç hiçbir zaman öğrenemeyecektir bunu benden, hatta dünyada hiç kimse. Hâlâ üç rublecik vermeyecek misiniz bana sayın bayım? Gerçekleri öğreneyim diye serbest bıraksaydınız, bayım... yardım almadan yaşayamaz bizim gibiler çünkü.

Nikolay Vsevolodoviç kahkahayla gülmeye başladı. Sonra, içinde küçük kâğıt para olarak elli ruble bulunan para cüzdanını çıkardı, bir kâğıt para çıkartıp attı ona, sonra ikinciyi, üçüncüyü... Fedka havada yakalıyordu paraları, sağa sola atlıyordu. Kâğıt paraların kimileri yere, çamurun içine düşüyordu; Fedka kapmaya çalışıyor, "ah, vah!" diye bağırıyordu. Nikolay Vsevolodoviç sonunda destenin hepsini attı. Kahkahayla gülmeyi sürdürerek yan sokağa saptı. Artık yalnız yürüyordu. Serseri, çamurların içinde dizlerinin üzerinde dolaşarak rüzgârın uzağa savurduğu, su birikintilerinde ıslanıp batmış kâğıt paraları arıyordu. Bir saat daha karanlıkta keskin "ah, vah!" haykırışları duyuldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Düello

I

Ertesi gün öğleden sonra saat ikide yapıldı kararlaştırılan düello. İşin hemencecik karara bağlanmasına Artemi Pavloviç Gaganov'un, ne olursa olsun dövüşmek isteği neden olmuştu. Düşmanının davranışına aklı ermiyordu bir türlü, öfkeden çıldıracak gibiydi. Bir aydır durmadan hakaret ediyordu ona, hâlâ sabrını tüketememişti. Nikolay Vsevolodoviç'in onu düelloya çağırması gerekiyordu, kendisinin böyle bir şeyi yapmasını gerektirecek nedeni yoktu çünkü. Gizli heyecanından, yani dört yıl önceki ailesine ettiği hakaretten Stavrogin'e duyduğu hastalıklı nefreti itiraf etmekten nedense çekiniyordu. Öte yandan, böylesine bir bahaneyi, özellikle, Nikolay Vsevolodoviç'in iki kez özür dilemesinden sonra, olmayacak bir şey sayıyordu. Onun utanmaz, arlanmaz bir ödlek olduğu inancındaydı. Şatov'un tokadını sineye nasıl çekebildiğini aklı almıyordu bir türlü. Bu yüzden sonunda, Nikolay Vsevolodoviç'i onu düelloya çağırmak zorunda bırakan o pek kaba mektubu yazmaya karar vermişti. Bu mektubu gönderdikten sonra kâh umutlanarak kâh umutsuzluğa düşerek heyecan içinde bu düelloda şansının ne olduğunu kendince kestirmeye çalışırken, aynı zamanda sabırsızlıkla Nikolay Vsevolodoviç'in onu düelloya ça-

ğırmasını beklerken, ne olur ne olmaz diye, dostu, okul arkadaşı, özellikle pek saydığı bir insan olan Mavriki Nikolayeviç Drozdov'u düello tanıklığı yapmaya razı etmişti. Böylece, ertesi gün sabah saat dokuzda görevli gelen Kirillov her şeyi hazır bulmuştu. Nikolay Vsevolodoviç'in özür dilemeleri, görülmemiş duyulmamış ödünleri anında, aşırı bir öfkeyle geri çevirildi. Durumdan ancak bir gün önce haberdar olan Mavriki Nikolayeviç böylesine olmayacak öneriler karşısında hayretten ağzı açık, iki genç adamın barışmalarının iyi olacağını söyleyecek olmuştu ama, onun bu niyetini sezinleyen Artemi Pavloviç'in oturduğu yerde sinirden zangır zangır titrediğini görünce ağzını açmamıştı. Arkadaşına verilmiş sözü olmasaydı, hemen çekip giderdi. Ancak düello sırasında bir şeyler yapma umudu kalmıştı. Kirillov düello çağrısını bildirdi. Stavrogin'in ileri sürdüğü koşullar itirazsız hemen kabul edildi. Yalnız bir ek yapılmıştı, ama pek sert bir ekti bu: İlk atışlarda önemli bir şey olmazsa yinelenecekti düello. Gene bir şey olmazsa üçüncü kez yeni baştan başlayacaklardı. Kirillov yüzünü buruşturdu, üçüncü kez için pazarlığa girişti ama bir şey elde edemeyerek razı oldu ama, bir koşulla: "Üç kez hadi neyse ama, dördüncü kez olmaz." Buna da onlar razı oldular. Böylece öğleden sonra ikide Brıkov'da, yani kent dışında, bir yanında Skvoreşniki, öte yanında Şpigulinlerin fabrikası olan korulukta karşılaştılar. Bir gün önceki yağmur dinmişti ama yerler ıslak, hava rutubetli, rüzgârlıydı. Alçak, parça parça, kara bulutlar uçuşuyordu soğuk gökyüzünde. Ağaçların tepeleri uğulduyor, kökleri kütürdüyordu. Kasvetli bir gündü.

Gaganov ile Mavriki Nikolayeviç düello yerine Artemi Pavloviç'in sürdüğü, çift at koşulu şık bir arabayla geldiler. Yanlarında bir de uşak vardı. Hemen hemen aynı anda da Nikolay Vsevolodoviç'le Kirillov geldiler. Ama arabayla değil, atla gelmişlerdi. Onların yanında da atlı bir uşak vardı. Ömründe ata hiç binmemiş Kirillov eğerin üzerinde cesaretle, dimdik duruyor, uşağa güvenemediği ağır tabanca kutusunu sağ elinde tutuyor, sol eliyle ise, acemiliğinden, atın yularını durmadan bileğine doluyor, çekiyordu. Bu yüzden at başını sallıyor, şaha kalkmak istiyordu ki, binicisinin bundan da korktuğu yoktu. Kötümser, buluttan nem kapıp hemencecik her şeyi kendisine hakaret sayan Gaganov atlıların gel-

mesini de, düşmanlarının, yaralanma durumunda yaralıyı taşımak için bir araba getirmeyi bile gereksiz bulduklarına göre, kendilerine pek güvendikleri anlamına çekerek, kendisine yeni bir hakaret saydı. Yüzü sapsarı, indi arabasından, ellerinin titrediğini sezinliyordu, Mavriki Nikolayeviç'e söyledi bunu. Nikolay Vsevolodoviç'in selamına karşılık vermedi, başını öte yana çevirdi. Düello tanıkları kura çektiler: Kirillov'un tabancalarına çıktı. Düello yapılacak yeri kararlaştırıp ölçtüler, işaretleri koydular, düşmanları yerlerinde karşı karşıya diktiler. Arabayı, atları, uşakları üç yüz adım uzaklaştırdılar. Silahlar doldurulmuş, düşmanlara verilmişti.

Ne yazık ki hikâyemizi hızlandırmak zorundayım, tasvire yer verecek zamanım yok. Ama birtakım özellikleri anlatmadan da geçemeyeceğim. Mavriki Nikolayeviç üzgün, telaşlıydı. Kirillov ise tersine, son derece heyecansız, kayıtsızdı. Üzerine aldığı görevin en ince ayrıntısını hiç telaşlanmadan, bu uğursuz işin böylesine yakın sonunu hiç merak etmeden, yerine getirmeye çalışıyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzü her zamankinden daha bir solgundu. Oldukça hafif bir palto giyinmişti. Başında tüylü bir şapka vardı. Pek yorgun bir hali vardı, arada bir yüzünü ekşitiyor, keyfinin yerinde olmadığını gizlemeyi hiç de gerekli görmüyordu. Ama Artemi Pavloviç hepsinden daha dikkat çekecek bir durumdaydı. Öyle ki, onun için ayrı olarak birkaç söz söylemeden geçmek olmayacak.

II

Onun dış görünüşünü anlatma fırsatını daha önce bulamamıştım. Uzun boylu, beyaz tenli, halk arasında söylendiği gibi semiz, hatta şişman sayılabilecek, açık sarı saçları seyrek, otuz üç yaşlarında, yüz çizgileri bile hoş bir gençti. Albayken emekliye ayrılmıştı; general olana dek orduda kalsaydı, general rütbesiyle çok daha heybetli bir görünüşü olur, kuşkusuz, iyi bir savaş generali olurdu.

Kişiliğini kesin çizgilerle belirtmiş olabilmek için, ordudan ayrılmasının başlıca nedeninin, dört yıl önce Nikolay Vsevolodoviç'in kulüpte babasına ettiği hakaretle ailesine sürmüş olduğu le-

kenin, peşini bunca zaman bırakmayan, ona ıstırap veren duygusunun olduğunu özellikle belirtmem gerekiyor. Ruhunun derinliklerinde, göreve devam etmesinin alçakça bir davranış olacağına, alayını da arkadaşlarını da (gerçi olaydan hiçbirinin haberi yoktu) küçük düşürdüğüne inanıyordu. Bu olay olmadan çok önce de bir ara bambaşka bir nedenle ordudan ayrılmak istemişti ama, bir türlü kesin karar verememişti. Burada yazması bile pek tuhaf olacak ama, bu ilk neden, daha doğrusu, ordudan ayrılma isteğini uyandıran olay, köle köylülerin köleliklerinin kalktığını bildiren 19 Şubat Çarlık Bildirisi'ydi. İlimizin en varlıklı toprak sahibi, bildiri ile büyük bir kayba bile uğramayan, üstelik, alınan kararın iyi, insani yanlarını anlayabilecek, reformun getireceği ekonomik yararları kavrayabilecek yetenekte bir insan olan Artemi Pavloviç, bildirinin duyurulmasından hemen sonra hakarete uğramış saymaya başlamıştı kendisini birden. Bilinçdışı, bir duygu gibi, ama belirsiz olduğu kadar da güçlü bir şeydi bu. Öte yandan, babasının ölümüne kadar kesin bir karar verememişti. Ama Petersburg'da, yakın ilişkisini sürdürdüğü tanınmış kişiler arasında düşüncelerinin "soyluluğu" ile daha bir ün kazanmıştı. Kabuğuna çekilmiş, içe kapanık bir gençti. Bir özelliği daha: Soylu ailesinin uzun geçmişini, temizliğini çok önemseyen, bununla aşırı derecede ilgilenen o tuhaf, ama Rusya'da hâlâ tutunan soylulardandı. Bununla birlikte, Rus tarihinden nefret eder, genel olarak Rus töresini bir bakıma domuzluk sayardı. Daha çocukluğunda, öğrenimine başlayıp bitirmek onuruna erdiği, ancak en tanınmış, varlıklı ailelerin çocuklarının girebildiği özel askeri okulda birtakım romantik görüşler filizlenmeye başlamıştı içinde: Şatolardan, Ortaçağ yaşayışından hoşlanıyor, bu yaşayışın hüzünlü yanlarına, şövalyeliğe büyük ilgi duyuyordu. Moskova çarlığı devrinde, çarın bir Rus beyine dayak attırabileceğini okudukça daha o zaman utançtan ağlayacak gibi oluyor, kendince karşılaştırma yaparak yüzü kızarıyordu. Bu vurdumduymaz, son derece sert, işini çok iyi bilen, yükümlülüklerini yerine getiren adamın hayale düşkün bir ruhu vardı. Toplantılarda konuşabileceğini, aslında çok güzel konuştuğunu söylüyorlardı. Ama otuz üç yıllık ömrünü susarak geçirmişti. Son zamanlarda girdiği Petersburg'un o önemli sosyetesinde bile olağanüstü kibir-

liydi. Petersburg'da, Avrupa'dan yeni dönmüş Nikolay Vsevolodoviç'le karşılaşması neredeyse çıldırtacaktı onu. Şimdi düelloya başlamak için işaretin verilmesini beklerken korkunç bir huzursuzluk vardı içinde. Bir şey olacak da düello yarıda kalacak diye korkuyor, en küçük bir gecikmeden ürküyordu. Kirillov, başlamaları için işaret vereceği yerde ansızın konuşmaya başlayınca (düellonun bir gereğiydi bu kuşkusuz, yüksek sesle açıklamıştı bunu zaten) yüzünde bir ıstırap anlatımı belirmişti.

"Usulen söylüyorum," dedi Kirillov, "tabancalarınız elinizde, her şey hazır, işaretimi beklerken son anda barışsanız nasıl olurdu acaba? Bunu önermek düello tanığının görevidir."

Sanki özellikle o ana kadar susan, ama yüreksizliği, ikiyüzlülüğü için dünden beri içi içini yiyen Mavriki Nikolayeviç birden Kirillov'dan yana çıktı; o da başladı:

"Bay Kirillov'un düşüncesine bütün kalbimle katılıyorum... düelloda düşmanlar yerlerini almışlarken barışamayacakları düşüncesi ancak Fransızların işine yarayan bir kör inançtır... Kusura bakmayın, aslında edilmiş bir hakaret göremiyorum ben ortada. Çoktandır söylemek istiyordum bunu... çünkü her çeşit özür dilemeye hazır karşı taraf, öyle değil mi?"

Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Böylesine uzun, böylesine heyecanlı konuştuğu pek seyrek görülen bir şeydi.

Nikolay Vsevolodoviç son derece aceleci, atıldı:

"İstenilen biçimde özür dileyeceğimi burada bir daha yineliyorum."

Gaganov, Mavriki Nikolayeviç'e döndü, ayaklarını öfkeyle yere vurarak,

"Olacak şey mi bu?" diye haykırdı. "Benim düşmanım değil düello tanığımsınız, Mavriki Nikolayeviç, böyle gerilemelerin, edilen hakareti daha da ağırlaştırdığını anlatın şu adama." Elindeki tabancayı Stavrogin'den yana salladı! "Benim ettiğim hakaretlerden alınmaya değmeyeceğini düşünüyor!.. Düelloda benden kaçmayı bile bir hakaret saymıyor kendine! Sizce bu durumda beni ne olarak görüyor olmalı karşısında... bir de benim düello tanığım olacaksınız ha! Öleyim diye sinirlerimi bozmaktan başka bir şeye yaradığınız yok."

Yine ayaklarını yere vurdu, ağzından tükürük saçıldı.

Kirillov olanca sesiyle,

"Konuşmalar bitmiştir," diye bağırdı. "Sayıyorum, dinleyin lütfen! Bir! iki! üç!"

Üç demesiyle birlikte düşmanlar birbirine doğru yürümeye başladılar. Gaganov hemen doğrulttu silahını, dördüncü ya da beşinci adımda ateş etti. Bir saniye duraladı, boşa attığını anlayınca çabuk adımlarla öndeki çizgiye kadar yürüdü. Nikolay Vsevolodoviç de kendi çizgisine yaklaştı, tabancasını doğrulttu (ama biraz fazla kaldırmıştı namlunun ucunu), hiç nişan almadan ateş etti. Sonra mendilini çıkarıp, sağ elinin küçük parmağının ucuna sardı. Ancak o zaman anlaşıldı Artemi Pavloviç'in hiç de boşa atmadığını, merminin kemiğe dokunmadan, küçük parmağın ek yerindeki eti sıyırdığı. Hafif bir sıyrıktı bu. Kirillov hemen, düşmanlar bu kadarla yetinmedilerse, düellonun devam edeceğini açıkladı.

Gaganov, yine Mavriki Nikolayeviç'e döndü,

"Bu adamın (yine Stavrogin'den yana salladı tabancasını) bilerek havaya ateş ettiğini iddia ediyorum..." diye hırladı (boğazı kurumuştu); "bilerek yaptı bunu... Bu da yeni hakaretidir! Düelloyu çıkmaza sokmak istiyor!"

Nikolay Vsevolodoviç kararlı bir tavırla,

"Uygunsuz bir şey yapmadıktan sonra istediğim gibi ateş etme hakkım vardır," dedi.

"Hayır, yoktur!" diye haykırdı Gaganov. "Anlatın ona, söyleyin!"

Kirillov,

"Nikolay Vsevolodoviç'in görüşüne katılıyorum," dedi.

Gaganov, söyleneni dinlemeden köpürüyordu:

"Niçin acıyor bana? Onun acımasından iğreniyorum... Tükürüyorum... Ben..."

Nikolay Vsevolodoviç sabırsızca,

"İnanın, size hakaret etmiş olmak için yapmadım bunu," dedi. "Artık hiç kimseyi, sizi ya da başka birisini öldürmek istemediğim için havaya ateş ettim. Sizinle bir ilgisi yok. Kendimi hakarete uğramış görmediğim doğrudur, bu durum sizi kızdırdığı için de üzgünüm. Ama hakkım olan bir şeye başkasının karışmasına izin vermem."

Gaganov hep Mavriki Nikolayeviç'e dönük,

"Kandan böylesine korktuğuna göre, sorun bakalım niçin düelloya çağırdı beni," diye bağırdı.

Kirillov karıştı söze:

"Nasıl çağırmasındı? Hiç söz dinlemiyordunuz, nasıl kurtulacaktı sizden!"

Durumu dikkatle, acı duyarak izleyen Mavriki Nikolayeviç,

"Bir şey söyleyeceğim," dedi, "düşmanlardan biri, havaya ateş edeceğini önceden bildiriyorsa, kısacası... bilinen nedenlerle düellonun devam etmesi olanaksızdır."

Stavrogin artık iyice sabırsızlanmıştı.

"Her seferinde havaya ateş edeceğimi söylemedim!" diye haykırdı. "Ne düşündüğümü, bu kez nasıl ateş edeceğimi bilmiyorsunuz... düelloya engel olacak bir şey yaptığım yok."

Mavriki Nikolayeviç Gaganov'a döndü.

"Öyleyse karşılaşma devam edebilir."

Kirillov,

"Baylar, yerlerinizi alın," diye buyurdu.

Yine birbirlerine doğru yürüdüler, yine boşa attı Gaganov, Nikolay Vsevolodoviç de havaya. Bu havaya atışlar üzerinde tartışılabilirdi de: Bilerek havaya ateş ettiğini itiraf etmeseydi, gerektiği gibi nişan aldığı söylenebilirdi. Tabancayı açık açık havaya ya da ağaca doğrultmuyor, şapkasından 60-70 santim yukarıya alıyorduysa da, düşmanına nişan alıyor gibi yapıyordu. Bu ikincisinde daha da aşağıya nişan almıştı. Birinciden daha bir sahici atıştı bu. Ama Gaganov'u inandırmak pek güçtü artık. Dişlerini gıcırdatarak:

"Yine! Olsun varsın! Düelloya çağrıldım, hakkımı kullanacağım. Üçüncü kez ateş etmek istiyorum... ne olursa olsun, vazgeçmeyeceğim."

Kirillov,

"Hakkınızdır," dedi.

Mavriki Nikolayeviç susuyordu. Üçüncü kez başlama yerlerine geçti düşmanlar, işaret verildi. Bu kez tam çizgiye kadar geldi Gaganov, çizgiden, on iki adımdan nişan almaya başladı. İyi nişan alamayacak kadar çok titriyordu elleri. Stavrogin tabancayı tuttu-

ğu elini aşağıya sarkıtmış, hiç hareket etmeden onun ateş etmesini bekliyordu.

Kirillov heyecanlı bir sesle,

"Çok uzun, çok uzun nişan alıyorsunuz!" diye haykırdı, "ateş edin! Ateş edin artık!"

Patlama oldu, bu kez Nikolay Vsevolodoviç'in beyaz, tüylü şapkası uçtu başından. Oldukça başarılı bir atıştı. Şapka pek aşağıdan delinmişti. Bir santim daha aşağıya gelseydi mermi, her şey biterdi. Kirillov yerden alıp Nikolay Vsevolodoviç'e verdi şapkasını.

Mavriki Nikolayeviç, Stavrogin'in ateş etmeyi unutmuş gibi, Kirillov'la birlikte şapkayı incelemeye koyulduğunu görünce olağanüstü heyecanlı,

"Ateş edin, hasmınızı bekletmeyin karşınızda!" diye haykırdı.

Stavrogin ürperdi, Gaganov'a baktı, başını çevirip, bu kez artık kabaca, yana, koruluğa doğru ateş etti. Düello bitmişti. Gaganov olduğu yerde çakılı kalmıştı. Mavriki Nikolayeviç yanına gidip bir şeyler söylemeye başladı ona, ama söylenenleri anlamıyordu sanki. Ayrılırken başıyla selamladı Mavriki Nikolayeviç'i Kirillov. Ama Stavrogin önceki kibarlığını unutmuş gibiydi. Ağaçlara doğru ateş ettikten sonra Gaganov'a bile dönüp bakmadan, tabancasını Kirillov'un eline tutuşturup çabuk adımlarla atların yanına yürümüştü. Yüzünde bir öfke anlatımı vardı. Hiç konuşmuyordu. Kirillov da susuyordu. Atlara binip tırıs gitmeye başladılar.

III

Eve yaklaştıklarında,

"Niçin susuyorsunuz?" diye sordu Kirillov'a.

Öteki, şaha kalkan attan düşmekten güç kurtulup,

"Ne istiyorsunuz?" dedi.

Stavrogin tuttu kendini. Sakin,

"O... budalaya hakaret etmek istemiyordum ama, gene de hakaret ettim," dedi.

Kirillov sözünü kesti:

"Evet, gene hakaret etmiş oldunuz. Hem budala da değildir o!"

"Ama elimden gelen her şeyi yaptım."

"Hayır."

"Ne yapmam gerekirdi?"

"Düelloya çağırmamanız"

"Bir tokat daha yemeliydim, öyle mi?"

"Evet, bir tokat daha yemeliydiniz."

Stavrogin öfkeli,

"Hiçbir şey anlayamıyorum artık!" dedi. "Niçin herkes, her zaman başkalarından beklemediği bir şeyi bekler benden? Niçin başka hiç kimsenin katlanmadığı şeylere katlanmalıyım? Başka hiç kimsenin kaldıramayacağı yükün altına girmeliyim kendi isteğimle?"

"Yükü kendinizin aradığınızı sanıyordum."

"Yük mü arıyorum?"

"Evet."

"Öylesine belli mi bu?"

"Evet."

Bir dakika kadar sustular. Stavrogin'in pek telaşlı bir görünüşü vardı, şaşkındı. Kendisini haklı çıkarmaya çalışıyormuş gibi çabuk çabuk konuşarak, heyecanlı,

"Öldürmek istemediğim için nişan almadan ateş ettim," dedi. İnanın başka bir nedeni yoktu bunun."

"Hakaret etmemeliydiniz."

"Ne yapmalıydım?"

"Öldürmeliydiniz."

"Onu öldürmediğim için üzüldünüz mü?"

"Hiçbir şeye üzüldüğüm yok benim. Onu gerçekten öldürmek istiyorsunuz sanıyordum. Ne aradığınızı bilmiyorsunuz."

Stavrogin gülümsedi.

"Yük arıyorum."

"Madem kan istemiyordunuz, sizi öldürme fırsatını niçin verdiniz ona?"

"Düelloya çağırmasaydım onu, gelir sokak ortasında öldürürdü beni."

"Sizi ilgilendirmezdi bu. Belki öldürmezdi."

"Yalnızca döverdi, öyle mi?"

"Bu da ilgilendirmez sizi. Yükü taşımaya bakın siz. Yoksa yararınız dokunmaz."

"Sizin yararınızın içine tüküreyim. Kimseye bir yararım dokunsun istediğim yok benim!"

Kirillov son derece soğuk,

"Oysa aradığınızı sanıyordum," dedi.

Avluya girdiler. Nikolay Vsevolodoviç,

"Bana gelmek ister miydiniz?" diye sordu.

"Hayır, eve gidiyorum, hoşça kalın."

Üzengilere basıp atın üzerinde doğruldu, tabanca kutusunu koltuğunun altına aldı.

Stavrogin elini uzattı ona,

"Hiç değilse, bana kızmıyorsunuz ya?"

Kirillov, Stavrogin'in elini sıkmak için döndü.

"Hiç! Yük taşımam kolay oluyorsa, yaradılışımdandır bu benim. Size ağır gelmesi de yaradılışınızdan olsa gerek. Utanılacak, sıkılacak bir şey yok bunda, bense biraz sıkılıyorum..."

"Önemsiz bir yaratık olduğumu biliyorum ama, güçlülere gene de sokulmam."

"Sokulmayın da. Zayıf bir insansınız. Çay içmeye gelin ara sıra."

Canı son derece sıkkın, eve girdi Nikolay Vsevolodoviç.

IV

Girer girmez Aleksey Yegoroviç'ten, oğlunun sekiz günlük bir hastalıktan sonra ilk kez dışarı çıkmasına pek sevinen Varvara Petrovna'nın arabayı hazırlatıp, bir başına, "eski günler gibi hava almaya çıktığını, çünkü sekiz gündür hava almanın ne demek olduğunu unuttuklarını," öğrendi.

Nikolay Vsevolodoviç çabuk bir soruyla kesti yaşlı adamın sözünü:

"Yalnız mı gitti, Darya Pavlovna ile mi?"

Genç kızın "hanımla gidemeyecek kadar hasta olduğunu, şimdi odalarında bulunduklarını," öğrenince yüzünü ekşitti. Birden karar vermiş gibi,

"Dinle ihtiyar," dedi, "bugün hep onu gözle, benim yanıma gelirken görürsen engel ol gelmesine; hiç değilse birkaç gün kendisini kabul edemeyeceğimi... zamanı gelince benim onu çağıracağımı söyle. Duyuyor musun?"

Aleksey Yegoroviç başını önüne eğdi, hüzün dolu bir sesle,

"Söylerim, efendim," dedi.

"Yalnız, bana geldiğini kesin olarak anlamadan söyleme."

"Endişe etmeyin, yanlışlık yapmam. Zaten şimdiye dek ziyaretleri de benim aracılığımla oluyordu. Her zaman benden yardım istiyorlardı."

"Biliyorum. Ama kendisi sana gelmeden hiçbir şey söyleme. Çabuk olabilirsen bir çay getir bana."

Yaşlı adam dışarı çıkar çıkmaz, hemen hemen aynı anda aynı kapı yeniden açıldı, Darya Pavlovna göründü. Bakışı sakindi ama, benzi uçuktu.

"Nereden geliyorsunuz?" diye haykırdı Nikolay Vsevolodoviç.

"Aleksey Yegoroviç çıkınca hemen yanınıza girmek için kapının arkasında bekliyordum. Ona ne söylediğinizi duydum. Dışarı çıkarken de sağdaki çıkıntının arkasına gizlendim, görmedi beni."

"Sizinle ilişkimi kesmeyi çoktandır istiyordum Daşa... şimdi de... zamanı geldi. Gönderdiğiniz pusulaya karşın kabul edemedim sizi bu gece."

Canı sıkkın, hatta iğrenir bir tavırla,

"Kendim yazmak istedim size ama, yazamıyorum," diye ekledi.

"Kesmemizin iyi olacağını ben de düşünüyordum. İlişkilerimizden kuşkulanıyor Varvara Petrovna."

"Bırakın onu."

"Üzülmesini istemem. Demek k i e n sonda görüşmek üzere, allahaısmarladık, öyle mi?"

"Hâlâ inatla sonu mu bekliyorsunuz?"

"Evet, inanıyorum buna."

"Dünyada hiçbir şeyin sonu yoktur."

"Bunun olacak. Beni çağırdığınızda koşarak geleceğim yanınıza. Şimdilik allahaısmarladık."

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

"Peki, nasıl bir son olacak bu?"

Darya Pavlovna genç adamın son üzerine sorduğu soruya yanıt vermeden,

"Yaralanmamışsınız... kan da döktünüz mü," diye sordu.

"Budalaca bir şeydi. Kimseyi öldürmedim, üzülmeyin. Zaten bugün herkesten her şeyi öğreneceksiniz. Biraz keyifsizim."

Genç kız kararsız,

"Gidiyorum," dedi. "Evliliğinizi bugün duyurmayacak mıydınız?"

"Bugün de, yarın da duyurmayacağım, ama öbür gün bilmiyorum. Belki hepimiz ölürüz, çok daha iyi olurdu hani... Yalnız bırakın beni, artık yalnız kalmak istiyorum."

"Ötekini... deli kızı mahvetmeyeceksiniz değil mi?"

"Delileri mahvetmem, ne onu ne de başkasını, ama mantıklı olanı mahvedeceğe benzerim: Öylesine alçak, iğrenç bir insanım ki, Daşa, sanırım, söylediğiniz gibi 'en sonda' gerçekten de sizi çağıracağım gene; siz de mantığınıza bakmadan, onun sesini dinlemeden geleceksiniz bana. Niçin kendi kendinizi mahvediyorsunuz?"

"En sonda sizinle baş başa kalacağımı biliyor... bekliyorum."

"Ya en sonda sizi çağırmayıp kaçarsam?"

"Olamaz böyle bir şey, çağıracaksınız."

"Bu sözünüzde bana karşı aşırı bir hafifseme var."

"Yalnızca hafifseme olmadığını biliyorsunuz."

"Demek ki, hafifseme var?"

"Onu demek istemedim. Tanrı biliyor, bana hiçbir zaman ihtiyacınızın olmamasını çok isterdim."

"İkimiz de aynı şeyi söylüyoruz. Ben de sizi mahvetmemeyi isterdim."

Darya Pavlovna çabuk çabuk konuşarak, kararlı bir sesle.

"Beni hiçbir zaman, hiçbir şeyle mahvedemezsiniz siz," dedi. Bunu herkesten iyi siz biliyorsunuz. Yanınıza gelemezsem şefkat hemşireliğine, hastabakıcılığa giderim, hastalara bakmak için ya da bir kitapçının yanına girer, kapı kapı dolaşarak İncil satarım. Kararım budur. Hiç kimsenin karısı olamam ben. Böyle evlerde de yaşayamam. İstediğim bu değil... Her şeyi biliyorsunuz."

"Hayır, sizin ne istediğinizi hiçbir zaman anlayamadım ben: sanıyorum, bazı yaşlı hastabakıcıların kimi zaman bir hastayla öteki-

lerden daha çok ilgilendikleri ya da daha açık söyleyeyim, cenaze töreninden cenaze törenine dolaşıp duran dinine bağlı yaşlı kadınların bazı ölüleri ötekilerin yanında daha bir güzel, daha bir göze hoş gelir buldukları gibi ilgileniyorsunuz benimle. Niçin öyle tuhaf tuhaf bakıyorsunuz yüzüme?"

Genç kız, Nikolay Vsevolodoviç'in gözlerinin içine dikkatli dikkatli bakmayı sürdürerek, üzgün,

"Çok mu hastasınız?" diye sordu. "Tanrım! Bu adam bensiz yapabileceğini sanıyor!"

"Bakın Daşa, bu sıralar bir hayal görüyorum hep. Küçük bir şeytan dün köprüde, yasal evliliğime son vermek, tüm delilleri ortadan kaldırmak için Lebyadkin'le Marya Timofeyevna'yı öldürmeyi önerdi bana. Pey akçesi olarak üç ruble istedi. Bu işin bin beş yüz rubleden aşağı olmayacağını da açık açık belirtti. İşte böylesine işini bilir bir şeytandı! Hesap uzmanı! Ha-ha-ha!"

"Bunun hayal olduğundan emin misiniz?"

"Ah, hayır, hiç de hayal değildi! Düpedüz kürek mahkûmu Fedka idi bu. Sibirya'dan kaçmış bir haydut. Ama önemli olan bu değil şimdi. Ne dersiniz, ne yapmış olabilirim bu öneri karşısında? Cüzdanımdaki tüm parayı verdim ona; kendisine pey akçesi verdiğime inanıyor şimdi!"

"Gece karşılaştınız onunla, böyle bir şey önerdi size, öyle mi? Her yanınızı örümcek ağı gibi sardıklarını görmüyor musunuz hâlâ?"

Nikolay Vsevolodoviç öfkeli, sinirli gülümsedi.

"Olsun varsın. Ama farkında mısınız, bir soru dönüp duruyor kafanızın içinde, gözlerinizden okuyorum bunu."

Daşa genç adamın elini tuttu. Bu sorudan kurtulmak istiyormuş gibi başını sallayarak, heyecanlı,

"Hiçbir soru yok kafamın içinde, kuşku da yok," dedi. "İyisi mi susun!"

"Yani Fedka'ya gitmeyeceğime, onunla pazarlığa girişmeyeceğime inanıyor musunuz?"

Daşa ellerini ovuşturdu.

"Ah Tanrım! Niçin böyle acı çektiriyorsunuz bana?"

"Kaba şakamı bağışlayın! Onlardan kötü huylar kapıyor olmalı-

yım. İnanır mısınız, dün geceden beri gülmek istiyorum hep, durmadan dinlenmeden, uzun uzun, kahkahalarla... Gülme hastalığına yakalandım sanki... Durun! Annem geldi. Arabası avluya girdiğinde tekerlek sesinden anlarım onun olduğunu."

Daşa elini yakaladı.

"İblisinizden Tanrı korusun sizi... hem çabuk, bir an önce çağırın beni!"

"Ah, ne iblisi! Düpedüz küçücük, iğrenç, sıracalı, nezleli, inatçı bir yavru şeytandır o. Ama gene de bir şey söylemeye cesaret edemiyorsunuz galiba, ha, Daşa?"

Daşa üzgün, sitemli, baktı ona, dönüp kapıya yürüdü.

Nikolay Vsevolodoviç öfkeli, tuhaf tuhaf gülümseyerek seslendi arkasından:

"Bakın ne diyeceğim, eğer... yani kısacası *eğer*... anlıyorsun ya, o şeytanın yanına gitsem bile, sonra çağırdığımda... oraya gitmiş olsam bile, gelir miydiniz bana?"

Genç kız geri dönmeden, yanıt da vermeden elleriyle yüzünü kapayıp çıktı.

"Oraya gittikten sonra da gelecek," diye geçirdi içinden Stavrogin. Tiksinti dolu bir hafifseme belirdi yüzünde. – "Hastabakıcı! Hım!.. Gelgelelim, o da gerekli olacak bana."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Herkes Bekliyor

I

Çabucak duyulan düello haberinin sosyetemizdeki etkisi, özellikle, herkesin bir anda kesinlikle Nikolay Vsevolodoviç'in yanında olduğunu belirtmesi bakımından pek ilgi çekiciydi. Eski düşmanlarından birçoğu içten dostu oluvermişti. Toplumun görüşünde böylesine bir değişikliğin nedeni, o güne dek hiç konuşmayan bir kadının yüksek sesle söylediği, olağanüstü başarılı, büyük çoğunluğumuzu son derece ilgilendiren bir olaya birden bir anlam kazandıran birkaç sözcüğü oldu. Şöyle oldu bu: Olaydan hemen bir gün sonra ilimizin soylular başkanının karısının isim günüydü. Tüm kentli orada toplanmıştı. Bulunanlar, daha doğrusu onur verenler arasında ön sırada, güzelliği, aşırı neşesiyle (ki kentimizin kadınlarının çoğu bu kez kuşkuyla karşılamışlardı bu neşeyi) dikkati çeken Lizaveta Nikolayevna ile gelen Yuliya Mihaylovna vardı. Sırası gelmişken söyleyeyim: Mavriki Nikolayeviç'le aralarında aldıkları karardan kimsenin kuşkusu olamazdı artık. Sözünü aşağıda edeceğim emekliye ayrılmış, ama önemli bir generalin şakacı sorusuna Lizaveta Nikolayevna hemen oracıkta, nişanlı olduğu yanıtını vermişti. Ama ne olacak? Hanımlardan hiçbiri böyle bir şeyin olduğuna inanmak istemiyordu. Hepsi de inatla bir aşk serüve-

ni, İsviçre'de olup bitmiş, nedense Yuliya Mihaylovna'nın özellikle katıldığı, uğursuz bir aile sırrı üzerinde düşünmekte diretiyorlardı. Bu söylentilere ya da daha doğrusu uydurmalara niçin böylesine inatla bağlandıklarına, niçin özellikle Yuliya Mihaylovna'yı bu işe karıştırdıklarına akıl erdirmek güçtü. Salona girer girmez, herkes tuhaf tuhaf, bekleyiş dolu bakışlarla bakmaya başlamıştı ona. Şunu da söylemek gerekir ki, pek yakın bir zamanda geçmiş olması ve başka birtakım durumlar nedeniyle toplantıda biraz sakınarak, alçak sesle konuşuyorlardı olaydan. Öte yandan, yönetim organının tutumunu da kimse bilmiyordu. Düello edenlerin ikisine de, bilindiği kadarıyla, dokunulmamıştı. Örneğin, Artemi Pavloviç'in hiçbir engelle karşılaşmadan sabah erken, çiftliği Duhovo'ya gittiğinden herkes haberdardı. Bununla birlikte, salondakilerin hepsinin, birisinin konuyu yüksek sesle açmasını, herkesin sabırsızlığına bir son vermesini dört gözle beklediği belliydi. Daha çok, yukarıda sözü geçen General'e güveniyorlardı, yanılmamışlardı da.

Kulübümüzün en kibirli üyelerinden, pek varlıklı olmayan, ama tuhaf düşünceli, genç kızlara düşkün bu modası geçmiş çapkın, bütün bunların yanında, büyük toplantılarda general kibirliliğiyle, özellikle, herkesin sakınarak, fısıltıyla konuştukları konularda yüksek sesle konuşmaya bayılırdı. Toplumumuzdaki, nasıl söylemeli, özel rolü buydu işte. Bunun yanında, (bu huyunu Avrupa'da bulunmuş Ruslardan, ya da köylü devriminden sonra durumları bozulmuş eski devrin varlıklı toprak sahiplerinden kapmış olacak), lafı uzatır, sözcükleri tatlı tatlı söylerdi. Hatta Stepan Trofimoviç bir gün, toprak sahibinin durumu ne denli bozuksa dilinin de o denli peltekleştiğini, sözcükleri yaya yaya konuştuğunu söylemişti. Oysa, farkında değildi, kendisi de peltek peltek konuşuyor, sözcükleri tatlı tatlı yayıyordu.

General, işinin ustası bir tavırla konuşmaya başladı. Artemi Pavloviç'le kavgalı, hatta mahkemelik olsa bile, uzaktan akraba olmasından başka, bir zamanlar kendisi de iki kez düello etmiş, hatta bunlardan birisi yüzünden er olarak Kafkasya'ya sürülmüştü. Orada bulunanlardan biri, "hastalıktan sonra" ikinci gün hemen evden çıkmaya başlayan Varvara Petrovna'dan, daha doğrusu, kupa arabasına koşulu, Stavroginlerin özel harasından seçilmiş dört

kuzguni attan söz etti. General, "genç Stavrogin'i bugün" atla gezerken gördüğünü söyledi... Bir anda herkes sustu. General dudaklarını diliyle ıslattı, görev armağanı altın sigara tabakasını avcunun içinde evirip çevirerek birden,

"Birkaç yıl önce burada bulunmadığıma yanıyorum.." dedi, "yani Karlsbad'daydım.. Hım... O zamanlar hakkında çok şeyler duyduğum bu genç pek ilgilendiriyor beni. Hım. Ne dersiniz, deli olduğu doğru mudur? O zaman birisi söylemişti bana deli olduğunu. Bir üniversite öğrencisinin, kuzinleri yanındayken ona hakaret ettiğini, onun da kaçıp masanın altına saklandığını duyuyorum bir de. Dün de Stepan Vısotski'den Stavrogin'in şu... Gaganov'la düello ettiğini öğrenmeyeyim mi? Hem de sırf, ondan kurtulmak için alnını çılgın bir adama hedef ederek. Hım. 1820 yıllarının muhafız subaylarına yaraşır bir davranış doğrusu. Buradakilerden kimsenin evine gidip geliyor mu?"

Yanıt bekliyormuş gibi sustu General. Topluluğun sabırsızlığına giden kapı açılmıştı.

Herkesin, komut almış gibi, aniden bakışlarını ona çevirmesinden sinirlenen Yuliya Mihaylovna birden yükseltti sesini:

"Bundan daha basit ne olabilir? Stavrogin üniversite öğrencisine karşılık vermedi de Gaganov'la düello etti diye şaşabilir mi insan? Eski köle köylüsünü düelloya çağıramazdı ya!"

Pek yüce bir söz! Basit, açık, ama o ana dek kimsenin aklına gelmemiş bir düşünce! Olağanüstü sonuçları olan sözcüklerdi bunlar. Tüm rezalet, dedikodu, tüm aşağılık, gülünç şeyler geri plana itilmiş; olay yepyeni bir anlamda çıkmıştı ortaya. Herkesin hakkında yanıldığı, en yüce anlamda soylu düşünceli, yeni bir kişi oluvermişti Stavrogin. Bir üniversite öğrencisinin, yani artık köle olmayan, öğrenim görmüş bir kişinin ettiği ağır hakareti, hakareti eden onun eski kölesidir diye küçümseyebilen bir soylu kişi! Sosyetede gürültü, dedikodu almış yürümüş; düşüncesiz sosyete, yüzüne tokat yiyen adamı hor görüyor; oysa o, yeterince gelişmemiş, üstelik kendisinin olgunlaşmış olduğunu iddia eden sosyetenin düşüncelerini önemsemiyor...

Kulüp üyesi ihtiyar bir soylu, büyük bir heyecanla yanındaki arkadaşına,

"Oysa biz burada oturmuş, gerçekleri anlamaktan söz ediyoruz, İvan Aleksandroviç," dedi.

Öteki büyük bir hazla doğruladı onu.

"Evet Pyotr Mihayloviç, burada esas olan gençlik değildir. Gençlerden biri değil, bir yıldızdır söz konusu olan kişi. Bunu böyle yorumlamak gerekir işte."

"Bize de bu gerekli zaten. Öylesine az insan var ki toplumumuzda."

Burada önemli olan, "yeni insanın", "gerçek bir soylu" olmasından başka, ilin en varlıklı toprak sahibi olması, yani bazı yerlerde yardım etmeden, üzerine birtakım görevler almadan edemeyeceğiydi. Bununla birlikte, daha önce de anlatmıştım ilimizin toprak sahiplerinin ruhsal durumunu.

Herkes son derece heyecanlanmıştı. Biri yükseltti sesini:

"Üniversite öğrencisini düelloya çağırmak şöyle dursun, ellerini bile arkasına bağlamış. Bu noktaya dikkat edin, özellikle bu noktaya dikkat edin sayın bayım."

Başka birisi,

"Yeni mahkemeye bile vermedi onu," diye ekledi.

"Yeni mahkemede, soylu *kişiliğinin* hakarete uğraması nedeniyle ona on beş ruble tazminat verilmesine karar verileceğine bile bakmadan... he-he-he!"

Üçüncü biri heyecanlandı.

"Hayır, yeni mahkemelerin sırrını söyleyeyim mi size: Birisi hırsızlık etti, bir dolap çevirdi de yakalandı mı, hiç zaman geçirmeden hemen eve koşsun, anasını öldürsün. Hemen suçsuz olduğu anlaşılacaktır... kadınlar dinleyici sıralarından patiska mendillerini sallayacaklardır ona. Kimsenin kuşku edemeyeceği bir gerçektir bu!"

"Gerçek, gerçek!"

Gülünç şeyler anlatmadan da olmazdı. Nikolay Vsevolodoviç'in Kont K. Strogi ile olan ilişkilerinden söz edildi. Kont K.'nın son devrimler üzerine düşüncelerini herkes biliyordu. Son zamanlarda biraz duraksayan çalışmaları da biliniyordu. Şimdi de, gerçi bu söylentiyi doğrulayacak kesin hiçbir belirti yoktu ortada ama, herkes Nikolay Vsevolodoviç ile Kont K.'nın kızlarından birinin söz-

lerinin kesildiğine inanmıştı. Birtakım şaşırtıcı İsviçre serüvenlerine, Lizaveta Nikolayevna'ya gelince, kadınlar bu konuda konuşmayı bile kesmişlerdi. Sırası gelmişken söyleyelim, Drozdovlar bu arada, o zamana kadar aksattıkları ziyaretlerini tamamlamışlardı. Lizaveta Nikolayevna'yı artık herkes hasta sinirleriyle "gösteriş yapan" olağan bir kız olarak görüyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in geldiği gün bayılmasını, üniversite öğrencisinin çirkin hareketi karşısında duyduğu korkuya veriyorlardı. Önceleri öylesine inatla bir olağanüstülük katmaya çalıştıkları şeyi şimdi olağanlaştırıyorlardı. Topal kızı ise hepten unutmuşlardı. Sözünü etmekten bile sıkılıyorlardı. "İsterse yüz topal kız olsun, gençlikte her şey olur!" Nikolay Vsevolodoviç'in annesine olan aşırı saygısını övüyorlar, çeşitli iyi huylar bulup yakıştırıyorlardı ona. Alman üniversitelerinde dört yıllık öğreniminden söz ediyorlardı heyecanla. Artemi Pavloviç'in davranışını ayıplıyorlardı: "Adamına çatmadı"; Yuliya Mihaylovna'nın üstün anlayışını ise anlata anlata bitiremiyorlardı.

Sosyetede böyle bir hava eserken Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi ortaya çıkınca herkes içten bir ağırbaşlılıkla karşıladı onu. Üzerine yönelen gözlerde en sabırsız bekleyişler okunuyordu. Nikolay Vsevolodoviç hemen derin bir sessizliğe gömüldü. Kuşkusuz, böylelikle daha da hoş etti oradakilerin gönüllerini. Konuşsa, bol bol konuşsaydı bu kadar sevinmeyeceklerdi. Sözün kısası, başarısı her bakımdan tamdı, parlaktı. Taşra sosyetesinde bir kez görünen birinin artık saklanması olamaz. Nikolay Vsevolodoviç, eskisi gibi, tüm sosyete törelerini yerine getirmeye başlamıştı. Neşeli bulmuyorlardı onu; "Çok çekti adamcağız, herkes gibi değil ki durumu; düşünecek çok şeyi var." Dört yıl önce sosyetemizde öylesine nefret edilen o mağrur tavırları, o burnu büyüklüğü bile aşırı bir saygı görüyor, hoşa gidiyordu.

Herkesten çok gururlanan Varvara Petrovna idi. Lizaveta Nikolayevna için kurduğu hayallerin yıkılmasına canı çok mu sıkıldı, bilmiyorum. Aile gururu da burada çok yardım etmiştir ona kuşkusuz. Tuhaf olan bir şey vardı ancak: *Nicolas*'ın gerçekten de Kont K.'nın kızını "seçtiğine" kesinlikle inanmıştı Varvara Petrovna. Ama daha tuhafı, herkes gibi o da kulağına çalınan söylentilerden inanmıştı buna. Nikolay Vsevolodoviç'e doğrudan sorma-

ya korkuyordu. Bununla birlikte, birkaç kez tutamamıştı kendini, onunla gerektiği gibi içten konuşmuyor diye neşeli bir tavırla sitem etmişti oğluna. Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek karşılıyordu bu sitemleri. Bir şey söylemiyordu. Bu susuş, "evet" yerine geçmişti Varvara Petrovna için. Ama ne var ki, bütün bunlara karşın, topal kız da aklından çıkmıyordu bir türlü. Bu topal kız düşüncesi yüreğine çekitaşı gibi oturmuştu. Gece düşlerine giriyordu. Tuhaf kâbuslar görüyor, acı çekiyordu. Öte yandan Kont K.'nın kızıyla ilgili umutlar da vardı içinde. Ama bunu ileride anlatacağım. Sosyetede Varvara Petrovna'ya karşı gene son derece saygılı davranmaya başlamışlardı. Ama onun bunu önemsediği yoktu, pek seyrek çıkıyordu evinden.

Bununla birlikte, gösterişli bir biçimde valinin karısını ziyarete gitti. Kuşkusuz, soylular başkanının karısının toplantısında Yuliya Mihaylovna'nın söylediği o yüce sözlere onun kadar hiç kimse vurulmamış, tutulmamıştı: Yüreğinden çok ağırlık kaldırmıştı bu sözler. O uğursuz pazar gününden beri onu öylesine ezen birçok şeyi aydınlatmışlardı. "Bu kadını anladım ben!" diyordu. Ona özgü heyecanlı bir tavırla Yuliya Mihaylovna'ya, *teşekkür* için geldiğini bildirdi açıkça. Yuliya Mihaylovna pek mutluydu, ama ağırbaşlılığını yitirmedi. Bu sıralar kendisini biraz, belki de biraz fazla, değerli görmeye başlamıştı. Örneğin, söz arasında, Stepan Trofimoviç'in çalışmalarından, bilimsel yanından haberdar olmadığını söyledi.

"Genç Verhovenski'yi kabul ediyor, sırtını okşuyorum kuşkusuz. Mantık yanı pek güçlü değil ama, daha gençtir. Ne var ki, oldukça bilgili de. Ama gene de işi bitmiş eski bir eleştirmen olmasa gerek..."

Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç'in hiçbir zaman eleştiri ile uğraşmadığını, tersine, ömrünce onun evinde kaldığını bildirmekte acele etti. Mesleğinin ilk devresinde, "herkesin çok iyi bildiği" birtakım durumlarla, son zamanlarda ise İspanya tarihi üzerine çalışmalarıyla tanınmış bir bilim adamı olduğunu söyledi. Şimdi de, Alman üniversitelerinin devrimizdeki durumunu, galiba bir de, Dresden Madonna'sını inceleyen iki yazı yazmayı düşündüğünü ekledi. Sözün kısası, Varvara Petrovna Stepan Trofimoviç'i Yuliya Mihaylovna'nın yanında küçük düşürmeye razı olmadı.

"Dresden Madonna'sı mı? Sistina Şapeli'ndeki mi bu? *Chère* Varvara Petrovna, iki saat oturdum bu tablonun karşısında, şaşkına dönmüş, ayrıldım yanından. Hiçbir şey anlamadım ama, son derece şaşkındım. Bu tabloyu anlamanın güç olduğunu Karmazinov da söylüyor. Şimdi hiç kimse bir şey bulamıyor onda. Ruslar da İngilizler de... Bu ünü yaşlılar kazandırdılar ona."

"Yani yeni bir moda, öyle mi?"

"Gençlerin düşüncelerini de hor görmemenin gerektiği kanısındayım. Tümü komünist, diye bağırıyor; oysa biraz da bence hoş görmeli onları, değer vermeli. Her şeyi okuyorum şimdi –bütün gazeteleri, ortak bildirileri, bilimsel yazıları– her çıkan yeni kitabı, dergiyi alıyorum. Kişi nasıl bir toplumda yaşadığını, karşısında kim var, bilmeli değil mi... Kafasında yarattığı dünyada yaşayamaz ömrünün sonuna dek. Gençliği sevmeye, böylelikle onu uçurumun kenarında tutmaya karar verdim. İnanın Varvara Petrovna, yalnızca biz, sosyetemiz soylu etkimizle, özellikle sevgimizle kurtarabiliriz onları bütün bu ihtiyarların sabırsızlıklarının onları ittiği uçuruma düşmekten. Ayrıca Stepan Trofimoviç üzerine sizden öğrendiklerim sevindirdi beni. Şöyle bir şey düşünüyorum: Edebiyat toplantımızda yararlı olabilir. Biliyor musunuz, ilimizden olan yoksul mürebbiyeler yararına bütün gün sürecek bir eğlence düzenliyorum. Bu mürebbiyeler Rusya'nın her yanına dağılmışlardır. Yalnız bizim oradan altı kişi kadar var aralarında. Onlardan başka, iki telgrafçı kız var, iki kız da akademide okuyor, ötekiler de okumak isterlerdi ama paraları yok. Rus kadınının kaderi korkunçtur, Varvara Petrovna! Şimdi üniversitenin el attığı bir sorun yapıyorlar bunu, bakanlar kurulu bile toplandı. Tuhaf Rusyamız'da istedikten sonra her şey yapılabilir. İşte bu bakımdan, yine yalnız iyilikle, toplumun yakın, sıcak ilgisiyle bu büyük toplumsal sorunu gerçekçi yola sokabiliriz. Ah, Tanrım, aydın kişimiz çok mu sanki! Var elbette ama, dağınık. Toplanırsak daha güçlü oluruz. Sözün kısası, önce bir sabah edebiyat toplantısı olacak, sonra hafif bir kahvaltı vereceğiz, sonra aynı günün akşamı da balo. Akşam eğlencesine canlı tablolarla başlamak isterdik ama, çok masraflı olacak, bu yüzden, konuklar için maskeli, bilinen edebi akımları canlandıran değişik giysiler giyinmiş oyuncu-

lar bir iki kadril oynayacaklar. Bu güldürücü düşünceyi Karmazinov attı ortaya. Çok yardım ediyor bana. Biliyor musunuz, daha kimsenin okumadığı son yapıtını okuyacak bize. Kalemi bırakıyor artık, bundan böyle yazmayacak. Bu son yazısı ile okuyucularına veda oluyor. "Merci" başlıklı son derece hoş bir şey. Fransızca bir ad ama, daha bir esprili, ince buluyor onu. Ben de, ben bile destekledim bu düşüncesini. Sanıyorum Stepan Trofimoviç de bir şey okuyabilir, okuyacağı şey kısa... pek de bilimsel değilse kuşkusuz. Pyotr Stepanoviç'le birisi daha bir şeyler okuyacaklar sanırım. Pyotr Stepanoviç bir ara size uğrayıp programı bildirecek. Ya da, izin verirseniz, ben geleyim.

"Siz de bana izin verirseniz, toplantınıza katılacaklar listesine ben de yazılayım. Stepan Trofimoviç'e söyleyeceğim, gelmesi için kendim rica edeceğim."

Varvara Petrovna çok heyecanlı döndü eve. Yuliya Mihaylovna'nın arkasında dağ gibi duruyor, nedense Stepan Trofimoviç'e kızıyordu şimdi. Oysa beriki zavallı her şeyden habersiz oturuyordu evde.

Varvara Petrovna Nikolay Vsevolodoviç'le, akşam uğrayan Pyotr Stepanoviç'e,

"Yuliya Mihaylovna'ya tutkunum," dedi, "bu kadını şimdiye dek böylesine yanlış nasıl tanıdım, bilemiyorum."

Pyotr Stepanoviç,

"Ama gene de barışmalısınız ihtiyarla dedi. Çok üzülüyor. Gözünüzden düştü. Dün arabanızı görmüş, selam vermiş, başınızı öte yana çevirmişsiniz. Biliyor musunuz, ün kazandıracağız ona. Onunla ilgili birtakım planlarım var. Hâlâ yararlı olabilir de..."

"Ah, toplantıda okuyacak."

"Yalnız bunu demiyorum. Bugün bir ara kendim de uğramayı istiyordum ona. Söyleyeyim mi kendisine?"

Varvara Petrovna kararsız,

"Nasıl isterseniz," dedi. "Ama bunu nasıl yapacağınızı da bilmiyorum. Kendim oturup konuşmak niyetindeydim onunla. Yerini, gününü de bildirecektim kendisine."

Kaşlarını çattı Varvara Petrovna. Pyotr Stepanoviç,

"Gününü bildirmeye değmez," dedi. "Gider söylerim kendisine."

"Söyleyin bari. Bununla birlikte, kendisine gününü bildirmeden etmeyeceğimi de ekleyin. Unutmayın sakın."

Pyotr Stepanoviç gülümseyerek gitti aceleyle. Zaten anımsadığım kadarıyla, o sıralar çok aceleci olmuştu. Hemen herkese karşı aşırı derecede sabırsız çıkışlar bile yapıyordu. Çok tuhaftır, herkes de bağışlıyordu bu çıkışlarını. Genel olarak, ona başka bir türlü bakılmasının gerektiği düşüncesi yer etmişti herkeste. Şunu da söyleyeyim, Nikolay Vsevolodoviç'in düello etmesini büyük bir öfkeyle karşılamıştı. Hiç beklemiyordu böyle bir şey: Olayı ona anlatırlarken yüzü mosmor olmuştu. Belki de gururuydu onu böylesine etkileyen. Olaydan, ancak ertesi gün, herkesten sonra haberdar olmuştu çünkü.

Beş gün sonra kulüpte karşılaştığı Stavrogin'e,

"Oysa dövüşmeye hakkınız yoktu," diye fısıldamıştı.

Şaşılacak şeydir, gerçi Pyotr Stepanoviç hemen her gün uğruyordu Varvara Petrovna'ya ama, beş gündür hiç karşılaşmamıştı iki genç adam.

Nikolay Vsevolodoviç, neden söz edildiğini anlamamış gibi dalgın bakmıştı Pyotr Stepanoviç'in yüzüne, durmadan yürüyüp geçmişti. Kulübün büyük salonunda büfeye doğru yürüyordu, Pyotr Stepanoviç koşmuştu arkasından, kolundan tutmuştu.

"Şatov'a da uğramışsınız... Marya Timofeyevna'yı duyurmak istiyormuşsunuz."

Nikolay Vsevolodoviç hızla çekmişti kolunu, öfkeyle kaşlarını çatıp dönmüştü. Pyotr Stepanoviç tuhaf tuhaf gülümseyerek bakıyordu ona. Bir an öyle durmuşlardı. Sonra dönüp yürümüştü Nikolay Vsevolodoviç.

II

Pyotr Stepanoviç Varvara Petrovna'dan çıkınca doğru ihtiyara koştu. Böylesine acele etmesinin nedeni, benim o güne dek bilmediğim eski bir hakaretin öcünü almak isteğiydi. Olay şuydu: Baba oğulun geçen hafta perşembe günkü görüşmelerinde Stepan Trofimoviç, tartışmaya kendisi başlamış olmasına karşın, sonunda bas-

tonuyla kovmuştu Pyotr Stepanoviç'i. Bu olayı o zaman saklamıştı benden, ama şimdi, Pyotr Stepanoviç o her zamanki öylesine içten, mağrur gülümsemesi dudaklarında, odanın her yanını çabucak dolaşıveren o aşırı meraklı bakışıyla içeri daldığında Stepan Trofimoviç, onları yalnız bırakmayayım diye çabuk bir işaret etmişti bana. Böylelikle de gerçek ilişkilerini öğrenmiş oldum. Çünkü o gün sonuna dek dinledim konuşmalarını.

Stepan Trofimoviç kanepeye uzanmış, oturuyordu. O perşembeden bu yana zayıflamış, rengi solmuştu. Pyotr Stepanoviç son derece sıkılmaz bir tavırla, bacaklarını altına alıp oturdu hemen yanına. Babaya saygının gerektirdiğinden çok yer kaplamıştı kanepede. Stepan Trofimoviç hiçbir şey söylemeden, ağırbaşlı, yana çekildi.

Masanın üzerinde açık bir kitap vardı. *Ne Yapmalı* romanıydı bu. Ne yazık ki, dostumun bir yüreksizliğinden söz etmek zorundayım burada: Yalnızlığından kurtulması, son savaşı vermesinin gerektiği düşüncesi pohpohlanan belleğinde giderek daha bir üste çıkıyordu. Bu romanı sırf ileride olmasını kesinlikle beklediği "viyaklayanlarla" çatışması durumunda onların davranışlarını, ileri sürdükleri iddiaları önceden onların "din kitaplarından" öğrenmek, böylece de tümünü *onun gözleri önünde* yere sermeye hazır olmak için edindiğini, *incelediğini* sezinlemiştim. Ah, nasıl acı çektiriyordu ona bu kitap! Bazen umutsuzluk içinde fırlatıp atıyordu onu elinden, hızla ayağa kalkıp neredeyse öfkeden kendini kaybetmiş, dolaşmaya başlıyordu odanın içinde.

Bir gün sıtma nöbeti tutmuş gibi titreyerek,

"Yazarın esas düşüncesinin doğru olduğunu kabul ediyorum, dedi bana, ama böyle olduğu için de daha korkunç bir şey bu! Bizim düşüncemizin aynısı, hiç ayrılık yok aralarında. Biz, önce biz ektik, büyüttük, yetiştirdik bu düşünceyi. Zaten bizden sonra bir başlarına yeni ne söyleyebilirlerdi ki!"

Parmaklarıyla kitaba vurdu.

"Ama Tanrım, nasıl anlatılmış, çarpıtılmış, değiştirilmiş hepsi!" diye haykırdı. "Böyle amaçlara mı yönelmiştik biz? Asıl düşünceyi kim tanıyabilir şimdi?"

Pyotr Stepanoviç kitabı alıp adını okuduktan sonra,

"Kültürünü mü arttırıyorsun?" dedi. "Zamanı gelmiş de geçiyordu. İstersen daha iyilerini de getiririm sana."

Stepan Trofimoviç, yine ağırbaşlılıkla sustu, bir şey söylemedi. Ben öteki kanepenin ucunda oturuyordum.

Pyotr Stepanoviç hemen açıkladı gelişinin nedenini. Kuşku yok, Stepan Trofimoviç son derece şaşırmış, aşırı nefretle karışık bir korku içinde dinliyordu.

"Yuliya Mihaylovna da, okumak için evine gideceğimi sanıyor demek!"

"Aslında sana pek ihtiyaçları yok. Tersine, bunun gerçek nedeni, seni okşayarak Varvara Petrovna'nın gönlünü hoş etmek istemeleri... Ama okumayı reddedemezsin. Hem sanıyorum, sen de can atıyorsun buna, –gülümsedi– topunuzda, yaşlıların hepsinde korkunç bir gurur düşkünlüğü vardır. Ama beni dinle, öyle sıkıcı olmayan bir şey oku. İspanya tarihi mi ne vardı yazdığın? Üç gün önceden ver onu bana, bakayım bir. Yoksa uyutursun oradakileri, olur ki..."

Bu çatışmaların aceleci, aşırı çıplak kabalığının önceden hazırlanmış olduğu belliydi. Stepan Trofimoviç'le başka türlü, daha bir ince dille, anlayışla konuşulamazmış gibi bir tavrı vardı genç adamın. Stepan Trofimoviç, kendisine edilen hakaretleri sezinlememeyi inatla sürdürüyordu. Ama anlatılan olaylar giderek daha çok sarsıyordu onu. Yüzü bembeyaz olmuştu.

"Peki kendisi, *kendisi* mi buyurdu bunu bana... *sizin* iletmenizi?" diye sordu.

"Yani, görüyorsun ya, karşılıklı oturup anlaşmanız için bir yer, gün vermek istiyor sana. Hayatı toz pembe görmenizin kalıntıları. Yirmi yıl kırıştırdın onunla, en gülünç davranışlara alıştırdın onu. Ama heyecanlanma, şimdi durum başka. Ancak şimdi 'aklının ermeye' başladığını söylüyor durmadan. Dostluğunuzun içinizdeki zehri karşılıklı dökmekten başka bir şey olmadığını söyledim ona. Çok şey anlattı bana, dostum. Tüh, ne uşakça bir görevin varmış onun yanında. Utançtan yüzüm bile kızardı."

Stepan Trofimoviç tutamadı kendini.

"Uşakça bir görevim mi varmış?"

"Daha da kötüsü! Yanaşmaydın, yani gönüllü bir uşak. Çalış-

maktan erinirsiniz, oysa paraya karşı aşırı iştihanız vardır. Şimdi bütün bunları anlıyor. Kısacası sizin için anlattıkları korkunç şeyler. Ama ona yazdığın mektuplara öylesine kahkahayla güldüm ki dostum. Zavallı, iğrenç mektuplardı bunlar. Ama çok, pek çok bozulmuş bir insansınız siz! Sadakada insanı bozan bir şey vardır. Açık seçik örneği de sizsiniz!"

"Benim mektuplarımı mı gösterdi sana?"

"Hepsini. Hepsini okuyamadım. Zaman yeter mi! Tüh, ne çok kâğıt harcamışsın, sanırım iki binden çok mektup var orada... Ama biliyor musun moruk, onun seninle evlenmeye hazır olduğu bir dakikanızın olduğunu sanıyorum, öyle değil mi? Budalaca kaçırmışsın o dakikayı! Elbette senin açından konuşuyorum. Ama gene de parayla, eğlence için bir soytarı gibi neredeyse 'başkasının günahlarının' üzerine oturtulduğun şimdikinden daha iyi olurdu durumun!

Stepan Trofimoviç zavallı,

"Parayla! O, o söylüyor parayla olduğunu!" diye böğürdü.

"Başka nasıl olur? Oysa savunuyordum seni. Kendini haklı çıkarabileceğin tek yolun bu kuşkusuz. Herkes gibi senin de paraya gereksinimin olduğunu, bu bakımdan belki haklı bile sayılabileceğini anladı. İki kere ikinin dört ettiği gibi kesinlikle, yirmi yıldan beri karşılıklı çıkarlarınız olduğunu anlattım ona: O sermayedar, sen de onun dünyayı toz pembe gören soytarısı. Ne var ki, onu keçi gibi sağmana karşın, para için kızmıyor. Yirmi yıl sana inandı, soyluluğuna kandı, senin zorunla yalan söyledi diye öfkeleniyor. Yalan söylediğini itiraf ettiği yok, ama böylesi daha kötü senin için. Bir gün hesabının görüleceğini nasıl sezinleyemedin, anlamıyorum. Öyle ya, biraz aklın vardı. Seni düşkünler yurduna yatırmasını öğütledim ona dün. Heyecanlanma hemen, şöyle yakışık alır bir biçimde... utanılacak bir yanı yok bunun. Sanırım yapacak söylediğimi. Üç hafta önce, ben H...skiy ilindeyken bana yazdığın son mektubu anımsıyorsundur."

Stepan Trofimoviç dehşet içinde sıçradı.

"Ona gösterdin mi bu mektubu yoksa?"

"Göstermeyecek miydim yoksa! İlk işim bu oldu. Varvara Petrovna'nın senin yeteneklerini çekemeyerek seni sömürdüğünü ba-

na yazdığın mektuptu bu, evet, "başkasının günahlarından" da söz ediyordun. Ne var ki dostum, gururuna pek düşkünsün sen! Öylesine katıla katıla güldüm ki... Mektupların genel olarak çok sıkıcı. Korkunç bir deyişin, üslubun var. Çoğunlukla hiç okumuyordum onları, bir tanesi hâlâ açılmamış duruyor valizimde. Yarın gönderirim onu sana. Ama o sonuncu mektubun yok mu, tüm erdemlerin üzerinde bir şey! Öyle güldüm, öyle güldüm ki!"

Stepan Trofimoviç,

"Canavar, canavar!" diye böğürüyordu.

"Tuh, şeytan! Seninle konuşulmaz zaten. Bak ne diyeceğim, geçen perşembe olduğu gibi gücenecek misin gene?"

Stepan Trofimoviç kızgın bir tavırla doğruldu.

"Böyle konuşmaya nasıl cesaret ediyorsun benimle?"

"Nasıl yani? Basbayağı konuşmuyor muyum?"

"Söyle bana bakalım canavar, benim oğlum musun sen, değil misin?"

"Bunu sen daha iyi bilirsin. Elbette bu konuda her babanın gerçekleri görmemeye aşırı bir yatkınlığı vardır..."

Stepan Trofimoviç'in tüm bedeni titremeye başlamıştı.

"Sus, sus!"

"Görüyorsun ya, geçen perşembe olduğu gibi bağırıp çağırıyor, ağzını bozuyorsun gene. Bastonunu kaldırmak istedindi bana ya. Belgeyi arayıp buldum bu ara. Merak edip sabaha dek aradım valizlerimi. İçin rahat olabilir, kesin bir şey yok. Annemin o Leh'e yazdığı küçük bir pusula bu. Ama annemin yaradılışına bakarsak...

"Bir sözcük daha söylersen, suratına yapıştıracağım."

Pyotr Stepanoviç birden bana döndü.

"İnsanlar böyle işte! Görüyorsunuz ya, geçen perşembeden beri hep bu konu var aramızda. Şimdi hiç değilse siz buradasınız, tartışmamıza bir çözüm bulabileceğiniz için sevinçliyim. Önce durumu anlatayım size: Annemden böyle söz ediyorum diye kızıyor bana. Ama acaba kendisi değil mi beni buna zorlayan? Ben daha lise öğrencisiyken, Petersburg'da her gece iki üç kez beni uyandırıp boynuma sarılarak karı gibi ağlayan o değil miydi? Hem de neler anlatıyordu bana dersiniz? Annemle ilgili basit olaylardı anlattıkları! Önce ondan dinledim bunları."

"Ah, o zaman en yüce anlamıyla anlatıyordum bunları sana! Ah, anlamıyormuşsun beni. Hiçbir şey, evet, hiçbir şey anlamıyormuşsun!"

"Ama itiraf et, senin ruhun benimkinden daha da pistir. Görüyorsun ya, bana göre hava hoş, canın isterse... Senin için söylüyorum. Benim için hiç üzülme sen. Annemi suçlamıyorum. Ha sen olmuşsun babam, ha Leh, bana göre hepsi bir. Berlin'de aranızda öylesine budalaca bir olayın geçmesinde benim hiç suçum yoktu. Hem daha akıllıca bir olay da olabilirdi bu. Bütün bunlardan sonra gülünç insanlar değil de nesiniz! Senin oğlun olmuşum, olmamışım, bunu senin de umursadığın var mı sanki? (Gene bana döndü:) Bakın, ömrünce tek ruble harcamadı benim için. On altı yaşıma gelene dek yüzümü bile görmedi, sonra burada soydu soğana çevirdi beni, şimdi de tutmuş bağıra bağıra, hep gözünde tüttüğümü, benim için acı çektiğini söylüyor. Artist gibi paralıyor kendisini karşımda. Ama biraz insaf et, Varvara Petrovna değilim ben!"

Ayağa kalktı, şapkasını aldı.

Stepan Trofimoviç, yüzü ölününki gibi bembeyaz, elini havaya kaldırıp ona doğru uzattı.

"Bu andan sonra lanetliyorum seni!"

Pyotr Stepanoviç şaşkın:

"İnsan bazen ne denli budalalaşıyor! Hadi hoşça kal ahbap. Bir daha hiç gelmeyeceğim sana. Yazıyı çabuk gönder, unutma. Elinden gelirse fazla saçmalamamaya da bak: Gerçekler, gerçekler, gene gerçekler... En önemlisi de kısa olsun. Hoşça kal."

III

Öte yandan, birtakım yan nedenlerin etkisi söz konusuydu burada. Gerçekten de Pyotr Stepanoviç'in, babası için bazı niyetleri vardı. Bence ihtiyarın gözünü döndürüp, bilinen biçimde bir rezaletin içine sürmeyi düşünüyordu onu. Sözünü ileride edeceğim birtakım uzak, yan amaçlar için gerekliydi onun için bu. O sıralar bu çeşit birçok niyeti vardı. Kuşkusuz hemen hepsi olmayacak şeylerdi bunların. Görünüşte, Stepan Trofimoviç'ten başka eziyet ettiği

birisi daha vardı. Oysa, sonra anlaşıldığı gibi, eziyet ettiği insanlar pek çokmuş. Ama bu sözünü ettiğimize daha bir güveniyordu. Bay von Lembke'nin kendisiydi bu.

Andrey Antonoviç von Lembke, Rusya'da sayıları ancak birkaç yüz bin olan, ülkede hepsi birbirine sıkı sıkı bağlı bir birlik olduklarının belki kendileri de farkında olmayan (doğanın) gözettiği insanlardandı. Kuşkusuz önceden kararlaştırılmış, düşünülmüş bir birlik değildi bu ama, üyelerinin her zaman, her yerde, her türlü koşullarda birbirine karşılıklı yardım ettiği, ahlâki bir zorunluluk gibi ortaya çıkmış, konuşulup anlaşılmadan kurulmuş bir birlik. Andrey Antonoviç ilişki, varlık bakımından daha şanslı ailelerin çocuklarının doldurdukları o yüksek Rus okullarından birinde öğrenim görmek mutluluğuna erişmiş bir kişiydi. Bu okulun öğrencileri okulu bitirir bitirmez hemen, devlet yönetiminin bir dalında oldukça önemli bir göreve atanırlardı. Andrey Antonoviç'in bir dayısı mühendis-yarbay, öteki ise fırıncıydı. Ama gene de girebilmişti bu okula. Orada kendisi gibi çok sayıda arkadaşı oldu. Hoş sohbetli, neşeli bir arkadaştı. Dersleri oldukça kötüydü ama, herkes seviyordu onu. Yüksek sınıflarda gençlerin çoğu, özellikle Rus olanları, okulun bitmesini bekliyorlarmış, çıkar çıkmaz her şeyi halledivereceklermiş gibi bir tavırla zamanın önemli konuları üzerinde konuşmaya başladıklarında Andrey Antonoviç en masum çocukça şeylerle uğraşmayı sürdürüyordu. Gerçekten de, son derece saf, (belki alaycı) çıkışlarıyla herkesi güldürüyordu. Kendisine bir amaç edinmişti bunu. Öğretmen derste ona bir soru sorduğunda tuhaf bir biçimde sümkürüyor, hem öğretmen hem arkadaşları makaraları koyveriyorlardı. Yatakhanede, alkış sesleri arasında kılıktan kılığa giriyordu. Bakıyordunuz, Fradiavolo'dan bir üvertür çalıyor burnuyla (oldukça başarılı da çalıyordu hani). Nedense incelik saydığı kasıtlı yasaklılığıyla da dikkati çekiyordu. Son yılda küçük Rus şiirleri yazmaya başlamıştı. Rusya'da bu birlikten olanların çoğunluğu gibi o da birliğinin dilini tam olarak bilmiyordu. Bu şiir düşkünlüğü, bir beyaz Rus generalinin oğlu, okulda geleceğin büyük edebiyatçısı diye bilinen, hüzünlü, sanki ezik bir arkadaşıyla yakınlaşmasını sağladı. Bu yeni arkadaşı onu kanadının altına almış gibi davranıyordu. Ama öyle oldu

ki, okulu bitirip üç yıl çalıştıktan sonra Rus edebiyatı uğruna görevini bırakan bu hüzünlü arkadaş altı delik çizmeleriyle kibirlenerek, sonbaharın sonlarında üzerinde yazlık bir pardösü, soğuktan dişleri takır takır ederken birden Aniçkova Köprüsü'nde eski *protegé*[1] "Lembku"suyla karşılaştı (okulda böyle çağırıyorlardı onu). Ne mi oldu? İlk bakışta tanıyamadı bile onu, şaşırıp kalakaldı olduğu yerde. Koltuğunun altında çantasıyla geniş Şarmerovski paltolu, son derece parlak renkli eldivenli, cilalı çizmeli, saplı gözlüklü, yanları son derece iyi alınmış kızıl favorili, pek şık bir genç vardı karşısında. Lembke çok yakınlık gösterdi arkadaşına, bir akşam evine gelmesini söyleyip adresini verdi. Onun artık "Lembke" değil, von Lembke olduğu da anlaşılmıştı. Ne var ki, arkadaşı, belki de sırf öfkesinden, gitti ona. Oldukça kötü, hiç de geniş olmayan, ama kırmızı halı serili merdivende uşak karşıladı onu, kim olduğunu sordu. Yukarıdan tiz bir zil sesi duyuldu. Ama konuk, karşılaşmayı umduğu zenginlik yerine, "Lembku"sunu karanlık, köhne, koyu yeşil büyük bir perdeyle ortadan ikiye bölünmüş, pek eski eşyayla döşenmiş, dar yüksek pencerelerinde koyu yeşil perdeler olan küçük bir yan odada bulmuştu. Von Lembke, onu himayesine almış uzaktan akrabası bir generalin evinde kalıyordu. Edebiyat üzerine de konuştular, ama aşırılığa kaçmadan... Beyaz kravatlı uşak küçük, yuvarlak, kuru bir çörekle son derece açık bir bardak çay getirdi. Konuk, öfkesinden, maden suyu istedi. Getirdiler ama, biraz fazla gecikmişlerdi. Öyle ki Lembke biraz bozulmuş, uşağı bir daha çağırıp maden suyunu getirmesini söylemek zorunda kalmıştı. Bu arada, yiyecek bir şey isteyip istemediğini sordu konuğuna. Onun, istemediğini söylemesine, sonunda kalkıp gitmesine pek sevindiği belliydi. Lembke mesleğine yeni başlamıştı. Onunla aynı birlikten olan mağrur generalin yanında kalıyordu.

Aynı zamanda, General'in beşinci kızıyla da ilgileniyor, kuşkusuz karşılık da görüyordu. Ama zamanı gelince, yaşlı General'in fabrikatör, eski arkadaşı bir Alman'a verdiler Ameliya'yı. Andrey Antonoviç pek ağlayıp sızlanmadı, ama kartondan tam bir tiyatro maketi yaptı. Perde kalkıyor, artistler çıkıyordu sahneye, elleriyle kollarıyla birtakım hareketler yapıyorlardı. Localarda seyir-

1 (Fr.) Himaye.

ciler oturuyordu, orkestranın keman yayları bir makinayla teller üzerinde gidip geliyor, orkestra yönetmeni çubuğunu sallıyor, salonda erkekler, subaylar alkış tutuyorlardı. Her şey kartondan yapılmıştı, her şeyi von Lembke düşünmüş, kendisi yapmıştı. Bu tiyatroyu yapmak için altı ay çalışmıştı. General bu olay üzerine bir toplantı düzenledi, tiyatroyu ortaya çıkardılar, yeni evli Ameliya da fabrikatörüyle birlikte, General'in beş kızı, daha birçok kadınlar Almanlarıyla birlikte dikkatle incelediler tiyatroyu, övdüler. Sonra dans ettiler. Lembke pek mutluydu, unutuvermişti üzüntüsünü.

Aradan yıllar geçti, mesleğinde ilerledi. Her zaman, aynı birlikten olanların yönetimindeki önemli yerlerde çalışmış, sonunda yaşına göre pek önemli bir rütbeye ulaşmıştı. Çoktandır evlenmeyi istiyor, dikkatle araştırıyordu. Amirlerinden gizli, bir dergiye bir öykü göndermişti ama, basmamışlardı öyküsünü. Sonra bütün bir tren maketi yaptı kartondan, gene son derece hoş bir şey oldu bu: Yolcular, ellerinde valizleri, istasyondan çıkıyor, trene biniyorlardı. Kondüktörler, istasyon görevlileri gidip geliyorlar, zil çalıyor, düdük ötüyor, tren kalkıyordu. Bu hoş şey üzerinde tam bir yıl çalıştı. Ama önünde sonunda evlenmek gerekiyordu. Çoğu Almanlar arasında olmak üzere, hayli tanıdığı vardı. Ama Rus çevrelerinde de, (kuşkusuz, amirlerinin bulunduklarında) fazlasıyla görünüyordu. Otuz yaşına yaklaştığında bir mirasa da kondu. Fırıncı olan dayısı öldü, otuz bin bıraktı ona. Kendisine bir yer bulmak kalıyordu artık. Bay von Lembke, görev çevresinin mağrur tavırlarına karşı, son derece alçakgönüllü bir insandı. Yalnız kendisinin yönetiminde olacak, devlet odunlarının ya da buna benzer şeylerinin alım satımıyla uğraşan küçük bir memuriyette ömrünün sonuna dek çalışmaya razıydı. Ama beklediği bir Minna ya da Ernestina yerine birden Yuliya Mihaylovna'yı çıkardı karşısına kader. Sonra görevinde hızla yükselmeye başladı. Alçakgönüllü, çalışkan von Lembke, kendisinin de mağrur olabileceğini sezinledi.

Yuliya Mihaylovna'nın eski hesapla iki yüz kölesi, bundan başka büyük bir de koruyucusu vardı. Öte yandan, von Lembke yakışıklı bir gençti, Yuliya Mihaylovna ise kırkını geçmişti. İşin tuhafı, zamanla tutuldu von Lembke ona. Kendisini onun nişanlısı saydıkça tutkusu daha da arttı. Düğün gününün sabahı şiirler gönderdi ona.

Bütün bunlar pek hoşuna gidiyordu Yuliya Mihaylovna'nın, şiirlere bile bayılmıştı: Ee... kırk yaş bu, şaka değil. Kısa bir zaman sonra rütbesini de nişanını da aldı, hemen arkasından ilimize atandı.

Kentimize gelmek için yol hazırlıklarını tamamlarlarken Yuliya Mihaylovna kocasını dikkatle işledi. Anladığı kadarıyla, von Lembke hiç de yeteneksiz bir insan değildi. Topluluk içine girebilir, kendini gösterebilir, derin düşünceli tavırlarla dinleyebilir, susabilirdi. Söylev bile verebilirdi. Birtakım düşünce kırıntıları, uçları bile vardı onda. En yeni, gerekli liberalizmin cilasını da yakalamıştı. Ama onun pek anlayışsız olduğunu, uzun yıllar yükselme yolunu aramaktan yorulup rahatlık gereksinimi duyduğunu sezinlemek gene de huzursuz ediyordu Yuliya Mihaylovna'yı. Kendi içindeki gurur düşkünlüğünü kocasının içine aktarmak istiyordu ama, kartondan bir Luther Kilisesi yapmaya koyulmuştu bu kez von Lembke. Başpapaz vaaz veriyor, ayine gelenler huşu içinde ellerini önlerinde bağlamış, dinliyorlardı. Bir kadın mendiliyle gözyaşlarını siliyor, bir ihtiyar sümkürüyordu. En sonunda, birçok engele karşın İsviçre'den özel olarak getirtilmiş küçük org başlıyordu çalmaya. Yuliya Mihaylovna durumu öğrenir öğrenmez büyük bir korkuyla topladı her şeyi, odasında dolabın gözüne kilitledi: Bunun yerine, sessiz sessiz, roman yazmasına izin verdi. O günden sonra yalnız kendine güvenmeye başlamıştı Yuliya Mihaylovna. İşin kötü yanı, burada gözle görülür bir hafiflik, ölçüsüzlük vardı. Kader yaşlı kız olarak çok bekletmişti onu. Mağrur, biraz da heyecanlı aklında düşünceler birbirini kovalıyordu. Birçok umudu vardı, ilin yönetimini kesinlikle eline almayı istiyor, hemen çevresinin kuşatılacağını hayal ediyordu. Kendisine bir yön seçmişti. Von Lembke, gerçi memurluktan gelen sezgisiyle valilik görevinden korkmasının hiç de gerekmediğini çabuk sezinlemişti ama, önceleri biraz korkuyordu. İlk iki-üç ay oldukça iyi geçmişti. Ama tam bu sırada Pyotr Stepanoviç çıkagelmiş, tuhaf şeyler olmaya başlamıştı.

Durum şuydu: Genç Verhovenski daha ilk bakışta Andrey Antoniviç'e olan saygısızlığı görmüş, onun üzerinde birtakım tuhaf haklar edinmişti. Öte yandan, kocasının önemine öylesine düşkün Yuliya Mihaylovna da bunun fark edilmesini hiç istemiyordu. Hiç değilse önem vermiyordu buna. Genç adam gözdesi ol-

muştu onun, yiyor, içiyor, neredeyse geceleri de onlarda kalıyordu. Von Lembke savunmaya geçmişti. Herkesin içinde "genç dostum" diyordu ona, himayesine almış gibi omzuna vuruyor, ama bununla hiçbir şeyi anlatmıyordu: Pyotr Stepanoviç, yüzüne karşı eğleniyordu onunla sanki, hem de ciddi ciddi konuşuyormuş gibi bir tavırla... Ama başkalarının yanında umulmadık şeyler söylüyordu ona. Bir gün von Lembke eve döndüğünde genç adamı çalışma odasında kanepenin üzerinde uyur buldu. Oysa çağırmamıştı onu. Pyotr Stepanoviç uğradığını, evde kimseyi bulamayınca biraz "kestirdiğini" söyledi. Von Lembke'nin canı sıkılmıştı buna, hizmetçi kadına çıkışmıştı. Kadın, onun can sıkıntısına gülerek iğneleyici bir tavırla, herhalde, onun kendisinin bunun üstesinden gelemediğini; oysa "bu çocuğun" ona karşı hiçbir zaman küstahlık etmediğini, tersine, "sosyetenin dışındaysa da, temiz, içten bir insan" olduğunu söyledi. Von Lembke suratını astı. O gün iki erkeği barıştırmıştı kadın. Pyotr Stepanoviç özür dilemesine dilememişti ama, başka bir zaman olsa yeni bir hakaret sayılabilecek, ama zaman olsa pişmanlık diye bellenebilecek kaba bir şaka yapmıştı. İşin püf noktası, Andrey Antonoviç'in daha baştan karavana atıp, Pyotr Stepanoviç'e romanını okumuş olmasıydı. Onun hülyalı, ince ruhlu bir genç olduğunu sanıp, zaten çoktan beri bir dinleyici aradığı için, tanışmalarının daha ilk günlerinde bir akşam romanının iki bölümünü okumuştu ona. Beriki, canının sıkıldığını gizlemeden, kabaca esneyerek dinlemiş, övücü tek sözcük etmemiş, ama giderken, evde boş zamanlarında okumak, bir bilgi edinmek için elyazısıyla olan romanı istemiş, Andrey Antonoviç de vermişti. O zamandan beri, her gün uğramasına karşın, romanı geri getirmemişti. Andrey Antonoviç'in sorularını da yalnızca gülümseyerek yanıtlıyordu. Sonunda, o gün eve giderken romanı yolda yitirdiğini söylemişti. Bunu duyunca kocasına pek kızdı Yuliya Mihaylovna. Neredeyse dehşet içinde,

"Luther Kilisesi'nden de söz etmişsindir ona Tanrı bilir?" diye haykırmıştı.

Von Lembke durmadan derin derin düşünüyordu, oysa derin düşünmek zararlıydı onun için. Doktorlar yasak etmişlerdi ona derin düşünmeyi. Sözünü sonra edeceğim il yönetiminin başına sar-

dığı bir sürü endişenin yanında, yüreğini bile sızlatan başka bir şey daha söz konusuydu burada. Ama yönetici olma gururu değildi bu yalnızca. Evlenirken Andrey Antonoviç, gelecekteki ortak yaşamında aile çatışmalarının olabileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti. Minna ile Ernestina'yı hayal ederken böyle düşünüyordu. Aile gürültülerini kaldıracak gücünün olmadığını sezinliyordu. Sonunda açıldı ona Yuliya Mihaylovna.

"Buna kızamazsın," dedi, "çünkü üç kat daha akıllısınız ondan siz. Hem toplum merdiveninde de çok çok yukarılardasınız. Bu çocukta eski serbest düşünceli alışkanlıklarının çok kalıntıları var. Bana sorarsanız, yaramazlıktan başka bir şey değildir yaptığı. Ama birden kızmak olmaz, yavaş yavaş, alıştıra alıştıra olacak. Gençlerimize de değer vermek gerekir. Okşayarak etkileyip uçurumun ucunda durduracağım onları."

"Ama söyledikleri pek tuhaf şeyler," diye itiraz etti von Lembke." Benim yanımda, herkesin içinde hükümetin, halkı, sersemleterek ayaklanmasına engel olmak için özellikle bol bol votka içirdiğini söylerse göz yumamam buna. Herkesin içinde böyle bir şeyi dinlemek zorunda kaldığımda benim durumumu düşün bir.

Von Lembke böyle söyleyince, Pyotr Stepanoviç'le daha yeni olan konuşmasını anımsamıştı. Onu liberalizmle yenmek gibi masum bir amaçla, 1859 yılından beri tutkuyla değil de yararlı bir merakla özene bezene topladığı her çeşit Rus, Avrupa gizli bildirileri koleksiyonunu göstermişti ona. Pyotr Stepanoviç, von Lembke'nin bu niyetini sezinleyip bazı bildirilerin, "belki sizinkilerin bile" bir satırında büyük bir kitaptan daha çok anlam bulunduğunu söylemişti.

Lembke'nin huzuru kaçar gibi olmuştu. Bildirileri göstererek neredeyse yalvarır bir sesle,

"Ama bu erken, pek erkendir bizim için," dedi.

"Hayır, erken değildir. Bakın, korkuyorsunuz, öyleyse erken değil."

"Ama, söz gelişi, kiliselerin yakılıp yıkılmasına bir çağrı var burada."

"Niçin olmasın? Kafası çalışan bir insansınız, siz de inanmıyorsunuzdur sanırım. İnancın da bize, halkı sersemletmek için gerek-

tiğini çok iyi anlıyorsunuzdur. Doğrusu, yalandan daha dürüstçe bir şey."

Von Lembke kaşlarını çattı,

"Haklısınız, haklısınız, bütün kalbimle hak veriyorum size, ama bizim için henüz erken bu, erken..."

"Peki, kendiniz de kiliselerin yakılıp yıkılmasını, elde sopalar, Petersburg üzerine yürümeyi doğru buluyorsunuz, ancak zamanının henüz gelmediği görüşündesiniz. Nasıl bu devletin bir memuru olabiliyorsunuz!"

Böylesine budalaca yakalanan Lembke pek şaşırmıştı. Gittikçe daha çok duygulanıyor, heyecanlanıyordu.

"Onu demek istemedim, onu demek istemedim. Genç, daha önemlisi, bizim amaçlarımızdan habersiz bir insan olduğunuz için yanılıyorsunuz. Görüyorsunuz ya pek sevgili Pyotr Stepanoviç, devlet memuru diye adlandırdınız bizi yanılmıyorsam? Öyle. Serbest memur muyuz? Öyle. Ama, izninizle, nasıl davranıyoruz? Üzerimizde bir sorumluluk var, oysa sonuç olarak, biz de sizin gibi genel amaca hizmet ediyoruz. Sizin sarsmaya çalıştığınız, biz olmasak her yana dağılacak şeyi tutuyoruz biz ancak. Düşmanınız değiliz sizin, kesin olarak yok böyle bir şey. Şöyle diyoruz size: 'İleri gidin, ilerleyin, sarsın bile, yani eskiyi, değişmesi gerekeni sarsın.' Ama gerektiği anda gereken yerde durduracağız sizi, böylece de kendinizden kurtarmış olacağız sizi. Çünkü biz olmasak, biçimini yitirerek durmadan sarsarsınız siz Rusya'yı. Oysa Rusya'nın biçimidir bizim amacımız. Birbirimiz için son derece gerekli olduğumuza inanın. İngiltere'de *whigs* ile *toraighe*[2] karşılıklı olarak birbirleri için gereklidir. Evet, bizler *whigs*, sizse *toraighe*siniz, ben böyle anlıyorum.

Andrey Antonoviç iyice heyecanlanmıştı. Daha Petersburg'dayken severdi akıllıca, liberal konuşmayı, oysa burada kimse dinlemiyordu onu. Pyotr Stepanoviç susuyor, olağanüstü ciddi bir tavırla dinliyordu. Bu daha da heyecanlandırıyordu onu. Çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşarak sürdürüyordu konuşmasını:

"Benim 'ilin sahibi' olduğumu, görevlerimin çokluğundan, bir

2 17.-18. yüzyıllarda İngiltere'de karşıt görüşlü iki siyasi pati – ç.n.

tekini bile yerine getiremediğimi biliyor musunuz? Oysa öte yandan, burada yapacağım hiçbir şeyin olmadığını da kesinlikle söyleyebilirim. Bütün sır, burada her şeyin hükümetin görüşlerine bağlı olduğunda. Varsın politik bir nedenle, ya da aşırı tutkuları yatıştırmak için bir cumhuriyet kursun orada hükümet. Öte yandan, buna paralel olarak valinin yetkilerini genişletsin, biz valiler de cumhuriyeti yutalım; hem yalnızca cumhuriyeti değil: İstediğiniz her şeyi yutarız; hiç değilse buna hazır olduğumu sezinliyorum... Sözün kısası, varsın *activité devorante*[3] diye bildirsin bana telgrafla hükümet, ben de *activité devorante* yaparım. Burada yüzlerine karşı söyledim. "Sayın baylar, ilin tüm kuruluşlarının dengeye gelip ilerlemesi için bir şey gereklidir: Valinin yetkilerinin genişletilmesi." Görüyorsunuz ya, sivil, resmî tüm kuruluşların, nasıl söyleyeyim, iki türlü yaşamaları gerek. Yani onların var olmaları (bunun zorunlu olduğunu kabul ediyorum), öte yandan da olmamaları gerekiyor. Her şey hükümetin görüşüne bağlı. Bir felaket olunca kuruluşlar gerekli oluyorlar birden, hemen yüze çıkıyorlar o zaman ilde. Gereklilik geçince kimse arayıp sormuyor onları. *Activité dévorante*'yi böyle anlıyorum ben işte, ama vali yetkilerini genişletmeden, güçlendirmeden olmayacak bu. Sizinle yüz yüze konuşuyoruz. Şunu da söyleyeyim, valinin evinin kapısında özel bir nöbetçinin sürekli nöbet tutmasının gerektiğini Petersburg'da ilgililere bildirdim. Yanıt bekliyorum."

Pyotr Stepanoviç,

"Size iki nöbetçi gerek," dedi.

Von Lembke gelip karşısında durdu.

"Niçin iki nöbetçi?"

"Size gereğince saygı duyulması için bir nöbetçi az gelir de ondan. Kesinlikle iki nöbetçi gerek size."

Andrev Antonoviç yüzünü ekşitti.

"Siz... Tanrı bilir niyetiniz nedir Pyotr Stepanoviç. Hoşgörümden yararlanarak biraz iğneli konuşuyorsunuz, tuhaf bir *bourru bienfaisant*..."[4]

Pyotr Stepanoviç,

3 (Fr.) Yıpratıcı çalışmalar.

4 (Fr.) İyiliksever bir somurtkan.

"Sizin dediğiniz olsun," diye mırıldandı. "Ama gene de siz yol açacaksınız bize, başarıya ulaşmamıza yardım edeceksiniz."

Von Lembke şaşkın bakışlarını Pyotr Stepanoviç'in gözlerinin içine dikti.

"Biz dediğiniz kim, ne başarısı?"

Ama yanıt alamadı sorusuna.

Bu konuşmadan haberdar olunca canı çok sıkıldı Yuliya Mihaylovna'nın.

"Ama amir tavırları takınarak önemsemez davranamazdım gence," diye savunuyordu kendisini von Lembke, "hele yüz yüzeyken... İçtenlikle... ağzımdan söz kaçırabilirdim..."

"Biraz fazla içtenlik olurdu bu. Bildirilerden koleksiyon yaptığını bilmiyordum, lütfet göster bana onları."

"Ama... ama bir günlüğüne istedi onları benden."

Yuliya Mihaylovna kızmıştı.

"Sen de verdin ha! Ne çocukluk!"

"Hemen şimdi adam yollayıp isteteceğim onları."

"Vermez."

Von Lembke öfkeyle fırladı yerinden.

"Vermesini isteyeceğim! Kim oluyor ki korkacağım ondan? Ben kimim ki bir şey gelmesin elimden?"

Yuliya Mihaylovna durdurdu onu.

"Oturun, sakin olun. İlk sorunuza yanıt vereyim: Pek iyi tanıtılmış bir gençtir o, çok yeteneği var, arada olağanüstü zekice şeyler söylediği de oluyor. Her yerde ilişkileri olduğunu, başkent gençliğinin üzerinde büyük etkisi olduğunu söyledi bana Karmazinov. Onun aracılığıyla hepsini yanıma çeker, çevremde toplarsam, gururlarını okşayarak yeni yolu gösteririm, perişan olmaktan kurtarırım onları. Bütün kalbiyle bağlıdır bana, ne dersem dinliyor beni.

Von Lembke, yüzü asık, savunuyordu kendini:

"Ama siz onları okşarken neler yaparlar... Tanrı bilir. Bu da bir düşüncedir elbette... ama... ama ...skiy köyünde birtakım bildirilerin dağıtıldığını duydum."

"Bu söylenti daha yazın da vardı. Bildirilermiş... sahte kâğıt paralarmış, hepsi yalan, öyle olsaydı şimdiye dek bir tanesi yakalanırdı. Kim söyledi size bunu?"

"Von-Blümer'den duydum."

"Ah, bıktım sizin şu Blümer'inizden, bir daha yanımda adını etmeyin!"

Yuliya Mihaylovna çok kızmıştı. Bir dakika konuşamadı bile. Von-Blümer, vali konağında çalışan bir memurdu. Yuliya Mihaylovna nefret ederdi ondan. Bunu sonra anlatacağım.

Valinin karısı bağladı sözü:

"Verhovenski'yi merak etmeyin siz lütfen. Birtakım yaramazlıklara katılmış olsaydı seninle burada herkesle konuştuğu gibi konuşmazdı. Lafa düşkün olanlar tehlikeli değildirler, ben de bu inançtayım, bir şey olsa, önce ben duyardım. Fanatik, evet, fanatik bir bağlılığı var bana."

Sırayı atlayarak şunu söyleyeyim, Yuliya Mihaylovna'nın bu kendine güveni, ün düşkünlüğü olmasaydı, bu kötü insancıkların kentimizde yaptıklarının hiçbiri olmazdı belki. Tüm sorumluluk onundur!

BEŞİNCİ BÖLÜM

Şölenden Önce

I

Yuliya Mihaylovna'nın ilimizin mürebbiyeleri yararına düzenlemeyi düşündüğü şölen birkaç kez şu gün yapılacak diye duyurulmuş, ertelenmişti. Pyotr Stepanoviç; küçük işlere koşturulan, ara sıra Stepan Trofimoviç'i ziyaret eden, piyano çalmasıyla valinin evinde kendine çabucak bir yer edinen küçük memur Lâmşin de, Yuliya Mihaylovna'nın ileride kurmayı düşündüğü tarafsız il gazetesinin yönetimini vermeyi aklına koyduğu Liputin de, birkaç kadın, kız da, Yuliya Mihaylovna'nın çevresinde pervane gibi dönüp duruyorlardı. Karmazinov bile, her ne kadar dönmüyorduysa da, sevinçli bir tavırla, edebiyat geçiti başladığında herkesi şaşırtmanın pek hoş olacağını söylüyordu. Gelecekler listesine adlarını yazdıranlar, bağışta bulunanlar çoktu. Seçkin sosyetenin tümü yazılmıştı: Bunun yanında, paralı, seçkin olmayanlar da karışmıştı araya. Sınıfların birbirine karışmasına göz yummanın bazen zorunlu bile olduğunu sezinlemişti Yuliya Mihaylovna. Şölenin demokratik olacağı kararını veren komite pek sevinçliydi. Eğlenceye katılacakların çok olması aşırı masraf etmeye zorluyordu onları. Olağanüstü bir şey yapmak istiyorlardı. Şölen işte bunun için erteleniyordu. Akşam balosunu nerede vereceklerine bir türlü ka-

rar veremiyorlardı: Soylular başkanının karısının, o gün için verdiği son derece büyük evinde mi, yoksa Skvoreşniki'de, Varvara Petrovna'nın evinde mi düzenlensindi balo? Skvoreşniki birazcık uzak kaçacaktı ama, komite üyelerinin çoğu, orada daha "serbest" olacağını ileri sürerek Skvoreşniki'yi istiyorlardı. Varvara Petrovna, balonun onun evinde verilmesini çok istiyordu. Bu mağrur kadının Yuliya Mihaylovna'ya neredeyse yaltaklanmasının nedenini kestirmek güçtü. Kuşkusuz, onun Nikolay Vsevolodoviç'in önünde küçülmesi, hiç kimseye göstermediği biçimde, ona sevgi göstermesinden hoşlanıyordu. Bir daha söylüyorum: Pyotr Stepanoviç, sürekli Nikolay Vsevolodoviç'in en esrarlı çevrelerle en esrarlı ilişkileri olduğunu; buraya, yüzde yüz bir görevle geldiğini iddia eden daha önceki söylentileri fısıltıyla valinin evinde iyice yerleştirmeye, kökleştirmeye çalışıyordu.

Kentimizde tuhaf bir ruhsal durum vardı o sıralar. Özellikle kadınlar arasında alışılmadık bir havailik görülmeye başlamıştı. Hem bunun yavaş yavaş olduğunu söylemek de olmazdı. Birkaç aşırı küstah düşünce doludizgin bırakılmıştı sanki. Neşeli, hafif, ama her zaman hoş olduğunu söyleyemeyeceğim bir hava esiyordu. Düşüncelerin bir ölçüde düzensizliği moda olmuştu. Sonraları, her şey olup bittikten sonra Yuliya Mihaylovna'yı, grubu ile onun etkisini suçladılar. Oysa her şeyin suçlusunun yalnızca Yuliya Mihaylovna olduğu çok su götürür. Tersine, toplumu birleştirebiliyor, kentimiz neşelendi diye önceleri herkes alabildiğine övüyordu onu. Yuliya Mihaylovna'nın hiç de suçlu olmadığı birkaç çirkin olay bile geçmişti, ama o zaman herkes işin alayındaydı, önemsemiyordu, durduracak kimse de yoktu olayları artık. Oldukça büyük bir kalabalığın, o zamanki olaylar üzerine kişisel görüşlerini kendilerine saklayarak bir kenarda durdukları, akıntıya kapılmadıları doğrudur; ama onlar da homurdanmıyorlardı o zamanlar. Gülümsüyorlardı bile.

Anımsıyorum, merkezi belki gerçekten de Yuliya Mihaylovna'nın konuk salonunda bulunan, oldukça geniş bir grup nasılsa kendiliğinden biçimlenmişti. Yuliya Mihaylovna'nın çevresinde toplanan bu içten grupta, elbette gençler arasında, çeşitli yaramazlıklara –kimi zaman, gerçekten de oldukça küstahçalarına– izin

veriliyordu. Zorunlu sayılmaya başlanmıştı bu. Grupta son derece sevimli birkaç da kadın vardı. Gençler piknikler, akşam eğlenceleri düzenliyor, bazen arabalara, atlara binip alayla dolaşıyorlardı kentte. Serüven arıyorlardı, hatta kendileri, sırf eğlence olsun diye de serüven yaratıyorlardı. Kentimizi, Grupov gibi bir kentmiş gibi, aşağı görüyorlardı. Alaycı diyorlardı onlara, çünkü herkesi hor görüyorlardı. Örneğin, kentimizin subaylarından bir üsteğmenin, kocasının kötü tutumundan bitkin düşmüş de olsa, esmer, daha tazecik karısı bir akşam toplantısında, akılsızlık edip, kendisine bir mantoluk para kazanmak umuduyla oyun masasına oturmuş, kazanacak yerde, on beş ruble içeri girmişti. Kadıncağız, kocasından korktuğu, oyunda verdiği parayı ödeyecek parası da olmadığı için, eski gözü pekliğini anımsayarak, hemen orada, belediye başkanımızın, yaşına göre pek sürtük, iğrenç oğlundan borç istemeye kalkışmıştı. Çocuk kadının isteğini geri çevirmekle kalmadı, kahkahayla gülerek, durumu kocasına söylemeye gitti. Bir aylıkla zar-zor geçinmeye çalışan üsteğmen, karısını eve götürüp, çığlıklarına, inlemelerine, ayaklarına kapanıp yalvarmalarına bakmadan doyasıya rahatlattı gönlünü. Bu üzücü olaya yalnızca güldüler kentimizde. Zavallı kadın, gerçi Yuliya Mihaylovna'nın çevresini kuşatan gruptan değildi ama, bu "alayın" kadınlarından değişik yaradılışlı, hareketli, üsteğmenin karısını bir yerden tanıyan biri uğradı üsteğmenin evine, alıp konuk olarak kendi evine götürdü onu. Orada hemen yakaladılar onu bizim yaramazlar, okşadılar, armağanlar verdiler, üç gün alıkoydular. Hareketli kadının evinde kalıyor, her gün sabahtan gece yarılarına dek neşeli gruba onunla katılıyor, hep birlikte kentte dolaşıyor, eğleniyor, dans ediyorlardı. Hepsi kocasını mahkemeye verip bir rezalet çıkarması için kışkırtıyordu onu. Hepsi tanıklık edeceklerine, onu destekleyeceklerine inandırmaya çalışıyordu kadını. Cenkleşmeye cesaret edemediği için susuyordu kocası. Zavallı kadın sonunda anladı belaya saplandığını, korkudan tir tir titreyerek, karanlıkta koruyucularından kaçıp, üsteğmenine koştu. Karı-koca arasında neler oldu bitti, kesin olarak kimse bilmiyor, ama üsteğmenin oturduğu alçak ahşap evin panjurları iki hafta kapalı kaldı. Durumu öğrenince yaramazlara kızdı Yuliya Mihaylovna. Hareketli kadının bu

davranışına pek üzüldü. Oysa kadın, üsteğmenin karısını alıp evine götürdüğü gün getirip ona göstermişti onu. Ama çok geçmeden unutuldu gitti bu olay.

Başka bir gün de, iyi bir aile babası küçük bir memurun, tüm kentin tanıdığı on yedi yaşındaki pek güzel kızıyla, ilçeden gelmiş, yine küçük bir memur olan bir genç evlenmişti. Ama ertesi gün öğrendik ki genç memur, güzel kıza karşı, evliliklerinin daha birinci gecesinde, incinen gururunun öcünü ondan almak amacıyla pek kabaca davranmıştır. Olayın neredeyse görgü tanığı olan Lâmşin, (çünkü düğünde içmiş içmiş, sızmış, düğün evinde gecelemişti) gün ağarmasıyla sokağa fırlamış, neşeli haberi herkese ulaştırmıştı. Bir anda, hepsi atlı olarak, bazıları, örneğin Pyotr Stepanoviç ile, kır saçlarına bakmadan, o sıralar havai gençliğimizin olaylı gezintilerinin hiçbirini kaçırmayan Liputin, kiralık Kazak atlarıyla, on kişilik bir grup toplandı. Gençler sokakta görüldüklerinde, kentimizin töreleri uyarınca, düğünün ertesi günü her ne hal olursa olsun aksatılmayan ziyaretleri yapmak için çift at koşulu bir arabaya binen yeni evlilerin arabasını kuşattılar. Alay neşeli kahkahalarla, öğleye dek yeni evlilerle birlikte dolaştı. Evlere girmiyorlardı kuşkusuz. Atlarından inmeden, kapıda bekliyorlardı. Yeni evli çifte açıkça hakaret etmekten kaçınıyorlardı ama, yine de bir rezaletti yaptıkları. Kentte herkes bu olaydan söz etmeye başlamıştı. Herkes gülüyordu kuşkusuz. Ama von Lembke kızdı birden, Yuliya Mihaylovna ile aralarında heyecanlı bir tartışma geçti. Beriki de pek kızmıştı bu kez. Yaramazları bundan böyle evine almamaya kararlıydı. Ama Pyotr Stepanoviç'in getirdiği haberler, Karmazinov'un birkaç sözü tümünü bağışlattı. Karmazinov pek zekice buluyordu "şakayı".

"Buranın insanlarına göre, hiç değilse değişik bir şey, hem de... kahramanca, diyordu. Bakın, herkes gülüyor, yalnız siz kızıyorsunuz."

Ama yaramazlıklar bağışlanamaz, bilinen biçimde olmaya başlamışlardı artık.

Küçük esnaf çevresinden de olsa, saygıdeğer bir gezgin kitapçı kadın gelmişti kentimize. İncil satıyordu. Hemen onunla ilgili söylentiler dolaşmaya başlamıştı kentte. Çünkü başkent gazete-

lerinde gezgin kitapçı kadınlarla ilgili ilgi çekici yazılar çıkıyordu o sıralar. Yine o Lâmşin düzenbazı, papaz okulunu bitirmiş, aynı okula öğretmen olarak atanmasını boş gezerek bekleyen bir gencin yardımıyla, sözde kitap alır gibi yaparak, (sonradan öğrenildi), soyadını burada anmayacağım, boynunda önemli bir nişanı olan, kendi deyimiyle "gülmeyi, şen şakayı" pek seven, son derece saygıdeğer bir ihtiyarın sırf bu olay için özellikle bağışladığı yurtdışından getirilmiş bir deste çıplak kadın resmini usulca kadının torbasına bıraktı. Zavallı kadın, Konuklar pazarında sergiye torbasından kutsal kitapları boşaltmaya başlayınca fotoğraflar da döküldüler. Bir kahkahadır koptu, homurdanmalar oldu; kalabalık toplandı, küfretmeye başladılar, polis yetişmeseydi dövmeye kadar vardıracaklardı işi. Kadını cezaevine kapadılar, ancak akşamüzeri, o da, bu iğrenç olayın ayrıntılarını öğrenen Mavriki Nikolayeviç'in uğraşıyla serbest bırakıp, kentten uzaklaştırdılar. Aslında Yuliya Mihaylovna, Lâmşin'i bir daha evine almayacaktı ama, hemen o akşam bizimkiler topluca ona götürdüler onu, piyanoda çalınacak yeni, pek değişik bir parça yazdığını söylediler. Bir kez dinlemeye razı ettiler onu. Şarkı, "Fransa-Prusya Savaşı" gülünç adıyla gerçekten de pek eğlenceliydi. *Marseillaise*'in korkunç notalarıyla başlıyordu.

"Qu'un sang impur abreuve nos sillons."[1]

Parlak bir meydan okuyuş, gelecek zaferlerin sarhoşluğu duyuluyordu. Ama birden, zafer marşının ustaca yerleştirilmiş notaları yanında arka planda, ama çok yakınlarda bir yerde *"Mein lieber Augustin"*in iğrenç sesleri duyuluyordu. *Marseillaise* sezinlemiyor onları. *Marseillaise* yüceliğinin doruğundadır. Ama *Augustin* güçleniyor. Giderek küstahlaşıyor *Augustin; Augustin*'in notaları *Marseillaise*'in notalarıyla uyuşmaya başlıyor birden. Beriki kızar gibi oluyor. Sonunda farkına varıyor *Augustin*'in; kovmak, yapışkan değersiz bir sinek gibi silkip atmak istiyor onu, ama *"Mein lieber Augustin"*[2] iyice güçlenmiştir artık. Şen, kendinden emin, sevinçli, küstahtır. *Marseillaise* birden son derece budala oluveriyor: gü-

1 (Fr.) Pis bir kan doldursun ayak izlerimizi.

2 (Alm.) Benim sevgili Augustinim.

cendiğini, öfkesini gizlemiyor artık: Nefret çığlıkları, eller Tanrı'ya doğru uzatılarak dökülen yaşlar, okunan lanetlerdir bunlar:

"Pas un pouce de notre territoire, pas une pierre de nos forteresses."[3]

Ama *"Mein lieber Augustin"* ile eşit düzeyde söylemek zorundadır artık. Notaları budalaca *Augustin*'inkilere geçiyorlar, eğiliyor *Marseillaise* söylüyor. Ancak pek seyrek olarak arada bir *"qu'un sang impur.."* duyuluyor kesik kesik. Ama birden utanç verici bir biçimde iğrenç bir valse dönüşüyor. Sonra bütünüyle diniyor: Bismarck'ın göğsünde ağlayan, her şeyi, her şeyi... teslim eden Jül Favr'dır bu. Ama burada *Augustin* de sertleşiyor: Kısık sesler duyuluyor; çok içilmiş şarap, kendine aşırı güven çılgınlığı, milyarlar tutkusu, ince sigara, şampanya, tutsak isteği sezinleniyor. *Augustin*'in öfkesi bir böğürtüye geçiyor... Fransa-Prusya Savaşı bitiyor. Bizimkiler alkışlıyorlar, Yuliya Mihaylovna gülümsüyor, şöyle diyor: "Kovulur mu böyle bir adam?" Barış imzalanmıştır. Gerçekten de yeteneği vardı alçağın. Stepan Trofimoviç bir gün en yüce yetenekleri olan bir sanatçının en aşağılık bir alçak da olabileceğini, bunlardan birinin ötekine engel olmadığını söylemişti. Sonraları, bu parçayı Lâmşin'in, kentimizden geçen, arkadaşı, tanınmamış, yetenekli, alçakgönüllü, genç bir sanatçıdan aldığı üzerine birtakım dedikodular çıktı ama, bırakalım bunu şimdi. Stepan Trofimoviç'in çevresinde yıllarca dolanıp duran, akşam toplantılarında istek üzerine, çeşit çeşit Yahudi, sağır, köylü kadın ya da bir çocuğun doğuşu taklitlerini yapan bu alçak, şimdi, Yuliya Mihaylovna'nın toplantılarında "1840'ların liberali" adı altında Stepan Trofimoviç'i de iğrenç bir biçimde karikatürize ediyordu. Herkes katıla katıla gülüyordu, öyle ki sonunda gerçekten de kesin olarak kovulamayacak bir adam olup çıkmıştı. Toplantıların aranan kişisi olmuştu. Öte yandan, son zamanlarda Yuliya Mihaylovna'nın üzerinde olağanüstü güçlü bir etkisi olan Pyotr Stepanoviç'e de köle gibi yaltaklanıyordu.

Bu alçaktan ayrı olarak söz etmezdim. Zaten üzerinde durmaya değmezdi ama söylentilere bakılırsa, onun da katıldığı can sıkıcı bir olay oldu. Notlarımda bu olayı anlatmadan geçemeyeceğim.

3 (Fr.) Toprağımızın tek karışını, istihkâmlarımızın tek taşını bile...

Bir sabah tüm kente çirkin, üzücü bir rezalet haberi yayıldı. Geniş pazar alanımızın girişinde, eski kentimizin pek değerli tarihî yapılarından eski bir Meryem Ana Kilisesi vardır. Giriş kapısının yanında, duvarda kafesle örtülü büyük bir Meryem Ana tasviri durur eskiden beri. İşte bu tasviri soymuşlardı bir gece: Tasvir dolabının camı kırılmış, kafes parçalanmış; taçtan, tasvir örtüsünden, (değerli olup olmadıklarını bilmiyorum) birkaç taş ile, inci çıkarılıp alınmıştı. Ama önemli olan, soyguncuğun yanında son derece budalaca, alaycı bir kepazeliğin söz konusu olmasıydı: Tasvir dolabının kırık camı arkasında sabah canlı bir fare bulduklarını söylüyorlardı. Aradan dört ay geçtikten sonra şimdi, soygunu kürek mahkûmu Fedka'nın yaptığı kesin olarak biliniyor. Ne var ki şimdi, nedense, Lâmşin'i de karıştırıyorlar olaya. O zaman Lâmşin'den hiç kimsenin kuşkulandığı yoktu. Oysa şimdi fareyi onun dolaba bıraktığına inanıyor herkes. Anımsıyorum, kent büyükleri biraz telaşlanmışlardı. Kilisenin kapısında büyük bir kalabalık toplanmıştı o sabah. Sürekli kalabalıktı orası. Tanrı bilir neyi bekliyorlardı. Yüz kişiden aşağı inmiyordu bekleyenlerin sayısı. Birileri geliyor, ötekiler gidiyordu. Gelenler haç çıkartıyor, alınlarını tasvire dayıyorlardı. Bağışta bulunmaya başladılar. Derken kilisenin bağış çanağı çıktı ortaya, çanağın başında bir rahip duruyordu. Ancak öğleden sonra üçte sezinleyebildi il başkanlığı, halka orada toplanılmamasının, dua edip, alın dayadıktan, bağışta bulunduktan sonra herkesin olay yerinden uzaklaşmasının buyrulabileceğini. Bu uğursuz olay en çok von Lembke'yi etkilemişti. Söylenenlere bakılırsa, bir zaman sonra Yuliya Mihaylovna, o korkunç sabahtan sonra kocasında, bundan iki ay önce hastalığı nedeniyle kentimizden ayrıldığı güne dek kurtulamadığı o tuhaf hüznü sezinlemeye başladığını söylüyormuş. Sanıyorum, ilimizdeki kısa görev süresinden sonra hâlâ dinlendiği İsviçre'de de atamamıştır üzerinden o hüznü.

Anımsıyorum, öğleyin saat birde alana gitmiştim. Kalabalığın üzerine bir ölüm sessizliği çökmüştü, yüzler mağrur hüzünlüydü. Faytonla şişman, benzi uçuk bir tüccar geldi, arabadan indi, yerlere kadar eğilerek selamladı tasviri, alnını dayadı, bir ruble bağışta bulunduktan sonra oflaya poflaya yine faytonuna bindi, uzaklaş-

tı. İçinde, iki yaramazımızın eşliğinde iki kadınımız olan, bir kupa arabası da geldi. Gençler (birisi hiç de genç sayılmazdı) indiler arabadan, oldukça önemsemez tavırlarla kalabalığı yararak tasvirin yanına vardılar. İkisi de çıkarmamışlardı şapkalarını, birisi saplı gözlüğünü bile gözüne götürmüştü. Kalabalık içinde homurdanmalar başladı, doğrusu, boğuk, ama hiç de hoş olmayan homurtulardı bunlar. Saplı gözlüğü gözünde olan genç, kâğıt paralarla tıka basa dolu cüzdanını çıkardı, bakır bir kapik aldı içinden, bağış çanağına attı. Sonra ikisi de gülerek, yüksek sesle konuşa konuşa kupa arabasına döndüler. Tam o sırada, Mavriki Nikolayeviç'in eşliğinde, atını dörtnala sürerek Lizaveta Nikolayevna girmişti alana. Atından atlamış, yuları, onun buyruğuyla atından inmeyen yol arkadaşına fırlatmış, tam bakır kapik bağış çanağına düştüğü anda tasvirin yanına varmıştı. Bir öfke pembeliği kapladı yüzünü. Yuvarlak şapkasını, eldivenlerini çıkardı, tasvirin önünde, doğrudan doğruya çamurlu yere diz çöktü, büyük bir saygıyla üç kez secde etti. Sonra para cüzdanını çıkardı, ama ancak birkaç on kapiklik vardı içinde, o zaman hiç duraksamadan pırlanta küpelerini çıkardı, çanağa koydu. Son derece heyecanlı,

"Olur mu, olur mu?" diye sordu rahibe. "Örtü süslenebilir mi bu taşlarla?"

"Olur," dedi beriki, "her çeşit bağış kabul edilir."

Kalabalık ne öfkesini ne de sevincini belli etmiyor, susuyordu. Lizaveta Nikolayevna çamurlu giysisiyle atına bindi, dörtnala uzaklaştı.

II

Şimdi anlattığım olaydan iki gün sonra atlılarla kuşatılmış üç kupa arabasıyla bir yere giden kalabalık bir grupta gördüm onu. Eliyle işaret edip çağırdı beni, arabayı durdurttu, benim de gruba katılmamı ısrarla istedi. Kupa arabasında bana da bir yer bulundu. Gülerek tanıttı beni arabadaki şık kız arkadaşlarına. Sonra, son derece ilgi çekici bir geziye gittiklerini söyledi. Kahkahalarla gülüyordu durmadan, aşırı mutluydu. Zaten son zamanlarda şaşırtıcı de-

recede mutlu görünmeye başlamıştı. Gerçekten de çok değişik bir şeydi düşündükleri: Nehrin karşı yakasına, on yıldan beri tüccar Sevastyanov'un avlusundaki küçük yapıda ekmek elden su gölden yaşayıp giden, yalnız kentimizde değil, ilde de, hatta başkentte bile tanınmış yarı deli bir falcıya, Semyon Yakovleviç'e gidiyorlardı. Çoğu arabayla olmak üzere, çok kişi ziyaret ederdi onu. Anlattıklarını dinledikten sonra yerlere kadar eğilerek selamlar verir, bağışta bulunur, dönerlerdi. Bazen hatırı sayılır olan bu bağışlar, (Semyon Yakovleviç aksine talimat vermemişse) daha çoğu bizim Meryem Ana Manastırı'na olmak üzere, dindarca, kiliselere gönderiliyordu. Bu nedenle Semyon Yakovleviç'in yanında manastırdan bir rahip bulunuyordu sürekli. Grupta herkes gezintinin pek eğlenceli olacağı inancındaydı. Hiçbiri daha önce Semyon Yakovleviç'i görmemişti. Yalnızca Lâmşin gitmişti ona bir zamanlar. Şimdi de, Semyon Yakovleviç'in, adamlarına onu süpürge sapıyla kovalamalarını buyurduğunu, kendisinin de arkasından haşlanmış patates fırlattığını söylüyordu. Atlılar arasında gene kiralık bir Kazak atı üzerinde Pyotr Stepanoviç (pek iğrenç duruyordu atın üzerinde) ile, gene atlı, Nikolay Vsevolodoviç'i görmüştüm. Nikolay Vsevolodoviç arada bir katılıyordu grup eğlencelerine. Böyle durumlarda da, gerçi eskisi gibi az konuşuyordu ama, oldukça neşeli görünüyordu. Grup köprüye doğru bayır aşağı inerken kent otelinin önüne geldiklerinde gruptan birisi, otelin odalarından birinde biraz önce, intihar etmiş bir yolcu bulduklarını, şimdi de polis beklediklerini söyledi. İntihar edeni görme düşüncesi atıldı ortaya. Benimsendi bu düşünce: Kadınlarımız intihar etmiş insan görmemişlerdi hiç. Anımsıyorum, içlerinden biri hemen orada, yüksek sesle şöyle dedi: "Artık öylesine sıkılmaya başladı ki canımız, eğlence seçecek durumumuz yok; ilginç bir şey olsun, yeter." Ancak birkaç kişi kaldı kapıda. Orada beklediler. Ötekiler gürültüyle girdiler çamurlu koridora. Lizaveta Nikolayevna'yı da içeri girenler arasında görmek şaşırtmıştı beni. İntihar eden adamın odasının kapısı açıktı. İçeri sokmamaya yeltenmediler bizi. Düzgün, yuvarlak yüzlü, sarı saçları gür, en çok on dokuz yaşında bir çocuktu bu. Tertemiz, güzel bir alnı vardı; yakışıklı olsa gerekti. Soğumuştu artık, bembeyaz yüzü mermeri andırıyordu. Masanın üzerinde, ölümüy-

le kimseyi suçlamamalarını, dört yüz ruble parayı "yediği" için intihar ettiğini bildiren kendi elyazısıyla küçük bir not duruyordu. "Yedim" sözcüğü olduğu gibi kullanılmıştı notta: Dört satırında üç gramer yanlışı vardı. Olay sırasında yan odada olan, komşusu olsa gerek, şişman bir toprak sahibi başucunda ağlıyordu. Şişman adamın sözlerinden çocuğu dul annesinin, kız kardeşlerinin, teyzelerinin kentte oturan bir kadın akrabalarının yardımıyla, evlenmesi yakın ablasının çeyizi için birtakım şeyler satın alıp köye getirmesi için, onun yanına katıp kente gönderdiklerini öğrendik. Korkudan ağlayıp sızlayarak çocuğu bir türlü bitmeyen öğütler, dualar, kutsamalarla yolcu ederken on beş–yirmi yıldan beri biriktirdikleri bu dört yüz rubleyi güvenerek ona vermişlerdi. Çocuğun kötü bir şeyi görülmemişti o güne dek. Kendi halinde, güvenilir bir çocukmuş. Üç gün önce, kente gelince akrabası kadına uğramamış. Otele inmiş. Sonra, arka odalardan birinde bir bakara ya da, hiç değilse rulet bulmak umuduyla kulübe koşmuş. Ama ne bakara ne de rulet varmış o akşam. Akşamüzeri otele döndükten sonra şampanya, Havana purosu istemiş, altı-yedi tabaklık bir akşam yemeği ısmarlamış kendine. Ama şampanya sarhoş etmiş onu, purolar midesini bulandırmış, getirilen yemeklere elini sürmemiş, ölü gibi yatmış uyumuş. Sabah çakı gibi uyanmış, hemen kalkıp, bir gün önce yerini öğrendiği, nehrin karşı yakasındaki Çingene mahallesine gitmiş, iki gün otele uğramamış. Sonunda dün akşamüzeri saat beşte çakırkeyif dönmüş, hemen vurup kafayı yatmış, gecenin onuna kadar uyumuş. Uyanınca köfte, bir şişe Château-yquem, üzüm, kâğıt, mürekkep, bir de hesabı istemiş. Hiç kimse bir olağanüstülük görmemiş onda. Sakin, sessiz, keyifliymiş. Gerçi kimsenin tabanca sesi duymamış olması garipti. Gece yarısında intihar etmiş olmalıydı. Ancak bugün öğleden sonra saat birde kuşkulanmışlar, kapıya vurmuşlar, açılmayınca kırmışlar. Château-yquem şişesi yarısına kadar içilmiş, bir tabak üzümün yarısı yenmişti. Atış üç namlulu küçük bir tabancadan doğrudan kalbe yapılmıştı. Pek az kan akmış, tabanca halının üzerine düşmüştü. Çocuk köşede kanepede yatıyordu. Birden ölmüş olmalıydı. En küçük bir ölüm acısı yoktu yüzünde. Huzur verici, neredeyse mutlu bir anlatımı vardı, yalnızca canlılığı eksikti. Bizimkiler aşırı bir merakla

inceliyorlardı çocuğun yüzünü. Yakınının uğradığı felakette insanı neşelendiren bir şey vardır genelde. Felakete uğrayan kim olursa olsun, değişmez bu. Kadınlarımız hiçbir şey söylemeden seyrediyorlardı. Erkekler ise zekâları, yürekliliklerivle dikkati çektiler. Biri, bunun en güzel çıkış yolu olduğunu, bir gencin bundan daha akıllıca bir şey düşünemeyeceğini söyledi; başka biri, bari bir gün iyi yaşasaydı dedi; üçüncü biri patavatsızca atıldı birden:

"Kendi kendini vuranlar, asanlar son zamanlarda niçin böylesine çoğaldı bizde? Yaşam bağları koptu, toprak ayaklarının altından kayıyor sanki."

Bu parlak sözleri söyleyenin yüzüne herkes tuhaf tuhaf baktı. Soytarılık rolünden pek hoşlanan, bunu kendisi için bir onur sayan Lâmşin, tabaktan küçük bir salkım üzüm aldı, peşinden bir tane, bir tane daha aldı gülerek, Château-yquem şişesine de uzatacak oldu elini. Ama polis durdurdu onu, "odayı boşaltmalarını" istedi. Herkes her şeyi göreceği kadar gördüğü için hiç karşı koymadan hemen çıktılar. Yalnızca Lâmşin bir şey için polise diklenecek olmuştu. Yolun geri kalan bölümünde grubun neşesi, kahkahaları, canlı konuşmaları bir kat daha artmıştı.

Semyon Yakovleviç'in evine öğleyin saat tam birde vardılar. Oldukça büyük tüccar evinin avlu kapısı ardına dek açık, küçük yapının girişi serbestti. Semyon Yakovleviç'in öğle yemeğinde olduğu, ama konukları hemen kabul edeceği öğrenildi. Grup hep birden girdi içeri. Semyon Yakovleviç'in kabul odası, bir duvardan ötekine uzanan yarı bel yüksekliğinde tahta bir parmaklıkla ortadan ikiye bölünmüş, üç pencereli, oldukça geniş bir odaydı. Olağan ziyaretçiler parmaklığın öte yanında kalırlardı. Zengin olanlar ise onun buyruğuyla parmaklığın küçük kapısından geçirilerek onun bölümüne alınır, canı isterse, eski maroken koltuklara ya da kanepeye oturtulurdu. Kendisi ise kumaşı lime lime, eski bir Voltaire koltuğunda otururdu. Kumral, başının tepesi açık, seyrek saçlı, sakalını tıraş etmiş, ağzını hafif yana kaymış gibi gösterecek derecede sağ yanağı şiş, sol burun deliğinin yakınında büyük bir siğil olan, gözleri küçük küçük, benzi uçuk, yüzünün anlatımı durgun, ağırbaşlı, uykulu, elli beş yaşlarında bir adamdı. Alman gibi siyah redingot giyinmişti ama yeleği yoktu. Kravat da

takmamıştı. Redingotunun içinden oldukça kalın, beyaz bir gömlek gözüküyordu. Ayaklarından rahatsız olmalıydı, terlik giyiyordu çünkü. Onun bir zamanlar memurluk ettiğini, rütbesinin bile olduğunu duymuştum. Balık çorbasını daha yeni bitirmiş, ikinci yemeği, kabuğuyla haşlanmış tuzlu patatese başlamıştı. Başka hiçbir şey yemez, ancak çayı pek sever, bol bol içerdi. Tüccarın onun için tuttuğu, her işine koşan üç hizmetçisi vardı. Hizmetçilerden biri fraklıydı, öteki bir ticaret adamına, üçüncüsü de zangoça benziyordu. On altı yaşlarında pek zeki bir de çocuk vardı. Hizmetçilerden başka, elinde oldukça dolu, büyük bir kumbara tutan ak sakallı, saygıdeğer bir rahip daha vardı. Masalardan birinin üzerinde kocaman bir semaver kaynıyordu. Hemen yanında da üzerinde neredeyse bir düzine bardak olan bir tepsi duruyordu. Karşı köşedeki masada da bağışlar vardı: Birkaç baş şeker, iki funt[4] çay, bir çift işlemeli terlik, bir mendil, bir parça kalın kumaş, bir top keten vb. Para bağışlarının hemen tümü rahibin kumbarasına gidiyordu. Oda kalabalık sayılırdı. İkisi parmaklığın içinde, Semyon Yakovleviç'in yanında toplam on iki ziyaretçi vardı. Semyon Yakovleviç'in yanındakilerin biri ak saçlı, dindar, "halktan" bir ihtiyar; ötekisi hep önüne bakarak saygılı bir tavırla oturan, ufak-tefek, sıska, başka ilden gelmiş, küçük bir rahipti. Öteki ziyaretçiler parmaklığın bu yanında oturuyorlardı. Rus gibi giyinmiş, sakallı, ama yüz binlik diye bilinen zenginlerden, şişman köylü tüccar dışında hepsi halktandı. Dinine bağlı, orta yaşlı bir soylu kadınla bir de toprak sahibi vardı. Hepsi de, konuşmaya başlamaya cesaret edemeden, mutluluğa erişmelerini bekliyorlardı. Dört kişi yere diz çökmüştü. Dikkati en çok üzerine çeken, görünüşünden, Semyon Yakovleviç'in içten bir bakışını ya da sözünü heyecanla beklediği belli, herkesten önde, tam parmaklığın dibinde yere diz çökmüş, şişman, kırk beş yaşlarındaki toprak sahibiydi. Bir saattir öyle bekliyordu ama, Semyon Yakovleviç'in fark ettiği yoktu onu hâlâ.

Grubumuzun kadınları neşeyle, gülünç bir biçimde fısıldaşarak parmaklığa iyice sokuldular. Yere diz çökmüş olanları da çökmemiş olanları da sıkıştırdılar ya da ittiler. Olduğu yerde kalmakta direnen, hatta parmaklığı yakalayıp bırakmayan toprak sahibini kı-

4 Karşılığı 409,5 gr. olan bir Rus ölçü birimi – ç.n.

pırdatamamışlardı yalnızca. Neşeli, tutkulu-meraklı bakışlar, saplı, sapsız gözlükler, hatta küçük dürbünler Semyon Yakovleviç'e yönelmişti. Hiç değilse Lâmşin bakıyordu dürbünle. Semyon Yakovleviç durgun, tembel, küçük gözleriyle süzdü gelenleri.

Kısık, bas bir sesle, hafif heyecanlı,

"Hoş bakışlar, hoş bakışlar!" diye buyurdu.

Bizim grup hep birden gülmeye başladı: "Hoş bakışlar da ne demekti?" Ama başka bir şey söylemedi Semyon Yakovleviç, sessizce önündeki patateslerin hepsini yedi. Sonra peçeteyle ağzını sildi. Çay getirdiler.

Çoğunlukla yalnız içmezdi çayı, konuklarına da ikram ederdi. Ama hepsine değil, içlerinden bu mutluluğa erişecekleri kendi gösterirdi. Öyle umulmadık kişileri seçerdi ki, her zaman şaşırtırdı oradakileri. Varlıklı kişileri, büyük memurları geçerek bazen bir köylüye ya da çökmüş bir ihtiyar kadına çay verilmesini buyurduğu olurdu. Başka bir gün de yoksulları atlayarak şişman, varlıklı bir tüccarı gösterirdi. Çaylar da pek değişik verilirdi. Bazısınınkinin şekeri içinde olurdu, bazısınınki tabağında, bazısınınki ise şekersiz gelirdi. O gün mutlu kişiler, çayı şekeri tabağında olarak verilen küçük rahiple, çayı şekersiz içen dindar ihtiyardı. Kumbarayı elinde tutan, manastırdan gelmiş şişman rahibe, o güne dek her zaman verilmesine karşın, nedense bu kez çay verilmemişti.

Demin eğlence seçecek durumumuzun olmadığını, ilginç bir şeyin yeteceğini söyleyen bizim arabadaki o gösterişli kadın gülümseyerek, gözlerini kısarak yayvan yayvan,

"Bir şeyler söyleyiniz bana Semyon Yakovleviç," dedi. "Hanidir tanışmak istiyordum sizinle."

Semyon Yakovleviç dönüp bakmadı bile ona. Diz çökmüş duran toprak sahibi, sırtından birkaç çuval yükü almışlar gibi sesli sesli, derinden soludu.

Semyon Yakovleviç yüz binlik tüccarı gösterdi birden,

"Şekerli!"

Beriki öne çıkarak toprak sahibinin hemen yanında durdu. Çay doldurduklarında Semyon Yakovleviç,

"Daha şeker koyun ona!" diye buyurdu.

Bir şeker daha koydular.

"Daha koyun, daha!"

Üçüncü kez koydular şeker, dördüncü kez de. Tüccar hiçbir şey söylemeden içmeye koyuldu verilen şerbeti.

Kalabalıkta,

"Tanrım!" diye fısıldaşanlar oldu.

Toprak sahibi gürültülü bir daha soludu derinden.

Bizimkilerin duvara sıkıştırdıkları fukara kadının son derece keskin, elemli sesi duyuldu birden:

"Canım! Semyon Yakovleviç! Bir saattir lütfunu bekliyorum. Bir şey söyle bana, ne olacağını bildir bu zavallının."

Semyon Yakovleviç zangoça gösterdi kadını.

"Sor."

Parmaklığa yanaştı zangoç. Durgun, ölçülü bir sesle,

"Semyon Yakovleviç'in geçen gelişinizde buyurduklarını yaptınız mı?" diye sordu dul kadına.

Beriki yüksek sesle,

"Yapmak mı, babamız Semyon Yakovleviç, onlar varken ne yapabilirim?" dedi. "Yamyam hepsi, mahkemeye veriyorlar, senatoya bildirmekle korkutuyorlar beni. Öz annelerini!.."

Semyon Yakovleviç en büyük baş şekeri gösterdi.

"Şunu ona verin," diye buyurdu.

Çocuk fırladı, şekeri kaptığı gibi dul kadına götürdü.

Dul kadın,

"Ah canım, çok iyisin. Bu kadar şekeri ne yapacağım ben?" diye haykıracak oldu.

Semyon Yakovleviç ağırlıyordu onu:

"Daha, daha!" dedi.

Bir baş daha getirdiler. Semyon Yekovleviç "daha, daha" diye buyuruyordu. Üçüncü, sonunda dördüncü baş şekeri getirip verdiler. Her bir yanını şekerle çevirmişlerdi dul kadının. Manastırdan gelen rahip iç geçirdi. Bütün bu şekerler her zaman olduğu gibi gene manastıra gidecekti.

Dul kadın sinmiş,

"Bu kadar şekeri ne yapacağım ben?" diye ah vah edip duruyordu. "Bir başıma yiyemem bunları, midem bulanır..."

Kalabalıktan birisi,

"Böyle buyruldu," dedi.

Semyon Yakovleviç yatışmıyordu bir türlü.

"Bir funt daha verin, bir funt daha!"

Masanın üzerinde bütün bir baş şeker kalmıştı, ama bir funt verilmesini buyurmuştu Semyon Yakovleviç. Bir funt verdiler.

Kalabalıkta haç çıkaranlar, "Tanrım, Tanrım!" diye iç çekenler oldu.

Manastırdan gelmiş, çevresi çay dolu şişman rahip incinen gururunun verdiği can sıkıntısıyla söze karıştı, durgun, güven dolu bir sesle,

"Özbeöz çocuklarınızdan yakınmaya gelirken, önce yüreğinizi iyilikle, bu şekerlerle tatlandırın," dedi. "Et kemikten ayrılmaz anlamına almalı bunu."

Dul kadın köpürdü birden.

"Siz ne diyorsunuz, canım! Versinni yangınında kementle bağlayıp ateşe sürüklediler beni. Yatağıma ölü fare koydular, anlayacağınız, her çeşit adiliğe hazırdılar."

Semyon Yakovleviç kollarını sallayarak bağırdı birden:

"Kovun onu, kovun!"

Zangoçla çocuk parmaklığı geçip bizim bulunduğumuz bölüme daldılar. Zangoç kolundan yakaladı dul kadını; hemen sindi kadın, kapıdan çıkarken dönüp, çocuğun topladığı, ona verilmiş şekerlere baktı.

Semyon Yakovleviç, yanında duran öteki hizmetçisine,

"Biri alsın şekerleri, sen, al!" diye buyurdu.

Beriki odadan çıkanların peşinden koştu. Biraz sonra üç hizmetçi, verilen, şimdi de geri alınan bir baş şekerle döndüler. Gene de üç baş şeker götürmüştü dul kadın.

Arkalardan, tam kapının yanından bir ses duyuldu:

"Semyon Yakovleviç, düşümde bir karga gördüm, sudan çıktı uçarak, ateşe daldı. Neye işarettir bu?"

Semyon Yakovleviç,

"Soğuğa," dedi.

Bizim kadın,

"Semyon Yakovleviç, niçin bir şey söylemediniz bana, ne zamandan beri ilgileniyorum sizinle," diye başlayacak oldu.

Semyon Yakovleviç, onu dinlemeden, diz çökmüş duran toprak sahibine uzattı elini ansızın.

"Sor!"

Sor diye buyruk alan manastırlı rahip ağır adımlarla yaklaştı toprak sahibine.

"Ne günah işlediniz? Bir şey buyrulmuş muydu size daha önce?"

Toprak sahibi kısık bir sesle karşılık verdi:

"Kavga etmemek, ellerimi serbest bırakmamak buyrulmuştu."

"Tuttunuz mu verilen buyruğu?"

"Elimden gelmiyor, kendi gücüm daha baskın çıkıyor."

Semyon Yakovleviç kolunu salladı.

"Kov, kov! Süpürge sapıyla kov, süpürge sapıyla!"

Toprak sahibi cezanın uygulanmasını beklemeden fırladı yerinden, koşarak çıkıp gitti odadan.

Rahip, yerden altın bir on rublelik aldı.

"Altın düşürmüşler," dedi.

Semyon Yakovleviç parmağıyla yüz binlik tüccarı gösterdi.

"Ona ver."

Parayı geri çevirmeye cesaret edemedi tüccar, aldı.

Manastırlı rahip tutamadı kendini.

"Para parayı çeker."

Semyon Yakovleviç Mavriki Nikolayeviç'i gösterdi birden.

"Ona da şekerli bir çay verin."

Hizmetçi çayı doldurup, yanlışlıkla, saplı gözlüklü, şık giyimli gence götürecek oldu. Hemen uyardı Semyon Yakovleviç.

"Uzun boyluya, uzun boyluya."

Mavriki Nikolayeviç çayı aldı, öne eğilerek askerce bir selam verdikten sonra içmeye koyuldu. Nedendir bilmem, bizimkiler katılırcasına gülmeye başlamışlardı. Liza ona döndü:

"Mavriki Nikolayeviç! Yere diz çöken o bey gitti, onun yerinde siz diz çökün," dedi.

Mavriki Nikolayeviç şaşkın şaşkın bakıyordu ona.

Liza birden inatçı, heyecanlı bir tavırla, çabuk çabuk konuşarak,

"Yalvarırım," dedi, "gönlümü son derece hoş edeceksiniz. Bakın Mavriki Nikolayeviç, çok istiyorum diz çökmenizi, nasıl diz çökeceğinizi pek merak ediyorum. Söylediğimi yapmazsanız bir daha

hiç gelmeyin bana. Çok istiyorum bunu, çok!.."

Liza'nın bununla ne demek istediğini bilmiyorum. Ama nöbet gelmiş gibi, inatla, hiçbir şey dinlemeden diretiyordu. Aşağıda da göreceğimiz gibi, Mavriki Nikolayeviç Liza'nın son zamanlarda sıklaşan bu nöbetlerini, kendisine duyulan öfkeye değil de (tersine, hem sayar hem sever hem de değer verirdi ona, Mavriki Nikolayeviç biliyordu bunu), körü körüne bir nefrete, bilinçsizce bir nefrete veriyordu.

Bir şey söylemeden arkasındaki yaşlı bir kadına verdi çay fincanını, parmaklığın kapısını açtı, buyur edilmesini beklemeden Semyon Yakovleviç'in bölümüne geçti. Tam odanın ortasında, herkesin gözü önünde yere diz çöktü. Liza'nın grubun içindeki bu kaba, küçük düşürücü çıkışının ince, saf ruhunu sarstığını sanıyorum. Genç kızın, öylesine ısrar ettiği şeyin onu ne denli düşürdüğünü görüp utanır sanıyordu belki de. Hiç kuşku yok ki, böylesine tehlikeli bir yolla, hiç kimse yola getirmeye cesaret edemez bir kadını. Mavriki Nikolayeviç yüzünde mağrur bir anlatım, uzun boyuyla, gülünç bir biçimde diz çökmüştü. Ama bizimkiler gülmüyordu; bu umulmadık davranış hastalıklı bir etki yapmıştı. Hepsi Liza'ya bakıyordu. Semyon Yakovleviç,

"Kutsal yağ, kutsal yağ!" diye mırıldandı.

Liza'nın yüzü bembeyaz oldu birden, haykırarak parmaklığa atıldı. Çabuk, tutkulu bir sahne geçti burada. Liza Mavriki Nikolayeviç'i iki eliyle kolundan yakalamış, var gücüyle çekerek ayağa kaldırmaya çalışıyordu. Bir yandan da, kendini kaybetmiş gibi,

"Kalkın, kalkın!" diye bağırıyordu. "Hemen kalkın, hemen şimdi! Nasıl göze alabildiniz böyle bir şeyi!"

Mavriki Nikolayeviç kalktı. Liza iki kolundan yakalamış, var gücüyle sıkarak gözlerinin içine bakıyordu. Bakışlarında korku vardı.

Semyon Yakovleviç yineledi:

"Hoş bakışlar, hoş bakışlar!"

Liza sonunda, parmaklığın ötesine götürdü Mavriki Nikolayeviç'i. Grubumuzda bir kıpırdanma oldu. Bizim arabayla gelen kadın, durumu düzeltmek istediğinden olacak, yine eskisi gibi cilveli gülümseyerek yüksek çınlayıcı bir sesle üçüncü kez sordu:

"Ne olur, Semyon Yakovleviç, bana da bir şey 'buyurmayacak' mısınız? Oysa ne denli güveniyordum size."

Semyon Yakovleviç hızla ondan yana döndü, son derece uygunsuz bir söz söyledi:

"Senin... senin!.."

Korkunç bir açıklıkla, tane tane söylemişti bunu. Kadınlarımız çığlık atarak kapıya koştular. Erkeklerimiz katıla katıla gülüyorlardı. Semyon Yakovleviç'e ziyaretimiz böylece bitti.

Söylenenlere bakılırsa, olağanüstü esrarlı bir olay daha geçmişti orada. Hem doğrusunu söyleyeyim, bu ziyaretimizi de böylesine ayrıntılarıyla, o olayı anlatmak için anlattım.

Herkes hep birden kapıya koştuğunda Mavriki Nikolayeviç'in kolundan tuttuğu Liza'nın kapıda, kalabalıkta Nikolay Vsevolodoviç'le karşılaştığını söylüyordu. Şunu da atlamamalıyım, pazar sabahından, bayılma olayından bu yana, gerçi birkaç kez karşılaşmışlardı ama, birbirinin yanına yaklaşmamış, hiç konuşmamışlardı. Kapıda karşılaşmalarını gördüm: Bir an ikisi de duraladı, bir garip, birbirinin gözlerinin içine baktılar gibi geldi bana. Ama kalabalıktan iyi görememiştim. Tersine, Liza'nın, Nikolay Vsevolodoviç'i görünce birden kolunu onun yüzünün doğrultusuna kaldırdığını, öteki geri çekilmeseydi belki de vuracağını iddia ediyorlar. Belki de Mavriki Nikolayeviç'le arasında geçen o olaydan hemen sonra onun yüzünün anlatımı ya da bir gülümsemesi hoşuna gitmemişti. Doğrusunu söyleyeyim, ben hiçbir şey görmedim. Ama herkes gördüğünü iddia ediyordu. Oysa kargaşada hiç kimse göremezdi böyle bir şeyi. Yalnızca ben inanmıyordum buna o zaman. Ne var ki, dönüşte Nikolay Vsevolodoviç'in benzinin biraz uçuk olduğunu anımsıyorum.

III

Tam o sırada, Varvara Petrovna'nın çoktan beri aklına koyduğu eski dostuna hanidir bildirdiği, ama nedense şimdiye dek ertelediği, Stepan Trofimoviç'le buluşması gerçekleşmişti sonunda. Skvoreşniki'de buluşmuşlardı. Varvara Petrovna pek keyifsiz gelmişti kent

dışındaki evine: Eğlencenin, soylular başkanının karısının evinde olacağı bir gün önce kesin olarak kararlaştırılmıştı. Ama Varvara Petrovna çabuk aklıyla hemen sezinleyivermişti, eğlenceden sonra kendisinin de Skvoreşniki'de özel bir eğlence düzenleyerek tüm sosyeteyi toplamasına bir engelin olmadığını. O zaman herkes, kimin evinin daha güzel olduğunu, konukların nerede daha iyi ağırlandığını, kimin daha iyi balo verdiğini kesin olarak anlayacaklardı. Genel olarak, tanınmayacak kadar değişmişti Varvara Petrovna. Yeniden doğmuştu sanki. Eski ulaşılmaz "yüce kadın" (Stepan Trofimoviç'in sözüydü bu) gitmiş, olağan, şımarık bir sosyete kadını gelmişti yerine. Ne var ki, bu böyle gözüküyor da olabilirdi.

Bomboş eve gelince sadık uşağı Aleksey Yegoraviç'ı yanına alıp, görmüş geçirmiş, dekorasyon işlerinde uzman Fomuşka ile tüm odaları dolaştı. Karşılıklı düşünceler açıklandı, akıl verildi: Kentteki evden hangi eşyaların getirileceğini kararlaştırdılar. Hangi eşyaların, tabloların getirileceğine, nerelere konulacaklarına; camekân çiçek bahçesini, çiçekleri nereye korlarsa en iyi olacağına, yeni perdelerin nerelere asılacağına, büfenin nerede, bir mi iki mi açılacağına v.b. karar verdiler. İşte tam bu telaş arasında arabasını gönderip Stepan Trofimoviç'i aldırtmak gelmişti aklına.

Beriki hanidir haberdar edilmişti. Her gün böyle ansızın çağrılmayı bekliyordu. Kupa arabasına binince haç çıkardı. Biraz sonra kaderi belli olacaktı. Dostunu büyük salonda, duvardaki girinti içine yerleştirilmiş küçük kanepede, küçük mermer masanın başında, elinde bir kalem kâğıt, buldu. Fomuşka elindeki arşınla koronun bulunacağı yerin, pencerelerin yüksekliklerini ölçüyor, Varvara Petrovna'nın yazması için yüksek sesle söylüyor, döşemeye işaretler koyuyordu. Varvara Petrovna işini bırakmadan Stepan Trofimoviç'ten yana başıyla selam verdi, beriki mırıldanarak selamına karşılık verdiğinde ise aceleyle elini uzattı, yüzüne bakmadan, yanında yer gösterdi ona.

Sonra şöyle anlatıyordu bana Stepan Trofimoviç:

"Oturdum, 'yüreğimin heyecanını bastırarak' beş dakika kadar bekledim. Yirmi yıldır tanıdığım kadın değildi sanki karşımdaki. Her şeyin bittiği inancı, onu bile şaşırtan bir güç verdi bana. Yemin ederim, o son saatteki soğukkanlılığım pek şaşırtmıştı onu.

Varvara Petrovna kalemi masanın üzerine koydu birden. Hızla Stepan Trofimoviç'e döndü.

"İşten konuşmamız gerek Stepan Trofimoviç," dedi. "Tüm parlak süslü sözlerinizi hazırladığınızı biliyorum, ama doğrudan asıl konumuza girsek daha iyi olacak, değil mi?"

Stepan Trofimoviç irkildi. Pek acele etmişti Varvara Petrovna; sonu nereye varacaktı bunun?

Beriki çabuk çabuk konuşarak sürdürdü konuşmasını:

"Durun, bir şey söylemeyin, bırakın önce ben söyleyeceklerimi söyleyeyim. Sonra siz başlarsınız. Gerçi, doğrusu, ne yanıt verebileceğinizi de bilmiyorum ya. Bin iki yüz rublelik yıllığınızı siz ölünceye dek vermeyi kendime kutsal bir görev biliyorum. Yani kutsal görev filan değil de, anlaşmaya varılmış bir konu dersek daha doğru olacak, öyle değil mi? İsterseniz yazılı da yapabiliriz bu anlaşmayı. Benim önce ölmem durumunda da birtakım özel buyruklar verilmiştir. Ama şimdi bu paradan başka, benim tuttuğum evde oturuyor, adamlarımı kullanıyorsunuz. Tüm ihtiyaçlarınızı da ben karşılıyorum. Bunları paraya çevirirsek bin beş yüz ruble eder, öyle değil mi? Üç yüz ruble daha koyuyorum üzerine, hepsi üç bin ruble olur. Bir yıl yeter mi size bu para? Az olmaz sanırım? Özel durumlarda ekleme yapacağım. Üç bin rubleyi alın, adamlarımı geri gönderin. Petersburg'da mı, Moskova'da mı, yurtdışında mı nerede isterseniz orada yaşayın. Burada da kalabilirsiniz, yeter ki benim evimde oturmayın. Duydunuz mu?"

Stepan Trofimoviç yavaş yavaş konuşarak, hüzün dolu bir açıklıkla,

"Bundan kısa bir zaman önce gene aynı ağızdan böyle çabuk çabuk, inatla başka bir istek bildirilmişti bana. Boyun eğdim... istediniz diye kazaska oynadım. *Oui, la comparaison peut être permise C'était comme un petit corzak du Don, qui sautait sur sa prophe tombe.*[5] Şimdi..."

"Susun, Stepan Trofimoviç. Konuşmayı çok seviyorsunuz: Hiç de oynamadınız kazaska; ancak, yeni bir kravat takıp, gömlek, eldiven giydiniz, saçlarınızı briyantinleyip, koku sürünüp geldi-

5 (Fr.) Evet, böyle bir kıyaslama yapılabilir. Kendi mezarında dans eden Don'lu bir kazak çocuğu gibi.

niz, o kadar. İnanın evlenmeyi siz de çok istiyordunuz. Yüzünüzden okunuyordu bu. Gene inanın, pek çirkin bir anlatımdı yüzünüzdeki. O zaman söylemediysem bunu, yalnızca kibarlığımdan söylemedim. Ama siz, evleneceğiniz kızla, benim için yazdıklarınıza bakmadan, istiyordunuz evlenmeyi, istiyordunuz. Şimdi durum bambaşka. Hem mezarınızın üstünde bir *Cozak du Don*'ın işi ne burada? Ne benzetişi bu, anlamıyorum. Tersine, ölmeyin, yaşayın! Elinizden geldiğince çok yaşayın, mutlu edecektir beni bu."

"Düşkünler evinde mi?"

"Ne düşkünler evi mi? Üç bin ruble geliri olan bir insan düşkünler evine gitmez. Ah, anımsadım, (gülümsedi Varvara Petrovna) öyle ya, Pyotr Stepanoviç düşkünler eviyle ilgili bir şaka yapmıştı. Ama gerçekten de üzerinde düşünülmesi gereken değişik bir düşkünler eviydi bu. En saygıdeğer kişilerin gittiği bir düşkünler eviymiş. Albaylar varmış orada. Bir general bile gitmeyi düşünüyormuş oraya şimdi. Elinizdeki tüm parayla giderseniz çok rahat edersiniz, istediğiniz kadar hizmetçi tutarsınız kendinize. Bilimsel çalışmalar yaparsınız, oyun oynayacak arkadaşlarınız da olur..."

"*Passons.*"[6]

Varvara Petrovna kaşlarını çattı.

"*Passons* mu? Öyleyse söyleyeceklerim bu kadar. Durumu bildirdim size, bundan böyle ayrıyız."

"Hepsi bu kadar mı? Yirmi yıldan arda kalan bu mu? Son sözünüz bu mu?"

"Duygulu konuşmayı pek seviyorsunuz, Stepan Trofimoviç. Şimdi hiç de moda değil bu. Kaba ama basit konuşuluyor. Yirmi yılı dilinize dolamışsınız! Karşılıklı bencillikle geçmiş yirmi yıldan başka bir şey değil bu. Aldığım her mektubunuz benim için değil, edebiyat tarihine kalsın diye yazılmıştı. Bir dost değil, güzel yazı yazmak heveslisisiniz siz yalnızca; dostluk ise, gerçekte, büyütülmüş bir sözcüktür: İki kişinin içlerindeki pislikleri karşılıklı olarak birbirine dökmeleri..."

"Tanrım, ne çok başkalarının sözü var söylediklerinizde! Ezberlenmiş şeyler hepsi! Resmî giysilerini size de giydirmişler! Siz de

6 (Fr.) Bırakalım bunu.

mutlusunuz, siz de güneş sanıyorsunuz kendinizi! *Chère, chère*, ne karşılığında sattınız onlara özgürlüğünüzü!"

Varvara Petrovna köpürdü.

"Papağan değilim ben, başkalarının sözünü yineleyeyim! Benim de kendimin olan sözlerim olduğuna inanabilirsiniz. Bu yirmi yıldır ne yaptınız benim için? Sizin için getirttiğim kitapları bile istemediniz. Ciltçi olmasaydı sayfaları açılmadan öyle kalacaklardı. Bana önder olmanızı istediğim ilk yıllar okumam için ne verdiniz bana? Habire Kopfig'i veriyordunuz. Gelişmemi bile çekemiyordunuz, engel olmak istiyordunuz. Oysa herkes size gülüyor. Doğrusunu söyleyeyim, yalnızca bir edebiyat eleştirmeni saydım sizi her zaman. Bir eleştirmenden başkaca bir şey değildiniz. Petersburg'a giderken yolda size bir dergi çıkarmak, her şeyimi ona vermek niyetinde olduğumu söyleyince birden başınızı kaldırıp bakmıştınız yüzüme anlamlı anlamlı. Hemen pek mağrur bir tavır takınmıştınız."

"Öyle değildi, öyle değil... peşimize düşülmesinden korkuyordum o zamanlar..."

"Öyleydi, öyle. Hem Petersburg'da peşinize düşülmesinden de korkamazdınız. Anımsarsınız, sonra, şubatta, haber duyulduğunda korku içinde bana koşmuştunuz, yayımlanması düşünülen derginin sizinle bir ilişiği olmadığını, gençlerin size değil bana gelip gittiklerini; sizinse, evimde kalan bir öğretmen olduğunuzu (aylık vermiyordum size çünkü) bildiren bir mektup yazıp size vermemi istediniz ısrarla, öyle değil mi? Anımsıyor musunuz? Her zaman kendinizi kusursuz göstermek istemişsinizdir, Stepan Trofimoviç."

"Bir anlık yüreksizlikti bu, göz açıp kapayıncaya dek geçen bir yüreksizlik..." diye inledi beriki. "Öylesine küçük şeyler için tüm bağlar koparılıp atılır mı hiç? Bunca yıldır bizi birbirimize sıkı sıkı bağlayan başka bir şey olmadı mı?"

"Çıkarınızı iyi biliyorsunuz Stepan Trofimoviç. Size hep minnettar kalmamı istiyorsunuz, elinizden geleni yapıyorsunuz bunun için. Avrupa'dan döndüğünüzde beni karşınızda sinek gibi görüyordunuz, ağzımı açmama izin vermiyordunuz. Oysa ben döndüğümde Madonna'nın üzerimde bıraktığı izlenimlerden si-

ze söz etmeye başladığımda dinlemediniz, önünüze bakarak, benim de sizin gibi duygularım olamazmış gibi, hafifsemeyle gülümsediniz."

"Öyle değildi, öyle olmasa gerek... *J'ai oublié.*"[7]

"Evet, öyleydi. Zaten bana karşı övünebileceğiniz bir şey de yoktu ortada. Tümü saçma, uydurduğunuz şeylerdi çünkü. Devri geçmiş ihtiyarlar dışında hiç kimsenin Madonna'nın karşısında heyecanlandığı, zaman kaybettiği yok artık bugün. Kesin olarak biliniyor bu."

"Kesin olarak mı?"

"Hiçbir şeye yaradığı yok onun. Şu bardak, içine su konulabileceği; şu kalem, onunla yazılabileceği için yararlıdır. Oysa bu tabloda gerçekteki tüm yüzlerin en çirkini bir kadın yüzü var. Bir elma resmi yapın, yanına da gerçek bir elma koyun; hangisini alırsınız? Yanılıp elinizi resme uzatmazsınız sanırım. Özgür araştırma ışığı onları aydınlatınca, kuramlarınızın kişiyi nereye vardırdığını görün işte."

"Öyle, öyle."

"Alaylı alaylı gülümsüyorsunuz. Söz gelimi, sadaka üzerine ne söylüyordunuz bana? Oysa sadaka vermekten duyulan haz mağrur, ahlâksız bir hazdır. Varlıklı olanın varlığının, hâkimiyet duygusunun, kendi durumunu yoksulun durumuyla karşılaştırmasının ona verdiği bir haz... Sadaka, vereni de alanı da bozar. Üstelik, amacına da varamaz, çünkü yoksulluğu kökleştirir yalnızca. Çalışmak istemeyen tembeller, içleri kazanmak tutkusuyla kavrulan kumarbazların oyun masasını kuşattıkları gibi, sadaka verenin çevresini kuşatırlar. Öte yandan, önlerine atılan birkaç metelik, onlara gerekli paranın yüzde biri bile değildir. Siz daha mı çok verirsiniz ki? En çok verdiğiniz sekiz kapiktir, anımsayın. Son verdiğiniz sadakayı anımsamaya çalışın. Bundan iki yıl önceydi, belki de dört yıl. Bağırıp çağırıyor, böyle bir şeye engel oluyorsunuz. Sadaka toplumumuzda yasalarca yasaklanmalıdır. Yeni düzende yoksul olmayacaktır."

"Ah, başkasının sözlerini nasıl da yineliyorsunuz! Demek yeni düzene kadar vardı iş? Bahtsız kadın, Tanrı yardımcınız olsun!"

7 (Fr.) Unuttum.

"Evet, vardı Stepan Trofimoviç. Herkesin bildiği yeni düşünceleri özenerek sakladınız benden. Hem bunu sırf beni çekemediğinizden, beni avcunuzun içinde tutabilmek için yaptınız. Şu Yuliya Mihaylovna bile fersah fersah önde benden şimdi. Ama artık açtım gözlerimi. Elimden geldiğince savundum sizi Stepan Trofimoviç; herkes suçluyor sizi."

Stepan Trofimoviç yerinden kalkar gibi yaptı.

"Yeter! Yeter artık! Daha ne istiyorsunuz benden, önünüzde diz çöküp özür dilememi mi?"

"Oturun, Stepan Trofimoviç. Bir şey daha soracağım size. Edebiyat toplantısında bir şey okumanız için çağırdılar sizi, ben aracılık ettim buna. Söyler misiniz, ne okuyacaksınız?"

"Sizce bir bardak ya da kurşun kalem kadar değeri olmayan Sistine Madonnası, eceler ecesi, insanlığın o ülküsü üzerine yazılmış bir şey okuyacağım."

Varvara Petrovna'nın yüzünü bir keder kapladı.

"Tarihten okumayacaksınız demek? Ama dinlemeyeceklerdir sizi. Dilinize dolamışsınız bu Madonna'yı! Peki, herkesi uyutursanız elinize ne geçecek? İnanın Stepan Trofimoviç, sizi düşündüğüm için böyle söylüyorum. İspanya tarihinden, Ortaçağ'da geçmiş, kısa, ama ilgi çekici bir saray olayını ya da daha iyisi herhangi bir olay alsanız, çeşitli küçük olaylarla, kendinizden ekleyeceğiniz zekice sözlerle zenginleştirseniz onu... Göz kamaştırıcı saraylar, öyle kadınlar, zehirleme olayları vardı. İspanya tarihinden hoş bir şey okunmazsa toplantının pek yavan olacağını söylüyor Karmazinov."

"Yazabileceği her şeyi yazmış, şimdi de kendine konu arayan budalanın tekidir Karmazinov!"

"Ulusal bir değerdir o! Pek küstahça konuşuyorsunuz Stepan Trofimoviç."

"Sizin Karmazinovunuz yazacağını yazmış, öfkeli bir kocakarıdır! *Chère, chère,* çoktan beri mi böyle tutsaksınız onlara, ah, Tanrım!"

"Şimdi onun kendini beğenmişliğinden nefret ediyorum, ama zekâsının üstünlüğünü kabul ederim. Bir daha söyleyeyim, elimden geldiğince, var gücümle savundum sizi. Kendinizi gülünç, can sıkıcı bir insan belletmekle elinize ne geçecek hem? Öyle yapaca-

ğınıza, eski kuşağın bir temsilcisi olarak, dudaklarınızda ağırbaşlı bir gülümsemeyle çıkın sahneye; arada bir elinizden geldiği gibi, tüm ince zekânızla üç fıkra anlatın. Varın yaşlı olun, geçmiş yüzyılın insanı olun, varın onlardan geri kalmış olun. Ama bütün bunları daha başta kendiniz itiraf ediyorsunuz ya... eski devrin bugüne kalmış sevimli, iyi yürekli, zeki bir parçası olduğunuzu göreceklerdir... Kısacası, eski hamurla yoğrulmuş, ama şimdiye dek izlediği birtakım kavramların nereye götürdüklerini anlayabilecek yetenekte bir insan olduğunuzu öğrenecekler. Hadi, kırmayın beni, rica ediyorum."

"*Chère,* yeter! Rica etmeyin, yapamam bunu. Madonna ile ilgili bir yazı okuyacağım; ya onların tümünü silip süpürecek ya da yalnız beni ezip geçecek bir fırtına koparacağım!"

"Yalnız sizi ezip geçeceğinden kuşkunuz olmasın Stepan Trofimoviç."

"Kaderim bu benim. Elinde bıçak, yüce ülkünün tanrısal yüzünü eşitlik, haset... aç karınları doyurma adına parçalamak için merdivene ilk tırmanacak o aşağılık köleyi, o iğrenç, rezil uşağı anlatacağım. Varsın, herkes nefretle ansın beni, hem o zaman, o zaman..."

"Tımarhaneye mi?"

"Belki de. Ama ne olursa olsun, yensem de yenilsem de o akşam torbamı, dilenci torbamı sırtlayıp varımı yoğumu, tüm armağanlarınızı, bana bağladığınız yıllığı, sözünü ettiğiniz mutlulukları bırakıp, ömrünün geri kalan bölümünü bir tüccarın evinde çocuklarına öğretmenlik ederek geçirmek ya da bir çitin dibinde açlıktan ölmek için alıp başımı gideceğim. Söyledim! *Alea jacta est!*"[8]

Yine kalktı ayağa. Varvara Petrovna da kalktı. Gözleri parlıyordu.

"Biliyordum; sonunda adımı, evimi iftiralarınızla bir paralık edeceğinizi yıllarca önceden biliyordum! Tüccar evinde öğretmenlik yapacağınızı ya da çit dibinde öleceğinizi söylerken neyi ima ediyorsunuz? Nefretten, iftiradan başka bir şey yok sözlerinizde!"

"Hep aşağı gördünüz beni. Ama kadınına sadık bir şövalye gibi bitireceğim. Sizin düşünceniz her zaman her şeyden değerli olmuştur benim için çünkü. Bu andan sonra hiçbir şey kabul etmeyeceğim sizden, çıkar gözetmeden sayacağım sizi."

8 (Lat.) Ok yaydan çıktı.

"Ne budalaca bir şey bu!"

"Hiçbir zaman saygı duymadınız bana. Sayısız zayıf yanlarımın olması zorunluydu. Evet, sömürdüm sizi; nihilizm diliyle konuşuyorum; ama sömürmek, davranışlarımın birinci amacı olmamıştır hiçbir zaman. Öyle, kendi kendine oluverdi bu, ben de bilmiyorum nasıl olduğunu... Aramızda yemekten daha yüce bir şeyin var olduğunu düşünüyordum hep. Hiçbir zaman, evet hiçbir zaman alçak da olmadım! Durumu düzeltmek için yola çıkmalıyım şimdi! Geç kalınmış bir yolculuk bu, sonbahar da bitmek üzere, kırları sis örtmüş; donmuş, ihtiyar bir kırağı örtmüş çıkacağım yolu; açılması yakın mezarımın üzerindeyse rüzgâr uğulduyor... Ama çıkmalıyım yola, yeni, yepyeni yoluma çıkmalıyım.

'Temiz tutkuyla dolu,

Haz veren hülyaya sadık...'

Ah, elveda, hülyalarım! Yirmi yıl! *Alea jacta est.*"

Birden boşalan yaşlar yüzünü ıpıslak yapmıştı. Şapkasını aldı.

Varvara Petrovna var gücüyle kendini tutmaya çalışarak,

"Latince hiç bilmiyorum," dedi.

Kim bilir, belki o da ağlamak istiyordu. Ama öfkeyle maymun iştahlılığı bir kez daha ortaya çıktı.

"Yalnızca bir şeyi, bütün bunların çocukluk olduğunu biliyorum. Bencillikle dolu tehditlerinizi yerine getiremezsiniz. Söylediğiniz gibi, tüccarın yanına filan gitmeyecek, yıllığınızı alacak, hiçbir şeye benzemeyen dostlarınızı salı günleri evinizde toplayarak uslu uslu yaşayıp gideceksiniz elimin altında. Güle güle Stepan Trofimoviç."

"*Alea jacta est!*"

Yaşlı adam yerlere kadar eğilerek selamladı Varvara Petrovna'yı. Heyecandan kalbi duracak gibi çarparak evine döndü.

ALTINCI BÖLÜM

Pyotr Stepanoviç Telaşlı

I

Şölen günü kesin olarak kararlaştırılmıştı ama, von Lembke giderek daha bir mahzun, kaygılı oluyordu. Birtakım tuhaf, kötümser önsezilerle doluydu içi. Bu durum Yuliya Mihaylovna'nın huzurunu kaçırıyordu. Her şeyin arzu ettiği gibi, iç açıcı olmadığı bir gerçekti. Yumuşak huylu eski valimiz, yönetimi bıraktığında işler hiç de yolunda değildi. Şimdi bir de kolera tehlikesi baş göstermişti. Bazı bölgelerde korkunç bir salgın, hayvanları kırıp geçiriyordu. Bütün yaz yangınlar kol gezmişti köylerde, öte yandan halk arasında da bu yangınların bile bile çıkarıldığı üzerine öfkeli söylentiler dolaşmaktaydı. Haydutluk, çapulculuk almış yürümüştü. Şimdiye dek mutlu yaşayıp giden Andrey Antonoviç'in huzurunu bozan daha ağır nedenlerin yanında bunların tümü olağan şeyler sayılırdı kuşkusuz.

Yuliya Mihaylovna'yı en çok şaşırtan, kocasının her gün biraz daha içine kapanık, (pek gariptir), sır saklar olmasıydı. Ama saklayacak neyi olabilirdi? Doğrusu, seyrek itiraz ettiği oluyordu karısına. Çoğunlukla her dediğine kesinlikle boyun eğiyordu. Örneğin, onun isteğiyle, valinin yetkilerini aşan son derece tehlikeli, neredeyse yasa dışı iki-üç karar bile almıştı von Lembke. Aynı neden-

le birkaç haksızlık da yapılmıştı. Örneğin, mahkemeye verilmeleri, Sibirya'ya sürülmeleri gereken kimseler, sırf Yuliya Mihaylovna istiyor diye, suçları bağışlandıktan sonra ödüllendirildiler de. Bazı şikâyetlere, dilekçelere kesinlikle yanıt verilmiyordu. Bütün bunlar sonra anlaşıldı. Lembke yalnızca her şeye evet demekle kalmıyor, karısının onun görevine ne dereceye kadar karıştığı sorunu üzerinde hiç düşünmüyordu bile. Sonraları arada bir "gereksiz yere" başkaldırmaya başlamıştı. Yuliya Mihaylovna'yı şaşırtıyordu bu durum. Günlerce süren bir uysallık devresinden sonra küçük başkaldırmalarla bunların acısını çıkarmak istiyordu sanki. Ne yazık ki Yuliya Mihaylovna pek anlayışlı olmasına karşılık, kocasının duygulu yaradılışındaki bu inceliğini anlayamıyordu. Ne yazık ki bunu anlayabilmekten çok uzaktı, anlaşamamazlıklar da bu yüzden çıktı.

Bazı şeylerden söz açmayacağım. Zaten elimden de gelmez. Yönetimde düşülen hatalar üzerine hüküm vermek benim harcım değil. Bu bakımdan, yönetim konusunu bir yana bırakacağım. Öyküme başlarken bambaşka sorunlar doldurmuştu içimi. Öte yandan, ilimizde şimdi yürütülen soruşturma sonucunda çok şey gün ışığına çıkacaktır. Ancak biraz beklemek gerekiyor. Ne var ki bazı açıklamaları atlamak olmayacak.

Yuliya Mihaylovna'dan söz etmeyi sürdürüyorum. Kentimize adımını atar atmaz başladığı o tehlikeli, tuhaf davranışları olmasaydı onu öylesine çeken itibara da, öteki amaçlarına da gene kavuşabilirdi zavallı kadın (çok acıyorum ona). Ama hayale pek yatkın bir yaradılışta olmasından mı, yoksa ilk gençlik çağındaki sürekli, hüzün verici başarısızlıklarından mı, her nedense, talih yüzüne güler gülmez kendisini son derece yetenekli, neredeyse kutsal biri gibi görmeye başlamıştı. Tüm felaket de bu yüzden çıktı zaten. Her kadının bu mutluluğa ulaşamayacağı bir gerçektir. Ne var ki, bu gerçeğe bir türlü inanmak istemeyenler de kadınlardır. Öte yandan, her söylediğine "keramet buyurdunuz" diyenler, –ki hayli kalabalıktılar– topluyordu parsayı. Herkes yarışırcasına dalkavukluk ediyordu ona. Zavallı, kendisinin eşsiz bir yaratık olduğunu sanırken, çeşitli etkilerin oyuncağı oluverdi bir anda. Birçok usta dalkavuk, sözü geçtiği kısa sürede, karşısında ellerini ovuştu-

rarak hayli yararlandılar saflığından. Bağımsızlık perdesi arkasında neler yapmadılar ki! Büyük toprak sahiplerinden de, soylulardan da, valilik yetkilerinin genişletilmesinden de hoşlanıyor; tanrıtanımazlığı da, yeni örgütlenmeleri de, yenilikleri de, serbest davranışları da, sosyalist görüşleri de, soylular kulübündeki mağrur tavırları da, çevresini almış gençlerin ancak meyhanelerde görülebilen çeşidinden laubaliliklerini de hoş görüyordu. Çevresine mutluluk saçmayı, uzlaşmaz sanılanları uzlaştırmayı, daha doğrusu, herkesi, her şeyi kişiliğine duyulan sonsuz bir saygıyla çevresinde toplamayı hayal ediyordu. Gözdeleri de vardı. Örneğin, ona son derece kabaca dalkavukluk eden Pyotr Stepanoviç'ten pek hoşlanıyordu. Ama Pyotr Stepanoviç, zavallı kadının kişiliğini çok iyi belli eden, son derece tuhaf, bambaşka bir nedenle de böylesine hoşuna gidiyordu: Ondan, devlete karşı düzenlenen gizli bir komployu önceden öğrenebileceğini umuyordu! Çok garip de olsa, gerçektir bu. Nedense devlete yöneltilmiş bir komplonun kentimizde yuvalandığına kesinlikle inanıyordu. Pyotr Stepanoviç'in bazı durumlarda esrarlı bir biçimde susması, bazı durumlarda ise imalı konuşması onun bu tuhaf inancının kökleşmesine yardım ediyordu. Bu delikanlının Rusya'daki tüm devrimci çevrelerle ilişkisi olduğunu, aynı zamanda da kendisine yürekten bağlı olduğunu sanıyordu. Komplonun ortaya çıkarılması, Petersburg'dan gelen teşekkür, kocasının mesleğinde ilerlemesi, uçurumun tam kenarında durdurmak için gençlik üzerinde "okşayarak" yapılan etki... bütün bunlar hayalperest kafasında iyice yer etmişti. Öyle ya, Pyotr Stepanoviç'i kurtarmış, tutsak etmemiş miydi kendisine (nedense kesinlikle inanıyordu buna); şimdi de ötekileri kurtaracaktı. Hiçbiri, evet hiçbiri perişan olmayacaktı. Hepsini kurtaracaktı. Seçecek, öyle bildirecekti onları Petersburg'a. Son derece hakça davranacaktı. Dahası belki tarih, Rus liberalizmi onun adını minnetle anacaktı. Ne pahasına olursa olsun komplo ortaya çıkarılacaktı. Bir taşla birkaç kuş vuracaktı.

Ama şölen dolayısıyla Andrey Antoniviç'in yüzünün birazcık olsun gülmesi gerekiyordu. Onu neşelendirmek, içini rahatlatmak gerekiyordu. Bu görev Pyotr Stepanoviç'e verilmişti; bildiği yollardan birini kullanarak kaygusunu dağıtacaktı. Belki birtakım ha-

berler vererek yapmasını istiyordu bunu. Öyle ya, ilk ağızdan duyulan bu çeşit bir haberin etkisi büyük olurdu. Pyotr Stepanoviç'in becerikliliğine sonsuz güveni vardı. Çoktandır hiç gitmemişti von Lembke'nin çalışma odasına delikanlı. Hasta, pek kötü bir ruhsal durum içinde bulunduğu bir sırada girdi yanına.

II

Bay von Lembke'nin bir türlü akıl erdiremediği bir şey olmuştu. Bundan kısa bir süre önce, Pyotr Stepanoviç'in bir şölene katıldığı köyde bir asteğmene bölük komutanı sözlü hakaret etmişti. Bölüğün önünde olmuştu olay. Asteğmen ufak-tefek, şişman, al yanaklı bir gençti. Mağrur bir duruşu vardı. Her zaman üzgün, sessizdi. Petersburg'dan daha yeni gelmişti. Hakareti sineye çekmemiş, başını yabani bir tavırla önüne eğip tüm bölüğü şaşırtan beklenilmedik bir çığlıkla komutanına saldırmış, onu tokatlamış, omzunu var gücüyle ısırmıştı. Geri çekmek için çok uğraşmışlardı onu. Çıldırdığından kimsenin kuşkusu yoktu, hiç değilse, son zamanlarda olmadık tuhaflıklar ettiği söyleniyordu. Örneğin, kirayla oturduğu odanın penceresinden ev sahibinin iki tasvirini aşağı atmış, dahası birini de baltayla parçalamıştı. Odasında uzun bir sıranın üzerlerine Voght'un, Büchner'in, Moleschott'un yapıtlarını üç sütun olarak yığmış, her sütunun önünde geceleri mum yakıyormuş. Odasında bulunan kitapların çokluğuna bakarak, çok okuyan bir kimse olduğu sonucuna varılabilirdi. Elli bin frankı olsaydı, Bay Gertsen'in, yapıtlarından birinde öylesine eğlenceli bir biçimde anlattığı "askerî öğrenci" gibi belki o da kaçar, Markiz Adaları'na giderdi. Tutuklandığında üzerinde de odasında da destelerle en amansızlarından bildiriler bulmuşlardı.

Bu bildirilerin boş, hiçbir önemi olmayan şeyler olduğu görüşündeyim ben. Az mı gördük böyle bildirileri. Üstelik, yeni de değildiler: Bir zaman önce H...ski ilinde böyle bildirilerden deste deste dağıtıldığını söylüyorlardı. Bir buçuk ay önce bu köy ile komşu ile gezmeye giden Liputin ise daha o zaman oralarda bu bildirilerden sürüyle gördüğünü söylüyordu. Ama Andrey Antoniviç'i

en çok şaşırtan, hemen hemen aynı zamanda Şpigulinski Fabrikası yönetmeninin gece fabrikaya atılmış, asteğmende bulunanların aynısı iki-üç deste bildiriyi getirip polise vermesiydi. Desteler daha açılmamış, içlerinden hiçbiri bildirilerden birini olsun okuma fırsatını bulamamıştı. Yani pek önemsiz bir olaydı bu ama, Andrey Antonoviç gene de endişeye kapılmıştı. Karmakarışık bir iş sanıyordu bunu.

Kentimizde sözü öylesine çok edilen, başkent gazetelerine bile geçen "Şpigulin olayı", Şpigulinlerin bu fabrikasında o sıralar başlamak üzereydi. Üç hafta önce bir işçi, Asya kolerasına yakalanmış, ölmüştü. Peşinden birkaç kişi daha yakalandı aynı hastalığa. Kentte herkes korku içindeydi, kolera komşu ilden bize doğru ilerliyordu çünkü. Şunu da söyleyeyim, davetsiz konuğu karşılamak için, elden geldiğince, gereken tıbbi önlemler alınmıştı ilimizde. Ama milyoner olan, aynı zamanda da büyük kişilerle ilişkileri olan Şpigulinlerin fabrikasını es geçmişlerdi. Homurdanmalar başlamıştı bir anda. Hastalığın kökünün, mikrobunun orada gizlendiğini; fabrikada, özellikle işçilerin oturdukları yerlerde pisliğin diz boyu olduğunu, öyle ki, kolera mikrobu dışarıdan gelmese bile, burada kendi kendine üreyebileceğini söylüyorlardı. Tüm önlemler hemen alınmıştı kuşkusuz. Andrey Antonoviç bu önlemlerin uygulanması için canla başla çalışıyordu. Üç haftada temizlemişlerdi fabrikayı. Ama nedense kapamışlardı fabrikayı Şpigulinler. Şpigulin kardeşlerden biri sürekli Petersburg'da kalıyordu, öteki de valiliğin temizleme kararından hemen sonra Moskova'ya gitmişti. Yönetici, işçilerin hesaplarını görmeye başlamıştı, ancak şimdi anlaşıldığı üzere, alçakça dalavereler çeviriyordu. İşçiler homurdanmaya başlamışlardı. Hesaplarının dürüstçe görülmesini istiyorlardı. Aptallık edip topluca polise gitmişlerdi ya, pek bağırıp çağırmıyorlardı. Hem öyle heyecanlı da değildiler. İşte tam bu sırada yönetici, fabrikada bulunmuş bildirileri getirmişti Andrey Antonoviç'e.

Pyotr Stepanoviç uşakla haber göndermeden, yakın bir dost, aileden bir kimseymiş gibi daldı çalışma odasına. Öyle ya, Yuliya Mihaylovna'dan görev almıştı. Von Lembke onu görünce yüzünü buruşturdu, kaşlarını çattı, canı sıkkın bir tavırla masanın yanın-

da durdu. Pyotr Stepanoviç gelmeden önce odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Bir yandan da Yuliya Mihaylovna'nın bütün direnmesine karşın, Petersburg'dan gelirken beraberinde getirdiği özel kâtibi, son derece beceriksiz, somurtkan bir Alman olan Blum ile konuşuyordu. Pyotr Stepanoviç odaya girince kâtip kapıya yaklaştı, ama dışarı çıkmadı. Amiriyle anlamlı bakıştılar gibi bile gelmişti Pyotr Stepanoviç'e. Gülümseyerek,

"Aha, yakaladım sizi sonunda, sır küpü valimiz!" diye haykırdı.

Elini masada duran bir bildirinin üzerine koymuştu.

"Koleksiyonunuz için mi bu, ha?"

Andrey Antonoviç'in yüzü bir anda kıpkırmızı olmuştu. Yüz çizgileri birbirine karışmıştı sanki. Öfkeden titreyerek,

"Bırakın onu, bırakın" diye haykırdı. "Sakın ola ki... bayım..."

"Ne oldu? Kızdınız mı?"

"İzninizle şunu söyleyeyim size sayın bayım; bundan böyle *sans façon*'unuza[1] göz yummak niyetinde değilim, şunu da unutmamanızı rica edeceğim..."

"Tuh, hay Allah, gerçekten de kızmış galiba!"

Von Lembke ayaklarını halıya vurarak,

"Susun, susun!" diye bağırdı, "ileri gidiyorsunuz..."

Tanrı bilir nereye varacaktı bunun sonu. Ne yazık ki Pyotr Stepanoviç'in de, Yuliya Mihaylovna'nın bile bilmedikleri bambaşka bir durum vardı ortada. Zavallı Andrey Antonoviç'in sinirleri, karısını Pyotr Stepanoviç'ten kıskanacak kadar bozulmuştu son günlerde. Bir başına kaldığı zamanlar, özellikle geceleri çok acı çekiyordu.

Pyotr Stepanoviç biraz mağrur,

"Oysa ben, iki gün gece yarılarına dek baş başa oturup romanını bana okuyan, sonra da bu konuda ne düşündüğümü öğrenmek isteyen bir kimseyle aramda hiç değilse bu çeşit resmiyetin kalkacağını sanıyordum... Yuliya Mihaylovna içtenlikle karşılıyor beni, sizi ise nasıl anlamalı, bilmem ki? Buyrun, tam zamanı, alın romanınızı."

Dürülüp, mavi bir kâğıda sıkı sıkı sarılmış, büyük bir tomar kâğıdı masanın üzerine bıraktı.

Lembke pancar gibi kızardı, mahçup oldu. Bütün gücüyle tutmaya çalıştığı, ama gene de gizleyemediği bir sevinçle, sakıngan,

1 (Fr.) Teklifsizlik, senli benli tavır.

"Nerede buldunuz onu?" diye sordu.

"Düşünün bir kere, böyle olduğu gibi, komidinin arkasına düşmüş. Sanırım, o gece eve gittiğimde biraz hızlı atmış olacağım onu komidinin üzerine. Ancak önceki gün tahtaları silerken bulmuşlar. Beni hayli uğraştırdınız doğrusu!"

Lembke başını önüne eğdi.

"Sizin yüzünüzden iki gecedir uyumuyorum... Önceki gün buldular, hemen getirmedim onu size. Sonuna dek okudum. Gündüzleri zamanım olmuyor, geceleri okuyabiliyorum ancak. Ne var ki sevmedim, yadırgadım. Ama benim sözüme bakmayın siz, boş verin, eleştirmen değilim ben. Gerçi sevmedim ama, bırakamadım da elimden! Dördüncü, beşinci bölümler, nasıl söylesem... bir... şeytan bilir nasıl bir şey olduklarını! Çok gülünç şeyler anlatmışsınız, kahkahalarla güldüm. *Sans que cela paraisse*[2] bazı insanlarla çok güzel alay ediyorsunuz! Dokuzuncu, onuncu bölümlerde hep aşktan söz etmişsiniz, benim işim değil bu. Ama yine de etkileyici. İgrenyev'in mektubunu okuyunca az kaldı ağlayacaktım. Çok başarılısınız orada... Biliyor musunuz, son derece duygulu bir mektup bu, ama sanki yapmacık bir yanından tanıtmak istiyorsunuz onu okuyucuya, öyle değil mi? Nasıl, doğru sezinleyebilmiş miyim? Oysa romanınızın bitişi berbat. Ne söylemek istiyorsunuz sonunda? Eskilerde işlenilen konular bunlar: Aile mutluluğuna, çocukların çoğalmasına, paraya duyulan sonsuz bağlılık gibi bir şey bu, insaf edin! Kuşkusuz okuyucular bayılacaklar. Çünkü ben bile bırakamadım onu elimden, sonuna dek okudum. Böyle olması daha iğrenç. Okuyucu eskisi gibi budaladır, kafası çalışan kimselere düşer onu uyandırmak, oysa siz... Ama yeter artık, şimdilik hoşça kalın. Bir daha kızmayın bana. Gerekli iki sözcük söylemeye gelmiştim. Çok tuhafsınız..."

Bu arada Andrey Antonoviç romanını almış, meşe kitap dolabına kilitlemiş, çıkıp gitsin diye Blum'e göz kırpmıştı. Sarkmış, üzgün bir yüzle çıktı kâtip.

Vali masanın yanına otururken kaşlarını çatıp (ama artık öfke yoktu bu kaş çatışında).

"Tuhaf değilim ben, yalnızca..." diye homurdandı, "hep şu şanssızlıklar... Oturun, söyleyin şu iki sözcüğünüzü. Çoktandır gör-

2 (Fr.) Hiç belli değilse de.

müyorum sizi Pyotr Stepanoviç, yalnız gene o tavrınızı takınmayın hemen... Arada bir ciddi konuşulurken pek..."

"Her zaman aynı tavrım vardır benim."

"Bilerek yapmadığınızı biliyorum, inanıyorum size, ama kimi zaman telaşlı oluyor insan... Otursanıza."

Pyotr Stepanoviç kanepeye yayıldı, hemen bağdaş kurdu.

III

Başıyla bildiriyi gösterip,

"Ne diye telaş ediyorsunuz? diye sordu; bu önemsiz şeyler yüzünden mi? Böyle kâğıtlardan istediğiniz kadar getireyim size, daha H...ski ilinde görmüştüm onları."

"Oradayken mi demek istiyorsunuz?"

"Öyle ya, orada olmadan nasıl görebilirim. Bir tanesinin başında da balta resmi vardı. İznizle (bildiriyi aldı eline) bunda da var balta. O gördüğümün tıpkısı hem."

"Evet, balta. Görüyorsunuz ya, balta."

"Ne o, korktunuz mu baltadan?"

"Baltadan değil... korktuğum da yok. Ama bu iş... böyle bir iş, bazı özel durumlar var burada."

"Ne gibi? Fabrikada ele geçirilmiş olmaları mı? Ha-ha! Oysa pek kısa bir zaman sonra bu fabrikadaki işçilerin de bildiriler yazmaya başlayacaklarını biliyor musunuz?"

Von Lembke sert sert baktı.

"Nasıl?"

"Basbayağı. Şöyle bakın bir onlara. Pek yumuşak huylu bir insansınız siz, Andrey Antonoviç. İşiniz gücünüz roman yazmak. Oysa eskilerin kullandığı usulleri kullanmak gerekir burada."

"Ne demek bu eskilerin kullandığı usuller? Nasıl öğütler bunlar? Fabrikayı temizlediler, ben emir verdim de temizlediler."

"Oysa işçiler arasında başkaldırmalar oluyor. Tümünü bir kırbaçtan geçirseydiniz, suspus olurlardı."

"Başkaldırmalar mı? Saçma bu. Söyledim, hepsini temizlediler.

"Eh, çok yumuşak huylu bir insansınız Andrey Antonoviç!

Von Lembke gene alınacak oldu,

"Önce, sandığınız gibi yumuşak değilim," dedi, "sonra..."

Pyotr Stepanoviç'le, ağzından yeni bir şey alabilmek umuduyla kendini zorlayarak konuşuyordu.

Delikanlı kurutma kâğıdının altında duran, bir başka bildiriye, Avrupa baskılı, ama şiir biçiminde bir bildiriye parmağını uzatarak kesti sözünü:

"A-a, eski bir tanıdık daha! Ama bunu ezbere biliyorum: *Mutlu Kişi!* İzninizle; tamam. Yanılmamışım, *Mutlu Kişi*.Daha Avrupa'dayken tanışmıştım bu kişiyle. Nerede buldunuz onu?"

Von Lembke irkildi.

"Avrupa'da mı gördünüz bunu diyorsunuz?"

"Dört, belki de beş ay önce."

Von Lembke kurnaz bir bakışla,

"Avrupa'da ne çok şey görmüşsünüz," dedi.

Pyotr Stepanoviç onu dinlemeden kâğıdı açtı, sesli sesli okumaya başladı:

MUTLU KİŞİ

Tanınmış bir soydan değildi,
Halkın arasında yetişmişti,
Ama peşinde Çar'ın nefreti,
Soyluların azgın öfkesi,
Acıya adadı kendini,
Ölümü, işkenceyi, acıyı umursamadı,
Anlatmaya koyuldu halka
Kardeşliği, eşitliği, özgürlüğü.
Bir özgürlük ateşi salıp halkın içine,
Kaçtı yaban ellere,
Çar'ın zindanlarından
Dam papazından,
Kırbaçtan, kerpetenden, şişten.
Oysa Smolensk'ten Taşkent'e,
Kötü talihini yenmeye hazır halk,
Üniversite öğrencisini bekliyordu sabırsızlıkla.
Soyluluğa bir son vermeye,

Çarlığı da hepten kaldırmaya,
Mülkiyeti toplumun etmeye,
İnsanlar arasından nefreti silmeye,
Eski, kötü dünyanın kalıntıları,
Kiliseleri, nikâhı, aileyi atmaya,
Başları dik koşmak için
Hep birden onu bekliyorlardı!

Pyotr Stepanoviç,

"O subaydan almış olacaksınız," dedi, "değil mi?"

"Tanıyor musunuz onu yoksa?"

"Nasıl tanımam. İki gün birlikte yedik içtik onunla orada. Çıldıracağı daha o zamandan belliydi.

"Belki hiç de deli değildir, kim bilir."

"Sağa sola saldırmaya başladığı için böyle söylemiyorsunuz ya?"

"Ama bir dakika, bu şiiri Avrupa'da gördüğünüze, sonra da burada, bu subayla bulunduğunuza göre..."

Pyotr Stepanoviç olağanüstü mağrur,

"Ne? Pek karışık bir durum!" diye başladı birden. "Bakıyorum, sınava çekiyorsunuz beni Andrey Antonoviç. Görüyorsunuz ya. Avrupa'da gördüklerim konusunda yurda döndükten sonra bazı kimselere açıklama yaptım. Bu açıklamalarım da yeterli bulundu, yoksa buraya gelerek kentinizi mutlu kılamazdım. Bu alanda tüm sorunlarımın bittiği kanısındayım. Hiç kimseye de hesap vermek zorunda değilim. Ama bir casus olduğum için değil, başka türlü davranmak elimden gelemeyeceği içindir bu. Durum üzerine Yuliya Mihaylovna'ya yazanlar benim dürüst bir kişi olduğumu yazmışlardır... Ama boş verin bunlara şimdi, oysa önemli bir şeyi söylemeye gelmiştim size. Baca temizleyicinizi göndermekle çok iyi ettiniz. Bu konu pek önemlidir benim için, Andrey Antonoviç. Bir dileğim olacak sizden..."

"Dilek mi? Hım... buyrun, bekliyorum, doğrusunu söyleyeyim, merakla bekliyorum hem. Şunu da ekleyeyim. Pyotr Stepanoviç, pek şaşırtıyorsunuz beni."

Von Lembke biraz heyecanlıydı. Pyotr Stepanoviç ayağını indirdi.

"Petersburg'da," diye başladı, "birçok şeyi açık açık anlattım ama, bir konuda ya da özellikle bu konuda (*Mutlu Kişi*'ye parmağıyla dokundu) sustum; önce, sözünü etmeye değmezdi, sonra yalnız sordukları şeyleri söyledim. Böyle konularda gevezelik etmeyi sevmem. Düpedüz olayların kapana kıstırdığı dürüst bir kişiyle bir alçak arasındaki ayrılığı bunda görürüm ben. Anlayacağınız, şimdi bırakalım bunu bir yana. Ama, oysa şimdi... şimdi, bu budalalar... nasıl söylesem, durum anlaşılmışken, bildiri elinizdeyken, artık sizden saklamak da olmayacağı bir anda –çünkü gerçekleri görebilen bir insansınız, önceden anlamak güç sizi– oysa bu budalalar hâlâ sürdürüyorlar... ben... ben... sözün kısası, buraya, insan yanınıza güvenerek, birisini, budala, belki de deli birisini, gençliğine, çektiği acılara verip kurtarmanızı insancıl düşüncelerinize güvenerek sizden istemeye geldim... İnanın, yalnızca, kişisel üstün özelliklerinizle dolu romanınızda değilsiniz böylesine iyi!"

Yüzünde kötü bir alay anlatımı, sabırsızca sustu.

Kısacası, genç adamın inatçı, ama yüce duygularının taşkınlığından, belki ince eler sık dokurluluğunun taşkınlığından bile, beceriksiz, rol yapmak elinden gelmeyen, daha önemlisi, von Lembke'nin hemen o anda kesinlikle sezinlediği, özellikle son hafta içinde çalışma odasında –daha çok geceleri– bir başına kaldığında, Yuliya Mihaylovna'nın gözündeki anlaşılmaz başarıları için ona yürekten küfürler savurduğu zamanlar düşündüğü gibi hiç de zeki bir insan olmadığı besbelliydi.

Merakını gizlemeye çalışarak mağrur bir tavırla,

"Kimin için bulunacaksınız bu dilekte? Hem ne demek oluyor bütün bunlar?" diye sordu.

"Bu... bu... hay şeytan... Size güvenmem suç değil aslında! Sizi bu dünyanın en soylu, iyi, daha önemlisi kafası çalışan... yetenekli, yani anlayabilen insanı biliyorsam bunda benim ne suçum olabilir... hay Allah..."

Zavallı içinden çıkamıyordu besbelli.

"Yani... düşünün," diye sürdürdü konuşmasını. "Onun adını söylersem, gerçekte ele vermiş olurum onu, öyle değil mi? Söyleyin, öyle değil mi?"

"Açık konuşmazsanız, nasıl anlayabilirim durumu?"

"Öyle ya... mantığınızla her zaman yenersiniz karşınızdakini... ne desem... bu 'mutlu kişi', bu 'üniversite öğrencisi' Şatov'dur... İşte size gerçek!"

"Şatov mu? Ne demek istiyorsunuz?"

"Burada sözü edilen 'üniversite öğrencisi' Şatov'dur. Şimdi burada. Eskiden köleydi; hani şu, Nikolay Vsevolodoviç'e tokat atan genç..."

Lembke gözlerini kıstı.

"Biliyorum, biliyorum! Yalnız söyleyin bana, suçu ne, daha önemlisi, ne bakımdan bağışlanmasını istiyorsunuz?"

Pyotr Stepanoviç iyice şaşırmıştı.

"Evet, kurtarmanızı istiyorum onu, anlıyorsunuz ya! Sekiz yıldır tanıyorum bu genci, belki dostuydum bile. Ama geçmiş günlerimin hesabını vermek zorunda değilim size –kolunu salladı– hepsi üç-beş kişi bunların, yurtdışındakileri de toplasanız on kişi çıkmaz; ama bırakalım bunları şimdi, ben asıl sizin insanlığınıza, zekânıza güveniyorum. Durumu kavrayacak, gerçekleri tüm çıplaklığıyla dökeceksiniz ortaya. Bunun, şanssızlıklardan, unutmayın, sürekli şanssızlıklardan bunalmış bir insanın, Tanrı bilir nasıl, budalaca hayali olduğunu... ortada devlete yöneltilmiş komplo bulunmadığını sezinleyeceksiniz!"

Tıkanacak gibi oluyordu.

Lembke son derece gururlu bir tavırla bağladı sözü,

"Hım!.. Baltalı bildiriler işine karışmış olduğunu görüyorum; ama bir soru sormama izin verin, yalnız olduğuna göre, bu bildirileri hem burada hem köylerde hem de H...ski ilinde nasıl dağıtabildi? Hem... en önemlisi, nereden buldu bu bildirileri?

"Hepsinin topu topu beş-altı kişi olduklarını söyledim ya size, hadi bilemediniz on olsun. Ne bileyim bildirileri nereden bulduğunu?"

"Gerçekten bilmiyor musunuz?"

"Nasıl bilebilirim, şeytan bilir ancak."

"Oysa, Şatov'un bu işte çalışanlardan biri olduğunu biliyordunuz, değil mi?"

Pyotr Stepanoviç sorgu yargıcının rahatsız edici zekâsından kurtulmak istiyormuş gibi kolunu salladı.

"Eh! Dinleyin beni, tüm gerçeği söyleyeceğim size: Bildiriler üzerine hiçbir şey bilmiyorum, yani kesin hiçbir şey demek istiyorum, hay Allah, hiçbir şey demenin ne anlama geldiğini biliyor musunuz?.. Ama hiç kuşku yok, o asteğmen, burada birisi daha... ama belki Şatov, bir de arkadaşı vardır, görüyorsunuz ya, önemsiz, saçma bir şey bu... Ama ben Şatov için geldim buraya. Kurtarmak gerek onu, çünkü bu şiir onundur, kendisi yazdı onu, Avrupa'da da kendisi bastırdı. Bildiğim bu kadar işte, bildirilere gelince, kesin olarak hiçbir şey bilmiyorum."

"Şiir onun olduğuna göre, bildiriler de onun olmalı. Söyler misiniz, ne gibi deliller Bay Şatov'dan kuşkulanmaya zorluyor sizi?"

Pyotr Stepanoviç, artık sabrı tükenmiş bir tavırla cebinden cüzdanını çıkardı, içinden bir pusula aldı. Masanın üzerine fırlattı.

"Buyrun deliller!" diye haykırdı.

Lembke açtı baktı; altı ay önce buradan Avrupa'da bir yere gönderilmiş, kısa bir pusulaydı bu:

> "*Mutlu Kişi*'yi burada basamıyorum, hiçbir şey gelmiyor elimden. Orada bastırın.
>
> İv. Şatov."

Lembke gözlerini kırpmadan uzun uzun baktı Pyotr Stepanoviç'e. Bakışlarının koyun bakışlarını biraz, kimi zaman da çok andırdığını doğru söylemişti Varvara Petrovna.

Pyotr Stepanoviç heyecanlanmıştı birden,

"Demek oluyor ki, altı ay önce burada yazdı bu şiiri, ama herhangi bir gizli basımevinde bastıramadı. Bunun için de yurtdışında bastırılmasını istiyor... Anlaşılıyor, değil mi?"

Lembke son derece kurnaz bir gülümsemeyle,

"Evet, anlaşılmasına anlaşılıyor da... kimden istiyor bunu?" dedi. "İşte burası anlaşılamıyor henüz."

"Söyleyeyim, Kirillov'dan, pusula yurtdışındayken Kirillov'a yazılmıştır... Bilmiyor muydunuz? Yalnız can sıkan bir şey var, hep yapıyorsunuz bunu... oysa bu şiirle ilgili her şeyi hanidir biliyorsunuz gibime geliyor! Masanızın üzerine nasıl, nereden geldi? Kendisi tıpış tıpış yürüyerek gelmedi ya! Böyleyse eğer, niçin eziyet ediyorsunuz bana?"

Alnında biriken ter tanelerini sinirli bir hareketle mendiliyle sildi.

Lembke kurnazca, kaçamak yanıt verdi:

"Belki de bazı şeyler biliyorumdur... peki ama, bu Kirillov da kim?"

"Kente yeni gelmiş bir mühendis. Stavrogin'in düello tanıklığını yaptı. Manyağın, delinin biri. Sizin asteğmen gerçekten delirmek üzere olabilir ama, bu Kirillov denen adam büsbütün deli. Bunu kesin söylüyorum size. Eh, Andrey Antonoviç, hükümet bu adamların nasıl insanlar olduklarını bilse, kolunu bile kıpırdatmazdı onlar için. Hepsi de tam tımarhanelik kişiler. Daha İsviçre'de, toplantılarından tanıyorum onları."

"Buradaki hareketi yönettikleri yerden, öyle değil mi?"

"Yöneten kim? Üç-beş kişi hepsi. Onlara baktıkça sıkıntı basıyor insanın içini. Hem buradaki hareket dediğiniz ne? Bildirileri mi söylemek istiyorsunuz? Sonra, kimler var bu işlerde çalışanlar arasında: Aklını kaçırmış asteğmenlerle birkaç üniversite öğrencisi! Kafası çalışan bir insansınız, işte size bir soru: Niçin aklı başında kimseler katılmıyor onlara? Niçin üniversite öğrencileriyle, yirmi iki yaşlarında, ağızları süt kokan çocuklar hepsi? Ne kadar istersiniz? Peşlerine milyonlarca köpek saldılar, ama kaçını yakalayabildiler. Yedi kişi topu topu. Söyledim ya, kasvet basıyor insanın içini."

Lembke dikkatle, ama yüzünde, "lafla peynir gemisi yürümez" diye düşündüğünü belli eden bir anlatımla dinliyordu.

"Ama bir dakika," dedi, "pusulanın yurtdışına gönderildiğini söylediniz. Oysa adres filan yok üzerinde. Pusulanın Bay Kirillov'a, yani yurtdışına gönderildiğini, sonra... sonra... gerçekten onu Bay Şatov'un yazdığını nereden öğrendiniz."

"Hemen şimdi bakın Şatov'un el yazısına, görürsünüz. Dairenizde onun bir el yazısı örneği bulunmalı. Kirillov'a gelince, o zaman kendisi göstermişti bana."

"Yani siz de..."

"Elbette. Daha neler gösterdiler bana. Bu şiiri ise toprağı bol olsun, Herzen Şatov'a, daha o Avrupa'da sürterken, görüşmelerinin anısına, onu övmek, tanıtmak için yazmış sözde. Eh, şeytan bilir doğrusunu... Şatov da gençler arasında yayıyor bu şiiri şim-

di. Herzen benim için böyle düşünüyordu işte, demeye getiriyordur belki."

Lembke durumu kavradı sonunda.

"Vay, vay, ben de hadi bildirileri anladım da, şiir ne oluyor?" diye düşünüyordum.

"Nasıl anlamazsınız? Hem bunları ne diye anlattım size, boşboğazlık ettim? Beni dinleyin, Şatov'u bağışlayın bana. Geri kalanları nasıl bilirseniz öyle yapın, şeytan görsün yüzlerini. Şatov'un da oturduğu Filippov'un evine kapanan Kirillov'a da karışmam. Sevmezler beni, sırt çevirdim onlara çünkü... ama Şatov'u bağışlayacağınıza söz verin. Hepsini bir tepsi içindeymiş gibi sunayım size. İşinize yararım Andrey Antonoviç. Bu zavallı topluluğun dokuzon kişiyi geçmediğini sanıyorum. Kendim arayıp bulacağım hepsini. Üçünü biliyoruz: Şatov, Kirillov, bir de o asteğmen. Geri kalanları şimdilik yalnızca inceliyorum... Miyop da değilimdir hani. Bildirilerle ilgili iki üniversite öğrencisi, bir liseli, yirmi yaşlarında, soylu aileden iki genç, bir öğretmen, bir ayyaşlıktan bunamış, altmış yaşında, emekli bir binbaşı yakalandı orada. Hepsi bu kadar, inanın hepsi bu kadar. Herkes şaşırmıştı bile böylesine az olmalarına. Ama altı gün gerek bana. Hesabımı yaptım; altı günden önce olmaz. Bir sonuca ulaşmak, başarılı bir şey yapmak istiyorsanız altı gün daha dokunmayın onlara. Hepsini dertop edip getireceğim size. Daha önce ürkütürseniz yuva dağılır, her biri bir yana uçar gider. Ama Şatov'u bana bırakacaksınız. Onun için yapıyorum bunu... En iyisi gizlice, dostça buraya, çalışma odanıza çağırmak onu. Gözlerindeki perdeyi kaldırmayı deneyin bir bakalım... Belki de ayaklarınıza kapanır, ağlar. Sinirli, zavallı bir insandır. Karısı, Stavrogin'le düşüp kalkıyor. İyi karşılayın onu, gönlünü alın, her şeyi açar size, ama altı gün beklemelisiniz... İşin en önemli yanı, Yuliya Mihaylovna'ya hiç söz etmeyin bu durumdan. Aramızda kalsın. Sır saklayabilir misiniz?"

Lembke gözlerini iyice açtı.

"Nasıl? Yuliya Mihaylovna'ya bir şey... açmadınız mı yoksa?"

"Ona mı? Tanrı korusun! Eh, Andrey Antonoviç! Görüyorsunuz ya: Yuliya Mihaylovna'nın dostluğunun değerini biliyorum, kendisini sayıyorum... hepsi o kadar işte... ama budala değilim...

Ak dediğine kara demem, siz de biliyorsunuz, çok tehlikelidir bu. Bir iki şey çıtlatmışımdır ona belki, çünkü hoşlanıyor bu konudan, ama şimdi size olduğu gibi adları açıklamak... Tanrı korusun! Size niçin açıldım diyeceksiniz! Çünkü ne de olsa bir erkeksiniz. Devlet hizmetinde yıllarca çalışmış, tecrübeli, ciddi bir insansınız. Feleğin çemberinden geçmişsiniz. Sanırım daha Petersburg deneyimlerinizden, bu durumda ne yapılması gerektiğini ezbere biliyorsunuzdur. Oysa tutup bu iki kişiyi Yuliya Mihaylovna'ya söyleseydim, önüne gelene yayardı... Buradan ta Petersburg'u şaşırtmak istiyor. Hayır, pek tezcanlı bir kadın, doğrusu."

Andrey Antoniviç, biraz keyifli, aynı zamanda, bu kafasızın Yuliya Mihaylovna'dan böyle söz etmeye kalkışmasına içerlemiş.

"Evet, biraz ataktır," diye mırıldandı.

Pyotr Stepanoviç anlattıklarının yetmediğini görmüş, Lembke'yi iyice inandırmak için bu konuyu biraz daha işlemesi gerektiğini görmüş olacak ki,

"Çok doğru buyurdunuz, biraz ataktır," dedi. "Belki olağanüstü, okumuş bir kadındır, ama kuşları ürkütür. Değil altı gün, altı saat tutamaz kendini. Ah Andrey Antoniviç, altı gün süreyle güvenmeyin bir kadına! Bu bakımdan deneyimli olduğumu kabul ediyorsunuzdur sanırım. Bir şeyler biliyorum gerçekten de, bunun böyle olduğunu siz de biliyorsunuz. Çocukluk etmek, eğlenmek için değil, iş için istiyorum sizden bu altı günü."

Lembke düşündüğünü söylemeye bir türlü karar veremiyordu.

"Duydum ki... Avrupa'dan döndüğünüzde gereken yere... pişmanlıklarınızı bildirmişsiniz, doğru mu bu?"

"Her ne olduysa oldu."

"İşlerinize burnumu sokmak istemem kuşkusuz... Ama burada, Hıristiyanlık üzerine ya da toplum üzerine, sonra, hükümet üzerine şimdiye dek başka türlü konuşuyordunuz sanırım..."

"Ona bakarsanız, daha neler konuştum. Şimdi de aynı şeyleri söylüyorum. Bu düşüncelere o budalaların verdiği anlamı vermemek gerekir. Onun bunun omzunu ısırmak da ne oluyor? Siz de hak veriyordunuz bana ancak, daha erken, diyordunuz."

"Bu bakımdan hak vermemiştim size, daha erken dediğim de bu değildi."

Stepanoviç neşeli bir tavırla birden,

"Bakıyorum her sözünüzü tartarak söylüyorsunuz," dedi, "he-he-he! Akıllı bir adamsınız! Beni dinleyin efendim, tanışmam gerekiyordu sizinle, işte bunun için öyle konuşuyordum. Yalnızca sizinle değil, daha birçok kimseyle bu yolla tanıştım. Belki de kişiliğinizi öğrenmem gerekiyordu."

"Kişiliğimi öğrenip ne yapacaktınız?"

"Ne bileyim (gene gülümsedi). Görüyorsunuz ya, saygıdeğer Andrey Antonoviç, kurnazsınız, ama *oraya* kadar varmadı iş, varmayacak da, anlıyor musunuz? Belki anlıyorsunuzdur da? Gerçi yurda döndüğümde gerekli yerlere bazı açıklamalarda bulundum ama, doğrusu sanmam ki böyle inançları olan bir insan, inançlarının yararına çalışmasın... ama *orada* hiç kimse kişiliğinizi öğrenme görevini vermedi bana, şimdiye dek böyle bir şey söylemediler. Kendiniz düşünün: Bu iki kişiyi önce size açmayabilir, doğrudan, ilk açıklamaları yaptığım yere, *oraya* bildirebilirdim. Para, maddi çıkar için çalışıyor olsaydım, öyle yapardım kuşkusuz. Çünkü bu durumda bana değil, size minnettar kalacaklar."

Pyotr Stepanoviç mağrur,

"Yalnızca Şatov'u düşünüyorum," diye ekledi. "Eski bir dost olarak yalnız onu düşünüyorum... Durumu *oraya* bildirmek için kalemi elinize aldığınızda, içiniz çekerse översiniz beni biraz... itirazım olmaz, he-he!"

Yüzünde hoş bir anlatım, kanepeden kalkarken,

"*Adieu,*"[3] dedi, "çok oturdum, bu kadar gevezelik de etmemeliydim!"

Von Lembke de, belli ki son sözlerin etkisiyle, sevimli bir tavırla kalktı ayağa.

"Tersine, durumun, nasıl söylesem, ortaya çıkmasına sevindim. Yardımınızı minnettarlıkla kabul ediyorum; hizmetleriniz üzerine yukarıya gereken biçimde bilgi vereceğime inanabilirsiniz..."

"Altı gün, önemli olan altı günlük bu süre içinde sizin hiçbir şey yapmamanız. Bana gerekli olan bu işte."

"Tamam."

"Elinizi kolunuzu bağlamıyorum elbette, buna cüret edemem

3 (Fr.) Hoşça kalın.

zaten. Durumu izlemeden edemezsiniz. Yalnız, zamanı gelmeden ürkütmeyin yuvadaki kuşları. Zekânızdan, görmüş geçirmişliğinizden beklediğim bu. (Neşeli, havai bir tavırla, bir genç gibi, şakıdı:) Hayli av köpekleriniz, polis köpekleriniz vardır ya, he-he!"

Von Lembke hoş bir gülümsemeyle yan çizdi.

"Pek öyle değil. Gençlerin kuruntusu bu, sürüyle hafiyemiz olduğuna inanırlar... Yalnız, şimdi aklıma geldi, bir şey öğrenmeme izin verin: Bu Kirillov dediğiniz adam Stavrogin'in düello tanığı olduğuna göre Bay Stavrogin..."

"Ne olmuş Stavrogin'e?"

"Yani böylesine yakın dost olduklarına göre?"

"A, hayır, hayır, hayır! Kurnazsınız ama, burada karavana attınız işte. Beni bile şaşırttınız. Bu konuda bilginiz olduğunu sanıyordum... Hımm... Stavrogin bambaşka, yani hepten... *Avis au lecteur!*"[4]

Lembke kuşkuyla,

"Öyle mi?" dedi. "Olabilir mi böyle bir şey? Yuliya Mihaylovna, Petersburg'dan edindiği bilgilere göre, onun birtakım, nasıl desem, görevleri olan bir insan olduğunu anlattıydı bana..."

Pyotr Stepanoviç açık açık kaçamak yanıt verdi:

"Hiçbir şey bilmiyorum ben, hiçbir şey bilmiyorum. *Adieu. Avis au lecteur!*"

Çabuk adımlarla kapıya doğru yürüdü.

"Durun Pyotr Stepanoviç," diye haykırdı Lembke, "durun, küçük bir iş daha var, ondan sonra tutmam sizi."

Masanın gözünden bir zarf çıkardı.

"İşte bir mektup daha... böylelikle size bütün kalbimle inandığımı da göstermiş oluyorum. Buyrun, bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

Zarfta bir mektup; Lembke'ye yazılmış, imzasız, tuhaf bir mektup vardı. Dün almıştı onu. Pyotr Stepanoviç, canı son derece sıkkın, aşağıdaki mektubu okudu:

"Ekselans!

Rütbeniz gereği, bir 'Ekselans'sınız çünkü. Bu mektubumla, siz

4 (Fr.) Okurun bilgisine. Burada "Siz uyarıldınız" anlamında – ç.n.

generalimizin hayatına ve yurdumuza karşı hazırlanan bir suikasti ihbar ediyorum; size hazırlanan suikast yurda da bir suikasttir çünkü. Ben de sürekli olarak birçok yıl çalıştım bu işlerde. Bu da bir çeşit dinsizliktir. Bir isyan hazırlanıyor, binlerce bildiri var, büyüklerimiz bir an önce hepsini toplatmazsa, herbirinin peşinden yüz kişi, dilleri bir karış dışarıda koşar, neler neler vaat ediyorlar çünkü. Halkımız ahmaktır, ancak votka içmesini bilir. Suçluyu suçsuzu ayırt edemez, yüzüne gözüne bulaştırıp her şeyi karmakarışık eder. İki yandan da korktuğum için hiçbir şeye karışmamaya yemin ettim, durumum böyle gerektiriyor çünkü. Yurdun, kiliselerimizin, kutsal tasvirlerimizin kurtulması için ihbar isterseniz, yalnız ben yapabilirim bunu. Ama bir şartım var: Üçüncü şubeden bağışlandığımı bildirsinler telgrafla; yalnız benim, bağışlandığımı. Ötekiler varsın hesap versinler. İşaret için her akşam saat yedide kapıcınızın penceresinde mum yakınız. Bunu görünce inanacak, başkentten uzatılan devletimizin kutsal bağışlama elini öpmeye geleceğim. Yalnız bir de aylık bağlanmalı bana, yoksa nasıl geçinebilirim? Pişman olmayacaksınız, bir nişan daha alacaksınız çünkü. Yalnız sessiz sedasız yapılmalı bu iş, yoksa kellemi uçururlar.

Ekselanslarınızın sadık kölesi
ayaklarınızı öper.
Pişman olmuş bir özgür düşünceli."
"Incognito".[5]

Von Lembke mektubu dün kapıcının odasında bulduklarını söyledi. İçeride kimse yokken bırakılmış.

Pyotr Stepanoviç kaba bir tavırla,

"Ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Benimle alay etmek için yazılmış imzasız bir mektup bu bence."

"En akla yatkını bu. Faka bastıramazlar sizi."

"Mektup böylesine budalaca yazılmış olduğu için şakadır diyorum."

"Bundan başka şakalar da yaptılar mı size?"

"İki imzasız mektup daha aldım."

5 (Lat.) Kimliği gizli.

"İmza atmıyorlar mektuplarına demek. Deyişleri ayrı mı? El yazıları hep aynı mıydı?"

"El yazıları da, deyişleri de ayrı."

"Bunun gibi soytarıca mıydı onlar da?"

"Evet, hem biliyor musunuz... pek iğrenç şeyler yazıyorlar."

"Daha önce de aldığınıza göre, bu da aynı kaynaktan çıkmış olmalı."

"Özellikle budalaca yanıyla benziyor ötekilere. Okumuş insanlar böyle ahmakça şeyler yazmazlar sanırım."

"Öyle ya, haklısınız."

"Ya birisi gerçekten ele vermek istiyorsa onları?"

Pyotr Stepanoviç soğuk bir tavırla,

"Olacak şey değil. Üçüncü şubeden telgraf, aylık ne demek oluyor bütün bunlar? Düpedüz bir alay bu."

Lembke, kuşkulandığı için utanmış gibi,

"Evet, evet," dedi.

"Bakın ne diyeceğim, bana verin o mektubu. Hiç kuşkunuz olmasın, onu kimin yazdığını bulacağım size. Ötekiler bulmadan hem."

Von Lembke biraz kararsız, razı oldu.

"Alın."

"Kimseye gösterdiniz mi onu? Yuliya Mihaylovna'ya demek istiyorum!"

Lembke dehşet içinde,

"Ah, Tanrı korusun, siz de göstermeyin Allah aşkına!" diye haykırdı. "Çok sarsar onu bu... hem çok kızar bana."

"Evet, size böyle yazdıklarına göre, bunu hak ettiniz, önce sizin başınıza iş açacaklar, diyecektir. Kadın düşüncesinin ne tuhaf olduğunu biliriz. Hadi hoşça kalın. Belki üç gün sonra bile tanıtırım size bu mektubun yazarını. Anlaşmamızı unutmayın!"

IV

Pyotr Stepanoviç hiç de budala bir insan değildi belki ama, Sibirya kaçkını Fedka onun için "bir insanı kendi yaratır, sonra da onunla

yaşar," derken çok doğru söylüyordu. Von Lembke'nin yanından, onu hiç değilse altı gün için rahatlattığına inanmış, ayrıldı. Bu altı günlük süre ise pek gerekliydi onun için. Oysa aldatıcıydı bu düşünce; her şey onun Andrey Antonoviç'i ta baştan, tepeden tırnağa bir saf olarak bellemiş olması temeli üzerine kurulmuştu. Değişmezdi de bu inancı artık.

Her aşırı kuşkucu insan gibi Andrey Antonoviç de kuşkularından kurtulduğu ilk anlarda olağanüstü sevinçli, kendinden emin olurdu. Pyotr Stepanoviç'le konuştuktan sonra öne çıkan huzursuzluk verici birtakım karışıklıklara karşılık, durumun değişmesi önceleri oldukça hoş göründü ona. Hiç değilse eski kuşkuları uçup gitmişti. Üstelik son günlerde öylesine yorulmuş, kendisini öylesine güçsüz, zavallı hissediyordu ki, elinde olmadan bir huzur tutkusu yer etmişti içinde. Ama ne yazık, gene huzursuz olmuştu. Petersburg'da uzun süre yaşamış olması ruhunda derin izler bırakmıştı. "Yeni kuşağın" resmî, gizli öyküsünü yeterince biliyordu –meraklı bir insandı, bildirileri biriktiriyordu– ama hiçbirinin tek sözcüğünü bile anlayamıyordu. Şimdi de bir ormanda gibiydi: Pyotr Stepanoviç'in sözlerinde tüm biçimlerin, koşulların dışında çirkin bir şeyin bulunduğunu içgüdüsüyle sezinliyor; kafasının içi karmakarışık, "gerçi 'yeni kuşak'ta nelerin olabileceğini ancak şeytan bilir, onların işine kimsenin aklı ermez ya!" diye geçiriyordu içinden.

Tam o anda, sanki özellikle, gene Blum uzattı başını kapıdan. Pyotr Stepanoviç içerideyken yakında bir yerde beklemişti. Bu Blum, Andrey Antonoviç'in uzaktan akrabasıydı ama, her zaman özenle, korkuyla saklamışlardı bu akrabalığı. Bu önemsiz kişiye burada, birkaç satır da olsa, yer ayıracağım için okuyucumdan özür dilerim. Blum, Almanların o tuhaf "şanssız" takımındandı. Oysa hiç de yeteneksiz olduğundan değildi bu. Tanrı bilir, nedendi. "Şanssız" Almanlar uydurma değildir. Gerçekten de vardır böyle bir sınıf. Rusya'da bile ayrı bir soydur bunlar. Andrey Antonoviç ömrünce son derece duygulu bir yakınlık duymuştu Blum'a. Kendi başarıları ölçüsünde elinden geldiğince yardım etmişti ona. Görev aldığı dairede onun için küçük bir yer bulmuştu her zaman. Ama hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı beriki. Her seferinde ya atandı-

ğı görev kaldırılmış ya da amiri değişmişti. Bir ara da az kaldı, ötekilerle birlikte mahkemeyi boyluyordu. Düzenli, çalışkan biriydi ama, biraz aşırı, hatta kendisine zararlı olacak derecede asık yüzlüydü: Kızıl saçlı, uzun boylu, kalkık omuzluydu. Hep üzgün, duygulu bile durur; bütün ezilmişliğine karşın, dediğinden dönmez, öküz gibi direnirdi. Bu her zaman da gitmezdi ona doğrusu. Karısı da, sürüyle çocukları da, kendisi de yıllardır soylu bir bağlılık beslemişlerdi Andrey Antoniviç'e. Andrey Antoniviç'ten başka hiçbir zaman, hiç kimse sevmemişti onu. Yuliya Mihaylovna daha ilk gördüğü günden ıskartaya ayıracaktı onu ama, kocasının inadını yenememişti. Onların ilk karı-koca kavgasıydı bu. Düğünden hemen sonra, balayının ilk günlerinde, o zamana dek utanç verici akrabalığıyla sıkı sıkı gizlenen Blum'un birden Yuliya Mihaylovna'nın karşısına çıkmasıyla patlak vermişti olay. Andrey Antoniviç ellerini uzatıp yalvardı yakardı, duygulu bir tavırla Blum'un içli serüvenini, çocukluktan beri süregelen arkadaşlıklarını anlattı, ama Yuliya Mihaylovna ömrünün sonuna dek rezil olmuş sayıyordu kendini. Ayılıp bayılmıştı bile. Von Lembke hiç geri çekilmedi, üstelik, ne olursa olsun Blum'u bırakmayacağını, yanından uzaklaştırmayacağını kesin bir dille açıkladı. Öyle ki, sonunda şaşırdı Yuliya Mihaylovna, Blum'a katlanmak zorunda kaldı. Yalnızca, bu akrabalığın bundan böyle daha bir özenle gizlenmesine –ellerinden gelirse kuşkusuz– karar verilmişti. Blum'un adı, baba adı değiştirilecekti, çünkü nedense, onu da Andrey Antoniviç diye çağırıyorlardı. Kentimizde Alman bir eczacıdan başka hiç kimseyle tanışmamıştı Blum. Hiç kimseye ziyarete gitmemişti, içine kapanık yaşıyordu. Andrey Antoniviç'in yazınsal günahçıklarından hanidir haberdardı. Romanın, yalnız ikisinin bulunduğu gizli okuma seanslarına çağrılır, dinlerken altı saat kazık gibi otururdu; terler, gülümsememek ya da uyumamak için tüm gücünü toplar; eve geldiğinde, uzun bacaklı, sıska karısına velinimetlerinin Rus edebiyatına olan acınacak düşkünlüğünden yakınırdı.

Andrey Antoniviç, yüzünde bir acıma duygusuyla baktı içeri giren Blum'a. Demin Pyotr Stepanoviç'in gelişiyle kesilen konuşmalarının yeniden başlamasını engellemek isteğiyle olduğu belli, heyecanlı, çabuk çabuk konuşarak,

"Rica ederim, yalnız bırak beni Blum," diye başladı.

Blum kamburunu çıkardı. Kısa adımlarla Andrey Antonoviç'e doğru yürüyor, saygılı, ama inatla ısrar ediyordu,

"Hem hiç kimseye sezdirmeden, ustalıkla yapılabilir bu. Geniş yetkileriniz de var."

"Blum, öylesine bağlısın bana, hizmetime koşmak için içinde öylesine bir istek var ki, sana baktığımda elimde olmadan ürperiyorum."

"Her zaman zekice şeyler söylersiniz, konuşmalarınızın size verdiği huzur içinde de rahat uyursunuz, ama bununla kendinize kötülük ediyorsunuz.

"Blum, bunun hiç de öyle olmadığına inandım şimdi."

"Kendinizin de kuşkulandığınız bu sahte, bu yolunu şaşırmış gencin sözleri mi inandırdı sizi yoksa? Edebiyattaki yetenekleriniz üzerine ettiği birkaç övgü dolu sözle elde etti sizi."

"Bir şeye aklın ermiyor Blum. Söylediğin saçmalık senin! İnan buna. Hiçbir şey bulamayız orada, ancak korkunç bir skandal olur, o kadar. Sonunda rezil olmak da var, hem Yuliya Mihaylovna da..."

Blum sağ elini kalbinin üzerine koyup kararlı bir tavırla yaklaştı ona.

"Aradığımız her şeyi bulacağımızdan kuşkunuz olmasın. Sabah erken, gururunu hiç incitmeden, yasaların sınırını aşmadan baskın yapacağız. Lâmşin'le Telyatnikov istediğimiz her şeyi bulacağımızı ısrarla söylüyorlar. Birçok kez gitmişler oraya. Bay Verhovenski'ye kimse yakınlık göstermiyor. General karısı Stavrogina açık açık bildirdi kendisine bundan böyle onu himayesinde bulundurmayacağını. Her dürüst kişi de –bu kaba kentte böylesi varsa kuşkusuz– orada sürekli bir rezaletin, sosyalizm yuvasının gizlendiğine inanıyor. Yasaklanmış tüm kitaplar var evinde, Rileyev'in *Düşünceler*'i, Herzen'in yapıtlarının tümü... Ne olur ne olmaz diye, şöyle kabataslak bir liste var elimde."

"Ah Tanrım, herkeste var bu kitaplardan. Ne safsın, benim zavallı Blum'um!"

Blum dinlemeden sürdürüyordu konuşmasını:

"Sürüyle de bildiri. Kentteki bildirilerin kaynağını orada bula-

cağımıza inanıyorum. Bu genç Verhovenski'den çok, pek çok kuşkulanıyorum."

"Ama baba ile oğulu bir tutuyorsun. Oysa geçinemiyorlar. Oğlu babasıyla alay ediyor."

"Numara bu."

"Blum, bana eziyet etmeye yeminlisin galiba! Kabul et, ne olursa olsun, gene de önemli bir kişidir kentte. Profesördü, tanınmış bir kimsedir, yaygarayı basar hemen, tüm kentte herkes alaya başlar bizimle, tüm planlarımız bozulur sonra... hem düşün bir kere, Yuliya Mihaylovna'nın durumu ne olur?"

Blum dinlemeden, habire konuşuyordu.

"Ancak doçentti, hepsi o kadar, sekizinci sınıf emekli bir öğretmen (yumruğuyla göğsüne vurdu) devlete karşı kötü niyetleri bulunduğundan kuşkulandıkları için görevine son vermişler. Hâlâ peşindeymişler. Son zamanlarda kentte görülen karışıklıkların hesabı sizden sorulur, sorumlu sizsiniz. Oysa görevinizi savsaklıyor, gerçek suçluyu hoşgörüyorsunuz."

Von Lembke yan odadan karısının sesini duydu.

"Yuliya Mihaylovna geliyor!" diye haykırdı. "Çabuk kaybol Blum!"

Blum ürperdi, ama kaçmadı. İki yumruğunu göğsüne daha kuvvetli bastırarak öne bir adım attı.

"İzninizle, bir dakika..."

Andrey Antonoviç dişlerini gıcırdattı.

"Kaybol! Nasıl istersen öyle yap... sonra... Aman Tanrım!"

Kapının kadife perdesi aralandı, Yuliya Mihaylovna göründü. Blum'u görünce mağrur bir tavırla duraladı; bu adamın orada bulunuşu bile kendisi için hakaretmiş gibi mağrur, alınmış bir bakışla yukarıdan aşağıya süzdü onu. Blum sessizce, yerlere kadar eğilerek, saygıyla selam verdi Yuliya Mihaylovna'ya. Saygıdan iki büklüm, kollarını biraz yana açmış, parmaklarının ucuna basarak kapıya yürüdü.

Andrey Antonoviç'in heyecanlı haykırışını, istediği gibi davranması için verilmiş bir izin diye anladığı için mi, yoksa işin başarıyla sonuçlanacağından kuşkusu olmadığı için, bu kez velinimetinin yararına, vicdanının gösterdiğinden başka türlü mü davrandı; her

neyse, aşağıda göreceğimiz gibi, amirin astıyla bu konuşması, birçok kimseyi güldüren, dillerde dolaşan, Yuliya Mihaylovna'yı çok kızdıran, bütün bunlarla da Andrey Antonoviç'i en heyecanlı anda en ağlamaklı bir kararsızlığa salan, hiç beklenilmedik bir olaya neden oldu.

V

Pyotr Stepanoviç'in başı kalabalıktı o gün. Von Lembke'nin yanından çıkınca aceleyle Bogoyavlenskaya Sokağı'na yollandı, ama Bıkova Sokağı'nda Karmazinov'un evinin önünden geçerken birden durdu, gülümsedi, içeri girdi. Kapıda "beklediklerini" söyledi uşak, bu pek meraklandırdı onu, "geleceğim" diye haber filan göndermemişti çünkü.

Gerçekten de bekliyordu onu büyük yazar. Daha dünden, dahası önceki günden bekliyordu hem. Üç gün önce, Yuliya Mihaylovna'nın düzenlediği şölenin edebiyat toplantısında okumayı düşündüğü "Merci"yi vermişti ona. Büyük yapıtını herkesten önce ona tanıtmanın onun gururunu okşayacağına kesin bir inançla yapmıştı bunu. Ün düşkünü, şımarık, seçkin kişi olmayanları yanına sokmayan, hiç umursamayan bu "olağanüstü zeki" bayın ona tutkuyla yaltaklandığını hanidir sezinlemekteydi Pyotr Stepanoviç. Sanıyorum delikanlı, Karmazinov'un onu, Rusya'daki gizli devrim hareketinin önderi saymasa bile, hiç değilse Rus devriminin en kutsal sırdaşlarından biri sandığını, gençlik üzerinde büyük etkisi bulunduğuna inandığını sezinlemişti. "Rusya'nın en zeki insanı"nın düşüncelerini çok merak ediyordu Pyotr Stepanoviç. Ama birtakım nedenlerle şimdiye dek kaçınıyordu ondan.

Büyük yazar, ilimizin toprak sahiplerinden birinin karısı olan kız kardeşinin evinde kalıyordu. Bir zamanlar sarayda görev almıştı eniştesi. Karı-koca, ünlü akrabalarını pek sayarlardı. Bu gelişinde ikisi de Moskova'daydı. Çok üzülmüşlerdi buna. Onu karşılamak, ağırlamak onuruna çoktan beri evin tüm yönetimini üzerine almış, enişte nin çok uzaktan akrabası yaşlı bir kadın ermişti. Karmazinov geleli evde herkes parmaklarının ucuna basarak yürüyor-

du. Değerli konuğun geceyi nasıl geçirdiğini, yemekte neler yediğini hemen her gün yazıyordu Moskova'ya yaşlı kadın. Bir gün de belediye başkanının evinde verilen akşam yemeğinden dönüşte bir ilaçtan bir kaşık almak zorunda kaldığını bildirmişti telgrafla. Gerçi konuk ona kibar davranıyordu ama, yaşlı kadın gene de seyrek girmeye cesaret ediyordu odasına. Hem davranışları kibar olmakla birlikte, sanki kuruydu da. Ancak pek gerektiğinde konuşuyordu yaşlı kadınla. Pyotr Stepanoviç yanına girdiğinde kırmızı şarapla sabah köftelerini yiyordu Karmazinov. Pyotr Stepanoviç daha önce de birkaç kez gelmişti ona. Her gelişinde de sabah köftelerini yerken bulmuştu onu. Karmazinov konuğunun her gelişinde onun yanında köftelerini yemeyi sürdürmüş, bir kez bile ikram etmemişti ona. Köftelerden sonra küçük bir fincan kahve veriliyordu. Servis yapan uşak fraklıydı. Ayaklarında yumuşak, gıcırdamayan çizmeler, ellerinde eldiven vardı.

"A-a!"

Karmazinov peçeteyle ağzını silip kalktı kanepeden. Son derece içten bir sevinçle, öpüşmek için yürüdü. Tanınmış bir kişi olduklarında Rusların hemen ediniverdikleri özel bir alışkanlıklarıdır bu. Pyotr Stepanoviç, önceki görüşmelerinden, Karmazinov'un öpüşmek için yaklaştığında ancak yanağını uzattığını biliyordu, bunun için şimdi aynı şeyi kendisi yaptı. İki yanak birbirine değdi. Karmazinov, bunu fark ettiğini belli etmeden oturdu kanepeye, içten bir tavırla karşısındaki koltuğu da Pyotr Stepanoviç'e gösterdi. Delikanlı yuvarlanırcasına çöktü koltuğa.

Ev sahibi, bu kez alışkanlıklarına ihanet edip –ama kibar, olumsuz bir yanıt beklediğini açık açık belli eden bir tavırla kuşkusuz– sordu:

"Acaba... kahvaltı etmek istemez miydiniz?"

Kahvaltı istediğini söyledi Pyotr Stepanoviç. Sıkılgan bir şaşkınlık gölgesi bulutlandırdı ev sahibinin yüzünü, ama bir an için. Sinirli uşağı çağırdı, tüm terbiyesine, kibarlığına karşın, uşağa, bir kahvaltı daha getirmesini buyururken öfkeyle yükseltti sesini,

"Ne istiyorsunuz, köfte mi, kahve mi?" diye sordu bir daha.

Pyotr Stepanoviç, durgun bir dikkatle ev sahibinin giysisini gözden geçirirken,

"Köfte de istiyorum, kahve de," diye karşılık verdi. "Şarabı biraz bol getirmelerini söyleyin lütfen, karnım çok aç."

Karmazinov'un üzerinde pamuk astarlı, sedef düğmeli, cekete benzer bir şey vardı. Öylesine kısaydı ki, sahibinin oldukça çıkık göbeğiyle kalın kalçalarına hiç gitmiyordu. Ama herkesin kendine göre bir zevki vardır. Oda sıcaktı ama gene de, dizlerinin üzerinde yere kadar sarkan ekoseli, yün bir yol battaniyesi vardı.

"Hasta mısınız?" diye sordu Pyotr Stepanoviç.

Yazar, ince sesiyle, ama her sözcüğü kibarca birbirinden ayırarak hoş, soylulara özgü bir tavırla, peltek peltek,

"Hayır," dedi, "hasta değilim ama böyle bir iklimde hasta olmaktan korkuyorum. Dün bekliyordum sizi."

"Niçin? Öyle bir söz vermedim size."

"Vermediniz ama, bir yazım var sizde. Okudunuz mu?"

"Yazınız mı? Ne yazısı?"

Şaşırmıştı Karmazinov.

"Alıp götürmüştünüz hani, unuttunuz mu?"

Birden bir ürperme sarmıştı bedenini. Öyle ki, yemeği bile bırakmış, korku dolu gözlerle Pyotr Stepanoviç'e bakıyordu.

"Ah, şu *"Bonjour"* mu, onu mu diyorsunuz?..

"'Merci'".

"Her neyse. Unutmuşum. Henüz okumadım. Vallahi bilmiyorum, cebimde yok... odamda, masanın üzerinde olsa gerek. Merak etmeyin, kaybolmaz."

"Hayır, en iyisi, şimdi adam göndereyim evinize. Belki kaybolur ya da düpedüz çalarlar onu."

"Kimin işine yarar ki! Hem niye korktunuz öyle birden? Yuliya Mihaylovna, yapıtlarınızın birkaç nüsha birden hazırlandığını söylüyordu. Biri Avrupa'da noterde, öteki Petersburg'da, üçüncüsü de Moskova'da dururmuş, sonra bir örneğini de bankaya mı ne göndermişsiniz."

"Ama olur ki Moskova yanar, benim yazım da içinde. Hayır, iyisi mi hemen şimdi adam yollayayım..."

Pyotr Stepanoviç, pantolonunun arka cebinden katlanmış birkaç dosya kâğıdı çıkardı.

"Durun, durun, bakın burada! Biraz buruştu yalnız. Düşünün

bir kere, o gün sizden aldığım gibi mendilimle birlikte arka cebime koymuşum, unutmuşum..."

Karmazinov heyecanla, kaplı kâğıtları inceledi. Bir bir saydı. Şimdilik, hemen yanına, küçük masanın üzerine koydu saygıyla. Ama öyle bir yere koymuştu ki, hep göz önündeydi. Dayanamayarak,

"Okumayı pek sevmiyorsunuz galiba?" diye sordu.

"Evet, pek sevmem."

"Rus edebiyatından da mı okumazsınız?"

"Rus edebiyatından mı? Bir dakika, bir şey okumuştum... 'Yolda' mı... 'Yola'mı... yoksa 'Yolağzında' mı neydi, anımsamıyorum. Çok eskiden okumuştum, beş yıl kadar oluyor. Zamanım yok okumaya."

Bir an sessizlik oldu.

"Buraya gelir gelmez, sizin çok zeki bir insan olduğunuza inandırdım onları. Öyle görülüyor ki, şimdi de hepsi tutkun size."

Pyotr Stepanoviç durgun,

"Teşekkür ederim," dedi.

Kahvaltıyı getirdiler. Pyotr Stepanoviç olağanüstü bir iştahla saldırdı köfteye. Bir anda hepsini yiyip bitirdi. Şarabı içti, kahveyi yudumladı.

Karmazinov köftesinin geri kalanını bitirirken, son yudumunu da içerken dalgın izliyordu Pyotr Stepanoviç'i.

"Bu kara cahil," diye geçiriyordu içinden; "bu görgüsüz herif sözümün tüm inceliğini anladı kuşkusuz... yazımı da tutkuyla okumuştur, yalan söylüyor. Ama belki de doğru söylüyordur. Gerçekten budaladır belki. Olağanüstü zeki insanın biraz budala olanını severim. Gerçekte o da bunlar arasında bir olağanüstü insan değil mi şimdi, aman canı cehenneme."

Kanepeden kalktı, her kahvaltıdan sonra hiç aksatmadığı gezintinin yerine geçsin diye odanın içinde, bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Pyotr Stepanoviç sigarasını yaktıktan sonra, oturduğu koltuktan sordu:

"Yakında mı gideceksiniz buradan?"

"Daha çok çiftliğimi satmak için geldim, şimdi de kâhyama bağlıyım."

"Aslında savaştan sonra orada salgın hastalıklar çıkabileceğinden korktuğunuz için geldiniz, yanılıyor muyum?"

Bay Karmazinov her dönüşünde sağ ayağını hızlıca sarsarken sözcükleri içtenlikle, tane tane söyleyerek,

"Hayır, tek neden bu değil," diye ekledi. "Anlamlı anlamlı gülümsedi. Gerçekten de elimden geldiğince uzun yaşamak niyetindeyim. Rus soylularında her yönden çabucak eskiyiveren bir şey vardır. Ama elden geldiğince geç eskimek istiyorum ben. Bunun için de temelli yerleşmek üzere Avrupa'ya gideceğim. Oranın iklimi daha iyi. Dinçleşiyorum orada, sağlamlaşıyorum. Sanırım ben ölene dek dayanır Avrupa. Ne dersiniz?"

"Bilmem."

"Hımın... Gerçekten de bir çökme olursa orada, pek gürültülü olur bu (gerçi ben ölünceye dek Avrupa'nın dayanacağını sanıyorum ya, bu konuda sizinle bütünüyle aynı düşüncedeyim), bizim Rusya'mızda ise çökecek bir şey yok, her şey çamurların içinde çürüyüp gidecek. Bir şeye dünyada en az destek Kutsal Rusya olacak. Basit halk, Rus Tanrısı'yla şöyle böyle ayakta duruyor gene de, ama son edinilen bilgilere bakılırsa, Rus Tanrısı hiç de güven verici değil. Hatta köy reformlarına bile zar-zor karşı koyabilmiş, hiç değilse iyice sarsılmış. Oysa demiryolları var daha... siz... Rus Tanrısı'na hiç güvenmiyorum artık."

"Ya Avrupa Tanrısı'na?"

"Hiçbirine güvenmiyorum. Rus gençliği önünde lanetlediler beni. Gençliğimizin her davranışına yakınlık duydum. Buradaki o bildirileri gösterdiler bana. Hayretle bakıyorlar onlara, çünkü biçimleri korkutuyor herkesi, ama anlamadan da olsa, herkes yüceliklerine inanıyor. Her şey çoktandır baş aşağı uçuyor, tutunacak bir yerin olmadığını da biliyorlar. Rusya'nın genellikle, dünyada hiç direnmeyle karşılaşmadan her şeyin olabileceği tek ülke olduğunu iddia edenlere bunun için inanıyorum. Cebi biraz kabarık olan Rusların soluğu yurtdışında almalarının, böylelerinin gün geçtikçe çoğalmalarının nedenini çok iyi anlıyorum. Doğrudan doğruya bir içgüdüdür bu. Gemi batarken en önce fareler kaçarlar. Kutsal Rusya ahşap bir ülkedir. Yoksul, tehlikeli bir ülke. Yüksek tabakadan yoksullar ülkesi. Üzerinde barınan insanların büyük çoğunluğu derme

çatma kulübelerde yaşıyor. Her çıkışı sevinçle karşılıyor. Yeter ki birisi konuşmaya başlasın. Yalnızca hükümet karşı koymak istiyor hâlâ, ama elindeki sopayı karanlıkta sallamaktan başka bir şey yaptığı yok. Onunla da kendine vuruyor. Her şey olmuş bitmiş, karar verilmiştir. Rusya böyle bir Rusya kaldıkça geleceği olamaz. Alman oldum ben, bunu kendim için bir onur sayıyorum."

"Hayır, bildirilerden söz ediyordunuz; söyler misiniz ne düşünüyorsunuz bu konuda?"

"Herkes korkuyor onlardan, demek güçlüler. Yalanları açık açık döküyorlar ortaya, tutunacak, dayanacak hiçbir şeyimizin olmadığını kanıtlıyorlar. Herkes susarken yüksek sesle konuşuyorlar bu bildiriler. En alt edici yanları (biçime bakmadan), gerçeğin gözünün içine bakmaktaki şimdiye dek görülmemiş bu yürekliliktir. Bu gerçeğin gözünün içine bakabilme yeteneği yalnızca günümüzün genç Rus kuşağına vergidir. Hayır, Avrupa'da bu denli yürekli olamıyorlar henüz: Taş krallık, dayanılacak bir şeyler var orada daha. Gördüğüm, anladığım kadarıyla Rus devrim düşüncesinin özü, onurun yadsınmasında toplanmaktadır. Bunun böylesine yürekli likle, korkusuzca belirtilmesi hoşuma gidiyor. Hayır, Avrupa'da anlayamıyorlar bunu henüz, oysa bizde üzerine bile saldırıyorlar. Ruslar için onur, gereksiz bir yüktür yalnızca. Tarih boyunca da öyle olmuştur. En kolay, açık bir "onursuzluk hakkı" ile kandırılabilir bir Rus. Eski kuşaktanım ben, doğrusunu söyleyeyim, hâlâ onuru savunurum ama, sırf alışkanlığımdan yapıyorum bunu. Ancak eski biçimlerden hoşlanıyorum. Tutalım, yüreksizliğimdendir bu; insan günlerini boş geçirmemeli."

Birden durdu.

"Ama hep ben konuşuyorum," diye geçirdi içinden; "o ise susuyor, inceliyor beni. Açıktan açığa sorayım ona, ne diye geldi buraya. Ben de soracağım."

Pyotr Stepanoviç birden,

"Bir yolunu bulup, yarın öbürsü günkü baloya ne sürpriz hazırladığınızı öğrenmem için gönderdi beni Yuliya Mihaylovna," dedi.

Karmazinov şöyle bir kuruldu,

"Evet, gerçekten bir sürpriz olacak," dedi. "Gerçekten de şaşırtacağım... ama sırrımı açmayacağım size."

Pyotr Stepanoviç ısrar etmedi. Büyük yazar,

"Şatov diye birisi varmış burada," dedi. "Düşünün, hiç görmedim onu."

"İyi bir çocuktur. Ne olmuş?"

"Bir şeyler anlatıyorlar da. Stavrogin'e tokat atan genç bu, öyle değil mi?"

"Evet."

"Peki, Stavrogin için ne düşünüyorsunuz?"

"Bilmiyorum, çapkının biri."

Karmazinov nefret ederdi Stavrogin'den. Çünkü son derece önemsemez davranıyordu ona karşı. Gülümseyerek,

"Bildirilerde sözü edilen şeyler gerçekleşirse önce bu sapkını çekerler ipe sanırım," dedi.

Pyotr Stepanoviç birden atıldı,

"Belki daha da önce."

"Öyle olmalı zaten."

Karmazinov gülmüyordu artık. Yüzünü aşırı ciddi bir anlatım bile kaplamıştı.

"Bir kez daha söylemiştiniz bunu bana, söylediğinizi ona ilettiğimi de biliyorsunuz."

Karmazinov yine gülümsedi.

"Ne, gerçekten ilettiniz mi?"

"Onu ipe çekeceklerse, sizi kırbaçlamalarının yeteceğini söylemişti. Ama onur kazanacağınız bir biçimde değil de, köle köylüleri kırbaçladıkları gibi, canınızı yakarak..."

Pyotr Stepanoviç şapkasını aldı, ayağa kalktı. Vedalaşmak için iki elini uzattı ona Karmazinov. Delikanlının ellerini bırakmadan değişik bir tonda, tatlı, ince bir sesle,

"Ya," diye ekledi, "ya bütün bunların gerçekleşmesi varsa kaderde... düşündükleri, demek istiyorum... neler olur o zaman?"

Pyotr Stepanoviç biraz kaba bir tavırla,

"Ne bileyim," dedi.

Dik dik birbirinin gözünün içine baktılar. Karmazinov daha da tatlı,

"Örneğin? Yaklaşık olarak?" dedi.

Pyotr Stepanoviç daha da kaba, homurdandı:

"Çiftliğinizi satacak, kaçıp gidecek zamanınız var."

Şimdi daha bir dik dik bakıyorlardı birbirinin gözlerinin içine. Bir dakikalık sessizlik oldu. Pyotr Stepanoviç birden,

"Gelecek mayıs başında başlayacak, Pokrov Yortusu'na kadar her şey bitecek," dedi.

Karmazinov konuğunun elini sıkarak, duygulu bir sesle karşılık verdi:

"Yürekten teşekkür ederim size."

Pyotr Stepanoviç sokağa çıktığında "Gemiden kaçıp kurtulacak zamanın olacak fare," diye geçiriyordu içinden. Bu "olağanüstü zeki insan" bile böylesine güvenle gününü, saatini sorduğuna, kendisine verilen bilgi için böylesine saygıyla teşekkür ettiğine göre, bundan sonra kendimizden kuşkumuz olmamalı artık. (Gülümsedi.) Hımm. Gerçekten de onların en gözü açıkları bu... göç eden bir fare. Böyleleri ele vermez insanı!"

Acele Bogoyavlenskaya Sokağı'na, Filippov'un evine gidiyordu.

VI

Önce Kirillov'a uğradı. Her zamanki gibi gene yalnızdı Kirillov. Odanın ortasında jimnastik yapıyordu. Yani ayaklarını açmış, kollarını tuhaf bir biçimde başının üzerinde çeviriyordu. Yerde bir top vardı. Masanın üzerinde, çoktan soğumuş sabah çayı hazır bekliyordu. Pyotr Stepanoviç bir dakika dikildi kapıda.

Odaya girerken neşeli, yüksek sesle,

"Sağlığınızı pek önemsemiyorsunuz," dedi. "Ne hoş bir top, uff, nasıl da zıplıyor. Onu da jimnastik için mi aldınız?"

Kirillov ceketini giydi. Soğuk,

"Evet," dedi, "onu jimnastik için aldım. Oturun."

Pyotr Stepanoviç tuhaf bir hareket yaptı.

"Bir dakikalığına uğradım. Ama oturayım. Sağlığınız bir yana, anlaşmamızı anımsatmak için geldim size. 'Bir bakıma' süremiz doluyor."

"Ne anlaşması?"

Birden telaşlandı Pyotr Stepanoviç, ürktü bile.

"Nasıl, ne anlaşması?"

"Bir anlaşma değildi bu. İnsana zorla bir görev yüklemez. Söz vermedim, yanılmışsınız."

Pyotr Stepanoviç sıçradı yerinden.

"Bana bakın, ne yaptığınızın farkında mısınız siz?"

"Canımın istediğini."

"Hangisini?"

"Eski istediğimi."

"Ne anlam vermeliyim bu sözünüze yani? Eski düşüncenizden dönmediğiniz anlamına mı geliyor?"

"Evet. Yalnız, anlaşma diye bir şey yok aramızda. Olmadı da, bir görev de almadım üzerime.

Kirillov kesin, açık bir dille konuşuyordu.

Pyotr Stepanoviç neşeli bir tavırla oturdu tekrar.

"Kabul ediyorum, kabul ediyorum, varsın öyle istesin canınız, yeter ki niyetiniz değişmesin. Sözcüklere kızıyorsunuz. Son zamanlarda çok bir sinirli oldunuz. Bu yüzden ziyaretinize gelmekten çekiniyordum. Öte yandan niyetinizin de hiçbir zaman değişmeyeceğine kesinlikle inanıyordum."

"Hiç sevmiyorum sizi ama, kesinlikle inanabilirsiniz buna! Ama niyetimin değişip değişmediği üzerine hiçbir şey söylemeyeceğim.

Pyotr Stepanoviç gene telaşlandı.

"Ama biliyor musunuz, ipin ucunu kaçırmamak için anlaşılır bir dille konuşmamız gerek. Konu kesinlik istiyor, oysa siz pek dağıtıyorsunuz. Konuşmama izin veriyor musunuz?"

Kirillov odanın köşesine bakarak,

"Konuşun," dedi.

"Çoktandır düşünüyordunuz kendinizi öldürmeyi... yani böyle bir niyetiniz vardı. Öyle değil mi? Yanlış var mı söylediğimde?"

"Şimdi de niyetim aynı."

"Pek hoş. Buna sizi kimsenin zorlamadığını da unutmayın."

"Daha da neler. Pek budalaca şeyler söylüyorsunuz."

"Olsun varsın. Ahmakça söz ettim. Böyle bir şeye sizi zorlamaları gerçekten budalaca olurdu. Devam ediyorum: Daha eski kuruluşunda üyesiydiniz topluluğun, üyelerden birine de açılmıştınız."

"Açılmadım, doğrudan doğruya söyledim."

"Her neyse. Böyle bir şeyde 'açılmak' gülünç olurdu zaten, günah mı çıkartıyorsunuz ki? Doğrudan doğruya söylediniz, iyi de ettiniz hani."

"Hayır, iyi etmedim, çünkü pek mızmızlanıyorsunuz. Hiçbir şeyin hesabını vermek zorunda değilim size. Hem düşüncelerimi de anlayamazsınız. Böyle bir düşüncem olduğu için kendimi öldürmek istiyorum, ölüm korkusu içimde olmasın istiyorum çünkü, çünkü... Ne istiyorsunuz? Çay içmek ister miydiniz? Soğudu yalnız. Durun, başka bardak getireyim size."

Pyotr Stepanoviç gerçekten de çaydanlığı yakalamış, boş bardak arıyordu. Kirillov dolaba gitti, temiz bir bardak getirdi.

"Biraz önce Karmazinov'un evinde kahvaltı yaptım," dedi konuk. "Konuşmasını dinledim sonra, ter döktüm. Buraya koştum, gene terledim, öyle içmek istiyor ki canım."

"İçin. Soğuk çay iyidir."

Kirillov tekrar oturdu. Gene dik dik bakmaya başladı köşeye. Aynı sesle,

"Kendimi öldürürsem yararlı olacağım düşüncesi yer etmişti toplulukta. Siz bir haltlar çevirince suçluları aramaya başladıklarında birden intihar edecektim. Suçu benim işlediğimi bildiren bir de mektup bırakacaktım. Böylelikle bütün bir yıl kuşkulanmayacaklardı sizden."

"Birkaç gün de olsa, yeter. Bir gün bile değerlidir."

"Güzel! Onlar da böyle düşünüp, beklememi istediler. Örgütün söyleyeceği güne dek bekleyeceğimi söyledim, çünkü bu hiçbir şeyi değiştirmez benim için."

Pyotr Stepanoviç neredeyse sevinçli,

"Evet," dedi, "ama unutmayın ki, ölüm öncesi mektubunuzu benimle birlikte yazacağınıza söz vermiştiniz. Rusya'da da benim buyruğumda olacağınızı eklemiştiniz. Elbette yalnızca bu konuda, başka her bakımdan özgürsünüz."

"Söz vermedim, yalnızca kabul ettim. Benim için bir şey değişmez çünkü."

"Pekâlâ, pekâlâ! Gururunuzu hiçbir türlü sıkmak niyetinde değilim, ama..."

"Gurur meselesi yok burada."

"Ama unutmayın ki, yol parası olarak altmış mark topladılar size, parayı aldığınız..."

Kirillov'un yüzü kıpkırmızı oldu.

"Hiç de değil! Bu paranın onunla ilgisi yoktu. Böyle bir şey için para alınmaz."

"Kimi zaman alınır."

"Yalan söylüyorsunuz. Petersburg'dan mektupla bildirmiştim durumu. Sonra Petersburg'da elinize verdim altmış markı... kendinizde alıkoymadıysanız geri almış olmalılar parayı."

"Pekâlâ, pekâlâ. Tartışmaya girmeyeceğim sizinle. Gönderdim parayı. Önemli olan, düşüncenizin değişmemiş olması."

"Hiç değişmedi. Gelip bana 'zamanıdır' dediğinizde her şeyi yapacağım. Pek mi yakın?"

"Günler sayılı... Ama unutmayın, mektubu o gece birlikte yazacağız."

"İsterseniz gündüz yazalım. Üzerine bildirileri benim dağıttığımı yazmamın gerektiğini mi söylediniz?"

"Bir şey daha var.""

"Olur olmaz şey almam üzerime."

Pyotr Stepanoviç gene telaşlandı,

"Neyi almazsınız?"

"İstemediğim hiçbir şeyi. Yeter artık. Bu konuda daha konuşmak istemiyorum."

Pyotr Stepanoviç tuttu kendini, konuyu değiştirdi.

"Başka konuya geçiyorum," dedi. "Bu akşam bizimkilere gelecek misiniz? Virginski'nin yaş günü, bu nedenle toplanıyorlar."

"İstemiyorum."

"Lütfedin, gelin. Gerekli bu. Hem varlığınızla, hem yüzünüzle inandırmalısınız onları... Yüzünüz... kısacası, esrarlı bir yüzünüz var."

Kirillov gülümsedi.

"Öyle mi buluyorsunuz? Pekâlâ, geleceğim; yalnız, bilesiniz ki yüzüm için değil. Ne zaman?"

"Ah, biraz erken, altı buçukta. Hem biliyor musunuz, girip oturabilir, ne kadar kalabalık olurlarsa olsunlar, hiç kimseyle konuşmayabilirsiniz. Yalnız, yanınıza kâğıt, kalem almayı unutmayınız."

"Bu da niçin?"

"Her şey bir değil mi sizin için? Çok önemli bu. Yalnızca oturacak, hiç söze karışmadan dinleyecek, arada bir notlar alacaksınız. İsterseniz resim yapın, not alıyor gözükün, yeter."

"Ne saçma bir şey. Niçin bu?"

"Sizin için hepsi bir olduğuna göre. Sizin için her şeyin bir olduğunu söylüyorsunuz ya..."

"Evet ama niçin?"

"Söyleyeyim niçin olduğunu: Topluluğun üyesi o müfettiş Moskova'da oturdu kaldı. Oysa onlardan birine olur ki müfettiş buraya uğrar, dedim. Sizi müfettiş sanacaklar, üç haftadan beri burada bulunmanız da daha bir heyecanlandıracak onları."

"Dalavere! Moskova'da müfettiş falan yok."

"Varsın olmasın, şeytan görsün yüzünü, size ne bundan? Hem niçin düşündürüyor sizi bu? Siz de bir üyesisiniz örgütün."

"Müfettiş olduğumu söyleyin onlara. Oturup hiç konuşmadan dinleyeceğim, ama kâğıt, kalem istemiyorum."

"Peki ama, niçin?"

"İstemiyorum da ondan."

Pyotr Stepanoviç öfkelendi. Yüzü mosmor olmuştu, ama gene de tuttu kendini, kalktı, şapkasını aldı. Birden alçak sesle,

"Sizde mi o?" diye sordu.

"Burada."

"Güzel. Yakında çıkaracağım onu, hiç merak etmeyin."

"Merak falan ettiğim yok. Yalnızca gece yatısına geliyor zaten. Kocakarı hastanede, gene hastalandı. İki gündür yalnızım. Tahta perdede yerinden çıkmış bir tahta aralığı gösterdim ona. Oradan süzülüyor içeri, kimse görmüyor."

"Yakında alacağım onu."

"Geceleyebileceği çok yeri olduğunu söylüyor."

"Yalan, arıyorlar onu. Burada olduğu da şimdilik bilinmiyor. Konuşuyor musunuz onunla yoksa?"

"Evet, gün ışıyana dek. Çok kötü küfrediyor size. *Apocalypse*'den okudum ona bu gece, çay da verdim. Merakla dinledi; hem de aşırı bir merakla, sabaha kadar."

"Ah, kör şeytan, Hıristiyan yapacaksınız onu demek!"

"Zaten koyu Hıristiyan. Ama korkmayın, kesecek. Kimi kestirmek istiyorsunuz?"

"Hayır, bunun için ilgilenmiyorum onunla... Şatov'un haberi var mı Fedka'dan?"

"Şatov'la hiçbir konuda konuşmuyorum. Zaten çoktandır görmedim onu."

"Kızıyor mu size yoksa?"

"Hayır, ne o bana ne de ben ona kızıyoruz, ama kaçıyoruz birbirimizden. Amerika'da fazlasıyla bir arada kaldık."

"Şimdi ona uğrayacağım."

"Nasıl isterseniz."

" Saat onda filan oradan çıkınca, Stavrogin'le size uğrarız belki."

"Buyrun."

"Önemli bir konuda görüşmem gerek onunla... Bakın ne diyeceğim, bana armağan edin şu topu. Ne yapacaksınız onu artık? Ben de jimnastik yaparım onunla. Para da veririm size ona karşılık."

"Alın, sizin olsun, para filan istemez."

Pyotr Stepanoviç topu arka cebine koydu.

Kirillov konuğunu geçirirken,

"Stavrogin'in kötülüğünü gösteren hiçbir şey öğrenemeyeceksiniz benden."

Pyotr Stepanoviç şaşkın şaşkın baktı yüzüne ama, bir şey söylemedi. Kirillov'un son sözleri canını sıkmıştı. Onun bu söylediklerine henüz kendince bir anlam vermemişti ki, Şatov'un merdivenlerini çıkarken canının sıkkın olduğunu belli eden yüzündeki anlatımı okşayıcı bir anlatımla değiştirmeye çalışıyordu. Şatov evdeydi. Biraz rahatsızdı. Yatıyordu ama, giyinikti.

Pyotr Stepanoviç kapıdan,

"Şanssızlığa bakın!" diye seslendi, "çok mu hastasınız?"

Yüzünün okşayıcı anlatımı birden değişmişti. Gözlerinde öfkeli bir şey parıldıyordu.

Şatov heyecanla sıçradı yerinden.

"Hiç, hiç hasta değilim, biraz başım..."

Şaşırmıştı bile. Böyle bir konuğun birden kapıda görünmesi ürkütmüştü onu.

Pyotr Stepanoviç çabuk çabuk konuşarak, korkmuş gibi başladı,

"Hastalığa yer olmayan bir iş için geldim. İzninizle oturayım önce (oturdu), siz de yatağınıza oturun. Hah işte şöyle. Virginski'nin doğum günü nedeniyle bugün onun evinde toplanıyorlar bizimkiler. Ama ayrı düşüncede olanlar gelemeyecek, önlemler alındı. Ben Nikolay Stavrogin'le geleceğim. Şimdiki düşüncelerinizi bildiğim için... sürümezdim sizi oraya. Elbette bizi ele vereceğinizden korktuğumuz için değil de, size acı çektirmemek için yapmazdım bunu. Ama öyle oldu ki, gelmeniz gerekiyor. Topluluktan nasıl ayrılabileceğinize, elinizdekini kime vereceğinize oturup kesin karar vereceğimiz üyelerle karşılaşacaksınız orada. Kimseye sezdirmeden yaparız bunu. Uzak bir köşeye götürürüm sizi. Çok kalabalık olacak, herkesin bilmesinin gereği yok. Doğrusunu söyleyeyim, sizin yüzünüzden çok dil döktüm onlara. Artık onlar da razı oldular gibi. Baskı makinesiyle tüm kâğıtları vermek koşuluyla kuşkusuz. O zaman ne isterseniz yapmakta özgürsünüz."

Şatov, yüzü asık, öfkeli dinliyordu. Biraz önceki heyecanlı korkusu gitmişti.

"Her önüme çıkana hesap vermem ben," diye kesip attı. "Kimse özgürsün diyemez bana."

"O kadar da değil. Çok fazla konuda güvenilmişti size. Tüm ilişkilerinizi koparıp atma yetkiniz yok. Sonra, bunu hiçbir zaman açık açık bildirmediniz. Bir kararsızlığa saldınız onları."

"Buraya gelir gelmez, mektupla bildirdim."

Pyotr Stepanoviç sakin itiraz etti:

"Hayır, açıkça bildirmediniz. Örneğin, *Mutlu Kişi*'yi, burada basasınız, gerektiğinde kullanmak için evinizde, bir yerde saklayasınız diye birkaç bildiriyle birlikte yolladımdı size. İki anlama çekilebilecek, hiçbir şey anlaşılmayan bir mektupla geri çevirdiniz onları."

"Doğrudan doğruya reddetmiştim basmayı."

"Evet ama, doğrudan doğruya değil. 'Basamayacağım' diyordunuz ama, hangi nedenle olduğunu açıklamıyordunuz. 'Basamayacağım' demek 'basmak istemiyorum' demek değildir. Sırf parasal olanaksızlıklar yüzünden basamadığınızı düşünmek de olurdu. Biz de öyle düşündük. Örgütle ilişkinizi sürdürmek niyetinde olduğunuzu sandık. Bu yüzden size başka bir konuda daha gü-

venebilir; kendi kendimizi ele verebilirdik. Bizi kandırıp, önemli bir bilgi ele geçirmek, sonra da ihbar etmek için böyle hareket ettiğinizi söylüyorlar. Var gücümle savundum sizi, lehinize bir delil olarak iki satırlık mektubunuzu gösterdim onlara. Ama şimdi bu mektubu okuyunca ben de kabul etmek zorunda kaldım onun anlaşılmaz, şaşırtıcı olduğunu.

"Bakıyorum özenle saklıyorsunuz mektubumu."

"Saklamam saklamamam önemli değil. Şimdi de yanımda."

Öfkeyle haykırdı Şatov,

"Nerede olursa olsun!.. Varsın, sizin budalalar ihbar ettiğimi sansınlar, umurumda değil! Bana ne yapabileceğinizi görmek isterdim!.."

"Kara listeye geçirirler; devrim başarıya ulaştığı gün, asarlar sizi."

"Yönetimi ele geçireceğiniz, Rusya'yı avcunuzun içine alacağınız zamandan mı söz ediyorsunuz?"

"Gülmeyin. Bir daha söylüyorum, savundum sizi. Ne olursa olsun, bugün gelmenizi salık veririm size. Sahte bir gurur yüzünden yapıyorsunuz bunu. Dostça ayrılmanız daha iyi değil mi? Her durumda baskı makinesini de, harfleri de, eski kâğıtları da teslim etmeniz gerekmiyor mu? Bunları konuşacağız işte."

Şatov başını önüne eğdi, bir süre düşündükten sonra,

"Geleceğim," diye homurdandı.

Pyotr Stepanoviç oturduğu yerden yan gözle bakıyordu ona. Şatov başını kaldırıp birden sordu,

"Stavrogin de gelecek mi?"

"Kesin gelecek."

"Ha-ha!"

Bir dakikalık bir sessizlik oldu. Şatov tiksinir bir tavırla, kızgın gülümsedi."

"Peki, burada basmaya yanaşmadığım o iğrenç *Mutlu Kişi*'niz basıldı mı bari?"

"Basıldı."

"Lise öğrencileri, onu Herzen'in kendisinin yazdığını söylüyorlar, doğru mu bu?"

"Doğru, kendisi yazdı."

Yine üç dakika sustular. Sonunda Şatov kalktı yatağından.

"Defolun gidin evimden. Sizinle görüşmek istemiyorum."

Pyotr Stepanoviç ağır ağır doğrulurken tuhaf bir neşeyle,

"Gidiyorum," dedi, "yalnız bir şey daha söyleyeceğim: Sanıyorum, Kirillov koca evde yapayalnız kalıyor, hizmetçisi bile yokmuş, öyle mi?"

"Öyle. Defolun, sizinle bir arada duramıyorum."

Pyotr Stepanoviç merdiveni inerken neşeli, "Eh, tavındasın!" diye geçiriyordu içinden. "Akşam da tavında olacaksın, bana da böyle gereklisin zaten, tam böyle, bundan iyisi can sağlığı, bundan iyisi can sağlığı! Rus Tanrısı yardım ediyor!"

VII

Belli ki o gün çok kalabalıktı başı, durmadan oraya buraya koşmuş durmuştu. Saat tam altıda Nikolay Vsevolodoviç'e geldiğinde, işlerinin tümünü başarıyla sonuçlandırdığı yüzünün sevinçli anlatımından okunuyordu. Ama hemen almadılar onu Nikolay Vsevolodoviç'in yanına. Nikolay Vsevolodoviç biraz önce Mavriki Nikolayeviç'le birlikte çalışma odasına kapanmıştı. Bu haber bir anda kaçırdı keyfini Pyotr Stepanoviç'in. Konuğun çıkmasını beklemek için çalışma odasının kapısının tam yanına oturdu. İçeride konuşulduğu duyuluyordu ama, ne konuştukları anlaşılmıyordu. Uzun süre kalmadılar içeride. Biraz sonra bir gürültü oldu, son derece yüksek, keskin bir ses işitildi, peşinden kapı açıldı, Mavriki Nikolayeviç, yüzü bembeyaz, çıktı dışarı. Pyotr Stepanoviç'i görmemiş, hızla geçmişti yanından. Hemen odaya daldı beriki.

İki "rakibin" bu son derece kısa, o günkü koşullarda gerçekleşmesinin güç olduğu ortada, ama gene de gerçekleşen bu görüşmelerini ayrıntılarıyla anlatmadan geçemeyeceğim.

Şöyle oldu bu: Aleksey Yegoroviç beklenilmeyen konuğun geldiğini bildirdiğinde Nikolay Vsevolodoviç akşam yemeğinden sonra çalışma odasının kanepesinde uzanıyordu. Mavriki Nikolayeviç'in adını duyunca sıçramıştı yerinden, kulaklarına inanamamıştı. Ama bir an sonra bir gülümseme aydınlatmıştı yüzünü. Mağrur, aynı zamanda kaba kuşkulu, şaşkın bir gülümsemeydi bu. Mav-

riki Nikolayeviç'i şaşırtmıştı bu gülümseme kuşkusuz. Hiç değilse, sanki yürüsün mü, geri mi dönsün, bir karar veremiyormuş gibi birden durdu odanın ortasında. Ev sahibi hemen değiştirdi yüz anlatımını, ciddi bir şaşkınlık anlatımı aldı yerini, ona doğru yürüdü. Beriki, uzatılan eli almadı, beceriksizce bir sandalye çekti, hiçbir şey söylemeden, buyurulmayı beklemeden ev sahibinden önce oturdu. Nikolay Vsevolodoviç'e bakıyor, bir şey söylemeden bekliyordu. Mavriki Nikolayeviç birden,

"Elinizden gelirse, evlenin Lizaveta Nikolayevna ile," dedi.

İşin en tuhaf yanı, sesinin tonundan bunun bir istek mi, öğüt mü, geri çekilme mi, yoksa meydan okuma mı olduğunun anlaşılmamasıydı.

Nikolay Vsevolodoviç susuyordu. Ama konuğun söylemek istediği her şeyi söylediği belliydi. Şimdi de yanıt bekleyerek dik dik bakıyordu gözlerinin içine. Sonunda konuştu Stavrogin,

"Yanılmıyorsam (ne yanılması, bir gerçekti bu), Lizaveta Nikolayevna nişanlandı sizinle."

Mavriki Nikolayeviç kesin, açık bir dille doğruladı,

"Sözümüz kesildi, nişanlandık da."

"Kavga... kavga mı ettiniz?.. Bağışlayın beni Mavriki Nikolayeviç."

"Hayır, beni 'seviyor, sayıyor', onun sözüdür bu. Her şeyden değerlidir onun sözleri."

"Kuşkusuz."

"Ama şunu bilesiniz ki, kilisede nikâhımız kıyılırken Kutsal Kitabı tam öpeceği anda arkadan seslenseniz, beni de her şeyi de bırakır, size koşar."

"Nikâhınız kıyılırken mi?"

"Kıyıldıktan sonra da."

"Yanılmıyorsunuz ya?"

"Hayır. Size beslediği yürekten, büyük nefretin altından her an bir sevgi ile... çılgınlık parıldıyor... en yürekten, en sınırsız bir sevgi ile çılgınlık! Tersine, bana beslediği sevginin altından ise, gene yürekten bir nefret parıldıyor... sınırsız bir nefret bu! Bütün bu değişiklikleri daha önceden aklımın ucundan geçiremezdim."

"Buraya gelip Lizaveta Nikolayevna'yla evlenmemi bana salık

vermeniz pek tuhaf doğrusu. Buna hakkınız var mı? Yoksa o mu bu yetkiyi verdi size?"

Mavriki Nikolayeviç kaşlarını çattı, bir an için başını önüne eğdi. Birden,

"Laf olsun diye böyle konuşuyorsunuz," dedi. "Öç almak, bana olan üstünlüğünüzü göstermek istiyorsunuz. Söylenilmeyeni bile anladığınıza inanıyorum. Övünülecek, gurur duyulacak bir şey var mı ortada acaba? Keyfiniz tam olmadı mı? Her şeyi açık açık, ayrıntılarıyla mı anlatayım yani? Buyrun! Küçük düşmem öylesine gerekliyse onu da yapayım: Hakkım yok böyle bir şeye, yetki de vermedi bana. Lizaveta Nikolayevna bilmiyor. Ama nişanlısı aklını yitirdi, akıl hastanesine yatması gerek, durumu bildirmek için de size geldi. Dünyada yalnız siz mutlu edebilirsiniz Lizaveta Nikolayevna'yı ya da mutsuz... Tapıyorsunuz ona, peşinde koşuyorsunuz, ama evlenmek istememenize aklım ermiyor. Yurtdışında aranızda geçen bir tartışmaysa nedeni, bu dargınlığı ortadan kaldırabilmeniz için beni harcamanız gerekiyorsa, harcayın! Çok mutsuz Lizaveta Nikolayevna, buna dayanamıyorum. Sözlerim ne bir izin ne de bir meydan okumadır. Bu bakımdan gururunuza dokunacak bir şey yok ortada. Nikâh töreninde benim yerimi almak isteseydiniz, benden izin almadan rahatlıkla yapabilirdiniz bunu, elbette ben de böyle çılgın bir durumda gelmezdim size. Hem bu davranışımdan sonra düğünümüz olamaz artık. Bir alçakken, kilisede koluna girip papazın yanına götüremem onu! Şimdi burada yaptığım, onu size, belki de en amansız düşmanına teslim etmem bence öylesine bir alçaklıktır ki, hiçbir zaman taşıyamam bu alçaklığı, öyle değil mi?"

"Nikâhınızı kıydıklarında intihar mı edeceksiniz?"

"Hayır, o çok sonra. Onun gelinliğine neden kanımı bulaştırayım! Belki de ne şimdi ne de sonra intihar ederim."

"Bu sözlerinizle beni rahatlatmak istiyorsunuz anlaşılan?"

"Sizi mi? Bir gereksiz kan fışkırmasının ne anlamı olabilir sizin için?"

Yüzü bembeyaz olmuştu, gözlerinin içi de parlıyordu. Bir dakikalık sessizlik oldu.

"Sorduğum sorular için bağışlayın beni," diye başladı Stavrogin,

"birkaçını sormaya hiç de hakkım yok, ama birini sormaya sonsuz hakkım var sanırım: Söyler misiniz, hangi deliller Lizaveta Nikolayevna'ya beslediğim duygular üzerine bu kanıya vardırdı sizi? Bu duygularımdan öylesine eminsiniz ki, bana gelmeyi... böylesine bir öneride bulunmayı göze aldınız, asıl sormak istediğim bu."

Mavriki Nikolayeviç ürperdi.

"Nasıl? Can atmıyor muydunuz onunla evlenmeye? Can atmıyor, can atmak istemiyor musunuz?"

"Bir kadına olan duygularımdan o kadından başka, kim olursa olsun, üçüncü bir kişiye söz etmem genellikle. Bağışlayın beni, yaradılışım böyle. Ama bunun yerine, geri kalan tüm gerçekleri söyleyeceğim size: Evliyim ben, dolayısıyla evlenmek, 'can atmak' söz konusu değildir benim için.

Mavriki Nikolayeviç öylesine şaşırmıştı ki, koltuğun arkalığına yaslandı, gözlerini kırpmadan bir süre baktı Stavrogin'e.

"Vay canına," diye mırıldandı, "bu hiç aklıma gelmemişti. O zaman, o sabah evli olmadığınızı söylemiştiniz... ben de inanmıştım..."

Yüzü bembeyazdı. Birden yumruğunu var gücüyle indirdi masaya.

"Bu itirafınızdan sonra Lizaveta Nikolayevna'nın peşini bırakmaz, onu mutsuz ederseniz, duvar dibinde bir köpek gibi sopayla öldürürüm sizi!"

Fırlayıp kalktı yerinden, hızlı adımlarla odadan çıktı. Koşarak içeri dalan Pyotr Stepanoviç ev sahibini umulmadık bir ruhsal durum içinde bulmuştu.

"A, siz misiniz?"

Kahkahayla gülüyordu Stavrogin. Böylesine bir heyecanla içeri dalan Pyotr Stepanoviç'e gülüyordu sanki.

"Kapı arkasından dinlediniz mi? Durun, niçin geldiniz? Öyle ya, bir şeye söz vermiştim size... A, elbette! Anımsıyorum: 'Bizimkilere!' Gidelim, pek sevindim buna, şimdi bundan daha yerinde bir şey düşünüp söyleyemezdiniz."

Şapkasını aldı, zaman geçirmeden çıktılar. Pyotr Stepanoviç neşeli,

"'Bizimkiler'i göreceğiz diye mi gülüyorsunuz?" diye sordu.

Stavrogin, zaten dar olan tuğla döşeli yaya kaldırımının tam or-

tasından gittiğini, yol arkadaşının yanında yürümesine izin vermediğini fark etmediği için, Pyotr Stepanoviç kâh önden gidiyor kâh geri kalıyor, kaldırımdan indiği, çamurların içine daldığı bile oluyordu.

Stavrogin yüksek sesle, neşeli,"

"Güldüğüm filan yok," dedi. "Tersine, sizin orada en ciddi insanların toplandığına inanıyorum."

"Bir gün *'somurtkan budalalar'* demiştiniz."

"Bazı somurtkan budalalardan daha eğlendirici bir şey olamaz."

"Mavriki Nikolayeviç'i ima ediyorsunuz! Nişanlısını size bırakmaya geldiğinden kuşkum yok. Öyle değil mi? Bu aklı ben verdim ona. Bırakmaya yanaşmazsa zorla alırız, öyle değil mi?

Böyle bir konuşmaya girmekle kendisini tehlikeye attığını biliyordu Pyotr Stepanoviç. Ama heyecanlı olduğu için, perde arkasında kalmaktansa, her tehlikeyi göze almayı yeğliyordu. Yalnızca gülüyordu Nikolay Vsevolodoviç.

"Hâlâ yardım etmek niyetinde misiniz bana?" diye sordu.

"Çağırırsanız, edeceğim. Ama biliyor musunuz, çok iyi bir yol var."

"Biliyorum."

"Bilmiyorsunuz, şimdilik sırdır bu. Yalnız unutmayın, sır para eder."

"Ne kadar ettiğini biliyorum," diye homurdandı Stavrogin.

Tuttu kendini, sustu. Pyotr Stepanoviç ürperdi.

"Ne kadar? Ne dediniz?"

"Sırrınızın da, sizin de canınız cehenneme, dedim. En iyisi, orada kimler var, onu söyleyin bana. Yaş gününe gittiğimizi biliyorum ama orada kimlerin olduğunu bilmiyorum?"

"Ah, her çeşitten adam var işte! Kirillov bile gelecek."

"Hücrenin tüm üyeleri mi?"

"Vay canına, amma da sabırsızsınız! Daha bir hücre örgütlenemedi ki burada."

"Bunca bildiriyi nasıl dağıttınız öyleyse?"

"Gideceğimiz yerde çalışma kolundan dört üye var. Ötekiler bekliyorlar, birbirini ispiyonluyorlar, bana haberler getiriyorlar. Umut var hepsinde. Örgütleyip salıverilmesi gereken hammadde-

dir bunlar. Zaten yönetmeliği siz hazırladınız, bilirsiniz, anlatmaya gerek yok."

"Ne o, işler iyi yürümüyor mu? Boşa pala mı sallıyorsunuz yoksa?"

"Yürümüyor mu dediniz? Bundan iyisi can sağlığı. Bir şey söyleyeceğim, güleceksiniz: En çok resmî giysi etkili oluyor. Resmî giysiden güçlü bir şey yok. Özellikle, rütbeler, görevler buluyorum: Sekreterlerim, gizli gözcülerim, maliyecilerim, başkanlarım, sicil memurlarım var. Pek hoşa gidiyor bu, yararlı da oluyor. Etkinlikte resmî giysiden sonra duygululuk geliyor. Biliyor musunuz, bizde sosyalizm daha çok duygululukla yayılıyor. Ama şu onu bunu ısıran asteğmenler kötü. Bir de bakarsınız, yakayı ele vermişsiniz. Duygululuğun arkasından safkan dalavereciler geliyor. Ama belki de iyi insanlardır bunlar, kimi zaman çok yararlı oluyorlar ama, zaman alıyor, sürekli kontrol istiyor. Nihayet en önemli güç –her şeyi birbirine kaynatan çimento– kişinin kendi düşüncesinden utanmasıdır. Böylesine bir güçtür bu işte! Hiç kimsenin kafasında kendinin olan bir düşünce kalmasın diye çalışıyorlar! Ayıp sayıyorlar böyle bir şeyi!"

"Öyleyse siz niçin çabalıyorsunuz?"

"Adam düpedüz sırtüstü yatmış, herkese ağzını açmışken dürtmezsiniz de, ne yaparsınız onu! Başarıya ulaşılacağına ciddi olarak inanmıyor gibisiniz. Eh, inanç var ama, istek gerek. Evet, özellikle böyleleriyle ulaşılır başarıya. Bir şey söyleyeyim mi size, benim buyruğumla ateşe atarlar kendilerini. Yeterince liberal değilsiniz diyeyim onlara, yeter... Merkez komitesi, 'sayısız hücreler' diyerek burada herkesi aldattım diye sitem ediyor bana. Budalalar. Bir keresinde siz de çatmıştınız bana bunun için, oysa neresi yalan bunun: Merkez komitesi sizle benim, kol ise istediğiniz kadar olacak."

"Hepsi de süprüntü!"

"Hammadde. Bunlar da gereklidir."

"Hâlâ bel bağlıyor musunuz bana?"

"Başkansınız siz, güç kaynağısınız. Bense ancak bir kanadınız, sekreteriniz olacağım. Biliyor musunuz, kürekleri akçaağaçtan, yelkenleri ipekten bir saltanat kayığındayız, kıç güvertesinde de dilber bakire Lizaveta Nikolayevna oturuyor... ya da hani bir şarkıları vardı, nasıldı, hay kör şeytan..."

Stavrogin kahkahayla gülmeye başladı.

"Ne söyleyeceğinizi şaşırdınız. Hayır, hayır. Ben daha iyi bir masal anlatayım size. Hücrelerin hangi güçlerden oluştuğunu mu sayıyorsunuz parmaklarınızla? Bütün bu memurluklar, duygululuk iyi bir tutkal ama, daha iyi bir şey de var: Hücrenin dört üyesini, onları ele verecek diye beşinciyi temizlemeleri için söz birliği ettirdiniz mi, dökülen kanla bu dört kişiyi bir daha ayrılamayacak biçimde bağladınız demektir. Köleniz olurlar, başkaldırmaya cesaret edemezler, bir şey soramazlar da. Ha-ha-ha!"

Pyotr Stepanoviç, "ama... ama bu sözlerinin hesabını bir gün gelecek, vereceksin bana, diye geçiriyordu içinden; hatta hemen bu akşam. Çok ileri gidiyorsun."

Böyle ya da buna benzer bir şey düşünüyor olmalıydı o anda Pyotr Stepanoviç. Bu arada da Virginski'nin evine yaklaşmışlardı. Birden sordu Stavrogin:

"Yurtdışından yeni dönmüş, *Internationale* ile ilişkisi olan bir üye, bir müfettiş olarak tanıttınız beni onlara sanırım?"

"Hayır, müfettiş olarak değil. Siz olmayacaksınız müfettiş. Ama Avrupa'dan dönen kurucu üyelerden birisiniz, en önemli sırların güvenildiği bir üye... rolünüz bu işte. Konuşacaksınız sanırım?"

"Konuşmayı da nereden çıkardınız?"

"Konuşmak zorundasınız ama."

Stavrogin şaşkın, sokağın ortasında, bir fenerin altında durdu birden. Pyotr Stepanoviç küstahça, durgun, karşıladı bakışını. Stavrogin yere tükürüp yürüdü. Birden,

"Ya siz konuşacak mısınız?" diye sordu.

"Hayır, sizi dinleyeceğim."

"Hay Allah iyiliğinizi versin! Gerçekten de bir şey getirdiniz aklıma!"

Pyotr Stepanoviç irkildi.

"Ne getirdim?"

"Belki konuşurum orada, ama sonra da bir temiz pataklarım sizi."

"Aklıma gelmişken söyleyeyim, bu sabah Karmazinov'a, sizin, onu kırbaçlamak gerektiğini, hem öyle onurlu bir biçimde değil, köle köylüleri kırbaçladıkları gibi sırtının derilerini kaldırıncaya dek kırbaçlamak gerektiğini söylediğinizi anlattım."

"Böyle bir şey söylemedim ben, ha-ha!"

"Olsun. *Se non è vero.*"[6]

"Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim."

"Karmazinov ne diyor biliyor musunuz: Gerçekte bizim öğretimiz onurun bir yadsımasıymış. Bir Rusu en kolay, onursuzlukla peşine takabilirmiş insan."

"Pek hoş bir düşünce!" diye haykırdı Stavrogin. "Altın sözcükler! En can alıcı noktaya basmış parmağını! Evet, onursuz olma hakkı... evet, hepsi bizim yanımıza koşacak, kimse kalmayacak orada! Bakın Verhovenski, yüksek polisten filan değilsiniz ya!"

"Kafasının içinde böyle soruları olan bir kimse açığa vurmaz onları."

"Anlıyorum, aramızda konuşuyoruz."

"Hayır, şimdilik yüksek polisten değilim. Yeter artık, geldik. Yüz ifadenizi anlatımını değiştirin Stavrogin. Yanlarına girerken her zaman değiştiririm yüz ifademi. Ne denli asık yüzlü olursanız o denli iyi... başka bir şey gerekmez; pek kolay bir şey."

6 (It.) Doğru olmasa da.

YEDİNCİ BÖLÜM

Bizimkilerde

I

Virginski, Muravinaya Sokağı'ndaki kendi evinde, yani karısının evinde oturuyordu. Tek katlı, ahşap bir evdi bu. Virginskiler yalnız oturuyorlardı. Ev sahibinin yaş günü diye on beş kadar konuk gelmişti ama, toplantının taşra yaş günü toplantılarına benzediği yoktu. Daha evlenmelerinin başında Virginskiler karşılıklı oturmuşlar, yaş günlerinde eve bir türlü konuk doldurmanın budalaca bir şey olduğuna, yaş gününde "sevinilecek bir yan bulunmadığına" kesin karar vermişlerdi. Birkaç yıl toplumdan uzak tutabilmişlerdi kendilerini. Gerçi yetenekli bir insandı Virginski, "bir yoksul" da sayılmazdı ama, nedense herkes tuhaf, yalnızlığı seven, üstelik "mağrur" bir insan olarak bilirdi onu. Ebelik yapan Madam Virginskaya ise mesleği yüzünden toplumun en alt katında bulunuyordu. Kocasının subay rütbesi bile papaz karısından üste çıkaramıyordu onu. Sürekli bir huzursuzluk veriyordu ona bu. Yüzbaşı Lebyadkin adında bir namussuzla budalaca, bağışlanamayacak bir biçimde açık ilişkisinden sonra ise kentimizin en geniş yürekli kadınları bile belirli bir tiksintiyle sırt çevirmişlerdi ona. Ne var ki, Madam Virginskaya bütün bunları, böylesi daha iyiymiş, kendisine de bu gerekliymiş gibi karşılıyordu. Tuhaftır, o sert kadın-

lar durumları gerektirdiğinde kentimizin öteki üç ebesini atlayıp Arina Prohorovna'ya (yani Virginskaya'ya) başvuruyorlardı. Köylerden toprak sahipleri bile onu çağırıyorlardı. Bilgisine, ustalığına, önemli durumlardaki becerikliliğine öylesine inanıyorlardı. Sonunda yalnız varlıklı ailelerin doğumuna gider olmuştu. Parayı da ölesiye seviyordu. Güçlü olduğuna iyice inandığı son zamanlarda artık hiç sıkmaz olmuştu kendini. En tanınmış evlere gittiğinde doğumu beklenilen zayıf yaradılışlı kadınları duyulmamış, görülmemiş bir rezaleti anlatarak, belki de bilerek korkutuyordu. Ya da "kutsal"ın en çok yararlı olabileceği bir anda "tüm kutsal şeylerle" alay ederek. Kentimizin as-doktoru Rozanov (kendisi de doğum doktorudur), bir gün, acı içinde avazı çıktığınca bağıran doğum yapacak bir kadın, Tanrı'yı yardımına çağırınca, yine böyle Arina Prohorovna gibi dinsiz, "tüfek gibi" çabuk bir ebenin hastayı korkutarak hemen doğum yaptırdığına kendisi tanık olduğunu anlatıyordu. Arina Prohorovna gerçi dinsizdi ama, gerektiğinde, kendisini başarıya götüreceğine inandığı anda yalnızca sosyetenin değil, köylülerin bile en bağnaz alışkanlıklarından yararlanırdı. Örneğin, doğumunu yaptırdığı çocukların vaftiz törenlerini hiç kaçırmazdı; kuyruklu, yeşil, ipek bir entari giyer, bukleli takma saçını başına geçirir, öyle giderdi kiliseye. Oysa başka zamanlar pek pasaklı dolaşırdı. Gerçi dua okunurken yüzünde, dua okuyan papazın gururuna dokunacak derecede "çok küstah bir anlatım" olurdu ama, tören sırasında şampanyayı her zaman kendisi getirirdi (bunun için kiliseye gelir, süslenir püslenirdi zaten), kadehi aldıktan sonra tepsiye para atmayın hele bir...

O akşam Virginski'nin evinde toplanan konukların (hemen hepsi erkekti) değişik, tuhaf bir görünümü vardı. Ne yiyecek bir şey ne de oyun kâğıdı görünüyordu ortada. Duvarları eski, gök mavisi duvar kâğıdıyla kaplı büyük konuk odasının ortasında hiç de temiz olmayan büyük bir örtüyle örtülmüş iki masa çatılmıştı, iki semaver kaynıyordu üzerinde. İçinde yirmi beş bardak bulunan kocaman bir tepsiyle; soylu aileden kız ya da erkek pansiyonlarında öğrenciler için kestikleri gibi birçok parçalara bölünmüş bir Fransız beyaz ekmeği konmuş küçük bir sepet masanın ucunda duruyordu. Çayı ev sahibesinin kaşsız, açık sarı saçlı, sessiz, huysuz,

ama yeni düşünceleri benimsemiş, ev işlerinde Virginski'nin pek korkuttuğu on altı yaşındaki kız kardeşi dağıtıyordu. Odada üç kadın vardı: Ev sahibesi, kaşsız kız kardeşi, bir de Petersburg'dan yeni gelen Virginski'nin öz kız kardeşi Matmazel Virginskaya. Yirmi yedi yaşlarında, güzel bir kadın olan Arina Prohorovna saçları biraz karışık, üzerinde önemli bir günde giyilecek giysiye hiç benzemeyen yeşil bir yün entariyle oturmuş, yürekli bakışlarla konukları süzüyor, bakışlarıyla "görüyorsunuz ya, hiçbir şeyden korkum yok benim," demek istiyordu sanki. Yoldan gelmiş, gene güzel sayılabilecek, üniversite öğrencisi, nihilist, pek şişman, kıpkırmızı yanaklı, kısa boylu Matmazel Virginskaya daha yol giysisini bile çıkarmamış, elinde bir tomar kâğıt, Arina Prohorovna'nın yanında oturuyor, sabırsız gözlerle konuklara bakıyordu. Virginski biraz hastaydı bu akşam ama, gene de kalkmış, çay masasının yanındaki koltukta oturuyordu. Konuklar da oturuyorlardı. Herkesin masanın çevresindeki sandalyelerde ağırbaşlı oturmasında bir oturum havası sezinleniyordu. Bir şey bekledikleri belliydi. Beklerken, yüksek sesle de olsa, konuyla ilgisiz, konuşuyorlardı. Stavrogin'le Verhovenski içeri girdiğinde birden sustular.

Ama durumun daha bir iyi anlaşılması için birkaç açıklama yapacağım.

Bu bayların gerçekten de içlerinde, pek değişik bir şeyler duyacaklarına tatlı bir umutla burada toplandıklarını sanıyorum. Hem çağrıldıkları için toplanmışlardı. Eski kentimizin en önde gelen liberalleriydi bunlar; Virginski bu "oturum" için özenle seçmiş, toplamıştı onları. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim: Bazıları (daha doğrusu, çoğunluğu) daha önce hiç ziyaret etmemişlerdi onu. Konukların çoğunluğu çağrılma nedenlerini kesinlikle bilmiyorlardı sanırım. O zaman onların hepsinin, Pyotr Stepanoviç'i Avrupa'dan gelmiş, tam yetkili bir ajan diye bildikleri bir gerçektir. Bu düşünce pek çabuk yer etmişti kafalarda. Hoşa da gidiyordu. Bunun yanında, sözde yaş günü kutlamak için burada toplanan kentliler arasında belirli önerilerde bulunulmuş bazı kimseler de vardı. Pyotr Stepanoviç, Moskova'dakinin benzeri bir "beşli" de burada örgütlemişti. Hem ancak şimdi anlaşıldı, daha önceden de kentimizin köylerindeki subaylar arasında varmış böyle bir "beşli"si. Bir tane de H...

ski ilinde olduğunu söylüyorlar. Bu beş seçilmiş kişi, şimdi herkesle birlikte masada oturuyor, öylesine başarıyla kendilerine olağan kişi süsü veriyorlardı ki, hiç kimse bir şeyin farkında değildi. Bunlar –şimdi bir sır değil bu artık– başta Liputin, sonra Virginski, uzun kulaklı Şigalev, Madam Virginskaya'nın erkek kardeşi Lâmşin, nihayet Tolkaçenko diye kırk yaşlarında, halk, daha çok dalavereciler haydutlar üzerine derin bilgisiyle ün yapmış, özellikle batakhanelerde dolaşan (ne var ki, buralara halkı öğrenmek için gitmezdi yalnızca), pis giysileriyle, çamurlu çizmeleriyle, kurnazca kısılmış gözleriyle, kurula kurula kullandığı basit halk deyişleriyle çalım satan pek tuhaf bir adamdı. Bir ya da iki kez Pyotr Stepanoviç'in akşam toplantılarına götürmüştü onu Lâmşin. Ama Tolkaçenko pek gösterememişti kendini orada. Zaman zaman, daha çok işsiz kaldığı zamanlar görünürdü kentte. Demiryollarında çalışıyordu. Bu beş kişinin içinde, küçük gruplarının Rusya üzerine serpilmiş yüzler, binlerce gruptan biri olduğuna, bütün bu küçük grupların yüce, ama gizli, Avrupa'daki dünya devriminin kopmaz parçası bir merkeze bağlı olduklarına tatlı bir inanç vardı. Ama ne yazık ki, daha o zamandan aralarında geçimsizlik başladığını söylemek zorundayım. Durum şuydu: Gerçi önce Tolkaçenko ile, sonra da yanından gelen Şigalev ile haber gönderen Pyotr Verhovenski'yi ilkbahardan bu yana bekliyorlardı. Ondan olağanüstü şeyler umuyorlardı. Herkes hemencecik, ilk çağrısıyla sıraya girivermişti ama, "beşli" ortaya çıkar çıkmaz hepsinin gururuna dokunmuştu bu sanki. Sanıyorum çabuk razı olmalarındandı bu. Sonra korktular, girmeye cesaret edemediler demesinler diye girmişlerdi kuşkusuz. Ama Pyotr Stepanoviç onların bu soylu davranışlarını değerlendirmeli, hiç değilse en önemli sırlardan birini açmalıydı onlara. Ama onların bu haklı meraklarını gidermeye hiç yanaşmıyordu Verhovenski. Gereğinden fazla hiçbir şey söylemedi. Genel olarak gözle görülür bir sertlik, hatta umursamazlıkla önemsemez davranıyordu onlara karşı. Bu pek sinir bozucu oluyordu. Üyelerden Şigalev ötekileri "hesap istemek" için kışkırtmaya başlamıştı bile. Ama şimdi, bunca yabancının bulunduğu Virginski'nin evinde değil kuşkusuz.

Yabancılar konusunda da bir şeyler biliyorum: İlk beşlinin yukarıda sözünü ettiğim üyeleri Virginski'nin bu akşamki öteki ko-

nukları arasında bilmedikleri, gene o gizli örgütçe, Verhovenski'ce kurulmuş grupların birtakım üyeleri bulunduğundan kuşkulanıyorlardı. Öyle ki, en sonunda toplananların hepsi birbirinden kuşkulanır, birbirine rol yapar olmuşlardı. Bütün bunlar tuhaf, dahası duygulu bir hava vermişti toplantıya. Bununla birlikte, hiç kimsenin kuşkulanmadığı kimseler de vardı odada. Örneğin, Virginski'nin yakın akrabası binbaşı rütbesinde memur bunlardan biriydi. Çağırmamışlardı onu, Virginski'ye kendiliğinden gelmişti. Geri çevirmek de olmamıştı. Ama ev sahibinin içi rahattı, binbaşı "dünyada ihbar edemezdi" çünkü. Zaten tüm budalalığına karşın, aşırı liberallerin bulunduğu yerlere koşardı her zaman. Onların dünya görüşlerini paylaşmazdı ama, dinlemeyi severdi. Üstelik, kendisinin de duyulmasından ödü patladığı bir sırrı vardı: Bir zamanlar *Kolokol*'un tüm sayıları, sürüyle bildiri onun elinden geçmişti. Gerçi açıp içlerine bile bakmamıştı paketlerin ama, onları dağıtmayı reddetmenin alçaklık olacağını sanmıştı. Bugün bile bu düşüncede çok yurttaşımız vardır. Öteki konuklar ise ya son derece silik kişilikleri olan kimseler ya da gençliklerinin soylu atılışlarıyla içleri yanan gençlerdi. Bunlar, biri kırk beş yaşlarında, pek kötümser yaradılışta, ün düşkünü olduğu belli topal bir lise öğretmeni, iki üç öğretmenle, yine iki üç subaydı. Subaylardan biri, birkaç gün önce Harp Okulu'nu bitirip doğrudan kentimize gelmiş, daha kimseyle tanışma fırsatını bulamamış, sessiz, çocuk denecek yaşta, pek genç bir topçuydu. Elinde bir kurşun kalemle Virginski'nin evinde bulmuştu kendini. Söze hemen hiç karışmıyor, durmadan küçük not defterine bir şeyler yazıyordu. Herkes farkındaydı bunun ama, görmemezlikten geliyorlardı. Lâmşin'le birlikte kitap satıcısı kadının torbasına kötü resimleri sokan iriyarı, küstah, aynı zamanda kuşkulu tavırlı, dudaklarından içini dışa vuran gülümsemesi hiç eksik olmayan, bunun yanında, benliğinin yüceliğine sonsuz güveni olduğunu yansıtan tavrını da hiç bırakmayan boş gezenin boş kalfası din okulunu bitirmiş delikanlı da oradaydı. Neden bilmem, belediye başkanımızın daha önce, ufak tefek teğmenin karısının olayını anlatırken sözünü ettiğim, yaşına göre çok tuhaf bir biçimde yaşayan iğrenç oğlu da oradaydı. Bütün akşam sustu, hiç konuşmadı. Son olarak da, yüzü kıpkırmızı, saçı ba-

şı karmakarışık, gururu incinmiş bir gencin tavrıyla oturmuş, on sekiz yaşlarında, bu on sekiz yaşından sıkıldığı, acı çektiği belli bir lise öğrencisi vardı. Bu ağzı süt kokan yavru, sonra öğrenildiği gibi (herkesi pek şaşırtmıştı bu), lisenin son sınıfında örgütlenen bir komplocular grubunun başkanıydı. Şatov'dan söz etmedim. Masanın en ucunda, sandalyesini sıradan biraz geri çekmiş oturuyor, yere bakıyor, canı sıkkın bir tavırla susuyordu. Çay, ekmek almamış, burada konuk olmadığını, iş için geldiğini, canı istediği an da kalkıp gidebileceğini belli etmek istiyormuş gibi kasketini elinden bırakmıyordu. Yakınında da, yine söze hiç karışmayan, ama yere bakmayıp durgun, donuk bakışlarıyla herkesi tek tek süzen Kirillov oturuyordu. Onu şimdiye dek hiç görmemiş olan bazı konuklar dalgın, kaçamak bakıyorlardı yüzüne. Kurulmuş beşliden Madam Virginskaya'nın haberi var mıydı, bilmiyorum. Sanıyorum, her şeyi, (hem de kocasından) öğrenmişti. Üniversite öğrencisi kızın bir şeye karıştığı yoktu. Zaten bambaşka düşünceler vardı kafasında: Burada en çok bir iki gün kalıp, "yoksul üniversite öğrencilerinin acılarına katılmak, durumlarından yakınmaya onları uyarmak" için üniversite bulunan tüm kentleri dolaşmak için yola çıkmak niyetindeydi. Kendisi yazmış olacak, taş basma yüzlerce çağrı getirmişti beraberinde. Lise öğrencisinin, birbiriyle daha önce hiç karşılaşmamış olmalarına karşın, daha ilk görüşte ondan ölesiye nefret etmesi şaşırtmıştı beni. Binbaşı öz dayısı oluyordu, bugün on yıllık bir ayrılıktan sonra ilk kez görüyordu onu. Stavrogin'le Verhovenski içeri girdiklerinde yanakları kıpkırmızıydı: Biraz önce kadın sorunu üzerine dayısıyla tartışmıştı.

II

Verhovenski hemen hiç kimseyle selamlaşmadan gözle görülür bir umursamazlıkla masanın başköşesindeki sandalyeye çöktü. Yüzünde tiksiniyor gibi, dahası kibirli bir anlatım vardı. Stavrogin kibarca selamladı odada bulunanları. Ne var ki herkes, yalnızca onları beklemelerine karşın, gelişlerini fark etmemiş gibi bir tavır takınmıştı. Ev sahibesi, daha oturur oturmaz Stavrogin'e,

"Çay ister misiniz Stavrogin?" diye sordu.

"Verin," dedi beriki.

Kadın çay döken kıza dönüp buyurdu:

"Stavrogin'e çay verin. Ya siz ister misiniz?" Bu Verhovenski'ye sorulmuştu artık.

"İsterim... konuğa böyle sorunun sorulduğu nerede görülmüş? Kaymak da getirin, çay yerine de hep böyle bulaşık suyu verirsiniz insana. Sözde yaş günü toplantısı var evde."

Üniversite öğrencisi kız güldü birden:

"Nasıl? Yaş günü diye bir şeyi siz de kabul ediyorsunuz demek? Şimdi söylediniz bunu."

Lise öğrencisi masanın öte başından,

"Geri kafalılık," diye homurdandı.

Kız hiç duraksamadan, sandalyesinden öne kaykılarak birden,

"Geri kafalılık dediğiniz nedir?" diye karşılık verdi. "En masumlarını bile olsa, boş inançları unutmamak geri kafalılık değildir. Tersine, herkesi utandıracak bir biçimde, yeniliktir hâlâ. Üstelik kör inanç diye bir şey de yoktur."

Son tümceyi pek sert söylemişti. Lise öğrencisi son derece heyecanlandı.

"Şunu söylemek istedim: Gerçi herkesin bildiği geri kafalılıktır kör inanç, yok edilmesi de gerekir ama, yaş günü kutlamalarının budalaca, geri kafalıca bir şey olduğunu, zaman kaybından başka bir şeye yaramadığını herkes biliyor artık. Oysa bu boşa harcanan zaman daha bir olumlu yönde kullanılsa..."

Üniversite öğrencisi kız,

"Çok uzattınız lafı," diye haykırdı, "söylediklerinizden bir şey anlaşılmıyor."

"Sanıyorum, sesini istediği gibi kullanma hakkı vardır kişinin. Ben de düşüncelerimi herkes gibi açığa vurmak istersem..."

Bu kez sert bir tavırla ev sahibesi kesti sözünü:

"Sesinizi istediğiniz gibi kullanma hakkınızı kimse kısıtlamıyor, yalnız lafı ağzınızda gevelememenizi rica ediyorlar, o kadar. Anlaşılmıyor söylediğiniz."

Lise öğrencisi iyice heyecanlanmıştı.

"Ama izninizle söyleyeyim, bana saygı göstermiyorsunuz; dü-

şüncemin sonunu getiremediysem düşüncem olmadığından değil, kafamın içi düşünce dolu olduğundandır..." diye söylendi.

İyice şaşırmıştı. Üniversite öğrencisi kız avuç içiyle masaya vurdu.

"Konuşmasını beceremiyorsanız, susun!"

Lise öğrencisi utançtan yüzü kıpkırmızı, çevresine bakmaya korkarak,

"Bay Stavrogin geldi diye ortaya parlak bir düşünce atıp dikkati üzerinize çekmek hevesinde olduğunuzu söylemek istemiştim yalnızca," diye haykırdı. "İşte böyle!"

Üniversite öğrencisi gürledi,

"Bu düşünceniz iğrenç, ahlâksızca bir düşünce! Kişiliğinizin ne denli aşağılık olduğunu gösteriyor. Rica ederim konuşmayın benimle bundan böyle."

"Stavrogin," diye başladı ev sahibesi, "siz gelmeden önce ailenin hakları üzerine konuşuluyordu bağıra bağıra. İşte şu subay (akrabası binbaşıyı gösterdi başıyla). Çoktan halledilmiş, böylesine eski bir saçmalıkla başınızı ağrıtmayacağım kuşkusuz. Ama ailenin bu haklarıyla sorumluluklarının kör inançları nereden ortaya çıkmıştır? Sorun bu işte. Siz ne düşünüyorsunuz?"

"Nasıl, nereden ortaya çıkmıştır?" diye sordu Stavrogin.

Üniversite öğrencisi kız, Stavrogin'i gözleriyle yiyecekmiş gibi bakarak gene atıldı:

"Yani şöyle, örneğin, Tanrı kör inancı gök gürültüsüyle yıldırımdan doğmuştur. İlk insanların gök gürültüsüyle yıldırımdan korkup, karşısında güçsüzlüklerini sezinledikleri görünmez bir düşmanlarını tanrılaştırdıkları bugün olarak biliniyor artık. Ama aile kör inancı nereden doğdu? Ailenin kendisi nereden çıktı ortaya?"

Ev sahibesi,

"Bu aynı şey değil," diye mırıldandı.

"Böyle bir soruyu yanıtlamanın biraz kendini beğenmişlik olacağı inancındayım," dedi Stavrogin.

Üniversite öğrencisi öne kaykıldı,

"Yani?"

Ama öğretmenler arasında kıs kıs gülüşmeler oldu. Öte başta oturan Lâmşin'le lise öğrencisi de katıldı buna. Peşlerinden de kısık bir kahkahayla binbaşı başladı gülmeye.

Ev sahibesi, Stavrogin'e döndü,

"Vodvil yazsanız iyi edersiniz."

Üniversite öğrencisi kız pek öfkeli, kesti sözünü,

"Bunun onurunuza dokunacak bir yanı yok, neydi adınız..."

Binbaşı, çın çın öten bir sesle,

"Öyle zıplayıp durma oturduğun yerde!" diye haykırdı. "Biraz ağırbaşlı olmalısın sen, kızım. Oysa çivi üzerinde oturuyormuş gibi kıpır kıpırsın."

"Lütfen susun, o iğrenç benzetmelerinizi de bırakın. Ömrümde ilk kez görüyorum sizi akrabam, bilmek de istemiyorum."

"Dayınım oysa. Daha küçücük bir bebekken kucağımda çok gezdirdim seni!"

"Gezdirip gezdirmediğiniz umurumda değil. Beni gezdiresiniz diye yalvarmadığıma göre size. Saygısız subay, demek bir haz duyuyordunuz beni kucağınıza alıp gezdirmekten. Hem izninizle uyarayım sizi, bir daha *sen* demeyin bana; yasalarca yasak olmasa bile, ben yasaklıyorum bunu."

Binbaşı karşısında oturan Stavrogin'e dönüp yumruğuyla masaya vurdu.

"Böyle işte bunlar! Hayır, hayır, liberalizmi de uygar görüşleri de severim. Akıllıca konuşmaları dinlemeye de bayılırım, ama önceden söyleyeyim: Yalnızca erkeklerden dinlemeyi... Oysa kadınlardan, oysa bu, yüzyılımızın saçı uzun, aklı kısalarından... Hayır, efendim, yüreğimi yakar bu benim!"

Sandalyesinden ayağa fırlayan üniversiteli kıza doğru haykırdı:

"Öyle dönüp durma! Hayır, ben de söz istiyorum, hakaret edildi bana."

Ev sahibesi öfkeyle,

"Başkalarına engel oluyorsunuz yalnızca," diye homurdandı. "Oysa kendiniz de doğru dürüst bir şey söylemeyi beceremiyorsunuz."

Binbaşı Stavrogin'e döndü. Heyecanlıydı.

"Hayır, artık söyleyeceğim. Gerçi sizi iyice tanıma mutluluğuna erişmedim henüz Bay Stavrogin, ama yeni katılan biri olduğunuz için umutluyum sizden. Erkekler olmasa sinekler gibi yok olur giderdi kadın kısmı. Benim düşüncem bu işte! Kadın sorunu diye ortaya atılan şey, bir özelliği olmayan basit bir martavaldır. İnanın,

bu martavalı da erkekler uydurdular onlara, sonra da kendi başlarına bela ettiler. Tanrı'ya şükürler olsun, evli değilim! En basit bir değişik görünüşü anlayamazlar, kolay bir deseni düşünüp kendiliklerinden çizemezler. Giysilerindeki işlemelerin resimlerini bile erkekler çizmiştir! Bakın işte, kucağımda gezdirdim onu küçükken, on yaşında bir çocuktu, mazurka oynadım onunla. Bugün geldi, içimde bir sevgiyle kucaklamaya koştum onu; daha ikinci tümcesinde Tanrı'nın olmadığını söyledi bana. Neyse, ikinci demeyelim de, üçüncü tümcesinde diyelim. Anlayacağınız, pek acele etti söylemekte! Hadi tutalım, akıllı olanlar inanmıyorlar. Akıldan ileri gelen bir şey bu, peki ya sen, dedim, kuş beyinli, Tanrı deyince ne anlarsın sen? Doğru, okul arkadaşın bir erkek öğretti sana, gaz lambası yakmayı öğretseydi, lambayı da yakardın."

Üniversite öğrencisi kız, böyle bir insanla konuşmayı kendisini küçük düşürücü bir şey sayıyormuş gibi, hafifsemeyle,

"Söylediklerinizin hepsi saçma," dedi. "Çok kötü bir insansınız. Zaten biraz önce yeteneksizliğinizi kanıtlamıştım size. Bizlere şöyle din dersi verdiklerinin üzerinde durmuştum daha çok: 'Babanı, ananı sayar seversen, uzun yıllar yaşayacaksın, zengin olacaksın.' On emirden biridir bu. Tanrı, kişioğluna sevgi karşılığında bir mükâfat vaat etmeyi gerekli gördüğüne göre, demek, iyi ahlâklı değil sizin Tanrı'nız. İşte böyle söylemiştim biraz önce. Hem ikinci tümcede de değil. Çünkü kendi haklarınızı açıkladınız. Kafasızsanız, hâlâ anlayamadıysanız suç kimde? Utanıyor, kızıyorsunuz. Sizin kuşağın tüm marifeti bu işte."

"Budala!" diye homurdandı yüzbaşı.

"Siz de salaksınız."

"Ağzını bozuyorsun.

Öte uçtan Liputin atıldı:

"Ama izninizle Kaptan Maksimoviç, Tanrı'ya inanmadığınızı kendiniz söylemiştiniz bana."

"Olabilir, ben başkayım! Belki inanıyorum da, ama tam değil. Gerçi hiç inanmıyorum. Ama Tanrı'yı kurşuna dizmenin gerektiğini söylemiyorum. Daha süvari eriyken başlamıştım Tanrı üzerine düşünmeye. Şiirlerde hep süvari erlerinin günlerini içmekle, kumar oynamakla geçirdiklerini yazarlar. Belki ben de içtim, ama

inanır mısınız, bazı geceler yatağımdan yalınayak fırlar, Tanrı imanımı bütün etsin diye tasvirin önünde haç çıkartmaya başlardım. Çünkü o zamanlar iç huzuruna kavuşamıyordum bir türlü: Tanrı var mı, yok mu; kesin karar veremiyordum. Acı veriyordu bana bu! Sabah olunca başka şeylere dalıyor insan kuşkusuz... yitip gidiyor inanç sanki. Zaten inancın gündüzleri genellikle biraz zayıfladığını görmüşümdür hep."

Verhovenski, ev sahibesine dönüp doyasıya bir esnedi.

"Kâğıt oynamayacak mıyız?"

Binbaşının sözlerine pek öfkelenen üniversite öğrencisi kız, yüzü kıpkırmızı, öne atıldı,

"Sorunuzu çok yerinde buluyorum!"

Ev sahibesi,

"Budalaca konuşmalar dinleyerek boş yere harcıyoruz değerli zamanımızı," diye girdi araya.

Kurumlu kurumlu baktı kocasına. Üniversite öğrencisi kız toplladı kendini.

"Üniversite öğrencilerinin çektikleri, kendilerine yapılanlara karşı direnişleri üzerine birkaç söz söylemek istiyordum sizlere. Aşağılık konuşmalarla zaman geçiriliyor çünkü..."

Üniversite öğrencisi kız konuşmaya başladığında, lise öğrencisi kendini tutamadı,

"Aşağılık ya da aşağılık olmayan bir şey yok ortada!"

"Bunu, siz öğrenmeden çok önce biliyordum ben, bay lise öğrencisi."

Beriki köpürmüştü,

"İddia ediyorum," diye haykırdı; "bizlere bildiğimiz şeyleri öğretmek hevesiyle Petersburg'dan buraya gelmiş bir bebeksiniz siz. Okumasını bile beceremediğiniz, uygunsuz saydığınız 'Anamı, babamı say' buyruğunun ne olduğunu tüm Rusya, Belinski'den öğreneli çok oluyor."

Madam Virginskaya kararlı bir sesle,

"Ne zaman bitecek bu konuşma?" dedi kocasına.

İlk kez çağrılan konuklar arasında birkaç gülümseyen, şaşkınlık anlatımı okunan yüz görünce, ev sahibesi olarak yüzü kızarmıştı.

Birden Virginski yükseltti sesini,

"Baylar, daha doğru dürüst konuşma yapacak ya da bir şey anlatacak biri varsa, zaman geçirmeden başlamasını öneririm."

O dakikaya dek hiç sesi çıkmayan, ağırbaşlı bir tavırla oturan topal öğretmen, yumuşak bir sesle,

"Bir soru sormak cesaretini göstereceğim," dedi; "burada bir toplantıda mıyız şimdi, yoksa basbayağı birer konuk muyuz? Bilmeyi pek isterdim. Daha çok, düzenli bir iş yapmış olmak, durumu öğrenmek için soruyorum bunu."

"Ustaca" soru etkisini gösterdi. Herkes, sorunun yanıtını birbirinden bekliyormuş gibi bakıştı. Bir komut almışlar gibi birden Verhovenski ile Stavrogin'e çevirdiler bakışlarını.

"'Toplantıda mıyız?' sorusuna yanıtın oya konularak verilmesi görüşündeyim," dedi Madam Virginskaya.

Liputin de ondan yana çıktı,

"Gerçi biraz belirsiz ama, görüşünüze katılıyorum."

"Ben de katılıyorum, ben de!" diye sesler duyuldu.

Virginski sağlamlaştırdı:

"Gerçekten de, sanırım o zaman daha düzenli olacak her şeyimiz."

Ev sahibesi,

"Pekâlâ," dedi. "Oya koyacağız! Lâmşin, rica ederim, piyanonun başına oturun siz: Oylamaya başladığımızda oradan da verebilirsiniz oyunuzu!"

"Gene mi?" diye haykırdı Lâmşin. "Yeterince davul çaldım size."

"Israrla rica ediyorum, oturup piyano çalın. Sorunumuza yararlı olmak istemiyor musunuz?"

"İnanın, Arina Prohorovna, kimse dinlemez bizi. Size öyle geliyor. Hem pencereler çok yüksek hem dinleseler bile kim ne anlar konuşmalarımızdan."

"Biz bile anlayamıyoruz durum nedir," diye mırıldandı birisi.

Ev sahibesi,

"Ben de, sakınmanın her zaman gerekli olduğunu söylüyorum," dedi.

Verhovenski'ye döndü,

"Ne olur ne olmaz diye, yakınlarda ispiyoncu varsa, yaş günü için toplandığımızı, eğlendiğimizi, müzik dinlediğimizi duysunlar diye söylüyorum."

"Allah kahretsin!" diye homurdandı Lâmşin.

Piyanonun başına oturup gelişigüzel, tuşlara neredeyse yumruklarıyla vurarak gürültülü bir vals çalmaya başladı. Madam Virginskaya yüksek sesle,

"Burada toplantıda olmamızı isteyenler sağ ellerini kaldırsınlar lütfen," dedi.

Bazıları kaldırdı, bazıları kaldırmadı. Önce kaldırıp sonra cayarak ellerini indirenler de vardı. İndiriyor, sonra yine kaldırıyorlardı.

"Tüh, Allah'ın cezası! Bir şey anlamıyorum," diye bağırdı bir subay.

Bir başkası daha bağırdı:

"Ben de anlamıyorum."

Üçüncüsü:

"Hayır, ben anlıyorum," diye bağırdı; "*evet* diyorsanız elinizi kaldırın."

"Evet ama, *evet* ne anlama geliyor?"

"Toplantı anlamına."

"Hayır, tam tersi."

Lise öğrencisi, Madam Virginskaya'ya döndü:

"Toplantı için verdim oyumu ben," diye haykırdı.

"Niçin kaldırmadınız elinizi öyleyse?

"Hep size bakıyordum, siz kaldırmadınız, ben de kaldırmadım."

"Ne budalaca bir düşünce, isteyenlerin ellerini kaldırmalarını ben söyledim, onun için kaldırmadım. Şimdi tersini söylüyorum, baylar: Toplantıda olmamızı isteyenler otursun, ellerini kaldırmasınlar; istemeyenler ise sağ ellerini kaldırsınlar."

"İstemeyenler mi?" diye sordu lise öğrencisi.

Madam Virginskaya öfkeyle haykırdı.

"Mahsus mu yapıyorsunuz bunu?"

İki üç ses birden duyuldu:

"Hayır, bir dakika, isteyenler mi, yoksa istemeyenler mi kaldıracak? Bunu kesin olarak belirtmek gerek."

"İstemeyen istemez."

"Evet ama, ne yapmak gerek, *istemiyorsak* elimizi kaldıracak mıyız, kaldırmayacak mıyız?" diye haykırdı subay.

Binbaşı,

"Eh, oy vermeye alışmadık daha!" dedi.

Topal öğretmen karıştı söze,

"Lütfen biraz yavaş olun Bay Lâmşin, öyle gürültü yapıyorsunuz ki, kimse kimsenin söylediğini duymuyor."

Lâmşin fırladı yerinden,

"Vallahi de billahi de kimse dinlemez Arina Prohorovna. Artık çalmak istemiyorum; Gürültü yapmak için değil, konuk olarak geldim evinize ben!"

"Sözlü yanıt verin baylar," dedi; "toplantıda mıyız, öyle oturuyor muyuz?"

Her yandan,

"Toplantıdayız, toplantıdayız!" sesleri duyuldu.

"Öyleyse oya konacak bir şey yok. Yeterli buluyor musunuz bu kadarını baylar. Oylamaya gerek var mı daha?"

"Yok, yok, anladık!"

"Toplantı olsun istemeyen vardır belki?"

"Hayır, hayır; hepimiz istiyoruz."

"Peki ama, ne toplantısı?" diye bir ses duyuldu.

Yanıt veren olmadı. Birkaç yerden,

"Bir başkan seçmeliyiz!" diye bağırdılar.

"Ev sahibini seçeceğiz kuşkusuz, ev sahibini!"

Başkan seçilen Virginski,

"Tanrım, öyleyse, biraz önceki önerimi yineliyorum," dedi. "Daha doğru dürüst bir şeyden söz etmek isteyen ya da bir şey anlatacak birisi varsa, zaman kaybetmeden başlasın."

Herkes susmuştu. Tüm bakışlar Stavrogin'le Verhovenski'ye yönelmişti gene.

Ev sahibesi, açık açık,

"Verhovenski, anlatacak bir şeyiniz yok mu?" diye sordu.

Verhavenski gerinerek,

"Hiçbir şeyim yok," dedi. "Ama bir kadeh konyak isterdim doğrusu."

"Siz de ister misiniz Stavrogin?"

"Teşekkür ederim, ben içmeyeceğim."

"Konyak değil, konuşmak isteyip istemediğinizi soruyorum."

"Ne üzerine konuşayım? Hayır, istemiyorum."

Kadın, Verhovenski'ye döndü:

"Şimdi getiriyorlar konyağınızı."

Üniversite öğrencisi kız yerinden doğruldu. Daha önce de birkaç kez kalkar gibi yapmıştı.

"Mutsuz üniversite öğrencilerinin neler çektiklerini, hep birden başkaldırmalarını sağlamak için uyarılmalarının nasıl olacağını anlatmaya geldim ben buraya..."

Ama sustu birden. Masanın öte ucunda başka bir rakip belirmişti. Uzun kulaklı Şigalev canı sıkkın, üzgün bir tavırla ağır ağır doğruldu, kalın, son derece küçük yazılarla doldurulmuş defterini, yüzünde dalgın, düşünceli bir anlatımla, masanın üzerine bıraktı. Ayakta öyle duruyor, susuyordu. Orada bulunanların çoğu şaşkın şaşkın deftere bakıyorlardı. Ama Lâmşin, Virginski, topal öğretmen bir şeye sevinmişlerdi sanki.

Şigalev üzgün, ama kararlı bir sesle,

"Söz istiyorum," dedi.

"Buyrun," diye izin verdi Virginski.

Konuşmacı oturdu, yarım dakika hiçbir şey söylemedi, sonra mağrur bir tavırla,

"Baylar!.." diye başladı.

Çay dağıtan akraba kadın konyak getirmeye gitmiş, tam o anda bir tepsiye ya da tepsiye koymadan, elinde getirdiği kadehle konyak şişesini Verhovenski'nin önüne koyarken, iğrenir, küçümser bir tavırla,

"İşte konyağınız," diye kesmişti Şigalev'in sözünü.

Sözü kesilen konuşmacı canı sıkkın. Verhovenski kadehini doldururken yüksek sesle,

"Bana bakmayın siz, devam edin," dedi. "Ben dinlemeyeceğim sizi."

Gene başladı Şigalev,

"Baylar, dikkatinizi çekmeden, aşağıda da göreceğiniz gibi, çok önemli bir konuda yardımlarınızı dilemeden önce, bir önsözüm olacak."

Pyotr Stepanoviç,

"Arina Prohorovna, makasınız var mıydı?" diye sordu birden.

Beriki gözlerini açarak baktı ona.

"Ne yapacaksınız makası?"

Pyotr Stepanoviç uzun, pis tırnaklarına saf saf bakarak,

"Tırnaklarımı keseceğim," dedi. "Üç gündür bir türlü fırsat bulamıyorum da."

Arina Prohorovna'nın yüzü mosmor oldu, oysa Matmazel Virginskaya bir şeyden hoşlanmıştı sanki.

"Şurada, pencerenin içinde biraz önce görmüştüm onu sanki," dedi.

Kalktı yerinden, gidip buldu makası, hemen getirdi. Pyotr Stepanoviç başını kaldırıp yüzüne bile bakmadı kadının, makası alıp tırnaklarını kesmeye koyuldu. Arina Prohorovna bunun kasıtlı bir davranış olmadığını anlamakta gecikmedi. Alınganlığından utandı. Masa başındakiler sessizce bakıştılar. Topal öğretmen, yüzünde öfkeli, çekemez bir anlatımla bakıyordu Verhovenski'ye. Şigalev sürdürdü konuşmasını:

"Günümüz toplumunun yerini alacak yarının toplumunun sosyal düzenini inceledikten sonra, en eski zamanlardan 187... yılımıza gelene dek sosyal sistem yaratıcılarının tümünün kendi kendileriyle çelişen, doğal bilimlerden, insan denilen tuhaf yaratıktan haberleri olmayan birer hayalperest, birer masalcı, birer budala oldukları kanısına vardım: Platon, Rousseau, Furyer, insanlığa değil, belki serçelerin işine yarayabilecek birer tuğla sütundurlar. Ama daha çok, nihayet bizler, bundan böyle düşünmek olmasın diye, harekete geçmeye hazırlandığımız şu günlerde, yarının toplum biçimi üzerine, dünyanın düzeni üzerine kişisel düşüncemi de ben anlatacağım size şimdi. İşte buradadır! (Deftere vurdu elinin tersiyle). Elden geldiğince kısa okumak istiyordum defterimi. Ama, görüyorum ki, birçok sözlü açıklama da gerekecek. Bu yüzden kitabımın her bölümüne bir gece olmak üzere en az on gece gerekecek bu iş için. (Bir gülüşme oldu.) Baştan şunu da söyleyeyim, kafamın içindeki her şeyi geçirmedim bu deftere. (Yine gülüşmeler.) Kendi delillerimin ortasında şaşırıp kaldım. Hem vardığım sonuç da ilk başta hareket ettiğim düşünceyle taban tabana zıt. Sınırsız bir özgürlükten yola çıkıp sınırsız bir despotizmle bağlıyorum sonucu. Ama şunu da söyleyeyim, benimkinden başka bir çözümü olamaz toplumsal sorunun."

Gülüşmeler giderek daha yüksek sesle duyuluyordu. Ama daha çok gençler, yani az değerli konuklar gülüyorlardı. Ev sahibesinin, Liputin'in, topal öğretmenin yüzlerini bir sıkıntı anlatımı kapladı. Subay çekingen bir tavırla,

"Toplum düzeni üzerine düşüncelerinizi bağlayamamış, umutsuzluğa düşmüşsünüz, bizim yapacağımız bir şey yok burada," dedi.

Sert bir tavırla ona döndü Şigalev:

"Haklısınız bay subay. En iyisini de, umutsuzluk sözcüğünü kullanmakla ettiniz. Evet, umutsuzluğa düştüm. Bununla birlikte, defterimde anlatılanların tümü, yerlerini başka hiçbir şey alamayacak kesin düşüncelerdir. Başka bir çıkış yolu da yoktur. Bundan değişik hiç kimse hiçbir şey düşünemez. İşte bunun için acele ediyorum, zaman geçirmeden öneriyorum. On gece dinlesin beni topluluk, görüşlerimi anlatayım. Üyeler beni dinlemek istemezlerse daha işin başındayken dağılalım. Erkekler devlet organlarındaki görevlerinin başına, kadınlar mutfaklarına dönsünler. Çünkü benim defterimi yana ittikten sonra başka çıkış yolu bulunamayacaktır. Hiçbir çıkış yolu olmayacaktır! Zaman harcamakla kendilerine kötülük ediyorlar, çünkü sonunda benim söylediklerime dönmek zorunda kalacaklar."

Bir kıpırdanma başladı: "Deli mi ne bu adam?" diye söylenenler oldu.

Lise öğrencisi yükseltti sesini:

"Şigalev'in umutsuzluğa yakınlığı onun kişisel bir sorunudur."

Subay neşeli bir tavırla girdi araya:

"Şigalev'in umutsuzluğunun genel sorunumuzla ne denli ilişiği var, onu dinlemeye değer mi, değmez mi? Oya koyalım diyorum."

Topal karıştı söze:

"O değil önemli olan!"

Genel olarak dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle konuşuyordu. Öyle ki, ciddi mi söylüyor, alay mı ediyor, belli değildi.

"Önemli olan o değil, baylar," diye ekledi. "Bay Şigalev görüşüne fazla bağlı, üstelik fazla da alçakgönüllü. Defterinde ne yazıyor, biliyorum. Sorunu kesinlikle sonuca bağlamak için insanlığı eş olmayan iki gruba ayırmayı öneriyor. Onda bir olan birinci grup ki-

şisel özgürlüğe, geri kalan onda dokuzluk grubun üzerinde sonsuz haklara sahip olacak. Büyük grup kişiliğini yitirmek, bir sürü olmak zorundadır, diyor. Eğitilerek, ilkel cennet benzeri ilkel bir masumluğa vardırılmalıdır. Öte yandan, çalışacaklar da. Yazarın, insanlığın onda dokuzundan iradeyi çekip alma, onu kuşakların eğitimiyle bir sürüye çevirme yollarını gösterirken öne sürdüğü görüşler ilgi çekicidir, mantığa uygundur, doğaldır. Varılan birtakım sonuçları kabul etmemek olabilir, ama yazarın aklından, bilgisinden kuşkulanmak olmaz. On akşamlık bir okuma, ne yazık ki, içinde bulunduğumuz koşullara uymuyor oysa, ilgi çekici çok şey dinleyebilirdik."

Madam Virginskaya biraz ürkek, topala döndü,

"Ciddi mi söylüyorsunuz? İnsanlardan haberi olmayan bu bay, onların onda dokuzunu köle yapmak istiyor demek? Çoktandır kuşkulanıyordum ondan."

"Kardeşinizden mi söz ediyorsunuz?" diye sordu topal.

"Kardeşim mi? Benimle alay mı ediyorsunuz?"

Üniversite öğrencisi kız öfkeli,

"Üstelik soyluların yararına çalışmak, birer Tanrı'ymış gibi onlara boyun eğmek, alçaklığın ta kendisidir bu!" dedi.

Şigalev mağrur bir tavırla kaptı sözü kızın ağzından,

"Bence alçaklık değil, cennet, yeryüzü cennetidir. Başka türlü bir yaşam da olamaz yeryüzünde."

"Bense," diye haykırdı Lâmşin; "yapılacak başka bir şey yoksa, insanlığın bu onda dokuzunu alır, havaya savurur, bilimin gösterdiği yolda yaşayıp gitmeye başlayan olgun insanlar grubunu bırakırdım yeryüzünde."

Üniversite öğrencisi kızın yüzü kıpkırmızı olmuştu.

"Ancak bir soytarı konuşabilir böyle!"

Madam Virginskaya fısıldadı kulağına,

"Soytarıdır ya, işe yarar."

Şigalev heyecanla döndü Lâmşin'e,

"Sorunun en akla yatkın çözüm yolu da budur belki! Ne denli derin bir konuya değindiğinizin farkında değilsinizdir sanırım, sayın şen bay. Ama düşüncenizin uygulanması olanağı bulunmadığı için, söylediğiniz yeryüzü cennetiyle yetinmek gerekiyor."

Bilinçsizceymiş gibi,

"Ama gerçek bir saçmalık bu!" diye döküldü Verhovenski'nin dudaklarından.

Sonra hepten soğukkanlı, gözlerini bile kaldırmadan tırnaklarını törpülemeyi sürdürdü.

Topal, ona takılmak için ağzını açmasını bekliyormuş gibi,

"Niçin saçma oluyormuş?" diye kaptı sözünü. "Niçin ille de saçma? Bay Şigalev biraz da, insanlığı aşırı seven bir kimse; ama unutmayın ki, *Furyer*'de, özellikle *Cabet*'de, *Proudhon*'da bile sorunun ön çözümünde birçok aşırı zorba, olmayacak görüşler vardır. Bay Şigalev belki onlardan bile ustaca çözümlüyor sorunu. İnanın, defterini okurken bazı noktalarda ona hak vermemek elde değil. Gerçeklerden en az o uzaklaştı belki de; onun yeryüzü cenneti hemen hemen gerçektir. Bir gün var olduysa, yitip gitti diye insanlığın yas tuttuğu bir cennettir."

Yine mırıldandı Verhovenski,

"Saçmalayacağını biliyordum zaten."

Giderek daha çok heyecanlanıyordu topal.

"İznînizle," dedi; "geleceğin sosyal düzeni üzerine konuşmalar, tartışmalar günümüzün düşünen insanlarının tümü için su, hava gibi önemli bir gereksinimdir. Herzen, ömrünce hep onun için çabaladı durdu. Kesin olarak biliyorum, Belinski dostlarıyla, geleceğin toplum düzeninde en önemsiz, nasıl söylesem, mutfağıyla ilgili ayrıntılar üzerinde bile düşünerek, tartışarak geçirirdi birçok akşamını."

"Bazıları akıllarını bile yitiriyor," dedi binbaşı.

Liputin atak yapmaya sonunda karar verebilmiş gibi, ince sesiyle,

"Oturup susmaktansa, konuşarak bir sonuca varılabilir," dedi.

"Saçma diye Şigalev için söylemedim ben. Görüyorsunuz ya, baylar, (gözlerini biraz kaldırdı) bence bütün bu kitaplar, *Furyer*ler, *Cabet*ler, bütün bu 'çalışma hakları', Şigalevcilik, binlercesi yazılabilecek romanlardan başka bir şey değildirler. Hoş bir zaman geçirme. Bu küçük kentte canınızın sıkıldığını anlıyorum, yazılmış bir kâğıt parçası görünce kapışıyorsunuz."

Sandalyesinde şöyle bir kıpırdandı topal.

"Bir dakika, gerçi taşralıyız, bu bakımdan da, elbette acınacak insanlarız, ne var ki yeryüzünde ağlamamızı gerektirecek bir şeyin şimdilik olmadığının gözünüzden kaçtığını biliyoruz. Yurtdışında basılmış çeşitli kâğıtlarla; birleşmemiz, ne denli çalışılırsa çalışsın dünyanın böyle düzeltilemeyeceği gerekçesiyle küçük gruplar yapmamız öğütleniyor bize. Tam yüz milyon insan keserek kendimizi hafifletip çukurun üzerinden daha bir güvenle atlamamızın sağlanabileceği söyleniyor. Hiç kuşku yok, pek hoş bir düşünce bu, ama hiç değilse, demin öylesine hafifsemeyle sözünü ettiğiniz 'Şigalevcilik' kadar da gerçeğe uymuyor."

"Öyle ama, tartışmak için gelmedim ben buraya," dedi Verhovenski.

Başarısızca edilmiş bir sözdü bu ama, delikanlı bunun hiç farkında değilmiş gibi, daha aydınlık olsun diye mumu önüne çekti.

"Tartışmak için gelmemiş olmanız acı, çok acı. Şimdi tuvaletinizle böylesine meşgul bulunmanız da acı."

"Benim tuvaletimden size ne?"

Liputin yine yüreklilik gösterdi.

"Dünyaya propagandayla yeni bir biçim vermek kadar güçtür yüz milyon baş konusu. Belki daha bile güçtür. Hele Rusya gibi bir ülkede..."

"Şimdi güveniyorlar Rusya'ya," dedi subay.

Topal girdi araya:

"Güvendiklerini de duyduk. Yüce sorunu çözme yeteneği olan tek ülke diye, güzel yurdumuza esrarlı bir *index*[1] yöneldiğini biliyoruz. Yalnız şu var: Sorunun propagandayla yavaş yavaş çözümlenmesi durumunda gerçi birtakım kişisel kazançlarım olacaktır, tatlı tatlı gevezelik edeceğim ayrıca, toplumsal soruna hizmet ettiğim için büyüklerden rütbe bile alacağım. Oysa yüz milyon baş keserek çabuk çözümlenmesi durumunda ne kazanacağım? Propaganda etmeye başladığında bir de dilini keser atarlar adamın bakarsınız."

"Kuşkunuz olmasın, sizinkini keser atarlar," dedi Verhovenski.

"Gördünüz mü ya. Çünkü elli, hadi otuz olsun, yıldan önce en uygun koşullar altında böyle bir kesme işi başarıya ulaştırılamaz.

1 (Lat.) İşaret parmağı.

Çünkü onlar da koyun değiller kuşkusuz, başlarını uçurmanıza engel olmaya çalışacaklardır. Öyleyse pılıyı pırtıyı toplayıp durgun denizler ötesine, sakin adalara taşınmak, orada heyecansız yaşamak değil mi en iyisi? İnanın anlamlı (anlamlı parmağıyla vurdu masaya), böyle bir propagandayla ancak göç etme isteği uyandırırsınız insanların gönüllerinde, başka bir şey değil!"

Sözlerini gururlanarak bitirdiği belliydi. Güçlü bir taşralı önderdi. Liputin küstah küstah gülümsüyordu. Virginski biraz üzgün dinliyordu; geri kalanlar, özellikle kadınlarla subaylar, aşırı bir dikkatle izliyorlardı tartışmayı. Yüz milyonun sözcüsünü çıkmaza soktuklarını hepsi de sezinliyor, sonucu bekliyorlardı.

Verhovenski eskisinden daha bir durgun, canı sıkılıyormuş gibi, ağzını yayarak,

"Bunu çok doğru söylediniz," dedi. "Göç etmek hoş bir düşünce. Ama şimdiden sezinlediğimiz açık seçik bütün kötü yanlarına karşın, genel sorun için çalışan er kişiler gün geçtikçe çoğalıyorlar. Siz olmasanız da olur. Burada yeni bir dinin eski dinin yerini almasıdır söz konusu olan. Bu yüzden böylesine çok gönüllüsü var, hem büyük bir iştir bu. Siz istiyorsanız göç edin gene! Ama bakın ne diyeceğim, sakin adalara değil, Dresden'e gitmenizi öneririm. Önce, salgın hastalık yüzü görmemiş bir kenttir. Okumuş bir insan olarak ölümden korkarsınız sanırım. İkinci olarak, Rus sınırına yakındır, sevgili anayurdunuzdan yıllık gelirinizi hemencecik alabilirsiniz. Üçüncüsü, sanat hazineleri dedikleri şeyleri bulundurur içinde, siz de sanatsever bir insansınız, yanılmıyorsam güzel yazı öğretmeniydiniz. Son olarak da, kentin kendisinin küçük bir İsviçresi vardır, bu da ozan esinlenmeleriniz için... çünkü şiir yazıyorsunuz sanırım. Sözün kısası, sizin için biçilmiş kaftan."

Bir kıpırdanma oldu. Daha çok subaylar doğrulur gibi oldular. Aradan bir saniye geçseydi, herkes hep bir ağızdan konuşmaya başlayacaktı. Topal öfkeyle atıldı birden:

"Hayır, bayım; genel sorundan kaçamayız! Bunu bilesiniz..."

"Sizden isteseydim beşli gruba girer miydiniz yoksa?" diye haykırdı Verhovenski.

Makası masanın üzerine bıraktı. Herkes ürpermişti sanki. Esrarlı adam pek çabuk açılmıştı. "Beşli"den bile açık açık söz etmişti.

Topal ezildi büzüldü.

"Her insan kendini dürüst bulur, toplumun sorunlarına uzak kalmak istemez. Ama..."

Verhovenski, sert bir tavırla kesti sözünü:

"Hayır, burada 'ama'nın işi yok. Şunu söyleyeyim size baylar, kesin yanıt gereklidir benim için. Buraya gelmiş, hepinizi burada toplamışken sizlere açıklamalarda bulunmak (gene beklenmedik bir açılış) zorunda olduğumu çok iyi biliyorum, ama ne düşüncede insanlar olduğunuzu anlamadan bir açıklamada bulunamam. Konuşmayı bir yana bırakıp –otuz yıldan bu yana olduğu gibi, bir otuz yıl daha gevezelik etmemek için– soruyorum, hangisi daha iyi sizce: Sosyal romanların yazılmasına, insanların bin yıl sonrası için kâğıt üzerinde verdikleri kararlara bağlı uzun, yavaş yol mu (çünkü kendiliğinden ağzınıza düşen kapamadığınız, ızgarada pişmiş parçaları zorbalık yutacak zamanla); yoksa nasıl olursa olsun, en sonunda insanlığın elini kolunu çözecek, ona evrende istediği toplumsal düzende yaşama olanağını verecek (hem gerçekten, kâğıt üzerinde değil) çabuk yol mu? 'Yüz milyon baş,' diye bağırıyorlar. Belki bir benzetmedir bu şimdilik, ama kâğıt üzerindeki hayallerle yavaş yol yüz yıllık bir süre içinde yüz değil, beş yüz milyon baş yiyecekse? Şunu da unutmayın, onmaz hasta, kâğıt üzerinde ne çeşit reçete yazarlarsa yazsınlar, iyileşmeyecek. Tersine, acele edilmezse öylesine bir mikrop yuvasına dönecek ki, hepimize bulaştıracak hastalığı, hâlâ güvenilebilecek tüm taze güçleri bozacak, sonunda tüm insanlık yok olacak. Liberal, heyecanlı konuşmaların çok hoş olduğunu kabul ediyorum ama, öyle davranmak biraz olmuyor... Evet, konuşmasını beceremiyorum zaten. Bazı şeyleri bildirmek için geldim buraya, onun için saygıdeğer topluluktan oylamayla filan uğraşmayıp, şu soruma açık açık yanıt vermesini istiyorum: Bataklığı kaplumbağa ayağıyla mı, doludizgin mi geçmeyi yeğliyorsunuz?

Lise öğrencisi heyecanla,

"Bütün kalbimle doludizginden yanayım!" diye haykırdı.

"Ben de," dedi Lâmşin.

Bir subay,

"Hangi yolun seçileceğinden kimsenin kuşkusu olamaz elbette," diye mırıldandı.

Bir başkası, onun peşinden bir başkası daha aynı şeyi söyledi. Önemli olan, Verhovenski'nin "bazı şeyleri bildirmek" için geldiği, konuşacağına şimdi söz verdiğinin herkesi şaşırtmasıydı. Odadakileri gözden geçirdikten sonra,

"Baylar," dedi; "görüyorum ki, hemen herkes bildirilerde savunulandan yana.

Her yandan,

"Herkes, herkes!" diye sesler duyuldu.

"Doğrusunu söyleyeyim," dedi binbaşı, ben daha bir insancıl görüşten yanayım. Ama çoğunluk böyle istiyorsa, ben de katılacağım genel isteğe."

Verhovenski topala döndü,

"Öyleyse siz de itiraz etmiyorsunuz demektir?"

Berikinin yüzü kızardı.

"Ben onun için söylememiştim..." dedi. "Ama şimdi herkesle aynı görüşteysem bunun tek nedeni havayı bozmak istememdir..."

"Hepiniz böylesiniz işte! Altı ay sürecek liberal, heyecanlı bir tartışmaya, sonunda da çoğunluk ne diyorsa onu kabul etmeye hazırsınızdır! İyi düşünün baylar, hepinizin hazır olduğu gerçekten doğru mu?"

(Neye hazır olacaklardı? Esrarlı, ama pek çekici bir soruydu bu).

"Elbette hazırız, hepimiz!.." diye sesler yükseldi.

Ama herkes birbirine bakıyordu.

"Belki sonunda böylesine kolay razı olduğunuza üzülürsünüz. Huyunuzdur bu."

Herkesin içini başka bir endişe sarmıştı. Pek heyecanlananlar vardı. Topal atıldı,

"İznînizle bir şey söyleyeceğim size, bu çeşit soruların yanıtları kısıtlıdır. Gerçi kabul ettik ama, unutmayın ki böylesine garip bir tavırla sorulan soru yine de..."

"Nasıl garip bir tavırla?"

"Nasıl olacak, bu çeşit sorular böyle sorulmaz."

"Lütfen öğretiniz bana nasıl sorulacağını. Hem biliyor musunuz, herkesten önce sizin alınacağınızı biliyordum."

"Aceleci olmaya razı olduğumuz yanıtını zorla aldınız bizden.

Peki ama, böyle davranma hakkını nereden aldınız? Böyle sorular sormak yetkiniz var mı?"

"Bunu sormayı daha önce akıl etseydiniz! Niçin yanıt verdiniz? Kabul ettiniz bir kez."

"Bence, en önemli olan sorunuzun hafifliği, buna ne yetkinizin ne de hakkınızın olduğu. Kendi kendinize gelin güvey olduğunuz kuşkusunu uyandırıyor."

Verhovenski canı sıkılmaya başlamış gibi,

"Ne diyorsunuz siz?" diye haykırdı. "Neden söz ediyorsunuz?"

Topal çın çın öten bir sesle,

"Nasıl olursa olsun, her çeşit *affiliation*[2] kimsenin tanımadığı yirmi kişilik bir toplantıda değil, hiç değilse baş başa yapılır!"

İyi, anlaşılır bir dille konuşuyordu ama, aşırı sinirliydi. Verhovenski yüzünde zoraki bir endişe anlatımı, birden topluluğa döndü.

"Baylar, budalalıklarımızın, saçma konuşmalarımızın pek ileri gittiğini sizlere söylemeyi bir görev sayıyorum. Daha hiç kimseyi almadım aramıza. Benim için alıyor demeye de hiç kimsenin hakkı yoktur. Düşüncelerden konuştuk yalnızca. Öyle değil mi? Öyle ya da böyle, ama pek endişelendiriyorsunuz beni (gene topala döndü), burada sözünü ettiğimiz böylesine Masum şeylerden baş başa konuşulması gerektiğini hiç aklıma getirmemiştim. Ele verilmekten mi korkuyorsunuz yoksa? Şu anda aramızda bir hain olabilir mi sizce?"

Büyük bir heyecan başlamıştı. Herkes konuşuyordu.

"Baylar," diye sürdürdü konuşmasını Verhovenski; "öyle bir şey varsa, en çok benim yuvam yapıldı demektir. Bunun için bir soruma yanıt vermenizi öneriyorum, canınız isterse verirsiniz kuşkusuz... Özgürsünüz..."

Herkes hep bir ağızdan,

"Ne soracaksınız? Ne soracaksınız?" diyordu.

"Öyle bir soru ki bu, burada hep birlikte kalalım mı, yoksa sessizce şapkalarımızı alıp kendi yolumuza mı gidelim, kesin olarak belli edecek..."

"Ne biçim bir soru bu? Hadi sorun."

"Planlanmış politik bir cinayetten her birimiz haberdar olsak,

2 (Fr.) İlişki kurma, bir gruba alma.

içimizden birisi çıkar, sonuçlarını düşünerek gider haber verir miydi, yoksa evine kapanır olayları mı beklerdi? Başka başka görüşler olabilir burada. Sorunun yanıtı dağılalım mı, yoksa yalnız bu gecelik için değil, her zaman birlikte mi olalım, bunu söyleyecek bize." (Topala döndü): "izninizle önce size sorayım."

"Niçin önce bana soruyorsunuz?"

"Bu konuyu siz açtınız da ondan. Lütfen yan çizmeyin. Laf ebeliği işe yaramaz burada. Ama gene de siz bilirsiniz, canınız nasıl isterse."

"Affedersiniz ama, böyle bir soru kişinin gururuna bile dokunur."

"Olmadı, daha kesin konuşamaz mısınız?"

Beriki daha da yan çizdi:

"Gizli polis olmadım hiçbir zaman."

"Lütfen daha kesin konuşun, bekletmeyin bizi."

Topal öylesine öfkelenmişti ki, yanıt vermeyi bile kesmişti. Bir şey söylemeden, gözlüklerinin üstünden, kendisine eziyet eden Verhovenski'ye nefret dolu bakışlarla bakıyordu.

"Evet mi, hayır mı?" diye haykırdı beriki.

Topal ondan bir kat daha yüksek sesle haykırdı:

"*Haber vermem* herhalde!"

"Kimse haber vermez kuşkusuz, hiç kimse," diye sesler duyuldu.

Verhovenski konuşmasını sürdürüyordu:

"Size sormama izin veriniz, Sayın Binbaşı; siz haber verir misiniz? Dikkatinizi çekerim, özellikle size soruyorum."

"Vermem."

"Ama birisinin olağan birini öldürüp soymak istediğini öğrenirseniz haber verirdiniz kuşkusuz!"

"Elbette, ama bu bir insanlık görevidir, oysa ötekinin politik yanı var. Gizli polis değilim ben."

Yine sesler duyuldu:

"Hiçbirimiz değiliz gizli polis. Yeri yok bu sorunun. Herkesin vereceği yanıt aynıdır. Casus yok aramızda!"

"Niçin ayağa kalkıyor bu bay?" diye haykırdı üniversite öğrencisi kız.

Ev sahibesi de haykırdı:

"Şatov'dur adı. Niçin kalktınız Şatov?"

Gerçekten de ayağa kalkmıştı Şatov. Şapkasını elinde tutuyor, Verhovenski'ye bakıyordu. Ona bir şey söylemek istediği belliydi ama, karar veremiyordu. Bembeyaz olmuş yüzünde bir öfke anlatımı vardı, ama tuttu kendisini, hiçbir şey söylemedi, sessizce kapıya yürüdü.

Verhovenski esrarlı bir tavırla seslendi arkasından,

"Şatov, bu sizin için hiç iyi olmayacak!"

Şatov kapıda durdu,

"Hainin, alçağın birisin, senin için ise iyi olacak!" diye haykırdı.

Çıkıp gitti. Yine bağrışmalar oldu.

"Gördünüz mü casusu!" diye haykırdı biri.

Başka birisi de haykırdı:

"İşe yaradı!"

Bir üçüncü kişi,

"Biraz geç olmadı mı?" dedi.

Her yandan sorular yağmaya başlamıştı.

"Kim çağırdı onu buraya? Kim kabul etti? Kimin nesi bu adam? Ele verir mi bizi dersiniz?"

"Casus olsaydı belli etmezdi kendini," dedi biri, "oysa söyleyeceğini söyledi, çıkıp gitti."

Üniversite öğrencisi kız,

"İşte, Stavrogin de kalkıyor," diye haykırdı. "O da yanıt vermedi soruya."

Stavrogin gerçekten de kalkmıştı. Onunla birlikte, masanın öte ucundaki Kirillov da kalktı.

Ev sahibesi sert bir sesle,

"Bir dakika Bay Stavrogin," dedi. "Hepimiz yanıtladık bu soruyu. Hem öyle sessiz sedasız nasıl gidersiniz?"

"Sizi ilgilendiren bir soruyu yanıtlamayı gereksiz buluyorum," diye söylendi Stavrogin.

Birkaç ses birden yükseldi:

"Hepimiz kim olduğumuzu belli ettik, siz etmediniz."

Stavrogin gülümsedi. Gözlerinin içi parlıyordu.

"Sizler kimler olduğunuzu belli ettiyseniz, bana ne bundan?"

Gene sesini yükseltenler oldu.

"Ne demek bana ne? Ne demekmiş bana ne bundan?"

Çocuk ayağa fırlamıştı.

"Bir dakika baylar, bir dakika," diye bağırıyordu topal, "Bay Verhovenski de yanıt vermedi soruya, yalnızca sordu, ama yanıt vermedi."

Bu uyarının şaşırtıcı bir etkisi oldu. Herkes birbirinin yüzüne baktı. Stavrogin topalın gözlerinin içine bakarak yüksek sesle bir kahkaha attı, çıkıp gitti. Kirillov da peşinden. Verhovenski arkalarından koştu.

Holde Stavrogin'in kolunu yakalayıp koltuğunun altında iyice sıkıştırarak,

"Bana yaptığınızın farkında mısınız?" diye kekeledi.

Beriki bir şey söylemeden çekip kurtardı kolunu. Verhovenski,

"Doğru Kirillov'un evine gidin, ben de geliyorum..." dedi. "Mecburum, mecburum!"

"Ben mecbur değilim!" diye kesip attı Stavrogin.

Kirillov girdi araya.

"Bana gelecek Stavrogin. Gelmek zorundasınız, Stavrogin Orada anlatırım size."

Yürüdüler.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Çareviç[1] İvan

I

Çıktılar. Pyotr Stepanoviç kargaşalığı bastırmak için "toplantı"ya dönmüştü ama, onlarla uğraşmanın değmeyeceğini düşündüğünden olacak, her şeyi bırakıp çıktı. İki dakika sonra, gidenlerin arkasından koşuyordu sokakta. Koşarken Filippov'un evine kestirmeden çıkan ara sokağı anımsadı. Dizlerine dek çamura bata çıka daldı ara sokağa, gerçekten de tam Stavrogin'le Kirillov avlu kapısından girerlerken yetişti arkalarından.

"Geldiniz mi?" dedi Kirillov. "İyi ettiniz. Girin."

Stavrogin, holde hazırlanmış, kaynamaya bile başlamış semaveri görünce,

"Yalnız oturduğunuzu söylemiştiniz?" diye sordu.

Kirillov homurdanarak,

"Kiminle kaldığımı şimdi göreceksiniz," dedi. Giriniz.

Odaya girdiklerinde Verhovenski hemen çıkardı cebinden Lembke'den aldığı imzasız mektubu, Stavrogin'in önüne koydu. Üçü de oturdular. Stavrogin bir şey söylemeden okudu mektubu.

"Ee?" diye sordu.

Verhovenski açıkladı:

1 Çarın oğlu – ç.n.

"Bu alçak, mektupta yazdığı şeyi yapabilir. Sizin sözünüzden çıkmaz, ne yapması gerektiğini öğretin ona. İnanın, yarın Lembke'ye gidebilir."

"Gitsin varsın."

"Nasıl gitsin varsın? Bir şey yapabilirseniz..."

"Yanılıyorsunuz, bana bağlı değildir o. Hem bana göre hava hoş. Benim için hiç tehlikeli değildir, yalnızca sizin için tehlikelidir."

"Sizin için de."

"Sanmam."

"Ama ötekiler de size acımayabilirler, anlamıyor musunuz? Bakın Stavrogin; yalnızca söz oyunudur bu. Paranıza mı acıyorsunuz yoksa?"

"Para da mı gerek?"

"İki bin ya da *minimum* bin beş yüz gerekli. Yarın, hatta bugün verin parayı bana, yarın akşam Petersburg'a yolcu edeyim onu, onun da istediği zaten bu. İsterseniz Marya Timofeyevna ile yollarım, burasını unutmayın."

Heyecanlı, ne söylediğini bilmiyor bir durumdaydı. Dikkat etmeden konuşuyordu. Düşünmeden dökülüyordu ağzından sözcükler sanki. Stavrogin şaşkın şaşkın bakıyordu yüzüne.

"Marya Timofeyevna'yı yollamamı gerektirecek bir neden yok."

Pyotr Stepanoviç anlamlı anlamlı gülümsedi.

"Belki bunu istemiyorsunuzdur bile?"

"Evet, belki istemiyorum bile."

Pyotr Stepanoviç öfkeli bir sabırsızlıkla, dahası buyuran bir tavırla,

"Sözün kısası, para verecek misiniz, vermeyecek misiniz?" diye haykırdı.

Stavrogin ciddi bakışlarla süzdü onu.

"Vermeyeceğim."

"Ey, Stavrogin! Bir şey biliyorsunuz ya da duydunuz! İyi etmiyorsunuz!"

Yüz çizgileri karıştı, dudakları titredi, birden soyut, hiçbir anlam verilemeyecek bir gülümseme belirdi dudaklarında.

Nikolay Vsevolodoviç durgun bir tavırla,

"Çiftliğinize karşılık para aldınız ya babanızdan," dedi. "Stepan

Trofimoviç için altı ya da sekiz bin verdi size *maman*. Bin beş yüzü kendi paranızdan ödesenize. Ayrıca başkasının yerine para vermek istemiyorum, öyle çok dağıttım ki, utanıyorum."

Kendi söylediğine gülümsedi,

"Şaka etmeye başladınız..."

Stavrogin ayağa kalktı, Verhovenski de fırladı birden, hemen gidip, yolunu kesmek istiyormuş gibi, sırtını kapıya dayadı. Nikolay Vsevolodoviç, onu yana iterek çıkmak istiyormuş gibi bir hareket yapmıştı. Ama birden durdu.

"Şatov'u bırakmayacağım size," dedi.

Pyotr Stepanoviç ürpermişti. Birbirinin gözünün içine bakıyorlardı. Stavrogin oldu konuşan:

"Şatov'un kanı niçin gerekli size, biraz önce söylemiştim (gözleri parlıyordu Stavrogin'in). Bu zamkla gruplarınızı birbirine yapıştırmak istiyorsunuz. Demin pek güzel kovdunuz Şatov'u: 'Haber vermem,' demeyeceğini, sizin karşınızda yalan söylemeyeceğini çok iyi biliyordunuz. Peki ama ben, ben niçin gerektim size şimdi? Yurda döndüm döneli peşimi bırakmıyorsunuz. Şimdiye dek söylediğiniz nedeni saçma, bir sayıklama sayıyorum. Bunun yanında, Lebyadkin'e bin beş yüz ruble verip, böylelikle Fedka'yı onun boğazını kesmesi için kışkırtmamı istiyorsunuz. Biliyorum, ayrıca karımı da kestirmek istediğim inancındasınız. Çifte cinayetle elimi kolumu bağladıktan sonra istediğiniz gibi kullanacaksınız beni. Üzerimde bir hâkimiyet kuracaksınız, öyle değil mi? Ne yapacaksınız hâkimiyeti? Hangi kör şeytan gerekli kıldı beni size? Son olarak iyice bakın bana şöyle bir: Size yarayacak adam mıyım? Sonra da rahat bırakın beni."

Verhovenski güç soluyarak,

"Fedka kendi mi geldi size?" diye sordu.

"Evet. Onun fiyatı da bin beş yüz... Bu fiyata değeceğini söylüyor..."

Stavrogin elini uzattı. Birden döndü Pyotr Stepanoviç. Birisi karanlıktan çıkmış, eşikte belirmişti. Fedka idi bu. Üzerinde yarım bir kürk vardı. Ama dışarı çıkmamış gibi, şapkasızdı. Kapıda dikiliyor, düzgün, beyaz dişlerini göstererek gülümsüyordu. Sarımtrak siyah gözleri, konukları inceleyerek dikkatle dolaşıyordu odanın içinde. Bir şeyi anlayamıyordu: Kirillov getirmişti onu buraya kuş-

kusuz. Şimdi de soru dolu bakışını ona doğrultmuştu. Kapının eşiğinde dikiliyor, ama odaya girmek istemiyordu. Stavrogin,

"Pazarlığımızı duysun, hatta parayı elinizde görsün" diye burada saklıyorsunuz onu sanırım, öyle değil mi? diye sordu.

Karşılık beklemeden çıktı odadan. Verhovenski avlu kapısında yetişti ona. Çılgın gibiydi. Kolundan yakaladı.

"Dur! Bir adım daha atma!" diye haykırdı.

Stavrogin kolunu çekti ama, kurtaramadı. Pek kızmıştı: Sol eliyle saçlarından yakaladı Verhovenski'yi, var gücüyle yere savurdu, yürüyüp sokağa çıktı. Ama daha otuz adım gitmemişti ki, beriki yetişti gene arkasından. Sesi titriyordu.

"Barışın, barışın," diye fısıldadı.

Nikolay Vsevolodoviç omuz silkti, ama durmadı, dönüp bakmadı da ona.

"Bakın ne diyeceğim, yarın ayağınıza getireceğim Lizaveta Nikolayevna'yı, ister misiniz? Hayır mı? Niçin bir şey söylemiyorsunuz? Söyleyin, ne isterseniz yapacağım. Dinleyin: Şatov'u vereceğim size, ister misiniz?"

"Onu öldürmeyi düşündüğünüz doğruymuş demek?" diye haykırdı Nikolay Vsevolodoviç.

Çıldırmış gibiydi Verhovenski. Arada bir öne geçip Stavrogin'in kolundan tutarak (bunun farkında bile olmadığı belliydi), tıkanacak gibi çabuk çabuk konuşuyordu:

"Peki ama, Şatov nenize gerek sizin? Ne yapacaksınız onu? Bakın ne diyeceğim: Size vereceğim onu, yeter ki barışın. Güç olacak bu ama... barışın!"

Sonunda baktı ona Stavrogin, şaşırdı. Her zamanki ya da biraz önce odadaki sesi de, bakışı da değişmişti. Bambaşka bir yüz vardı karşısında. Sesinin tonu o ton değildi: Verhovenski yalvarıyor, yakarıyordu. Elinden en değerli şeyi biraz önce ya da şimdi alınmış da daha kendine gelememiş bir çocuk gibiydi."

"Ne oluyor size?" diye haykırdı Stavrogin.

Beriki karşılık vermedi, ama peşinden koşuyor, aynı yalvarıcı, inatçı bakışıyla bakıyordu yüzüne.

"Barışın!" diye fısıldadı bir kez daha. "Dinleyin, Fedka gibi benim çizmemin içinde de bıçak var, ne derseniz yapacağım."

Stavrogin aşırı bir öfkeyle, canı sıkkın,

"Benimle ne işiniz var sizin?" diye haykırdı. "Bildiğiniz bir şey mi var? Size uğur getireceğim düşüncesi de nereden saplandı kafanıza?"

Beriki çabuk çabuk, sayıklıyormuş gibi konuşarak,

"Dinleyin," diye mırıldandı. "Bir kargaşa çıkaracağız, halkı heyecanlandıracağız. Bunu yapabileceğimizi sanmıyorsunuz, değil mi? Öyle bir kargaşa çıkaracağız ki, her şey kökünden sarsılacak. Tutunacak bir şey olmadığını söylerken haklıydı Karmazinov. Kafası çalışan bir insandır. Rusya'da on grup olsa böyle, yakalanmam."

"Tümü budala bunların," diye çıktı Stavrogin'in ağzından.

"Ah, daha budala olun Stavrogin, kendiniz de daha budala olun! Hem biliyor musunuz, bunu söylemeyi gerektirecek kadar da akıllı değilsiniz doğrusu. Korkuyorsunuz, inanmıyorsunuz, gelişmelerin büyüklüğü gözünüzü yıldırıyor. Hem niçin budala oluyorlar? Budala değildir onlar. Bu devirde herkesin başında başkasının aklı var. Artık üstün zekâ kalmadı. Virginski çok temiz yürekli, bizlerden on kat temiz yürekli bir insandır. Ama bırakalım onu şimdi. Liputin dalaverecinin, namussuz herifin teki, ama bir şeyini biliyorum. Bir şeyi olmayan tek dalavereci yoktur. Yalnız Lâmşin'in bir şeyi yok, o da avcumun içinde. Böyle birkaç grup daha olsa, her yere vizem, param var demektir. Bu kadar mı hem? Hepsi bu kadar mı? Saklanacak yer de olur, arasınlar istedikleri kadar, bulamazlar. Bir grubu dağıtır, gider ötekine katılırlar. Kargaşa çıkaracağız... İkimizin buna yeteceğine inanmıyor musunuz yoksa?"

"Şigalev'i alın, beni rahat bırakın..."

"Şigalev yüce bir insandır! Onun Furyer gibi yüce bir insan olduğunu biliyor musunuz? Ama Furyer'den daha bir yürekli, daha bir güçlü. Sonsuz güvenim vardır ona. 'Eşitliği' o düşünüp çıkardı ortaya!

Stavrogin bir kez daha baktı Verhovenski'ye. "Titriyor, ne söylediğini bilmiyor, sayıklıyor," diye geçirdi içinden. "Son derece önemli bir olay geçmiş olmalı başından." Durmadan yürüyorlardı yan yana.

"Defterinde iyi şeyler var," diye sürdürdü konuşmasını Verho-

venski. İspiyonculuğu ön planda tutuyor. Grubun her üyesi başkalarını kollamak, kontrol etmek, ispiyonlamak zorundadır, diyor. Herkes grubun, grup herkesindir. Herkes köle, kölelikte eşittir. Özel durumlarda iftiralara, cinayete izin var ama, önemli olan eşitliktir. Önce öğretimin, bilimlerin, yeteneklerin düzeyi düşüyor. Bilimlerin, yeteneklerin yüksek düzeyi ancak yüksek yeteneklerle elde edilir, yüksek yetenekli insanlar olmalıdır. Yüksek yetenekli kişiler her zaman iktidara geçmiş, sonra da birer zorba olmuşlardır. Zorba olmadan edemezler. Her zaman yararlarından çok zararları olmuştur. Kovulur ya da öldürülürler böyleleri. Çiçeron'un dili kesilir, Kopernik'in gözlerine mil çekilir, Shakespeare taşlanır. Şigalevcilik budur işte! Köleler eşit olmalıdırlar: Zorbalık olmadan ne özgürlük, ne eşitlik olmuştur şimdiye dek. Ama sürede eşitlik olmalıdır. Şigalevcilik budur işte! Ha-ha-ha, tuhafınıza mı gitti? Şigalevcilikten yanayım ben!"

Stavrogin adımlarını sıklaştırmak, bir an önce eve varmak istiyordu. "Sarhoşsa, nerede içti bu adam?" diye geçiriyordu içinden. "Konyak mı içti acaba?"

"Beni dinleyin Stavrogin: Dağları dümdüz etmek gülünç değil, hoş bir düşüncedir. Şigalev'den yanayım ben! Öğrenim gerekli değil artık insana. Bu kadar bilim yeter! Bilimsiz de bin yıl idare edebiliriz. Ama boyun eğmeye alışmak gerek. Dünyada eksik olan bir şey varsa o da boyun eğmektir. Öğrenim tutkusu aristokrat bir tutkudur günümüzde. Varlığıyla yokluğu belli olmayan bir aile ya da sevgi, kişisel istek budur işte. Öldüreceğiz isteği: Ayyaşlığı, iftiraları, ispiyonculuğu salıvereceğiz insanların üzerine. Görülmemiş, duyulmamış bir ahlâksızlık yayacağız. Dâhi olabilecek olanları daha küçük çocukken boğacağız. Herkesi eşitleyeceğiz. 'Meslek sahibi olduk, dürüst insanlarız ya, başka bir şey istemeyiz...' İşte size İngiliz işçilerinin bundan kısa bir süre önce verdikleri yanıt. Ancak gerekli olan gereklidir... bundan böyle insanlığın parolası bu olacak işte. Ama heyecan da gerek. Biz yöneticiler, bunun için çalışıyoruz. Kölelelerin yöneticileri olmalı. Kesin baş eğme, hiç kimsenin en az da olsa, kişiliği olmaması yanında, sıkılmasınlar diye otuz yılda bir aşırı bir heyecan salıyor insanlık üzerine Şigalev. Ansızın herkes bilinen çizgiye kadar birbirinin üzerine yürüyor. Can

sıkıntısı aristokratik bir duygudur. Şigalevcilikte istek olmayacak. İstek ile acı Şigalevciliğin köleleri için değil, bizler içindir."

Stavrogin,

"Kendinizi ayırıyor musunuz?" dedi.

"Siz de. Biliyor musunuz, dünyayı papaya bırakmayı düşünüyordum. Varsın yalınayak başı kabak çıksın ortaya, sömürücülere görünsün: 'Bakın ne durumlara düşürdüler beni!' Herkes, ordu bile köle olur ona. Papa en üstte, bizler çevresinde, altımızda ise Şigalevciler, Papa ile anlaşmaya *Internationale* yanaşsın yeter ki. Anlaşacak da. İhtiyar ise hemencecik razı olacaktır. Başka çıkar yolu yok çünkü. Bu sözümü unutmayın, ha-ha-ha, pek budalaca değil mi? Söyleyin, budalaca mı, budalaca değil mi?"

Stavrogin canı sıkkın,

"Yeter," diye homurdandı.

"Yeter! Dinleyin, papayı bıraktım! Şigalevciliğin canı cehenneme! Papanın da! Şigalevcilik değil, günün öfkesi gerek, Şigalevcilik kuyumculuk gibi ince bir iştir. Bir ülkü, gelecekte gerçekleşecek bir ülküdür. Her hayırsever gibi budala bir kuyumcudur Şigalev. Karanlık işler çevirmek gerekiyor, oysa tiksiniyor karanlık işlerden. Bakın ne diyeceğim: Papa Batı'da olacak, bizde, bizde ise siz!"

"Gidin yanımdan sarhoş herif! diye söylendi Stavrogin.

Adımlarını sıklaştırdı. Pyotr Stepanoviç neredeyse coşmuş, bağırıyordu:

"Stavrogin, erkek güzelisiniz siz! Erkek güzeli olduğunuzu biliyor musunuz?! En değerli yanınız da, bazen bunu bilmemenizdir. Ah, içinizi dışınızı biliyorum! Yandan, bir köşeden bakıyorum size sık sık! Saf, temiz yüreklisiniz de, bunu da biliyor musunuz? Dahası var! Acı çekiyor olmalısınız. Hem de yürekten. Saflığınız da bundan geliyor. Güzelliği severim. Nihilistim ama, güzelliği severim. Nihilistler güzelliği sevmezler mi sanki? Yalnızca tanrılaştırılmış insanları sevmezler, ama ben onu da severim! Benim Tanrım sizsiniz! Hiç kimseye bir kötülük ettiğiniz yok, herkes nefret ediyor sizden. Herkese, sizinle eşitmişler gibi bakıyorsunuz, gene de korkuyorlar sizden. Bu çok hoş işte. Omzunuza dokunmak için hiç kimse yaklaşamıyor yanınıza. Korkunç bir aristokratsınız. Özgürlüğün içine dalan bir aristokrat pek sevimlidir! Kendinizin ol-

sun, başkasının olsun, ölmesinin hiçbir anlamı yok sizin için. İstenilen her şey var sizde. Bana, özellikle bana, sizin gibi bir insan gerekli. Sizden başka hiç kimseyi tanımıyorum. Öndersiniz siz, bense solucanınız..."

Birden yakalayıp elini öpmüştü. Stavrogin'in sırtından bir ürperti geçti, korkuyla çekti elini. Durdular. Stavrogin alçak sesle,

"Deli!" dedi.

Öteki, çabuk çabuk konuşarak,

"Belki sayıklıyorumdur, belki sayıklıyorumdur!" diye yineledi; ama ilk adımın nasıl atılacağını biliyorum. Şigalev hiçbir zaman bilemez ilk adımın nasıl atılacağını. Çok Şigalevler vardır! Ama Rusya'da bir tek insan var ilk adımın nasıl atılacağını, nasıl başlanacağını bilen. Benim o insan. Niçin öyle bakıyorsunuz yüzüme? Benim için gereklisiniz, siz olmadan bir sıfırım ben. Sizsiz bir sinek, turşusu çıkmış bir düşünce, Amerikasız bir Kolomb'um ben."

Stavrogin durmuş, dik dik anlamsız gözlerinin içine bakıyordu.

Verhovenski, arada bir Stavrogin'in sol kolundan yakalayarak aşırı heyecanlı,

"Dinleyin, önce bir kargaşa çıkaracağız," diyordu. "Söyledim size: Halkın tam içine gireceğiz. Daha şimdiden çok güçlü olduğumuzu biliyor musunuz? Önüne geleni kesenler, yangın çıkaranlar, düello edenler ya da sağa sola saldıranlar bizden değil. Böyleleri ancak işimize engel oluyorlar. Disiplinsiz bir olaya aklım ermez benim. Aslında sosyalist değil, dalavereciyim ben, ha-ha! Bakın, hepsini saydım: Çocuklarla birlikte tanrılarına, beşiklerine gülen öğretmen bizimdir. Para kazanmak için öğrenim görmüş bir katili, kurbanlarından daha bilgili olduğunu söyleyerek savunan bir avukat öldürmeden edemez, o da bizdendir. Dokunma duygusunu denemek için köylü bir yoksulu döven okullular da bizdendir. Suçluları, suçsuzdur diye serbest bıraktıran mahkeme jürisinde bulunanlar da bizdendir. Yeterince liberal değil diye mahkemede tir tir titreyen savcı bizimdir, bizdendir. Yöneticiler, edebiyatçılar; ah, çoktur bizden olanlar, pek çoktur. Ne var ki bilmiyorlar bunu. Öte yandan, okulların, küçük ahmakların baş eğmeleri de en yüksek düzeye çıktı. Öğüt vericilerin ödleri patlıyor; her yanda aşırı bir ün düşkünlüğü, hayvanca bir iştah, görülme-

miş bir... Biliyor musunuz, biliyor musunuz yalnızca hazır düşüncelerden ne denli yararlandığınızı? Gittiğimde *Littré*'nin cinayet çılgınlıktır iddiası kasıp kavuruyordu her yanı. Geldiğimde ise, cinayetin çılgınlık değil, sağlam bir düşünce, neredeyse bir görev, hiç değilse soylu bir düşünce, neredeyse bir zorunluluk, hiç değilse soylu bir karşı koyma olduğu inancının yerleşmiş olduğunu gördüm. 'Gelişmiş bir katil, ona para gerekliyse, öldürmeyip de ne yapsın?' Ama bunlar ancak ufacık şeyler. Rus Tanrısı şimdiden pes etti 'çirkinliğe'. Halk sarhoş, anneler sarhoş, çocuklar sarhoş, kiliseler bomboş, ama mahkemelerde: 'Yüz kırbaç, ya da kovayı götürürsün.' Ah, hele yeni kuşak yetişsin bir. Yalnız ne yazık ki, bekleyecek zaman yok, öyle olmasaydı bırakırdık daha çok döksünler işi sarhoşluğa! Ah, ne yazık ki proletarya yok! Ama olacak, o da olacak, gidiş o gidiş..."

"Ne yazık ki, bunamışsınız siz," diye söylendi Stavrogin.

Yürüdü.

"Dinleyin, gözlerimle gördüm, altı yaşında bir çocuk sarhoş annesini kolundan tutmuş, eve götürüyordu. Kadın iğrenç sözlerle küfrediyordu oğluna. Buna sevindiğimi mi sanıyorsunuz? Bizim elimize düşerse belki iyileştiririz onu... gerekirse kırk yıllığına çöle süreriz... Ama bir ya da iki kuşağın ahlâksız olması gerekli şimdi. İnsanı iğrenç, ödlek, kalpsiz, bencil bir yaratığa çevirecek görülmemiş bir ahlâksızlık... gereken bu işte! Alışılsın diye şimdiden 'taze kan' var burada. Niçin gülüyorsunuz? Tutuyor sözlerim birbirini. Yalnız sömürücülerle Şigalevcilerin söylediklerileyle çelişiyor sözlerim, kendi söylediklerimle değil! Sosyalist değil, dalavereciyim ben. Ha-ha-ha! Ne yazık ki zaman az. Mayısta başlayıp Pokrov Yortusu'na dek bitireceğime söz verdim Karmazinov'a. Pek mi çabuk? Ha-ha! Bakın ne diyeceğim size, Stavrogin: Gerçi iğrenç sözler kullanır. Rus halkı, küfreder ama, bugüne dek hiçbir zaman hayâsız olmamıştır. Bilir misiniz, Karmazinov'un kendine çok olan saygısından toprağa bağlı bir kölenin, kendine daha çok saygısı vardır. Kırbaç altında inlettiler onu, gene de savundu tanrılarını, ama Karmazinov savunmadı."

Stavrogin,

"Bakın Verhovenski," dedi; "ilk kez dinliyorum sizi, hem de bü-

yük bir şaşkınlıkla. Demek doğrudan doğruya sosyalist değil de, politik bir... ün düşkünüsünüz, öyle mi?"

"Dalavereci, dalavereci. Ne olduğum mu huzursuz ediyor sizi? Ne olduğumu, amacımın ne olduğunu söyleyeceğim size. Elinizi boşuna öpmedim. Ama ne istediğimi bildiğimize halkın inanması gerekir; 'Odunu sallar, kendi adamlarının kafasına bile indirirler'. Eh, zaman olsaydı! Tek kötü olan zamanın darlığı. Yakıp yıkmayı buyuracağız... niçin, niçin bu düşünce böylesine sevimli hâlâ! Ama canlandırmak gerek uyuşuk bedenleri. Yangınlar çıkaracağız... Destanlar uyduracağız... Her uyuz "grup" yarar işe bunda. Bu gruplarda öyle avcılar bulurum ki size, her atışa giderler, üstelik bir onur da sayarlar bunu kendilerine. Kargaşalık da başlar! Dünyanın şimdiye dek görmediği bir sarsıntı olacak... Rusya'nın üzerini kara bulutlar örtecek, eski tanrıları için ağlayacak dünya... Bu sırada da onu salacağız ortaya... Kimi biliyor musunuz?"

"Kimi?"

"Çareviç İvan'ı."

"Kimi, kimi?"

"Çareviç İvan'ı. Sizi yani, sizi!"

Bir dakika düşündü Stavrogin. Çılgın Verhovenski'ye bakarak son derece şaşkın, sordu birden:

"Kendini Çar diye tanıtan bir sahtekârı mı? Eh, planınızın ne olduğu çıktı ortaya sonunda!"

Verhovenski, gerçekten de sarhoşmuş gibi sessiz, meraklı bir fısıltıyla,

"'Saklanıyor' diyeceğiz, dedi. 'Saklanıyor' sözcüğünün ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Ama çıkacak ortaya, çıkacak. Hadımlardan daha iyi destanlar uydurup anlatacağız. Var, ama kimse görmedi onu. Ah, ne hoş bir destan uydurulabilir bunun üzerine! Önemli olan ise, yeni gücün gelmesi. Hem gereklidir de, herkes onun için ağlıyor. Sosyalizmde ne var: Eski güçleri yok etti, yenilerini de getirmedi. Oysa burada şimdiye dek görülmemiş öylesine bir güç var ki! Dünyayı yerinden oynatmak için bir kez gerekli bize kaldıraç. Her şey harekete geçecek!"

Stavrogin öfkeli gülümsedi.

"Cidden bana mı güvendiniz bunun için?"

"Niçin gülüyorsunuz, hem de böyle öfkeli öfkeli? Korkutmayın beni. Şimdi bir çocuk gibiyim, böyle bir gülümsemenizle ölesiye korkutabilirsiniz beni. Bakın, hiç kimseye göstermeyeceğim sizi, hiç kimseye: Böyle olması gerek. O var ama, hiç kimse görmedi onu, saklanıyor. Hem biliyor musunuz, göstermek bile olur, örneğin, yüz bin kişiden birine. Dünyaya yayılır hemen: 'Gördüler, gördüler!' Yahudilerin güç tanrısı İvan Filippoviç'in de iki tekerlekli arabasıyla insanların gözü önünde göğe çıktığını gördüler, 'gözleriyle' görenler oldu. Oysa İvan Filippoviç değilsiniz siz kendisi için hiçbir şey aramayan, başı haleli, 'saklanan', Tanrı gibi mağrur bir erkek güzelisiniz. Önemli olan, destanı yaymak! Yeneceksiniz onları, gözlerinin içine bir kez bakmakla tümünü yeneceksiniz. Yeni gerçeği kendinde bulunduruyor, 'saklanıyor'. Burada birkaç da Solomon söylentisi çıkarırız. Gruplar, beşliler... gazeteye gerek yok! On bin kişiden birinin isteği yapılırsa, ötekiler de koşarak gelirler. Her köyde her köylü, bir yerde isteklerin içine boşaltılması buyrulan bir kuyunun bulunduğunu bilecek. Toprak şöyle inleyecek: 'Yeni, sağduyulu yasa yürürlükte'. Deniz kabaracak, kulübe çökecek, yeni taş yapıyı nasıl kuracağımızı o zaman düşüneceğiz. İlk kez! *Biz* kuracağız, biz, yalnız biz!"

"Aşırı öfke!" diye mırıldandı Stavrogin.

"Niçin, niçin istemiyorsunuz? Korkuyor musunuz? Aslını isterseniz, biraz da hiçbir şeyden korkmuyorsunuz diye yapıştım size. Akılsızca bir şey, öyle değil mi? Evet, henüz Amerika'yı bulmamış bir Kolomb'um; Amerikasız Kolomb akıllıca mıdır sizce?"

Stavrogin susuyordu. Bu arada eve pek yaklaşmışlar, merdivenin dibinde durmuşlardı. Verhovenski kulağına eğildi Stavrogin'in.

"Beni dinleyin, parasız yapacağım sizin için. Yarın Marya Timofeyevna işini bitireceğim... parasız, yarın Liza'yı da getireceğim ayağınıza. İstiyor musunuz Liza'yı yarın?"

"Gerçekten de çıldırdı mı bu adam?" diye geçirdi içinden Stavrogin, gülümsedi. Dış kapı açıldı. Verhovenski son olarak yakaladı elini Stavrogin'in,

"Stavrogin, Amerikamız bizim!"

Nikolay Vsevolodoviç ciddi, sert bir tavırla,

"Niçin?" dedi.

Beriki aşırı bir öfke nöbeti içinde,

"İstek yok, biliyordum bunu!" diye haykırdı. "Yalan söylüyorsunuz. İğrenç, şehvetli, kopuk bey çocuğu, inanmıyorum, kurt iştahı vardır sizde!.. Unutmayın, hesabınız aşırı büyüdü artık, sizden vazgeçemem! Yeryüzünde sizin gibi birisi daha yoktur! Yurtdışında buldum sizi. Yüzünüze bakınca anladım. Köşeden bakmasaydım size, hiçbir şey gelmeyecekti aklıma!.."

Stavrogin bir şey söylemeden merdivenleri çıkmaya başladı. Verhovenski seslendi arkasından:

"Stavrogin! Bir gün... hadi iki gün süre veriyorum size... hadi üç gün olsun; üç günden fazla veremem. Yanıtınız!"

DOKUZUNCU BÖLÜM

Stepan Trofimoviç'i Yazdılar

I

Bu arada beni pek şaşırtan, Stepan Trofimoviç'i ise sarsan bir olay oldu kentimizde. Sabah saat sekizde hizmetçisi Nastasya, efendisini "yazdılar" haberiyle geldi bana koşarak. Önce, hiçbir şey anlayamadım; ancak memurların "yazdıklarını", gelip kâğıtları aldıklarını, bir erin, hepsini paket edip "el arabasıyla götürdüğünü" öğrenebilmiştim. Korkunç bir haberdi bu. Hemen Stepan Trofimoviç'e koştum.

Şaşırtıcı bir ruhsal durum içinde buldum onu: Morali çok bozuktu. Son derece heyecanlıydı. Aynı zamanda mağrurdu da. Odanın ortasındaki masanın üzerinde semaver kaynıyor, hemen yanında da doldurulmuş, ama hiç dokunulmamış, unutulmuş bir bardak duruyordu. Stepan Trofimoviç masanın çevresinde başıboş geziniyor, arada bir, ne yaptığını bilmeden, odanın köşelerini dolaşıyordu. Her zamanki kırmızı fanilası vardı üzerinde gene. Beni görünce, şimdiye dek hiç yapmadığı bir şeyi yaptı, bu fanila üzerindeyken yakınlarından biri gelirse hiç istifini bozmazdı ama, beni görünce aceleyle yeleğiyle redingotunu giymişti. Hemen koluma yapıştı heyecanla,

"*Enfin un ami!*[1] (derin bir iç geçirdi). *Cher,* yalnız size haber verdim, başka hiç kimsenin haberi yok. Nastasya'ya sıkı sıkı tembihlemeli, kapıyı kilitlesin, kimseyi almasın içeri, yalnız *onlardan* başkasını tabii... *Vous comprenez?*"[2]

Huzursuz, yanıt bekliyormuş gibi bakıyordu bana. Hemen soru yağmuruna tuttum onu. Birbiriyle bağlantısı olmayan sözcüklerden, gereksiz tavırlardan saat yedide "durup dururken" valilik memurunun eve geldiğini öğrendim.

"*Pardon, j'ai oublié son nom. Il n'est pas du pays,*[3] ama Lembke getirdi onu buraya sanırım, *quelque chose de bête et d'allemand dans la physionomie. Il s'appelle Rosenthal.*"[4]

"Blum olmasın?"

"Blum. Evet, Blum diyorlardı ona. *Vous le connaissez? Quelque chose d'hébété et de très content dans la figure, pourtant très sévère, raide et sériux.*[5] Polisten birisi, suçlayanlardan, *je m'y connais.*[6] Yataktaydım daha, düşünün bir kere, kitaplarıma, notlarıma 'bakmak' için izin istedi benden, *oui, je m'en souviens, il a emoloyé ce mont.*[7] Beni tutuklamadı, yalnızca kitaplarımı. *Il se tenait à distance*[8] geliş nedenini açıklarken öyle bir tavır takınmıştı ki, sanki ben... *enfin il avait l'air de croire que je le battra comme plâtre. Tous ces gens du bas étage sont comme ça,*[9] ağır basan bir kimseye karşı. Hemen anladım. *Voilà vingt ans que je m'y prépare.*[10] Tüm sandıklarımı açtım ona, tüm anahtarları verdim eline; her şeyi kendim döktüm önüne. *J'étais digne et calme.*[11] Kitaplardan, Herzen'in Avrupa

---

1 (Fr.) Nihayet bir dost!

2 (Fr.) Anlıyorsunuz, değil mi?

3 (Fr.) Afedersiniz, adını unuttum, buralı değildir.

4 (Fr.) Yüzünden Alman, aptal bir şey olduğu belli. Adı Rosenthal.

5 (Fr.) Onu tanıyorsunuz, değil mi? Yüzünden şaşkın, çok keyifli olduğu anlaşılıyordu, bununla beraber, ciddi, soğuk, ağırbaşlı.

6 (Fr.) Kaçmaz gözümden.

7 (Fr.) Anımsıyorum, bu sözcüğü kullandı.

8 (Fr.) Yüz vermiyordu.

9 (Fr.) Kısacası, onu olanca gücümle döveceğimi sanırmış gibi bir tavrı vardı. Aşağı tabaka insanları hep böyledirler.

10 (Fr.) Yirmi yıldır kendimi buna hazırlıyordum.

11 (Fr.) Ağırbaşlı, sakindim.

baskısı olanlarını, *Çan* dergisinin ciltli yıllığını, uzun şiirimin dört kopyasını aldılar. Sonra kâğıtları, mektupları *et quelques une de mes ébauches historiques, critiques et politiques.*[12] Hepsini alıp götürdüler. Er, el arabasıyla götürdü, diyor Nastasya, üzerlerine bir önlük örtmüşler; *oui, c'est cela,*[13] önlük."

Bir sayıklamaydı bu. Herkes kendine göre başka bir şey anlayabilirdi bu sözlerden. Gene soru yağmuruna başladım: Blum bir başına mı geldi? Kimin adına? Ne hakla? Nasıl cesaret edebildi böyle bir şeye? Ne dedi?

"*Il était seul, bien seul,*[14] ama, birisi daha vardı, *ou, je m'en souviens et puis...*[15] Ama sanıyorum birisi daha vardı, holde ise nöbetçi bekliyordu. Nastasya'ya sormalı; her şeyi o biliyor. *J'étais surrexcité, voyez vous. Il parlait, il parlait... un tas de choses,*[16] gene de az konuştu, hep ben konuştum... Hayatımı anlattım, elbette bu açıdan... *J'étais surrexité, mais digne, je vous l'assure.*[17] Ama korkarım ağladım da. Yandaki dükkândan aldılar, el arabasını."

"Ah, Tanrım, nasıl oldu bunlar! Ama Tanrı adına doğru söyleyin, Stepan Trofimoviç, anlattıklarınız düş değil ya?"

"*Cher,* ben de düşteydim sanki... *Savez-vous! Il a prononcé le nom de Teliatnikof,*[18] sanıyorum holde bekliyordu. Evet, anımsadım, savcı, hem de sanırım Dmitri Mitriç'i çağıralım dedi... oyundan *qui me doit encore quinze roubles, soit dit en passant. Enfin, je n'ai pas trop compris.*[19] Ama uyuttum onları, Dimitri Mitriç'ten bana ne hem. Olayı gizlemeleri için çok yalvardım. Korkarım karşısında küçüldüm bile, *comment croyez-vous?*[20] *Enfin il a consenti...*[21] Evet, anımsıyorum, bunu kendisi istedi, gizlersek daha iyi olur, dedi,

---

12 (Fr.) Politik, eleştirisel, tarihsel yazılarımdan birkaçını.

13 (Fr.) İşte böyle.

14 (Fr.) Yalnızdı, yapayalnızdı.

15 (Fr.) Evet, anımsıyorum, sonra...

16 (Fr.) Görüyorsunuz, heyecanlıydım. Konuşuyordu, konuşuyordu... bir sürü şey.

17 (Fr.) Fazla heyecanlandım, ama onurluydum, emin olun.

18 (Fr.) Bilirsiniz, Telyatnikov'un adını söyledi.

19 (Fr.) Sırası gelmişken söyleyeyim, on beş ruble borcu var bana hâlâ. Kısacası, hiçbir şey anlamadım.

20 (Fr.) Inanabilir misiniz?

21 (Fr.) Nihayet razı oldu.

çünkü yalnızca şöyle bir 'bakmaya' gelmiş, *et rien de plus,*[22] hepsi o kadar, hepsi o kadar... bir şey bulamazlarsa hiçbir şey olmayacakmış. Öyle ki, bitirdik tüm *en amis, je suis tout-à-fait content.*"[23]

Dostça bir şaşkınlık içinde,

"İnsaf edin," diye haykırdım. "Böyle durumlarda alışılagelmiş düzeni, garantiyi önermiş size, kendiniz istememişsiniz."

"Hayır, garanti olmasın daha iyi. Neye yarar rezalet? Varsın zamanı gelene dek *en amis...*[24] Bilirsiniz, kentimizde öğrenirlerse... *mes annemis... et puis à quoi bon ce procureur, ce cochon de notre procureur, qui deux fois m'a manqué de politesse et qu'on a rossé à plaisîr l'autre année chez cette charmante et belle* Natalya Pavlovna *quand il se cacha dans son boudoir. Et puis, mon ami*[25] yalvarırım itiraz etmeyin, şaşırtmayın da beni; çünkü, mutsuz bir insana yüz dostunun gelip ne denli budalalık ettiğini delilleriyle göstermelerinden daha iğrenç bir şey yoktur. Ama oturun, çay için, hem doğrusunu söyleyeyim, pek yoruldum... yatsam mı, alnıma sirkeye banılmış havlu mu koysam, ne dersiniz?"

"Elbette," diye haykırdım, "buz bile koymalısınız. Sinirleriniz pek bozuk. Yüzünüz bembeyaz, elleriniz titriyor. Uzanın, dinlenin biraz, anlatmak için acele etmeyin. Yanınızda oturup bekleyeceğiz."

Bir türlü yatmaya karar veremiyordu ama ben direttim. Kâseyle sirke getirdi Nastasya. Havluyu ıslatıp başına koydu. Sonra sandalyenin üzerine çıkıp köşede duran tasvirin önündeki kandili yaktı. Bunu görünce, pek şaşırmıştım. Öyle ya, şimdiye dek kandil yoktu orada, birden çıkmıştı ortaya.

Stepan Trofimoviç kurnaz kurnaz baktı bana.

"Demin koydum onu oraya," diye mırıldandı; "onların hemen arkasından. *Quand on a de ces choses-là dans sa chambre et qu'on vient vous arrêter,*[26] gördüklerini söylemek zorundalar..."

22 (Fr.) Fazladan.

23 (Fr.) Dostça söylemek gerekirse, çok memnunum.

24 (Fr.) Dostça.

25 (Fr.) Düşmanlarım... Hem sonra iki kez bana nezaketsiz davranan ve geçen yıl sevimli ve güzel Natalya Pavlovna'nın odasında saklandığında temiz bir dayak yiyen savcı, bizim domuz savcı neye yarar. Hem sonra dostum.

26 (Fr.) Sizi tutuklamaya geldiklerinde odanızda bunlar varsa.

Nastasya kandili yaktıktan sonra yere inmiş, kapının yanında, sağ elini yanağına dayayıp, ağlamaklı bir tavırla ona bakmaya başlamıştı.

Stepan Trofimoviç oturduğu yerden başıyla gösterdi onu bana.

"Bir bahaneyle *éloignez-la,*[27] bu Rus acıklı tavrına dayanamıyorum, *et puis ça m'embête.*"[28]

Ama kendiliğinden gitti hizmetçi kadın. Stepan Trofimoviç'in sürekli kapıya baktığı, holü dinlediği kaçmamıştı gözümden. Anlamlı anlamlı baktı yüzüme.

"*Il faut être prét, voyez-vous, chaque moment...*[29] gelirler alıp götürürler, ara da bul sonra Stepan Trofimoviç'i."

"Tanrım! Kim gelecek? Kim götürecek sizi?"

"*Voyez-vous, mon cher,*[30] çıkarken şimdi beni ne yapacaklarını sordum ona."

Öfkeyle haykırdım:

"Sizi nereye süreceklerini de sorsaydınız daha iyi ederdiniz!"

"Sorumu sorarken onu da çıtlattım ama, yanıt vermeden çıkıp gitti. *Voyez-vous:* Çamaşır, üst baş, özellikle kışlık giysiler konusunda onlar nasıl isterlerse öyle yaparım; ya al derler ya da asker kaputuyla yollarlar gideceğim yere. Ama otuz beş ruble (Nastasya'nın çıktığı kapıdan yana bakarak sesini alçalttı birden) soktum gizliden yelek cebimin astarının içine, bakın, burada, tutun... Sanırım yeleğimi çıkarttırmazlar. Görünüşte ise 'tüm param bu kadarmış gibi' çantamda yedi ruble bıraktım. Biliyor musunuz, ufaklık paralar masanın üzerinde duruyor, para sakladığımı dünyada anlayamazlar, hepsi bu kadar sanırlar. Tanrı bilir bu geceyi nerede geçireceğim."

Böylesine bir akılsızlık karşısında başımı önüme eğdim. Onun anlattığı gibi bir aramanın da, tutuklamanın da olamayacağı belliydi. Ne söylediğini bilmiyordu. Bütün bunların, hâlâ yürürlükte olan son yasalara göre yapıldığı doğruydu. Daha düzenli bir işlem yapmayı ona önerdikleri (onun sözlerine göre), ama onun *uyuttu-*

27 (Fr.) Uzaklaştırın onu.

28 (Fr.) Hem sonra sıkıyor bu beni.

29 (Fr.) Gördüğünüz gibi her an hazır olmak gerek.

30 (Fr.) Görüyorsunuz ya, dostum.

ğu, kabul etmediği de doğruydu... Kuşku yok ki, daha önce, yani bundan pek kısa bir zaman önce, vali olağanüstü durumda isterse... Ama ne gibi bir olağanüstü durum olabilirdi burada? Aklımın almadığı buydu işte.

Stepan Trofimoviç birden,

"Petersburg'dan telgraf almış olmalılar," dedi.

"Telgraf mı? Sizinle ilgili mi? Herzen'in kitapları, bir de sizin uzun şiiriniz için mi? Aklınızı mı kaçırdınız siz, bunda adam tutuklayacak ne var?"

Düpedüz öfkelenmiştim artık. Sözümden alınmış gibi yüzünü buruşturdu. Bağırmamdan değil, bunda adam tutuklayacak bir şey yok dediğim için alınmıştı.

Anlamlı anlamlı,

"Bu devirde insanı ne için tutuklarlar, kimse bilmez," diye mırıldandı.

Yabani, akıl almaz bir düşünce çaktı kafamın içinde.

"Bir dost gibi söyleyin bana Stepan Trofimoviç," diye haykırdım; "yakın bir dost olarak söyleyin, ele vermem sizi: Gizli bir örgüte üye misiniz siz?"

Şaşırmıştım, bunu bile kesin olarak bilmiyordu: Gizli bir örgütün toplantılarına katılıyor mu, katılmıyor mu, haberi yoktu.

"Nasıl saymalı bunu, *voyez-vous...*"

"Ne demek 'nasıl saymalı?'"

"Tüm kalbiyle gelişmeden yanaysa kişi... kim kesin olarak söyleyebilir hem: Değilim sanırsınız, bir de bakarsınız, herhangi bir örgütten olduğunuz anlaşılır."

"Ne olursa olsun, yanıtınız evet mi, hayır mı?"

"Onunla orada dergi çıkarmayı düşündüğümüz sıralar *cela date de Petersburg.*[31] Kökü orada işte. O zaman kırmıştık kirişi, unutmuşlardı bizi, şimdi akıllarına geldi demek. *Cher, cher,* 'diye haykırdı heyecanla', beni tanımıyor musunuz ki! Toparlayıp, bir göçebe arabasına dolduracaklar bizi, doğru Sibirya'ya, yüz yıllığına, belki hücrede unuturlar bile."

Birden acı acı ağlamaya başlamıştı. Yaşlar boşalıyordu. Kırmızı, yumuşak mendilini gözlerine bastırdı, beş dakika sarsıla sar-

31 (Fr.) Bu Petersburg'da başlar.

sıla hıçkırarak ağladı. Canım sıkılmıştı. Yirmi yıldır bize gelecekten haberler veren, öğretmenimiz, yol gösterenimiz, büyüğümüz; onur bilerek önünde öylesine yürekten eğildiğimiz, bize karşı öylesine mağrur duran Kukolnik, şimdi birden sesli sesli, öğretmenin getirmeye gittiği kırbacı bekleyen yaramazlık yapmış bir küçük gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Acımaya başlamıştım ona. "Göçebe arabası"na benim o anda yanında oturmuş, onu beklediğime inandığı gibi inandığı belliydi. Hem de Herzen'in kitapları, bir de uzun bir şiir yüzünden! Günlük gerçeklerden böylesine habersizlik acı, iğrençti.

Sonunda sustu, ayağa kalktı, benimle konuşmasını sürdürerek gene odanın içinde dolaşmaya başladı. İkide bir pencereden dışarı bakıyor, hole kulak kabartıyordu. Karmakarışık sürüyordu konuşmamız. Onu yatıştırmak, inandırmak için söylediğim tüm sözler bir kulağından giriyor, ötekinden çıkıyordu. Pek az dinliyordu beni. Onu yatıştırmaya çalışmam, durmadan konuşmam gene de önemliydi onun için. Şimdi bensiz edemeyeceğinin farkındaydım. Kaldım, iki saatten çok oturduk. Konuşma arasında Blum'un, bulduğu iki bildiriyi de beraberinde götürdüğünü anımsadı. Ürkmüştüm.

"Bildiri mi? Yoksa siz..."

Canı sıkkın karşılık verdi (kâh canı sıkkın, mağrur kâh son derece acıklı, yalvarır bir tavırla konuşuyordu benimle):

"Eh, on tane kadar atmışlardı kapının altından, sekizinin hakkından geldim, ancak ikisini yakaladı Blum..."

Birden öfkeden kıpkırmızı oldu yüzü.

"*Vous me mettez avec ces gens-là!*[32] Bu alçaklarla, kapı altlarından gizli gizli bildiri atanlarda, oğlum denilen o Pyotr Stepanoviç'le başa çıkabilir miyim sanıyorsunuz, *avec ces esprits-forts de la lacheté!*[33] Ah, Tanrım!"

"Yoksa karıştırdılar mı sizi bir... Ama saçma, olamaz böyle bir şey!" dedim.

Birden,

"*Savez-vous*," diye döküldü dudaklarından. "Bazı anlar oluyor,

32 (Fr.) Beni bu adamlarla bir tutuyorsunuz!

33 (Fr.) Alçaklıktan ileri gelen düzen karşıtlarıyla.

hissediyorum *que je ferai là-bas quelque esclandre.*[34] Ah, gitmeyin, yalnız bırakmayın beni! *Ma carrière est finie aujourd'huu, je le sens.*[35] Ben, biliyor musunuz, belki de atılıp, o asteğmen gibi, birisini ısırırım orada..."

Tuhaf tuhaf bakıyordu bana. Ürkek, aynı zamanda, ürkmek istiyormuş gibi bir anlatım vardı gözlerinde. Gerçekten de, zaman geçtikçe, "göçebe arabası" gelmedikçe birisine, bir şeye giderek daha çok kızıyordu sanki. Öfkelenmişti bile. Bir şey için mutfaktan çıkan Nastasya, ayağı çarpınca askıyı devirdi holde. Stepan Trofimoviç ürperdi, olduğu yerde taş kesildi. Durum anlaşılınca da tepinerek bağırdı çağırdı Nastasya'ya. Geri, mutfağa kovdu onu. Bir dakika sonra umutsuzca bana bakarak,

"Mahvoldum! *Cher*," dedi.

Birden yanıma oturdu, acıklı acıklı gözlerini gözlerimin içine dikti.

"*Cher,* Sibirya'dan korkmuyorum, yemin ederim size, ah, *je vous jure*[36] (yaşlar parıldıyordu gözlerinde), başka bir şeyden korkuyorum..."

Yüz anlatımından, sonunda çok önemli, şimdiye dek söylememek için kendine sakladığı bir şeyi anlatmak, bana anlatmak istediğini sezinlemiştim. Esrarlı bir tavırla,

"Rezaletten korkuyorum," diye fısıldadı.

"Ne rezaletinden? İlgisi yok! İnanın, Stepan Trofimoviç, bugün her şey aydınlanacak, hem de sizin yararınıza sonuçlanacak..."

"Beni bağışlayacaklarına böylesine inanıyor musunuz?"

"'Bağışlayacaklar' da ne söz! Ne diyorsunuz siz! Ne yaptınız ki? İnanın hiçbir şey yapmadınız!"

"*Qu'en savez-vous,*[37] hayatım baştan sona... *cher*... Anımsamıyorlar..."

Birden hiç beklenmedik bir tavırla,

"Hiçbir şey bulamazlarsa *daha kötü*," dedi.

"Nasıl daha kötü?"

---

34 (Fr.) Biliyor musunuz, şamata çıkaracağım orada.

35 (Fr.) Bugün meslek hayatım sona erdi, anlıyorum bunu.

36 (Fr.) Yemin ederim.

37 (Fr.) Nereden biliyorsunuz.

"Basbayağı."

"Anlayamıyorum."

"Dostum, sevgili dostum, varsın, Sibirya'ya, Arhangelsk'e sürsünler beni, tüm haklarımı elimden alsınlar. Mahvolmak varsa kaderde, olayım! Ama... korktuğum başka benim (gene fısıltı, ürkek, esrarlı bir tavırla)."

"Neden, neden korkuyorsunuz?"

"Kırbaçlamalarından," dedi.

Bitkin, umutsuz baktı bana. Aklını mı kaçırıyor diye korkuya kapıldım.

"Kim kırbaçlayacak sizi?" diye haykırdım. "Nerede? Niçin?"

"Nerede mi? Orada işte... nerede adam kırbaçlıyorlarsa..."

Neredeyse kulağıma eğildi.

"Eh, *cher*," diye fısıldadı. "Ayaklarının altından döşeme hareket ediyor birden kişinin, öne eğiliyorsun... Herkes bilir bunun nasıl olduğunu."

Ne söylemek istediğini anlamıştım.

"Masal bunlar," diye haykırdım. "Modası geçmiş masal, şimdiye dek böyle şeylere inanıyor muydunuz yoksa?"

Kahkahayla gülmeye başlamıştım.

"Masal! Bir şeyden çıkmış olmalı bu masallar. Kırbaçlanan anlatamaz ya. Belki on kez hayalimde canlandırdım!"

"Evet, evet ama, sizi niçin kırbaçlasınlar? Bir şey yapmadınız ki, öyle değil mi?"

"Bu daha kötü, bakacaklar bir şey yapmamışım, basacaklar kırbacı."

"Bunun için sizi Petersburg'a götüreceklerine inanıyorsunuz!"

"Dostum, hiçbir şey için üzülmediğimi söyledim size, *ma carrière est finie.*[38] Skvoreşniki'de benimle vedalaştıktan sonra acıyorum yaşadığıma... ama rezalet, rezalet, *que dira-t-elle,*[39] öğrenirse?"

Umutsuzca baktı bana, yüzü kıpkırmızı oldu zavallının. Ben de indirdim bakışlarımı.

"Hiçbir şey öğrenemeyecek, hiçbir şey olmayacak size çünkü.

38 (Fr.) Meslek hayatım sona erdi.

39 (Fr.) Ne diyecek.

Ömrümde ilk kez konuşuyorum sizinle sanki Stepan Trofimoviç, bu sabah öylesine şaşırttınız ki beni."

"Dostum, korku değildir bu. Ama varsın bağışlasınlar beni, geri getirsinler, bir şey de yapmasınlar, yine de mahvoldum sayılır. *Elle me soupçonnera toute sa vie...*[40] beni, beni! Ozan, düşünür, yirmi iki yıl onun saydığı beni!"

"Aklına bile gelmeyecek."

Aşırı bir güvenle,

"Gelecek," diye mırıldandı. "Petersburg'dan ayrılmadan önce, Büyük Oruç'ta, ikimizin de korktuğumuz o sıralar birkaç kez konuştuk bu konuda... *Elle me soupçonnera toute sa vie...* nasıl inandırsın? Kuşkusuz çıkacak. Kim inanır bu küçücük kentte, *c'est invraisemblable... Et puis les femmes...*[41] Sevinecek. Pek üzülecek, gerçek bir dost gibi yürekten acı çekecek ama, içten içe de sevinecek. Ömrünce bana karşı kullanabileceği silahlar vereceğim eline! Ah, mahvoldum ben! Yirmi yıl çocuklar gibi mutlu yaşadım onunla bir arada... sonunda böyle oldu!

Elleriyle yüzünü kapadı.

"Stepan Trofimoviç," dedim, "hemen şimdi gidip, durumu Varvara Petrovna'ya bildirseniz daha iyi olmaz mı?"

Ürperdi, fırladı yerinden, ayağa kalktı.

"Tanrı korusun! Asla, ayrılırken Skvoreşniki'de söylenen o sözden sonra dünyada olmaz!"

Gözleri parlıyordu.

Sanıyorum bir saat daha, belki bir saatten çok oturduk, hep bir şey bekliyorduk. Öyle bir düşünce yer etmişti içimizde. Gene uzandı, gözlerini bile kapadı, yirmi dakika hiç konuşmadan öyle yattı, uyudu. Ya da kendinden geçti bile sandım bir ara. Birden doğruldu, başından çekti aldı havluyu, kanepeden indi, aynaya koştu, titreyen elleriyle kravatını bağladı, gök gürültüsü gibi bir sesle Nastasya'ya seslendi. Paltosunu, yeni şapkasını, bastonunu getirmesini söyledi.

Çatlak bir sesle,

"Artık dayanamayacağım," dedi. "Dayanamayacağım!.. Gidiyorum."

---

40 (Fr.) Hayatı boyunca benden kuşkulanacak.

41 (Fr.) İnanılır gibi değil. Hem sonra kadınlar.

Ben de fırladım yerimden.

"Nereye?"

"Lembke'ye. *Cher,* gitmeliyim, gitmek zorundayım. Bir görevdir bu. Bir yurttaş, bir insanım, yonga parçası değil, haklarım var, hakkımı istiyorum... Yirmi yıl istemedim haklarımı, utanılacak bir biçimde ömrümce unuttum onları... ama şimdi istiyorum. Her şeyi, her şeyi söylemek zorundadır bana. Telgraf aldı. İşkence etmeye hakkı yok bana. İstiyorsa tıksın içeri, tıksın!"

Tuhaf, ince bir sesle bağırıp çağırıyor, ayaklarını yere vuruyordu.

Gerçi korkuyordum onun için ama, elimden geldiğince sakin,

"Tebrik ederim sizi," dedim. "Karalar bağlayıp, evde beklemekten iyidir bu. Ama ruhsal durumunuz için kutlamayacağım sizi. Bakın, neye benziyorsunuz, nasıl gideceksiniz oraya. *Il faut être digne et calme avec Lembke.*[42] Gerçekten şimdi birine saldırabilirsiniz, ısırırabilirsiniz orada."

"Kendi kendimi vereceğim ele. Doğrudan gidip gireceğim aslanın ağzına..."

"Ben de sizinle geliyorum."

"Bundan azını beklemiyordum sizden zaten, gerçek bir dost olarak kendinizi feda etmenize ses çıkarmıyorum, ama eve, yalnızca eve kadar. Benim varlığımla kendinizi lekelemek zorunda değilsiniz, buna hakkınız yok. *Oh, croyez-moi, je serai calme!*[43] Bu anda kendimi *à la hauteur de tout ce qu'il y a de plus sacre*[44] biliyorum..."

"Belki eve de girerim sizinle," diye kestim sözünü. "Dün Visotski'ye haber gönderdiler bana o budala komitelerinden. Bana güvendiklerini bildiriyorlar. Yarınki şölende düzenleyiciler ya da nasıl desem... tepsilerle ilgilenecek, kadınlara kur yapacak, konuklara yer açacak, sol omuzlarında kırmızı beyaz bir kurdele taşımaları kararlaştırılan altı gençten biri olmamı öneriyorlardı. Önce kabul etmek istememiştim ama, Yuliya Mihaylovna'nın kendisiyle görüşmek için niçin giremeyeyim eve şimdi... İşte böyle gireceğiz birlikte."

---

42 (Fr.) Lembke'ye karşı dürüst ve sakin davranmak gerekir.

43 (Fr.) A, inanın bana, sakin olacağım.

44 (Fr.) Kutsal olan her şeye layık biçimde.

Başını öne eğmiş dinliyordu beni. Söylediklerimden bir şey anlamadığı belliydi. Kapının eşiğinde duruyorduk.

"*Cher,* (köşede yanan kandile doğru uzattı kolunu) "*cher,* hiçbir zaman inanmadım buna ya... bırakın, bırakın! (Haç çıkardı). *Allons!*"[45]

Onunla birlikte merdiven başına çıkarken,

"Eh, böylesi daha iyi," diye geçiriyordum içimden, "yolda temiz havada açılır, sinirlerimiz yatışır, eve döner, yatar uyuruz..."

Ama boşuna öyle düşünüyordum. Stepan Trofimoviç'i daha da sarsan, bütünüyle sapıttıran... bir olay oldu yolda. Öyle ki, doğrusunu söyleyeyim, dostumuzun o sabah gösterdiği canlılığı hiç beklemiyordum ondan. Zavallı dostum, iyi yürekli dostum!

45 (Fr.) Gidelim.

ONUNCU BÖLÜM

Flibuster'ler - Uğursuz Sabah

I

Yolda başımızdan geçen olay da şaşırtıcı durumlardandı. Ama her şeyi sırasıyla anlatmak gerek. Stepan Trofimoviç'le ben, sokağa çıkmadan bir saat önce, Spigulinski Fabrikası'ndan yetmiş kişilik, belki de daha kalabalık bir işçi grubu kentte dolaşmıştı. Birçok kentli, merakla izlemişti onları. Grup ağırbaşlı, hemen hemen sessiz, büyük bir düzen içinde geçmişti. Sonraları herkes bu yetmiş kişinin, Spigulinlerin fabrikasında çalışan sayıları altı yüzü aşkın işçinin, valiye gidip, fabrikayı kaparken işçilerin tümüne yol veren, üstelik onların haklarını göz göre göre yiyen yöneticiden yakınmak için aralarından seçtikleri bir grup olduğu görüşünde birleşmişti. Şimdi hiç kimsenin kuşku etmediği bir gerçektir bu. Bazı kimseler bugüne dek katılmıyorlar bu seçim görüşüne. Böyle seçim için yetmiş kişinin çok olduğunu, bu kalabalığın daha çok hakarete uğrayanlardan toplandığını, yalnız kendileri için yakınmaya geldiklerini, sonraları öylesine gürültülü sözünü ettikleri toptan bir "başkaldırının" fabrikada söz konusu olduğunu söylüyorlar ısrarla. Bir başkaları ise, aşırı heyecanlı, bu yetmiş kişinin bayağı başkaldıranlar değil, tam anlamıyla politik olduklarında, yani en ateşli işçiler oldukları için gizli bildirilerden ötekilere oranla da-

ha çok heyecana geldiklerinde diretiyorlardı. Sözün kısası, bu işte birisinin parmağı var mıydı, yok muydu, hâlâ kesinlikle bilinmiyor. Benim kişisel görüşüme göre, gizli bildirileri hiç okumamışlardı bu işçiler. Okumuş olsalar bile, bu bildirileri yazanlar, deyişlerinin tüm yalınlığına karşın, son derece karışık, anlaşılmaz yazdıkları için, bir sözcüğünü bile anlamamışlardı. Ama fabrika işçileri güç durumda kaldıkları, başvurdukları polis de dertlerine ortak olmayınca, haklı olarak, ellerinden gelirse hep birlikte "generalin kendisine" gitmeye, hatta olursa, en baştakinin elinde bir kâğıt, kapısının önünde uslu uslu dizilmeye, kapıda görünür görünmez de, hep birden yere kapanmaya, peygambermiş gibi ona yalvarmaya karar vermiş olmalarından daha olağan ne olabilirdi? Bence ne bir başkaldırma ne de seçim söz konusuydu burada. Eski, tarihten bilinen bir şeydir bu. Nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, sırf vereceği hazzı düşünerek, "generalin kendisiyle" konuşmaya bayılır Rus halkı.

Gerçi Pyotr Stepanoviç, Liputin, belki başka birisi daha, hatta Fedka olaydan önce fabrika işçilerinin arasına dalmışlardı (bunun doğru olduğunu gösteren kesin deliller var), ancak deneme için onlarla, iki ya da üçüyle –hadi bilemediniz beşiyle olsun– konuşmuştu, ama bu konuşmaların bir etkisi olmadığına inanıyorum. Başkaldırmaya gelince, fabrika işçileri, onların propagandalarından bir şey anlamış olsalardı, budalaca, uygunsuz bir konu diye hemen uzaklaşırlardı oradan. Fedka'nın durumu başkaydı: Onun Pyotr Stepanoviç'den şanslı olduğu anlaşılıyor. Üç gün sonra çıkarılan yangına, Fedka ile (şimdi kesinlikle bilindiği gibi) gerçekten de iki fabrika işçisi de katılmıştı. Sonra aradan bir ay geçince bu kez yangın çıkarmaktan, soyguncuktan köyde üç eski fabrika işçisi daha yakalanmıştı. Ama Fedka onları hareket etmeleri için kandırdıysa da, gene bu beş kişiydi bu, ötekilerin böyle bir şeyi duyulmadı çünkü.

Her neyse, işçi kalabalığı sonunda valinin evinin önündeki alana vardı. Uslu uslu, sessizce dizildiler orada. Sonra gözlerini kapıya dikip beklemeye başladılar. Dizilir dizilmez (yani, sanki özellikle gibi o anda evde bulunmayan valinin gelişinden yarım saat önce) şapkalarını çıkardıklarını söylüyorlar. Hemen geldi polis. Başlangıçta bir-

kaç polis vardı, sonra doldular. Gözdağı vererek işçilere dağılmalarını söylediler. Ama işçiler çite kadar gitmiş koyun sürüsü gibi oldukları yerden kıpırdamıyorlardı. "Generalin kendisini" görmeye geldiklerini söylüyorlardı. Aşırı bir kararlılık okunuyordu yüzlerinde. Yersiz bağırmalar kesildi. Hemen bir dalgınlık, fısıltıyla yürütülen esrarlı bir düzen, yöneticilerin canını sıkan sert, heyecanlı bir endişe aldı yerini. Polis müdürü, von Lembke'nin gelmesini beklemeyi uygun buldu. Troykayla uçarak alana geldiği, sözde daha arabadan inmeden köylülerle çekişmeye başladığı yalandır. Gerçekten uçarcasına gider, arkası sarı boyalı troykasıyla uçmayı pek severdi. "Çılgın atları" Gostinaya'daki tüccarları heyecanlandırarak giderek daha çok çıldırdıkça, yana bu amaçla çakılmış kayığa tutunarak ayağa kalkar, anıtlarda olduğu gibi sağ kolunu boşluğa uzatır, tüm kenti öyle dolaşırdı. Ama bu kez, her ne kadar troykasından atlarken sert birkaç söz söylemeden edemediyse de, bunu sırf ününü korumak için yapmıştı. Süngü takmış askerlerin getirtildiği, bir yerden telgrafla topçu, eyalet askeri istendiği saçmadır: Uyduranların bile artık inanmadıkları masallardır bunlar. Yangın tulumbalarının getirildiği, halkın ıslatıldığı da saçmadır. İlya İlyiç sinirlenerek, hepsini sırılsıklam edeceğini bağırarak söylemişti yalnızca. Başkent gazetelerinde sözü edilen tulumbalar işte bu sözden çıkarılmış olacaklar. Akla en yatkın biçim, eldeki tüm polis memurlarıyla kalabalığı kuşatıp kontrol altına aldıkları, von Lembke'ye de haber vermek için, birinci bölgeden bir memuru polis müdürünün troykasına bindirip Skvoreşniki'ye koşturduklarıdır. Von Lembke'nin yarım saat önce kupa arabasıyla oraya gittiği biliniyor...

Ama itiraf edeyim, gene de çözümlenmemiş bir soru kalıyor kafamda: Boş, yani olağan bir dilekçiler grubunu –hem de yetmiş kişilik– nasıl oldu da daha işin başında, ilk adımı atmadan her şeyi kökünden sarsabilecek bir başkaldırma sandılar? Habercinin gitmesinden yirmi dakika sonra geldiğinde, Lembke de niçin bu görüşe katıldı? Ben olsam şöyle düşünürdüm (ama gene kişisel görüşüm bu): Bu kalabalığı von Lembke'ye böyle göstermek, özellikle, ondan gerçek delilleri gizlemek, yöneticiyle, kafa kafaya veren İlya İlyiç'in çıkarına bile sayılırdı. Öte yandan, bu aklı Lembke vermişti ona. Son iki gündür, esrarlı, pek gizli, bununla birlikte kesin bir

şey anlaşılmayan birkaç konuşma geçmişti aralarında. İlya İlyiç, valinin bildirilere, Spigulinski Fabrikası işçilerini birisinin sosyalist başkaldırmaya kışkırttığı görüşünde olduğunu, öyle ki, bu kışkırtma asılsız çıksa, valinin belki üzüleceğini bile anlamıştı. Von Lembke'nin evinden çıkarken, "bir şeyler yapıp Petersburg'a kendilerini göstermek istiyorlar," diye geçiriyordu içinden kurnaz İlya İlyiçimiz. "Eh, bizim de işimize gelir bu."

Ama zavallı Andrey Antonoviç'in, kendini göstermesine yarayacak olsa bile, başkaldırmayı istemediğine inanıyorum. Görevine son derece düşkün, evleninceye dek hiç suç işlememiş bir memurdu. Devlet odun deposu yöneticiliği gibi masum bir görevden, gene onun kadar masum Minhen'den, kırklık bir prenses onu çekip kendi düzeyine çıkarmışsa, bunun suçu onun muydu ki? Şimdi sözde gücünü toplaması için İsviçre'deki bilinen o özel kuruma zavallı Anton Antonoviç'in düşmesine neden olan durumun ilk açık belirtilerinin o uğursuz sabahtan sonra başladığını kesinlikle biliyorum. Ama *bir şeyin* açık belirtilerinin özellikle o sabahtan sonra ortaya çıktığı kabul edilirse, bence, o denli açık olmasa bile, bu çeşit birtakım belirtilerin daha önce de göründüğünü düşünmek gerekir. En inanılır kaynaklardan biliyorum, (düşünün ki, aradan bir zaman geçtikten sonra Yuliya Mihaylovna'nın kendisi anlattı bana bu olayın bir bölümünü; hem de anlatırken o mağrur tavrı yoktu artık, *hemen hemen* pişman olmuş gibi anlatıyordu, kadın hiçbir zaman *hepten* pişman olmaz çünkü), evet, en inanılır kaynaklardan biliyorum, bir gün önce gece geç vakit, saat üçte karısının odasına gitti Andrey Antonoviç, uyandırdı, "ultimatomunu" dinlemesini istedi. Bu istek öylesine ısrarlıydı ki, Yuliya Mihaylovna başında bigudiler, yatağının içinde şaşkın şaşkın doğrulmak, oturup, alaycı bir hafifsemeyle de olsa, onu dinlemek zorunda kalmıştı. O gece ilk kez anladı Yuliya Mihaylovna kocasının onu kendinden ne denli uzak tuttuğunu, dehşete düştü. Nihayet aklını başına toplaması, yumuşaması gerekirdi ama, korkusunu gizledi, eskisinden daha inatla direndi. Her evlilikte olduğu gibi, onun da Andrey Antonoviç'e karşı birçok kez denenmiş, adamcağızın tepesini birçok kez attırmış bir davranışı vardı. Yuliya Mihaylovna'nın bu davranışı bir saat, iki saat, bir gün, hatta üç gün süren, hakaret dolu bir su-

suştu. Bu susuş süresinde ne olursa olsun, Andrey Antonoviç ne dil dökerse döksün, üçüncü katın penceresinden aşağı atlamak için pencereye bile çıksa, ağzını açmazdı Yuliya Mihaylovna... Duygulu bir insan için dayanılması güç bir davranış! Kocasının son zamanlardaki başarısızlıkları yüzünden, kentin başkanı olarak elindeki yetkilerini kullanamadığı için mi cezalandırıyordu onu Yuliya Mihaylovna; gençlerle, tüm grubumuzla ilişkisini ince, uzak görüşlü amaçlarını anlayamadan eleştirmesine mi içerliyordu; Pyotr Stepanoviç'i budalaca, anlamsız kıskanmasına mı kızıyordu, her neyse, gecenin üçü olmasına, Andrey Antonoviç'i ilk kez böylesine heyecanlı görmesine karşın, yumuşamamaya kararlıydı. Karısının konuk odasının halıları üzerinde kendinde olmadan bir aşağı bir yukarı dolaşırken karmakarışık konuşarak her şeyi, tüm gerçeği anlattı ona, içini döktü. Bardak taşmıştı artık çünkü. Herkesin onunla alay ettiğinden, "budala yerine koyduğundan" başlamıştı. Karısının hafif gülümsediğini sezinleyince "yüz ifadelerine boş veriyorum!" diye haykırdı cırlak bir sesle. "Varsın 'budala' olayım, ama bir gerçektir bu!.." "Hayır, sayın bayan, zamanı geldi; şunu bilesiniz ki, gülünecek durum yok artık, kadınca cilvelerin de sırası değil. Her tavrı yapmacık bir kadının konuk odasında değil, gerçekleri söylemek için boşlukta karşılaşmış iki soyut kişi gibiyiz." (Kuşkusuz, ne söyleyeceğini bilemiyor, düşüncelerini tam anlatacak sözcükler bulamıyordu). "Siz, evet siz çıkardınız beni eski durumumdan sayın bayan, yalnız sizin için, sizin ün düşkünlüğünüz için kabul ettim bu görevi... Alaylı alaylı gülüyorsunuz değil mi? Öyle mağrur olmayın, acele etmeyin. Şunu bilesiniz ki, sayın bayan, şunu iyi bilesiniz ki bu görevi başarıyla yürütebilirdim. Hem bir bunu değil, böyle onunu birden... yetenekleri olan bir insanım çünkü. Ama sizinle sayın bayan, sizin yanınızda yapamam. Yanınızda hiçbir yeteneğim olmuyor çünkü. Bir şeyin iki merkezi olamaz. Ama siz onu da yaptınız, biri benim çalışma odamda, öteki sizin konuk odanızda, yönetimin iki merkezi sayın bayan, ama izin vermeyeceğim buna, vermeyeceğim, vermeyeceğim! Evlilikte olduğu gibi görevde de bir merkez vardır, iki olamaz... Karşılığınız ne oldu bana?" diye haykırdı birden, "evliliğimiz sizin sürekli, her an, kişiliği olmayan, budala, hatta alçak bir

insan olduğumu bana gösterme geçti. Bense yine sürekli, her an, kişiliğimin olduğunu, hiç de budala sayılamayacağımı, temiz yürekliliğimle herkesi şaşırttığımı aşağılık bir tavırla kanıtlamaya çalışmak zorunda kalıyordum size. Nereden bakılırsa bakılsın, bayağı bir durum değil mi bu?" Burada ayaklarını çabuk çabuk halıya vurmaya başlamıştı. Öyle ki, sert, mağrur bir tavırla ayağa kalkmak zorunda kaldı Yuliya Mihaylovna. Hemen sindi beriki, ama sonra duygulandı, yumruklarıyla göğsüne vurarak hemen beş dakika hıçkıra hıçkıra (evet, hıçkıra hıçkıra) ağladı. Yuliya Mihaylovna'nın derin sessizliği yavaş yavaş bozuyordu sinirlerini. Sonunda dayanamadı artık, Pyotr Stepanoviç'i kıskandığını söyleyiverdi. Aşırı derecede budalalık ettiğini anlayınca çılgınca öfkelendi, "Tanrı'nın reddedilmesine izin vermeyeceğini", "dinsiz, görgüsüz" grubu dağıtacağını, valinin, "dolayısıyla karısının da" Tanrı'ya inanmak zorunda olduklarını, gençlerin hareketlerine artık göz yummayacağını haykırmaya başladı. "Sizin, evet sizin sayın bayan, kocanızın kişiliği için çalışmanız, kötü yetenekleri olan bir insan bile olsa (ki kötü yeteneklerim yok benim), onun zekâsını övmeniz gerekirken kentte herkesin beni küçük görmesinin suçlusu sizsiniz. Hepsini böyle düşünmeye siz zorladınız!.." Kadın sorununu kökünden sileceğini, bu düşünceyi ortadan kaldıracağını, mürebbiyeler (hepsinin canı cehenneme!) yararına düzenlenen budalaca eğlenceyi hemen yarın dağıtacağını; önüne ilk çıkan mürebbiyeyi yarın sabah "neferle" il sınırından dışarı atacağını söylüyordu bağıra bağıra. "Mahsus, mahsus!" diye ciyaklıyordu. "Adamlarınızın fabrikada işçileri başkaldırmaya kışkırttıklarını, benim bundan haberdar olduğumu biliyor musunuz? Bildiri dağıttıklarından haberiniz var mı? Dört hainin adını bildiğimi, çıldıracağımı, çıldırmak üzere olduğumu biliyor musunuz!.." Ama birden kesti sessizliğini burada Yuliya Mihaylovna. Sert bir tavırla, gençlerin suç sayılabilecek niyetlerinden çoktan haberdar olduğunu, bütün bunların budalalık olduğunu, kocasının durumu fazla ciddiye aldığını söyledi. "Yaramazlara gelince, yalnız dördünün değil, hepsinin adını biliyorum (yalan söylüyordu), bunun için çıldırmak niyetinde değilim. Tersine, aklıma daha çok güveniyor, her şeyi hoş bir biçimde düzene sokabileceğime inanıyorum: Gençlere

kişiliklerini kazandıracağım, akıllanmalarını sağlayacağım. Birdenbire, hiç beklenmedik bir anda anlatacağım onlara niyetlerinden haberdar olduğumu, sonra da sağduyulu, daha aydınlık bir çalışmanın yollarını göstereceğim." Ah, ne oluyordu o anda Andrey Antonoviç'e! Pyotr Stepanoviç'in onu gene aldattığını, böylesine kabaca onunla alay ettiğini, ona anlattığından çoğunu, hem de daha önce, Yuliya Mihaylovna'ya anlattığını. Sonra, tüm bu işlerin Pyotr Stepanoviç'in başının altından çıktığını sezinleyince çok öfkelenmişti. Birden tüm zincirleri koparark, "Şunu bilesin ki kafasız, budala kadın," diye haykırdı. "Evet, bilesin ki, senin o iğrenç sevgilini hemen şimdi hapsedeceğim, ayaklarına zincir vurdurup, Sibirya'ya süreceğim. Ya da gözlerinin önünde pencereden atlayacağım!" Bu söyleve karşılık öfkeden kıpkırmızı kesildi Yuliya Mihaylovna'nın yüzü. Fransız tiyatrosunda yüz bin rubleye Paris'ten getirilen aktrist hoppa kadın rolü oynarken, onu kıskanmaya cüret eden kocasının yüzüne karşı güldüğü o uzun, çınlayıcı kahkahaların tıpkısı bir kahkaha attı. Von Lembke pencereye koşacak oldu, ama olduğu yerde çakıldı kaldı birden, kollarını göğsünde çapraz yaptı, yüzü ölününki gibi bembeyaz, gülen karısına baktı kötü kötü. Sık sık soluyarak, yalvarır bir sesle, "Biliyor musun, biliyor musun, Yuli..." dedi, "elimden bir şey gelmeyeceğini, hiçbir şey yapamayacağımı biliyor musun?" Ama son sözlerini izleyen öncekinden güçlü kahkaha üzerine dişlerini sıktı, inledi, birden koştu – pencereye değil, karısının üzerine– yumruğunu kaldırdı! İndirmedi kolunu, hayır, üç kez hayır; ama bu yüzden de mahvoldu işte o anda. Kendini bilmeden çalışma odasına koştu, hazırlanmış yatağının üzerine olduğu gibi, yüzükoyun attı kendini, deli gibi başına sardı çarşafı, iki saat yattı öyle, uyumadı, kafasının içi bomboştu, yüreğinde çeki taşı gibi bir ağırlık, gönlünde hareketsiz bir umutsuzluk vardı. Arada bir acılı, hummalı bir ürpermeyle titriyordu tüm bedeni. Birtakım karmakarışık, hiçbir şeye uymayan şeyler geliyordu aklına: Örneğin, kâh on beş yıl önce Petersburg'da odasında duran, yelkovanı düşmüş, eski duvar saatini kâh şen yaradılışlı memur Milbua'yı, bir gün onunla Aleksandrovski Parkı'nda küçük bir serçeyi yakalayışını, yakaladıktan sonra aklı başında adamlar olduklarını anımsayıp kahkahalarla gülerek parkta dolaştıklarını

düşünüyordu. Sanırım, sabah saat yedide uyuyakaldı, farkına varmadan, hoş düşlerle dolu, tatlı bir uykuya daldı. Saat onu az geçe uyanınca dehşetle fırladı yatağından. Bir anda her şeyi anımsayıp avuç içiyle alnına vurdu: Ne kahvaltıyı ne Blum'u ne polis müdürünü ne de Ski üyelerinin, bu sabahki toplantılarına başkanlık etmesi için onu beklediklerini bildirmeye gelen memuru kabul etti. Hiçbir şey dinlemiyor, anlamak istemiyordu. Çılgın gibi Yuliya Mihaylovna'nın bölümüne koştu. Çoktan beri Yuliya Mihaylovna'nın yanında kalan yaşlı, soylu bir kadın olan Sofya Antropovna çıktı karşısına orada. Yuliya Mihaylovna'nın saat onda üç arabalık büyük bir grupla Skvoreşniki'de Varvara Petrovna Stavrogina'ya, iki hafta sonra düzenlenmesi düşünülen ikinci eğlencenin yerini görmeye gittiğini, daha üç gün önceden bunu Varvara Petrovna'nın ısrarla istediğini söyledi. Bu habere şaşan Andrey Antonoviç, odasına döndü, acele arabayı hazırlamalarını söyledi. Arabanın hazırlanmasını bile güç bekledi. Yuliya Mihaylovna'nın tutkusuyla yanıyordu içi. Yalnızca yüzüne bakmak, yanında durmak beş dakikacık... belki de bakardı ona Yuliya Mihaylovna, fark ederdi geldiğini, eskisi gibi gülümserdi ona, bağışlar... o-o-oh! "Araba da nerede kaldı!" Masanın üzerinde duran kalın kitabı bilinçsizce açtı (bazen böyle rastgele bir sayfayı açıp yukarıdan üç satır okuyarak falına bakardı). Şöyle başlıyordu sayfa: *"Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles".*[1] Voltaire, *Candide.* Yere tükürdü. Arabaya koştu. "Skvoreşniki'ye!" Efendisinin yol boyunca atları dörtnala koşturduğunu, ama konağa yaklaştıklarında birden arabayı döndürttürdüğünü, kente geri dönmek istediğini söylüyordu arabacı: "Çabuk, lütfen daha çabuk." Kent kapısına gelmeden, "Gene durmamı buyurdular, arabadan indiler, yolu geçip tarlada yürüdüler. Bir derdi var diye geçiriyordum içimden, ama durdular, çiçeklere bakmaya başladılar, o kadar çok durdular ki, öyle ayakta, ne yalan söyleyeyim, şaştım, kuşkulanmaya bile başladım." Böyle anlatıyordu arabacı. O sabahki havayı anımsıyorum: Soğuktu, ayaz vardı, rüzgârlı bir eylül sabahıydı. Yolun ötesine geçen Andrey Antonoviç'in gözlerinin önünde çoktan harman edilmiş ekin yığınları dolu çıplak tarlanın soğuk görünümü uzanıyordu.

1 (Fr.) Her şey mükemmel, her şey yolunda.

Uğuldayan rüzgâr ölmüş birkaç çiçeğin acıklı artıklarını sallıyordu... Sonbaharın, soğukların öldürdüğü bu bitmiş çiçeklere benzetmek istedi mi kendisini acaba? Sanmam. Dahası kesinlikle sanıyorum, arabacının da, o sırada polis müdürünün troykasıyla gelen birinci bölge komiserinin de valinin yanına gittiğinde elinde bir demet sararmış çiçek gördüğünü ısrarla söylemesine karşın, Andrey Antonoviç'in çiçek aklına bile gelmemişti o anda. Görevinde titiz bir insan olan Komiser Vasiliy İvanoviç Flibustyerov, kentimize daha yeni gelmişti ama, aşırı çekememezliğiyle, görevini başarmak için her çareye başvurmasıyla, her zaman içkili gezmesiyle hemen tanınmıştı. Troykadan atlayıp, amirinin düşünceli, deli gibi, ama kararlı görünüşü karşısında hiç duraksamadan bir anda söyledi "kentte kargaşalık" çıktığını.

Andrey Antonoviç yüzünde sert, ama en küçük bir şaşkınlık, ya da kupa arabasıyla arabacıyla ilgili bir düşünceyi göstermeyen, çalışma odasındaymış gibi bir anlatımla döndü komisere,

"Aa? Ne?"

"Korsanların birinci bölge komiseri, efendim. Kentte isyan var."

Andrey Antonoviç dalgın,

"Flibustyerler mı?" diye sordu.

"Evet efendim. Şpigulinski Fabrikası'nın işçileri başkaldırdı."

"Şpigulinski Fabrikası'nın işçileri mi dediniz?"

"Şpigulinski" adı bir şey anımsatmıştı ona sanki. Ürperdi bile, parmağını şakağına dayadı: "Şpigulinski!" Bir şey söylemeden, ama hâlâ dalgın, yavaş yavaş arabasına yürüdü, bindi, kente sürmesini söyledi arabacıya. Komiser de troykayla arkadan.

Yolda ilginç birçok konuda birçok düşüncenin aklına üşüştüğünü sanıyorum. Ne var ki vali konağının önündeki alana girdiğinde, nasıl davranacağı üzerine kesin bir kararı olduğunu pek sanmıyorum. Ama "isyancılar" kalabalığını, polis kordonunu, çaresiz (belki de özellikle çaresiz) polis müdürünü, herkesi sabırsızlıkla onu bekler görünce tepesi attı. Yüzü kireç gibi, indi kupa arabasından. Sık sık soluyarak, güç işitilir bir sesle,

"Şapkalarınızı çıkarın!" dedi.

Sonra umulmadık, kendisi için de hiç umulmadık (olayların sonraki çözümü belki de bu umulmadıklıktaydı işte) bir tavırla,

"Diz çökün!" diye bağırdı.

Kış yarışlarında dağda da öyle olur. Tepeden kendilerini koyveren kızaklar, yamacın yarısında durabilirler mi hiç? Andrey Antonoviç, görünüşünün tam tersine, yapısı aydınlık bir insandı. Hiçbir zaman hiç kimseye bağırmamış, ayaklarını yere vurmamıştı. Ama böyleleri, kızakları tepeden bir kez koptuktan sonra çok daha tehlikeli olurlar. Her şey dönüyordu gözlerinin önünde. Daha tiz, anlamsız bir sesle.

"Korsanlar," diye haykırdı.

Kısıldı sesi. Ne yapacağını bilmeden öyle duruyordu, ama tüm varlığıyla biliyor, sezinliyordu kesinlikle bir şeyler yapması gerektiğini.

"Tanrım!" diye sesler duyuldu kalabalıktan. Bir delikanlı haç çıkarmaya başladı. İki üç kişi gerçekten diz çökecek oldu. Ama ötekiler hep birlikte üç adım öne yürüdüler. Hepsi birden bağırmaya başladı: "Efendimiz... kırk kapiğe pazarlık etmiştik... müdür... söyleyen de..." vb. Bir şey anlaşılmıyordu bağrışmadan.

Ne yazık ki anlayamıyordu Andrey Antonoviç: Çiçekler hâlâ elindeydi. Stepan Trofimoviç için, "göçmen arabaları" ne denli açık seçik idiyse, şimdi onun için de isyan o denli açık seçikti. Gözlerini alabildiğince açmış, ona bakan "isyancılar" kalabalığının en önünde de, onları "kışkırtan," dünden beri aklından bir an bile çıkmayan Pyotr Stepanoviç vardı... Pyotr Stepanoviç, nefret ettiği Pyotr Stepanoviç...

Daha da umulmadık bir sesle,

"Kırbaçlar!" diye haykırdı.

Bir ölüm sessizliği çöktü alanın üzerine.

Kesin bilgilere, benim tahminlerime dayanarak söylersek, böyle olmuştu bu. Ama bundan sonraki bilgiler de, benim tahminlerim gibi belirsizleşiyor. Öte yandan, birtakım gerçekler de var ortada.

Önce, kırbaçlar pek çabuk gelmişti. Anlayışlı polis müdürünün onları daha önceden hazırlattığı belliydi. Bununla birlikte, iki kişi cezalandırıldı, üç bile olmadığını sanıyorum. Kesin söylüyorum bunu. Hepsinin ya da hiç değilse yarısının cezalandırıldığı uydurmadır. Oradan geçen yoksul, ama soylu bir kadının da yakalanıp, nedense hemen orada kırbaçlandığı üzerine söylenenler de yalan-

dır. Ne var ki, bir zaman sonra Petersburg gazetelerinden birinde bu kadınla ilgili bir yazıyı kendim okudum. Kentte çok kimse, mezarlıkta bir kulübede yaşayan Avdotya Petrovna Tarapıgina diye bir kadından söz ediyordu. Sözde kadın konuk gittiği bir yerden kulübesine dönerken alanda kalabalığı görmüş, doğal bir merakla kalabalığa katılmış, olanları görünce de, "Bu ne rezalet!" diye bağırmış. Hemen yakalamışlar onu, "ıslatmışlar". Bu olayı gazetelere vermekle yetinmediler, heyecandan yardım bile topladılar kadına kentte. Ben de yirmi kapik verdimdi. Sonra ne oldu? Şimdi anlaşılıyor ki, Tarapıgina diye bir kadın, kentimizde yokmuş bile! Öğrenmek için kendim gittim mezarlığa: Tarapıgina diye birini orada tanıyan bilen yoktu. Üstelik ortalıkta dolaşan söylentileri söyleyince alındılar. Bu var olmayan Avdotya Petrovna'dan söz etmemin tek nedeni, onun başına gelenin (gerçekte var olsaydı kuşkusuz) az kaldı Stepan Trofimoviç'in başına da gelecek olmasıydı. Belki bu yüzden çıktı Tarapıgina ile ilgili o budalaca söylenti. Yani söylenti bir zaman sonra değiştirilip Tarapıgina diye bir kadına yakıştırılmış olabilir. Özellikle şunu söylemek isterim: Alana geldiğimizde yanımdan nasıl sıvıştı, bilemiyorum. Aklım da ermiyor buna. Ruhsal durumunun kötü olduğunu bildiğim için alanı dolanarak valinin evine götürmek istiyordum onu. Kendim de merak etmiş, ancak bir dakikalığına durup, ilk önüme çıkana ne oluyor diye sormuştum ki, bir baktım, Stepan Trofimoviç yok yanımda. İçgüdümle hemen en tehlikeli yerde aramaya koştum onu. Nedense, kızağı tepeden koptu diye bir sezgi vardı içimde. Gerçekten de olayların tam merkezindeydi. Hiç unutmam, kolundan yakaladım, ama gururlu, sakin, aşırı derecede mağrur baktı yüzüme. Kopuk bir tel gibi titreşen bir sesle,

"*Cher*," dedi. "Burada, bu alanda, bizim yanımızda böylesine kaba davrandıklarına göre, yalnız olduklarında neler yaparlar *bu*..."

Öfkeden titreyerek, aşırı bir heyecanla parmağını iki adım ötemizde durmuş, şaşkın şaşkın bize bakan korsana uzattı.

Adam gözü kararmış,

"*Bu mu dedin?*" diye bağırdı avazı çıktığınca.

Yumruğunu sıkarak yanımıza geldi.

"Ne demek bu? Peki sen kimsin?"

Delirmiş, aklını oynatmış gibi,

"Sen kimsin?" diye bağırıyordu.

(Şunu da söyleyeyim, Stepan Trofimoviç'i çok iyi tanımıştı). Bir saniye daha zaman olsaydı, yakasına yapışacaktı kuşkusuz. Ama şansımıza, bağırtıya başını çevirip bakmıştı Lembke. Şaşkın şaşkın, ama gözlerini ayırmadan, bir şey düşünüyormuş gibi baktı Stepan Trofimoviç'e. Birden sabırsızlıkla salladı kolunu. Kolundan çekeleyerek çıkardım kalabalıktan Stepan Trofimoviç'i. Belki artık kendisi de gitmek istiyordu zaten.

"Eve, eve gidelim," diyordum; "dayak atmadıysalar bize, Lembke'ye dua etmeliyiz."

"Siz gidin dostum, sizi de tehlikeye soktuğum için üzgünüm. Geleceğiniz parlak, kendinize göre bir mesleğiniz var. Bense, *mon heure a sonné*."[2]

Kararlı adımlarla vali konağının merdivenlerini çıkmaya başlamıştı. Kapıcı tanıyordu beni. Yuliya Mihaylovna'yı göreceğimizi söyledim. Kabul salonunda oturup beklemeye koyulduk. Dostumu yalnız bırakmak istemiyordum. Ama başka bir şey söylemeyi de gereksiz buluyordum ona. Kendisini yurdu için ölüme adamış bir insanın tavrı vardı üzerinde. O bir köşeye, ben bir köşeye oturmuştuk. Ben kapıya daha yakındım, o karşı köşedeydi. Dalgın dalgın önüne eğmişti başını, iki eliyle bastonuna dayanıyordu. Geniş kenarlı şapkası sol elindeydi. On dakika oturduk öyle.

II

Lembke çabuk adımlarla içeri daldı birden. Yanında polis müdürü vardı. Dalgın baktı bize. İlgilenmeden, doğru sağdaki çalışma odasına yürüdü. Ama Stepan Trofimoviç önüne geçip durdu, yolunu kesti. Stepan Trofimoviç'in uzun boyu, ötekilerine hiç benzemeyen görünüşü etkisini göstermişti. Durdu Lembke. Şaşkın,

"Kimdir bu?" diye mırıldandı.

Polis müdürüne sormuş gibiydi bu soruyu ama, başını ondan yana çevirmemişti, gözlerini Stepan Trofimoviç'ten ayırmıyordu.

Stepan Trofimoviç mağrur bir tavırla başını önüne eğdi,

2 (Fr.) Benim vaktim geldi artık.

"Emekli bir öğretmen efendim," diye karşılık verdi.

Vali boş bakışlarını hâlâ ayırmıyordu ondan. Sonunda Stepan Trofimoviç'i dilekçeyle gelmiş olağan bir kimse sanıp amirlere özgü mağrur, iğrenir, aceleci bir tavırla kulağını uzattı ona.

"Ne istiyorsunuz!"

"Adınıza hareket eden bir memur bugün evimde arama yaptı. Bu yüzden isterdim ki..."

Lembke bir şeyi anımsamış gibi irkildi birden.

"Adınız ne? Adınız ne?" diye sordu.

Stepan Trofimoviç daha bir mağrur, söyledi adını.

"A-a-a! Bu... o palavraa bu demek... Öyle söylediniz ki kendinizi, sayın bayım... Profesörsünüz, öyle değil mi? Profesörsünüz?"

"...ski Üniversitesi'nde gençlere birkaç ders vermek onuruna erişmiştim bir zamanlar."

Gerçi (kesin söylüyorum bunu) ne üzerine konuşulduğunun, dahası, belki kimle konuştuğunun bile farkında değildi ama, ürperdi sanki Lembke,

"Genç-le-re!"

Birden pek öfkelenmişti.

"Buna göz yumamam sayın bayım. Gençleri bırakmam size. Bildirilerden çıkıyor bunların hepsi. Topluma bir saldırıdır bu sayın bayım, deniz saldırısı hem, korsanlık... Ne istiyorsunuz?"

"Tersine, eşiniz yarınki şölende bir şey okumamı istemişti benden. Benim bir şey istediğim yok, haklarımı aramaya geldim...

"Şölende mi? Şölen olmayacak." Çıldırmış gibi bağırıyordu. "Şölen olmayacak! Dersler? Dersler mi?"

"Benimle biraz daha kibar konuşmanızı, ayaklarınızı yere vurmamanızı, çocukmuşum gibi bağırmamanızı rica edeceğim efendim."

Lembke'nin yüzü kızardı.

"Kimle konuştuğunuzun farkındasınız sanırım?"

"Farkındayım efendim."

"Ben toplumu yatıştırmaya çalışıyorum, sizse karıştırıyorsunuz!.. Karış-tırıyor-sunuz! Siz... Anımsadım sizi: General karısı Stavrogina'nın evinde öğretmen değil miydiniz?"

"Evet, idim... general karısı Stavrogina'nın evinde öğretmendim."

"Şimdi ortaya çıkan bütün bu düşüncelerin de kaynağısınız... De-

min dışarıda gördüm sizi yanılmıyorsam. Ama korkuyorsunuz sayın bayım, korkuyorsunuz. Yönünüz, düşünceleriniz biliniyor. Bunu göz önünde tutacağımdan kuşkunuz olmasın. Ders vermeye bırakamam sizi sayın bayım, bırakamam. Böyle şeyleri benden istemeyin."

Yine yandan geçip yürümek istedi.

"Tekrar edeyim efendim, yanlış anladınız: Eşiniz okumamı istedi, hem ders değil, yarınki şölende edebi bir şey. Ama okumayacağımı bildirmeye geldim şimdi kendilerine. Sizden de rica edeceğim, yapabilecekseniz, evimin bugün niçin arandığını açıklayın bana. Birtakım kitaplarımı, kâğıtlarımı, benim için değerli özel mektuplarımı alıp bir el arabasına doldurup, götürdüler..."

Lembke ürperdi, kendine geldi. Birden kıpkırmızı oldu yüzü.

"Kim aradı evinizi?"

Hızla polis müdürüne döndü. Tam bu anda kamburu çıkık, uzun boylu, beceriksiz tavırlı Blum gözüktü kapıda. Stepan Trofimoviç onu göstererek,

"İşte bu memurunuz," dedi.

Blum suçlu, ama yenilgiyi kabullenmemiş bir tavırla yürüdü. Lembke canı sıkkın, öfkeyle,

"*Vous ne faites que des bêtises,*"[3] dedi.

Birden anımsamış gibi geldi kendine. Son derece şaşkın, yüzü kızararak,

"Bağışlayın..." diye kekeledi. "Bütün bunlar... bütün bunlar beceriksizlikten, yanlış anlamadan oldu... yanlış anlamadan."

"Efendim," dedi Stepan Trofimoviç; "gençliğimde pek değişik bir olaya tanık olmuştum. Bir gün tiyatroda, koridorda biri çabuk çabuk bir adamın yanına gitmiş, yüzüne şırak diye bir tokat yapıştırmıştı. Hemen o anda, tokadın yanlışlıkla, atılması gereken kimseye değil de, ona çok benzeyen bambaşka birine atıldığının farkına varan adam, öfkeli, değerli zamanını boşuna harcamak istemeyen bir tavırla aynı şimdi sizin bana söylediğiniz gibi söylemişti: 'Yanıldım... bağışlayın, yanlış anlamadan oldu, yanlış anlamadan.' Tokadı yiyen adam gülümsemeyip bağırmaya başlayınca da canı son derece sıkkın, 'Yanlış anlama oldu dedik ya, dedi; daha ne bağırıp duruyorsunuz!'"

3 (Fr.) Her zaman budalalık ediyorsunuz.

Hafifsemeyle gülümsedi Lembke.

"Bu... bu pek gülünç bir olay, kuşkusuz... ama... ama benim de ne denli üzgün olduğunu görüyorsunuz."

Neredeyse bağırarak söylemişti bunu, hem... hem, sanıyorum, elleriyle yüzünü kapamak da istemişti.

Bu beklenmedik, hastalıklı haykırış, neredeyse ağlama, dayanılacak gibi değildi. Kuşkusuz dünden beri olanları açık seçik anladığı ilk andı bu. Hemen arkasından tiksindirici, zavallı bir umutsuzluk anı geldi. Kim bilir, biraz sonra bağıra bağıra ağlayacaktı belki. Stepan Trofimoviç önce şaşkın şaşkın baktı ona, sonra birden başını önüne eğdi, son derece duygulu bir sesle,

"Küstahça yakınmamla kendinizi üzmeyin artık, efendim," dedi. "Yalnız kitaplarımın, mektuplarımın geri verilmesini buyrun, yeter..."

Sözü yarıda kaldı. Tam o anda, arkasında birlikte gittiği kalabalıkla birlikte, gürültüyle dönmüştü Yuliya Mihaylovna. Burayı elden geldiğince ayrıntılarıyla anlatmak istiyorum.

III

Önce, üç kupa arabasıyla dönen tüm kalabalık, hep birden dolmuştu kabul salonuna. Yuliya Mihaylovna'nın bölümüne giriş ayrıydı. Dış kapıdan girilince hemen sola dönülerek geçiliyordu oraya. Ama şimdi grup salona doğru yürümüştü. Sanıyorum, bunun tek nedeni, Stepan Trofimoviç'in orada bulunması: Şpigulinski Fabrikası olayını olduğu gibi, onun başına gelenlerin de daha kente girdiğinde Yuliya Mihaylovna'ya iletilmiş olmasıydı. Bir kabahati yüzünden evde bırakıldığı için, grubun gezisine katılamayan, bu yüzden de her şeyi herkesten önce öğrenen Lâmşin iletmişti ona haberi. Sıska bir at koşulu kiralık bir araba tutup, içinde sinsi bir haz, dönen gürültülü grubu karşılamak, sevinçli haberi yetiştirmek için Skvoreşniki yoluna koşmuştu. Sanıyorum, tüm kararlılığına karşın, bu şaşırtıcı haberleri duyunca gene de biraz bozulmuştu Yuliya Mihaylovna. Ne var ki, kuşkusuz, bir an için... Örneğin, durumun politik yanı endişelendiremezdi onu: Pyotr Stepa-

noviç dört kez inandırmaya çalışmıştı onu Şpigulinski serserilerinin kırbaçlanması gerektiğine. Öte yandan, bir zamandan beri gerçekten de olağanüstü bir otorite kurmuştu Yuliya Mihaylovna'nın üzerinde Pyotr Stepanoviç. "Ama... ne olursa olsun, bunun hesabını verecek bana o," böyle düşünüyor olmalıydı; *o* dediği kocasıydı kuşkusuz. Arada şunu da söyleyeyim, bu geziye, sanki özellikle, Pyotr Stepanoviç de katılmamıştı. Sabahtan beri de ortalarda yoktu. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim. Varvara Petrovna, konuklarını ağırladıktan sonra, yarınki şöleni düzenleyen komitenin son toplantısında bulunmak üzere onlarla kente dönmüştü (Yuliya Mihaylovna ile aynı arabada). Lâmşin'in getirdiği haberlerden Stepan Trofimoviç'le ilgili olanları onu ilgilendirecek, dahası heyecanlandıracaktı kuşkusuz.

Andrey Antonoviç'le hesaplaşma hemen başladı. Yazık, güzel karısına daha ilk bakışta hemen anlamıştı bunu. Yuliya Mihaylovna, dudaklarında çekici bir gülümseme, çabuk adımlarla yaklaştı Stepan Trofimoviç'e. Hoş bir biçimde kaldırdığı elini uzattı ona, bu sabah olan her şeyi unutuvermiş, sonunda Stepan Trofimoviç'i evinde görebildi diye onun gönlünü hoş etmek için sabırsızlanıyormuş gibi, en tatlı sözleri söylemeye başladı ona. Sabahki aramadan hiç söz etmiyordu. Henüz duymamıştı sanki olayı. Kocasına ne bir şey söylüyor ne de ondan yana bakıyordu. Salonda hiç yoktu sanki. Üstelik Stepan Trofimoviç'in Lembke ile konuşacağı bir şey yokmuş, hem olsa bile henüz konuşmaya değmezmiş gibi, hemen kendine aldı onu, konuk salonuna götürdü. Bir daha söylüyorum: Mağrur tavırlarına karşın, sanırım bu olayda gene büyük hata etmişti Yuliya Mihaylovna. Özellikle Karmazinov'un yardımı dokunmuştu ona burada. (Karmazinov, Yuliya Mihaylovna'nın ısrarı üzerine bu geziye katılmış, böylece, doğrudan olmasa bile, sonunda ziyaret etmişti Varvara Petrovna'yı. Zayıf yaradılışlı bir kadın olduğu için, pek heyecanlandırmıştı Varvara Petrovna'yı bu.) Stepan Trofimoviç'i görünce daha kapıdan (en son girmişti içeri) bağırmaya başlamıştı, Yuliya Mihaylovna'yı bile iterek, kucaklamaya koşmuştu onu.

"Kaç yıl, kaç uzun yıl geçti aradan... *Excellent ami.*"[4]

4 (Fr.) İyi dost.

Öpüşmeye başladı. Kuşkusuz, yanağını uzattı gene. Şaşkın bir durumda olan Stepan Trofimoviç öpmek zorunda kaldı uzatılan yanağı.

O gün olanları anlatırken akşam şöyle diyordu bana:

"*Cher*, o anda, hangimiz, o mu ben mi daha alçağız? diye düşünüyordum. Hemen orada bir paralık etmek için beni kucaklayan o mu, yoksa, ondan da yanağından da iğrenmeme karşın, onu öpen ben mi? Başımı öte yana çevirebilirdim oysa... tuh!"

Karmazinov, yirmi beş yıl içinde olanları ayaküstü anlatmak olurmuş gibi mızmız, kibirli bir tavırla,

"Anlatsanıza, hadi anlatsanıza, her şeyi anlatın," diyordu.

Stepan Trofimoviç, pek ağırbaşlı (ama pek mağrur değil elbette) bir tavırla başladı:

"Anımsarsınız, son kez Moskova'da, Granovski'nin onuruna verilen akşam yemeğinde görüşmüştük, yirmi dört yıl geçti aradan..."

Karmazinov aşırı senli-benli bir tavırla Stepan Trofimoviç'in omzunu sıkarak ince bir sesle, yılışık,

"*Ce cher homme*,"[5] diye kesti sözünü, "hadi hemen odanıza götürün bizi Yuliya Mihaylovna, orada oturup her şeyi anlatacak bize."

O akşam öfkeden titreyerek, yakınmayı sürdürüyordu Stepan Trofimoviç:

"Oysa bu sinir bozucu, kadın kılıklı herifle hiçbir zaman yakın arkadaş olmadım. Küçücük birer çocuktuk daha, o zamandan nefret etmeye başlamıştım ondan... tıpkı onun benden ettiği gibi kuşkusuz..."

Yuliya Mihaylovna'nın salonu hemen doldu. Gerçi soğukkanlı görünmeye çalışıyordu ama, son derece heyecanlıydı Varvara Petrovna. İki üç kez, Karmazinov'a nefretle, Stepan Trofimoviç'e öfkeyle baktığı kaçmamıştı gözümden. Stepan Trofimoviç'e bakışındaki öfkede bir kıskançlık, bir tutku vardı: Stepan Trofimoviç burada bir pot kırsaydı ya da Karmazinov'a, herkesin içinde onu küçük düşürme fırsatını verseydi, sanıyorum, hemen yerinden fırlar, döverdi onu. Liza'nın da orada olduğunu söylemeyi unuttum. Öylesine mutlu, şen, sevinçli hiç görmemiştim onu. Mavriki Nikolayeviç de vardı kuşkusuz. Sonra, Yuliya Mihaylovna'nın yanından

5 (Fr.) Ne sevimli adamdır.

hiç eksik olmayan genç kadın, kendilerini koyvermiş delikanlı kalabalığı arasında (kendini koyvermek neşe, edepsizlik, küstahlık, zekâ anlamına geliyordu onlarca), yeni iki üç kişi ilişmişti gözüne: Olduğu yerde duramayan, yoldan gelmiş bir Leh, Alman bir doktor, ikide bir yüksek sesle, tatlı tatlı gülen sağlıklı yaşlı bir adam; ve son derece uzun yakalıklı, devlet adamı tavırları olan, bilinçsizce el-kol hareketleri yapan, Petersburglu, genç bir prens. Ama Yuliya Mihaylovna'nın, bu konuğuna pek değer verdiği, hatta salonunu acaba beğenmedi mi diye merak ettiği belliydi.

Stepan Trofimoviç, kibirli bir tavırla kanepeye oturduktan sonra, birden Karmazinov'dan da kötü mızmızlanarak,

"*Cher Mösyö Karmazinoff*," diye başladı, "*cher Mösyö Karmazinoff*, eski zamanımızın belirli düşüncelerinin insanının yaşamı, yirmi beş yıl sonra bile olsa, aynı, değişmemiş olmalıdır..."

Alman, Stepan Trofimoviç'in son derece gülünç bir şey söylediğini sandığından olacak, yüksek sesle kahkaha atmaya başladı. Beriki, yapmacık bir şaşkınlıkla bakıyordu ona, ama bir etkisi olmamıştı bu bakışın. Prens de döndü Alman'a, saplı gözlüğünü gözüne götürüp baktı yüzüne. Ne var ki en küçük bir merak yoktu bakışında.

Her sözcüğü elden özellikle elden geldiğince saygısız, uzatarak yineledi Stepan Trofimoviç:

"... Aynı, değişmemiş olmalıdır. Benim yaşamım da nasılsa öyle kaldı bu dörtte bir yüzyılda, *et comme on trouve plus de moines que de raison,*[6] kendim de bu görüşte olduğum için, öyle oldu ki, bu dörtte bir yüzyılda ben..."

Yuliya Mihaylovna, hemen yanında oturan Varvara Petrovna'ya döndü,

"*C'est charmant, les moines,*"[7] diye fısıldadı.

Varvara Petrovna mağrur bir bakışla karşılık verdi. Ama Karmazinov kaldıramamıştı Fransızca tümcenin başarısını, ince bir sesle kesti Stepan Trofimoviç'in sözünü:

"Bana gelince, bu bakımdan içim rahat benim, yedi yıldır Karlsruhe'deyim. Geçen yıl belediye yeni bir su borusu döşeme kara-

6 (Fr.) Akıldan çok akıl veren bulunduğu için.

7 (Fr.) Akıl verenler sevimli insanlardır.

rı alınca, yüreğimin derinliklerinde Karlsruhe su sorununun, sevimli anayurdumun, devrim dedikleri şeyler yapılmaya başlandığından bu yana tüm sorunlarından daha bir sevimli, daha bir değerli olduğunu hissettim.

Stepan Trofimoviç başını anlamlı anlamlı önüne eğip iç geçirdi.

"Yürekten katılıyorum size, hak vermek zorundayım."

Yuliya Mihaylovna'nın keyfi yerindeydi: Konuşma giderek derinleşiyor, bir yön kazanıyordu.

Doktor yüksek sesle,

"Pisliklerin akıtılması için boru mu?" dedi.

"Su borusu doktor, su borusu. Planların yapılması için yardım bile ettim onlara."

Doktor bir kahkaha attı. Salonda bulunanların çoğu izledi onu. Artık gözlerinin içine bakarak gülüyorlardı doktorun. Beriki bunu sezinleyemiyor, söylediğine herkes gülüyor diye seviniyordu.

Yuliya Mihaylovna girdi araya hemen,

"İznimizle hak vermeyeceğim ben size Karmazinov. Karlsruhe bir yana, karşınızdakini yanıltmayı pek seversiniz. Biz de inanmayacağız size bu kez. Ruslardan, yazarlardan hangisi zamanımızın özelliklerini üzerinde taşıyan sizin kadar çok tip serdi gözler önüne, zamanımızın en önemli sorunlarını bu denli sezinledi, zamanımızın kişisini oluşturan özelliklerin en önemli noktaları gösterdi? Siz, yalnızca siz, sizden başka hiç kimse. Gelin de şimdi, yurdunuza olan bu umursamazlığınıza, Karlsruhe su borusuna duyduğunuz aşırı ilgiye inandırın bizi! Ha-ha!"

"Evet, ben," dedi Karmazinov, "Pogajev'in kişiliğinde Slavyanofillerin tüm eksik yanlarını, Nikodimov'unkinde ise Batıcıların tüm eksik yanlarını ortaya koydum kuşkusuz..."

"Sanki gerçekten de *tümünü*," diye fısıldadı Lâmşin.

"Ama bunu ben iş arasında, boş zamanlarımda canım sıkılmasın diye, bir de... bu her çeşit yapışkan isteklerle yurttaşlarımın gönlünü hoş etmek için yapıyorum."

Yuliya Mihaylovna mağrur bir tavırla girdi araya:

"Yarın son derece hoş satırlar dinlemek mutluluğuna erişeceğimizi biliyorsunuzdur Stepan Trofimoviç... Semyon Yegoroviç'in en son esinlemelerinden biri bu, adı '*Merci*'. Bu şiirde bundan böy-

le yazmayacağını; gökten melekler inse ya da daha doğrusu, tüm yüksek sosyete yalvarsa bile kararını değiştirmeyeceğini bildiriyor. Sözün kısası, bir daha eline almamak üzere bırakıyor kalemini. Bu tatlı *'Merci'* de, bunca yıl Rus düşüncesine yaptığı hizmetleri sürekli heyecanla izleyen topluma minnet duygusuyla söyleniyor."

Yuliya Mihaylovna mutluluğun doruğundaydı. Karmazinov yavaş yavaş bunalmaya başlamıştı.

"Evet," dedi. "Veda ediyorum topluma. *'Merci'* diyor, oraya gidiyorum... Karlsruhe'ye... Orada yaşama veda edeceğim."

Büyük yazarlarımızın çoğu gibi (çoktur bizde büyük yazar), övülmeyi kaldıramamış, zeki olmasına karşılık, hemen yitiriverm işti gücünü. Ama bunun bağışlanabilecek bir şey olduğu kanısındayım. *Shakespeare*lerimizden birinin de özel bir konuşmada, cırlak bir sesle *"biz büyük adamlar* başka türlü yapamayız" vb. dediği söylenir. Adamcağız devirdiği çamın da farkında değilmiş üstelik.

"Orada, Karlsruhe'de kapayacağım gözlerimi. Biz büyük adamlar görevlerini yaptıktan sonra karşılık beklemeden hemen kapamalıdırlar gözlerini. Ben de öyle yapacağım."

Tuhaf tuhaf gülümsedi Alman.

"Adresinizi verin, Karlsruhe'de mezarınıza gelirim."

Göze çarpmayan bir genç,

"Şimdi ölüleri demiryolunda bile taşıyorlar."

Lâmşin heyecandan haykırdı birden. Yuliya Mihaylovna yüzünü ekşitti. Nikolay Stavrogin girmişti salona.

Önce Stepan Trofimoviç'e dönüp,

"Oysa tutuklandığınızı söylemişlerdi bana?" dedi.

"Hayır, *özel* bir olaydı bu," diye söz oyunu yaptı Stepan Trofimoviç.

Yine Yuliya Mihaylovna kaptı sözü:

"Ama umarım, benim sizden isteğime bir etkisi olmayacaktır bunun: Şimdi duyduğum bu acı olay nedeniyle en tatlı umutlarımızı boşa çıkarmayacağınızı, yarınki edebiyat toplantısında sizi dinlemek mutluluğundan bizleri yoksun etmeyeceğinizi umarım."

"Bilmiyorum, ben... şimdi..."

"Gerçekten de pek üzgünüm Varvara Petrovna... düşünün, en ilgi çekici, özgür Rus zekâlarından birini tanımak tutkusuyla içim

tam yanarken, Stepan Trofimoviç bizden uzaklaşmak niyetinde olduğunu açıklıyor birden."

"Övgü öylesine yüksek sesle yapıldı ki, duymamazlıktan gelemezdim kuşkusuz," diye kekeledi Stepan Trofimoviç. "Ama zavallı kişiliğimin yarınki şöleninizde böylesine gerekli olduğuna inanmıyorum. Bununla birlikte, ben..."

Pyotr Stepanoviç,

"Şımartıyorsunuz onu!" diye haykırdı. "Bakıyorum, bir sabah evi aranıyor, tutuklanıyor, polis memuru yakasına yapışıyor, şimdi de valinin hanımının salonunda pohpohluyorlar onu hanımlar! Evet, tüm kemikleri sızlıyordur heyecandan, gururdan. Böylesine bir onur gösterisini düşünde bile görse inanmazdı. Yani şimdi sosyalistleri ele vermeye başlayacaktır!"

Heyecanla atıldı Yuliya Mihaylovna:

"Olamaz Pyotr Stepanoviç. Sosyalizm, Stepan Trofimoviç'in görmezlikten gelemeyeceği kadar yüce bir düşüncedir."

Stepan Trofimoviç hoş bir tavırla yerinden doğrulup oğluna döndü,

"Düşünce yüce olmasına yüce de, onu yaymaya çalışanlar her zaman yüce kişiler değil, *et brisons-là, mon cher.*"[8]

Ama tam bu anda hiç beklenmedik bir şey oldu. Von Lembke bir süredir salondaydı. Her ne kadar içeri girdiğini herkes görmüşse de, kimse üzerinde durmamıştı. Eski düşüncesinin etkisi altında olan Yuliya Mihaylovna, bilerek görmezlikten geliyordu onu. Kapıya yakın bir yerde oturmuş, canı sıkkın, dikkatle dinliyordu konuşulanları. Sabahki olaylarla ilgili sözleri duyduktan sonra bir huzursuz olmuş, oturduğu yerde kıpırdanmaya başlamıştı. Prensin, dimdik duran sert kolalı yakasına şaşmış olacak, gözlerini ayırmadan ona bakıyordu. Sonra Pyotr Stepanoviç'in sesini duyup, salona daldığında onu görünce ürpermişti. Stepan Trofimoviç sosyalistlerle ilgili derin anlamlı tümcesini bitirir bitirmez, birden yanına gitti. (Yürürken Lâmşin'e çarpmış, beriki yapmacık bir tavırla yana sıçramış, çok acımış gibi omzunu ovmuştu).

Von Lembke hararetle yakaladı korkan Stepan Trofimoviç'in elini, var gücüyle sıktı.

8 (Fr.) Paramparça edelim onu, dostum.

"Yeter!" dedi. "Yeter, zamanımızın korsanları bellidir. Başka hiçbir şey söylemeyin. Gerekli önlemler alındı..."

Salonun her yerinden duyulacak biçimde yüksek sesle konuşuyordu. Sözlerinin tuhaf bir etkisi oldu. Herkes kötü bir şey sezinler gibi olmuştu. Yuliya Mihaylovna'nın benzi uçmuştu bir anda, gördüm. Bu etki budalaca bir rastlantıyla bitti. Önlemlerin alındığını söyledikten sonra Lembke dönmüş, çabuk adımlarla kapıya yürümüştü ama, iki adım atınca ayağı halıya takılmış, başını öne uzatmış, ördek gibi, kapaklanacak gibi olmuştu. Bir an durdu, ayağının takıldığı yere baktı, yüksek sesle, "Değiştirilsin bu halı!" dedi, çıktı gitti. Yuliya Mihaylovna arkasından koştu. Onun çıkmasıyla da her kafadan bir ses yükseldi. Kimi "çıldırmış" diyordu, kimi "çıldırmak üzere". Başkaları ise parmaklarıyla alınlarını gösteriyorlardı. Köşede duran Lâmşin de iki parmağını alnının biraz yukarısına koymuştu. Aileyle ilgili birtakım olaylardan söz ediyorlardı. Hepsi fısıltıyla kuşkusuz. Kimse şapkasına uzatmıyordu elini. Herkes bekliyordu. Ne yaptı bilmiyorum Yuliya Mihaylovna, ama beş dakika sonra salona döndüğünde elinden geldiğince sakin görünmeye çalışıyordu. Sorulara kaçamak yanıtlar vererek, Andrey Antoniviç'in biraz heyecanlı olduğunu, bunun önemli bir şey olmadığını, çocukluğundan beri bu durumun onda görüldüğünü, kendisinin "çok daha iyi" bildiğini, yarınki şölenin onu, kuşkusuz, neşelendireceğini söyledi. Sonra, sırf kibarlıktan olacak, birkaç övücü söz daha söyledi Stepan Trofimoviç'e. Komite üyelerini hemen şimdi toplantıya çağırdı yüksek sesle. Komite toplantısına katılmayacaklar dağılmak için hazırlanıyorlardı ki... bu uğursuz günün baş döndürücü serüveni bitmemişti henüz...

Nikolay Vsevolodoviç içeri girer girmez, Liza'nın gözlerini ona diktiğini görmüştüm. Öylesine uzun süre bakışlarını ayırmamıştı ondan ki, sonunda dikkati çekmişti bu. Gördüm, Mavriki Nikolayeviç arkadan eğildi kulağına, bir şey söyleyecekti besbelli, ama vazgeçti, çabucak doğruldu, suçlu gözlerle salondakilerin yüzlerine bakmaya başladı. Nikolay Vsevolodoviç de ilgi uyandırmıştı: Yüzü her zamankinden daha bir renksiz, bakışları son derece dalgındı. İçeri girdiğinde Stepan Trofimoviç'e sorduğu soruyu hemen unutuvermişti sanki. Doğrusunu söyleyeyim, sanıyorum, ev sahi-

besinin yanına gitmeyi de unutmuştu. Bir kez dönüp bakmamıştı Liza'ya. Canı istemediği için değil (kesin söylüyorum bunu), onu da hiç fark etmediği için bakmamıştı. İşte, Yuliya Mihaylovna'nın zaman geçirmeden komitenin son toplantısını açma çağrısını izleyen kısa sessizlikten hemen sonra Liza'nın çınlayan, özellikle yükseltilmiş sesi işitildi birden:

"Nikolay Vsevolodoviç, akrabanız, karınızın abisi olduğunu iddia eden Lebyadkin diye bir yüzbaşı durmadan uygunsuz mektuplar yazıyor bana. Hep sizden yakınıyor, sizinle ilgili birtakım sırları açıklamaktan söz ediyor. Gerçekten de akrabanızsa, bana hakaret etmesini yasaklayın, rahatsız edici mektuplarından kurtarın beni."

Tuhaf çağrı tam böyleydi. Herkes anlamıştı bunu. Suçlama açık, hiç değilse belki yalnız benim için, çarpıcıydı. Gözlerini kapayan bir insanın damdan aşağı atlamasına benziyordu.

Ama Nikolay Stavrogin'in yanıtı daha da şaşırtıcı olmuştu.

Önce, hiç şaşırmaması, Liza'yı son derece sakin bir dikkatle dinlemesi garipti. Yüzünde ne bir şaşkınlık ne öfke anlatımı vardı. Bu uğursuz soruya rahat, kararlı, dahası hazırlıklı bir tavırla,

"Evet," diye karşılık verdi. Ne yazık ki akrabasıyım bu adamın. Kızlık adı Lebyadkina olan kız kardeşinin kocasıyım. İstediğinizi en kısa zamanda ona ileteceğime, bundan böyle de sizi rahatsız etmeyeceğine inanabilirsiniz."

O anda Varvara Petrovna'nın yüzünü kaplayan dehşet ifadesini hiç unutmayacağım. Sol elini, bir şeyden korunmak istiyormuş gibi öne uzatarak, aklını yitirmiş gibi doğruldu yerinden. Nikolay Vsevolodoviç bir ona, bir Liza'ya, bir odadakilere baktı; birden sonsuz bir gururla gülümsedi. Hiç acele etmeden çıktı salondan. Liza'nın, Nikolay Vsevolodoviç gitmek için döndüğünde onun peşinden koşmak için kanepeden nasıl fırladığını herkes görmüştü. Ama toparlamıştı kendini, koşmamıştı. Kimseye bir şey söylemeden, bakmadan sessizce çıktı salondan. Kuşkusuz, onunla birlikte yerinden fırlayan Mavriki Nikolayeviç de arkasından...

O akşam kentte olan gürültüden, konuşmalardan söz etmeyeceğim. Varvara Petrovna kentteki evine kapanmış, Nikolay Vsevolodoviç ise annesiyle görüşmeden Skvoreşniki'ye gitmişti. Stepan Trofimoviç akşam bir ziyaret izni koparmam için *"cette chère"*ye

yolladı beni. Ama eve giremedim. Kabul etmediler. Son derece şaşırmıştı, ağlıyordu: "Böyle bir nikâh! Böyle bir nikâh! Ailede böyle bir felaket!" diye inliyordu durmadan. Ne var ki arada bir Karmazinov'u da anımsadığı oluyordu. Pek ağır küfürler ediyordu ona. Yarın okuyacağı şeye heyecanla hazırlanıyordu, –sanatçı yaradılışı!– aynanın karşısında bile hazırlanıyor, yarın kullanmak için ayrı bir deftere yazdığı güzel sözleri, söz oyunlarını kendi kendine yineliyordu.

Kendini haklı çıkarmaya çalıştığından olacak,

"Dostum," diyordu bana; "yüce ülkü uğruna yapıyorum bunu. *Cher ami,* yirmi beş yıllık yerimden kalktım, birden yürüdüm, nereye gittiğimi bilmiyorum ya, yürüdüm işte..."

Üçüncü Kısım

BİRİNCİ BÖLÜM

Şölen

I

Şpigulinskilerin gününde olup bitenlere karşın, şölen gene de oldu. Sanıyorum, o gece Lembke ölseydi bile, sabah gene de yaparlardı şöleni. Yuliya Mihaylovna öylesine bir önemsiyordu bu şöleni. Yazık, son ana dek kör gibi hiçbir şey görmüyordu. Toplumun ruhsal durumunu anlayamıyordu. Büyük günün büyük bir serüvensiz, bazı kimselerin ellerini oğuşturarak daha önceden söyledikleri gibi, "çözülme olmadan" geçeceğine hiç kimse inanmıyordu. Birçokları çatık kaşlı, politik bir tavır takınmaya çalışıyorlardı doğrusu. Zaten toplumla ilgili çirkin kargaşalıklar Rusları pek sevindirir. Gerçekte, hiç değilse rezalet tutkusundan daha ciddi bir şey daha vardı kentte: Genel bir sinir bozukluğu, son derece öfkeli bir şey vardı. Sanki herkes her şeyden bıkmıştı artık. Herkesin üzerinde dağınık bir kendini koyvermişlik, zoraki bir küstahlık vardı. Yalnızca kadınlar dağılmamıştı. Onlar da ancak bir noktada: Yuliya Mihaylovna'ya beslenen amansız nefrette. Tüm kadınlar birleşmişlerdi bu konuda. Oysa beriki... zavallının bir şeyden kuşkulandığı yoktu. Son ana dek hâlâ inanıyordu "çevresinin alınmış" olduğuna, hâlâ ona "bağlı olduklarına".

Kentimizde birtakım yeni kimselerin görüldüğünden söz etmiş-

tim. Karanlık olan şaşkınlık ya da geçiş anlarında her zaman birtakım kimseler çıkar ortaya. Her zaman herkesten çok acele eden, çoğunlukla budalaca bile olsa, yine de az çok belirli bir amaçları olan "öncü" dedikleri kimselerden söz etmiyorum. Hayır, yalnızca ayaktakımıdır dediğim. Her toplumda bulunan bu ayaktakımı her geçiş sürecinde ayaklanır, hem de yalnızca hiçbir amacı olmadan değil, üstelik bir de var gücüyle huzursuzluk, sabırsızlık yaratmaya çalışarak. Bununla birlikte, bu ayaktakımı, kendi de farkına varmadan, hemen hemen her zaman buyruğuna girer belirli bir amacı olan "öncü"ler grubunun. Bu küçük grup, istediği yana sürükler tüm bu pisliği. Kendisi bir budalalar grubu değilse kuşkusuz. Böylesi de oluyor çünkü. İşte şimdi, her şey olup bittikten sonra şöyle diyorlar: "*International* Pyotr Stepanoviç'i, Pyotr Stepanoviç Yuliya Mihaylovna'yı, Yuliya Mihaylovna da ayak takımını yönetiyordu." Kentimizde aklı başında diye tanınmışlar arasında en sözü dinlenirler şimdi şaşıyorlar kendi kendilerine: Nasıl öylesine yanıldılar o zaman, akılları almıyordu. O günlerin karanlığının aslı neydi? Neden neye geçiş vardı toplumumuzda? Bilmiyorum, sanırım hiç kimse de bilmiyor. Birkaç yabancı konuğun da bilebilmesi olmaz elbette. Öte yandan, baldırı çıplak insancıklar önem kazandılar birden, kutsal her şeyi eleştirmeye başladılar bağıra çağıra, oysa daha önce ağızlarını açmaya bile cesaret edemiyorlardı. O zamana dek öylesine mağrur duran yüce kişilerse dinlemeye başlamışlardı onları. Susuyorlardı. Bazıları ise, son derece tiksindirici, kıs kıs gülüyorlardı. Ne idüğü belirsiz Lâmşinler, Telyatnikovlar, toprak sahibi Tentetnikovlar, evcil süt kuzusu Radişçevler, elemli elemli, ama mağrur gülümseyen tefeciler, kahkaha atma hastaları, kente gelen yolcular, başkentli, belli yönü olan ozanlar, yön ya da yetenek yerine yelekleri, cilalı çizmeleri olan ozanlar, unvanlarının anlamsızlığına kendileri gülen, bir ruble daha kazanmak için hemen kılıçlarını atıp, bir demiryolu gişe memuru olmaya hazır binbaşılar, yarbaylar; avukatlığa geçmiş generaller; işbilir aracılar, gelişmekte olan küçük tüccarlar, sayısız din lisesi öğrencisi, kadın sorununu üzerlerine alan kadınlar... bütün bunlar üste çıkmışlardı birden kentimizde, hem de kimlerin üstüne? Kulübün, saygıdeğer saraylıların, takma bacaklı generallerin, mağrur, ulaşılmaz kadın-

lar grubumuzun. Olayların patlak vermesine dek Varvara Petrovna, oğluyla birlikte bu ayaktakımının handiyse hizmetinde bulunduğuna göre, öteki *Minerva*larımızın hiçbir şey görememeleri bağışlanabilecek bir durumdur. Söylediğim gibi, her şey *International*'a bağlanıyordu. Bu düşünce öylesine yer etti ki kafalarda, kente dolan yabancılara bile bu açıdan anlatıyorlardı olayları. Bundan kısa bir zaman önce, altmış iki yaşlarında, boynunda Stanislav Nişanı olan danışman Kurbikov, hiç çağrılmadan gelmiş, dokunaklı bir sesle en az üç ay *International*'ın etkisi altında kaldığını söyleyip durmuştu. Yaşına, hizmetlerine son derece saygı göstererek, daha bir açık, anlatması kendisinden istendiğinde, gerçi "bunu yüreğinin ta içinde hissettiğini" söylemekten başka bir delil veremiyordu ama, söylediğinde de diretiyordu. Öyle ki, daha bir şey sormaz olmuşlardı ona.

Bir kez daha söylüyorum. Olayların en başında bir yana çekilen, dahası evlerine kilitlenen küçük bir sakınganlar grubu da vardı kentte. Ama doğanın yasaları karşısında hangi kale dayanabilir? En tutucu ailelerde de, dans etmesi gereken kızlar da yetişir. İşte bu kimseler de, mürebbiyeler yararına düzenlenen baloya katılacaklar listesine kendilerini yazdırmışlardı sonunda. Öylesine parlak, görülmemiş bir balo verilecekti ki... Olmayacak şeyler anlatıyorlardı. Saplı gözlük taşıyan başkentli prenslerden, sol omuzlarında kordonları olan hepsi de genç on düzenleyici gençten, Petersburglu birkaç önemli kişiden; kalabalık olsun diye, Karmazinov'un *"Merci"*yi bir mürebbiye giysisiyle okumaya razı olduğundan; her giysinin bir yönü belirteceği bir "edebiyat kadrili" yapılacağından söz ediliyordu. Sonunda, yine giysiyle "dürüst bir Rus düşüncesi" dans edecekti ki, pek yeni bir şeydi bu. Yazılmaz da ne yapardınız böylesi bir eğlenceye? Yazılmak için yarış etmişti herkes.

II

Şölen günü program iki bölüme ayrılmıştı: Öğleden saat dörde dek edebiyat geçidi, sonra saat ondan sabaha dek balo. Gelgelelim düzensizlik tomurcukları daha bu planda vardı. Önce, edebiyat geçi-

dinden, sonra ya da geçit sırasında verilecek bir arada konukların kahvaltıya (elbette programa giren, şampanyalı, bedava bir kahvaltı olacaktı bu) buyur edilecekleri ta baştan yer etmişti kafalarda. Biletlerin pek pahalı olması (üç ruble) bu söylentinin yerleşmesine yardım etmişti. "Öyle olmasa, yazılır mıydım hiç? Bir gün bir gece sürecek eğlence, aç bırakmazlar ya onca insanı. Herkes acıkacaktır kuşkusuz", işte böyle konuşuluyordu kentte. Şunu da söylemek zorundayım, havai yaradılışı yüzünden Yuliya Mihaylovna'nın kendisi de neden olmuştu bu asılsız söylentinin yayılmasına. Bir ay önceden, büyük düşünce aklında daha yeni yer etmişti ki, her önüne gelene düzenleyeceği şölenden, onura kadeh kaldırılacağından söz ediyordu. Başkent gazetelerinden birine bir yazı bile göndermişti. O zamanlar en çok bu onura kadeh kaldırmalar heyecanlandırıyordu onu: Kendisi söylemek istiyordu kimin neyin onuruna içileceğini, arada da sıraya koyuyordu onları. En önemli amacımızı anlatmalıydı bu kadeh kaldırmalar (Hangi amaç? Bahse girerim, zavallının ne için kadeh kaldıracağını bildiği yoktu). Haber olarak başkent gazetelerine geçecek; büyükleri duygulandıracak, gözlerini kamaştıracak, sonra da il il dolaşarak herkesi şaşırtacak, onların da böyle şölenler düzenlemesini sağlayacaktı. Ama kadeh kaldırmak için şampanya gerekti, şampanya da aç karnına içilemeyeceğine göre, kahvaltı vermek de kendiliğinden zorunlu oluyordu. Sonra, Yuliya Mihaylovna'nın uğraşmalarıyla komite kurulup da durum daha bir ciddi ele alındığında, yemek verilirse, son derece kalabalık bile olsa, mürebbiyelere pek az bir şeyin kalacağı açık seçik kanıtlandı ona. Böylece iki yol vardı önlerinde: Ya parlak bir şölen verecekler, kadehler kalkacak, sonunda da mürebbiyelere doksan ruble kalacaktı ya da toplanılmakla, oyunla, eğlenmekle yetinilecekti. Bununla birlikte komite göz korkutmak istiyordu yalnızca. Kuşkusuz, şölenin şampanyasız da, her bakımdan gönülleri hoş edebilecek, kusursuz, sonunda mürebbiyelere hatırı sayılır, doksan rubleden çok para kalmasını sağlayabilecek üçüncü bir yol düşünmüştü komite. Ama razı olmadı Yuliya Mihaylovna. Yaradılışı nedeniyle, kentin orta tabaka insanlarını küçük görürdü. İlk yolun gerçekleştirilmesi olmayacaksa, toptan hemen karşı uca koşulacağını, yani öteki illeri kıskandıracak

kadar büyük bir para toplanacağını söyledi. Komitede yaptığı heyecanlı konuşmayı şöyle bağlamıştı: "İnsanlık ülkülerine erişmenin bedenin bir anlık hazlarından çok çok yüce olduğunu; bu şölenin gerçekte yüce bir ülkünün ürününden başka bir şey olmadığını, bu yüzden de tutumlu bir Alman eğlencesiyle yetinilmesinin gerektiğini, bunun toplantımıza güçlü bir anlam vereceğini, yoksa çekilmez balomuzun hepten çekilmez olacağını artık anlamalıdır kentli!" Öylesine nefret etmeye başlamıştı balodan. Ama sonunda yatıştırmışlardı onu. Örneğin, beden hazları yerini dolduracak "edebiyat kadrili", öteki eğlenceler o zaman düşünülüp öne sürülmüştü. Karmazinov da ancak o zaman razı olmuştu *"Merci"*yi okumaya (o zamana dek can sıkıyor, nazlanıyordu). Gözü dönen kalabalığın açlık duygusunu da bastıracaktı. Aynı ölçüde olmasa bile, balo yine göz kamaştırıcı bir görünüm kazanıyordu böylece. Ama konukların susuzluklarının giderilmesi için balonun başında limonlu çayla yuvarlak bisküvi, daha sonra kuru pastayla limonata, en sonda da dondurma bile ikram edilebileceğine karar verilmişti. Yalnız, hepsi bu kadar. Her yerde, her zaman kesinlikle acıkan, özellikle susayanlar için ise koridorun sonundaki odalardan birinde Prohoroç'un (kulübün başaşçısı) yönetiminde –ama komitenin sıkı kontrolü altında– özel bir büfe açılabilecekti. Yalnız, büfenin ücretli olduğunun kapıda herkese duyurulması üzerinde önemle durulacaktı. Karmazinov'un *"Merci"*yi okumayı kabul ettiği beyaz salonla büfenin açılacağı oda arasında beş oda vardı ya, okumaya engel olur gerekçesiyle edebiyat geçidinde büfeyi açmamaya karar vermişlerdi. Bu olaya, yani *"Merci"*nin okunmasına komitede büyük bir önem veriliyordu. En pratik görüşlü üyeler bile bu düşüncedeydiler. Ozanlara gelince, soylular başkanının karısı örneğin, Karmazinov'a, yapıtını okumasından hemen sonra, beyaz salonun duvarına altın harflerle, filan tarihte burada, bu yerde büyük Rus ve Avrupalı yazar Karmazinov'un kalemi elinden bırakırken *"Merci"*yi okuduğunun, böylece Rus halkına kentimizin seçkin kimseleri önünde veda ettiğinin yazılacağı mermer bir plaka koydurtacağını, bu plakayı baloda, yani *"Merci"*nin okunmasından beş saat sonra herkesin okuyacağını bildirmişti. Edebiyat geçidinde, o okurken büfenin açılmamasını özellikle Karmazinov'un

–bazı üyelerin, bunun bizim törelerimize uymadığını bildirmelerine bakmadan– istediğini kesinlikle biliyorum.

Durum böyleyken, kentte herkes zengin bir yemeğe, yani komitenin açacağı ücretsiz bir büfeye inanmayı sürdürüyordu hâlâ. Son saate kadar da inandılar. Kızlar bile çeşit çeşit şekerlemelerin, reçellerin, görülmemiş, duyulmamış daha birçok şeyin olacağını hayal ediyorlardı. Büyük bir kalabalığın toplanacağını, tüm kentlinin oraya dolacağını, köylerden de geleceklerin olacağını, biletlerin yetmeyeceğini düşünüyordu herkes. Bilete konan fiyattan başka önemli ölçüde bağışların olduğu da söyleniyordu: Örneğin, Varvara Petrovna biletine üç yüz ruble ödemiş, salonun süslenmesi için de çiçekliğinin neredeyse tüm çiçeklerini vermişti. Soylular başkanının karısı (komite üyesiydi) evini vermiş, aydınlanma masraflarını üzerine almıştı. Kulüp orkestrasını, garsonlarını, bütün günlüğüne de Prohoriç'i komitenin emrine bırakmıştı. Bu kadar büyük olmasa bile, birçok kişi daha bağışta bulunmuştu. Öyle ki, bilet fiyatını üç rubleden iki rubleye indirmeyi bile düşünmüşlerdi bir ara. Genç kızların üç ruble ödeyerek baloya gelemeyeceklerinden gerçekten de korkmuştu komite ilk başta. Biletleri aile bileti yapmayı; her ailenin, bir kızı için bilet aldıktan sonra, on tane bile olsa, öteki kızlarını biletsiz getirebilmeleri için karar alınması önerilmişti. Ama tüm korku boşa çıktı: Tersine, kızlara da alındı bilet. En yoksul memurlar bile getirdiler kızlarını. Kızları olmasaydı bu ailelerin baloya gitmeyi akıllarının ucundan geçirmeyecekleri ortadaydı. Önemsiz bir sekreter karısını, bir kız yeğeninden başka yedi kızını da getirmişti. Hem hepsinin elinde birer üç rublelik biletle. Öte yandan, kentte ne biçim bir devrimin olduğu da anlaşılabilir! Şölenin iki bölüme ayrıldığı düşünülecek olursa, kadınlara biri edebiyat geçidinde, biri baloda dans için giymek üzere iki giysi gerekliydi. Sonra öğrenildiği gibi, orta tabakadan birçok aile bu şölene katılabilmek için her şeylerini, çamaşırlarını bile, hatta yatak çarşaflarını (handiyse terliklerini de), bir iki yıldan beri, kentimize iyice yerleşen, gün geçtikçe de çoğalan tefecilere rehin bırakmışlardı. Hemen hemen tüm memurlar, aylıklarını önceden almışlar, bazı toprak sahipleri gerekli olmayan hayvanlarını satmışlardı. Bütün bunlar, kızlarını baloya tüylü şapkayla götürebilmek, hiç

kimseden aşağı kalmamak içindi. Giysilerin parlaklığı kentimizde şimdiye dek görülmemiş bir şeydi. Daha iki hafta önceden, ailelerle ilgili gülünç olaylar doldurmuştu kenti. Yaltakçılarımız hemen Yuliya Mihaylovna'ya yetiştiriyorlardı haberleri. Aile karikatürleri dolaşmaya başlamıştı ortalarda, Yuliya Mihaylovna'nın albümünde bu çeşitten birkaç resmi kendim gördüm. Bu olayların çıktığı yerde her şey çok iyi biliniyordu. Son günlerde ailelerde Yuliya Mihaylovna'ya karşı doğan nefretin gerçek nedeni buydu işte sanıyorum. Şimdi herkes ağzına geleni söylüyor, dişlerini gıcırdatıyordu. Ama komite bir işe yaramasa, baloyu düzenlerken bir yanlışlığa düşseydi böyle bir nefretin de parlamayacağı çok daha önceden açıktı. İşte bunun için bekliyordu herkes bir rezalet çıkmasını. Herkes onu bekliyorken çıkmadan edebilir miydi?

Tam öğlende çalmaya başladı orkestra. Düzenleyicilerden, yani on iki "kordonlu genç"ten biri olduğum için, bu utanç verici günün nasıl başladığına yakından tanık oldum. Girişte büyük bir sıkışıklıkla başladı. Nasıl oldu da başta polis olmak üzere herkes daha işin başında böylesine gafil avlandılar? Halkta kabahat bulmuyorum ben: Aile babaları, rütbelerine bakmadan kalabalığa karışmak, girişi zorlamak şöyle dursun, tersine, girişi kapayan, durmadan saldıran, kargaşa yaratan, şimdiye dek kentimizde görülmemiş kalabalığa sokaktan bakıp üzülüyorlarmış, öyle diyorlar. Bu arada arabalar peş peşe gelmiş, sonunda caddeyi tıkamışlardı. Şimdi, bunları yazarken Lâmşin'in, Liputin'in, belki benim gibi düzenleyiciler arasında olan birisinin de, kentimizin en aşağılık ayaktakımından birkaç kişiyi düpedüz biletsiz içeri saldığını iddia edebileceğim kesin delillerim var. Hiç değilse köylerden, daha başka yerlerden gelen kimsenin tanımadığı insanlar dolmuştu içeriye. Bu yabaniler salona girer girmez söz birliği etmiş gibi (öğretilmişlerdi sanki), büfenin yerini soruyordu. Açılmayacağı yanıtını alınca da, kentimizde o güne dek görülmemiş bir kabalıkla açık açık küfretmeye başlıyorlardı. Bazılarının sarhoş geldikleri doğrudur. Bazıları da yabaniler gibi şaşıp kalmışlardı soylular başkanının hanımının salonunun parlaklığı karşısında. Böyle bir salon görmemişlerdi ömürlerinde çünkü. Kapıdan girer girmez bir an duralıyor, ağızları açık, çevrelerine bakıyorlardı. Gerçi eskiydi ama, gerçekten de göz

kamaştırıcı bir salondu bu beyaz salon: Pek geniş, iki sıra pencereli; eski usul süslü, altın işlemeli tavanı olan; pencereler arası boydan boya ayna, kırmızı-beyaz perdeli, her yanı mermer heykelcikler dolu (çeşit çeşit heykelciklerdi bunlar); ağır, eski, altın işlemeli, kırmızı kadife kaplı, Napoléon devrinden kalma beyaz mobilyalı bir salondu. Yapıtlarını okuyacak edebiyatçılar için bir sahne yapılmıştı salonun sonunda. Salon tiyatro salonu gibi sandalye doldurulmuştu boydan boya, geçmek rahat olsun diye sıralar arasında geniş aralıklar bırakılmıştı. Ama ilk şaşkınlık anını en anlamsız sorular, sözler izliyordu. "Belki bir şey okunmasını istemiyoruz... Para verdik... Alçakça aldatıldı bunca insan... Lembkeler değil, biziz burada sözü dinlenecek!.." Sözün kısası, sırf gürültü çıkarmak için salmışlardı onları içeri sanki. Özellikle, dün Yuliya Mihaylovna'da gördüğüm, dik yakalıklı, tahta kuklayı andıran prensciğin karıştığı bir olay aklımda. Yuliya Mihaylovna'nın ısrarlı isteğine uyarak o da sol omzuna bir bant iğnelemiş, düzenleyici arkadaşlar arasına girmişti. Bu, yaylar üzerinde, uzun boylu, dilsiz kuklanın, konuşamıyorsa da, kendi çapında hareket edebildiği anlaşılmıştı. Çopur yüzlü, iriyarı, emekli bir yüzbaşı, arkasında toplanmış ayaktakımından cesaret alarak ona büfeye nereden gidileceğini küstah bir tavırla sorduğunda, polise göz kırpmıştı. İsteği hemen yerine getirildi: Sarhoş yüzbaşının bağırıp çağırmasına, küfretmesine bakılmadan sürüyerek çıkardılar onu salondan. Bu arada "gerçek" halk da gelmeye başlamıştı. Sıralar arasında iplik iplik insan dizileri uzanıyordu. Gürültücü takımı kesmişti sesini, ama halkın, en "temizinin" bile yüzünde sıkıntılı, şaşkın bir anlatım vardı. Kadınlardan bazıları düpedüz korkmuşlardı.

Sonunda herkes yerleşti. Müzik de sustu. Boğazlarını temizleyenler, sağına soluna bakınanlar vardı. Yüzlerde aşırı mağrur ifadelerle bekliyorlardı. Her zaman kötüye işarettir bu. Ama "Lembkeler" yoktu daha. Her yanda ipekler, kadifeler, pırlantalar parlıyor, gözleri alıyordu. Erkekler tüm nişanlarını takmış, yaşlılarsa resmî giysilerini bile giymiş, öyle gelmişlerdi. En sonunda soylular başkanının karısı da geldi. Yanında Liza vardı. O güne dek böylesine göz kamaştırıcı güzel hiç olmamıştı Liza. Böylesine hoş da giyinmemişti. Saçları bukle bukleydi, gözleri parlıyordu, yüzün-

de ışıl ışıl bir gülümseme vardı. Herkesin dikkatini üzerine çektiği belliydi. Hep ona bakıyorlar, onunla ilgili fiskos ediyorlardı. Gözleriyle Stavrogin'i aradığını söylüyorlardı, ama ne Stavrogin ne de Varvara Petrovna vardı görünürlerde. Anlayamıyordum yüz ifadesini: Niçin böylesine çok mutluluk, sevinç, canlılık, güç vardı bu yüzde? Bir gün önceki olay aklıma gelince hepten çıkmaza girdim. "Lembkeler" de yoktu henüz. Bir hata idi bu artık. Sonra öğrendim, Yuliya Mihaylovna son dakikaya kadar Pyotr Stepanoviç'i beklemişti. Son zamanlarda onsuz bir yere adım bile atamıyordu. Ne var ki, kabul de etmiyordu bunu. Parantez içinde şunu da söyleyeyim: Bir gün önceki komite toplantısında Pyotr Stepanoviç düzenleyici görevi almayı kabul etmemiş, bununla Yuliya Mihaylovna'yı pek üzmüş, hatta ağlatmıştı. Onun sabahtan beri kayıplara karışmış olması, edebiyat geçidine hiç gelmemesi, öyle ki, ta akşama dek hiçbir yerde görülmemesi pek şaşırtmıştı Yuliya Mihaylovna'yı (önceden söylüyorum bunu). Sonunda halk açık açık sabırsızlanmaya başlamıştı. Sahneye kimsenin çıktığı da yoktu. Arka sıralardan tiyatroda olduğu gibi alkışlamaya başlamışlardı. Yaşlılarla beyler çatmışlardı kaşlarını: "Lembkeler biraz fazla kibirlenmiyorlar mı acaba?" En güzide konukların oturduğu sıralardan bile şölenin belki olmayacağı, Lembke'nin belki de gerçekten hasta olduğu, vb. üzerine düşüncesizce fısıldaşmalar oluyordu. Ama neyse ki sonunda geldi Lembke: Karısının koluna girmişti. Doğrusunu söyleyeyim, onların gelmesi endişelendirmişti beni. Ama anlaşılacağı gibi, masallar bitmiş, gerçek su yüzüne çıkmıştı. Konuklar derin bir soluk almışlardı sanki. Lembke'nin bir hastalığı olduğunu düşünenler zaten azdı topluluğumuzda. Dün alandaki tutumunu onaylıyorlardı. Büyük memurlar, "Baştan böyle olsaydı," diyorlardı. "Yardımsever olarak gelirler, bunun yardım için zorunlu olduğunu fark etmeden, hep aynı biçimde bitirirler." Hiç değilse kulüpte böyle konuşuyorlardı. Heyecanlanmasını yeriyorlardı yalnızca: "Böyle durumlarda soğukkanlılığını yitirmemeli kişi," diyordu kafası çalışanlar, "ne yapsın, acemi daha." Aynı tutkuyla da Yuliya Mihaylovna'ya yönelmişti bakışlar. Elbette bir anlatıcı olarak, bazı konularda aşırı ince ayrıntıları istemek hakkı yoktur benden kimsenin: Sırdır bu, bir kadın var ortada; ama yalnızca bir şeyi

biliyorum: Dün akşam Andrey Antonoviç'in odasına girdi, öğlene dek onunla kaldı. Andrey Antonoviç bağışlanmış, yatıştırılmıştı. Karı-koca her şeyde görüş birliğine varmışlardı, her şey bağışlanmıştı. Konuşmalarının sonunda von Lembke, önceki gece tartışmalarının son bölümünü dehşetle anımsayıp karısının önünde diz çöktüğünde, karısının nazik eli, arkasından da dudakları, şövalyece dürüst, ama duygululuktan zayıf düşmüş bir insanı ödüllendirmişlerdi. Yuliya Mihaylovna'nın yüzündeki mutluluğu herkes görmüştü. Göz alıcı bir giysi içinde, gülümseyerek yürüyordu. Tutkuların doruğunda olduğu belliydi. Şölen bir amaçtı, istediği de gerçekleşmişti. Doğru sahnenin dibindeki yerlerine yürürlerken sağa sola selamlar veriyor, onları selamlayanların selamlarına karşılık veriyorlardı Lembkeler. Hemen kuşatmışlardı onları. Soylular başkanının karısı onları karşılamak için ayağa kalkmıştı... Ama pek iğrenç bir anlaşamamazlık oldu o anda: Durup dururken gürültülü bir selam marşı çalmaya başlamıştı orkestra, olağan bir marş da değildi bu, kulüpte resmî yemeklerde birisinin sağlığına kadeh kaldırıldığı zamanlar çalınan marştı. Bunu Lâmşin'in, düzenleyicilik görevinden yararlanarak sözde, salona giren "Lembkelerin" onuruna çaldırdığını biliyorum şimdi. Bunu akılsızlığından ya da aşırı kıskançlığından yaptığını söyleyerek suçunu hafifletme yolunu tutabilirdi kuşkusuz... Yazık, o zaman bilmiyordum daha onların suç hafifletmeyi kendilerine dert edinmediklerini, her şeyi o gün bitirdiklerini. Ama iş selam marşıyla bitmedi: Can sıkıntısıyla karışık şaşkınlıkla gülümsemeler yanında gene Lembkelerin onurunaymış gibi, "Yaşa!" diye bağıranlar oldu salonun sonundan. Sayıları çok değildi ama, doğrusunu söyleyeyim, uzun süre bağırdılar. Yuliya Mihaylovna'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu, gözleri parlıyordu. Lembke olduğu yerde durdu, bağıranlardan yana dönüp, mağrur, sert bir tavırla salondakileri süzmeye başladı... Hemen oturttular onu. Dün karısının konuk salonunda Stepan Trofimoviç'in yanına gitmeden önce, ona bakarken yüzündeki tehlikeli gülümsemeyi gördüm gene yüzünde dehşetle. Yüzünde şimdi de amansız, daha kötüsü, biraz komik (karısının yüce amaçlarına kendisini adamış bir insanınkine benzer) bir anlatım vardı... Hemen yanına çağırdı beni Yuliya Mihaylovna, Karmazinov'a koşup başlamasını

rica etmemi fısıldadı kulağıma. İşte tam dönüp yürüyecektim ki, bir rezalet daha oldu, ama birincisini gölgede bırakan bir rezaletti bu. Sahnede, o ana dek tüm bakışların, tüm bekleyişlerin yöneldiği, arkasında bir sandalye, üzerinde gümüş bir tabakta bir bardak bulunan bir masadan başka hiçbir şeyin olmadığı boş sahnede kocaman bedeniyle frak giymiş, beyaz kravat takmış Yüzbaşı Lebyadkin belirmişti birden. Öylesine şaşırmıştım ki, gözlerime inanamıyordum. Yüzbaşı utanmış gibi, sahnenin gerisinde durdu bir an. Kalabalık arasında, "Lebyadkin, sen misin?" diye bağırdı birisi. Yüzbaşının kırmızı, alık yüzü (zilzurna sarhoştu), bu bağırmayı duyunca geniş, budalaca bir gülümsemeyle kırıştı. Kolunu kaldırdı, alnını sildi, her şeye karar vermiş gibi salladı karmakarışık saçlı başını, iki adım öne attı. Şişko bedenini hop hop oynatan, gözlerinin küçülmesine neden olan, alçak sesli, ama uzun, mutlu, tatlı bir gülme tuttu onu birden. Konukların hemen hemen yarısı gülmeye başlamıştı. Yirmi kişi alkışladı onu. Ciddi kimseler, yüzleri asık bakıştılar. Bununla birlikte, her şey yarım dakikadan çok sürmemişti. Omzunda düzenleyici kurdelesiyle Liputin ile iki uşak, koşarak daldılar sahneye; uşaklar dikkatlice koluna girdiler yüzbaşının, Liputin bir şeyler fısıldıyordu ona. Yüzbaşı kaşlarını çattı. "Öyle mi, pekâlâ," diye mırıldandı, kocaman sırtını halka dönüp, ötekilerle kayboldu gözden. Ama, bir an sonra Liputin geri geldi. Dudaklarında, her zamanki gülüşünün en tatlısı, elinde bir kâğıt vardı. Küçük, ama sık adımlarla sahnenin önüne kadar yürüdü.

"Baylar," dedi; "dikkatsizlik yüzünden çıkabilecek gülünç, üzücü bir olay önlenmiştir. Ama kentimizin ozanlarından birinin derin, saygılı isteğine dayanamayıp bir görev aldım üzerime... İnsani, yüce duyguların etkisinde... durumuma bakmadan... hepimizi burada toplayan o yüce amaçla... ilimizin okumuş yoksul kızlarının gözyaşlarını dindirmek için... gizli kalmak isteğiyle... şiirinin balonun başında okunmasını çok istiyordu... yani edebiyat geçidinin, demek istiyorum. Gerçi programda yok bu şiir... çünkü yarım saat önce geçti elimize... ama *bize* (Bize dediği kimdi? Bu kesik kesik, şaşkın konuşmayı kelimesi kelimesine alıyorum buraya) öyle geldi ki, olağanüstü yürekten duygular taşıyan, yine de neşeyle işlenmiş bu şiir burada okunabilir, yani ciddi, ağırbaşlı bir şey olarak

değil de, günün anlamına gidecek bir şey olarak... Kısacası, ülküye... Hem öyle uzun da değil... birkaç satır... soylu konuklarımızdan izin istiyorum."

Salonun gerilerinden cırlak bir ses yükseldi:

"Okuyunuz!"

"Ne dersiniz, okuyayım mı?"

"Okuyun, okuyun!" diye sesler duyuldu.

Liputin, dudaklarında hep o tatlı gülümsemeyle ezildi, büzüldü.

"Çoğunluğun isteğine uyarak okuyorum."

Yine de bir türlü karar veremiyordu sanki, son derece heyecanlıydı da sanırım. Tüm küstahlıklarına karşın bu insanların dili sürçer, bazen. Ama, din öğrenimi görmüş olsaydı sürçmezdi belki. Oysa Liputin eski toplumun sayılırdı.

"Uyarırım sizleri, yani izninizle uyarırım, eskiden bayramlarda yazılan heyecanlı, övgü dolu şiirlerden değildir bu. Tersine, nasıl söylesem, bir şaka, ama kuşku edilemeyecek duygulu, oynak, neşeli. Doğrusu, gerçek bir şiirdir bu."

"Oku, oku!"

Kâğıdı açtı. Kimse durduramazdı onu artık. Üstelik düzenleyici kurdelesi de vardı omzunda. Çınlayıcı bir sesle bildirdi:

"Şölen nedeniyle bir ozandan bu toprağın, anayurdumuzun mürebbiyesine.

Merhaba, merhaba, mürebbiye!
Şen olsun için, başın dik.
Gerici ya da George Sand ol,
Ne olursan ol, keyfine bak şimdi!"

"Lebyadkin'in bu şiir! Lebyadkin'in!" diye sesler duyuldu. Gülüşmeler oldu. Çok olmasa bile, alkışlayanlar da çıktı.

"Fransızca öğret alfabeden,
Ağzı süt kokan çocuklara,
Zangoç bile olsa
Hazırsın evlenmeye."

"Var ol! Yaşa!"

"Ama büyük devrimler çağımızda
Zangoç da almaz seni artık;
'Bir şeyler'i olan kız istenir,
Yine alfabenin başına dönmek düşer sana."

"Doğru, doğru, gerçekçilik bu işte; 'Bir şeyler' olmadan hiçbir şey olmaz!"

"Ama şimdi, burada eğlenerek
Sana para topladığımızda,
Dans ederek çeyiz gönderdiğimizde
Sana bu salondan. –

Gerici ya da George Sand ol,
Ne olursan ol, keyfine bak şimdi!
Çeyizin var senin mürebbiye,
Gerisinin içine tükür, keyfine bak!"

Doğrusunu söyleyeyim, kulaklarıma inanamıyordum. Öylesine bir küstahlık söz konusuydu ki burada, Liputin'i bağışlamak olanaksızdı. Öte yandan, Liputin de budala değildi. Niyeti, hiç değilse benim için, ortadaydı: Kargaşa çıkarmak için uğraşıyorlardı sanki. Bu şeytanca şiirin bazı mısraları, özellikle sonuncusu, öylesine kurnazca yazılmıştı ki, kişinin buna göz yummasını hiçbir hoşgörü sağlayamazdı. Sanırım, Liputin de farkındaydı üzerine ne denli büyük bir görev aldığının. Parlak zaferini kazandıktan sonra kişisel yürekliliğinden gözü öylesine dönmüştü ki, sahneden bile çekilmemişti, daha bir şeyler söylemek istiyormuş gibi duruyordu. Olay başka türlü bitecek sanıyor olmalıydı. Oysa sahneye çıktığında onu alkışlayan arkadaki küçük grup bile afallamış gibi susmuştu birden. İşin en budalaca yanı, bu şamatacılar grubunun çoğunluğunun Liputin'in çıkışını heyecanla karşılaması, yani şiiri hiç de bir yergi değil, mürebbiyeler üzerine yazılmış gerçekçi, iddialı bir şiir saymalarıydı. Ama şiirin aşırı küstahlığı onları da şaşırtmıştı. Halka gelince, tüm salon yalnızca şaşırmamış, alınmıştı da. İzlenimlerimi yazarken yanılmıyorum. Sonraları, Yuliya Mihaylovna, bir dakika daha geçse, düşüp bayılacağını söylüyordu. En saygıdeğer yaşlılarımızdan biri, yaşlı karısını kaldırdı, kalabalığın endişe-

li bakışları arasında çıktılar salondan. Kim bilir, frak giyinmiş, beyaz kravat takmış Karmazinov elinde bir defterle tam o anda sahneye çıkmasaydı, belki onları izleyenler de olurdu. Yuliya Mihaylovna cankurtaranmış gibi tutkulu bakışını yöneltti ona... Ama ben sahne arkasındaydım artık. Liputin gerekliydi bana. Öfkeyle kolundan yakaladım.

"Bilerek yaptınız bunu!" dedim.

Hemen yalan söylemeye, mutsuz numarası yapmaya, ezilip büzülmeye başladı.

"Vallahi öyle bir şey düşünmedim, inanın bana. Demin getirdiler şiiri, neşeli bir şey sanmıştım..."

"Hiçbir şey sanmadınız. Bu beceriksizce yazılmış deli saçmasını neşeli bir şey sanıyor olamazsınız."

"Sanıyorum."

"Düpedüz yalan söylüyorsunuz, hem demin de getirmediler onu size. Rezalet çıkarmak için Lebyadkin'le birlikte yazdınız bu şiiri, hem de dün, belki de. Son beyit, kesin olarak biliyorum, sizindir, zangoç üzerine söylenenler de. Niçin frakla çıktı sahneye? Demek ki, okumaya hazırlamıştınız onu, sarhoş olmasaydı o okuyacaktı, değil mi?"

Liputin soğuk, kötü bakışlarla gözlerimin içine bakıyordu. Tuhaf bir soğukkanlılıkla, birden,

"Size ne bundan?" diye sordu.

"Ne demek size ne? Siz de taşıyorsunuz bu kurdeleyi... Pyotr Stepanoviç nerede?"

"Bilmiyorum. Buralarda bir yerde olacak. Niçin sordunuz?"

"Çevirmek istediğiniz dolapların farkındayım da onun için. Günü rezil etmek için Yuliya Mihaylovna'ya hazırlanmış bir komplodur bu yaptığınız..."

Gene yan gözle baktı Liputin.

"Peki ama, size ne bundan?"

Gülümsedi, omuz silkip uzaklaştı.

Gerçek tüm çıplaklığıyla serilmişti gözlerimin önüne sanki. Tüm kuşkularım doğru çıkmıştı. Oysa yanılmış olabileceğimi umuyordum hâlâ! Ne yapacaktım şimdi? Stepan Trofimoviç'e akıl danışmayı düşündüm bir ara ama, aynanın karşısında dikilmiş,

gülümseme talimi yapıyorken, ikide bir, notlarını yazdığı kâğıda bakıyorken buldum onu. Karmazinov'un peşinden sahneye çıkması gerekiyordu, benimle konuşacak durumda değildi. Yuliya Mihaylovna'ya mı koşmalıydım? Ama ona gitmek için vakit geçti artık: Çevresinin alınmışlığına, herkesin ona bağlı olduğuna olan inancının kafasının içinden sökülüp atılabilmesi için çok daha güçlü bir ders gerekliydi ona. Bana inanmaz, kötü niyetli olduğumu düşünürdü. Hem neye yararı olurdu ona gitmemin? "Ee," diye geçiriyordum içimden, "gerçekten de bana ne, *başladığında* kurdeleyi çıkarır, eve giderim." Evet, "başladığında" demiştim, çok iyi anımsıyorum bunu.

Ama gidip Karmazinov'u dinlemem gerekiyordu. Sahne gerisine son bir kez daha baktığımda, birtakım yabancıların, kadınların bile buraya girip çıktığını gördüm. Sahne gerisi salondan kalın perdelerle ayrılmış, bir koridorla öteki odalara açılan, pek dar bir yerdi. Konuşmacılarımız sıralarını burada bekliyorlardı. Ama o anda beni en çok, Stepan Trofimoviç'ten sonra sahneye çıkacak olan konuşmacı şaşırtmıştı. Bu da, bir öğrenci olayı sonunda, yüksek okuldan kendi isteğiyle ayrılmış, kentimize birkaç gün önce gelmiş bir çeşit profesördü (onun kimin nesi olduğunu şimdi bile bilmiyorum). Onu da tanıtmışlardı Yuliya Mihaylovna'ya. Derin bir saygıyla karşılamıştı onu. Bu profesörün, Yuliya Mihaylovna'nın toplantılarında o güne dek topu topu bir kez bulunduğunu, bütün akşam sustuğunu. Yuliya Mihaylovna'yı kuşatan grubun şakalarına, tavırlarına iki anlama çekilebilecek bir biçimde gülümsemediğini; kibirli, aynı zamanda ürkeklik derecesine varan alıngan tavırlarıyla herkesin üzerinde hoş olmayan bir etki bıraktığını anımsıyorum. Yuliya Mihaylovna'nın kendisi zorlamıştı onu bir şey okumaya. Sahne arkasında onu gördüğümde bir köşeden öteki köşeye gidip geliyor, aynı zamanda Stepan Trofimoviç gibi kendi kendine mırıldanıyordu. Ama aynaya değil, yere bakıyordu. Gerçi tutkulu bir tavırla sık sık gülümsüyordu ama, gülümseme talimi yaptığı yoktu. Onunla da konuşulamayacağı besbelliydi. Kısa boyluydu, kırk yaşlarında gösteriyordu. Dazlak kafalı, beyaz sakallı, kibar giyimliydi. Ama en garibi, her dönüşünde sağ yumruğunu havaya kaldırıp, başının üzerinde sallaması, sonra görünmeyen bir düş-

manının beynine indiriyormuş gibi birden aşağı indirmesiydi. Bu tuhaf hareketi pek sık yapıyordu. İçim sıkılmaya başlamıştı. Aceleyle salona, Karmazinov'u dinlemeye koştum.

III

Huzursuz bir hava esiyordu salonda yine. Önceden söylüyorum: Dâhinin yüceliği önünde eğilirim. Gelgelelim, bizim bu dâhilerimiz parladıktan sonra, kimi zaman niçin böylesine çocuklaşırlar? Karmazinov ise, saraylı büyük memurların tavrıyla sahneye çıktıysa ne olur? Bizimki gibi bir topluluğu bütün bir saat bir yazı üzerinde tutmak olası mıdır? Genel olarak her yerde aynı şeyi görmüşümdür. Kişi isterse olağanüstü bir dâhi olsun, hafif bir edebiyat toplantısında, zorunlu olmadıktan sonra, yirmi dakikadan çok topluluğun ilgisini üzerinde tutamaz. Evet, yüce dâhinin sahneye çıkışı aşırı bir saygıyla karşılanmıştı: En sert yaşlılar bile, hoşnutluklarını, ilgilendiklerini belirttiler. Kadınlarsa heyecanlanmışlardı. Oysa alkış kısa, sanki sevimsiz, anlamsızdı. Buna karşılık, Bay Karmazinov konuşmaya başlayana dek arka sıralardan hiçbir çıkış olmamıştı. Zaten yalnızca küçük bir yanlışlıktan başka kötü bir olay da olmadı. Karmazinov'un sesinin aşırı cırlak, dahası biraz kadınsı olduğunu, gerçek bir soylu gibi yayvan yayvan konuştuğunu söylemiştim. Daha birkaç sözcük çıkmıştı ağzından ki, birden yüksek sesle gülmeye başladı birisi. Kibarlar arasına hiç girmemiş, üstelik doğuştan gülmeye yatkın budalanın biri olmalıydı. Ama en küçük bir hoşnutsuzluk görülmedi salonda: Tersine, "Şişt!" diye fısıldadılar budalaya, o da kesti sesini. Ama işte, Bay Karmazinov kibirli bir tavırla, kurula kurula şöyle diyor: "Önce kesinlikle razı olmamıştım yapıtımı okumaya" (bunu söylemek pek gerekliydi sanki!) "Öylesine yürekten dökülmüş satırlar var ki yapıtımda, anlatamam. Böylesine kutsal duyguları halka getirmek olamayacak bir şeydir (niçin getirdin öyleyse?); ama pek yalvardılar bana, kıramadım. Öte yandan, bundan böyle bir daha elime almayacağım kalemi; bir daha yazmamaya kesin kararlıyım. Kalemimden çıkan son yazı bu olacaktır. Halk önünde bundan böyle hiçbir şey

okumamaya da kararlıyım, son okuyuşumdur bu." vb. hep bu anlamda şeyler söyledi.

Ama bunlar bir şey değil, yazarların önsözlerini kim bilmez ki? Gelgelelim, halkımızın az okumuşluğu, arka sıraların öfkesi nedeniyle bunun etkili olduğunu söylemeden de geçemeyeceğim. Eskiden yazdığı (kibirli, yapmacık, ama bazen zekice) öykülere benzer küçücük bir öykü okusaydı daha iyi olmaz mıydı acaba? Her şey kurtarılmış olurdu böylece. Hayır, bu bir şey değildi! Bitmek tükenmek bilmeyen bir öğüt başlamıştı! Tanrım, neler neler yoktu bu öğütte! Kesin olarak söylüyorum, değil bizimki, başkent dinleyicisi bile komaya girerdi bu konuşmadan. Son derece gereksiz, kibirli saçmalarla arkalı önlü doldurulmuş iki dosya kâğıdını düşünün; üstelik de, sahneye lütfen çıkmış gibi bir kurumlu, elemli okuyordu... Öyle ki, konukların gücüne bile gitti bu tavrı. Konu... Ama kim anlayabilir, sezinleyebilirdi onun konuşmasının konusunu? Birtakım anıların, izlenimlerin toplamıydı. Ama neyin? Ne üzerine? Dinleyicilerin alınları ne denli kırıştıysa da, yarıya dek hiçbir şey kavrayamadılar, ikinci yarıyı da sırf kibarlıklarından dinlediler. Evet, tutkunun, dâhinin bir kadın olan tutkusunun üzerinde çok duruluyordu ama doğrusunu söyleyeyim, biraz uygunsuz kaçıyordu bu. Bence, büyük yazarın şişman, küçük bedenine hiç uygun düşmemişti ilk öpüşünü anlatması... Sonra, bu öpüşmelerin, tüm insanlarda olduğu gibi olmaması da kırıcıydı. Yonca yetişiyor elbette her yanda (evet, yonca ya da botanikte üzerinde durulması gereken başka bir ot). Gökyüzünde de, kuşkusuz, şimdiye dek ölümlülerden hiç kimsenin sezinlemediği, yani bakıp da göremediği pembe bir renk vardı elbette: "Bakın, ben gördüm, sizlere, budalalara çok olağan bir şey gibi anlatıyorum bunu." Altında ilgi çekici çiftin oturduğu ağaç açık sarı renkte olmalıydı. Almanya'nın bir yerindedirler. Pompei'yi, savaş öncesinde Kassia'yı görüyorlar birden, heyecandan ürperiyorlar. Bir deniz kızı, tatlı sesiyle şarkı söylemeye başlamıştı çalılar arasında. Glück kemanını almıştı eline. Çaldığı parçanın adı *en toutes lettres*[1] idi, ama kimsenin bilmediği bir parçaydı bu, öyle ki, üzerinde bilgi edinmek için müzik sözlüğünü karıştırmak gerekirdi. Bu arada sis öylesine kesifleşmiş, öylesine kesifleşmişti ki, sisten çok mil-

1 (Fr.) Kısaltmaksızın.

yonlarca tüye benziyordu. Birden her şey kayboluyor, büyük yazar, buzların çözülmeye başladığı ılık bir kış gününde Volga'yı geçiyor. Geçitte buz oldukça kalın ama, gene de kopuyor. Suya düşüyor büyük yazar. Boğuldu mu sandınız? Aklınıza bile gelmesin. Tam boğulacağı, su yutmaya başladığı anda önünde nohut büyüklüğünde, ama tertemiz, "donmuş bir damla gözyaşı gibi berrak bir buz parçacığının belirdiğini; bu buz parçacığının üzerinde Almanya'nın ya da daha doğrusu, Almanya'nın gökyüzünün yansıdığını; bir ışık kırılmasıyla ona o gözyaşını anımsattığını söylemek içindi bu. 'Anımsıyor musun, zümrüt gibi yemyeşil ağacın altında oturuyorduk, heyecanla 'Suç yoktur!' diye haykırdığında gözünden bir damla yaş akmıştı.' 'Evet,' demiştim gözyaşlarım boşalarak, 'öyleyse ermiş diye bir şey de yoktur gerçekte.' Hıçkıra hıçkıra ağladık, bir daha görüşmemek üzere ayrıldık. Kadın, deniz kenarına bir yere, o da bir mağaraya gitti. İşte, Moskova'da Suharev Kulesi'nin altında iniyor, iniyor aşağılara, üç yıl iniyor, toprağın derinliklerinde, bir mağarada bir lamba, lambanın başında da bir keşiş görüyor. Dua ediyor keşiş. Büyük yazar, pencerenin sık parmaklarından içeri süzülüyor, birisinin derin bir soluk aldığını duyuyor birden. Keşişin derin soluk aldığını mı sandınız? Keşişiniz pek gerekliydi ona sanki! Hayır, bu derin soluk, o kadını, otuz yedi yıl önce, anımsıyor musun, Almanya'da zifiri karanlık bir ağacın altında oturuyorduk da, 'Sevmek ne demek? Bak çevrene, her yanda gül yetişiyor, ben de seviyorum, ama güller olmayınca ben de sevmeyeceğim artık,' dediği andaki derin soluğunu anımsatmıştı ona. Gene sis bastırdı. O anda Gofman çıktı ortaya, deniz kızı Chopin'den bir ezgi çalmaya başladı ıslıkla, birden dumanın içinden Roma'nın evleri üzerinden, başında defne dalından bir çelenkle Ank-Martsi çıktı. 'Bir heyecan ürpertisi dolaştı bedenlerimizde, ebediyen ayrıldık'" vb. Kısacası, belki de iyi anlatamıyorum, ama saçmalamasının özü bunun gibi bir şeydi. Hem, nihayet, "büyük zekâ"larımızda güzel söz söylemeye bu iğrenç düşkünlük de nedendir! Avrupalı büyük düşünür, büyük bilge, buluş yapan bir insan, işçi, acı çeken... bunların hepsi, büyük Rus dâhimiz için çalışan, görev almış, onun mutfağındaki aşçılar gibi kimselerdir. O efendidir, onlarsa şapkaları ellerinde gelirler yanına, buyruk beklerler. Hafifsemeyle, kibirli kibirli gülümsüyordur kuşku-

suz Rusya'ya; Avrupa'nın "büyük zekâlarına" Rusya'nın her bakımdan çöktüğünü söylemekten daha hoş şey de yoktur onun için, ama kendisine gelince... hayır, Avrupalı dâhilerden çok yükseklerdedir o. Onun söz oyunları için birer hammaddedir tümü. Yabancı bir düşünceyi alır, kendi antitezini ekler ona, söz oyunu hazırdır. Suç var, suçlu yok; gerçek yok, gerçekçi yok; tanrıtanımamazlık, Darwinizm, Moskova çanları... Ama yazık, Moskova çanlarına inanmıyor artık. Roma, defne dalları... Ama defne dallarına bile inanmıyor... Byron'a özgü bir yeis krizi, Geyne'nin yüz anlatımı, Peçorin'in bazı tavırları vardı burada; öyle sürdü de sürdü, makine almıştı hızını... "Ama siz gene de övün beni övün, çok severim övülmeyi. Kalemi artık elimden bırakacağımı laf olsun diye söylüyorum kuşkusuz. Durun hele, daha çok bıkacaksınız benden, okumaktan yorulacaksınız..."

Anlaşılacağı gibi, böyle tatlılıkla bitmedi. İşin kötüsü, olay bundan başladı. Ne denli yüce olursa olsun, bir edebiyat toplantısında konuşmacı, dinleyicileri yirmi dakikadan çok tuttuğunda her zaman görülen durum vardı salonda. Sandalye gıcırtıları, sümkürmeler, öksürmeler hanidir başlamıştı. Ama büyük yazar, bunların hiçbirinin farkında değildi. Dinleyicilerden haberi olmadan, sözcükleri yaya yaya konuşmasını sürdürüyordu; öyle ki, herkesin canı sıkılmaya başlamıştı. Arka sıralardan tek, ama çınlayıcı bir ses duyuldu birden:

"Tanrım, ne saçma şeyler!"

Bunun bir serzeniş olmadığı inancındayım. Öyle, bilinçsiz olarak çıkıvermişti ağızdan. Düpedüz yorulmuştu adam. Ama durdu Bay Karmazinov, alaylı alaylı baktı dinleyicilere, saraylı yüksek bir memurun alınmış, kibirli tavrıyla, sözcükleri yaya yaya,

"Anlaşılan iyice bıktırdım sizi baylar?" diye sordu.

Konuşmaya önce kendisinin başlamasındaydı suçu. Çünkü böyle bir soru sormakta ayaktakımına da konuşmak fırsatı vermişti, hem haklı bir konuşmaydı da bu. Oysa tutsaydı kendini, sümkürür dururlardı ama, sonunda susarlardı... Sorusuna karşı alkış bekliyordu belki. Ama alkışlayan filan olmamıştı. Tersine, herkes ürkmüş gibi sindi, sesini kesti...

Birden öfkeli, dahası aşırı öfkeli bir ses duyuldu:

"Ank-Martsi'i görmediniz ömrünüzde, hep palavra bunlar!"

Başka bir ses yükseldi peşinden:

"Elbette, bu devirde hayal yok artık, gerçekçi bilimler var. Siz de onlarla ilgilenin."

Karmazinov şaşırmıştı.

"Baylar," dedi; "böylesine itirazları hiç mi hiç beklemiyordum."

Büyük yazar, Karlsruhe'de yabancı kalmıştı yurduna.

Bir kız ince sesiyle,

"Günümüzde dünyanın öküzün boynuzları üzerinde durduğunu söylemek ayıptır, utanç vericidir," diye bağırdı. "Siz, Karmazinov, mağaraya, keşişin yanına inmediniz, inemezsiniz de. Hem keşişlerden kim söz ediyor artık?"

"Baylar, bunun böylesine ciddi olması şaşırtıyor beni... Ne var ki... Ne var ki... çok haklısınız. Benden başka hiç kimse saygı duymuyor gerçeğe..."

Gerçi anlamlı anlamlı gülümsüyordu ama, son derece heyecanlıydı. Yüzünde şöyle bir anlatım vardı: "Sandığınız gibi değilim ben gerçekte, sizin için çalışıyorum. Yalnızca övün beni, elinizden geldiğince çok övün, bayılırım buna..."

Sonunda iyice gücenerek,

"Baylar," diye haykırdı, "görüyorum ki, zavallı yapıtım yerine düşmedi. Ben de düşmedim, sanırım."

Sarhoş olacak, bir budala avazı çıktığınca,

"Kargaya nişan aldı ama, ineği vurdu!" diye bağırdı.

Ama önem vermek gereksizdi ona elbette. Saygısız kahkahalar yükseldi.

Karmazinov hemen,

"İneği mi dediniz?" dedi.

Sesi giderek inceliyordu.

"Kargayla inek konusunda bir şey söylemeyeceğim bayım. Masum da olsa, benzetme yapmayacak kadar saygım vardır her dinleyiciye. Ama sanırım..."

Biri arka sıralardan,

"Gene de siz, sayın bayım, biraz!.." diye haykırdı.

"Ne var ki, kalemimi elimden bırakırken, okurlarımla vedalaşırken beni dinleyeceklerini sanıyordum..."

Sonunda biraz cesaretlenen birkaç ses yükseldi ön sıralardan:

"Hayır, hayır; dinlemek istiyorum, dinlemek istiyoruz!"

Heyecanlı birkaç kadın sesi duyuldu:

"Okuyun, okuyun!"

Sonra bir alkış koptu. Doğrusu, cılız, küçük bir alkıştı bu. Karmazinov anlamlı anlamlı gülümsedi, ayağa kalktı.

Soylular başkanının karısı bile tutamamıştı kendini:

"İnanın Bay Karmazinov, herkes onur duyuyor sizin..."

Salonun derinliklerinden genç, gür bir ses duyuldu birden:

"Bay Karmazinov!"

Kentimize daha yeni gelmiş, sessiz, ağırbaşlı, pek sevimli bir genç olan köy öğretmenimizin sesiydi bu. Ayağa bile kalkmıştı.

"Bay Karmazinov, sizin anlattığınız gibi sevmek mutluluğuna erişseydim, doğrusu, kalabalık önünde okunmak için yazılmış bir yazıda anlatmazdım bu sevgimi..."

Yüzü kıpkırmızı bile olmuştu.

"Baylar," diye haykırdı Karmazinov, "bitirdim artık. Perdeyi indiriyor, çekiliyorum. Ama izin verin, son on satırı okuyayım."

Oturmadan, elindeki kâğıttan okumaya başladı:

"Evet, sevgili okurum, elveda! Elveda, okurum. Dostça ayrılalım diye ısrar da etmeyeceğim sana! Niçin huzursuz edeyim seni? Küfret istersen... ah, az da olsa, sana bir haz verecekse, istediğin kadar küfret bana. Ama en iyisi, ebediyen unutmamız birbirimizi. Hepiniz, tüm okurlarım birden önümde diz çöküp, gözyaşlarınız arasından yalvarsanız, 'Yaz, ah, ne olur yaz, bizim için, anayurdun için, gelecek kuşaklar için, defne dalından çelenkler için yaz,' diye, kibarca şöyle yanıt verirdim: 'Hayır, yeterince birlikte olduk, sevgili yurttaşlarım, *Merci!* Ayrılmak zamanı geldi! *Merci, merci, merci!*'"

Karmazinov, ciddi bir tavırla öne eğilerek selamladı halkı. Yüzü, kaynar suyla haşlamışlar gibi kıpkırmızı, sahne arkasına yürüdü.

"Önünüzde diz çökmeyecek kimse; budalaca bir hayal bu."

"Bu ne kendini beğenmişlik!"

Daha bir konuşmasını bilen düzeltti:

"Yalnızca bir komedi."

"Hayır, komedinin de bir değeri vardır."

"Küstahlıktır bu aslında baylar."

"Neyse ki bitti."

"Patlıyorduk az kalsın!"

Arka sıralardan yükselen bu kaba sözler (yalnızca arka sıralardan yükselmiyordu hem) dinleyicilerin öteki bölümünün alkışıyla bastırılmıştı bir anda. Karmazinov'u çağırıyorlardı. Başta Yuliya Mihaylovna ile soylular başkanının karısı olmak üzere birkaç kadın sahnenin önünde toplanmıştı. Yuliya Mihaylovna'nın elinde beyaz, kadife bir yastığın üzerinde gülden bir çelenk içinde hoş bir defne çelengi vardı.

Karmazinov kibar, biraz elemli bir gülümsemeyle,

"Defne dalı!" dedi, "duygulandım! Kuşkusuz, önceden hazırlanmış, ama daha solmaya fırsat bulamamış bu çelengi heyecanlı bir duygululukla alacağım; ama inanın, *mesdames,* öylesine gerçekçi oldum ki birden, günümüzde defne dalının, benim elimden çok, işinin ustası bir aşçının elinde çok daha güzel duracağı kanısındayım..."

Virginski'nin evindeki "oturumda" olan din öğrenimi yapmış genç,

"Evet, aşçı çok daha yararlıdır! diye haykırdı."

Düzen biraz bozulmuştu. Birçok sırada defne çelengi törenini görebilmek için sandalyelerin üzerine çıkanlar olmuştu.

"Şimdi yirmi ruble daha vereceğim aşçı için," diye haykırdı bir başkası.

Yüksek, hatta aşırı yüksek, inatçı bir sesti bu.

"Ben de."

"Ben de."

"Büfe yok mu burada yahu?.."

"Baylar, düpedüz sahtekârlık bu..."

Bununla birlikte, şunu da itiraf etmek gerekir, bütün bu gemi azıya almış seslerin daha önce ödleri kopuyordu salonda bulunan yüksek rütbeli memurlarımızdan, polis komiserlerimizden. On dakika sonra herkes yerli yerine oturmuştu ama, eski düzen yoktu artık salonda. İşte yeni başlamış bu kaosa zavallı Stepan Trofimoviç düştü...

IV

Heyecan içinde sahne arkasına yanına koşmuştum bir kez daha. Bence her şeyin mahvolduğunu, konuşma yapmamasını, ateşinin çıktığını söyleyip hemen eve gitmesinin çok iyi olacağını, benim de kurdeleyi çıkarıp onunla geleceğimi söyledim. Ben böyle söylerken sahneye doğru yürüyordu. Birden durdu; mağrur bir tavırla tepeden tırnağa süzdü beni.

"Böylesine alçalabileceğimi neye dayanarak düşünebildiğinizi öğrenebilir miyim sayın bayım?" dedi.

Geri çekildim. Bir rezalet çıkacağından kuşkum yoktu. Son derece üzgün, öyle dururken, Stepan Trofimoviç'ten sonra sahneye çıkacak olan, demin kolunu havaya kaldırıp var gücüyle indiren, kentimize yeni gelmiş profesörü gördüm. Çevresiyle hiç ilgilenmeden; kurnaz, ama mağrur bir gülümsemeyle kendi kendine bir şeyler mırıldanarak, kuliste bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu hâlâ. Hemen hemen hiçbir niyetim olmadan (şeytan dürtmüştü beni sanki) yaklaştım yanına.

"Biliyor musunuz," dedim; "konuşmacı, dinleyiciyi yirmi dakikadan çok tutarsa, artık dinleyen kalmaz onu. Birçok örneği vardır bunun. Hiçbir ünlü, yarım saat dayanamaz..."

Adam birden durdu, gururunun incinmesinden tüm bedeni titriyordu sanki. Sonsuz bir gurur anlatımı belirmişti yüzünde. Hafifsemeyle,

"Korkmayın," diye mırıldandı.

Yürüdü, uzaklaştı yanımdan. Tam bu anda Stepan Trofimoviç'in sesi duyulmuştu salonda. "Bunun da ötekilerden farkı yok," diye geçirdim içimden, salona koştum.

Daha iyice yatışmamış kargaşa arasında sandalyeye çöktü Stepan Trofimoviç. Ön sıralardan keyifsiz bakışlar karşılamış olmalıydı onu. (Son zamanlarda kulüpte pek sevilmemeye başlanmış gibiydi. Eskisinden çok daha az saygı gösteriyorlardı ona). Ne var ki, "şişt" diye seslerin duyulmaması iyiydi. Dünden beri tuhaf bir düşünce vardı aklımda: Sahnede görünür görünmez ıslıklamaya başlayacaklar onu sanıyordum. Oysa, biraz yatışan kargaşada bile hemen fark etmemişlerdi onu, Karmazinov'a böyle davranıldık-

tan sonra, başka ne umabilirdi zaten? Yüzü bembeyazdı. On yıldır kalabalık önüne çıkmamıştı. Heyecanından, pek iyi bildiğim bazı davranışlarından, şimdi sahnede görünmesine kaderini çizecek ya da buna benzer bir şey gözüyle baktığını kesinlikle sezinlemiştim. İşte ben de bundan korkuyordum. Benim için değerliydi o. Ağzını açtığı, ilk tümcesini duyduğum anda ne olmuştum!

Her şeyi göze almış gibi, aynı zamanda neredeyse çatlak bir sesle,

"Baylar!" diye başladı birden. "Baylar! Bundan kısa bir zaman önce kapıların altından atılan yasadışı kâğıtlardan biri daha bu sabah masamın üzerinde duruyordu. Ona bakıp bakıp yüzüncü kez soruyordum kendime: 'Sırrı nedir bu kâğıdın acaba?'"

Tüm salon derin bir sessizliğe gömülmüştü bir anda. Tüm bakışlar (bazıları korkuyla) ona yönelmişti. Söylenecek söz yoktu, konuşmasının başında dikkatleri üzerine toplayabilmişti. Sahne arkasından bile uzandı birkaç baş. Liputin'le Lâmşin tutkuyla dinliyorlardı. Yuliya Mihaylovna gene çağırdı beni yanına, kolunu sallayarak, dehşet içinde,

"Susturun, ne pahasına olursa olsun, susturun onu!" diye fısıldadı.

Omuz silktim. *Her şeyi göze alan* bir insan, susturulabilir miydi? Anlıyordum Stepan Trofimoviç'i!

Kalabalık arasında,

"Aha, bildirilerden söz edecek," diye fısıldaşmalar oldu.

Salonda bir kıpırdanma oldu.

"Sırrı çözdüm baylar. Etkili olmalarının tüm sırrı, budalaca yazılmış olmalarındaydı! (Gözleri parlıyordu). Evet baylar, bu budalalık bile bile, yapmacık, hesaplı olsaydı, ah, dâhice bir şey olurdu bu! Ama haklarını vermek gerek: Bile bile, yapmacık değildirler. En yalın, en saf, en kısa bir budalalıktır bu, *c'est la bêtise dans son essence la plus pure, quelque chose comme un simple chimique.*[2] Bir damlacık akıllıca söylenmiş olsaydı, herkes hemen anlardı bu kısacık budalalığın zavallılığını. Ama şimdi herkes şaşkınlık içinde: Bunun böylesine ilkel, böylesine budalaca olacağına kimse inanmıyor. 'Burada başka bir şeyin bulunmaması olanaksız,' diyor herkes, sırrı arıyor, gizli anlamı okumak istiyor satırlar arasında, iste-

2 (Fr.) Su katılmamış budalalık bu, kimyasal basit cisimler gibi.

nilen etki elde edilmiştir! Ah, gerçi çoğunlukla hak eder ama, böylesine parlak mükâfat almamıştır budalalık şimdiye dek... Çünkü, *entre parenthèses,*[3] yüce bir dâhi kadar budalalık da yararlıdır insanlığın kaderinde..."

"Kırk yıllık söz oyunları!" diye bir ses duyuldu.

Gerçi oldukça alçakgönüllü bir sesti bu, ama arkasından her şey kopmuştu sanki. Gürültü etmeye, bağırıp çağırmaya başlamışlardı. Stepan Trofimoviç, iyice heyecanlanmıştı. Salondakileri küçümser bir tavırla,

"Baylar, hey!" diye haykırdı. Budalalığın onuruna kadeh kaldırılmasını öneriyorum!"

Bardağına su dökmek istiyormuşum gibi yanına gittim.

"Bırakın Stepan Trofimoviç, Yuliya Mihaylovna, rica ediyor..."

Avazı çıktığınca bağırarak üzerime saldırdı,

"Hayır, siz bırakın beni, avare delikanlı!"

Kaçtım.

"*Messieurs!*"[4] diye sürdürdü konuşmasını. "Bu heyecan, kulağıma gelen bu nefret dolu bağrışmalar niye? Zeytin dalıyla geldim. Son sözü getirdim, çünkü bu işte son sözü biliyorum, sonra da barışacağız."

"Defol!" diye bağırdı birileri.

Öteki bölüm,

"Yavaş," diye haykırdı; "bırakın konuşsun, bırakın ne söyleyecekse söylesin."

Özellikle genç öğretmen heyecanlanıyordu. Konuşmaya bir kez cesaret ettikten sonra, artık tutamıyordu kendini sanki.

"*Messieurs,* bu işin son sözü hepsinden de basittir. Günlerini tüketmiş bir yaşlı olarak gururla açıklıyorum, yaşam meltemi eskisi gibi esiyor gene. Genç kuşakta yaratıcı güç ölmedi. Bugünün gençliğinin heyecanı da eski günlerimizde olduğu gibi temiz, berraktır gene. Bir şey oldu yalnızca: Amaçlar değişti, bir güzelliğin yerini bir başkası aldı! Tüm anlaşamamazlık Shakespeare'in mi, çizmelerin mi, Rafael'in mi, Petroley'in mi daha iyi olduğunda."

"Bir ihbar bu!" diye homurdandı bazıları.

---

3 (Fr.) Konu dışı.

4 (Fr.) Baylar!

"Hakaret dolu sorular!"

"*Agent-provocateur!*"[5]

Stepan Trofimoviç alabildiğine coşkun, ince bir sesle,

"Şunu söyleyeyim size!" diye bağırdı. "Şunu söyleyeyim, Shakespeare ile Rafael, toprağa bağlı köylülere özgürlük verilmesinden de, milliyetten de, sosyalizmden de, genç kuşaktan da, kimyadan da, neredeyse tüm insanlıktan da yüksektir, yücedir! Çünkü tüm insanlığın ürünü, gerçek ürünüdür onlar. Belki yeryüzüne gelmiş geçmiş tüm ürünlerden bile yücedirler! Güzelliğin biçimine erişilmiştir, erişilmeseydi yaşamaya bile razı olmazdım belki... Ah, Tanrım! (ellerini ovuşturdu), on yıl önce Petersburg'da da sahneden tıpkı böyle bağırıyordum. Aynı şeyi, aynı sözcükleri kullanarak aynı şeyleri söylüyordum. Tıpkı böyle... onlar da bir şey anlamıyorlardı, 'şişt, şişt' yapıyorlardı. Anlayışsız insanlar, neyiniz eksik ki anlayamıyorsunuz? Hem biliyor musunuz, biliyor musunuz, İngilizler olmasa yaşamasını sürdürebilir insanlık, Almanya olmasa da yaşayabilir, Ruslar olmasa pekâlâ yaşar. Bilimsiz, ekmeksiz de yaşayabilir, yalnız güzellik olmazsa yaşayamaz, çünkü yapılacak bir şey kalmaz o zaman yeryüzünde! Tüm sır, tüm tarih buradadır! Bilim de bir dakika duramaz ayakta güzellik olmasa –biliyor muydunuz bunu, gülenler– deli saçmasına döner, aklınız bir şeye ermez sizin!.. Pes etmeyeceğim!.."

Sonunda sesini yükselterek bağırmış, yumruğunu var gücüyle masaya indirmişti.

O bağıra bağıra ipe sapa gelmez şeyler söylerken salonda da bir kargaşa başlamıştı. Çoğu ayağa fırlamış, bazıları da sahnenin önüne gelmişti. Bütün bunlar benim anlattığımdan çok daha kısa bir zamanda olup bitmişti, bunun için önlem de alamamışlardı. Belki de istememişlerdi.

Din lisesini bitirmiş aynı genç, tam sahnenin dibinde, keyifli keyifli dişlerini Stepan Trofimoviç'e gösterirken,

"Her şeyi göze almış siz şımarıklar için iyi!" diye haykırdı.

Beriki bunu duyunca koşarak sahnenin önüne geldi.

"Genç kuşağın heyecanının eskisi gibi temiz, berrak olduğunu, yalnızca güzelin biçiminde yanıldığı için mahvolduğunu biraz ön-

5 (Fr.) Kışkırtıcı!

ce ben söylemedim mi! Yetmedi mi size? Bunu ölmüş, hakarete uğramış bir babanın söylediği de göz önüne alınırsa, acaba –ah, anlayışsızlar– acaba uysallıkla, sakin bakmakta bundan daha öte gidebilir mi kişioğlu... Nankörler... gaddarlar... niçin, niçin istemiyorsunuz barışmayı!.."

Birden hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Yanaklarından yuvarlanan gözyaşlarını siliyordu parmaklarıyla. Hıçkırıklardan göğsü, omuzları sarsılıyordu... Her şeyi unutmuştu.

Dinleyicileri aşırı bir korku sarmıştı. Hemen herkes ayağa kalkmıştı. Yuliya Mihaylovna da aceleyle kalktı. Bir yandan da kocasının kolundan tutmuş, onu da kaldırıyordu... Görülmemiş bir rezaletti bu.

Din lisesini bitiren genç sevinçle,

"Stepan Trofimoviç!" diye bağırıyordu. "Kentte, kent dışında Sibirya'dan kaçmış Fedka adında bir kürek mahkûmu dolaşıyor bugünlerde. Soyuyor önüne geleni, son cinayetini daha birkaç gün önce işledi. İzninizle bir şey soracağım: On beş yıl önce kumar borcunuz yüzünden askere yollamasaydınız onu, yani kısacası, kumara vermeseydiniz, söyleyin; Sibirya'ya sürülür müydü? Varoluş savaşında insanları keser miydi şimdiki gibi? Ne yanıt vereceksiniz buna sayın sanatçı?"

Bundan sonraki olayları anlatmayacağım. Önce kulakları sağır eden bir alkış kopmuştu. Herkes alkışlamıyordu, tüm dinleyicilerin beşte biri kadardılar ama, avuç içleri acıyasıya alkışlıyorlardı. Geri kalanlar çıkışa yığılmıştı. Alkışlayanlar da öne, sahnenin dibine doğru yürüdüğü için salon karmakarışık olmuştu. Kadınlar bar bar bağırıyorlar, bazı kızlar ağlıyor, eve gitmek istiyorlardı. Lembke olduğu yerde ayakta durmuş, yabani yabani çevresine bakıyordu. Yuliya Mihaylovna kaybetmişti kendini (kentimize geleli beri ilk kez oluyordu bu). Stepan Trofimoviç'e gelince, görünüşte gencin sözleri önce bütünüyle ezmişti onu. Ama birden kalabalığa doğru uzattı kollarını.

"Geçmişle tüm ilişkimi kesiyor, lanetliyorum!.." diye haykırdı. "Bitti... her şey bitti artık..."

Döndü, gözdağı verir gibi parmağını sallayarak sahne gerisine koştu. Heyecanlı kalabalık,

"Topluma hakaret etti!.. Verhovenski!" diye bağırıyordu.

Sahneye atlayıp peşinden koşmak isteyenler bile oldu. Yatıştırmak olanaksızdı onları. Hiç değilse o anda olacak şey değildi bu. Son kepazelik birden bomba gibi patladı kalabalığın üzerinde: Üçüncü konuşmacı, sahne gerisinde durmadan kolunu sallayan o manyak koşarak çıkmıştı sahneye.

Görünüşü deli görünüşüydü. Mağrur, mutlu, aşırı güven dolu bir tavırla gülümseyerek baktı karmakarışık salona. Bu kargaşa hoşuna gitmişti sanki. Böylesine bir hırgür içinde konuşmasını yapması gerektiği için üzülmemiş, tersine sevinmişe benziyordu. Öylesine açıktı ki bu, hemen dikkati üzerine toplamıştı.

"Bu da kim?" diye sesler duyuldu. "Bu da kim? Şişt! Ne söylemek istiyor?"

Manyak tam sahnenin önünde durup, aynı Karmazinov'unki gibi kadınsı cırlak bir sesle, ama soylular gibi sözcükleri yaymadan,

"Baylar!" diye bağırdı. "Baylar! Bundan yirmi yıl önce Avrupa'nın yarısıyla girişilen savaş öncesinde Rusya tüm saraylı danışmanların, yüksek memurların gözünde bir ülküydü! Edebiyatı sansür kuşa çeviriyordu. Üniversitelerde gösterişe önem veriliyor, ordu bale yapıyordu. Öte yandan halk vergisini veriyor, kölelik yasasının kırbacı altında ağzını açamıyordu. Yurtseverlik, ölüden de, yaşayandan da rüşvet almak olmuştu. Rüşvet almayanlar bozguncu sayılıyorlardı. Genel düzeni bozuyorlardı çünkü. Kavaklıklar düzene yardım etmek için kesiliyordu. Avrupa korkudan tir tir titriyordu... Ama doğduğu günden bu yana geçen bin yıl içinde böylesine rezil olmamıştı Rusya..."

Yumruğunu havaya kaldırdı, başının üstünde öfkeyle, mağrur salladı, birden hızla, düşmanının tepesine ölüm darbesi indiriyormuş gibi indirdi. Çılgın bir bağrışma duyuldu her yandan. Kulakları sağır eden bir alkış koptu. Salonun hemen hemen yarısı alkışlıyordu şimdi. Masum olanlar da katılmıştı: Rusya tüm yurttaşlarıyla rezil olmuştu, heyecandan avazı çıktığınca bağırmaz da ne yapardınız?

"Gerçek bu işte! Gerçek böyle işte! Heyy! Hayır, artık güzellik değil bu!

Manyak coşmuş, bağırıyordu:

"Yirmi yıl geçti aradan. Birçok üniversite daha açıldı, sayıları arttı. Gösteriş geçmişe karıştı gitti. Binlerce subay eksiğimiz var. Demiryolları tüm kapitali yuttu, tüm Rusya'yı örümcek ağı gibi sardı, öyle ki, belki on beş yıl sonra trenle her yere gitme olanağına bile kavuşacağız. Köprüleri seyrek yakıyorlar yalnız, kentleri ise yangın mevsiminde düzenli olarak sırayla ateşe veriyorlar. Mahkemelerde Solomonların davalarına bakılıyor, jüri üyeleri de, açlıktan ölmemek için rüşvet alıyorlar. Köylüler özgür, eski toprak sahipleri yerine, birbirlerinin derisini yüzüyorlar şimdi kırbaçla. Bütçeye yardım olsun diye denizler, okyanuslar kadar votka içiliyor. Novgorod'da ise eski, hiçbir şeye yaramayan Sofya'nın karşısına artık sona eren bin yıllık düzensizliğin, saçmalığın anısına parlak bir törenle kocaman bir tunç küre dikildi. Avrupa kaş çatıyor, yine huzursuzlanmaya başlıyor. On beş yıldır devrimler oluyor. Oysa Rusya hiçbir zaman, saçmalığının en gülünç çağlarında bile böylesine...

Halkın bağırması arasından son sözleri duyulmadı bile. Kolunu gene havaya kaldırıp çoşkuyla bir daha indirdiği görüldü yalnızca. Heyecan tüm sınırları aşmıştı artık: Bağırıp çağırıyor, alkışlıyorlardı; bazı kadınlar, "Yeter! İyisi mi, daha bir şey söylemeyin!" diye bağırıyorlardı. Sarhoş gibiydiler. Konuşmacı uzun uzun süzdü dinleyicilerini, gururundan eriyecekti sanki. Lembke'nin anlatılmaz bir heyecan içinde birisine bir şeyler buyurduğu ilişti gözüme. Yuliya Mihaylovna, yüzü bembeyaz, yanına koşan prense çabuk çabuk bir şeyler söylüyordu... Ama tam bu anda altı, ya da daha az kişilik resmî bir grup, sahne arkasına götürüyorlardı onu. Bilmiyorum nasıl kurtuldu ellerinden. Ama kurtuldu. Gene sahnenin önüne çıktı, kolunu sallayarak avazı çıktığınca bağırdı:

"Ama Rusya hiçbir zaman böylesine..."

Ama gene götürmüşlerdi onu sürüyerek. Belki de on beş kişilik bir grubun onu kurtarmak için sahne arkasına saldırdıklarını gördüm. Doğrudan sahneye atlamamış, araya konulmuş ince parmaklığı kırmaya çalışarak yandan dolaşmak istemişlerdi. Parmaklık kırılıp düşmüştü sonunda... Sonra gözlerime inanamadan, üniversite öğrencisi kızın (Virginski'nin akrabası) birden sahneye fırladığını gördüm. Bildiri tomarı, koltuğunun altındaydı. Giysisi ay-

nıydı, gene kırmızıydı yüzü, gene öyle şişmandı. İki üç kadın vardı çevresinde, can düşmanı lise öğrencisi de yanındaydı. Şöyle dediğini bile duydum:

"Baylar, yoksul üniversite öğrencilerinin çektiklerini size anlatmak, onları her yerde başkaldırmaya çağırmak için geldim buraya..."

Ama koşuyordum ben. Kurdelemi cebime sokmuştum. Bildiğim arka yollardan sokağa çıktım. Önce Stepan Trofimoviç'e gittim kuşkusuz.

İKİNCİ BÖLÜM

Şölenin Sonu

I

Benimle görüşmek istemedi. Odasına kapanmış, yazıyordu. Kapıyı birkaç kez çalmam, seslenmem üzerine içeriden,

"Her şeyi bitirdim, dostum," dedi. "Daha çoğunu kim isteyebilir benden?"

"Hiçbir şeyi bitirmediniz, her şeyin yıkılmasına yardım ettiniz ancak. Lütfen söz oyunu yapmayın Stepan Trofimoviç. Açın kapıyı. Hazırlıklı olmalıyız; buraya gelebilirler, gene hakaret edebilirler size..."

Son derece titiz, hatta sert olmak hakkım olduğu kanısındaydım. Daha çılgınca bir şey yapacağından korkuyordum. Ama olağanüstü bir kararlılıkla karşılaşınca şaştım.

"İlk hakaret eden siz olmayın bana. Şimdiye kadar olan dostluğunuz için teşekkür ederim size, ama bir daha söyleyeyim, insanlarla, iyi, kötü hepsiyle işim yok benim artık. Şimdiye dek öylesine nankörce unuttuğum Darya Pavlovna'ya mektup yazıyorum. Yarın götürürsünüz onu, canınız isterse kuşkusuz, şimdilik *'merci.'*"

"Stepan Trofimoviç, inanın sizin sandığınızdan çok daha ciddidir durum. Orada birilerini parçaladığınızı mı sanıyorsunuz? Hiç kimseyi parçalamadınız, tersine, boş bir şişe gibi kendiniz parça-

landınız (ah, *ne* denli kaba, görgüsüzdüm o anda; aklıma geldikçe içim sızlıyor!). Darya Pavlovna'ya yazacak hiçbir şeyiniz yok... hem bensiz ne yapabilirsiniz şimdi? Gerçeklerden ne anlarsınız? Bir şeyler düşünüyorsunuz sanırım? Bir şey daha yapmaya kalkarsanız bir daha mahvolursunuz..."

Yerinden kalkıp kapıya yaklaştı.

"Kısa bir süre yanlarında kaldınız, dillerini, tavırlarını kaptınız hemen, *Dieu vous pardonne, mon ami, et Dieu vous garde.*[1] Ama her zaman sağduyu filizleri görmüşümdür sizde, belki bulabilirsiniz doğru yolu, *après le temps,*[2] demek biz Ruslar hep böyleyiz. Gerçeklerden haberim olmadığı üzerine sözlerinize eski bir düşüncemi anlatarak karşılık vereceğim: Rusya'da halkın çoğu yazın sineklerin yaptığı gibi hırsla, bıkkınlık verecek derecede ısrarla başkalarının gerçekleri bilmediğine saldırır durur. Herkesi, kendinden başka herkesi bununla suçlar. *Cher,* unutmayın ki heyecanlıyım, acı çektirmeyin bana. Her şey için bir daha *'merci'* size! Karmazinov'un okuyucularıyla ayrıldığı gibi dostça ayrılalım. Yani elden geldiğince soylu yüreklilikle unutalım birbirimizi. Eski okuyucularına onu unutmaları için öylesine ısrarla yalvarırken kurnazlık ediyordu. *Quant à moi,*[3] ben o denli düşkün değilim gururuma, en çok da temiz yüreğinizin gençliğine güveniyorum: Hiçbir şeye yaramayan bir ihtiyarı ne diye anımsayasınız uzun süre? Geçmiş yaş günlerimde Nastasya'nın *(ces pauvres gens ont quelque fois des mots charmants et pleins de philosophie)*[4] evet, Nastasya'nın bana söylediği gibi, 'çok çok yaşayın,' dostum. Çok mutlu olmanızı dilemiyorum –can sıkar– felaket de dilemiyorum size, halk felsefesi ardından basitçe yineliyorum: 'Çok çok yaşayın', canınızın pek sıkılmaması için de çalışın. Bu ince dileği kendimden ekliyorum. Hadi, elveda, ciddi olarak elveda. Kapıda beklemeyin boşuna, açmam."

Uzaklaştı kapıdan. Başkaca bir şey de elde edemedim. "Heyecanlı" olmasına karşın, sakin, yavaş yavaş; etkili olmasını istiyor-

1 (Fr.) Tanrı sizi bağışlasın, dostum, Tanrı sizi korusun.

2 (Fr.) Neden sonra.

3 (Fr.) Bana gelince.

4 (Fr.) Bu zavallı insanların bazen çok sevimli, hikmet dolu sözleri oluyor.

muş gibi, sözcüklerin üzerine basa basa konuşuyordu. Kuşkusuz, biraz kızıyordu bana, belki de dünkü "göçebe arabaları" için dolaylı olarak öç alıyordu benden. Bir bakıma zafer kazanmış da olsa, toplantıda herkesin gözü önünde döktüğü gözyaşları gülünç bir duruma sokmuştu onu, biliyordu bunu. Oysa güzelliğe, biçimlerin değişmezliğine onun kadar bağlı bir insan daha yoktu belki. Ah, onu suçlamıyorum! Ama tüm sarsıntılara karşın içinden kopup gitmeyen bu titizlik, bu küskünlük o zaman biraz rahatlatıyordu da beni: Günlük olayların görünüşte böylesine az değiştirdiği bir insan elbette acıklı, ya da olağanüstü bir olayı karşılamaya hazır olamayacaktı. O zaman böyle düşünmüştüm kendi kendime. Tanrım, ne çok yanılıyormuşum! Pek çok şeyi görmüyormuşum...

Olayları daha sırası gelmeden anlatırken, Darya Pavlovna'nın ertesi gün gerçekten de aldığı mektubun başından birkaç satırı alacağım buraya:

> *"Mon enfant,*[5] elim titriyor, ama her şey bitti artık. İnsanlarla son tutuşmamda yoktunuz. Bu 'geçite' gelmediniz, iyi de ettiniz hani. Olsun varsın, çeşit çeşit insanın yaşadığı Rusyamız'da gözü pek birisinin ayağa kalıp, her yandan gelen ölüm tehditlerine aldırmadan bu budalalara gerçeği, yani budala olduklarını söylediğini anlatacaklardır size. Ah, *ce sont-des pauvres petits vauriens et rien de plus, des petits,* budalalar – *voilà le mont!*[6] Kaderim belli oldu artık. Değişmez. Bir daha dönmemek üzere gidiyorum bu kentten, ama nereye gideceğimi bilmiyorum. Sevdiğim herkes sırt çevirdi bana. Ama siz, tertemiz, saf yürekli bir insan olan siz; talihin az kalsın, kaprisli, dediğim dedik diyen bir kalbin isteğiyle hayatını benimkiyle birleştireceği melek; kıyılmayan nikâhımızdan bir gün önce yüreksizce döktüğüm gözyaşlarına belki de hor görerek bakan siz; kim olursanız olun, bana gülünç bir insan diye bakamayacak olan siz, ah, size, yüreğimin son haykırışı sizedir, son görevim sizedir, yalnızca size! Nankör bir ahmak, görgüsüz, bencil olduğum düşüncesiyle baş başa bırakamam sizi. Biliyorum, her gün yineli-

5 (Fr.) Yavrucuğum.

6 (Fr.) Bunlar zavallı küçük sefiller, başka bir şey değil, Küçük... işte söylenecek söz bu!

yor size böyle bir insan olduğumu iyilik bilmez, katı, ne yazık ki... unutamadığım bir yürek..."

Böyle sürüyordu... Büyük boy dört dosya kâğıdı doldurmuştu.

"Açmayacağım" demesine karşı kapıya yumruğumla üç kez vurup, bugün Nastasya'yı üç kez bana gönderse bile gelmeyeceğimi söyledim bağırarak. Çıkıp Yuliya Mihaylovna'ya koştum.

II

Sinir bozucu bir olaya tanık oldum orada: Zavallı kadını göz göre göre aldatıyorlardı. Benimse hiçbir şey gelmiyordu elimden. Ne söyleyebilirdim ona zaten? Yavaş yavaş kafamın içinde yalnızca birtakım duyguların, kuşkulu önsezilerin olduğunu görmeye, sezinlemeye başlamıştım. İçeri girdiğimde alnında, kolonyaya batırılmış bir bez, elinde bir bardak su, sinir krizi gelmiş gibi sarsıla sarsıla ağlıyordu. Karşısında, durmadan konuşan Pyotr Stepanoviç ile dut yemiş bülbül gibi susan prens vardı. Yuliya Mihaylovna gözleri yaşlı, "döneklik" ettiği için sitem ediyordu Pyotr Stepanoviç'e. Edebiyat geçidinin başarıya ulaşamamasının, kepazeliğin, kısacası her şeyin suçunu Pyotr Stepanoviç'in orada olmamasına yüklemesi şaşırtmıştı beni.

Pyotr Stepanoviç'te önemli bir değişiklik çekmişti dikkatimi; bir şey üzerinde kafa patlatıyor gibiydi. Ciddiydi de. Çoğunlukla ciddi olmazdı hiç. Her zaman, kızdığı zamanlar bile (pek sık kızardı) gülerdi. Ah, şimdi de öfkeliydi. Kaba, karşısındakine önem vermeyen, canı sıkkın, sabırsız bir tavırla konuşuyordu. Sabah erkenden rastlantı sonucu uğradığı Gaganov'un evinde başına müthiş bir ağrının saplandığını, kustuğunu söylüyordu. Yazık, zavallı kadın ne çok istiyordu aldatılmayı! Ben geldiğimde üzerinde tartışılan en önemli sorun balo, yani şölenin ikinci yarısı, verilsin mi, verilmesin miydi? "Deminki kepazelikten" sonra baloya gitmeyi kesinlikle kabul etmiyordu Yuliya Mihaylovna. Daha doğrusu, buna zorunlu tutulmayı –hem de Pyotr Stepanoviç'ce– zorlanmış olmayı çok istiyordu. Bir tanrıymış gibi bakıyordu gözünün içine. Sanırım genç

adam dönüp gitseydi, yatağa düşerdi kadıncağız. Ama o da istemiyordu gitmeyi: Balonun bugün verilmesini, Yuliya Mihaylovna'nın da bu baloda kesinlikle bulunmasını istiyordu...

"Niçin ağlıyorsunuz? İlle bir olay mı çıksın istiyorsunuz? Öfkenizi birisinden almak mı amacınız? Hadi, benden alın bari, yalnız çabuk tutun elinizi, zamanınız yok çünkü, bir karara varmamız gerek. Edebiyat geçidiyle işleri altüst ettiniz, balo ile düzeltiriz. Bakın, prens de aynı görüşte. Hem prens olmasaydı haliniz nice olurdu orada?"

Önceleri baloya karşıydı prens (yani, Yuliya Mihaylovna'nın baloda görünmesine karşıydı. Yoksa balo ne olursa olsun, verilecekti), ama onun görüşü üzerine söylenen böyle birkaç sözden sonra o da "evet" der gibi mırıldanmaya başlamıştı yavaş yavaş.

Pyotr Stepanoviç'in tavırlarındaki görülmemiş kabalık da şaşırtmıştı beni. Ah, sonraları kentte yayılan Yuliya Mihaylovna'nın Pyotr Stepanoviç'le sözde bir ilişkisi olduğu üzerine aşağılık dedikoduyu nefretle yalanlarım. Buna benzer bir şey yoktu, olamazdı da. Ancak ta baştan beri her dediğini var gücüyle doğrulayarak sözünü dinletmeye başlamıştı Yuliya Mihaylovna'ya da çevresindekilere de. Başkentte etkili olma hayallerinde ise, kadıncağızın kurduğu planların içine girmiş, kendisi ona birtakım planlar yapmıştı. Kabaca bir yaltakçılıkla etki ediyordu ona. Kafasının içini karmakarışık etmiş, sonunda hava gibi gerekli bir şey olmuştu onun için. Beni görünce gözleri parlayarak haykırdı:

"İşte ona sorun, prens gibi o da hiç ayrılmadı yanımdan. Siz söyleyin, bunun, Andrey Antonoviç'le bana elden geldiğince kötülük yapabilmek için kurnazca düzenlenmiş iğrenç bir oyun olduğu belli değil miydi? Ah, bir komploydu bu, hepsi söz birliği etmişlerdi! Her şeyi planlamışlardı. Bir grup, büyük bir gruptu bunu yapanlar!"

"Her zamanki gibi gene çok yanıldınız. Hep kendi kendinize bir şey düşünüyorsunuz, ona inanıyorsunuz. Yine de sevindim geldiğine bay... (adımı unutmuş gibi bir tavır takındı), o da kendi görüşünü söyler bize."

"Benim görüşüm," diye acele ettim; "her bakımdan Yuliya Mihaylovna'nınki ile aynıdır. Bir komplo olduğu apaçık ortada. Bu

kurdeleyi getirdim size Yuliya Mihaylovna. Balo verilir ya da verilmez, bu benim bileceğim şey değil kuşkusuz, çünkü benim sözüm geçmez, ama düzenleyicilik görevim bitmiştir. Heyecanımı bağışlayın, ama sağduyunun, inançlarımın tersine bir şey yapamam."

Sevinçle el çırptı Yuliya Mihaylovna.

"Dinleyin, dinleyin!"

Pyotr Stepanoviç bana döndü.

"Dinliyorum, bakın ne diyeceğim," dedi; "sanırım, hepiniz aklınızı başınızdan alan bir şey yediniz. Bence, bir şey olduğu yok, bu kentte hiçbir zaman bir şey olmadığı, olamayacağı gibi, şimdi de hiçbir şey olmadı. Ne komplosu? Başarılı bir edebiyat toplantısı olmadı, budalaca bir rezalet çıktı, öyle ama, komplo bunun neresinde? Hem de Yuliya Mihaylovna'ya, onları şımartan, tüm çocukluklarını bağışlayan Yuliya Mihaylovna'ya karşı, ha? Yuliya Mihaylovna! Bir aydır durmadan ne söyledim size tekrar tekrar? Ne için uyardım sizi? Bu kalabalık neyinize gerekti sizin, neyinize? İnsanlarla ilişki kurmalıydınız! Niçin, ne diye? Toplumu birleştirmek için mi? Birleşir mi hiç toplum, insaf edin!"

"Ne zaman uyardınız beni? Tersine, doğruluyordunuz, siz de istiyordunuz... Ne yalan söyleyeyim, öylesine şaşkın bir durumdayım ki... Kendiniz getirdiniz bana bir sürü acayip adamı."

"Olmadı, doğrulamıyor, hep tartışıyordum sizinle. Getirmeye gelince, getirdim sayılır, ama ancak, onların 'edebiyat kadrili' düzenlemek için düzinelerle buraya yığıldıkları son zamanlarda getirdim; hem bu düzenbazlar olmadan bir şey de yapılmaz. Ama bahse girerim, bugün yirmi-otuz düzenbaz da biletsiz girdi içeri!"

"Kuşkusuz," diye doğruladım.

"Gördünüz mü, siz de kabul ediyorsunuz. Son zamanlarda burada, yani kentte nasıl bir havanın estiğini anımsayın. Evet, bir rezalet, kepazelik oldu bu. Evet, tüyler ürpertici bir skandaldı. Ama kim kışkırttı onları? Elindeki olanaklarla kim korudu? Kim akıllarını başlarından aldı? Bu serserileri kim öfkelendirdi? Kentte her ailede olup bitenler albümünüze geçmiş durumda. Ozanlarınızın, ressamlarınızın başını okşayan siz değil miydiniz? Lâmşin'in elinizi öpmesine izin veren de siz değil misiniz? Din lisesini bitirmiş bir adam bir danışmana sizin yanınızda hakaret etmedi mi, kızının

entarisini de katranlı çizmeleriyle kirletmedi mi? Halk size karşıysa bunda şaşılacak ne var?"

"Ama sizsiniz bütün bunların suçlusu, siz! Ah, Tanrım!"

"Hayır efendim, ben uyarıyordum sizi, tartışıyorduk, duyuyor musunuz, tartışıyorduk!"

"Evet, insanın gözünün içine baka baka yalan söylüyorsunuz."

"Öyle ya, böyle söylemek kolay sizin için. Öfkenizi alabileceğiniz bir kurban gerekli size şimdi. Hadi, benden alın, razı olduğumu söyledim. İyisi mi size söyleyeyim, bay.. (Adımı bir türlü anımsayamıyordu). Tek tek düşünelim: Liputin'den başka komplocu filan yoktu, diyorum! Kanıtlayacağım bunu, ama önce Liputin'i gözden geçirelim. Budala Lebyadkin'in şiirini okudu, ne dersiniz, bir komplo mudur bu? Bu şiiri Liputin pek zekice yazılmış bulmuş olamaz mı, ne dersiniz? Pek zekice. Herkesi, en başta da koruyucusu Yuliya Mihaylovna'yı güldürmek, neşelendirmek için okudu şiiri. İnanmıyor musunuz? Bir aydan beri burada olagelenlerle uzlaşmıyor mu bu davranış? İster misiniz açık konuşayım: Yemin ederim, öteki olaylar arasında eriyip giderdi! Kaba bir şaka oldu, biraz da yersiz belki, ama gülünecek, gerçekten de gülünecek bir şakaydı, öyle değil mi?"

Yuliya Mihaylovna müthiş bir öfkeyle,

"Nasıl!" diye haykırdı. "Liputin'in yaptığını akıllıca bir davranış mı sayıyorsunuz? Böylesine ahmaklığı, böylesine saçmalığı; bu alçaklığı, adiliği, bu hainliği ha, ah, mahsus böyle söylüyorsunuz! Öyleyse siz de onlarla birliksiniz!"

"Elbette, arkada oturuyor, saklanıyor, her şeyi yönetiyordum. Ben de onlarla birlik olsaydım, çok iyi bilirsiniz ki, yalnızca Liputin'le bitmezdi! Demek ki sizce, bile bile böyle bir rezalet çıkarsın diye babamla söz birliği ettim, öyle mi? Babamı sahneye çıkardıysalar kabahat kimde? Daha dün kim durdurmaya çalışıyordu sizi, daha dün?"

"*Oh, hier il avait tant d'esprit,*[7] öyle umuyordum, üstelik yetenekli de: Sanıyordum Karmazinov'la o... böyle oldu işte!"

"Evet, böyle oldu. Ama tüm *tant d'esprit*'e karşın, babam biraz yararlı oldu, önceden bilseydim onun böylesine başarılı olacağını,

7 (Fr.) Oh, dün çok akıllıydı.

şölen düşüncenize karşı olmama karşın, keçiyi bostana salmamanız için dün o kadar düşmezdim üzerinize, öyle değil mi? Ne var ki, dün caydırmaya uğraşıyordum sizi, bir şeyler sezinliyordum çünkü. Her yola başvurdum, yapabileceğim başka bir şey yoktu: Neyle ortalığı ateşe vereceğini kendisi de bilmiyordu kuşkusuz. Bu sinirli ihtiyarların insana benzer yanı var mı ki! Ama hâlâ kurtarılabilir: Halkın yatışması için yarın 'tam teçhizatlı' iki doktor gönderin ona resmî olarak, bugün bile olabilir, sağlık durumunu öğrensinler; sonra da doğru hastaneye. Hiç değilse gülmeye başlar herkes, gücenilecek bir şey olmadığını görürler. Bugün baloda duyuracağım bunu herkese, oğluyum çünkü. Karmazinov başka, toplumun gözbebeği olarak çıktı sahneye, bir saat uzattı konuşmasını, işte onunla komplo kurmuş olmalıyım! Varsın, ben de kazmış olayım Yuliya Mihaylovna'nın kuyusunu!"

"*Ah, Karmazinov, quelle honte!*[8] Oradakiler adına utançtan yüzüm kıpkırmızı oldu!"

"Ben olsam, yüzüm kizarmazdı, onunkini kızartırdım. Dinleyiciler haklıydı. Karmazinov konusunda da kimde kabahat? Ne diyordum onun için size? Ona duyulan aşırı saygıya katılıyor muydum? Neyse, bırakalım onu da; ya o politikacı manyağa ne buyurursunuz? Benim komplom değildi yalnızca, herkeste vardı kabahat."

"Ah, böyle konuşmayın, korkunç bir şey bu, korkunç. Bütün suç bende, yalnızca bende!"

"Elbette, ama haklı çıkaracağım sizi burada. Ee, açıkyüreklilerin peşinden kim gidecek! Petersburg'da bile kimse kaçmıyor onlardan. Size tanıtılmıştı, hem de nasıl! Kabul edin ki, baloya gelmek zorundasınız şimdi. Pek önemlidir bu, kendiniz çıkardınız onu kürsüye. Onunla birlikte olmadığınızı, gençliğin polisin elinde olduğunu, açıklanamayacak bir biçimde aldatıldığınızı duyurmak zorundasınız herkese. Bir çılgının kurbanı olduğunuzu nefretle duyurmalısınız. Çünkü bir çılgındır o, başka bir şey değil. Böyle tanıtmak gerek onu. Çevresindekilere sataşıp duran böyle insanları sevmem. Belki ben ondan çok bile konuşuyorumdur, ama kürsüde değil. Şimdi de senatör için bağırıp çağırıyorlar."

"Hangi senatör için? Kimler?"

8 (Fr.) Ne ayıp!

"Görüyorsunuz ya, benim de bir şey anladığım yok. Bir senatörle ilgili bir şey bilmiyor musunuz Yuliya Mihaylovna?"

"Senatörle ilgili mi?"

"Gördünüz mü ya, buraya bir senatörün atandığına, Petersburg'un görevinize son verdiğine inanıyorlar. Ben de onlardan duydum."

"Ben de duydum," diye doğruladım.

Yuliya Mihaylovna kıpkırmızı olmuştu.

"Kim söylüyor bunu?"

"Yani kim çıkardı demek istiyorsunuz sanırım? Ne bileyim. Bildiğim, öyle söyledikleri. Çok söyleyen var. Özellikle dün söylüyorlardı. Gerçi bir şey anlaşılmıyor ama, bazıları çok ciddi. Kuşkusuz, bazıları biraz daha akıllı, kafaları çalışıyor, konuşmuyorlar; ama onlardan bile bazıları kulak kabartıyor."

"Ne alçaklık! Ne... budalalık!"

"İşte, bu budalaların ağızlarının payını vermek için görünmelisiniz baloda."

"Doğrusunu söyleyeyim, buna zorunlu bile olduğumu sezinliyorum şimdi, ama... ya bir rezalet daha bekliyorsa beni orada? Ya kimse gelmezse baloya? Evet, kimse, hiç kimse gelmeyecek!"

"Düşündüğünüz şeye bakın! Onlar mı gelmeyecek? Ya dikilen giysiler, kızların allı pullu kostümleri? Bir kadın olarak bu sözü söylemenizi yadırgadım doğrusu. İnsanları bu kadar tanıyorsunuz işte!"

"Soylular başkanının karısı gelmeyecek, gelmeyecek!"

En sonunda öfkeli bir nefretle haykırdı delikanlı:

"Ne oldu ki yani! Niçin gelmeyeceklermiş!"

"Rezalet, kepazelik oldu. Ne oldu bilmiyorum, ama bundan böyle el yüzüne çıkamam ben."

"Niçin? Hem sizin suçunuz ne bunda? Niçin kendi üzerinize alıyorsunuz suçu? Halk dediğiniz, yaşlı dedikleriniz, aile babası dedikleriniz daha suçlu değil mi? Alçakları, serserileri susturmalıydılar, çünkü hepsi alçak, serseriydiler bunların, ciddi bir şey olamaz yaptıkları! Hiçbir toplumda, hiçbir yerde düzeni polis yalnız başına sağlayamaz. Bizde herkes, güvenliğinin korunması için bir polis ister kendine. Toplumun kendi kendini koruduğunu anla-

yamıyoruz. Böyle durumlarda aile babaları, yüksek memurlar, kadınlar, genç kızlar ne yaparlar bizde? Susar, somurturlar. Hatta o kadar ki, edepsizlere ağızlarının payını vermek için toplumun gücü yetmez."

"Ah, bir gerçek bu! Susar, surat asar, bir de... çevrelerine bakınıp dururlar."

"Bir söylediğiniz gerçekse, yüksek sesle, mağrur, kaşlarımızı çatarak, açık açık söylemelisiniz bunu. Perişan olmadığınızı özellikle göstermelisiniz. Hele bu yaşlılara, annelere. Ah, yapabilirsiniz bunu, içinizde inanç varken çok güzel konuşursunuz. Toplayın onları bir araya, yüksek sesle konuşun. Sonra da *Golos* ile *Birjeviya* dergilerine bir haber. Siz durun, ben alıyorum bu işi üzerime, ben koyacağım yoluna her şeyi. Biraz daha dikkatli olmak, büfeyle ilgilenmek gerekiyor kuşkusuz: Prense rica etmeli, baya da... Her şeye yeni baştan başlamak zorunluluğu varken yalnız bırakamazsınız, bizi. Sonra, Andrey Antoniviç'le düzeldi aranız. Sağlığı nasıl?"

Birden parladı Yuliya Mihaylovna:

"Ah, bu melek gibi insan için sürekli haksız, yalan yanlış, utanç verici sözler kullanırsınız!"

Gözyaşları ha boşandı ha boşanacaktı. Mendilini gözüne götürdü. İlk anda şaşırmıştı bile Pyotr Stepanoviç.

"İnsaf edin, ben... ben de ne diyorum!.. ben her zaman..."

"Hiçbir zaman, hiçbir zaman! Hiçbir zaman hakkını vermediniz onun!"

Pyotr Stepanoviç anlamlı anlamlı gülümseyerek,

"Kadın denilen yaratık hiçbir zaman anlaşılamaz," diye mırıldandı.

"Dünyanın en dürüst, en kibar, en melek ruhlu insanıdır o! En iyi yürekli insanı!"

"İnsaf edin, iyi yürekliliğine gelince... iyi yürekli olduğunu kabul etmişimdir her zaman..."

"Hiçbir zaman etmediniz! Ama bırakalım. İyi olmadı bu konuyu açmam. Demin soylular başkanının o yezit karısı da küstahça birkaç söz etti dün olanlar üzerine."

"Oho, dün olanlarla uğraşacak durumu yok şimdi, derdi başından aşkın. Hem baloya gelmeyeceğinden niçin korkuyorsunuz o

kadar? Kuşkusuz, gelmeyecek, böylesine bir rezalet olduktan sonra... Belki suçlu da değildir, ama yine de adı çıktı bir kez; çamura bulaştı."

Şaşkın şaşkın baktı Yuliya Mihaylovna.

"Ne diyorsunuz, anlayamadım; niçin bulaştı çamura?"

"Kesin söylemiyorum kuşkusuz. Ama kentte herkes onun barıştırdığını söylüyor."

"Ne demek bu? Kimi barıştırdı?"

Pyotr Stepanoviç yapmacık olduğu hiç belli olmayan bir şaşkınlıkla,

"Ee, hâlâ haberiniz yok mu gerçekten?" diye haykırdı. "Stavrogin ile Lizaveta Nikolayevna'yı!"

Hepimiz birden haykırdık:

"Nasıl? Ne dediniz?"

"Bilmiyor musunuz sahi? Oho! Pek dokunaklı bir şey oldu: Lizaveta Nikolayevna soylular başkanının karısının kupa arabasından inip Stavrogin'inkine bindi. Güpegündüz Skvoreşniki'ye gitti onunla. Bundan bir saat önce, bir saat bile yok belki."

Donakalmıştık. Soru yağmuruna tuttuk onu kuşkusuz, ama şaşılacak şeydir, gerçi "tesadüfen tanık olmuştu olaya, ama, kesin bir şey anlatamıyordu. Sözde şöyle olmuştu olay: Soylular başkanının karısı, Liza ile Mavriki Nikolayeviç'i "edebiyat geçidinden" Liza'nın annesinin (hâlâ rahatsızdı bacaklarından) evine götürdüğünde kapıdan biraz ötede, yirmi beş adım yanda bir kupa arabası bekliyormuş. Liza, soylular başkanının karısının kupa arabasından inmiş, koşarak bekleyen arabaya gitmiş. Arabanın kapısı açılmış, hemen kapanmış; Liza, "Bağışlayın beni!" diye seslenmiş Mavriki Nikolayeviç'e. Kupa arabası Skvoreşniki'ye doğru uçup gitmiş. "Önceden bir sözleşme söz konusu muydu burada?" "Kupa arabasında kim vardı?" sorularımıza hiçbir şey bilmediği yanıtını verdi Pyotr Stepanoviç. "Kuşkusuz, daha önceden kararlaştırılmıştı bu, ama Stavrogin'in kendisini görmedim arabada. Belki de uşağı Aleksey Yegoriç oturuyordu içeride," diyordu. "Orada ne işiniz vardı? Skvoreşniki'ye gittiklerini nereden biliyorsunuz?" sorularına ise şöyle yanıt veriyordu: "Oradan geçiyordum, Liza'yı görünce kupa arabasının yanına bile koştum (öylesine meraklıyken araba-

da kim var, yine görememişti!), Mavriki Nikolayeviç değil arabanın peşinden koşmak, Liza'yı durdurmak için bile bir hareket yapmadı, hatta avazı çıktığınca, 'Stavrogin'e gidiyor, Stavrogin'e gidiyor!' diye bağıran soylular başkanının karısını bile kolundan tutuyordu." Burada sabrım tükendi birden, öfkeyle bağırdım Pyotr Stepanoviç'e:

"Bütün bunları sen düzenledin, aşağılık herif! Sabahtan beri bunun için uğraştın durdun. Stavrogin'e sen yardım ettin, kupa arabasıyla sen gittin oraya, sen bindirdin Lizaveta Nikolayevna'yı arabaya... sen, sen, sen! Düşmanınızdır bu sizin, Yuliya Mihaylovna, sizi de mahvedecek! Koruyun kendinizi, dikkatli olun!"

Koşarak çıktım evden.

O zaman böyle nasıl bağırdım Pyotr Stepanoviç'in yüzüne karşı, hâlâ anlayamıyorum, şaşıyorum kendime. Ama yanılmamıştım. Sonra anlaşıldı, söylediğim gibi olmuştu her şey. Haberi verirken takındığı yapmacık tavrın pek belli olmasıydı beni böyle düşünmeye zorlayan. En önemli, olağanüstü haber olarak eve gelir gelmez durumu anlatmamış, daha önceden biliyormuşuz gibi bir tavır takınmıştı. Oysa böylesine kısa bir zamanda olacak şey değildi bu. Hem bilmiş olsak bile, o konuşuncaya kadar susmuş olamazdık. Sonra, soylular başkanının karısını kentte "tefe koyduklarını" da yine zaman kısalığı nedeniyle duymuş olamazdı. Üstelik anlatırken, bizi artık iyice aldatılmış ahmaklar saydığından olacak, iki kez sinsi sinsi de gülümsemişti. Ama onunla uğraşacak zamanım yoktu. Asıl olana inanmış, kendimde olmadan koşarak çıkmıştım. Yuliya Mihaylovna'nın evinden. Olay ta yüreğime etki etmişti. Ağlayacak gibiydim; evet, belki ağladım bile. Ne yapacağımı bilemiyordum. Stepan Trofimoviç'e koştum, ama gene açmadı bana kapıyı can sıkıcı dostum. Nastasya saygı dolu bir fısıltıyla yattığını, uyuduğunu söyledi ama, inanmadım buna. Liza'nın evinde hizmetçileri sorguya çektim: Kaçma olayını doğruluyorlardı, ama başka bir şey bildikleri yoktu. Evde müthiş bir korku vardı; büyük hanım ayılıp bayılıyordu, Mavriki Nikolayeviç vardı yanında. Mavriki Nikolayeviç'i dışarı çağırmanın doğru olmayacağını anladım. Pyotr Stepanoviç'le ilgili sorularıma, son günlerde sık sık, dahası bazen günde iki kez eve geldiği yanıtını

verdiler. Hizmetçiler üzgündü. Liza'dan aşırı bir saygıyla söz ediyorlardı; seviyorlardı onu. Liza'nın mahvolduğu –hepten mahvolduğundan kuşkum yoktu– inancındaydım, ama olup bitenlerden bir şey anlamıyordum, hele Stavrogin'le aralarında geçen dünkü olaydan sonra. Kentte oraya buraya koşmak, haber bulabileceğim sinsi bir hazla dolu tanıdık evlerden haber toplamak iğrenç, Liza'yı aşağılayıcı bir davranış gibi geliyordu bana. Ama çok garip tir, Darya Pavlovna'ya koşmuştum. Kabul etmediler beni (Stavroginlerin evinde dünden beri hiç kimseyi kabul etmiyorlardı). Ne söyleyebilirdim ona, niçin koşmuştum onu görmeye, bilmiyorum. Oradan doğru abisine gittim. Şatov kederli, ağzını hiç açmadan dinledi beni. Şunu da söyleyeyim, aşırı derecede üzgün bir durumdaydı geldiğimde. Çok düşünceliydi. Zorla dinliyordu beni sanki. Hemen hemen hiçbir şey söylemedi, ayaklarını yere her zamankinden daha bir hızlı vurarak hücresinde bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı. Merdivenlerden iniyordum ki, arkamdan seslendi:

"Liputin'e uğrayın, her şeyi öğreneceksiniz orada."

Ama uğramadım Liputin'e. Hayli yol yürüdükten sonra Şatov'un evine döndüm gene, içeri girmeden, kapıyı yarı aralayıp kısaca, hiçbir açıklamada bulunmadan, "Bugün Marya Timofeyevna'ya gidecek misiniz?" diye sordum. Küfretti bana, kapıyı kapayıp indim merdivenleri. Unutulmaması için yazıyorum, uzun zamandır uğramadığı, kentin ta öte ucunda oturan Marya Timofeyevna'ya o akşam özellikle gitmişti. Oldukça sağlıklı, keyfi yerinde buldu onu. Lebyadkin birinci odada kanepede sızıp kalmıştı. Saat tam ondu. Ertesi gün sokakta karşılaştığımızda ayaküstü öyle anlatmıştı bana. Akşam saat onda kesin kararımı vermiştim, gidecektim baloya, ama "genç düzenleyici" olarak değil (kurdelem Yuliya Mihaylovna'nın evinde kalmıştı). Önüne geçemediğim bir merak zorlamıştı beni buna. Bütün bu olaylar üzerine kentte genel olarak ne diyorlardı, kimseye bir şey sormadan yalnızca dinleyecektim. Hem, uzaktan da olsa, Yuliya Mihaylovna'nın davranışlarını izlemek istiyordum. Demin evinden öyle koşarak çıktığım için sitem ediyordum kendime.

III

Budalaca olaylar o sabahki korkunç çözülüşüyle, o gece, acayip bir kâbus gibi gelir bana hâlâ. Notlarımda –hiç değilse benim için–, en ağır bölümdür burası. Gerçi biraz geç kalmıştım baloya ama, gene de sonuna yetişmiştim öylesine çabuk bitmesi varmış kaderde. Soylular başkanının karısının evine geldiğimde saat on birdi daha. Aradan pek az zaman geçmesine karşın, edebiyat geçidinin olduğu beyaz salon toplanmış, tüm kentli için başlıca dans salonu olarak hazırlanmıştı. Ama balo için daha sabahtan ne denli kötümserdiysem, gene de sezinleyememiştim gerçeği. Yüksek tabakadan bir tek aile gelmemişti. Biraz önemli memurlar bile evlerinde kalmışlardı, – dikkati pek çeken bir durumdu bu. Kadınlara, kızlara gelince, Pyotr Stepanoviç'in hesapları (içten pazarlıklı olduğu şimdi biliniyor artık) bütünüyle yanlış çıkmıştı: Pek azdı gelen; dört erkeğe bir kadın ya düşer ya düşmezdi. Hem de ne kadın! Kıtadan yetişme birkaç subayın karıları; posta memurlarının, öteki devlet memurlarının oturmasını kalkmasını bilmez aileleri, üç eczane kalfasının karısı; kızlarıyla birlikte, en yoksullarından iki üç çiftçinin karıları, yukarıda bir ara sözünü ettiğim o sekreterin yedi kızıyla kız yeğeni, tüccar karıları... bunu mu bekliyordu Yuliya Mihaylovna? Tüccarlar bile yarı yarıya gelmemişlerdi. Erkeklere gelince, önemli kişilerimizin toptan geri çekilmelerine karşın, gene de hayli erkek vardı. Ama kuşku uyandıran bir kalabalıktı bu. Eşleriyle gelmiş sessiz, saygılı birkaç subay –örneğin yedi kızın babası sekreter gibi– son derece akıllı uslu aile babaları da gelmişti elbette. Bütün bu önemsiz kişiler, bu baylardan birinin söylediği gibi, "zorunlu oldukları için" gelmişlerdi. Ama öte yandan, heyecanlı kişiler, Pyotr Stepanoviç ile benim biletsiz girdiklerinden kuşkulandığımız adamlar şimdi daha da çoğalmıştı sanki. Hepsi de büfede oturuyor, gelir gelmez, önceden kararlaştırılmış buluşma yeriymiş gibi doğru oraya gidiyorlardı. Hiç değilse ben öyle sanıyordum. Büfe, geniş salonun sonunda uzanan odaların bitimindeydi. Prohoriç kulüp mutfağının iştah kabartıcı tüm yemeklerini hazırlamıştı orada. Mezelerle içkilerin ayartıcı listesi asılmıştı dikkati çekecek bir yere. Neredeyse yırtık redingotlu, hiç de balo giysisine

benzemeyen, kuşku verici giysileri olan, kim bilir nereden gelmiş, güç bela ayıldıkları belli (o da kısa bir zaman için) birkaç kişi ilişmişti gözüme. Yuliya Mihaylovna'nın çok demokratik bir balo vermek niyetinde olduğunu biliyordum kuşkusuz, "bilet elinde gelirse, küçük esnafı bile çevirmeyeceğiz geri." Komitede güvenle söyleyebilirdi böyle. Yoksul kentimizin küçük esnafının bilet almayı aklının ucundan bile geçirmeyeceğini iyi biliyordu çünkü. Ama komite, özgürlükten yana ne denli olursa olsun, bu karanlık yüzlü, neredeyse yırtık pırtık giysili adamların içeri sokulmasının doğru olmayacağı kanısındaydım ben. Ama kim, ne amaçla almıştı onları içeri? Liputin'le Lâmşin'in elinden düzenleyici kurdeleleri alınmıştı (gerçi balodaydılar, "edebiyat kadriline katılmışlardı"); ama şaşırmıştım: Liputin'in yerini, Stepan Trofimoviç'le tartışarak "geçiti" herkesten çok rezil eden din lisesini bitirmiş o genç, Lâmşin'in yerini de Pyotr Stepanoviç almıştı. Bu durumda ne beklenebilirdi? Konuşmaları dinlemeye çalışıyordum. Bazı düşünceler tuhaflığıyla şaşırtıyordu beni. Söz gelişi, bir grupta, Stavrogin'le Liza'nın arasını Yuliya Mihaylovna'nın yaptığını, bunun için de Stavrogin'den para aldığını iddia ediyorlardı. Bu paranın ne kadar olduğunu bile söylüyorlardı. "Şöleni de bu amaçla düzenledi," diyorlardı. Çünkü durumu öğrenince kentlinin yarısı baloya gelmemişti bile, Lembke ise öylesine öfkelenmişti ki buna, "aklını kaçırmıştı", şimdi de istediği yöne "çekiyordu" onu karısı. Kıs kıs gülüşmeler, tuhaf kahkahalar, anlamlı gülümsemeler oluyordu. Baloyu da beğenmiyorlar, Yuliya Mihaylovna için ağızlarına geleni söylüyorlardı. Konuşmalar genellikle düzensiz, kesik kesik, heyecanlı, içkinin etkisiyle sanki keyifli oluyordu. Büfede neşeli insanlar toplanmıştı; hiçbir şeyden korkmayan, hiçbir şeye şaşmayan pek sevimli, neşeli kadınlar bile vardı. Çoğunlukla (kocaları yanlarında) subay karılarıydı bunlar. Grup grup masalara oturmuşlar, olağanüstü neşeli, çay içiyorlardı. Baloya gelenlerin handiyse yarısının sıcak sığınağı olmuştu büfe. Ama biraz sonra hep birlikte salona koşmak zorunda kalmıştı bu kalabalık. Düşünmek bile korkunç bir şeydi bunu.

O sırada beyaz salonda, prensin katılmasıyla kadriller oynanıyordu. Kızlar dans ediyor, anne-babaları büyük haz duyarak onları izliyorlardı. Ama bu saygıdeğer kişilerden çoğu kara kara düşün-

meye başlamışlardı bile. Kendilerini neşeye kapıp koyveren kızlarını "başladığı" zaman değil de uygun bir zamanda eve nasıl götüreceklerini bilmiyorlardı. Başlayacağına herkes kesinlikle inanıyordu artık. Yuliya Mihaylovna'nın ruhsal durumunu kestirmek güçtü benim için. Gerçi hayli yaklaştım yanına ama, konuşmadım. Salona girdiğimde selamıma, beni görmediği için (gerçekten de görmediği için) karşılık vermemişti. Yüzü bembeyaz, bakışları mağrur, hafifseme dolu, ama huzursuz, heyecanlıydı. Kendini güç tuttuğu belliydi. Ama kim için, ne için yapıyordu bunu? Gitmesi, daha önemlisi, kocasını götürmesi gerekiyordu, ama gitmiyordu! Yüzünden, gözlerinin "hepten açıldığı", artık kalmasının gerekmediği belliydi. Pyotr Stepanoviç'i bile çağırmıyordu yanına (delikanlı da ondan kaçıyor olmalıydı. Büfede görmüştüm onu, aşırı neşeliydi). Ama yine de kalıyordu baloda, Yuliya Mihaylovna, Andrey Antonoviç'i de bir an ayırmıyordu yanından. Yazık, kocasının sağlığı üzerine edilecek en küçük bir imayı son dakikaya dek yürekten bir nefretle karşılamıştı, edebiyat geçitinde bile öyleydi. Ama şimdi bu konuda da açılmış olmalıydı gözleri. Bana gelince, daha ilk görüşte Andrey Antonoviç'in şimdi, edebiyat geçitindekinden daha bir kötü baktığını sezinlemiştim. Şuurunu yitirmiş, nerede bulunduğunu iyice bilemiyordu sanki. Arada bir umulmadık sert bir tavırla bakıyordu. Örneğin iki kez bakmıştı bana böyle. Bir keresinde de bir şey üzerine yüksek sesle konuşmayı deneyecek oldu, hemen yanında duran sessiz, yaşlı bir memuru neredeyse ürküterek, sözünü bitirmeden sustu. Kalabalığın beyaz salonda bulunan bu uysal yarısı bile, kocasına tuhaf tuhaf bakarak geri çekiliyorlardı Yuliya Mihaylovna'dan. Bu insanların ürkekliğiyle hiç bağdaşmayan sabit, açık bakışlardı bunlar.

Sonra şöyle itiraf ediyordu bana Yuliya Mihaylovna:

"İşte bu kafama dank etti. Andrey Antonoviç'in durumunu anlamaya başladım birden."

Evet, yine suçluydu Yuliya Mihaylovna! Kuşku yok, balonun verilmesine, baloya gitmeye, benim koşarak çıkıp gitmemden sonra Pyotr Stepanoviç'le birlikte karar vermişti. "Geçitte" hepten "bozulan" Andrey Antonoviç'in odasına gitmişti gene, bir kez daha kullanmıştı tüm çekiciliğini. Peşi sıra sürümüştü adamcağızı.

Ama ne denli acı çekiyor olmalıydı şimdi! Öyleyken bırakıp gitmiyordu baloyu! Gururu mu acı çektiriyordu ona, yoksa ne yaptığını mı şaşırmıştı, bilmiyorum. Mağrur olmasına karşın, alçalarak, gülümseyerek bazı kadınlarla konuşmaya başlıyordu. Oysa berikiler hemen ürküyor, "evet, efendim", "hayır, efendim" diye kısa yanıtlar verip, açıktan açığa kaçıyorlardı yanından.

Kentimizin önemli kişilerinden ancak, daha önce sözünü ettiğim, Stavrogin'in Gaganov'la düellosundan sonra soylular başkanının karısının evinde "toplumun sabırsızlığına kapı açan", pek gururlu, emekli general gelmişti baloya. Mağrur bir tavırla salonlarda dolaşıyordu. Buraya eğlenmekten çok gözlem için geldiği izlenimini bırakmaya çalıştığı belliydi. Sonunda Yuliya Mihaylovna'nın yanına sokulmuştu. Onu yatıştırmak, moralini düzeltmek istiyormuş gibi yanından ayrılmıyordu. Kuşku yok ki, son derece iyi yürekli, tavırlarından önemli bir kişi olduğu belli, çökmüş bir ihtiyardı. Ama bu yaşlı gevezenin, Yuliya Mihaylovna'ya acıma cüretini gösterdiği, baloda bulunmakla ona onur verdiği, onu koruduğu inancında olduğunu düşünmek bile can sıkıcı bir şeydi. Gelin görün ki, hiç susmuyor, durmadan konuşuyordu.

"Yedi aziz olmasaydı kent ayakta duramaz, diyorlar... yedi, sanırım, ke-sin o-la-rak anımsamıyorum. Kentimizin gerçek azizleri... bu yedi kişiden kaçı... verdiğiniz baloya gelmek onuruna eriştiler mi bilmiyorum ama, onların burada bulunmalarına bakmadan, em-ni-yet-te olmadığını sezinler gibi oluyorum. *Vous me pardonnerez, charmante dame, n'est-ce pas*[9] Kı-sa o-la-rak söylüyorum, büfeye uğradım bir ara, sağlam döndüğüm için ne mutlu bana... Değerli Prohorıçımız yerine düşmemiş. Sanırım, sabaha varmaz, pılısını pırtısını toplatırlar ona. Bununla birlikte, cesaretim kırılmadı. 'E-de-bi-yat kadrilinin' nasıl olacağını görmek için bekliyorum yalnızca, hemen gidip yatacağım. Bağışlayın bu romatizmalı ihtiyarı. Erken yatarım ben, *aux enfants*[10] söyledikleri gibi, 'yatakcığınıza' girmenizi öğütlemek isterdim size de. Aslında genç dilberleri görmeye gelmiştim... buradan başka hiçbir yerde topluca göremeyeceğim dilberleri... Hepsi de nehrin öte yakasında otu-

9 (Fr.) Beni bağışlayacaksınız, sevimli bayan, değil mi?

10 (Fr.) Çocuklara.

ruyor, bense gidemiyorum oraya. Nişancı sanıyorum... bir subayın karısı... pek güzel, pek... kendisi de farkında güzel olduğunun. Konuştum bir ara çapkınla. Pek hareketli ve... kızlar da taptaze; ama o kadar; tazelikten öte hiçbir şeyleri yok. Ama bayılırım gene de. Gonca gül gibi olanları var; yalnız dudakları kalın biraz. Genel olarak Rus kadınlarının yüzünde o düzgünlük yoktur... çöreği andırır biraz... *Vous me pardonnerez, n'est-ce pas...*[11] ama gözleri... gülen gözleri pek hoş. Bu goncalar gençliklerinde iki, hatta üç yıl göz kamaştırıcıdırlar... sonra, kocalarda kadın sorununun (bu sorunu gerektiği gibi anlayabiliyorsam yalnız...) gelişmesine öylesine yardımcı olan o ka-yıt-sız-lı-ğı yaratarak solup gidiyorlar... Hımm. Salon güzel. Odalar da fena döşenmemiş. Daha kötü olabilirdi. Müzik de daha kötü olabilirdi... olmalıydı demiyorum. Konuklarınızın az olması iyi değil. Giyimlerden söz etmeyeğim. Şu boz pantolonlu gencin öylesine hareketli kan-kan dansı etmesi kötü. Mutluluktan, bir de buranın eczacısı olduğu için böyle oynuyorsa... ama saat on bir, eczacı için bile erken daha... Büfede iki kişi girdi birbirine, ama atmadılar onları dışarı. Çoğunluk ne derse desin, on birde kapı dışarı edilebilir kavgacılar... saat üçten söz etmiyorum, o zaman çoğunluğun düşüncesini dikkate almak gerekir, bu balo saat üçe kadar yaşayabilirse kuşkusuz... Varvara Petrovna sözünü tutmadı... çiçek vermedi. Hımm! Çiçek düşünecek durumu yok zaten, *pauvre mère!*[12] Zavallı Liza, duydunuz mu? Tuhaf bir olay, diyorlar... Stavrogin gene sahnede... Hımın! Yatmaya gitsem daha iyi, başım önüme düşüyor. Şu 'edebiyat kad-ri-li' ne zaman?"

Sonunda "edebiyat kadrili" de başlamıştı. Son günlerde kentte balodan söz edilince hemen bu "edebiyat kadriline" getiriyorlardı sözü. Hiç kimse bu konuda bir şey düşünemediği için, daha bir merak sarıyordu herkesi. Kadrilin başarı kazanabilmesi için bundan daha tehlikeli bir şey olamazdı, – ne hayal kırıklığıydı o!

Beyaz salonun o dakikaya dek kapalı duran yan kapıları açıldı, birkaç maskeli girdi içeri. Kalabalık büyük bir merakla kuşattı onları. Büfedekiler hep birden salona doluşmuşlardı. Maskeliler dan-

11 (Fr.) Beni bağışlayacaksınız, değil mi?

12 (Fr.) Zavallı ana!

sa başlamak için yerlerini aldılar. Ön sıralardan birine sıkışabildim, en önde oturan Yuliya Mihaylovna, von Lembke ve generalin tam arkasındaydım. Bu sırada o zamana dek ortalarda gözükmeyen Pyotr Stepanoviç geldi Yuliya Mihaylovna'nın yanına.

Kadıncağızı daha bir kızdırmak için yapmacık bir suçlu öğrenci tavrıyla,

"Büfedeydim," diye fısıldadı, "kontrol ediyordum."

Berikinin yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu bir anda. Herkesin duyacağı kadar yüksek sesle,

"Hiç olmazsa şimdi aldatmayın beni, iğrenç adam!" dedi.

Pyotr Stepanoviç, son derece sevinçli, geri sıçradı. Bu "edebiyat kadrili" kadar zavallı, bayağı, basit, yavan bir şey olamazdı. Toplumumuza bundan daha yaraşmayan bir şey düşünmek güçtü. Karmazinov düşündü onu diyorlardı. Liputin, o akşam Virginski'nin evindeki topal öğretmenin yardımıyla düzenlemişti onu. Ama düşünce Karmazinov'undu. Dahası kendisi de giyinip, ayrı bir rol almak istedi, diyorlardı. Kadrili pek zavallı maskeleri olan altı çift oynuyordu, maskeli bile denemezdi onlara, herkes gibi giyinmişlerdi çünkü. Örneğin, kısa boylu, fraklı, –kısacası herkes gibi giyinmiş– orta yaşlı, ak sakallı (takmaydı sakalı, kadril için tüm hazırlığı buydu), bir bay, yüzünde ağırbaşlı bir anlatım, sık sık ayak değiştirerek, olduğu yerde sallanarak dans ediyordu. Ölçülü, ama kısık, kalın bir ses çıkarıyordu. Sesinin bu kısıklığı, ünlü bir gazeteyi anlatıyordu sözde. Onun tam karşısında iriyarı birer X ve Z dans ediyordu; bu harfler fraklarına iğnelenmişti, ama bu X ile Z'nin ne anlama geldiği anlaşılamadı. "Dürüst Rus düşüncesi", ayakları zincire (gerçek zincire) vurulmuş, orta yaşlı, gözlüklü, fraklı, eldivenli bir adamla betimlenmişti. Bu *düşüncenin* koltuğunun altında içinde bir "iş" olan bir çanta vardı. Cebinden, "dürüst Rus düşüncesinden" kuşku eden herkesin tüm kuşkularını yok edecek, Avrupa'dan gelme, açılmış bir mektup sarkıyordu. Bütün bunları düzenleyiciler sözlü olarak açıklıyordu, sarkan mektup, uzaktan okunmuyordu çünkü. "Dürüst Rus düşüncesinin" havada tuttuğu sağ elinde, şerefe içmek için kaldırılmış gibi, bir kadeh vardı. İki yanında, kafaları kazınmış iki nihilist küçük adımlar atarak oynuyordu. Elinde kocaman bir odun tutan, fraklı, ge-

ne orta yaşlı bir adam da *vis-à-vis*[13] dans ediyordu; sözde Petersburg basınını değil, ama zorba bir basını betimliyordu: "Kafana indirirsem, görürsün, gününü." Ne var ki, elinde tuttuğu oduna karşın, "dürüst Rus düşüncesinin" ona yönelttiği sabit bakışlarını bir türlü kaldıramıyor, sağa sola bakmaya çalışıyor, *pas de deux*[14] yaparken ezilip büzülüyor, ne yapacağını, nereye saklanacağını bilemiyordu; vicdanı öylesine acı veriyor olmalıydı ona... Bu budalaca buluşların hepsini anlatmayacağım burada. Öyle şeylerdi ki, sonunda duyduğum utanç, acı vermeye başlamıştı bana. Herkes, büfeden gelen en asık yüzlüler bile aynı utancı duymuşlardı. Bir süre herkes sustu, öfkeli bir şaşkınlıkla bakındı. Utanan insan öfkelenmeye başlar çoğunlukla, küstahlığa da yatkındır. Kalabalık yavaş yavaş başlamıştı gürültü etmeye. Küçük bir grupta, büfeden gelen biri,

"Nedir bu böyle!" diye homurdandı.

"Bir çeşit ahmaklık."

"Edebiyat. *Golos* dergisini eleştiriyorlar."

"Peki ama, bana ne bundan?"

Başka bir grupta:

"Eşekler!"

"Hayır, onlar değil, biziz eşek!"

"Niçin eşeksin?"

"Ben değilim."

"Sen değilsen ben hiç değilim."

Üçüncü bir grupta:

"Bunlara güzel bir sopa çekip kapı dışarı etmeli hepsini!"

"Yalnız onları değil, salondakilerin tümünü."

Dördüncü grupta:

"Lembkeler hiç sıkılmıyorlar mı bunları seyrederken?"

"Niçin sıkılsınlar? Sen sıkılıyor musun?"

"Ben de sıkılmıyorum tabii, ama o validir."

"Sen de domuz."

Yuliya Mihaylovna'nın pek yakınında bir kadın alaylı bir sesle,

"Ömrümde böylesine bayağı bir balo görmedim," dedi.

13 (Fr.) Karşısında.

14 (Fr.) İkili adım, dans figürü.

Sesini duyurmak istediği belliydi. Allık sürmüş, parlak ipek giysili, şişman, kırklık bir kadındı bu. Kentte hemen herkes tanırdı onu. Ama kimse evine kabul etmezdi. Ona ahşap bir evle az bir aylık bırakan yedinci dereceden memur kocasından dul kalmıştı ama, pek iyi yaşıyordu, atları vardı. İki ay önce ziyaretine gelmişti Yuliya Mihaylovna'nın, ama beriki kabul etmemişti onu.

Kadın, Yuliya Mihaylovna'nın gözlerinin içine edepsizce bakarak sürdürdü konuşmasını:

"Bunu önceden kestirmek de pek kolaydı hani."

Tutamadı kendini Yuliya Mihaylovna:

"Kestirdiyseniz niçin onur verdiniz?"

Arsız kadın öne atılarak (tartışmayı çok istediği belliydi) birden kesti Yuliya Mihaylovna'nın sözünü:

"Ne olacak, iyimserliğimden."

Ama general girdi aralarına. Yuliya Mihaylovna'nın kulağına eğildi:

"*Chère dame*," dedi; "buradan gitseniz iyi olacak. Onları sıkmaktan başka bir şeye yaradığımız yok, biz olmasak eğlenecek, neşelenecekler. Görevimizi yaptık, baloyu açtık, rahat bırakalım onları artık... Hem, sanırım, Andrey Antonoviç de kendini pek iyi hisset-mi-yor... Kötü bir şey olmasın."

Ama iş işten geçmişti artık.

Andrey Antonoviç, kadril sürerken tuhaf bir öfkeyle dans edenlere bakıyordu. Kalabalıkta söylenmeler başlayınca, huzursuz huzursuz çevresine bakınmaya başlamıştı. Büfeden gelenlerin birkaçı o anda ilişmişti gözüne. Bakışlarında aşırı bir şaşkınlık vardı. Tam bu sırada kadrildeki kişilerden birine kahkahayla gülmeye başlamışlardı: Elinde odunla dans eden "zorba basının" sahibi "dürüst Rus düşüncesinin" bakışlarına dayanamayacağını kesin olarak anlayınca, bu bakışlardan nereye kaçıp kurtulacağını bilemeden son figürde birden ellerinin üstünde, ona doğru yürümeye başlamıştı! "zorba basında" sağduyuya sürekli yanlış anlam verildiğini gösteriyor olmalıydı bu. Ellerinin üstünde yalnız Lâmşin yürüyebildiği için eli sopalı basıncıyı canlandırmayı o üzerine almıştı. Ayaklar havada, eller üstünde yürüneceğinden Yuliya Mihaylovna'nın hiç haberi yoktu. Sonra öfke, umutsuzluk içinde "bunu sakladılar

benden, sakladılar, sakladılar," diyordu bana. Kalabalığın kahkahası, hiç kimsenin aldırış etmediği bu imaya değil, frakla ayaklar havada yürünmesineydi kuşkusuz. Lembke zangır zangır titremeye başlamıştı. Lâmşin'i göstererek,

"Alçak!" diye haykırdı, "yakalayın haini, çevirin... çevirin ayaklarını... başı yukarı... yukarı gelsin!"

Lâmşin ayaklarının üzerine sıçradı. Kahkahalar daha da çoğaldı. Lembke birden,

"Gülen alçakların hepsini atın dışarı!" diye bağırdı.

Kalabalık uğuldamaya başlamıştı.

"Olmaz bu efendim."

"Topluluğa hakaret edilmez."

Uzaktan, gerilerden bir ses duyuldu:

"Bunak!"

Öte köşeden başka biri haykırdı:

"Korsanlar!"

Lembke birden o yana döndü, yüzü kireç gibi olmuştu. Anlamsız bir gülümseme belirdi dudaklarında; bir şeyi anımsamış, anlamıştı sanki.

Yuliya Mihaylovna, kocasının kolundan tutmuş, onu götürürken, dalgalanan kalabalığa döndü:

"Baylar, bağışlayın Andrey Antoniviç'i, baylar; hasta Andrey Antoniviç... bağışlayın... affedin onu, baylar!"

"Affedin" dediğini duydum. Her şey pek çabuk olup bitmişti. Ama çok iyi anımsıyorum, tam bu anda, özellikle Yuliya Mihaylovna'nın bu sözlerinden sonra, ürkmüş gibi salonu boşaltmaya başlamıştı herkes. Bir kadın çığlığını bile anımsıyorum:

"Ah, gene aynı şey!"

Bu kargaşa arasında gene bir bomba patladı birden:

"Yangın! Öte yaka yanıyor!"

Bu bağrışmaların nereden başladığını bilmiyorum. Salonda mı bağırmışlardı, yoksa birisi merdivenden mi bağırmıştı. Ama öylesine bir korku yaratmıştı ki bu, anlatamam. Baloda bulunanların yarısından çoğu öte yakadandı. Oradaki ahşap evlerin sahipleri ya da kiracılarıydı bunlar. Pencerelere koştular, perdeleri açtılar, storları kırdılar. Nehrin karşı yakası yanıyordu. Gerçi yeni yeni başlamış-

tı yangın, ama birbirinden uzak üç ayrı yerden yükseliyordu alevler. Bu ürkütücüydü işte.

"Şpigulinski işçilerinin marifeti bu!" diye bağırmaya başladı kalabalık.

İlginç birkaç haykırış anımsıyorum:

"Birkaç gündür sezinliyordu yüreğim yangın çıkaracaklarını!"

"Şpigulinski işçileridir bunlar, başkası olamaz!"

"Orada rahat rahat ortalığı ateşe vermek için topladılar bizi buraya."

Bilinçsizce ağızdan çıkmış bu sonuncu, en şaşırtıcı haykırış bir kadınındı. Herkes kapıya koşuyordu. Herkes kendi kürkünü, başörtüsünü, pelerinini bulmaya çalışırken vestiyerdeki kargaşayı, ürkmüş kadınların çığlıklarını, kızların ağlaşmalarını anlatmayacağım. O arada hırsızlık olduğunu pek sanmam. Ne var ki böylesine bir kargaşa içinde bazı kimselerin kürkünü bulamadan öyle gitmeleri de şaşılacak şey değildir. Bunun üzerine allayıp pullayarak çok şey anlatıldı sonraları. Yuliya Mihaylovna ile Lembke az kaldı eziliyorlardı kapıda.

Lembke kalabalığa doğru kolunu öfkeyle uzatarak,

"Herkesi durdurun! Hiç kimseyi bırakmayın dışarı!" diye bağırıyordu. "Tek tek herkesin üstü aransın, hemen şimdi!"

Salondan yakası açılmadık küfürler işitiliyordu.

Yuliya Mihaylovna umutsuzluk içinde,

"Andrey Antonoviç! Andrey Antonoviç!" diye haykırıyordu.

Beriki parmağını ona doğru uzatıp öfkeyle haykırdı:

"Önce bunu tıkın içeri! Önce bunun üstünü arayın! Balo yangın çıkarmak amacıyla düzenlenmiştir..."

Yuliya Mihaylovna bir çığlık atıp bayıldı (ah, elbette gerçek bir bayılmaydı bu artık). Ben, prens, general, üçümüz yardımına koştuk. Bu güç anda bize yardımcı olanlar da vardı. Kadınlardan bile. Zavallıyı bu cehennemden çıkarıp arabasına götürdük. Evine yaklaştığımızda kendine geldi. İlk haykırışı gene "Andrey Antonoviç" oldu. Tüm hayallerinin yıkılmasıyla bir tek Andrey Antonoviç kalmıştı önünde. Doktor çağırmıştık. Bir saat kaldım yanında. Prens de kaldı. İyi yüreklilik nöbeti tutan general (kendisi de pek korkmuş olmasına karşın) "mutsuz kadının" başucundan bütün gece

ayrılmamak niyetindeydi. Ama aradan on dakika geçmişti ki, doktoru beklerken uyuyakalmıştı salonda bir koltukta, orada öyle bırakıp çıktık onu.

Balodan yangına koşmak için acele eden polis müdürü hemen arkamızdan Andrey Antonoviç'i getirmeyi başarmış, "biraz dinlenmeye" valiyi razı etmek için var gücüyle çalışarak Yuliya Mihaylovna'nın arabasına yerleştirmek istemişti onu. Ama niçin ısrar etmedi, bilmiyorum. Andrey Antonoviç'in dinlenme sözüne kulak astığı yoktu kuşkusuz. Zaten önemsenecek bir neden de değildi bu. Sonunda kendi troykasıyla götürdü onu yangına. Sonra, Lembke'nin yol boyunca el kol sallayarak konuştuğunu söylüyordu: "Olmayacak şeyler buyuruyorlardı bağıra çağıra." Daha sonra açıklandığı gibi, "ani korkudan" kendini kaybetmişti valimiz.

Balonun nasıl sona erdiği üzerine anlatılacak başka bir şey yok. Yirmi-otuz işsiz güçsüz kalmıştı salonda. Birkaç kadın bile vardı aralarında. Bir tek polis yoktu. Orkestrayı bırakmadılar, gitmeye yeltenen çalgıcıları dövdüler. Sabaha dek yediler Prohoriç'ın hazırladığı yemekleri, herkes içebildiği kadar içti, istedikleri gibi oynadılar, dans ettiler, odaları pislettiler. Bu zilzurna sarhoş sürüsünün yarısı ancak gün ağarmaya başladığında vardı sönmek üzere olan yangın yerine, yeni yeni kargaşalara... Öteki yarısı kadife kaplı kanepelerin, döşemenin üzerinde sızıp kalmıştı. Sabah ilk fırsatta bacaklarından tutup sürüyerek sokağa attılar onları. Kentimizin mürebbiyeleri yararına düzenlenen şölen böylece sona erdi.

IV

Yangın, karşı yakada oturanları özellikle, bile bile çıkarıldığı açık seçik olduğu için, korkutuyordu. "Yanıyoruz!" diye bağırmaya başladıklarında, hemen, "Şpigulinski işçilerinin marifeti bu!" diye bağırmaları da pek ilgi çekiciydi. Gerçekten de, Şpigulinski işçilerinden üç kişinin yangın çıkarma olayına katıldıkları kesinlikle biliniyor şimdi, ama yalnızca üç kişi. Fabrikada çalışan öteki işçilerin tümünün suçsuz oldukları resmen açıklandı. Herkes de bunun böyle olduğu kanısında. Bu üç hainden başka (biri yakalandı,

suçunu itiraf da etti, öteki ikisi hâlâ kaçak) kürek mahkûmu Fedka'nın da yangın çıkarma olayına katıldığı kesindi. Yangınla ilgili şimdiye dek edinilen kesin bilgi bu kadar işte. Başka hiçbir şey bilinmiyor. Bu üç haine kim önderlik etmişti, var mıydı onlara yol gösteren biri? Bu sorulara yanıt vermek bile güç.

Yangın, hızlı esen rüzgârın etkisiyle, evlerinin hemen hepsi ahşap olan öte yakanın bir mahallesini bir anda sarmıştı. Üç yerde aynı anda çıkarılan yangından biri, çıkar çıkmaz hemen söndürülmüştü, bunu sonra anlatacağım. Ama başkent gazetelerinde çok abartıldı bu yangın olayı. Yaklaşık dörtte birinden çoğu (belki azı) yanmamıştı öte yakanın. Kentin genişliği ve nüfusuna göre çok zayıf olan itfaiyemiz canını dişine takarak çalıştı. Ne var ki, kentlinin de var gücüyle ona yardım etmesine karşın, rüzgâr sabaha doğru yön değiştirmeyip, güneş doğmak üzereyken de birden hızını kesmeseydi, hiçbir şey yapamayacaktı itfaiye. Balodaki panikten bir saat sonra öte yakaya geçtiğimde, yangın tam hızını almıştı. Nehre paralel bir cadde baştan aşağı alevler içindeydi. Gündüz gibi aydınlıktı her yan. Yangını ayrıntılarıyla anlatmayacağım: Rusya'da kim bilmez yangının nasıl olduğunu? Yanan caddeye çıkan sokaklarda büyük bir telaş, bir kargaşa vardı. Yangını bekliyorlardı buralarda. Halk, eşyalarını dışarı çıkarmıştı ama, gene de bırakıp gitmiyorlardı yuvalarını. Herkes penceresinin dibinde, dışarı çıkardıkları sandığın, yatağın üzerinde oturmuş, bekliyordu. Erkekler insanüstü gayret gösteriyordu. Çitleri kesiyor, hatta ateşe yakın, rüzgâr altında olan küçük kulübeleri yana taşıyorlardı. Uykularından uyanan bebekler ağlıyorlardı yalnızca, eski püskü eşyalarını dışarı taşımayı başarmış kadınlar da avazları çıktığınca bağırıp duruyorlardı. Yetiştiremeyenler ise, sessiz sessiz taşıyorlardı. Kıvılcımlar, yanan tahta parçaları uzaklara düşüyordu. Elden geldiğince söndürmeye çalışıyorlardı onları. Yangının tam dibinde ise kentin dört bir yanından gelmiş meraklılar toplanmışlardı. Bazıları yangını söndürmeye yardım ediyor, bazıları da merakla izliyorlardı. Gecenin karanlığında büyük ateş sinir bozucu, ya da neşe vericidir. Havai fişekler de bu göz önüne alınarak yapılmıştır. Ama havai fişeklerin yapılışında güzellik ile zararsız olmaları ön planda tutulur. Bu nedenle de, dikilen bir kadeh şampanyadan sonra duyulan iç huzu-

runa, hafifliğe benzeyen bir izlenim bırakır insanda. Gerçek yangın buna benzemez: Korku, kişisel bir tehlike duygusu vardır onda. Neşe veren bildiğimiz etkisi yanında, izleyeni (evi yananın değil kuşkusuz) sapıttırır biraz, onun yıkıcı içgüdüsünü uyarır (ne yazık ki, her ruhta, en uysal, aile babası, birinci dereceden bir danışmanın ruhunda bile gizlidir bu yıkıcı içgüdü)... Bu hüzün verici duygu, hemen hemen her zaman haz vericidir de. "Kişi içinde bir sevinç duymadan yangına bakabilir mi, bilmem." Bir keresinde, bir gece yangınından eve dönerken gördüklerinin etkisi altında böyle söylemişti bana Stepan Trofimoviç. Elbette aynı gece yangını seyretme meraklısı biri, alevler arasındaki bir çocuğu, ya da yaşlı bir kadını kurtarmak için ateşe atar kendini, ama bambaşka bir konudur bu.

Meraklılar kalabalığına dalıp, hiç kimseye bir şey sormadan yangının en tehlikeli olduğu yere kadar ilerledim. Yuliya Mihaylovna'nın dileği üzerine aramaya çıktığım Lembke'yi orada buldum. Durumu şaşırtıcı, olağanüstüydü. Parçalanmış bir çitin kalıntıları arasında ayakta duruyordu. Sol yanında otuz adım ötesinde yanmış, iki katında da pencere yerine delikler kalmış, çatısı çökmüş, ötesinde berisinde kömürleşmiş direklerinde ince alevlerin kıvrıldığı iki katlı, ahşap bir evin kapkara iskeleti vardı. Aynı avluda, bu evin yirmi adım ötesinde yine iki katlı bir ev yeni yanmaya başlamıştı. İtfaiye var gücüyle söndürmeye çalışıyordu onu. Sağda itfaiye ile halk, alevlerin daha erişemediği hayli büyük, ahşap bir yapıyı savunmaya çalışıyordu. Lembke bağırıp çağırıyor, yeni yanmaya başlamış evden yana elini kolunu sallıyor, emirler veriyordu. Ama kimsenin kulak astığı yoktu emirlerine. Onu oraya bırakıp yanından uzaklaşmışlar diye düşünecek oldum önce. Hiç değilse, içinde her çeşit insanın yanında, efendi kılıklıların, katedralin piskoposunun bile bulunduğu çevresini almış olan kalabalık merakla, gerçi şaşkın şaşkın dinliyordu onu ama, içlerinden hiçbiri konuşmuyordu onunla, oradan uzaklaştırmaya çalışmıyorlardı onu. Lembke, yüzü bembeyaz, gözleri çakmak çakmak, son derece şaşırtıcı şeyler söylüyordu. Şapkasını çoktan kaybetmişti.

"Kaza değildir bu, bile bile yaktılar! Nihilizmdir bu! Açık olan bir şey varsa, o da bunun nihilistlerin işi olduğudur!"

Gerçi şaşılacak bir şey yoktu ortada ama, dehşet içinde dinliyordum sözlerini. Açık seçik olan bir gerçekte, insanı sarsan bir şey bulunur her zaman.

Komiser belirdi yanında birden.

"Efendim, eve gidip biraz dinlenseniz nasıl olurdu acaba?.. Üstelik burada bulunmak tehlikeli de olabilir sizin için."

Sonra öğrendim, Andrey Antonoviç'in yanında bu komiseri polis müdürü görevlendirmişti. Ona dikkat edecek, onu eve götürmek için elinden gelen her şeyi yapacak, bir tehlike durumunda ise güç kullanacaktı; komiserin gücünü aşıyordu bu görev kuşkusuz.

"Evi barkı yananların gözyaşlarını siliyor, bir yandan da kenti ateşe veriyorlar. Dört alçağın, dört buçuk alçağın marifeti bu. Tıkın içeri alçağı! Aile şerefiyle oynuyor! Evleri yakmak için mürebbiyeleri kullandılar. Alçaklık, adiliktir bu!" Alevlerin sardığı evin dumanında alevlerin ortasında kalmış bir itfaiye eri görünce haykırdı birden: "Ne yapıyor o adam orada! Alın onu oradan, indirin, düşecek, söndürün ateşi... Ne yapıyor orada o adam?"

"Söndürüyor efendim."

"Olmadı. Yangın, evlerin damında değil, insanların kafalarının içinde. İndirin onu oradan, her işi bırakın! En iyisi bırakın yansın. Varsın yansın! Kendi kendine söner elbet! Ay, kim o ağlayan? Yaşlı bir kadın! Yaşlı bir kadın bağırıyor, niçin unuttunuz onu?"

Gerçekten de yanan evin alt katında evin sahibi, bir tüccarın akrabası seksenlik bir kadın unutulmuş kalmıştı. Ne var ki, unutmamışlardı onu, kendisi bir çılgınlık etmiş, yatağını almak için alevlerin daha ulaşamadığı küçük odasına dalmıştı. Dumandan güç soluyor, sıcaktan bağırıyor –küçük oda da tutuşmuştu çünkü– gene de yatağını, buruşuk elleriyle camını kırdığı pencereden dışarı atmaya çalışıyordu. Lembke yardım etmeye koştu ona. Pencerenin dibine nasıl koştuğunu, nasıl yatağın bir ucundan yakalayıp var gücüyle asılmaya başladığını herkes görmüştü. Büyük bir talihsizlik eseri, tam o anda zavallının üzerine bir tahta düştü damdan; kafasına vurmadı, ucu boynuna değmişti ancak. Ama Andrey Antonoviç'in görevi, hiç değilse kentimizde, sona ermişti artık. Baygın, yere yuvarlanmıştı.

Sonunda hüzün verici, soluk bir ışık, sabahın yaklaştığını haber vermişti. Yangın hafiflemişti biraz. Rüzgârın dinmesinden sonra bir sessizlik oldu, biraz sonra yağmur çiselemeye başladı. Lembke'nin yere yuvarlandığı yerden uzak bir sokağındaydım şimdi öte yakanın. Kalabalığa karışmış, tuhaf konuşmalar dinliyordum. Acayip bir olay çıkmıştı ortaya: Mahallenin dışında, bostanların ötesindeki düzlükte, en yakın eve uzaklığı elli adımdan az olmayan yeni yapılmış, büyük bir ahşap ev, yangının daha başında öteki evlerden önce yanmaya başlamıştı. Bütünüyle yanıp kül olsa bile, böylesine bir uzaklıktan ateş öteki evlere sıçramış olamazdı. Öte yandan, tüm öte yakanın evleri yanıp kül olsa, rüzgâr ne denli güçlü olursa olsun, bir bu ev yanmaz, sapasağlam kalırmış. Öyleyse ayrı olarak tutuşturulmuştu orası. Ama önemli olan şuydu: Ev bütünüyle yanmamıştı. İçinde tuhaf şeylerin olduğu anlaşılmıştı sabaha karşı. Hemen yandaki mahallede bakkal dükkânı olan, aynı mahallede de oturan bu evin sahibi, yeni yaptırdığı evinin yanmaya başladığını görünce, koşmuş, yan duvarın dibine yığılmış, yanan odunları komşuların yardımıyla atarak evini kurtarmıştı. Kentte herkesin tanıdığı Yüzbaşı Lebyadkin ve kız kardeşi bu evde kiracıydı. Yaşlı bir de kadın hizmetçileri vardı. İşte bu kiracıların üçü, yüzbaşı, kız kardeşi, hizmetçi, o gece bıçaklanarak öldürülmüşlerdi. Elbette soyulmuşlardı da. (Lembke yatağı pencereden çekip almaya uğraşırken polis müdürü buradaydı işte.) Ortalık aydınlanmaya başladığında, haber her yerde duyulmuş, büyük bir kalabalık, evi yananlar bile, yeni evin bulunduğu yere koşmuştu. Kalabalığın arasından geçmek bile güçtü. Öylesine kalabalık vardı. Hemen orada anlattılar bana: Yüzbaşı giyinik, boğazı kesik olarak tahta kanepenin üzerinde bulunmuştu. Boğazı kesildiğinde içkiden sızmış olmalıydı. Öyle ki, hiç sesi çıkmamıştı belki de. "Öküz kadar" kanı akmıştı. Bıçakla "delik deşik edilmiş" kız kardeşi Marya Timofeyevna kapının yanında yerde yatıyormuş. Belli ki uykudan uyanıp katille boğuşmuş. Yine uyandığı anlaşılan hizmetçi kadınınsa kafası hepten uçurulmuştu. Ev sahibinin anlattığına göre, yüzbaşı dün sarhoş sarhoş ona uğramış, iki bin ruble kadar bir para göstererek övünmüştü. Yüzbaşının eski, yeşil para cüzdanı döşemenin üzerinde boş bulunmuştu. Ama Marya Timofeyevna'nın

sandığına da, tasvirin üzerindeki gümüş işlemeli örtüye de dokunulmamıştı. Yüzbaşının giysileri de tamamdı. Hırsızın elini çabuk tuttuğu, yüzbaşının işlerini bilen bir kimse olduğu, yalnız para için geldiği, aradığını nerede bulacağından haberi olduğu belliydi. Ev sahibi tam zamanında yetişmeseydi iyice tutuşmuş odunlar evi yakacak, "yanmış cesetlerden de gerçek öğrenilemeyecekti."

Olayı böyle anlatıyorlardı. Birtakım bilgiler daha ekliyorlardı: Yüzbaşıyla kız kardeşine bu evi Bay Stavrogin'in, general karısı Stavrogina'nın oğlu Nikolay Vsevolodoviç'in tuttuğunu, evi tutmaya kendisinin geldiğini, çok yalvardığını (ev sahibi kiraya vermek istemiyordu evi çünkü, meyhane yapacaktı orayı), ama Nikolay Vsevolodoviç'in ücreti yükselttiğini, altı aylık kirayı da peşin verdiğini söylüyorlardı.

"Boşuna yakmak istemediler evi," diyorlardı kalabalıkta.

Ama çoğunluk susuyordu. Yüzler asıktı ama, aşırı bir sinirlilik görmedim kimsede. Öte yandan, Nikolay Vsevolodoviç'le ilgili konuşmalar sürüyordu: Öldürülen kadının onun karısı olduğu, kendisininse dün, buranın en varlıklı ailesinin, general karısı Drozdova'nın kızını "alçakça bir oyunla" kaçırdığı söyleniyordu: "Petersburg'a şikâyet edeceğiz onu; Drozdova ile evlenebilsin diye öldürttü karısını, bunu anlamayacak ne var." Skvoreşniki ile kentin arası iki buçuk versta kadardı, anımsıyorum, "gidip haber versem mi oraya?" diye geçirmiştim içimden. Bununla birlikte, gerçi sabaha yakın yangın yerine gelen "büfeliler"den birkaçı ilişti gözüme ama, kalabalığı heyecanlandırmaya özellikle çalışan birini görmedim aralarında doğrusu. Kimsenin günahını alamam. Ama yorgun argın, zayıf, kıvırcık saçlı, üstü başı simsiyah, küçük esnaftan (sonra öğrendim, marangozmuş), uzun boylu bir delikanlıyı iyi anımsıyorum. Sarhoş değildi ama, üzgün duran kalabalığın tersine, aşırı heyecanlıydı sanki. Durmadan bir şeyler söylüyordu kalabalığa, ne dediğini anımsamıyorum şimdi. Bütün konuşması, kısaca şöyleydi: "Bu ne haldir, kardeşlerim? Olacak iş mi bu yani?" Bir yandan da elini kolunu sallıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bitmiş Roman

I

Skvoreşniki'de büyük salondan (Varvara Petrovna ile Stepan Trofimoviç'in son görüşmelerinin geçtiği salondan) yangın olduğu gibi görünüyordu. Tanyeri ağarmaya başladığında, –saat altıda– sağ uçtaki pencerenin önünde Liza ayakta duruyor, dalgın, sönmek üzere olan yangının gökyüzündeki kızıllığına bakıyordu. Odada yalnızdı. Edebiyat geçidine geldiği zaman giydiği parlak yeşil, her yanı dantelalı, göz alıcı giysisi vardı üzerinde. Ama buruşmuştu, önemsenmeden giyildiği belliydi. Yakasının düğmelerinin ilikli olmadığını fark edince koltuğun üzerine attığı kırmızı atkısını aldı, boynuna sardı. Güzel saçları atkının altından sağ omzuna dökülüyordu. Yüzü yorgun, endişeliydi. Çatık kaşlarının altından gözleri parlıyordu. Yine yaklaştı pencereye, yanan alnını soğuk cama dayadı. Kapı açıldı, Nikolay Vsevolodoviç girdi içeri.

"Atlı bir adam gönderdim," dedi; "on dakika sonra her şeyi öğreniriz. Uşaklar, öte yakada köprünün sağ yanında, sahil boyunca olan bölümün yandığını söylüyorlar. Saat on ikide başlamış yangın, şimdi kesmiş hızını."

Pencereye yanaşmamıştı Stavrogin, Liza'nın üç adım gerisinde duruyordu. Liza dönmemişti ona. Canı sıkkın,

"Takvime göre, bundan bir saat önce ağarmaya başlamış olmalıydı gün," dedi.

Stavrogin tatlı tatlı gülümsedi.

"Takvimler hep yalan söyler," diye karşılık verdi.

Ama dediğinden utanarak hemen ekledi:

"Takvime göre yaşamak sıkar insanı."

Ağzından çıkan ikinci yavan tümceye hayıflanarak sustu. Anlamlı anlamlı gülümsedi Liza.

"Öylesine sıkkın ki canınız, benimle konuşmak için söyleyecek söz bile bulamıyorsunuz. Ama sakinleşin, çok yerinde söylediniz: Her zaman takvime göre yaşarım, her adımımı takvime bakarak atarım. Şaştınız mı buna?"

Hızla döndü, koltuğa oturdu.

"Siz de oturun lütfen. Çok kalmayacağız bir arada, söylemek istediğim her şeyi söylemek istiyorum... Siz de söylemek istediğiniz her şeyi niçin söylemeyesiniz?"

Nikolay Vsevolodoviç, Liza'nın yanına oturdu, sessiz, neredeyse ürkek, tuttu elini.

"Ne biçim konuşuyorsun Liza? Durup dururken nereden çıktı bu? 'Çok kalmayacağız bir arada' ne demek? Uyanalı yarım saat oluyor, kullandığın ikinci esrarlı tümce bu."

Liza gülümsedi.

"Esrarlı tümcelerimi saymaya mı başladınız? Dün odanıza girdiğimde kendimi bir ölü diye tanıttığımı da anımsıyor musunuz? İşte bunu unutmayı uygun buldunuz. Unutmak mı, sezinlememek mi?"

"Anımsıyorum Liza. Niçin ölü olasınız? Yaşamak gerek..."

"Tümcenizin sonunu getiremediniz, öyle mi? Konuşma yeteneğinizi hepten yitirmişsiniz. Yaşayacağım kadar yaşadım ben, yeter artık. Hristofor İvanoviç'i anımsıyor musunuz?"

Stavrogin kaşlarını çattı.

"Hayır, anımsamıyorum."

"Lozan'daki Hristofor İvanoviç'i? Çok sıkardı canınızı. Kapıyı açar, 'Bir dakikalığına geldim,' der bütün gün otururdu."

Stavrogin'in yüzünde bir ıstırap anlatımı belirdi.

"Liza, bu garip konuşman acı veriyor bana. Bu tavrının senin

için ne demek olduğunu biliyorum. Niçin böyle yapıyorsun? Amacın nedir?"

Gözleri parlıyordu Stavrogin'in.

"Liza," diye yükseltti sesini; "yemin ederim, dün bana geldiğinde sevdiğimden daha çok seviyorum seni şu anda."

"Ne garip bir itiraf! Dünle bugünü, dünkü sevginizle bugünkü sevginizi ne diye karıştırıyorsunuz?"

Stavrogin neredeyse umutsuzluk içinde,

"Bırakmayacaksın beni," diye sürdürdü konuşmasını. "Bugün birlikte gideceğiz buradan, öyle değil mi? Öyle değil mi?"

"Ay, elimi sıkmayın öyle! Nereye gideceğiz? Hem de bugün. Yine 'yeniden doğmak' için bir yere mi gideceğiz? Hayır, denemeler yeter artık... Ayrıca benim için güç artık bu. Yeteneksizim de! Bana göre aşırı bir yücelik bu. Gidersem Moskova'ya giderim, orada ziyaretlerde bulunur, evime gelen konuklarımı ağırlarım. Ülküm bu işte, biliyorsunuz; nasıl bir insan olduğumu daha İsviçre'deyken saklamamıştım sizden. Moskova'ya gidemeyeceğimize, ziyaretlerde bulunamayacağımıza göre, evlisiniz çünkü, bu konuda konuşmaya değmez."

"Liza! Dün olan için ne diyorsun?"

"Olan oldu."

"Olamaz! Gaddarlık bu!"

"Gaddarlık olsun varsın! Katlanın siz de."

Stavrogin öfkeli gülümsedi.

"Dünkü çılgınlığın öcünü alıyorsunuz benden..." diye mırıldandı.

Liza gülümsedi.

"Ne bayağı bir düşünce."

"Peki, öyleyse niçin armağan ettiniz bana... 'böylesine bir mutluluğu?' Öğrenmeye hakkım var mıdır?

"Hayır, haktan falan söz etmeden konuşunuz. Düşüncenizin bayağılığını budalalıkla pekiştirmeyin. Bugün iyi konuşamıyorsunuz. Hem sosyetenin hakkınızda vereceği karardan, 'böylesine bir mutluluk' için sizi suçlayacaklarından korkmuyor musunuz? Ah, öyleyse eğer, Tanrı hakkı için huzursuz etmeyin beni. Hiçbir suçunuz yok sizin. Hiç kimseye de hesap vermek zorunda değilsiniz. Dün kapınızı açtığımda kimin geldiğini bilmiyordunuz. Şimdi söy-

lediğiniz gibi, benim bir çılgınlığımdı bu, başka bir şey değil. Herkesin gözünün içine gururla bakabilirsiniz!

"Sözlerin, bu gülümsemen bir saattir dehşete salıyor beni. Sözünü öylesine rahat ediverdiğin o 'mutluluk' benim için her şeyden... değerlidir. Seni kaybetmeye dayanabilir miyim bundan böyle? Yemin ederim, dün daha az seviyordum seni. Niçin her şeyimi elimden almak istiyorsun bugün? Onun, bu yeni umudun bana neye mal olduğunu biliyor musun? Bir hayat verdim onun yoluna."

"Başkasınınkini mi, kendinizinkini mi?"

Birden ayağa fırladı Stavrogin. Sabit bakışlarını Liza'nın gözlerinin içine dikti.

"Ne demek istiyorsun?" diye mırıldandı.

Liza'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu.

"Kendi hayatınızı mı, başkasının hayatını mı verdiniz, onu sordum. Anlama yeteneğinizi mi yitirdiniz yoksa? Niçin öyle fırladınız ayağa? Niye öyle bakıyorsunuz yüzüme? Korkutuyorsunuz beni. Neden korkuyorsunuz? Korktuğunuzun çoktandır farkındayım. Özellikle şimdi, şu anda korkuyorsunuz... Tanrım, yüzünüz bembeyaz oldu."

"Bir şey biliyorsan Liza, yemin ederim, *ben* bilmiyorum... bir hayat verdiğimi söylerken de bir şey yoktu aklımda..."

Liza ürkek, kekeleyerek,

"Hiç anlamıyorum sizi," diye mırıldandı.

Sonunda yavaş, dalgın bir gülümseme belirmişti dudaklarında. Sessiz oturuyordu, dirseklerini dizlerine dayayıp elleriyle yüzünü kapadı.

"Kötü bir düş ve sayıklama... Ayrı iki şeyden söz ediyorduk."

"Neden söz ettiğimizi bilmiyorum... Bugün sizden ayrılacağımı dün bilmiyor muydunuz yoksa? Biliyor muydunuz, bilmiyor muydunuz? Yalan söylemeyin, biliyor muydunuz, bilmiyor muydunuz?"

Stavrogin alçak sesle,

"Biliyordum..." dedi.

"Daha ne istiyorsunuz öyleyse: Biliyordunuz, 'bir an için' kalmama izin verdiniz. Ne gibi hesaplar var burada?"

Stavrogin sesinde derin bir ıstırap anlatımı,

"Gerçeği söyle bana," diye haykırdı; "dün odamın kapısını açarken, yalnız bir saat kalmak için içeri girdiğini biliyor muydun?"

Liza öfkeyle baktı Stavrogin'e.

"En ciddi bir insanın en şaşırtıcı soruları sorabileceği doğrudur. Hem niçin böylesine telaşlanıyorsunuz? Yoksa bir kadının, siz onu bırakmadan sizi bırakması gururunuza mı dokunuyor? Biliyor musunuz Nikolay Vsevolodoviç, kendinizi benden üstün gördüğünüzü anladım, buna dayanamam işte."

Stavrogin ayağa kalktı, odanın içinde biraz dolaştı.

"Pekâlâ, varsın böyle bitsin... Ama nasıl olabildi bütün bunlar?"

"Düşündüğünüz şeye bakın! Üstelik çok iyi de biliyorsunuz bunu. Dünyada herkesten iyi de anlıyorsunuz. Kendiniz de bekliyordunuz bunu. Ben genç bir kızım, operalarda eğitildim, her şey bundan başladı işte."

"Hayır."

"Gururunuzu incitebilecek bir şey yok bunda, her şey tümüyle gerçektir. Kaldıramadığım güzel bir andan başladı her şey. Herkesin içinde size 'hakaret ettiğim', sizinse bana öylesine şövalyece karşılık verdiğinizin üçüncü günü eve döndüm. Benden, bir sosyete kızı olarak en çok korktuğum, beni aşağı gördüğünüz için değil de, evli olduğunuz için kaçtığınızı anlamıştım. Kaçmakla beni, düşüncesiz beni koruduğunuzu anlamıştım. Ruh soyluluğunuza ne denli değer verdiğimi görüyorsunuz. Bu sırada Pyotr Stepanoviç çıktı ortaya, hemen her şeyi açıkladı bana. Sizi, yanında onunla benim bir hiç olduğumuz yüce bir düşüncenin kararsızlığa sürüklediğini, ama yine de yolunuzdan sizi alıkoyduğumu açıkladı bana. Kendisini de kattı araya. Üç kişi olmamızı istiyordu ısrarla. Bir Rus ezgisinden esinlenerek kürekleri akçaağaçtan bir saltanat kayığı üzerine olmayacak şeyler anlatıyordu. Övdüm onu, bir ozan olduğunu söyledim, büyük değer veriyordu sözlerime. O olmadan da, benim için bir anın yeteceğini çoktan bildiğim için, kararımı verdim. Hepsi bu kadar işte, yeter artık, lütfen kapatalım bu konuyu. Belki yine tartışırız. Hiç kimseden korkmayın, her şeyi alıyorum üzerime. Huysuz, kaprisli bir kızım ben, operalar şımarttı beni, öyle bir kızım ki... Ama biliyor musunuz, yine de inanıyordum beni çılgınca sevdiğinize. İğrenmeyin bu ahmaktan, böylesine kü-

çüldüğü için gülmeyin bu sulugözlüye. 'İsteye isteye' ağlamayı pek severim. Ama yeter, yeter. Hiçbir şeye yeteneğim yoktur, sizin de yoktur. Tam birbirimizin dengiyiz, tesellimiz de bu olur. Hiç değilse gururumuz incinmez."

Nikolay Vsevolodoviç odanın içinde dolaşırken elini kolunu sallayarak,

"Düş ve sayıklama!" diye haykırdı. "Liza, zavallı Liza, ne yaptın kendine?"

"Kendimi ateşe attım yalnızca, hepsi o kadar. Siz de mi ağlıyorsunuz yoksa? Daha ciddi, daha duygusuz olun..."

"Niçin, niçin geldin bana?"

"Bu tür sorularla sosyetenin gözünde kendinizi ne gülünç duruma sokacağınızı anlayamıyor musunuz?"

"Niçin böylesine çirkin, böylesine akılsızca mahvettin kendini, ne yapacağız şimdi?"

"Stavrogin, size tutkun buralı bir kadının söylediği gibi: 'Kan içen Stavrogin' bu mu! Dinleyin, söyledim size; yalnızca bir saatlik yaşamaya verdim hayatımı, içim de rahat şimdi. Siz de verin kendinizinkini... ama sizin için bunu gerektirecek bir şey yok. Böyle 'saatler'iniz, 'anlar'ınız çok olacak."

"Seninle olduğu kadar, sana söz veriyorum, seninle olduğu gibi bir saatim daha olmayacaktır!"

Durmadan dolaşıyordu Stavrogin. Bu yüzden, Liza'nın birden bir umut ışığıyla aydınlanmış gibi olan, çabuk, delici bakışını görmemişti. Ama bu umut ışığı bir anda söndü.

"Şu dakikadaki *inanılmaz* içtenliğimi bilseydin Liza, açabilseydim sana..."

Liza ürkerek kesti sözünü birden:

"Açmak mı? Bir şey mi açmak istiyorsunuz bana? Böyle bir şeyden Tanrı korusun beni!"

Stavrogin durmuş, huzursuz, bekliyordu.

"İtiraz etmeliyim size, daha o zamandan, ta İsviçre'deyken ruhunuzda korkunç, çirkin, kanlı, aynı zamanda da sizi pek gülünç bir duruma sokan bir şeyin olduğu düşüncesi yer etmişti içimde... Böylesi daha iyi. Tutun kendinizi, açmayın onu bana. Gülerim size sonra. Ölünceye dek kahkahayla gülerim... Ay, gene mi bembe-

yaz oluyor yüzünüz? (İğreniyor, karşısındakini küçük görüyor gibi ayağa fırladı). Sustum, daha söylemeyeceğim, gidiyorum."

Stavrogin umutsuzca haykırdı:

"Acı çektir bana, öldür, öfkeni boşalt üzerime. Hakkın var buna! Seni sevmediğimi biliyordum, mahvettim seni. Evet, 'bir anlığına kalmana izin verdim.' Bir umudum vardı... hanidir... en son umudumdu bu... Dün odama girdiğinde, hem de yalnız, ilk kez... yüreğimi aydınlatan ışığa karşı koyamadım. Birden inandım... Belki şimdi de inanıyorumdur."

"Böylesine soylu bir açıkyürekliliğe ben de öyle karşılık vereceğim: Acınacak, zavallı bir kız kardeşiniz olmak istemiyorum. Bugün ölemezsem, varsın rahibe olup bir manastıra kapanayım. Her ne kadar bacaksızları, kolsuzları kendinize değer görüyor olsanız da, gene de gelmeyeceğim size. Beni adam boyunda dev bir örümceğin bulunduğu bir yere götüreceksiniz, ömrümüzce bu örümceğe bakıp bakıp korku çekeceğiz duygusu vardı içimde hep. Karşılıklı sevgimiz de bundan sönecek. Daşacığınıza dönün. Nereye isterseniz gelir peşinizden o."

"Burada da onun adını etmeden duramadınız mı?"

"Zavallı! Önünde saygıyla eğilin onun! Daha İsviçre'deyken onu ihtiyarlık günleriniz için sakladığınızı biliyor mu? Ne titizlik! Ne basiret! Ay, kim o?"

Salonun ucundaki kapı hafifçe aralanmış, bir baş uzanıp hemen kaybolmuştu.

"Sen misin Aleksey Yegoraviç?" diye sordu Stavrogin.

Pyotr Stepanoviç bir kez daha uzattı başını.

"Hayır, benim. Merhaba Lizaveta Nikolayevna, günaydın. İkinizi de bu salonda bulacağımı biliyordum. Bir dakika kalacağım Nikolay Vsevolodoviç. Ne pahasına olursa olsun, iki sözcük söylemek için koştum size... gerekli iki sözcük... hepsi iki tanecik!"

Stavrogin yürüdü, ama üç adım atınca durdu. Liza'ya döndü.

"Bir şey duyarsan Liza, bilesin, suçluyum!"

Liza ürperdi, ürkek ürkek baktı ona. Çabuk adımlarla çıktı Stavrogin.

II

Pyotr Stepanoviç'in başını uzatıp baktığı kapı geniş, yuvarlak antreye açılıyordu. O geldiğinde Aleksey Yegoraviç oturuyordu orada. Ama şimdi yoktu. Pyotr Stepanoviç yollamıştı onu. Nikolay Vsevolodoviç arkasından kapıyı kapadı. Durup bekledi. Pyotr Stepanoviç aceleyle, heyecanlı heyecanlı yukarıdan aşağı süzdü onu.

"Ee?"

Pyotr Stepanoviç çabuk çabuk konuşarak,

"Yani biliyorsunuz," dedi; "bizden hiç kimse suçlu değil elbette, En başta da siz. Çünkü öylesine bir rastlantı ki bu... her şey üst üste geldi... kısacası, yasal bakımdan hiçbir şekilde dokunulamaz size, haber vermek için koşup geldim."

Karşısındakinin ruhunu okumak istiyormuş gibi bakıyordu.

"Yandılar mı? Öldürüldüler mi?"

"Öldürüldüler ama, yanmadılar. Pek kötü oldu. Ama inanın, ne kadar kuşkulanırsanız kuşkulanın benden, suçsuzum. Belki de kuşkulanıyorsunuzdur benden, ha? Gerçeği söylememi istiyor musunuz: Gerçekten de düşünür gibi olmuştum böyle bir şeyi. Kendiniz de ima etmiştiniz zaten. Ne var ki ciddi olarak değil de, bana sitem ederek yapmıştınız bunu (ciddi olarak dünyada yanaşmazdınız böyle bir şeye), ama karar veremiyordum, razı da olmadım böyle bir işe girişmeye. Zaten bir kazanç da sağlamazdı bize bu, benim için elbette, benim için... (Pek acele ediyor, soluk almadan konuşuyordu.) Ama bakın ne rastlantı oldu: Önceki gün, akşam kendi paramdan (duyuyor musunuz, kendi paramdan diyorum, sizin bir rubleniz yok bu paranın içinde, kendiniz de çok iyi biliyorsunuz bunu), evet, kendi paramdan iki yüz otuz ruble vermiştim o sarhoş, aptal Lebyadkin'e. Duyuyor musunuz, önceki gün vermiştim, dün edebiyat geçidinden sonra değil, buna dikkatinizi çekerim: Pek önemli bir rastlantıdır bu, Lizaveta Nikolayevna'nın size gelip gelmeyeceğini kesin olarak bilmiyordum henüz çünkü. O gün birden değiştiğiniz, sırrınızı açığa vurmayı aklınıza koyduğunuz için kendi paramı verdim. Bu konuya girmeyeceğim ama... sizi ilgilendirir... şövalye... ama doğrusunu söyleyeyim, kafama bir balyoz inmiş gibi şaşkına döndüm. Bütün bu tra-

jediler canımı fena halde sıktığı için –unutmayın ki, her ne kadar Slav deyimleri kullanıyorsam da, ciddi konuşuyorum– nihayet, bütün bu durumların benim planlarıma zararı dokunduğu için, ne pahasına olursa olsun, Lebyadkin'i Petersburg'a sepetlemeye kesin karar vermiştim, zaten o da can atıyordu buna. Bir hatam oldu: Sizin adınıza verdim parayı. Hata mıdır bu? Belki hata da değildir, ne dersiniz? Dinleyin beni şimdi, dinleyin anlatayım size nasıl olduğunu..."

Konuşurken heyecanlanarak Stavrogin'e iyice yaklaşmış, redingotunun yakasını tutmuştu (Allah bilir ya, belki de bile bile yapmıştı bunu). Stavrogin hızla vurdu eline.

"Ne yapıyorsunuz... bırakın çocukluğu... kolumu kıracaktınız az kalsın... Burada önemli olan, bunun nasıl olduğudur, (eline vurulmasına hiç şaşmamış gibi soluk almadan konuşmasını sürdürmüştü). Kız kardeşiyle birlikte sabah erkenden yola çıksınlar diye akşamdan verdim parayı. Onları bindirmek, yollamak işini de Liputin alçağına vermiştim. Ama Liputin namussuzunun canı eğlenmek istemiş, belki duymuşsunuzdur? Edebiyat geçidinde olanlardan haberiniz var mı? Anlatayım da dinleyin: İkisi oturmuş bir yandan içiyor, bir yandan da şiir yazıyorlar. Yarısı da Liputin'in şiirleri oluyor kuşkusuz. Frak giydiriyor ona, bu arada bana da 'sabah yolladım onu,' diyor, birden sahneye salmak için arka odaların birinde saklıyor onu. Ama pek çabuk sarhoş oluyor beriki. Peşinden, bilinen rezalet patlak veriyor. Sonra yarı ölü bir durumda evine götürüyorlar. Bu arada ise Liputin sessizce aşırıyor cebinden iki yüz rubleyi, yerine birkaç kapik koyuyor. Ama ne yazık ki, akşam hiç de gerekmeyen bir yerde cebinden paraları çıkarıp göstererek övünmüştür Lebyadkin. Oysa Fedka da bunu bekliyordu, Kirillov'un evinde bir şeyler çalınmıştı kulağına (ettiğiniz imayı anımsıyor musunuz?) fırsattan yararlanmaya karar verdi. Gerçek bu işte. Hiç değilse Fedka'nın para bulamamasına sevindim. Oysa bin ruble bulacağını umuyordu alçak! Biraz da yangın çıktığı için acele etti, korkmuş olsa gerek... İnanır mısınız, pek şaşırttı beni yangın. Hayır, ancak şeytan bilir nasıl bir şey olduğunu. Öylesine bir başıbozukluk ki bu... Görüyorsunuz ya, sizden çok şey beklediğim için hiçbir şeyi gizlemiyorum: Doğrusu, yangın düşüncesi hanidir

aklımdaydı. Çünkü halka göredir tam, bilinir de. Ama kritik saatte, hep birden ayağa kalkacağımız o kutsal dakikaya saklıyordum onu... Ama akıllarına esti birden, kendi başlarına hareket ettiler, hem de gizlenmenin, soluğu kesmenin en çok gerekli olduğu bir anda! Hayır, başıbozukluktan başka bir şey değil bu!.. Anlayacağınız, bir şey bilmiyorum henüz, iki Şpigulinski işçisinden söz ediyorlar... ama *bizimkilerden* de varsa katılan, bizimkilerden bir tane olsun katılan varsa... vay haline! Birazcık da olsa boş bırakmanın sonunu görüyorsunuz işte! Hayır, beşli gruplarıyla bu demokratik sürü kötü bir dayanaktır. Rastlantı sonucu olmayan, olayların dışında bir şeye yaslanmış yüce, put gibi tapılan, zorba bir güç gereklidir burada... Ancak o zaman kuyruklarını bacaklarının arasına sıkıştırır beşli gruplar, gerektiğinde de işe yaramak için canlarını dişlerine takarlar. Ama gerçi Stavrogin için karısını yakmanın zorunlu olduğunu, bu yüzden de kentin ateşe verildiğini bağıra çağıra söylüyor herkes ama..."

"Gerçekten bağırıyorlar mı?"

"Şimdilik bağırdıkları falan yok kuşkusuz. Hem doğrusunu söyleyeyim, böyle bir şey duymadım da, ama elin ağzı torba değil ki büzesin, hele evi barkı yananların: *Vox populi, vox Dei.*[1] Budalaca bir söylentinin yayılması öyle güç bir şey değil... Ama sizin çekineceğiniz bir şey yok ortada. Yasal olarak da, vicdan yönünden de tertemizsiniz. Öyle ya, istemiyordunuz böyle bir şey. İstemiyordunuz, değil mi? Bir tek delil yok, rastlantı yalnızca... Kirillov'un evinde düşünmeden ettiğiniz o sözleri (hem ne diye öyle söylemiştiniz?) Fedka anımsar mı ki... Öyle olsa bile bir şey ifade etmez bu, Fedka'yı da kovarız. Bugün sepetlerim onu..."

"Cesetler yanmadı mı?"

"Ateş dokunmadı bile onlara. O alçağın elinden bir şey gelmedi. Ama sizi böyle sakin görmek sevindirdi beni... çünkü bunda hiçbir türlü, düşüncenizle bile suçlu değilken, gene de... Ama kabul edin ki, işleriniz yolunda: Ansızın özgür bir dul oluverdiniz, isterseniz genç, güzel, son derece varlıklı bir kızla hemen evlenebilirsiniz. Zaten avcunuzun içindeydi. Basit, kaba bir rastlantı neler yapabiliyor bakın, öyle değil mi?"

1 (Lat.) Halkın sesi, Tanrı'nın sesi.

"Beni tehdit mi ediyorsun, sersem?"

"Hadi yeter, yeter artık! Sersem de olduk, niçin böyle konuşuyorsunuz benimle? Sevinilecek bir durum var ortada, sizse... Sizi bir an önce haberdar edebilmek için koşmuştum buraya... Hem ne diye tehdit edecekmişim sizi? Sizi tehdit etmekle ne geçer elime! Korkmanız değil, istekli olmanız gerek bana. Işıksınız siz, güneşsiniz... Ben sizden ölesiye korkuyorum, siz benden niye korkasınız? Mavriki Nikolayeviç kadar da değilim ama... Düşünün, arabayla buraya geliyorum, Mavriki Nikolayeviç ise bahçenizin arka parmaklığının dibinde... köşede... paltosunun yakasını kaldırmış, sırılsıklam, bütün gece orada oturmuş olmalı! Tuhaf şeyler! İnsan nasıl yitirebiliyor aklını!"

"Mavriki Nikolayeviç mi? Doğru mu söylüyorsunuz?"

"Evet, evet. Bahçenin parmaklığının dibinde oturuyor. Buradan üç yüz adım ötede. Hızlı geçtim yanından ama, gene de gördü beni. Bilmiyor muydunuz? Öyleyse bunu size söylemeyi unutmadığıma sevindim. Yanında silah varsa tehlikeli, hem nihayet gece, yağmurlu, pis bir hava var, herkesin sinirleri bozuk, koşullar öyle gerektiriyor çünkü, ha-ha-ha! Ne dersiniz, niçin oturuyor olmalı orada?"

"Lizaveta Nikolayevna'yı bekliyordur."

"Gördünüz ya işte! Yanına mı gidecek yani? Hem... böyle bir yağmurda... aptal işte!"

"Şimdi gidecek yanına."

"İşte! Gördünüz mü haberi! Demek ki... Ama beni dinleyin, çok değişti artık Lizaveta Nikolayevna'nın durumu. Ne yapacak şimdi Mavriki'yi? Hiçbir takıntısı olmayan bir dulsunuz. Hemen yarın da evlenebilirsiniz onunla. Bilmiyor daha, bana bırakın siz, şimdi yoluna koyarım her işi. Nerede Lizaveta Nikolayevna? Onu da sevindirmek gerek."

"Sevindirmek mi?"

"Hem de nasıl! Gidelim."

Stavrogin gözlerini kıstı.

"Bu cesetlerin sırrını sezinleyemeyeceğini mi sanıyorsunuz?"

Pyotr Stepanoviç budala bir tavırla,

"Elbette sezinleyemeyecek," dedi. "Çünkü yasal bir durum... Ah

siz! Hem varsın sezinlesin! Kadınlarda öylesine güzel yitip gider ki bu duygu, daha tanımıyorsunuz kadınları! Üstelik sizinle evlenmek onun yararınadır da şimdi. Ne de olsa kendisini lekeledi bir kez. Hem 'saltanat kayığından' çok söz ettim ona: 'Saltanat kayığıyla' ona etki edilebileceği kanısına vardım, böyle bir kızdır o... Merak etmeyin, bu cesetlerin üzerinden atlayacaktır. Üstelik bütünüyle, bütünüyle suçsuzsunuz da, öyle değil mi? Yalnız, sonra, evliliğinizin ikinci yılında size çatabilmek için aklında tutacaktır bu cesetleri. Her kadın evlenirken erkeğin geçmişiyle ilgili böyle bir şeyler atar dağarcığına. Ama doğrusu o zaman... bir yıl sonra ne olacak? Ha-ha-ha!"

"Arabayla geldiyseniz, hemen şimdi götürün Liza'yı Mavriki Nikolayeviç'in yanına. Bana dayanamadığını, beni bırakacağını söyledi biraz önce. Bu durumda benim vereceğim arabaya da binmez sanırım."

Pyotr Stepanoviç bön bön baktı Stavrogin'in yüzüne:

"Bak hele! Gerçekten de bırakıyor mu yani? Ne oldu da?"

"Bu gece nasıl olmuşsa, benim onu hiç sevmediğimi anlamış... Bunu daha önce de biliyordu kuşkusuz."

Pyotr Stepanoviç son derece şaşırmış bir tavırla,

"Gerçekten sevmiyor musunuz onu yoksa?" dedi. "Öyleyse dün odanıza girdiğinde niçin kalmasına göz yumdunuz? Dürüst bir insan gibi söylemediniz onu sevmediğinizi? Sizin hesabınıza çok aşağılık bir davranış bu. Onun önünde ne duruma düşürdünüz beni şimdi?"

Birden gülümsedi Stavrogin. Hemen açıkladı:

"Maymunuma gülüyorum."

Pyotr Stepanoviç de aşırı derecede neşeli gülümsedi.

"Aa! Soytarılık ettiğimi, sizi güldürmeye çalıştığımı anladınız! Biliyor musunuz, yanıma gelir gelmez anladım 'mutsuz' olduğunuzu. Belki başarısızlığa bile uğradınız, ne dersiniz?" Heyecandan neredeyse tıkanarak haykırdı: "Bahse girerim, bütün gece yanında sandalyede oturdunuz salonda, değerli zamanınızı soylu birtakım şeyler üzerine tartışarak geçirdiniz... Ama bağışlayın, bağışlayın. Ben de ne diyorum: İşin sonunu budalaca getireceğinizi zaten daha dünden biliyordum. Sırf, benimle olursanız rahat edeceğinizi

kanıtlamak için getirdim onu size. Bu çeşit yüzlerce yararım dokunabilir size. İnsanlara yararlı olmayı severim. Lizaveta Nikolayevna gerekli değilse artık sizin için –ben de aynı şeyi bekliyordum, bunun için geldim buraya zaten– bu durumda..."

"Sırf beni eğlendirmek için mi getirdiniz onu bana?"

"Başka niçin olabilir?"

"Beni karımı öldürtmek zorunda bırakmak için getirmediniz mi?"

"Bakın yine... siz mi öldürttünüz ki onu? Ne tuhaf bir insansınız?"

"Ne değişir, siz öldürttünüz."

"Benim öldürttüğümü de nereden çıkardınız? Bunda benim hiç etkim olmadığını söyledim size. Ama canımı sıkmaya başlıyorsunuz artık..."

"Devam edin, 'Lizaveta Nikolayevna gerekli değilse artık sizin için, bu durumda...' dediniz."

"Bana bırakın işi! Temiz temiz everirim onu Mavriki Nikolayeviç'le. Ben getirip oturtmadım ya onu çitin dibine. Dert etmeyin bunu siz. Şimdi ondan korkuyorum. Arabayla götürmemi istiyorsunuz Lizaveta Nikolayevna'yı, ya tabancası yanındaysa?.. İyi ki ben de yanıma almışım benimkini. Bakın (cebinden tabancasını çıkarıp gösterdi, hemen geri yerine koydu), yol ıssız, uzak diye aldım... Ama hemen söyleyeyim: Özellikle şimdi sızlıyor yürekceğizi Mavriki Nikolayeviç için... hiç değilse sızlamak zorundadır... hem inanır mısınız, acıyorum bile ona biraz! Mavrikiy'le baş-göz edersem, bu kez sizi anmaya, övmeye başlayacak, yüzüne karşı hakaret edecek Mavrikiy'e... kadın kalbi! Bakın, yine mi gülüyorsunuz? Böylesine neşeli olmanıza çok seviniyorum. Hadi gidelim. Doğrudan doğruya Mavrikiy'den başlayacağım, onlardan... öldürülenlerden... ne dersiniz, şimdilik söz etmesek mi? Sonra öğrenir bunu."

"Neyi sonra öğrenir? Kim öldürüldü? Mavriki Nikolayeviç için ne söylediniz?"

Birden Liza açmıştı kapıyı.

"Aa! Kapı arkasından mı dinliyordunuz bizi?"

"Şimdi ne söylediniz Mavriki Nikolayeviç için? Onu mu öldürdüler?"

"Aa! Demek iyice duymadınız! İçiniz rahat olsun, yaşıyor Mav-

riki Nikolayeviç, sağlığı da yerinde. Hemen şimdi gidip görebilirsiniz sözlerimin doğru olduğunu, burada kendisi çünkü, yolun kenarında, bahçe parmaklığının dibinde... bütün gece orada oturdu sanırım. Üstü başı sırılsıklam, paltosu var üzerinde... Yanından geçtim, gördü beni."

Liza acı dolu kuşkuyla diretiyordu:

"Yalan söylüyorsunuz. 'Öldürüldü' dediniz... Kim öldürüldü?"

Stavrogin kararlı bir sesle,

"Yalnızca karımla abisi Lebyadkin, bir de hizmetçileri öldürülmüş," diye açıkladı.

Liza ürperdi, yüzü çarşaf gibi bembeyaz olmuştu. Pyotr Stepanoviç atıldı birden:

"Ürkünç, garip bir olay, Lizaveta Nikolayevna, adi bir hırsızlık olayı, yangından yararlanılarak yapılan bir soygun. Kürek mahkûmu haydut Fedka paralarını önüne gelene gösteren budala Lebyadkin'in yüzünden... Ben de bunu bildirmek için aceleyle koştum buraya... öyle şaşırdım ki, anlatamam. Söylediğimde ayakta güç durabildi Stavrogin. Size bunu söyleyelim mi, söylemeyelim mi diye bir karara varmaya çalışıyorduk."

Liza zoraki,

"Doğru mu söylüyor Nikolay Vsevolodoviç?" diye sordu.

"Hayır, yalan."

Pyotr Stepanoviç ürperdi.

"Ne, yalan mı, bu da ne demek oluyor?"

"Tanrım, çıldıracağım!" diye haykırdı Liza.

Pyotr Stepanoviç avazı çıktığınca bağırdı:

"Onun deli olduğunu anlayın artık! Ama karısı öldürüldü. Yüzünün ne denli beyaz olduğunu görüyorsunuz ya... Bütün gece sizin yanınızdaydı, bir an ayrılmadı buradan, nasıl kuşku edebilirsiniz ondan?"

"Nikolay Vsevolodoviç, Tanrı önündeymiş gibi doğru söyleyin bana, suçlu musunuz, suçsuz mu? Yemin ederim, Tanrı sözüymüş gibi inanacağım sözünüze, dünyanın öte ucuna da olsa geleceğim peşinizden, ah, geleceğim! Köpek gibi geleceğim..."

Pyotr Stepanoviç öfkelenmişti.

"Niçin acı çektiriyorsunuz kıza, garip adam! Lizaveta Nikola-

yevna, canım çıksın suçsuzdur o. Görüyorsunuz, pek bitkin, sayıklıyor. Nereden bakarsanız bakın, suçsuzdur. Aklından bile geçirmedi böyle bir şeyi!.. Haydutların işi bu, kuşkusuz, bir haftaya kalmaz yakalarlar hepsini, kırbaca çekerler... Kürek mahkûmu Fedka ile iki Şpigulinski işçisi yaptı bunu. Kentte herkes aynı şeyi söylüyor, ben de aynı kanıdayım."

Liza, tüm bedeni titreyerek son sözü bekliyordu.

"Öyle mi? Öyle mi?"

"Ben öldürmedim," dedi Stavrogin. "Öldürülmelerine de karşıydım, ama öldürüleceklerini biliyordum, katillere engel de olmadım."

Böyle söylediktan sonra salona geçti Stavrogin. Liza elleriyle yüzünü kapadı, koşarak çıktı evden. Pyotr Stepanoviç peşinden koşacak oldu, ama durdu birden, salona döndü. Abuk sabuk homurdanarak, söyleyecek söz bulamıyormuş gibi, öfkeli, çılgın gibi atıldı Stavrogin'in üzerine.

"Demek öyle ha? Demek öyle? Demek hiçbir şeyden korkmuyorsunuz?"

Stavrogin salonun ortasında ayakta duruyor, karşılık vermiyordu ona. Bir tutam saçını sol eliyle tuttu hafifçe, şaşkın şaşkın gülümsedi. Pyotr Stepanoviç hızla çekeledi kolundan.

"Her şey bitti mi sizin için? Ne yapacaksınız şimdi? Herkesi ele verecek, kendiniz de manastıra ya da cehennemin dibine gideceksiniz... Ama benden korkmasanız da gebertirim sizi!"

Stavrogin görmüştü onu en sonunda.

"Aa, siz miydiniz deminden beri dır-dır eden? Koşun, (birden kendine gelmişti) koşun peşinden, söyleyin araba hazırlasınlar ona, bırakmayın onu yalnız... Koşun, koşsanıza! Evine kadar götürün onu öyle ki, kimse bilmesin. Oraya da gitmesin... cesetleri görmeye... cesetleri görmeye... Zorla bindirin onu arabaya... Aleksey Yegoraviç! Aleksey Yegoraviç!"

"Susun, bağırıp durmayın öyle! Mavrikiy'in kollarında şimdi o... Sizin arabanıza binmez Mavrikiy... Kesin sesinizi artık! Arabadan daha rahattır Mavrikiy'in kolları."

Gene tabancasını çıkardı cebinden. Stavrogin ciddi bir tavırla bakıyordu ona. Sessiz, neredeyse uysal bir sesle,

"Ne değişir ki, öldürün!" dedi.

Pyotr Stepanoviç'in tüm bedeni sarsılmaya başlamıştı.

"Tuh, Allah belasını versin, ne iftiralara uğruyor insan bazen! Vallahi öldürürdüm! Zaten bırakmak zorundaydı sizi o!.. 'Saltanat kayığına' benzer nereniz var? Iskartaya atılmış, delik deşik, çürük bir mavnasınız siz!.. Ah, hiç değilse öfkeden, hiç değilse öfkeden açılsa gözleriniz bari şimdi! E-eh! Şakağınıza bir kurşun sıkmamı kendiniz istediğinize göre, her şey vız geliyor size demektir, öyle değil mi?"

Stavrogin tuhaf tuhaf gülümsedi.

"Böylesine soytarı olmasaydınız, belki 'evet...' derdim. Bir damlacık daha zeki olsaydınız..."

"Ben soytarı olmasına soytarıyım, ama sizin, benliğimin önemli yarısı olan sizin soytarı olmanızı istemiyorum! Anlıyorsunuz ya beni!"

Anlıyordu Stavrogin, belki de yalnızca o anlıyordu. Pyotr Stepanoviç'in coşkun yaradılışlı bir insan olduğunu söylediğinde şaşmıştı buna Şatov.

"Şimdi defolun gidin yanımdan, yarına kadar bir şeyler düşünürüm. Yarın gelin."

"Evet mi? Evet mi?"

"Nereden bileyim şimdi evet mi hayır mı!.. Defolun, defolun!"

Hızla çıkıp gitti salondan. Pyotr Stepanoviç tabancasını cebine koyarken, mırıldandı kendi kendine.

"Böylesi daha iyi olur belki."

III

Lizaveta Nikolayevna'ya yetişmek için koşarak çıktı Pyotr Stepanoviç. Pek uzaklaşmamıştı, evden birkaç adım ötede yetişti ona. Fraklı, başı açık Aleksey Yegoroviç Lizaveta Nikolayevna'nın önünde saygıyla eğilerek durdurmak istemişti onu. Şimdi de peşinden ayrılmıyor, bir adım geriden onu izliyor, arabayı beklemesi için yalvarıp yakarıyordu. Korkmuştu ihtiyar, ha ağladı ha ağlayacaktı.

Pyotr Stepanoviç itti onu.

"Koş, bey çay istiyor, götürecek kimse yok."

Hemen koluna girdi Lizaveta Nikolayevna'nın. Beriki çekmedi kolunu, ne var ki, olup bitenin farkında olmadığı belliydi, kendine gelememişti daha.

"Önce, o yana gitmeyeceksiniz," diye kekeledi Pyotr Stepanoviç, "bu yandan gitmemiz gerekiyor, bahçenin yanından değil. Sonra, ne olursa olsun, yayan gidilmez, üç versta yol var evinize kadar, hem üstünüzde de bir şey yok. Birazcık beklerseniz iyi olacak. Arabayla geldim buraya, at hemen şurada, avluda, atı koşar, bindirir yollarım sizi evinize, hiç kimse görmez."

Okşayıcı bir sesle mırıldandı Liza:

"Ne iyisiniz..."

"Rica ederim, bu durumda benim yerimde kim olsa..."

Liza ona baktı, şaşırdı birden.

"Ah, Tanrım, arkamdaki, hâlâ o ihtiyar sanıyordum."

"Bakın ne diyeceğim, böyle düşündüğünüz için çok sevinçliyim, çünkü baştan sona ürkünç bir geri kafalılıktır bu. Durum buraya varmışken, o ihtiyara en geç on dakika içinde arabayı hazırlamasını söylesem, biz de gidip kapının önünde, saçağın altında beklesek daha iyi değil mi? Ne dersiniz?"

"Bir an önce gitmek istiyorum... öldürülenler nerede?"

"Bir tuhaflık daha size! Ben de bundan korkuyordum zaten... Hayır, iyisi mi bir yana bırakalım bu saçmalığı. Göreceğiniz bir şey yok orada."

"Nerede olduklarını biliyorum, biliyorum o evi."

"Bilmenizden ne çıkar! Rica ederim, yağmur, sis... (İşte, yine kutsal bir görev alıvermişti üzerine!..) Dinleyin Lizaveta Nikolayevna, iki yoldan birini seçmelisiniz: Ya arabaya binip benimle gelirsiniz, o halde bekleyin, bir adım atmayın, çünkü yirmi adım daha giderseniz Mavriki Nikolayeviç görecek sizi."

"Mavriki Nikolayeviç mi? Nerede? Nerede?"

"Ama onunla gitmek isterseniz, belki birkaç adım daha gelirim sizinle, nerede oturduğunu gösteririm, geri dönerim. Yanına varmak istemiyorum çünkü."

Birden durdu Liza, yüzü kıpkırmızı olmuştu.

"Beni bekliyor, Tanrım!"

"Ama dikkat edin, geri kafalı bir insan değilse! Biliyor musunuz, Lizaveta Nikolayevna, benim işim değil bütün bunlar; beni ilgilendiren bir şey yok burada, kendiniz de biliyorsunuz bunu. Ama yine de sizin iyiliğinizi düşünüyorum... 'Saltanat kayığınız' olmadıysa, onun çürük, ancak parçalanıp yakılmaya yarayabilecek, eski bir mavna olduğu çıktıysa ortaya..."

"Ah, çok hoş!" diye haykırdı Liza.

"Çok hoş ama, ağlıyorsunuz. Yürekli olmak gerek burada. Hiçbir şeyde erkekten geri kalmamak gerek. Günümüzde kadın... tuh, kör şeytan! (yere tükürecekti neredeyse Pyotr Stepanoviç). Önemli olan da hiçbir şeye üzülmemek: Belki pek iyi bile sonuçlanır işler. Mavriki Nikolayeviç... kısacası, konuşmayı pek sevmese de, duygulu bir insandır, üstelik bu iyi bir özelliktir de, geri kafalı değilse kuşkusuz..."

Liza tutkulu gülümsedi.

"Çok hoş, çok hoş!"

Birden değiştirdi konuyu Pyotr Stepanoviç:

"Eh, bırakın... Lizaveta Nikolayevna, sizin için geldim buraya ben... aslında bana... Dün isteğiniz üzerine yardım ettim size, bugünse... İşte, buradan görünüyor Mavriki Nikolayeviç, bakın, oturuyor orada, bizi görmüyor. *Polinka Saks*'ı okudunuz mu Lizaveta Nikolayevna?"

"Nedir o?"

"*Polinka Saks* diye bir öykü vardır. Daha üniversitede öğrenciyken okumuştum... Saks adında varlıklı bir memur, ona ihanet eden karısını yazlık köşküne kapatır... Ama boş verin şimdi! Göreceksiniz, daha eve varmadan evlenmeyi önerecektir size Mavriki Nikolayeviç. Hâlâ görmedi bizi."

Liza çılgın gibi haykırdı birden:

"Ah, görmesin, görmesin! Gidelim, gidelim buradan! Koruluğa, kıra!"

Geri dönüp koşmaya başladı.

"Lizaveta Nikolayevna, ne korkaklık bu böyle!" Pyotr Stepanoviç de peşinden koşuyordu. "Hem sizi görmesini niçin istemiyorsunuz ki? Tersine, gözlerinin içine gururla bakın... *onun*... kızlığı-

nız... için diyorsanız, bu öylesine bir kör inanç, öylesine bir geri kafalılık ki... Hem nereye gidiyorsunuz, nereye? Amma da koşuyor ha! Bari Stavrogin'e dönelim, arabamı alalım... Nereye koşuyorsunuz böyle? Kır orası, ah, düştü!.."

Durdu Pyotr Stepanoviç. Liza, nereye olduğunu bilmeden, kuş gibi uçuyordu. Delikanlı şimdiden elli adım geri kalmıştı ondan. Liza'nın ayağı bir tümseğe takılmış, tökezleyerek düşmüştü. Bu anda arkadan ürkünç bir haykırma duyuldu, Liza'nın koştuğunu, sonra da düştüğünü görüp ona doğru koşmaya başlayan Mavriki Nikolayeviç idi bu. Pyotr Stepanoviç bir an önce arabasına binebilmek için Stavroginlerin evinin büyük kapısından içeri daldı.

Mavriki Nikolayeviç ise büyük bir korku içinde, yavaş yavaş ayağa kalkmakta olan Liza'nın yanı başında ayakta duruyor, üzerine eğilmiş, elini avcunun içinde tutuyordu. Bu karşılaşmanın inanılmaz koşulları iyice sarsmıştı onu, gözyaşları yanaklarından aşağı akıyordu. Öylesine taptığı Liza'yı böyle bir saatte, böyle bir havada, bir entariyle, dünkü o göz alıcı, şimdi bumburuşuk, yere düştüğünde çamurlanmış entariyle tarlalar arasında koşarken bulmuştu... Ağzını açıp bir şey söyleyemiyordu, paltosunu çıkardı, elleri titreyerek Liza'nın omuzlarına sarmaya koyuldu. Genç kızın dudaklarını eline dokundurduğunu hissedince,

"Liza!" diye haykırdı birden, "bir şey gelmiyor elimden, yapamıyorum, ama kovmayın beni yanınızdan!"

"Oh, evet, çabuk gidelim buradan, yalnız bırakmayın beni!"

Liza, Mavriki Nikolayeviç'in elinden tutmuş, çekiştiriyordu. Korkuyla alçalttı sesini birden:

"Mavriki Nikolayeviç, orada yürekliydim, ama burada ölümden korkuyorum."

Mavriki Nikolayeviç'in elini kuvvetlice sıkarak fısıldadı:

"Öleceğim ben, pek yakında öleceğim, ama korkuyorum, korkuyorum ölümden..."

Umutsuzca bakındı çevresine Mavriki Nikolayeviç.

"Ah, bir insan olsaydı bari yakınlarda! Birisi geçse yoldan ne olurdu! Ayaklarınızı ıslatıyorsunuz, kendinizi... kaybediyorsunuz!"

"Bir şey yok, bir şey yok," diye cesaret veriyordu ona Liza. "Bakın, sizin yanınızda daha az korkuyorum, elimden tutun, götürün

beni... Nereye gidiyoruz, eve mi? Hayır, önce öldürülenleri görmek istiyorum. Karısını kestiler diyorlar, oysa o da kendisinin kestiğini söylüyor; yalan bu, yalan, değil mi? Kesilenleri... benim için kesilenleri gidip görmek istiyorum... onların yüzünden bana olan sevgisi söndü bu gece... Görür görmez anlayacağım her şeyi. Çabuk, çabuk olalım, evi biliyorum... yangın var orada... Mavriki Nikolayeviç, dostum, beni, onursuz beni bağışlamayın! Niçin bağışlayasınız ki? Niçin ağlıyorsunuz? Bir tokat atın yüzüme, hemen burada, tarlanın ortasında bir köpek gibi öldürün beni!"

Mavriki Nikolayeviç kararlı bir sesle,

"Hiç kimse yargılayamaz sizi şimdi," dedi. "Tanrı bağışlasın sizi! Benimse, yargıcınız olma hakkım herkesten azdır!"

Konuşmalarını ayrıntılarıyla anlatmak üzücü olacağı için, devam etmiyorum. El ele tutuşmuş, çılgınlar gibi çabuk çabuk yürüyorlardı. Doğru yangın yerine gidiyorlardı. Mavriki Nikolayeviç yük arabası bile olsa, bir arabayla karşılaşmak umudunu hâlâ yitirmemişti. Ama o da yoktu görünürlerde. Çiseleyen yağmur her parlaklığı, her belirli rengi yutmuş, her şeye kurşuni, sisli bir görünüm vermiş, bir bütün yapmıştı. Çoktan aydınlanmıştı ortalık. Oysa şafak hâlâ sökmemişti sanki. Birden bu sisli, soğuk karanlığın içinden karşıdan onlara doğru gelen garip, kaba görünüşlü bir insan gölgesi belirdi önlerinde. Şimdi düşünüyorum da, ben Lizaveta Nikolayevna'nın yerinde olsaydım, gözlerime inanamazdım: Ama sevinçle haykırdı o, karşıdan geleni hemen tanımıştı. Stepan Trofimoviç'ti bu. Nasıl kaçmıştı, kafasının içindeki çılgınca kaçış düşüncesi nasıl belirginleşebilmişti, ileride anlatacağım bunları. Yalnızca şu kadarını söyleyeyim; daha o sabah çıkmıştı ateşi. Gelgelelim hastalık da durduramamıştı onu. Çamurların içinde kararlı, sağlam adımlarla yürüyordu. Planını, odasından çıkmamış bir insanın elinden gelebileceği en iyi biçimde enine boyuna düşündüğü belliydi. "Yol" giysilerini giyinmişti. Paltosu vardı üzerinde. Cilalı, geniş, tokalı bir kemer takmıştı. Uzun çizmeleri de yepyeniydi. Çoktandır kendisini böyle yola çıkmış hayal ediyor olmalıydı. Kemeri, rahat adım atmasına engel olan uzun, pırıl pırıl, süvari çizmeleri daha birkaç gün önceden hazırlanmıştı. Geniş kenarlı şapkası, boynunu sıkı sıkı saran yün boyun atkısı, sağ elindeki baston, sol elindeki son derece kü-

çük, ama tıka basa doldurulmuş valizi yolcu görünümünü tamamlıyorlardı. Üstelik, sağ elinde açık bir de şemsiye vardı. Bu üç eşyayı –şemsiye, baston, valiz– taşımak birinci verstada rahatsız edici bir şeydi ama, ikinci verstada ağır da gelirlerdi.

Liza, ilk anda bilinçsiz olarak duyduğu sevincin yerini alan hüzünlü bir şaşkınlıkla onu yukarıdan aşağı süzdükten sonra,

"Gerçekten de siz misiniz?" diye haykırdı.

Stepan Trofimoviç de, neredeyse kendinde değilmiş gibi, Liza'ya doğru koşarak,

"*Lise!*" diye haykırdı. "*Chère, chère,* siz de mi... böylesine bir sisli havada? Görüyor musunuz: Gökyüzü kıpkızıl! *Vous êtes malheureuse, n'est-ce pas?*[2] Görüyorum, görüyorum, anlatmayın, ama bana da sormayın. *Nous sommes tous malheureux, mais il faut les pardonnes taus.*[3] *Pardonnons, Lise,*[4] sonsuza dek özgür olacağız. Dünyadan ayrılmak, hepten özgür olmak için; *il faut pardonner, pardonner et pardonner!*"[5]

"Ama niçin diz çöküyorsunuz yere?"

"Çünkü dünyayla vedalaşırken sizin kişiliğinizde tüm geçmişimle de vedalaşmak istiyorum! (Ağlamaya başladı, Liza'nın ellerini tutup yaş dolu gözlerine götürdü). Herkesin önünde diz çöküyorum, ömrümce hep bunu yaptım zaten. El etek öpüyor, teşekkür ediyorum! Şimdi ikiye böldüm kendimi: Göğe uçmayı hayal eden çılgını, *vingt-deux ans*[6] orada bıraktım. Burada da artık bitmiş, soğuktan donmuş bir ihtiyar, bir öğretmen var... *chez ce marchand, s'il existe pourtant ce marchand...*[7] –Çamurlu yerden dizlerinin ıslandığını hissedip ayağa fırlayarak haykırdı–: Ama çok ıslanmışsınız *Lise!* Hem böyle bir havada böyle bir giysiyle nasıl oldu da çıktınız dışarı?.. Hem de yayan, böyle bir kırda... Ağlıyor musunuz? *Vous êtes malheureuse?*[8] Ah, duymuştum bir şeyler... Şaşkın

---

2 (Fr.) Bahtsızsınız, değil mi?

3 (Fr.) Hepimiz bahtsızız, ama hepsini affettirmek gerekir onların.

4 (Fr.) Affedelim, Lise.

5 (Fr.) Affetmek, affetmek, affetmek gerekir!

6 (Fr.) Yirmi iki yaşında.

7 (Fr.) Varsa şayet, bu tüccarın evinde...

8 (Fr.) Bahtsız mısınız?

şaşkın Mavriki Nikolayeviç'e bakarak ürkek bir tavırla çabuklaştırdı sorularını: "Peki ama, nereden geliyorsunuz böyle? *Mais savez-vous l'heure qu'il est?*"[9]

"Stepan Trofimoviç, öldürülenlerle ilgili bir şey duydunuz mu orada?.. Doğru mu bu? Doğru mu?"

"Bu insanlar! Marifetlerinin kızıllığını seyrettim bütün gece gökyüzünde. Başka türlü bitiremezlerdi... (Gözleri yine parıldamaya başlamıştı). Kendini bilmemezlikten, yakıcı bir düşten kaçıyorum, Rusya'yı aramaya koşuyorum, *existe-t-elle la Russie?*[10] *Bah, c'est vous, cher capitaine!*[11] Sizi bir gün yüce bir zafer kazanmış göreceğimden hiç kuşkum olmamıştır... Ama alın benim şemsiyemi, hem niçin ille de yayan gidiyorsunuz? Allah aşkına şemsiyeyi alın bari, bana bakmayın siz, bulurum bir yerde bir araba, binerim. Özellikle yayan çıktım yola, yoksa *Stasie* (yani, Nastasya) gideceğimi anlar, ortalığı velveleye verirdi. Elden geldiğince *incognito*[12] sıvıştım. Biliyorum, her yanda soygunlar olduğunu yazıyor *Golos* durmadan, ama hemen benim karşıma çıkacak değil ya haydutlar. *Chère Lise,* yanılmıyorsam birisinin birisini öldürdüğünü söylediniz? *O, mon Dieu,*[13] iyi değilsiniz!"

Liza, Mavriki Nikolayeviç'in kolundan yakaladı yine. Tutkulu bir sesle,

"Gidelim, gidelim!" diye haykırdı.

Birden Stepan Trofimoviç'e döndü:

"Durun, Stepan Trofimoviç, durun. Zavallı ihtiyar, kutsayayım sizi. Bağlasaydık sizi belki daha iyi etmiş olurduk, ama iyisi mi, kutsayayım sizi. 'Zavallı' Liza için siz de dua edin. Az ama... pek zorlamayın kendinizi. Verin şemsiyesini bu bebeğe Mavriki Nikolayeviç, verin. Hah işte öyle... Gidelim! Hadi gidelim!"

Uğursuz evin yanına geldiklerinde, orada toplanmış şaşkın kalabalıkta Stavrogin üzerine, onun ne gibi çıkarlar gözeterek karısını öldürtebileceği üzerine yeterince konuşulmuştu. Ama gene de yi-

9 (Fr.) Ama saat kaç, biliyor musunuz?

10 (Fr.) Rusya var mı?

11 (Fr.) Aa, siz misiniz, aziz yüzbaşı!

12 (Fr.) Gizlice.

13 (Fr.) Oh, Tanrım!

neleyeyim, büyük çoğunluk sessiz, hareketsiz dinlemeyi sürdürüyordu. Yalnızca sarhoş şamatacılarla, elini kolunu sallayan "heyecanlı" bir ev sahibiydi kendini kaybedenler. Sessiz bir insan olarak bilirdi onu herkes, ama bir şeye heyecanlanırsa birden coşar, atıp tutmaya başlardı. Liza ile Mavriki Nikolayeviç'in gelişini görmedim. Benim bulunduğum yerden uzakta kalabalık arasında Liza'yı görünce şaşkınlıktan donup kalmıştım. Mavriki Nikolayeviç'i ise önce göremedim. Sanırım, kalabalıktan bir an birkaç adım geri kalmıştı Liza'dan, ya da iterek uzaklaştırmışlardı onu. Evi yanmış gibi, hastaneden kaçmış gibi çevresindeki hiçbir şeyi görmeden, fark etmeden kalabalığı yararak ilerleyen Liza hemen dikkati üzerine çekmişti kuşkusuz: Yüksek sesle konuşmaya, homurdanmaya başlamışlardı. "Stavrogin'inki!" diye haykırdı birisi. Öte yandan başka biri: "Öldürdükleri yetmedi de, bakmaya geliyorlar bir de!" Birden arkasında bir yumruğun havaya kalkıp, başına indiğini gördüm. Liza düştü. Mavriki Nikolayeviç'in ürkünç haykırışı duyuldu, Liza'nın yardımına koştu, Liza ile arasına giren adama var gücüyle vurdu. Ama tam bu anda ev sahibi arkadan kollarını yakaladı. Kargaşa içinde bir süre bir şey göremedim. Sanırım, Liza kalkmış, ama başka bir yumrukla gene yere düşmüştü. Birden açıldı kalabalık, yerde yatan Liza'nın çevresinde küçük bir boşluk oluştu. Eli yüzü kan içinde, kendini kaybetmiş olan Mavriki Nikolayeviç ise başucunda duruyor, bağırıp çağırıyor, ağlıyor, elini kolunu sallıyordu. Sonra ne oldu, kesinlikle anımsamıyorum. Yalnız, Liza'yı hemen götürdükleri aklımda. Arkasından koştum. Yaşıyordu henüz, belki aklı bile başındaydı. Kalabalık arasından ev sahibiyle birlikte üç kişiyi daha yakaladılar. Bu üç kişi hâlâ inkâr ediyorlar bu hunharlığa katıldıklarını, ısrarla yanlışlık eseri yakalandıklarını söylüyorlar; belki de haklıdırlar. Gerçi ev sahibinin suçlu olduğunu gösteren kesin deliller var elde ama, konuşmasını bilmeyen bir insan olduğu için olan biten üzerine durumu açıklayabilecek bir şey hâlâ anlatamıyor. Uzaktan da olsa, görgü tanığı olarak soruşturmada ben de tanıklık etmek zorunda kaldım. Her şeyin rastlantı sonucu olduğunu, olayın önceden hazırlanmadığını, düşünemeyen, sarhoş, ipin ucunu çoktan yitirmiş insanlarca çıkarıldığını, her şeyin bir rastlantı olduğunu söyledim. Şimdi de aynı görüşteyim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Son Karar

I

O sabah Pyotr Stepanoviç'i gören çok olmuştu. Görenler, son derece heyecanlı olduğunu söylüyorlardı. Öğleden sonra ikide, daha bir gün önce köyden gelmiş, şimdi de evini son olaylar üzerine heyecanlı heyecanlı konuşan bir sürü konuk doldurmuş olan Ganov'un evindeydi. En çok Pyotr Stepanoviç konuşuyor, kendini zorla dinletiyordu. Genellikle "sivri akıllı bir üniversite öğrencisi" sayarlardı onu bizde, ama şimdi Yuliya Mihaylovna'dan söz ediyordu. Anlattıkları da bu hırgür arasında ilgi çekiciydi. Valinin karısının kısa bir süre önceki sırdaşı olarak, onunla ilgili birçok yeni, umulmadık ayrıntıyı döküyordu ortaya. Farkına varmadan (kuşkusuz dikkatsizce de) kentte herkesin tanıdığı kimseler üzerine söylediği düşüncelerini de açıklayarak bu kimselerin onurlarıyla oynuyordu. Hiç de kurnaz olmayan, ama dürüst bir insan olarak temiz yürekli beceriksizliği yanında şaşırtıcı birçok şeyi birden anlatmak durumunda kalmış, nereden başlayıp nerede bitireceğini bilemeyen bir kişi gibi karmakarışık, anlaşılmaz konuşuyordu. Gene oldukça dikkatsizce, Yuliya Mihaylovna'nın Stavrogin'in tüm sırlarını bildiğini, tüm dolapları da onun çevirdiğini kaçırdı ağzından. Onu, Pyotr Stepanoviç'i de o aldatmış, çünkü za-

vallı Liza'ya o da tutkunmuş, öylesine aldatılmış ki, kızı arabayla Stavrogin'e götürecek olmuş *neredeyse*. "Evet, evet, gülebilirsiniz şimdi baylar, ama sonunun böyle geleceğini bilseydim, ah bilseydim!" diye bitirdi sözünü, Stavrogin'le ilgili heyecanlı soruların tümüne Lebyadkin olayının, onca, düpedüz bir rastlantı olduğu, bütün kabahatin paraları gösteren Lebyadkin'de olduğu yanıtını veriyordu. Üzerine basa basa söylüyordu bunu. Dinleyicilerden biri bir ara boşuna "numara yaptığını" Yuliya Mihaylovna'nın evinde yiyip içtiğini, neredeyse yattığını, şimdi de kadını kötülediğini, üstelik durumun onun sandığı gibi güzel de olmadığını söyledi. Ama hemen savunmaya geçti Pyotr Stepanoviç:

"Parasız pulsuz olduğum için yiyip içmedim orada. Hem oraya çağrıldıysam suç da benim değildir. İzninizle, böyle bir durumda bir insanın olabileceği kadar dürüstçe, kendimi ben yargılayayım."

Genel olarak onun yararınaydı izlenim: "Varsın konuşmasını bilmesin, boş olsun, ama Yuliya Mihaylovna'nın yaptığı budalalıklarda onun suçu ne? Tersine, Yuliya Mihaylovna'yı durdurmaya çalıştığı bile çıkıyor ortaya..."

Saat iki sularında, bunca sözü edilen Stavrogin'in durup dururken ekspresle Petersburg'a gittiği haberi geldi birden. Herkesi pek ilgilendirmişti bu haber. Çokları yüzlerini ekşitti. Pyotr Stepanoviç öylesine şaşırmıştı ki, anlattıklarına göre, bunu duyunca yüzü değişmiş, tuhaf bir sesle, "Kim bırakabildi onu?" diye haykırmıştı. Hemen koşarak çıktı Gaganov'un evinden. Bu arada, iki üç evde daha görülmüştü.

Hava kararmak üzereyken, büyük güçlüklerle de olsa (çünkü valinin karısı onunla görüşmeyi kesinlikle istemiyordu) sokulmayı başarmıştı Yuliya Mihaylovna'nın yanına. Ancak üç hafta sonra, Yuliya Mihaylovna, Petersburg'a gitmek üzereyken kendisinden öğrendim bunu. Ayrıntılarıyla anlatmadı her şeyi, ama zangır zangır titreyerek Pyotr Stepanoviç'in "onu şaşkına çevirdiğini" söyledi. Sanırım, "konuşacak" olursa, ortak çalıştıklarını açıklamakla gözdağı vermiş ona. Korkutma zorunluluğu Pyotr Stepanoviç'in o zamanki niyetleriyle sıkı sıkı bağlıydı. Yuliya Mihaylovna'nın bu niyetlerden haberi yoktu kuşkusuz. Ancak sonra, aradan beş gün geçtikten sonra anladı onun susuşundan, Pyotr Stepanoviç'in ni-

çin böylesine kuşkulandığını, yeniden öfkelenmesinden böylesine ürktüğünü...

Akşamın sekizinde, ortalık iyice karardığında, kentin öte ucundaki Fomin ara sokağında yamru yumru bir evde, Asteğmen Erkel'in odasında *bizimkiler* tam kadro toplanmışlardı. Genel toplantının burada olacağı Pyotr Stepanoviç'çe kararlaştırılmıştı ama, kendisi bağışlanamayacak bir biçimde geç kalmıştı. Üyeler beklemişlerdi onu. Bu Asteğmen Erkel, Virginski'in evindeki toplantıda elinde bir kurşun kalem, önünde bir not defteri, hep oturan yeni gelmiş subayın ta kendisiydi. Kente geleli çok olmuyordu, ıssız bir ara sokakta, yoksul, yaşlı iki kız kardeşin evinde bir başına bir oda kiralamıştı; yakında da gidecekti. Onun odasında toplanmak, fark edilmemek için en uygunuydu. Bu garip çocuk, olağanüstü sessizliğiyle dikkati çekmişti. Son derece ilginç konuşmalar yapan gürültülü bir kalabalık içinde ağzını açmadan, üstelik çocuksu gözlerini konuşanlardan ayırmadan, dikkatle dinleyerek peş peşe on gece oturabilirdi. Pek sevimli, dahası zeki bir yüzü vardı. Beşliden değildi. Onun özel bazı görevleri olduğu kanısındaydı bizimkiler. Şimdi kesinlikle biliniyor onun görevi filan olmadığı, durumunu kendisinin bile anlamadığı. Kısa bir süre önce Pyotr Stepanoviç'le karşılaşmış, onun tutsağı olmuştu yalnızca. Zamanından önce bozulmuş bir canavarla karşılaşsaydı, bu canavar onu toplumsal-romantik bir nedenle bir çete kurmaya, deney olsun diye önüne ilk çıkan köylüyü öldürmeye, sonra da soymaya kışkırtsaydı, kesinlikle yapardı söyleneni, gider öldürürdü. Zaten az olan aylığının yarısını yolladığı annesi başka bir kentteydi. Bu zavallı, açık sarı saçlı başı ne denli seviyor, üzerinde titriyordur yaşlı kadın, ne denli dua ediyordur onun için! Bu genç subaya çok acıdığım için böylesine duruyorum üzerinde.

Heyecanlıydı *bizimkiler*. Geçen gecenin olayları şaşırtmıştı onları, korkuyorlardı da yanılmıyorsam. O güne dek öylesine ısrarla katıldıkları düzenli olsa bile, basit skandal onlar için hiç umulmadık bir biçimde çözülmüştü. Gece çıkan yangın, Lebyadkinlerin öldürülmesi, kalabalığın Liza'ya saldırması; programda öngörülmeyen öylesine sürprizlerdi bütün bunlar. Kendilerini zorbalıkla, perde arkasından yöneten eli suçluyorlardı. Sözün kısası, Pyotr

Stepanoviç'i beklerken birbirlerini öylesine hazırlamışlardı ki, ondan kesin yanıt istemeyi, daha önce olduğu gibi gene yan çizmeye kalkışırsa, her üyenin eşit hakka sahip olacağı, demokratik, gizli, yeni bir "düşünceler propagandası" topluluğu kurmak için beşliyi dağıtmayı bile göze almışlardı. Liputin, Şigalev ve halkı iyi tanıyan üye özellikle savunuyordu bu görüşü. Bunu onaylar bir tavırla da olsa, Lâmşin susuyordu. Virginski bir karar veremiyor, önce Pyotr Stepanoviç'i dinlemek istiyordu. Sonunda Pyotr Stepanoviç'i dinlemeye karar vermişlerdi. Ama hâlâ görünürlerde yoktu beriki. Böylesine umursamazlık daha da bozuyordu sinirleri. Erkel, hiç karışmıyordu söze, ev sahibelerinin odasındaki semaverin içeri alınmasına da, hizmetçi kadının yanlarına girmesine de izin vermeden, tepsiyle boş bardakları kendisi götürüp dolularını getiriyordu yalnızca.

Pyotr Stepanoviç sekiz buçukta geldi ancak. Çabuk adımlarla beşlinin oturduğu kanepenin önündeki yuvarlak masanın yanına geldi, şapkasını bırakmadı elinden, çay istemedi. Öfkeli, sert, mağrur bir tavrı vardı. Yüzlerden "başkaldırıldığını" anlamış olmalıydı.

Anlamlı bir gülümsemeyle herkesin yüzüne baktıktan sonra,

"Ben söze başlamadan, önce siz açık konuşun," dedi. "Bir şeyler var, söylemek istediğiniz."

"Herkesin adına" Liputin utançtan titreyen bir sesle, "böyle giderse, başlarının derde gireceğini" söyledi. Evet, başlarının derde gireceğinden çekindikleri yoktu. Canlarını bile vermeye hazırdılar, ama toplumsal bir amaç (oturanlar kımıldandı şöyle bir, başlarını salladılar) uğruna yaparlardı bunu ancak. Durumu önceden bilmeleri için içten olunmalıydı onlara karşı, "yoksa ne olacak?" (yine bir kımıldanma oldu, gırtlaktan gelen birkaç ses duyuldu). Aşağılık, tehlikeli bir davranıştı bu... "Bundan korktuğumuz yok. Ama bir kişi her şeyi üzerine alır, ötekiler yalnızca piyonluk ederlerse, o bir kişinin yanlış bir hareketi yüzünden ötekilerin hepsi mahvolur." (Evet, evet! diye sesler. Herkesin söylenenleri desteklemesi).

"Hay Allah, ne istiyorsunuz?"

Liputin yükseltti sesini:

"Bay Stavrogin'in çevirdiği dolapların genel sorunla ne ilişkisi var? Varsın esrarlı bir bağla merkeze bağlı olsun –bu hayalî merkez, gerçekte varsa elbette– tanımak istemiyoruz onu biz. Üstelik bir cinayet de işlendi, polis ayağa kalkmış durumda; en sonunda yakalayacaklar bizi."

Halkı iyi tanıyan üye,

"Stavrogin'le siz yakayı ele vereceksiniz, biz de gideceğiz okkanın altına."

Kederli bir tavırla araya girdi Virginski:

"Genel sorun için de hiçbir şeye yaramayacak."

"Ne saçma bir düşünce! Cinayet bir rastlantıdır. Fedka soygun için işledi cinayeti."

Liputin yüzünü buruşturdu.

"Hımın! Doğrusu pek garip bir rastlantı."

"Doğrusunu isterseniz, sizin yüzünüzden oldu."

"Nasıl bizim yüzümüzden?"

"Önce, Liputin siz bu entrikaya katıldınız. Hem sonra, daha önemlisi, Lebyadkin'i buradan yollamanız buyrulmuştu size, para da verilmişti, oysa siz ne yaptınız? Yollasaydınız onu hiçbir şey olmayacaktı."

"Şiir okuması için onu sahneye çıkarmanın iyi olacağını söyleyen siz değil miydiniz?"

"Söylemek, buyurmak değildir. Oysa onu yollamanız buyrulmuştu."

"Buyrulmuştu. Oldukça tuhaf bir sözcük... Tersine, yollamamamı buyurmuştunuz kesinlikle."

"Yanıldınız, budalalık, başıbozukluk ettiniz. Cinayete gelince, Fedka'nın işidir bu, cinayeti de tek başına, Lebyadkinleri soymak için işledi. Ötede beride söylenenlere inanıverdiniz hemen. Korktunuz. O denli budala değildir Stavrogin, işte delili: Vali muaviniyle görüştükten sonra saat on ikide gitti buradan. Kuşkulu bir durum olsaydı, güpegündüz bırakmazlardı onu Petersburg'a gitsin."

Liputin anlamlı anlamlı, son derece küstah bir tavırla,

"Zaten bizim de Bay Stavrogin'in öldürdüğünü söylediğimiz yok," dedi. "Belki tanımıyordur bile katili, tıpkı benim gibi. Hiç-

bir şeyden haberim olmadığını, bu işe kuş kafese girer gibi girdiğimi çok iyi biliyorsunuz."

Pyotr Stepanoviç kötü kötü baktı ona:

"Kimi suçluyorsunuz siz?"

"Kenti yakmaları gerekli olan kimseleri."

"Sıyrılmaya çalışmanın en kötüsü. Ötekilere okutmak, göstermek iyi olmaz mıydı acaba? Bilgileri olsun diye."

Lebyadkin'in Lembke'ye yazdığı imzasız mektubu çıkardı cebinden, Liputin'e verdi. Beriki okudu mektubu, biraz şaşırmış gibiydi. Düşünceli düşünceli yanındakine verdi. Mektubu kısa zamanda herkes okumuştu.

"Gerçekten de Lebyadkin'in mi bu elyazısı?" diye sordu Şigalev.

Liputin ile Tolkaçenko (yani halkı iyi tanıyan üye),

"Evet," dediler.

Pyotr Stepanoviç mektubu geri alırken yineledi:

"Yalnızca bilginiz olsun diye gösterdim bu mektubu sizlere. Lebyadkin için çok üzüldüğünüzü bile bile söylüyorum, baylar. Fedka diye birisi bütünüyle rastlantı sonucu tehlikeli bir insandan kurtarmış oluyor bizleri böylece. Bazen böylesine önemli olur işte rastlantı! Anlamlı, öyle değil mi?"

Üyeler çabucak bakıştılar.

Pyotr Stepanoviç kibirli,

"Şimdi de sorma sırası bana geldi baylar," dedi. "İzninizle, kendi başınıza kenti niçin yaktınız, öğrenebilir miyim?"

"Bu da nesi? Biz mi yakmışız kenti? Çıldırmışsınız siz!"

Kararlı bir tavırla sürdürdü konuşmasını Pyotr Stepanoviç:

"Oyuna pek daldınız, anlıyorum ama, Yuliya Mihaylovna ile çıkardığınız küçük rezaletlere benzemez bu. Ahmakça kuşkuları üzerinize çektiniz. Sizden başka daha birçok kimseyi de tehdit eden tehlikenin derecesini gözlerinizin önüne sermek için topladım sizi buraya."

O dakikaya dek susan Virginski neredeyse öfkeli,

"Bir dakika," dedi; "tersine biz, üyelerin haberi olmadan böylesine ciddi, tuhaf bir işe kalkışılmasındaki zorbalığın, eşitsizliğin derecesini gözlerinizin önüne sermek niyetindeydik."

"Demek inkâr ediyorsunuz? Ben de iddia ediyorum, siz, yalnız

siz çıkardınız yangını, siz! Yalan söylemeyin baylar, kesin delillerim var. Kendi başınıza hareket etmekle genel sorunu bile tehlikeye soktunuz. Sonsuz bir ağın bir düğümüsünüz siz yalnızca. Merkezin dediklerini körü körüne dinlemek zorundasınız. Bu arada içinizden üç kişi kendi başlarına Şpigulinski işçilerini yangın çıkarmaya kışkırtmıştır, bu yüzden çıktı yangın."

"Kim bu üç kişi? Kimler bunlar?"

"Tolkaçenko, önceki gün gece saat dörtte Fomka Zavyalov'u 'öç' almaya siz kışkırtıyordunuz."

Beriki hafifçe doğruldu.

"İnsaf edin, iki sözcük söyledim ona, belki o kadar bile değil, hem gelişigüzel, bir art düşüncem olmadan. Sabah kırbaçlamışlardı onu. Sonra baktım ki sarhoş, bıraktım. Söylemeseydiniz aklıma bile gelmezdi. Bir sözcükten kent yakılmaz sanırım."

"Küçücük bir kıvılcımdan kocaman bir barut fabrikasının havaya uçtuğuna şaşan insana benziyorsunuz."

Birden toparlandı Tolkaçenko.

"Bir köşede, kulağına fısıldamıştım bunu, nereden duymuş olabilirsiniz?"

"Masanın altındaydım. Merak etmeyin baylar, attığınız her adımdan haberim var. Pis pis gülüyorsunuz Bay Liputin, değil mi? Oysa, üç gün önce gece yarısı, yatak odanızda yatmadan önce karınızı çimdiklediğinizi biliyorum."

Liputin'in ağzı açık kaldı, yüzü bembeyaz olmuştu.

(Sonra öğrenildi, Liputin'in bu başarısını, yine sonradan öğrenildiği gibi, haber toplaması için ta baştan parayla tuttuğu Liputinlerin hizmetçisi Agafya'dan öğrenmişti).

Şigalev ayağa kalktı birden,

"Gerçeği söyleyebilir miyim?" dedi.

"Söyleyin."

Şigalev oturdu, ayaklarını topladı.

"Anladığım kadarıyla, zaten bu durumda anlamamak da olmaz; başta, sonra bir daha, oldukça heyecanlı –gerçi pek kuramsal– tavırlarla sonsuz bir ağla kaplanmış Rusya'nın durumunu anlattınız. Gruplardan her biri, yurttaşları birleşmeye çağırırken, bir yandan da sonsuzluğa doğru genişlerken bölge yönetimini ellerinde bu-

lunduran çevreleri sistemli bir propagandayla küçük düşürmekte, halk arasında şaşkınlık yaratmakta, rezaletler, skandallar çıkarmakta, neye olursa olsun halkın inançlarını yok etmekte, daha iyi isteme tutkusunu körüklemekte, nihayet yangınlardan da yararlanarak yurdu öngörülen duruma sokmakta, gerekirse umutsuzluğa düşürmekte özgürdür. Noktası noktasına anımsamaya çalıştığım bu sözler sizin değil midir? Neyin nesi olduğunu hâlâ bilmediğimiz, neredeyse hayalî merkez komitesinin görevlendirdiği bir kimse olarak bildirdiğiniz bu hareket planı sizin değil mi?"

"Öyle, yalnız çok uzatıyorsunuz."

"Herkes istediği gibi konuşabilir. Rusya'yı kaplayan genel ağın halkalarının sayısının birkaç yüzü bulduğunu ima ederken, herkesin görevini başarıyla yapması durumunda zamanı gelince tüm Rusya'nın bir işaretle hep birden... düşüncesini yaymaya çalışırken..."

Pyotr Stepanoviç oturduğu koltukta yan döndü.

"Ah, hay Allah, siz olmasanız da çok iş var!"

"İzninizle bir şey sorup susacağım: Skandallar gördük, halkın can sıkıntısına tanık olduk, kentin yönetim organlarının küçük düşmesine yardım ettik, nihayet yangını da gözlerimizle gördük. Canınızı sıkan ne? Sizin yaptığınız program bu değil miydi? Neyle suçlayabilirsiniz bizi?"

"Kendi başınıza hareket etmekle!" diye haykırdı Pyotr Stepanoviç öfkeyle. "Ben burada bulunduğum sürece, benim iznim olmadan hiçbir şey yapmamanız gerekirdi. Yeter! Rapor hazır, belki yarın ya da bu gece yakalarlar sizi. Alın size güvenilir bir haber."

Hepsinin ağzı açık kalmıştı.

"Yalnızca yangına kışkırtıcı olarak değil, beşli olarak da yakalayacaklar sizi. Sizleri ele veren kişi her şeyi biliyor. Burada yanıldınız işte!"

"Stavrogin'dir yüzde yüz!" diye bağırdı Liputin.

Pyotr Stepanoviç birden şaşırmış gibi,

"Nasıl... niçin Stavrogin olsun?" dedi. "Ee, bırakın," diye ekledi hemen. "Şatov ele verdi sizi! Sanırım Şatov'un bir zamanlar bizden olduğunu biliyorsunuzdur artık. Şunu söylemek zorundayım, kuşkulanmayı aklından geçirmediği kimselerin yardımıyla davra-

nışlarını izleyerek, ağın sırlarını, kuruluşunu ve... kısacası her şeyi bildiğini öğrendim hayretle. Eskiden bu harekete katılmakla işlediği suçtan kendini kurtarmak için herkesi verecek ele. Şimdiye dek kararsızdı. Ben de göz yumuyordum ona. Bu yangını çıkarmakla salıverdiniz onu şimdi: Pek heyecanlı, kararsız da değil artık. Bilerek yangın çıkarmaktan, politik suç işlemekten yarın tutuklayacaklar bizi."

"Doğru mu? Şatov'un nasıl haberi oldu bundan?"

Son derece şaşırmışlardı.

"Hepsi doğru söylediklerimin. Tutacağım yolu sizlere açıklamak, şimdi yaptığım gibi, anlatmak hakkım yok aslında, ama şimdilik şu gelir elimden sizin için: Birisinin aracılığıyla etkileyebilirim Şatov'u ancak, öyle ki, hiç kuşkulanmadan erteleyebilir bizi ele vermeyi, ama en çok bir gün kazanabiliriz böylece. Bir günden daha geri attıramam. Demek ki, iki gün rahat sayabilirsiniz kendinizi."

Hepsi susuyordu. Önce Tolkaçenko haykırdı:

"Cehennemin dibine yolcu edelim onu bari!"

Lâmşin yumruğuyla masaya vurup, öfkeyle,

"Çoktan yapmalıydık bunu!" dedi.

"Ama nasıl yapmalıyım?" diye mırıldandı Liputin.

Hemen yakaladı bu soruyu Pyotr Stepanoviç, planını anlattı. Şöyleydi planı: Onda bulunan baskı makinesini almak için yarın gece, makinenin gömülü olduğu ıssız yere çağıracaklardı Şatov'u, "orada icabına bakacaklardı". Burada, atladığımız gerekli birçok ayrıntıya girdi, Şatov'un merkeze karşı olan iki yönlü, okuyucunun bildiği tutumunu uzun uzun anlattı.

Liputin kararsız bir sesle,

"Hep böyle olur," dedi. "Ama yine... yine aynı serüven... pek şaşıracaklar."

"Kuşkusuz," diye doğruladı Pyotr Stepanoviç, "ama öngörülmüştür bu. Kuşkuyu bütünüyle yok etmek için bir yol var."

Yine uzun uzun Kirillov'un intihar etmek niyetinde olduğunu; işareti beklemeye, ölürken bir mektup bırakmaya, söylenilen her suçu üzerine almaya söz verdiğini (kısacası okuyucunun bildiği şeyleri) anlattı.

"Onun bu kendi canına kıyma kararlılığı –filozofça bence ise çılgınca bir şeydir bu– *orada* öğrenildi (anlatmayı sürdürüyordu Pyotr Stepanoviç). En küçük bir şey bile boşa harcanmaz *orada*. Her şey genel sorun için kullanılır. Onun ne denli yararlı olabileceğini önceden görüp, niyetinin ciddi olduğundan da kuşkuları kalmayınca Rusya'ya gidebilmesi için olanakları sağladılar ona (nedense kesinlikle Rusya'da ölmek istiyordu) yerine getirmeye söz verdiği bir görev verdiler ona (yerine getirdi de) bundan başka ancak kendisine söylendiği zaman intihar etmeye de yükümlü kıldılar. Her şeye söz verdi. Unutmayın ki, özel bir durumu vardır. Daha fazlasını açıklayamayacağım size. Yarın, *Şatov'dan sonra* Şatov'u onun öldürdüğünü bildiren mektubu söyleyip yazdırtacağım ona. İnandırıcı olacaktır bu: Dosttular, birlikte Amerika'ya gittiler, orada bozuştular. Bunların hepsi anlatılacak mektupta... hem... hem durum gerektirirse Kirillov'a bildirirler, belki yangın üzerine de birkaç söz yazdırılabilir. Bunu da düşüneceğim. Endişe etmeyin, inatçı değildir. Her söyleneni yazacaktır."

Kuşkulu sesler duyuldu. Anlatılanlar inanılacak gibi değildi. Zaten Kirillov üzerine az çok bir şeyler duymuştu hepsi de. En çok Liputin biliyordu.

"Birden vazgeçebilir, intihar etmek istemeyebilir," dedi Şigalev. "Ne de olsa delinin biridir. Buna bel bağlamak akıllıca bir iş değil."

Pyotr Stepanoviç kesti sözünü:

"Merak etmeyin beyler, isteyecektir. Anlaşmaya göre, bir gün önceden haberdar etmeliyim onu, yani bugün. Hemen şimdi Liputin'in benimle gelmesini öneriyorum. Ona gidelim, söylediğim yalan mı, doğru mu görsün, gelip size bildirsin. Bununla birlikte (böylesine önemsiz kimselerle bu denli uğraşmanın, onları inandırmaya çalışmanın kendisi için pek onur kırıcı bir şey olduğunu birden sezinlemiş gibi, aşırı bir öfkeyle sustu bir an), bununla birlikte, istediğiniz gibi hareket edin. Bir karara varamazsanız, birlik dağılır. Sırf kendi başınıza hareket ettiğiniz, ihanetiniz yüzünden düşüldü bu duruma. Öyleyse bu andan sonra birbirimizle ilişiğimiz kalmadı. Ama aklınızda olsun, bu durumda Şatov'un ele vermesi, bunun sonuçları dışında, birlik kurulurken kesinlikle açıklanan küçük bir tehlikeyi daha çekeceksiniz üzerinize. Bana gelin-

ce, sizlerden pek korkmuyorum baylar... Size pek öyle bağlı olduğumu sanmayın... Zaten bir şeyi değiştirmez bu."

"Hayır, vereceğiz kararımızı," dedi Lâmşin.

Tolkaçenko mırıldandı:

"Başka çıkar yol yok. Liputin de doğrularsa Kirillov için söylediklerinizi, o zaman..."

Virginski ayağa kalktı.

"Ben itiraz ediyorum! Böylesine kanlı bir kararı bütün benliğimle protesto ediyorum!"

"Ama?.." diye sordu Pyotr Stepanoviç.

"Ne *aması*?"

"*Ama* dediniz... sonunu bekliyorum."

"*Ama* filan demedim ben... Yalnızca, karar verilirse demek istedim, o zaman..."

"O zaman?"

Virginski sustu. Birden Erkel karıştı söze:

"Sanırım, kendi hayatımızı önemsemeyebiliriz," dedi. "Ama genel sorunun zarar görmesi söz konusu olursa, o durumda sanırım kendi hayatımızı önemsememek olmaz..."

Ne söyleyeceğini şaşırdı, yüzü kızardı. Herkes daha çok kendi durumuyla ilgileniyorduysa da, şaşkınlıkla baktılar ona, Erkel'in konuşmaya başlaması öylesine şaşılacak bir şeydi.

Virginski birden,

"Ben genel sorundan yanayım," dedi.

Herkes ayağa kalktı. Yarın öğleyin bir kez daha toplanıp konuşmaya karar verilmişti. Her ne kadar hep aynı görüşte olmayacaksalar da kesin kararı vereceklerdi. Baskı makinesinin nerede gömülü olduğu açıklanmış, görevler, sorumluluklar paylaşılmıştı. Pyotr Stepanoviç'le Liputin aceleyle Kirillov'a yollandılar.

II

Şatov'un onları ele vereceğine hepsi inanmıştı. Ama öte yandan, Pyotr Stepanoviç'in onlarla piyon gibi oynadığına da inanıyorlardı. Ne var ki, yine de yarın eksiksiz toplanacaklarını, Şatov'un kade-

rinin karara bağlandığını da biliyorlardı. Küçük sinekler gibi dev bir örümceğin ağına düştüklerini sezinliyor, kızıyor, ama korkudan da tir tir titriyorlardı.

Hiç kuşku yok ki, suçluydu onlara karşı Pyotr Stepanoviç. Gerçeği birazcık olsun düzeltmeye, uygunsuz yanlarını yontmaya çalışsaydı her şey çok daha uzlaşılabilecek, *kolay* olacaktı. Gerçeği, ona yaraşır bir ışıkta, soylu ya da bu çeşit bir şeyle anlatmak yerine yalnızca kaba bir korku, herkesin hayatını tehdit eden bir tehlike olarak sürüyordu öne ki, düpedüz bayağılıktı bu. Elbette bir varoluş savaşıyla sürüp giden, başka ilke yoktu, herkes biliyor bunu, ama doğrusu yine de...

Ama soylu bir yol arayıp bulacak zamanı yoktu Pyotr Stepanoviç'in. Kendisi de çıkmıştı raydan. Stavrogin'in kaçışı şaşkına çevirmişti onu, yıkmıştı. Stavrogin'in vali yardımcısıyla görüştüğü konusunda yalan söylemişti. Gerçekte hiç kimseyle, annesiyle bile görüşmeden gitmişti. Ona hiç dokunmamaları da pek tuhaftı doğrusu. (Sonra bu yüzden hesap vermek zorunda kalmıştır polis.) Bütün gün haber topladı Pyotr Stepanoviç, ama şimdilik bir şey öğrenememişti, hem ömründe böylesine telaşlanmamıştı. Öyle ya, böyle birdenbire vazgeçebilir miydi Stavrogin'den! İşte bu yüzden pek kibar davranamıyordu şimdi *bizimkilere* karşı. Üstelik elini kolunu da bağlıyorlardı: Hemen Stavrogin'in peşinden koşmaya karar vermişti: Öte yandan Şatov engel oluyordu ona. Ne olur ne olmaz diye, beşliyi iyice kaynaştırmak gerekiyordu: "Önemsememek doğru değil, olur ki bir işe yarar." Sanırım böyle düşünüyordu.

Şatov'a gelince, onun onları ele vereceğine kesinlikle inanıyordu. *Bizimkilere* rapordan söz ederken içtendi: Hiç görmemişti bu raporu, üzerine bir şey de duymamıştı, ama iki kere ikinin dört ettiği gibi inanıyordu bu raporun varlığına. Şatov'un bu durumu – Liza'nın ölümünü, Marya Timofeyevna'nın ölümünü– kaldıramayacağını, özellikle şimdi kararını vereceğini sanıyordu. Kim bilir, belki de böyle düşünmesi için birtakım nedenleri de vardı. Şatov'dan nefret ettiği de biliniyor: Bir zamanlar bir tartışma geçmişti aralarında. Pyotr Stepanoviç kendisine edilen hakareti hiçbir zaman bağışlamamıştı. Dahası öyle sanıyorum ki, en önemli neden de buydu.

Kentimizin yaya kaldırımları tuğla döşelidir. Geçitler de. Pyotr Stepanoviç yaya kaldırımın ortasından gidiyor, yanında yürümesi için yer kalmayan, ya bir adım arkadan gitmek ya da konuşabilmek için kaldırımdan inip çamurlu sokakta çabuk çabuk yürümek zorunda kalan Liputin'le hiç ilgilenmiyordu. Birden, bundan kısa bir zaman önce, şimdi onun gibi yaya kaldırımının ortasından giden Stavrogin'in arkasından yetişmek için çamurların içinde çabuk çabuk yürüdüğünü anımsadı Pyotr Stepanoviç. Her şeyi anımsamış, öfke ateşi sarmıştı içini.

Öte yandan, utancın doğurduğu bir öfke de Liputin'in içini sarmıştı. Varsın istediği gibi davransındı Pyotr Stepanoviç bizimkilere, ama ona karşı? Bizimkilerin tümünden çok şey *bilmiyor* muydu, soruna onlardan daha yakın değil miydi? Tümünden daha bir yürekten bağlı değil miydi ona; doğrudan doğruya olmasa da, şimdiye dek sürekli onun yanında değil miydi? Ah, *gerekirse* Pyotr Stepanoviç'in onu mahvedeceğini biliyordu. Ne var ki, çoktandır nefret ediyordu Pyotr Stepanoviç'ten. Onun için tehlikeli olduğu değil, davranışlarındaki kendini beğenmişliği, gururuydu bu nefretin nedeni. Şimdi, böylesine bir kararın alınması zorunlu olduğu şu anda en çok, birlik olan *bizimkilere* kızıyordu. Ne yazık ki, yarın kesinlikle, "bir köle" gibi söylenen yere en önde gideceğini, üstelik ötekileri de oraya sürükleyeceğini biliyordu. Ama aynı zamanda, bir yolunu bulup başını hiç derde sokmadan Pyotr Stepanoviç'i yarına kadar öldürebilme olanağını bulsa, gözünü kırpmadan yapardı bunu.

Düşüncelere iyice dalmış, susuyor, ona acı çektiren Pyotr Stepanoviç için korkuyordu. Beriki hepten unutmuştu onu sanki. Yalnızca arada bir dikkatsizce, kabaca dirsek vuruyordu ona. Kentimizin en büyük caddesinde birden durdu Pyotr Stepanoviç, bir meyhaneye daldı.

Liputin heyecanlanmıştı.

"Nereye gidiyorsunuz? Meyhane burası."

"Bir biftek yemek istiyor canım."

"İnsaf edin, her zaman kalabalıktır içerisi."

"Olsun varsın."

"Ama... geç kalacağız. Saat on oldu."

"Gideceğimiz yere ne denli geç gidersek gidelim, geç kalmış sayılmayız."

"Öyle ama, ben geç kalıyorum! Dönmemi bekliyorlar!"

"Beklesinler, onlara gitmeniz budalalığın daniskasıdır. Sizin yüzünüzden bugün öğle yemeği yiyemedim. Kirillov'a ise ne denli geç gidersek, o denli iyi olur."

Ayrı bir oda tuttu Pyotr Stepanoviç. Liputin öfkeli, utangaç bir tavırla köşedeki koltukta oturmuş, onun yemek yemesini izliyordu. Aradan yarım saat, belki de daha çok geçmişti. Pyotr Stepanoviç hiç acele etmiyor, iştahlı iştahlı yiyordu. Çıngırağın ipini çekip yine hardal istedi, sonra bira getirtti. Hâlâ hiç konuşmuyordu. Pek dalgındı. Hem pek dalgın olabilir, ama hem iştahla yemek yiyebilirdi. Sonunda Liputin öylesine nefret eder olmuştu ondan ki, gözlerini ayıramıyordu üzerinden. Bir çeşit sinir kriziydi bu. Pyotr Stepanoviç'in ağzına koyduğu biftek parçalarını sayıyor; ağzını öyle çok açtığı, dudaklarını yaladığı, yağlı parçaları emdiği için nefret ediyordu ondan. Biftekten de nefret ediyordu. Sonunda bulanık görmeye başlamıştı. Başı hafiften dönüyordu. Soğuk, sıcak bir şeyler dolaştı sırtında.

Birden bir kâğıt parçası attı önüne Pyotr Stepanoviç.

"Boş duracağınıza okuyun bari."

Liputin ışığa yaklaştı. Kötü bir el yazısıyla küçük küçük yazılmış bir kâğıttı bu. Her satırda düzeltmeler vardı. O, yazıyı sökmeye çalışırken, Pyotr Stepanoviç ücreti ödemiş, çıkmıştı. Sokakta uzattı ona kâğıdı Liputin.

Liputin'in tüm bedeni titriyordu.

"Bence... böylesi bir bildiri... gülünç bir ahmaklıktan başka bir şey değildir."

Öfkesi kırılmıştı. Yakalayıp götürmüşlerdi onu sanki. Tüm bedeninde bir ürperme dolaşıyordu.

"Bu çeşit bildirileri yaymaya karar verirsek, budalalığımız, anlayışsızlığımızla bizi küçük görmelerini sağlamış oluruz."

"Hımm! Ben öyle düşünmüyorum."

Kararlı adımlarla yürüyordu Pyotr Stepanoviç.

"Aynı düşüncede değilim sizinle," dedi Liputin; "kendiniz mi yazdınız bunu yoksa?"

"Sizi ilgilendirmez."

"Hem öyle sanıyorum ki, 'Mutlu Kişi' şiiri şiirden başka her şeye benziyor. Herzen de yazmamıştı onu."

"Yalan söylüyorsunuz; kusursuz bir şiirdir 'Mutlu Kişi'".

"Şuna şaşıyorum (çabuk çabuk yürüyor, çamurlara basmamak için taştan taşa atlıyordu Liputin), hepimizin mahvolmasına neden olabilecek bir biçimde hareket etmemizi istiyorlar bizden. Bu istek Avrupa'da olağan sayılabilir. Proletarya var orada çünkü, ama burada bizler bu işi bir çıkar gözeterek üzerimize almamış kişiler olarak kendimizi ateşe atıyoruz bence."

"*Furyerist* olduğunuzu sanıyordum."

"*Furyer* bunu söylemiyor."

"Saçma sapan şeyler söylediğini biliyorum."

"Hayır, saçma değildir *Furyer*'in söyledikleri... Bağışlayın ama, mayısta ayaklanma olacağına bir türlü inanamıyorum ben."

Liputin ceketinin düğmelerini bile açmıştı. Öylesine sıcak basmıştı onu.

Pyotr Stepanoviç korkunç bir soğukkanlılıkla Liputin'in ağzından kaptı sözü:

"Yeter, ama unutmamak için bu kâğıt parçasını alıp kendi elinizle basmak zorunda kalacaksınız şimdi. Şatov'un baskı makinesini çıkaracağız gömülü olduğu yerden, hemen yarın siz teslim alacaksınız onu. En kısa sürede elinizden geldiğince çok basın, kışın da dağıtırsınız. Olanaklar sağlanacaktır. Elden geldiğince çok sayıda basmalısınız, başka yerlere de yollamanız gerekecek çünkü."

"Hayır efendim, bağışlayın, üzerime alamam böyle bir... Kabul etmiyorum."

"Alırsınız, alırsınız. Merkez komitesinin emrine göre hareket ediyorum, itaat etmek zorundasınız."

"Ben, Avrupalı merkezlerimizin Rusya'daki durumu hiç bilmedikleri, her türlü bağı koparıp attıkları, bu yüzden de yalnızca sayıkladıkları kanısındayım... Hatta öyle sanıyorum ki, Rusya'da yüzlerce beşli yok, yalnızca bir beşli var, o da biziz, bağışlama falan da yok."

Sonunda derin bir soluk aldı Liputin. Pyotr Stepanoviç:

"Sizin için daha da aşağılık olur bu durum, inanmadan koştu-

nuz demek ülkünün peşinden... şimdi de iğrenç bir köpek gibi benim arkamdan koşuyorsunuz."

"Hayır efendim, koşmuyorum. Dağılmaya, yeni bir birlik kurmaya hakkımız var."

Pyotr Stepanoviç, gözleri parlayarak gürledi birden:

"Budala-a!"

Bir süre karşı karşıya durdular. Pyotr Stepanoviç döndü, kendinden emin bir tavırla yoluna devam etti.

Şimşek hızıyla şu düşünce geçti Liputin'in aklından: "Dönüp, geri gideyim: Şimdi dönmezsem bir daha hiç dönemem." Tam on adım böyle düşündü, ama on birincide yeni, gözü pek bir düşünce kıvılcımlanmıştı aklında: Dönmedi, geri gitmedi.

Filippov'un evine yaklaşmışlardı, ama kapıya varmadan dar sokaktan ya da daha doğrusu, belli belirsiz patikadan çit boyunca gittiler, öyle ki hendeğin adım atmanın zor olduğu, ister istemez, çite tutunmak, dik yamacında yürümek zorunda kaldılar. En karanlık yerde Pyotr Stepanoviç bir tahtayı çekip çıkardı; açılan delikten içeri daldı. Liputin şaşırmıştı, ama peşinden o da girdi. Sonra yine yerine yerleştirdiler tahtayı. Fedka'nın Kirillov'a geliş gidişinde kullandığı gizli geçitti bu.

Pyotr Stepanoviç sert bir sesle,

"Burada olduğumuzu bilmemeli Şatov," diye fısıldadı.

III

Kirillov o saatte her zamanki gibi maroken koltuğunda oturmuş, çayını içiyordu. Pyotr Stepanoviç'le Liputin içeri girince kalkmadı yerinden, ama şöyle bir kıpırdadı, ürkek gözlerle girenlere bakmaya başladı.

"Yanılmadınız," dedi Pyotr Stepanoviç, "o iş için geldim."

"Bugün mü?"

"Hayır, hayır, yarın... Yaklaşık olarak bu saatlerde."

Ürken Kirillov'a endişeyle bakarak hemen masaya oturdu. Bu arada öteki sakinleşmiş, her zamanki gibi bakıyordu.

"Bunlar inanmıyorlar. Liputin'i getirdim diye kızmadınız ya?"

"Bugün kızmam, ama yarın yalnız kalmak istiyorum."

"Ama ben gelmeden olmaz, benim yanımda..."

"Sizin yanınızda olmasın isterdim."

"Anımsıyor musunuz, söyleyeceğim her şeyi yazmaya, imzalamaya söz vermiştiniz."

"Benim için değişmez. Şimdi çok mu kalacaksınız burada?"

"Birisini görmeliyim. Yarım saat kalmam gerek, nasıl derseniz öyle olsun, ama yarım saat oturacağım."

Kirillov susuyordu. Bu arada Liputin köşede, başpiskoposun portresinin altındaki sandalyeye yerleşmişti. Deminki gözü pek düşünce giderek daha çok sarıyordu içini. Kirillov hemen hemen hiç fark etmemişti onu. Liputin daha önceden biliyordu Kirillov'un kuramını. Hep gülerdi ona. Ama şimdi susuyor, üzgün, çevresine bakıyordu.

"Çay içmeme de izin verseydiniz çok iyi olurdu," dedi Pyotr Stepanoviç. "Demin biftek yedim, burada da çayı hazır bulacağımı umuyordum."

"İçin tabii."

Pyotr Stepanoviç yüzünü buruşturdu.

"Önce siz buyursaydınız," dedi.

"Önemi yok. Liputin de içsin."

"Hayır, efendim, ben... yapamam."

Hızla ona döndü Pyotr Stepanoviç.

"Yapamam mı, istemiyorum mu?"

Duygulu bir sesle reddetti Liputin:

"Onların evinde içmem."

Pyotr Stepanoviç kaşlarını çattı.

"Mistisizm kokuyor! Topunuz ne çeşit insanlarsınız, şeytan bilir!"

Karşılık veren olmadı ona. Bir dakika üçü de sustu. Pyotr Stepanoviç birden sert bir sesle söze başladı:

"Ama şunu biliyorum ki, hiçbir önyargı içimizden birini görevini yerine getirmekten alıkoyamaz."

"Stavrogin gitti mi? diye sordu Kirillov."

"Gitti."

"İyi yaptı."

Pyotr Stepanoviç'in gözleri parladı ama, tuttu kendini.

"Nasıl düşünürseniz düşünün, bence önemli değil, yeter ki herkes verdiği sözü tutsun."

"Ben tutacağım."

"Özgür, ilerici bir insan olan sizin, görevinizi yerine getireceğinize olan inancımı hiçbir zaman yitirmemişimdir zaten."

"Ama siz gülünçsünüz."

"Olsun varsın, sizi güldürebildiğime sevindim. Bir işe yaramak her zaman sevindirir beni."

"İntihar etmemi çok istiyor, birden vazgeçmemden korkuyorsunuz, değil mi?"

"Yani, görüyorsunuz ya, planınızı bizim hareketlerimizle kendiniz birleştirdiniz. Planınızı hesaba katarak birtakım işler yaptık, öyle ki artık vazgeçmeniz olmaz, bir kez ok yaydan çıktı çünkü."

"Bunu benden istemeye hakkınız yok ama."

"Anlıyorum, anlıyorum. İsteğinize bağlı her şey, bizlerse hiçiz, ama yeter ki gerçekleşsin bu isteğiniz."

"İğrenç suçlarınızın tümünü de üzerime almak zorunda mıyım?"

"Bana bakın Kirillov, korkmuyorsunuz ya? Vazgeçmek niyetindeyseniz, hemen şimdi söyleyin."

"Korkmuyorum."

"Çok soru sormaya başladınız da."

"Gitmeniz yakın mı?"

"Yine soruyor musunuz?"

Kirillov hafifseme dolu bakışlarla süzdü onu.

Pyotr Stepanoviç gittikçe daha çok kızarak, telaşlanarak, uygun ses tonunu bulamadan,

"İşte, gördünüz mü," diye ekledi. "Yalnız kalmak, kafanızı toplamak için gitmemi istiyorsunuz, ama bütün bunlar kötüye, önce sizin için kötüye işarettir. Çok düşünmek istiyorsunuz. Bence, düşünmeseniz daha iyi edersiniz, hele böyle... Doğrusu, huzursuz ediyorsunuz beni."

"Yalnızca bir şey fena halde sıkıyor canımı: O anda yanımda sizin gibi iğrenç bir yaratığın bulunacağı..."

"O kadar önemli değil bu. Belki o anda dışarı çıkar, taşlıkta beklerim. Öleceksiniz, böylesine de heyecanlıysanız... bunlar çok teh-

likeli şeylerdir. Taşlığa çıkarım, tutun ki bir hiçim ben, bir şey anladığım yok, sizin yanınızda da son derece değersiz bir insanım."

"Hayır, değersiz değilsiniz; birtakım yetenekleriniz var, ama anlayışınız pek yerinde değil, çünkü aşağılık bir insansınız."

"Pek sevindim buna, pek sevindim. Böyle bir anda sizi eğlendirebildiğim için sevinçli olduğumu söyledim..."

"Hiçbir şey anlamıyorsunuz."

"Yani ben... neyse, saygıyla dinliyorum."

"Hiçbir şey gelmez elinizden sizin. Şimdi bile bir damlacık öfkenizi gizleyemiyorsunuz, oysa bunu belli etmek hiç de gelmez işinize. Canımı sıkarsınız, birden altı ay daha süre isterim."

Pyotr Stepanoviç saatine baktı.

"Kuramınıza hiçbir zaman akıl erdiremedim ben sizin, ama onu bizim için düşünmediğinizi, dolayısıyla biz olmadan da gerçekleştireceğinizi biliyorum. Sizin düşünceyi değil, düşüncenin sizi yiyip bitirdiğini, bu yüzden onu geri bırakmayacağınızı da biliyorum."

"Nasıl? Beni mi yedi bitirdi düşünce?"

"Evet."

"Ben yiyip bitirmedim onu demek? Bu güzel işte. Küçücük bir aklınız var. Kızıştırmaya uğraşıyorsunuz beni, bense gurur duyuyorum."

"Bu da pek hoş, bu da pek hoş. Gurur duymanız gerek zaten."

"Yeter; içtiniz çayınızı, gidin artık."

Pyotr Stepanoviç ayağa kalktı.

"Hadi gidelim bari, başka çıkar yol yok. Ama erken daha. Bakın ne diyeceğim Kirillov, kasabın karısının yanında bulacağım o adamı, anlıyorsunuz ya? Yoksa o da mı yalan söyledi?"

"Bulamayacaksınız, çünkü orada değil, burada o."

"Nasıl burada, tuh, nerede?"

"Mutfakta oturmuş yiyor, içiyor."

Pyotr Stepanoviç'in yüzü öfkeden kıpkırmızı oldu.

"Peki ama, ne cesaretle? Beklemek zorundaydı... saçmalık bu! Ne nüfus kâğıdı var ne parası!"

"Bilmiyorum. Vedalaşmaya geldi. Giyinip kuşanmış, hazırlanmış. Gidecek, bir daha da dönmeyecekmiş. Sizin alçağın biri olduğunuzu, paranızı beklemek istemediğini söylüyor."

"A-a! Korkuyor benim... olursa şimdi de onu... Nerede o, mutfakta mı?"

Yandaki küçük, karanlık odanın kapısını açtı Kirillov. Bu odadan üç basamak inip mutfağa, çoğunlukla aşçı kadının yatağı serilen bölmeyle ayrılmış o küçük yere geçtiler. Köşede, tasvirlerin altındaki örtüsüz, yontma masada Fedka oturuyordu. Önünde yarılanmış bir votka şişesi, tabakta ekmek, patatesli haşlanmış söğüş et vardı. Çabuk çabuk yiyordu. İyice sarhoş olmuştu. Ama üzerinde kürküyle, yola çıkmaya hazır, oturuyordu. Bölmenin öte yanında semaver kaynıyordu, ama Fedka için değildi bu. Bir haftadır geceleri çayı Fedka hazırlıyordu. "Aleksey Nilıç için, çünkü, efendime söyleyeyim, geceleri çay içmeye pek alışmışlar." Aşçı kadının durumu öğrenmemesi için, patatesli et haşlamasını da, sanıyorum, Fedka için daha sabahtan Kirillov kendisi hazırlamıştı.

Aceleyle aşağı indi Pyotr Stepanoviç,

"Yaptığın nedir senin!" dedi. Niçin sana söylenen yerde beklemedin?"

Var gücüyle masaya indirdi yumruğunu.

Fedka mağrur bir tavırla başını kaldırdı, sözcükleri kibirli bir sesle tane tane söyleyerek gürledi:

"Dur Pyotr Stepanoviç, dur! Bay Kirillov'u, ancak çizmelerinin çamurunu temizleyebileceğin bir insan olan Aleksey Nilıç'ı –çünkü okumuş bir kişidir o, sense yalnızca... tuh– (yine kibirli, yana tükürür gibi yaptı) edebinle ziyarete geldiğini unutmamalısın..."

Ses tonunda bir kendini beğenmişlik, kararlılık; biraz da, oldukça tehlikeli, yapmacık, durgun bir öğüt vermek isteğinin olduğu belliydi. Ama Pyotr Stepanoviç'in tehlikeyi falan umursayacak durumu yoktu. Gözü bir şey görmüyordu sanki... Günün olayları, başarısızlıkları altüst etmişti onu... Liputin üç basamak yukarıdaki karanlık odadan aşağı merakla bakıyordu.

"Sahici bir nüfus kâğıdı ile iyi para alıp söylenen yere gitmek istiyor musun, istemiyor musun? Evet mi, hayır mı?"

"Görüyorsun ya Pyotr Stepanoviç, ta en baştan aldatmaya başladın beni. Gerçek bir alçak olduğun çıkıyor ortaya bu yüzden. Mendebur, pis herifin birisin gözümde. Günahsız bir insanı öldürmem için büyük para vereceğini söyledin bana, Bay Stavrogin adına ye-

min ettin, şimdi anlaşılıyor ki, hepsi palavraymış bunların. Hiçbir şeye karışmadım, bin beş yüz rubleye bile sırt çevirdim. Hem Bay Stavrogin'in suratınıza kırbacı indirdiğini de duyduk. Hâlâ tehdit ediyorsun beni, para vereceğini söylüyorsun, ama nedenini açıklamıyorsun. Kafamın içinde bir kuşku var. Bir şeye çabucak kanmama güvenerek beni, Bay Stavrogin'den öç almak için Petersburg'a yollayacaksın gibime geliyor. Birinci katil sen olmuş olursun böylece. Hem biliyor musun, yalnızca bir bakımdan, yolunu şaşırdığın için, Tanrı'ya, Yaradan'a olan inancını yitirdiğin için ne büyük bir cezaya çarptırılacaksın? Bir şey değişmez, putperestsin, bir Tatar ya da Mordov'la aynısın. Aleksey Nilıç feylesof olduğu için birçok kez anlatmış sana gerçek Tanrı'yı, Yaradan'ı, evrenin yaradılışını... din kitabından, kurulacak büyük mahkemeyi, her çeşit otun, hayvanın nasıl yaratıldığını da anlatmış. Ama sen sağır, dilsiz, anlayışsız bir odun gibi inat ediyorsun. Asteğmen Erkel'i de kendin gibi yaptın. Son derece kötü ruhlu, dinsiz..."

"Ah seni sarhoş köpek! Tasvirleri soyar soğana çevirir, sonra da gelir, din dersi vermeye kalkışırsın insana!"

"Bir şey söyleyeyim mi sana, Pyotr Stepanoviç, evet, doğrudur tasvirleri soyduğum. Ama incileri aldım yalnızca, hem ne biliyorsun, belki eski bir ayıbım için o anda kutsal tasvirin önünde gözyaşı döktüm... çünkü başımı sokacağım bir yuvam yok, kitaptaki o yetimden farksızım. Kitaplarda okudun mu, çok eski zamanlarda tüccarın biri, aynı benim gibi, ağlamaklı bir iç çekmeyle Kutsal Anamız'ın incilerini çalmış da, sonra herkesin gözü önünde incilerin hepsini getirip, yere diz çökerek ayaklarının tam dibine bırakmış. Olayı gören başrahibe, herkesin yanında kucaklamış onu. Öyle ki, bir mucize bile olmuş bu, devlet kitaplarına olayın olduğu gibi geçirilmesi emri gelmiş yukarıdan. Oysa sen, fareyi saldın içeri, demek ki Tanrı'ya hakaret ettin. Doğuştan efendim olmasaydın, daha küçükken seni kucağımda gezdirmemiş olsaydım hemen hakkından gelirdim. Şurada, oturduğum yerde!"

Pyotr Stepanoviç son derece öfkelenmişti.

"Tanrım, Stavrogin'le görüştün mü bugün?"

"Beni sorguya çekemezsin. Bay Stavrogin şaştı kaldı. Bir şeye karıştığı yok, paradan nasıl haberi olsun. Aldattın beni."

"Alacaksın paranı, ayrıca iki bin daha alacaksın, ama Petersburg'da, yerinde. Söylediğim kadar para eksiksiz geçecek eline, daha bile çoğu..."

"Yalan söylüyorsun canım. Seni bu kadar basit düşünceli görmek güldürüyor beni. Bay Stavrogin senin yanında birkaç merdiven yukarıda duruyor gibi, sense aşağıda ahmak görünüşlü bir fino gibi havlayıp duruyorsun, o da yukarıdan aşağı senin üzerine tükürmeyi kendisine bir onur sayıyor."

Pyotr Stepanoviç köpürmüştü.

"Peki ama, namussuz herif, buradan bir adım atmaya seni bırakmayacağımı, doğrudan polisin eline vereceğimi biliyor musun?"

Fedka ayağa fırladı, gözlerinde vahşi bir parıltı vardı. Pyotr Stepanoviç tabancasına el atmıştı. Çabuk, iğrenç bir olay geçti bir anda: Pyotr Stepanoviç, tabancayı ona doğrultuncaya dek Fedka çevik bir hareketle yana kaçmış, yumruğunu var gücüyle Pyotr Stepanoviç'in yüzüne indirmişti. Aynı anda ürkünç bir vuruş daha oldu, üçüncü, dördüncü vuruşlar izledi onu, vuruşların hepsi de Pyotr Stepanoviç'in yüzüne iniyordu. Sersemledi Pyotr Stepanoviç, gözleri açıldı, bir şeyler mırıldandı, gürültüyle yere düştü, boylu boyunca uzandı.

Zafer kazanmış bir komutan tavrıyla,

"Şimdi alın, sizin olsun," dedi Fedka.

Aceleyle kasketini kaptı, sıranın altından bohçasını çekip çıkardı. Pyotr Stepanoviç baygın yatıyordu yerde. Hırıldıyordu. Liputin öldü bile sandı onu bir an. Kirillov heyecan içinde koştu mutfağa.

"Suyla ayıltalım onu!" diye haykırdı.

Kovaya tası daldırarak Pyotr Stepanoviç'in başına boşalttı. Kımıldadı Pyotr Stepanoviç, başını kaldırdı, oturup bön bön önüne bakmaya başladı.

"Nasılsınız?" diye sordu Kirillov.

Beriki onu hâlâ tanıyamamıştı. Bön bön yüzüne bakıyordu. Ama mutfakta duran Liputin'i görünce her zamanki iğrenç gülümsemesi belirdi dudaklarında, birden sıçradı yerinden, döşemenin üzerindeki tabancasını kaptı.

Yüzü bembeyaz, kekeleyerek, karmakarışık konuşarak çılgın gibi Kirillov'un üzerine saldırdı.

"O alçak Stavrogin gibi siz de yarın kaçmaya kalkışırsanız dünyanın öbür ucunda... bulur, sinek gibi gebertirim sizi... ezerim... anlıyor musunuz?"

Tabancayı Kirillov'un alnına dayadı. Ama tam o anda kendine geldi. Çekti tabancayı, cebine soktu, hiçbir şey söylemeden koşarak çıkıp gitti. Liputin de arkasından. Yine aynı delikten dışarı çıktılar, çite tutunarak hendeğin yamacında yürüdüler. Pyotr Stepanoviç, ara sokakta çabuk adımlarla yürüyordu, öyle ki Liputin ona yetişmekte güçlük çekiyordu. İlk yol ağzında durdu. Liputin'e döndü:

"E-e?"

Liputin tabancayı anımsadı. Zaten biraz önceki olayın etkisi altında, heyecandan titriyordu. Yanıt, elinde olmadan, sanki kendiliğinden çıktı ağzından birden:

"Sanırım... sanırım 'Smolenski'den Taşkent'e dek her yerde sabırsızlıkla bekliyorlar üniversite öğrencisini.'"

"Fedka'nın mutfakta ne içtiğini gördünüz mü?"

"Ne mi içiyordu? Votka."

"Şunu bilesiniz ki, ömründe son kez içti votka. Bundan sonraki olayları daha iyi anlayasınız diye söylüyorum. Şimdi gözükmeyin gözüme artık, yarına kadar gerekli değilsiniz bana... Ama dikkatli olun, budalalık etmeyin."

Liputin koşarak evine gitti.

IV

Daha çok önceden başka bir adla yeni bir nüfus kâğıdı edinmişti kendine. Aile içinde küçük bir zorba, (Furyerist de olsa) bir memur, nihayet her şeyden önce bir kapitalist, faizci olan bu her şeyde ince eleyip sık dokuyan adamın daha çok önceden ne olur ne olmaz diyerek yurtdışına sıvışmak için kendine bu nüfus kâğıdını edinmeyi düşünmesi çok ilginçtir. *Eğer*... (gerçi bu *eğer* sözcüğünün kesinlikle ne anlama gelebileceğini hiçbir zaman bilemedi ya) *eğer* olursa... bu nüfus kâğıdından yararlanarak kaçacaktı...

Ama şimdi birden, hem de hiç beklenmedik bir biçimde an-

lam kazanmıştı *eğer*. Sokakta Pyotr Stepanoviç'ten duyduğu "budala"dan sonra Kirillov'un yanına girerlerken kafasının içindeki gözü pek düşünce, yarın sabah erkenden her şeyi bırakıp kapağı yurtdışına atmaktı! Böylesine garip olayların günümüzde de olageldiğine inanmayan çıkarsa, varsın yurtdışındaki göçmen Rusların tümünün yaşamlarını incelesin. Bunlardan hiçbiri daha bir mantıklı, gerçekçi nedenle kaçmamıştır yurdundan. İpe sapa gelmez hayallerden başka bir şey yoktur kafalarında.

Koşarak eve gelince önce odasına kapandı. Valizini çıkarıp çabuk çabuk yerleştirmeye koyuldu. En büyük düşüncesi paralarıydı: Ne kadarını, nasıl kurtarabilecekti? Evet, kurtarabilecek miydi, çünkü bir saat bile gecikemeyeceği, gün ağarırken kentten çıkmış olmasının gerektiği kanısındaydı. Trene nasıl bineceğini de bilmiyordu. Üç dört istasyon ötede binmeye karar vermişti. Oraya kadar gerekirse yayan gidecekti. Kafasının içinde bu düşünceler karmakarışık, bilinçsizce valizini yerleştiriyordu ki birden durdu, elindekileri bir yana savurup inleyerek kanepeye uzandı.

Belki kaçmasına kaçardı ama, Şatov'dan *önce* mi yoksa *sonra* mı kaçmasının gerektiğine karar verecek güçte olmadığını; şimdi kendisinin çirkin, duygusuz bir beden, hareketsiz bir hamur olduğunu, ama ürkünç bir yabancı gücün onu hareket ettirdiğini sezinlemişti birden. Gerçi yurtdışına gitmek için pasaport vardı. Şatov'dan kaçabilirdi (böylesine acele etmesinin başka ne gibi bir nedeni olabilirdi) ama, Şatov sorunu bir yoluna konuncaya dek kaçmayacaktı, Şatov'dan kaçmıyordu. Şatov'dan *sonra* gidecekti, bunun böylece karara bağlandığı, defterin kapatıldığı düşüncesi doğmuştu kafasında. İçinde dayanılmaz bir can sıkıntısı, her an ürkerek, kendi kendine şaşarak, arada bir yüksek sesle inleyerek, sesi soluğu kesilerek kapısı içeriden kilitli odasında kanepenin üzerinde ertesi sabah saat on bire dek yattı öyle. İşte tam bu anda, onun kararlılığını bir anda harekete geçiren, beklenilen itiş oldu. Saat on birde kapısını açıp dışarı çıkar çıkmaz evdekilerden, Fedka adındaki, kente dehşet salan, kiliseleri soyan, önceki günkü yangını çıkaran katilin, kent polisinin arayıp bir türlü ele geçiremediği haydutun, Sibirya kaçağının sabah erken saatte kentin yedi versta dışında, şoseden Zaharina'ya sapan yol üzerinde ölü olarak bulun-

duğunu, kentte herkesin ağzında bunun olduğunu öğrendi. Deli gibi çıktı evden hemen, olayın ayrıntılarını öğrenecekti, öğrendi de. Önce: Kafası taşla parçalanarak öldürülen Fedka'nın soyulduğunu gösteriyordu bütün deliller. Sonra: Katilin, Fedka Lebyadkinleri öldürürken, yangın çıkarırken ona yardım ettiği kesinleşen Şpigulinski işçilerinden Fomka olduğu üzerine polisin kuşkusu ile kesin birtakım deliller vardı. Sözde Lebyadkinlerden çalınan büyük bir parayı Fedka'nın saklaması yüzünden daha yolda kavga çıkmıştı aralarında. Liputin, Pyotr Stepanoviç'in evine de uğradı. Pyotr Stepanoviç'in gizli olarak arka kapıdan eve gece yarısında, saat birde geldiğini, sabahın sekizine kadar odasında deliksiz uyuduğunu öğrendi. Demek haydut Fedka'nın öldürülmesinde olağanüstü bir yan olamazdı. Bu çeşit insanların ölümleri de çoğunlukla böyle olurdu zaten. Ama "Fedka bu akşam son kez içti votka" sözü uğursuz rastlantısıyla, kehanetin hemen doğrulanmasıyla öylesine şaşırtıcıydı ki, Liputin'in kararsızlığı yitip gitmişti birden. Çarpma olmuştu; üzerine taş gibi düşmüş, ezmişti onu. Eve dönünce valizini sessizce karyolanın altına itti ayağıyla. Akşam ise, Şatov'la buluşmak için kararlaştırılan yere söylenilen saatte en önce gelen o oldu. Doğrusu, pasaportu hâlâ cebindeydi...

BEŞİNİ BÖLÜM

Seyahatteki Kadın

I

Liza'nın başına gelenler, Marya Timofeyevna'nın ölümü yıkım olmuştu Şatov için. O sabah onunla bir ara karşılaştığımı, bana kendinde değilmiş gibi geldiğini söylemiştim. Bu arada, önceki akşam saat onda (demek yangından üç saat önce) Marya Timofeyevna'nın yanında olduğunu da anımsatmıştım. Sabah cesetleri görmeye gitmişti; ama bildiğim kadarıyla, o sabah hiç kimseye olayla ilgili bilgi vermedi. Ne var ki akşamüzeri ruhunda bir fırtına koptu ve... ve öyle anlaşılıyor –bunu kesinlikle söyleyebilirim– hava karardığında öyle bir an oldu ki, kalkıp polise gitmek, her şeyi anlatmak istedi canı. Bu *her şeyin* ne olduğunu kendisi biliyordu. Bir şey elde edemezdi kuşkusuz, yalnızca kendini ele vermekle kalırdı. Yeni işlenen bu cinayetlerle ilgili gerçeği ortaya çıkaracak bir delil yoktu elinde. Zaten onun da, yalnızca kendisi için kesin bir inançla aynı düzeyde birtakım tahminleri vardı. Ama sırf "alçakları ezebilmek için" (onun kendi sözüdür bu) kendisini de mahvetmeye hazırdı. Onun bu taşmasını bir bakıma doğru sezinlemişti Pyotr Stepanoviç. Yeni korkunç planını yarına ertelemesinin son derece tehlikeli olduğunun da farkındaydı. Davranışlarında genellikle bir kendi başına buyrukluk ile, bu "insancıkların" hepsinden, özellikle

Şatov'dan bir tiksinme vardı. Daha yurtdışındayken söylediği gibi, "ağlamaklı ahmaklığı" yüzünden çoktandır küçük görürdü Şatov'u. Böylesine saf bir insanı yönetmenin, yani bugün onu göz altında bulundurarak ilk tehlike anında yolunu kesmenin kolay olacağı inancındaydı. Ne var ki, "alçakları" hiç ummadıkları bir durum, kısa bir süre için kurtarmıştı...

Akşam saat sekizde (*bizimkiler*in Erkel'in evinde toplanmış, öfke, heyecan içinde Pyotr Stepanoviç'i bekledikleri zamana rastlıyordu bu) karanlık odasında karyolasına uzanmış yatıyordu: Başı ağrıyor, üşüyordu. Olaylara kafasının içinde bir biçim veremediği, kesin bir karara varamadığı için acı çekiyor, yine de bunların bir sonuç vermeyeceğini sezinliyordu. Yavaş yavaş bir an için daldı, kâbusa benzer bir düş gördü. Yatağında iple sıkı sıkı bağlanmış gördü kendini, kıpırdayamıyordu, öte yandan evin her yanında tuhaf gürültüler oluyordu; tahta perdeye, avlu kapısına, odasının kapısına, Kirillov'un duvarlarına küt küt vuruyorlardı. Öyle ki, tüm ev zangır zangır titriyordu sanki. Ona acı veren tanıdık bir ses, çok uzaklardan acıklı acıklı çağırıyordu onu. Birden uyandı, yatağının içinde oturdu. Şaşılası şeydi, avlu kapısına hâlâ vuruluyordu. Gerçi düşündeki gibi kuvvetli değildi vuruşlar ama, sık sık, ısrarla vuruluyordu; "acı veren", tuhaf ses ise, aşağıdan, hiç acıklı olmasa da, tersine sabırsız, sinirli bir tonda, yanında oldukça sakin, olağan kalan başka bir sesle birlikte, duyuluyordu. Fırladı yerinden, pencereyi açıp başını uzattı. Korkudan donup kalmıştı.

"Kim var orada?" diye seslendi.

Aşağıdan kararlı bir ses duyuldu:

"Şatov iseniz, lütfen açık açık, dürüstçe söyleyin bana, içeri alacak mısınız beni, almayacak mısınız?"

Evet, tanımıştı bu sesi Şatov.

"*Marie*!.. Sen misin?"

"Benim, ben, Marya Şatova. İnanın arabacıyı bir dakika daha bekletemeyeceğim."

Şatov cansız bir sesle,

"Hemen... bir dakika, mumu..." dedi.

Sonra kibrit aramaya koyuldu. Böyle anlarda çoğunlukla kolay kolay bulunmaz kibrit. Elindeki mumu altlığıyla birlikte yere dü-

şürdü. Ancak, aşağıdan sabırsız o ses yine duyulunca her şeyi bırakıp, avlu kapısını açmak için dik merdivenden aşağı deli gibi koşmaya başladı.

Aşağıda Marya Şatova karşıladı onu. Dresden malı, tunç çivili, çadır bezinden, oldukça hafif, ucuz cinsten valizini eline tutuşturup,

"Şu gevezeyle hesabı görene dek valizimi tutun lütfen," dedi.

Öfkeyle arabacının üzerine yürüdü.

"İnanın fazla alıyorsunuz. Kentin çamurlu sokaklarında beni bir saat fazla gezdirdiyseniz bunda suç sizindir. Demek bu Allah'ın belası sokağın, bu yere batasıca evin nerede olduğunu siz de bilmiyordunuz. Lütfen alın otuz kapiğinizi, bundan başka bir kapik daha vermeyeceğimi de aklınıza koyun."

"Eh, Voznesenska Sokağı dedin önce bayan, oysa burası Bogoyavlenski Sokağı: Voznesenska neresi, burası neresi? Hayvanı yordunuz."

"Ha Voznesenska olmuş, ha Bogoyavlenska, hepsi bir. Önce bu iğrenç isimleri öğrenmelisiniz. Burada yaşıyorsunuz çünkü; üstelik haksızsınız da: Önce Fillippov'un evinden söz ettim size, bildiğinizi söylediniz. Neyse, canınız isterse yarın yargıca başvurabilirsiniz, rica ederim rahat bırakın beni artık."

Şatov aceleyle bir beşlik çıkardı cebinden, arabacıya uzattı.

"Alın, beş kapik daha size."

Madam Şatova,

"Rica ederim, yapmayın bunu!" dedi.

Ama arabacı "hayvanı" sürmüştü, Şatov kolundan tutup içeri aldı onu.

"Çabuk ol, *Marie,* çabuk ol... boş hepsi bunların, ne çok ıslanmışsın. Yavaş ol, kolay değildir bu merdiveni çıkmak –ne yazık ki ışık da yok– çok diktir, sıkı tutun, hah, işte benim inim. Kusura bakma, ışığım yok... Bir dakika, hemen yakarım!"

Mumu kaldırdı yerden, ama daha uzun süre kibriti bulamadı. Madam Şatova hiçbir şey söylemeden, hiç kıpırdamadan odanın ortasında ayakta duruyor, bekliyordu.

Şatov mumu yakıp, sevinçle,

"Tanrı'ya şükür, nihayet!" diye haykırdı.

Marya Şatova çabucak bir göz attı odaya. Tiksintiyle yüzünü buruşturdu.

"Pek kötü yaşadığınızı söylemişlerdi ama, doğrusu bu kadarını sanmıyordum," dedi.

Karyolaya doğru yürüdü. Sert yatağa bitkin, oturdu.

"Ah, yoruldum! Lütfen yere bırakın valizimi, siz de sandalyeye oturun. Ama nasıl isterseniz öyle yapın. Pek göze batıyorsunuz. Kısa bir süre kalacağım yanınızda, iş buluncaya dek. Çünkü yabancısıyım buranın, param da yok. Ama sıkıyorsam sizi, tekrar rica ediyorum, hemen şimdi söyleyin, dürüst bir insansanız. Şimdi açık açık söylemelisiniz bunu. Yarın bir şeyimi satıp otel ücretini verebilirim, ama otele kadar siz götürün beni lütfen... Ah, öyle yorgunum ki!"

Şatov'un tüm bedeni titriyordu.

"Olmaz, *Marie,* otele gitmen olmaz! Ne oteli? Hem niçin, niçin?"

Yalvarır gibi kollarını öne uzattı.

"Otele gitmesem de, durumun açıklanması gerekiyor. Anımsarsınız, Cenevre'de üç yıl önce iki haftadan fazla karı-koca hayatı yaşadık sizinle, aramızda bir tartışma geçmeden ayrılalı üç yıl oluyor. Eski budalalıklarımızı yenilemek için geldiğimi sanmayın. İş aramak için döndüm. Doğrudan niçin bu kente geldiğimi sorarsanız, benim için hepsi bir de onun için, derim. Herhangi bir konuda pişman olduğumu bildirmek için gelmedim. Rica ederim, böyle şeyler düşünmeyin."

Şatov anlaşılmaz bir sesle,

"Ah, *Marie!* Bunları söylemeye gerek yok, hiç gerek yok," diye mırıldandı.

"Bunu anlayabilecek kadar anlayışlıysanız, şunu da ekleyeceğim: Şimdi doğrudan size başvurduysam, evinize geldiysem bu biraz da sizi her zaman, adilikten çok uzak bir insan saydığım, belki de öteki... alçaklardan çok daha iyi gördüğüm içindir!"

Gözleri parlıyordu. Belki de birtakım "alçaklar" başına bazı dertler açmışlardı.

"Hem rica ederim, şimdi size iyi bir insan olduğunuzu söylerken alay etmeyi aklımın ucundan geçirmediğime inanın. İçimden geldiği gibi konuştum, zaten başka türlüsüne katlanamam. Ama hep-

si saçmadır bunların. Benden nefret etmeyecek kadar zeki olduğunuza inanmışımdır her zaman... Oh, yeter artık, yoruldum!"

Uzun, yorgun, üzgün bir bakışla süzdü Şatov'u. Karşısında beş adım ötede ayakta duruyordu Şatov. Ürkek, ama sanki değişmiş, dinliyordu onu. Yüzünde tuhaf bir aydınlık vardı. Bu güçlü kuvvetli, her zaman öfkeli adam birden yumuşamış, yüzü gülmüştü. Ruhunda olağanüstü, hiç umulmadık bir şey kıpırdamaya başlamıştı. Üç yıllık ayrılık, üç yıl önce bozulmuş nikâh hiçbir şeyi söküp atamamıştı yüreğinden. Hem bu üç yıl içinde her gün onu, bir zamanlar ona "seni seviyorum" diyen değerli yaratığı hayal etmiştir belki de. Şatov'u yakından tanıyan bir insan olarak şunu kesinlikle söyleyebilirim: Herhangi bir kadının ona "seni seviyorum" diyebileceğinin düşüncesini bile aklından geçirmezdi. Ahlâkı bozulmamış, son derece sıkılgan bir insandı. Yüzünden, huyundan nefret eder, kendisini ürkünç bir yaratık sayar, kendini ancak panayır yerlerinde halka gösterilebilecek bir canavarla aynı tutardı. Bütün bunların sonucu, en çok dürüstlüğe değer verirdi. İnançlarına son derece bağlıydı. Hep asık yüzlü, mağrur, öfkeli, sessiz dururdu. Ama onu iki hafta sevmiş olan bu tek varlık (her zaman, her zaman inanmıştır buna Şatov!), birçok hatasını bilmesine karşın, kendisinden çok çok üstün saydığı bu varlık; her şeyini, evet, *her şeyini* hepten bağışlayabileceği (böyle bir şey olamazdı aslında, tam tersine, Şatov'un ona karşı suçlu olduğu anlaşılmıştı) bu varlık, bu kadın, Marya Şatova, şimdi onun evindeydi yine, yine karşısındaydı. Akıl alacak şey değildi bu! Pek şaşırmıştı. Bu olayda onun için korkunç, aynı zamanda da mutluluk verici öylesine çok şey vardı ki, ayılmak elinden gelmiyor, belki de istemiyordu bunu, korkuyordu kendine gelmekten. Bir düştü bu. Ama Marya Şatova üzgün bakışıyla onu süzünce onun için böylesine değerli olan bu varlığın acı çektiğini, belki de hakarete uğradığını sezinledi bir anda. Kalbi duracak gibi oldu. İçi sızlayarak baktı yüzüne: İlk gençlik parlaklığı çoktan uçup gitmişti bu bitkin yüzden. Doğrusu, hâlâ güzeldi, – Şatov'un gözünde eskisi gibi bir dilberdi. (Gerçekte sağlıklı, ortadan biraz uzun boylu –Şatov'dan uzundu boyu– kızıl, güzel saçlı, solgun, yuvarlak yüzlü, yirmi beş yaşlarında bir kadındı. Şimdi tutkuyla parlayan, iri, siyah gözleri vardı.) Ama Şatov'un

pek iyi tanıdığı eski içten, saf canlılığı gitmiş, yerini hüzünlü bir sinirlilik, hayal kırıklığı; henüz alışamadığı, ona acı çektiren bir şeye duyulan bir kuşku almıştı. Ne var ki önemli olan onun hasta olduğuydu. Şatov açık seçik görüyordu bunu. Ondan korkmasına karşın, birden yaklaştı ona, iki kolundan tuttu.

"*Marie*... bilirsin... belki çok bitkinsin, ne olur kızma bana... Hiç değilse bir çay içsen, ha? Çok iyi gelir sana çay, ne dersin? Kabul etsen!.."

"Kabul etmeyecek ne var bunda, kabul ediyorum elbette. Hâlâ eski çocukluğunuzu atmamışsınız üzerinizden. Varsa verin, içeyim. Ne sıkıcı, ne soğuk odanız!"

"Ah, hemen odun getireyim, odun... odunum var!" Şatov kendi kendine konuşarak dolaşmaya başlamıştı odanın içinde; odun... yani, ama... çay da getiriyorum şimdi."

Kesin karar vermiş gibi kolunu salladı, kasketini kaptı.

"Nereye gidiyorsunuz? Evde çay yok mu yani?"

"Olacak, olacak, şimdi olacak her şey... ben..." Raftan tabancasını aldı. "Hemen şimdi satacağım bu tabancayı... ya da rehin veririm..."

"Ne budalalık bu, hem çok sürer bunu yapmanız! Sizde yoksa, alın benim paramı, seksen kapik hepsi. Olup olacağı da o kadar zaten. İnsan bir delinin evinde sanıyor kendini burada."

"İstemez, istemez senin paran, şimdi, çabucak dönerim, hem de tabancayı burada bırakıp..."

Doğru Kirillov'un yanına koştu... Pyotr Stepanoviç ile Liputin'in Kirillov'u ziyaretinden iki saat önceye rastlıyor olmalıdır bu. Aynı avludaki evlerde oturan Kirillov'la Şatov hemen hemen hiç görüşmüyor, selamlaşmıyor, konuşmuyorlardı bile. Amerika'da fazlasıyla birlikte oturmuşlardı.

"Çay bulunur sizde her zaman Kirillov; çayınızla semaveriniz var mı?"

Odada dolaşan Kirillov (geceleri sabaha dek odasının içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırdı) birden durdu, koşarak içeri dalan Şatov'a dik dik baktı, ama şaşkınlık yoktu bakışlarında.

"Çay da var, şeker de, semaver de. Ama semaver gerekli değil, çay hazır. Oturun için."

"Kirillov, Amerika'da aynı odada otururduk. Karım geldi bana... Ben... Çayı verin... Semaver gerekli."

"Karınız geldiyse iş değişir, semaver ister o zaman. Ama semaver sonra. İki semaverim var. Şimdilik masadan çaydanlığı alın. Hepsini! Ekmek... Ekmek çok; hepsini alın. Dana eti de var. Bir ruble de para."

"Verin, dostum yarın getiririm! Ah, Kirillov!"

"İsviçre'deki karın mı bu? İyi. Böyle koşarak gelmeniz de iyi."

Şatov çaydanlığı koluna takmış, bir elinde şeker, bir elinde ekmek,

"Kirillov!" diye haykırdı. "Kirillov! Eğer... eğer korkunç hayallerinizden vazgeçseydiniz, tanrıtanımaz sayıklamanızı bıraksaydınız... Oh, ne iyi bir insan olurdunuz, Kirillov!"

"İsviçre'deki olaydan sonra bile sevdiğiniz belli karınızı. Böyle bir olayın bile içinizdeki sevgiyi söndürememesi çok iyi. Çay istediğiniz zaman yine gelin. Yine istediğiniz saatte gelin, hiç uyumuyorum ben. Semaver hazır olacak. Rubleyi de alın, işte orada. Koşun karınızın yanına, yalnız kalmak istiyorum. Sizi, karınızla sizi düşüneceğim."

Çayın çabuk gelmesi sevindirdi Marya Şatova'yı. Tutkuyla çaya sarıldı; ama semaveri almak için yeniden Kirillov'a gitmek gerekmedi. Ancak yarım fincan çay içti Şatova, bir lokma da ekmek yedi. Dana etini tiksintiyle, sinirli bir el hareketiyle geri çevirdi.

Şatov konuğunun çevresinde ürkek ürkek dolaşıyordu. Çekingen bir sesle,

"Hastasın sen *Marie,*" dedi. "Her halinden belli hasta olduğun..."

"Hastayım evet. Oturun lütfen. Çayınız yoktu. Nereden buldunuz bu çayı?"

Şatov kısaca anlattı Kirillov'u. Onun üzerine bir şeyler duymuştu Marya Şatova.

"Deli olduğunu biliyorum," dedi. "Yeter lütfen! Dünyada az mı deli var! Amerika'da beraberdiniz, değil mi? Duydum, yazmıştınız bana."

"Evet, ben... Paris'teydim o zaman."

"Yeter, lütfen başka şeylerden söz edelim şimdi. Slavyanist misiniz siz?"

"Ben... ben..." dedi Şatov. "Rus olmak olanağını bulamadığım için Slavyanist oldum."

Ettiği şaka yersiz kaçmış bir insan tavrıyla zoraki, anlamlı anlamlı gülümsedi.

"Peki, Rus değil misiniz?"

"Hayır, değilim."

"Budalaca şeyler bunlar. Rica ederim, oturun artık. Ne diye dolaşıp duruyorsunuz? Sayıklıyorum sanıyorsunuz, değil mi? Belki sayıklayacağım da. Söyler misiniz, bu evde yalnız ikiniz mi kalıyorsunuz?"

"Evet... alt katta..."

"Böyle akıllı kişiler. Ne olmuş alt kata? Alt katta dediniz yanılmıyorsam?"

"Hayır, bir şey yok."

"Nasıl bir şey yok? Öğrenmek istiyorum."

"Şimdi ikimiz oturuyoruz, daha önce alt katta Lebyadkinler oturuyorlardı demek istedim..."

Marya Şatova birden irkildi.

"Bu gece öldürülen kız mı bu? Duydum. Buraya ayak basar basmaz duydum. Yangın da olmuş kentte, değil mi?"

"Evet, *Marie,* evet, bu anda alçakları bağışlamakla korkunç bir alçaklık ediyorum belki ben de..."

Birden ayağa kalktı, son derece öfkeliymiş gibi kollarını havaya kaldırıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Ama *Marie* iyice anlayamıyordu onu. Söylediklerini dalgın dinliyor; soruyor, ama dinlemiyordu.

"Çok kötü işler dönüyor kentinizde. Ah, ne iğrenç şeyler! Hepsi de ne alçak insanlar? Hadi oturun, rica ederim, oturun, ah, sinirlerimi çok bozuyorsunuz."

Bitkin bir durumda başını yastığa koydu.

"*Marie,* peki oturacağım... Uzansaydın biraz daha iyi olurdu belki, *Marie.*"

Karşılık vermedi *Marie.* Bitkin, gözlerini kapadı. Solgun yüzü tıpkı ölününkine benzemişti şimdi. Bir anda uykuya daldı. Şatov odaya göz gezdirdi, mumu düzeltti, telaşlı bir kez daha baktı Marya Şatova'nın yüzüne, kollarını göğsünün üzerinde çapraz yapıp

kuvvetlice sıktı, parmaklarının ucuna basarak hole çıktı. Merdivenin başında yüzünü duvara dayayıp hiç ses çıkarmadan, kıpırdamadan on dakika durdu öyle. Daha çok dururdu belki ama, aşağıdan bir fısıltı, yavaş ayak sesleri gelmişti kulağına... Birisi üst kata çıkıyordu. Avlu kapısını kapamayı unuttuğunu anımsadı.

"Kim var orada?" diye sordu fısıltıyla.

Yabancı ziyaretçi ağır ağır, sessiz çıkıyordu basamakları. Merdiven başına çıkınca durdu. Karanlıkta yüzü görünmüyordu. Birdenbire ihtiyatla sordu:

"İvan Şatov siz misiniz?"

"Evet," dedi Şatov.

Yabancıyı durdurmak için acele uzattı kolunu. Ama öteki yakaladı bu kolu. Şatov iğrenç bir pisliğe dokunmuş gibi ürperdi. Aceleyle,

"Burada durun," diye fısıldadı. "Girmeyin içeri, şimdi kabul edemem sizi. Karım döndü. Mumu getireyim."

Elinde mumla döndüğünde ufak tefek bir subay gördü karşısında. Adını bilmiyordu ama, bir yerde görmüştü onu.

"Erkel," dedi öteki. "Virginski'nin evinde gördünüz beni."

"Evet anımsadım. Durmadan defterinize bir şeyler yazmıştınız. Bakın..."

Erkel'in üzerine yürüyerek birden köpürmüştü Şatov. Ama yine fısıltıyla konuşuyordu:

"Bakın, demin kolumu tutunca elinizle ortak işareti verdiniz. Ama şunu bilesiniz ki, bütün bu işaretlerinizin içine tükürebilirim! İtiraf etmiyorum... canım istemiyor... İstesem şimdi şu merdivenden aşağı yuvarlayabilirim sizi, haberiniz var mı bundan?"

Konuk durgun, hemen hemen içten bir sesle,

"Yok," dedi, "hiçbir şeyden haberim yok. Niçin böyle kızdığınızı da anlayamadım. Bir haber getirdim size. Ne var ki zaman kaybetmek de istemiyorum. Bildiğiniz gibi, emanet bir makine var sizde. Onu yarın saat tam yedide Liputin'e vermenizi sizden rica etmem emredildi. Bir de, bundan böyle sizden hiçbir istekte bulunulmayacağını bildirmem söylendi."

"Hiçbir istekte mi?"

"Kesin olarak hiçbir istekte bulunulmayacak. Dileğiniz kabul

edildi, tüm ilişiğiniz kesildi. Bunu size bildirmem özellikle emredildi."

"Kim emretti?"

"Ortak işareti bana bildirenler."

"Yurtdışından mı geliyorsunuz?"

"Sanırım... bu bir şeyi değiştirmez sizin için."

"Eh, bırakın! Peki ama, emir aldığınıza göre, daha önce niçin gelmediniz?"

"Birtakım emirlere uydum, hem yalnız da değildim."

"Anlıyorum, yalnız olmadığınızı anlıyorum... Ee... Allah kahretsin! Peki, Liputin kendisi niçin gelmedi?"

"Yarın akşam saat tam altıda geleceğim size, birlikte yayan oraya gideceğiz. Üçümüzden başka hiç kimse olmayacak."

"Verhovenski olacak mı?"

"Hayır, olmayacak. Yarın sabah saat on birde gidiyor Verhovenski."

Şatov yumruğuyla baldırına vurarak, öfkeyle,

"Tahmin etmiştim," diye fısıldadı. "Kaçıyor namussuz!"

Heyecanlı bir düşünceye daldı. Erkel gözlerini ayırmadan bakıyordu ona. Susuyor, bekliyordu.

"Nasıl alacaksınız makineyi? Bir seferde yüklenip götürülemeyecek kadar ağırdır."

"Götürmeyeceğiz zaten. Yalnızca yerini göstereceksiniz bize, gerçekten de orada gömülü olduğunu görmemiz yetecek. Bölgeyi genel olarak biliyoruz ya, nerede gömüldüğünü bilmiyoruz. Orayı başka birisine gösterdiniz mi?"

Şatov yüzüne baktı Erkel'in:

"Çok çocuksunuz, çok saf bir çocuksunuz. Koyun gibi girdiniz siz de aralarına, öyle mi? Ee, onlara da böyle bir bebek gerekliydi zaten! Ne haliniz varsa görün, bana ne! E-eh! O namussuz hepinizi aldatıp kaçtı demek."

Erkel sakin, ama anlamıyormuş gibi bakıyordu. Şatov dişlerini öfkeyle gıcırdattı,

"Verhovenski kaçtı, kaçtı Verhovenski!"

Erkel yumuşak, inandırıcı bir tavırla,

"Şimdilik burada, gitmedi," dedi. "Tanık olarak yanımızda bu-

lunmasını çok isterdim. Onun aracılığıyla geldi bana emirler (ağzı süt kokan küçük bir çocuk gibi açığa vuruyordu sırlarını). Ama ne yazık ki, yolculuğunu öne sürerek kabul etmedi. Hem gerçekten de pek acele ediyor nedense."

Saf delikanlıyı, içi sızlayarak bir kez daha süzdü Şatov, ama içinden "yazık" diye geçirmiş gibi kolunu salladı birden.

"Pekâlâ, geleceğim," dedi; "ama şimdi çekin arabanızı, marş!"

Kibarca öne eğildi Erkel,

"Öyleyse saat tam altıda geliyorum."

Hiç acele etmeden merdivenden inmeye başladı. Şatov tutamadı kendini, merdivenin başından seslendi ona:

"Budala!"

"Ne dediniz?" diye sordu öteki aşağıdan.

"Hiçbir şey, yolunuz açık olsun dedim."

"Bir şey söylediniz sandım da."

II

Kafasının içinde yalnızca en önemli düşüncesi eksik olan bir "budala", bir akılsızdı Erkel. Oysa küçük düşünceleri oldukça çok, dahası kurnazlık derecesinde çoktu. "Genel soruna", (gerçekte ise Pyotr Stepanoviç'e) yürekten, çocukça bağlı olarak, toplantıda *bizimkiler* karar verip, yarın için görev bölümü yaptıklarında Pyotr Stepanoviç'in ona verdiği buyruğa uyuyordu. Pyotr Stepanoviç ona elçilik görevini verirken bir köşede on dakika onunla konuşma fırsatını da kaçırmamıştı. Her zaman başkasının buyruğu altında bulunma tutkusuyla içi yanan, kişiliği zayıf, mantığı zayıf bu delikanlı için bir şeyler yapmış olmak pek önemliydi, ah, elbette ancak "genel" ya da "yüce" bir sorun için. Ama bunun da bir önemi olamazdı, çünkü Erkel'in benzeri, kişilikleri zayıf insanlar, yürekten bağlı oldukları ülküye hizmeti, ülkünün önderi olduğuna inandıkları kişiyle ülküyü karıştırmadan düşünemezler. Duygulu, yumuşak huylu, iyi kalpli Erkel, Şatov'u öldürmeye hazırlanan katillerin en katı yüreklisiydi belki de. Kişisel hiçbir kini olmamasına karşın, öldürülürken gözünü bile kırpmazdı. Örneğin, görevi-

ni yerine getirirken bir yandan da Şatov'un durumunu incelemesi emredilmişti ona. Şatov, merdiven başında onunla konuşurken heyecanının etkisi altında –daha önemlisi, farkına varmadan– karısının döndüğünü ağzından kaçırınca; Erkel, Madam Şatova'nın dönmesinin planlarının başarıya ulaşmasında büyük etkisi olacağını sezinlemesine karşın, hiçbir şey sormayacak, bu konuyla ilgilenmeyecek kadar kurnazlık edebilmişti...

Gerçekte de öyle olmuştu: "Alçaklar"ı Şatov'un niyetinden yalnızca bu durum kurtarmıştı. Aynı zamanda, ondan "kurtulmalarına" da yardım etmişti... Önce, Şatov'u heyecanlandırmış, şaşırtmış, her zamanki basiretinin, sakınganlığının uçup gitmesini sağlamıştı. Şimdi bambaşka şeylerle dolu olan Şatov'un aklına, kendi güveniyle ilgili bir düşünce gelemezdi. Tersine, Pyotr Stepanoviç'in yarın kaçacağına kesinlikle inanıyordu: Tahminleriyle de pek uzlaşıyordu bu. Odaya dönünce yine köşeye oturdu, dirseklerini dizlerine dayayıp elleriyle yüzünü kapadı. Düşünceleri acı veriyordu ona...

Biraz sonra kaldırdı başını, ayağa kalkıp parmaklarının ucuna basa basa karyolanın yanına gitti, baktı: "Tanrım! Yarın ateşi çıkar, sabaha doğru, belki şimdiden başlamıştır! Elbette, üşüttü. Bu sert iklime alışık değildir, trende de üçüncü mevkide gelmiş, rüzgâr bir yandan girer öte yandan çıkar üçüncü mevkide. Hava da ne kötü, yağmur yağıyor, üzerinde de ince bir bluzdan başka bir şey yok... Yardım etmeden bırakıp gitmek onu burada! Valizi ne kadar küçük. Buruş buruş, hafif bir şey, dört buçuk kilo var yok! Zavallı, ne denli çökmüş! Çok çekti! Gururuna pek düşkündür, onun için dert yanmıyor. Ama sinirleri bozuk, sinirleri bozuk! Hastalıktandır. Melek huylu bir insan bile hastayken huysuzdur, sinirleri bozuktur. Alnı ne denli kuru, ateş gibi, gözlerinin altı mosmor... ama şu yumurta biçimli yüz, şu parlak saçlar ne hoş, ne..."

Aceleyle ayırdı gözlerini. Karşısında yardıma muhtaç, mutsuz, bitkin bir kadından başka bir yaratık görme düşüncesinden korkmuş gibi aceleyle uzaklaştı, "Ne *umutlar* var burada! Ah, ne denli alçak, iğrençtir şu kişioğlu!" Yine köşesine gitti, oturdu, elleriyle yüzünü kapadı, gene hayale, anılara daldı... yine umutlar belirdi içinde.

"Ah, yoruldum, çok yoruldum!" Marya Şatova'nın zayıf, hastalıklı sesi çınlıyordu kulaklarında: "Tanrım! Şimdi bırakıp gitmek onu. Bütün parası seksen kapik. Küçücük, eski para çantasının içini gösterdi! İş aramaya gelmiş, işten ne anlar, Rusya'dan ne anlar onlar zaten? Gerçekte hepsi de hayatı toz pembe gören birer çocuktur. Kendilerinin yarattığı bir masal dünyaları vardır. Rusya niçin onların masal ülkelerine benzemiyor diye kızıyor zavallı! Ah, zavallılar, ah, masumlar... Ama gerçekten de soğuk burası yani..."

Marya Şatova'nın soğuktan yakındığını, sobayı yakmaya söz verdiğini anımsadı. "Odun getirmesine getirebilirim ama ya uyanırsa. Çok dikkatli olursam, uyanmaz. Eti ne yapmalı? Kalkınca yemek ister canı belki... Neyse, sonra düşünürüz bunu. Kirillov sabaha dek ayakta. Bir şey örtsem üzerine zavallının, ne de derin uykuya daldı, ama üşüyordur sanırım, ah, üşüyordur!"

Bir kez daha yaklaştı yanına, baktı. Entarisinin eteği yukarı kaymış, sağ bacağı dizine dek görünüyordu. Birden arkasını döndü Şatov, hemen hemen korku içinde, kalın paltosunu çıkardı, çıplak bacağına bakmamaya çalışarak Marya Şatova'nın üzerine örttü. Kendi eski bir ceketle kalmıştı.

Odunları yakmak, parmak uçlarına basarak odanın içinde bir aşağı, bir yukarı dolaşmak, uyuyan "zavallı"ya bakmak, köşede hayal kurmak, sonra yine bakmak uzun zaman aldı. İki-üç saat geçmişti aradan. İşte bu arada Verhovenski ile Liputin, Kirillov'u ziyaret etmiş, gitmişlerdi. Sonunda uyuyakalmıştı Şatov köşede. Marya Şatova'nın inlemesi duyuldu. Uyanmış, onu çağırıyordu. Suçlu gibi fırladı yerinden Şatov.

"*Marie!* Dalmışım bir an... Ah, ne adi bir insanım, *Marie!*"

Marya Şatova, nerede olduğunu bilemiyormuş gibi şaşkın şaşkın bakındı, sonra öfke ve nefretle köpürdü:

"Yatağınızı aldım elinizden, yorgunluktan kendimi bilmeden uyuyakalmışım. Niçin uyandırmadınız beni? Size yük olmak niyetinde olduğumu ne cesaretle düşünebildiniz?"

"Nasıl uyandırabilirdim seni *Marie?*"

"Uyandırabilirdiniz, mecburdunuz buna! Başka bir yatak yok burada, tek yatak var, onu da ben aldım. Böylesine çirkin bir du-

ruma sokmamalıydınız beni. Sizin nimetlerinizden yararlanmaya geldiğimi mi sanıyorsunuz yoksa? Hemen gelin yatın yatağınızda lütfen. Ben köşede, sandalyelerin üzerinde yatarım..."

"*Marie*, o kadar sandalye yok, yere serilecek bir şey bile yok."

"Öyleyse ben de çıplak yerde yatarım. Siz yatacak değilsiniz ya yerde. Ben yatacağım, hemen, şimdi."

Ayağa kalktı, yürümek istedi, ama dayanılmaz bir ağrı bir anda tüm gücünü, kararlılığını aldı götürdü sanki. Acı bir iniltiyle yatağa yığıldı gene. Şatov koşarak geldi, ama *Marie* yüzünü yastığa gömüp elini yakaladı Şatov'un, var gücüyle sıktı. Bir dakika öyle kaldılar.

"*Maria*, yavrucuğum, istersen, çok iyi tanıdığım bir doktor var burada... adı Frentsel... Koşup çağırayım mı onu, ne dersin?"

"Saçma!"

"Niçin saçma olsun? Söylesene *Marie*, neren ağrıyor? Sıcak lapa koysak... karnına, örneğin... Doktor olmadan da yapabilirim bunu... Ya da hardal yakısı."

Marya Şatova başını kaldırıp Şatov'a tuhaf tuhaf baktı.

"Ne biçim bir şeydir bu?" diye sordu.

Şatov anlamamıştı.

"Yani ne olduğunu mu soruyorsun, *Marie*? Ah, Tanrım, aklımı kaçıracak gibi oluyorum, hiçbir şey anlayamadığım için bağışla beni *Marie*."

Beriki, acı acı gülümsedi.

"Eh, bırakın, anlamak size göre değildir. Hem anlasaydınız pek gülünç olurdu... Bir şey anlatın bana. Odanın içinde dolaşarak anlatın. Yanımda durmayın, bana da bakmayın. Bunu özellikle, beş yüz kez rica ediyorum sizden!"

Şatov önüne bakarak odanın içinde dolaşmaya başladı. Marya Şatova'ya bakmamak için güç tutuyordu kendini.

"Şurada – yalvarırım, kızma *Marie*" şurada dana eti var, çay da fena değil... Öyle az yedin ki demin...

Kadın iğrenir gibi, öfkeyle salladı kolunu. Şatov, umutsuzluk içinde kesti sözünü:

"Bakın, bir ciltevi açmayı düşünüyorum burada. Bu kentte yaşıyorsunuz, ne dersiniz, tutar mı?"

"Ah *Marie,* kitap okumazlar bu kentte, kitap da yoktur zaten. O bir kitabını mı ciltletecek?"

"Kimdir o?"

"Buranın okuyucusu, genel olarak kentli *Marie.*"

"Biraz açık konuşun; *o, d*iyorsunuz, kimden söz ettiğiniz belli değil. Gramer bilmiyorsunuz."

"Dilin ruhundadır bu, *Marie,*" diye mırıldandı Şatov.

"Of, yeter, ağzınızdan da düşmez bu ruh sözcüğü. Can sıktınız artık. Buranın kentlisi ya da okuyucusu niçin ciltletmezmiş kitaplarını?"

"Çünkü kitabı okumakla ciltletmek birbirinden çok uzak iki aşamadır. Kişioğlu önce yavaş yavaş okumaya alışır, yüzyıllarca sürer bu kuşkusuz. Ama kitabı önemsiz, ciddi olmayan bir eşya saydığı için sağa sola savurur, üzerine basar. Ciltletmek ise kitaba saygıyı gösterir. Kişinin yalnızca okumaya alışmakla kalmayıp, bunu ciddi bir uğraş bellediğine delildir. Bu aşamaya henüz erişmedi Rusya. Avrupa uzun zamandan beri ciltletiyor kitaplarını."

"Gerçi pek iddialı bir söz bu ama, hiç değilse budalaca değil. Üç yıl öncesini anımsatıyor bana. Üç yıl önce arada bir pek ince zekâlı oluyordunuz."

Marya Şatova bunu söylerken, önceki kaprisli tümcelerini söylediği andaki tiksinme anlatımı vardı yüzünde gene.

Duygulu bir tavırla ona döndü Şatov:

"*Marie, Marie,* ah, *Marie!* Bu üç yılda köprülerin altından ne çok su geçti, bir bilsen! İnançlarımı değiştirdim diye beni hor görmeye başladığını duydum. Kimi attım? Canlılığın düşmanlarını, kişisel özgürlüklerinden korkan, içi geçmiş liberalleri; düşünce uşaklarını; kişiliğin, özgürlüğün düşmanlarını; ölmüş, çürümüş bir dünyanın savunuculuğunu yapanları! İçlerinde olan şudur: Eskilik, rahat orta tabaka, dar görüşlülük, küçük çıkarlar peşinde koşmak, iğrenç bir yeteneksizlik, imrenilecek bir eşitlik; bir uşağın ya da 93 yılında bir Fransız'ın düşündüğü kişiliği olmayan bir eşitlik... İşin önemli olan yanı da her yerde alçaklar, alçaklar, gene alçaklar!"

Hastalıklı bir sesle, kesik kesik,

"Evet," dedi *Marie,* "çok alçak var."

Başını yastığa koymuş, yorgun, ama tutkulu gözlerle tavana ba-

karak hareketsiz, kıpırdamaktan korkuyormuş gibi, biraz yan, uzanmıştı karyolanın üzerinde. Yüzü solgun, dudakları kuru, çatlak çatlaktı.

Şatov yükseltti sesini:

"Anlayacaksın *Marie,* anlayacaksın!"

Başını hayır anlamına sallayacak oldu *Marie,* biraz önceki nöbeti gene geldi birden. Gene yastığa gömdü yüzünü, korkuyla yanına koşan Şatov'un elini var gücüyle, acıtıncaya dek sıktı gene.

"*Marie, Marie!* Doğrusu, pek ciddi olabilir bu *Marie.*"

Beriki, yüzünü yine tavana döndü.

"Susun..." dedi. "İstemiyorum, istemiyorum. İçiniz sızlayarak bakmaya cesaret etmeyin bana! Dolaşın odanın içinde, bir şeyler anlatın, konuşun..."

Şatov, ne söyleyeceğini, ne yapacağını şaşırmış gibi, bir şeyler mırıldanmaya başladı gene.

Marie tiksinme dolu bir sabırsızlıkla kesti sözünü:

"Burada ne yapıyorsunuz?"

"Bir tüccarın yazıhanesine gidip geliyorum. İsteseydim çok iyi para kazanabilirdim burada *Marie.*"

"Böylesi daha iyi sizin için...

"Ah, aklına kötü bir şey gelmesin *Marie,* laf olsun diye söyledim..."

"Daha başka ne yapıyorsunuz? Hangi düşünceyi yaymaya çalışıyorsunuz? Öyle ya, bir düşünce yaymaya çalışmadan duramazsınız siz. Yaradılışınız böyle!"

"Tanrı'yı yaymaya çalışıyorum *Marie.*"

"Kendinizin de inanmadığınız Tanrı'yı. Hiçbir zaman anlayamadım bu düşünceyi."

"Bırakalım şimdi *Marie,* sonra konuşuruz bunu."

"Şu Marya Timofeyevna neyin nesi oluyor?"

"Bunu da sonraya bırakalım *Marie.*"

"Böyle şeyler söylemeyin bana! Bu kızcağızın... onların ölümünün bir cinayet olabileceği doğru mudur?"

Şatov dişlerini gıcırdattı.

"Kesin."

Marie birden kaldırdı başını, heyecanla haykırdı:

"Bir daha söz etmeyin bana bu olaydan, hiçbir zaman söz etmeyin, hiçbir zaman!"

Istırap verici aynı nöbet geldi, gene yatağa attı kendini. Üçüncü kez oluyordu bu. Ama şimdi inlemesi daha bir yüksek sesleydi. Bağırıyor, acımadan kendini yerden yere vuruyor, karşısında duran Şatov'u yumrukluyordu.

"Ah pis herif! Ah mendebur herif!"

"*Marie,* ne istersen... yapacağım, gidip söyleyeceğim..."

"Başladığını görmüyor musunuz?"

"Ne başladı *Marie*?"

"Ne bileyim! Bir şeyden anladığım var mı ki?.. Ah, lanetlenmiş! Şimdiden lanetlenmiş!"

"*Marie,* neyin başladığını söylesen... o zaman ben... söylemezsen nasıl anlayabilirim?"

"Hayalperest, işe yaramaz bir gevezesiniz siz. Ah, şimdiden lanetlenesin!"

"*Marie! Marie!*"

Şatov, onun aklını yitirmek üzere olduğuna inanıyordu.

Marie yüzünü bulutlandıran büyük bir öfkeyle baktı ona.

"Doğum sancısı çektiğimi görmüyor musunuz yoksa? Şimdiden lanetlensin o, doğuracağım çocuk, demek istiyorum!"

Sonunda durumu kavrayan Şatov,

"*Marie,*" diye haykırdı, "*Marie*... Niçin daha önce söylemedin?"

Birden yürüdü, kesin bir kararlılıkla kasketini kaptı.

"Buraya gelirken nereden bilebilirdim? Gelir miydim size yoksa? On gün sonra olacak dediler! Nereye gidiyorsunuz, nereye, sakın!"

"Ebe çağırmaya! Tabancamı satacağım: Önce para bulmak gerek."

"Sakın satayım demeyin, ebe getirmeyin. Yaşlı bir kadın, bir mahalle ebesi bulun. Çantamda seksen kapik var... Köylerde yalnız başlarına doğuruyor kadınlar... Geberirsem de gebereyim, daha iyi..."

"Ebe de bulacağım, yaşlı kadın da. Ama nasıl, nasıl yalnız bırakacağım seni şimdi *Marie!*"

Ama çektiği acıya karşın, onu şimdi yalnız bırakmanın, sonra yardımsız bırakmaktan daha iyi olduğunu düşünerek, iniltisine, öfkeli haykırışlarına bakmadan, merdivenden aşağı koştu.

III

Önce Kirillov'a gitti. Gece yarısı, saat birdi. Odanın ortasında ayakta duruyordu Kirillov.

"Kirillov, karım doğuruyor."

"Nasıl yani?"

"Basbayağı doğuruyor işte, çocuk doğuruyor."

"Yanılmıyorsunuz ya?"

"Ah, hayır, hayır, sancısı var!.. Hemen şimdi ebe, yaşlı bir kadın çağırmak gerek... Bu saatte bulabilir miyiz? Tanıdığınız yaşlı kadın çoktur sizin..."

Kirillov dalgın,

"Ne yazık ki doğurtmayı bilmiyorum," dedi. "Yani doğurtmayı değil de, doğururken... ya da... Hayır, anlatamayacağım."

"Yani doğum yapan bir kadına yardım etmek elinizden gelmez demek istiyorsunuz. Ama onu söylemek istememiştim ben zaten. Yaşlı bir kadın, yaşlı bir kadın, bir ebe istiyorum, bir hastabakıcı, hizmetçi falan!"

"Yaşlı kadın bulacağım, yalnız hemen şimdi değil belki. İsterseniz şeyin yerine ben..."

"O, olmaz. Şimdi Virginskaya'ya, ebeye gidiyorum ben."

"Cadaloza!"

"Ah, evet, Kirillov, evet, ama yine de hepsinden iyidir o! Ah, evet, saygısızca, can sıkıcı, iğrenç, kötü, dinsizce bir şey olacak böylesine büyük bir sırrın yanı sıra yeni bir varlığın ortaya çıkması!.. Ah, lanetliyor onu!.."

"İsterseniz ben..."

"Hayır, hayır, ben yokken, (ah, getireceğim Virginskaya'yı!) ara sıra benim merdivenin dibine gidip, sessizce dinleyin, ama sakın girmeyin yanına, korkutursunuz onu, ne olursa olsun, girmeyin, yalnızca dinleyin, o kadar... Ancak zorunlu olunca girin."

"Anlıyorum. Bir ruble daha var orada. Bakın. Yarın bir tavuk almak istiyordum, vazgeçtim. Çabuk koşun, elinizden geldiğince hızlı koşun. Semaver bütün gece hazırdır."

Pyotr Stepanoviç ile arkadaşlarının Şatov için kurdukları planlardan Krillov'un haberi yoktu. Onun başında dolaşan tehlikeden

daha önce de haberi olmamıştı. Yalnızca Şatov'un "o insanlarla" ilgili garip birtakım düşünceleri olduğunu biliyordu. Gerçi Avrupa'da kendisine bildirilen buyruklarla (ne var ki, yüzeyde kalan buyruklardı bunlar, yakından hiçbir şeyle ilgilenmemişti çünkü), bu işe bir bakıma karışmıştı ama, son zamanlarda her şeye boş vermiş, tüm görevlerini yüzüstü bırakmış, kendisini her türlü işten –en başta "genel sorundan– hepten geri çekmiş, olayların dışında yaşamaya başlamıştı. Pyotr Stepanoviç toplantıda Liputin'i, gerektiğinde Kirillov'un "Şatov işini" üzerine alacağına inandırmak için onun evine çağırmıştı ya, Kirillov'la konuşurken Şatov'un adını ağzına almamış, böyle bir şeyi ima bile etmemişti, (bunu akılsızca bir davranış sayıyor, Kirillov'a ise güvenemiyor olmalıydı) ertesi güne, her şeyin olup biteceği, Kirillov için ise "artık hiçbir şeyin öneminin kalmayacağı" zamana bırakmıştı bunu. Hiç değilse, Pyotr Stepanoviç, Kirillov için böyle düşünüyordu. Söz vermiş olmasına karşın, Pyotr Stepanoviç'in Şatov'un adını hiç etmediğinin Liputin de farkındaydı.

Şatov tabana kuvvet, Muravinaya Sokağı'na daldı koşarak. Böylesine uzak olduğu için, içinden bu sokağa lanet okuyor, yolun sonu gelmeyecek sanıyordu.

Virginski'nin kapısını uzun süre çalması gerekti: Evdekiler çoktan uyumuşlardı. Ama Şatov ayıp olacakmış, olmayacakmış düşünmeden, var gücüyle vuruyordu kapıya. Avluda zincirli köpek, zinciri gerilene dek koştu, öfkeli öfkeli havlamaya başladı. Sokağın öteki köpekleri de katıldılar ona. Bir yaygaradır koptu.

Sonunda Virginski'nin "gürültüye" aldırmayan, yumuşak sesi duyuldu pencereden:

"Niçin vuruyorsunuz kapıya, ne istiyorsunuz?"

Panjur açıldı, pencerenin kanadı da açıldı. Gürültüye pek aldıran Virginski'nin yaşlı kız kardeşinin cırlak sesi duyuldu bu kez:

"Kim var orada, kimdir o serseri?"

"Benim, Şatov! Karın döndü, şimdi de doğurmak üzere..."

"Doğuracaksa doğursun, bas git buradan!"

"Arina Prohorovna için geldim, onu almadan gitmem!"

"Her isteyenin keyfine gidemez Arina Prohorovna. Geceleri başkadır iş... Basın, Maşkeyeva'ya gidin, gürültü yapayım da demeyin!"

Öfkeli kadın sesi gecenin sessizliğinde çınlatıyordu ıssız sokağı. Virginski'nin onu susturmaya çalıştığı duyuluyordu. Ama yaşlı kız kardeşi itiyordu onu, geri çekilmeye yanaşmıyordu.

Şatov yine,

"Arina Prohorovna'yı almadan gitmem!" diye haykırdı.

Kız kardeşini zorla içeri aldıktan sonra seslendi Virginski:

"Bekleyin, bekleyin biraz! Rica ederim, beş dakika bekleyin Şatov, uyandıracağım Arina Prohorovna'yı, lütfen vurmayın artık, bağırmayın da... Of, ne korkunç şeyler bütün bunlar!"

Bir türlü bitmek bilmeyen beş dakikanın sonunda göründü Arina Prohorovna. Pencereden sesi duyuldu:

"Karınız mı döndü size?"

Şatov şaşırmıştı. Hiç de öfke yoktu bu seste. Olağan, buyurur bir sesti yalnızca, Arina Prohorovna başka türlü konuşamazdı zaten.

"Evet, karım geldi, doğurmak üzere şimdi."

"Marya İgnatyevna mı?"

"Evet, Marya İgnatyevna. Başka kim olabilir ki!"

Bir sessizlik oldu. Şatov bekliyordu. İçeride fısıltıyla konuşuyorlardı.

Madam Virginskaya yine sordu:

"Geleli çok oluyor mu?"

"Bu akşam saat sekizde geldi. Lütfen biraz çabuk olun."

Yine fısıldaştılar, bir karara varmaya çalışıyorlardı sanki.

"Bana bakın, yanılmıyorsunuz ya? Kendisi mi yolladı sizi bana?"

"Hayır, size o yollamadı. Bana fazla masraf ettirmemek için basit bir mahalle ebesi istiyor, ama siz merak etmeyin, ücretinizi ben ödeyeceğim."

"Pekâlâ, ödeseniz de ödemeseniz de, geliyorum. Gerçi belki unutmuştur beni ya, pek değer veririm Marya İgnatyevna'nın kendi başına buyruk duygularına. Gerekli eşyanız var mı?"

"Hiçbir şeyimiz yok, ama olacak! Olacak her şey! Olacak..."

Şatov, Lâmşin'in evine doğru yürürken şöyle düşünüyordu: "Bu adamlarda yüce gönüllülük var! İnanç ve insan... birçok yönden ayrılıkları olan iki şey bu sanırım. Belki de çok suçluyum onlara karşı!.. Herkes suçlu, herkes... herkes inansaydı bunun böyle olduğuna!.."

Lâmşin'in penceresinin panjuruna çok vurmadı. Şaşılası şeydi,

hemen açtı pencereyi Lâmşin. Yatağından, üşütme tehlikesini göze alıp yalınayak, bir atletle fırlamıştı. Oysa pek kuruntuluydu, sağlığının üzerine titrerdi. Ne var ki, böylesine acele etmesinin, duyarlı olmasının özel bir nedeni vardı: *Bizimkilerin* toplantısının onda yarattığı heyecan yüzünden akşamdan beri korku içindeydi Lâmşin. Bu saate kadar da uyuyamamıştı. Çağrılmayan, hatta hiç istenmeyen birtakım kimselerin onu ziyarete geleceklerini görür gibi oluyordu. Canını en çok sıkan, Şatov'un onları ele vereceği haberiydi... Özellikleymiş gibi tam o anda da, hızlı hızlı pencereye vurmaya başlamışlardı birden!

Karşısında Şatov'u görünce öyle korktu ki, hemen hızla çarptı panjuru, yatağına koştu. Şatov panjurları çılgın gibi yumruklamaya, bağırmaya başlamıştı.

Şatov'un yalnız geldiğini anlayan Lâmşin, aradan en azından iki dakika geçtikten sonra panjuru yeniden açmaya karar verebildi. Öfkeyle, ama korkudan titreyerek,

"Gecenin bu saatinde böyle nasıl vuruyorsunuz pencereye?" diye bağırdı.

"Tabancayı geri alın, on beş rublemi verin."

"Sarhoş musunuz siz? Haydutluktur bu yaptığınız. Üşüyeceğim, durun, omzuma bir şey alayım."

"On beş rublemi hemen şimdi verin. Vermezseniz sabaha dek pencerenizi yumruklayacağım, bağırıp çağıracağım. Kıracağım panjurlarınızı."

"Ben de bekçiyi çağırırım, götürüp deliğe tıkarlar sizi."

"Benim ağzım yok mu? Ben çağıramam mı bekçiyi? Kim daha çok korkar bekçiden, siz mi, ben mi?"

"Sizin de olabiliyormuş demek böylesine aşağılık inançlarınız... Neyi ima ettiğinizi biliyorum... Durun, durun, Tanrı aşkına vurmayın! İnsaf edin, gece vakti nasıl bulabilirim size para? Peki ama, sarhoş olmadığınıza göre, parayı ne yapacaksınız?"

"Karın döndü. On beş rubleyi bırakmıştım size, bir kez bile ateş etmedim. Alın tabancanızı, hemen şimdi alın."

Lâmşin bilinçsizce uzattı kolunu pencereden, tabancayı aldı. Bir an durdu, sonra birden başını dışarı uzattı, kendinde değilmiş gibi, sırtında soğuk bir ürperti dolaşarak,

"Yalan söylüyorsunuz," diye kekeledi; "karınızın filan geldiği yok... Paraya... parayı düpedüz kaçacağınız için istiyorsunuz."

"Delisiniz siz, nereye kaçabilirim? Sizin Pyotr Verhovenskiniz kaçsın varsın, ben buradayım. Şimdi ebe Virginskaya'nın yanındaydım, hemen kabul etti gelmeyi. Bulun bir yerden. Karım sancı çekiyor; para gerekli. Çabuk olun!"

Oynak zekâlı Lâmşin'in kafasının içinde bir sürü düşünce vardı. Ama her şey değişmişti birden, ama korku düşünmeye komuyordu onu hâlâ.

"Nasıl olur... karınız yanınızda değildi ki?"

"Bu çeşit sorularınız için kafanızı parçalayabilirim."

"Ah, Tanrım, bağışlayın, anlıyorum, şaşırdım biraz da... ama anlıyorum, anlıyorum. Ama... ama Arina Prohorovna gerçekten geliyor mu? Size gittiğini söylediniz, değil mi? Bunun yalan olduğunu siz de biliyorsunuz. Görüyorsunuz ya, görüyorsunuz ya, tek ayak üstünde kırk yalan söylüyorsunuz, görüyorsunuz ya."

"Şimdi karımın yanındadır. Bekletmeyin beni, budalaysanız suç bende mi?"

"Yalan, budala değilim ben. Kusura bakmayın, aklım almıyor bir türlü..."

Ne yapacağını bilemez bir durumda, yine panjurları kapayacak oldu. Ama Şatov öyle bağırmaya başladı ki, aceleyle uzattı başını gene.

"Ama düpedüz meskene tecavüz değil mi bu? Ne istiyorsunuz benden. Ne? Açık söyleyin. Hem düşünün ki, gecenin bu saatinde!"

"On beş ruble istiyorum, kaz kafalı!"

"Ama belki ben geri almak istemiyorum tabancayı. Hakkınız yok beni zorlamaya. Tabancayı satın aldınız, her şey bitmiştir artık, hiçbir hakkınız yok. Gece gece bu parayı dünyada veremem. Nereden bulayım on beş rubleyi?"

"Her zaman yanında paran vardır senin. On rublesini bıraktım sana, tefecinin biri olduğunu herkes bilir senin."

"Öbürsü gün gelin, duydunuz mu, öbürsü gün öğleyin tam saat on ikide gelin, o zaman hepsini veririm, hepsini, tamam mı?"

Lâmşin üçüncü kez gürültüyle kapayacak oldu pencereyi.

"Bari on ruble ver, yarın sabah erkenden de beş rubleyi verirsin."

"Hayır, öbürsü gün sabah olur, yarın vallahi veremem. İyisi mi gelmeyin, boşuna yorulmayın."

"Ver on rubleyi! Ah ne alçaksın sen!"

"Niçin bozuyorsunuz ağzınızı? Bekleyin biraz, ışık getireyim. Camı kırdınız işte... Elâlemin penceresinin dibinde gece vakti kimler böyle küfür eder? İşte!"

Pencereden küçük bir kâğıt parçası uzattı. Şatov kaptı kâğıdı. Beş rublelik bir kâğıt paraydı bu.

"Vallahi yok başka, kesseniz beni, yok. Öbürsü gün verebilirim, şimdi olup olacağı bu kadar."

"Adımımı atmam buradan, beklerim!" diye böğürmeye başladı Şatov.

"Alın, şunu da alın, bakın bunu da veriyorum, ama bundan başka yok. Avazınız çıktığınca bağırsanız da başka vermeyeceğim, evinizde ne olursa olsun, vermeyeceğim. Vermeyeceğim, vermeyeceğim!"

Son derece heyecanlanmıştı, canı sıkkındı, alnında boncuk boncuk terler birikmişti. Sonradan uzattığı iki kâğıt para birer rublelikti. Şatov'da yedi ruble olmuştu şimdi.

"Hadi neyse, yarın geliyorum. Sekiz rubleyi hazırlamazsan pestilini çıkarırım Lâmşin."

Çabucak, "Evde olmayacağım ki, budala!" diye geçirdi içinden Lâmşin.

Koşarak uzaklaşan Şatov'un arkasından öfkeyle bağırmaya başladı:

"Durun, durun! Dönün geri, durun. Doğru söyleyin, gerçekten de döndü mü karınız?"

"Salak!"

Şatov yere tükürüp, daha hızlı koşmaya başladı.

IV

Şunu da söyleyeyim, toplantıda alınan karardan Arina Prohorovna'nın haberi yoktu. Virginski eve üzgün, bitkin gelmiş, alınan karardan karısına söz etme yürekliliğini gösterememişti ama, ge-

ne de dayanamamış, yarısını –yani Verhovenski'nin Şatov'la ilgili, onun onları ele vermeye kesin kararlı olduğu üzerine sözlerini– anlatmış; ama buna inanmadığını da eklemişti. Arina Prohorovna'yı pek korkutmuştu bu. Şatov koşarak onu çağırmaya geldiğinde, önceki gece bir doğumda sabaha dek uğraştığı, pek yorgun olduğu halde, hemen kararını verip Şatov'un evine bunun için gitmişti işte. Arina Prohorovna, Şatov aklına gelince, hep şöyle düşünürdü: "Onun gibi bir sünepeden her adilik beklenir"; ama Marya İgnatyevna'nın gelişi durumu değiştirmişti. Şatov'un korkusu, yardım isterken takındığı zavallı tavrı, yalvarışları, hainin duygularında bir değişme olduğunu gösteriyordu: Sırf ötekileri mahvetmek için kendisine bile ihaneti göze almış bir insanın görünüşü, tavırları daha bir başka olmalıydı. Kısacası, Arina Prohorovna gidip kendisi görmeye karar vermişti. Karısının bu kararlılığı pek sevindirmişti Virginski'yi. Büyük bir yük kalkmıştı üstünden sanki! Bir umut bile doğmuştu içinde: Şatov'un durumu Verhovenski'nin söyledikleriyle çelişiyor gibi gelmişti ona.

Şatov yanılmamıştı. Eve döndüğünde Arina Prohorovna'yı *Marie*'nin yanında buldu. Arina Prohorovna gelir gelmez önce, merdiven dibinde dikilen Kirillov'u nefretle kovmuş; eski tanışmalarından kendisini anımsamayan *Marie* ile tanışmıştı. "Son derece iğrenç" bir ruhsal durum içinde, yani öfkeli, sinirleri bozuk, "pek yüreksizce umutsuz" bulmuştu onu. Beş dakika geçmeden tüm direnmelerini alt etmişti.

Şatov içeri girdiğinde,

"Niçin hep pahalı ebe istemediğinizi söyleyip duruyorsunuz?" diyordu. "Durumunuzun kötü olmadığı düşünceniz çok saçma. Kötü durumunuz. Basit bir yaşlı kadının ya da mahalle ebesinin doğumunuzu yaptırması durumunda kurtulma şansınız yüzde elli olur. Hem pahalı bir ebeden de daha pahalıya patlar size o zaman. Çekeceğiniz sıkıntı da cabası. Benim pahalı ebe olduğumu nereden biliyorsunuz? Sonra ödeseniz de olur ücretimi, fazla bir şey istemeyeceğim sizden. Sonucun iyi olacağına da garanti veriyorum. Benim elimde ölmezsiniz. Böyleleri çok geçti elimden... Çocuğu da hemen yarın yetimler yuvasına yollarım, sonra da köye, okula gider, bu iş de bitmiş olur. Bu arada siz sağlığınıza ka-

vuşur, iyi bir iş tutarsınız. Sonra da, zaten az olacak masrafları Şatov'a ödersiniz..."

"Olmaz... Ona yük olmaya hakkım yok."

"Akıllıca, yurttaşça duygular bunlar, ama inanın, Şatov hayalperest bir insan olmaktansa, sağduyu sahibi bir insan olmaya birazcık olsun yanaşırsa, hemen hemen hiçbir şey kaybetmeyecektir. Budalalık etmesin, ortalığı velveleye vermesin, kentte önüne gelene anlatmasın her şeyi, yeter. Zorla tutmalı onu, yoksa sabaha kadar kentteki doktorların hepsini dikecek ayağa. Bizim sokakta köpeklerin hepsini ayaklandırdı zaten. Doktor filan gerekli değil, garanti verdiğimi söyledim. Bir yaşlı kadın tutulsa fena olmazdı hani, yardım ederdi bana, ucuza gelir yaşlı kadınlar. Bununla birlikte, Şatov da işe yarayabilir. Budalalık değildir ya yalnızca elinden gelen. Elleri, ayakları var, duygularınızı incitmeden iyi yüreklilik edip eczaneye koşabilir. İyi yüreklilik de ne demek! O getirmedi mi sizi bu duruma sanki? Mürebbiyelik ettiğiniz aileden, sizinle evlenmek istediği için bencillik ederek araya tatsızlık sokup ayrılmanıza o neden olmadı mı? Duyduk hepsini... Ama sersemlemiş gibi koştu bana, bütün sokağı ayağa kaldırdı. Kimseye musallat olmam ben, sırf sizi düşünerek, sizin için geldim. Biz ebeler görev sayarız bunu kendimize, zorunluyuz da zaten. Daha evden çıkmadan söyledim bunu Şatov'a. Benim burada fazlalık olduğumu düşünüyorsanız, hadi bana eyvallah; Allah vere de bir terslik olmasa, yoksa çok kötü olur durumunuz."

Ayağa bile kalkmıştı Arina Prohorovna.

Marie öylesine zavallıydı, öylesine acı çekiyordu –doğrusunu söylemeli– olacaklardan öylesine korkuyordu ki, bırakmaya cesaret edemedi onu. Ama birden nefret etmeye başlamıştı bu kadından: Hiç de ondan söz etmiyordu, *Marie*'nin ruhunu dolduran hiç de o değildi! Ne var ki, acemi bir ebenin elinde ölmek korkusu nefretini yenmişti. Bu yüzden, Şatov'a karşı daha bir ters, daha bir amansız davranmaya başlamıştı. Sonunda tersliği o dereceye vardırdı ki, Şatov'un ona bakmasına izin vermemekle kalmadı, yüzünü ona dönmesini bile yasakladı. Sancılar ağırlaşıyordu. Lanet okumalar, hatta küfürler giderek daha öfkeli olmaya başlamıştı.

"Pekâlâ, dışarı yollarız onu," diye kesti Arina Prohorovna. "Su-

rat yok onda, korkutuyor sizi. Çarşaf gibi bembeyaz oldu! Ne dersiniz, söyleyin lütfen, gülünç tuhaf bir adam, değil mi? Komedi işte!"

Şatov karşılık vermiyordu. Karşılık vermemeye kararlıydı.

"Böyle durumlarda akıllarını yitiren aptal babalar gördüm. Ama doğrusu, böyleleri hiç değilse..."

"Kesin artık ya da bırakın beni, gebereyim! Hiç konuşmayın, açmayın ağzınızı!"

Bağırmaya başladı *Marie:*

"İstemiyorum, istemiyorum!"

"Siz de aklınızı yitirmediyseniz ağzımı açmadan edemem: Bu durumda sizin için böyle düşünüyorum. Hiç değilse işten konuşmak gerek: Söyler misiniz, bir şeyler hazırladınız mı? Siz söyleyin versin Şatov, onun bunu düşünecek durumu yok."

"Ne gerekliyse söyleyin, hazırlayalım."

"Demek hiçbir şey hazır değil."

Gerekli şeyleri saydı. Doğrusunu söylemeli, en gereklileriyle yetinmişti. Şatov'un bazı eşyaları işe yarar bulunmuştu. *Marie* anahtarını çıkardı, valizini açıp içinde bir şeyler araması için Şatov'a uzattı. Elleri titriyordu Şatov'un, bilmediği kilidi açmak için biraz fazla uğraşmıştı. *Marie* öfkelendi sonunda, ama Arina Prohorovna, Şatov'un elinden anahtarı almak için yerinden kalktığında, valizini onun açmasına asla razı olmadı, hüngür hüngür ağlayarak valizi Şatov'un açmasında diretti.

Bazı şeyler için Kirillov'a koşmak gerekti. Şatov gidiyordu ki, bağırarak geri çağırdı onu *Marie;* ancak Şatov merdiven başından dönüp de en gerekli birkaç eşya için gittiğini, bir dakika sonra geleceğini söyleyince yatıştı.

Arina Prohorovna gülümsedi:

"Size yaranmak da pek güç, doğrusu bayan. Yüzünü duvara döndürtürsünüz, size bakmasına izin vermezsiniz adamcağızın, bir dakikalığına yanınızdan ayrılınca da ağlamaya başlarsınız. Belki bir şeyler düşünmüştür. Hadi, hadi, bağırmayın artık, surat asmayın.

"Hiçbir şey düşünemez o."

"Ya-ya-ya, size sırılsıklam âşık olmasaydı dili iki karış dışarıda sokaklarda koşmaz, kentteki tüm köpekleri ayağa kaldırmazdı. Bizim pencereyi de kırdı."

V

Şatov yanına girdiğinde Kirillov hâlâ bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu odanın içinde. Öylesine dalgındı ki, Şatov'un karısının geldiğini bile unutmuştu. Dinliyor, bir şey anlamıyordu.

Onu böylesine saran düşünceden kendini bir an için zorla ayırmış gibi anımsadı birden:

"Ah, evet, evet... yaşlı kadın istemiştiniz benden... Kadın mı, yaşlı kadın mı? Durun: Bir kadın, hem de yaşlı bir kadın istemiştiniz, değil mi? Şimdi anımsadım. Gittim. Gelecek yaşlı kadın, ama şimdi değil. Yastığı alın. Daha ne istiyorsunuz? Evet... Bir dakika Şatov, içinizde sonsuz bir huzurun olduğu dakikalarınız oluyor mu hiç sizin?"

"Geceleri uyumamaya artık bir son vermenizin gerektiğini biliyorsunuzdur sanırım Kirillov."

Kirillov iyice ayılmıştı –gariptir– çok daha düzgün konuşmaya başlamıştı şimdi. Her zamankinden bile daha düzgün konuşuyordu. Bu sözleri daha önceden hazırladığı –belki yazdığı bile– belliydi.

"Beş, altısı birden gelen saniyelerim oluyor, içimi sonsuz bir huzurun doldurduğunu sezinliyorum. Yeryüzündeki hayatla ilgisi yok bunun; öteki dünyayla ilgili olduğunu söylemek istemiyorum, ama yeryüzü insanının kaldırabileceği, dayanabileceği bir şey de değil. Bedenen değişmek gerek ya da ölmek. Açık seçik, itiraz kabul etmeyen bir duygudur bu. Sanki bir anda tüm doğayı hissediyorsunuz da şöyle diyorsunuz: 'Evet, gerçek budur işte.' Tanrı evreni yaratırken her günün sonunda 'evet, gerçek budur, iyidir bu,' diyordu. Bu... bu bir duygululuk değil, sevinçtir yalnızca. Hiçbir şeyi bağışlamıyorsunuz, bağışlayacağınız bir şey yok çünkü. Sevmiyorsunuz gerçekte, sevgiden de yüce bir şey bu! Bunun en korkunç yanı da böylesine açık seçik olması, içinde bu denli sevinç bulunması. Beş saniyeden çok sürse ruh dayanamayacak, kaybolmak zorunda kalacak. Bu beş saniyede tüm hayatı yaşıyorum, hayatımı veririm de ona, değer çünkü. On saniye dayanabilmek için bedenen değişmek gerek. Kişioğlunun doğurmaya bir son vermesinin gerektiği kanısındayım. Amaca erişilmişse, çocuklar niye, gelişme niye? *İncil*'de, hayata dönüldüğünde doğurma diye bir şe-

yin olmayacağı, herkesin Tanrı melekleri gibi olacağı yazılıyor. Bir imadır bu. Karınız doğurmak üzere mi?"

"Sık sık mı geliyor bu duygular size, Kirillov?"

"Üç günde bir, haftada bir."

"Sara nöbeti geliyor mu?"

"Hayır."

"Gelecek demektir. Dikkat edin kendinize Kirillov. Saranın çoğunlukla böyle başladığını duydum. Nöbetlerden önceki bu duyguyu bir saralı ayrıntılarıyla anlatmıştı bana. Anlattığı şeyler sizinkiyle noktası noktasına aynı. Beş saniyeden fazla olsa dayanılmaz diyordu o da. Muhammed'in ibriğini anımsayın. Atıyla cenneti dolaşıp dönünceye dek boşalmamıştı içindeki su. Bu ibrik de aynı beş saniyeyi gösteriyor. İçinizi dolduran huzuru da pek andırıyor, oysa Muhammed de saralıydı. Dikkat edin kendinize, Kirillov, saraya yakalanacaksınız!"

Hafifçe gülümsedi Kirillov.

"Zaman yok ki yakalanayım."

VI

Gece geçti. Şatov'u dışarı yolladılar birkaç kez. Bağırıp çağırdılar ona, sonra gene içeri çağırdılar. *Marie* canından son derece korkmaya başlamıştı. "Muhakkak, muhakkak!" yaşamak istediğini, ölmekten korktuğunu söylüyordu bağıra bağıra: "Lazım değil, lazım değil!" diye yineliyordu. Arina Prohorovna'nın yerinde başka biri olsaydı durumu pek kötü olurdu. Yavaş yavaş iyice avcunun içine almıştı hastasını. *Marie* çocuk gibi her sözüne, her bağrışına boyun eğiyordu. Arina Prohorovna yumuşaklığı bırakmış, sertliği almıştı ele. Sonra işini de ustalıkla yürütüyordu. Ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Bir ara Arina Prohorovna'nın aklına Şatov koşarak merdiven başına çıksın, dua etmeye başlasın diye esti, sonra da gülmeye başladı. Marie de, bu gülüş onun durumunu hafifletmiş gibi öfkeli, alaylı alaylı gülümsedi. Sonunda hepten kovdular Şatov'u. Rutubetli, soğuk bir sabahtı. Dün Erkel geldiğinde olduğu gibi yine yüzünü duvara dönüp köşede durdu. Yaprak gibi titriyordu.

Düşünmekten korkuyordu, ama aklı, düşte olduğu gibi, yakın gelecekte olacakların düşüncesine saplanmıştı bir kez. Hayaller durmadan kendilerine çekiyorlardı onu. Sonra da çürümüş iplik gibi kopuveriyorlardı. Sonunda odadan gelen iniltilerin yerini korkunç, dayanılmaz, inanılmaz çığlıklar aldı. Kulaklarını tıkamak istedi Şatov, ama olmadı, yere diz çöküp bilinçsizce, *"Marie, Marie!"* diye mırıldanmaya başladı. İşte, sonunda yeni bir çığlık duyuldu. Şatov'u irkiltti bu çığlık. Hemen ayağa fırladı; doğan çocuğun zayıf, titrek çığlığıydı bu. Haç çıkardı Şatov, odaya daldı. Arina Prohorovna'nın kollarında küçücük elleri, ayakları olan, kırmızı, buruş buruş bir şey korku derecesinde umutsuz, hafif bir esintiyle havada kalıvermiş bir tüy gibi çabalayıp duruyordu. Ama bağırıyor, yaşamaya onun da hakkının olduğunu duyuruyordu sanki... *Marie* baygın gibi yatıyordu karyolada, ama aradan bir dakika geçince açtı gözlerini, tuhaf tuhaf baktı Şatov'a: Pek bir değişikti bu bakış, Şatov anlayacak güçte değildi onu henüz, ama *Marie*'nin ona şimdiye dek böyle hiç bakmadığını biliyordu.

Marie hastalıklı bir sesle Arina Prohorovna'ya sordu:

"Erkek mi? Erkek mi?"

Ebe, çocuğu kundaklarken, bağırarak,

"Erkek!" diye karşılık verdi.

Kundakladıktan sonra, aralarına bebeği koyacağı, karyolada enlemesine duran iki yastığı düzeltmek için onu bir dakikalığına Şatov'a verdi. *Marie* gizliden, Arina Prohorovna'dan korkuyormuş gibi göz kırptı Şatov'a. Beriki hemen anladı, çocuğu yanına götürdü.

Marie gülümseyerek bitkin,

"Ne... hoş bir çocuk..." diye fısıldadı.

Mağrur Arina Prohorovna, Şatov'un yüzüne bakıp neşeyle gülümsedi:

"Uf, nasıl da bakıyor! Yüzüne bakın hele!"

Marie'nin çocuk için söylediği sözün etkisiyle yüzü aydınlanan Şatov bön bön ebeye bakarak,

"Neşelenin, Arina Prohorovna..." diye mırıldandı, "büyük bir mutluluktur bu...

Arina Prohorovna sağa sola koşarken, ortalığı toplarken –kürek mahkûmu gibi çalışıyordu– neşeyle,

"Büyük mutluluğunuz nereden geliyor?" dedi.

"Yeni bir varlığın yeryüzüne gelmesi esrarlı bir olaydır, anlaşılması güç bir olay Arina Prohorovna, ne yazık ki anlayamıyorsunuz bunu!"

Şatov karmakarışık, kesik kesik, mırıldanarak konuşuyordu. Sanki kafasının içinde bir düşünce serseri serseri dolaşıyor, onun isteği olmadan ruhundan dışarı dökülüyordu.

"İki kişi vardı, birden yeni bir ruh, her şeyi tamam, insanın yaratamayacağı üçüncü bir insan geliyor aralarına. Yeni bir düşünce, yeni bir sevgi, kişiyi korkutuyor bile... Evrende bundan yüce bir şey yoktur!"

Arina Prohorovna yürekten, şen bir kahkaha attı:

"Amma da yaptınız!" dedi. "Canlı hücrenin gelişmesidir bu yalnızca, o kadar. Esrar falan da söz konusu değildir burada. Bu hesapça her sinek bir sır taşımalı. Ama ne var bakın: Fazlalık olan insanlar hiç doğmamalılar. Önce öyle yapın ki, fazlalık olmasınlar onlar, sonra doğurun. Yarın öbürsü gün yetimler yuvasına götürürüm onu... Zaten böylesi daha iyi."

Şatov gözlerini yere dikip, kararlı bir sesle,

"Benim yanımdan yetimler yuvasına hiçbir zaman gidemez o," dedi.

"Evlat mı edineceksiniz onu?"

"Evladımdır zaten."

"Soyadı Şatov'dur kuşkusuz. Yasal olarak soyadı Şatov'dur. Hem evlatlık edinip kendinizi iyi insan belletmeye de ihtiyacınız yok sizin. Böyle şeyler dedikodu çıkmasına neden olur. Pekâlâ, nasıl isterseniz öyle olsun, yalnız bakın ne diyeceğim, (ortalığı toplamayı bitirmişti sonunda) ben gitsem iyi olacak artık. Öğlene doğru yine gelirim, gerekirse akşam da gelirim. şimdi gidebilirim artık, durumu iyi çünkü, öteki hastalarıma da uğramalıyım. Çoktan bekliyorlardır beni. Buralarda yaşlı bir kadın olacak Şatov, bu işlerden anlar ama, siz yine de yalnız bırakmayın hastayı. Başucunda oturun, belki ihtiyaçları olur size. Marya İgnatyevna artık kovmayacağa benzer sizi... hadi, hadi, izninizle..."

Şatov dış kapıya kadar geçiriyordu onu, kapıya yaklaştıklarında,

"Çok güldürdünüz beni," dedi. "Aklıma geldikçe güleceğim. Pa-

ra almayacağım sizden. Uykuda aklıma gelse, gülerim. Sizin bu gece olduğunuz kadar gülünç bir şey görmedim ömrümde."

Son derece keyifli gitti. Şatov'un tavırlarından, konuşmalarından onun "baba olmaya hazırlandığı, pek aşağılık bir insan olduğu" gün gibi açıktı. Öteki hastasına gitmek için yolunu uzatma pahasına, bunu Virginski'ye haber vermek için eve uğradı.

Şatov odaya dönünce ürkek ürkek,

"*Marie,* gerçi pek güç olacağını anlıyorum ama, biraz uyumanın sana yarayacağını söyledi..." diye başladı. "Şuracıkta, pencerenin dibinde oturup bekleyeyim seni, ha ne dersin?"

Gidip kanepenin arkasındaki pencerenin dibinde oturdu, öyle ki *Marie* göremezdi onu. Ama aradan bir dakika geçmemişti daha, yanına çağırdı onu *Marie,* tiksinir bir tavırla yastığını düzeltmesini rica etti. Yastığı düzeltmeye koyuldu Şatov. *Marie* öfkeli öfkeli duvara bakıyordu.

"Olmadı, of, olmadı... Ne beceriksizsiniz!"

Bir kez daha düzeltti Şatov.

Marie yüzüne bakmamaya elinden geldiğince çalışarak tuhaf bir sesle,

"Bana doğru eğilin," dedi birden.

Ürperdi Şatov, ama eğildi:

"Daha, daha... olmadı... daha gelin..."

Sol kolunu birden Şatov'un boynuna doladı; ıslak bir öpücüğün sıcaklığını duydu Şatov alnında.

"*Marie!*"

Dudakları titriyordu *Marie*'nin. Tutuyordu kendini, ağlamıyordu. Aceleyle doğruldu, gözlerinin içi ışıl ışıl,

"Nikolay Stavrogin alçağın biridir!" dedi.

Sonra kesilen bir fidan gibi güçsüz, yüzüstü yastığa düştü, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Avcunun içindeki Şatov'un elini var gücüyle sıkıyordu.

O andan sonra hiç uzaklaştırmadı onu yanından, gelip başucunda oturmasını istedi. Konuşamıyordu, ama gözlerini yüzünden ayırmıyor, sınırsız mutluymuş gibi gülümsüyordu ona. Saf, küçük bir kız çocuğu oluvermişti birden sanki. Her şey bir anda değişmiş gibiydi. Şatov'a gelince, küçük bir çocuk gibi kâh ağlıyor kâh

bir şeyler söylüyordu. Hastalıklı, duygulu, tuhaf bir durumu vardı. İkide bir ellerini öpüyordu *Marie*'nin. *Marie* hazla –belki de ne dediğini anlamadan– onu dinliyor, güçsüz eliyle saçlarını okşuyor, düzeltiyor, seyrediyordu. Şatov, Kirillov'dan, şimdi "yeni baştan, ölünceye dek" nasıl mutlu yaşamaya başlayacaklarından, Tanrı'nın varlığından söz ediyor, her şeyin çok hoş olduğunu söylüyordu... Heyecan içinde, mutlu, bakmak için çocuğu aldılar yattığı yerden.

Şatov onu kucağında havaya kaldırarak,

"*Marie,*" diye bağırdı, "eski saçmalıklara, yüzkarasına, uyuşukluğa paydos artık, değil mi? Gel, bu yeni yolda üçümüz birden, çalışıp didinelim, evet, evet!.. Ah, evet! Adını ne koyacağız *Marie*?"

"Adını mı ne koyacağız?" dedi.

Yüzünü derin bir hüzün kaplamıştı birden. Ellerini ovuşturdu, Şatov'un yüzüne sitemli baktı, yüzükoyun yastığa attı kendini.

Şatov üzgün bir korkuyla,

"*Marie,* ne oluyor sana?" diye haykırdı.

"Siz de, siz de... Ah, hain!"

"*Marie,* bağışla beni *Marie*... Adını ne koyacağımızı sordum sadece. Bilmiyorum..."

Marie gözyaşlarıyla ıpıslak olmuş, kızarmış yüzünü kaldırdı yastıktan.

"İvan, İvan koyacağız, başka bir korkunç ad koyacağımızı düşünebiliyor musunuz yoksa?"

"Sakin ol biraz *Marie,* sinirlerin çok bozuk!"

"Bunu sinirlerimin bozukluğuna vermeniz de yeni bir kabalık değil mi? Bahse girerim ki adının... o korkunç ad olmasını söyleseydim hemen onaylardınız, fark etmezdiniz bile! Ah, hainler, hepiniz, hepiniz aşağılık insanlarsınız!"

Yarım dakika sonra barıştılar kuşkusuz. Şatov uyumaya razı etti onu. Uyudu *Marie,* ama Şatov'un elini bırakmadan. Sık sık uyanıyor, onun gideceğinden korkuyormuş gibi yüzüne bakıyor, gene dalıyordu.

Kirillov yaşlı kadını, "kutlamak" için yolladı. Onunla sıcak çay, yeni kızartılmış köfte, "Marya İgnatyevna" için francalayla et suyu da yollamıştı. Hasta iştahla içti et suyunu, yaşlı kadın da bu arada çocuğun kundağını değiştirdi. *Marie,* Şatov'u köftelerden yemeye zorladı.

Zaman geçiyordu. Şatov sandalyede, başını *Marie*'nin yastığına dayayıp uyuyakalmıştı. Sözünde duran Arina Prohorovna içeri girdiğinde böyle buldu ikisini. Neşeyle uyandırdı onları, gerekli bazı şeyleri anımsattı *Marie*'ye, çocuğa baktı, Şatov'a dışarı çıkmasını söyledi gene. Sonra "eşleri" biraz hafifsemeyle, biraz kibirli bir tavırla yalnız bırakarak yine öyle memnun, gitti.

Şatov uyandığında ortalık iyice kararmıştı. Aceleyle mumu kaptı, yaşlı kadına koştu. Ama merdivenin son basamaklarını iniyordu ki, sessiz, sakin adımlarla yukarı çıkan bir adam görünce şaşırdı. Erkel'di bu. Şatov alçak sesle,

"Durun!" diye fısıldadı.

Kolundan yakalayıp geri, avlu kapısına götürdü onu.

"Burada bekleyin beni, şimdi geliyorum, hepten, hepten unutmuştum sizi! Ah, nasıl anımsattınız bana kendinizi."

Öylesine acele ediyordu ki, Kirillov'un yanına bile uğramadı. Yaşlı kadını dışarı çağırdı. Şatov, "onu yalnız bırakmayı düşünebildiği" için öfkelendi, umutsuzluğa düştü *Marie*. Şatov heyecanla,

"Ama," diye haykırdı, "son olacak bu! Yeni bir ufuk var önümüzde şimdi, geçmişin korkulu olaylarını da bir daha hiç anmayacağız, hiç!"

Uzun süre dil döküp kandırdı onu sonunda. Saat tam dokuzda döneceğine de söz vermişti. Hararetle öptü onu, çocuğu da öptü, Erkel'in yanına koştu.

Skvoreşniki'de Stavroginler koruluğunun şimdi çam ağaçları dikili olan en ucundaki ıssız yere doğru yola çıktılar. Kendisine emanet edilen baskı makinesini Şatov bir buçuk yıl önce oraya gömmüştü. Konaktan hiç görünmeyen, karanlık, ıssız oldukça uzak bir köşeydi burası. Filippov'un evinden oraya varıncaya kadar üç buçuk, belki de dört versta yol yürümek gerekiyordu.

"Yayan mı gideceğiz yoksa? Bir araba tutayım bari."

Erkel itiraz etti.

"Çok rica ediyorum, araba tutmayın, bunun üzerinde özellikle durdular. Arabacı da bir tanık olabilir."

"Eh... nasıl isterseniz öyle olsun! Benim için bir şey değişmez, yeter ki bir an önce bitsin bu iş, bitsin!"

Çabuk çabuk yürüyorlardı.

"Erkel, çocuksunuz daha siz!" diye haykırdı Şatov. "Hiç mutlu oldunuz mu siz?"

Erkel pek ilgilenmiş bir tavırla,

"Öyle anlaşılıyor ki, siz çok mutlusunuz," dedi.

ALTINCI BÖLÜM

Pek Sıkıntılı Gece

I

O gün Virginski iki saatlik bir zamanını ayırarak, *bizimkileri* bir bir dolaşmak, artık Şatov'un onları ele vermeyeceğini, çünkü karısının ona döndüğünü, çocuğu olduğunu, "insan kalbini bildiği için bunu kesinlikle söyleyebileceğini", bu anda onun tehlikeli olabileceğinin akıl alacak bir şey olmadığını haber vermek için evden çıkmıştı. Ama şaşılacak şeydir. Erkel sessiz, gözlerinin içine bakarak onu dinlemiş; açık açık sorduğu, "Saat altıda gidecek misiniz?" sorusuna son derece içten gülümseyerek, "Gideceğim elbette," yanıtını vermişti.

Lâmşin battaniyeyi başına çekmiş, yatıyordu. Oldukça ciddi hastaya benziyordu. Odasına giren Virginski'den korktu. Konuşmaya başlayınca da battaniyenin altından kollarını birden çıkarıp sallamaya, onu rahat bırakması için yalvarmaya başladı. Ama Şatov üzerine anlattıklarının hepsini dinledi yine de. Ne var ki hiç kimsenin evde olmadığı haberine nedense pek şaştı. Lâmşin, Fedka'nın öldürüldüğünü biliyordu (Liputin'den duymuştu); çabuk çabuk, karmakarışık konuşarak bildiklerini anlattı. Şaşırma sırası bu kez Virginski'deydi. Onun "gitmeli mi, gitmemeli mi bu durumda?" sorusuna Lâmşin yine elini kolunu sallayarak, "bir şey bilmediğini, yalnız kalmak istediğini," söyleyip yalvarmaya başladı.

Virginski eve canı sıkkın, pek telaşlı dönmüştü. Durumu ailesinden gizli tutmak da ağır geliyordu ona. Her şeyini karısına açmaya alışmıştı. Hem o dakikada ateşli beyninde planla ilgili, yepyeni bir düşünce yanmaya başlamasaydı belki o da Lâmşin gibi yatağa düşerdi. Ama bu yeni düşünce güç vermişti ona. Üstelik zamanın gelmesini sabırsızlıkla beklemeye başlamış, toplantı yerine gitmek için evden biraz erken bile çıkmıştı.

Stavroginlerin büyük koruluğunda pek hüzün verici bir köşeydi burası. Bu yeri görmek için sonra gittim oraya. O soğuk sonbahar akşamında elbette hüzün verici olacaktı orası. Bir çeşit botanik parktı burası. Yüzyıllık, kocaman kocaman çamlar karanlıkta belirsiz, hüzün verici lekeler gibi görünüyordu. Zifiri bir karanlık vardı. Pyotr Stepanoviç, Liputin, sonra da Erkel fenerlerle geldiler. Niçin, ne zaman yapıldığı bilinmeyen, kaya parçalarından gülünç bir mağara vardı burada. Mağaranın içindeki masa, kanepe çoktan çürümüştü. Sağ yanda iki yüz adım ötede koruluğun üçüncü havuzu bitiyordu. Bu üç havuz, konaktan başlayarak, koruluğun bir, bir buçuk versta ötedeki sonuna kadar peş peşe uzanıyordu. Herhangi bir gürültünün, çığlığın, hatta silah sesinin sahiplerince terk edilmiş Stavroginlerin konağında oturanların kulağına gidebileceği olacak şey değildi. Nikolay Vsevolodoviç'in dün ayrılmasından, Aleksey Yegoraviç'ın da gitmesinden sonra koca evde –nasıl demeli– suya sabuna dokunmayan cinsten dört beş kişi kalmıştı. Zaten bu kapalı insanlardan biri, yardım isteyen iniltiler ya da çığlıklar duysa, korkmakla kalacaklarına, hiçbirinin sobanın arkasındaki kerevetten, sıcacık yatağından inmeyeceğine rahatlıkla güvenebilirdi.

Altıyı yirmi geçe Şatov'u getirmeye giden Erkel dışında hemen herkes toplanma yerindeydi. Bu kez Pyotr Stepanoviç geç kalmamış, Tolkaçenko ile gelmişti. Tolkaçenko keyifsiz, endişeliydi. Yapmacık, küstah-kibirli kararlılığı kaybolmuştu. Pyotr Stepanoviç'in yanından hiç ayrılmıyordu. Birdenbire ona son derece bağlanmış gibiydi: İkide bir heyecanlı heyecanlı bir şeyler fısıldıyordu kulağına. Ama beriki hemen hiç yanıt vermiyordu ona ya da ondan kurtulmak için yüzünü buruşturarak bir şeyler homurdanıyordu.

Şigalev'le Virginski, Pyotr Stepanoviç'ten biraz önce gelmişlerdi. O gelince derin, bile bile olduğu belli bir sessizlik içinde biraz yana

çekilmişlerdi. Pyotr Stepanoviç feneri kaldırdı; kaba, hakaret dolu bir dikkatle yukarıdan aşağı süzdü onları. "Konuşmak istiyorlar," diye geçirdi içinden.

"Lâmşin yok mu?" diye sordu Virginski'ye. "Hasta olduğunu kim söyledi?"

Lâmşin ağacın arkasından çıktı.

"Buradayım," dedi.

Kalın bir palto giymiş, boynuna yün bir atkı sarmıştı. Öyle ki, fenerle bile yüzü görünmüyordu.

"Öyleyse yalnız Liputin yok?"

Liputin, mağaradan çıktı sessizce. Pyotr Stepanoviç yine kaldırdı feneri.

"Niçin girdiniz oraya. Niçin çıkmadınız dışarı?"

Liputin, söylemek istediğini kendisi de pek bilemeden,

"Sanırım hepimiz istediğimizi yapmakta... özgürüz," diye mırıldandı.

Pyotr Stepanoviç ilk kez yükseltti sesini (hayli etkili olmuştu bu):

"Baylar, sanırım burada boşuna gevezelik edecek durumumuzun olmadığını biliyorsunuzdur. Dün her şey tekrar tekrar söylendi. Ama belki biriniz bir şey söylemek istiyordur, yüzlerinizden öyle anlıyorum. Bir şey söyleyecek olanınız varsa, rica ederim acele etsin. Allah kahretsin, zaman yok, belki şimdi getirir onu Erkel..."

Nedense onayladı onu Tolkaçenko:

"Kesin getirecektir."

Liputin yine niçin sorduğunu bilmiyormuş gibi,

"Yanılmıyorsam önce makine teslim edilecek?" diye sordu.

Pyotr Stepanoviç feneri onun yüzüne doğru kaldırdı.

"Makineyi kaybedecek değiliz herhalde. Makinenin gerçekten alınmayacağını dün kararlaştırmıştık. Sadece nereye gömülü olduğunu göstersin size, yeter. Biz sonra çıkarırız onu oradan. Şu mağaranın bir yerinden on adım ötede bir yerde olduğunu biliyorum ya... Hay Allah, nasıl unuttunuz bunu Liputin? Sizin onu yalnız karşılamanız kararlaştırılmıştı, sonra da biz çıkacaktık ortaya... Sormanız çok tuhaf, yoksa iş olsun diye mi sordunuz?"

Liputin canı sıkkın, susuyordu. Hepsi susuyordu. Rüzgâr çamların tepelerini sallıyordu.

Pyotr Stepanoviç sabırsızlıkla bozdu sessizliği:

"Ama umarım herkes görevini yapacaktır baylar."

Virginski elini kolunu sallayarak, heyecanlı, çabuk çabuk konuşmaya başladı.

"Şatov'un karısının ona döndüğünü, bir çocuk doğurduğunu biliyorum. (Sözcükler güç çıkıyordu ağzından). İnsan kalbini bildiğim için... kesinlikle şunu söyleyebilirim ki, artık ele vermez bizi... çünkü mutluluk içinde yüzüyor... öyle ki, belki de hiçbir şey yapmamak gerekir bu durumda..."

Durdu: Soluğu kesilmişti.

Pyotr Stepanoviç ona doğru yürüdü.

"Bay Virginski, birdenbire mutlu olsanız tehlikeyi, hatta mutluluğunuzu yitirmeyi göze alarak mutluluktan önde saydığınız bir yurttaşlık görevinizi yerine getirir misiniz? Hainleri ele verir misiniz demiyorum, böyle bir şey yok çünkü."

Tüm bedeni titremeye başlamıştı Virginski'nin,

"Hayır, geri kalmazdım bunu yapmaktan!" dedi. "Asla geri kalmazdım!"

"Alçak olmaktansa yine mutsuz olmayı mı yeğlerdiniz?"

"Evet, evet... Hepten karşıyım buna... su katılmamış bir alçak olmayı yeğlerdim... yani hayır... hiç de alçak değilse de, tersine, alçak olmaktansa hepten mutsuz olmayı isterdim."

"Eh, şunu da bilesiniz ki, bizleri ele vermeyi bir yurttaşlık görevi, ilkelerine uygun bir iş sayıyor. Buna delil de, her ne kadar suçlarının çoğu bağışlanacaksa da, bunu yapmakla kendini bile bile tehlikeye atmasıdır. Böyle bir insandan her şey beklenir. Hiçbir mutluluk yolundan çeviremez onu. Bir gün sonra aklı başına gelir, kendine sitem ederek gider, yapar yapacağını. Üstelik, üç yıl sonra karısının ona dönmesinde, Stavrogin'den peydahladığı çocuğu doğurmasında mutlu bir yan da görmüyorum ben."

Şigalev ısrarlı bir sesle atıldı birden:

"Ama bizi ele vermek istediğini belli eden bir davranışını da görmedik."

"Ben gördüm," diye haykırdı Pyotr Stepanoviç. "Ele verecektir bizi, bu konuşmalarınız da son derece budalaca oluyor baylar!"

Birden köpürdü Virginski:

"Ben," dedi, "karşıyım buna... bütün kalbimle karşıyım... Şunu istiyorum ki... Bakın ne istiyorum: Buraya gelince hepimiz birden karşısına çıkalım, soralım ona: Kuşkularımız doğruysa, namus sözü alalım ondan, bırakalım. Yargılayalım onu burada. Önce saklanıp sonra hep birden üzerine atılmaya karşıyım ben."

"Genel sorunu namus sözüne bağlamak, ahmaklığın daniskasıdır! Allah kahretsin, ne budalaca düşünceler bunlar, baylar! Peki, tehlike baş gösterdiğinde ne yapacaksınız?"

Virginski hep aynı şeyi söylüyordu:

"Karşıyım buna, karşıyım."

"Böğürüp durmayın öyle. Islık sesini duymayacağız. Baylar, Şatov... (Tuh, Allah kahretsin, ne aptalca şeyler bunlar!) Şatov'un Panislavist, yani en kuş beyinli insanlardan biri olduğunu söylemiştim size... Ama bırakın, önemi yok bunların! Ne söyleyeceğimi şaşırıyorum!.. Baylar, Şatov öfkeli, kin besleyen bir insandı. İsteyerek ya da istemeyerek topluluğa üye olduğu için son ana kadar, öfkeli bir kişi olarak ondan genel sorun için yararlanabileceğimi umuyordum. Kesin emirlere karşın, korudum onu, bağışladım... Hiç değmezken, yüzlerce kez bağışladım onu! Ama sonunda bizi ele vermeye kalkıştı. Neyse, boşverin!.. Biriniz sıvışmayı denesin hele! Hiçbirinizin işi bırakmaya hakkı yoktur! Canınız çekerse öpüşebilirsiniz bile onunla, ama bir namus sözü uğruna her şeyi feda etmeye hakkınız yoktur! Domuz yavruları, hükümete satılmışlar yapar bunu!"

"Kim satılmış hükümete?" diye mırıldandı Liputin.

"Belki de siz. Sussanız iyi edersiniz Liputin, iş olsun diye konuşuyorsunuz. Tehlike anında korkanların tümü satılmıştır baylar! Son anda tabanları yağlayıp, 'Af, affedin beni, her şeyi anlatacağım!' diye bağıra bağıra kaçan ödlekler her zaman bulunur. Ama şunu bilesiniz ki baylar, ne anlatsanız, kimleri ele verirseniz verin, artık affedilemezsiniz. Cezanızı ne kadar hafifletirlerse hafifletsinler, yine de Sibirya'yı boylar her biriniz. Üstelik öteki kılıçtan da kurtulamazsınız. Hem hükümetin kılıcından keskindir öteki..."

Pek öfkeliydi Pyotr Stepanoviç, sözü uzatıyordu. Şigalev kararlı bir tavırla ona doğru üç adım attı. Her zamanki tavrıyla, kendinden emin, ölçülü, başladı (hem sanırım, ayaklarının altındaki top-

rak kaysa bile, ses tonunu zorlamaz, ölçülü konuşmasının bir notasını değiştirmezdi):

"Dün akşamdan şu dakikaya kadar düşündüm durum üzerinde. Her şeyi enine boyuna inceledikten sonra hazırlanılarak işlenen bir cinayetin daha bir yararlı, önemli işe verilebilecek pek değerli zamanın kaybından başka bir şey olmadığı; üstelik bunun, temiz yürekli sosyalistler yerine, basit düşünceli, çoğunlukla politikacı insanların etkisi altında kalınarak soruna her zaman en çok zararlı olan kötü yola sapmak olduğu sonucuna vardım. Buraya sırf hazırlanan bu cinayete karşı olduğumu söylemek, sonra da, neden bilmiyorum, tehlikeli dediğiniz bu andan sonra ayrılmak için geldim. Bu tehlikeden korktuğum ya da öpüşmeye hiç de hevesli olmadığım Şatov'a acıdığım için değil, bu iş programımla taban tabana zıt olduğu için gidiyorum. Sizi ele vermem ya da hükümetçe satın alınmam konusunda gönlünüz rahat olsun: Ele vermeyeceğim sizi."

Dönüp yürüdü.

"Allah kahretsin," diye haykırdı Pyotr Stepanoviç; "onlarla karşılaşıp Şatov'u uyaracak!"

Tabancasını çıkardı. Tetiğin kurulmasından çıkan tık sesi duyuldu.

Şigalev geri döndü.

"Şatov'la yolda karşılaşırsam belki de kendisiyle selamlaşacağıma, ama onu uyarmayacağıma inanabilirsiniz."

"Bunun hesabının sizden sorulabileceğini de biliyor musunuz, Bay *Furyer*?"

"Benim *Furyer* olmadığımı bilmenizi isterim. Beni bu tatlı, soyut gevezeye benzetmekle, yazım sizde olsa bile, ondan hiç haberiniz olmadığını göstermiş oluyorsunuz. Öç almanıza gelince, size şunu söyleyeyim, boşuna kurdunuz tetiği: Şu anda hiçbir işinize yaramaz bu. Yarın ya da öbür gün yapacak olursanız aynı şeyi, beni öldürmekle başınıza gereksiz bir dert almaktan başka bir kazancınız olmaz: Beni öldürürsünüz, ama er geç yine de benim söylediğime geleceksiniz. Hoşça kalın."

Tam bu anda iki yüz adım öteden bir ıslık sesi duyuldu. Havuzun bulunduğu yandan gelmişti ses. Dün konuşulduğu gibi, Lipu-

tin de ıslıkla karşılık verdi hemen (bunun için, oldukça zayıf soluğuna güvenemediğinden, sabah pazardan bir kapik verip kilden bir çocuk düdüğü almıştı). İçinde bir kuşku doğmasın diye Erkel, yolda bir ara Şatov'a, ıslıkla işaretleşeceklerini söylemişti.

Şigalev inandırıcı bir sesle,

"Merak etmeyin," diye fısıldadı. "Uzaklarından geçeceğim, görmeyecekler bile beni."

Sonra yavaş yavaş, adımlarını çabuklaştırmadan eve yollandı.

Bu korkunç olayın nasıl geçtiği şimdi bütün ayrıntılarıyla biliniyor. Önce tam mağaranın önünde Liputin, Erkel'le Şatov'u karşıladı; Şatov selamlaşmadı onunla, elini de uzatmadı, ama hemen aceleci bir sesle, çabuk çabuk konuşarak,

"Kürek nerede, bir feneriniz de yok mu?" diye sordu. "Korkmayın, hiç kimsecikler yoktur buralarda, şimdi burada top atılsa Skvoreşniki'de duyulmaz! Makine burada, işte tam burada..."

Gerçekten de mağaranın arka köşesinden ormana doğru on adım uzaklıkta bir yere topuğuyla vurdu. Tam bu anda ağacın arkasında saklanan Tolkaçenko atıldı üzerine, Erkel ise arkadan, kollarından yakaladı. Liputin önden saldırdı. Üçü birden bir anda yere yıktılar onu. Bu sırada Pyotr Stepanoviç elinde tabancasıyla çıktı ortaya. Şatov'un bir an başını ondan yana çevirdiği, onu gördüğü, tanıdığı söyleniyor. Üç fener aydınlatıyordu sahneyi. Kısa, umutsuz bir çığlık attı Şatov; bağırmasına izin vermediler: Pyotr Stepanoviç dikkatlice, sert bir hareketle tabancayı alnına dayadı ve tetiği çekti. Patlama belki pek gürültülü olmamıştı, hiç değilse Skvoreşniki'den bir şey duyulmamıştı. Ancak o anda üç yüz adım ötede olan Şigalev çığlığı da, tabanca sesini de duymuştu. Ama sonra, tanıklık ederken geri dönmediğini, hatta durmadığını söyledi. Bir anda ölmüştü Şatov. Her şeyi Pyotr Stepanoviç yönetiyordu (soğukkanlı olduğunu hiç sanmıyorum). Çömelip aceleyle, ama kararlı bir tavırla ölünün ceplerini aradı. Parası yoktu (para çantası Marya İgnatyevna'nın yastığının altında kalmıştı). Boş birkaç kâğıt buldu: Bir pusula, bir kitabın adı, bunca zaman cebinde niçin kaldığı bilinmeyen, Avrupa'daki meyhanenin birine ödenmiş üç yıl öncesine ait bir hesap pusulası. Pyotr Stepanoviç kâğıtları cebine koydu. Birden ötekilerin toplanmış, cesedi seyrettikle-

rini, boş durduklarını görünce kabaca, öfkeyle söylenmeye başladı. Ayılan Tolkaçenko ile Erkel koştular, daha sabahtan mağaranın içinde hazırladıkları her biri yirmi funt ağırlığında, her işi tamam, yani sicimle sıkı sıkı bağlı iki taşı getirdiler. Cesedi en yakın (üçüncü) göle kadar taşıyıp suya atmayı kararlaştırmış oldukları için, taşların birini ayaklarına, birini boynuna bağlamaya koyuldular. Pyotr Stepanoviç yalnız başına bağlıyordu. Tolkaçenko ile Erkel ise taşları tutuyor, sırayla ona veriyorlardı. Önce Erkel verdi, Pyotr Stepanoviç homurdanarak, küfrederek cesedin ayaklarını birbirine, sonra da bu taşa bağlarken Tolkaçenko bu uzun süre içinde, istendiği anda hiç geciktirmeden verebilmek için saygılı bir tavırla öne eğilmiş, getirdiği taşı kucağında tutuyordu. Yükünü yere koymayı bir an bile geçirmemişti aklından. Pyotr Stepanoviç iki taşı da bağladıktan sonra oradakilerin yüzüne bakmak için doğrulduğunda, birden bir tuhaflık, hiç beklenilmeyen, hemen hepsini şaşırtan bir olay oldu.

Yukarıda da söylendiği gibi, Tolkaçenko ile Erkel'den başka hiç kimsenin bir şey yaptığı yoktu, hepsi bakıyorlardı. Virginski gerçi herkesle birlikte atılmıştı Şatov'un üzerine ama, tutmamıştı bir yerinden, kıskıvrak yakalanmasına da yardım etmemişti. Lâmşin ise tabancanın patlamasından sonra katılmıştı gruba. Sonra, cesetle belki on dakika süren bu uğraş sırasında bir ölçüde kendilerini kaybetmiş gibiydiler. Bir yere toplaşmışlar, korkmaktan çok şaşıyorlardı. Liputin önde, cesedin tam önünde duruyordu. Virginski hemen onun arkasındaydı, omzunun üstünden değişik, yabancı bir merakla, hatta daha iyi görebilmek için parmaklarının üzerinde yükselerek bakıyordu. Lâmşin ise Virginski'in arkasında saklanıyor, ancak arada bir arkasından ürkek ürkek bakıyor, yine hemen saklanıyordu. Pyotr Stepanoviç taşları bağlayıp doğrulduğunda Virginski'in tüm bedeni titremeye başladı birden, ellerini birbirine vurarak acıklı bir sesle avazı çıktığınca bağırdı:

"Bu değil, bu değil! Hayır, hiç de bu değil!

Bu pek geç kalmış haykırışına bir şey daha ekledi belki, ama Lâmşin bırakmadı; birden arkadan yakaladı onu, tuhaf tuhaf bağırmaya başladı. İnsanın müthiş korktuğu anlar vardır. Birden, kendisininkinden apayrı, daha önce ondan hiç beklenilemeyecek bir

sesle bağırmaya başlar. Bazen pek korkunç olur bu. Lâmşin yabani bir hayvan gibi ulumaya başlamıştı. Arkadan Virginski'yi giderek daha bir heyecanlı, kuvvetle sıkarken, gözleri göz çukurlarından dışarı fırlamış, ağzını açabildiğince açmış, davul çalıyormuş gibi ayaklarını sık sık yere vurarak soluk almadan bağırıp duruyordu. Virginski öylesine korkmuştu ki, ondan hiç beklenmeyen bir öfkeyle çılgın gibi bağırmaya başlamıştı. Arkasına kolunun yetiştiği kadar Lâmşin'in yüzünü tırmalıyor, yumrukluyor, var gücüyle kollarının arasından kurtulmaya çalışıyordu. Erkel'in de yardımıyla Lâmşin'i geri attı sonunda. Virginski korku içinde on adım yana kaçmıştı ki, Lâmşin, Pyotr Stepanoviç'i gördü birden, yine böğürmeye başladı, bu kez ona saldırdı. Ayağı cesede takılınca Pyotr Stepanoviç'in üzerine düştü, başını göğsüne dayayıp kolları arasında öylesine kuvvetle sıktı onu ki, ilk anda Pyotr Stepanoviç de, Tolkaçenko da, Liputin de hiçbir şey yapamadılar. Pyotr Stepanoviç bağırıyor, küfrediyor, başını yumrukluyordu. Sonunda kurtuldu, tabancasını çıkarıp namluyu, o arada Tolkaçenko, Erkel ve Liputin'in, kollarından sıkı sıkı yakaladıkları, hâlâ böğüren Lâmşin'in açık ağzına soktu: Ama Lâmşin, tabancaya bile aldırmadan bağırmayı sürdürüyordu. Sonunda Erkel mendilini çıkarıp ağzını tıkadı, bağırma da böylece kesildi. Bu arada Tolkaçenko da sicimin geri kalanıyla ellerini bağladı.

Pyotr Stepanoviç telaşlı bir şaşkınlıkla çıldırmış Lâmşin'e bakarken,

"Çok tuhaf bu," dedi.

Pek şaşırdığı belliydi. Dalgın,

"Onun için bambaşka şeyler düşünüyordum," diye mırıldandı.

Lâmşin'in yanında Erkel'i bıraktılar. Önce cesedin işini halletmek gerekiyordu: Çok bağırmışlardı, bir duyan olabilirdi. Tolkaçenko ile Pyotr Stepanoviç fenerleri aldılar, cesedi başının altından tuttular; Liputin'le Virginski ayaklardan tuttular, götürdüler. Ceset iki taşla birlikte hayli ağırdı, gidecekleri yer de iki yüz adımdan çoktu. En güçlüleri Tolkaçenko'ydu. Ayaktan tutmak için feneri başkasına vermek istedi ama, yanıt veren olmadı ona, oldukları gibi yürüdüler. Pyotr Stepanoviç sağda, öne iyice eğilmiş, sol eliyle alttan taşı tutarak, ölünün başını omzunda taşıyordu. Tolka-

çenko yolun yarısına kadar taşı alttan tutmayı akıl etmediği için, sonunda ağzını bozarak bağırdı ona Pyotr Stepanoviç. Sesi yalnız başına çınlamıştı. Ses çıkarmadan taşıyorlardı ötekiler. Ancak havuzun yanında Virginski bitkin düşmüş gibi yükün altında eğilerek yine aynı yüksek, ağlamaklı sesiyle bağırmaya başladı birden:

"Bu değil, hayır, hayır, hiç de bu değil!"

Skvoreşniki'nin hayli büyük olan, cesedi getirdikleri bu üçüncü havuzun bittiği yer, koruluğun en ıssız, hemen hiç ziyaret edilmeyen –özellikle bu mevsimde– bir köşesiydi. Havuzu otlar kaplamıştı burada. Feneri yere bıraktılar, cesedi sallayıp sallayıp suya attılar. Boğuk, karanlıkta yankılanan bir ses duyuldu. Pyotr Stepanoviç feneri kaldırdı, ötekiler de başlarını merakla uzatarak cesedin sulara gömülüşüne baktılar. Ama hiçbir şey görünmüyordu artık: İki taş bağlı ceset bir anda kaybolmuştu gözden. Su yüzeyindeki kocaman halkalar da çabucak yitip gitti. İş bitmişti.

Pyotr Stepanoviç yanındakilere döndü:

"Baylar, şimdi ayrılacağız. Hiç kuşku yok ki, özgür bir görevi yerine getirmekle kazanılan o özgür gururu içinizde duyacaksınız. Şu anda bu çeşit duygular için fazla heyecanlı, telaşlıysanız. Ama, hiç kuşku yok, yarın –bunu duymamanız ayıp kaçacak olan yarın– duyacaksınız bu gururu. Lâmşin'in yüz kızartıcı aşırı heyecanına gelince, bunu bir sayıklama olarak kabul ediyorum. Zaten sabahtan beri ağır hasta olduğu söyleniyor. Size ise, Virginski, bir anlık özgür düşünce, genel sorun konusunda namus sözüne güvenilemeyeceğini; bizim yaptığımız gibi davranmanın gerektiğini kanıtlayacaktır sanırım. Bizleri ele vermek için birtakım çalışmaların olduğunu olaylar gösterecek size. Sözlerinizi unutmayı kabul ediyorum. Tehlikeye gelince, korkulacak bir şey yok şimdilik. Davranışlarınıza dikkat ederseniz, sizlerden kuşkulanmak hiç kimsenin aklının ucundan geçmeyecektir. Öyle ki, her şey size, yarın beni inandıracağınızı umduğum kesin inancınıza bağlıdır. Zaten genel sorunda her biriniz üzerinize bir görev almak, gerekirse birbirinizi kontrol etmek, haber vermek için aynı inançta birleşmiş kişiler olarak ayrı, özgür bir örgüt kurdunuz. Her birinizin yüce zorunlulukları vardır. İçi geçmiş, hareketsizlikten kokmaya başlamış bir işi yeniden harekete geçirmektir göreviniz. Canlı kalabilmeniz

için bunu hiçbir zaman unutmayın. Şimdilik yapacağınız, her şeyi yıkmak, altüst etmektir: devleti de, onun törelerini de. Yönetimi ele almayı kararlaştıran bizler kalacağız ayakta yalnızca: Akıllıları, kafası çalışanları yanımıza alacağız. Budalalarınsa sırtına bineceğiz. Bundan sıkılmamalısınız. Özgürlüğe değebilmeleri için kuşakları eğitmek gerekir. Daha binlerce Şatovlar gidecek. Kendimize bir yön bulmak için örgütleniyoruz. Boş durup hevesle bize bakanların elinden tutmamak da ayıptır. Şimdi Kirillov'a gidiyorum. Ölürken hükümete her şeyi itiraf ediyormuş gibi, cinayeti onun işlediğini yazıp bırakacağı belge sabah polisin elinde olacak. Böyle bir belgeden daha inandırıcı bir şey olamaz. Bir kere, Şatov'la düşmandılar. Amerika'da beraberlerken kavga etmek için bol zamanları olmuştu. Şatov'un inançlarına ihanet ettiği biliniyor. Şatov'un onu ele vermesinden korktuğu için, düşman kesilmişti ona, yani bağışlamaz bir düşmanlıktı bu. Hepsi böyle yazılacak bunların. Sonra, yanında, Filippov'un evinde Fedka'nın kaldığı da anımsatılacak. Böylece bütün kuşkular uzaklaştırılmış olacak üzerinizden, çünkü o kuş beyinlilerin hepsini şaşırtacak bu mektup. Yarın görüşmeyeceğiz baylar, kısa bir süre için köye gidiyorum. Ama ertesi gün benden haber alacaksınız. Yarın evlerinizden çıkmamanızı salık veririm. Şimdi ikişer ikişer ayrılıp ayrı yollardan kente gideceğiz. Tolkaçenko, bir dileğim olacak sizden, Lâmşin'le ilgilenin, evine götürün onu. Yüreksizliğinin önce kendisine zararı dokunacağını anlatın. Bay Virginski, akrabanız Şigalev'den, sizden olduğu gibi kuşkulanmak istemiyorum: Ele vermez o. Ancak davranışının beni çok üzdüğünü söyleyeceğim; ama ne var ki, topluluğu bıraktığını söylemedi henüz, bu bakımdan, onu gözden çıkarmak için erken. Hadi, biraz çabuk olalım baylar; düşmanlarımız kuş beyinli olsa bile, gene de dikkatli olmak gerekir...

Virginski, Erkel'le gidiyordu. Erkel, Lâmşin'i Tolkaçenko'ya teslim ettikten sonra Pyotr Stepanoviç'e koşmuş, Lâmşin'in ayıldığını, pişman olduğunu, af dilediğini, hatta kendisine ne olduğunu bilemediğini söylediğini haber vermişti. Pyotr Stepanoviç koruluğun dışından dolaşan yoldan bir başına gidiyordu. En uzun yol buydu. Yolun yarısında Liputin koşarak ona yetişince pek şaşırdı.

"Pyotr Stepanoviç, ya ele verirse bizi Lâmşin!"

"Hayır, aklı başına gelecek, bizi ele verirse, Sibirya'yı önce kendisinin boylayacağını anlayacaktır. Artık hiç kimse hiç kimseyi ele veremez. Siz bile."

"Ya siz?"

"İhanet etmeye yeltenecek olursanız, topunuzu atarım. Bunu siz de biliyorsunuz. Ama siz ihanet etmezsiniz. Bunu söylemek için mi iki versta koştunuz?"

"Pyotr Stepanoviç, Pyotr Stepanoviç! Belki bir daha hiç görüşmeyiz!"

"Nereden çıkardınız bunu?"

"Yalnız bir şey söyleyin bana."

"Ne istiyorsunuz? Beni yalnız bıraksanız iyi olacak."

"Bir tek yanıt, ama doğru olsun: Yeryüzünde tek beşli biz miyiz, yoksa yüzlerce beşli olduğu doğru mu? Bu soru benim için çok önemlidir Pyotr Stepanoviç."

"Heyecanlı olmanızdan anlaşılıyor zaten. Lâmşin'den daha tehlikeli olduğunuzu biliyor musunuz Liputin?"

"Biliyorum, biliyorum, ama yanıt, yanıtınız!"

"Çok budalasınız! Oysa ha bir olmuş, ha bin, artık bunun sizce bir önemi olmadığı ortada."

"Demek bir beşli var!" diye haykırdı Liputin. "Biliyordum zaten! Bir beşli olduğunu biliyordum, şu ana kadar..."

Başka bir yanıt beklemeden döndü, karanlığa dalıp kayboldu.

Bir süre düşündü Pyotr Stepanoviç. Kararlı bir sesle.

"Hayır, hiçbiri ele veremez," diye mırıldandı, "ama beşli, beşli olarak kalmalı, söyleneni yapmalıdır, yoksa hepsini birden... Ne salak insanlar!"

II

Önce eve gitti, özenerek, hiç acele etmeden valizini hazırladı. Sabah saat altıda ekspres treniyle gitti. Sabah erken saatte kalkan bu ekspres, haftada bir sabah vardı, hem daha yeni konulmuştu sefere, deneniyordu henüz. Pyotr Stepanoviç gerçi *bizimkilere* kısa bir süre için köye gideceğini söylemişti ama, sonra anlaşıldığı

gibi, niyeti bambaşkaydı. Valizini hazırladıktan sonra, gideceğini daha önceden haber verdiği ev sahibesine borcunu ödemiş, bir araba tutup evi istasyona yakın olan Erkel'e gitmişti. Sonra gecenin birinde çıkıp, yine Fedka'nın deliğinden içeri süzülerek Kirillov'a uğramıştı.

Pyotr Stepanoviç'in sinirleri çok bozuktu. Onun için olağanüstü önemli olan can sıkıcı durumlar dışında (Stavrogin üzerine hâlâ bir şey öğrenememişti), sanıyorum –kesin söyleyemeyeceğim bunu çünkü– o gün bir yerden (Petersburg'dan olmalı) onu bekleyen bir tehlikeden kendisini haberdar eden gizli bir haber almıştı. Kuşku yok ki bu olaylar üzerine kentimizde şimdi çok değişik şeyler anlatılıyor. Gerçekleri bilmesi gerekenlerin bildikleridir doğru olan. Bence, Pyotr Stepanoviç'in kentimizden başka bir yerde de işi olabilirdi. Bir haber aldığı da gerçekti belki. Dahası ben, Liputin'in kötümser, umutsuz kuşkusunun tersine, bizimkinin dışında –örneğin başkentlerde– iki üç beşlinin daha var olduğuna inanıyorum. Beşliler olmasa bile, birtakım ilişkileri, bağlantıları olabilirdi. Gülünç şeylerdi bunlar belki de. Kentimizi terk etmesinden iki üç gün sonra başkentten onun derhal tutuklanması emri gelmişti. Bizim burada çevirdiği dolaplar için mi, yoksa başka marifetleri için mi gelmişti bu emir, bilmiyorum. Üniversite öğrencisi Şatov'un esrarlı, anlamlı bir biçimde öldürüldüğünün öğrenilmesi (kentimizde olan saçmalıkları tamamlamıştı bu cinayet), bu cinayeti izleyen akıl almaz durumlar üzerine valilik görevlilerini, o güne dek yüzeysel düşünmekte direnen toplumu birden saran sarsıcı, hemen hemen mistik korkuyu iyice kızıştırmak için tam zamanında gelmişti bu emir. Ama öte yandan gecikmişti: Pyotr Stepanoviç çoktan Petersburg'a varmış, başka bir adla dolaşıyordu. Durumun tehlikeli olduğunu sezinleyince de hemen yurtdışına sıvışmıştı... Ama çok sonraki olayları anlatmaya başladım.

Kirillov'un yanına girdiğinde pek öfkeli, heyecanlıydı. En önemli işinin yanında, Kirillov'dan başka bir şey daha almak, kişisel bir hesap görmek istiyordu sanki. Onu görünce sevinmiş gibiydi Kirillov. Pyotr Stepanoviç'i acı veren bir sabırsızlıkla uzun zamandır beklediği belliydi. Yüzü her zamankinden daha bir beyazdı, siyah gözlerinin bakışı ağır, durgundu.

Kanepenin ucunda oturuyordu. Geleni karşılamak için yerinden hiç kıpırdamadan ağır ağır konuşarak,

"Geleceğinizden umudumu kesmiştim," dedi.

Pyotr Stepanoviç gelip karşısında durdu. Bir şey söylemeden dik dik bakmaya başladı yüzüne. Karşısındakine acıyormuş gibi, mağrur, gülümseyerek,

"Demek işler yolunda," dedi, "kararımızdan dönmedik, aferin!"

Sonra iğrenç bir yılışıklıkla ekledi:

"Ne çıkar, geç kaldıysam yakınmamanız gerekir bundan... Üç saat bağışladım size."

"Armağan istemiyorum sizlerden. Hem bağışta bulunamazsın sen bana... aptal!.."

"Ne? (Ürperecek oldu Pyotr Stepanoviç, ama hemen tuttu kendini) bu ayıp işte!"

Yine aynı mağrur tavrıyla, sözcükleri tane tane söyleyerek,

"Öfkeli miyiz yoksa?" dedi. "Oysa böyle bir anda sakin olmak gerek. En iyisi, kendinizi Kolomb sayın, beni de bir fare. Sözlerimden, hareketlerimden alınmayın. Dün salık vermiştim bunu size."

"Seni bir fare saymak istemiyorum."

"Kompliman mı bu? Ama çayınız da soğumuş. Demek her şey altüst olmuş durumda. Hayır, iyi şeyler olmuyor burada. Bak hele! Pencerede, tabağın içinde bir şeyler görüyorum (pencerenin yanına gitti). Oh, oh tavuklu pilav!.. Peki ama niçin hâlâ hiç yememişsiniz? Demek öyle bir ruhsal durum içindeydik ki, tavuğu bile..."

"Yedim, hem sizi ilgilendirmez bu! Susun!"

"Öyle ya, sizce önemli değil tavuk kuşkusuz. Ama benim için önemli şimdi: Düşünün bir kere, öğle yemeği bile yemedim: Bu durumda tavuğunuz sizin için gereksizse, ki öyle sanıyorum... ne dersiniz?"

"Yiyebilirseniz yeyin."

"Çok teşekkür ederim, sonra da çay içerim."

Kanepenin öte başındaki masaya yerleşti hemen, olağanüstü bir iştahla yemeğe saldırdı. Ama sık sık başını kaldırıp kurbanına bakıyordu. Kirillov, nefret dolu bir tiksintiyle, gözlerini ayıracak gücü yokmuş gibi hareketsiz bakıyordu ona.

Pyotr Stepanoviç bir yandan yerken,

"Ama," dedi; "ama işten söz edelim. Sözümüzden dönmüyoruz, değil mi? Kâğıt nerede?"

"Bu gece benim için hiçbir şeyin önemli olmadığını söylemiştim. Yazacağım. Bildiriler üzerine mi yazdıracaksınız?"

"Evet, bildiriler üzerine yazdıracaklarım da var. Söylerim size. Hiçbir şeyin önemi yok ya sizin için. Böyle bir anda mektupta yazacaklarınız düşündürür mü sizi?"

"Seni ilgilendirmez bu."

"İlgilendirmez elbette. Topu topu birkaç satır yazacaksınız zaten: Bildirileri Şatov'la birlikte kapılara bıraktığınızı, bu arada, evinizde saklanan Fedka'nın size yardım ettiğini. Fedka ile ilgili bu nokta, evinizde kaldığı konusu çok önemlidir, dahası en önemli noktadır. Görüyorsunuz ya, hiçbir şeyi gizlediğim yok sizden."

"Şatov'la mı? Niçin Şatov'la? Şatov'la ilgili bir sözcük bile yazmam."

"Durun bakalım, ne oluyorsunuz? Artık bir zararınız dokunamaz ona."

"Karısı geri geldi. Demin uyanmış, kadını bana yolladı, onun nerede olduğunu soruyor."

"Nerede olduğunu size mi sordurdu? Hımm... bu hiç iyi değil işte. Belki yine yollar. Benim buraya uğradığımı hiç kimse bilmemeli..."

Pyotr Stepanoviç telaşlanmıştı.

"Haberi olmaz, uyuyor; ebe Arina Virginskaya yanında."

"Öyleyse... duymazlar da, yanılmıyorsam? Biliyor musunuz, dış kapıyı kilitlesek iyi ederdik."

"Önemi yok, duymazlar. Şatov gelirse de yandaki odaya saklarım sizi."

"Gelmez Şatov. Bu akşam ihanet ve ele verme yüzünden aranızda bir tartışma geçtiğini... yazacaksınız, ölüm nedeninin de..."

Kirillov kanepeden ayağa fırladı.

"Öldü mü? diye haykırdı."

"Bugün akşam saat sekizde, daha doğrusu, dün akşam saat sekizde."

"Sen öldürdün onu!.. Dün anlamamıştım!"

"Anlamayacak mıydınız hâlâ? İşte şu tabancayla (göstermek is-

tiyormuş gibi tabancasını çıkardı, ama yerine koymadı onu, hazırdaymış gibi sağ elinde tutmayı sürdürdü). Ne var ki, pek tuhaf bir insansınız Kirillov, bu budala adam sorununa bir çözüm yolu bulunmasının zorunlu olduğunu kendiniz de biliyordunuz. Bunda anlamayacak daha ne var? Birkaç kez çıtlattım size. Şatov ele vermeye hazırlanıyordu bizi: İzliyordum onu; ne denli çalıştıysam, durduramadım. İzlemeniz için size de emir verilmişti zaten. Üç hafta önce kendiniz söylediniz bana..."

"Sus! Cenevre'de yüzüne tükürdüğü için öldürdün onu!"

"Hem onun için, hem de başka şeyler için. Çok nedeni var bunun. Ama öfkeyle öldürmedim. Ne diye heyecanlanıyorsunuz? Rol yapmaya ne gerek var? Oho! Anlaşıldı, başka türlü olmayacak!.."

Ayağa fırlayıp tabancasını kaldırdı. Tam bu anda Kirillov, daha dünden hazırladığı dolu tabancasını kaptı pencerenin kenarından. Pyotr Stepanoviç atış pozisyonunda durmuş, tabancasını Kirillov'a doğrultmuştu. Beriki nefretle gülümsedi.

"İtiraf et alçak, seni vuracağımdan korktuğun için aldın tabancayı... Ama vurmayacağım seni... her ne kadar... her ne kadar..."

Pyotr Stepanoviç'i vursa duyacağı hazzı tatmaktan kendini alıkoyacak gücü yokmuş gibi tabancasını ona doğrulttu. Pyotr Stepanoviç hep aynı pozisyonda, tetiği çekmeden, alnına önce kendisi kurşunu yemek tehlikesini göze alarak öyle bekliyordu: "Manyak"tan her şey beklenirdi. Ama "manyak" sık sık soluyarak, titreyerek indirdi kolunu. Konuşmaya gücü yoktu.

Pyotr Stepanoviç de indirdi silahını.

"Kaybettiniz, yeter artık. Böyle bir oyuna kalkışacağınızı biliyordum zaten. Ama biliyor musunuz, tehlikeye attınız kendinizi, tetiği çekebilirdim."

Oldukça sakin bir tavırla kanepeye oturdu. Kendine çay doldurdu. Elleri biraz titriyordu. Kirillov tabancayı masanın üzerine bıraktı, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

"Şatov'u öldürdüğümü yazmayacağım... hiçbir şey yazmayacağım. Mektup filan bırakmayacağım arkamda!"

"Bırakmayacak mısınız?"

"Bırakmayacağım."

Öfkeden Pyotr Stepanoviç'in yüzü kıpkırmızı olmuştu.

"Ne alçaklık, ne budalalık bu! Ama tahmin etmiştim zaten. Şunu bilesiniz ki, gafil avlayamayacaksınız beni. Sizin dediğiniz gibi olsun. Zorla yaptırabilsem bunu size, yaptırırdım. Ama bir alçaksınız siz (Pyotr Stepanoviç'in sabrı giderek tükeniyordu). O zaman para istediniz bizden, yalandan bir sürü sözler verdiniz. Ama bir sonuç almadan gitmeyeceğim şimdi, hiç değilse, alnınıza kurşunu nasıl sıktığınızı göreceğim."

Kirillov gelip sert bir tavırla durdu karşısında,

"Hemen çıkıp gitmeni istiyorum buradan!"

Pyotr Stepanoviç yine kaptı silahını.

"Hayır, bu olmaz işte. Ödlekliğinizden, öfkenizden her şeyi ertelemeyi, biraz para koparmak için yarın gidip bizi ele vermeyi koyarsınız aklınıza belki. Bunun için para verirler size kuşkusuz. Sizin de, size benzeyen insan müsveddelerinin de Allah cezasını versin. Yapmayacağınız şey yoktur! Yalnız merak etmeyin, her şeyi düşündüm ben: Alçak Şatov'a yaptığım gibi, niyetinizi erteleyecek olursanız bu tabancayla sizin beyninizi de parçalamadan gitmeyeceğim.

"Benim kanımı da görmek mi istiyorsun?"

"Unutmayın, öfkeyle yapmıyorum bunu. Bana göre bir şey değişmez. Sorunumuz için gönlüm rahat olsun diye uğraşıyorum. İnsanlara güven olmuyor, siz de görüyorsunuz. Kendinizi öldürme saçmalığı nereden esti aklınıza, anlayamıyorum. Ben istemedim bunu sizden, benim aklımda böyle bir şey yoktu. Avrupa'da önce bana değil, üyelere kendiniz açtınız bunu. Hem unutmayın, onlardan hiçbiri denememişti sizi, hiç tanımıyorlardı sizi, kendiniz geldiniz, duygululuğunuzdan, içinizi döktünüz. O zaman sizin kabul etmeniz, öneriniz (dikkat edin, öneriniz diyorum!) üzerine buradaki birtakım işlerin, artık değiştirme olanağı olmayan planı buna göre yapılmışsa, elden ne gelir. Şimdi artık gereğinden çok fazla şey biliyorsunuz. Yarın kalkar polise her şeyi anlatırsanız bizim için çok kötü olur. Ne dersiniz? Hayır efendim; yükümlülük aldınız üzerinize, söz verdiniz, buna karşılık para aldınız. Cayamazsınız..."

Pyotr Stepanoviç pek hararetlenmişti, oysa Kirillov uzun bir sü-

redir dinlemiyordu onu. Gene dalgın dalgın odanın içinde dolaşıyordu.

Sonra gelip Pyotr Stepanoviç'in önünde durdu.

"Şatov'a acıyorum," dedi.

"Evet, doğrusu ben de acıyorum, ama..."

"Sus, alçak!" diye bağırmaya başladı Kirillov.

Korkulu, bilinçsiz bir hareket yaptı.

"Öldürürüm seni!"

Pyotr Stepanoviç kolunu öne uzatarak korkuyla ayağa fırladı.

"Peki, peki; yalan söyledim, hiç acımıyorum ona, ama yeter artık, yeter."

Birden yatışmıştı Kirillov, gene dolaşmaya başladı.

"Ertelemeyeceğim. Özellikle şimdi istiyorum intihar etmeyi. İnsanların tümü alçaktır!"

"Bu da bir düşüncedir kuşkusuz. Evet, bütün insanlar alçaktır, dürüst insan böyle bir dünyada yaşamaktan iğrendiği için..."

"Budala, ben de senin gibi, bütün insanlar gibi alçağım, dürüst değilim. Dürüst insan gelmemiştir yeryüzüne."

"Nihayet anladı. Bu kadar zekiyken, insanların hep aynı mal olduklarını, biraz daha iyisi ya da biraz daha kötüsü diye bir şeyin olmayıp, yalnızca zeki ya da budalalarının bulunduğunu, hepsi alçaksa (ki bu saçma bir şeydir) alçak diye bir sözün olmaması gerektiğini şimdiye kadar anlayamamış mıydınız?"

Kirillov merakla baktı ona.

"Oo! Gerçekten eğlenmiyorsun ya benimle? Heyecanlı, açık konuşuyorsun... Senin gibilerin inancı var mıdır ki?"

"Kirillov, kendinizi niçin öldürmek istediğinizi hiçbir zaman anlayamamışımdır. İnançtan... kesin bir inançtan olduğunu biliyorum yalnızca. Nasıl diyeyim, içinizi dökmek gereksinimini duyuyorsanız, buyrun, emrinizdeyim... Ancak zamanı da hesaba katmalı..."

"Saat kaç?"

Pyotr Stepanoviç saatine baktı.

"Oho, tam iki."

Bir sigara yaktı. "Konuşmak için zaman var demek," diye geçirdi içinden.

"Sana söyleyecek bir şeyim yok," dedi Kirillov.

"Tanrı üzerine bir şeyler düşünüyordunuz... bir konuşmamızda söylemiştiniz bana hani. Hatta iki kez. İntihar ederseniz Tanrı olacaksınız, öyle miydi?"

"Evet, Tanrı olacağım."

Pyotr Stepanoviç gülümsemedi bile. Bekliyordu. Kirillov gözlerini kısıp yukarıdan aşağı süzdü onu.

"Kurnaz bir dalavereci, bir düzenbazsınız siz, beni felsefeye daldırıp heyecanlandırmak, böylece öfkemi yatıştırmak istediniz. Öfkem geçince Şatov'u benim öldürdüğümü bildiren mektubu yazmamı rica edeceksiniz."

Pyotr Stepanoviç hemen hemen doğal bir içtenlikle karşılık verdi:

"Varsın, söylediğiniz gibi bir alçak olayım, ama son dakikada sizin için ne olursa olsun, hepsi bir değil mi Kirillov? Söyler misiniz lütfen, ne için tartışıyoruz biz: Siz olduğunuz gibi, ben de olduğum gibi birer insanız, bundan ne çıkar? Hem üstelik ikimiz de..."

"Alçağız!"

"Evet, belki alçağız da. Zaten bunların yalnızca söz olduğunu biliyorsunuz."

"Bunların yalnızca söz olmasını hiçbir zaman istemedim. İstemediğim için de yaşadım. Şimdi de her gün söz olmamalarını istiyorum."

"Herkes daha iyi yaşayabileceği yeri arar. Balık... yani herkes bir çeşit rahatlık arar. Hepsi bu kadar. Çok eskiden beri bilinir bu."

"Rahatlık mı diyorsun?"

"Sözcükler üzerinde durmaya, tartışmaya değer mi?"

"Hayır, çok iyi söyledin bunu. Varsın rahatlık için gerekli olsun Tanrı, zorunludur da bu."

"Güzel."

"Ama Tanrı'nın olmadığını, olamayacağını biliyorum ben."

"Bu daha da doğru."

"Kişinin böyle iki yönlü düşünceyle yaşayamayacağını anlamıyor musun yoksa?"

"Tabancayla intihar mı etmeli?"

"Kişinin intihar etmesi için yalnızca bunun yeterli olduğunu anlayamıyor musun? Milyarlarca insan arasında bu duruma kat-

lanmak istemeyecek bir kişinin bulunabileceğini anlayamıyor musun?"

"Anladığım bir şey varsa, o da sizin kararsız olduğunuzdur... İğrenç bir şey bu."

Kirillov dalgın dalgın odanın içinde dolaşırken Pyotr Stepanoviç'in son söylediğini duymamıştı.

"Stavrogin'i de bu düşünce mahvetti."

Pyotr Stepanoviç dikkat kesildi.

"Nasıl? Ne gibi bir düşünce? Kendisi mi söyledi bunu size?"

"Hayır, ben sezinledim: Stavrogin inanırsa, inandığına inanmaz. İnanmazsa da inanmadığına inanmaz."

Pyotr Stepanoviç konuşmanın yön değiştirmesini, yüzü bembeyaz olmuş Kirillov'un hareketlerini endişeyle izlerken canı sıkkın,

"Hayır, Stavrogin'in durumu daha başka, daha akla yatkındır..." diye mırıldandı.

"Allah kahretsin, intihar etmeyecek," diye geçirdi içinden, "bunun böyle olacağını tahmin ediyordum zaten; beyinde olan bir dönüşten başka bir şey değil. Ne iğrenç insanlar!"

Kirillov birden,

"Benimle konuşan son insansın," dedi. "Seninle kötü ayrılmak istemem."

Pyotr Stepanoviç hemen karşılık vermedi. "Hay Allah," diye geçirdi içinden, "ne oluyoruz?"

"İnanın Kirillov, bir insan olarak kişisel düşmanlığım yoktur size, sonra her zaman..."

"Alçağın, dalaverecinin birisin sen. Ama sen ne isen ben de oyum. Ben intihar edeceğim, sen hayatta kalacaksın."

"Yani hayatta kalmak istemekle aşağılık bir insan olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?"

Böyle bir anda böyle bir konuşmayı sürdürmenin kendisi için yararlı mı, yararsız mı olduğuna hâlâ karar veremiyordu. Sonunda "kendisini olayların akışına bırakmaya" karar vermişti. Ne var ki Kirillov'un ona karşı olan davranışlarındaki üstünlüğü, gizlemeye bile çalışmadığı her zamanki önemsemezliği, hafifsemesi eskiden beri sıkardı canını. Şimdi nedense daha bir dokunuyordu ona bu, sinirlerini bozuyordu. Bir saat sonra ne olursa olsun, ölecek olan

Kirillov (Pyotr Stepanoviç aklından çıkarmıyordu bunu) yarım bir insan, mağrur olmasına göz yumulamayacak bir yaratık gibi geliyordu ona belki de.

"İntihar edeceksiniz diye övünüyorsunuz yanılmıyorsam?"

"İnsanların nasıl yaşayabildiklerine her zaman şaşmışımdır."

Pyotr Stepanoviç'in sorusunu duymamıştı Kirillov,

"Hımın! Bunun da bir düşünce olduğunu kabul edelim, ama..."

"Maymun suratlı, beni yenmek için her dediğimi onaylıyorsun. Kes sesini, hiçbir şeye aklın ermez senin. Tanrı yoksa, benim Tanrı."

"İşte bu noktayı anlayamamışımdır hiçbir zaman: Niçin Tanrı oluyorsunuz?"

"Tanrı varsa, her şey O'nun isteğine göre olur. O'nun buyruğundan dışarı çıkamam. Yoksa her şey benim isteğime bağlı demektir, özgür olduğumu kanıtlamak zorundayım."

"Özgür olduğunuzu mu? Niçin zorunlusunuz buna?"

"Her şey benim buyruğuma bağlıdır çünkü. Tanrı'yı öldüren, özgürlüğünü ilan eden bir insan, bunu en can alıcı noktada göstermek istemez mi? Mirasa konan bir yoksulun, kendisini o servetin sahibi olacak güçte görmediği için, altın dolu çuvala yaklaşmaktan korkmasına benzer bu. Özgürlüğümü ilan etmek istiyorum. Varsın yalnız olayım, ama yapacağım bunu."

"Yapın."

"Kendimi öldürmek zorundayım, çünkü özgürlüğümün doruğu kendimi öldürmemdedir."

"Kendini öldüren yalnız siz değilsiniz ki. Sürüyle intihar eden var."

"Ama hepsinin bir nedeni var. Ortada hiçbir neden yokken, sırf özgürlüğü için intihar eden yalnız ben olacağım."

Pyotr Stepanoviç "intihar etmeyecek," diye geçirdi içinden gene. Sinirli bir sesle,

"Bakın ne diyeceğim," dedi. "Sizin yerinizde ben olsam, özgür olduğumu göstermek için intihar etmez, başka birisini öldürürdüm. Bir işe de yaramış olurdunuz. Korkuyorsanız, kimi öldüreceğinizi ben gösteririm size. O zaman, bugün intihar etmeseniz de olur belki. Anlaşabiliriz."

"Başkasını öldürmek, özgürlüğümün en alçak noktası olur, senin gibi olurum o zaman. Sen değilim ben: Doruğu istemiyorum, seni öldüreceğim."

Pyotr Stepanoviç nefretle, "ben açıklamadan anladı," diye geçirdi içinden.

Kirillov odanın içinde dolaşıyordu.

"İnanmadığımı herkese duyurmak zorundayım. İçimdeki en güçlü inanç, Tanrı'nın olmadığıdır. Bir insanlık serüvenidir benimki. İnsan, kendini öldürmeden yaşayabilmek için Tanrı kavramını uydurmak zorunda kalmıştır. Dünya kurulalı beri insanlığın serüveni budur işte. Tarihte Tanrı'yı kabul etmeyen ilk insan benim. Herkes öğrensin bunu."

Pyotr Stepanoviç telaşlanmaya başlamıştı "İntihar edeceği yok bunun."

"Kim öğrensin?" diye sordu. "Burada siz, bir de ben varım; Liputin mi öğrensin?"

"Herkes öğrensin. Öğrenecekler. Sonunda herkesin öğrenmediği bir sır yoktur. Bunu o söyledi işte."

Heyecandan elleri titreyerek, önünde kandil yanan İsa'nın tasvirini gösterdi. Pyotr Stepanoviç iyice kızmıştı.

"Demek hâlâ inanıyorsunuz O'na. Yoksa kandilini yakar mıydınız. 'Ne olur ne olmaz' diye mi yaktınız yoksa?"

Beriki susuyordu.

"Bakın ne diyeceğim; bence siz, herhangi bir rahipten bile çok inanıyorsunuz."

Kirillov durdu; sabit, öfkeli bir bakışla önüne bakıyordu.

"Kime? O'na mı? Dinle," dedi, "şu yüce düşünceyi dinle: Çok eski devirlerde dünyanın orta yerinde üç haç dikiliydi. Bir adam bu haçlara öylesine inanıyordu ki, arkadaşına, günün birinde 'bugün benimle cennete geleceksin,' demiş. Gün batmış, ikisi de ölmüş. Ne cennet varmış öte yanda, ne de yeniden diriliş. Din kitaplarında yazılanlar doğru çıkmamış. Beni dinle. Bu adam, dünyanın en yüce insanıydı, gezegenimizin yaşama nedeniydi. O olmasa, dünyamız, üzerindeki tüm yaratıklarla birlikte bir deli saçmasından başka bir şey olmazdı. Böyle bir insan daha önce de, daha sonra da gelmemiştir yeryüzüne, hiçbir zaman da gelmeyecek-

tir. Mucize olan budur işte. Eğer öyleyse, doğanın yasaları *bu adama* bile acımadıysa, yarattıkları mucizeye de acımayıp, O'nu da yalan dolanın içinde yaşattılarsa, öldürdüyseler, demek gezegenimiz baştan sona yalandır, insanlarla yapılmış budalaca bir alaydır. Demek gezegenimizin yasaları yalandır, şeytanca bir oyundur. Sen de bir insan olduğuna göre, yanıt ver bana: Durum böyleyse, ne diye yaşamalı insan?"

"Konunun bambaşka bir yönü bu. Yanılmıyorsam, bir sürü neden karmakarışık kafanızın içinde. Aslında hiç de iyi bir şey değildir bu. Ama izninizle bir şey söyleyeceğim, siz Tanrı'ysanız ne olacak? Yalan sona erdiyse, bütün bu yalanların eski Tanrı'dan geldiğini sezinlediyseniz ne yapmalı şimdi?"

Kirillov heyecanla,

"Anladın sonunda!" diye bağırdı. "Anlaşılabilecek bir şeymiş demek, sen anladığına göre! İnsanları kurtarmanın, onlara bu düşünceyi kanıtlamak olduğunu anlıyorsun. Kim mi kanıtlayacak bunu? Ben! Tanrıtanımazların Tanrı'nın olmadığına inanmalarına karşın, kendilerini nasıl öldürmediklerine aklım ermiyor. İnsanın, Tanrı olmadığı bilincine varır varmaz, aynı anda kendisinin Tanrı olduğu bilincine de varmaması olacak şey değildir. Yoksa kendini öldürmesi kaçınılmaz olur. Kişi, kendisinin imparator olduğu bilincine varır da, kendisini öldürürse, en büyük onur onun olur. Ama önce bir insanın kendisini öldürmesi gerekir, başka türlü kim başlayacak, kim kanıtlayacak? Başlamak, kanıtlamak için ben öldüreceğim kendimi. Şimdilik ister istemez bir Tanrı'yım yalnızca, mutsuzum da, çünkü özgür olduğumu ilan etmek *zorundayım*. Bütün insanlar mutsuzdur, çünkü özgür olduklarını ilan etmekten korkuyorlar. Kişioğlunun bugüne dek böylesine mutsuz, neşesiz olması özgürlüğünün en önemli noktasını ilan etmekten korkmasından. Okul çocuğu gibi kendini özgür sanmasındandır. Son derece mutsuzum, çünkü son derece korkuyorum. Korku, kişioğlunun yüzkarasıdır... Ama ben özgürlüğümü ilan ediyorum, inanmadığıma herkesi inandırmak zorundayım. Ben başlayacağım, ben bitireceğim bu işi. Kapıyı açan ben olacağım. Kurtaracağım kişioğlunu. Ancak bu kurtarabilir insanları, bir sonraki kuşağı da bedenen değiştirir. Çünkü kişioğlu, bugünkü durumuyla es-

ki Tanrısı olmadan yaşayamaz bence. Tanrılığımın özünün ne olduğunu üç yıl aradım, sonunda buldum: Tanrılığımın özü, kişisel özgürlüğümdür! En önemli noktada bağımlı olmadığımı, korkunç yeni özgürlüğümü ancak böyle kanıtlayabilirim. Son derece korkunç bir şeydir bu çünkü. Buyruk altında olmadığımı, korkunç bir özgürlüğümün olduğunu kanıtlamak için kendimi öldüreceğim."

Yüzü olağanüstü beyazlaşmıştı. Bakışları dayanılmaz derecede ağırdı. Humma nöbetine yakalanmıştı sanki. Pyotr Stepanoviç bir an düşecek sandı onu.

Kirillov birden kararlı bir heyecanla,

"Mürekkep kalemini ver!" diye haykırdı; "söyle, ne söylersen yazacağım. Şatov'u öldürdüğümü de yazacağım. Hazır gülünç bir durumdayım, söyle. Onurlu kölelerin benim için verecekleri karardan korkmuyorum! Bütün sırların öğrenileceğini kendin göreceksin! Ezecekler seni... İnanıyorum buna!İnanıyorum!"

Pyotr Stepanoviç yerinden fırladı, mürekkep şişesiyle kalemi, kâğıdı getirdi acele, önüne koydu. Başarıdan duyduğu heyecanla titreyerek söylemeye başladı:

"Ben Aleksey Kirillov, açıklıyorum ki..."

"Dur! İstemiyorum! Kime açıklıyorum?"

Kirillov sıtma nöbeti tutmuş gibi zangır zangır titriyordu. Bu açıklama, aklına birdenbire gelen bir düşünce; acı çeken ruhunun –bir anlık bile olsa– ısrarla atıldığı bir çıkış yolu gibi birden sarıvermişti onu.

"Kime açıklıyorum? Kime? Bilmek istiyorum!"

"Hiç kimseye, ilk okuyacak insanlara. Belirtmeye ne gerek var? Bütün dünyaya!"

"Bütün dünyaya mı? Bravo! Pişmanlık olmasın yalnız. Pişman olmuş görünmek, af dilemek istemiyorum. Valiliğe de yazmam!"

Pyotr Stepanoviç aşırı bir heyecanla,

"Elbette, ne gereği var, valilikten bize ne!" diye haykırdı. "Ciddiyseniz, yazsanıza!.."

"Dur! En başa, dil çıkarmış bir yüz resmi yapmak istiyorum."

Pyotr Stepanoviç öfkelendi.

"Saçmalıyorsunuz! Resim yapmadan da, deyiş biçimiyle anlatılabilir her şey."

"Deyiş biçimiyle mi? Bu da güzel. Evet, deyiş biçimiyle, haklısınız! Söyleyin bakalım deyiş biçiminizle!"

"Ben Aleksey Kirillov (Pyotr Stepanoviç öne eğilmiş, Kirillov'un omzunun üzerinden, onun heyecandan titreyen eliyle yazdığı, her harfi izleyerek sert, buyurur gibi bir tavırla söylüyordu), ben Kirillov açıklıyorum ki, ihanet etmeyi, bildiriler ve birlikte oturduğumuz Filippov'un evinde on gündür yanımızda kalan Fedka ile ilgili polise bilgi vermeyi aklına koyduğu için, bugün... ekim akşamı saat sekizde Şatov'u korulukta öldürdüm. Bugün kendimi de öldüreceğim, ama bunu pişmanlık duyduğum ya da sizlerden korktuğum için yapmıyorum. Daha yurtdışındayken kendi kendime böyle bir karar verdiğim için intihar ediyorum."

Kirillov anlayamamış gibi, şaşkın,

"Hepsi bu kadar mı?" diye sordu.

Pyotr Stepanoviç kolunu salladı,

"Bu kadar yeter."

Belgeyi almak için uzandı. Kirillov elini kâğıdın üzerine koydu.

"Dur! Dur, saçma bir şey bu! Kiminle birlikte öldürdüğümü yazmak istiyorum! Fedka'nın işi ne burada? Ha, yangın, öyle mi? Her şeyi yazmak, ona iyice küfretmek istiyorum. Yolu yordamıyla küfretmek istiyorum!"

"Yeter Kirillov, inanın yeter! (Pyotr Stepanoviç, Kirillov'un kâğıdı yırtacağından korkarak yalvarıyordu neredeyse), inanmaları için elden geldiğince üstü kapalı, böyle yalnızca ima ederek yazmak gerekiyor. Gerçeğin bir ucunu, onların tepelerini attırmak için ancak bir ucunu göstermeliyiz. Bizlerden çok yalan söylerler kendi kendilerine, elbette bizlerden çok da inanırlar kendilerine. Böylesi daha iyi, daha iyi! Verin; pek hoş bir mektup oldu, verin, hadi verin!"

Kâğıdı çekip almak için didiniyordu. Kirillov, gözlerini dört açmış, durumu kavramaya çalışıyormuş gibi dinliyordu. Ama artık bir şey anlayamadığı belliydi.

Birden öfkelendi Pyotr Stepanoviç.

"Eh, Allah kahretsin! İmzalamadı bile daha! Gözlerinizi ne diye açtınız öyle, imzalasanıza!"

"Küfretmek istiyorum..." diye mırıldandı Kirillov, ama aldı kalemi, imzaladı, "küfretmek istiyorum..."

"Altına da *Vive la république,*[1] yazın, yeter."

Kirillov heyecanla,

"Bravo!" diye haykırdı. "*Vive la république démocratique, sociale et universelle oula mort!..*[2] Hayır, hayır, öyle değil. *Liberté, égalite, fraternite ou la mort.*[3] Bu daha güzel, evet, evet, daha güzel."

Sevinçli bir tavırla en alta da adını yazdı.

Pyotr Stepanoviç.

"Yeter, yeter," diyordu.

"Dur, biraz daha yazacağım... Fransızca bir de *'de Kirilloff, gentilhomme russe et citoyen du monde'*[4] yazacağım altına. Ha-ha-ha! Hayır, hayır, dur, en iyisini buldum, *eureka: Gentilhomme séminariste russe et citoyen du monde civilisé!*[5] En iyisi bu işte..."

Oturduğu kanepeden ayağa fırladı, çabuk bir hareketle pencenin içinden tabancayı kaptı, koşarak yan odaya geçti, kapısını sıkı sıkı kapadı. Pyotr Stepanoviç kapıya bakarak bir süre düşünceli, ayakta durdu.

"Hemen olursa, belki çeker tetiği, ama düşünmeye başlarsa, hiçbir şey yapmaz."

Mektubu aldı, oturup bir daha gözden geçirdi. Açıklamanın yazılışı hoşuna gitti:

"Şimdi daha ne ister?" diye düşündü. "Bir zaman için hepsini şaşırtmak, böylece dikkatleri başka yana çekmek gerek. Koruluk mu? Kentte koruluk filan yok. Skvoreşniki Koruluğu'nda olduğunu kendi akıllarıyla bulsunlar. Buluncaya kadar zaman geçer, ararlarken de yine zaman geçer, cesedi bulduklarında ise mektupta yazılanların doğru olduğu inancı belirir içlerinde. Her şeyin, bu arada Fedka için yazılanların da doğru olduğu kanısına varırlar. Peki, Fedka için yazılanlar doğruysa ne olacak? Fedka demek yangın, Lebyadkinlerin öldürülmesi demektir: Her şeyin buradan; Filippov'un evinden çıktığı, onlarınsa uyudukları anlamına gelir. İyice şaşırtacaktır onları bu! *Bizimkiler* akıllarının ucundan bile geç-

1 (Fr.) Yaşasın Cumhuriyet!

2 (Fr.) Yaşasın demokratik, sosyal ve evrensel cumhuriyet, ya da yaşasın ölüm!

3 (Fr.) Özgürlük, eşitlik, kardeşlik ya da ölüm!

4 (Fr.) Dünya vatandaşı ve Rus asilzadesi Kirilloff'un.

5 (Fr.) Uygar dünya vatandaşı ve Rus papaz okulu öğrencisi asilzade.

mez. Şatov, Kirillov, Fedka, Lebyadkin. Peki ama niçin öldürdüler birbirlerini, işte onlara bir sorucuk daha. Eh, Allah kahretsin, hâlâ patlamadı tabanca!.."

Gerçi mektubu haz duyarak okuyor, ona bakarak düşünüyordu ama, ona acı veren bir huzursuzlukla her an içeriyi dinliyordu. Sonunda öfkelendi birden. Telaşlı telaşlı saatine baktı. Geç olmuştu. Kirillov yan odaya geçeli on dakika olmuştu... Mumu kaptığı gibi, Kirillov'un kapadığı kapıya gitti. Tam kapının yanında birden mumun dibine yaklaştığı yirmi dakika sonra biteceği, başka mumun da olmadığı geldi aklına. Kapının kolunu tutup dikkatle dinledi içeriyi. Ses seda yoktu içeride. Ansızın açtı kapıyı, mumu kaldırdı. Bir şey böğürerek atıldı üzerine. Pyotr Stepanoviç hızla kapadı kapıyı, gene dinlemeye koyuldu, ama gene susmuştu her şey, bir ölüm sessizliği çökmüştü evin içine gene.

Mum elinde, bir karar veremeden uzun süre bekledi öyle. Kapıyı açmasıyla kapaması arasında geçen bir saniye içinde pek az şey görebilmişti ama, odanın derinliğinde, pencerenin yanında ayakta duran Kirillov'un yüzünü, birden üzerine atılışındaki azgın öfkeyi bir an fark edebilmişti. Pyotr Stepanoviç ürperdi. Mumu aceleyle masanın üzerine bıraktı, tabancasını hazırladı, parmaklarının ucuna basarak karşı köşeye koştu. Öyle ki, Kirillov kapıyı açar da, tabanca elinde, masaya doğru yürüyecek olursa, o daha önce nişan alıp tetiği çekebilecekti.

Onun intihar edeceğine artık hiç inanmıyordu Pyotr Stepanoviç! Düşünceler rüzgâr gibi geçiyordu aklından: "Odanın ortasında dikiliyor, düşünüyordu. Hem de zifiri karanlık, insanın içine korku salan bir odada... Böğürerek atıldı üzerime. İki olasılık var burada: Ya tam tetiği çekeceği anda engel oldum ona... ya da beni nasıl öldürebileceğini düşünüyordu. Evet, düşünüyordu... Onu öldürmeden gitmeyeceğimi biliyor. İntihar etmekten korktuğuna göre, ben onu öldürmeden onun beni öldürmesi gerekiyor... Gene sessizlik var içeride, gene! Kapıyı birden açmak tehlikeli bile olur... İşin iğrenç yanı, Tanrı'ya bir rahipten çok inanması... Dünyada intihar etmez bu adam!.. 'Kendi akıllarıyla onu bulanlar' çok şimdi. Sürüsüne bereket! Tuh, hay Allah kahretsin, mum, mum! On beş dakika sonra hepten sönecek... İşi bitirmek gerek. Ne pa-

hasına olursa olsun, bitirmek gerek... Ne olacak, şimdi rahatlıkla öldürebilirim onu... Bu kâğıt varken, benim öldürdüğüm kimsenin aklına gelmez. Öldürdükten sonra yere öyle yatırmalı ki, kendi kendini öldürdü sansınlar... ateş edilmiş tabancayı da avcunun içine yerleştirmeyi unutmamalı... Ah, Allah'ın belası, nasıl öldüreceğim onu? Kapıyı açarsam gene saldıracak üzerime, benden önce ateş edecek. Ee, bırak canım, belki de isabet ettiremez!"

Düşüncesinin kaçınılmaz olması, bir karara varamaması yüzünden acı çekiyordu. Sonunda mumu aldı, gene kapıya yaklaştı, tabancasını hazırladı. Mumu tuttuğu sol elini kapının koluna dayadı. Ama olmadı: Kol gıcırdadı, ses çıktı. "Hemen ateş edecek," diye geçirdi içinden Pyotr Stepanoviç. Kapıyı kuvvetli bir tekmeyle ardına kadar açtı, mumu havaya kaldırıp, tabancasını doğrulttu. Ama ne tabanca sesi duyuldu, ne de bir çığlık... Odada hiç kimsecikler yoktu.

Pyotr Stepanoviç ürperdi. Kaçabileceği bir yer yoktu odada. İyice kaldırdı mumu, daha dikkatli baktı... evet, kimsecikler yoktu. Alçak sesle, "Kirillov!" diye seslendi, sesini biraz daha yükselterek bir kez daha seslendi. Karşılık veren olmadı.

"Pencereden mi kaçtı yoksa?"

Gerçekten de, pencerelerden birinin kanadı açıktı. "Olmaz, pencereden sığmaz." Pyotr Stepanoviç odayı geçip, doğru pencerenin yanına gitti. "Kaçmış olamaz buradan." Birden hızla geri döndü, bir şey müthiş sarstı onu.

Pencerelerin karşısına gelen, kapının sağındaki duvara bir dolap dayalıydı. Bu dolapla duvar arasında kalan boşlukta Kirillov çok tuhaf bir biçimde sıkışmıştı: Ellerini yana sarkıtmış, duvara sırtını iyice yapıştırmış, kıpırdamadan, dimdik, öyle duruyordu. Duvarın içine girmek, saklanmak istediği belliydi. Her şey saklanmak istediğini gösteriyordu ama gene de inanılacak gibi değildi bu. Pyotr Stepanoviç köşenin tam karşısında değildi. Kirillov'un bedeninin çıkıntı yerlerini görebiliyordu ancak. Kirillov'u iyice görüp, esrarı çözmek için sola iki adım atmaya bir türlü karar veremiyordu. Kalbi duracakmış gibi çarpmaya başlamıştı... Birden dehşetli bir öfke doldurdu içini: Fırladı yerinden, bağırmaya başladı, ayaklarını yere vurarak Kirillov'un bulunduğu köşeye koştu.

Ama oraya varınca, daha bir dehşet içinde, olduğu yerde çakıldı kaldı. Daha çok, bağırdığı, çılgın gibi üzerine koştuğu halde, Kirillov'un hareket bile etmemesi, taş kesilmiş ya da balmumundan bir bedenmiş gibi hiçbir organını kıpırdatmaması şaşırtmıştı onu. Yüzünün beyazlığı şaşırtıcıydı, kıpırtısız siyah gözleri, boşlukta bir noktaya bakıyordu. Pyotr Stepanoviç mumu yukarıdan aşağıya, sonra gene yukarıya götürerek her yerini aydınlattı, yüzünü inceledi. Kirillov'un, boşlukta bir yere baksa da, yan gözle ona baktığını belki hareketlerini izlediğini bile fark etti birden. O anda, mumu "bu ölünün" yüzüne götürmek, yüzünde ne olup bittiğine bakmak geldi Pyotr Stepanoviç'in aklına. Kirillov'un çenesi kıpırdadı, dudaklarında alaycı bir gülümseme belirdi gibi geldi ona... yanılmış olamazdı. Ürperdi, kendini bilmeden, Kirillov'u omuzlarından yakaladı.

Bu anda öylesine tuhaf, öylesine ani bir şey oldu ki, Pyotr Stepanoviç de ne olduğunu anlayamadı. Omzuna dokunur dokunmaz, Kirillov başını birden öne eğmiş, Pyotr Stepanoviç'in elindeki mumu başıyla vurarak düşürmüştü. Mum altlığı gürültüyle yere düşmüştü. Mum sönmüştü. Pyotr Stepanoviç aynı anda sol elinin küçük parmağında müthiş bir sızı duydu. Bağırmaya başladı. Yalnız, başını öne eğmiş, parmağını ısıran Kirillov'un başına kendini bilmeden tabancasını var gücüyle üç kez indirdiğini anımsıyordu. Sonunda parmağını kurtardı. Karanlıkta yol arayarak çılgın gibi koştu. Kirillov korkunç bir sesle bağırıyordu arkasından:

"Şimdi, şimdi, şimdi, şimdi!.."

On kez "şimdi" diye bağırdı. Ama Pyotr Stepanoviç durmadan koşuyordu. Hole çıkmıştı ki, birden gürültülü bir patlama oldu. Zifiri karanlıkta durdu, beş dakika düşündü. Sonunda odaya döndü. Ama kibrit bulması gerekiyordu. Elinden düşen mumu yerde, dolabın sağında bulabilirdi. Ama neyle yakacaktı onu? Silik bir anısı belirdi belleğinde: Dün Fedka'nın üzerine saldırmak için mutfağa koştuğunda, rafın köşesinde kırmızı, büyük bir kibrit paketi görür gibi olmuştu sanki. Karanlıkta yolu el yordamıyla bularak sola, mutfak kapısına yöneldi. Kapıyı buldu, aralığı geçip merdiveni indi. Karanlıkta elini uzattı. Rafın, paketi gördüğünü anımsadığı yerinde daha açılmamış bir paket kibrit buldu. Kibrit yak-

madan aceleyle odaya döndü. Ancak dolabın yanında, parmağını ısıran Kirillov'un başına tabancayla vurduğu yerde birden ısırılan küçük parmağını anımsadı. Aynı anda da o parmağında dayanılmaz bir sızı duydu. Dişini sıkarak mumu yaktı, altlığına yerleştirdi, çevresine bakındı, açık pencerenin dibinde, ayakları odanın sağ köşesinden yana, Kirillov'un cesedi yatıyordu. Mermi sağ şakaktan girmiş, kafatasını parçalayarak başın sol üstünden çıkmıştı. Kan damlaları, beyin parçaları saçılmıştı her yana. Tabanca, Kirillov'un yere düşmüş elindeydi. Bir anda can vermiş olmalıydı. Pyotr Stepanoviç her şeyi dikkatle inceledikten sonra doğruldu, parmaklarının ucuna basarak dışarı çıktı, kapıyı kapadı, mumu sağdaki odada masanın üzerine koydu, bir an düşündükten sonra, yangın çıkarmayacağı sonucuna varınca söndürmemeye karar verdi onu. Masanın üzerindeki belgeye bir kez daha baktıktan sonra bilinçsizce gülümsedi. Parmaklarının ucuna basarak (nedense hep parmaklarının ucuna basarak yürüyordu) evden çıktı. Gene Fedka'nın deliğinden dışarı süzüldü, tahtayı dikkatlice yerleştirdi yerine.

III

Saat tam altıya on kala, istasyonda Pyotr Stepanoviç ile Erkel hayli uzun bir vagon dizisi boyunca yürüyorlardı. Pyotr Stepanoviç gidiyordu. Erkel ise onu geçirmeye gelmişti. Bagaj verilmiş, valiz ikinci mevki vagonlarından birinde ayrılan yere konulmuştu. Birinci zil çalmış, ikinciyi bekliyorlardı. Pyotr Stepanoviç bakınıyor, trene binen yolcuları gözden geçiriyordu. Ama tanıdık hiç kimse yoktu. Ancak iki kez başıyla selam vermek zorunda kalmıştı. Uzaktan tanıdığı bir tüccarla, iki istasyon ötede kilisesinde inecek olan genç bir köy papazına. Erkel'in bu son dakikalarda daha önemli bir şeyden söz etmek istediği belliydi ama –ne üzerine konuşmak istediğini belki kendisi de bilmediği için– başlamaya bir türlü cesaret edemiyordu. Onun istasyonda bulunmasından Pyotr Stepanoviç'in canının pek sıkıldığını, ikinci üçüncü zilleri sabırsızlıkla beklediğini sanıyordu.

Uyarmak istiyormuş gibi, ürkek bir tavırla,

"Herkese açıktan açığa bakıyorsunuz," dedi.

"Niçin bakmayacakmışım? Şimdilik saklanmama gerek yok. Erken daha. Telaşlanmayın. Liputin'in çıkageleceğinden korkuyorum yalnızca. Bakarsınız, koku alır gelir."

Erkel kararlı,

"Güvenilmez onlara, Pyotr Stepanoviç," dedi.

"Liputin'e de mi?"

"Hiçbirine Pyotr Stepanoviç."

"Saçma, dün akşamki olayla şimdi hepsi sıkı sıkı bağlanmışlardır birbirlerine. Hiçbiri ihanet edemez. Aklını yitirmedikten sonra göz göre göre felakete kim atar kendini?"

"Yitiriyorlar akıllarını Pyotr Stepanoviç."

Bu düşünce Pyotr Stepanoviç'in içinde de yer ediyor olmalıydı ki, Erkel böyle söyleyince canı daha da sıkılmıştı.

"Korkmuyorsunuz ya Erkel? Onların hepsine güvendiğimden çok size güveniyorum. Her birinin kaç paralık ciğeri olduğunu gördüm. Bugün söyleyin onlara, size teslim ediyorum hepsini. Sabah tek tek görün onları evlerinde. Yazılı emrimi ise, dinleyecek duruma gelebilecekleri yarın ya da öbür gün, toplayıp okuyun... ama inanın, yarın dinleyecek duruma geleceklerdir, çok korkuyorlar çünkü, köpekleşeceklerdir... Yeter ki, siz koyvermeyin kendinizi."

"Ah Pyotr Stepanoviç, gitmeseniz ne iyi olurdu!"

"Biliyorsunuz, ancak birkaç günlüğüne gidiyorum. Hemen döneceğim."

Erkel çekingen, ama kararlı bir tavırla,

"Pyotr Stepanoviç," dedi, "Petersburg'a kadar uzanacaksınız. Genel sorun için gerekli olandan başka bir şey yapmadığınızı anlamıyor muyum sanki."

"Bundan daha azını beklemiyordum sizden zaten Erkel. Petersburg'a gittiğimi sezinlediğinize göre, dün akşam öyle bir anda, onları ürkütmemek için böylesine uzağa gideceğimi söyleyemeyeceğimi de anlamış olmalısınız. Durumlarını gördünüz. Ama yalnızca siz, Liputin'in sandığı gibi sıvışmak için değil, iş için, en önemli iş için, genel sorun için gittiğimi anlayabiliyorsunuz."

"Yurtdışına gitmenizi de anlıyorum Pyotr Stepanoviç. Kendi ca-

nınızı kurtarmanız gerektiğini de anlıyorum. Çünkü siz her şeysiniz, bizse hiç. Anlıyorum Pyotr Stepanoviç, anlıyorum."

Zavallı çocuğun sesi bile titriyordu.

"Teşekkür ederim Erkel... Ay! ağrıyan parmağıma dokundunuz (Erkel acemice elini sıkmıştı. Pyotr Stepanoviç'in küçük parmağı siyah bir bez parçasıyla özene bezene bağlanmıştı). Ama bir kez daha söylüyorum size. Petersburg'a, duruma şöyle bir göz atmak için gidiyorum. Belki bir gün kalır, hemen dönerim. Döndüğümde göz boyamak için Gaganov'un köydeki evine yerleşeceğim. Bir tehlike söz konusu olursa yanında, başlarında olacağım. Petersburg'da biraz fazla kalmam gerekirse hemen durumdan haberdar edeceğim sizi... her zamanki yolla kuşkusuz, siz de onları haberdar edersiniz."

İkinci zil çaldı.

"Demek beş dakika kaldı. Biliyor musunuz, burada kurduğumuz beşliğin dağılmasını istemiyorum. Korktuğum filan yok, benim için üzülmeyin. Genel ağda bunun gibi çok sayıda düğümüm var benim, özellikle buna değer vermemi gerektiren bir neden de yok ortada. Ama ne var ki, fazla mal göz çıkarmaz diyorum. Bununla birlikte, sizi bu delilerle baş başa bırakıyorsam da, güveniyorum size: Korkmayın, polise haber veremezler, cesaret edemezler buna..."

Pyotr Stepanoviç neşeli bir tavırla tokalaşmak için ona doğru gelen çocuk denecek yaşta bir delikanlıyı görünce değişik, şen bir sesle,

"Aa, siz de mi bugün gidiyorsunuz?" diye haykırdı. "Sizin de ekspresle gideceğinizi bilmiyordum. Nereye, annenizin yanına mı?"

Delikanlının annesi, komşu ilin en varlıklı toprak sahibiydi. Delikanlı ise Yuliya Mihaylovna'nın uzaktan akrabası oluyordu, iki hafta önce kentimize konuk gelmişti. Gülümsedi delikanlı.

"Hayır, biraz daha uzağa gidiyorum, R...'ye. Sekiz saat yolculuk edeceğim. Siz Petersburg'a mı gidiyorsunuz?"

Pyotr Stepanoviç daha bir içten gülümsedi.

"Petersburg'a gittiğimi nereden tahmin ettiniz?"

Delikanlı "sizi gidi" eder gibi, parmağını salladı.

Pyotr Stepanoviç esrarlı bir tavırla,

"Hadi, hadi, doğru tahmin ettiniz," diye fısıldadı. "Yuliya Mihaylovna'nın mektuplarını götürüyorum. Orada üç dört kişiyi de görmem gerekiyor. Açık söyleyeyim, hepsi de mendebur şeyler. Böyle görevin canı cehenneme!"

Delikanlı da fısıldayarak,

"Söyler misiniz, Yuliya Mihaylovna neden korktu öyle? Beni bile odasına almadı dün. Bence, kocası için korkmasına bir neden yok. Tersine, yangınla öylesine yakından ilgilendi ki, canını bile tehlikeye attı."

Pyotr Stepanoviç gülümsedi.

"Buradan birtakım kimselerin oraya yazmış olabileceğinden korkuyor besbelli... Anlayacağınız, burada önemli olan Stavrogin'dir. Yani Prens K... Eh, başlı başına bir hikâyedir bu. Belki bir şeyler anlatırım size yolda, dürüstlüğüm izin verdiği ölçüde kuşkusuz... Akrabam Asteğmen Erkel, köyde kalıyor."

Yan gözle Erkel'e baktı delikanlı, elini şapkasına götürdü. Erkel öne eğilerek selam verdi.

"Biliyor musunuz Verhovenski, sekiz saatlik tren yolculuğu da çekilecek gibi değildir. Bizimle birlikte birinci mevkide Berestov adında, komşumuz, pek komik bir albay da yolculuk edecek. Garina ile *(née de Garine)*[6] evli, hem kafası çalışır bir insan. Birtakım düşünceleri bile var. İki gün kaldı burada. İskambil oyununa pek düşkün. Bir denesek mi, ne dersiniz? Dördüncüyü de buldum ben: Bizim T... ilinin sakallı tüccarlarından milyoner Pripuhlov. Bir şey söyleyeyim mi size, gerçek bir milyonerdir o... Tanıştıracağım sizi onunla varlıklı bir şişko... çok güleceğiz."

"İskambili büyük paraya oynarım ben, trende oynamaya da bayılırım ama ben ikinci mevkideyim."

"Bırakın canım, önemi yok bunun! Gelir, yanımızda otursunuz. Söyleyeyim, hemen birinci mevkiye aktarsınlar sizi. Başkondüktör sözümü dinler. Valiziniz var mı? Yol battaniyeniz?"

"Pekâlâ, gidelim!"

Pyotr Stepanoviç valizini, battaniyesini, kitabını aldı, aşırı bir sevinçle hemen birinci mevkiye taşındı. Erkel yardım ediyordu ona. Üçüncü zil de çaldı.

6 (Fr.) Garine'den doğma.

Pyotr Stepanoviç, son bir kez daha uzattı elini kompartmanın penceresinden. Aceleci, başı kalabalık bir tavırla,

"Hadi, Erkel," dedi; "hemen oyun masasına oturacağım."

"Ama söylemeye ne gerek var Pyotr Stepanoviç, anlıyorum, her şeyi anlıyorum, Pyotr Stepanoviç!

"Hadi, hoşça kalın.

Pyotr Stepanoviç birden geri döndü: Onu oyun arkadaşlarıyla tanıştırmak isteyen delikanlı seslenmişti ona içeriden. Erkel, Pyotr Stepanoviç'ini bir daha göremedi!

Oldukça kederli döndü eve. Pyotr Stepanoviç onları böyle çabuk bıraktı diye üzülmüyordu, ama... ama o genç züppe ona seslenince öyle çabuk arkasını dönmesi gücüne gitmişti... oysa "hoşça kalın"dan başka bir şey söyleyebilir ya da... ya da elini hiç değilse biraz daha hararetli sıkabilirdi.

Bu el sıkma işi çok önemliydi. Kendisinin de anlayamadığı, dün akşamki olayla ilgili başka bir şey daha zavallı yüreğini kemirmeye başlamıştı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Stepan Trofimoviç'in Son Seyahati

I

Yapacağı çılgınlığın zamanı yaklaştıkça Stepan Trofimoviç'in korktuğuna kesinlikle inanıyorum. Korkunun ona müthiş acı verdiği kanısındayım. Özellikle o korkunç son gecede çok acı çekmişti. Nastasya onun, o gece geç vakit yatağa girdiğini, uyuduğunu anımsıyordu. Ama hiçbir şeyi anlatmaz bu. Ölüm cezasına çarptırılanların da, son gecelerinde bile oldukça rahat uyudukları söylenir. Gerçi evden çıktığında ortalık aydınlanmıştı (sinirli insanlar aydınlıkta biraz soğukkanlıdırlar; oysa Virginski'nin akrabası binbaşı, ortalık aydınlanmaya başlayınca Tanrı'ya olan inancını bile yitirir–), evet, gerçi evden çıktığında ortalık aydınlanmıştı ama, o güne dek, kendini kent dışındaki şosede yalnız, hem de böyle bir durumda düşünmenin, içine her zaman müthiş bir korku saldığı kanısındayım. Hiç kuşku yok, düşüncelerindeki delicesine bir şey, *Stasie*'yi, yirmi yıllık sıcak yuvasını bırakır bırakmaz kendini bir anda içinde bulduğu yalnızlık duygusunun o yıldırıcı gücünü yumuşatıyordu biraz. Ama hiçbir şeyin önemi olamazdı: Kendisini bekleyen felaketleri açık seçik sezinleseydi bile yola çıkar, yürürdü! Her şeye karşılık onurlu, gurur verici bir şey vardı burada. Ah, Varvara Petrovna'nın parlak önerilerini kabul edebilir, onun lütuflarıyla yaşamayı sürdürebilirdi; "*comme*

un[1] basit yanaşma!" Ama lütufları elinin tersiyle itmiş, kalmamıştı. İşte kendisi bırakmıştı Varvara Petrovna'yı, "yüce ülkünün bayrağını" açıp, bu ülkü uğruna ölmeye gidiyordu! O anda böyle duygular olmalıydı içinde; davranışını başka türlü düşünemezdi.

Bir soru daha kurcalıyor aklımı durmadan: Niçin ille de koşarak kaçmıştı? Yani basbayağı ayaklarıyla, koşarak kaçmıştı da, ata binip gitmemişti? Önceleri bunu, elli yıldır ata binmemiş olduğu için korkmasıyla, güçlü duyguların etkisi altında düşüncenin fanatik sapmasıyla açıklıyordum. Posta arabasıyla ya da atla (boynunda çıngırağı olan bir atla bile olsa) yola çıkmanın aşırı derecede basit, duygusuz; tersine –şemsiyeyle bile olsa– derviş gibi yola koyulmanın ise çok daha hoş, soylu olduğunu düşündüğünü sanıyordu. Ama şimdi, her şey bitmişken, bütün bunların o zaman çok daha basit olup bittiği kanısındayım: Önce, at almaktan korkuyordu, çünkü Varvara Petrovna durumu öğrenebilir, onu zorla tutmaya kalkışabilirdi. Stepan Trofimoviç de boyun eğerdi kuşkusuz. O zaman yüce ülküye elveda demekten başka bir şey gelmezdi elinden. Sonra, posta arabasına binmesi için hiç değilse nereye gideceğini bilmesi gerekirdi. Yola çıkarken özellikle bundan ötürü acı çekiyordu: Kararsızdı, şuraya gideyim diye kesin bir karar veremiyordu. Zaten herhangi bir kente gitmeye karar verseydi, yaptığı iş bir anda kendi gözünde bile anlamsız, olanaksız bir şey oluverirdi. Bunu çok iyi sezinliyordu. Öyle ya, niçin ille de o kente de, başka birine değil? Hem ne yapacaktı orada? *Ce marchand*[2] mı arayacaktı? Ama hangi *marchand*'ı? Artık en önemli, en yıldırıcı soru olan bu ikinci soru çıkıyordu ortaya burada. Aslında böyle çılgın gibi aramaya çıktığı, gerçekte ise bulmaktan ölesiye korktuğu *ce marchand*'dan daha çok yıldığı bir şey yoktu. Hayır, en iyisi yola koyulmaktı. Doğrudan şoseye çıkmalı, yürümeli, düşünmemek, elden geldiği sürece hiçbir şey düşünmemekti. Şose, insan hayatı gibi, insan hayali gibi sonu görünmeyen uzun, çok uzun bir şeydi. Yayan yola çıkmakta bir ülkü vardı; oysa posta arabasında ülkü ne gezerdi? Posta arabası ülkünün sonuydu... *Vive la grande route,*[3] orada ise kaderde ne varsa...

1 (Fr.) Bir... gibi (basit bir yanaşma gibi).

2 (Fr.) Bu satıcı.

3 (Fr.) Yaşasın büyük yol.

Liza ile yukarıda anlattığım hiç umulmadık karşılaşmasından sonra kendinden daha bir geçmiş durumda yoluna devam etti. Şose Skvoreşniki'nin yarım versta uzağından geçiyordu –gariptir– bu yana gelen şoseye nasıl saptığını kendisi de bilmiyordu. Açık seçik düşünmek, anlamak onun için dayanılmaz bir şeydi o anda. Yağmur arada bir diniyor, sonra yine çiselemeye başlıyordu. Ama yağmurun da farkında değildi. Çantasını omzuna nasıl attığını, atınca daha rahat yürümeye başladığını da bilmiyordu. Birden durup çevresine bakındığında bir ya da bir buçuk versta yol yürümüş olmalıydı. Tekerlek izleriyle oyulmuş, iki yanında söğüt ağaçları olan eski şose kapkara bir iplik gibi sonsuzluğa uzanıyordu *önünde*. Sağda, ekini çoktan biçilmiş çıplak tarlalar; solda, çalılar, onların ardında da koruluk. Uzaklarda ise, ancak görülebilen bir tren yolu, üzerinde de bir trenin dumanı... ama sesi artık duyulmayan bir trenin. Stepan Trofimoviç'in cesareti kırılacak gibi oldu, ama bir anda geçti bu duygusu. Hafiften bir iç geçirdi, bir söğüt ağacının dibine koydu çantasını, biraz dinlenmek için oturdu. Otururken üşüdüğünü fark etti, yol battaniyesine sarındı. Yağmurun yağdığını o anda fark edip şemsiyesini açtı. Arada bir dudaklarını oynatarak uzun süre oturdu öyle. Şemsiyesinin sapını var gücüyle sıkıyordu. Birçok anısı peş peşe geçiyordu gözlerinin önünden. "*Lise, Lise,* diye düşünüyordu, *Maurice* de yanındaydı... Ne garip insanlar... Ama o yangın da çok tuhaf bir şeydi doğrusu. Neden söz ediyorlardı, ne cinayeti? Sanırım *Stasie*'nin bir şeyden haberi yok henüz, kahve içmeye bekliyordur beni... Kâğıt oyunu mu? İnsanlarla kâğıt oyunu oynadım mı ki ben? Hımm! Bizim Rusya'da toprağa bağlı köylüler varken... Ah, Tanrım, ya Fedka?"

Müthiş bir korku içinde çevresine bakındı: "Ya şurada bir çalının arkasında saklanıyorsa? Şosede, onun yönettiği büyük bir haydut çetesinin olduğunu söylüyorlar. Ah, Tanrım, o zaman ben... O zaman gerçeği, suçlu olduğumu söylerim ona... 'Senin askerde çektiğinden çok *on yıl* ben burada senin için acı çektim...' derim. Sonra... sonra para cüzdanımı veririm. Hımm! *J'ai en tout quarante roubles; il prendra les roubles; et il me tuera tout de même.*"[4]

Korkudan mı, niçin bilinmez, şemsiyesini kapadı, yanı başına

4 (Fr.) Olup olacağı kırk rublem var; rubleleri alacak; ama gene de öldürecek beni.

koydu. Uzakta, kentten gelen üstü açık bir yük arabası göründü. Korkulu korkulu çevresine bakınmaya başladı.

"*Grâce à Dieu*[5] bir araba bu, yavaş yavaş geliyor. Tehlikeli olamaz. Buralıların sıska atlarından... Cins at yetiştirilmesini kaç kez söyledim... Aslında Pyotr İlyiç söyledi kulüpte de, ben destekledim... ama o arkadaki ne? Bir kadın oturuyor arabanın arkasında. Bir kadın, bir de köylü –*cela commence à être rassurant.*[6] Kadın önde, erkek arkada– *c'est très rassurant.*[7] Arabanın arkasına da boynuzundan bir inek bağlamışlar, *c'est rassurant au plus haut degré.*"[8]

Araba önünden geçiyordu şimdi. Oldukça sağlam, iyi durumda bir arabaydı bu. Kadın tıka basa doldurulmuş bir çuvalın üzerinde oturuyordu. Köylü ise arabacı yerinde, ayaklarını Stepan Trofimoviç'in bulunduğu yana sarkıtıp oturmuştu. Gerçekten de, boynuzundan bağlı bir inek, arabanın arkası sıra aheste aheste yürüyordu. Köylüyle kadın gözlerini dört açmış, Stepan Trofimoviç'e bakıyorlardı. Stepan Trofimoviç de onlara öyle bakıyordu. Araba yirmi adım uzaklaşmıştı ki, birden aceleyle ayağa kalktı, arabanın arkasından hızlı hızlı yürümeye başladı. Arabayla birlikte gitmek daha bir güven verici gelmişti ona. Ne var ki, arabaya yetişince bir anda gene unuttu her şeyi. Gene kesik kesik düşüncelerine, hayallerine daldı. Yürüyor, hiç kuşku yok, o anda köylü kadınla adamın, şosede karşılaşılabilecek çok esrarlı bir şey olduklarını aklının ucundan geçirmiyordu.

Stepan Trofimoviç dalgın dalgın yüzüne bakınca, köylü kadın dayanamadı sonunda:

"Sormam ayıp kaçmayacaksa," dedi; "kimlerdensiniz, sorabilir miyim?"

Yirmi yedi yaşlarında, kara kaşlı, al yanaklı, gülerken kırmızı dudaklarının arasından beyaz dişleri gözüken, şişman bir kadındı bu.

Stepan Trofimoviç sıkılgan bir hayretle,

"Bana... bana mı söylüyorsunuz?" diye sordu.

---

5 (Fr.) Allaha şükür.

6 (Fr.) Insana güven vermeye başlıyor.

7 (Fr.) Çok güven verici.

8 (Fr.) En üstün derecede güven verici.

Köylü kendinden emin bir tavırla,

"Tüccardan olmalı," dedi.

Bu, uzun boylu; gür, geniş sakalı kızıla çalan; ablak, zeki yüzlü, kırk yaşlarında bir adamdı.

"Hayır, tüccardan değilim ben... ben... *moi c'est autre chose,*"[9] dedi Stepan Trofimoviç.

Ne olur ne olmaz diyerek adımlarını biraz yavaşlattı. Arkada kaldı, öyle ki, inekle yan yana yürüyordu şimdi.

Köylü, Stepan Trofimoviç'in yabancı bir dilde bir şeyler söylediğini görünce,

"Beylerden olmalısınız," dedi.

Atı dürttü. Kadın yine sordu:

"Öyle görülüyor ki, gezmeye çıkmışsınız?"

"Bana... bana mı söylüyorsunuz?"

"Trenle gelen yabancılar bazen gezmeye çıkarlar; buralılara hiç benzemezler, bellidir yabancı oldukları, sizin çizmeleriniz de öyle ki..."

Köylü keyifli bir tavırla, anlamlı anlamlı,

"Çizmeleri, asker çizmesi," dedi.

"Hayır, asker filan değilim..."

Stepan Trofimoviç'in canı sıkılmaya başlamıştı: "Ne meraklı kadın, karı-koca sorguya çektiler beni sanki... *mais enfin.*[10] Garip şey, onlara karşı suçluyum sanki, oysa ne suç işlemiş olabilirim onlara karşı?"

Kadın kocasıyla fiskos, bir şeyler konuştu.

"Sizin için ayıp kaçmazsa, arabamıza alırdık sizi belki, götürürdük gideceğiniz yere kadar, ama isterseniz tabii."

Hiç bekletmeden karşılık verdi Stepan Trofimoviç,

"Evet, evet, dostlarım, seve seve binerim arabanıza, çünkü çok yoruldum, ama nasıl çıkacağım yukarı?"

"Ne tuhaf şey," diye geçiriyordu içinden, "şu inekle deminden beri yan yana yürüyorum da, arabaya binmeme izin vermelerini istemek gelmedi aklıma... Bu "gerçek hayat"ın hayli değişik yanları var."

---

9 (Fr.) Ben başkayım.

10 (Fr.) Ama sonunda.

Ama köylünün atı durdurduğu yoktu hâlâ. Kuşkulu kuşkulu,

"Ne tarafa gidiyorsunuz?" diye sordu.

Stepan Trofimoviç hemen anlayamamıştı.

"Hatovo'ya gidiyorsunuz galiba?"

"Hatovo'ya mı? Hayır, Hatovo'ya gitmiyorum... Gerçi adını işittim ama, kendilerini tanımıyorum."

"Hatovo, bir köydür; buradan dokuz versta ötede bir köy."

"Köy mü? *C'est charmant,*[11] evet, evet, duymuş gibiyim bu adı..."

Stepan Trofimoviç hâlâ yürüyordu, köylüler onu arabaya almayı unutmuşlardı sanki. Dâhice bir fikir geldi aklına.

"Belki de sanıyorsunuz ki ben... Nüfus kâğıdım yanımda... Profesörüm ben, yani öğretmen... ama yüksek öğretmen. Oraya kadar götürürseniz beni, yarım galon şarap alırım size."

"Elli kapiğinizi alırım bayım, yolu çok kötüdür oranın."

Kadın atıldı hemen.

"Bizim için çok ayıp olacak ama..."

"Elli kapik mi dediniz? Pekâlâ, elli kapik olsun. *C'est encore mieux, j'ai en tout quarante roubles, mois...*[12]

Köylü arabayı durdurdu, karı-koca elbirliğiyle yukarı aldılar Stepan Trofimoviç'i. Kadının yanına, çuvalın üzerine oturttular. Düşünceler bırakmıyordu peşini. Arada bir ayılır gibi oluyor, çok dalgın olduğunun, hiç de gerekmeyen şeyler üzerinde kafa patlattığının farkına varıyordu. Hastalıklı, zayıf bedenindeki bu ayılma bazı anlar pek ağır, dahası utanç verici oluyordu onun için. Birden kadına,

"Şu... şu arkadaki?" diye sordu.

Kadın güldü.

"Hiç inek görmemişe benziyorsunuz bayım."

Kocası karıştı söze:

"Kentten satın aldık. Bizimki sonbaharda öldü. Salgın hastalığa yakalandı. Köyümüzde, komşu köylerde bütün hayvanları kırdı geçirdi salgın hastalık, yarısı bile kalmadı, hiç kimsenin elinden bir şey gelmedi."

Yavaşlayan atını kırbaçladı.

---

11 (Fr.) Bu güzel işte.

12 (Fr.) Evet, böyle çevrilebilir. Daha iyi, olup olacağı kırk rublem var, ama...

"Yurdumuzda çok görülür böyle olaylar..." dedi Stepan Trofimoviç. "Hem biz Ruslar çoğunlukla... neyse, olur böyle şeyler."

"Öğretmenseniz Hatovo'da ne işiniz var? Oradan başka bir yere mi geçeceksiniz yoksa?"

"Ben... yani ben, demek istiyorum, oradan başka bir yere filan gitmeyeceğim... *C'est à dire,*[13] bir tüccarın yanına gidiyorum."

"Öyleyse Spasov'a gidiyorsunuz?"

"Evet, evet. Doğru söylediniz, Spasov'a gidiyorum. Fark etmez zaten."

Kadın gülümsedi.

"Yolculuğunuz Spasov'a ise, bu çizmelerle, yürüyerek ancak iki haftada varırsınız oraya."

Stepan Trofimoviç sabırsızca kesti kadının sözünü:

"Öyle, öyle ama, fark etmez, *mes amis,*[14] fark etmez."

"Pek acayip insanlar, ama kadın, kocasından daha güzel konuşuyor. 19. Şubat'tan bu yana[15] konuşmalarının da hayli değiştiği kaçmıyor gözden. Hem... ha Spasov'a gitmişim, ha başka bir yere, ne önemi var? Ama paralarını vereceğim, niçin düşüyorlar üzerime?"

Köylü susmuyordu.

"Spasov'a gidecekseniz vapura binmeniz gerekecek."

Kadın heyecanlı onayladı:

"Doğru söylüyor, çünkü atla sahilden dolaşacak olursanız otuz versta uzatırsınız yolu."

"Ne otuzu, kırk."

"Yarın saat ikide Ustyev'den binebilirsiniz vapura."

Ama susuyordu Stepan Trofimoviç. Sonunda köylüler de sustular. Adam atı kırbaçladı. Karı-koca arasında arada bir kısa konuşmalar geçiyordu. Stepan Trofimoviç uyuyakalmıştı. Kadın gülümseyerek onu dürtüp uyandırdığında, gözlerini oldukça büyük bir köyde, üç pencereli bir köy evinin önünde açınca pek şaşırdı.

"Uyudunuz mu bey?"

Stepan Trofimoviç göğüs geçirdi.

---

13 (Fr.) Yani.

14 (Fr.) Dostlarım.

15 Köleliğin kaldırıldığı tarih (1868) – ç.n.

"Ne var? Neredeyim ben? Ah, evet! Neyse, fark etmez."

Kederli kederli çevresine bakındı. Köyün görünümünde anlayamadığı tuhaf, olağanüstü bir şey vardı. Köylüye döndü:

"A, elli kapiğiniz, az kaldı unutuyordum."

Köylülerden ayrılmaktan korktuğu belliydi. Köylü eve buyur etti onu.

"Hesabı içeride görelim lütfen."

Kadın onayladı:

"Çok iyi olur."

Stepan Trofimoviç gıcırdayan merdivenden çıkarken derin, ürkek bir şaşkınlık içinde "Nasıl olur," diye mırıldanıyordu kendi kendine. "*Elle l'a voulu.*"[16]

Ama gene de girdi eve. Bir şey saplandı yüreğine. Bir anda her şeyi, eve girdiğini bile unutuvermişti.

İki odalı, üç pencereli, köyden geçen tanıdıkların geceledikleri, oldukça temiz, aydınlık bir köy eviydi burası. Stepan Trofimoviç hiç yabancılık çekmeden geçip köşeye oturdu. Selam vermeyi bile unutmuştu. Oturur oturmaz düşüncelere daldı gene. Bu arada yolculuğun üç saatlik ıslaklığından sonra pek hoş bir sıcaklık duygusu tüm bedenine yayılmıştı. Aşırı sinirli insanların, hastayken soğuktan birdenbire sıcağa girdiğinde sırtlarında dolaşan o bir anlık ürperti bile tuhaf bir biçimde hoşuna gitmişti. Başını kaldırdı, evin kadınının sobanın üzerinde pişirdiği çöreklerin tatlı kokusu iştahını kabartmıştı. Çocuksu bir gülümsemeyle baktı ev sahibine, birden,

"Nedir o?" diye kekeledi. "Çörek mi pişiriyorsunuz? *Mais... c'est charmant.*"[17]

Kadın hemen kibar bir tavırla,

"İster miydiniz beyefendi?" dedi.

Stepan Trofimoviç'in gözlerinin içi güldü birden.

"Semaveri koyalım mı? Çok sevindirmiş olursunuz bizi."

Ortasında açık mavi, iri iri işlemeli büyük bir tepside çörekler geldi. Herkesin bildiği ince, karışık buğday unundan yapılmış, üzerlerine eritilmiş taze yağ dökülmüş, son derece lezzetli çöreklerdi bunlar. Stepan Trofimoviç istekle aldı tepsiyi.

16 (Fr.) Bunu istemişti kadın.

17 (Fr.) Ama... çok hoş.

"Ne yağlı, ne lezzetli çörekler! *Un doigt d'eau de vie*[18] olsaydı."

"Votka mı istiyorsunuz beyefendi?"

"Evet, evet, biraz, *un tout petit rien.*"[19]

"Beş kapiklik mi yani?"

Stepan Trofimoviç tatlı tatlı gülümseyerek,

"Beş kapiklik," dedi, "beş kapiklik, beş kapiklik, *un tout petit rien.*"

Basit halktan birine, sizin için bir şey yapmasını söyleyin, elinden gelen her şeyi seve seve yapar sizin için. Hele gidip votka getirmesini isteyin, bu olağan sevinci hemen telaşlı, mutluluk dolu bir hizmet etme tutkusuna dönüşür. Yakın akrabasıymışsınız gibi, neredeyse telaşlanır sizin için. Votka almaya giden –gerçi yalnız siz içeceksinizdir, bunu bilir– biraz sonra sizin duyacağınız hazzı içinde bir ölçüde duyarak koşar... İki üç dakika sonra yeşile çalan, büyük bir kadehle şişe Stepan Trofimoviç'in önündeydi (meyhane çok yakındı).

"Hepsi benim mi? (pek şaşırmıştı). Evimde her zaman bulunurdu votka, ama beş kapiğe bu kadar çok verdiklerini hiç bilmiyordum."

Kadehi doldurdu, ayağa kalkıp gösterişli bir tavırla odanın karşı köşesine, çuvalın üzerinde birlikte geldiği, yolda sorularıyla canını öylesine sıkan, kara kaşlı kadının yanına gitti. Kadın kızardı bozardı, içmek istemedi, ama Stepan Trofimoviç'in son derece kibar sözlerine karşı koyamadı. Sonunda kalktı, dayanılmaz acılar çekiyormuş gibi yüzünü buruşturarak, her kadın gibi üç yudumda, saygıyla içti. Kadehi geri verdi, öne eğilerek selamladı Stepan Trofimoviç'i. Beriki, ağırbaşlılıkla karşılık verdi bu selama, sonra mağrur bir tavırla masasına döndü.

Birden karar vermiş, kalkmıştı yerinden. Oysa kadına içki vermek bir dakika önce aklında bile yoktu.

Şişede kalan votkayı kadehine boşaltırken keyifli keyifli şöyle geçiriyordu içinden: "Halka nasıl davranılacağını hakkıyla biliyorum. Hakkıyla, her zaman söylemişimdir bunu onlara," kadehini doldurmamıştı ona kalan içki. Ama içki ısıtmıştı içini, biraz başını bile döndürmüştü.

18 (Fr.) Biraz içki.

19 (Fr.) Çok az bir şey.

"Je suis malade tout à fait, mais ce n'est pas trop mauvais d'être malade."[20]

Hemen yanı başında sakin bir kadın sesi duyuldu:

"İster miydiniz acaba?"

Başını kaldırdı, karşısında, görünüşü pek yoksul, sırtında kentte giyilenlere benzeyen koyu bir entari, omuzlarında büyük, sarı bir atkı olan, otuzunu geçmiş bir kadın *–une dame et elle en avait l'air–*[21] görünce şaşırdı. Yüz anlatımında, Stepan Trofimoviç'in bir anda pek hoşlandığı bir şey vardı. O da yeni girmişti içeri. Sıranın üzerinde, tam Stepan Trofimoviç'in oturduğu yerin yanında eşyaları kalmıştı: Stepan Trofimoviç'in içeri girince merakla baktığı (bunu anımsıyordu) bir kadın çantasıyla, pek büyük olmayan muşamba bir torba. Kadın bu torbadan kapağında haç olan ciltli iki küçük kitap çıkardı. Stepan Trofimoviç'e uzattı.

"*Eh... mais je crois que c'est l'Evangile;*[22] büyük bir memnuniyetle... Şimdi anlıyorum... Gezici kitap satıcısının *vous êtes ce qu'on appelle,*[23] birçok kez okudum... Elli kapik mi?"

"Otuz beşer kapik," dedi kadın.

"Büyük bir memnuniyetle. *Je n'ai rien contre l'Evangile, et...*[24] Çoktandır bir daha okumak istiyordum.

İncil'i en azından otuz yıldan beri okumadığını, ancak yedi yıl önce Renan'ın *Vie de Jésus*[25] kitabından birkaç sayfa okuduğunu anımsamıştı birden. Bozukluğu olmadığı için dört rublelik kâğıt parasını çıkardı (bozukluğu yoktu). Ev sahibesi parayı bozarken, Stepan Trofimoviç evin içinde oldukça büyük bir kalabalığın toplanmış olduğunu, onunla ilgili konuştuklarını fark etmişti. Kentte çıkan yangından da söz ediyordu. Stepan Trofimoviç'i getiren köylü konuşuyordu en çok. Kentten yeni dönmüştü çünkü. Yangının bilerek çıkarıltıldığından, Şpigulinski işçilerinden söz ediyorlardı."

---

20 (Fr.) Çok hastayım, ama hasta olmak çok kötü bir şey değil.

21 (Fr.) Bu bir hanım ve öyle görünüyor.

22 (Fr.) Olsun... Ama sanırsam bu İncil.

23 (Fr.) Söyledikleri gibisiniz.

24 (Fr.) *İncil*'e karşı değilim.

25 (Fr.) İsa'nın hayatı.

"Yangından hiç söz etmedi bana yolda," diye geçirdi içinden Stepan Trofimoviç. "Her şeyden söz etti de, bir yangından söz etmedi."

"Efendim, Stepan Trofimoviç, düş görmüyorum ya? Kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi!.. Tanıyamadınız mı yoksa?"

Görünüşte eski uşakları andıran, sakalsız, geniş yakalı bir palto giymiş, orta yaşlı bir adam söylüyordu bunları. Kendi adını duyunca ürperdi Stepan Trofimoviç.

"Affedersiniz," diye mırıldandı. "Tanıyamadım sizi..."

"Unuttunuz demek! Anisim, Anisim İvanov... anımsadınız mı? Toprağı bol olsun Bay Gaganov'un yanında çalışıyordum. Sizi toprağı bol olsun hanımım Avdotya Sergeyevna'nın yanında çok gördüm bayım. Varvara Petrovna ile geliyordunuz. Kaç kez kitaplarınızı benimle yolladı size. İki kez de Petersburg şekerlemesi getirdim size, ondan..."

Stepan Trofimoviç gülümsedi.

"Ah, evet, anımsadım seni Anisim. Burada mı oturuyorsun?"

"Spasov yakınında, V... Manastırı'nda, Avdotya Sergeyevna'nın kız kardeşi Marfa Sergeyevna'nın yanındayım. Anımsarsınız belki, baloya giderken kupa arabasından düşmüş, ayağını kırmıştı. Şimdi manastırın yanında bir evde kalıyor, ben de yanındayım. Şimdi de, gördüğünüz gibi, ablasına haber götürmek için kente gidiyorum..."

"Demek öyle, güzel."

Anisim gururla gülümsedi.

"Sizi görmek çok sevindirdi beni. Bana çok iyi davrandınız. Böyle nereye gidiyorsunuz efendim? Yalnızsınız da sanırım... Hiç yalnız başınıza yolculuğa çıkmazdınız da... değil mi?"

Stepan Trofimoviç ürkek ürkek bakıyordu ona.

"Spasov'a, bize mi gidiyorsunuz yoksa?"

"Evet, Spasov'a gidiyorum. *Il me semble que tout le monde va à Spassof...*"[26]

"Fyodor Matveyeviç'e mi gidiyorsunuz? Sizi gördüklerine çok sevinecekler. Eskiden nasıl sayar, severlerdi sizi! Şimdi bile sık sık anarlar..."

"Fyodor Matveyeviç'e uğrarım."

"Uğramalısınız, uğramalısınız. Burada köylüler de şaşıp duru-

26 (Fr.) Bana öyle geliyor ki, herkes Spasov'a gidiyor.

yorlar efendim, sözde şosede yayan yürürken görmüşler sizi. Çok salaktır buranın köylüleri."

"Şey... ben, Anisim... İngilizlerde olduğu gibi bahse girdim... yayan oraya gidebileceğime bahse girip..."

Alnında, şakaklarında ter taneleri birikmişti.

Anisim amansız bir dikkatle dinliyordu.

"Elbette, elbette, öyle olmalı..."

Ama artık dayanamamıştı Stepan Trofimoviç. Bozulmuştu. Kalkıp dışarı çıkmak istiyordu. Ama bu sırada semaveri getirdiler, tam o anda da bir şey için dışarı çıkan kitap satıcısı kadın döndü. Stepan Trofimoviç kurtulmak için onunla konuşmaya başladı. Anisim sustu, çıkıp gitti.

Gerçekten de, köylüler pek şaşırmışlardı: "Ne biçim adam bu?" diyorlardı. "Yolda yayan yürürken buldular onu. Öğretmen olduğunu söylüyor. Avrupalı gibi giyinmiş, akıl bakımından ise küçük bir çocuktan farkı yok. Sorulan sorulara acayip karşılıklar veriyor. Birisinden kaçıyor sanki. Parası da var!" Valiliği durumdan haberdar etmek isteyenler vardı: "Çünkü kentte karışıklık var zaten." Ama Anisim bir anda bastırmıştı bu heyecanı. Hole çıkınca oradakilere Stepan Trofimoviç'in öğretmen değil, yüksek öğretmen olduğunu anlattı. Sonra şöyle ekledi: "Kendileri bilgindirler, büyük bilimlerle uğraşırlar, burada toprakları da vardı bir zamanlar. Yirmi yıldan beri general karısı Stavrogina'nın evinde. Evde en sayılan insandır. Kentte herkesçe son derece sayılırlar. Soylular kulübünde bir gecede bir iki yüz rublelik, bir de yüz rublelik verirlerdi oyuna. Rütbece danışmandırlar, ordudaki yarbay rütbesinin karşılığıdır bu. Anlayacağınız, albaydan ancak bir rütbe aşağıdırlar. Üzerlerinde para bulunmasına gelince, general karısı Stavrogina'dan aldıkları için, hesapsız paraları vardır." vb.

Stepan Trofimoviç yanında oturmuş, çayını yudumlayan, çöreklerden ısıran kitap satıcısı kadını hoş bir merakla izlerken Anisimov'un saldırısından kurtulmanın verdiği rahatlıkla, "*Mais c'est une dame et très comme il faut,*"[27] diye göğüs geçirdi. "*Ce petit morceau de sucre ce n'est rien...*[28] Soylu, özgür, aynı zamanda

27 (Fr.) Ama bu bir hanım, hem de çok mükemmel bir hanım.

28 (Fr.) Bu küçücük şeker parçası bir şey değil...

da sakin bir yanı var. *Le comme il faut tout pur,*[29] ama yalnız biraz değişik."

Çok geçmeden kadının adının Sofya Matveyevna Ulitina olduğunu, K. da yalnız başına yaşadığını, orada küçük esnaftan dul bir kız kardeşinin bulunduğunu öğrenmişti. Kendisi de duldu, bölük komutanı yardımcılığı yapan asteğmen kocası Sivastopol'da vurulmuştu.

"Ama daha pek gençsiniz, *vous n'avez pas trente ans.*"[30]

Sofiya Matveyevna gülümsedi.

"Otuz dört yaşındayım."

"Nasıl, Fransızca da mı biliyorsunuz?"

"Biraz. Kocam öldükten sonra soylu bir evde dört yıl kadar kaldım, orada çocuklardan öğrendim."

Kadın, on yedi yaşında dul kalınca bir süre Sivastopol'da kaldığını, "hemşirelik" yaptığını, sonra başka başka kentlerde bulunduğunu, şimdi de durmadan dolaşıp *İncil* sattığını anlattı.

"*Mais mon Dieu,*[31] başından tuhaf, dahası pek tuhaf bir olay geçen kadın siz misiniz yoksa?"

Sofiya Matveyevna'nın yüzü kızardı. "Evet," der gibi başını salladı.

Stepan Trofimoviç şaşkınlıktan titreyen bir sesle,

"*Ces vauriens, ces malheureux!..*"[32] diye başladı.

Acıklı, nefret dolu anısı yüreğini sızlatıyordu şimdi. Bir an daldı gibi.

Yanı başındaki kadının gene kaybolduğunun farkına varınca, "Oo, gene gitmiş, diye geçirdi içinden. İkide bir dışarı çıkıyor, bir şeyler yapıyor. Yanılmıyorsam, biraz da telaşlı... *Bah, je deviens égoiste!*"[33]

Başını kaldırdı. Gene Anisim'i gördü karşısında, ama bu kez tuhaf bir görünüşü vardı. Evin içi köylü dolmuştu. Hepsini Anisim'in getirdiği de belliydi. Evin sahibi de kentten inek satın alan

29 (Fr.) Gereğince saf.

30 (Fr.) Otuzunuzda yoksunuz.

31 (Fr.) Aman Tanrım.

32 (Fr.) Bu kepazeler, bu alçaklar!..

33 (Fr.) Bak hele, kendimi düşünür oldum.

köylü de vardı aralarında. İki köylü (arabacı oldukları sonra anlaşıldı) ile, köylü gibi giyinmiş, oysa sakalsız, varlıklı bir küçük esnafa benzeyen, herkesten çok konuşan, yarı sarhoş, ufak tefek bir adam daha vardı. Hepsi ondan, Stepan Trofimoviç'ten söz ediyorlardı. İnek satın alan köylü, dediğinde diretiyor, sahilden giderse yolu kırk versta uzatacağını, vapura binmesinin zorunlu olduğunu söylüyordu. Yarı sarhoş küçük esnafla ev sahibi hararetle karşı duruyordu bu düşünceye:

"Beyefendi vapura binip gölü geçerlerse elbette kısalır yol, sevgili kardeşim. Bunu bilmeyecek ne var. Ama kış geldi artık, vapur yaza kadar uğramaz bile buraya belki."

En çok Anisim heyecanlanıyordu.

"Uğrar, uğrar, bir hafta daha uğrayacak."

"Doğru! Evet, bir uğruyorsa üç uğramıyor, kış geldi sayılır çünkü, mevsim geçti. Bazen Ustyev'de üç gün beklediği oluyor."

Anisim köpürmüştü:

"Yarın uğrayacak, saat ikide uğrayacak. Yarın akşam Spasov'da olacaksınız efendim."

Stepan Trofimoviç kaderinin ne göstereceğini korku içinde beklerken,

"*Mais qu'est ce qu'il a cet homme,*"[34] diye kekeledi.

İki arabacı öne çıktı. Pazarlık etmeye başladılar. Ustyev'e kadar üç ruble istiyorlardı. Bu ücretin fazla olmadığını, yazın da buradan Ustyev'e üç rubleye gidildiğini söylüyordu ötekiler yüksek sesle.

Stepan Trofimoviç,

"Ama... burada da rahatım... İstemiyorum..." diye kekelemeye başladı.

"Rahatsınızdır efendim, çok doğru buyurdunuz, ama Spasov'da çok daha rahat edeceksiniz. Hem sizi görünce ne sevinecektir Fyodor Matveyeviç."

"*Mon Dieu, mes amis,*[35] bütün bunlar benim için ne umulmadık şeyler."

Sonunda döndü Sofiya Matveyevna. Ama bitkin, üzgün, sıraya çöktü. Ev sahibesine,

34 (Fr.) Ama nesi var bu adamın?

35 (Fr.) Tanrım, dostlarım.

"Spasov'a gidemeyeceğim!" dedi.

Stepan Trofimoviç irkildi.

"Nasıl, siz de mi Spasov'a gidiyorsunuz?"

Nadejda Yegorovna Svetlitsına adında, toprak sahibi bir kadının dün ona kendisini Hatovo'da beklemesini, onu Spasov'a kadar götüreceğini söylediğini, ama gelmediğini anlattı Sofiya Matveyevna.

"Şimdi ne yapacağım ben?" diye sızlanıyordu.

"*Mais, ma chère et nouvelle amie,*[36] o kadın gibi ben de götürebilirim, adınızı da unuttum, sizi oraya, araba kiraladım, oraya gideceğim, yarın da birlikte Spasov'a geçeriz, ne dersiniz?"

"Siz de Spasov'a mı gidiyorsunuz?"

"*Mais que faire, et je suis enchanté!*[37] Büyük bir memnuniyetle götürürüm sizi. Beni arabalarıyla götürmek istiyorlar, kiraladım... Hanginizin arabasını tuttum?"

Spasov'a gitmek için önüne geçilmez bir istek uyanmıştı Stepan Trofimoviç'in içinde.

On beş dakika sonra üstü kapalı hafif bir arabaya binmişlerdi. Stepan Trofimoviç heyecanlı, pek sevinçliydi. Sofiya Matveyevna ise torbası elinin altında, dudaklarında mutlu bir gülümseme, Stepan Trofimoviç'in yanında oturuyordu. Anisim yerleştiriyordu onları. Yardım etmek için içeri dışarı koşarken,

"İyi yolculuklar, efendim," diyordu. "Sizi görünce ne çok sevinecekler."

"Allahaısmarladık, dostum, Allahaısmarladık."

"Fyodor Matveyeviç'i göreceksiniz efendim..."

"Evet dostum, evet... Fyodor Petroviç'i... hadi Allahaısmarladık."

II

Araba hareket eder etmez Stepan Trofimoviç hemen başladı:

"Görüyorsunuz ya dostum, kendimi dostunuz saymama izin veriyorsunuz, *n-est-ce pas?*[38] Görüyorsunuz ya, ben... *J'aime le*

36 (Fr.) Ama sevgili ve yeni dostum.

37 (Fr.) Ama ne etmeli, ne kadar sevindim!

38 (Fr.) Değil mi?

peuple, c'est indispensable, mais il me semble que je ne l'avais jamais vu de près. Stazie... cela va sans dire qu'elle est aussi de peuple... mais le vrai peuple,[39] yani şosede görülen gerçek olanından söz ediyorum. Sanırım, benim nereye gideceğimi... Ama bırakalım artık. Biraz saçmalıyorum gibi, ama aceleden böyle konuşuyorum."

"Rahatsızsınız herhalde efendim."

Sofiya Matveyevna uyanık, ama saygılı bir tavırla Stepan Trofimoviç'in yüzüne baktı.

"Hayır, hayır, battaniyeyi omuzlarıma alayım, geçer. Rüzgâr serin de biraz, hatta pek serin, ama... unutalım bunu. Aslında başka şey söylemek istiyorum size. *Chère et imcomparable, amie,*[40] pek mutluymuşum gibi bir duygu var içimde, bunun nedeni de sizsiniz. Mutluluk zararlıdır benim için, çünkü yakında tüm düşmanlarımı bağışlayacağım..."

"Ne çıkar bundan, gerçekte pek hoş bir şeydir bu efendim."

"Her zaman değil, *chère innocente. L'Evangile... Voyez vous, désormais nous le prêcherons ensemble,*[41] ben de seve seve sizin o güzelim kitaplarınızdan satacağım. Bunun *quelque chose de très nouveau dans ce genre,*[42] bir ülkü olduğunu sanıyorum. Dinine bağlıdır halk, *c'est admis,*[43] ama İncil'i tanımıyor henüz. Anlatacağım ona... Aşırı saygı beslediğimden, kimsenin kuşku edemeyeceği bu mükemmel kitabın yanlışlarını, onu sözlü olarak anlatırken düzeltmek de mümkündür. Şosede de yararlı olacağım. Her zaman söyledim *onlara* bu *et à cette chère ingrate...*[44] Ah, bağışlayalım, bağışlayalım, önce herkesi bağışlayalım... Ancak o zaman kendimizin de bağışlanacağımızı umabiliriz. Evet, herkes birbirine karşı suçludur çünkü. Bütün insanlar suçludur!.."

"Bakın, bunu çok doğru söylediniz işte.

"Evet, evet... Çok doğru söylediğimi ben de hissediyorum. Çok iyi anlatacağım onlara, ama asıl söylemek istediğim neydi? Hep şa-

39 (Fr.) Seviyorum halkı, bu kaçınılmaz bir şey ama bana öyle geliyor ki, halkı bu kadar yakından görmemiştim. Stazie... güya o da halktan, ama gerçek halktan.

40 (Fr.) Sevgili ve eşi bulunmaz dost.

41 (Fr.) Sevgili saf kız. İncil... görüyorsunuz ya, artık onu birlikte vaaz edeceğiz.

42 (Fr.) Bu tarzda çok yeni bir şey.

43 (Fr.) Kabul edilmiş bir şeydir bu.

44 (Fr.) Ve bu sevgili nankör.

şırıyorum, ne söyleyeceğimi unutuyorum... Sizden ayrılmamama izin verecek misiniz? Öyle hissediyorum ki, bakışınız ve... davranışlarınız şaşırtıyor beni: Safsınız, konuşmanız kaba, çayı şapırdatarak içiyorsunuz... ama hoş bir şey var sizde, yüz çizgilerinizden de görüyorum ki... Ah, yüzünüz kızarmasın, erkeğim diye de korkmayın benden. *Chère et imcomparable, pour moi une femme c'est tout.*[45] Bir kadının yanında olmadan yaşayamam ben. Ama yalnız yanında... İyice şaşırdım ne söyleyeceğimi, iyice... asıl söylemek istediğim bir türlü gelmiyor aklıma. Ah, yanında her an bir kadın olan insan ne mutludur... Öyle sanıyorum ki, biraz da heyecanlıyım. Şosede de yüce düşünce vardır! İşte, işte düşünce üzerine bunu söylemek istiyordum deminden beri! Şimdi geldi aklıma. Oysa evvelce böyle bir şey aklımın ucundan geçmezdi. Peki ama, niçin oradan gitmemizi istediler? Orada da mutluyduk, burada ise, *cela devient trop froid.*[46] *A propos, j'ai en tout quarante roubles et voilà cet argent,*[47] alın, alın, tutamam ben, kaybederim, alırlar elimden... Uyumak istiyorum gibi geliyor bana, kafamın içinde de bir şey dönüyor. Öyle dönüyor, öyle dönüyor ki! Ah, ne iyi bir insansınız, nedir o üstüme örttüğünüz?"

"Çok hastasınız, efendim, kendi battaniyemi örttüm üzerinize, ama paranızı..."

"Oh, Allah aşkına, *n'en parlons plus, parce que cela me fait mal,*[48] ah, ne iyisiniz!"

Birden sustu, hemencecik uyuyuverdi. Bu on yedi verstalık yol pek kötüydü. Araba sarsıla sarsıla gidiyordu. Stepan Trofimoviç sık sık uyanıyor, Sofiya Matveyevna'nın, başının altına koyduğu küçük yastıktan başını hızla kaldırıyor, Sofiya Matveyevna'nın elini yakalıyor, onu bırakıp kaçacağından korkuyormuş gibi, "Burada mısınız?" diye soruyordu. Düşünde, ağzı açık, dişleri üzerinde bir kurukafa gördüğünü, fena olduğunu söylüyordu. Sofiya Matveyevna pek ilgileniyordu onunla.

Araba doğru, avlusunda küçük yapılar olan, dört pencereli, bü-

45 (Fr.) Benim için sevgili ve eşi bulunmaz bir kadın her şeydir.

46 (Fr.) Çok soğuk oluyor.

47 (Fr.) Aklımdayken söyleyeyim, topu topu kırk rublem var, işte alın bu parayı.

48 (Fr.) Sözünü etmeyelim artık, çünkü dokunuyor bu bana.

yük bir eve götürdü onları. Uyandı Stepan Trofimoviç. Aceleyle indi arabadan. Evin en geniş, en iyi odası olan ikinci odaya geçti. Uykulu yüzünde son derece telaşlı bir anlatım vardı. Simsiyah saçlı, adeta bıyıklı, kırk yaşlarında, iriyarı bir kadın olan ev sahibesine, kendisi için bir oda istediğini söyledi. "Odayı kilitleyin, başka hiç kimseyi sokmayın yanımıza, *parce que nous avons à parler.*[49] *Oui, j'ai beaucoup à vous dire, chère amie.*[50] Parasını vereceğim, vereceğim!" diyerek kolunu salladı kadına.

Gerçi telaşlıydı, acele ediyordu ya, dilini pek nazlı oynatıyordu, ev sahibesi kaba bir tavırla dinliyordu onu. Kabul ediyor anlamında susuyordu (bu susuşunda da gözdağı veren bir şey vardı). Stepan Trofimoviç hiçbir şeyin farkında değildi, aceleyle (çok acele ediyordu) kadına gitmesini, hemen, "hiç vakit geçirmeden" yemek getirmesini söyledi.

Bıyıklı kadın dayanamadı artık:

"Burası han değildir bayım, yolculara yemek vermeyiz. İstakoz kaynatabiliriz, hadi bilemedin, semaver hazırlarız, başka şeyimiz yoktur. Taze balık da ancak yarın olur."

Ama Stepan Trofimoviç öfkeli bir sabırsızlıkla, "Parasını vereceğim, yeter ki çabuk olun," diye yineleyerek sallamaya başladı elini kolunu. Börekle kızartılmış tavukta karar kıldılar. Bütün köyü arasalar, bir tavuk bulamayacaklarını söyledi ev sahibesi. Ama gidip aramaya razı oldu. Lütfediyor da gidiyormuş gibi bir tavrı vardı.

Kadın dışarı çıkar çıkmaz Stepan Trofimoviç hemen kanepeye oturdu, Sofiya Matveyevna'yı da yanına oturttu. Odada hem kanepe, hem de birkaç koltuk vardı, ama pek zavallı şeylerdi bunlar. Hayli geniş olan bu oda (karyola bir bölmenin arkasındaydı), rengi uçmuş, eski, lime lime duvar kâğıtlarıyla; duvarlarındaki mitolojik sahneleri gösteren korkunç, taşbasma resimleriyle, ön duvarı boydan boya kaplayan tasvirleriyle, dinsel resimleriyle; şuradan buradan toplama, acayip eşyasıyla kentlilik ile çok eski bir köylülüğün göze çirkin gelen bir karışımıydı. Ama Stepan Trofimoviç'in bir şeye baktığı yoktu. Pencereden dışarı, evden on adım ötede başlayan büyük göle bile bakmamıştı.

49 (Fr.) Konuşacaklarımız var çünkü.

50 (Fr.) Evet, size çok söyleyeceklerim var, sevgili dostum.

"Baş başa kaldık sonunda, hiç kimseyi almayalım yanımıza! Her şeyi, ta en baştan başlayarak, her şeyi anlatmak istiyorum size.

Sofiya Matveyevna endişe içinde susturdu onu:

"Stepan Trofimoviç, biliyor musunuz ki..."

Stepan Trofimoviç tatlı tatlı gülümsedi."

"*Comment, vous saves déjà mon nom?*"[51]

"Anisim İvanoviç ile konuşmanızı duydum. Ben de size şunu söyleme cesaretini buluyorum kendimde..."

Sofiya Matveyevna kapalı kapıya baktı, kimse duymasın diye sesini alçaltıp, bu köyün pek tekin bir yer olmadığını söyledi. Buralı köylülerin balıkçı olduklarını, balıkçılıktan başka bir işle de uğraşmadıklarını, ama her yaz köye gelen konuklardan canlarının istediği parayı aldıklarını anlattı. "Yol üstünde değildir bu köy, kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdir. Vapur uğruyor diye gelirler buraya. Artık havalar bozduğu, vapur seyrek uğradığı için, yılın bu mevsiminde gelenler, köyde birkaç gün kalmak zorundadırlar. Bu yüzden evlerin hepsi doludur. Ev sahipleri de gelenlerin yolunu gözlerler. Çünkü bir kapiklik şeye üç kapik alırlar. Buranın köylüsü kibirlidir, burnu Kaf Dağı'ndadır. Çünkü komşu köylere oranla çok zengindir. Bunların bir balık ağı bin rubledir."

Stepan Trofimoviç, Sofiya Matveyevna'nın pek duygulanmış yüzüne neredeyse sitemle bakıyordu. Birkaç kez, onu susturmak istiyormuş gibi sallamıştı kolunu. Ama Sofiya Matveyevna susmuyordu: Bir kentli bana 'pek soylu bir hanımla' yazın burada bir gece, iki gün kaldığını, başlarından –aklına geldikçe tüylerini diken diken eden– son derece korkunç bir olay geçtiğini anlatmıştı. Bakın Stepan Trofimoviç, bu odayı yalnız kendiniz için ayırttınız ya... Uyarmak için söylüyorum yalnızca... Öteki odada da konuklar var: orta yaşlı bir adam, bir delikanlı, çocuklarıyla beraber bir de kadın. Yarın saat ikiye kadar bütün ev boşalacak. Vapur iki gündür uğramıyor çünkü, yarın yüzde yüz uğrayacak. Bir odayı kendinize ayırttınız, yemek istediniz diye öyle bir ücret isteyecekler sizden ki, başkentte bile duyulmamış, görülmemiştir öylesi."

Ama acı çekiyordu Stepan Trofimoviç, içi kan ağlıyordu. Heyecanlı.

---

51 (Fr.) Nasıl, adımı biliyor muydunuz?

"*Assez, mon enfant,*"[52] dedi, "yalvarıyorum size, *nous avons notre argent et après – et après le bon Dieu.*[53] Doğrusu şaşıyorum size, böylesine anlayışlıyken... *Assez, assez, vous me tourmentez,*[54] önümüzde uzun bir hayat var, oysa siz... geleceğimizden yıldırıyorsunuz beni..."

Hemen anlatmaya başladı öyküsünü. Öylesine acele ediyordu ki, önceleri ne dediğini anlamak bile güç oluyordu. Çok uzun sürdü anlatması. Böreği getirdiler, tavuğu da getirdiler, sonunda semaveri de getirdiler, ama o hâlâ anlatıyordu... Konuşması biraz tuhaf, hastalıklıydı. Zaten hastaydı. Etkisini hasta bedeninde biraz sonra göstermesi pek olağan ani bir duygu gerilimiydi bu. Onu dinlerken içi sızlayarak sezinliyordu bunu Sofiya Matveyevna. "Kısa donla çayırlarda koştuğu" çocukluğundan başlamıştı. Ancak bir saat sonra gelebilmişti evlenmelerine, Berlin'deki yaşantısına. Ne var ki, gülümseyemiyorum bu duruma. Gerçekten de, yüce bir şey –yeni deyimle söylersek– onun için bir yaşam savaşı vardı bunda. Önündeki uzun yolda yanında bulundurmaya karar verdiği kadını görüyordu karşısında. Onu bundan haberdar etmek için sabırsızlanıyordu. Ne büyük bir insan olduğunu öğrenmeliydi Sofiya Matveyevna... Belki pek büyütüyordu gözünde bu kadını, ama seçmişti onu bir kez. Kadınsız yaşayamazdı çünkü. Sofiya Matveyevna'nın onu anlamadığını, dahası en önemli olanı bile anlamadığını yüzünden anlıyordu.

"*Ce n'est rien, nous attendrons,*[55] ama önseziyle anlayabilir..."

Anlatmayı kesip, yüksek sesle,

"Dostum," dedi, "yalnız sizin kalbiniz gerekli benim için!.. Bir de işte şu bakışınız. Yüzüme baktığınız şu tatlı, çekici bakışınız. Ah, kızarmasın yüzünüz! Söyledim size..."

Öykü, Stepan Trofimoviç'i hiç kimsenin anlayamadığı, "Rusya'da yeteneklerin nasıl harcandığı" üzerine uzun bir söylev biçimini aldığında zavallı Sofiya Matveyevna için anlaşılmaz şeyler daha da çoğalmıştı. Sonraları şöyle anlatıyordu: "Bizim gibiler

52 (Fr.) Yeter, yavrum.

53 (Fr.) Paramız var, gerisi, gerisi de Tanrı'ya kalmış.

54 (Fr.) Yeter, yeter; üzüyorsunuz beni.

55 (Fr.) Bir şey değil, bekleyeceğiz.

için fazla akıllıca şeyler söylüyordu." Gözlerini dört açmış, mahzun dinliyordu. Stepan Trofimoviç işi şakaya boğmaya, yurdumuzun "ileri gelenlerine," devlet adamlarına çatmaya başlayınca, Sofiya Matveyevna onun gülüşüne karşı, üzüntüden gülmeyi bile denemişti ama, ağlamaktan beter olmuştu. Öyle ki, sonunda Stepan Trofimoviç bozulmuş büyük bir heyecanla, öfkeyle nihilistlere, zamanın gençlerine saldırmıştı. Sofiya Matveyevna düpedüz korkmaya başlamıştı artık. Ancak aşk öyküsü başladığında gelmişti kendine biraz. Rahibe bile olsa, kadın kadındır. Gülümsüyor, başını sallıyordu, yüzü kıpkırmızı olmuştu, önüne bakıyordu. Stepan Trofimoviç'i iyice duygulandırmış, heyecanlandırmıştı bu. Öyle ki, öyküsüne yalanlar bile karıştırmaya başlamıştı. Varvara Petrovna'dan göz kamaştırıcı bir esmer diye söz ediyordu ("Petersburg'u da, Avrupa'nın birçok başkentini de tutsak eden bir esmer"); kocası ise, kendisini bu dilberin aşkına değer bulmadığı için "Sivastopol'da alnına bir kurşun yiyerek ölmüş", meydanı rakibine, yani ona, Stepan Trofimoviç'e bırakmıştı... Anlattıklarına yürekten inanarak, "Üzülmeyin, benim sessiz dostum, dini bütün dostum!" diyordu Sofya Matveyevna'ya, "Öylesine yüce, öylesine ince bir şeydi ki bu, ömrümüzce sözünü etmedik." Biraz sonra bu duruma bir sarışının neden olduğu çıkıyordu ortaya (Darya Pavlovna'yı değilse burada kimi ima ediyordu bilmem). Bu sarışın her şeyini esmere borçluydu, uzaktan akrabası olarak onun evinde büyümüştü. Esmer, sarışının Stepan Trofimoviç'e olan tutkusunun farkına varınca içine atmıştı sevgisini. Öte yandan sarışın da esmerin tutkusunun farkına varmış, o da kendi tutkusunu gömmüştü içine. Böylece üçü, karşılıklı soylu yürekliliklerinden yirmi yıl susmuşlar, duygularını içlerine atmışlardı. En içten bir heyecanla soluğu kesilir gibi olarak, "Ah, ne tutkuydu o, ne tutku!" diyordu. "Onun (esmerin) güzelliğinin en göz kamaştırıcı olduğu günleri gördüm, güzelliğinden utanıyormuş gibi (bir kez de "şişmanlığından" demişti) yanımdan her gün başı önde geçtiğini gördüm içim sızlayarak." Sonunda yirmi yıllık bu yakıcı düşü bırakarak kaçmıştı. *Vingt ans!*[56] İşte şimdi de şosedeydi... Sonra aşırı bir heyecanla Sofiya Matveyevna'ya, "Onların kaderde olan bu karşılaşmalarının ömür-

56 (Fr.) Yirmi yıl!

leri boyunca" ne denli önemli olması gerektiğini anlattı. Sonunda aşırı üzgün bir tavırla kanepeden kalktı Sofiya Matveyevna. Ağlıyordu. Stepan Trofimoviç önünde diz çökecek gibi bile olmuştu. Karanlık bastırıyordu: Birkaç saattir odadaydılar.

"Hayır, iyisi mi bırakın beni, öteki odaya gideyim," diye kekeledi Sofiya Matveyevna, "evdekilerin aklına kim bilir neler gelir."

Sonunda kurtulabilmişti. Stepan Trofimoviç hemen yatacağına söz vererek bırakmıştı onu. Ayrılırken, başının çok ağrıdığından yakınıyordu. Sofiya Matveyevna eve girdiğinde eşyalarını, geceyi ev sahiplerinin yanında geçirmeyi düşünerek birinci odada bırakmıştı. Ama dinlenemedi hiç.

Gece Stepan Trofimoviç'in (benim, bütün dostlarının pek iyi bildiğimiz) karın sancısı başlamıştı: Sinir gerilimlerinin, geçirdiği sarsıntıların olağan sonucuydu bu. Zavallı Sofiya Matveyevna bütün gece uyumadı. Hastayla ilgilenirken ev sahibesinin odasından geçerek sık sık dışarı çıkması gerektiği için bu odada uyuyan konuklar, ev sahibesi söyleniyordu ona. Hatta gün ışımak üzereyken semaveri koymaya kalkışınca küfretmeye bile başlamışlardı. Sancı varken yarı baygın yatardı Stepan Trofimoviç. Arada bir semaveri koyuyorlar, ona bir şey içiriyorlardı (ahududu suyu), karnını, göğsünü bir şeyle ısıtıyorlarmış gibi geliyordu ona. Ama Sofiya Matveyevna'nın her an yanı başında olduğunu; odaya girip çıktığını, onu karyoladan kaldırıp tekrar yatırdığını sezinliyordu. Gece yarısından sonra saat üçe doğru sancısı biraz hafifledi. Yattığı yerden doğruldu, ayaklarını karyoladan sarkıttı, hiçbir şey düşünmeden Sofiya Matveyevna'nın önünde yere yığıldı. Akşamki diz çökme değildi bu artık. Düpedüz ayaklarına kapanmış, eteklerini öpüyordu...

Sofiya Matveyevna onu kaldırıp karyolasına yatırmaya çalışırken,

"Yeter, efendim, değmem ben böyle bir şeye," diye kekeliyordu.

Stepan Trofimoviç dua ediyormuş gibi ellerini önünde birleştirdi.

"Koruyucu meleğim benim," dedi. *Vous êttes nobles comme une marquise!*[57] Alçağın biriyim ben! Ah, ömrüm boyunca dürüst olmadım hiç!..

Sofiya Matveyevna yalvarıyordu:

57 (Fr.) Bir markiz kadar soylusunuz.

"Sakin olun."

"Akşam size anlattıklarımın hepsi yalandı. Gösteriş olsun diye, gözünüzü boyamak için, avareliğimden uydurdum uydurdum söyledim. Hepsi, hepsi, baştan sona hepsi yalandı. Ah, alçağın biriyim ben, alçağın biri!"

Böylelikle karın sancısı, bir sinir nöbeti içinde kendini suçlamaya dönüşmüş oluyordu. Bu kendi kendini suçlama nöbetlerinden, Varvara Petrovna'ya yazdığı mektupları anlatırken söz etmiştim. Birden *Lise*'yi, onunla dün sabahki karşılaşmasını anımsamıştı: "Pek korkunç bir şeydi bu, bir mutsuzluk da söz konusuydu burada kuşkusuz, ama hiçbir şey sormadım, anlayamadım! Yalnızca kendimi düşünüyorum."

"Ah, ne olmuştu ona, bilmiyor musunuz, ne olmuştu ona?" diye yalvarıyordu Sofiya Matveyevna'ya.

Sonra "ihanet etmeyeceğine", *ona* (yani, Varvara Petrovna'ya) döneceğine yeminler ediyordu. "Her gün kapısına gideceğiz (yani, Sofiya Matveyevna ile), sabah gezintisi için kupa arabasına binerken sessiz sessiz seyredeceğiz onu... Ah, öbür yanağıma da vursun istiyorum, çok istiyorum bunu. Haz duyarak istiyorum. Öteki yanağımı da uzatacağım ona, *comme dans votre livre!*[58] Ötekini de uzatmanın ne anlama geldiğini şimdi anlıyorum, ancak şimdi öğrendim ne anlama geldiğini... şimdiye kadar anlayamıyordum!"

Sofiya Matveyevna için yaşamının en uzun iki günü başlamıştı. Bu iki günü anımsadıkça, şimdi bile ürperiyor. Stepan Trofimoviç öylesine ağır hastalanmıştı ki, bu kez tam zamanında, saat ikide gelen vapura bile binememişti. Sofiya Matveyevna da onu yalnız bırakamamış, Spasov'a gitmemişti. Kadının anlattığına göre, Stepan Trofimoviç vapurun gittiğine sevinmişti. Yatağında,

"Çok güzel, çok hoş," diye mırıldanıyordu, "gideceğiz diye öyle korkuyordum ki... Burası çok güzel, buradan güzel bir yer olamaz... Bırakmayacaksınız beni, değil mi? Ah, bırakmadınız beni!"

Oysa hiç de güzel değildi "burası". Sofiya Matveyevna'nın zor durumunu anlamak istemiyordu. Kafasının içi yalnızca hayallerle doluydu. Hastalığını geçici, önemsiz bir şey sayıyor, "bu kitapları"

58 (Fr.) Kitabınızdaki gibi.

nasıl satacaklarını düşünüyordu. Kendisine *İncil* okumasını istedi Sofiya Matveyevna'dan.

"Çoktandır okumadım... orijinalinden. Olur ki birisi sorar, yanlışlık yaparım. Hazırlanmak iyi olur."

Sofiya Matveyevna yanına oturup kitabı açtı.

Stepan Trofimoviç ilk satırda kesti okumasını:

"Çok güzel okuyorsunuz."

Sonra iyi anlaşılamayan bir biçimde, ama heyecanlı,

"Yanılmadığım çıkıyor ortaya, çıkıyor!" diye ekledi.

Genel olarak hep heyecanlıydı zaten. Sofiya Matveyevna, *Dağ Başında* duasını okudu. Stepan Trofimoviç,

"*Assez, assez, mon enfant*,[59] yeter..." dedi. "*Bunun* yetmeyeceğini düşünebiliyor musunuz?"

Bitkin bir durumda gözlerini kapadı sonra. Bedeni çok zayıf düşmüştü ama, şuuru yerindeydi henüz. Onun uyumak istediğini düşünerek kalkacak oldu Sofiya Matveyevna. Ama durdurdu onu Stepan Trofimoviç.

"Sevgili dostum, ömrüm boyunca yalan söyledim ben. Gerçeği söylediğim zaman bile. Amacım gerçeği söylemek olmamıştı hiçbir zaman, gerçeği de yalnızca çıkarım için kullanmışımdır. Evvelce de biliyordum bunun böyle olduğunu, şimdi ise anlıyorum ki... Ah, dostluğumla ömrümce hakaret ettiğim dostlarım nerede? Hepsi, hepsi nerede? *Savez-vous*,[60] belki şimdi de yalan söylüyorumdur; evet, şimdi de yalan söylüyorum. Dünyada en zor şey, yalan söylemeden yaşamak, bir de... bir de kişinin kendi yalanına inanmamasıdır. Evet, evet bunların ikisi de pek zordur. Ama durun, bunları sonra konuşuruz... (Coşkun bir heyecanla ekledi): Beraber olacağız bundan böyle, beraber!"

Sofiya Matveyevna ürkek,

"Stepan Trofimoviç," dedi, "'kentten' doktor çağırtsak nasıl olurdu acaba?

Stepan Trofimoviç şaşırmıştı.

"Niçin? *Est-ce que je suis si malade? Mais rien de sérieux.*[61] Hem

59 (Fr.) Yeter, yeter, yavrum.

60 (Fr.) Biliyor musunuz.

61 (Fr.) O kadar hasta mıyım? Ama ciddi bir şey yok.

başkalarından bize ne? Öğrenirlerse halimiz nice olur sonra? Hayır, hayır, yabancı sokmayalım aramıza, ikimiz olalım, ikimiz!"

Bir an sustuktan sonra ekledi:

"Bakın ne diyeceğim, bir şey daha okuyun bana. Seçmeden, neresi gelirse okuyun."

Sofiya Matveyevna rastgele bir yeri açıp okumaya başladı.

"Neresi gelirse, neresi gelirse," diye yineliyordu Stepan Trofimoviç.

"Laodinski Kilisesi meleğine yaz..."

"Nedir bu? Ne? Nereden çıktı bu?"

"Apokalips'den okuyorum."

"O, *je m'en souviens, oui,*[62] *L'Apocalipse.*[63] *Lisez, lisez*[64] ne çıkarsa falımız olsun demiştim içimden; ne çıktı, bilmek istiyorum; okuyun, melekten sonrasını okuyun..."

"Laodinski Kilisesi meleğine yaz: Güvenilir, inanılır tanık Amin böyle diyor. Yaptıklarını biliyorum; ne soğuksun ne de sıcak: Ah, keşke ya soğuk olaydın, ya da sıcak! Ama biraz ılıkkanlısın, ne yakıcısın, ne de dondurucu; çıkarıp atacağım seni bağrımdan. Çünkü zenginim diyorsun, çok param var, hiçbir şeye ihtiyacım yok, diyorsun; oysa mutsuz olduğunun, zavallı, yoksul, kör, iğrenç olduğunun farkında değilsin."

Stepan Trofimoviç başını kaldırdı.

"Bu... bu da sizin kitabınızda!" dedi heyecanla. "Bu yüce yeri hiç bilmiyordum! Duyuyorsunuz ya: Ilık olmaktansa soğuk ol daha iyi, *yeter ki* ılık olma! Ah, kanıtlayacağım bunu. Yeter ki bırakmayın beni, yalnız bırakmayın! Birlikte kanıtlayacağız, birlikte!"

Gözleri parlıyordu konuşurken. Sofiya Matveyevna elini yakaladı, avcunun içinde sıkarak, gözleri yaşlı, ona bakarak,

"Bırakmayacağım sizi Stepan Trofimoviç, hiçbir zaman bırakmayacağım!" dedi.

Dudakları titriyordu. (Sonra anlatırken, "o anda kendilerine çok acıdım birden," diyordu).

"Ama Stepan Trofimoviç, şimdi ne yapacağız? Tanıdıklarınız-

62 (Fr.) O, hatırlıyorum, evet.

63 (Fr.) *İncil*'in son bölümü.

64 (Fr.) Okuyun, okuyun.

dan ya da akrabalarınızdan birine haber versek mi?"

Gelgelelim Stepan Trofimoviç'i bu öyle korkutmuştu ki, kadıncağız söylediğine de söyleyeceğine de pişman olmuştu. Stepan Trofimoviç korku içinde tir tir titreyerek hiç kimseyi çağırmaması, hiçbir şey yapmaya kalkışmaması için yalvarıp yakarmaya başladı, söz aldı ondan: "Hiç kimseyi, hiç kimseyi! Biz yalnız, ikimiz, *nous partirons ensemble.*"[65]

Ev sahiplerinin de huzursuz olmaya, homurdanmaya, Sofiya Matveyevna'ya surat asmaya başlamaları çok kötüydü. Hemen ödüyordu paralarını Sofiya Matveyevna, çok parası olduğunu göstermeye çalışıyordu. Ev sahiplerini bir zaman için yumuşatıyordu bu. Ama ev sahibi Stepan Trofimoviç'in "kâğıtlarını" istiyordu. Hasta, mağrur bir gülümsemeyle çantasını gösterdi. Sofiya Matveyevna çantanın içinde Stepan Trofimoviç'in emekli olduğunu ya da bunun gibi bir şeyi gösteren belgesini çıkardı. Hep bunu kullanırdı dostum. Ev sahibi yetinmedi bu belgeyle. "Buradan gitmeniz gerek, evimiz hastane değil çünkü. Bakarsınız kötü bir şey olur, ölüverir. Başımıza iş açılır." Sofiya Matveyevna adamla doktor konusunu konuşacak oldu, "kentten" doktor çağrılırsa bunun pahalıya geleceğini öğrenince vazgeçmek zorunda kaldı. Son derece üzgün, hastasının yanına döndü. Stepan Trofimoviç'in durumu giderek ağırlaşıyordu. Birden,

"Şimdi başka bir yer okuyun bana..." dedi; "domuzları okuyun."

Sofiya Matveyevna pek korkmuştu.

"Neyi?"

"Domuzları... orada, *ces cochons*...[66] anımsıyorum, kötü ruhlar domuzların içine girdi, hepsi suya düşüp boğuldu. O yeri okumalısınız bana. Sonra anlatırım size. Bir daha dinlemek istiyorum şimdi. Okuyun, dinliyorum."

Sofiya Matveyevna *İncil*'i çok iyi biliyordu, hemen *Luka*'yı açıp, notlarımın başına koyduğum yeri buldu. Tekrar ediyorum burada:

"Orada, dağda büyük bir domuz sürüsü otluyordu, kötü ruhlar ondan, domuzların içine girmelerine izin vermesini istediler. İzin verdi onlara. Kötü ruhlar, kişioğlunun içinden çıkıp domuzların

65 (Fr.) Yola birlikte çıkacağız.

66 (Fr.) Bu domuzları...

içine girdiler, sürü koşup uçurumdan göle attı kendini, boğuldu. Olanları gören çobanlar, koşup köylerde, kentlerde anlattılar gördüklerini. Halk olanları görmeye koştu, dağda içinden kötü ruhların çıktığı ol kişioğlunu giyinmiş kuşanmış, aklı başında, İsa'nın ayakları dibinde oturur bulduklarında dehşete kapıldılar. Olanları görenler, görmeyenlere, içine kötü ruhlar girmiş ol kişioğlunun nasıl kurtulduğunu anlattılar."

Stepan Trofimoviç son derece heyecanlı,

"Dostum," dedi, "*savez-vous,*[67] çok hoş bir şey bu... hiç aklım ermezdi burada anlatılanlara... *dans ce livre...*[68] Öyle ki, ta çocukluğumdan anımsıyorum burayı. Şimdi bir düşünce geldi aklıma, *une comparaison.*[69] Şimdi düşünceler sürüyle geliyor aklıma: Görüyorsunuz ya, aynı Rusya'mız gibi bu. Hastadan çıkıp domuzlara giren bu kötü ruhlar yüzyıllardan beri sevimli, yüce hastamızın, Rusyamız'ın içinde biriken mikroplar, iğrenç kokular, pisliklerdir! *Oui, cette Russie, que j'aimais toujours.*[70] Ama yüce düşünce, yüce irade, içine kötü ruhlar girmiş o çılgın kişioğlu gibi koruyacaktır onu. İrinleri yalnızca yüzeyde kalan bu kötü ruhların, iğrenç kokuların, pisliklerin tümü çıkacaktır içinden... domuzların içine girmeyi kendiliklerinden isteyeceklerdir. Belki girmişlerdir bile domuzların içine! Biziz bu domuzlar, bizler, onlar ve Petruşa... *et les autres avec lui,*[71] belki de en başta ben, içine kötü ruhlar giren çılgınların tümü uçurumdan denize atacağız kendimizi, hepimiz boğulacağız. Sonumuz budur bizim, çünkü ancak böyle bir son temizleyebilir bizi. Hasta da iyileşecek, 'İsa'nın ayakları dibinde oturacak'... görünce herkes şaşıracak... Yavrucuğum, *vous comprendrez après,*[72] şimdi de çok heyecanlandırıyor beni bu... *Vous comprendrez après... Nous comprendrons ensemble.*"[73]

Sayıklamaya başladı, sonunda şuurunu kaybetti. Bir sonraki

67 (Fr.) Bilirsiniz.

68 (Fr.) Bu kitapta.

69 (Fr.) Bir mukayese.

70 (Fr.) Evet, hep sevdiğim bu Rusya.

71 (Fr.) Ve ötekilerle o.

72 (Fr.) Sonra anlayacaksınız.

73 (Fr.) Sonra anlayacaksınız... Birlikte anlayacağız.

gün böyle geçti. Sofiya Matveyevna başucunda oturuyor, ağlıyordu. Üç gecedir hiç uyumamıştı. Bir işler çevirmeye başladıklarını sezinlediği ev sahiplerinin yüzlerine bakmaktan korkuyordu. Ancak üçüncü günü kurtulabildi bu korkudan. Sabah Stepan Trofimoviç kendine gelmiş, onu tanımış, elini uzatmıştı. Sofiya Matveyevna umutla haç çıkarmıştı. Pencereden bakmak istiyordu Stepan Trofimoviç. *"Tiens un lac,*[74] ah, Tanrım, anlayamıyordum..." Tam bu sırada bir araba geldi durdu kapıda, evin içinde bir telaş başladı.

III

Yanında iki uşak ve Darya Pavlovna ile dört at koşulu bir kupa arabasıyla gelen Varvara Petrovna'ydı bu. Mucize basitçe şöyle gerçekleşmişti: Pek meraklı bir insan olan Anisim, kente geldiğinin ertesi günü Varvara Petrovna'nın evine uğramış, uşaklara, Stepan Trofimoviç'i köyde gördüğünü, köylülerin onu şosede yalnız, yayan yürürken bulduklarını, Sofiya Matveyevna ile birlikte Ustyev üzerinden Spasov'a doğru yola çıktığını anlatmıştı. Varvara Petrovna'nın kaçak dostunu aradığını, onun için üzüldüğünü bildikleri için Anisim'in anlattıklarını hemen iletmişlerdi ona. Anisim'i, özellikle onun Stepan Trofimoviç'in Sofiya Matveyevna adında bir kadınla aynı arabada Ustyev'e gittiği üzerine anlattıklarını dinledikten sonra, Varvara Petrovna hemen hazırlanmış, yola çıkmıştı. Stepan Trofimoviç'in hastalığından haberi yoktu henüz.

Sert, amirane sesi birden çınlamıştı evin içinde. Ev sahipleri bile korkmuşlardı. Stepan Trofimoviç'in çoktan Spasov'da olduğuna inandığından sırf haber almak için uğramıştı köye. Onun burada olduğunu, hasta yattığını öğrenince heyecanla eve dalmıştı.

Tam bu anda ikinci odanın kapısında beliren Sofiya Matveyevna'yı görünce,

"Nerede o? Sen misin o kadın!" diye haykırdı. "Utanmaz arlanmaz! Yüzünü görünce hemen anladım sen olduğunu. Yıkıl karşımdan, rezil! Kovun onu buradan, yoksa bir daha dönmemek

74 (Fr.) Bak, bir göl.

üzere Sibirya'ya sürdürürüm seni, anladın mı! Şimdilik başka bir evde el altında bulundurun onu. Kentte cezaevinde yatmıştı biraz, gene yatası gelmiş demek. Senden de rica ediyorum, ev sahibi; ben buradayken hiç kimseyi sokmayın içeri. General karısı Stavrogina'yım ben, bütün evinizi tuttum. Sense, küçük hanım, her şeyin hesabını vereceksin bana."

Bu tanıdık ses sarsmıştı Stepan Trofimoviç'i. Titriyordu yatağın içinde. Ama bölmeyi geçmişti bile Varvara Petrovna. Gözleri çakmak çakmak, ayağıyla düzeltti sandalyeyi, üzerine çöküp arkasına yaslanıp Daşa'ya yüksek sesle.

"Dışarı çık, ev sahiplerinin yanında dur," dedi. "Ne meraklı şeysin öyle. Kapıyı da sıkı sıkı kapa."

Hiçbir şey söylemeden, yabani bir parıltısı olan gözleriyle Stepan Trofimoviç'in korkulu yüzüne bir süre baktı. Öfkeli bir alayla,

"Nasılsınız bakalım Stepan Trofimoviç?" dedi.

Stepan Trofimoviç sayıklıyormuş gibi,

"*Chère*," diye kekelemeye başladı, "gerçek Rus yaşantısını öğrendim... *Et je prêcherai l'Evangile...*"[75]

Varvara Petrovna ellerini çırparak bağırmaya başladı birden:

"Ah, utanmaz, nankör adam! Beni bu kadar rezil ettiğiniz yetmemiş gibi, bir de şey taktınız peşinize... Ah, ihtiyar, utanmaz, ahlâksız!"

"*Chère...*"

Sesi kısılmıştı Stepan Trofimoviç'in, hiçbir şey söyleyemiyor, gözlerini iyice açmış, öyle bakıyordu.

"Neyin nesidir bu *kadın?*"

"*C'est un ange... C'était plus qu'un ange pour moi,*[76] bütün gece... Ah, bağırmayın, korkutmayın onu, *chère, chère...*"

Varvara Petrovna birden fırladı yerinden. Korkulu sesi duyuldu: "Su, su!" Gerçi biraz sonra ayıldı Stepan Trofimoviç, ama Varvara Petrovna hâlâ titriyordu korkudan. Yüzünde renk kalmamış, Stepan Trofimoviç'in hastalıklı yüzüne bakıyordu: Dostunun hastalık derecesini ilk kez o anda anlamıştı. Birden,

"Darya," diye fısıldadı, "acele doktor Zaltsfiş'e adam yolla. Yego-

75 (Fr.) Ve *İncil*'i anlatacağım.

76 (Fr.) Bir melek... benim için melekten de ileri.

riç hemen gitsin. Gitmeden önce at kiralasın buradan, kentten de başka bir araba alsın. Öyle ki, bu akşam burada olsunlar."

Darya aldığı emri yerine getirmek için koştu. Stepan Trofimoviç hep öyle; gözlerini iyice açmış, ürkek ürkek bakıyordu. Bembeyaz olmuş dudakları titriyordu. Varvara Petrovna çocuk gibi yatıştırmaya çalışıyordu onu:

"Dur Stepan Trofimoviç, biraz bekle, canım. Bak, şimdi geliyor Darya, hemen... Ah, Tanrım, kimse yok mu orada, ev sahibesi, sen gel bari!"

Dayanamadı, kendisi çıktı dışarı, ev sahibesinin yanına koştu.

"*O kadını* hemen geri çağırın. Dönsün, dönsün!"

Neyse ki Sofiya Matveyevna gitmemişti henüz. Torbası, bohçasıyla avlu kapısından yeni çıkmıştı. Geri çağırdılar onu. Varvara Petrovna atmacanın civcivi kapışı gibi kolundan yakaladı onu, hemen Stepan Trofimoviç'in yanına götürdü.

"Alın, burada işte. Yemedim onu. Yedim mi sanmıştınız yoksa?"

Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'nın elini tuttu, yüzünü yüzüne yaklaştırdı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Varvara Petrovna,

"Hadi, sakin ol, sakin ol, hadi canım, kendine gel! Hadi, canım!" diyordu.

Birden heyecanla haykırdı:

"Ah Tanrım, hadi, ken-di-ne gel! Ah, başımın derdi benim, başımın derdi!"

Stepan Trofimoviç, sonra Sofiya Matveyevna'ya döndü,

"Yavrucuğum," diye kekeledi, "dışarı çıkın biraz, bir şeyler söylemek istiyorum da..."

Sofiya Matveyevna hemen dışarı çıktı. Stepan Trofimoviç tıkanarak,

"*Chèrie... chèrie...*" dedi.

"Şimdi konuşmayın Stepan Trofimoviç, biraz bekleyin, dinlenin iyice. Su için. Biraz bek-le-yi-niz!"

Yine sandalyeye oturdu Varvara Petrovna. Elini hâlâ bırakmamıştı Stepan Trofimoviç. Hastanın konuşmasına uzun süre izin vermedi. Stepan Trofimoviç avcunun içindeki eli dudaklarına götürdü. Varvara Petrovna boşlukta bir yere bakarak dişlerini sıkıyordu.

Stepan Trofimoviç, sonunda,

"*Je vous aimais!..*"[77] dedi.

Varvara Petrovna ondan böyle bir sözü ilk kez duyuyordu.

"Hımm!" diye mırıldandı.

"*Je vous aimais toute ma vie... vingt ans!*"[78]

Varvara Petrovna iki üç dakika sustu. Sonra birden ürkünç bir fısıltıyla,

"Daşa'ya nasıl hazırlanıyordun, lavantalar sürünüyordun..." dedi.

Stepan Trofimoviç dilini yutmuştu sanki.

"Yeni kravat takmıştın..."

Yine iki dakikalık bir sessizlik oldu.

"Sigarayı anımsıyor musunuz?"

Stepan Trofimoviç dehşet içinde.

"Dostum," dedi.

Sözünün sonunu getirmesine fırsat vermedi Varvara Petrovna. Yerinden fırladı, Stepan Trofimoviç'in başını koyduğu yastığı iki ucundan tutarak sarsmaya başladı.

"Akşam karanlığında, pencerenin önündeki sigarayı... parlak bir mehtap vardı... Skvoreşniki'de... kameriyede konuştuktan sonra... Anımsıyor musun, anımsıyor musun? (Bağırmamak için kendini zor tutuyor, öfkeli bir fısıltıyla konuşuyordu.) Anımsıyor musun, boş, bomboş, rezil, yüreksiz adam!"

Sonunda bıraktı onu, sandalyenin üzerine yığıldı, elleriyle yüzünü kapadı. Başını kaldırıp,

"Yeter!" dedi. "Yirmi yıl geçti, o günler geri gelmez bir daha; ben de budalalık ettim."

Stepan Trofimoviç dua ediyormuş gibi ellerini önünde birleştirdi.

"*Je vous aimais.*"[79]

Varvara Petrovna yine fırladı ayağa.

"Nedir, durmadan *aimais, aimais*[80] diyorsunuz! Yeter! Hemen şimdi uyumazsanız, ben de... Dinlenmeniz gerek. Uyuyun, hemen

77 (Fr.) Seviyordum sizi.

78 (Fr.) Hayatım boyunca sizi sevdim... yirmi yıl!

79 (Fr.) Seviyordum sizi.

80 (Fr.) Seviyordum, seviyordum.

uyuyun, kapayın gözlerinizi. Ah, Tanrım, belki de bir şeyler yemek isterdi canı! Ne yiyorsunuz? Ne yiyor? Ah, Tanrım, nereye gitti bu kadın? Nereye?"

Bir telaştır başlayacaktı ya, Stepan Trofimoviç kekeleyerek gerçekten de *une heure*[81] uyumak istediğini söyledi, oysa orada *un bouillon, un thé... enfin il est si heureux.*[82] Yattı, gerçekten de uyuyuverdi hemen (belki de uyuyormuş gibi yapıyordu). Varvara Petrovna biraz bekledi, parmaklarının ucuna basarak dışarı çıktı.

Ev sahibinin odasına geçti, ev sahiplerini kovdu odadan. Daşa'ya *o kadını* getirmesini emretti. Ciddi bir sorgu başladı.

"Şimdi her şeyi anlat bana bakalım. Yanıma otur, hah, şöyle. Ee?"

"Stepan Trofimoviç'i ben..."

"Dur, sus. Önceden haber vereyim, yalan söylersen ya da bir şey saklarsan cehennemin dibinde arar bulurum seni. Hadi."

"Stepan Trofimoviç'le... ben Hatovo'ya geldiğimde karşılaştım..."

Tıkanacak gibi oluyordu Sofiya Matveyevna.

"Dur, sus, bekle; ne o, lambur lumbur anlatmaya başladın! Önce, neyin nesisin, onu anlat bakalım."

Sofiya Matveyevna, Sivastopol'dan başlayarak geçmişini kısaca anlattı. Varvara Petrovna, ağzını açmadan, sandalyede dimdik oturmuş, kadının gözlerinin içine sert, ısrarlı bakarak dinliyordu.

"Niçin bu kadar ürkeksin? Niçin önüne bakıyorsun hep? Dosdoğru gözlerimin içine bakarak konuşan insanları severim ben. Devam et."

Sofiya Matveyevna, Stepan Trofimoviç'le karşılaşmasını, onun kendisine nasıl votka ikram ettiğini, kitapları... anlattı.

Varvara Petrovna cesaret veriyordu ona:

"Hah işte böyle, güzel, en küçük ayrıntıları da unutma."

Sonunda Hatovo'dan nasıl yola çıktıklarını, "artık iyice hasta" Stepan Trofimoviç'in yolda durmadan konuştuğunu, burada ise hayatını ta baştan başlayarak anlattığını, saatlerce konuştuğunu anlattı.

"Hayatı üzerine ne söyledi, onu anlat."

81 (Fr.) Bir saat.

82 (Fr.) Haşlama suyu, çay... ne de olsa çok mutluydu.

Sofiya Matveyevna birden sustu, ne söyleyeceğini şaşırdı. Ağlamaklı bir sesle,

"Bir şey söyleyemeyeceğim bu konuda," dedi, "hemen hiçbir şey anlamadım çünkü efendim."

"Yalan söylüyorsun! Hiçbir şey anlamamış olamazsın.

"Siyah saçlı, tanınmış bir hanımdan söz ettiler."

Varvara Petrovna'nın kumral saçlarını, onun "esmere" hiç de benzemediğini fark edince, Sofiya Matveyevna'nın yüzü birden kıpkırmızı kesilmişti.

"Siyah saçlı mı? Nasıl yani? Hadi, anlat!"

"Bu tanınmış hanım, tam yirmi yıldır ölesiye seviyormuş onu; ama bu sevgisini açmaktan utanıyormuş, çünkü pek şişmanmış..."

Varvara Petrovna dalgın, ama kararlı bir sesle kesti sözünü:

"Budala!"

Sofiya Matveyevna ağlamaya başlamıştı.

"İyi anlatamıyorum, çünkü öylesine akıllı bir insan ki..."

"Onun akıllı olup olmadığına sen karar veremezsin. Evlenmek istedi mi seninle?"

Sofiya Matveyevna kekelemeye başlamıştı Varvara Petrovna.

"Âşık oldu mu sana?" diye bağırdı. "Söyle! Evlenmek istedi mi seninle?"

Sofiya Matveyevna ağlayarak,

"Hemen hemen öyle oldu," dedi.

Sonra gözlerini kaldırıp kararlı bir tavırla ekledi:

"Ama hasta oldukları için önem vermedim."

"Adın, baba adın nedir senin?"

"Sofiya Matveyevna efendim."

"Şunu bilesin ki Sofiya Matveyevna, pek silik bomboş bir adamdır o... Tanrım, Tanrım! Beni alçak bir kadın sanıyorsun, değil mi?"

Beriki gözlerini dört açmış dinliyordu.

"Alçak, zorba, onun hayatını mahveden bir kadın sanıyorsun beni, değil mi?"

"Siz de ağlıyorken böyle bir şeyi nasıl düşünebilirim, efendim?"

Gerçekten de Varvara Petrovna'nın gözlerinde yaşlar vardı.

"Hadi otur, otur, korkma. Bir daha bak gözlerimin içine. Niçin

kızardı yüzün? Daşa, buraya gel, yüzüne bak: Ne dersin, yüreği temiz bir kadın mı?.."

Bu anda Sofiya Matveyevna'yı şaşırtan (belki pek de korkutan) bir şey oldu: Varvara Petrovna yüzünü okşamıştı.

"Yalnız ne yazık ki, aptal. Yaşına göre pek aptal. Pekâlâ yavrum, yardım edeceğim sana. Her şeyin saçma olduğunu görüyorum. Şimdilik öteki evde kal, oda tutacaklar sana orada, yemeğini de, her ihtiyacını da ben..."

Sofiya Matveyevna korkudan acele işi olduğunu, gitmesi gerektiğini söyleyecek oldu.

"Hiçbir yere gidemezsin. Kitaplarının hepsini alıyorum. Sen de burada kalacaksın. Sus, itiraz istemem. Öyle ya, ben gelmeseydim yalnız bırakıp gitmeyecektin onu."

Sofiya Matveyevna gözlerini silerek alçak, kararlı bir sesle,

"Dünyada yalnız bırakmazdım kendilerini efendim," dedi.

Doktor Zaltsfiş'i gece geç vakit getirdiler. Amiriyle takışması sonucunda kısa bir zaman önce işinden olmuş, pratiği hayli iyi, oldukça saygıdeğer bir ihtiyardı bu. İşinden kovulunca Varvara Petrovna olanca gücüyle, "himaye etmeye" başlamıştı onu. Hastayı güzelce muayene etti, bazı şeyler sordu. Sakıngan bir tavırla Varvara Petrovna'ya hastalığın iyice ilerlediğini, durumun ciddi olduğunu, "çok daha kötü şeylerin" beklenilebileceğini söyledi. Stepan Trofimoviç'le ilgili ciddi bir şeyin olabileceği düşüncesine iyice yabancı kalmış olan Varvara Petrovna'yı pek sarsmıştı bu. Yüzü bembeyaz olmuştu.

"Hiç umut yok mu?"

"Hiç umudun olmaması olur mu, ama..."

Bütün gece ayaktaydı Varvara Petrovna, sabahı zor etti. Hasta, kendisine gelip (gerçi her saat biraz daha güçsüz düşüyordu ama, hâlâ şuuru yerindeydi), gözlerini açtığında yanına gitti, kesin kararlı bir tavırla,

"Stepan Trofimoviç," dedi; "her şeyi düşünmek gerek. Papaz çağırttım. Gerekeni yapmalısınız..."

Varvara Petrovna, onun inançlarını bildiği için, olumsuz yanıt alacağından korkuyordu. Şaşkın bakıyordu Stepan Trofimoviç. Varvara Petrovna onun bu bakışından kabul etmiyor anlamını çıkararak,

"Saçma, saçma!" diye haykırdı, "çocukluğun sırası değil. Yeterince budalalığınız oldu."

"Ama... o kadar hasta mıyım?"

Düşünceli düşünceli kabul etti. Sonra Varvara Petrovna'dan, dostumun ölümden hiç korkmadığını öğrenince çok şaşırdım. Belki de hâlâ inanamıyor, hastalığının önemsiz bir şey olduğunu sanıyordu.

Seve seve günah çıkarttı, duasını etti. Herkes, Sofiya Matveyevna da, hizmetçiler bile dinsel görevlerini tamamladı diye kutlamaya geldiler onu. Her dakika biraz daha çöken, biten yüzüne; kanı çekilen, titreyen dudaklarına bakarak hepsi için için ağlıyorlardı.

"*Oui, mes amis,*[83] böyle... telaş etmenize, heyecanlanmanıza şaşıyorum doğrusu. Yarın kalkarım ayağa, gideriz... *Toute cette cérémonie...*[84] gerekeni yapacağım ben de elbette..."

Papazın yavaş yavaş başka şeylerle ilgilenmeye başladığının farkına varan Varvara Petrovna,

"Rica ederim, peder, yalnız hastaya bakın," dedi. "Çayınızı içerken de rica ederim, din üzerine konuşun, hastanın inancı bütün kalsın."

Papaz konuşmaya başladı. Herkes hastanın karyolasının çevresindeydi. Kimi oturuyor, kimi ayakta duruyordu.

Papaz çay fincanı elinde, durgun bir sesle anlatıyordu:

"Bu kötü devirde hayatın bütün acılarından, bütün üzüntülerinden insanın kaçıp sığınabileceği, kutsal kitabımızın haber verdiği sonsuz mutluluğa erişebileceği tek sığınak, Tanrı'ya inançtır."

Stepan Trofimoviç canlanıvermişti sanki. Hafif bir gülümseme dolaştı dudaklarında.

"*Mon père, je vous remercie, et vous êtes bien bon, mais...*"[85]

Varvara Petrovna sandalyesinden ayağa fırladı.

"Hiç de *mais*'si[86] yok" diye bağırdı, "hiç de *mais*'si yok!"

Papaza döndü:

"Peder, öyle bir insandır ki bu, öyle bir insan ki... yarım saat

83 (Fr.) Evet dostlarım.

84 (Fr.) Bütün bu tören...

85 (Fr.) Teşekkür ederim, muhterem peder, çok iyisiniz, ama...

86 (Fr.) Ama.

sonra bir kez daha günah çıkartmak gerekir ona! İşte böyle bir insandır!"

Stepan Trofimoviç ağırbaşlılıkla gülümsedi.

"Dostlarım," dedi; "Tanrı artık gereklidir benim için, çünkü sonsuza dek sevilebilecek tek varlık odur..."

Gerçekten mi inanıyordu o anda, yoksa görkemli dinsel tören mi etkilemişti onu, yaradılışının duygulu yanını uyandırmıştı, her neyse, kararlı (anlattıklarına göre hararetli de), bir tavırla eski inançlarıyla taban tabana zıt birkaç söz söylemişti.

"Tanrı yanlış iş yapmayı, yüreğimde bir kez yanmaya başlayan O'nun sevgisini söndürmeyi istemeyeceği için ölmeyeceğim. Hem sevgiden daha değerli ne vardır evrende? Sevgi, varoluştan yücedir, varoluşun tacıdır sevgi, öyleyse varoluşun sevgiye tutsak olmaması olacak şey midir? Sevmeye başladıysam O'nu, bu sevgi beni mutlu ettiyse, O'nun beni de, sevgimi de söndürmesi, bizi sıfır etmesi olur mu? Tanrı varsa ben de ölmeyeceğim demektir! *Voilà ma profession de foi.*"[87]

"Tanrı var Stepan Trofimoviç," diye yalvarıyordu Varvara Petrovna, "inanın ki var! Tövbe edin, ömrünüzde hiç değilse bir kez bırakın çocukluğu! (Onun *"profession de foi"*sini iyice anlayamıyor olmalıydı).

Stepan Trofimoviç, gerçi sesi sık sık kısılıyordu ama, giderek heyecanlanıyordu.

"Dostum, sevgili dostum, bu yazılanı anladığım zaman... ben... başka bir şeyler daha anladım burada. *J'ai menti toute ma vie,*[88] ömrüm boyunca, bütün ömrüm boyunca! İsterdim ki... ama yarın... Yarın hep birlikte yola çıkalım."

Varvara Petrovna ağlamaya başlamıştı. Stepan Trofimoviç bakışlarıyla birisini arıyordu. Varvara Petrovna, Sofiya Matveyevna'yı kolundan tutup yanına getirdi.

"İşte burada."

Stepan Trofimoviç tatlı tatlı gülümsedi. Olağanüstü bir canlılıkla,

"Ah, yeni baştan yaşamaya başlamayı ne çok isterdim! Haya-

87 (Fr.) İşte benim inancımın açıklaması.

88 (Fr.) Ömrüm boyunca yalan söyledim.

tın her dakikasının, her saniyesinin, kendisine verdiği mutluluğun değerini bilmek zorundadır insan... zorunludur, kesinlikle zorunludur buna! Kişioğlunun en önde gelen zorunluluğudur bu. Yasasıdır, gizli, eski, ama kesinlikle yaşayan yasasıdır... Ah, Petruşa'yı görmeyi öylesine istiyor ki canım... hepsini... Şatov'u da!"

Şunu da söyleyeyim, Şatov olayından hiçbirinin haberi yoktu henüz. Ne Darya Pavlovna, ne Varvara Petrovna, ne de kentten en son gelen Zaltsfiş biliyorlardı öldürüldüğünü.

Stepan Trofimoviç giderek heyecanlanıyordu. Hastalıklı, gücünü aşan bir heyecandı bu.

"Benden çok çok adil, mutlu bir varlığın olduğu düşüncesi bütün benliğimi sardı, heyecanlıyım... ah, neler vermez, neler yapmazdım! Kişioğlu için kendi mutluluğundan çok, bir yerde herkes ve her şey için sakin, kusursuz bir mutluluğun var olduğunu bilmesi gereklidir... İnsanın varoluş nedeni, onun kendisinden çok çok yüce yaratıklar önünde eğilmesini bilmesinden başka bir şey değildir. İnsanları onlardan çok çok yüce yaratıklardan yoksun ederseniz, yaşayamazlar, umutsuzluk içinde ölürler. Ululukla sonsuzluk kişioğlu için, üzerinde yaşadığı o küçücük gezegen kadar gereklidir... Dostlarım, her şey, her şey... yaşasın Ulu Düşünce! Ölümsüz, Ulu Düşünce! Kim, ne olursa olsun, her insan Ulu Düşünce dediğimiz şeyin önünde eğilmek zorundadır. Budalalar bile, kendilerine göre ulu bir düşünce bulup önünde eğilmelidirler. Petruşa... Ah, hepsini şimdi bir daha görmeyi ne çok istiyorum! O ölümsüz Ulu Düşünce'nin kendi içlerinde olduğunu bilmiyorlar, bilmiyorlar!"

Dualar okunurken Doktor Zaltsfiş yoktu odada. Birden içeri girince kızdı. Hastayı heyecanlandırmamalarını söyleyerek kalabalığı dağıttı.

Stepan Trofimoviç üç gün sonra öldü. Daha o sabah kaybetmişti şuurunu. Yanan bir mum gibi yavaş yavaş, sessizce eriyip gitti. Varvara Petrovna ayini köyde yaptırdıktan sonra, zavallı dostunun cesedini Skvoreşniki'ye götürdü. Mezarı kilisenin bahçesindedir. Mermer bir mezar yaptırdı ona Varvara Petrovna. Yazısıyla parmaklığını ilkbaharda tamamlayacaklar.

Bu olay nedeniyle sekiz gün kent dışında kalmıştı Varvara Pet-

rovna. Geldiğinde Sofiya Matveyevna da kupa arabasında, yanında oturuyordu. Ondan artık hiç ayrılmamak niyetinde olduğu belliydi. Şunu da söyleyeyim, Stepan Trofimoviç şuurunu kaybeder kaybetmez Varvara Petrovna hiç zaman geçirmeden yine uzaklaştırmıştı Sofiya Matveyevna'yı onun yanından, son ana kadar yalnız kendi ilgilenmişti hastayla. Stepan Trofimoviç ruhunu teslim eder etmez ise hemen çağırttı onu. Skvoreşniki'ye gelip orada yerleşmek önerisinden (daha doğrusu, emrinden) pek korkan Sofiya Matveyevna'nın itirazlarını dinlemek istemedi.

"Hepsi saçma! Ben de seninle gelip İncil satacağım. Dünyada hiç kimsem yok artık benim."

"Ama oğlunuz var, diyecek oldu Zaltsfiş."

Varvara Petrovna sözünü ağzına tıkadı:

"Oğlum da yok!"

İçine doğmuştu sanki.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Bitiş

Bütün kepazelik, işlenen suçlar akıl almaz bir çabuklukla, Pyotr Stepanoviç'in umduğundan çok daha erken su yüzüne çıktı. Her şey, zavallı Marya İgnatyevna'nın cinayet gecesi gün ağarırken uyanıp kocasını araması, yanında bulamayınca da anlatılmaz bir heyecana kapılmasıyla başladı. Arina Prohorovna'nın tuttuğu hizmetçi kadın, o gece Marya İgnatyevna ile kalmıştı. Hizmetçi kadın bir türlü yatıştıramamıştı onu. Ortalık aydınlanmaya başlayınca, Marya İgnatyevna'yı, kocasının nerede olduğunu, ne zaman döneceğini bildiğine inandırıp doğru Arina Prohorovna'ya koşmuştu. Öte yandan Arina Prohorovna da endişeliydi: Skvoreşniki'deki olaydan kocası söz etmişti ona. Gece saat on birde son derece kötü bir durumda eve gelmişti. Elini kolunu sallayarak kendini yüzükoyun karyolaya atmıştı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı. Durmadan, "Bu değil, bu değil; bu hiç de o değil!" diye yineliyormuş. Sonunda her şeyi itiraf etmiş Arina Prohorovna'ya. Ama evde ondan başka kimseye bir şey söylememiş. Arina Prohorovna kocasına, "ağlamak isterse, kimse duymasın diye ağzını yastığa dayayıp ağlamasını; yarın renk verirse aptallık edeceğini," söyleyerek yalnız bırakmıştı onu. Ama gene de bir şeyler düşünmüş, ne olur ne olmaz diyerek hemen ortalığı toplamaya başlamıştı: Gereksiz kâğıtları, kitapları, belki bildirileri bile saklamak ya da yakma fırsa-

tını bulmuştu. Bir yandan da kendisi için, kız kardeşi, halası, üniversite öğrencisi kız, belki sarkık kulaklı erkek kardeşi için bile bir tehlikenin söz konusu olamayacağı düşüncesindeydi. Sabah hizmetçi kadın koşarak ona geldiğinde hiç düşünmeden koşmuştu Marya İgnatyevna'ya. Asıl amacı, dün kocasının korkulu, sayıklamaya benzer bir durumda, Pyotr Stepanoviç'in genel yarar uğruna Kirillov için kurduğu plan üzerine anlattıklarının doğru olup olmadığını öğrenmekti.

Ama geç kalmıştı: Marya İgnatyevna, hizmetçi kadını yollayıp yalnız kalınca sabredememiş, kalkıp eline geçen bir şeyi –pek ince, mevsime hiç gitmeyen bir giysiydi sanırım bu– omuzlarına atmış, kocasıyla ilgili en doğru bilgiyi alabileceğini umduğu Kirillov'a gitmişti. Orada gördüklerinin, yeni doğum yapmış bir kadın üzerinde ne gibi etkileri olacağını düşünmek güç olmasa gerek. Masanın üzerinde, göz önünde duran Kirillov'un mektubunu görmemiş olması ilgi çekici bir noktadır. Yukarı odaya koşmuş, çocuğunu kaptığı gibi, sokağa fırlamıştı. Islak bir sabahtı, sis vardı. Dışarıda incin yoktu. Soğuk, yapışkan çamurların içinde sık sık soluyarak koşuyordu. Sonunda evlerin kapılarına vurmaya başlamıştı. Bir evde kapıyı açmadılar, ötekinde de uzun süre yumrukladı ama gene açılmadı kapı. Sabırsızlık içinde üçüncü eve koştu, yumruklamaya başladı. Kentimizin tüccarlarından Titov'un eviydi bu. Büyük bir gürültüye neden oldu burada. Bağıra bağıra ağlıyor, birbirini tutmaz sözlerle, "kocasının öldürüldüğüne" inandırmaya çalışıyordu onları. Titovların evinde Şatov'u tanıyorlar, hikâyesini az çok biliyorlardı: Daha dün doğurduğunu söyleyen bu kadının, kucağında yarım yamalak örtülü bir çocuk, böylesine bir soğukta, böyle bir giysiyle sokaklarda koşması dehşete düşürmüştü onları. Marya İgnatyevna'nın sayıkladığını sandılar önce, kimin, Kirillov'un mu, kocasının mı öldürüldüğünü de anlayamıyorlardı bir türlü. Marya İgnatyevna kendisine inanmadıklarının farkına varınca koşarak gidecek oldu, ama zorla durdurdular onu. Avazı çıktığınca bağırıp çağırdığını, çırpınıp durduğunu söylüyorlar. Filippov'un evine koştular hemen, iki saat sonra Kirillov'un intihar ettiğini, bir mektup bıraktığını kentte duymayan kalmamıştı. Polis henüz şuurunu kaybetmemiş olan lohusa kadına gitti: Onun, Kirillov'un bırak-

tığı mektubu görmediği anlaşıldı burada, ama kadının mektubu görmeden, kocasının öldürüldüğü sonucuna nasıl vardığını öğrenemediler. "O adam öldürüldü ise, kocam da öldürülmüştür," diye bağırıp duruyordu. "Beraberdiler!" Öğleye doğru şuurunu kaybetti, bir daha kendine gelemeden üç gün sonra öldü. O sabah iyice üşüten çocuk ise ondan önce ölmüştü. Arina Prohorovna, Marya İgnatyevna ile çocuğu odada bulamayınca işlerin sarpa sardığını sezinleyip, koşarak eve gidiyordu ki, avlu kapısında durdu, hizmetçi kadını, "git beye sor bakalım, Marya İgnatyevna orada mı, yoksa nerede olduğunu biliyor mu?" diyerek Kirillov'a yolladı. Kadın dehşet içinde avazı çıktığınca bağırarak geri geldi. Arina Prohorovna herkesin korktuğu, "aman, mahkeme kapılarında canın çıkar" gerekçesiyle susturdu onu, gördüklerini hiç kimseye söylememeye razı etti, sessizce çıkıp gitti.

Kuşkusuz, lohusa kadının doğumunu kendi yaptırdığı için, o sabah öyle heyecanlandığını iddia etti ama, gene de bir şeyler öğrenebildiler ondan: Şatov'un evinde duyduklarını pek işgüzar, soğukkanlı bir tavırla anlattı, ama olay üzerine, hiçbir şey bilmediğini, anlamadığını öne sürerek konuşmadı.

Kentte ne biçim bir kargaşanın başladığını tahmin etmek güç olmasa gerek. Yeni bir "olay", yeni bir cinayet! Ama artık o kadar basit değildi durum: Bu cinayetleri işleyen, yangınları çıkaran, işçileri başkaldırmaya kışkırtan gizli bir örgütün gerçekten var olduğu anlaşılmıştı sonunda. Liza'nın korkunç ölümü, Stavrogin'in karısının öldürülmesi, Stavrogin'in kendisi, bile bile çıkarılan yangın, mürebbiyeler yararına düzenlenen balo, Yuliya Mihaylovna'nın çevresindeki gençler... Stepan Trofimoviç'in ortadan kaybolmasında bile esrarlı bir yan görme sevdasındaydılar. Herkes Nikolay Vsevolodoviç üzerine fiskos ediyordu. Akşama doğru Pyotr Stepanoviç'in gittiği öğrenildi. Ne gariptir ki, en az ondan söz ediyorlardı. Ama o gün en çok "senatör"ün adı geçti. Filippov'un evi öğleye kadar kalabalıktı. Gerçekten de, Kirillov'un bıraktığı mektup polisi şaşırtmıştı. Kirillov'un Şatov'u öldürdüğüne de, "katil"in intihar ettiğine de inanıyorlardı. Gerçi şaşırmıştı polis ama, ipin ucunu bütünüyle de kaçırmamıştı. Örneğin, Kirillov'un mektubunda pek belirsiz bir biçimde sözü edilen "koruluk" sözcüğü, Pyotr Ste-

panoviç'in umduğu gibi şaşırtmamıştı kimseyi. Polis hemen Skvoreşniki'ye koştu. Bunun tek nedeni, kentimizde ondan başka koruluğun olmaması değildi. Biraz da içgüdüyle koşmuşlardı oraya. Çünkü son günlerin dehşet verici olaylarının tümü doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Skvoreşniki ile bağlantılıydı. Bu içgüdüyle oraya koştuklarını hiç değilse ben tahmin ediyorum. (Şunu da söyleyeyim, Varvara Petrovna, sabah erkenden, hiçbir şeyden haberi yokken Stepan Trofimoviç'i yakalamak için yola çıkmıştı.) Birtakım izlerden yararlanarak o gün akşama doğru buldular cesedi. Cinayetin işlendiği yerde de katillerin pek acemice unuttukları Şatov'un kasketi bulunmuştu. Cesedin muayenesi, tıbbi incelemesi, ilk adımda yapılan tahminler Kirillov'un bu işi birkaç arkadaşı olmadan, yalnız başına yapamayacağı kuşkusunu uyandırmıştı. Bildirilerle ilintisi olan, gizli Şatov-Kirillov birliğinin gerçekte var olduğu çıkıyordu ortaya. Kirillov'un cinayeti birlikte işlediği arkadaşları kimlerdi? *Bizimkiler* o gün kimsenin aklına gelmemişti henüz. Kirillov'un üstü kapalı mektubundan anlaşıldığı gibi, herkesin harıl harıl aradığı Fedka'nın onunla böylesine uzun süre kalabilecek kadar yalnız yaşadığını öğrenmişlerdi... Herkesi en çok, bu karmakarışık şeylerden doğru dürüst, birbirini tutar sonuçların çıkarılamaması sıkıyordu. Ertesi gün Lâmşin, birden ortaya çıkıp her şeyi açıklamasaydı, telaşlanan kent halkının düşünceleri sonunda nereye varırdı, bilinmez.

Dayanamamıştı. O akşam Pyotr Stepanoviç'in içine doğan şey olmuştu. Önce Tolkaçenko'ya, sonra da Erkel'e emanet edildiğinin ertesi günü akşama kadar yüzü duvara dönük, ağzını hiç açmadan, sorulan sorulara yanıt vermeden yatağında uslu uslu yatmıştı. Bu yüzden kentte olup bitenlerden de bütün gün haberi olmamıştı. Ama her şeyi çok iyi bilen Tolkaçenko, akşama doğru, Pyotr Stepanoviç'in ona verdiği görevi bırakıp köye gitmeyi, yani düpedüz kaçmayı uygun bulmuştu. Erkel'in içine doğduğu gibi, akıllarını yitiriyorlardı *bizimkiler*. Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim ki, aynı gün öğleden önce Liputin de kayıplara karışmıştı. Onun ortadan kaybolduğu ancak ertesi gün akşamüzeri, polis, onun kaybolması üzerine pek korkan, ama korktuğu için de durumu haber vermeyip susan ailesine birkaç soru sormaya geldiğinde öğreni-

lebilmişti. Biz yine Lâmşin'e dönelim. Yalnız kalır kalmaz (Erkel, Tolkaçenko'ya güvenerek ondan önce evine gitmişti) hemen koşarak çıktı evden. Kuşkusuz çok geçmeden öğrendi durumu. Eve bile uğramadan rastgele koşmaya başladı. Ama gece öylesine karanlık, alınan önlemler de öylesine amansızdı ki, iki üç sokak koştuktan sonra eve döndü, bütün gece odasına kapandı. Sabah intihar etmeye kalkıştığı anlaşılıyor: Ama edememiş. Bununla birlikte, öğleye kadar çıkmadı odasından. Saat birde kararını verip polise koştu. Yerlere diz çöktüğünü, hüngür hüngür ağladığını, önünde duran yüksek memurların çizmelerini öpmeye bile değmez bir insan olduğunu bağıra bağıra söyleyerek yerleri öptüğünü anlatıyorlar. Yatıştırdılar, hatta okşadılar onu. Sorgusunun üç saat sürdüğünü söylüyorlar. Her şeyi anlattı, her şeyi, bildiklerini en ince ayrıntılarına kadar... Olayların sırasını atlıyor, itiraf etmekte acele ediyor, dahası, sorulmadığı halde, gereksiz şeyleri anlatıyordu. Çok şey bildiği, gerçekleri oldukça iyi açıkladığı anlaşılıyordu: Şatov ile Kirillov trajedileri, yangın, Lebyadkinlerin ölümü vb. ikinci planda kalmıştı. İlk plana Pyotr Stepanoviç, gizli örgüt, organizasyon, şebeke çıkmıştı. Bunca cinayetlerin niçin işlendiği, bunca rezaletin niçin çıkarıldığı sorularına heyecanlı bir acelecilikle şöyle yanıt veriyordu: "Toplumun dayanaklarını düzenli bir çalışmayla sarsmak için, toplumu ayakta tutan her şeyi çürütmek için; herkesin aklını başından almak, her şeyi birbirine karıştırıp işleri çorbaya çevirmek, böylelikle bozulan, sarsılan toplumu, hastalıklı, çürümüş, ahlâksızlaşmış, tüm inançlarını yitirmiş, ama öncü bir düşünce uğruna, kendi güvenliği uğruna yanıp tutuşan toplumu, isyan bayrağını kaldırarak; o dakikaya kadar gizliden gizliye çalışmış, elinden gelen her şeyi yapmış, tutunulabilecek zayıf noktaları araştırılmış olan beşliler ağına dayanarak toplumu bir anda avcunun içine almak için." İleride beşli grupların neler yapabileceklerini göstermek için Pyotr Stepanoviç'in böyle planlı bir kargaşanın ilk denemesini kentimizde yaptığını, söylediklerinin kişisel düşüncesi olduğunu söylüyordu. "Ne denli açıkyürekli olduğumu, gerçekleri ne denli içtenlikle anlattığımı göz önünde tutmalısınız. Bu açıklamalarım olur ki ileride de işinize yarar." Çok mu beşliler olduğu sorusuna, "Sayılamayacak kadar çok; bütün Rusya

beşliler ağıyla örtülüdür," diyordu. Her ne kadar delil gösteremiyorduysa da, sanırım içtendi bunları söylerken. Ancak topluluğun Avrupa'da basılmış programıyla, karalama da olsa, Pyotr Stepanoviç'in kendi elyazısıyla yazdığı ilerideki hareket planının taslağını gösterebilmişti. Söylediklerinin kişisel düşüncesi olduğunu söylemesine karşın, Lâmşin'in "toplumun dayanaklarını sarsmak" üzerine söylediklerini doğrudan doğruya bu taslaktan aldığı, noktası noktasına yinelediği anlaşılıyordu. Yuliya Mihaylovna için –sorulmadan, olayların sırasını atlayarak– "onun masum olduğunu, onu kafese koyduklarını," söyledi. Ama gariptir, Nikolay Stavrogin'in gizli toplulukla hiçbir ilişkisi olmadığını, Pyotr Stepanoviç'le aralarında hiçbir anlaşmanın bulunmadığını söylüyordu ısrarla. (Pyotr Stepanoviç'in Stavrogin'le ilgili gizli, neredeyse gülünç denilebilecek niyetlerinden Lâmşin'in haberi yoktu.) Anlattığına göre, Lebyadkinlerin öldürülmesi yalnızca Pyotr Stepanoviç'in çevirdiği bir dolaptı, Nikolay Vsevolodoviç'in uzaktan yakından ilgisi yoktu bu cinayetle. Pyotr Stepanoviç'in budalaca bir saflıkla uyandıracağını umduğu minnet duygusu yerine, Nikolay Vsevolodoviç'in "soylu" yüreğinde yalnızca nefret, hatta umutsuzluk duygularını uyandırmıştı. Yine acele ederek, sorulmadan Stavrogin için –bile bile ima ediyormuş gibi bir tavırla– onun son derece önemli bir kişi olduğunu, ama anlaşılmaz, gizli yanlarının bulunduğunu, kentimizde *incognito*[1] yaşadığını, bazı görevlerle buraya geldiğini, belki yakında yine Petersburg'dan kentimize teşrif edeceğini (Stavrogin'in Petersburg'da olduğu inancındaydı Lâmşin), ama bu kez bambaşka bir biçimde, bambaşka bir durumda geleceğini, bütün bunları "Nikolay Vsevolodoviç'in gizli düşmanı" Pyotr Stepanoviç'ten duyduğunu söylüyordu.

Bir çıklama yapacağım. İki ay sonra Lâmşin, Stavrogin'in onu koruyacağını, Petersburg'da onun cezasının hafifletilmesi için uğraşacağını, sürgündeyken de ona para yardımı yapacağını, amirlerine mektuplar yazıp rahat ettirilmesine çalışacağını umduğu için, Stavrogin'i temize çıkarmaya çalıştığını itiraf etti. Bu itirafından da anlaşılacağı gibi, Nikolay Vsevolodoviç'i gerçekten de çok büyütüyordu gözünde.

1 (Lat.) Kendini tanıtmadan, gizlice.

Elbette o gece tutukladılar Virginski'i. Heyecandan olacak, evdekileri de atmışlardı içeri. (Arina Prohorovna, kız kardeşi, halası, üniversite öğrencisi kız da serbest bırakılalı çok oluyor; Şigalev'in bile en yakın zamanda özgürlüğüne kavuşacağını, çünkü hiçbir açıdan suçlu görülemediğini söylüyorlar. Ne var ki, bunların hepsi söylenti olmaktan öte gidemeyen şeyler) Virginski hemencecik itiraf etti her şeyi: Tutuklandığında ateşler içinde hasta yatıyordu. Buna neredeyse sevindiğini söylüyorlar: "Vicdan azabından kurtuldum," diyormuş. İfadelerini hiçbir şey gizlemeden, hatta mağrur bir tavırla verdiği, "parlak umutlarının" hiçbirinden vazgeçmediği, aynı zamanda da bir "rastlantı kasırgasıyla" böylesine farkına varmadan, düşüncesizce yöneldiği (toplumsal değil) politik yolu lanetlediği söyleniyor. Şatov'un öldürülmesindeki tutumunda hafifletici unsurlar görülüyor. Kendisine verilecek cezanın pek öyle ağır olmayacağını umabilir kuşkusuz. Hiç değilse, kentte herkes böyle düşünüyor.

Ama sanmam ki Erkel'in kaderini hafifletmek mümkün olsun. Cezaevine atıldığından beri ağzını açmıyor ya da açarsa, elinden geldiğince yalan yanlış şeyler söylüyor. Bugüne dek, yaptıklarına pişman olduğunu bildiren bir sözcük çıkmadı ağzından. Öte yandan, gençliğiyle, kendini korumaya çalışmamasıyla, politika albenisinin yalnızca fanatik bir kurbanı olduğunu her şeyiyle ortaya koymasıyla, en sert yargıçlarda bile kendisine bir sempati uyandırıyor. Hele aylığının hemen hemen yarısını yolladığı annesine karşı tutumunun öğrenilmesinden sonra iyice artmıştı bu sempati. Annesi, (kentimizdedir şimdi) hastalıklı, yaşına göre pek çökmüş bir kadıncağız: Ağlayıp sızlıyor, oğlunun bağışlanması için karar verecek olanların ayaklarına kapanıyor. Bir şeyler olacak ya, bakalım... kentte çoğunluk acıyor Erkel'e.

Liputin'i Petersburg'a gidişinin ikinci haftasında tutukladılar. Anlatılması bile pek güç, son derece acayip bir olay oldu onunki. Başka adla bir pasaportu olduğunu, istese rahatlıkla yurtdışına sıvışabileceği, cebinde de hayli bol parası varken Petersburg'da kaldığını, hiçbir yere gitmediğini söylüyorlar. Bir süre Stavrogin'le Pyotr Stepanoviç'i aramış. Sonra birden sarhoşluğa vurmuş işi. Sağduyusunu yitirmiş, durumunun ne olduğunu kavrayamayan

her insan gibi rezaletler çıkarıyormuş. Meyhanenin birinde, zilzurna sarhoşken yakalamışlar onu. Ruhsal durumunun iyi olduğunu, ifadelerinde yalan söylediğini, mahkemeyi gururla, umutla beklediğini söylüyorlar. Mahkemede konuşma niyeti bile varmış. Kaçtıktan on gün sonra köylerden birinde yakayı ele veren Tolkaçenko çok daha saygılı davranıyormuş. Yalan söylemiyor, kaçamak yanıtlar vermiyor, bildiği her şeyi söylüyor, kendisini haklı çıkarmaya uğraşmıyor, alçakgönüllülükle suçu üzerine alıyormuş. Ama heyecanlı konuşmaya da bayılıyormuş. Seve seve saatlerce konuşuyor; halkı, onun devrimci (?) unsurlarını bilmek konusu açılınca mağrur bir tavır takınıyor, sözlerinin etkili olmasına çalışıyormuş. Onun da mahkemede konuşma niyetinde olduğu söyleniyor. Liputin'le o, pek korkmamışlardı, tuhaftı bu.

Tekrar ediyorum, olaylar bitmiş değil henüz. Aradan üç ay geçti, toplumumuz başını dinledi, kendine geldi, avareliği bıraktı artık. Kendine göre bir düşüncesi var, dahası bazı kimseler, Pyotr Stepanoviç'i bile, hiç değilse, "dahiyane yetenekleri olan bir genç" sayıyorlar. Soylular kulübünde elini şakağına götürüp, "Organizasyon, efendim!" diyenler oluyor. Ne var ki, pek masumca çıkışlardır bunlar, zaten böyle söyleyenler de parmakla sayılacak kadar azdır. Ötekiler ise, tersine, Pyotr Stepanoviç'in yeteneklerini yadsımıyorlarsa da, onun gerçeklerden habersiz olduğunu, dünyayı toz pembe gördüğünü, yalnız bir yanının çirkin, budalaca geliştiğini, bu yüzden de son derece akılsız olduğunu iddia ediyorlar. Onun ahlâki yanı üzerine herkes aynı görüşte, hiç kimse tartışmıyor bunu.

Doğrusu, daha kimlerden söz etmem gerektiğini bilemiyorum. Mavriki Nikolayeviç başını alıp bir yerlere gitti. Yaşlı kadın Drozdova çocuklaştı... Evet, pek üzücü bir olayı daha anlatmak kalıyor geriye. Yalnızca olayları anlatmakla yetineceğim.

Varvara Petrovna köyden döndükten sonra kentteki evine geldi. Yığılan haberleri hep birden öğrendi, sarstı onu bu haberler. Evine kapandı, kimseyi kabul etmiyordu. Akşam olmuştu. Yorgunluktan bitkin düştükleri için, erkenden yattılar.

Sabah oda hizmetçisi kadın esrarlı bir tavırla Darya Pavlovna'ya bir mektup verdi. Kadının söylediğine göre dün geç vakit gelmişti mektup. Uyudukları için rahatsız etmek istememişti. Postayla gel-

memişti mektup, acayip bir adam Skvoreşniki'ye, Aleksey Yegoraviç'e getirmişti onu. Aleksey Yegoraviç da dün akşam doğru buraya getirmiş, mektubu ona teslim edip hemen Skvoreşniki'ye dönmüştü.

Darya Pavlovna kalbi küt küt çarparak uzun süre baktı mektuba, zarfı açmaya cesareti yoktu. Kimden olduğunu biliyordu: Nikolay Vsevolodoviç'in yazısıydı bu. Zarfın üzerindeki yazıyı okudu: *"Gizli olarak Darya Pavlovna'ya verilmek üzere Aleksey Yegoraviç'a."*

Avrupa'da tamamladığı öğrenimine karşın, Rus dilbilgisini iyice okumamış bir Rus soylusunun yaptığı en küçük yanlışları bile düzeltmeden noktası noktasına alıyorum aşağıya bu mektubu:

"Sevgili Darya Pavlovna,

Bir zamanlar hastabakıcım olmayı istemiş, gerektiğinde size yazacağıma dair benden söz almıştınız. İki gün sonra gidiyorum, bir daha da dönmeyeceğim. Gelmek istiyor musunuz benimle?

Geçen yıl Herzen gibi ben de Uri Kantonu uyruğuna geçtim. Hiç kimsenin haberi yok bundan. Orada küçük bir ev satın aldım. On iki bin rublem daha var; gidip orada ömrümüzün sonuna dek yaşayacağız. Oradan hiçbir yere çıkmak istemiyorum.

Çok can sıkıcı bir yer, uzun vadiler, dağlar, kişinin görüşünü de, düşüncelerini de daraltıyor. Kasvet, her yanda kasvet. Evi küçük almamın nedeni de bu. Hoşunuza gitmezse satarım, başka bir yerde başka bir ev alırım.

Hastayım, ama oranın havasının bana iyi geleceğini, kâbus görmekten kurtulacağımı umuyorum. Bu fiziki hastalığım benim. Ruhsal hastalığım üzerine ise her şeyi biliyorsunuz. Ama her şeyi mi acaba?

Hayatımdan çok şey anlattım size. Ne var ki, her şeyi değil. Size bile anlatmadım her şeyi! Aklıma gelmişken söyleyeyim, karımın öldürülmesinde asıl suç benimdir. O zamandan beri görüşemedik sizinle, bilmelisiniz suçlu olduğumu. Lizaveta Nikolayevna'ya karşı da suçluyum. Ama bunu biliyorsunuz. Bu konuda hemen her şeyi önceden sezinlemiştiniz.

İyisi mi gelmeyin. Sizi yanıma çağırmam adiliğin daniskasıdır. Öyle ya, benimle beraber hayatınızı niçin gömesiniz? Benim için

sevimli bir yaratıksınız, kederliyken siz yanımda olursanız içim rahat eder; yalnız sizin yanınızda yüksek sesle sırlarımdan söz edebilirim. Bu hiçbir şeyi gerektirmez. Hastabakıcı diye kendiniz söylediniz, sizin deyiminizdir bu. Niçin böylesine feda ediyorsunuz kendinizi? Şunu da unutmamalısınız, çağırıyorsam da acımıyorum size, bekliyorsam da saygı duymuyorum. Ama gene de hem çağırıyorum, hem bekliyorum. Nasıl olursa olsun, acele cevap vermelisiniz bana, çünkü hemen gitmem gerekiyor. Gelmezseniz yalnız gideceğim.

Uri'den bir şey beklediğim yok. Oraya gidiyorum, o kadar. Bu kasvetli yeri bile bile seçmedim. Rusya'ya hiçbir türlü bağlı değilim. Her yerde olduğu gibi, Rusya'da da yabancıdır bana her şey. Doğrusu, dünyada yaşamayı en az istediğim ülke Rusya'dır. Ama orada bile hiçbir şeyden nefret edemedim!

Her yerde denedim gücümü. "Kendimi tanımam için" öğütlemiştiniz bunu bana. Kendim için, başkaları için yaptığım denemeler, daha önce olduğu gibi, gene sınırsız olduğunu gösterdi gücümün. Gözlerinizin önünde kardeşinizden tokat yedim, sesimi çıkarmadım. Evli olduğumu herkese duyurdum. Ama neye harcadım bu gücü. İsviçre'de benim için söylediğinize inandığım o sözlerinize karşın, işte bunu anlayamadım hiçbir zaman, şimdi de anlayamıyorum. Eskiden her zaman olduğu gibi, gene iyilik yapabilir, bundan haz duyabilirim. Ama aynı anda kötülük yapar, ondan da haz duyabilirim. Ne var ki, her iki haz duygusu da eskiden olduğu gibi, aşırı derecede küçüktürler. Hiçbir zaman güçlü olmuyorlar. İsteklerim çok güçsüz. Bana bir yön verecek kadar etkin değiller. Bir kütüğün üzerine binip bir nehri geçebilirsiniz, ama bir yonga parçasıyla yapamazsınız bunu. Uri'ye içimde birtakım umutlarla gittiğimi düşünmeyesiniz diye anlatıyorum bunları size.

Eskiden olduğu gibi, yine hiç kimseyi suçlamıyorum. Çok çılgınlık ettim, bütün gücümü tükettim: Ama çılgınlığı ne severim, ne de isterim. Son zamanlarda hareketlerimi izliyordunuz. Her şeyi nefretle reddeden bizimkilere bile gıptayla baktığımı biliyor musunuz? Umutları olduğu için kıskanıyordum onları. Ama boşuna korkuyordunuz. Onların arkadaşı olamazdım ben, çünkü ortak hiçbir şeyimiz yoktu. Eğlence için de yapamazdım bunu. Gü-

lünç şeylerden korkmam da (gülünç şeylerden korkmamak elimde değildir), zorlayamazdı beni buna. Dürüst insan alışkanlıklarımın hâlâ var olması ile, tiksinmemdir onlara bu yakınlığımın nedeni. Ama onlardan biraz daha çok nefret etseydim, kıskansaydım onları belki de ayrılmazdım. İçimin ne denli rahat olduğunu, yolumu ne denli şaşırdığımı siz düşünün artık!

Sevgili dostum, değerini anladığım nazik, soylu yaratık! Belki de soylu yüreğinizden içime öylesine çok soylu şeyler aktarmayı, bana öylesine çok aşk vermeyi hayal ediyorsunuzdur ki, bunlarla sonunda kendime bir amaç edinmemi sağlayabileceğinizi umuyorsunuzdur. Hayır, daha dikkatli olsanız iyi edersiniz: Aşkım benim gibi küçük olacaktır, sizi de mutsuz edecektir. Ağabeyiniz bir gün, yurduyla olan bağlarını yitiren bir kimsenin Tanrılarını, yani tüm amaçlarını da yitireceğini söylemişti. Her şey üzerine uzun uzadıya tartışılabilir. Ama güçsüz, çirkin bir itiraz döküldü içimden. İtiraz bile dökülmedi. Her şeyim küçük, bitiktir benim. Büyük insan Kirillov'a düşünce ağır geldi, intihar etti. Oysa onun sağduyusu olmadığı için büyük insan olduğunu da biliyorum. Ben sağduyumu yitiremem hiçbir zaman, bir düşünceye de onun inandığı kadar inanamam. Bir düşünceyle onun gibi ilgilenemem bile. Hiçbir zaman, hiçbir zaman intihar edemem ben!

İntihar etmemin, iğrenç bir böcek gibi kendimi yeryüzünden süpürüp atmamın gerektiğini biliyorum. Ama korkuyorum intihar etmekten. Çünkü büyük insan olmaktan korkuyorum. Bir sahtekârlığın, sayısız sahtekârlıklar dizisinde bir sahtekârlığın daha olacağını biliyorum. Büyük olmak için kendimizi aldatmanın ne anlamı var? İçimde nefret ile utanma duygusunun sürekli bulunması olamaz. Kuşkusuz umutsuzluğun da.

Böyle uzun yazdığım için bağışlayın beni. Aklım başıma geldi. Bilmeden uzattım bu kadar. Yüz sayfa az olabilir, on satır yetebilir bazı durumlarda. Bakıcılığa çağırmak için de on satır yeter.

Kentten çıktığımdan beri altıncı istasyonda, istasyon memurunun odasında kalıyorum. Beş yıl önce Petersburg'daki çılgınlıklarım sırasında tanışmıştım onunla. Burada olduğumu hiç kimse bilmiyor. Yanıtınızı onun adına yazın. Aşağıda yazacağım adresini.

Nikolay Stavrogin"

Darya Pavlovna hemen gidip Varvara Petrovna'ya gösterdi mektubu. Varvara Petrovna aceleyle okudu, yalnız kalıp bir daha okumak için Daşa'ya dışarı çıkmasını söyledi. Ama pek çabuk çağırdı onu geri.

Handiyse ürkek bir tavırla,

"Gidecek misin?" diye sordu.

"Gideceğim."

"Hazırlan! Birlikte gideceğiz!"

Daşa soru dolu bakışlarla bakıyordu.

"Artık ne yapacağım burada. Hiçbir şeyin önemi yok bundan böyle. Ben de Uri yurttaşlığına geçip, o dağlarda yaşayacağım... Merak etme, sizi rahatsız etmem."

Öğle trenine yetişmek için aceleyle hazırlanmaya koyuldular. Ama aradan yarım saat geçmemişti ki, Skvoreşniki'den Aleksey Yegoraviç geldi. Nikolay Vsevolodoviç'in sabah treniyle "birdenbire" çıkageldiğini, şimdi Skvoreşniki'de olduğunu, ama "durumlarının bir tuhaf olduğunu, sorulara yanıt vermediğini, bütün odaları dolaştığını, kendi bölümüne kapandığını," bildirdi...

Aleksey Yegoraviç pek dikkatli bir tavırla,

"Onların emrini dinlemeden gelip sizlere durumu bildirmeyi uygun buldum, efendim," diye ekledi.

Varvara Petrovna gözlerini kırpmadan bakıyordu Aleksey Yegoraviç'ın yüzüne. Bir şey sormuyordu. Hemen hazırlamışlardı kupa arabasını. Daşa ile gittiler. Yolda ikide bir haç çıkarttığını söylüyorlar.

"Kendi bölümünde" bütün kapılar ardına kadar açıktı. Ama Nikolay Vsevolodoviç bir yerde yoktu.

Fomuşka çekingen,

"Üst katta olmasınlar?" dedi.

Varvara Petrovna'nın arkasından birkaç uşağın da "kendi bölümüne" girmesi pek garipti. Ötekiler salonda bekliyorlardı. Daha önce böylesine bir cüret gösterememişlerdi. Varvara Petrovna bunun farkındaydı, ama sesini çıkarmıyordu.

Üst kata da çıktılar. Üç oda vardı üst katta, ama hiçbirinde yoktu Nikolay Vsevolodoviç.

Birisi tavan arasına çıkan merdivenin kapısını gösterdi.

"Oraya çıkmış olmasınlar?" dedi.

Gerçekten de, her zaman kapalı duran bu kapı, şimdi ardına dek açıktı. Son derece dik, uzun, pek dar, ahşap bir merdivenden ta tavan arasına çıkmak gerekiyordu. Orada da küçük bir oda vardı.

Varvara Petrovna, yüzü bembeyaz, uşaklara bakarak,

"Çıkamam ben oraya," dedi. "Ne işi var o tepede?"

Uşaklar da ona bakıyor, susuyorlardı. Daşa titriyordu.

Varvara Petrovna birden merdivene koştu. Daşa da peşinden. Ama tavan arasına çıkar çıkmaz bir çığlık attı, baygın, yere yuvarlandı.

Uri Kantonu yurttaşı kapının arkasında asılıydı. Masanın üzerinde kurşun kalemle yazılmış, buruşuk bir kâğıt vardı: *"Hiç kimsenin suçu yok bunda, kendim yaptım."* Yine masanın üzerinde ihtiyaten alındığı belli bir çekiç, bir parça sabun, büyük bir de çivi vardı. Daha önceden hazırlanmış olduğu belli, Nikolay Vsevolodoviç'in asıldığı sağlam, ipek ip iyice sabunlanmıştı. Her şey planın önceden hazırlandığını, Nikolay Vsevolodoviç'in aklının son dakikaya kadar başında olduğunu gösteriyordu.

Cesedin muayenesinden sonra doktorlarımızın tümü, ısrarla Nikolay Vsevolodoviç'in intihar ederken aklının yerinde olduğunu söylediler.

TİHON'UN EVİNDE

Stavrogin'in İtirafları[1]

Nikolay Vsevolodoviç o gece hiç uyumadı, hep kanepede oturdu. Hareketsiz bakışlarını ikide bir komidinin köşesindeki bir noktaya dikiyordu. Bütün gece yandı lambası. Sabaha karşı saat yedide, oturduğu yerde uyuyakaldı. Her zamanki gibi saat tam sekiz buçukta Aleksey Yegoroviç sabah kahvesini getirdiğinde uyandı. Böylesine çok uyuduğuna, böylesine geç olmasına şaşmış gibi açtı gözlerini. Çabucak içti kahvesini, hemen giyindi, aceleyle çıktı evden. Aleksey Yegoroviç'in çekingen bir tavırla sorduğu, "Bir emriniz yok mu?" sorusuna karşılık vermemişti. Yolda önüne bakarak, dalgın yürüyor, ancak arada bir başını kaldırıp belirsiz, ama aşırı bir telaş gösteriyordu. Evden henüz uzaklaşmamıştı ki, bir dörtyol ağzında, doğru geçen altmış kişilik bir köylü grubu kesti yo-

1 Bu kısım "Çareviç İvan" ile "Stepan Trofimoviç'i yazdılar" bölümleri arasında olmalıydı. *Rus Dergisi* için baskıya hazırlanmıştı ama N. Strahov'un yazdığına göre, "Bir sahneyi (Stavrogin'in küçük kızı iğfal etmesi sahnesini vb.) Katkov basmaya yanaşmadı, ama Dostoyevski çok kimselere okumuştu bu sahneyi." (Strahov'un L. Tolstoy'a yazdığı, Petersburg'da "Tolstoy Müzesi"ndeki (1914) mektuplarının cilt II, sayfa 208'deki 28 Kasım 1983 tarihli mektubundan).

Dostoyevski'nin elyazısı nüshasında dokuzuncu kısım olarak numaralanmıştır, o halde ikinci bölümde olması gerekir; sonra baskıya hazırlanırken birinci kısım olarak değiştirilmiştir, *Rus Dergisi*'nde basılan üçüncü bölümün (1872) birinci kısmı olacaktı belki de, oysa dergide bu bölüm "Stepan Trofimoviç'i yazdılar" kısmıyla başlamıştır (son baskılarda ikinci bölümün dokuzuncu kısmı olmuştur).

lunu. Uslu uslu, hiç konuşmadan, düzenli yürüyorlardı. Önünde bir dakika kadar beklemek zorunda kaldığı dükkânın içinden birisi "Şpigulinski işçileri," dedi. Stavrogin dikkat bile etmemişti onlara. Saat on buçukta kentimizin öte ucundaki Spaso-Yefimyev Bogorod Manastırı'nın önündeydi. Ancak burada ürkünç, endişe verici bir şeyi anımsamış gibi durdu. Yan cebini yokladı, gülümsedi. Bahçeye girip önüne çıkan ilk zangoça manastırda kalan Piskopos Tihon'un yanına nereden gidildiğini sordu. Zangoç, yerlere kadar eğilerek selamladı onu. Hemen önüne düşüp götürdü. İki katlı, uzun manastır binasının parmaklıklı kapısında karşılarına çıkan şişko, ak sakallı bir rahip aldı onu, dar uzun bir koridora saptırdı, o da durmadan öne eğilerek saygılarını belirtmeye çalışıyor (gerçi şişko olduğu için iyice eğilemiyor, yalnızca sık sık, sert bir hareketle başını sallıyordu), buyurmasını söylüyordu. Oysa bunu söylemese de Nikolay Vsevolodoviç gidiyordu arkasından zaten. Rahip birtakım sorular soruyor, piskopostan söz ediyordu. Yanıt alamayınca da daha bir saygılı oluyordu. Stavrogin, onu burada tanıdıklarını sezinliyordu, oysa hatırladığı kadarıyla, çocukken gelmişti buraya. Koridorun sonundaki kapıya vardıklarında rahip mağrur bir tavırla araladı kapıyı, hemen yanına koşan odacıya kibirli, umursamaz bir tavırla içeri girmeye izin var mı diye sordu, yanıt beklemeden kapıyı ardına kadar açtı, öne eğilerek "değerli" konuğa yol verdi: Kendisine teşekkür edilince de hemen gözden kayboldu. Kaçmıştı sanki. Nikolay Vsevolodoviç küçük odaya girince, bitişik odanın kapısında elli beş yaşlarında, zayıf, uzun boylu bir adam belirdi. Ev kıyafetiyleydi. Görünüşte biraz hastaydı sanki, gülümsemesi anlaşılmaz, bakışları tuhaf, utangaçtı. Nikolay Vsevolodoviç'in adını ilk kez Şatov'dan işittiği, o zamandan beri de onunla ilgili birtakım bilgiler topladığı Tihon'du bu.

Öğrendikleri çeşitliydi. Bazıları birbiriyle çelişiyordu, ama ortak bir yanları da vardı. Tihon'u sevenler de, sevmeyenler de (böyleleri de vardı) ondan söz etmek istemiyorlardı sanki. Sevmeyenler onu küçümsediklerinden konuşmuyorlardı. Sevenler, ona tapanlar ise sanki onun bir zayıf, çirkin yanını saklamak istiyorlardı. Tihon'un altı yıldan beri bu manastırda olduğunu, basit halktan da, yüksek tabakadan da ona ziyaretçiler geldiğini öğrenmişti Niko-

lay Vsevolodoviç. Petersburg'da bile ona tutkuyla bağlı baylar, daha çok kadınlar vardı. Öte yandan, soylular kulübümüzün kibirli, dindar bir ihtiyarından şöyle bir şey de duymuştu: "Kaçığın biridir bu Tihon, her akşam kafayı çektiğinden kuşkunuz olmasın." Sonra öğrenilen gerçekleri göz önüne alarak şunu kendimden ekleyeyim, bu son söz bütünüyle saçmadır. Bacaklarında kökleşmiş bir romatizma vardır, arada bir de sinir krizleri geçirir, o kadar. Nikolay Vsevolodoviç bir de karakter zayıflığından mı, yoksa "tuhaf kaçan, toplumsal durumuna hiç yaraşmayan dalgınlığından" mı, her neyse, Tihon'un manastırda kendisini saydıramadığını öğrenmişti. Görevine pek bağlı bir insan olan, üstelik derin bilgisiyle de tanınmış başpapazın ona karşı handiyse düşmanca duygular beslediğini, onu uygunsuz bir hayat sürmekle, dahası dinden ayrılmakla suçladığını (yüzüne karşı değil kuşkusuz) söylüyorlar. Manastır rahipleri de umursamaz değil, küstahça davranıyorlarmış ona karşı. Tihon'un kaldığı iki oda da tuhaf bir biçimde döşenmişti. Kaba, derileri erimiş, eski mobilyanın yanında çok hoş üç dört eşya vardı. Pek değerli, rahat bir koltuk son derece güzel işlemeli, büyük bir yazı masası, kitaplar için oymalı bir dolap, sehpalar, etajerler. Hepsinin armağan olduğu belliydi. Büyük bir Buhara halısı vardı yerde, hemen onun yanında da eski bir kilim. "Dünya" ile ilgili gravürler, mitolojiyi anlatan resimler vardı. Köşede ise, içindeki altın, gümüş işlemeli ikonlarla pırıl pırıl bir ikon dolabı duruyordu. Bu ikonlardan biri çok eskiydi. Kitaplığında da çok çeşitli, değişik kitapların bulunduğunu söylüyorlardı: Azizlerin, Hıristiyanlığın büyük bilginlerinin kitaplarının yanında tiyatro yapıtları, romanlar "belki daha bile kötüleri" duruyormuş. Nedense, sıkılarak, aceleyle, hatta mırıldanarak selamlaştılar. Sonra konuğunu odasına aldı Tihon. Gene öyle acele ederek masanın arkasındaki kanepeye oturttu onu, kendisi de yanındaki hasır koltuğa ilişti. Çok tuhaftır, burada büsbütün kaybetti kendini Nikolay Vsevolodoviç. Olağanüstü, kesin, aynı zamanda da kendisi için olanaksız bir şeye karar vermek için bütün gücünü kullanıyordu sanki. Bir dakika bakındı. Baktığı şeyi görmediği belliydi. Düşünceye daldı, ama ne düşündüğünü belki kendisi de bilmiyordu Tihon. Sessizlik uyandırdı onu. Tihon'un, dudaklarında tuhaf, gereksiz bir gülümseme, utangaç bir tavırla önüne bak-

tığını fark etti birden. O anda bir nefret, öfke doğdu içinde. Kalkıp gitmek istiyordu. Tihon'un zilzurna sarhoş olduğu inancındaydı. Ama Tihon birden kaldırdı gözlerini, öylesine keskin, anlam dolu bir bakışla baktı ona, o anda yüzünde öylesine beklenmedik esrarlı bir anlatım vardı ki, Stavrogin ürperdi. Bambaşka bir düşünce geldi aklına: Onun buraya niçin geldiğini Tihon biliyordu, haberdar edilmişti (oysa dünyada hiç kimse bilmiyordu onun buraya gelmesinin nedenini). Kendisi önce konuşmaya başlamıyorsa bu, Stavrogin'e acıdığından, onun küçük düşmesini istemediğindendi sanki.

Keskin bir sesle sordu birden:

"Beni tanıyor musunuz? İçeri girdiğimde kim olduğumu söyledim mi söylemedim mi size? Kusura bakmayın, çok dalgınım da..."

"Söylemediniz ama, dört yıl önce burada, manastırda görme mutluluğuna erişmiştim sizi... tesadüfen."

Tihon pek yavaş, yumuşak bir sesle, sözcükleri açık açık söyleyerek konuşuyordu.

Nikolay Vsevolodoviç zoraki bir kabalıkla itiraz etti:

"Dört yıl önce bu manastıra gelmedim ben. Daha çocukken, siz buralarda yokken geliyordum."

Tihon çekingen, ısrar etmeden,

"Unuttunuz belki," dedi.

Stavrogin diretiyordu:

"Hayır, unutmadım. Unutmuş olsam gülünç olurdu zaten. Belki de benimle ilgili konuşmalar dinlediniz yalnızca, kendinizce bir şeyler düşünüyorsunuz, şimdi de beni gördüğünüzü sanıyorsunuz."

Tihon susuyordu. Nikolay Vsevolodoviç onun yüzünde arada bir kasların çekildiğini fark etti. Uzun zamandan beri zayıf olan sinirleriydi bunun nedeni.

"Bugün keyfinizin yerinde olmadığını görüyorum," dedi. "Yarın gelsem daha iyi olacak sanırım."

Hafifçe doğrulmuştu bile.

"Evet, dünden beri bacaklarımda dayanılmaz sızılar var, geceleri çok az uyuyabiliyorum."

Tihon sustu. Konuğu birden derin düşüncelere dalmıştı. Sessizlik uzun, iki dakika kadar sürdü.

Nikolay Vsevolodoviç endişeli, kuşkulu bir tavırla birden,

"Bana iyi baktınız mı?" diye sordu.

"Size bakınca annenizin yüz çizgilerini anımsadım. Dış görünüşünüzde benzerlik yoksa da, ruhsal bakımdan birbirinize pek benziyorsunuz."

"Benzerlik falan yok aramızda. Hele ruhsal bakımdan, hiç. Hiçbir benzerlik yok a-ra-mız-da! (Nikolay Vsevolodoviç, kendisi de niçin olduğunu bilmeden, son derece heyecanlı konuşmaya başlamıştı). Bunu siz söylüyorsunuz... bana acıdığınız için! (Birden yükseltmişti sesini). Ya! Annem geliyor mu size yoksa?"

"Geliyor."

"Bilmiyordum. Hiç söylemedi bana. Sık mı geliyor?"

"Hemen hemen her ay. Bazen daha da sık.

"Hiç, hiç bilmiyordum. Duymadım. (Yine yükseltti sesini). Sanırım benim deli olduğumu da söylemiştir size?"

"Hayır, öyle bir şey söylemedi. Ne var ki duydum. Ondan değil, başkalarından."

"Böylesine önemsiz şeyleri anımsayabildiğinize göre, belleğiniz çok kuvvetli olmalı. Yüzüme yediğim tokatı da anlattılar mı?"

"Bir şeyler anlattılar."

"Yani her şeyi. Dinleyecek çok bol zamanınız var. Düelloyu?"

"Onu da anlattılar."

"Gazeteye ihtiyacınız yok öyleyse. Şatov benim için uyardı mı sizi?"

"Hayır. Tanıyorum Bay Şatov'u, ama uzun zamandır görmedim kendisini."

"Hımın. Ne haritasıdır şuradaki? Bak hele, son savaşın haritası. Ne için gerekli oluyor size o?"

"Savaşın tarihini harita üzerinde çalışarak inceliyordum. Pek ilginç bir kitap."

"Bakayım. Evet, güzel bir şeye benziyor. Ama sizin için tuhaf bir uğraş."

Kitabı önüne çekmiş, içine bir göz atmıştı. Son savaş üzerine yazılmış, askerî olmaktan çok yarı-edebi, kalın bir kitaptı bu. Stavrogin hemen kapayıp uzağa itti onu.

Yanıt bekliyormuş gibi doğrudan Tihon'un gözlerinin içine bakarak tiksinir bir tavırla,

"Buraya niçin geldiğimi hiç bilmiyorum," dedi.

"Siz de hastasınız sanki?"

"Belki."

Stavrogin hemen anlatmaya başladı. Kesik kesik konuşuyordu. Öyle ki, neden söz ettiğini anlamak bile güç oluyordu. Özellikle geceleri, hayal gibi bir şeyler gördüğünü, bazen yanı başında öfkeli, alaycı, "anlayabilen" bir yaratık gördüğünü ya da hissettiğini anlattı.

"Yüzü, karakteri her zaman başka başka oluyor, ama hep aynı yaratık, her zaman kızıyorum..."

Açıklamaları garip, kopuk kopuktu. Gerçekten de bir delinin konuşmasını andırıyordu konuşması. Ama Nikolay Vsevolodoviç şimdiye dek onda hiç görülmemiş öylesine tuhaf bir içtenlikle, ona hiç gitmeyen öylesine safça konuşuyordu ki, sanki eski Stavrogin birden gitmiş, yerine bambaşka bir insan gelmişti. Gördüğü hayalleri anlatırken duyduğu korkuyu açığa vurmaktan hiç çekinmiyordu. Ama bütün bunlar bir anda gelip geçmişti.

Toparlandı, beceriksiz, canı sıkkın, çabuk çabuk konuşarak,

"Saçma şeyler bunlar," dedi. "Bir doktora görüneceğim."

"Görünmelisiniz," diye onayladı Tihon.

"Pek kesin konuşuyorsunuz... Benim gibi böyle hayal gören çok kimse gördünüz mü?"

"Gördüm, ama çok az. Yalnızca bir subayı anımsıyorum. Kendisi için yeri doldurulmaz bir hayat arkadaşı olan karısını kaybetmişti. Birini de duydum. Sonra ikisi de Avrupa'da tedavi edildi... Çoktan beri mi görüyorsunuz bu hayalleri?"

"Bir yıl oluyor. Ama saçma bir şey bu. Bir doktora görüneceğim. Hepsi, hepsi saçma, önemli bir şey yok. Değişik biçimlerde olan kendimden başka bir şey değildir bu. Şimdi bu... böyle konuşuyorum diye kendimden kuşku ettiğimi, bunun cin değil de, ben olup olmadığımdan kuşkulandığımı sanıyorsunuzdur."

Tihon'un bakışları soru doluydu.

"Siz de... görüyor musunuz böyle bir şeyler?" diye sordu.

Sesinde, bunun gerçekten de yanıltıcı, hastalıklı bir hayal olduğunu ima etmek istiyormuş gibi bir anlatım vardı:

"Gerçekten de bir insan falan görüyor musunuz?"

Stavrogin yine öfkelenmeye başlamıştı:

"Gördüğümü söyledim. Hâlâ ısrarla bunu sormanız acayip. Görmesem görüyorum der miyim... sizi gördüğüm gibi onu da görüyorum işte... bazen görüyorum ama gördüğümden emin olamıyorum... bazen de o mu ben mi gerçek Stavroginizm, bilemiyorum... saçma bütün bunlar."

Gülümseyerek, birden alaylı bir tavır takındı.

"Bunun gerçekten de bir cin olduğuna bir türlü inanamıyorsunuz demek!" diye ekledi. "Doğrusu, mesleğinize daha bir yakışırdı böylesi değil mi?"

"Hastalık olması daha akla yatkındır, gerçi..."

"Evet, gerçi?"

"Cinlerin var olduğu bir gerçektir, ama değişik düşünceler olabilir onlar üzerine."

Stavrogin sinir bozucu, alaylı bir tavırla:

"Cinlere inandığım, ama inanmıyormuş gibi yapıp kurnazca size, 'Gerçekte cin var mı, yok mu?' diye soruyorum diye benim adıma utandığınız için başınızı önünüze eğdiniz."

Tihon belli belirsiz gülümsedi.

"Şunu bilesiniz ki, utandığım falan yok. Bu sert çıkışınıza karşılık size ciddi olarak şunu söyleyeyim: Cinlerin varlığına inanıyorum. Kesinlikle, yürekten inanıyorum. Kendimden inanıyorum, başkasının tanıklığına da ihtiyacım yok, işte bu kadar."

Sinirli sinirli gülümsedi Stavrogin. Tihon merakla, ama yumuşak olsa da sanki biraz ürkek bakıyordu ona.

Nikolay Vsevolodoviç birden,

"Tanrı'ya inanıyor musunuz?" diye sordu yüksek sesle.

"İnanıyorum."

"İnanan insan, dağa, yerinden oyna diye buyurursa dağ yerinden oynar derler... bu saçma sözümü bağışlayın. Ama gene de sormak istiyorum: Dağı yerinden oynatabiliyor musunuz, oynatamıyor musunuz?"

Tihon tekrar başını önüne eğip ağırbaşlı bir tavırla,

"Tanrı buyurursa oynatabilirim," dedi.

"O zaman onu Tanrı oynatmış sayılır. Hayır, siz, siz Tanrı'ya olan inancınıza armağan olarak siz oynatabilir misiniz?

"Belki de oynatamam."

"'Belki'. Neyse, bu da fena değil. He-he! Ama hâlâ kuşku ediyorsunuz, değil mi?"

"İnancım tam olmadığı için kuşkuluyum. "

"Nasıl? Sizin inancınız da mı tam değil? Bunu beklemezdim işte sizden. "

Önceki sorularının alaylı tonuyla hiç de uzlaşmayan, bütünüyle içten, meraklı bir tavırla süzdü onu.

"Evet..." dedi Tihon, "belki de tam değildir inancım. "

"Ne olursa olsun, Tanrı'nın yardımıyla da olsa, dağı yerinden oynatabileceğinize inanıyorsunuz ya, doğrusu bu da az bir şey değil. Hiç değilse inanmak istiyorsunuz. Dağı da tam anlamıyla kabul ediyorsunuz. Yine de çoktur bu. İyi bir prensip. *Levit*lerimizin önde gelenlerinin Lutherciliğe pek yatkın olduklarını, mucizeleri doğal nedenlere bağlamaya seve seve hazır olduklarını gördüm. Bir başpiskoposun *très peu*'sünden[2] yine de çok bir şeydir bu. Hıristiyansınız da kuşkusuz?"

Stavrogin çabuk çabuk konuşuyordu. Sözcükler kâh ciddi ciddi, kâh alaylı dökülüyordu ağzından. Böyle bir konuşmaya niçin girdiğini, niçin bunları sorduğunu, niçin heyecanlandığını, meraklandığını belki kendi de bilmiyordu.

Tihon başını daha bir önüne eğip tuhaf bir fısıltıyla,

"Tanrım, sen şaşırtma bize yolumuzu," dedi.

Stavrogin gülümsedi:

"Peki, Tanrı'ya inanmadan cine inanmak olur mu?"

Tihon başını kaldırdı, gülümsedi.

"Ooo, olur elbette, olur."

"Böyle bir inancı tam inançsızlığa yeğ tuttuğunuza eminim..."

Stavrogin kahkahayla gülmeye başladı. Tihon neşeli, saf bir tavırla, ama aynı zamanda çekingen, endişeyle konuğuna bakarak,

"Tersine, tanrıtanımazlık, sosyetik umursamazlıktan çok daha saygıdeğerdir," dedi.

"Bak hele, doğrusu pek şaşırtıyorsunuz beni."

"Tanrıtanımaz gerçek inanca uzanan merdivenin son basamağındadır gene de (ayağını kaldırıp geçer, ya da geçmez), oysa umursamaz insanın kötü bir korkudan başka –o da duygulu bir kimseyse, pek seyrek olarak– hiçbir inancı yoktur içinde."

2 (Fr.) Çok az.

"Hımın. Apokalips'i okudunuz mu?"

"Okudum."

"Anımsıyor musunuz: 'Laodinski Kilisesi'nin meleğine yaz...'"

"Anımsıyorum."

"Nerede kitabınız?"

Stavrogin tuhaf bir biçimde heyecanlanmış, telaşlanmıştı. Bakışlarıyla masanın üzerinde kitabı arıyordu.

"Size okumak istiyorum... Rusça çevirisi var mı?"

"Söylediğiniz yeri biliyorum, anımsıyorum," dedi Tihon.

"Ezbere biliyor musunuz? Okuyun!.."

Stavrogin hemen başını önüne eğdi, ellerini dizlerinin üzerine koydu, sakin bir tavırla dinlemeye hazırlandı. Tihon ezbere okumaya başladı:

"Laodinski Kilisesi meleğine yaz: Güvenilir, inanılır tanık Amin böyle diyor. Yaptıklarını biliyorum. Ne soğuksun, ne de sıcakkanlı: Ah, keşke ya soğuk olsaydın, ya da sıcakkanlı! Ama biraz ılık kanlısın, ne yakıcısın ne de dondurucu. Çıkarıp atacağım seni bağrımdan. Çünkü zenginim diyorsun, param var, hiçbir şeye ihtiyacım yok, diyorsun, oysa mutsuz olduğunun, zavallı, yoksul, kör, iğrenç olduğunun farkında değilsin."

Stavrogin,

"Yeter," diye susturdu onu. "Bakın ne diyeceğim, sizi çok sevdim."

Tihon alçak sesle,

"Ben de sizi," dedi.

Stavrogin sustu, birden gene daldı. Üçüncü kezdir nöbet geliyor gibi derin düşüncelere dalıyordu. Tihon'a "sizi çok sevdim," derken de yarı dalgındı zaten. Hiç değilse, kendisi de ummuyordu böyle bir şey söyleyeceğini. Bir dakikadan uzun süren bir sessizlik oldu.

Tihon parmağını Stavrogin'in dizine değdirerek, ürkek bir tavırla,

"Kızma," dedi.

Stavrogin ürperdi, öfkeyle çattı kaşlarını. Aceleyle,

"Kızdığımı ne biliyorsunuz?" diye sordu.

Tihon bir şey söylemek için hazırlanıyordu ki, anlaşılmaz bir heyecanla kesti sözünü Stavrogin:

"İlle de kızmak zorunda olduğumu nereden çıkardınız? Evet, öfkeliydim, haklısınız, hem de size 'sizi çok sevdim' dediğim için öfkeliydim. Haklısınız, ama iğrenç bir küstahsınız siz, insanın doğası üzerine çirkin düşünceleriniz var. Benim yerimde başkaları olsaydı kızmazdı belki, ama ben... Neyse, konumuz başka biri değil, benim şimdi. Ne olursa olsun, acayip bir insansınız siz..."

Giderek daha çok sinirleniyordu. İşin garibi, konuşurken de pek rahattı. Kullanacağı sözcükleri seçmekte güçlük çekmiyordu:

"Bakın, ispiyoncularla, psikologları –hiç değilse benim ruhuma girmeye çalışanlarını– sevmem. Kimseyi buyur etmem ruhuma, hiç kimseye ihtiyacım yok benim. Kendi kendime yeterim. (Sesini yükseltti, öfkeyle kaldırdı başını). Belki de sizden korktuğumu sanıyorsunuzdur. Belki, buraya, size 'korkunç' bir sırrımı açmaya geldiğime inanıyor, din adamlarına özgü merakınızla bekliyorsunuz. Ama şunu bilesiniz, hiçbir şey açmayacağım size, hiçbir sırrımı öğrenemeyeceksiniz, kendi kendime yeterim ben... hem sır falan da yok zaten... Kendi kendinize gelin güvey oluyorsunuz..."

Tihon dik dik baktı ona.

"Meleğin ılıktan çok soğuğu sevmesine şaştınız," dedi. "*Yalnızca* ılık olmak istemiyorsunuz. Olağanüstü, belki korkunç bir niyetin içinizi yaktığını sezinliyorum. Yalvarırım, eziyet etmeyin kendinize, anlatın her şeyi."

"Buraya bir niyetle geldiğime inanıyorsunuz demek?"

Tihon bakışlarını yere indirdi,

"Tahmin ettim..." diye mırıldandı.

Nikolay Vsevolodoviç'in rengi biraz uçuktu. Elleri titriyordu. Kesin karar vermeye çalışıyormuş gibi birkaç saniye bir şey söylemeden baktı. Sonunda ceketinin yan cebinden birkaç kâğıt çıkarıp masanın üzerine bıraktı. Kesik kesik:

"İşte size herkesin okuması için basılmış kâğıtlar," dedi. "Bir kişi bile okuyacak olursa, artık onları saklamayacağımı bilesiniz, herkes okur o zaman. Kararım böyledir. Size... size ihtiyacım yok, çünkü her şeyi göze aldım. Ama okuyun... Okurken de hiç konuşmayın, bitirdikten sonra söyleyeceklerinizin hepsini toptan söyleyin..."

Tihon kararsız bir tavırla.

"Okuyayım mı?" diye sordu.

"Okuyun. Sakinim."

"Hayır, gözlüksüz seçemiyorum harfleri. Pek küçük baskı, yurtdışında basıldığı belli."

Stavrogin masanın üzerindeki gözlüğü ona uzattı,

"Alın gözlüğünüzü."

Kanepenin arkalığına yaslandı. Tihon ona hiç bakmıyor, okurken gülümsüyordu.

Gerçekten de yurtdışında basılmış, küçük boy, bayağı dosya kâğıdından yapılmış bir broşürdü bu. Avrupa'daki gizli Rus basımevlerinde basılmış olmalıydı. Kâğıtlar ilk bakışta bildiriye pek benziyordu. Başlık "Stavrogin'den" idi.

Bu belgeyi olduğu gibi alacağım notlarımın arasına. Yalnızca, hayli çok olan, hatta beni pek şaşırtan yazımsal yanlışlarını –çünkü bunu yazan, hiç değilse öğrenim görmüş, hatta okumuş (başkalarına göre kuşkusuz) bir kimseydi–, düzelttim. Bazı yerler yanlış yanlıştı ama, tümceleri de, sözcükleri de değiştirmedim. Yazarın her şeyden önce bir edebiyatçı olmadığı besbelli.

Sırayı atlayacak olsam da, bir şey daha anlatacağım burada.

Bu belge bence delice bir şey, bu bayı avcunun içine alan cinin işidir. Sancıdan kıvranan bir hastanın hiç olmazsa bir an için acısını hafifletebilecek bir durum bulmak umuduyla yatağın içinde bir o yana bir bu yana dönmesine benzer. Acısının hafiflemesini değil, bir dakika da olsa, onu değiştirmeye, başka bir acı duymaya çalışır. Elbette yatışının güzelliğine bakacak durumu yoktur. Belgenin asıl amacı sert, yapmacıksız bir cezadır. Haç, herkesin gözü önünde idam edilme isteğidir. Ne var ki, bu haç isteği haça inanmayan bir insanın içinde bulunuyor. Bir gün başka bir olay üzerine Stepan Trofimoviç'in söylediği gibi, "başlı başına bir düşüncedir bu."

Öte yandan, başka bir amaçla yazıldığı belli olmasına karşın, bu belge baştan sona fırtınalı, öfkeli bir yazıdır. Yazar, yazmadan "edemediğini", yazmak "zorunda kaldığını" söylüyor. Bu da, böyle bir şeyi es geçmeyi, geçebilmeyi onun ne çok istediğini, ama bunu yapamadığını, ilk fırsatta yeni bir çılgınlığa kalkıştığını göstermeye yetiyor. Hasta dönüp duruyor yatağın içinde, acısının yeri-

ne başka bir acının gelmesini bekliyor. Toplumla cenkleşmek daha kolay geldi ona, öfkeyle saldırdı üzerine.

Gerçekten de, bu çeşit yazılarda topluma karşı yeni, beklenmedik, küstahça bir çıkış kokusu vardır her zaman. Bir an önce kendilerine bir düşman bulmak isteği vardır içlerinde...

Hem kim bilir, bütün bunlar, yani bu kâğıtlar, valinin kulağını ısırmaktan başka bir şey değildi belki de? Yalnız olay değişikti, o kadar. Şimdi her şey anlaşılmışken ben niçin hâlâ böyle düşünüyorum, bilmem. Bu belgenin düzme, yani baştan sona hayal ürünü olduğuna deliller göstermeyeceğim, böyle bir şeyi iddia da etmeyeceğim. Doğru olan, gerçeği derinde bir yerlerde aramanın gerektiğidir... Ama çok ilerilere gittim. Belgenin kendisine dönsem daha iyi edeceğim. İşte Tihon'un okuduğu yazı:

> Stavrogin'den.
>
> Emekliye ayrılmış bir subayım. 186... yılında Petersburg'daydım, hiç de haz almadığım çirkin bir yaşantıya kapıp koyverdim kendimi orada. O sıralar bir süre üç ayrı yerde üç odam vardı. Birinde pansiyon olarak kendim oturuyordum. Şimdi nikâhlı karım olan Marya Lebyadkina da bu evdeydi. Öteki iki odamı da, çevirdiğim dolaplar için bir aylığına kiralamıştım: Birinde bana tutkun bir kadınla buluşuyordum, ötekinde kadının oda hizmetçisiyle. Bir ara bu iki kadının odamda karşılaşmaları için çok uğraştım. İkisinin yaradılışlarını bildiğim için, bu şakadan kendimce bir haz duyacaktım.
>
> Bu karşılaşmayı hazırlarken, odalarımdan birini, Grohova Sokağı'nda büyük bir evde olanını daha sık ziyaret etmek zorundaydım. Oda hizmetçisi kadın oraya geliyordu çünkü. Rus bir esnafın eviydi bu. Dördüncü katta bir oda tutmuştum. Ev sahipleri bitişik odaya sıkışmışlardı. Öylesine sıkışmışlardı ki, aradaki kapı benim isteğimle sürekli açık duruyordu. Paltosunun etekleri yerlerde sürünen sakallı koca, bir devlet dairesinde çalışıyordu. Evden sabah çıkar, gece geç vakit dönerdi. Kırk yaşlarında, köylü bir kadın olan karısı ise, eskileri keser, biçer, onlardan yeni giysiler yapardı. Diktiklerini sahiplerine götürmek, alışveriş etmek için sık sık çıkardı evden. Görünüşte hepten çocuk, küçük kızlarıyla yalnız kalır-

dım evde. Adı Matryoşa'ydı. Annesi severdi onu, ama sık sık döverdi de. Olur olmaz yere kaba kaba küfürler ederdi ona. Bu küçük kız, bana hizmet eder, odamı toplardı. Evin numarasını unuttum. Sonra bu eski evi yanındaki iki üç evle birlikte yıkıp yerlerine büyük bir yapı yaptıklarını biliyorum. Ev sahiplerinin soyadlarını da unuttum. Belki o zaman bile bilmiyordum. Kadının adının Stepanida olduğunu anımsıyorum. Kocasının hiçbir şeyi yok aklımda: Şimdi neredeler, onu da bilmiyorum. Aramaya kalkışılsa, Petersburg polisinden yardım istenirse, birtakım izlerin bulunabileceğini sanıyorum. Köşe başında, bir avlunun içindeydi ev. Her şey eylül ayında olup bitti. Açık maviydi evin rengi.

Bir gün, masamın üzerinden çakım kaybolmuştu. Aslında işime yaradığı da yoktu. Öyle sürünürdü odanın içinde. Kızını döveceğini aklımın ucundan bile geçirmeden, kadına söyleyivermiştim çakımın kaybolduğunu. Biraz önce, bebek yapmak için sakladığından kuşkulandığı, ortadan kaybolan bir bez parçası için bağırıp çağırmaya başlamıştı kızına. Saçlarından yakaladığı gibi yerlerde sürümeye başlamıştı onu. Sonra bu bez parçası masa örtüsünün altından çıkınca, kendisini boş yere cezalandırdılar diye ağzını açıp bir şey söylememişti kız, öyle bakmıştı. Özellikle bir şey söylemediğini fark etmiştim. Anımsıyorum, o zaman ilk kez dikkatli bakmıştım yüzüne. Saçları, kaşları, kirpikleri açık sarı bir kızdı. Tüylü yüzünde göze çarpan bir özellik yoktu ama, pek çocuksu, mahzundu. Kızının ona çıkışmaması annenin hoşuna gitmemişti. Tam o sırada da ben çakımın kaybolduğunu söyleyivermiştim... Kadın iyice köpürmüştü. Birincisinde haksız yere dövmüştü kızını çünkü. Çalı süpürgesinden birkaç sap çıkardı, daha on iki yaşında bir çocuk olduğuna bakmadan, benim yanımda, derilerini kaldırıncaya kadar dövdü kızını. Matryoşa sopa yerken bağırmıyordu. Ben orada olduğum için kuşkusuz. Ama ince çubuğun her inişinde tuhaf tuhaf inliyordu. Sopa faslı bittikten sonra da uzun süre, (bir saat kadar) inledi. Bu işkence yeni bitmişti ki, çakımı yatağımda, yorganın arasında buldum birden. Hiç sesimi çıkarmadan aldım onu, ceketimin cebine koydum, evden çıkıp, üç dört sokak ötede bir yere attım. Kimse onu tanısın istemiyordum. Bir alçaklık yaptığımı hissetmiştim o anda. Bir çeşit haz vermişti bana bu.

Çünkü bir duygu kızgın demir gibi dağlamıştı içimi. Bu aileyle ilgilenmeye başladım. Burada şunu da söyleyeyim, iğrenç birtakım duygular sık sık etkileri altına alıyorlardı beni. Şuurumu bile kaybettiriyorlardı bana, ya da daha doğrusu, aşırı bir dikkafalılığa vardırıyorlardı beni. Ama kendimi hiçbir zaman kaybettirmiyorlardı. İçimde yanmaya başladığında istesem buyruğum altına alabilirdim onu, dahası istesem en kızgın olduğu anda bile durdurabilirdim. Ne var ki pek seyrek olarak istiyordu canım onu durdurmayı. Şunu da yeri gelmişken söyleyeyim, işlediğim suçları bağışlatmak için anlatmıyorum bu hastalıklı durumumu.

İki gün bekledim. Ağladıktan sonra, daha bir sessiz olmuştu kız. Benim yanımda öyle cezalandırıldığı için biraz sıkılıyorduysa da, içinde bana karşı bir öfke duygusunun olmadığından kuşkum yoktu. Ama sıkılırken de uslu bir çocuk gibi yalnızca kendisini suçluyordu. Bunu özellikle belirtiyorum, çünkü hikâyemde pek önemli bir yeri vardır... Daha sonra asıl evimdeki odamda üç gün kaldım. Bu evde pis pis yemek kokan birçok kiralık oda vardı. Hepsi de çevremde dört dönen, işinden atılmış, ya da küçük bir işte çalışan memurlar, hastası olmayan doktorlar, çeşit çeşit Lehler doldurmuşlardı bu odaları. Her şeyi anımsıyorum. Gürültülü bir kalabalık içinde yalnız başımaydım. Yani kendi başıma yalnızdım, yoksa bana son derece bağlı, param için bana neredeyse tapan "arkadaşlarım" burada her gün sabahtan gece yarılarına dek yanımdan ayrılmıyorlardı. Sanıyorum, sayısız çılgınlıklar ediyorduk. Öteki kiracılar korkuyorlardı bile bizden. Yani, bazen pek aşırı kaçan yaramazlıklarımıza, aptallıklarımıza karşın, kibar davranıyorlardı bize. Yine söylüyorum: O zaman beni Sibirya'ya sürseler seve seve giderdim. Öylesine sıkılıyordu ki canım, sanırım kendimi rahatlıkla asabilirdim. Asmadıysam, ömrümce olduğu gibi, umudumun hâlâ kırılmamış olmasındandır. O zamanlar dinle pek ciddi olarak ilgilendiğimi, din kitapları okuduğumu anımsıyorum. Bir ara eğlendirdi beni bu, ama sonra canımı sıkmaya başladı. Yurttaşlık duygularım, dört köşeye de birer dinamit koyup, her şeyi bir anda havaya uçurmayı öğütlüyordu bana. Değseydi onu da yapardım. Hem de hiç öfkelenmeden. Çünkü yalnızca canım sıkılıyordu, başka bir nedeni olmayacaktı bunun. Sosyalist filan değ-

lim. Bu durumumun bir hastalık olduğu kanısındayım. Oturduğum evin bir odasında ailesiyle birlikte mahvolup giden işsiz Doktor Dobrolubov'a bir gün şakayla, "Yurttaşlık duygularını güçlendirecek bir ilaç yok mu?" diye sorduğumda, şöyle yanıt vermişti bana: "Yurttaşlık duygularını güçlendirecek belki yoktur ama, Sibirya'yı boylatacak duyguları güçlendirecek bulunur." Gerçi karnı aç, gebe karısı ve iki kızıyla sefalet içinde yaşıyordu ama, yaptığı bu şaka pek hoşuna gitmişti. Zaten insanlar, kendilerinden fazlasıyla hoşlanmasalar hiçbiri yaşamak istemezdi.

Üç gün sonra Gorohova'ya döndüm. Kadın bohçasını bağlamış, bir yere gitmeye hazırlanıyordu. Kocası her zaman olduğu gibi yine yoktu. Matryoşa ile ben kaldık evde. Avluya bakan pencereler açıktı. Evde hep atölyeler vardı, bu yüzden bütün gün çekiç sesinden, ya da şarkıdan başka bir şey duyulmazdı katlardan. Bir saattir yalnızdık. Matryoşa öteki odada sırtı bana dönük, bir tahta kanepede oturuyor, iğneyle bir şeyler dikmeye uğraşıyordu. Birden sessiz sessiz şarkı söylemeye başladı. İyice alçak sesle söylüyordu. Kimi zaman böyle şarkı söylediği olurdu. Saatime baktım, ikiydi. Kalbim hızla çarpmaya başlamıştı. Kalkıp ona doğru yürüdüm. Odalarının pencerelerinde saksılarla ıtır çiçekleri vardı. Güneş pırıl pırıl gökyüzünde. Hemen yanında yere oturdum. Ürperdi, önce çok korkup, ayağa fırladı. Elini tutup öptüm. Tekrar kanepeye oturttum onu, gözlerinin içine bakmaya başladım. Elini öpmem bir çocuk gibi güldürmüştü onu birden, ama ancak bir saniye için, çünkü bir kez daha fırlamıştı ayağa. Bu kez öylesine korku içindeydi ki, yüzünde kaslar çekiliyordu. Dehşet verecek derecede hareketsiz gözlerle bakıyordu bana, dudakları ağlayacakmış gibi titremeye başlamıştı. Ama gene de sesini çıkarmıyordu. Bir daha öptüm elini, tutup dizlerimin üzerine oturttum. Birden başını yana çevirdi, utanıyormuş gibi gülümsedi, ama tuhaf bir gülümsemeydi bu. Yüzü utançtan kıpkırmızı olmuştu. Bir şey fısıldadım kulağına, ben de gülümsedim. Sonunda, hiç unutmayacağım, beni şaşırtan bir şey oldu birden: Kız kollarını boynuma doladı, öpmeye başladı beni. Yüzünde derin bir hayranlık anlatımı vardı. Neredeyse öfkeyle kalktım ayağa. Bu denli küçük bir yaratıkta böyle bir şeyi görmek iğrendirmişti beni. Birden içimi dolduran acıma duygusundan...

Sayfa burada bitiyor, tümce de yarıda kesiliyordu.

Anlatmadan geçemeyeceğim bir şey oldu burada.

Beş kâğıt vardı, bunlardan biri tümcenin yarısında biten, Tihon'un elindeki, okuduğu kâğıttı, öteki dört kâğıt ise Stavrogin'in elinde kalmıştı. Tihon'un soru dolu bakışına karşılık, bunu bekleyen Stavrogin hemen öteki kâğıdı uzattı.

Tihon kâğıda bakarak,

"Ama burada da atlanmış, değil mi? Oo, üçüncü kâğıt bu, ikinciyi verin."

Stavrogin mahçup gülümseyerek hemen karşılık verdi:

"Evet, üçüncü kâğıt, ikinci... ikinci kâğıt şimdilik sansürdedir..."

Kanepenin ucuna oturmuş, hummalı, sabit bakışlarla Tihon'un okuyuşunu izlemişti. Pek tuhaf kaçan, küstah bir tavırla,

"Sonra... hak ederseniz onu da okuyacaksınız," diye ekledi.

Gülümsüyordu ama, acınacak bir görünüşü vardı.

"Ha ikinci kâğıt olmuş, ha üçüncü," dedi Tihon; "artık hepsi bir..."

Stavrogin birden heyecanla öne eğildi:

"Ne demek hepsi bir? Niçin? Hiç de bir değil hepsi. Aa! Şimdi her şeyden kuşku edeceğinize, bir din adamına yaraşır biçimde iğrenmelisiniz burada anlatılanlardan. En iyi savcılığı din adamları yapardı!"

Tihon hiçbir şey söylemeden bakıyordu.

"İçiniz rahat olsun. Kız budala idiyse, anlayamadıysa... suç bende değil. Hiçbir şey yoktu. Hiçbir şey."

Tihon haç çıkardı.

"Tanrı'ya şükür."

"Uzun sürer bütün bunları anlatmak... burada... burada yalnızca psikolojik bir yanlış anlama oldu..."

Birden kızardı yüzü. İğrenme, can sıkıntısı, umutsuzluk duyguları yan yanaydı bu yüzde. Birden sustu. Uzun süre hiç konuşmadılar, birbirine bakmadılar, bir dakikadan uzun sürdü bu sessizlik.

Stavrogin alnında biriken soğuk ter tanelerini eliyle sildi.

"Bakın ne diyeceğim," dedi, "iyisi mi okuyun. Hem... bana hiç bakmazsanız iyi edersiniz..."

Fısıltıyla ekledi:

"Şimdi bir düş gibi geliyor bana... Hem... sonra sabrımı da tüketmeyin."

Tihon hemen çevirdi gözlerini, üçüncü kâğıdı aldı, başını hiç kaldırmadan sonuna kadar okudu. Stavrogin'in birinci kâğıttan sonra sırayla verdiği üç kâğıtta başka atlama yoktu. Ama üçüncü kâğıt da yarım bir tümceyle başlıyordu.

> ... Pek güçlü olmasa da, dehşet dolu bir dakikaydı bu. O sabah çok neşeliydim, herkese karşı son derece iyi davranıyordum. Grubum da benden pek memnundu. Ama hepsini bırakıp Gorohova'ya gittim. Daha aşağıda, holde karşılaştım onunla. Bakkala kahve almaya gitmiş, dönüyordu. Beni görünce müthiş bir korku içinde merdivenden yukarı ok gibi koştu. Korku bile değildi bu; kör, dondurucu bir dehşetti! Yukarı çıktığımda "deli gibi" içeri daldı diye annesi çubukla dövüyordu onu. Korkusunun gerçek nedeni de böylece örtülmüş oldu. Şimdilik ortalık sakindi. Bir yere saklandı, ben orada kaldığım süre ortaya çıkmadı. Bir saat sonra çıktım.
>
> Akşama doğru yine korkmaya başladım. Artık dayanılmaz bir korkuydu bu. Bence önemli olan korkmam, korktuğumun bilincine varmamdı. Ah, bu duygudan daha iğrenç, daha budalaca bir şey tanımadım ömrümde! Hiçbir zaman korkmadım ben, ne önce, ne sonra. O günden başka hiçbir zaman korkmadım. Ama o gün korkuyordum. Basbayağı titriyordum bile korkudan. Kendi kendimden iğrenerek hissediyordum bunu. Yapabilsem, öldürürdüm kendimi. Ama kendimi ölüme değer bulmuyordum. Ne var ki, kendimi öldürmememin nedeni bu değil, korkumdur. Korkudan kendilerini öldürenler oluyor. Ne var ki korkudan bu niyetlerinden cayanlar, hayatta kalanlar da: Kişioğlu kendini öldürmek yürekliliğini gösterememeye başlıyor, bu da anlamsız bir şey oluyor. Üstelik, hava kararkığında odamda öylesine nefret ediyordum ki ondan, öldürmeye karar vermiştim onu. Sabah erkenden bu amaçla Gorohova'ya koştum. Her şeyi planlamıştım, onu nasıl öldüreceğimi, nasıl küfredeceğimi biliyordum. Asıl hıncım, onun o gülüşündeydi: Bir şey düşünerek boynuma atılışını anımsadıkça iğrenç bir tiksinme duyuyordum içimde. Ama Fontanka'da fena oldum. Sonra, yeni, korkunç bir düşünce geldi aklıma. Eve dönüp yattım.

Üzülüyordum, titriyordum. İçimdeki korku büyük ölçüde artmıştı. Öyle ki kızdan bile nefret etmiyordum. Ama öldürmek istemiyordum onu, Fontanka'da aklıma gelen düşünce buydu işte. Korkunun, pek güçlü olduğu zamanlar insanın içinden nefreti, düşmana beslenen öç alma duygusunu bile söküp attığını ömrümde ilk kez o zaman sezinledim.

Uyandığımda vakit öğleyi geçmişti. Ama çok daha iyiydim şimdi. Sabahki duygularımın o denli güçlü olabilmelerine bile şaşıyordum. Kızcağızı öldürmek istediğim için kendimden utanıyordum. Gelgelelim ruhsal durumum hiç iyi değildi. İçimdeki tiksintiye karşın, gitmek zorundaydım Gorohova'ya. Anımsıyorum, o anda birisiyle ağız kavgası etmek istiyordu canım, ama pek ciddi bir kavga olmalıydı bu. Ne var ki, Gorohova'ya gelince odamda, beni bir saatten beri bekleyen Nina Savelyevna ile (yukarıda sözünü ettiğim hizmetçi kadındı bu) karşılaştım. Sevdiğim falan yoktu onu. Öyle ki, ziyaretine acaba kızacak mıyım diye korka korka gelirdi bana. Her zaman çekingen olurdu. Ama onu gördüğüme pek sevindim birden. Bu duygulandırdı, heyecanlandırdı onu. Çirkin sayılmazdı, ama alçakgönüllüydü; orta tabaka insanlarının pek beğendikleri, değer verdikleri tavırlar onda da vardı. Ev sahibem her zaman öve öve bitiremezdi onu. Çay içerlerken buldum iki kadını. Ev sahibem onunla tatlı tatlı sohbet etmek fırsatını bulduğu için pek sevinçliydi. Öteki odanın köşesinde Matryoşa'yı gördüm. Ayakta duruyor, hiç kıpırdamadan, kaşlarının altından annesiyle konuk bayana bakıyordu. Ben içeri girince o zamanki gibi kaçıp gizlenmedi. Bunu hiç unutamadım. Biraz şaşırtmıştı beni kaçmaması. Çok zayıfladığı, ateşi olduğu ilk bakışta belli oluyordu. Nina'ya karşı pek iyi davrandım, öyle ki giderken mutluydu. Birlikte çıktık, Gorohova'ya iki gün uğramadım. Canım sıkılıyor, her şeyden nefret ediyordum.

Öyle ki sonunda her şeyi bir anda bitirmeye, en iyisi Petersburg'dan ayrılmaya karar verdim: Öylesine sıkılıyordu canım. Nefret ediyordum her şeyden! Gelgelelim odalarını boşaltacağımı söylemek için gittiğimde ev sahibemi endişeli, üzgün buldum: Matryoşa üç gündür hastaydı. Her gece sayıklıyordu. Hemen neler sayıkladığını sordum kuşkusuz. (Odamda fısıltıyla konuşuyor-

duk). Ev sahibem fısıldayarak "korkunç şeyler" sayıkladığını söyledi: "Tanrı'yı öldürdüm ben." Doktor çağırmalarını, parayı vereceğimi söyledim, istemedi: "İnşallah böyle geçer, hep yatmıyor zaten, demin dükkâna gitti." Matryoşa'yı yalnız görmeyi koymuştum aklıma. Konuşma arasında ev sahibem, saat beşte Petersburg yakasına geçmesi gerektiğini söylediği için, akşamüzeri dönmeye karar vermiştim.

Ne var ki ne istediğimi, ne yapacağımı kendim de bilmiyordum.

İkindi kahvaltımı bir meyhanede yaptım. Tam beşi çeyrek geçe eve döndüm. Her zaman kendi anahtarımla açardım kapıyı. Matryoşa'dan başka hiç kimsecikler yoktu içeride. Odalarında, paravanın arkasındaki annesinin karyolasında yatıyordu. Bana nasıl baktığını görüyor, ama farkında değilmiş gibi yapıyordum. Pencereler açıktı. Hava ılık, dahası sıcaktı. Odamın içinde biraz dolaştıktan sonra kanepeye oturdum. Her şeyi bugünkü gibi anımsıyorum. Matryoşa ile konuşmamak, niçin bilmem ona eziyet etmek haz veriyordu bana. Bir saat bekledim, sonunda birden fırladı yerinden. Yere atladığında önce ayaklarının döşemeye vurmasından çıkan gürültüyü, sonra oldukça çabuk ayak seslerini duydum. Gelip odamın kapısında dikildi. Öylesine alçalmıştım ki, onun ortaya çıkması bile haz veriyordu bana. Ah, ne iğrenç şeylerdi bunlar. Ne aşağılık bir insandım o anda! Ayakta duruyor, hiçbir şey söylemeden yüzüme bakıyordu. Onu son kez yakından gördüğümden beri gerçekten çok zayıflamıştı. Yanakları çökmüştü, besbelli ateşi vardı. Gözleri daha bir büyümüştü. Hareketsiz, şaşkın bir merakla bakıyorlardı bana. Önce öyle sanmıştım. Oturuyordum, ona bakıyordum, yerimden kıpırdamıyordum. O anda gene o nefret doldurdu içimi. Ama Matryoşa'nın benden hiç de korkmadığını, belki de uykuda olduğunu çabuk fark ettim. Ama uykuda değildi. Birden başını sallamaya başladı. Saf, anlamlı hareket etmesini bilmeyen insanlar, karşısındakileri paylamak istedikleri zaman böyle sallarlar başlarını. Birden küçük yumruğunu havaya kaldırıp, olduğu yerden, tehdit eder gibi sallamaya başladı bana. İlk anda gülünç geldi bana bu hareketi, ama artık dayanamadım, birden ayağa kalktım, dehşet içinde ona doğru yürüdüm. Bu kadar küçük bir çocukta görülmesi olanaksız bir umutsuzluk vardı gözlerinin için-

de. Durmadan küçücük yumruğunu bana gözdağı verir gibi kaldırıyor, başını iki yana sallıyordu. Korktuğum için yumuşak bir sesle, neredeyse fısıldayarak konuşmaya başladım. Ama onun söylediklerimi anlamadığını görünce daha da korktum. O zamanki gibi gene birden elleriyle yüzünü kapadı, gidip pencerenin yanında arkası bana dönük, durdu. Ben de döndüm, penceremin önünde oturdum. O anda niçin çıkıp gitmedim, bekledim aklım almıyor. Belki biraz oturur, sonra kalkıp öldürürdüm onu.

Kısa bir zaman sonra gene çabuk ayak seslerini duydum. Dışarı, merdiven sahanlığına çıktı, aceleyle uzandım, onun kümese benzer kilere girdiğini gördüm. Pencerenin dibinde otururken gene o uğursuz düşünce geldi aklıma. Başka bir düşünce değil de birden niçin o geldi, hâlâ anlayamıyorum. Durumum bunu gerektiriyordu demek. Aklıma gelen bu düşünceye inanmak olmazdı kuşkusuz, "ama..." Her şeyi çok iyi anımsıyorum. Kalbim küt küt çarpıyordu.

Bir dakika sonra tekrar baktım saate. Saatin tam kaç olduğunu saptadım. Böylesine bir kesinlik niçin gerekliydi benim için, bilmiyorum. Genel olarak o anda her şeyi ayrıntılarıyla bilmek istiyordum. Öyle ki, o an şimdiymiş gibi aklımda, gözlerimin önündedir. Akşam olmak üzereydi. Bir sinek başımın üzerinde dolaşıyor, yüzüme konuyordu. Yakaladım onu, parmaklarımın ucuyla tutup, pencereden dışarı saldım. Aşağıda bir yük arabası gürültüyle girdi avluya. Avlunun öte ucundaki terzide bir işçi pencereye oturmuş, çok yüksek sesle (hem de çoktan beri) şarkı söylüyordu. Bir yandan da elindeki işi yapıyordu, görüyordum onu. Avludan geçerken, merdivenleri çıkarken beni hiç kimsenin görmediği geldi aklıma. Aşağı inerken de görmemeleri gerekirdi kuşkusuz. Dikkatlice geri çektim sandalyemi pencerenin önünden, kiracıların beni göremeyecekleri biçimde oturdum. Ah, ne iğrenç bir şeydi bu! Bir kitap aldım elime, ama almamla fırlatıp atmam bir oldu. Itır çiçeğinin yaprağındaki küçük, kırmızımsı örümceğe bakmaya başladım, o anda düşüncelere daldım. Her şeyi son dakikaya dek anımsıyorum.

Birden saatimi çıkardım. Matryoşa çıkalı yirmi dakika oluyordu. On beş dakika daha beklemeye karar vermiştim. Kendime o

kadar süre vermiştim. O döndü de ben duymadım mı acaba, diye düşünecek oldum. Ama olamazdı: Evin içinde bir ölüm sessizliği vardı. Uçan sineklerin vızıltısını duyuyordum. Birden kalbim yine küt küt vurmaya başladı. Saatimi çıkardım: Daha üç dakika olmamıştı. Gerçi kalbim duracak gibi çarpıyordu ama, bekledim on beş dakika. Süre dolunca kalktım, şapkamı giydim, paltomun önünü iliklediem, odayı gözden geçirdim: Benim geldiğimi belli edecek bir iz kalmış mıydı? Sandalyeyi önceki yerine, pencerenin önüne koydum. Sonra kapıyı açtım, sessizce anahtarımla kapadım. Kilere gittim. Kapısı örtülüydü ama, kilitli değildi. O kapıyı hiçbir zaman kilitlemediklerini biliyordum, ama açmak istemedi canım kapıyı, üstteki aralıktan görebilmek için parmaklarımın ucunda yükseldim. Tam parmaklarımın ucunda yükseldiğim an, pencerenin önünde oturmuş, kırmızımsı örümceğe bakıp düşüncelere daldığım anda parmaklarının ucunda yükselerek bu deliğe nasıl erişeceğimi düşündüğümü anımsadım. Bu önemsiz ayrıntıyı burada anlatırken amacım, aklımın başımda olduğunu, yani deli olmadığımı, her şeyden sorumlu bulunduğumu kanıtlamaktır. Uzun süre baktım aralıktan, içerisi karanlıktı çünkü. Ne var ki iyice karanlık da sayılmazdı. Sonunda benim için gerekli olan her şeyi gördüm...

O zaman, artık gidebileceğime karar verdim, merdivenlerden indim. Hiç kimseyle karşılaşmamıştım. Beni ele verecek bir tanık yoktu. Üç saat sonra hepimiz benim odamda toplanmış, ev kıyafetleriyle çay içiyor, eski kâğıtlarla oyun oynuyorduk. Lebyadkin şiir okuyordu. Herkes bir şey anlatıyordu. İnadınaymış gibi, anlatılanların hepsi de her zaman olduğunun tersine başarılı, güldürücüydü. Kirillov da vardı o gün. Gerçi bir şişe içki de vardı ama, hiç kimse içmiyordu. Yalnızca Lebyadkin yanaşmıştı ona. Prohor Malov, "Nikolay Vsevolodoviç kara kara düşünmediği zamanlar, hepimiz neşeliyizdir, akıllıca konuşuruz," dedi. Böyle söylediğini unutmadığıma göre, demek neşeliydim o akşam, keyfim yerindeydi, kara kara düşünmüyor, zekice şeyler söylüyordum. Ne var ki, tehlikeyi savuşturduğuma sevindiğim için aşağılık, iğrenç bir ödlek olduğumu, bundan böyle ne hayattayken, ne de öldükten sonra, hiçbir zaman soylu bir insan olamayacağımı kesinlikle bildiğimi de anımsıyorum. Sonra bir şey daha var: Yahudilerin,

"Kişi, kendi kokusundan iğrenmez" atasözü tam benim için söylenmişti sanki. Çünkü, gerçi alçağın biri olduğumu sezinliyordum ama, utanmıyordum kendimden, genelde pek az sızlıyordu içim. O akşam çayımı yudumlarken, onlarla ipe sapa gelmez gevezelikler ederken ömrümde ilk kez kesin karar vermiştim kendi kendime: Ne iyilik duygusunu, ne kötülük duygusunu tanıyordum. Bu duygumu yitirmemiştim. Gerçekte iyilik, kötülük diye bir şey yok (bu pek hoşuma da gidiyordu hani), yalnızca bir önyargı vardı. Her çeşit önyargıdan kurtarabilirdim kendimi, ne var ki özgürlüğüme kavuşursam mahvolurdum. Onlarla, –ne üzerine olduğunu bilmiyorum–, yalan yanlış şeyler konuşuyorken, gülüşüyorken bir yandan çayımı içiyordum. Ömrümde ilk kez bu kesin yargıya varmıştım. Neler konuştuğumuzu anımsamıyorum ama, geri kalan her şey aklımda. Eski, herkesin bildiği düşüncelerin insana sık sık bütünüyle yeniymiş gibi geldiği bir gerçektir. Dahası bazen elli yıl öncesinin düşüncelerini yepyeni sanır insan.

Ama bir şey bekliyordum ben. Beklediğim de oldu: Saat on birde Gorohova'dan kapıcının kızı, Matryoşa'nın kendini astığı haberini getirdi. Ev sahibem yollamıştı onu. Hemen oraya gittim, kadın bana niçin haber verdiğini kendi de bilmiyordu. Böyle durumlarda köylü kadınlarının yaptığı gibi, sesli sesli ağladığını, kendini yerden yere attığını söylemeye gerek yok sanırım. Kalabalıktı evin içi, polis de gelmişti. Biraz durduktan sonra çıkıp gittim.

Hiç kuşkulanmadılar benden. Ama tanık olarak dinlediler, ki bu da olağandı zaten. Kız çocuğunun hasta olduğundan, doktor çağırmalarını, parasını benim vereceğimi söylediğimden başka bir açıklamada bulunmadım. Çakı üzerine de bir şeyler sordular bana. Ev sahibesinin kızını dövdüğünü, ama bunun o kadar önemli olmadığını söyledim. Akşam saat beşte eve uğradığımı hiç kimse bilmiyordu. İş de böylece kapanmış oldu.

Bir hafta hiç uğramadım oraya. Tam bir hafta sonra odayı teslim etmek için gittim. Ev sahibem gerçi bez parçalarını yine almıştı eline, eskisi gibi dikiş dikmeye başlamıştı ama, hâlâ ağlıyordu. "Sizin çakınız için dövdüm onu," dedi, ama azarlamak değildi amacı, bunu söylemek için beklemişti beni sanki. Nina Savelyevna ile artık burada görüşmemin olmayacağını öne sürerek kira borcu-

mu ödedim. Vedalaşırken bir kez daha övdü Nina Savelyevna'yı. Ayrılmadan fazladan beş ruble daha verdim ona.

En çok, serseme dönmüş olmam sıkıyordu canımı. Bir zaman her şeyi ayrıntılarıyla anımsamasaydım, anımsayınca öfkelenmeseydim, tehlike geçince Gorohova olayını da ötekiler gibi hemen unutuverirdim. Önüme gelenden alıyordum hıncımı. O sıralar ortada bir neden yokken hayatımı elimden geldiğince iğrençleştirmek düşüncesi geldi aklıma. Bir yıldan beri şakağıma bir kurşun sıkmayı düşünüyordum zaten. Bu düşünce daha bir parlak görünmüştü bana.

Bir gün, onun bunun hizmetçiliğini yapan topal Marya Timofeyevna Lebyadkina'ya bakarken –o zamanlar aklını kaybetmemişti henüz, ama pek salak bir şeydi, gizliden gizliye çılgınca seviyordu beni (bizimkiler ortaya çıkarmışlardı bu sırrını)– birden onunla evlenmeye karar verdim. Stavrogin'in böylesine iğrenç bir yaratıkla evlenmesi sinirlerimi etkiliyordu. Bundan daha çirkin bir şey olamazdı. Ama o sıralarda yapmıştım bunu. O günlerde. Bu yüzden de anlaşılması kolaydır. Ama ne olursa olsun, yalnızca "içki sofrasında şarabına bahse tutuştuğum için" evlenmedim onunla. O sıralar olmuştu bu, o sıralar bilemiyordum henüz... önemli olan da budur işte. Nikâhta tanıklığımızı Kirillov ile o zamanlar Petersburg'da çalışan Pyotr Verhovenski yaptılar. Lebyadkin ile Prohor Malov da (şimdi hayatta değil) oradaydılar. Onlardan başka hiç kimse yoktu. Onlar da kimseye söylememeye söz vermişlerdi. Bu gizlilik her zaman iğrenç gelmiştir bana. Ne var ki evli olduğumu açıklama niyetim vardır, ama hâlâ bozulmamıştır bu gizlilik. Şimdi tek başıma bozuyorum onu. Nikâhtan sonra kente, annemin yanına gittim. Asıl amacım, biraz eğlenmekti. Kentte deli olduğum izlenimini bıraktım herkesin üzerinde, zihinlerden hâlâ silinmemiştir bu. Bunu aşağıda anlatacağım. Sonra yurtdışına çıktım, dört yıl kaldım orada.

Doğu'da dolaştım, Kudüs'te bir kiliseye girip sekiz saat ibadet ettim, Mısır'a gittim, İsviçre'de, hatta İspanya'da kaldım. Gutenberg'de bir yıl dersleri izledim. Son yıl Paris'te bir Rus ailesiyle, İsviçre'de iki Rus kızıyla yakın ilişki kurdum.

Bundan iki yıl önce, Frankfurt'ta bir kırtasiye dükkânının

önünden geçerken satılık kartpostal resimler arasında göz alıcı bir giysi giymiş küçük bir kız çocuğunun resmi ilişti gözüme. Matryoşa'ya çok benziyordu. Hemen aldım o resmi, otele gelince şöminenin üzerine koydum. Bir hafta hiç dokunmadım, başımı çevirip bakmadım ona, öyle duruyordu, ama Frankfurt'tan ayrılırken orada unuttum onu.

Anılarıma ne denli hâkim olduğumu, onlara karşı ne denli duygusuz olabildiğimi kanıtlamak için anlattım bunu burada. Bir anda hepsini birden kovuyordum, uysal uysal kayboluveriyorlardı, kaybolmalarını istediğim anda hiçbiri kalmıyordu. Geçmişi anımsamak her zaman canımı sıkmıştır. Herkesin yaptığı gibi, geçmişim için yanmamışımdır hiçbir zaman. Üstelik, her şeyimden olduğu gibi geçmişimden de nefret etmişimdir. Matryoşa'ya gelince, resmini bile şöminenin üstünde unutabilmiştim.

Geçen yıl sonbaharda Almanya'dan geçerken, dalgınlığımdan, inip kuzeye giden trene aktarma yapmam gereken istasyonda inmedim. Öteki istasyonda indirdiler beni. Öğleden sonra saat üçtü. Hava çok güzeldi. Küçük bir Alman kentiydi burası. Bir otel gösterdiler bana. Beklemem gerekiyordu. Gecenin on birindeydi tren. Bu serüvene sevinmiştim bile. Acelem yoktu çünkü. Dört bir yanı yeşil, bahçesi çiçek dolu, pis, küçük bir oteldi bu. Dapdaracık bir oda vermişlerdi bana. Yemeğimi iştahla yedim. Bütün gece yolda olduğum için de yemekten sonra dört saat uyudum.

Pek acayip bir düş gördüm. O zamana dek böyle bir düş hiç görmemiştim çünkü. Evet, düşlerim her zaman ya budalaca ya da korkunç olur benim. Dresden Müzesi'nde, katalogda adı yanılmıyorsam, "Asis ile Galateya" olarak yazılı Klod Loren'in bir tablosu vardır. Neden bilmem, ben bu tabloya "Altın Çağ" adını vermiştim. Daha önce de görmüştüm onu, şimdi ise, üç gün önce geçerken bir kez daha görmüştüm onu. Dahası özellikle o tabloyu görmek için gitmiştim müzeye. Belki Dresden'e bile sırf bunun için uğramıştım. Bu tabloyu gördüm düşümde, ama tablo olarak değil de hayattan bir parça gibi.

Ne var ki, ne gördüğümü kesin olarak anımsamıyorum. Tabloda olduğunun tıpkısı –Yunan takımadalarının bir köşesi, zaman da üç bin yıl geri gitmiş sanki– masmavi, yumuşak dalgalar; ada-

lar, kayalar, çiçeklerle bezenmiş sahil, uzaklarda büyüleyici bir görünüm. İnsanı kendine çağıran, batmak üzere olan güneş... Sözle anlatılabilecek gibi bir şey değildi. Avrupalıların beşiğiydi burası. Bu düşünce mutlu bir sevinçle doldurmuştu içimi. İnsanlığın yeryüzündeki cennetiydi burası, tanrılar gökyüzünden buraya inmiş, insanlarla akraba olmuşlardı, mitolojinin ilk sahneleri burada geçmişti. İmrenilecek insanlar yaşamıştı burada! Sabah mutlu uyanıyorlar, akşamları mutlu yatıyorlardı. İçlerinde kötülükten eser yoktu. Ormanlar onların şen türküleriyle çınlıyordu. Hiç harcanmamış güçlerinin fazlalığı aşka, yürekten sevince harcanıyordu. Onların bilemedikleri, düşünemedikleri üç bin yıllık geleceklerini görüyordum ben, bu düşünce ürpertiyordu beni. Ah, ürperdiğim için, onları sevdiğim için ne mutluydum! Güneş yukarıdan bu mutlu çocuklarını keyifli keyifli izliyor, adaları, denizi parlak ışınlarına boğuyordu. Ah, mucize düş, yüce yanılma! Dünya kurulalı beri en olmayacak hayal, ama insanlığın her zaman tüm güçlerini verdiği; uğruna her şeyini feda ettiği, eriyip bittiği, acı çektiği, çarmıhlarda can verdiği, peygamberlerinin öldüğü, o olmasa ulusların yaşamak istemeyeceği, ölemeyecekleri bile bir hayal! Bütün bu duyguları tattım sanki bu düşümde. Düşümde ne gördüğümü, kesin bilmiyorum. Yalnızca duygu vardı düşümde. Ama kayaları, denizi, batmak üzere olan güneşin yatay ışınlarını görmüştüm sanki. Uyanınca açtım gözlerimi. Ömrümde ilk kez yaşaran gözlerimi, gözyaşlarımı anımsıyorum. Mutlu olduğumu, hiç utanmadığımı da anımsıyorum. Daha önce tanımadığım bir mutluluk duygusu bana acı verircesine geçiyordu yüreğimden. Akşam olmak üzereydi; batmak üzere olan güneşin parlak, yatay ışınları küçük odamın penceresindeki çiçeklerin yapraklarının arasından içeri doluyor, beni ışığa boğuyordu. Biraz önceki düşüme dönmek tutkusuyla hemen kapadım gözlerimi, ama birden parlak ışıklar içinde küçücük bir nokta gördüm. İşte her şey böyle oldu, böyle başladı. Bu nokta birden büyümeye, acayip bir biçim almaya başladı. Birden kırmızı, küçük bir örümcek belirdi karşımda. Hemen ıtır çiçeğinin yaprağındaki kırmızı, küçük örümceği anımsadım. O zaman da, batmak üzere olan güneşin yatay ışınları pencereden odaya gene böyle doluyordu. Bir şey saplandı yüreğime bir-

den sanki, doğruldum, yatağımın içinde oturdum. O zaman her şey böyle olmuştu işte!

Karşımda Matryoşa'yı (Ah, gerçek değildi bu! Gerçek olsaydı, bir kerecik, hiç değilse bir kerecik... bir saniye için, hiç değilse bir saniyecik gerçek olsaydı! Konuşabileceğim, canlı Matryoşa olsaydı karşımda!); pek zayıflamış, ateşli hasta olduğu gözlerinden belli Matryoşa'yı tıpkı o zaman odamın kapısında durmuş, başını sallar, küçücük yumruğuyla beni tehdit ederken olduğu gibi gördüm karşımda. Ömrümde hiç öyle bir acı çekmedim! Beni tehdit etmeye çalışan (Neyle? Ne yapabilirdi bana, ah Tanrım!) ama kuşkusuz yalnızca kendisini suçlayan, henüz hiçbir şeyi anlayamayan zavallı bir yaratığın acıklı umutsuzluğu! Kendimi bildim bileli böyle bir şey gelmemişti başıma. Gece oluncaya dek oturdum yatağımın içinde, kıpırdamadım yerimden, zamanı da unutmuştum. Şu anda içimdekileri kâğıda dökebilmeyi, o otel odasında çektiklerimi anlaşılır bir dille anlatabilmeyi çok isterdim. Vicdan azabı ya da pişmanlık dedikleri bu mudur acaba? Bilmiyorum, hiçbir zaman da bilemedim. Ama yalnızca bir şeye dayanamıyorum. Onun bana o yumruk sallayışı, özellikle, odamın kapısında o duruşu çok ağır geliyor bana. Ne daha önceki, ne de sonraki anısı... Yalnızca o küçücük yumruğunu havaya kaldırıp, beni tehdit etmek için sallayışı... yalnızca o an, yalnızca o baş sallayışı... Beni tehdit edişindeki tavrı artık gülünç değil, acı vericiydi benim için. Acıdan çıldıracak gibi oluyordum. Bu acıdan kurtulmak için bedenimi işkence masasına yatırabilirdim. Suç işlediğime, ona, onun ölümüne acımıyorum, yalnızca o bir ana dayanamıyorum bir türlü. Çünkü o günden beri hiç gitmiyor gözlerimin önünden, cezaya çarptırıldığımı kesinlikle biliyorum. O günden beri buna dayanamıyorum işte, daha önce de dayanamıyordum ya, farkında değildim, hemen her gün geliyor gözlerimin önüne. Kendi kendine gelmiyor, kendim çağırıyorum, çağırmadan edemiyorum, onsuz yaşayamıyorum. Ah, ayıkken bir kez görebilsem Matryoşa'yı! Hayalini görmeye de razıydım! Bir kez bile olsa, iri, hasta gözleriyle o zamanki gibi gene baksın bana gene istiyorum. Gözlerimin içine bakıp gülümsesin... Budalaca bir umut, olacak şey mi bu!

Niçin öteki anılarımın hiçbiri böyle duygular uyandırmaz içim-

de? Oysa çok anım var, hem belki bundan çok daha da kötüleri... Ancak nefret duygusu uyandırıyorlar içimde, oysa eskiden soğukkanlılıkla unutuyordum onları, anılar yığınına atıyordum. Bilerek yaratılan bir huzur vardı içimde.

Ondan sonra hemen hemen bütün bir yıl dolaştım durdum. Kendimi bir şeylerle oyalamaya çalışıyordum. İstediğim anda Matryoşa'yı şimdi de kafamdan silip atabilirim. Kesin olarak biliyorum bunu. Duygularıma eskisi gibi tam olarak hâkimim hâlâ. Ama önemli olan, bunu yapmayı hiçbir zaman istememiş olmam. Şimdi de istemiyorum, istemeyeceğim de. İyice çıldıracağım ana dek istemeyeceğim...

İki ay sonra İsviçre'de –organlarımın sürdürdüğü yaşama savaşının bir sonucu olarak– ilk zamanlar olduğu gibi tutku krizi geldi bana gene. Yeni bir suç işlemek, evliyken bir kez daha evlenmek için içimde önüne geçilmez bir istek doğdu. Ama hemen her şeyimi itiraf ettiğim, hatta böylesine istediğim kızı hiç de sevmediğimi, onu hiçbir zaman sevemeyeceğimi, bunun bir istekten başka bir şey olmadığını anlattığım bir kızın öğüdüne uyup kaçtım. Üstelik işleyeceğim bu yeni suç, Matryoşa'dan hiç de kurtarmazdı beni.

Böylece, bu kâğıtları bastırıp, üç yüz nüshasını Rusya'ya sokmaya karar verdim. Zamanı gelince polise, adalete birer nüsha yollayacağım. Aynı zamanda, yayımlamaları dileğiyle her gazeteye, Petersburg'daki, hatta Rusya'daki bütün tanıdıklarıma da birer tane postalayacağım. Aynı anda da çevirileri Avrupa ülkelerinde yayımlanacak. Varsın saçma bir şey olsun bu, ama yine de yayımlayacağım bu yazdıklarımı. Adaletin yakama yapışmayacağını, hiç değilse beni suçlayamayacağını biliyorum: Kendi kendimi suçluyorum, beni suçlayan yok. Üstelik delil de yok ortada. Ya da pek az delil var. Sonra, deli olduğum üzerine herkesin içinde yer eden inanç, bu inançtan yararlanacak olan akrabalarımın çalışmaları, benim için doğabilecek her çeşit yasal tehlikeyi zararsız kaldıracaktır ortadan. Bunu, şu anda aklımın tam anlamıyla başımda olduğunu, durumumu iyice anlayabildiğimi göstermek için açıklıyorum burada. Ama her şeyi bilen, yüzüme bakacak olan insanlar olacak çevremde. Ben de onlara bakacağım. Herkes baksın yü-

züme istiyorum. Acımı biraz hafifletecek mi bu? Bilmiyorum. Son umut bu benim için.

Bir daha söylüyorum: Petersburg polisine başvurulursa, birtakım izler bulunabilir. Ev sahibim karı koca belki hâlâ Petersburg'dadır. Evi anımsayanlar çıkar kuşkusuz. Açık maviydi. Hiçbir yere gitmeyeceğim, bir zaman (bir ya da iki yıl) Skvoreşniki'de, annemin çiftliğinde kalacağım. İstenilen yerde hazır bulunacağım.

Nikolay Stavrogin

Son üç kâğıdın okunması yaklaşık bir saat sürmüştü. Tihon yavaş yavaş okuyordu, bazı yerleri dönüp bir kez daha okuduğu bile oluyordu. Birinci kâğıdın okunmasından sonra verilen aradan beri Stavrogin kanepenin ucunda arkasına yaslanmış, hareketsiz, ağzını açmadan oturuyor, bekliyordu. Tihon gözlüğünü çıkardı, bir süre düşündü, sonunda kararsız bir bakışla Stavrogin'e baktı. Beriki ürperdi, tüm bedeniyle öne eğildi. Sert bir sesle, çabuk çabuk konuşarak,

"Uyarmayı unuttum sizi," dedi. "Ne söylerseniz, boşuna söylemiş olacaksınız. Kararımdan dönmeyeceğim. Vazgeçirmeye uğraşmayın beni."

Yüzü kızardı, sustu.

"Okumaya başlamadan uyarmıştınız zaten."

Tihon'un sesinde sinirli bir titreşim vardı. "Belge"nin etkisinin pek güçlü olduğu belliydi. Dinsel duyguları incinmişti. Arada bir tutamıyordu kendini. Sırası gelmişken söyleyeyim, manastır görevlileri onun için boşuna "insanlara nasıl davranılacağını bilmeyen bir adam" demiyorlardı. Dinine bu bağlılığına karşın, sesinde kararsız bir öfke vardı.

Stavrogin değişikliği fark etmeden, kararlı bir sesle,

"Hiçbir şeyi değiştirmez bu," diye sürdürdü konuşmasını. "İtirazlarınız ne denli güçlü, inandırıcı olursa olsun, dönmeyeceğim kararımdan. (Anlamlı anlamlı gülümsedi). Şunu unutmayın, bu beceriksizce –ya da ustaca, nasıl düşünürseniz düşünün– tümcemi, bir an önce itiraz etmeye, vazgeçmemi dilemeye başlamanızı istediğim için kullanmadım."

"Size itiraz etmek, kararınızdan vazgeçmenizi dilemek benim işim değil. Yüce bir düşüncedir sizinki, Hıristiyan düşünce bundan daha iyi anlatılamaz. Böylesine parlak bir zaferden, aklınıza koyduğunuz kendi kendinizi idam cezasına çarptırmanızdan daha değerli bir şey olamaz. Her çeşit itiraftan, pişmanlıktan yücedir bu. Yalnız eğer..."

"Evet, eğer?"

"Eğer bu gerçekten de bir itiraf, Hıristiyanlığın istediği bir düşünceyse."

Stavrogin dalgın, düşünceli,

"Akıllıca bir söz," diye mırıldandı.

Ayağa kalktı, farkına varmadan odanın içinde dolaşmaya başladı.

Tihon giderek açılıyordu:

"Yüreğinizin dilediğinden daha kötü göstermek istemişsiniz kendinizi sanki."

Stavrogin'in yüzü gene kızardı, bu hemen öfkelendirdi onu.

"'Göstermek' mi? Gösteriş yapmadım, özellikle göz boyamak da istemedim. 'Daha kötü', ne demek istiyorsunuz 'daha bir kötü' demekle? (Başıyla kâğıtları gösterdi). Bu gerçeğin pek önemsiz, aşağılık, iğrenç bir şey olduğunu biliyorum. Ama varsın, iğrençliği güçlendirsin..."

Konuşmasını sürdürmekten utanıyormuş, açıklamada bulunmayı onu küçük düşürücü bir şey sayıyormuş gibi, birden sustu. Ama aynı anda, açıklamada bulunmak için gitmemesinin gerektiğine bilinçsiz olarak boyun eğiyorsa da, yüzünde bir acı anlatımı vardı. İkinci kâğıdın saklanması üzerine biraz önce konuştuklarını bir daha yinelememeleri, onu hepten unutmuş gibi davranmaları ilginçtir. Bir ara yazı masasının yanında durdu, fildişinden küçük bir çarmıha gerilmiş İsa heykelciğini eline aldı, parmakları arasında evirip çevirmeye başladı. Birden ortasından kırdı onu. Kendine geldi, şaşkın şaşkın Tihon'a baktı, üst dudağı birden titremeye başladı. Utanca, kendini beğenmişliğe benzer bir şey vardı dudağının bu titremesinde.

Var gücüyle kendini tutmaya çalışıyormuş gibi, yüksek sesle,

"Bana gerçekten de bir şey söyleyeceğinizi sanıyordum, bunun için gelmiştim buraya," dedi.

Çarmıha gerilmiş İsa heykelciğinin parçalarını masanın üzerine attı. Tihon bakışlarını yere indirdi hemen. Israrlı bir sesle, neredeyse heyecanlı,

"Bu belge, ölesiye yaralanmış bir yüreğin isteğinden doğmuştur," dedi. "Yanılmıyorum ya? Evet, bir pişmanlık, bu pişmanlığın sizi yenen, doğal sonucudur bu. Yüzünü kara ettiğiniz bir kızın ıstırabı, ölümü üzdü sizi. Demek hâlâ umut var sizde, ulu yolu, Tanrı yolunu buldunuz: Hak ettiğiniz yüz karasıyla kendinizi tüm insanlığın gözü önünde idam cezasına çarptırdınız. Kiliseye inanmayarak da olsa, kilisenin mahkemesine başvurdunuz. Yanılmıyorum ya? Ne var ki burada anlattıklarınızı okuyacak olanlardan, daha yazarken nefret ediyor, onları cenge çağırıyorsunuz..."

"Ben mi? Cenge mi çağırıyorum?"

"Suçunuzu itiraf etmekten utanmamışken, pişman olmuş görünmekten niçin sıkılıyorsunuz?"

"Ben mi? Ben mi sıkılıyorum?"

"Hem sıkılıyor, hem korkuyorsunuz."

Stavrogin sinirli sinirli gülümsedi. Üst dudağı gene titredi sanki.

"Korkuyor muyum?"

"Varsın baksınlar bana, diyorsunuz. Peki ama siz nasıl bakacaksınız onların yüzlerine? Daha güçlü bir öfkeyle karşılık vermek için onların öfkelenmesini bekliyorsunuz. Yazınızın bazı yerleri pek iddialı. Felsefi düşüncelerinizi büyük bir haz duyarak anlatıyorsunuz. Belki de içinizde olmayan duygusuzlukla, utanmazlıkla okuyucunuzu şaşırtmak için en anlamsız şeyleri alıyorsunuz ele. Öte yandan, kötü tutkularınız, boş durma alışkanlığınız, gerçekten de duygusuzlaştırmakta, budalalaştırmaktadır sizi."

Stavrogin'in yüzü beyazlaşmaya başlamıştı. Gülümsedi.

"Budalalık suç değildir."

Tihon ısrarla, tutkulu bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

"Kimi zaman suçtur. Kızın odanızın kapısındaki duruşuyla düşlerinize girmesinden ölesiye yaralandığınız, acı çektiğiniz için bu belgede asıl suçunuzun ne olduğunu, hesaplaşmayı kendiniz istediğiniz insanların karşısında asıl neden utanmanızın gerektiğini göremiyorsunuz: Zoraki yarattığınız duygusuzluğunuzdan mı, yoksa satırlarınız arasında sırıtan korkaklığınızdan mı utanmalı-

sınız? Bir yerde okuyucunuzu, kızın yumruğunu sallayışının size artık 'gülünç' değil, acı geldiğine inandırmak için çırpınıyorsunuz. Acaba bir an olsun 'gülünç' geldi mi size bu? Evet, gerçek böyledir, kesin söylüyorum bunu."

Tihon sustu. Pek rahat konuşuyordu.

"Konuşun, konuşun," dedi Stavrogin. "Öfkelisiniz... hakaret ediyorsunuz bana. Din adamlarının ağızlarını bozmalarına bayılırım. Ama yalnız bir şey söyleyeceğim size: Onlardan sonra (başıyla kâğıtları gösterdi) on dakikadır konuşuyoruz. Gerçi ağzınızı bozdunuz ama, tavırlarınızda göze çarpan bir iğrenme ya da utanma yok... Öyle her şeyden hemen iğrenen bir insan olmadığınız anlaşılıyor. Denginiz bir insanmışım gibi konuşuyorsunuz benimle."

İyice alçak sesle söylemişti son tümcesini; "denginiz bir insanmışım gibi" ise bilinçsizce, kendisi için de hiç umulmadık bir biçimde çıkmıştı ağzından. Tihon ta gözlerinin içine bakıyordu. Bir an sustuktan sonra,

"Şaşıyorum size," dedi. "Sözleriniz yapmacık değil çünkü, bu durumda... Size karşı suçlu olduğumu görüyorum. Şunu bilesiniz ki, size karşı kabalık ettim, iğrendim sizden, oysa siz kendi kendinizi idam cezasına çarptırmanın verdiği heyecanla fark etmediniz bunu, ancak sabırsızlığımı görüp hakaret sandınız. Pek iğrenç bir insan sanıyorsunuz kendinizi, ağzınızdan kaçmış da olsa, 'denginiz bir insanmışım gibi' sözünüz pek hoş. Hiçbir şey saklamayacağım sizden: Bile bile çirkinliğe, kötülüğe harcanan avare, büyük güç korkutuyordu beni. Bizimkilerin boşuna yabancı uyruğa geçmedikleri ortada. Anayurdundan ayrılanların peşini bırakmayan ağır bir ceza vardır: Can sıkıntısı ile çalışmak isteğine karşın, avareliğe olan yatkınlıktır bu ceza. Ama Hıristiyanlık her ortamda sorumluluklar yükler kişiye. Tanrı akıl verdi size, kendiniz düşünüp kararınızı verin: Kendi kendinize, 'yaptıklarımdan sorumlu muyum, sorumlu değil miyim?' diye sorabilecek kadar güçlüyseniz, kesin olarak sorumlusunuz demektir. 'Kişioğlunun hayatında günah işlememesi olamaz, ama başkalarının günah işlemesine neden olanların vay haline.' Bununla birlikte, sizin yaptığınıza gelince... çok kimse işler aynı günahı, ama içleri rahat yaşarlar, dahası bunu gençliğin kaçınılmaz yaramazlıkları sayarak huzur içinde ya-

şarlar. Bir ayağı çukurda öyle ihtiyarlar vardır ki, aynı günahı hem de güle oynaya işlerler. Dünya bu çeşit facialarla doludur. Bunun ne denli korkunç bir şey olduğunu hissettiniz siz, oysa pek seyrek görülen bir durumdur bu.

Stavrogin anlamlı anlamlı gülümsedi.

"Kâğıtları okuduktan sonra saygı duymaya mı başladınız bana yoksa?"

Daha bir zoraki, yapmacık gülümseyerek ekledi:

"Siz... siz, sayın peder Tihon, işittiğime göre, iyi bir öğütçü olamazmışsınız. Kentte hiç de iyi şeyler söylemiyorlar sizin için. Günahkârın içten, uslu bir yanını görünce hemen heyecanlandığınızı, pişman olduğunuzu, ona yakınlık duyduğunuzu söylüyorlar. Günahkârın karşısında ezilip büzülüyor, üzüntüsünü unutturmaya çalışıyormuşsunuz..."

Tihon göğüs geçirdi.

"Bu söylediğinize yanıt vermeyeceğim. Ama insanlara nasıl davranılacağını bilmediğim doğrudur kuşkusuz. Bu bakımdan çok eksiğim olduğunu her zaman hissetmişimdir."

Tihon öylesine safça konuşuyordu ki, Stavrogin gülümseyerek bakıyordu ona. Kâğıtları göstererek ekledi:

"Buna gelince, çocuğa yaptığınızdan daha korkunç bir suç işlenmemiştir. İşlenemez de kuşkusuz."

Stavrogin bir an sustuktan sonra canı sıkkın,

"Şu şöyleymiş, bu böyleymiş, bırakalım şimdi bunları," dedi. "Hem burada yazıldığı kadar acı çekmiyorumdur belki. Kendim için anlattıklarım gerçekten yalandır belki."

Tihon susuyordu. Stavrogin başı önünde, düşünceli düşünceli dolaşıyordu odanın içinde.

Tihon birden.

"İsviçre'de başlayan ilişkinizi kestiğiniz o kız... şimdi nerede?" diye sordu.

"Burada."

Yine bir sessizlik oldu.

Stavrogin ısrarlı bir sesle başladı birden:

"Kendim için belki de çok yalan söyledim size. Ben bile bilmiyorum henüz... Hem sizin çağrı diye nitelediğiniz şeyleri ben itiraf-

larımın budalalıkları diye adlandırırsam ne olacak? Böylesi daha doğru olurdu. Budalalıktan başka bir şey denemez onlara."

"Demek oluyor ki bu yazdıklarınıza üzülmektense onlardan nefret etmeyi yeğliyorsunuz. Daha bir huzur veriyor size bu."

"Haklısınız. Açıkyürekli olmak alışkanlığım yoktur, ama sizinle... açık konuşmaya başladıysam, şunu bilmenizi isterim, bu yazdıklarımdan, kendimden olduğu kadar nefret ettiğimdendir bu (daha çok, son derece çok değilse kuşkusuz). Hiç kimse yargıcım olamaz benim... bu saçma şeyleri (başıyla kâğıtları gösterdi) gelişigüzel, aklıma bir çılgınlık yapmak geldiği için yazdım... belki de düpedüz yalan söyledim, heyecanlı bir anımda abarttım..."

Öfkeyle sustu. Demin istemediği bir şeyi söylediğinde kızardığı gibi kızardı gene. Masanın yanına gelip arkasını Tihon'a döndü, çarmıha gerilmiş İsa heykelciğinin parçalarından birini eline aldı.

Tihon duygulu,

"Bir soruma yanıt verin," diye başladı. "Ama içten olsun yanıtınız, yalnızca bana söyleyin bunu ya da gece karanlıkta kendi kendinize söylüyormuş gibi içten yanıt verin: Bir kişi sizi bunlar için bağışlasaydı (kâğıtları gösterdi), ama saydığınız ya da korktuğunuz insanlardan biri değil de, hiçbir zaman tanıyamayacağınız biri bu korkunç itiraflarınızı sessiz sessiz okurken bağışlasaydı sizi, bu düşünce acınızı hafifletir miydi, yoksa bir şeyi değiştirmez miydi? Yanıt vermek gururunuza dokunur belki, o zaman söylemeyin, kendi kendinize düşünün yalnızca."

Stavrogin yüksek sesle,

"Hafifletirdi," dedi.

Sonra alçak sesle, çabuk çabuk konuşarak, ama hâlâ arkası dönük,

"Bağışlayan siz olsaydınız, bu çok daha hafifletirdi beni," diye ekledi.

"Siz de beni öyle..."

Stavrogin döndü:

"Niçin? Ne yaptınız ki siz? Ah, evet, bir manastır usulünüzdür bu sizin. Kötü bir yumuşaklık. Biliyor musunuz, bu eski manastır usulleriniz hiç de güzel şeyler değil. Ama onların hoş şeyler olduğu inancındasınız, değil mi?"

Öfkeli öfkeli konuşmaya başlamıştı Stavrogin. Birden etrafına bakınarak ekledi:

"Niçin burada olduğumu bilmiyorum. Evet, kırdım bunu... Yirmi beş ruble eder mi?"

"Önemsemeyin," dedi Tihon.

"Elli? Niçin önemsemeyecekmişim? Niçin bir şeyinizi kırdığımda, size verdiğim ziyanı bağışlayacaksınız?"

Cebinden para çıkarıp masanın üzerine koydu.

"Buyrun, işte size elli ruble. Kendinize almak istemiyorsanız, yoksullar için, kilise için alın... (giderek öfkeleniyordu). Dinleyin beni, gerçeği söyleyeceğim size: Beni bağışlamanızı istiyorum, sizden başka bir ikinci, bir üçüncü insan daha bağışlasın, ama hepiniz, hepiniz nefret de edin benden!"

Gözleri parlıyordu.

"Ama herkesin size acımasını da kabul edemezsiniz, değil mi?"

"Edemem. Herkesin bana acımasını istemiyorum. Zaten olamaz böyle bir şey, saçma bir soru. Dinleyin beni, beklemek istemiyorum, kesinlikle yayımlayacağım... Bir şey söylemeyin bu konuda... Bekleyemem, yapamam..."

Tihon ürkek,

"Korkuyorum sizin için," dedi.

"Dayanamayacağım, onların nefretini kaldıramayacağım için mi?"

"Yalnızca nefretini değil."

"Başka?"

Tihon elinde olmadan konuşuyormuş gibi, alçak sesle,

"Onların... alayını da," dedi.

Zavallı kendini tutamamış, sözünün hiç edilmemesinin gerektiğini bildiği şeyi ağzından kaçırıvermişti.

Stavrogin kaşlarını çattı. Yüzünde bir telaş belirdi.

"Tahmin etmiştim," dedi. "'Belgemi' okurken pek gülünç bir insan olarak göründüm size demek. Heyecanlanmayın, utanmayın, bekliyordum bunu."

Gerçekten de utanıyor gibiydi Tihon. Hemen durumu açıklamaya çalıştı, bu daha da kötü oldu kuşkusuz.

"Böyle zaferler için ruhun ahlâk yönünden sakin olması gerekir, kişi acı çekerken bile içi aydın olmalıdır... Bu devirde ruhsal sakin-

lik hiçbir yerde yok. Her yerde bir tartışmadır gidiyor. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimsenin birbirinin ne dediğini anladığı yok..."

Stavrogin,

"Çok can sıkıcı şeyler bunlar, bin kez dinledim aynı şeyi..." diye kesti sözünü.

Tihon hemen girdi konuya:

"Hem amacınıza da erişemezsiniz. Yasal bir suçunuz yok. Önce bunu söyleyeceklerdir size alaylı alaylı. Şaşıracaklar. İtiraflarınızın asıl nedenlerini kim anlayabilecek? Hem özellikle anlamak istemeyeceklerdir. Çünkü böyle zaferlerden korkarlar, endişelenirler, nefret ederler, öç alırlar. Sosyete kendi pisliğini sever, rahatının bozulmasını istemez çünkü. Bu yüzden de alaya boğar hemen, çünkü en çabuk alayla yok edebilirler sürüden ayrılanı."

"Daha açık konuşun, her şeyi anlatın," dedi Stavrogin.

"İlk başta korkacaklardır kuşkusuz. Ama yapmacıktır bu, kibarlık olsun diye korkmuş gözükeceklerdir. Temiz yürekli olanlardan söz etmiyorum: Şaşkınlıklarını dışarı vurmazlar, kendi kendilerini suçlarlar böyleleri. Ama göze batmayacaktır böyleleri, çünkü susacak, bir şey söylemeyeceklerdir. Sosyetenin öteki üyeleri ancak kişisel çıkarlarını tehdit eden tehlikeler karşısında korkaktır. İlk şaşkınlıktan, yapmacık korkudan sonra hemen gülmeye başlayacaklardır. Deliye –çünkü tam anlamıyla olmasa da, alay edilebilecek kadar aklı başında bir deli sayacaklar sizi– merakla bakanlar da olacaktır. Dayanabilecek misiniz buna? Yüreğiniz nefretle dolar da lanetlenirseniz, mahvolursunuz... Bundan korkuyorum işte!"

Stavrogin biraz kızmış,

"Ama siz... kendiniz... Şaşıyorum size, insanlar üzerine çok kötü, çirkin şeyler düşünüyorsunuz," dedi.

"İnanın, insanlardan çok kendimi düşünerek söyledim bunu."

"Benim felaketimi görünce sizi sevindirecek bir şey yer etti mi ruhunuzda gerçekten de?"

"Kim bilir, belki de etti. Öyle ya, belki de etti!"

"Yeter. Söyler misiniz, bu yazdıklarımda beni gülünç düşüren ne var? Ne olduğunu biliyorum. Ama siz parmağınızla gösterin istiyorum. Hem küstahça söyleyin bunu. Çünkü çok küstah bir insansınız... siz kutsal kişiler, olağanüstü küstah oluyorsunuz. İn-

sanları nasıl küçük gördüğünüzün bile farkında değilsiniz!.. Bütün içtenliğinizle söyleyin. Bir kez daha söylüyorum, çok küstah bir insansınız."

Tihon heyecanla karşılık verdi:

"Büyük itirafınızı yazmak niyetinizde bile sosyete için gülünç bir şey vardır... tuttuğunuz yoldan ve gizleyemediğiniz korkunuzun neden olduğu kararsız, bulanık ifadenizden ise söz etmiyorum... Ah, yenemeyeceğinize inanmayın! Kusurları içtenlikle ortaya döktükten... dayanabildikten sonra bu yolla da (kâğıtları gösterdi) yenebilirsiniz! Zaferi alçakgönüllülükle karşılayan en aşağılık insan bile olsa, büyük onur, güç kazanır. Ama siz alçakgönüllülükle karşılayabilecek misiniz onu? Ah, kendini beğenmişlik değil, sonsuz bir alçakgönüllülük, uysallık gerekli size! Yargıçlarınızı küçümsememeniz, tersine, ulu kiliseye olduğu gibi onlara içtenlikle inanmanız gerek. O zaman yenersiniz onları, size örnek insan diye bakmalarını sağlarsınız, sevgiyle birleştirirsiniz... Ah, dayanabilseydiniz!"

"Sizce en gülünç olanı bu kâğıtlar, değil mi?"

Tihon başını salladı, üzgün,

"Ne bu gülünç olma tutkusu? Bu hastalığınız neden?" dedi.

"Bırakın bunu şimdi, bunun gülünç olduğunu söylüyorsunuz..."

Tihon gözlerini yere indirdi.

"Çirkinliği öldürdüğünü de," diye mırıldandı.

"Çirkinliği mi? Neyin çirkinliğini?"

"Suçun. Doğrusunu söylemek gerekirse, suçunuz çok çirkin. Suçlar ne denli kanlı, korkunç olurlarsa, o denli duyguludurlar, göze hoş görünürler. Öte yandan, ne denli korkunç olurlarsa olsunlar, gerçekte utanç verici, yüz kızartıcı suçlar da vardır..."

Tihon sözünün sonunu getirmedi.

"Demek oluyor ki, kızın elini öpmemi ve... ve sonra onu korkutmamı ve... ve... yani her şeyi gülünç buluyorsunuz... anlıyorum. Çok iyi anlıyorum sizi. Dayanamayacağımı sanıyorsunuz demek?"

Tihon susuyordu. Stavrogin'in bembeyaz olmuş yüzünde kaslar çekiliyordu sanki. Kendi kendine konuşuyormuş gibi, alçak sesle,

"İsviçre'deki kızın burada olup olmadığını niçin sorduğunuzu şimdi anlıyorum," diye mırıldandı.

"Hazır değilsiniz," dedi Tihon, "iyice pişmediniz."

Stavrogin, gözlerinde kederli bir heyecanla birden.

"Beni dinleyin," dedi; "kendi kendimi bağışlamak istiyorum, asıl amacım budur! İşte size asıl itirafım. Geri kalan her şey yalandır. Hayalin ancak böyle kaybolacağını biliyorum. Sınırsız bir acıyı bunun için arıyorum işte, kendim arıyorum..."

Gene istemeden ağzından kaçmış gibi,

"Korkutmayın beni," diye ekledi. "Yoksa öfke içinde mahvolur giderim."

Bu sözler Tihon için o denli beklenmedikti ki, hayretle ayağa kalktı. Mağrur bir tavırla, yüksek sesle,

"Kendi kendinizi bağışlayabileceğinize, bunun size yeteceğine, acı çekerek amacınıza varabileceğinize inanıyorsanız her şeye inanıyorsunuz demektir! Tanrı'ya inanmadığınızı söylemiştiniz, değil mi?"

Stavrogin karşılık vermedi.

"Yürekten inanmaya başlarsanız, Tanrı bağışlar sizi."

Stavrogin canı sıkkın,

"Bağışlanamam ben," dedi. "Kitabınızda 'küçük güçlerden birine' leke sürmekten daha büyük bir suçun olmadığı, olamayacağı yazılı. İşte, bu kitapta!"

İncil'i gösteriyordu. Tihon duygulu,

"Sevindirici bir haber vereyim size," diye mırıldandı. "Kendi kendinizi bağışlayabilirseniz İsa da bağışlayacaktır sizi... Ah, hayır, hayır, inanmayın, saçmaladım: Kendinizi bağışlayamasanız bile, niyet ettiğiniz, çektiğiniz büyük acınız için bağışlayacaktır sizi... Onun bağışlama nedenlerini, yollarını anlatmak için insanoğlunun konuştuğu dillerde yeterince sözcük yoktur. Onun ulu gücüne ulaşamaz insan aklı!"

Dudakları deminki gibi titremeye başladı, yüzünde kaslar çekildi gene. Bir an kendini zorlamış, ama daha fazla dayanamayarak bakışlarını yere indirmişti.

Stavrogin kanepenin üzerinden şapkasını aldı. Pek bitkin,

"Başka bir zaman yine geleceğim," dedi, "sizinle... sohbetiniz de, verdiğiniz onur da, duygularınız da çok değerli benim için... Bazı kimselerin sizi niçin öylesine çok sevdiklerini inanın anlıyo-

rum şimdi. Öylesine çok sevdiğiniz O'ndan beni bağışlamasını dileyin..."

Konuğunun böyle çabuk gideceğini hiç beklemiyormuş gibi, Tihon da kalktı, aceleyle.

"Gidiyor musunuz?"

Ne söyleyeceğini şaşırmıştı sanki.

"Oysa ben... ben bir ricada bulunacaktım sizden, ama... bilmem ki nasıl... şimdi korkuyorum da."

Stavrogin, şapkası elinde, tekrar oturdu hemen.

"Ah, buyrun efendim."

Tihon onun şapkasına, birden takındığı kibar, heyecanlı, işin bitmesi için beş dakikasını ayıran yarı deli bir adam tavrına bakarak daha da şaşırdı.

"Ricam şu olacak ki... bu kâğıtları ortaya çıkarırsanız geleceğinizi mahvedeceğinizi... söz gelişi, bunun yükselme yönünden de... başka yönlerden de size çok zararları dokunacağını biliyorsunuz kuşkusuz. Nikolay Vsevolodoviç (adınız, baba adınız böyleydi yanılmıyorsam?)"

Nikolay Vsevolodoviç tatsız tatsız gülümsedi.

"Yükselme bakımından mı?"

Tihon, beceriksizliğinin farkında olduğu besbelli, neredeyse yalvarır bir sesle,

"Her şeyi altüst etmeye ne gerek var?" dedi. "Böyle inatçı olmak iyi bir şey mi sanki?"

Nikolay Vsevolodoviç yüzünü buruşturdu.

"Söylemiştim size, bir kez daha söylüyorum: İstediğiniz kadar dil dökün, dönmeyeceğim kararımdan... zaten konuşmamız da can sıkmaya başladı."

Oturduğu koltukta anlamlı bir biçimde öteye döndü Tihon,

"Anlamıyorsunuz beni," diye başladı. "Dinleyin, ama kızmadan dinleyin. İtiraflarınız üzerine ne düşündüğümü biliyorsunuz: Alçakgönüllülükten geliyorsa, zaferiniz yüce bir Hıristiyanlık zaferi olurdu, dayanabilirseniz kuşkusuz. Dayanamazsanız bile bir şey değişmez, niyet ettiğiniz için hakkınızı verir Ulu Tanrı. Yaptığınız her iyi şeyin hakkını alırsınız. Bir tek sözünüz, bir tek ruhsal kıpırdanışınız, bir tek yarım düşünceniz boşa gitmez. Ama bu zaferin

yerine daha parlak, yüceliğinden hiç kimsenin kuşku edemeyeceği başka bir şey salık vereceğim size..."

Nikolay Vsevolodoviç susuyordu.

"Azap çekmek, kendinizi yok etmek isteği doldurmuş içinizi. Bu isteğinizi yenin, bu kâğıtları, kararınızı bir yana atın, o zaman her şeyi yeneceksiniz. Gururunuzu da, cini de bir paralık edeceksiniz! Zafere ulaşacaksınız, özgürlüğe kavuşacaksınız..."

Gözleri parlamaya başlamıştı. Yalvarıyormuş gibi ellerini birleştirdi önünde.

Nikolay Vsevolodoviç kibarca, ama iğreniyormuş gibi bir tavırla,

"Ne yanlış anlıyorsunuz bunları, ne biçim değerlendiriyorsunuz?.." dedi. "Ama inanın, düşünebilecek durumum var... Bana tuzak kurmak istediğinizin farkındayım... Kuşkusuz en soylu bir niyetle, iyilik yapmak istediğiniz, insanları sevdiğiniz için yapıyorsunuz bunu. Kâğıtları falan bir yana atıp düpedüz uslanayım isterdiniz. Belki evlenip, kentin soylular kulübünün bir üyesi olarak ömrümü geçirmemi, pazar günleri manastırınızı ziyaret etmemi bile istersiniz. Değil mi? Ama insan kalbini iyi bilen, küstah bir insan olarak belki de bunun böyle olacağını sezinliyorsunuz, sırf benim gönlümü hoş etmek için yalvarıyorsunuz. Ben de yalvarasınız diye geldim buraya, değil mi? Bahse girerim annemi, onun huzurunu düşündüğünüz için yapıyorsunuz bunu..."

Tihon, Stavrogin'in takındığı alaylı tavra, sözlerine bakmadan heyecanla sürdürüyordu konuşmasını:

"Olmadı, başka türlü söyleyeyim! Bir ihtiyar tanıyorum, burada değil ama, yakın bir yerde, inzivada yaşıyor, dini bütün bir rahip, Hıristiyanlığın bilincine öylesine varmış ki, bizlerin akıl erdirebileceğimiz cinsten değil. Beni dinleyecektir. Sizinle ilgili her şeyi anlatacağım ona. İzin veriyor musunuz? Gidin, öğrencisi olun, beş yıl mı, yedi yıl mı, ne kadar uygun görürseniz dinleyin onu. Tövbe edin, böylelikle istediğiniz, dahası ummadığınız her şeye ulaşacaksınız. Neler kazanacağınızı şimdiden bilemezsiniz!"

Stavrogin büyük bir ciddiyetle dinliyordu. Rengi uçmuş, yanaklarına hafif hafif bir kırmızılık bile gelmeye başlamıştı.

"O manastırda rahip olmamı mı salık veriyorsunuz bana?" diye sordu.

"Manastıra gitmeniz, rahiplik andını içmeniz gerekmez bunun için. Gizli öğrencisi olun yeter, burada yaşayarak da yapabilirsiniz bunu..."

Stavrogin tiksinir bir tavırla kesti Tihon'un sözünü:

"Susun, peder Tihon."

Ayağa kalktı. Tihon da kalktı. Stavrogin, Tihon'un gözlerinin içine korkuyla bakarak,

"Ne oluyor size?" diye haykırdı.

Tihon "dur" der gibi ellerini öne uzatmış, karşısında öyle duruyordu. Yüzünde bir dehşet anlatımı belirmişti.

Stavrogin onu tutmak için atılırken (düşecek sanmıştı),

"Ne oluyor size? Ne oluyorsunuz?" diye yineliyordu.

-Tihon duygulu, son derece acıklı bir sesle,

"Görüyorum... apaçık görüyorum," dedi. "Zavallı mahvolmuş genç, hiçbir zaman günaha şu anda olduğunuz kadar yakın olmadınız!"

İhtiyar için telaşlanmıştı Stavrogin,

"Sakinleşin," diyordu, "belki vazgeçerim kararımdan... haklısınız... kâğıtları çıkarmayacağım ortaya... sakin olun."

"Hayır, ortaya çıkarmanızdan sonra değil, bunu yapmadan, büyük adımınızı atmadan bir gün, belki de bir saat önce bir kurtuluş yolu diye yeni bir suç daha işleyeceksin. Bunu sırf, şimdi böylesine kararlı olduğun kâğıtları ortaya çıkarmaktan *kaçabilmek* için yapacaksın."

Stavrogin öfkeden, korkudan titremeye başlamıştı.

"İğrenç psikolog!" diye haykırdı.

Arkasına bakmadan çıkıp gitti.

SONSÖZ

DOSTOYEVSKİ: KURTULUŞ POLİTİKALARI

IRVING HOWE

I

19. yüzyıl Rusyası'nda alışılmış söylem kategorileri bozulmaya meyillidir. Siyaset, din, edebiyat, felsefe; bunlar zihnin düzenli bölümlerinde yer almazlar. Fikirler Çarist sansürün baskısıyla sıra dışı bir yoğunluk kazanır; Batı'da genellikle insan davranışını resmetme aracı olarak görülen roman, burada kahince bir tutku tonu ve tavrı kazanır. Estetizm ekolü, deneyimin parçalanmasına dair zımnî inancıyla yüzyıl sonunda Sembolistlerin yükselişine kadar Rusya'da gelişmez; çünkü Rus düşüncesinin büyük bir çoğunluğu, günümüzün bir özelliği olan "bütünsellik düşkünlüğü" tarafından ele geçirilmiştir. Fikirler eylemle yumuşatılamadığı zaman ilk saflıklarını muhafaza ederler; entelektüeller kendilerini deneyimle sınayamadıklarında ya uzlaşmaz kalmalı ya da tamamen teslim olmalıdır. Böyle bir toplum, fırsatçılığın daha derin türleri için çok az koşulu yerine getirir. Bu nedenle Rus edebiyatında hepimizin hayran olduğu ciddiyet, kısmen toplumsal bir çıkmazın sonucudur: Diğer düşünce biçimlerinde emilen enerji, burada romana boşaltılır. Eleştirmen Çernişevski, "Rusya'da edebiyat, neredeyse entelektüel yaşamımızın bütününü oluşturur," diye yazar. Rus romanını ele alırken kişinin, dini bir siyaset dalı, siyaseti ise bir din biçimi olarak değerlendirmek zorunda olmasının nedeni budur. Dolayısıyla, romanı çoğunlukla sosyal davranışlar bağlamında değerlendiren eleştiri ekolü,

yaratma eylemini her zaman bir kehanet eylemi olarak gören Dostoyevski gibi bir yazarla karşılaştığında ciddi zorluklarla karşı karşıya kalacaktır.

Dostoyevski'nin hayatı boyunca entelijensiya, şaşırtıcı bir şekilde yayılır. Batı düşüncesinden geç kalmış bir sızıntı, şehirlerdeki kapitalist üretimin dayanıksız başlangıçları, hem serfliğin hem de kırsalda müşterek köylü mallarının sona erişi – tüm bunlar nedenlerden birkaçıdır. Yalnızca "gelişmemiş" ülkelerde olan türden bir entelijensiyadır bu: eylemle yanıp tutuşan ama bunu aktarma konusunda vahşice kendi gücüne hapsolmuş, cesur mu cesur fikirlerle dolu ama bir özgürlük geleneğinden yoksun, bağımsızlık isteyen ama fakir şehrin bir uzantısına indirgenmiş.

Rus entelektüellerin kafalarına en çok takılan şey, halkla, üstlerinde yalnızca dünün işçilerinden bir proleter tabaka oluşmuş karanlık, sessiz köylü kitlesiyle olan ilişkileridir. 19. yüzyıl Rusyası tarihi, entelektüellerin halkla iletişim kurmak adına sıklıkla umutsuz ve genellikle acıklı girişimleri olarak okunabilir. Yüzyılın son yarısında Batılı aydınlar arasında ortaya çıkan halk kitlelerini küçümseme modası, Rusya'da neredeyse hiç bilinmiyordu, çünkü oradaki marjinal bağımsızlıktan bile yoksun entelektüeller, kaderlerinin halkın kaderine bağlı olduğunu hissediyorlardı. Siyasi tartışmalar tekrar tekrar şu soru üzerinde yoğunlaşır: Köylüleri nasıl harekete geçirebiliriz? Bu soru cevaplanmadıkça her zaman bunu cevaplama umutsuzluğu olacak ve işi kendi başlarına yapmaya karar vereceklerdir: Tarih dökülen kanla ve korkuyla sınanacaktır.

Dostoyevski bir keresinde Rus edebiyatı için "toprak sahiplerinin edebiyatı," demişti. Kötü niyet izleri taşısa da bu yorumu kesinlikle doğrudur. Griboyedov'dan Turgenyev'e çok sayıda Rus yazarı soylu muhaliflerdir. Tolstoy da, Turgenyev de, pastoral anlatıları Rus mevsimlerinin pürüzsüzlüğü ve canlılığıyla dolu olan yazar Aksakov'a çok şey borçludur. Tolstoy ve Turgenyev'in en güzel pasajlarının bazılarının nostaljik bir tonu vardır; onlara en azından o uzaklıktan görece istikrarlı ve modern sıkıntılardan uzak gibi gelen 18. yüzyıl malikâne hayatına yapılan romantik dönüşlerdir. Dostoyevski de köylüyü romantize etme eğilimlerini paylaşır, ama ondan önceki Gogol ve çağdaşı Leskov gibi toprak sahiplerinin edebiyatından radikal bir kopuşu temsil eder; o bir kent insanıdır, yazını kentsel yaşamın ritmini ortaya çıkarır, en büyük başarısı evsiz entelektüellerin ruh hallerini ve fikirlerini işlemesidir.

Kentsel entelijensiyanın ortaya çıkışının Slavcı fikirlerin yayılmasına

denk gelmesi yalnızca görünürde tuhaftır. Slavcılar kendileri de kentli olmalarına rağmen, kaderlerini Rus köylülerine teslim ederler; Rusya'nın Batı'nın yolundan kaçınabileceğine ve kaçınması gerektiğine inanır, toplumun gerisindeki bakış açılarından Batı'da ortaya çıkmakta olan atomize bireyciliğin korkunç sonuçlarını görebilirler – her ne kadar liberal ideali küçümsemekte aynı sezgiyi gösteremeseler bile. Köylülere olan inançları onlara mesafelerinin, özel bir Rus kaderine olan inançları Rusya'nın problemleri karşısındaki acizliklerinin bir işaretidir.

Popüler kanıya göre Slavcılar, Rus ruhu hakkında akıl almaz teoriler hazırlayan gericilerden oluşan bir çetedir, şüphesiz böyle Slavcılar da olmasına rağmen, hareketin tutarlı ve homojen olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Herzen ve Turgenyev gibi Batı'yı taklit etmek isteyen, ama örneklerine daha yakından bakınca vazgeçen "Batılılaşmacılar" da dahil olmak üzere dönemin neredeyse her Rus yazarı ve düşünüründe bu etkiye rastlanabilir. *Mir*'e (köylü komünü) dayalı sanayileşmemiş sosyalizmi amaçlayan bir halk hareketi olan *Narodnikism* ("halk" ya da "köylü" anlamına gelen *narod*'dan türemiştir) bu Slavcı damgasını taşır. Bolşevizm de bu damgayı taşır; çünkü Bolşevikler sanayileşmiş bir Rusya arzularken Batı tarihinin her adımını tekrarlamak gerektiğine inanmazlardı. Bu nedenle Slavcılık en az üç ana yönelime ayrılabilir: Çarist emperyalizme bir gerekçe bulan pan-Slavcılar; Rusya'nın ayırt edici özelliğini muhafaza etme ve bir anayasal monarşi çerçevesinde Rus toplumunda reformlar yapma arzusu arasında gidip gelen bir orta grup ve bir köylü demokrasisi isteyen radikaller. Dostoyevski'nin ayırt ediciliği de –en azından bir tanesi– farklı vurgu ve netliklerle üç bakış açısını bir araya getirmeyi başarmış olmasından gelir.

Çalışmasındaki baskın biçimsel tema, bir Rus kaderi algısıdır. Karakteristik olarak Rus olan her şey, "bizim olan her şey, en üst seviyede ulusal olan her şey (dolayısıyla sanatsal olan her şey) Avrupa için anlaşılmazdır," diye yazar. Dostoyevski için Rusya, "İsa'nın Kutsal imgesi"ni lekesiz bir biçimde korumuş tek Hıristiyanlık biçimi olan Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmazdır. Ama Rusya aynı zamanda emperyal hırslarla dolu bir dünya gücüydü; Dostoyevski de şöyle haykırmıştı: "Er ya da geç Konstantinopolis bizim olacak."

Bu, rahatsız edici ama tanıdık bir paradokstur: En kutsal imgesi diğer yanağını çeviren İsa imgesi olan bir yazar, Konstantinopolis'in fethedilmesini ister, ödleklik derecesinde alçakgönüllülük bu havari, vahşi güç

kullanımını göklere çıkarır. Dostoyevski'ye dair gerçekliğin bir parçası, en ufak bir canlı için bile korkan bu sıra dışı duygusal adamın aynı zamanda kaba ve vahşi bir gerici de olabileceğidir.

Çünkü Dostoyevski'de kaba ve vahşi bir şeyler *vardı*. Bunu gayet iyi biliyordu, nitekim aşk ve tevazu için umutsuzca zorladığını da. Aşk ya da Tanrı arayıcısı, içten içe, zaman zaman gerçek aşkı deneyimlediğine ve Tanrı'yı kucaklamak yerine sadece kendi egosunu övdüğüne inanıyorsa, kendine işkence etmeye eğilimli demektir. Bu, nörotik bir karakterin –insanın modern karakter diyesi geliyor– temel müphemliğidir ve en göz alıcı haliyle, ruhani *imago*su Alyoşa Karamazov olan, yaşamı Dmitri'nin şehvetiyle, İvan'ın kuşkuculuğuyla, Stavrogin'in duygusal hissizliğiyle bozulmuş olan Dostoyevski'de görülmektedir.

Kısmen de olsa, Dostoyevski'nin politikası, psikolojisinin, yani ahlâki çatlağını iyileştirme çabasının ve tüm insanlarda bulunduğunu düşündüğü hastalıktan korkuyla geri çekilişinin bir işlevidir. Dostoyevski özerk zihinden, kendisinin de deneyimlediği, daha sonra da İvan Karamazov'da resmettiği inançsız serserilikten nefret eder; Hıristiyanlığın kontrolünden kurtulmuş ve Rus halkının heyecanına yabancılaşmış entelektüelin, kibrini bastırmak için en korkunç şeyleri yapmaktan çekinmeyeceğinden korkar. İnsan Tanrı'ya olan sorumluluğundan kurtulursa haddini aşmasına ne engel olabilir ki? Bu tartışma, inançlı insanlardan oluşan bir grubun kuşkuculardan daha az kibirli olduğunu gösteren bir kanıt olsa, daha ikna edici olabilirdi. Bununla birlikte, Dostoyevski'nin dininin mesih gerilimiyle birlikte kaba bir "pragmatizm" öğesi içerdiği de unutulmamalıdır: İlahi bir gözetmen olarak Tanrı.

Her ne kadar taraflı bir ahlâkçı olsa da, Dostoyevski bütünüyle dürüst bir romancıydı ve romanlarında, modern entelektüellerdeki inanç arzusu güçlü olsa bile bu inancın onları nadiren sükûnete taşıdığını göstermekten alıkoyamaz kendini. Onun Tanrı arayıcıları, *Cinler*'deki Şatov gibi, tuhaf bir şekilde ıstırabın harekete geçirdiği adamlardır: Tanrı arzuları ne kadar gerçekse onları Tanrı'dan ayıran uzaklığı da o kadar kabul etmelidirler ve radikal Slavcıların tavrıyla, insanlara Tanrı'yı daha fazla benimsetmek konusunda o kadar kışkırtılırlar. Bu tarz karakterlerin arayışının motivasyonlarından biri ticari medeniyete duydukları yoğun nefret olduğu için, kendilerini genellikle toplumla beklenmedik bir çatışmada bulurlar. Fikirlerinin sosyalist öğretiyle çok az ortak noktası olduğu doğrudur,

ama değerleri eleştirel bir eylem olan sosyalizmle rahatsız edici bir yakınlık kurmalarına neden olur.

Fakat sosyalizmi kabul edemezler. Dostoyevski sosyalizmi "bilimsel", Aydınlanma'nın gayrimeşru evladı ve rasyonal ateizmin ikizi olarak gördüğü için küçümser; reddetmesinin sebebi ise, insanın, özgürlüğü ekmekle takas etmesinden korkmasıdır. Kurtuluşu güvenli dünyada konumlandıran hiçbir siyasi sistem onun için kabul edilebilir değildi; R.P. Blackmur bir anlamda, Dostoyevski'nin politikasının, "yaşamı ele alma yolu, gerçek yeniden doğuşun, büyük dönüşümün, yalnızca büyük bir günahtan sonra geldiğine dair temel inanca dayanan" bir adamın politikası olduğunu söylemekte haklıdır. Dostoyevski'nin romanlarını İsa'nın dirilişini canlandıran halk tabakasından kahramanlarıyla (*Cinler*'de bu Şatov'dur) yeniden doğuş ritüelleri olarak görmek bile faydalıdır. Ama Blackmur'un gözlemi eksiktir, bir karşı terime ihtiyaç vardır.

Aslında Dostoyevski'nin politikası, Blackmur'un da dediği gibi "sosyal değildir", dolayısıyla da gelecekle ilgilidir ama bir yandan da zamanının sosyal politikalarının yoğun büyüsü ile renklendirilmişlerdir. Dostoyevski devrimci entelektüellerin fikirlerini küçümsemiş olsa bile onları besleyen çevrelere çekilmiş ve sonuç olarak entelektüel farklılığı, yaradılıştan gelen benzerliklerinden daha az ifade edilmiştir. 1840'ların siyasi radikalizmini, beraberlik ve ütopya radikalizmini, alışılmışın oldukça dışında ve ilkel Hıristiyanlığa ruhsal olarak onun ya da bizim zamanımızın herhangi bir kilisesinden daha yakın olan Hıristiyanlığın terimlerine "çevirmiştir". Zaman zaman her insanın Hıristiyan olduğu ya da olabileceğine dair sapkın fikre –bunu tanımlayabilecek bir teolog değilim– yaklaştı. Her gün olmasını hariç tutarak kıyamet gününün reddedilmesini de kapsayan bu sapkın fikir, Katolikliğe radikal bir karşı çıkıştır, çünkü Kilise'yi reddeder ve Sözü aşağıladığı için Protestanlığa da ılımlı bir karşı çıkışla Paul'den ziyade Rousseau'ya yakın durur. *Cinler*'le ilgili muhteşem çalışmasında Philip Rahv, Dostoyevski'nin kurtuluş fikrinin daha çok "19. yüzyıl süresince entelijensiyaya ilham vermeye devam etmiş ve (...) rehberi ve akıl hocası olarak Rousseau, Fourier, Saint-Simon ve George Sand'i dikkate aldığı gençlik yıllarında Dostoyevski'ye de ilham vermiş olan, 'insanlığın dini'nin anarko-Hıristiyan versiyonu" ile ilgilidir.

Şimdiki zaman tarafından püskürtülen, geleceğe sahip çıkanlara güvenmeyen Dostoyevski'nin tek bir isteği vardır: Rus geçmişinin huzurlu

versiyonunu temel alan ideal bir toplum inşa etmek. (*Delikanlı*'da Versilov "insanlığın cenneti" olan "bir Altın Çağ" hayal eder: "Altın çağ, bugüne dek insanoğlunun kurduğu hayaller içinde en olasılıksızıdır. Ama insanlar onun uğruna gene de tüm ömürlerini, güçlerini vermişlerdir. Onun uğruna peygamberler ölmüş, öldürülmüşlerdir. Onsuz uluslar yaşamak istemezler, ölemezler de!") Dostoyevski, huzurlu geçmişin, ruhunun büyüklüğü "acı, sürekli ve bastırılamaz acı arzusunda" ortaya çıkan Rus köylüsünün komün hayatı olduğunu yazar. Köylü cahil ve aşağılanmış olsa da en azından affedilmeyi kimden dileyeceğini bilme konusunda entelektüelden üstündür. Dostoyevski'nin kendisinin psikoloji ve alışkanlıklar anlamında tamamen şehirli olması, pratiği ve fikirleri arasındaki mesafeyi artırır. Çalışmasında her şey köylülerin soylu vizyonuna gönderme yapar ama onların hayatından neredeyse hiç bahsetmeyen birkaç Rus ustasından biridir.

Bu nedenle Dostoyevski'nin köylüsünün, tıpkı daha yavan Marksistlerin proleteryası gibi idealleştirilmiş bir figür; ideal Rusyası'nın gerçek Rusya ile olan ilişkisinin T.S. Eliot'ın "bir Hıristiyan toplum fikri"nin var olan Hıristiyan devletlerle olan ilişkisiyle aynı olduğu kabul edilmelidir. Ve köylünün acı arzusunu takdir edişi, doğruluğu kesin olmasa da, kendi yaşamında coşku ve alçalma arasında ayrım yapamamasıyla ilgisi olmalıdır. Dostoyevski'nin ideal Rusyası Ortodoks Kilise'nin bürokrasisinin gençliğindeki ütopik hayalleri kapsamak üzere düzenlediği bir "geçmiş gösterimi"dir. Romancı için böyle bir "geçmiş gösterimi", hem avantaj hem tehlikedir: En güçlü şimdiki zaman eleştirisini tetikler ama aynı zamanda romancının gerçekle arzuyu birbirine karıştırmasına neden olur.

II

Cinler, soytarılıkla doludur. Bu tek başına, kitap boyunca devam eden şiddetli reddediş atmosferinin temel nedenidir. Dostoyevski'nin soytarılığı şu anlama gelir: Kitapta ortaya çıkan sorunları ciddi bir şekilde ele alırken, bu problemlerle yüzleşmesi gereken insanlar konusunda aynı şeyi yapamaz; kitabı istemeden toplumda bir güvensizlik oyuna dönüşür – hem Rusya'nın yeraltını köpürtüp hem de yerüstünü kuvvetlendirerek. Tek bir karakter bile onun taşlamasından kaçınamaz, bu da daha yerel, içten ve acımasızca alaycı olduğu için Swift'inkinden daha yıpratıcıdır. Düzen taraftarı olduğunu iddia eden ama ulaşabildiği herkesle alay

edip kıran bir romancı aslında tamamen yıkıcıdır. Dostoyevski 50 yaşında *Cinler*'i yazmaya başladığında fikirleri gerici bir hal almış ama karakteri devrimci kalmıştı.

Soytarılık *Cinler* için uygundur, çünkü karakterler çoğunlukla hak iddia eden kimselerdir. Stepan Trofimoviç kahramanlık talep eden, gölgesinden korkan bir liberaldir ve retorikte öylesine kaybolmuştur ki söylediği şeyle düşündüğü şeyi birbirinden ayıramaz. Stavrogin Çaresiz İvan, nihilistler zafer kazandığında hüküm sürecek sahte Çar olarak adlandırılır. Bu sıfat, kendisi de sosyalizm adına konuşan ama hiçbir şey adına konuşma gerekçesi olmayan bir sahtekâr olduğunu itiraf eden Pyotr Verhovenski tarafından üretilir. Romanın üst tabakası –acı çeken vali Lembke, ilginç genç adamların ülküleriyle oynayan zengin kadın prototipi eşi Yuliya, herkes tarafından övülmek istediği için devrimcilerin önünde yaltaklık yapan ünlü yazar– da hak iddia eden kimselerdir. Kitabın en ciddi insanları olan Şatov ve Kirillov da öyledir, çünkü nadiren sahip oldukları netlik ve kararlılığı talep ederler ve bu nedenle de kendilerine inşa ettikleri elde edilemez hayalî benliklerle mücadele ederler. Her karakter kendi iddiasının bir alayı, kendi fikirlerinin bir inkârıdır: Aziz Peder Tihon bile manalı bir şekilde kaygılı bir tikten mustariptir.

Soytarılığın bir türü, hak iddia eden insanların yer aldığı bir rol dağılımı ve taşralı ahlâksızlık atmosferi vardır. Her ne kadar Dostoyevski Turgenyev'i küçük görse ve Karmazinov karakterinde onu elinden geldiğince vahşi bir biçimde aşağılasa da, Rus davranışlarıyla ilgili görüşü, Turgenyev'in birkaç yıl sonra en Batılı romanı *Duman*'da ifade edeceği görüşle oldukça benzerdir. Dostoyevski'nin taşra kasabası, ukalalığın, cehaletin ve Turgenyev'in Potugin'inin tüm Rusya'yı itham edeceği ahlâki bayağılığın bir simgesi olur. *Cinler*'in toplumu, özgürlük eksikliği nedeniyle bozulmuş, kültür eksikliğinden dolayı hastalanmış bir toplumdur. Dostoyevski tüm kitap boyunca bu temaya saldırır; örneğin "hiçbir şey yapmamış" Rus "bilim adamları" ile alay eder – gerçi sonra alaylı bir şekilde "Rusya'da bilim adamlarının tümü böyle değil miydi zaten?" diye ekler. Pyotr Verhovenski, Şatov'un cinayeti hazırlıklarının ortasında bir kafede durup çiğ bir bifteği mideye indirirken, kabalığı tamamen Rus ortamına özgü görünür. Stepan Trofimoviç'in aydın grubuna soytarılık yapan kâtip Lâmşin'in Fransız milli marşını bozarak piyanoda "iğrenç bir vals"le "Marseillaise" ve "Mein Lieber Augustin" arasında müzikal bir düello uydur-

duğu pasaj hâlâ daha açıklayıcıdır. Lâmşin bunu yaparken Fransa-Prusya Savaşı'nın bir parodisini yapmayı amaçlamıştır ama bunun aynı zamanda tüm Lâmşinlerin parodisi olduğu, Dostoyevski'nin şöyle demek istediği hissedilir: "Marseillaise" gösterişiyle başlayıp "Mein Lieber Augustin"in miskinliğiyle bitirirsek taşralı Rusyamızın başına gelecek olan budur.

Üslup, karakter, atmosfer; hepsi Dostoyevski'nin kitapla ilgili fikrine dayanır. "Belli düşünceleri dile getirmeyi amaçladım," diye yazar; "tüm sanatsal taraf mahvolacaksa da. (...) Sadece bir risaleye dönüşecek olsa da kalbimde olan her şeyi söylemeliyim." Neyse ki "sanatsal yanı" bastırılamaz ve kitap bizi risalenin asla erişemeyecekleri deneyim alanlarına götürür. Dostoyevski bir uyarıyı dile getirme isteğiyle başlar, eğitimli halkı Batı radikalizmi ve ateizminin tehlikelerine karşı uyaracaktır. Ama bu arzu onu öyle rahatsız eder, öyle muğlak anıları ve duyguları canlandırır ki hiçbir zaman düşmanın –sahte İsa'nın ateşli dirilişi dışında– gerçekte ne olduğuna karar veremez. Bir eylem seviyesinde radikalizm, toplumun damarlarına akın eden bir zehir gibi; başka bir seviyede, öğrenci şakası, sosyal temeli ya da entelektüel içeriği olmayan kaba bir imalat olarak görünür. Bu cevap muğlaklığı kendisi de, Tanrı'yı arama ve reddetme, pan-Slavcı muhakeme ve Batı radikalizmi arasında bölünmüş olan Dostoyevski'ye özgü bir şeydir ve aynı zamanda merkez fikrinin –kurtuluş fikri– *Cinler*'de maruz kaldığı sert değişikliklerden de sorumludur. Radikalizme karşı uyarmasına ve liberalizmi küçümsemesine rağmen sürekli düşüncesine sızarlar; diğer yazarların hayalî bir eylemde somutlaştırdıkları ideoloji problemi Dostoyevski için kişisel bir işkencedir.

Bazı eleştirmenler ders çıkarmak ve benzerlikler kurmak için *Cinler*'in politikasını kullandılar, bunlardan daha sonra kısaca bahsedeceğim, ama burada Dostoyevski'yi ağırlıklı olarak dinî ya da siyasi bir kahin olarak okumanın –formüle edilmiş bir kehanetle– onu her durumda sanatının kemiği ve kanı olan bu gerilimlerden arındırmak olduğuna dikkat çekeceğim. Diğer eleştirmenler radikallere karşı tutumunun kötü niyetli, gerçeklerin bir karikatürü olduğunu söylüyorlar. Bu doğrudur; Dostoyevski III. Aleksandr'a *Cinler*'in Rus radikalizminin tarihî çalışması olduğunu yazarak bu eleştirileri üzerine çekmiştir. Doğru olmakla birlikte bu tarz eleştiriler, ikincil önem taşırlar; gerçeklerin bir karikatürü gerçeği ortaya çıkarabilir ve bu, kesinlikle bu kitaptan çıkarılması gereken türden bir karikatürdür – benim soytarılık dediğim şey.

Devrimciler devirecekleri toplumlar tarafından bozulmaktan kendilerini alamazlar. Pyotr Verhovenski'nin taraftarları tam olarak insanın despot Rusya'nın boğucu derinliklerinde bulmayı umduğu kişilerdir: Tersyüz edilmiş küçük bürokratlar, taze fikir ve temiz çarşafa ihtiyaç duyan taşralı magandalardır. Dostoyevski bunu, en kötü niyetli haliyle bile bilir; Stavroginlerin, Şigalevlerin ve Verhovenskilerin, göklere çıkardığı Rusya'nın ayrılmaz parçaları olduğunun farkındadır. Öfkelidir.

Dostoyevski'nin Rus radikallerine dair algısı şüphesiz sınırlıdır: *Narodnaya Volya*[1] ya da kitabı yazdığı sıralarda Rusya'da görülmeye başlanan yeni Marksistler hakkında hiçbir şey bilmez. *Cinler*'deki entrikacı grup için daha bozulmuş bir şekilde de olsa Rus tarihinden ve kişisel deneyiminden faydalanır.

Dostoyevski gençliğinde liderlerinin adıyla, Petraşevski Grubu olarak adlandırılan, toplumun yenilenmesi için ütopik planlar üzerine düşünmek için bir araya gelen bir St. Petersburg tartışma grubuna mensuptu. Dostoyevski bu tartışmalarda genel olarak beklenenden daha derin bir şekilde yer alırdı ve Grubun birkaç üyesi gizli bir devrimci topluluk kurduğunda o da aralarına katıldı. Akıbeti herkes biliyor: polis tutuklamaları, küçük düşürücü sahte infazlar, Sibirya'da geçirilen seneler. Dostoyevski St. Petersburg'a döndükten on sene sonra ruhani özellikleri parçalanır ve şekil değiştirir, artık bir radikal değildir, gerçi son yıllarının iğneleyici gericiliği de henüz yoktur. Petraşevskicilerle olan tanışıklığından ilk olarak büyük konuşma ve sosyal zayıflık arasındaki mesafenin tam algısını oluşturur: *Cinler*'de radikallere her zaman bununla sataşır. İkinci olarak ise her siyasi harekete işkence eden ve bastıran bir sabit fikirlilik anlayışı geliştirir: romanda çok şey, ister bir radikal toplantıda olsun ister Vali'nin yardım gecesinde, önceden hazırlanmış konuşmasıyla hazır olan al yanaklı kızdan daha komik veya daha acıklıdır: "Üniversite öğrencilerinin çektikleri (...) üzerine birkaç söz söylemek istiyorum sizlere."

Petraşevski olayından sonra Rusya bir entelektüel mezarlığına dönüşür ve 1860'lara kadar da aktif siyasi muhalefet görünmez. Bu muhalefetin beyhudelik hissiyle dolu olan bir bölümü kaçınılmaz olarak teröre dönüşür. Bu dönemin en sıradışı figürü halk tabakasından gelen, mevkisini kaybetmiş bir entelektüel olan Sergey Neçayev'dir. Sosyalist ya da anarşist teorisyen olarak önemsiz olan Neçayev adını, kendi eseri için Mac-

1 İnsanların iradesi. Rusya İmparatorluğu'ndaki aşırı sol bir örgütlenme – ç.n.

hiavelli ve Loyola'dan beslenen birkaç tanesiyle birlikte Çarist polisin etiğini dikkate alarak bırakmıştır; ünlü *Devrimcinin Kateşizmi* bir siyasi metot olarak ahlâksızlığın klasik bir yorumudur. Vurucu bir cümleyle başlar: "Devrimci, kaderine terk edilmiş bir adamdır," ve devrimcinin kullanması gereken taktiklerin bir listesiyle devam eder: terör, kundakçılık, düzenbazlık, yoldaşları gizlice gözetlemek. Ne kökü ne insanlara güveni olan geç kalmış bir radikal olan, "liberalizmle oynayan insanları" tamamen küçümseyen Neçayev umutsuzluğu bir ideolojiye vardırır. Ama aynı zamanda çok cesur bir adamdır; yaşamı önemli firarlarla, sahtekârlıklarla, adanmalarla doludur ve bir kere bile ruhen yıkılmadığı on yıllık yalnızlık hapsiyle zirveye ulaşmıştır.

1869'da Neçayev, bazı devrimci grupları oluştururken öğrencilerinden birinin, İvanov'un devrimci Gizli Topluluk'un Rus temsilcisi olduğundan şüphe ettiğini fark eder. İvanov haklıdır, Neçayev kendine bir otorite havası vermek için sahtekârlık yapıyordur, ama bu şüphe hayatına mal olur. Neçayev, İvanov'u başından atmak ve diğer yandaşları bir suç zinciriyle birbirine bağlamak için İvanov'u öldürmeye hazırlanır. Bu, Dostoyevski'yi *Cinler*'in siyasi kısmını oluşturmak için harekete geçiren olaydır. Pyotr Verhovenski Neçayev'in "öteki"si, korkunç öfkenin maskaralığa alçaldığı bir "öteki"dir.

Ve aslında Rusya despot ve izbe kalmaya devam ettikçe Neçayevlerden başka ne üretebilir ki? Rus isyanı her zaman umutsuzluk hamuruyla yoğurulmuştur. 1825'in Dekabrist (Aralıkçılar) ayaklanmasında, subay ve soyluların Çar'ı bir anayasa bahşetmeye zorladıkları harekette bile, bazı açılardan Neçayev'i öngören Güney Topluluğu isminde bir uç kanat ortaya çıkmıştı. Liderleri Pestel askerî diktatörlük gerektiren bir program geliştirdi ve örgütünü üst suikastçılardan sadık uşaklara kadar üç sınıfın üyeleriyle sert bir hiyerarşi olarak planladı.

Rus tarihindeki bu olaylar, *Cinler*'i yazarken Dostoyevski için çok önemli bir hale geldi, çünkü bunların, entelektüelleri sosyalizm hatasına sürükleyen, halktan tehlikeli kopuşu örneklediklerine inandı. Ama erken dönemlerdeki radikalizminin gericilikle yer değiştirdiğini söylemek de hata olacaktır. Fikirlerini değiştirmemiş, onlara eklemeler yapmıştır; radikalizm kaybolmadı, gericilik katmanlarıyla kaplandı. Dış görünüşüyle halktan biri, içgüdüsel olarak lümpen entelijensiyanın şikâyetlerine karşı anlayışlı olan Dostoyevski, hiçbir zaman sıkıcı bir muhafazakâr olamadı. Hâlâ

aç ve evsiz olmanın, mutsuz ve yalnız olmanın ne demek olduğunu biliyordu; diğer insanlara yabancılaşma ve Tanrı'ya yabancılaşma arasında her zaman ayrım yapamasa da ne şekilde olursa olsun yabancılaşmanın bir lanet olduğunu hiçbir zaman unutmadı. Stendhal'ın siyasi karşıtıydı, çünkü Stendhal bir liberaldi ama demokrat değildi, o ise bir demokrattı ama liberal değildi. Radikal Hıristiyanlığı ve mistik popülizminin arkasında her zaman kırılmış ve yaralanmışla bir olma duygusu vardı. *Cinler*'in tamamı bunun bir örneğiymiş gibi durur ama muhtemelen rastgele bir pasaja bakmak daha faydalı olacaktır.

Stavrogin üvey kardeşi ve Dostoyevski'nin soytarılarının en soytarısı Yüzbaşı Lebyadkin'le birliktedir. Yağmur yağmaktadır. Stavrogin Lebyadkin'e şemsiye almasını önerir. Lebyadkin fazla tatlı bir sesle "Değer miyim buna?" diye sorar. Stavrogin'in yanıtı "Her insan değer bir şemsiyeye," olur. Ve Lebyadkin bir anda içini döker: "İnsan haklarının *minimum*'unu belirtiyorsunuz bir anda..." Böyle bir pasaj, soytarılığı bir anda trajik bir duruma evrilterek derinleştirmek, Dostoyevski'nin eşsiz bir özelliğidir, bir zamanlar "İnsan bir sahtekârdır ve bir sahtekâr ise bunu söyleyen adamdır," demiş bir adama özgü bir şeydir.

III

Stavrogin karakterlerde süren kaosun kaynağıdır. Dostoyevski'nin anlama dair birkaç ipucu yerleştirdiği romanın ilk bölümünde Stavrogin, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nın tanımlama ya da duygularına göre hareket etme yetisini kaybetmiş Byronvari protagonisti Peçorin'e benzetilmiştir. Peçorin gibi Stavrogin de hiçbir şey onu heyecanlandırmadığı için heyecan peşindedir, duygusal *olmak* istediği için duygusallığı deneyimler. Onun trajedisi, kozmik korku duygusunu kozmik boşluk duygusuyla değiştirebilmesidir: Dostoyevski'nin yaşam için esas olarak gördüğü insan sınırlarının farkındalığından yoksundur. Faustvari bir pazarlıktan ziyade metafiziksel bir çaresizlikten Şeytan'ın takımından biri olan "kurnaz yılan" ve "ironi şeytanı" tarafından ele geçirilmiş tipik bir modern karakter olarak Stavrogin hiçbir şeye direnme gücünü kendinde bulamadığı için en büyük direnişi Tanrı'ya gösteren ruhun hissizliği olan *acedia*'dan mustariptir. Dostoyevski tekrar tekrar ateistin kusursuz bir inanandan bir adım uzakta olduğunu ilan eder: Stavrogin'in aksine ateistler ahlâki seçi-

mi deneyimler ve dolayısıyla kasıtlı olsun ya da olmasın iradesinin özgürlüğünü kanıtlar.

Stavrogin iyi ve kötünün ötesinde değil altında yaşar; doğal olarak arzunun yokluğunda ahlâk neredeyse hiç sorun olmaz. Nietzscheci "iyi ve kötünün ötesinde" vizyonu, ahlâki düzenlemenin gereksiz olduğu noktaya kadar arzuların uyumlu bir şekilde çözünmesini ima eder; Stavrogin ise aksine ahlâkın *bu* tarafındadır. Ama artık bu, ona korkuyla bakan arkadaşları için sapkınlık değildir, çünkü harcanan enerjisinde eşit derecede düzensiz ve perişan bir Rusya potansiyeli görürler. İnsanlar Stavrogin'den önderlik etmesini bekler ama o kendine "bir yük arar". Yardım gecesine hiçbir zaman katılmamış olsa bile bu gece onun bütün kaosunun gösterimine hizmet eden bir olay haline gelir; orada olan entelektüel eğlence, "kadın sorununu üzerlerine alan kadınlar"dan, Lebyadkin'in iğrenç mısralarına ve Karmazinov'un dadı kılığında yaydığı söylentiye kadar tüm bu eğlence, Stavrogin'in temsil ettiği şeyin halk içinde ortaya çıkışıdır. Ama hiçbir zaman Pyotr Verhovenski kadar kaybolmamıştır, çünkü kendini kısmen Hıristiyan standartlarla değerlendirdiği birkaç an vardır. Çünkü kaderini "en yüksek" terimlerle düşünür, Hıristiyan metafiziği yörüngesinde ilerler. Ama güvenli bir bakış açısından bile iki adam arasında mesafe vardır: Stavrogin kendi durumuna tahammül edemezken Verhovenski kendisininkini beğenir; Verhovenski köksüz bireyselliğin *reductio ad absurdum*'uyken[2] Stavrogin, Bakunin'in tipik "Ben olmak değil, Biz olmak istiyorum," feryadını hemen anlayacaktır.

Bir anlamda Bizdir: Biri hariç hepsi onun "öteki"sidir. Pyotr onun sosyal "öteki"si, Byronvari Liza duygusal "öteki"si ve evlendiği topal Marya delilikteki "öteki"sidir. Köylü katil Fedka, entelektüel Kirillov bağlantısı aracılığıyla bir "öteki"yken, Lebyadkin ve Liputin soytarı kostümündeki "öteki"lerdir. En önemli "öteki"ler Stavrogin'in metafizik sorununun iki ucunda hareket eden Kirillov ve Şatov'dur. Her ne kadar Dostoyevski temel olarak kabul etmeyecekse de bu ikisinin kendilerini içinde buldukları çıkmazın önemli bir siyasi nedeni vardır. Radikalizmi denerler ve Şatov muhalefete, Kirillov ilgisizliğe olmak üzere ikisi de başlangıç noktalarına geri dönerler. Birlikte yeni kapitalizmin sembolüne, Amerika'ya giderler ve düşman olarak dönerler. Bu noktada Dostoyevski'nin felsefi temel olarak ele aldığı şeye dönerler: Şatov Tanrı, Kirillov insan problemine. Ama

2 (Lat.) Saçma olana indirgeme.

bu dönüş tek başına siyasi umutsuzluğun simgesi olarak görülebilir: Dostoyevski'nin Rusyası'nda olduğu gibi, sosyal dünyanın sorunları çözülemez göründüğünde insanlar onu "aşmak" için hilekâr bir isteğe kapılırlar.

İdeolojik olarak zıt kutuplarda olmalarına rağmen Şatov ve Kirillov varsayımsal benliğin bölünmüş yarımları olarak işlev görerek yakın bir duygusal bağlılık içindedirler. Çok belli etmeden birbirlerinden kaçınarak aynı evde yaşayan bu ikili, uç bir biçimde, Stavrogin'in vazgeçtiği, Verhovenski'nin bozduğu meseleleri temsil ederler. İkisi de entelektüel yalnızlıklarından korkarlar, Şatov kendisininkinin üstesinden gelmek için Hıristiyanlığa aykırı bir fikir geliştirir, Kirillov ise ağır bir ilgisizliğe gömülür. Şatov insan olan bir Tanrı'ya, Kirillov ise Tanrı olacak bir insana inanır. İkisi de İsa'ya saygı duyarlar ama Şatov Tanrı'ya inanıp inanmadığından emin değildir, Kirillov ise Tanrı'ya inanmaya değmeyeceğini düşünür. Şatov büyük bir arzuyla Tanrı'nın izinden gider, Kirillov ise "Tanrı hayatım boyunca beni takip etti," itirafında bulunur. Bir şeref adamı olan Şatov tevazuya tapar; bir tevazu adamı olan Kirillov bir şeref etiği geliştirir. Şatov Rus halkına, Kirillov ise tarafsız bir evrenin içine girerek fedakârlık hasreti çekerler. Hiçbiri varoluşun koşullarına tahammül edemez; Şatov Tanrı'ya olan uzaklığı nedeniyle umutsuzluğa düşer, Kirillov ise insanları ölümün kesinliğine hapseden Doğa emrini protesto eder. Şatov Hıristıyanlığın, burjuvazisinin kirliliğinden arınması için ikinci bir reformu arzular, Kirillov insanlığın özgürlüğünü savunmak ve "ölüm korkusunun acısı"ndan başka bir şey olmayan Tanrı'yı mahvetmek için kendini feda ederek tanrıtanımazlığın İsası olmayı ister. Şatov Dostoyevski'nin en el üstünde tuttuğu fikre, Kirillov en yakın hastalığına tahsis edilmiştir. Şatov benlik aşırılığından, Kirillov yanlızca benliğini mahvedebilecek fikirlerden mustariptir. İkili birbirine biri olmadan ötekinin hiçbir anlam ifade etmeyeceği binlerce diyalektik bağla bağlıdır; Dostoyevski'nin ideal insan imgesi, Şatov ve Kirillov'un birlikteliğini işaret eder, bunu kahramanca bir öz aşkınlık eylemi izler.

Bir an için –tüm edebiyatın yüce anlarından biridir– bu bütünlük neredeyse gerçekleşir. Şatov'un karısı çocuğunu doğurmak için geri döndüğünde Şatov, Kirillov'un bile tepki verdiği güzel, kutsal bir heyecanla parlamaya başlar. İki adam çabucak barışırlar, Şatov Kirillov'a tanrıtanımaz sayıklamasını bıraksa "ne iyi bir insan" olacağını söyler; Kirillov da ona doğal tatlılığıyla "Koşun karınızın yanına, yalnız kalmak istiyorum. Sizi, karınızla sizi düşüneceğim," der. Önemli bir deneyimin stresi altında ide-

oloji bir kenara itilir ve iki adam, yalnızca ve bütünüyle iki adam bir araya gelirler – gerçi bu saf cevabın *alter ego*su Şatov'a devredilmemesi Dostoyevski'nin büyüklüğünün bir işaretidir.

Kirillov Dostoyevski'nin en parlak ideolojik projelerinden biridir ama bence bütünüyle tatmin edici değildir. Dostoyevski'nin iddia ettiği gibi, iradenin en uç tezahürünün intihar olduğu doğru mudur? İradenin daha ileri bir kahramanlığının, yaşamayı seçmek, Kirillov'un ulaştığı tam farkındalıkla yapılan bir seçim olduğu iddia edilebilir. Her durumda kendiliğinden Şatov'a yardım etmiş olan Kirillov, intihar etme "hakkını" kaybetmiştir, çünkü yardım eylemiyle bir insan yükümlülüğünü tanımıştır: Artık yalnız değildir, bir "sen"i tanımıştır; dünyaya kendi yaşamı üzerinde bir hak bahşetmiştir. Ve şüphesiz onun entelektüel zekâsına sahip bir insan bunu fark edecektir. Şatov'un öldürülmesinin sorumluluğunu almaya hazır olması hâlâ can sıkıcıdır. Dostoyevski burada kesinlikle Kirillov'un fikirlerinin onu arkadaşlarının ve aslında tüm insanların kaderinden farklı kıldığını söylemek istemiştir, ama bunu başka türlü gösterir bize: Kirillov'u iyi bir adam olarak sunmaktan alıkoyamaz kendini. Bir kereliğine –çok sıklıkla olmaz bu– romancı Dostoyevski ideolog Dostoyevski'yi şaşırtmıştır.

Şatov daha büyük bir tutarlılık ve derinlikle yaratılır. Karısına da söylediği gibi, bir Slavcı olamaz çünkü bir Rus da olamaz – ki bu da Dostoyevski'nin harikulade sezgilerinden biridir, entelektüelin uzaklaşmasını ve üstesinden gelmeye çalıştığı telafi çabalarına dair tüm problemi aydınlatır. Stavrogin baskı yapınca Şatov'un Rusya'ya, ortodoksluğuna, İsa'nın bedenine olan inancı tekler – peki ya Tanrı'ya olan inancı? "Tanrı'ya... Tanrı'ya da inanacağım," bu da henüz inanmıyor demektir. Şatov Tanrı'yı "tüm (...) insanların bileşimi bir kişilik," olarak tanımlar ve Stavrogin haklı olarak onu "Tanrı'yı ulusun basit bir özel eşyası düzeyine" indirgemekle suçladığında dine aykırı başka bir fikirle cevap verir: "Tersine, ulusu Tanrı düzeyine çıkarıyorum. (...) Ulus Tanrı'nın bedenidir." Ne olursa olsun Şatov insanın Tanrı'ya olan uzaklığını kabul edemez – bununla yüzleşemez bile. Kierkegaard'ın deyişiyle, "Tanrı ve insan arasında sonsuz, genişleyen, nitelikli bir fark vardır," sevgisizliğin korkunç bir kanıtını, Protestanlığın "İsasızlık"ını bulacaktır.

Şatov'un zihninde, Dostoyevski'ninkisinde olduğu gibi, Tanrı bir evrensel taşıyıcıdan ziyade ulusal bir koruyucu olarak tasvir edilir, Hıristiyanlık coşku ve acının uçlarına eşit derecede bağlı radikal bir ahlâk olarak görülür ve dünyada gerçekleşebilen cennet Nietzsche'nin iyi yaşam için öner-

diği reçeteye yaklaşır. Nietzsche "Sevgisiz yapılan şey, her zaman iyinin ve kötünün ötesinde yer alır," demeden önce Dostoyevski "iyi ve kötü yoktur," diye yazmıştır. Şatov insanlara Tanrı'nın bedeni olduğunu açıkladığında, ahlâki ölçü kıstasından vazgeçecek bir insan birliği hayaliyle birlikte 19. yüzyıl ütopyacılığının kırılmış bir versiyonunu sunar. Hıristiyanlığın çoğu versiyonuyla kolay kolay uzlaşamayacak bu ütopyacı inançla birlikte Dostoyevski, düzenli dinin muhafazakâr ve otoriter kullanımlarına dair güçlü bir algıya sahiptir. (Pyotr Verhovenski kurnazca Büyük Engizisyoncu hikâyesini güçlendiren bir anekdot anlatır: Liberal ordu subaylarından oluşan bir grupla "Tanrıtanımazlık üzerine konuştuk, Tanrı'yı kaldırmışlar ortadan. (...) Ak saçlı bir bourbon yüzbaşı hep oturuyor, hiç söze karışmıyordu. Ansızın odanın ortasına çıktı, kendi kendine konuşuyormuş gibi, yüksek sesle: 'Tanrı yoksa ben neyin yüzbaşısıyım?' diye bağırdı.") Dostoyevski'nin anarko-Hıristiyan vizyonu sadece bir açıdan tamamlanmamıştır: İlkel Hıristiyanların çoğu gibi o da radikal dürtülerini somut politikaya dönüştürmenin bir yolunu bulamaz.

Politika, kitaptaki rolü, soytarıya dönüşen Neçayev gibi, Rus entelijensiyasının fantezilerini ve fanatikliklerini gözle görülür bir öneriye dönüştürmek olan Pyotr Verhovenski'ye bırakılır. Kirillov'un metafiziksel spekülasyonlarını ufak iktidar sorunlarına indirger, toplumun her seviyesine karışıklık yayarak Stavrogin'in nihilizmine oynar ve babası Stepan Trofimoviç'in liberal retoriğini siyasi bir tuzağa dönüştürür. Verhovenski'nin grotesk rehberliği altında siyaset, Rusya'nın ahlâki bölünmesini hızlandıran bir katalizöre dönüşür; ulusal düzensizliğin, ilan edilen kaosun, Dostoyevski'nin Rus yaşamının yüzeyinin altında bulduğu gizli yıkım enerjilerini (üzüntüyle "her Rus," der; "herhangi bir halk skandalından ya da düzensizliğinden aşırı zevk alır.") harekete geçiren gücün simgesidir.

Romandaki basit bir karakter olan Verhovenski oldukça muğlaktır. Neye inanır? Herhangi bir şeye inanır mı? Onun için önerilen birçok motiften hangisine itibar etmeliyiz? Dürüstlüğüne, hilekârlığına ne kadar izin veriyoruz? Devrimci midir, polis ajanı mı; yoksa her ikisi birden mi? Kendini iki kere "sosyalist değil, dalavereci," olarak tanımlar – bu, bir sosyalistin ondan, bir dalavereciden başka bir şey olduğunu ima etmektedir. Verhovenski'nin şüpheli, kafası karışık bir devrimci olarak başladığı, dibine kadar polise gömüldüğü, artık gizli servisi, polisi ve kendini kandırarak tek başına devam ettiği iddia edilebilir. Dostoyevski her ne kadar ya-

rattığı karakterlerin yaşama uygun değişkenliğiyle tanınsa da Verhovenski'nin biraz fazla değişken olmasına izin verilir, çünkü Dostoyevski hiçbir zaman onunla ne yapacağından emin değildir. Şüphesiz Verhovenski bir düşünür olarak absürddür ve Rus radikalizmini "temsil ettiği"ne dair çıkarım kötü niyetlidir.

Ama bir kere söylendikten sonra bu eleştiriler bir kenara bırakılabilir. Çünkü Verhovenski kadar muğlak politik türleri; eğer hizmet ettikleri bir ülküleri varsa bunun hangi ülkü olduğunu söyleyemeyecek kadar inanç konusunda kafası karışık, ilişkiler konusunda aldatıcı, entrikalarla ayartılmış adamlar tanıdık. Verhovenski yalnızca oluşan kışkırtmanın *agent provocateur*'ü değildir, aynı zamanda siyasi hareketlerin süpürülmemiş köşelerinde ortaya çıkacak, zaferlerden faydalanmaya, yenilgilere ihanet etmeye hazır maceraperestlerin de habercisidir.

Dostoyevski Pyotr Verhovenski çevresinde dolaşan küçük acınası entrikacılar grubuna sempati göstermez: *Ihtiyacı yoktur*, onların ruhani kardeşidir, onunki samimiyetin yerin dibine sokulmasıdır. Dostoyevski radikallerin her birini kesin olarak, onlarla kardeşçe bir şiddetle alay ederek ve işkenceye maruz bırakarak konumlandırır: bir insanın dedikodu ve iftirayla dolan mazgalı olmasına rağmen reform gayretinde samimi olan Liputin, her zaman en gelişmiş fikirlerin en son öncüsünü parmağında oynatacak olan saf, istekli insan Virginski; tapmak için bir efendi arayan ve bunu Verhovenski'de bulan genç fanatik Erkel; öğretinin tam bir karikatürü olan Şigalev. Radikal kişiliğin portreleri olan tüm bu insanlar kötü, iftiracı ve adaletsizdir – ve insanlar, özellikle de siyasetteki insanlara dair gerçeği barındırma konusunda oldukça yoğundurlar. "Eski Neçayevci" Dostoyevski –kendini böyle adlandırdırmıştır, yalan da değildir– hepsini elinin parmakları gibi bilir: kendi elinin *parmaklarıydılar*. Henry James'in bir sözünü değiştirerek yazmak gerekirse Dostoyevski, "Nerede aşırılık varsa ben oradayım,"[3] demiş olabilirdi.

3 Dostoyevski Rus Marksistlerden Tolstoy'un aldığı gibi eleştirel bir tepki almamıştır, ama devrimin ilk yıllarında, daha Stalinizmle bastırılmadan, dehası sık sık övgü topluyordu. Lenin'in *Cinler* için "itici ama mükemmel," dediği, ilk kültür komiseri Lunaçarski'nin ise Dostoyevski'yi Rus yazarların "en büyüleyicisi" diyerek övdüğü söylenir. 1920'de Dostoyevski'nin doğumunun yüzüncü yılında yayımlanan bir bildiride yer alır bu cömert övgü: "Bugün gerçeğe dönmüş olan *Cinler*'i okur, onu yaşar, onunla acı çekeriz; romanı yazarla birlikte yeniden yaratırız. Bir hayalin gerçek olduğunu görür, Rusya'daki Devrim'in büyüsünü ortaya çıkarak hayalperestin hayalî kehanetine hayret ederiz..."

Yine de, sırf bir sanat eserindeki karakterlerin gerçek hayattaki karşılıklarını bulma çabalarının tümü doğal olarak kusurlu olduğu için, Verhovenski'nin taraftarlarıyla yakın zamandaki siyasi hareketler arasında düzgün bir benzerlik olduğunu iddia eden bu eleştirmenlere karşı dikkatli olmalıyız. Verhovenski'yi Leninist kişilikle özdeşleştirmek *Cinler*'i veya Rus Devrimi'ni en belirsiz şekliyle açıklamaktır. Verhovenski ve Leninist türün arasında entelektüel kaos ve sert, muhtemelen çok sert bir ideoloji, bilinçli kinizm ve sık sık fanatizme varan idealizm, halkı aşağılama ve halka karşı neredeyse mistik bir inanç arasında fark vardır. II. Aleksandr'dan II. Nikolay'a kadar olan bilinen tarihsel devamlılıkta tabii ki bazı benzerliklerin olması gerekir: Örneğin Verhovenski, davranış şeklini devrimci bir karmaşada kesinlikle feda edilecek bir inançtan alan, tehlikeli Leninist fikri olan "geçiş neslinin" habercisidir. Ve Şigalev de tüm Rus radikallerinde, aslında tahammül edilemez konumlarıyla her fikri uçlara çekmeye zorlanan çoğu Rus entelektüel arasında görülen dogmatizm özelliklerinin canlı bir örneğidir. Ama gerçekte yeterli olsalar da bu benzerlikler bile çok fazla zorlanmamalıdır.

Sınırlı bir değeri olsa bile sık sık Stalinistlerle yapılan kıyaslama çok daha inandırıcıdır. Verhovenski'nin tüm insanların birbiri hakkında casusluk yaptığı ve "yalnızca gerekli[nin] gerekli" olduğu toplum görüşü Stalin Rusyası'nda büyük ölçüde gerçeklik kazanmıştır, ama hem siyasi akıl karışıklığı hem de entelektüel değişkenlikle "hareket"i Stalinizmle çok az benzerlik taşır. Dostoyevski'nin karakterleri gerçeklikle son derece bağlantılıdır, ama yalnızca Dostoyevski'nin romanlarında var olurlar. Radikalleri yabani insanlar, aşırı bireysel yaratıklardır ve geniş ölçüde sosyal ilişkilerine son verilmiştir; Stalinistler ise aksine itaatkârlık için eğitilmiş, güçlü devlette kök salmış makine-insanlardır. Verhovenski, Stalinist bir partide bir hafta bile kalamazdı, çünkü hemen fazla değişken ve güvenilmez olduğu ortaya çıkardı.

"Sınırsız bir özgürlükten yola çıkıp," der Şigalev, "sınırsız bir despotizmle bağlıyorum sonucu. Ama şunu da söyleyeyim, benimkinden başka bir çözümü olamaz toplumsal sorunun." Bununki kadar aşina gelmekle birlikte, bazı eleştirmenlerin varsaydığı kör edici totaliter beklenti değildir bu. Dostoyevski ideolojinin bizim zamanımızda en önemli olan, kendini kasıtsızca aldatan, içten sahte tavrını bilmediği için onun kötü adamları sadece kötü olduklarını bilmekle kalmaz, dinleyecek herkese bunu

ilan etmekten de keyif alırlar. Şeylerin kökenine inme isteksizliğiyle Dostoyevski, "Şigalevcilik"in nesnel anlamıyla, Şigalev'in öznel düşünce biçimini birbirine karıştırmıştır. Bir Şigalev kesinlikle en ciddi vurgularla, sınırsız özgürlükle başlayıp yol ne kadar tümsekli olursa olsun hâlâ ileri düzeyde bir özgürlükle bitireceği konusunda ısrar edecektir. Şigalev'in saf içtenliği ve totaliter zihninin acı veren çalışması arasına bir siyasi karışıklık devrinin tamamı girmiştir.

Dostoyevski'nin siyasete dair derin anlayışı başka bir yerde ortaya çıkar ve hiçbir siyasi grup tarafından benimsenemez, çünkü genel olarak ideolojiyle ilgilidir. *Herhangi* tutarlı bir bakış açısından Dostoyevski'nin politikası bir karışıklık ağıdır – az korku şimdilerde onun Roma ve sosyalizmin Ortodoks Kilisesi'ne karşı birleşeceği korkusundan daha absürd görünmektedir, ama ideolojinin düzeni ve kesinliğinin altında karışıklık yatabileceğini gösterdiği için modern edebiyatta Dostoyevski'nin eşine rastlanmaz. En ideolojik romancılardan biri olarak kendisi, ki bu sırrının yarısı olabilir, aynı zamanda ideolojiden korkar ve karşı koyar, ki bu da sırrın diğer yarısı olabilir. Bizim zamanımızda ideoloji kaçınılmazdır; neredeyse tek seçenektir: En boş zihinli liberal bile onunla yaşamak zorundadır. Dostoyevski bunu bilir ve "saf fikirlerin üstünde" bir yaşamın özlemini çeken kültürlü ruhlarla alay eder. Ama ideoloji aynı zamanda çağımızın büyük hastalığıdır – ve bu, böyle söyleyen insanların çoğuyla ilgili şüpheye rağmen doğrudur. Dostoyevski tüm romanlarında ideolojinin insan dürtülerini nasıl zayıflattığını, insanları basit gerçekler karşısında nasıl körleştirdiğini, onları antropologların, fikirleri "somutlaştırmak" olarak adlandırdığı tehlikeli alışkanlığa yönelterek nasıl canavarlara dönüştürdüğünü gösterir. Diğer hiçbir romancı değerleri ve tehlikeleri, sistematize edilmiş düşüncenin kullanımlarını ve bozulmalarını bu kadar güçlü bir şekilde dramatize edememiştir. Ve bu bağlamda birkaç pasaj öne çıkar, bunlardan biri *Cinler*'in sonuna doğru Şigalev'in Şatov cinayetinde yer almayı reddettiği pasajdır. İnsan burada, nihayet burada bir insanın kendini bu utanç verici eyleme teslim etmemesini umut eder. Ama bir süre sonra Şigalev'in ayrıldığı anlaşılır ve bunun nedeni eylemin kendisine isyan etmesi değil, cinayetin onun projesinde gerekli olmayışıdır. Bir anlamda Pyotr Verhovenski'den daha kötüdür, çünkü ne sıcaktır ne soğuk, onun için Şatov yoktur, kabul ettiği tek gerçeklik kendi öğretisinin gerçekliğidir. En üst, en korkunç haliyle ideolojik insana dönüşmüştür.

IV

Biri hariç bütün ana karakterlerin Stavrogin'in "öteki"si olduğunu söyledim, istisna ise tabii ki kahramanlık anılarıyla liberal Stephen Trofimoviç'tir. Dostoyevski ona karşı hepsine olduğundan daha az merhametlidir; ölümcül bir amaçla yaklaşır ona; küçük düşürür, gücendirir, alay eder, son olarak da mahveder – buna rağmen sever de onu.

Stepan Trofimoviç kendini "sürgün"de yaşayan "ilerici bir yurtsever", "ilginç bir toplumsal karakter" zannettiği için tuhaf bir ev sahibesi olan Varvara Petrovna'nın korumasına bağlıdır. Bu geçimsiz ama sevgi dolu iki yaratık arasındaki ilişkide –kinayeli olmanın tehlikelerinin farkındayım– Dostoyevski anaerkil Rusya ile vefasız liberalizmi arasındaki ilişkiyi gösteriyor gibidir. Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'nın "icadı", "hayali"dir, ama Dostoyevski "o da ondan çok şey, hatta bazen adilik alır," diye eklememek için fazla dürüsttür. Ani öz farkındalık anlarından birinde Stepan Trofimoviç meydan okuma kıyısından olmasa bile liberalizmin durumunu kabul eder: "*Je suis, un simple dépendent et rien de plus. Mais r-r-rien de plus*."

Her ne kadar gelişmiş olduğu için kendiyle gurur duysa da sosyal gerçekliklere dair çocukça bir fikri vardır: Liberal uzun zamandır korunuyordur, konforunun otorite bağımlılığına ne kadar bağlı olduğunu fark etmez. Stephan Trofimoviç hayalî siyasi aykırılıkları nedeniyle tutuklanacağına gerçekten inanır ve her gece şiltesinin altına onlarca yıl önceden kalma, kimsenin artık okumadığı bir şiirle ilgili savunma mektubu saklar. Arkadaşları varken gençliğini hatırlarken kibirli ve dilbazdır, ama polis düşüncesi tir tir titremesine neden olur. Kentte bir köylü isyanı patladığında sert önlemler talep eden ilk insanlardandır: "Kulüpte bağıra bağıra daha çok asker gerekli olduğunu (...) söylüyordu." Ve aslında tam da bu isteksizliği ve korkaklığı Dostoyevski'nin liberalizme karşı başlıca şikâyetlerinden biridir.

Stepan Trofimoviç'i Varvara Petrovna'nın koruduğu biri yaparak Dostoyevski, liberalin entelektüel bağımsızlık iddiasını yıkar; onu Pyotr'un ebeveyni yaparak nihilizmin, liberalizmin mecburi sonucu olduğunu ima eder. Ama iki ilişkide de Stepan Trofimoviç çok sayıda kaynak sergiler. Varvara Petrovna'nın yeni fikirler, Rusya'nın sıkıcılığını ortaya çıkaracak Batı düşüncesi artıkları ve özellikle de değişken olsa da tutarlı olan

şefkat gösterisi konusundaki açlığını tatmin eder. Pyotr'a karşı etkileyici ve umulmadık bir saygıyla yaklaşır. "O sermayedar," diye küçümser oğlu, "sense onun hayatı toz pembe gören soytarısı." Yaşlı adamın durumunun merkezine dikkat çektiği doğrudur, ama tıpkı Pyotr'un suçlamasının liberalizme dair gerçeğin tamamı olmadığı gibi, bu da gerçeğin tamamı değildir.

Dostoyevski, Stepan Trofimoviç'i resmederken Marx, Nietzsche ya da Carlyle'nin klasik liberalizmle ilgili yapacağı tüm eleştirileri dahil etmiştir ve sonra da hepsinin ötesine geçmiştir, çünkü Stepan Trofimoviç komik ve histerik tarzıyla insanın sevdiği ve özlemini çektiği duygusal yaratıktır, dolayısıyla da gerçek adam onun hakkında söylenebilecek her şeyden daha önemli görünür. Kitap boyunca Stepan Trofimoviç birkaç mutasyon geçirir: bağımlı liberal, bebek liberal, soytarı liberal (iki anlamda da), gösteriş düşkünü liberal, bağımsızlığını ilan etmeye çalışan liberal, radikallerin şımarık sevileni liberal, *agent provocateur* liberal, taşralı liberal, bohem liberal, otoritenin yaltakçısı liberal, filozof liberal. (Genç radikallere Shakespeare'in mi çizmelerin mi; Rafael'in mi Petroley'in mi daha önemli olduğunu sorar.) Bu rollerin ya da süreçlerin hepsinde Stepan Trofimoviç, Dostoyevski'nin yorumunun doğruluğunu gösterir: "İleri liberalizm ve hiçbir amacı olmayan bir liberal olan ileri bir liberal yalnızca Rusya'da mümkündür."

Ama en onurlu ve kahramanca bir son verilen de Stepan Trofimoviç'tir. Oğlu, koruyucusu ve kendisi nedeniyle histeriye sürüklenerek "Rusya'yı aramak için" hiçbir yeri bilmeden yola çıkarak bir deli haccına başlar. Dostoyevski için kurtuluş aşırı acı çekmeyle olduğu için Stepan Trofimoviç yardım gecesinde tamamen kırıldıktan sonra kitabın yayılmış enerjilerini kendi için toplamaya başlar. İki yüz sayfa önce bu son öngörülmüştür: "Sadık bir şövalye gibi bitireceğim," der Stepan Trofimoviç. Hayalî gezintileri Don Quijote'yi andırır ve aslında Rusya'yı, doğruyu, aşkı ve gerçekliği arayan bir Rus Don Quijote'ye dönüşür. Bunlar sıkıntılı sözler, bu nedenle yeniden kısa bir pasaja dönmek muhtemelen en iyisi olacak. Stephen Trofimoviç yolda Liza ile karşılaşır; en melodramatik haliyle yüksek perdeden konuşur, dizlerinin üstüne çöker, ağlar, abartılı bir şekilde acındırır kendini ve sonra yağmur devam ederken "çamurlu yerden dizlerinin ıslandığını hissedip" ayağa fırlar. "Çamurlu yer" gerçeklik, kendi donkişotvari yoluyla bulmaya başladığı gerçekliktir; konuşması fantastiktir ama

dizleri çamurlu Rus toprağıyla ıslanmıştır. Stavrogin'in anlayışının gerisinde kalmasının, Hıristiyanlığın değil, eski moda liberalizmin boş inancı olsa bile bir inanca tutunmasının ödülüdür. Yer ve inanç birlikte kurtuluş imkânı doğururlar ona.

Ama başka bir karakter de kurtuluşu bulur: karısının dönüşü ve çocuğunun doğumunun getirdiği İsavari sevgisiyle Şatov. Bu, Dostoyevski'nin en yakından özdeşleştiği ve en vahşice saldırdığı karakterinin ikisinin de bir tür kutsal amaca ulaşması, kitabın politik muğlaklığına dair fikir verici bir şey değil midir? Ve bu, nihai bir uzlaşma ihtimalini ima etmez mi? Henüz olmamıştır, Dostoyevski yanıltmaz, iki karakter hâlâ ayrı durur, ama sembolik olarak farklı kutuplarda konumlandırılmış iki karakter olan Şatov ve Stepan Trofimoviç ilk kez birbirleri için hazırdırlar.

Eğer kendimize Dostoyevski'nin büyüklüğünün kaynağının ne olduğunu sorarsak, elbette tek bir cevap olmayacaktır. Ama kesinlikle cevap kısmen hiçbir karakterin romanda tartışmasız bir hâkimiyet kurmasına izin verilmediği, doğrularını ispat etme konusunda fazla isteksiz olduklarında hepsinin kontrol edilip bozulduğudur. Stavrogin Şatov'a "Ya Tanrı'ya?" diye sorduğunda Şatov kitabı asla kontrol edemez ve Stepan Trofimoviç donkişotvari bir ihtişama yükseldikten sonra bile papaza "yarım saat sonra bir kez daha günah çıkartmak gerekir ona! İşte böyle bir insandır!" diyen eski koruyucusu tarafından gerçekliğe döndürülür.

Dostoyevski ideolojik romancıların en önemlisidir, çünkü özdeşlik duygularını her zaman tüm karakterlere dağıtır – gerçi bunu bu şekilde yapmak biraz fazla irade eylemidir, zira gerçekte bu iradeyi aşar. "Bir yazarın dünya görüşünü belirleyen şey," diye yazar Arnold Hauser, "kimin tarafını savunduğu değil, dünyaya kimin gözleriyle baktığıdır." Ve Dostoyevski dünyaya tüm halkının gözleriyle bakar: Stavrogin ve Peder Tihon, Stepan Trofimoviç ve Şatov, hatta Lebyadkin ve Pyotr Verhovenski. Karakterlerini *yorar*, varoluşlarının tüm ihtimallerini aşındırır. Hiçbiri aşağılanmaktan ve utançtan kaçamaz, hiçbiri saldırıdan uzak duramaz. Dostoyevski'nin dünyasında kimse affedilmez ama büyük bir teselli de vardır: Kimse dışarıda bırakılmaz.

Çeviren ÜMRAN KÜÇÜKİSLAMOĞLU

Cinler, Rus toplumunu bekleyen çalkantıları seneler öncesinden sezebilmiş Dostoyevski'nin, gerçek bir olaydan esinlenerek kaleme aldığı siyasi romanıdır.

Lebedyev'in çizimiyle "*Cinler*'in yazarı Dostoyevski", 1879.

Bir taşra gölünde, infaz edilmiş bir adamın cesedi bulunur. Bu genç adamın öldürülme nedeninin uzaklaştığı devrimci örgütten ayrılmak istemesi olduğu sonradan anlaşılır. Dostoyevski'nin 1869'da gerçekleşen bu olaydan esinlenerek yazdığı *Cinler*'de, Çar'ı devirmeyi ve devleti ele geçirmeyi amaçlayan bir siyasi örgütün içindeki aydınların, sosyalistlerin, anarşistlerin, tanrıtanımazların resmini çizer. 19. yüzyıl sonu Rusyası'nı kasıp kavuran şiddet çığırtkanlığına karşı bir haykırış niteliğinde olan bu başyapıt en iyi siyasi romanlardan biri olarak kabul edilmektedir.

"Dostoyevski'nin *Cinler*'i devrimci bir komplodan esinlenerek yazılmış en iyi romanlardan biri."
JOSEPH FRANK

ISBN-13: 978-975-05-1786-0